

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΒΕΡΟΙΑΣ

+400

Αριθ. είδ. 126 32

ΔΩΡΕΑ 270006054 32

62YLR 01917

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΜΑΡΑΣΛΗ

ΣΥΛΛΟΓΗ

ΕΚΚΡΙΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΞΕΝΩΝ ΤΕ ΕΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙ
ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΤΥΠΩΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ ΣΥΝΕΡΓΙΑ, ΜΕΝ ΤΩΝ Κ. Κ.

ΣΠ. ΒΑΣΗ (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), **Γ. ΒΕΡΝΑΡΔΑΚΗ** (διευθ. τ. Ζαριφ. διδ.),
ΑΓΓΕΛΟΥ ΒΛΑΧΟΥ, † **Δ. ΘΕΡΕΙΑΝΟΥ** (δ. φ.), **Π. ΚΑΡΟΛΙΔΟΥ** (καθ.
ἐν τῷ Πανεπ.), **Α. ΚΟΥΡΤΙΔΟΥ** (καθ. τῆς φιλ.), **ΣΠΥΡ. Π. ΛΑΜΠΡΟΥ** (καθ. ἐν
τῷ Πανεπ.), **Μ. ΛΑΠΠΑ** (δ. φ.), **Θ. ΛΙΒΑΔΑ** (δ. φ.), **Μ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΟΥ**
(καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), **Ι. ΠΑΝΤΑΖΙΔΟΥ** (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), **Θ. ΠΑΠΑΔΗ-**
ΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ (καθ. γυμν.), **Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ** (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.),
Α. ΠΡΟΒΕΛΕΓΓΙΟΥ (δ. φ.), **Ε. ΡΟΙΔΟΥ** (δ. ν.), **Σ. Κ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΟ-**
ΠΟΥΛΟΥ (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), **Ι. ΣΒΟΡΩΝΟΥ** (διευθ. νομισμ. μουσ.), **Γ. ΣΩ-**
ΤΗΡΙΑΔΟΥ (πρῶτὴν γυμνασιάρχ.), **ΧΡ. ΤΣΟΥΝΤΑ** (ἐφ. τ. ἀρχ.), **Τ. Ι. ΦΙ-**
ΛΗΜΟΝΟΣ, **Δ. ΦΙΔΙΟΥ** (δ. φ.), **Γ. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙ** (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.) καὶ
ἄλλων λογίων

ΕΠΗΜΕΛΕΙΑ, ΔΕ

ΛΥΣΑΝΔΡΟΥ Γ. Χ. ΚΩΝΣΤΑ

WHITNEY ΚΑΙ JOLLY

ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΓΕΝΙΚΩΝ ΑΡΧΩΝ

ΤΗΣ

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΙΚΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ Π. Α. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΚΑΡΟΛΟΥ ΜΠΕΚ

1898

Η ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΓΕΝΙΚΩΝ ΑΡΧΩΝ

ΤΗΣ

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΙΚΗΣ

ΥΠΟ

WHITNEY ΚΑΙ JOLLY

ΜΕΤΕΡΓΥΘΜΙΣΜΕΝΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ

ΥΠΟ

Γ. Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙ

Handwritten signature: Γ. Ν. Χατζιδάκι

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ -
ΤΥΠΟΙΣ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ
1898

Αρ. Ερ 32

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

“Ότε κατὰ τὸ ἔτος 1874 ὁ καθηγητὴς Jolly ἐξεγερμάνισε «Τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν γλωσσικὴν» ἢ «τὰ 12 Ἀναγνώσματα περὶ τῶν γενικῶν ἀρχῶν τῆς γλωσσικῆς» τοῦ Ἀμερικανοῦ Whitney, ἔκρινε προσῆκον οὐχὶ νὰ δικαιολογήσῃ τὸ ἐπιχείρημα αὐτοῦ τοῦτο, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ ἐκφράσῃ τὴν ἀπορίαν αὐτοῦ, διατὶ τὸ βιβλίον δὲν μετεφράσθη εἰς τὴν Γερμανικὴν πολὺν πρότερον. Ἄν δὲ ἐν Γερμανίᾳ, τῇ πατρίδι τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης, ἡδύνατο νὰ λεχθῶσι ταῦτα, νομίζω ὅτι πολὺν δικαιότερον δύνανται καὶ ἐν Ἑλλάδι. Καὶ ἀληθῶς τὰ Ἀναγνώσματα τοῦ Whitney διὰ τε τὴν ὑγιᾶ μέθοδον καὶ τὴν κριτικὴν δεινότητα, διὰ τὴν μεγάλην πρωτοτυπίαν καὶ τὸ πλῆθος τῶν γνώσεων τοῦ ἀοιδίμου συγγραφέως εὐθὺς ἅμα τῇ ἐκδόσει αὐτῶν ἐκρίθησαν ὡς τὸ ἄριστον τῶν τέως ἐκδοθέντων περὶ τῶν γενικῶν ἀρχῶν τῆς γλωσσικῆς βιβλίων. Βραδύτερον ἡ γλωσσικὴ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐπὶ τῆς ψυχολογίας μάλιστα ἐρειδομένη κατέστη ἀληθῶς πολὺν ἐμβριθεστέρα καὶ ἡρμήνευσε τὰ γλωσσικὰ φαινόμενα ἐξ αὐτῶν τῶν ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἀνθρώπου συμβαινόντων. Ἀλλ’ ἀκριβῶς δι’ αὐτὸ προσέλαβε καὶ ἐσωτερικὸν καὶ δὴ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥτιον ἀπροσπέλαστον τοῖς ἀμυήτοις χαρακτηῖρα.

Προκειμένον ἄρα νὰ δοθῇ τῷ Ἑλληνικῷ Κοινῷ βιβλίον τι περὶ τῶν γλωσσικῶν ἀρχῶν δέν μοι ἐφάνη σύμφορον νὰ ἐκλέξω τὸ τοῦ Paul ἢ τὸ τοῦ Steinthal, ἀλλὰ τὸ τοῦ Ἀμερικανοῦ Whitney, περὶ οὗ ἀντὶ πάσης ἄλλης ὑπ’ ἐμοῦ κρίσεως καὶ συστάσεως ἔκρινα προτιμότερον ν’ ἀναγράψω ὅσα λήγοντος τοῦ ἔτους 1894 ἐν καταλλήλῳ εὐκαιρίᾳ ἄνδρες τὰ πρῶτα φέροντες ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τῆς γλώσσης ἐξηνεγκον περὶ αὐτοῦ.

Ὡτῶ π. χ. λέγει ὁ ἐν Λυρία καθηγητὴς Κάρολος Brugmann «Ἡ γλωσσικὴ μεγάλῃ μὲν ὀφείλει εὐγνωμοσύνην τῷ Ἰνδολόγῳ Whitney καταστήσαντι προσυτὸν αὐτῇ πλούσιον καὶ φιλολογικῶς ἐξηκριβωμένον ὕλικόν καὶ ὑποβαλόντι πολυάριθμα ζητήματα εἰς ἐπεξερ-

γασίαν καὶ λύσιν. Ἀλλὰ φρονῶ ὅτι ἔτι μείζονος ἐγγνωμοσύνης ἄξιος ἐγένετο ὁ ἀνὴρ διὰ τῆς ὠθήσεως, ἣν πραγματευθεὶς τὰς γενικὰς ἀρχὰς τῆς γλωσσικῆς ἀναπτύξεως ἔδωκε τοῖς γλωσσικοῖς. Αἱ περὶ τῶν γενικῶν ἀρχῶν δοξααὶ αὐτοῦ ἐδημοσιεύθησαν καὶ ἐν μικραῖς τισι διατριβαῖς, μάλιστα δὲ ἐν τοῖς δυοῖ μεγάλοις αὐτοῦ ἔργοις *Language and the Study of Language, Twelve Lectures on the principles of Linguistic Science* (1867) καὶ *Life and Growth of Language*, 1875. Τὰ ἔργα δὲ ταῦτα ἐγένοντο καὶ τῷ Γερμανικῷ Κοινῷ γνωστὰ δι' ἐπιτηδεῶν μεταφράσεων ὑπὸ Jolly καὶ Leskien. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὑπάρχουσι διάσημοι γλωσσοδίφαι, οἵτινες ὅπως περὶ τῶν γενικῶν ζητημάτων τῆς γλωσσικῆς μικρὸν φροντίζουσιν, οὕτω φρονοῦσι καὶ ὅτι μικρὰ ὕλως καὶ ἀσήμαντος ἔσται ἡ μεθοδολογικὴ ὠφέλεια ἡ ἐκ τῆς διαλευκάνσεως τῶν γενικῶν ἀρχῶν δυναμένη νὰ προέλθῃ. Οὗτοι πάντως δὲν θὰ ἐπιδοκιμάσωσιν ἣν ἐξήνεγκον γνώμην περὶ τῆς ἐπιδράσεως, ἣν τὰ γλωσσικὰ τοῦ Whitney ἔργα ἔσχον ἐπὶ τὴν ἐπιστήμην τῆς γλώσσης, διὸ ἐπιβάλλεται μοι πρὶν ἢ προσῶ περαιτέρω νὰ προτάξω τὰκόλουθα. Συμφωνῶ πρὸς τοὺς γλωσσοδίφας τούτους ὅτι ἐν ταῖς γλωσσικαῖς ἐρεῦναις τὰ κάλλιστα ἐπιτυγχάνει ἡ φυσικὴ εὐφυΐα, τὸ μᾶλλον ἔμφυτον ἢ ἐπίκτητον δῶρον. Ἀλλ' ὅμως ἐπ' ἰσῆς φρονῶ, ὅτι τὸ πνεῦμα μόνον καὶ καθ' ἑαυτὸ οὐδὲν κατορθοῖ. Καὶ ὁ εὐφυέστατος ὀφείλει, ἂν θέλῃ νὰ φιλοσοφῇ περὶ τῶν διαφόρων φαινομένων τῆς ἐξελίξεως τῆς γλώσσης, νὰ γινώσκῃ τὴν φύσιν τῶν δυνάμεων, δι' ὧν ἐπετελέσθησαν τὰ ἱστορικὰ γεγονότα. Μόνη δὲ ἡ διὰ τῆς γενικῆς μορφώσεως προσγινομένη ὅσον ἔνεστι τελειοτάτη κριτικὴ ἑαυτοῦ καὶ ἔλεγχος, προφυλάττει τὸν ἐρευνητὴν ἀπὸ τῶν αὐθαιρεσιῶν καὶ πλανῶν, αἷς πάντοτε καὶ πανταχοῦ ὑπόκειται ἡ ἀπλή ἐμπειρία. Ἐὰν δέ τις παρετήρει μοι ὅτι πάντες σχεδὸν οἱ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἀσχολούμενοι περὶ τὴν γλωσσικὴν ἀκολουθοῦσιν ὁμοίᾳ περὶπου μεθόδῳ καὶ ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ οὐδὲν περὶ τῶν γενικῶν ἀρχῶν φροντίζοντες καὶ διατεινόμενοι ὅτι οὐδὲ χρειάν ἔχουσι τούτων, οὐχ ἦτιον παράγουσι καθόλου εἰπεῖν προσοχῆς ἄξια, θ' ἀπεκρινόμην ὅτι μόνον διὰ τοῦτο δὲν περιπίπτουσιν οὗτοι κατὰ τὰς εἰδικὰς αὐτῶν ἐρεῦνας τοῖς ἀναποφεύκτοις ἁμαρτήμασι τῶν στερουμένων γενικωτέρας γλωσσικῆς παιδεύσεως, διότι κατὰ μίμῃσιν προσέλαβον ἐξωτερικῶς τοὐλάχιστον καὶ κατὰ μέγα μέρος πιθανῶς ἄνευ ἐπιγνώσεως τὴν μέθοδον τῶν ἄλλων.

Ὡστε καὶ ἐπ' αὐτοὺς ἐπέδρασεν ἐπωφελῶς, ἔστω καὶ ἐμμέσως, ἡ περὶ τῶν γενικῶν ἀρχῶν ἔρευνα.

Ὅτε δ' ὁ Whitney ἐξέδωκε τὰ περὶ τῶν γενικῶν ἀρχῶν τῆς Γλωσσικῆς ἔργα αὐτοῦ, ἡ ἐπιστήμη αὕτη μικρὸν μόνον εἶχεν ἐξέλθει ἐκ τῆς Γερμανίας. Ἀλλ' ἐπὶ τινων Γερμανῶν γλωσσικῶν, ὀνομαστῶν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, διεδόθησαν τοιαῦται περὶ τῆς ἀνθρωπίνης γλώσσης θεωρίαι, αἵτινες ἐστειροῦντο πάσης βαθείας σκέψεως περὶ τῶν ἀληθῶν παραγόντων καὶ τῶν γενικῶν ὄρων τῆς ἱστορικῆς ἐρεύνης αὐτῆς· ἡ δὲ ἐπὶ Γουλιέλμου von Humboldt ἐγκαινοθεῖσα φιλοσοφία τῆς γλώσσης δὲν ἐτύγχανε μεγάλης ἐπιμελείας ἐν ταῖς χερσὶ διασήμων τιτῶν γλωσσικῶν. Καὶ ἀληθῶς ἦσαν ἐκτεθειμένοι πολλοῖς κινδύνοις καὶ πλάναις οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι, ἅτε ἀσχολοῦμενοι κατ' ἐξοχὴν περὶ γλωσσικὰς φάσεις πρὸ πολλοῦ παρελθούσας. Ἐντεῦθεν ἠπατῶντο διὰ τῶν κενῶν ἀφαιρέσεων καὶ μεταφορῶν, εἰς ἃς παρῆγεν ἀδιαλείπτως ὁ γραπτὸς λόγος ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν ἀρχαιοθὲν παραδεδομένων τῆς συνήθους γραμματικῆς τεχνικῶν ὄρων ἅτε παρεμβалλομένων μεταξὺ τοῦ παρατηρητοῦ καὶ τῶν πραγμάτων αὐτῶν καὶ οὕτως ἀποκρυπτόντων ἀπ' αὐτοῦ τὴν ἀληθῆ φύσιν τῶν φαινομένων. Καὶ ἡδυνήθη μὲν ἀληθῶς τῶν ἐξόχων Γερμανῶν γλωσσικῶν τις γὰρ διαφύγη ἐπιμελῶς τὰς ἀπάτας ταύτας, ὁ Ἑρμαννὸς Steinthal. Ἀλλ' οὗτος ἦν ἀποκλειστικῶς φιλόσοφος, δὲν εἰσῆλθεν εἰς τὰ ἐπὶ μέρους, περιωρίσθη ἐν τοῖς καθολικοῖς, ὥστε δὲν ἐπέδρασεν ἐπὶ τὴν ἔρευναν τῶν καθ' ἕκαστον πρὸς δὲ τοῦτοις προσεῖχεν ἐλάχιστα ἐπὶ τὴν ἱστορικὴν ἀνάπτυξιν τῆς γλώσσης, εἰ καὶ πρῶτιστα πάντων ἐπὶ τὴν διαλεύκανσιν τῆς ἐξελίξεως ταύτης ὥφειλον γὰρ ἐπιστήσωσι τὴν προσοχὴν αὐτῶν οἱ ἐρευνηταί. Ἐντεῦθεν πρῶτος ἐκ τῶν γλωσσικῶν ὁ Whitney προσήνεγκε τῷ Κοινῷ γνησίως ὑγιεῖς, παντὸς φανταστικοῦ σκιόφωτος ἀπηλλαγμένης θεωρίας περὶ τῆς φύσεως τῆς ἱστορίας τῆς γλώσσης.

Αἱ δοξασίαι δ' αὖται ἐφάνησαν ἴσως τὸ κατ' ἀρχὰς ὑπερβαλλόντως ψυχραί, ἂν μὴ καὶ παντάπασιν κοιναὶ καὶ τετριμμένα, ἐκείνοις ὅσοι εἶχον διέλθει ἄλλα περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος ἔργα, καὶ μάλιστα τὰ Ἀναγνώσματα τοῦ Max Müller. Ἀλλὰ τῷ Whitney συνέζη ἐν τούτοις ὅ,τι καὶ ἄλλοις πολλοῖς ἐρευνηταῖς καὶ φιλοσόφοις, ὅσοι ἡδυνήθησαν γὰρ παραστήσωσι πρῶτοι τὰς ἀπλᾶς ἢ καὶ ἀγνώστους ἀληθείας δι'

ἀπλῶν καὶ σαφῶν λέξεων. Πᾶσι δ' ὁμῶς τοῖς ἀληθῶς ἐπιστήμοσιν εὐηρέστησεν ἡ σὺμφων νηφαλιότης καὶ ἡ διαύγεια τῶν ἐρμηνειῶν τοῦ Whitney, καὶ ταχέως ἐσχηματίσθη καὶ ἡδραιώθη ἡ πεποίθησις, ὅτι δὲν εἶχε μέχρι τῶν χρόνων ἐκείνων συνταχθῇ βιβλίον κρεῖσσον τούτου περὶ τῆς ἱστορίας τῆς γλώσσης.

Τὰ σπουδαιότατα τῶν διδαγμάτων τοῦ Whitney εἶναι περίπου τάδε: Ἐάν τις ἀπονέμῃ τῇ γλώσῃ αὐτοτελῇ καὶ ἀνεξάρτητον ὕπαρξιν, ἐνεργείας τινάς, κλίσεις ἢ ἰδιοτροπίας, ἱκανότητα ἵνα προσαρμόζεται πρὸς τὰς ἀνάγκας τῶν ἀνθρώπων κτλ. κτλ., πάντα ταῦτα εἶναι μεταφορικά ἐκφράσεις, δὲν χαρακτηρίζουσιν αὐτὰ τὰ πράγματα, διὸ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ πλανώμεθα ὑπ' αὐτῶν. Ἀληθῶς εἰπεῖν ἡ γλῶσσα ζῇ ἐν μόναις ταῖς ψυχαῖς καὶ ἐπὶ τῶν χειλέων τῶν λαλούντων αὐτήν ἀνθρώπων. Πᾶσαι δ' αἱ μεταβολαὶ ἐν τῇ ἐξελίξει τῆς γλώσσης συντελοῦσιν εἰς ἱκανοποίησιν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Ἄλλ' ἐνταῦθα οὐδέποτε σχεδὸν προτανεύει συνειδητὸς σκοπός, διὸ ἡ γλῶσσα δὲν εἶναι προῦδὸν τέχνης, ἀλλ' οὐδὲ φύσεως, διότι πᾶν ὅ,τι ἀπαρτίζει τὴν γλῶσσαν ἔθνος τινός, προέρχεται ἐκ ψυχικῆς ἐνεργείας καὶ στηρίζεται ἐπὶ μακρᾷ σειρᾷ προηγουμένων γεγονότων, ἐν οἷς διαρκῶς αὐτὸ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἦν τὸ κυρίως δρῶν, ὅσον καὶ ἂν ἐπέδρων ἐπ' αὐτὸ ἐξωτερικοὶ παράγοντες· διὰ ταῦτα ἡ γλῶσσα οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἀνθρώπινον καθεστῶς. Οὕτως ἄρα καὶ ἡ γλωσσικὴ εἶναι ἐπιστήμη ἱστορικὴ ἢ πνευματικὴ (*a historical or moral science*). Μόνον δ' ἐπιπόλαιος ἐξέτασις ἐζήτησε νὰ χαρακτηρίσῃ αὐτὴν ὡς φυσικὴν ἐπιστήμην. Κατὰ ταῦτα ἐν τῇ γλώσσῃ οὐ μόνον ἀντανακλάται ὁ ἱστορικὸς βίος τῶν ἐθνῶν, ἀλλ' αὕτη ἀπαρτίζει καὶ μέρος τοῦ βίου τούτου, καὶ καθ' ὃν τρόπον ἔργον τῶν γλωσσοδιφῶν εἶναι τῇ βοηθείᾳ πάντων τῶν προσωπῶν αὐτοῖς ἱστορικῶν μαρτυρίων, νὰ ἐξερευνήσωσι καὶ παραστήσωσι τὴν πορείαν τῆς ἀναπτύξεως τῶν ἐπὶ μέρους γλωσσῶν, οὕτω καὶ μόνον τότε θὰ δυνήθωσι νὰ ἔλθωσι εἰς ὁρθὴν ἔννοιαν περὶ τοῦ βίου τῆς καθόλου γλώσσης, διὰν θεωρῶσι τὴν γλῶσσαν ὡς τι ἀνεκλιστόμενον ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ ἀδιαλείπτως μεταμορφούμενον. Αἱ μερικαὶ ἀλλοιώσεις ἐπιτελοῦνται μόνον βραδέως, οὐδεμίαν δὲ λαμβάνουσιν αἰσθῆσιν αὐτῶν οἱ λέγοντες. Δὲν δύνανται δὲ νὰ κατισχύσωσι, διὰν σφόδρα ἀπομακρύνωνται τῆς καθεστηκυίας χρήσεως, μόνον δ' ὅσα εὐαρεστοῦσι

τῷ γλωσσικῷ πάντων αἰσθήματι, δύνανται νὰ ἐκνικήσωσι καὶ κατασιῶσι καθολικά. Ἀλλὰ παρὰ τὴν μεγίστην διαφορὰν τῶν ἐξωτερικῶν σχέσεων αἱ γλωσσικαὶ ἀλλοιώσεις στηρίζονται πάντοτε καὶ πανταχοῦ ἐπὶ νόμων ὁμοίων καὶ ὁμοίως ἐνεργούντων. Διὰ τούτων δ' ἐτέθη κατὰ τὰ οὐσιωδέστατα τὸ θεμέλιον πρὸς ἐπιστημονικὴν καλλιέργιαν τῶν γενικῶν γλωσσικῶν ἀρχῶν».

Ὁ δὲ Καθηγητὴς Leskien λέγει ὅτι α . . . Ὁ Whitney πρῶτος πάντων ἐπιμονώτατα ἐδίδαξεν, ὅτι ἡ γλῶσσα δὲν εἶναι αὐτοτελὴς καὶ αὐθύπαρκτος ὁργανισμός, ὅτι μόνον ὡς ἀναπόσπαστον καὶ ἀναπαλλοτριώτον μέρος τῶν ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἀνθρώπου ἐκδηλώσεων δύναται νὰ νοηθῇ. Τοῦτο δ' εἶναι ἡ θεμελιώδης θεωρία ἐν ταῖς περὶ τὴν γλῶσσαν ἐρεύναις τοῦ Whitney Ἐκ ταύτης δ' ὁρμώμενος ἠτύχησε ν' ἀποδείξῃ, ὅτι ἡ γλωσσικὴ δὲν συγκαταλέγεται ταῖς φυσικαῖς ἐπιστήμαις, ὅπως διδασκαλία τις πρῶτον σφόδρα διαδεδομένη, νῦν δ' ὁσημέραι ἐκλείπουσα παρεδέχετο, ἀλλὰ ταῖς τοῦ πνεύματος ἥ, ἂν τις προτιμᾷ ἄλλην ἔκφρασιν, ταῖς ἱστορικαῖς μαθήσεσιν. Ὁ Whitney ἐπανεληλυμμένος ἐξῆρεν ὅτι ἡ γλῶσσα ἀνήκει τῷ ἱστορικῷ βίῳ τῆς ἀνθρωπότητος, ἐντεῦθεν δὲ κατ' ἀνάγκην ἀκολουθεῖ πρῶτον ὅτι ἡ ἐξέλιξις τῆς γλώσσης καθόλου δὲν στηρίζεται ἐπὶ νόμων, οἵτινες καθ' ὁλοκληρίαν ἰδιάζουσιν αὐτῇ καὶ ἐξαριζῶνται ἐκ τῆς συνειδητῆς ἢ ἀσυνειδήτου θελήσεως τοῦ ἀνθρώπου δεύτερον ὅτι πᾶσα ἐπὶ μέρος γλώσσης τινὸς ἐξέλιξις συνδέεται στενῶτατα μετὰ τῆς ἱστορίας τοῦ ἀναπτύξαντος αὐτὴν ἔθνους, μετὰ τῶν ἐξωτερικῶν ὄρων τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ, μετὰ τῆς καθολικῆς ἐξελίξεως τοῦ πολιτισμοῦ αὐτοῦ, μετὰ τῶν σχέσεων αὐτοῦ πρὸς ἄλλα ἔθνη, ἀπλῶς εἰπεῖν μετὰ πάντων ὅσα διαμορφοῦσιν ἰδιαίτερος τὸν βίον τοῦ ἔθνους τούτου.

Αἱ θεωρίαι δ' αὗται τοῦ Whitney ἐπέδρασαν μάλιστα ἐν τοῖς νεωτάτοις χρόνοις ἐπὶ τὴν γλωσσικὴν πολὺν μᾶλλον ἢ ὅσον φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως. Διότι εἶναι γνωστὸν ὅτι τὸ ἔργον τῶν γλωσσολογῶν κατὰ μέγα μέρος περιστρέφεται περὶ τὰ ἐπὶ μέρος ζητήματα, καθ' ἃ σπανίως ἐμφανίζεται εὐκαιρία νὰ καταφεύγῃ τις πρὸς τὸν Whitney ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὰς τὰς εἰδικὰς ἐρεῖνας, πολὺν δὲ μᾶλλον φύσει κατὰ τὰ γενικά περὶ ἀρχῶν ζητήματα, εἰσῆλθε κατὰ μικρὸν καὶ ἐπεκράτησεν ἐν ταῖς τελευταίαις δεκαετηρίοις ἐξέτασις ἀγωνιζομένη νὰ ἐκτιμήσῃ δεόντως τὴν

ἀληθῆ φύσιν τῶν πραγμάτων, τ. ἔ. ἐπὶ τοῦ προκειμένου, τὰς ἀληθεῖς σχέσεις τῆς γλώσσης, καὶ οὐδεμία ἀμφισβόλια ὅτι μέγα μέρος τῆς τάσεως ταύτης ἀνάγεται ἐμμέσως ἢ ἀμέσως εἰς τὸν Whitney».

Ὁ δὲ καθηγητὴς Windisch γράφει: Ἦν ἐπ' ἴσης ἔξοχος ὡς γλωσσικὸς καὶ ὡς Ἰνδολόγος. Ἐνῶ δὲ μέχρι τέλους τοῦ βίου αὐτοῦ ἴστατο ἐν τῇ πρώτῃ τάξει τῶν περὶ τὴν Ἰνδικὴν φιλολογίαν ἀσχολουμένων, ἦτοι τῶν Ἰνδολόγων, ἡ ἀκμὴ αὐτοῦ ὡς γλωσσικοῦ ἀνάγεται εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Γεωργίου Κουρτίου, ὅστις προθύμως ὡμολόγει ὅτι πολυλῶς ἐδιδάχθη ὑπὸ τοῦ Whitney ὡς πρὸς τὰ γενικὰ τῆς γλωσσικῆς ζητήματα. Ὁ νηφάλιος, αὐστηρῶς λογικὸς, ἀπαραιτήτως κριτικὸς τρόπος, μεθ' οὗ ὁ Whitney ἐπραγματεύετο τὰ καθολικὰ ζητήματα, ἐνηρέστησε τοῖς περὶ τὰ ἐπὶ μέρους ἀσχολουμένοις συνεργάταις πολὺ μᾶλλον ἢ ὁ ἐνθουσιώδης τρόπος τοῦ Max Müller, ὅστις ἐφεῖλκε τοὺς λογικωτέρους πασῶν τῶν τάξεων, ἀλλὰ τὴν Μοῦσαν τοῦ ὁποίου ἴσως ὁ Whitney δὲν ἠδύνατο νὰ νοήσῃ. Οὐδὲν φανταστικόν, οὐδὲν ἀνακριδές, οὐδὲν συμπίεσμα ἔξ ἀνεπαρκῶν προηγουμένων! Αἱ θεμελιώδεις αἰταὶ ἀρχαί, αἵτινες παρ' αὐτῷ εἶχον τρόπον τινὰ καταστῆ σὰρξ καὶ αἷμα, διήκουσι δίκην ξυρθροῦ μίτου διὰ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ».

Ὁ δὲ ἐν Βιέννῃ καθηγητὴς Friedrich Müller εἶπεν: «Ἐν τῷ χροσῷ βιβλίῳ τῆς ἱστορίας τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης διαλάμπει ἐν τοῖς πρώτοις τὸ ἀθάνατον ὄνομα τοῦ W. D. Whitney, ὅστις εἰσήγαγε τὴν σπουδὴν τῆς Ἰνδικῆς φιλολογίας εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πατρίδα καὶ διέμορφωσεν αὐτὴν γενναίους συνεργάτας ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ταύτῃ, καὶ ὅστις διὰ τῶν περὶ τῆς γενικῆς γλωσσικῆς ἔργων αὐτοῦ μέγιστον συνεβάλετο εἰς διάδοσιν τῆς νεωτέρας ταύτης ἐπιστήμης».

Τοσαῦτα οἱ σοφοὶ οὗτοι εἶπον περὶ τοῦ Whitney κατὰ τὸ 1894. Ἄν δὲ εἴκοσιν ἔτη μετὰ τὴν ἐν Γερμανικῇ γλώσσῃ ἐμφάνισιν τοῦ βιβλίου τούτου τοιαῦται γινώμῃ περὶ αὐτοῦ ἐξεφράσθησαν, οἶκοθεν νοεῖται πόσον εὐνοϊκῶς ἐκρίθη τοῦτο ὑπὸ τῶν ἐπιστημόνων ἅμα ἐκδοθέν.

Ἄλλ' ἔργον, ἐν ᾧ, ὅπως ἐν τῷ παρόντι, πάντα τὰ πορίσματα συνάγονται κατὰ τὴν ἐπαγωγικὴν μέθοδον, ἐκ τῶν ὑστέρων, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ μεταφρασθῇ. Διότι τί θὰ ἠδύνατο ὁ Ἕλλην ἀναγνώστης νὰ νοήσῃ ἐκ τῆς ἀναλύσεως καὶ ἐξετάσεως ἀγνώστων αὐτῷ πραγμάτων, ἦτοι λέξεων καὶ τύπων ἀγνώστου αὐτῷ γλώσσης, καὶ πῶς θὰ ἠδύνατο νὰ συναγάγῃ

μετὰ τοῦ συγγραφέως ἐκ τοιούτων ἀγνώστων προηγουμένων γνωστὰ καὶ σαφῇ συμπεράσματα καὶ διδάγματα οἷα συμπεραίνει ὁ συγγραφεύς; Ἐπεξάλλετο ἄρα ἀναγκαίως οὐχὶ μετάφρασις, ἀλλὰ μᾶλλον μετάπλασις καὶ μεταρρυθμίσις αὐτοῦ, ὥστε αἱ γενικαὶ θεωρίαι καὶ διδασκαλίαι τοῦ συγγραφέως νὰ φαίνωνται πηγάζουσai οὐχὶ ἐξ ἀγνώστων λέξεων καὶ τύπων ξένης καὶ ἀγνώστου γλώσσης, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς τῆς ἡμετέρας καὶ μάλιστα, εἰ δυνατόν, ἐξ αὐτῆς τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς. Ὁμοίως δ' ἐπραξε καὶ ὁ ἐκγερμανίσας αὐτὸ *Jolly* παραλαβὼν ἀντὶ τῶν Ἀγγλικῶν Γερμανικὰ παραδείγματα καὶ μεταρρυθμίσας πολλαχῶς τὸ βιβλίον κατὰ τὰς ἐπιβαλλομένας ὑπὸ τῆς μεταγλωττίσεως ἀνάγκας.

Ἐξέλεξα ἄρα τὰ παραδείγματα μάλιστα ἐκ τῆς ἡμετέρας Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ μετέβαλον τὴν ὅλην ἐκθεσιν, ὥστε ἡ Ἑλληνικὴ νὰ προτιανεύῃ καὶ ν' ἀποτελῇ τὴν βάσιν τῆς καθόλου ἐρεῦνης. Ἀλλὰ πλὴν τῶν παραδειγμάτων ἐγένετο ἀνάγκη καὶ ἄλλας τινὰς ν' ἀποτολμήσω μεταβολάς. Καὶ ἠπιστάμην μὲν ὅτι οὕτως ἐξέλαπτετο ἡ τοῦ βιβλίου οἰκονομία, ἀλλ' ἐνόμισα προτιμότερον νὰ μεταβάλω τὸ καλλιτεχνικὸν σχέδιον αὐτοῦ ἢ νὰ παράσχω τοῖς ἀναγνώσταις ἀπηροχαιωμένας θεωρίας ἢ πράγματα ἐξελεγχθέντα μετὰ τὴν ἐκδοσιν τοῦ βιβλίου. Ἐπεὺθεν ὅπου δι' ὀλίγων ἡδυνάμην, ἀντικατέστησα σιωπηρῶς τὸ δοκοῦν μοι πλημμελὲς διὰ τοῦ ὀρθότερου. Ἐνιαχοῦ δὲ προσέθηκα ἐν ὑποσημειώσει ἢν περὶ τοῦ ἐξεταζομένου πράγματος εἶχον γνώμην προσθεῖς εἰς δῆλωσιν τούτου τὸ στοιχεῖον X.

Ἀλλ' ἡ ἀλλοίωσις τοῦ ἐν ἀρχῇ σχεδίου ἐγένετο καὶ δι' ἄλλον ἔτι λόγον ἀναγκαῖα. Ὅτε δηλονότι κατέστησα γνωστὸν τῷ μεταφράσαντι τὸ ἔργον τοῦ *Whitney* εἰς τὴν Γερμανικὴν γλῶσσαν καθηγητῇ κ. *Julius Jolly*, ὅτι ἐπεθύμουν νὰ μεταφράσω αὐτὸ εἰς τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν καὶ κατὰ καθήκον ἤτησα παρ' αὐτοῦ, ἵνα ἐπιτρέψῃ μοι τοῦτο, ὃ καλὸς καὶ ἀγαθὸς ἀνὴρ οὐ μόνον προθύμως ἐπέτρεψεν ἀλλὰ καὶ ὑπέσχετο νὰ πέμψῃ καὶ ὄντως ἔπεμψε πρὸς ἐμὲ διορθώσεις τινάς, ὅσας ἔκρινεν ἀναγκαίας. Καὶ διὰ τῶν διορθώσεων ἄρα τούτων ἐπῆλθεν οὐ μικρὰ μεταμόρφωσις τοῦ βιβλίου. Ἀλλὰ διὰ τούτων ὁμολογουμένως κατέστη καὶ προσιωότερον καὶ χρησιμώτερον τοῖς Ἑλλησιν ἀναγνώσταις.

Θὰ ἦτο δ' εὐχῆς ἔργον, ἂν ἦτο δυνατόν ἐκασταχοῦ νὰ χωρισθῶσι τὰ ἐμὰ ἀπὸ τῶν τοῦ συγγραφέως καὶ τῶν τοῦ μεταφράστου, ἵνα μὴ

ὅσα τυχὸν ἐσφάλην ἐγὼ ἀποδίδονται ἐκείνοις. Ἄλλ' ἀτυχῶς ὁ χωρισμὸς οὗτος εἶναι σχεδὸν ἀδύνατος (οὐδ' ὁ Jolly ἠδυνήθη πάντοτε καὶ πανταχοῦ νὰ διακρίνῃ τὰ ἑαυτοῦ ἀπὸ τῶν τοῦ συγγραφέως), διὸ τοσοῦτον μόνον λέγω ὅτι πάντα τὰ ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς παραδείγματα καὶ αἱ ἐρμηνεῖαι τούτων εἶναι ἑμὰ καὶ πᾶν ἐν τούτοις σφάλμα ἐπιβαρύνει μόνον ἐμέ, ὁμοίως ὅτι πανταχοῦ ὅπου γίνεται λόγος περὶ Ἑλληνικῆς γλώσσης (πλὴν ἐν τῷ ἐξδόμῳ Ἀναγνώσματι) εἶναι ἐπίσης ἔργον ἐμόν. Ὅτι δ' ἡ ἐκλογή καὶ ἐρμηνεῖα τῶν παραδειγμάτων, ἅτινα ἔμελλον νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς θεμέλιον καὶ ἀπόδειξις τῶν γενικῶς ὑπὸ τοῦ συγγραφέως λεγομένων δὲν ἤτό τι ἀπλοῦν καὶ εὐκόλον, θά μοι συμφωνήσῃ, ἐλπίζω, ὁ εὐμενὴς ἀναγνώστης. Ὅτι δ' ἴσως καὶ ἐπλανήθην ἔντισιν, οὐδαμῶς ἀπίθανον, οὐδὲ θ' ἀπορήσω, ἂν ἔνια τούτων ἐξελεγχθῶσι ποτε ἄλλως ἔχοντα. Εἶθε μόνον ὁ ἔλεγχος οὗτος νὰ γένηται ταχέως, διότι τοῦτο θὰ ἰσοδυναμῇ πρὸς πρόοδον καὶ ταύτην οὐ σμικρὰν τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης ἐν Ἑλλάδι.

Ἄλλ' ἐὰν ἐκ τῆς μελέτης τῶν Ἀναγνωσμάτων τούτων δοθῇ ἀφορμὴ εἰς ἀκριβεστέραν, αὐτόχρημα ἐπιστημονικὴν ἐξέτασιν τῆς γλώσσης, δίκαιον εἶναι ἡ ὠφέλεια καὶ ἡ τιμὴ αὕτη ν' ἀπονεμηθῇ πρῶτιστα πάντων τῇ πεφωτισμένῃ φιλοπατρίᾳ τοῦ εὐγενοῦς ἀνδρός, ὅστις καὶ μετὰ μεγάλῃς συνέσεως ἐβούλευσε τὴν ἐθνωφελεστάτην μετὰφρασιν τῶν δοκίμων ἔργων τῆς φερωνύμου βιβλιοθήκης καὶ ἐπιμελῶς φροντίζει καὶ δαμιλῶς δαπανᾷ ὑπὲρ αὐτῆς.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 22 Ὀκτωβρίου 1897

Γ. Ν. ΧΑΤΖΙΑΔΑΚΙΣ

ΑΝΑΓΝΩΣΜΑ ΠΡΩΤΟΝ

Περὶ τῆς ἱστορίας, τῆς ὑποθέσεως καὶ τῶν ἔργων τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης. — Διάγραμμα τῶν ἀναγνωσμάτων τούτων· τὸ πρῶτον καὶ κύριον ζήτημα: πῶς μανθάνομεν τὴν μητρικὴν ἡμῶν γλῶσσαν καὶ τίνα φάσιν αὐτῆς μανθάνομεν; — Ἀτομικοὶ ἰδιωτισμοὶ ἐν τῇ γλώσσῃ. — Τί εἶναι Ἑλληνικὴ γλῶσσα; — Πῶς ἐξακολουθεῖ ὑπάρχουσα καὶ εἰς τίνας μεταβολὰς ὑπόκειται; — Τὰ εἶδη καὶ αἱ αἰτίαι τῆς ἀλλοιώσεως τῆς γλώσσης.

Μόνον ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἤρξαντο οἱ γλωσσοδίφαι ν' ἀξιῶσι θέσιν καὶ ὀνομασίαν ἐπιστημόνων. Διότι ἐξικινούνται μὲν αἱ ἀρχαὶ τῶν γλωσσικῶν ἐρευνῶν εἰς χρόνους σφόδρα ἀρχαίους, ἀλλ' ὅμως τὴν ἐπιστημονικὴν διαμόρφωσιν καὶ τὸ ἐπιστημονικὸν βάθος αὐτῶν προσέλαβον μόνον ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι.

Καὶ ἡ γλωσσικὴ ἐπιστήμη ἤρξατο μὲν νὰ καλλιεργῇται ἀπὸ παλαιοτάτων χρόνων, καθ' ὃν τρόπον καὶ ἡ χημεία, ἡ γεωλογία, ἡ ἀστρονομία, ἡ φυσικὴ καὶ αἱ λοιπαὶ ἐπιστῆμαι, ὅσαι στηρίζονται ἐπὶ τῆς παρατηρήσεως καὶ τῆς πείρας καὶ ὅσας τὸ δραστήριον ἐρευνητικὸν πνεῦμα τῶν νεωτέρων χρόνων ἀνίδρυσεν ἐπὶ τῆς πρότερον ἀπλῆς ἐμπειρίας καὶ ἀτελοῦς ἐπαγωγῆς. Διὰ πάντων τῶν αἰώνων ἐπεδόθησαν ἄνθρωποι μετὰ μείζονος ἢ ἐλάσσονος ζήλου εἰς τὴν ἐκμάθησιν ξένων γλωσσῶν, διὰ πάντων τῶν αἰώνων ἐφρόντιζον, ἵνα μανθάνοντες τὰς ξένας γλώσσας ταύτας δύνωνται νὰ συνεννοῶνται μετὰ ξένων ἀνθρώπων καὶ προσλαμβάνωσι τὰς γνώσεις καὶ καθόλου τὸν πνευματικὸν πλοῦτον αὐτῶν. Ἰσως δὲ καὶ κατὰ πάντας τοὺς αἰῶνας ὑπῆρξαν ἄνθρωποι ἐπιτελέσαντες τὸ πρῶτον βῆμα τὸ ἀπὸ τῆς ἀπλῆς μαθήσεως καὶ πρακτικῆς χρήσεως γλώσσης τινὸς εἰς τὴν ἐξέτασιν αὐτῆς. Πάντοτε καὶ πανταχοῦ ἡ γλῶσσα, τὸ θαυμασιώτατον τοῦτο καὶ πολυτιμώτατον τοῦ ἀνθρώπου κτῆμα, τὸ δοθὲν αὐτῷ ἅμα μὲν ὡς σημεῖον ὑπεροχῆς, ἅμα δὲ ὡς μέσον πρὸς ἔκφρασιν αὐτῆς ὑπὲρ πᾶσαν τὴν ζῶσαν πλάσιν, διή-

γαιρε φιλοσοφικά πνεύματα εἰς διασκόπησιν αὐτῆς, καὶ πάντοτε ὤθει τοὺς φιλοσοφοῦντας πάντων τῶν ἐθνῶν, ἵνα ἀναλαμβάνωσιν ἐρεῦνας περὶ τῆς φύσεως, τῆς ἱστορίας καὶ τῆς γενέσεως αὐτῆς. Ἐρευναι περὶ τῆς παραγωγῆς τῶν λέξεων καὶ τῶν συγγενικῶν σχέσεων αὐτῶν ἀπασχόλησαν ἀναριθμήτους μέχρι τοῦδε γενεάς εὐφυῶν καὶ φιλοσοφούντων ἀνθρώπων καὶ κατανήλωσαν πᾶσαν αὐτῶν τὴν εὐφυΐαν καὶ ὀξύνοϊαν. Πρὸς δὲ τούτοις πάντοτε ἐτύγχανον ὁπωσδήποτε προσοχῆς τινος τὰ ἱστορικά πορίσματα τὰ ἐκ τῶν ἐρευνῶν τούτων προκύπτοντα, τὰ συμπεράσματα τὰ ἐντεῦθεν περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ τῶν συγγενικῶν σχέσεων τῶν ἐθνῶν συναγόμενα¹. Οἱ μεγάλοι κύριοι σκοποὶ καὶ αἱ κύριαι μέθοδοι τῆς γλωσ-

¹ Πρὸλ. Ἡροδότου Β' 2 «Ψαμμήτιχος βασιλεύσας ἠθέλησεν εἰδέναι, οἵτινες γενοῖατο πρῶτοι ἀνθρώπων... ὥς δ' οὐκ ἔδύνατο πόρον οὐδένα τούτου ἀνευρεῖν, οἱ γενοῖατο πρῶτοι ἀνθρώπων, ἐπιτεχνᾶται ταῦτονδε: παιδία δύο νεογνά ἀνθρώπων τῶν ἐπιτεχνόντων διδοῖ ποιμένι τρέφειν ἐς τὰ ποίμνια τροφὴν τινα τοιήνδε, ἐντεῖλαμένος μηδένα ἀντίον αὐτῶν μηδεμίαν φωνὴν ἵναι, ἐν στέγῃ δὲ ἐρήμῃ ἐπ' ἑωυτῶν κείσθαι αὐτὰ καὶ τὴν ὥρην ἐπαγινέειν σφι αἰγας, πλήσαντα δὲ τοῦ γάλακτος τᾶλλα διακρήσσεσθαι. Ταῦτα δ' ἐποίησε τε καὶ ἐνετελλετο ὁ Ψαμμήτιχος ἐθελῶν ἀκούσαι τῶν παιδίων ἀπαλλαγθέντων τῶν ἀσπίμων κνυζμάτων, ἦντινα φωνὴν ῥήξουσιν πρώτην· τάπερ ὦν καὶ ἐγένετο. Ὡς γὰρ διέτης χρόνος ἐγγόνες ταῦτα τῷ ποιμένι πρήσσοντι, ἀνοίγοντι τὴν θύρην καὶ εἰσὶντι τὰ παιδία ἀμφότερα προσπίπτοντα βεκὸς ἐφώνεον, ὀρέγοντα τὰς χεῖρας. τὰ μὲν δὴ πρῶτα ἀκούσας ἡσυχος ἦν ὁ ποιμὴν. ὥς δὲ πολλάκις φοιτῶντι καὶ ἐπιμελομένῳ πολλὸν ἦν τοῦτο τὸ ἔπος, οὕτω δὲ σημήνας τῷ δεσπότῃ ἤγαγε τὰ παιδία κελεύσαντος ἐς ὅψιν τὴν ἐκείνου· ἀκούσας δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Ψαμμήτιχος ἐπυνθάνετο, οἵτινες ἀνθρώπων βεκὸς τι καλέουσι, πυνθανόμενος δὲ εὗρισκε Φρύγας καλέοντας τὸν ἄρτον. Οὕτω συνεχώρησαν Αἰγύπτιοι, καὶ τοιούτῳ σταθμισάμενοι πράγματι, τοὺς Φρύγας πρεσβυτέρους εἶναι ἑωυτῶν». Ἡ ἀπόδειξις βεβαίως εἶναι πλημμελής, ἀλλ' οὐχ' ἤττον αὐτὴ αὐτὴ ἡ θέσις τοῦ προδλημάτος ἐλέγχει ὅτι ἕκαστε ἡ γλῶσσα ἐνομίζετο ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων ἀποδεικτικὴ τῆς φυλῆς. Πρὸλ. καὶ Ξενοφῶντος Κύρου Ἀναβάς. Δ' 7, 4 «Ἐνθα δὲ προσέρχεται τῷ Ξενοφῶντι τῶν πελταστῶν τις ἀνὴρ Ἀθήνησι φάσκων δεδουλευκέναι, λέγων ὅτι γινώσκει τὴν φωνὴν τῶν ἀνθρώπων (ἦτοι τῶν Μακρῶνων) καὶ, οἶμαι, ἔφη, ἐμὴν ταύτην πατριῶα εἶναι, καὶ εἰ μὴ τι κωλύει, ἐθέλω αὐτοὺς διαλεχθῆναι».

Καὶ παρ' Ἀθηναίῳ ΙΔ', 650 «Ἀγαθαρχίδης ἐν τῇ ἐννεακαίδεκάτῃ τῶν Εὐρωπαϊκῶν οὕτως γράφει: ἀμφισχυόντων Ἀθηναίων πρὸς Βοιωτοὺς περὶ τῆς χώρας, ἦν καλοῦσι Σίδας, Ἐπαμεινώνδας δικαιολογούμενος ἐξαίφνης ἐκ τῆς ἀριστερᾶς μεταδίδων κορυμμένην βόαν καὶ θείξας ἤρετο αὐτοὺς (δηλ. τοὺς Ἀθηναίους) τί καλοῦσι τοῦτο. Τῶν δ' εἰπόντων βόαν, ἀλλ' ἡμεῖς εἶπε, σίδαν· ὁ δὲ τόπος τοῦτ' ἔχει τὸ φυτὸν ἐν αὐτῷ πλείστον, ἀφ' οὗ τὴν ἐξ ἀρχῆς εἰληψε προσηγορίαν, καὶ ἐνίκησεν». Οἱ Αἰγύπτιοι ἄρα καὶ ὁ πελτα-

σικῆς ἐπιστήμης εἶναι οὕτω προφανεῖς καὶ ἐφέλκουσι τοὺς ἀνθρώπους οὕτως ἰσχυρῶς καὶ καθολικῶς, ὥστε δὲν ἦτο δυνατόν ἢ νὰ ἐξεγερθῇ τὸ διαφέρον αὐτῶν εὐθύς ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, ἀφ' ὅτου καθόλου οἱ ἄνθρωποι ἤρξαντο νὰ σκέπτονται καὶ ἐρευνῶσι περὶ τῶν πραγμάτων τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ ἐσωτερικοῦ κόσμου καὶ τῶν αἰτίων αὐτοῦ.

Ἄλλ' ὅμως ὅπως ἐν τῇ ἀστρονομίᾳ καὶ τῇ χημείᾳ οὕτω καὶ ἐν τῇ γλωσσικῇ αἱ τῶν παλαιότερων αὐται ἐρευναι οὐδὲν παρήγαγον, ὅπερ ἀκριβῶς εἶπεῖν ἡδύνατο νὰ ὀνομασθῇ ἐπιστημονικόν. Διότι κατεσπευσμένοι καθολικεύσεις, ψευδεῖς εἰκασίαι, συμπεράσματα ἄνευ πειθανάγκης τινὸς προεφέροντο καὶ ἐν ταῖς περὶ τὴν γλῶσσαν μελέταις, ὅπως καὶ ἐν ταῖς περὶ τὴν χημείαν καὶ ἀστρονομίαν, ὅτε αὐται εὐρίσκοντο εἰσέτι ἐν τῷ σταδίῳ τῆς ἀλχημείας καὶ τῆς ἀστρολογίας. Καὶ ἐν ταῖς δύο προειρημέναις ἐπιστήμαις καὶ ἐν τῇ γλωσσικῇ οἱ ἄνθρωποι ἐπάλαιον πρὸς τὰς αὐτάς δυσχερείας, κειμένους ἐν τούτῳ ὅτι καὶ τὰ ἐξηυρημένα καὶ ἐξηκριθωμένα γεγονότα, ἐφ' ὧν θὰ ἐστηρίζετο ἡ περαιτέρω ζήτησις, ἦσαν ἐλάχιστα καὶ οἱ ἐρευνηταὶ ἐπελαμβάνοντο πλημμελῶς τῆς ἐξετάσεως. Δὲν προηγήθη ὁλ. ἱκανὴ συλλογὴ καὶ ἐπεξεργασία τῶν περὶ ὧν ἐκάστοτε ὁ λόγος φαινομένων, τῶν δυναμένων νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς βάσις τῆς ἐπαγωγικῆς μεθόδου, διὰ τοῦτο δὲ ἀντὶ τῆς ἐπαγωγῆς προεφέροντο εἰς τὸ μέσον κατεσπευσμένοι καὶ πλήρεις προκαταλήψεων ἀποφάνσεις. Ἐπὶ μακρὸν δὲ χρόνον συνέβαιnen, ὥστε ἐθνικὴ ματαιοφροσύνη καὶ κληρονομικαὶ προλήψεις νὰ περιορίζωσιν ἔτι μᾶλλον τὰς περὶ τῆς γλώσσης τῶν ἀνθρώπων γνώσεις, ὀλίγας διὰ τὴν τῶν χρόνων χαλεπότητα, καὶ πρὸς τούτοις κωλύωσιν, ὅπως μὴ ὁ ὀφθαλμὸς ἐλεύθερος ἀναβλέψῃ εἰς εὐρεῖς ὀρίζοντας, ὅπερ ἀπαραίτητον εἰς τὴν πρόοδον καὶ τὴν ἀνάπτυξιν πάσης ἐπιστήμης. Τὰ ἔθνη τῆς ἀρχαιότητος εἶχον ἐθισθῇ νὰ θεωρῇ ἕκαστον τὴν ἰδίαν αὐτοῦ γλῶσσαν ὡς τὴν μόνον ἀληθῆ γλῶσσαν, τὰς δ' ἄλλας πάσας ὡς βάρ-

στης συνήγαγον ἐκ τῆς γλώσσης συμπεράσματα περὶ τῆς φυλῆς, ὃ δὲ Ἑπαμεινώνδας περὶ τῆς χώρας. X.

βαρα φληναφήματα ἀνάξια προσοχῆς τινος ἢ μαθήσεως. Ἀλλὰ τὰ νεώτερα ἔθνη τὸ μὲν διὰ σύμπαν τὸ παρελθὸν αὐτῶν, τὸ δὲ διὰ τὸν ἀνώτερον πολιτισμόν, τὸ δὲ καὶ διὰ τὴν χριστιανικὴν αὐτῶν θρησκείαν, δὲν ἀποκλείουσι, πολλοῦ γε καὶ τοῦ παντὸς δεῖ, ἐκ τῶν μελετῶν αὐτῶν τὰς διαφόρους ξένας γλώσσας, καὶ ὁ σεβασμὸς ὃν δεικνύουσι πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν, Λατινικὴν καὶ Ἑβραϊκὴν, τὴν γλῶσσαν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ηὔρυνε βαθμὴδὸν τὸ βλέμμα αὐτῶν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε κατέστησεν αὐτὰ τοῦτο μὲν ἥττον περιωρισμένα, τοῦτο δὲ ἱκανὰ ἵνα σχηματίσωσιν ὀρθοτέρας γνώμας περὶ τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς ἱστορίας τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου. Ἐπειδὴ δὲ τέλος τὸ ἐρευνητικὸν πνεῦμα τοῦ 19^{ου} αἰῶνος ἀκαταπόνητον τὰ πάντα ἀναδιψᾷ καὶ ἀκόρεστον διψᾷ πραγματικῶν γεγονότων καὶ ἀδιαλείπτως τείνει πρὸς τὴν ἐπαγωγικὴν μέθοδον καὶ κατανοεῖ ὀρθῶς, ὅπως ὑπὸ τῶν πραγμάτων ἀπεδείχθη, τὴν ἐνότητα τῆς καθολικῆς τῶν ἀνθρώπων ἱστορίας καὶ τὴν ἀπόλυτον ἀξίαν παντὸς εἶδους γνώσεως ἀφορώσης εἰς τὰς σχέσεις καὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀνθρώπου, διὰ ταῦτα προήγαγε καὶ ἐτελειοποίησε τὴν γλωσσικὴν ἐπιστήμην οὕτω ταχέως ὅπως καὶ τὰς ἄλλας ῥηθείσας ἐπιστήμας. Εὐθύς ὡς ἀνωμολογήθη ὑπὸ πάντων ὅτι οὐδεμία γλῶσσα, ἔστω καὶ ἡ βαρβαρωτάτη, εἶναι ἄνευ ἀξίας καὶ χρησιμότητος εἰς κατανόησιν αὐτῶν τούτων τῶν μάλιστα κεκαλλιεργημένων καὶ ἀνεπτυγμένων γλωσσῶν, ἔκτοτε πάντα τὰ λοιπὰ ἦσαν φυσικὸν καὶ ἀναγκαῖον ἐπακολουθήμα καὶ ἀπλῶς, ὡς λέγομεν, ζήτημα χρόνου. Πανταχόθεν ἐκομίζετο τῇ γλωσσικῇ δαψιλὲς τὸ ὕλικόν, ἡ φιλολογία, ἡ παγκόσμιος ἐμπορία, ἡ δρᾶσις τῶν ἱεραποστολῶν, πάντα συνήρουν, ἵνα τὴν συλλογὴν καὶ ἀκριβῆ βάσανον τοῦ ὕλικου τούτου διευκολύνωσιν. Ἀρχαῖα συγγράμματα καὶ ἄλλα γραπτὰ μνημεῖα ἤλθον εἰς φῶς καὶ ἀνεγνώσθησαν, νέαι γλῶσσαι, ἄγνωστοι τέως, κατέστησαν προσिताὶ τῇ ἐρευνῇ.

Ἀλλ' ἡ μεγίστη μεταβολὴ ἐν τῇ περὶ ἧς ὁ λόγος ἱστορικῇ ἀναπτύξει καὶ ἡ ἀφετηρία πρὸς ἴδρυσιν τῆς γλωσσικῆς ἐπῆλθε τότε, ὅτε ἐγένετο γνωστὸν (πρᾶγμα ὅπερ δυσκόλως ἡδύνατο ἐπὶ

πλέον νὰ λανθάνη, ἀφ' ὅτου ἅπαξ τὸ βλέμμα ἐστράφη πρὸς τὴν ὁρθὴν διεύθυνσιν), ὅτι αἱ κυριώταται γλώσσαι τῆς Εὐρώπης ἦσαν πρὸς τε ἀλλήλας καὶ πρὸς τὰς γλώσσας τῆς μεσημβρινῆς καὶ δυτικῆς Ἀσίας συγγενεῖς, οὕτω δ' ἀνεκαλύφθη ἡ Ἰαπετικὴ γλωσσικὴ ὁμοειδία. Αἱ πολυπληθεῖς γλώσσαι καὶ διάλεκτοι, αἵτινες ἀνήκουσι τῇ ὁμοειδίᾳ ταύτῃ, τὴν ἀρχὴν ἐκ μιᾶς κοινῆς μητρὸς γλώσσης ἔλκουσαι καὶ παραβαλλόμεναι πρὸς κλωνάρια καὶ κλώνας ἐκτείνονται εἰς χρονικὸν διάστημα μείζον τῶν τεσσάρων χιλιάδων ἐτῶν, αὗται μάλιστα παρῆγον τὸ κατὰλληλον ἔδαφος, οὗτινος ἔχρηζεν ἡ νέα ἐπιστήμη, ἵνα αὐξηθῇ· ἐντεῦθεν ταχέως ἡδυνήθη καὶ τὴν μέθοδον αὐτῆς νὰ διαμορφώσῃ καὶ δοκιμάσῃ καὶ ἐπὶ τοὺς σκοποὺς αὐτῆς ἀκριβέστερον τὴν προσοχὴν νὰ ἐπιστήσῃ καὶ μέσα καὶ μεθόδους πρὸς ἐπίτευξιν αὐτῶν νὰ ἐπινοήσῃ. Οὕτως ἀνεκαλύφθη ἡ ὁδὸς ἣτις ἅπαξ πατηθεῖσα ὥφειλε κατ' ἀνάγκην νὰ ὁδηγήσῃ εἰς ἄλλας ἀνακαλύψεις, ἐπειδὴ ἐγνώσθη ὅτι ἐκτενὲς καὶ μεθοδικὴ σύγκρισις συγγενῶν γλωσσῶν εἶναι τὸ ὁρθὸν μέσον πρὸς κατανόησιν τῆς ἱστορικῆς αὐτῶν ἀναπτύξεως καὶ πρὸς ἐπίτευξιν ὁρθῆς διαγνώσεως τῆς φύσεως καὶ ἀναπτύξεως τῆς γλώσσης. Οὕτως ἐγεννήθη ἡ συγκριτικὴ γλωσσικὴ καὶ ἀποδειχθεῖσα ταχέως χρήσιμος βοηθὸς τῆς ἐθνολογίας καὶ ἱστορίας, κατέστη ὁ πρόδρομος καὶ ἰδρυτὴς τῆς ἐπιστήμης τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου.

Ἐκ πάντων δὲ τῶν ἐπὶ μέρους γεγονότων τῶν ἀναγραφομένων ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς γλωσσικῆς οὐδὲν ἐγένετο τοσοῦτο σπουδαῖον καὶ οὐδὲν ἔσχε τοσαύτην ἐπίδρασιν ὅσον ἡ ἐν Εὐρώπῃ γνῶσις τῆς ἀρχαίας καὶ ἱερᾶς γλώσσης τῶν Ἰνδῶν. Ἡ ἑκτακτος ἀρχαιότης τῆς γλώσσης ταύτης, ἡ πιστὴ διατήρησις ἀρχαιοτάτων λέξεων καὶ τύπων καὶ ἡ παρατηρουμένη ἀπαράμιλλος διαύγεια τῆς κατασκευῆς αὐτῶν παρέχουσιν αὐτῇ ἀναμφισβήτητον δικαίωμα, ἵνα τὴν πρώτην κατέχῃ τάξιν ἐν ταῖς Ἰαπετικαῖς γλώσσαις. Αὕτη ἐπέριψε νέον καὶ ποθεινὸν φῶς ἐπὶ τὴν πρότερον ἐπιτυχῶς ἀρξάμενην σύγκρισιν, διότι αὕτη ἤγαγεν εἰς φῶς συγγενικάς σχέσεις, πρότερον σκοτεινάς, διώρθωσε καὶ διεφώτισεν ἀμφιβόλους ἐτυμολο-

γίας καὶ συνεβάλετο εἰς ἐμπέδωσιν τῶν κανόνων, ὧν ἀναγκαίως ὤφειλε νὰ γένηται χρῆσις κατὰ τὴν ἔρευναν τῶν Ἱαπετικῶν καὶ πασῶν τῶν λοιπῶν γλωσσῶν. Ὅποια τις ἐμελλε ν' ἀποβῇ ἡ γλωσσικὴ, ἂν ἐστερεῖτο τοιαύτης βάσεως, οἶαν αὐτῇ αἱ Ἱαπετικαὶ γλῶσσαι παρέσχον, ὁποῖαν μορφήν θὰ ἐλάμβανεν ἡ Ἱαπετικὴ φιλολογία στερουμένη τῆς Ἰνδικῆς γλώσσης, περὶ τούτων θὰ ἦτο μὲν ματαιοπονία πᾶσα εἰκασία, ἀλλ' ὅμως βέβαιον φαίνεται ὅτι ἐν ταύτῃ περιπτώσει τὰ μαθήματα ταῦτα οὕτω ταχέως δὲν θ' ἀνεπτύσσοντο οὐδὲ θὰ ἐξικνοῦντο εἰς τὸ ὕψος τῆς σημερινῆς ἀναπτύξεως αὐτῶν. Ἄν δέ τις ἱστορικῶς ἐξετάσῃ τὸ πρᾶγμα, εὐρίσκει ὅτι ἡ ἐπιστημονικὴ τῶν γλωσσῶν ἔρευνα στηρίζεται ἀμέσως ἐπὶ τῆς συγκριτικῆς μελέτης τῶν Ἱαπετικῶν γλωσσῶν, ἀλλ' ἡ μελέτη τούτων ἀναγνωρίζει ἐν τῇ Ἰνδικῇ τὸ σπουδαιότατον αὐτῆς ὄργανον καὶ τὸ ἀσφαλέςτατον ἔρεισμα.

Ἀλλὰ δὲν εἶναι εἰσέτι ὁ κατάλληλος τόπος, ἵνα διεξοδικῶς ἐπεξέλθωμεν τὴν ἱστορίαν τῆς γλωσσικῆς καὶ ἀκριβέστερον ἐξετάσωμεν τὰς διαφόρους βαθμίδας τῆς ἀναπτύξεως αὐτῆς καὶ κατὰ τὸ προσήκον ἐξάρωμεν τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, τοὺς λαοὺς τῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων χρόνων, καὶ τέλος τοὺς ἐξόχους ἄνδρας, οἵτινες συνετέλεσαν μάλιστα πάντων εἰς τὴν διαμόρφωσιν αὐτῆς. Μόνον ἀφοῦ θεωρήσωμεν ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὰ πορίσματα καὶ τὴν μέθοδον τῆς γλωσσικῆς καὶ ἐπεξέλθωμεν τὰ κυριώτατα κεφάλαια ἐξετάζοντες πῶς ἔχουσι ταῦτα σήμερον ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, μόνον τότε θὰ εἴμεθα ἱκανῶς παρεσκευασμένοι καὶ ἔτοιμοι, ἵνα ἀκριβῶς ἐπιθεωρήσωμεν τὴν ἱστορικὴν αὐτῆς ἐξέλιξιν. Τότε θέλομεν πειραθῇ νὰ νοήσωμεν τοὺς ἀνακαλυφθέντας ἐν αὐτῇ θεμελιώδεις νόμους, θέλομεν ἀντλήσει τὰ προσήκοντα διδάγματα ἐκ τῶν πλανῶν, ἃς διῆλθεν ἀναγκαίως ἡ γλωσσικὴ ἐπιστήμη τῶν ἀρχαίων ἐθνῶν, τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων, τῶν Ἰνδῶν, τῶν Ἀράβων καὶ Ἑβραίων, ἵνα ἐπιτύχῃ τὸν πρῶτον αὐτῆς σκοπόν, ἦτοι ἰδρύσῃ ἐν ἐκάστῳ τῶν ἐθνῶν τούτων αὐτοτελῇ ἐθνικῇ γραμματικῇ. Θὰ διατρίψωμεν ἐπωφελῶς ἐν τῇ πρώτῃ ταύτῃ περιόδῳ

τῆς γλωσσικῆς, ὅτε αὕτη κατὰ πρῶτον ἐμφανίζεται κεχωρισμένως ἐν λαοῖς διαφόρου πνευματικῆς ιδιοφυΐας, διότι οὕτω κεχωρισμένη ἢ ἐπιστήμη αὕτη εὐκολώτερον θεωρεῖται καὶ ἀσφαλέστερον κρίνεται. Μετὰ δὲ ταῦτα θὰ περιγραφῇ ἀκριβέστερον ἡ αἰφνιδία τροπὴ καὶ ταχεῖα ἐπίδοσις, ἣν ἐπήνεγκον κατὰ τὸν δέκατον ἑνατον αἰῶνα αἱ εἰρημέναι ἀνωτέρω ἀνακαλύψεις, ἧτοι ἡ ἀνεύρεσις τῆς Ἰνδικῆς γλώσσης καὶ ἡ ἀπόδειξις τῆς Ἰαπετικῆς γλωσσικῆς ὁμοειδίας· τότε θὰ ἴδωμεν τὴν καλλιέργειαν τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης μεταβαίνουσαν ἀπὸ τῶν χειρῶν πολλῶν ἔθνων εἰς τὰς χεῖρας ενός, τοῦ τῶν Γερμανῶν. Διὰ τῶν ἐργασιῶν μακρᾶς σειρᾶς ἐξόχων Γερμανῶν γλωσσοδιφῶν καὶ ἄλλων τινῶν ἐρευνητῶν, βαινόντων ἐπὶ τὰ ἴχνη αὐτῶν, ἐκ πασῶν τῶν λοιπῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς βορείου Ἀμερικῆς, ἡ γλωσσικὴ ἀνῆλθεν ἤδη εἰς τηλικούτον ὕψος ἀναπτύξεως καὶ διαμορφώσεως, ὅ, παραβαλλόμενον πρὸς τὸ βραχὺ σχετικῶς παρελθὼν αὐτῆς, ἐγείρει ἀληθῶς τὸν θαυμασμόν καὶ τὴν ἐκπληξιν. Εἰ καὶ τοσοῦτον νέα εἰσέτι, ὥστε μόνον πῶρα ἀπεχώρισε μὲν τὸ ἀνήκον αὐτῇ ἔδαφος ἀπὸ τοῦ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν, δὲν κατέσχε δ' αὐτὸ εἰσέτι ἐξ ὁλοκλήρου, οὐχ ἦρτον τὰ θεμέλια αὐτῆς εἶναι τοσοῦτον εὐρέα καὶ στερεά, αἱ μέθοδοι τῆς ἐρεύνης αὐτῆς καὶ οἱ νόμοι, οὓς ἐξεῦρε, οὕτως ἔμπεδοι καὶ ὠρισμένοι καὶ οἱ σκοποὶ καὶ τὰ πορίσματα αὐτῆς οὕτω μεγάλην κέκτηνται σπουδαιότητα καὶ καθ' ἑαυτὰ καὶ διὰ τὸ σύνολον τῶν ἐπιστημῶν, ὥστε καὶ νὰ ἐξασφαλίσωσιν αὐτῇ, καίπερ νεωτάτῃ, περιφανῇ θέσιν ἐν ταῖς ἐπιστήμαις καὶ νὰ ἱκανώσωσιν αὐτὴν ὥστε ν' ἀξιοῖ, καὶ τοῦτο πάνυ δικαίως, τὴν προσοχὴν οὐ μόνον τῶν πεπαιδευμένων ἀλλὰ καὶ παντὸς τοῦ ἀνεπτυγμένου Κοινοῦ.

Τὴν ὕλην καὶ τὴν ὑπόθεσιν τῆς γλωσσικῆς ἀποτελεῖ ἡ γλῶσσα ἐν τῇ εὐρυτάτῃ τῆς λέξεως σημασίᾳ, οὕτως ὥστε ὑπὸ τὴν γλῶσσαν νοεῖται τὸ σύνολον πασῶν τῶν γλωσσῶν, ὅσαι εἶναι προσिताὶ εἰς τὴν ἔρευναν, ἅπαν τὸ ἄπειρον πλῆθος τῶν γλωσσῶν εἴτε εἶναι ζῶσαι καὶ λαλούμεναι σήμερον ὅπουδῆποτε τοῦ ἡμετέρου πλανήτου, ἔστω καὶ ἐν τῇ μάλιστ' ἀποκέντρῳ γωνίᾳ αὐτοῦ, εἴτε εἶναι

νεκραί καὶ διεσώθησαν ἡμῖν μόνον ἐν ἀντιγράφοις ἢ ἐντύποις βιβλίοις ἢ καὶ μόνον ἐν ἐπιγραφαῖς, περιωρισμέναις μὲν πάντοτε τὴν ἔκτασιν, διατετηρημέναις δ' ὅμως πιστότερον πάντων τῶν λοιπῶν γραπτῶν μνημείων. Ἡ γλωσσικὴ ἔρευνα οὔτε τοπικὰ οὔτε χρονικὰ ὅρια ἀναγνωρίζει, ἀσχολεῖται δ' ἐπ' ἴσης ἐπιμελῶς καὶ περὶ τὰς γλώσσας τῶν βαρβαρωτάτων λαῶν, τῶν ἐν ζῳῳδαι ἀγριότητι φυτοζωόντων, καθ' ὃν τρόπον καὶ περὶ τὰς γλώσσας τῶν μεγάλων καὶ διὰ τὴν παγκόσμιον ἱστορίαν σπουδαίων ἐθνῶν. Ἡ γλωσσικὴ παραλαμβάνει καὶ ἐξετάζει πᾶσαν φωνὴν ὅπουδῆποτε καὶ ὅτεδῆποτε ἐξελθοῦσαν ἐκ τῶν χειλέων ἀνθρώπου τινός, ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἵνα οὗτος δι' αὐτῆς γνωρίσῃ τῷ πλησίον ψυχικὴν αὐτοῦ διάθεσιν, ἐπειδὴ ἡ φωνὴ αὕτη διὰ τε τὴν φύσιν καὶ τὸν σκοπὸν αὐτῆς ἀπαιτεῖ τὴν ἰδιαιτέραν τῆς ἐπιστήμης προσοχὴν καὶ μελέτην. Διὰ τὸν γλωσσοδίφην πᾶν γλωσσικὸν φαινόμενον ἐν οἰαδῇποτε γλώσσῃ εἶναι ὑποκείμενον ἐρεύνης, διότι μόνον ἐν τῷ φωτὶ τοῦ συνόλου δύναται τὸ ἐπὶ μέρους νὰ κατανοηθῇ ὁρθῶς. Οὗτος ἀγωνίζεται νὰ συλλάβῃ τὰ γλωσσικὰ φαινόμενα συλλήβδην καὶ σκοπεῖ νὰ συλλέξῃ, ταξινομήσῃ καὶ ἐρμηνεύσῃ αὐτά, οὕτως ὥστε νὰ κρίνῃ ὁρθῶς καὶ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν ἕκαστον καὶ καθ' ἑαυτὸ καὶ ἐν συναφεῇ μετὰ τῶν λοιπῶν. Ἄν ἄρα κατ' αὐτὰ ἡ γλωσσικὴ ἄπτηται τοῦτο μὲν τῆς φιλολογίας τῆς σκοπούσης τὴν ἀναγνώρισιν τῶν ἐν τοῖς γραπτοῖς μνημείοις κατατεθειμένων γνώσεων, τοῦτο δὲ τῆς ἐμπειρικῆς γλωσσομαθείας, τοῦτ' ἔστι τῆς μαθήσεως γλώσσας τινὸς ἀπλῶς πρὸς πρακτικὸν σκοπὸν, καὶ ἂν παρέχουσα καὶ λαμβάνουσα παρὰ τούτων διάκειται φιλικῶς πρὸς ἀμφοτέρας, ἀλλ' ὅμως ἀνάγκη νὰ μὴ συγχέηται μετ' αὐτῶν¹). Ἡ γλωσσικὴ θεωρεῖ τὴν γλῶσσαν οὐχὶ ὡς μνημεῖον τῶν ὄσων ἀνθρωποὶ τινες διενεόθησάν ποτε, ἀλλ' ὡς μέσον καὶ ὄργανον πρὸς ἀνακοίνωσιν τῶν ἰδεῶν, ἀσχολεῖται

¹ Τὴν γνώμην ταύτην τοῦ ἀειδύμου συγγραφέως πρὸ 24 ἐτῶν ἐξενηθεῖσαν ἐτροποίησεν ἡ μετὰ ταῦτα ἐπιστήμη οὕτως ὥστε ἡ γλωσσικὴ δὲν ἀντιδιατελλεται πλέον τῆς φιλολογίας ἀλλ' ὑπάγεται ὑπ' αὐτήν. Πρὸλ. Ἀθηνᾶς Τομ. Ζ' σελ. 178 κέξ. καὶ ἰδίως 184 κέξ. X.

δὲ οὐχὶ περὶ κείμενα καὶ προτάσεις ἀλλ' ἀπλῶς περὶ λέξεις καὶ τύπους προτάσεων. ¹⁾ Κατ' αὐτὰ ἡ γλωσσικὴ προσπαθεῖ νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς αὐτὸν τὸν ἐσωτερικὸν βίον τῆς γλώσσης, ν' ἀνακαλύψῃ τὴν ἀρχὴν καὶ γένεσιν αὐτῆς, νὰ παρακολουθήσῃ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ ν' ἀνεύρῃ τοὺς νόμους τοὺς διέποντας τὰς ἀλλοιώσεις αὐτῆς καὶ ἐξ ὧν μόνον εἶναι δυνατὸν νὰ ἐμβλέψῃ τις ὀρθῶς τοῦτο μὲν εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ποικιλίαν τοῦτο δὲ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἐνότητα τῶν ἐνεστώτων φαινομένων, καὶ ἐξ ὧν μόνον τέλος εἶναι δυνατὸν νὰ κατανοήσῃ τις αὐτὴν ταύτην τὴν φύσιν τῆς γλώσσης ὡς μέρους τῆς ἰδιοφυίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ νὰ μάθῃ τίς ἢ σχέσις τῆς γλώσσης πρὸς τὸ πνεῦμα καὶ πῶς αὕτη ἐπέδρασε καὶ ἐπιδρᾷ ἐπὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν πνευματικῶν δυνάμεων καὶ ἐπὶ τὸν πολλαπλασιασμὸν τῶν γνώσεων, πρὸς δὲ καὶ ποία τις εἶναι ἡ ἐν τῇ γλώσσῃ ἀπεικονιζομένη ἱστορία τοῦ πνεύματος καὶ τῶν ἐννοιῶν.

Ὅτι ζητήματα ὅποια ταῦτα, εἶναι τὰ μάλιστα διαφέροντα, καταφαίνεται μὲν καὶ ἐκ πρώτης ὄψεως, γίνεται δ' ὅμως τοσούτω σαφέστερον ὅσω μᾶλλον τις περὶ τούτων σκέπτεται. Διότι, ὅπως πολλὰ ἄλλα πράγματα τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, οὕτως εἰθίσθημεν νὰ θεωρῶμεν τὴν γλῶσσαν ὡς τι ἄφ' ἑαυτοῦ ὀνόν, διὸ δὲν προσέχομεν ἐπὶ τὴν ἐν αὐτῇ ἐνυπάρχουσαν ὑψηλὴν ἐννοιαν καὶ μυστηριώδη σημασίαν. Ἀκόπως καὶ ἄνευ συνειδητῆς σκέψεως περιβάλλομεν τὰς ιδέας ἡμῶν διὰ λέξεων καὶ προτάσεων ἔχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν οὐδὲν ἄλλο ἢ τὸν καθαρῶς πρακτικὸν σκοπὸν νὰ ἐκφράσωμεν τὰς ιδέας ἡμῶν ταύτας ἄλλοις καὶ νὰ τύχωμεν τοῦ διὰ τῆς ἀνακαινώσεως ταύτης ἐπιδιωκομένου σκοποῦ· οὐδέποτε οὐδαμῶς κατὰ τὴν ἐκφώνησιν λέξεώς τινος οἰασθῆποτε σκεπτόμεθα πόσον μακρὰ εἶναι ἡ ἱστορία αὐτῆς, πόσας μεταβολὰς ὑπέστη ὁ τύπος καὶ ἡ σημασία αὐτῆς καὶ πόσον ἐμόχθησαν εἰς δημιουργίαν καὶ βαθμηδὸν διαμόρφωσιν αὐτῆς πολλαὶ γενεαὶ σκεπτομένων καὶ λαλούντων. Οὐδεὶς συλλογίζεται πόσον μέγα εἶναι διὰ τὸν ἄνθρωπον τὸ δῶρον τοῦτο, τὸ ἐκφράζε-

¹⁾ Καὶ τοῦτο μετεβλήθη σήμερον, ἐντεῦθεν καὶ τὰ συντακτικὰ καὶ καθόλου πάντα τὰ γλωσσικὰ φαινόμενα ἐξετάζει ἡ γλωσσικὴ Πρὸλ. Ἀθηνᾶς ἐνθα ἀνωτ. X

σθαί, οὐδὲ σκέπτεται πόσον διάφορος ἔμελλεν ἀναγκαίως νὰ ἔχῃ διαμορφωθῇ ἡ ἱστορία τοῦ ἀνθρώπου, ἂν μὴ εἶχε τὸ δῶρον τοῦτο, καὶ πόσον ἐλάχιστον μέρος τῆς φρονήσεως ἐφ' ἣ καυχώμεθα, θὰ εἴχομεν, ἂν μὴ οἱ πρόγονοι ἡμῶν μετέδιδον ἡμῖν διὰ τῆς γλώσσης, ὅσα πνευματικὰ καὶ ἠθικὰ κεφάλαια ἐκτῆσαντο, συντόμως εἰπεῖν, πῶς ἄνευ τοῦ λόγου τὰ μεγάλα πνευματικὰ χαρίσματα τοῦ ἀνθρώπου ἔμελλον νὰ μείνωσιν σχεδὸν ἀδιαμόρφωτα καὶ ἄχρηστα. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ προσδοκῶμεν ὅτι ἕκαστος ἄνθρωπος ἔμελλε νὰ ἔχῃ ἀδιαλείπτως πρὸ ὀφθαλμῶν τὰ ἐν τῇ γλώσσῃ θαύματα, ἴσως οὐδ' εὐκταῖον τοῦτο, ἀλλ' ἀσυγχώρητον θὰ ἦτο, ἂν ἡμεῖς ὅλως παρελείπομεν ν' ἀναλάβωμεν τοιαύτας περὶ τῆς γλώσσης ἐρεῦνας, αἵτινες δύνανται νὰ προσεγγίσωσιν ἡμῶς εἰς ὀρθὴν κατανόησιν τῆς φύσεως καὶ τῆς ἱστορίας αὐτῆς καὶ νὰ καταστήσωσιν ικανούς, ὅπως κατὰ μικρὸν διὰ συνεχοῦς σκέψεως καταλάβωμεν αὐτὴν ἐν πάσῃ αὐτῆς τῇ σημασίᾳ.

Τοιοῦτοι καὶ παραπλήσιοι εἶναι οἱ πρῶτοι σκοποὶ τῆς γλωσσικῆς, ὑπάρχουσι δ' ὅμως καὶ ἄλλα οὐσιωδῶς διάφορα προβλήματα, ἅτινα κατὰ τὰς γλωσσικὰς ἐρεῦνας σχεδὸν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἀμέσως γίνονται ὀφθαλμοὶ καὶ ἐφ' ὧν ὁμοίως στηρίζεται ἡ μεγάλη σπουδαιότης τῆς γλωσσικῆς. Εἶναι πρότασις, ἥτις σήμερον μὲν νομίζεται κοινοτοπία ἀλλὰ πρὸ πεντήκοντα ἐτῶν νέα καὶ παράδοξος θὰ προσέπιπτεν, ἡ πρότασις ὅτι ἡ γλῶσσα παρέχει τὴν κυρίαν βᾶσιν διὰ πᾶσαν ἱστορικὴν ἔρευναν τῶν προϊστορικῶν χρόνων, ἥτοι τὴν ἔρευναν τῶν χρόνων τῶν οὐ διαφωτιζομένων διὰ συγχρόνων γραπτῶν μνημείων. Αὕτη παρέχει σχεδὸν πάντοτε τὰ μέσα, ἵνα διακριθῇ, ἂν εἶναι καὶ κατὰ πόσον εἶναι συγγενεῖς αἱ διάφοροι φυλαὶ καὶ οἱ λαοὶ πρὸς ἀλλήλους, καὶ πῶς ἐπομένως ὀφείλουσι νὰ ταχθῶσι καὶ διαιρεθῶσιν εἰς ὁμοεθνίας καὶ ἔθνη, ὧν τὰ μέλη πάλαι ποτὲ κατ' ἀνάγκην συνώκουσιν ἐν ἀρχαιοτάτῃ τινὶ πατρίδι καὶ αὐτόθι διεμόρφωσαν διακεκριμένον καὶ σαφὲς ἔθνικόν χαρακτήρα καὶ ἀπὸ κοινοῦ διήλθον ἰδιάζουσάν τινα αὐτοῖς ἀνάπτυξιν ἐν τῷ πολιτισμῷ· ταῦτα δ' ἐπιτυγχάνει ἡ γλωσσική, ὅσονδ' ἂν ποτε κεχωρισμένοι καὶ

ἂν προβάλλωσιν βραδύτερον εἰς τὴν ἱστορίαν οἱ λαοὶ οὗτοι καὶ ὅσον-
 δήποτε διάφοροι καὶ ἂν φαίνωνται ἀλλήλων κατὰ τὰ ἔθνη καὶ ἔθιμα.
 Ἐπὶ τῆς γνώσεως τῶν γλωσσῶν πρὸ πάντων στηρίζεται ἡ ἐπι-
 στήμη ἐκείνη, ἣτις ζητεῖ καὶ ἀνευρίσκει τὴν γενεαλογίαν τῶν ἐθνῶν,
 ἡ ἐθνολογία. Λέγω πρὸ πάντων ἐπὶ τῆς γνώσεως τῶν γλωσσῶν,
 ἐπὶ τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης, διότι δὲν ἐπιθυμῶ νὰ ἐλαττώσω
 τὴν σπουδαιότητα τὴν αἰ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι ἔχουσι διὰ τὴν ἐθνο-
 λογίαν. Ἡ σχέσις τῆς γλωσσικῆς πρὸς τὴν φυσιοδιφίαν καὶ ἡ
 σημασία τὴν αὐταὶ συλλήβδην καὶ ἑκατέρω χωρὶς ἔχουσι διὰ τὴν
 ἐθνολογίαν θὰ ἐξετασθῇ βραδύτερον ἰδιαίτερος, ὅταν θὰ ἔχωμεν
 προχωρήσει εἰς τὰς ἐρεῦνας ἡμῶν. Ἄλλ’ ἐκτὸς τούτων ἡ γλῶσσα
 παρέχει καὶ ἄλλα θαυσιπείρι περὶ τῆς ἐθνολογίας διδάγματα, ἅτινα
 ὅλως ἐξέρχονται τοῦ κύκλου τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Ἡ γλῶσσα
 μόνη φέρει ἐν ἑαυτῇ τὰ σαφεῖς τεκμήρια περὶ τοῦ τίνα εἶναι τὰ
 ἠθικὰ καὶ πνευματικὰ χαρίσματα τῶν ἐθνῶν καὶ τίς ὁ πολιτισμός,
 εἰς ὃν ταῦτα κατὰ καιροὺς ἀφίκοντο, αὕτη ἐμφαίνει τίνας καὶ πό-
 σας γνώσεις εἶχον οἱ λαοὶ αὐτῇ, τίνα φιλοσοφίαν καὶ τίνας
 θρησκευτικὰς ἰδέας, τίνες πρὸς ἄλλα ἔθνη ἐπιμιξία καθ’ ἃ καὶ
 τίνες κλιματολογικαὶ σχέσεις ἐπεκράτουν ἐν αὐτοῖς. Συντόμως εἰ-
 πεῖν αὕτη εἶναι βιβλίον περιλαμβάνον πλῆθος ποικιλωτάτων πλη-
 ροφοριῶν δι’ ἐκεῖνον ὅστις ἐπίσταται ν’ ἀναγινώσκη καὶ ἐπωφελῇ-
 ται αὐτοῦ.

Ἄν ἠθέλωμεν ν’ ἀσχοληθῶμεν περὶ πᾶσαν τὴν γλωσσικὴν
 ἐπιστήμην ἐν πάσῃ αὐτῆς τῇ ἐκτάσει, ἡ ἀπόπειρα ἡμῶν αὕτη
 ἔμελλεν ἐν τῷ περιορισμένῳ σχεδίῳ τῶν Ἀναγνωσμάτων τούτων
 νὰ εἶναι προφανῶς ἀνεκτέλεστος, καὶ ἂν ἀκόμη ἠθέλωμεν ἀρκεσθῇ
 ἐν τῇ ἀπλῇ ἐπιθεωρήσει τῶν πραγμάτων τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν
 εὐρεῖαν ἐπιστήμην ταύτην, καὶ τῶν πορισμάτων τῶν ἐκ τῶν πραγ-
 μάτων τούτων συναγομένων. Διὰ ταῦτα δὲν θὰ εἰσέλθω εἰς συστη-
 ματικὴν, ἀκριβῆ ἐκθεσιν τῆς ὑποθέσεώς μου, εἰς διαιρέσιν τῶν κε-
 φαλαίων, εἰς ἃ δύναται νὰ διαιρεθῇ ἡ γλωσσικὴ, καὶ εἰς σύμφωνον
 πρὸς τὰ πράγματα διαλεύκανσιν καὶ ἀμοιβαῖον ὀρισμὸν τῶν κεφα-

λαίων τούτων. Πολὺ σκοπιμώτερον θέλει εἶναι, ὡς δὲν ἀμφιβάλλω, ἐλευθερώτερον καὶ δημωδέστερον νὰ διαφωτίσω τὰ σπουδαιότατα γλωσσικὰ φαινόμενα, δηλ. ἐκεῖνα ἅτινα σαφέστατα δηλοῦσι τὴν φύσιν τῆς γλώσσης καὶ εἶναι χαρακτηριστικώτατα τῆς μεθόδου τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης. Κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον θέλομεν ἐμβλέψῃ εἰς τὴν πνευματικὴν ἐργασίαν τοῦ γλωσσοδίδου, θέλομεν μάθῃ πῶς προβαίνει εἰς τὰς ἐρεῦνας αὐτοῦ καὶ τίνα πορίσματα καὶ κατὰ τίνας τρόπους δύναται νὰ ἐπιτύχῃ. Ἀπλῶς εἰπεῖν, σκοπὸς ἡμῶν ἔσται νὰ μάθωμεν τὰς οὐσιωδεστάτας βάσεις τῆς γλωσσικῆς ἐρεύνης. Ἀλλὰ καὶ περὶ τὰ κύρια πορίσματα τῶν ἐρευνῶν τούτων θέλομεν ἀσχοληθῇ, θέλομεν προσπαθῆσαι πρῶτον νὰ διαγνώσωμεν τί εἶναι ἡ γλῶσσα καὶ ποῦ κεῖται ἡ σημασία αὐτῆς διὰ τὸν ἄνθρωπον καὶ δεύτερον νὰ ἐξακριβώσωμεν τίνες εἶναι αἱ μεγάλαι ἀλήθειαι, εἰς ὧν τὴν ἀνακάλυψιν ὠδήγησεν ἡ γλῶσσα ἐν τῇ ἱστορίᾳ.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον θὰ ὑποβάλωμεν κατὰ πρῶτον ἐν ἡ δύο πρόχειρα ζητήματα εἰς ἐξέτασιν, ἵνα διὰ τῆς εξετάσεως ταύτης διαχθῶμεν πῶς ἡ γλῶσσα ζῇ καὶ αὐξάνεται καὶ πῶς ἀνάγκη νὰ ἐξετάζηται, καὶ τίς ἡ θέσις ἣν ἡ γλωσσικὴ ἐπιστήμη κατέχει ἐν τῷ συνόλῳ τῶν ἐπιστημῶν. Τότε θέλομεν χωρῆσαι εἰς ἀκριβεστέραν ἐπισκόπησιν καὶ ἐξέτασιν ἐκείνων τῶν φαινομένων, ἐν οἷς συνίσταται ἡ μεταβολὴ τῆς γλώσσης καὶ θέλομεν φροντίσει νὰ ἐρμηνεύσωμεν, πῶς καὶ διὰ τίνων μέσων ἐπέρχονται αἱ ἀλλοιώσεις τοῦ τε περιεχομένου καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ τύπου αὐτῆς, ἃς ἀδιαλείπτως πάσχουσιν βλέπομεν τὴν γλῶσσαν. Πρὸς τούτοις θέλομεν ἐπιστήσαι τὴν προσοχὴν ἡμῶν ἐπὶ τὰς διαφοροὺς αἰτίας, αἵτινες ὀρίζουσι καὶ τὸν τρόπον καὶ τὰ χρονικὰ διαστήματα τῶν ἐν τινι γλώσσῃ γινομένων μεταβολῶν. Μετέπειτα θέλει ἀπασχολῆσαι ἡμᾶς ὡς πόρισμα τῶν ἀλλοιώσεων τούτων ἡ διαίρεσις τῶν γλωσσῶν εἰς πρωτογενεῖς καὶ ὑστερογενεῖς, παραχθείσας ἐκ τῶν πρωτογενῶν, καὶ τούτων εἰς διαλέκτους. Οὕτω θέλομεν ἔλθῃ ἐπὶ τὴν γλωσσικὴν ὁμοιογένειαν, εἰς ἣν ἀνήκει ἡ μητρικὴ ἡμῶν γλῶσσα, καὶ μετὰ ταῦτα θὰ

ἐπιθεωρήσωμεν καὶ βασανίσωμεν τὰς ἀποδείξεις, ἐφ' ὧν στηρίζεται ἡ παραδεδεγμένη συγγένεια τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης πρὸς τὸ σύστημα τῶν διαλέκτων καὶ γλωσσῶν. Θέλομεν ἔπειτα τραπῇ εἰς πληρεστέραν περιγραφὴν τῆς γλωσσικῆς ταύτης ὁμοεθνίας, καὶ ἐκθέσει τὴν σπουδαιότητα αὐτῆς διὰ τὴν γλωσσικὴν καὶ ἱστορικὴν ἔρευναν, καὶ σκιαγραφῇ τὴν εἰκόνα τῆς ἀναπτύξεως αὐτῆς· τοῦτοις θέλομεν συνάψει ἐξέτασιν τῶν λοιπῶν γλωσσικῶν ὁμοεθνιῶν, εἰς ἃς διαιροῦνται αἱ ἀνθρώπιναι γλῶσσαι καὶ θὰ παρατηρήσωμεν τοὺς σπουδαιοτάτους χαρακτῆρας αὐτῶν. Περαιτέρω θέλομεν ἀσχοληθῇ περὶ τινὰ γενικὰ ἐπαγωγὰ ἅμα καὶ σπουδαιότατα ζητήματα, εἰς ἃ ἡ ἐπιθεώρησις τῶν ἄλλων ὁμοεθνιῶν καὶ τῶν χαρακτῆρων αὐτῶν θέλει ὁδηγήσει ἡμᾶς, — οὕτω πρὸ πάντων περὶ τὸ ζήτημα τῆς σχέσεως καὶ τῆς σχετικῆς ἀξίας τῆς γλωσσικῆς καὶ τῆς ἀνθρωπολογίας ὡς πρὸς τὴν διαίρεσιν τῶν ἀνθρώπων εἰς φυλάς καὶ ἢ καὶ περὶ τὸ ἄλλο ζήτημα τοῦ κατὰ πόσον ἄρα γε ἡ γλῶσσα συνδέεται μετὰ τοῦ μεγάλου προβλήματος τῆς ἐξ ἀρχῆς ἐνότητος ἢ πολλαπλότητος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἐπειτα θέλομεν ἐξετάσει τὴν ἀρχὴν καὶ γένεσιν τῆς γλώσσης, τὴν σχέσιν αὐτῆς πρὸς τὰς ἐννοίας, καὶ τὴν μεγάλην σημασίαν ἣν αὕτη ἔχει ὡς πρὸς τὴν ἀνατροφὴν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἐπειδὴ δὲ θὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ὁ γραπτὸς λόγος καὶ τὰ παραδοθέντα ἐκ παλαιότερων χρόνων γραπτὰ μνημεῖα μεγάλως βοηθοῦσι τὸν λαλούμενον λόγον, ἡ παρατήρησις αὕτη θὰ παρακινήσῃ ἡμᾶς νὰ ἐπιθεωρήσωμεν κεφαλαιωδῶς ὡς ἐν προσθήκῃς μέρει τὴν ἱστορικὴν ἀνάπτυξιν τῆς γραφῆς. Τέλος δέ, ὅταν θὰ ἔχωμεν ἤδη ἐπιθεωρήσει τὰ κεφάλαια τῆς γλωσσικῆς, θὰ διαφέρῃ ἡμῖν νὰ μάθωμεν καὶ τὴν ὁδὸν ἣν οἱ ἄνθρωποι βαίνοντες τὸ μὲν ἐκαλλιέργουν αὐτὴν κατὰ τοὺς παρελθόντας αἰῶνας βραδέως, τὸ δὲ ἔδρυσαν καὶ ἐτελειοποίησαν αὐτὴν ταχέως ἐν τῷ κατ' ἡμᾶς αἰῶνι διὰ τῆς βοηθείας τῶν εἰρημένων δύο ἀνακαλύψεων, τῆς Ἰαπετικῆς ὁμοφυλίας καὶ τῆς Ἰνδοικῆς γλώσσης. Θέλομεν ἄρα ἐξετάσει τὴν ἱστορίαν τῆς γλωσσικῆς τοῦλάχιστον ἐν τοῖς κεφαλαιωδεστάτοις, καὶ θὰ ἐκτιμήσωμεν καὶ ἐξάρω-

μεν προσηκόντως τοὺς λαοὺς καὶ τοὺς ἄνδρας, οἵτινες διὰ τῶν ἐργασιῶν αὐτῶν ἐξέχουσι, καὶ θὰ προσπαθήσωμεν νὰ διαγνώσωμεν τοὺς νόμους τοὺς καθ' ὃν τρόπον ἐν πάσῃ ἱστορικῇ ἐξελίξει οὕτω καὶ ἐν ταύτῃ ἐμφανιζομένους.

Ὡς πρὸς δὲ τὴν μέθοδον ἣν σκοποῦμεν ν' ἀκολουθήσωμεν κατὰ τὰς ἐρεῦνας ἡμῶν, θὰ προτιμήσωμεν κατὰ τὸ ἐνὸν τὴν ἀναλυτικὴν τῆς συνθετικῆς καὶ θὰ προβαίνωμεν μᾶλλον ἐρευνητικῶς ἢ δογματικῶς. Σαφὴν εἶναι ἔσται ὁ ὕπατος ἡμῶν σκοπός, καὶ δι' αὐτὸ θ' ἀγωνιζώμεθα, ὅπως πάντα τὰ σκοτεινὰ καὶ δύσκολα μέρη τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης σχετίζωμεν πρὸς γνωστὰ καὶ αὐτόδηλα, καὶ οὐδέποτε θὰ προβῶμεν εἰς διατύπωσιν γενικῶν ἀρχῶν ἄλλως ἢ ἐπαγωγικῶς, ὁρμώμενοι πάντοτε ὑπὸ τοιούτων πραγματικῶν γεγονότων ἅτινα πᾶς λόγιος ἄνθρωπος ἐπίσταται. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ κατὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν παραδειγμάτων θὰ περιορισθῶμεν καθόλου εἰπεῖν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γλώσσῃ καὶ καθόλου, ὅπου πρόκειται νὰ προσαχθῶσιν εἴτε ἐπὶ μέρους φαινόμενα εἴτε μεῖζονες ἱστορικαὶ ἀνελίξεις ἐκ τοῦ βίου γλώσσης τινός, θὰ λαμβάνωμεν ταῦτα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Θεωρητικῶς οὐδεὶς δύναται ν' ἀντιτάξῃ οὐδὲν καθ' ἡμῶν διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ πᾶσα ζῶσα καὶ ἀναπτυσσομένη γλῶσσα βρίθκει τοιούτων φαινομένων, ἅτινα παριστῶσιν ὡς τύποι τινὲς τοὺς θεμελιώδεις χαρακτῆρας τοὺς κοινούς πάσαις ταῖς γλώσσαις καὶ τοὺς μεγάλους τῆς ἐξελίξεως αὐτῶν νόμους. Πρὸς τούτοις θ' ἀποβάλωμεν κατὰ δύναμιν πάσας τὰς μεταφορικὰς λέξεις καὶ φράσεις, πάντας τοὺς φιλοσοφικοὺς καὶ γλωσσολογικοὺς τεχνικοὺς ὅρους, καὶ θὰ καταβάλωμεν πάντα κόπον, ἵνα ὁμιλῶμεν ἐν ἀπλῇ καθαρᾷ νεωτέρᾳ Ἑλληνικῇ. Εἰς τὴν ἐπικρατοῦσαν πλάνην, ὅτι δῆθεν ἡ γλῶσσα καὶ τὰ μετ' αὐτῆς συνεχόμενα ζητήματα καλύπτονται ὑπὸ μυστηριώδους τινὸς σκότους, οὐκ ὀλίγον ἐνέχεται ἡ μεγίστη κατάχρησις τῶν μεταφορικῶν ἐκφράσεων, ἥτις εἶναι συνήθης κατὰ τὰς γλωσσικὰς ἐρεῦνας καὶ ἐρμηνείας· διότι αἱ ἐκφράσεις αὗται στηριζόμεναι ἐπὶ ἀναλογιῶν μᾶλλον ἢ ἐπὶ πραγμάτων περιβάλλουσι τὰ ὑπ' αὐτῶν μέλλοντα νὰ παρασταθῶσι

πράγματα διὰ σκιερᾶς καὶ φανταστικῆς τινος λάμψεως, οὐδαμῶς δὲ ἀναδεικνύουσιν ὅπως ὀφείλουσι, τοὺς ἀκριβῶς περιγεγραμμένους τύπους καὶ τὰ ὠρισμένα χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα αὐτῶν.

Τὸ σύνολον τῶν ζητημάτων, ἅτινα ἡ γλωσσικὴ προβάλλει, δύναται νὰ διατυπωθῇ εἰς μίαν καὶ μόνην ἐρώτησιν: «Διατί ὁμιλοῦμεν οὕτως ὅπως ὁμιλοῦμεν;» Τὸ κύριον διακριτικὸν σημεῖον τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης ἀπὸ τῆς γλωσσομαθείας κεῖται ἐν τούτῳ, ὅτι ἡ γλωσσικὴ ἤττον διαφέρεται περὶ τῶν γλωσσικῶν φαινομένων καθ' ἑαυτά, πολλῶ δὲ μᾶλλον περὶ τῶν αἰτιῶν αὐτῶν¹⁾. Δὲν ἐξετάζει ἡ γλωσσικὴ πῶς ὁμιλοῦμεν ἢ πῶς πρέπει νὰ ὁμιλῶμεν, ἀλλὰ διατί ὁμιλοῦμεν, οὐδὲ παύεται ἐρευνῶσα μέχρι οὗ ἔλθῃ εἰς τὰ τελευταῖα δυνατὰ αἰτία καὶ καταβῇ εἰς τὰ μέγιστα βάθῃ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. Ἵνα δέ τις δυνηθῇ νὰ περιλάβῃ ἅπαν τὸ περιεχόμενον τῆς γλωσσικῆς διὰ τῆς ἐρωτήσεως ταύτης, θὰ ἦτο χρεῖα νὰ ἐκλάβῃ αὐτὴν οὐχὶ ἐν μιᾷ καὶ μόνῃ ἐννοίᾳ ἀλλ' ἐν περισσοτέrais. Ὡς ἀρμοδιωτάτην εἰσαγωγὴν εἰς πάντα τὰκόλουθα θέλομεν κατὰ πρῶτον προβάλλει τὴν ἐρώτησιν ταύτην μετὰ τῆς σημασίας ἣτις κεῖται ἐγγύτατα καὶ προέρχεται ἀμέσως ἐκ τῆς σημασίας τῆς λέξεως, ἥτοι ἐρωτῶμεν: «Διατί ἡμεῖς ὁμιλοῦμεν τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ὡς γλῶσσαν μητρικὴν ἢ ὡς γλῶσσαν τῆς χώρας ἡμῶν, καὶ οὐχὶ ἀντ' αὐτῆς ἄλλην τινὰ τῶν χιλίων ἐπὶ τῆς γῆς ὑπαρχουσῶν γλῶσσῶν;» Εἶναι ἀπλοῦν τὸ ἐρώτημα, ἀλλ' ὅμως, ἂν εἰς αὐτὸ εὗρωμεν ἀκριβῇ καὶ ὀρθὴν ἀπόκρισιν, θὰ ἔχωμεν οὕτως ὀρθὴν ἀφετηρίαν διὰ τὰς τρίβους εἰς ἃς μετέπειτα μέλλομεν νὰ εἰσέλθωμεν, καὶ θὰ ἐκβάλωμεν ἐκ τοῦ μέσου πολλὰς ἀσαφείας καὶ παρανοήσεις, ὑφ' ὧν πολλάκις ὁ γλωσσοδίφης βλέπει ἑαυτὸν κωλυόμενον νὰ προχωρήσῃ. Ὅποια δέ τις ὀφείλει, καθόλου εἰπεῖν, νὰ εἶναι ἡ ζη-

¹⁾ Καθ' ἃ ἀνωτέρω σελ. 20 ἐλέχθη, τοῦτο δὲν πιστεύεται σήμερον οὕτως²⁾ διότι κατενόηθη ὅτι ὁ ἀληθὴς λόγος τῶν γλωσσικῶν φαινομένων τότε μόνον εἶναι δυνατόν νὰ ἐξευρεθῇ, ὅταν ταῦτα εἶναι ἀκριβῶς ἱστορικῶς ἢτοι φιλολογικῶς γνωστά, ἐντεῦθεν φιλολογία καὶ γλωσσικὴ οὐκ ἀντίθετοι ἐπιστήμαι. Χ.

τουμένη ἀπόκρισις, τοῦτο εἶναι οὕτω πρόδηλον, ὥστε οὐδεμία ἀνάγκη ἀπωλείας πολλῶν λέξεων· ἡμεῖς ὁμιλοῦμεν Ἑλληνιστί, διότι ταύτην τὴν γλῶσσαν ἐδίδαξαν ἡμᾶς οἱ περὶ ἡμᾶς κατὰ τὴν παιδικὴν καὶ τὴν πρώτην νεανικὴν ἡμῶν ἡλικίαν. Εἶναι ἡ μητρικὴ ἡμῶν γλῶσσα, διότι ἐκ τῶν χειλέων τῶν μητέρων ἡμῶν παρελάβομεν αὐτήν, τρόπον τινὰ ἐθηλάσαμεν μετὰ τοῦ μητρικοῦ γάλακτος, — εἶναι ἡ ἐγγώριος ἡμῶν γλῶσσα, καθόσον, καὶ ἂν τυχὸν δὲν παρεδόθη ἡμῖν ἐκ τῶν προπατόρων ἡμῶν¹, ἀλλ' ὅμως ἡμεῖς ἐγεννήθημεν καὶ ἀνετράφημεν ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ, ἐν τῇ ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα λαλεῖται ἀπὸ πολλῶν αἰώνων ἀδιακόπως. Ἡ φύσις δὲν ἀφῆκεν ἡμᾶς ἐλευθέρους νὰ λύσωμεν αὐτοὶ ἀφ' ἑαυτῶν τὸ μέγα ζήτημα περὶ τοῦ πῶς ἔπρεπε νὰ λαλήσωμεν. Ἡμεῖς δὲν ἐπλάσαμεν τὴν γλῶσσαν αὐτοτελῶς καὶ ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἐκ τῆς ἰδίας ἡμῶν ψυχῆς, ἐκ τῶν ἰδίων ἡμῶν φυσικῶν δυνάμεων, λ. χ. ἐκ συνειδητῆς προσοχῆς καὶ ἐξετάσεως τῶν πρὸ ἡμῶν συμβαινόντων φαινομένων, οὐδ' ἐπλάσαμεν αὐτὴν ὁδηγοῦμενοι ὑπὸ τινος δυνάμεως ἥτις καὶ φυσικὰς παραστάσεις θὰ ἐσχημάτιζε καὶ ἀναλόγους τούτων ἐκφράσεις θὰ ἐπλαττεν, ἥ ὅπως ἄλλως θὰ ἠδύνατό τις νὰ νοήσῃ τοῦτο. Σχεδὸν δὲν ἦσαν ἀκόμη αἱ πνευματικαὶ ἡμῶν δυνάμεις τοσοῦτον ἀνεπτυγμέναι ὥστε νὰ δυνάμεθα νὰ συνάψωμεν ἐν τῇ διανοίᾳ ἡμῶν εὐστόχως παράστασιν τινα μετὰ τοῦ καταλλήλου σημείου, ὅτε ἐδιδάχθημεν πρῶτον νὰ ἀναγνωρίζωμεν τὰ ἐκτὸς ἡμῶν πρόσωπα καὶ πράγματα τὰ συνηθέστατα συμβαίνοντα καὶ φαινόμενα τοῦ μικροῦ ἡμῶν κόσμου, καὶ ν' ἀναγνωρίζωμεν αὐτὰ διὰ τῶν ὀνομάτων ἅτινα ἄλλοι ἐπέθηκαν ἐπ' αὐτὰ, καὶ δεύτερον νὰ ὀνομάζωμεν καὶ ἡμεῖς αὐτὰ διὰ τῶν αὐτῶν ὀνομάτων. Οὕτως ἡμεῖς σχεδὸν πάντες ἐμάθομεν νὰ ψελλίζωμεν τὰς ἐκφράσεις τῆς γλώσσης τῶν παιδίων πα π π ᾱ καὶ μα μ μ ᾱ. Ὅπως αὗται εἰς εὐκολίαν ἡμῶν ἐξεφωνοῦντο πρὸς

¹ Ὁ ἐν τῷ κειμένῳ περιορισμὸς « καὶ ἂν τυχὸν δὲν παρεδόθη ἡμῖν ἐκ τῶν προπατόρων ἡμῶν » ἔχει λόγον ἥττονα μὲν ἐν Ἑλλάδι, μεῖζονα δὲ ἐν τῇ Βορείῳ Ἀμερικῇ ὅπου ἔγραφεν ὁ συγγραφεύς, καὶ ὅπου ἄνθρωποι διαφόρων φυλῶν καὶ γλωσσῶν συνερχόμενοι μανθάνουσι πάντες καὶ μεταχειρίζονται μίαν γλῶσσαν, τὴν Ἀγγλικήν, ἐγκαταλείπουσι δὲ τὰς πρότερον μητρικὰς αὐτῶν γλώσσας, πλὴν τῶν Ἀγγλων, Χ.

ἡμᾶς ἐν τῷ τύπῳ τούτῳ, τὸν ὅποιον τὰ ἡμέτερα ἀγύμναστα ἔτι χεῖλη εὐκολώτατα ἠδύναντο νὰ μιμηθῶσιν. Ὅτε δ' ἔπειτα ἠύξηθημεν, προσελαμβάνομεν καὶ ἰδιοποιούμεθα, τὸ μὲν δι' ἰδιαιτέρας διδασκαλίας τὸ δὲ καὶ διὰ μιμήσεως, καθ' ἑκάστην περισσότερον ἐκ τῆς μητρικῆς ἡμῶν γλώσσης. Οἱ ἐπιμελούμενοι ἡμῶν, ὅτε συνωμῖλουν μεθ' ἡμῶν, πάντοτε περιωρίζοντο ἐν στενωτέρῳ κύκλῳ ἐννοιῶν, καὶ μετεχειρίζοντο ἀπλουστέρας ἢ συνήθως ἐκφράσεις, ἵνα μὴ παρέχῃσι δυσκολίας εἰς τὴν ἔτι ἀσθενῇ ἀντίληψιν ἡμῶν. Προσεῖχον μετὰ περιεργίας ἐπὶ πᾶσαν νέαν λέξιν, ἣν ἐμανθάνομεν, διώρθουν τὰ ἀπειροπληθῆ ἡμῶν γλωσσικὰ σφάλματα, διεσάφουν ὅσα ἡμεῖς ἡμιτελῶς εἶχομεν νοῆσαι, ἀπηγόρευον ἡμῖν ὅσας προεφέρομεν πολὺ μεγάλας λέξεις ἢ σχοινιοτενεῖς προτάσεις, τὰς ὁποίας δὲν ἠξεύρομεν νὰ μεταχειριζώμεθα ὀρθῶς ἢ νὰ τοποθετῶμεν ἐπιτηδεῖως, καὶ ἐξήσκουν ἡμᾶς εἰς τὴν ἀπαγγελίαν δυσκόλων φθόγγων, οἵτινες εἰς τοὺς πρωτοπείρους προσπίπτουσι δυσκόλως. Ἀλλ' ὅμως ἡ διδασκαλία αὕτη, ἥς πάντες ἐν τῇ παιδικῇ ἡλικίᾳ ἐτύχομεν, ἦτο τοσοῦτον διάφορος ὡς πρὸς τὸν τρόπον καὶ ὡς πρὸς τὸν βαθμόν, ὅπως καὶ πᾶσα ἡ λοιπὴ ἐπιμέλεια ἡ παρασχεθεῖσα ἡμῖν ὅτε ἤμεθα μικροί, ὅπως π. χ. ἡ τροφή, τὰ ἐνδύματα, ἡ ἀνατροφή καὶ ἡ παιδεία. Ἀπαραλλάκτως ὅπως τινὲς ἐνωρὶς ἤδη ἀπὸ τῆς πρώτης παιδικῆς ἡλικίας ὀφείλουσι νὰ διέλθωσι διὰ μεγίστης ἀθλιότητος καὶ διὰ πλείστων κακουχιῶν, δερόμενοι, λιμώττοντες, ρακένδυτοι, καὶ μόνη ἡ ἀπαραίτητος φροντίς καὶ φυλακὴ παρέχεται αὐτοῖς, διότι ἂν καὶ τούτων ἐστεροῦντο, οὐδὲν παιδίον θὰ ἤρχετο εἰς τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν—ὁμοίως λαμβάνουσί τινες καὶ ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν μόνον τὴν στοιχειωδεστάτην καὶ ἐλλιπεστάτην, ἀλλ' ὅμως πάντοτε ἱκανὴν διδασκαλίαν, ἵνα βοηθήσῃ αὐτοὺς νὰ υπερβῶσι τὰς κατωτάτας βαθμίδας τῆς γλωσσομαθείας. Καὶ ὑπὸ τὰς δυσμενεστάτας περιστάσεις ἀνάγκη, ἵνα ἤδη ἐκ τῆς πρωῒμωτάτης παιδικῆς ἡλικίας συμπαρομαρτῇ ἐκάστῳ ἡμῶν ποσὸν καὶ εἶδος τι γλωσσικῆς ὕλης, ἅτινα ἦσαν πολὺ ὑπέρτερα τῶν τότε γνώσεων καὶ τῆς τότε ἀντιλήψεως ἡμῶν, καὶ ἡ πρόοδος ἡμῶν ἐν τῇ μαθήσει τῆς

γλώσσης συνίστατο ἐν τούτῳ, ὅτι ἡμεῖς ἰδιοποιούμεθα κατὰ δύναμιν ἀδιαλείπτως μεῖζον μέρος ἐκ τῆς γλώσσης. Ὅσῳ δὲ μάλλον αἱ πνευματικαὶ δυνάμεις ἐν ἡμῖν ἡγείροντο καὶ ἡ παρατηρητικὴ δύναμις ἡμῶν ἐνισχύετο καὶ αἱ γνώσεις ἡμῶν ἠϋρύνοντο, ἐπὶ τοσούτον αἱ παραστάσεις καὶ ἔννοιαι ἡμῶν καθίσταντο ἐν τοῖς οὐσιωδέστέτοις σύμφωνοι πρὸς τὰς τῶν περὶ ἡμᾶς ἀνθρώπων, καὶ ἐγίνοντο καὶ ἡμῖν συνήθεις αἱ ὀνομασίαι τῶν πραγμάτων ἐκεῖναι, τὰς ὁποίας οὗτοι συνήθως εἶχον ἀνὰ στόμα. Ὅτε κατὰ πρῶτον ἐγνωρίσαμεν ἄχρῳ τινι ἢ λευκῇ ὑγρῇ, οὐδεμίαν εἶχομεν ἀνάγκην, ἵνα ἐπιθεωρήσωμεν καὶ ἐξετάσωμεν τὰς ιδιότητας αὐτῶν, ὅπως ἐπινοήσωμεν καταλλήλους ὀνομασίας τούτων, ἀλλ' ἐδιδάχθημεν ὅτι ταῦτα, ἅτινα εἶδομεν, εἶναι νερὸν καὶ γάλα. Τὸ νερὸν δὲ πάλιν βραδύτερον ἐμάθομεν, ὅτε ἐβλέπομεν αὐτὸ ἰστάμενον ἤσυχον ἐπὶ τινος ἐπιφανείας ἐν τῷ ὑπαίθρῳ, ἢ ταχέως ῥέον διὰ χλοερῶν ὀχθῶν, νὰ ὀνομάζωμεν ἢ λίμνην ἢ ἕλος, καὶ ποταμὸν ἢ ῥύακα κατὰ τὰς περιστάσεις ἢ κατὰ τὴν προτίμησιν τὴν ὁποίαν οἱ διδάσκοντες ἡμᾶς εἶχον ὑπὲρ ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς ἐκφράσεως. Μακρόθεν ὁρώμενον ἢ εὐθὺς πρὸ ἡμῶν κείμενον ὕψωμα γῆς ἐφείλχυνε τὴν προσοχὴν ἡμῶν καὶ ἀπέσπασε τὴν ἐρώτησιν, « τί εἶν' αὐτό; Ἡ δὲ ἀπάντησις, ὅρος ἢ λόφος, ἐπλούτισε τὸ λεξικὸν ἡμῶν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ὅπως πρότερον καὶ ὅπως εἰς τὸ μέλλον μυριάκις. Ἀμα δὲ ταῖς ὀνομασίαις ταύταις τῶν ὁρατῶν πραγμάτων τοῦ ἐκτὸς ἡμῶν κόσμου ἐνετυπώσαμεν ἐν τῇ ψυχῇ ἡμῶν καὶ τὴν ἐμπειρικὴν διαίρεσιν, ἥτις διὰ τῆς γλώσσης ἡμῶν ἐκφράζεται· ἐμανθάνομεν νὰ διακρίνωμεν μεταξὺ ποταμοῦ καὶ ῥύακος, μεταξὺ λόφου καὶ ὄρους, μεταξὺ δένδρου, θάμνου καὶ φυτοῦ, καὶ τοῦτο ἐπαναλαμβάνεται ἀπειράκις. Ὅμοιως ἐδιδάχθημεν νὰ σημαίνωμεν δι' ἰδιαίτερας λέξεις ἐκάστην τῶν ποικίλων ἐργασιῶν, τὰς ὁποίας ἡμεῖς ἱκανοὶ ν' ἀναλαμβάνωμεν καὶ οὕτω διαστέλλωμεν αὐτάς ἀκριβῶς ἀπ' ἀλλήλων. Μετὰ τινὰς ἐπιτιμήσεις, τὰς ὁποίας ἡ ἀγωγή ἡμῶν συνεπήγετο μεθ' ἑαυτῆς, ἐμάθομεν ἀναμφιδόλως πολὺ ἐνωρίς τί ἐσήμαινον τὰ ῥήματα

κλαίω, κτυπῶ, σπρώχνω, κλοτσῶ, δαγκάνω καὶ ἄλλαι λέξεις δηλωτικαὶ τοιούτων ἀτακτημάτων, εἰς ἃ συνήθως περιπίπτουσι καὶ αὐτὰ τὰ ἐπιμελέστατα ἀνατρεφόμενα παιδία. Ἀγνοοῦμεν, ἐπὶ πόσον χρόνον θὰ ἔμενον σκοτεινὸν καὶ συγκεχυμένον χάος διὰ τὴν ἡμετέραν διάνοιαν τὰ ἴδια ἡμῶν συναισθήματα, ἂν μὴ ἔξωθεν ἤρχετο ἡμῖν βοήθεια· ἀλλ' ἤδη ἐνωρὶς ἐπῆλθον ἄρωγοὶ ἡμῖν, ἵνα δυνηθῶμεν νὰ σημαίνωμεν τινα τῶν συναισθημάτων τούτων διὰ καταλλήλων λέξεων καὶ διαστέλλωμεν ἀπ' ἀλλήλων. Οὕτω λ. γ. ὠδήγησαν ἡμᾶς εἰς τὸ νὰ σημαίνωμεν θερμὸν αἶσθημα εὐγνωμοσύνης καὶ πίστεως διὰ τοῦ ῥήματος ἀγαπῶ, ἀσθενέστερον δὲ βαθμὸν τοῦ συναισθήματος τούτου διὰ τοῦ ῥήματος στέργω καὶ τὸ ἐναντίον διὰ τοῦ ῥήματος μισῶ. Πολὺ πρὸ τοῦ ἡμεῖς δι' ἰδίας ἡμῶν σκέψεως ἀναλύοντες ἢ συνδέοντες τὰς πείρας καὶ παραστάσεις ἡμῶν δυνηθῶμεν νὰ συλλάβωμεν ὠρισμένως καὶ ἀκριδῶς τὰς ἐννοίας ἀληθῆς καὶ ψευδῆς, κόσμιος καὶ ἄκοσμος, ἐφρόντισαν νὰ μᾶς διδάξωσιν περὶ τούτων καὶ διὰ νοθεσιῶν ἢ καὶ ἄλλου ἐμφαντικωτέρου μέσου νὰ ἐντυπώσωσιν ἡμῖν αὐτά. Ἀλλ' οὐ μόνον εἰς ὀρθὴν κατανόησιν ἡμῶν αὐτῶν καὶ τοῦ ἀμέσως περίξ ἡμῶν κόσμου ἐβοήθησαν ἡμᾶς κατὰ τὸν ἐκτεθέντα τρόπον, ἀλλὰ συγχρόνως ἐμάθομεν καὶ ἄλλα πράγματα πολὺ μακρὰν ἡμῶν κείμενα. Τὰς ὀνομασίας πλήθους πραγμάτων, τόπων, ἀνθρώπων καὶ ζώων, οὓς ἡμεῖς οὐδέποτε πρότερον εἶχομεν ἰδεῖ, ἴσως δὲ οὐδὲ τῶρα ἀκόμη εἶδομεν, ἐμάθομεν ἐξ ἀκοῆς ἢ δι' ἀναγνώσεως, καὶ ἅμεσος διδασκαλία κατέστησεν ἡμᾶς ἱκανοὺς νὰ συνάπτωμεν μετ' αὐτῶν πλήρη κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον καὶ ἀνάλογον ἔννοιαν. Οὕτω π. γ. δὲν ἐγένετο χρεῖα νὰ πλεύσωμεν πέραν τῆς Μεσογείου θαλάσσης καὶ νὰ περιπλεύσωμεν τὴν πέραν ταύτης κειμένην νῆσον καὶ διασχίσωμεν αὐτὴν κατὰ ξηρὰν ἵνα μάθωμεν ὅτι ὑπάρχει χώρα τις Ἀγγλία καλουμένη, καὶ βοηθούμενοι ὑπὸ σαφῶς ὠρισμένων χαρακτηριστικῶν φυλάττωμεν αὐτὴν ἐν τῇ συνειδήσει ἡμῶν κεχωρισμένην ἀπὸ ἄλλων χωρῶν, ἃς ὁμοίως ἐγνωρίσαμεν.

Ἄλλ' ἀρκοῦσι τὰ παραδείγματα. Ἐκαστος βλέπει εὐκόλως ὅτι ἡ μάθησις τῆς μητρικῆς γλώσσης ἡμῶν ἀνήκει εἰς τὰ πρώτιστα ἐπιτεύγματα τῆς ἀνατροφῆς ἡμῶν. Δὲν κατεσκευάσαμεν ἡμεῖς τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν, οὐδὲ μέρος αὐτῆς, οὐδ' ἐζητήσαμεν τὰ πράγματα, τὰς πράξεις, τὰ συναισθήματα καὶ τὰς σχέσεις αἵτινες ἔπρεπεν νὰ τύχωσιν ἰδιαιτέρας ὀνομασίας, οὐδ' ὥρισamen τίνας πρέπει νὰ ἐκλεχθῶσι πρὸς τοῦτο ὀνομασίαι, ἀλλ' ἀπλῶς παρελάβομεν καὶ κατὰ δύναμιν κατεστήσαμεν ἴδιον ἡμῶν κτῆμα ὅ,τι ἔκριναν καλὸν ν' ἀνακοινώσωσιν ἡμῖν οἱ διδάξαντες ἡμᾶς τὴν γλῶσσαν. Ἐὰν δέ ποτε ἠθέλομεν νὰ χειραφετηθῶμεν ἀπὸ τῆς καθολικῶς ἐπικρατούσης χρήσεως ἐν τῇ γλώσσῃ, οὐ μόνον δὲν ἐνίσχυον ἡμᾶς εἰς τὸ ἔργον, ἀλλὰ οὐδ' ἐπέτρεπον ἡμῖν τοῦτο. Ἄλλ' ὅμως οὐδεμίαν ποτὲ ἔσχομεν οἰκοθεν ἐπιθυμίαν πρὸς τοιαύτην ἀνεξαρτησίαν. Ὁ σκοπὸς ἡμῶν ἦτο νὰ συνεννοώμεθα μετ' ἐκείνων, μεθ' ὧν ἡμεῖς ὠφείλομεν ὡς ἐκ τῶν σχέσεων ἡμῶν νὰ συναναστρεφώμεθα, νὰ ἐννοῶμεν αὐτοὺς καὶ νὰ ἐννοώμεθα ὑπ' αὐτῶν, νὰ μάθωμεν παρ' αὐτῶν, ὅ,τι οὗτοι ἠδύναντο νὰ διδάξωσιν ἡμᾶς διὰ τὴν μείζονα αὐτῶν σύνεσιν καὶ πείραν. Ἵνα δὲ τύχωμεν τοῦ σκοποῦ τούτου, ὠφείλομεν νὰ σκεπτόμεθα καὶ νὰ ὁμιλῶμεν ὅπως οὗτοι, καὶ ἀρκοῦμεθα ἐν τούτῳ. Διατὶ τούτου καὶ ἐκείνου τοῦ συμπλέγματος τῶν φθόγγων ἐγένετο χρῆσις εἰς ἔκφρασιν ταύτης καὶ ἐκείνης τῆς παραστάσεως, ἥτο ἡμῖν ὅλως ἀδιάφορον· πᾶν ὅ,τι ἡμεῖς ἐγινώσκομεν ἢ ἐπεθυμοῦμεν νὰ γινώσκωμεν ἦτο ἀπλούστατα τοῦτο, ὅτι ἄλλοι μετεχειρίζοντο αὐτὸ οὕτως.

Ἡ παραγωγή τῶν λέξεων ἢ τοιαῦτα ζητήματα ἀναφερόμενα εἰς τὴν ὀρθὴν χρῆσιν λέξεώς τινος, οὐδαμῶς ἔμελλον ἡμῖν. Τί θὰ ἔμελλεν ἡμῖν λ. χ. ἄν, ὅτε παῖδες ὄντες ἠρωτῶμεν πῶς ὠνομάζετο τοῦτο ἢ ἐκεῖνο, ἀπήντων πρὸς ἡμᾶς, ὅτι τὸ ὄνομα πόρτα εἶναι ξένη λέξις καὶ ἔχει τὴν ἀρχὴν ἐκ τοῦ Λατινικοῦ porta, ἢ ὅτι τὸ ποτήρι παράγεται ἐκ τοῦ πίνω καὶ τὸ πάλαι ἐλέγετο ποτήριον. Ἄν παραλίπωμεν τοὺς συνειρμούς ἐκείνους τῶν ἰδεῶν, οὓς ἐσχηματίσαμεν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς κατὰ τὴν ὁδηγίαν τῶν περὶ ἡμᾶς

καὶ ἐπόμενοι τοῖς παραδείγμασιν αὐτῶν, οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ παρετηρήσαμεν σύνδεσμόν τινα μεταξὺ λέξεως καὶ τῆς ὑπ' αὐτῆς ἐκφραζομένης ἐννοίας. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι αὐξηθέντες ἡδυνάμεθα ἴσως ἐνίοτε ν' ἀρεσκώμεθα τῇ ἐξετάσει, διατὶ ἄρα αὕτη καὶ ἐκείνη ἡ λέξις ἀκριβῶς τοῦτο καὶ οὐχὶ ἄλλο τι ἐσήμαινεν· ἀλλὰ διὰ τοῦτου οὐδὲν ἄλλο ἢ τὴν περιεργίαν ἡμῶν ἐζητοῦμεν νὰ ἱκανοποιήσωμεν. Καὶ ἂν δὲ τυχὼν δὲν ἡδυνάμεθα νὰ ἐξεύρωμεν λόγον τινὰ τοῦτου ἢ ἂν ὁ ἐξευρεθείς ἀπεδείκνυτο ἡμῖν ἄτοπος καὶ ἀσύστατος, οὐδαμῶς ἐσκεπτόμεθα ν' ἀποβάλωμεν τοῦ λοιποῦ ἐκ τῆς καθ' ἐκάστην χρήσεως τὴν λέξιν ταύτην. Οὕτω δι' ἡμᾶς ἐκάστη λέξις ἦν αὐθαίρετος καὶ συνθηματικὴ διὰ φθόγγων ἐκδότηλων νοήματός τινος· αὐθαίρετος μὲν, διότι καὶ πᾶσαν ἄλλην λέξιν ἐκ τῶν τοσούτων χιλιάδων τῆς γλώσσης ἡμῶν ἡδυνάμεθα νὰ μάθωμεν ἐπ' ἴσης εὐκόλως καὶ νὰ συνάπτωμεν μετ' αὐτῆς τὴν ἰδίαν παράστασιν· συνθηματικὴ δέ, διότι ἡ λέξις, ἣν ἐμάθομεν καὶ ἐνετυπώσαμεν εἰς τὴν συνείδησιν ἡμῶν, ἡδύνατο ν' ἀντλήσῃ τὸ διακείμενον τῆς ὑπάρξεως αὐτῆς ἐκ μόνου τοῦτου ὅτι ἦτο καθιερωμένη διὰ τῆς σταθερᾶς γλωσσικῆς συνηθείας ἐν τῇ περὶ ἡμᾶς κοινῇ.

Κατ' αὐτὰ εἶναι πασιδὴλον, ὅτι καταγωγὴ καὶ αἶμα οὐδὲν κοινὸν ἔχουσι πρὸς τὴν διαμόρφωσιν τῆς γλώσσης ἡμῶν. Οὐδέποτε ἡμεῖς θὰ ἐμανθάνομεν νὰ λαλῶμεν ἐλληνιστὶ διὰ τὸν λόγον ὅτι ἔλκομεν τὸ γένος ἐξ Ἑλλήνων. Ὅλως τούναντίον, ἡδύνατο οἱ γονεῖς ἡμῶν νὰ εἶναι οἰασδήποτε φυλῆς, ἤρκει μόνον οἱ περὶ ἡμᾶς νὰ λέγωσι πρὸς ἡμᾶς *water* καὶ *milk* ἢ *eau* καὶ *lait* ἢ *Wasser* καὶ *Milch* ἀντὶ νερό καὶ γάλα, καὶ εὐθὺς θὰ ἐποιοῦμεν καὶ ἡμεῖς ὁμοίως αὐτοῖς. Ὡσαύτως ἡθέλομεν εὐκόλως συνηθίσαι νὰ λέγωμεν *love* ἢ *aimer* ἢ *lieben* ἀντὶ ἀγαπᾶν, *truth* ἢ *verité* ἢ *Wahrheit* ἀντὶ ἀλήθεια. Καὶ οὕτω καθεξῆς πᾶσαν ἄλλην λέξιν. Ἄν Ἑλληνίς τις μήτηρ φιλοτιμουμένη νὰ παράσχῃ εἰς τὸ τέχνον αὐτῆς ἐπιμελεστάτην ἀνατροφὴν καὶ φρονούσα ὅτι τελεία εὐχέρεια περὶ τὴν χρῆσιν τῆς Γαλλικῆς γλώσσης εἶναι ἡ πρώτη βᾶσις τῆς ἀνα-

τροφῆς ταύτης δώση εἰς τὸ παιδίον Γαλλίδα παιδαγωγὸν καὶ φροντίζῃ περιδεῶς, ἵνα μηδεμίᾳ Ἑλληνικῇ λέξει ἐκφωνηθῇ ἐνώπιον τοῦ μικροῦ, τότε τὸ παιδίον καὶ ἂν ᾔθελεν ἔχει τὸ καθαρῶτατον Ἑλληνικὸν αἶμα ἐν ταῖς φλεβῖν αὐτοῦ, καὶ ἂν κατήγετο κατ' εὐθείαν ἀπὸ τῶν Μαραθωνομάχων, οὐχ ἦττον θὰ ἐμάνθανε κατὰ πρῶτον νὰ λαλῇ τὴν Γαλλικὴν οὕτως εὐχερῶς ὥσει αὕτη ἦτο ἡ μητρικὴ αὐτοῦ γλῶσσα. Παιδίον, οὗ οἱ γονεῖς ἀνήκουσι δύο διαφόροις φυλαῖς καὶ λαλοῦσι δύο διαφόρους γλώσσας μανθάνει τὴν γλῶσσαν τοῦ πατρὸς ἢ τῆς μητρὸς αὐτοῦ καθ' ὅσον αἱ περιστάσεις ἢ ἡ ἰδίᾳ αὐτοῦ ἐκλογή ὀρίσωσιν· ἢ μανθάνει ἀμφοτέρως καὶ λαλεῖ ταύτας ἐπ' ἴσης εὐκόλως, ὥστε ἀγνοεῖ ποτέρᾳ εἶναι ἡ μητρικὴ αὐτοῦ γλῶσσα. Αἱ ὁμάδες τῶν Ἀφρικανῶν, οἵτινες ἄλλοτε ἀρπαζόμενοι ἐκομίζοντο κρύφα ἐκ τῆς πατρίδος αὐτῶν εἰς τὴν Ἀμερικὴν, ἐλησμόνουν εὐθύς ἐν τῇ δευτέρᾳ γενεᾷ τὴν ἐγχώριον αὐτῶν γλῶσσαν, τὴν Κόγκον ἢ Μένδην, καὶ προσελάμβανον ἐκ τῶν συνδούλων αὐτῶν βάρβαρόν τι μείγμα, δι' οὗ ἠδύναντο νὰ συνεννοῶνται πρὸς ἀλλήλους καὶ πρὸς τοὺς κυρίους αὐτῶν. Ὡσαύτως ταχέως ἀπόλυται καὶ ἡ χαώδης σύγχυσις τῶν γλωσσῶν, ἥτις κατ' ἔτος διὰ τῶν χιλιάδων μεταναστῶν εἰσκομίζεται εἰς τὴν Ἀμερικὴν, ἢ τοῦλάχιστον αἱ εἰσαγόμεναι γλῶσσαι αὗται σφύζονται καὶ εἶναι ἐν χρήσει μόνον τότε, ὅταν οἱ λαλοῦντες αὐτὰς ὁμοῦ οἰκοῦντες ἀπαρτίζωσιν κεχωρισμένους συνοικισμούς. Οἱ Ἕλληνες ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ ζῶντες ἀπὸ ἐννέα αἰῶνων μεταξὺ τῶν πολλαπλασιῶν καὶ δεσποζόντων Τούρκων καὶ εὕρισκόμενοι ἀδιαλείπτως ὑπὸ τὸ κράτος Τουρκικῶν συνηθειῶν, οὐδὲ δυνάμενοι νὰ κινηθῶσι καὶ ζήσωσιν ἄνευ τῆς γνώσεως τῆς Τουρκικῆς γλώσσης, ἀπέμαθον κατὰ μικρὸν οἱ πλεῖστοι τὴν μητρικὴν αὐτῶν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ προσέλαβον τὴν τῶν κρατούντων καὶ πλειόνων Τούρκων.

✕ Πιστεύω ἀδιστάκτως ὅτι οὐδεὶς θὰ δυνηθῇ νὰ μοι διαμφισβητήσῃ τὴν ὀρθότητά τῶν τεκμηρίων τούτων περὶ τοῦ πῶς μανθάνει ἕκαστος τὴν μητρικὴν αὐτοῦ γλῶσσαν. Ὡς τὸ μέγιστον ὄφελος, ὅπερ ἡ χρῆσις γλώσσης τινὸς παρέχει, ἀνομολογοῦσι πάντες τοῦτο

ὅτι ἐν αὐτῇ καὶ δι' αὐτῆς δύναται πᾶς ὁ θησαυρὸς τῶν γνώσεων καὶ πνευματικῶν κατακτήσεων ὃν γενεὰ τις δι' ἰδίας ἐργασίας συνήγαγεν ἢ παρ' ἄλλης παλαιοτέρας παρέλαβε, νὰ μεταβιβάζηται εἰς τὴν ἐπομένην. Οὐδεμία ἀνάγκη εἶναι νὰ μάθῃ ἕκαστος ἡμῶν ἀφ' ἑαυτοῦ τὸν κόσμον, ἵνα δυνηθῇ νὰ νοήσῃ καὶ προσηκόντως τακτοποιήσῃ τὰ ἐν αὐτῷ ποικιλώτατα ὄντα μετὰ τῶν ἰδιοτήτων καὶ σχέσεων αὐτῶν, καὶ ἐπινοήσῃ τὰς ὀνομασίας αὐτῶν. Τοῦτο ἐγένετο ἤδη ὑπὸ τῶν παλαιότερων, καὶ ἡμεῖς καρπούμεθα τῶν ἀγώνων αὐτῶν. Μόνον εἰς τὸν πρῶτον ἄνθρωπον (ἵνα κατὰ τὴν Γραφὴν παραστήσω τὸ πρᾶγμα) ἐγένετο χρεία νὰ προσαχθῶσι «πάντα τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, ὅπως ὀνομάσῃ αὐτά, καὶ πᾶν ὃ ἐὰν ἐκάλεσεν αὐτὸ Ἀδάμ ψυχὴν ζῶσαν, τοῦτο ὄνομα αὐτῷ» Γενεσ. 2, 19-20. Καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο δοθὲν ἅπαξ μένει ἀμετακίνητον οὐ μόνον διὰ τὸν Ἀδάμ ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς ἀπογόνους αὐτοῦ, οἵτινες οὐδὲ φαντάζονται νὰ εὗρωσιν ἄλλο ὄνομα διάφορον τοῦ ὑπὸ τῶν πατέρων καὶ προγόνων αὐτῶν συνηθιζομένου. Ἄλλ' ὁ τρόπος καθ' ὃν ἡμεῖς ἐμάθομεν νὰ ὀμιλῶμεν ἐλληνιστὶ δὲν περιεγράφῃ εἰσέτι ἀποχρώντως διὰ τῶν λεχθέντων.

Πρὸ πάντων ἔχει ἡ Ἑλληνική, ἣν ἕκαστος ἡμῶν ἔμαθε κατὰ τὸν ἐκτεθέντα τρόπον, τὸν ἰδιαίτερον ἐκείνον τύπον καὶ τὴν τοπικὴν ἀπόχρωσιν, ἅτινα ὑπῆρχον καὶ ἐν τῷ λόγῳ τῶν παιδαγωγῶν καὶ διδασκάλων ἡμῶν. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθῶς δυνατόν νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι τις ἀπὸ τῆς παιδικῆς αὐτοῦ ἡλικίας μετὰ τοιούτων καὶ μόνων μετὰ τοιούτων ἀνθρώπων συνέζησεν, οἵτινες ἐλάλουν καθαρωτάτην καὶ ὠραιστάτην Ἑλληνικὴν. Βεβαίως οὗτος πρέπει νὰ θεωρῇ ἑαυτὸν καὶ μόνον ἑαυτὸν αἴτιον, ἂν μὴ ἔμαθε τὴν ἀρίστην καὶ γνωριμωτάτην Ἑλληνικὴν. Ἄλλ' ὅμως τοῦτο κατὰ φυσικὸν λόγον σπανίως καὶ κατ' ἐξαιρέσιν γίνεται. Διότι καὶ ἂν παραλίπωμεν τοῦτο, ὅτι οὐδεμία συμφωνία ἐπικρατεῖ περὶ τοῦ τίνων ἡ γλῶσσα πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ ἀρίστη Ἑλληνική καὶ δὴ ὡς ὁ ὑποχρεωτικὸς διὰ πάντας κανὼν, πάλιν εἶναι ἀναντίλεκτον ὅτι ἐλάχιστοι καθόλου ἐπιζητοῦσιν ποτε νὰ ἐκμάθωσιν ὑποχρεωτικόν τινα κανόνα καὶ νὰ ἔχων-

ται αὐτοῦ ἀναποσπάστως. Ἐλάχιστοι ἐν ἡμῖν εἶναι ὅσοι ἐν τῇ νεότητι αὐτῶν δύνανται νὰ κατορθώσωσι νὰ μὴ προσλάβωσιν ἕκ τινος τῶν Ἑλληνικῶν διαλέκτων τοῦλάχιστον ἰδιαιτέραν τινὰ προφοράν, ἐνίας τῶν εἰδικῶν ἐκείνων συνθηματικῶν λέξεων καὶ φράσεων, τῶν ἰδιαζουσῶν συνήθως εἰς τινὰς ἐπαγγελματικὰς ἢ κοινωνικὰς τάξεις, πολλάκις δὲ καὶ τινὰς ὅλως ἀτομικὰς προσφιλεῖς ἐκφράσεις καὶ γλωσσικὰς συνηθείας ἐκείνων, οἵτινες εἰσῆγαγον ἡμᾶς κατὰ πρῶτον εἰς τὰ μυστήρια τοῦ Ἑλληνος λόγου. Δυνατὸν νὰ πρόκειται ἐν τούτοις περὶ μικρῶν τινῶν σφαλμάτων ἐν τῇ προφορᾷ ἢ περὶ τοῦ τονισμοῦ, ὅπως λ. χ. ἐπὶ πολλῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου οἱ φθόγγοι κί κε ἐγένοντο τσι τσε καὶ τὸ γε γι ἐγένετο ὅπως τὰ Γαλλικὰ je ji, ἢ περὶ τοῦ ὠδικοῦ ἐκείνου τοῦ προσιδιάζοντος μάλιστα τοῖς Ζακυνθίοις, ἢ περὶ τῆς προφορᾶς τοῦ ἐν τέλει τῶν λέξεων ὑπάρχοντος παλαιότερον ν, ὅπερ καὶ σήμερον ἔτι ἐν Κύπρῳ καὶ ἐπὶ τῶν νοτίων Σποράδων ἐκφωνεῖται καὶ ἡμῖν τοσοῦτον ἀπαρέσκει· δυνατὸν δ' ὅμως νὰ πρόκειται καὶ περὶ ὅλων λέξεων ἢ φράσεων ἀλλοκοτῶν, περὶ πλημμελῶν προτάσεων, αἵτινες πολλάκις γίνονται τοῦ συρμοῦ καὶ λέγονται ἀπειράκις· οὕτω πρὸ ἐτῶν ἐν Ἀθήναις συνηθίζετο ἢ φράσις κόφ' το! ἡλῖος! πῶς δὲ μού' σκασες! Ἡ δυνατὸν νὰ πρόκειται περὶ φράσεων ἐμφαινουσῶν οἰκειότητα ἢ περὶ φράσεων χυδαίων, τὰς ὁποίας οὐδεὶς δύνανται νὰ μεταχειρίζηται ἐνώπιον καλῆς συναναστροφῆς, λ. χ. βρέ, σκάσε κλπ. ἢ περὶ ἐπαρχιωτικῶν ἰδιωτισμῶν, π. ἔ. περὶ λέξεων, αἵτινες μόνον ἐν ταύτῃ ἢ ἐκείνῃ τῇ διαλέκτῳ εἶναι εὐχρηστοί, ἀλλὰ τῆς γραφομένης καὶ τῆς κοινῆς λαλουμένης ἀλλότριαι, π. χ. μωρὲ γιὰ μά! τὰ πάσπαλά σου! δοῦδω ἀντὶ δίδω ἐν Χανίοις, καὶ εἶντα κἀνεις κεῖ; (=καλὲ τί κἀνεις ἐκεῖ) ἐν Ἡρακλείῳ τῆς Κρήτης κ.τ.τ. Ὅλως ἀτάραχοι καὶ ἀνύποπτοι παραλαμβάνομεν ὡς παιδίᾳ ταύτην ἢ ἐκείνην τῶν πλημμελῶν συνηθειῶν τούτων, καθ' ὃν χρόνον μανθάνομεν τὴν μητρικὴν ἡμῶν γλῶσσαν, ἐπειδὴ ἀδυνατοῦμεν εἰσεῖτι νὰ διαστείλωμεν τὸ ὄρθον τοῦ πλημμελοῦς. Καὶ πολλάκις τὰ γλωσσικὰ ταῦτα σφάλματα εἶναι οὕτω βαθέως ἐρριζωμένα ἐν τῷ γλωσσικῷ ἡμῶν αἰσθήματι,

ὅπως πολλοὶ παθόντες ἐκ πείρας ἔμαθον, καὶ οὕτω δευτέρα ὡς εἶπεν φύσις κατέστησαν, ὥστε μάτην ἀπώλοντο πάντες οἱ μετὰ ταῦτα καταβληθέντες κόποι καὶ διδασκαλῖαι πρὸς ἐξάλειψιν τούτων. Πόσοι δὲ πεπαιδευμένοι καὶ ἐξόχου διανοίας ἄνδρες δὲν ἠδυνήθησαν δι' ὅλου τοῦ βίου αὐτῶν νὰ ἐξαλείψωσιν ἐκ τῆς ἰδίας γλώσσης τὰ ἔχνη τῆς παρημελημένης αὐτῶν ἀνατροφῆς! Ἡ δύναμις τῆς ἔξεως ἀποδείκνυται καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ οὕτω καταφανῆς ὅπως καὶ ἐν πάσῃ δεξιότητι διὰ τῆς ἔξεως προσλαμβάνομένη. Δὲν εἶναι μόνον ἀληθὲς ὅτι ὅστις ἔμαθεν ἐντελῶς τὴν Ἑλληνικὴν, ἀπώλεσε σχεδὸν διὰ τοῦτο τὴν ἱκανότητα νὰ μάθῃ νὰ ὁμιλῇ καὶ γράφῃ ἄλλην τινὰ ξένην γλῶσσαν μετὰ τῆς αὐτῆς εὐχερείας, ὀρθοεπειάς καὶ χάριτος μετ' ἧς οἱ ἐγχώριοι δύναται τις νὰ ἔχῃ μάθει καὶ διεφθαρμένην τινὰ Ἑλληνικὴν διάλεκτον οὕτω τελείως, ὥστε νὰ μὴ δύναται ποτε τοῦ λοιποῦ νὰ ἐξευγενίσῃ καὶ καταστήσῃ αὐτὴν ὅπωςδὴποτε σύμφωνον πρὸς τὴν γραφομένην ἢ καὶ προσεγγίσῃ πρὸς αὐτήν. Ἄλλ' ὅμως παρ' ἡμῖν ἐργάζονται πολλὰ χῶς ὀραστηρίως καὶ μετὰ προφανοῦς ἀποτελέσματος καὶ δυνάμεις καὶ σχέσεις διάφοροι εἰς κατατρόπωσιν καὶ ἐξαφανισμόν τῶν ὑπαρχόντων ἐπαρχιακῶν ἰδιωτισμῶν καὶ τῶν ἀτομικῶν συνηθειῶν. Οὐδεὶς δὲ τῶν παραγόντων τούτων συμβάλλεται εἰς τὴν ἐνότητα καὶ καθαρισμόν τῆς γλώσσης τοσοῦτον ὅσον ἢ ἐν τοῖς σχολείοις παρεχόμενη μόρφωσις. Ἡ διδασκαλία τοῦ ὀρθῶς λαλεῖν καὶ γράφειν σκοπεῖται κατὰ πρῶτον ἐν τῇ στοιχειώδει ἐκπαιδεύσει· διὸ παιδίον ἢ κοράσιον, ὅπερ ἠτύχησε νὰ διδαχθῇ ὑπὸ εὐσυνειδήτου καὶ οὐχὶ ὅλως ἀνικάνου δημοδιδασκάλου τὰ στοιχειώδη μαθήματα, μαθαίνει ν' ἀναγινώσκῃ, νὰ προφέρῃ καὶ σχηματίζῃ προφορικῶς καὶ γραπτῶς προτάσεις, καὶ πάντα ταῦτα κατὰ τὸν κοινὸν πᾶσι τοῖς λογίοις τρόπον. Σχεδὸν δ' ἐπ' ἴσης βαθεῖαν καὶ διαρκῇ ἐπίδρασιν ἐπὶ τὸν ἐξευγενισμόν τῆς γλώσσης ἐξασκεῖ καὶ ἡ κοινωνικὴ συναναστροφή διὰ παντὸς τοῦ βίου ἡμῶν ἐννοοῦμεν τὰ γλωσσικὰ ἡμῶν σφάλματα πρὸ πάντων τότε, ὅταν συναναστρεφώμεθα μετ' ἀνθρώπων ὀρθῶς λαλούντων, καὶ οὕτω μάλιστα παρακινούμεθα νὰ διορθώσωμεν

αὐτά. Πρὸς τούτοις συμβάλλονται εἰς τὸν καθαρισμὸν τῆς γλώσσης καὶ ἄλλα τινά, λ.χ. ἡ ἀνάγνωσις, ἥτις κυρίως εἶναι ἐπ' ἴσης συναναστροφῇ τις, ἀλλ' ἐτέρου εἶδους, ἔπειτα ἡ ἐπὶ κλησις τῶν ἐχόντων κῦρος ἐν τοῖς περὶ τούτων ζητήμασιν καὶ ἰδία τις σκέψις καὶ προσοχὴ ἐπὶ τὸν τρόπον καθ' ὃν τις ὁμιλεῖ καὶ ὤφειλε νὰ ὁμιλῇ. Βελτιοῦμεν καὶ τελειοποιοῦμεν τὴν γλῶσσαν ἡμῶν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, καθ' ὃν καὶ πρότερον ἐμάθομεν αὐτήν, ἥτοι γινόμενοι αὐθις μαθηταὶ καὶ λαμβάνοντες ὡς παράδειγμα τοὺς ὀρθότερον ἡμῶν ὁμιλοῦντας. Ἐάν δέ τις σοβαρῶς ἐπιμεληθῇ νὰ ἐκμάθῃ τελείως τὴν μητρικὴν αὐτοῦ γλῶσσαν, θὰ ἐπιτύχῃ τούτου θάσσον ἢ βράδιον, ὅσονδ' ἢ ποτε παρημελημένη καὶ ἂν ἤθελεν εἶναι ἢ ἐν τῷ σχολεῖν μόρφωσις αὐτοῦ καὶ ὅσονδ' ἢ ποτε δυσμενεῖς καὶ ἂν ἤθελον εἶναι αἱ περιστάσεις ἐν αἷς ἀνετράφη καὶ γυζήθη, καθ' ὃν τρόπον καὶ κατὰ τὴν ἐκμάθησιν ξένης τινὸς γλώσσης, λ.χ. τῆς Γαλλικῆς ἢ Ἀγγλικῆς, ἐπὶ τοσοῦτον δύναται τις νὰ προχωρήσῃ ἐφ' ὅσον θέλει, τ.ἔ. τοσοῦτῳ μᾶλλον καθ' ὅσον ἔχων εὐκαιρίαν καὶ εὐφυΐαν μεταχειρίζεται πρὸς τοῦτο χρόνον καὶ ἐπιμέλειαν.

Ἄλλ' ἂν καὶ ὁδηγώμεθα εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῆς γλώσσης, καθ' ὃν τρόπον περιεγράψαμεν, καὶ ἂν καὶ ἀφ' ἑαυτῶν βελτιώμεθα ἐν αὐτῇ καὶ οὕτω καθόλου εἰπεῖν προσλαμβάνωμεν ὀρθοέπειαν καὶ εὐχέρειαν περὶ τὸ λέγειν, οὐχ ἥττον δὲν γινόμεθα καθ' ὁλοκληρίαν κύριοι συμπάντων ἀνεξαίρετως τῶν φραστικῶν μέσων τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Διότι αὕτη δὲν εἶναι ἀδιαιρέτον τι σύνολον, ὅπερ οἱ μαθάνοντες παραλαμβάνουσιν ἢ ὁλόκληρον ἢ οὐδαμῶς ὅλως τὸυναντίον, ἢ Ἑλληνικὴ γλῶσσα εἶναι ἄθροισμα ἀναριθμητῶν μερικῶν στοιχείων, καὶ ἕκαστος ἡμῶν παραλαμβάνει καὶ οἰκιοποιεῖται ἐκ τούτων τοσαῦτα, ὅσα τὰ μέσα αὐτοῦ ἢ αἱ ἰκανότητες ἐπιτρέπουσιν αὐτῷ νὰ παραλάβῃ. Ὁ θησαυρὸς τῶν λέξεων τὰς ὁποίας μεταχειρίζεται τὸ μικρὸν παιδίον, εἶναι σφόδρα περιορισμένος καὶ περιλαμβάνει μόνον τὰ ἀναγκασιότατα μέρη τῆς γλώσσης ἡμῶν, τὰς ὀνομασίας τῶν συνηθεστάτων πραγμάτων, τῶν ἀπλουστάτων καὶ κοινοτάτων παραστάσεων, τῶν

προχειροτάτων σχέσεων. Τὰ πράγματα περὶ τῶν ὁποίων δύναται τις νὰ συνδιαλεχθῇ μετὰ τοῦ παιδίου ἐξαντλοῦνται τάχιστα, βιβλίον δὲ ὅπερ δὲν ἐγράφη ἐπίτηδες διὰ παιδία, δὲν νοεῖται ὑπ' αὐτῶν δὲν ἔμαθον εἰσέτι τὰ σύμβολα, δι' ὧν εἶναι ἐκπεφρασμένοι αἱ ἐν αὐτῷ περιεχόμεναι ἔννοιαι, καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ μεταφρασθῶσιν εἰς ἄλλην γνωστὴν αὐτοῖς γλῶσσαν, ὅπως καταστῶσιν καταληπταί, ἢ αὐταὶ αἱ ἔννοιαι ὑπερβαίνουν τὴν ἀντίληψιν αὐτῶν, τὰ λεγόμενα κεῖνται πέραν τοῦ κύκλου τῶν γνώσεων καὶ παραστάσεων αὐτῶν. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἔννοιαν ταύτην πάντες εἰμεθα κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον παιδία. Ἡ τίς ἐξέμαθέ ποτε τὴν μητρικὴν αὐτοῦ γλῶσσαν οὕτως ὥστε νὰ δύναται νὰ εἴπῃ « Τετέλεσται! » Ἄν τις ᾔθελε μετρήσῃ τὰς ἐν τοῖς λεξικοῖς ἀποτεθασαυρισμένας λέξεις τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, θὰ παρατήρῃ ὅτι σχεδὸν ὑπερβαίνουν τὰς ἑκατὸν πεντήκοντα χιλιάδας, καὶ ὅμως αὗται δὲν εἶναι τὸ πᾶν, ἀλλὰ μόνον ἐκλογὴ τις ἐκ πολλῶν. Ἄν δέ τις ᾔθελε συλλέξῃ πᾶσας τὰς λέξεις, ὅσων πρὸς ἀνακοίνωσιν ἐννοιῶν ἔκαμον χρῆσιν μέχρι τοῦδε οἱ Ἕλληνες οἱ ἄπειροι πάσης ξένης γλώσσης, καὶ ἂν ταύταις προσετίθεντο πᾶσαι αἱ ἀπηρχαιωμένα λέξεις, αἱ τεχνικαί, αἱ διαλεκτικαί, αἵτινες, εἰ καὶ δὲν εἶναι ἀληθῶς εἰπεῖν Ἑλληνικαί, οὐχ ἥττον δὲν δύνανται ν' ἀποδοθῶσι καὶ ἄλλη τινὶ γλώσσῃ, τότε ὁ εἰρημένος ἀριθμὸς θὰ ἐγίνετο πολὺ μείζων. Ἀλλ' ὅμως ἐκ τοῦ τεραστίου τούτου πλήθους ἀρκεῖ, κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς ἐπιμελῶν παρατηρητῶν, κλάσμα τι ἐκ τριῶν μέχρι πέντε χιλιάδων λέξεων, ἵνα καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς πεπαιδευμένοις πληρωθῶσι πᾶσαι αἱ συνήεις ἀνάγκαι τῆς καθ' ἡμέραν συναναστροφῆς (ὁ ὑπολογισμὸς αὗτος γενόμενος διὰ τὴν Ἀγγλικὴν γλῶσσαν ἐφαρμόζεται πάντως καὶ ἐπὶ τὴν ἡμετέραν Ἑλληνικὴν). Μάλιστα μεταξὺ πάντων τῶν λαλούντων τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν εὐρίσκεται καὶ μέγα πλῆθος ἀνθρώπων, ἰδίως τῶν κατωτάτων τάξεων, οἵτινες οὐδὲ τρεῖς χιλιάδας λέξεων μεταχειρίζονται, ἐν αἷς προδήλως ὅπως καὶ ἐν τῷ θησαυρῷ τῶν λέξεων τοῦ παιδίου, εὐρίσκεται ἡ ἀναγκαιοτάτη οἰκοσκευὴ τῆς γλώσσης, τ.ἔ. τὰ σύμβολα τῶν εὐχρηστοτάτων καὶ

ἀπλουστάτων ἐννοιῶν. Τὸ κεφάλαιον τοῦτο τῶν λέξεων ὀφείλει ἔπειτα ἕκαστος χειρῶναξ, καὶ αὐτὸς ἀκόμη ὅστις οὐδεμίαν ἔλαβε μόρφωσιν, νὰ αὐξήσῃ, προσθέτων εἰς αὐτὸ τὰς τεχνικὰς ἐκφράσεις τοῦ ἔργου αὐτοῦ· ἀλλὰ τὴν προσθήκην ταύτην τῶν ὀνομάτων τῶν ὀργάνων, συσκευῶν καὶ προϊόντων, ἃ ὁ χειρῶναξ διὰ τὴν καθημερινὴν αὐτοῦ ἐνασχόλησιν ἐπίσταται, ἀγνοοῦσι σχεδὸν ὅλως ὅσοι εἶναι ξένοι τῆς συντεχνίας αὐτοῦ. Ὅσονδῆποτε ἀμόρφωτος καὶ ἂν εἶναι ὁ τεχνίτης οὗτος, δύναται νὰ ὁμιλῇ πρὸς ἡμᾶς περὶ πλήθους πραγμάτων, ὧν οὐδεμίαν ἡμεῖς ἔχομεν ἔννοιαν.

Μέγα μέρος τῶν ἐν τῷ λεξικῷ κειμένων χιλιᾶδων λέξεων σύγκειται ἐξ ἐπιτομῶν, αἵτινες κατηρτίσθησαν ἐκ συλλογῶν τοιούτων τεχνικῶν ἐκφράσεων καὶ ὅρων. Ἐκαστος κλάδος τῆς βιομηχανίας, πᾶσαι αἱ τέχναι καὶ αἱ ἐπιστῆμαι ἔχουσι τὴν ἰδίαν αὐτῶν γλῶσσαν, τελείως γνωστὴν μόνοις τοῖς μεμυημένοις αὐτὰς ἐντελῶς, ἀλλὰ θὰ ἦτο παγκόσμιος νοῦς ὅστις θὰ ἐνόει πάντα ταῦτα. Ἡ τίς ἡμῶν ἐν ἐκάστη σελίδι τῶν παχυτάτων λεξικῶν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης δὲν προσκρούει εἰς ἀγνώστους αὐτῷ λέξεις, αἵτινες κατὰ τὴν γνώμην αὐτοῦ ἔχουσιν ἀληθῶς ἀνάγκην ῥητῆς ἐρμηνείας, καὶ περὶ ὧν εἶναι βέβαιος ὅτι, χρεῖας τυχούσης, θὰ ἠπίστατο νὰ παραλάβῃ αὐτὰς ἐν τῷ λόγῳ αὐτοῦ εἰς τὴν κατάλληλον θέσιν καὶ μετὰ τῆς κυρίας αὐτῶν σημασίας; Καὶ τοῦτο οὐχὶ μόνον προκειμένου περὶ τῶν τεχνικῶν ὅρων. Ὑπάρχουσι λέξεις καὶ σημασίαι λέξεων, αἵτινες δὲν εἶναι πλέον ἐν γενικῇ χρήσει, ἀλλ' ἤδη πρὸ πολλοῦ ἀπηρχαιώθησαν ἢ νῦν ἀπαρχαιοῦνται, ἀλλ' ἄς δὲν δυνάμεθα νὰ ἐκβάλωμεν ἐκ τῆς γραφομένης ἡμῶν γλώσσης. Ὑπάρχουσι πράγματα, περὶ ὧν πολλοὶ ἄνθρωποι ἢ καὶ ὅλαι τάξεις τοῦ ἔθνους οὐδὲν οὐδέποτε μαθαίνουν, καὶ δι' αὐτὸ ὁσάκις ἀκούσωσιν ἢ ἀναγνώσωσι τὰς ὀνομασίας αὐτῶν, δὲν δύνανται νὰ συνάψωσι μετὰ τούτων σαφῆ τινα ἔννοιαν. Ὑπάρχουσιν ἔννοιαι, παραστάσεις, συναισθήματα, ἅτινα δὲν ἤλθον εἰς τὸν νοῦν πάντων, ἅτινα δὲν ἠναγκάσθησαν πάντες νὰ ἐκφράσωσιν ἢ δὲν ἐγένοντο ἱκανοὶ εἰς τοῦτο. Ἐν παντὶ κύκλῳ γνώσεων καὶ ἰδεῶν ὑπάρχουσι διαιρέσεις, ἄς δὲν

ἔμαθον πάντες νὰ κάμνωσι καὶ νὰ σημαίνωσιν. Ἐκτὸς δὲ τούτου ὑπάρχουσι διάφορα ὕψη λόγου, διάφοροι τρόποι ἐκφράσεως ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος, ὧν δὲν εἶναι πάντες ἐξ ἴσου κύριοι. Οὗτος μὲν ὁ συγγραφεὺς ἢ ὁ ῥήτωρ κέκτηται ῥέουσιν καὶ ἐξαίρετον λέξιν, ἵνα ἐκφράσῃ πᾶσαν αὐτοῦ ἔννοιαν, ἔχει προχείρους πλοκάς λόγου, ἐξ ὧν ἐκλέγει καὶ προσφέρει τὰς κομψῶς λελεασμένας διὰ σαφοῦς καὶ ωραίου ὕφους ἢ ἀπαγγελίας, ὥστε καταβροχθίζει τις τὴν μίαν σελίδα μετὰ τὴν ἄλλην ἢ ἀκροᾷται αὐτοῦ ὡς ἐξαιρέτου μουσικῆς. Ἄλλος δέ, εἰ καὶ ἔχει ὁμοίως πλουσίας γνώσεις καὶ ὠριμον κρίσιν, ἀλλ' ὅμως ἐν τῷ λέγειν εἶναι ἀδέξιός καὶ χωλαίνει, διὸ κατορθοῖ νὰ ἐκφράζῃ τὰς ἰδέας αὐτοῦ μόνον ἀποσπασματικῶς καὶ ἀκόμψως, ὥστε καὶ ἂν ἡ διάνοια ἡμῶν παρακολουθῇ καὶ συμφωνῇ μετ' αὐτοῦ, οὐχ ἥττον γίνεται χρεία νὰ κοπιᾷζωμεν πολὺ κατὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην. Καὶ ἂν δ' ἔτι οὗτος ὀρθότερον κατενόει πᾶν ὅ,τι ὁ ἄλλος εἶπεν, ἀλλ' ὅμως ἐπὶ τῆς γλώσσης δὲν ἔχει τὴν αὐτὴν ἐκείνῳ ἐξουσίαν, ἀπαραλλάκτως ὅπως ἐκεῖνος ὅστις ἔμαθε μὲν καλῶς ξένην τινὰ γλῶσσαν, ὥστε ἀκόπως νὰ δύναται νὰ μεταφράζῃ ἐξ αὐτῆς, ἀλλ' ὅμως δὲν δύναται καὶ νὰ ἐκφράζῃται ἐν αὐτῇ εὐχερῶς. Κατ' αὐτὰ φαίνεται σαφῶς ἐν τῇ γλώσσῃ, πόσον ἀπείρως διάφοροι εἶναι αἱ φυσικαὶ καὶ ἐπίκτητοι δυνάμεις τῶν διαφόρων ἀτόμων. Ὅπως εἶναι δύσκολον νὰ εὕρῃ τις δύο ἀνθρώπους ἔχοντας τὰ αὐτὰ ἀκριβῶς χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου, οὕτω θὰ ἦτο δύσκολον νὰ εὕρῃ τις δύο ἀνθρώπους, ὧν ἡ γλῶσσα θὰ εἶχε τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς ἔκτασιν.

Πρόσθετος τούτοις ὅτι οὐχὶ πάντες ὅσοι λαλοῦσι τὴν αὐτὴν γλῶσσαν, συνδέουσι τὴν αὐτὴν σημασίαν μετὰ τῶν λέξεων, ἅς μεταχειρίζονται. Τὴν σημασίαν τῶν λέξεων μαυθάνομεν ἢ ἀμέσως δι' ὀρισμῶν ἢ ἐμμέσως, προσέχοντες δηλ. ἐπὶ τὰ συμφραζόμενα. Ἄλλ' οὐδεὶς ὀρισμὸς εἶναι ἀκριβὴς καὶ τέλειος, οὐδεὶς δύναται νὰ εἶναι, καὶ δὴ οἱ λαλοῦντες δύνανται νὰ ἐκλάβωσί τι πλημμελῶς καὶ σφαλῶσι κατὰ τὰς παρατηρήσεις τῆς χρήσεως ἐν τῇ γλώσσῃ. Ἐκαστος ἡξεύρει ὅτι παιδιὰ σφάλλονται ἀδιακόπως ὡς πρὸς τὴν ἔκτα-

σιν τῶν σημασιῶν καὶ τῆς χρήσεως τῶν λέξεων ἅς μαυθάνουσιν. Οὕτω π. χ. ὀνομάζει τὸ παιδίον πάντα ἄνδρα παππᾶ, μέχρις οὐ μεταδιδάχθῃ τᾷ ληθές. Ὅταν τις διδάξῃ αὐτὸ τὴν λέξιν οὐρανός, ὀνομάζει οὕτω καὶ τὴν ὀροφὴν τοῦ ὀωματίου· ὀρνιθας ἐκάλεσε τὰς πέρδικας μικρά τις κόρη, ὅτε ὁ κυνηγὸς πατήρ αὐτῆς ἐκόμισεν αὐτὰς εἰς τὴν οἰκίαν, ἄλλη δέ τις ὠνόμασεν γουρουνάκι εὐμεγέθη ὀρφόν, ὅτε κατὰ πρῶτον εἶδε τὸν ἰχθὺν τοῦτον. Τοιαύτας παρατηρήσεις δύναται νὰ κάμῃ πᾶς ὅστις ὀμιλεῖ μετὰ παιδίων. Καὶ οὐδεὶς δύναται ν' ἀποφύγῃ τοιαῦτα σφάλματα ἐφ' ὅσον δὲν ἔχει ἐκμάθει καλῶς γλῶσσάν τινα. Τὰ λάθη ταῦτα εἶναι φυσικὴ τις ἀνάγκη κειμένη ἐν αὐτῇ τῇ φύσει τῆς γλώσσης. Διότι δὲν εἶναι αἱ λέξεις ἀκριβῆ τῶν ἐννοιῶν ἀπεικονίσματα, ἀλλ' ἀπλῶς καὶ μόνον σύμβολα αὐτῶν, καὶ ἡμεῖς ἀγωνιζόμεθα νὰ εἰσχωρήσωμεν κατὰ δύναμιν εἰς τὴν σημασίαν τῶν συμβόλων τούτων, εἶναι δ' ὅμως τῶν ἀδυνάτων νὰ ἔλθωσί ποτε δύο πνεύματα εἰς οὕτως ἄμεσον καὶ στενὴν ἐπικοινωνίαν πρὸς ἄλληλα, ὥστε ὅλως ταῦτά νὰ σκέπτονται καὶ αἰσθάνωνται. Δύο ψυχὰ καὶ μία διάνοια, κατὰ τὸν ποιητὴν, εἶναι αὐτὸ τοῦτο ποιητικὴ ἔκφρασις, ἀρμόζουσα μόνον τῇ γλώσσῃ τοῦ ποιητοῦ, ποιητικὴ μεταφορά, ἣν ἕκαστος ταχέως ὡς τοιαύτην αἰσθάνεται καὶ ὡς τοιαύτην εὐρίσκει θαυμασίαν. Τὸ περὶ τῶν λέξεων δὲ παρατηρηθὲν ἐφαρμόζεται καὶ ἐπὶ τὰς προτάσεις. Αὗται δὲν εἶναι ἀπεικονίσματα τῶν διανοημάτων, ἅτινα ἐν ταῖς προτάσεσι θὰ ἀντανεκλῶντο ὡς ἐν καθαρῷ κατόπτρῳ, οὐδὲ φωτογραφία τῶν ἐννοιῶν στερούμεναι μόνον τῶν χρωμάτων, αὗται οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ πρόχειρα σκιαγραφήματα, ἐφ' ὧν μόνον αἱ κυριώταται γραμμαὶ τοπείου τινὸς εἶναι κεχαραγμέναι, ἀκριβῶς ἀρκοῦσαι, ἵνα ὁ θεατὴς δυνηθῇ ν' ἀναπληρώσῃ κατὰ νοῦν τὴν ὅλην εἰκόνα, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀναπλήρωσιν ταύτην οὐδέποτε δύο θεαταὶ θὰ δυνηθῶσιν ὡς πρὸς τὴν ἀκρίβειαν τῆς ἐργασίας, ὡς πρὸς τὰ καθ' ἕκαστα τῆς εἰκόνης, ὡς πρὸς τὰς λεπτοτέρας σκιάς καὶ τὰς τῶν χρωμάτων ποικιλίας νὰ σχεδιάσωσιν κατὰ νοῦν ἀκριβῶς τὴν

αὐτὴν εἰκόνα, καθ' ἣ καὶ οὐδεὶς θὰ δυνήθῃ ν' ἀναπαραγάγῃ ἀκριβῶς τὸ πρωτότυπον.

Ἡ ἰσχὺς τῶν ταλαντεύσεων τούτων ἐν τῇ χρήσει καὶ τῇ σημασίᾳ τῶν λέξεων εἶναι φύσει σφόδρα διάφορος κατὰ τὰς διαφόρους κατηγορίας τῶν λέξεων. Ἐφ' ὅσον πρόκειται μόνον περὶ τῶν ὀνομασιῶν πραγμάτων ὠρισμένων καὶ διὰ τῶν αἰσθήσεων ληπτῶν, οὐδεὶς ἀληθῶς μέγας κίνδυνος μήπως γένηται τις σοβαρὰ παρανόησις κατὰ τὴν χρῆσιν τούτων. Καὶ ὅμως καὶ ἐν τούτοις ἀκόμῃ ἀφίεται ἱκανὴ ἐλευθερία, ἵνα παραχλῶσιν οὐκ ἀσήμαντοι ἀποκλίσεις καὶ διαφοραί, ἐπειδὴ διὰ τὰς πλουσιωτέρας γνώσεις ἢ διὰ τὴν ζωηρότεραν φαντασίαν τούτου ἢ ἐκείνου ἐμβάλλεται εἰς τὴν παράστασιν, ἣν λέξις τις ἐγείρει, περιεχόμενον πολὺ βαθύτερον ἢ ὅσον ἄλλος τις δύναται νὰ εὕρῃ. Λαλοῦσι δύο τινὲς περὶ τοῦ ἡλίου καὶ συνεννοοῦνται κάλλιστα, ἀλλ' ὅμως κατὰ μὲν τοῦτον ὁ ἥλιος εἶναι ἀπλῶς λαμπρὸς διάπυρος μύδρος, ὅστις καθ' ἐκάστην πρωτὴν ἀνατέλλει εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν ἑσπέραν δύεται ὑπὸ τὸν ὀρίζοντα, ὁ ἕτερος δ' ὅμως ἀναμιμνήσκειται, εὐθὺς ὡς ἐκφωνήσῃ τὴν λέξιν, πᾶν ὅ,τι ἢ ἐπιστήμη ἐδίδαξε μέχρι τοῦδε περὶ τοῦ μεγίστου τούτου αὐτοφώτου σώματος καὶ περὶ τῆς ἐπιδράσεως αὐτοῦ ἐπὶ τὸν ἡμέτερον μικρὸν πλανήτην.

Ἐνώπιον πολλῶν ἀνθρώπων προσφέρει τις τὸ ὄνομα τῆς πόλεως Πεκίνου καὶ ἐννοεῖται ὑπὸ πάντων· ἀλλ' ἄλλοι μὲν τούτων ἐπίστανται μόνον ὅτι τοῦτο εἶναι τὸ ὄνομα μεγίστης πόλεως ἐν τῇ Ἀσίᾳ, τῆς πρωτευούσης τῶν Σινῶν, ἄλλοι δ' ὅμως ἐσπούδασαν τὰ Σινικὰ ἥθη καὶ ἔθιμα, εἶδον εἰκόνας καὶ ἀπεικονίσαις Σινικῶν τοπείων, οἰκοδομῶν, ἐνδυμάτων, ὀργάνων, καὶ δύνανται νὰ κοσμήσωσι μεθ' ἱκανῆς περὶ τὰ καθ' ἕκαστα ἀκριβείας τὴν παράστασιν, ἣν ἡ λέξις προεκάλεσεν ἐν αὐτοῖς· ἄλλος δέ τις καὶ ἔζησεν ἐν Πεκίνῳ καὶ δὴ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως διεγείρει ἐν αὐτῷ πλῆθος ἀναμνήσεων καὶ φέρει ὡς διὰ μαγείας εἰς τὴν συνείδησιν αὐτοῦ εἰκόνα κεκοσμημένην διὰ τῶν ζωηρῶν χρωμάτων τῆς πραγματικότητος.

Εἶμαι πεπεισμένος ὅτι δὲν σφάλλομαι παραδεχόμενος ὅτι τὰ

χρώματα, ἅτινα βλέπω, ἐμποιοῦσιν ἐπὶ τὸ αἰσθητήριον τῆς ὁράσεώς μου τὴν αὐτὴν αἴσθησιν ἣν καὶ ἐπὶ τὸ τοῦ φίλου μου, ὥστε ἀμφοτέροι ἀκριβῶς τὸ αὐτὸ χρῶμα ἐννοοῦμεν, ὅταν ὁμιλῶμεν περὶ τοῦ λευκοῦ ἢ κυανοῦ. Πλὴν ἀλλ' ὅμως εἶναι δυνατὸν νὰ νοηθῇ καὶ ὅτι ὁ ἕτερος ἡμῶν ἄρχεται πάσχων τύφλωσιν ὡς πρὸς τινὰ χρώματα, ὥστε τὰς αὐτὰς τῶν χρωμάτων παραλλαγὰς δὲν ἀντιλαμβάνομεθα ἀμφοτέροι κατὰ τὸν αὐτὸν ἐντελῶς τρόπον. Οὕτω δ' οὐδὲν στοιχεῖον τῆς γλώσσης ὑπάρχει, εἰς ὃ δὲν θὰ ἡδύνατο ἡ ἀτομικότης τοῦ λέγοντος, εὐκαιρίας τυχαύσης, νὰ ἐπιβληθῇ καὶ νεωτερίση, μάλιστα δὲ πάντων, ὅπου πρόκειται περὶ καθαρῶς ὑποκειμενικῆς ἐκδοχῆς.

Ὅταν λ. γ. ἄνθρωποι διαφόρου ἰδιοσυγκρασίας λαλῶσι περὶ ἀγάπης ἢ περὶ μίσους, ἐννοοῦσι διὰ τούτων αἰσθήματα οὐσιωδῶς διάφορα, καθ' ὅσον ἡ φύσις ἐκάστου τούτων εἶναι φιλήδονος ἢ σώφρων, ὀργίλος καὶ κτηνώδης ἢ στωικὴ ἢ συμπαθής. Ποῖον ῥῆγος τῶν εὐγενεστάτων παθῶν διεγείρουσιν ἐν τούτῳ αἱ λέξεις πατρὶς, φιλοπατρία, πίστις, ἐνῶ ἄλλος προφέρει ἢ ἀκούει αὐτὰς μετὰ ψυχρᾶς ἀδιαφορίας! Ἀλλὰ πρὸς τί νὰ συσσωρεύω παραδείγματα; Οὐδ' αἱ ἡμίσειαι τῶν συνηθεστάτων λέξεων θὰ ὠρίζοντο ὅλως ὁμοίως ἔστω καὶ ὑπὸ ὀλίγων τινῶν ἀνθρώπων ἐκ τῶν πολλῶν τῶν ἐχόντων αὐτὰς ἀνὰ στόμα ἀδιακόπως. Καὶ ἐπὶ πλέον ἔτι, τίς ἀγνοεῖ ὅτι αἱ περὶ τὰς λέξεις ἔριδες καὶ αἱ διαφοραί, ὅσαι περὶ τὴν σημασίαν λέξεώς τινος περιστρέφονται, εἶναι ἐκ πασῶν τῶν φιλονικιῶν αἱ συχνόταται, δηλητηριωδέσταται καὶ μάλιστα ἀνεξιλέωτοι;

Κατ' αὐτὰ ἄρα δὲν εἶναι παράδοξος δισχυρίσις, ἂν διατείνωμαι, ὅτι εἰ καὶ πάντες ἡμεῖς ἀνεξαιρέτως ὁμιλοῦμεν τὴν φιλότατην Ἑλληνικὴν ἡμῶν γλῶσσαν, οὐχ ἥττον δὲν εὐρίσκονται δύο Ἑλληνες ὁμιλοῦντες τὴν αὐτὴν Ἑλληνικὴν, οὐχὶ τὴν αὐτὴν ὡς πρὸς τὸν τύπον, οὐχὶ τὴν αὐτὴν ὡς πρὸς τὴν ἑκτασιν, οὐχὶ τὴν αὐτὴν ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον.

Ἀλλὰ τί λοιπὸν εἶναι ἀληθῶς εἰπεῖν ἢ Ἑλληνικὴ γλῶσσα; ἀπαντῶμεν: εἶναι τὸ παμμέγεθες ἄθροισμα λέξεων, αἵτινες καὶ

ἐναρθροὶ εἶναι καὶ ἐννοίας ἐκφράζουσιν· ἀποτελεῖται δὲ τὸ ἄθροισμα τοῦτο ἐκ τῆς συναγωγῆς πασῶν τῶν λέξεων, ὅσαι ἰσχύουσι καὶ εὐχρηστοῦσιν ἐν τῷ μεγάλῳ κοινωνικῷ συνόλῳ τῶν Ἑλλήνων τῶν κατοικούντων κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον συνεχῶς ἀπὸ τοῦ Καυκάσου μέχρι τῆς Κάτω Ἰταλίας καὶ ἀπὸ τοῦ Ἰστροῦ μέχρι τῆς Αἰγύπτου ἢ καὶ ἀλλαχοῦ τοῦ κόσμου, ὅπου ἡ Ἑλληνικὴ ἡμῶν γλῶσσα λαλεῖται. Τὸ ἄθροισμα ἄρα πασῶν τῶν ἐπὶ μέρους γλωσσῶν τούτων, αἵτινες λαλοῦνται ὑπὸ πάντων τῶν μελῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ συνόλου, εἶναι ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα. Ἡ—ἐπειδὴ ἕκαστος καθ' ἑαυτὸν θεωρούμενος λέγει καὶ τινα ἢ καὶ λέγει αὐτὰ κατὰ διαφόρους τρόπους, ἐντεῦθεν καὶ ἡ γλῶσσα αὐτοῦ δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἐν τῇ κυριωτάτῃ σημασίᾳ τῆς λέξεως ὡς Ἑλληνική, διὰ τοῦτο ἀκριδέστερον εἰπεῖν: Ἑλληνικὴ γλῶσσα εἶναι ὁ μέσος ὅρος ὁ συναγόμενος ἐκ τῶν μερικῶν ἐκείνων γλωσσῶν, εἶναι μέγας ποταμός, οὗ ἡ κοίτη ἀνώμαλος καὶ κατὰ τοὺς διαφόρους αἰῶνας σφόδρα μεταβαλλομένη· ἢ δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς λίαν ἐκτεταμένην ἐπικράτειαν, περὶ τῶν ὁρίων τῆς ὁποίας τελοῦνται ἀδιαλείπτως ἔριδες καὶ μεταβολαί. Ἐκαστος πολίτης τοῦ μεγάλου τούτου κράτους κατέχει μόνιον τι γῆς, ἀλλ' ἐν τῷ ἐσωτερικῷ αὐτοῦ ὑπάρχει καὶ ἕκασίς τις ἥς πάντες μετέχουσι καὶ ἐν ἣ πάντες ἴστανται ἐπὶ ἰδίου αὐτῶν κοινοῦ ἐδάφους, πανταχοῦ δ' ἀλλαχοῦ ὡς ξένοι ἀπέναντι ἀλλήλων. Εἰ καὶ ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα εἶναι μία καὶ τοιαύτη μένει, ὑπάρχουσι ταύτης ἀναρίθμητοι ὑποδιαίρέσεις καὶ ποικιλίαι, λαλούμεναι τὸ μὲν ὑπὸ μονάδων, τὸ δὲ ὑπὸ τάξεων ὅλων ἢ ὑπὸ τῶν κατοίκων ὁλοκλήρου ἐπαρχίας. Ἡ ἐνότης δ' αὐτῆς συνίσταται ἀπλῶς ἐν τούτῳ ὅτι πάντες ὅσοι τὴν γλῶσσαν ταύτην λαλοῦσι, δύναται νὰ συνεννοῶνται πρὸς ἀλλήλους καθολικῶς καὶ μάλιστα συνδιαλεγόμενοι περὶ τῶν σπουδαιωτάτων καὶ ἀναγκαιοτάτων πραγμάτων.

Πῶς δὲ ἡ γλῶσσα αὕτη διατηρεῖται καὶ ἐξακολουθεῖ ὑπάρχουσα, θὰ ἐγένετο ἤδη αὐτόδηλον ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε ἐκθέσεως. Διασφρίζει τὴν ἀκεραιότητα αὐτῆς ἅτε παραδεδομένη ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν ἄνευ τινὸς διακοπῆς. Καὶ τῆς παραδόσεως ταύτης μετέχει

ἕκαστος ἡμῶν· ἐν ἑκάστῳ ἡμῶν, λαλοῦντι τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, διάγει αὕτη ἰδιαίτερον ἀνεξάρτητον βίον, καθ' ὃν ἀκριβῶς τὸν τρόπον φυτικὸν ἢ ζωικὸν τι γένος ἐν τῷ ἰδιαιτέρῳ ἑκάστου τούτου ὁργανισμῷ, καὶ οὕτως ἕκαστος κατὰ δύναμιν ἐργάζεται, ἵνα μεταφυτεύῃ καὶ διαδίδῃ αὐτὴν ἢ, ἀκριβέστερον εἰπεῖν, τὸ μόριον ὃ ἔχει αὐτῆς, καὶ οὕτινος ἡ ἑκτασις καὶ τὸ περιεχόμενον ὀρίζεται καθ' ὁλοκληρίαν ὑπὸ τῶν φυσικῶν καὶ ἐπικτήτων ιδιοτήτων αὐτοῦ. Ὅσον δὲ μικρὸν καὶ ἂν ὑποτεθῇ τὸ μόριον τῆς ἐργασίας ταύτης τὸ ἀνῆκον εἰς ἕκαστον ἄτομον, οὐχ ἦττον τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἐπὶ τέλους τὸ ἄθροισμα τῶν μορίων τούτων ἀποτελεῖ τὴν δύναμιν, ἥτις κατορθοῖ τὴν μετάβασιν τῆς ὅλης γλώσσης ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου ἐν γλώσσῃ, οἷα ἡ Ἑλληνική, αἱ ἐπενέργειαι τοῦ ἀτόμου προάγονται καὶ ἀναπληροῦνται διὰ τῆς ἐπιδράσεως τῆς φιλολογίας. Ἐκαστον βιβλίον εἶναι τρόπον τινὰ ἀθάνατον ἄτομον, μεθ' οὗ πολλῶν πλέονες ἄνθρωποι συναναστρέφονται ἢ μεθ' ἑνὸς ζῶντος, ὅσον μέγας καὶ ἂν εἶναι ὁ κύκλος τῶν γνωστῶν ἢ μαθητῶν κλπ. αὐτοῦ. Καὶ χρόνον μακρὸν μετὰ θάνατον διδάσκει διάσημος συγγραφεὺς τὸ Κοινὸν νὰ ἡμιλῇ ὅπως αὐτὸς ἐλάλησεν. Εἶναι δ' ἴσως ἀδύνατον νὰ ὑπερτιμηθῇ ἡ σημασία ἣν πρὸς διάσωσιν καὶ πιστὴν παράδοσιν γλώσσης τινὸς ἔχει ἡ ὑπαρξίς μεγάλου ἀριθμοῦ δοκίμων καὶ ἀνεγνωρισμένων συγγραμμάτων παρὰ λαῶν τιμῶντι καὶ ἀγαπῶντι αὐτά. Ὅθεν ἐν πάσαις ταῖς ἀκολουθοῦσι ἐρευναις ἡμῶν περὶ τῆς ἱστορικῆς ἀναπτύξεως τῆς γλώσσης θέλομεν διαρκῶς λαμβάνει τοῦτο πρὸ ὀφθαλμῶν. Εἶναι δ' ὅμως πάντοτε ἀληθὲς ὅτι ἕκαστον βιβλίον παριστᾷ ἓν μόνον ἄτομον μετὰ πάντων τῶν ἐλαττωμάτων καὶ μετὰ πασῶν τῶν ἀδυναμιῶν καὶ τῆς περιωρισμένης ἐνεργείας αὐτοῦ. Καὶ αὐτὸς ὁ Σαιξπηρ, ὁ πλοῦτον ἐκφράσεων ἀπαράμιλλον καὶ αὐτόχρημα ἀνέφικτον πᾶσι τοῖς ἄλλοις ἔχων, οὐχ ἦττον δὲν μετεχειρίσθη ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐτοῦ πλείονας τῶν πεντεκαίδεκα χιλιάδων λέξεων, καὶ ὁ περίφημος συμπολίτης αὐτοῦ Μίλτων οὐδὲ τὸν ἡμισυν ἀριθμὸν τούτων, ἦτοι κλάσματα τινα μόνον τοῦ ὅλου λεξιλογικοῦ θησαυροῦ τῆς Ἀγγλικῆς

γλώσσης. Ὡστε ἂν τυχὸν παρεδίδοτο ἡ φυλακὴ τῆς γλώσσης ἐνί τινι ἢ καὶ ὀλίγοις, λ. γ. μιᾷ τινι τάξει ἀνθρώπων, ταχέως θὰ ἀπέβαλ-
λεν οὐχὶ μικρὸν μέρος τοῦ πλούτου αὐτῆς. Ἵνα ἄρα εἶναι βεβαία ἡ
διατήρησις καὶ περαιτέρω διάδοσις γλώσσης τινός, ἀπαιτεῖται ἡ
ἡνωμένη δύναμις, ἡ ὁμόθυμος ἐνέργεια ὁλοκλήρου τοῦ ἔθνους μετὰ
πασῶν τῶν τάξεων αὐτοῦ καὶ παντὸς τοῦ πλήθους τῶν χαρακτή-
ρων, σχέσεων καὶ ἀναγκῶν αὐτοῦ.

Ἄλλ' ὅμως, ἐνῶ ἡ μητρικὴ ἡμῶν γλῶσσα μεταβαίνει οὕτως
ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, καὶ ἐνῶ ἡ νεωτέρα γενεὰ μανθάνει παρὰ τῆς
πρεσβυτέρας αὐτὴν ταύτην τὴν γλῶσσαν, ἣν αὕτη πρότερον ἔμα-
θεν παρ' ἄλλης παλαιότερας καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς, οὐχ ἥττον δὲν
διατηρεῖται σταθερὰ καὶ ἀμετάβλητος, ἀλλ' ὅλως τοῦναντίον κατὰ
πάντα τὸν χρόνον τοῦτον ὑπόκειται βαθμηδὸν ἀλλοιώσεσι, δι' ὧν
κατὰ μικρὸν δύναται νὰ καταστῇ ὅλως ἄλλοία καὶ ἐντελῶς ἀκατά-
ληπτος εἰς τὴν νῦν γενεάν. Ἵνα δέ τις πεισθῇ περὶ τοῦτου, ἀρκεῖ
νὰ ρίψῃ ἐν βλέμμα εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἐφ'
ἔσον διὰ τῆς βοθηείας τῶν παραδοθέντων γραπτῶν μνημείων παλαι-
οτέρων χρόνων δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν αὐτῇ. Πόσα δηλο-
νότι δὲν λέγονται σήμερον ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γλώσσῃ, ἅτινα θὰ ἐκρίνοντο
ὑπὸ τινος τῶν συγχρόνων Θεοδώρου τοῦ Πτωχοπροδρόμου παρά-
δοξα καὶ ἀκατανόητα, λ. γ. αὐτὸ τοῦτο τὸ θά, ὅπερ ἡμεῖς ἀδια-
λείπτως λέγομεν καὶ γράφομεν; Καὶ ἀντιστρόφως πόσα δὲν κεῖνται
παρὰ τῷ εἰρημένῳ Πτωχοπροδρόμῳ ἢ καὶ ἐν παντὶ ἄλλῳ παλαιο-
τέρῳ ἢ καὶ νεωτέρῳ συγγραφεῖ, ἅπερ δὲν νομίζεται πλέον ἄξια νὰ
λέγωνται καὶ νὰ γράφωνται; Φράσεις καὶ συντάξεις ὅλως ἄχρη-
στοι ἡμῖν σήμερον, εἰ μὴ ἐν παραπομπαῖς, καὶ λέξεις οὐκ ὀλίγαι
ἀπαρχαιωθεῖσαι ἔκτοτε, ἢ προσλαβοῦσαι σημασίαν διάφορον, ἧς
εἶχον τότε. Ἐὰν δέ τις εἰς παλαιότερους χρόνους ἀναδράμῃ, τὸ
κακὸν γίνεται πολὺ χεῖρον, καὶ τοῦτο καθ' ἑκάστην πρὸς τὰ ὀπίσω
ἐκατονταετηρίδα ἔτι μᾶλλον, καὶ ἐάν τις ὑπερβάς τὰς μετὰ Χρι-
στὸν ἐκατονταετηρίδας ἀνέλθῃ μέχρι τῶν τραγικῶν, λυρικῶν ἢ
καὶ ἐπικῶν ποιητῶν, προσκρούει εἰς γλωσσικὴν φάσιν, ἥτις σχεδὸν

ὡς ξένη γλῶσσα προσπίπτει ἡμῖν καὶ ἥτις μόνον διὰ μεγάλης γραμματικῆς μελέτης καὶ διὰ τῆς συνεχοῦς χρήσεως τοῦ λεξικοῦ γίνεται καταληπτή. Καὶ ὅμως οὐδεμία ἀμφιβολία δύναται νὰ ὑπάρξῃ, ὅτι πᾶσαι αἱ Ἑλληνικαὶ γενεαὶ ἀπὸ τοῦ Ὀμήρου μέχρι σήμερον ἐπ' ἴσης πιστῶς καὶ ἐπιμελῶς εἰργάζοντο εἰς παραλαβὴν τῆς παλαιότηεν κληρονομηθείσης γλώσσης ὅσον καὶ ἡ σημερινή, εἰς ἣν ἡμεῖς ἀνήκομεν. Καὶ δύναται μὲν τις ἀληθῶς νὰ ὑποθέσῃ, ὅτι αἱ περιστάσεις δὲν ἦσαν τοῖς παλαιότεροις οὕτως εὐμενεῖς ὅσον ἡμῖν, καὶ ὅτι ἡ μητρικὴ ἡμῶν γλῶσσα κατὰ τὴν τελευταίαν χιλιετηρίδα οὐδὲ τὸ πολλοσθημόριον τῶν ἀλλοιώσεων τῆς παρελθούσης ὑπέστη, ἀλλ' αἱ δυνάμεις αἱ ἐν αὐτῇ ὀρῶσαι εἶναι καὶ σήμερον ἀκόμη αἱ αὐταὶ οἶαι καὶ πάλαι, καὶ τὰ ἀποτελέσματα, ἅτινα αὐταὶ προεκάλεσαν, ἔμειναν ὁμοίως ὡς πρὸς τὸν θεμελιώδη χαρακτήρα τὰ αὐτά. Ἀμφότερα, δυνάμεις καὶ ἀποτελέσματα, εἶναι δεδομένα ὁμοῦ μετὰ τῆς φύσεως αὐτῆς τῆς γλώσσης καὶ ὅλως ἀνεξάρτητα τῆς χρήσεως αὐτῆς. Τοῦτο θὰ διαφωτίσῃ βραχεῖά τις ἐρμηνεία.

Τὴν ταχίστην καὶ παραδοξοτάτην ἀλλοίωσιν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γλώσσῃ ἀποτελοῦσιν αἱ μεταβολαὶ ἐκεῖναι ὅσαι ἀδιαλείπτως τελοῦνται ἐν τῇ ἐκτάσει καὶ τῇ χρήσει τοῦ θησαυροῦ τῶν λέξεων αὐτῆς. Ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα διατηρεῖται, ἵνα δυνώμεθα νὰ ἀνταλλάσσωμεν τὰς ιδέας ἡμῶν καὶ ἀνακοινῶμεν ἀλλήλοις περὶ τῶν γνωστῶν ἡμῖν πραγμάτων. Καθ' ὃν δὲ τρόπον τὸ ποσὸν τῶν λέξεων, ἃς ἕκαστος μεταχειρίζεται, παρέχει καθόλου εἰπεῖν τὸ μέτρον τῶν γνώσεων αὐτοῦ, οὕτω καὶ τὸ ποσὸν τῶν λέξεων, ἐξ ὧν γλῶσσά τις σύγκειται, παριστᾷ τὸ ἄθροισμα τῶν γνώσεων τῶν διαδεδομένων ἐν τῷ ἔθνει τῷ λαλοῦντι ταύτην. Τὰ πράγματα ὅσα τὸ ἔθνος ἡξεύρει καὶ ἔχει πρόχειρα, αἱ διακρίσεις, ἃς καθώρισεν, πᾶσαι αἱ διαγνώσεις καὶ ἀνακαλύψεις, ὅσας ἐν ταῖς φυσικαῖς καὶ ἱστορικαῖς ἐπιστήμας κατώρθωσεν, ἐν ἐνὶ λόγῳ πᾶσαι αἱ πνευματικαὶ ἐργασίαι ἃς ποτε ἔπραξεν, ὀφείλουσι νὰ ἐκφρασθῶσι καταλλήλως διὰ τῆς γλώσσης αὐτοῦ. Ἀδύνατον ἄρα εἶναι, ὅπως ἕκαστος οἴκοθεν βλέπει, νὰ ἐκφράσῃ ἡ γλῶσσα πλεόν τι ἢ ὅσον κεῖται ἐν τῇ διανοίᾳ τοῦ

λέγοντος, ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ ἐκφράσῃ καὶ ὀλιγώτερον, νὰ ὑπολειφθῇ τῆς ἐννοίας. Ἄλλ' ἐν τῷ συνόλῳ τῶν γνώσεων ἔθνους τινὸς συμβαίνει μέγας σάλος — ἃς παρατηρήσῃ τις μόνον τόδε: πόσον σφόδρα ὡς πρὸς τοῦτο διαφέρουσιν ἀλλήλων δύο διαδοχικαὶ γενεαί. Πᾶσα ὀηλ. χειρωναξία καὶ πᾶς βιομηχανικὸς κλάδος, πᾶσα τέχνη καὶ πᾶσα ἐπιστήμη μεταβάλλονται ἀδιακόπως ὡς πρὸς τὴν ὕλην, τὴν ἐπεξεργασίαν καὶ τὰ προϊόντα αὐτῶν, καὶ ἀναλόγως τούτοις μεταβάλλεται καὶ ἡ τεχνικὴ τούτων γλῶσσα, ὁπόθεν εἰσέρχεται καὶ εἰς τὴν καθημερινὴν γλῶσσαν ἐκάστου πᾶν ὅ,τι ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἀλλοιώσεως ταύτης ἀναφέρεται εἰς τὸ πολὺ Κοινὸν ἢ διαφέρει αὐτῶν. Ἐὰν ἄρα ἡ ὕλική ἡμῶν θέσις μεταβάλληται, ἐὰν οἱ τρόποι τοῦ βίου ἡμῶν, ἐὰν τὰ πολιτικὰ καὶ κοινωνικὰ ἡμῶν καθεστῶτα ἀλλοιωῖνται, κατ' ἀνάγκην συμπαράσύρεται καὶ ἡ γλῶσσα¹. Ἐὰν τις τῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἀνίστατο ἐκ τοῦ τάφου καὶ διήρχετο τὰς ὁδοὺς ἡμῶν, πόσαι τῶν σήμερον συνηθεστάτων καὶ κοινοτάτων λέξεων δὲν ἤθελον εἶναι αὐτῷ ὅλως ἀκατάληπτοι, ἔστω καὶ ἂν ζῶν ἦτο ὁ λογιώτατος τῶν χρόνων αὐτοῦ; διότι ἀνυπολόγιστος εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν νέων λέξεων, ἃς ὁ δέκατος ἑνατος αἰὼν προσέθηκεν εἰς τὸν θησαυρὸν τῶν λέξεων τῆς γλώσσης ἡμῶν, ὁ αἰὼν οὗτος τῶν σιδηροδρόμων, τῶν ἀτμοπλοίων καὶ τηλεγράφων, τῆς φωτογραφίας, τῆς χημείας καὶ γεωλογίας, τῶν τελειοποιηθέντων ὑφασμάτων, ἐπίπλων, τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, πάντων τῶν εἰδῶν τῆς τρυφῆς καὶ τῆς πολυτελείας². Μάλιστα δὲ πάντων παρατηρεῖται, ὡς εἰκός, ἡ ἀλλοίωσις τῆς γλώσσης ἐν ταῖς ὀνομασίαις τῶν ὕλικῶν πραγμάτων καὶ τῶν σχέσεων, ἔπειτα δὲ καὶ ἐν ταῖς τῶν τεχνικῶν γνώσεων, διότι ἐνταῦθα μάλιστα γίνεται αἰσθητὴ ἡ ἀνάγκη τῆς μεταβολῆς. Ὁ πυρὴν ἐκά-

¹ Πρβλ. ὅσα ὁ μέγας παρατηρητὴς Θουκυδίδης ἐδίδαξε περὶ τούτου ἐν Γ' 82, 3. «Καὶ τὴν εἰωθῆσαν ἀξίωσιν τῶν ὀνομάτων εἰς τὰ ἔργα ἀντήλλαξαν τῇ δικαιοσίᾳ» X.

² Κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ σεβαστοῦ μοι καθηγητοῦ κ. Στ. Κουμανούδου μόναι αἱ ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος μέχρι σήμερον πλασθεῖσαι ν.έ.α. λέξεις ὑπερβαίνουναι σχεδὸν τὰς 50,000. Πόσαι δ' εἶναι ὅσαι ἐκ τῆς ἀρχαίας παρελήφθησαν μετὰ σημασίας μεταβεβλημέναις ἢ καὶ ἀμεταβλήτου, οὐδεὶς δύναται νὰ ὀρίσῃ, πάντως δ' ὅμως εἶναι πολλαὶ χιλιάδες. X.

στης γλώσσης, ἡ ἀναγκαία αὐτῆς οἰκοσκευὴ ὡς εἶπεῖν, σύγκειται ἐκ τῶν ὀνομάτων τῶν πραγμάτων, τῶν σχέσεων καὶ πράξεων, ἃς οἱ ἄνθρωποι ἐπίστανται σχεδὸν ἀφοῦ χρόνου ὑπάρχουσι καὶ ἃς ὠνόμασαν σχεδὸν εὐθὺς ὡς ἐπεχείρησαν νὰ λαλῶσι, καὶ ὧν τὰ ὀνόματα δυσκόλως ποτε θὰ περιπέσωσιν εἰς λήθην. Αἱ λέξεις γάλα, πίνω, λέγω, λόγος κττ. καὶ τὰ παραπλήσια τούτοις ἀνέρχονται μέχρι τῶν ἀπωτάτων χρόνων τῆς γλωσσογονίας¹. Ἐν ἄλλοις δ' ὅμως κρίνεται διὰ πολλοὺς καὶ διαφόρους πολλὰκις λόγους ἀναγκαία ἡ ἀντικατάστασις λέξεώς τινος ἀρχαίας δι' ἄλλης· οὕτω λ. γ. ὅταν νέαι λεπτότεραι χρωμάτων παραλλαγαὶ ἀνακαλυφθῶσιν, ἀνακύπτει ἡ ἀνάγκη νὰ ζητηθῶσι πρὸς τοῦτο ὀνόματα, ἅτινα ἐνίοτε παραλαμβάνονται καὶ ἐκ τόπων καὶ προσώπων, αἵφνης διὰ τινα οἰανδῆποτε αἰτίαν καταστάσεων διασῆμων. Οὕτω π. γ. ὠνομάσθη χρῶμά τι Solferino καὶ ἕτερον Bismark. Δύο χωρικοὶ δύνανται διεξοδικῶς, ὅσον αἱ πρακτικαὶ ἀνάγκαι αὐτῶν ἀπαιτοῦσιν, νὰ συνδιαλέγωνται περὶ καλλιεργησίμου γῆς καὶ βράχων, περὶ χώρας καὶ λίθων, περὶ ψάμμου καὶ σχιστολίθου, περὶ πηλοῦ καὶ ἀργίλου, καὶ δύνανται τοῦτο ἔστω καὶ ἂν ὁ ἕτερος τούτων ἐγεννᾷτο ἐν ὁποιοδῇποτε χρόνῳ ἀπὸ τοῦ προπάτορος Ἀδὰμ μέχρι σήμερον. Ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ παρόντος αἰῶνος ἡγαγον εἰς φῶς οἱ ὀρυκτολόγοι καὶ οἱ γεωλόγοι μέγα πλῆθος νέων πραγμάτων ἀναφερομένων εἰς τὴν γένεσιν τοῦ φλοιοῦ τῆς γῆς καὶ τῶν στοιχείων, ἐξ ὧν κατὰ μικρὸν αὕτη ἀνεπτύχθη, κατέταξαν καὶ ἐταξινόμησαν τὰ στρώματα αὐτῆς καὶ τὴν ὕλην αὐτῶν καὶ ἀνεκάλυψαν καὶ ἡρμήνευσαν μυρία πράγματα ὡς πρὸς τὴν διαδοχὴν, τὴν πρώτην

¹ Εἶνε ἄξιον ἰδιαίτερας παρατηρήσεως, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ὡς πρὸς τοῦτο ἐκαινοτόμησε σφόδρα, ἵσως πλέον πάσης ἄλλης, διότι οὐ μόνον τὰ ἀρχαῖα ὀνόματα τῶν χρωμάτων ἀπέβαλεν ἀντὶ νεωτέρων, πρβλ. ἐρυθρὸν, μέλαν, λευκόν, κυανόν, ὀγκρόν, χλωρόν καὶ κόκκινον, μαῦρον, ἄσπρον, γαλάζιον, κίτρινον, πράσινον, ἀλλὰ καὶ τῶν κοινοτάτων πραγμάτων τὰ ὀνόματα, οἷον ἄρτος, ὕδωρ, οἶνος, οἶκος, κόμη, ἐσθίω, ἐστιά, ὑπόδημα, ἵππος, ὄνος, ἰχθὺς κτλ ἀντικατέστη δι' ἄλλων ἥτοι νεωτερικῶς πλασθέντων ἢ ἐπὶ ἄλλης σημασίας πρότερον λεγομένων ἢ καὶ ξένων, ψωμί, νερόν (=νερόν = νερόν), κρασί, σπίτι, χωρὶς, τρώγω, τζάκι, παπούτσι, ἄλογο, γάϊδαρος ('Αράβικὴ λέξις), ψάρι. Χ.

ἀρχήν, τὸν χρόνον τῆς γενέσεως καὶ τῆς ἀξίας τῶν διαφόρων πε-
 τρωμάτων τέως ἀπαρατηρήτων καὶ ἀγνώστων· καὶ πρὸς ἔκφρασιν
 πάντων τούτων εἰσήγαγον εἰς τὴν γλῶσσαν ἡμῶν ὁλόκληρον λε-
 ξικὸν τεχνικῶν ἔρων, ὅπερ ἐκτὸς τούτου καθ' ἕκαστον ἔτος μετα-
 βάλλεται καὶ αὐξάνεται. Τὸ αὐτὸ δὲ ῥητέον καὶ περὶ τῆς βοτανικῆς,
 τῆς φιλοσοφίας, ἐν ἐνὶ λόγῳ περὶ πασῶν τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστη-
 μῶν. Καὶ εἶναι μὲν καθόλου ἀληθὲς ὅτι τὰ λεξικά τῶν τεχνικῶν
 ἔρων τούτων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον φυλάττουσι πάντοτε τὸν πρῶτον
 αὐτῶν χαρακτήρα καὶ αἱ ἐν αὐτοῖς λέξεις συνήθως μένουσι τε-
 χνικοὶ ἔροι, λεγόμενοι καὶ νοούμενοι μόνον ὑπὸ τῶν ἐπισταμένων
 τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας ταύτας, ἀλλ' οὐχ ἥττον δὲν συμβαίνει
 τοῦτο πάντοτε. Διότι ἱκανὸν μῶριον τῶν πορισμάτων τῆς προόδου
 ταύτης τῆς ὁρμηθείσης ἀπὸ τοῦ φιλοσόφου καὶ ἐφευρετοῦ, εἰσχω-
 ρεῖ μέχρι καὶ τῶν κατωτάτων κοινωνικῶν τάξεων καὶ τυγχάνει ἐκ-
 φράσεως ἐν τῇ γλώσσῃ αὐτῶν, οὕτως ὥστε ἐπὶ τέλους ἀποτελεῖται
 ἐκ τούτου στοιχεῖον ἀναπόσπαστον τοῦ κεφαλαίου τῶν θεμελιωδῶν
 ἐννοιῶν, τοῦ ἀποτελοῦντος τὴν κληρονομίαν πάσης γενεᾶς καὶ
 παρεχομένου ἐκάστῳ παιδίῳ ὡς ἐφόδιον δι' ὅλον τὸν βίον αὐτοῦ,
 (πρὸβλ. φωτογραφία, φωταέριον ἢ γκάζι, ἡλεκτρικὸν
 φῶς). Συντόμως εἰπεῖν, ἐὰν ἡ γλῶσσα ὡς πρὸς τὴν ἔκτασιν ἄλλοτε
 αὐξάνηται καὶ ἄλλοτε σμικρύνηται, οὐδὲν ἄλλο ἢ ῥυθμίζεται ἀκρι-
 βῶς κατὰ τὰς περιστάσεις καὶ τὰς ἀνάγκας τῶν μεταχειριζομένων
 αὐτῇ· γίνεται δηλ. ὅτε μὲν πλουσιωτέρα ὅτε δὲ πενεστέρα, καθ'
 ὅσον ὁ πνευματικὸς αὐτῆς βίος διαμορφοῦται πλουσιώτερος ἢ πε-
 νέστερος.

Τοῦτο δ' εἶναι, καθ' ἃ ἀνωτέρω ἐλέχθη, τὸ παραδοξότατον εἶδος
 τῆς γλωσσικῆς ἀλλοιώσεως, δύναμαι δὲ νὰ προσθέσω: καὶ τὸ φυσικώ-
 τατον, ἀναγκαιότατον καὶ δικαιοτάτον. Οὐδ' αὐτὸς ὁ μέχρις
 ἐσχάτων προβαίνων ὁπαδὸς τῆς καθαρευούσης θ' ἀνθίστατο κατὰ
 τῆς μεταβολῆς ταύτης ἢ θ' ἀπηύχετο αὐτήν· διότι συντηρητικό-
 της ὡς πρὸς ταύτην τὴν ἀλλοίωσιν θὰ ἐσήμαινεν οὐδὲν ἄλλο ἢ τὴν
 ὑποστήριξιν καὶ φειδῶ τῆς ἀμαθείας καὶ θὰ ἐκώλυε τὰς προόδους

τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς μορφώσεως. Παραλλήλως δὲ ταύτῃ βαίνει, ὡς φυσικὸν ἀντιστήκωμα, ἡ ἀχρηστία καὶ τελεία ἀπώλεια λέξεων, σημασιῶν λέξεων καὶ πλοκῶν τοῦ λόγου, ὧν ἡ περαιτέρω ὑπαρξὶς διὰ τὰς μεταβληθείσας περιστάσεις δὲν φαίνεται πλέον εὐκαταία, καθ' ὅσον αὗται κατέστησαν περιτταὶ καὶ ἀχρηστοί, ἅτε παριστώσαι τὴν πνευματικὴν κτῆσιν παρελθόντων χρόνων ἢ ἅτε σχηματισθεισῶν νέων προκριτωτέρων ἐκφράσεων.

Ἀλλὰ συγχρόνως συμβαίνουν ἐν τῇ γλώσσῃ ἡμῶν καὶ ἄλλα μεταβολαί, ἐν αἷς τὰ πράγματα δὲν εἶναι τοσοῦτον ἀπλᾶ, μεταβολαὶ ἀναφερόμεναι μᾶλλον εἰς τὸν τύπον ἢ εἰς τὸ περιεχόμενον τῆς γλώσσης καὶ δύνανται νὰ κριθῶσι περιτταί, διὰ τοῦτο δὲ καὶ οἱ ἀγωνιζόμενοι νὰ διασώζωσι πιστῶς τὴν παράδοσιν τῆς γλώσσης ἀνθίστανται ἰσχυρῶς κατὰ τῶν ἀλλοιώσεων τούτων. Εἶδομεν ὅτι ἡ ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν διάδοσις τῆς γλώσσης ἐκτελεῖται διὰ τῆς παραδόσεως· ἀλλὰ πᾶσα παράδοσις εἶναι φύσει ἀνακριβὴς καὶ ἀτελής. Ἄν δέ τις ἱστορία δὲν δύναται νὰ ἐκτεθῇ ἐπανειλημμένως ὑπὸ διαφόρων ἀνθρώπων ἄνευ ἀλλοιώσεων ἐν τῷ στόματι τῶν διηγουμένων αὐτῇ, οὐδὲ λέξις τις δύναται μεταβαίνουσα ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν νὰ διατηρήσῃ τὸν ἀρχαῖον αὐτῆς τύπον. Πάντες ἐπίστανται ὅτι παιδιὰ ἐν τῇ πρώτῃ αὐτῶν ἡλικίᾳ ἀποβάλλουσι καὶ μεταβάλλουσι τοσαῦτα στοιχεῖα τῶν λέξεων καὶ προτάσεων, ὥστε μόνοι οἱ διαρκῶς παρ' αὐτὰ εὐρισκόμενοι δύνανται νὰ νοῶσι τί τὰ παιδιὰ ἐπιθυμοῦσι νὰ εἴπωσιν. Ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ηὐξημένα παιδιὰ μαθόντα ν' ἀπαγγέλλωσι καθόλου ὀρθῶς ἔχουσι πολλάκις ἀποστροφὴν τινα πρὸς τινὰς φθόγγους, οὓς ἢ παραλείπουσιν ὅλως ἢ δι' ἄλλων, συγγενῶν, ἀντικαθιστῶσιν. Πολλὰ συμφώνων συμπλέγματα δὲν δύνανται κατ' οὐδένα τρόπον νὰ ἐκφωνήσωσιν ὀρθῶς, διὸ ζητοῦσι νὰ καταστήσωσιν αὐτὰ εὐκολώτερα ἑαυτοῖς εἰς ἐκφώνησιν δι' οἰασδήποτε τροποποιήσεώς τινος ἢ τινων ἐξ αὐτῶν. Μακρῶν δὲ καὶ δυσπαργέλτων λέξεων ἀποκόπτουσι μίαν ἢ καὶ δύο συλλαβάς, παραλείπουσι τὰς καταλήξεις καὶ συγγέουσι τὰς λέξεις. Οὕτω π. χ. ἐν τῷ τοῦ ἀδελφοῦ μου Ἰωάννου οἴκῳ, ἐν ᾧ Θεὸς διὰ

πολλῶν τέκνων ἠυλόγησεν, τὸ ὄνομα τῆς θεραπαινίδος Παρασκευῆς διετές μὲν παιδίον συνέκοπτεν εἰς Κίλη, τετραετές δὲ εἰς Παλακί. Τὸ ὄνομα Σπύρος διεφθείρετο ὑπ' ἄλλου καὶ ἐγένετο Μπύλο, τὸ τοῦ Γεώργι ἐγένετο Δώδι καὶ ὑπ' ἄλλου πάλιν Λώι, τὸ τοῦ Παύλου ἢ Παυλῆ εἰς Μπαλιή, τὸ τῆς Χαρικλείας εἰς Χαλίτα ἢ Χαλίκελα κλπ. Καὶ ταῦτα πάντα ἐξεφέροντο ἄκλιτα, ὁ Μπύλο τοῦ Μπύλο, ὁ Δώδι τοῦ Δώδι. Ὅμοίως τεῖο (= θεῖος) ἐλέγετο ἐπὶ πασῶν τῶν πτώσεων. Τὸ δὲ πάει ἐδήλου πάντας τοὺς ἀριθμοὺς καὶ τὰ πρόσωπα ὁμοίως τὸ ἄτο (= ἄς το) ἐδήλου καὶ ἄφησέ με καὶ ἄφησέ τον καὶ πᾶσαν τοῦ ἄφινω σημασίαν, διότι τὰ παιδία ἤκουον τῶν ἄλλων νὰ λέγωσιν ἄς το (δηλ. τὸ παιδίον), μεθ' ὃ ἡ ἄφεις ἐγένετο.

Ἐπειδὴ ἡμέραν τινὰ ἡρνήθην νὰ λάβω τῶν παιδίων τούτων ἐν καὶ θωπεύσω αὐτό, διότι, ὡς εἶπον, «δὲν ἐφόρει βρακκί», διὰ τοῦτο ὅτε μετὰ ταῦτα ἐπανεῖδε με καὶ ἐπεθύμει νὰ τύχη τῆς συνήθους θωπείας, προσῆλθέ μοι καὶ εἶπε «Μπαλιή φολεῖ βλακκί» ἦτοι ἐγὼ ὁ Παῦλος φορῶ βρακκί, ὥστε δηλ. δύνασαι τώρα νὰ ἐκτελέσης ὁ πρό τινος ἡρνήθης. Ἐκαστος βλέπει ὅτι τὸ παιδίον οὐδεμίαν γραμματικὴν σχέσιν ἐξέφρασε διὰ τύπου τινός· ἐν τῷ αἰσθήματι αὐτοῦ ἡ γλῶσσα δὲν εἶναι εἰσέτι ὀργανισμός, ἀλλ' ἀπλῶς σύμβολά τινα, ἐλάχιστα, δηλωτικὰ ἐννοιῶν, ἅτινα κατὰ λογικοὺς καὶ ψυχολογικοὺς νόμους συνδέονται πρὸς τὰς παραστάσεις, ἄς τῶν πραγμάτων ἔχει, καὶ δι' αὐτὸ ὅπως τὰς παραστάσεις οὕτω καὶ τὰς λέξεις μόνον ψυχολογικῶς οὐχὶ δὲ καὶ γραμματικῶς συνάπτει πρὸς ἀλλήλας. Ἄλλοτε πάλιν ταῦτα ἐκφράζονται πλημελῶς, λ. γ. ἐπειδὴ παιδίον τι παρετήρησεν ὅτι ἐν τοῖς ἀριθμητικοῖς προηγεῖται ὁ μείζων ἀριθμός, ἔπεται δὲ ὁ ἐλάσσων, οἷον δέκα τρία, δέκα τέσσαρα, δέκα πέντε, δέκα ἕξ κλπ., ἐνόμισεν ὅτι καὶ δέκα δύο ἔπρεπε νὰ λέγῃ καὶ ἔλεγεν ἀληθῶς οὕτως. Ἄλλο πάλιν παιδίον ἐνθυμούμενον τὴν ἀναλογίαν θὰ βάλω ἔβαλα, θὰ σφάλω ἔσφαλα, θὰ μαράνω ἐμάρανα, θὰ σπάσω ἔσπασα κλπ., καὶ τὴν ἐτέραν μαραίνω ἐμάρανα, σημαίνω ἐσήμανα,

πικραίνω ἐπίκρανα κτλ. ἐσχημάτισε παίρνω θὰ πάρω
ἔπαρ αὐτὶ ἐπῆρα.

Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι κατὰ μικρὸν οἱ πλείστοι τὸ μὲν δι' αὐ-
τενεργείας, τὸ δὲ διὰ τῆς βοήθειας τῶν διδασκάλων καὶ παιδαγω-
γῶν κατορθοῦσι νὰ ὑπερνικήσωσι τὰ σφάλματα ταῦτα, ἀλλὰ
τοιαύτη αὐτενεργεία καὶ τοιαύτη βοήθεια πολλάκις δὲν προσγίνεται
ἢ γίνεται ἀνεπαρκὲς εἰς ἐκπλήρωσιν τοῦ σκοποῦ τούτου, καὶ τότε
τὸ παιδίον ὑψήθη καὶ ἐγένετο ἀνὴρ, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ διορ-
θώσῃ τὴν πλημμελῆ γλῶσσαν αὐτοῦ. Πρόσθετες τούτοις ὅτι κατὰ
τὰ ἀνωτέρω εἰρημένα οὐχὶ μόνον πᾶν παιδίον, ἀλλὰ καὶ πᾶς ἄλ-
λος μέχρι τέλους τοῦ βίου αὐτοῦ ἐξακολουθεῖ νὰ μανθάνῃ καὶ νὰ
προσκητᾶται μέρος τῆς μητρικῆς αὐτοῦ γλώσσης, καὶ οὐδεὶς δύνα-
ται νὰ ἐμποδίσῃ ἵνα μὴ, εἴτε ἐξ ἀπροσεξίας εἴτε δι' ἐλλιπῆ μόρ-
φωσιν ἐν τῷ σχολείῳ, μάθῃ ἐλλιπῶς λέξιν ἢ φράσιν τινὰ ἢ σφαλῇ
κατὰ τὴν ἐπανάληψιν ὧν ἤκουσεν.

Διὰ τὰς αἰτίας δὲ ταύτας φέρεται πάντοτε ἐν ταῖς κατωτέραις
τάξεσι τῶν λαλούντων, τῇ τῶν ἀμαθῶν καὶ τῇ τῶν ἡμιμαθῶν, ὅπως
δυνάμεθα νὰ ὀνομάζωμεν αὐτούς, μέγα πλῆθος λέξεων καὶ φρά-
σεων, αἵτινες δὲν ἐπιτρέπεται νὰ προφέρωνται ἐν ταῖς αἰθούσαις, καὶ
αἵτινες ἀντιβαίνουν πρὸς τοὺς κανόνας τῆς γραφομένης· καὶ ἐξελέγ-
χονται μὲν καθόλου εἰπεῖν διὰ τοῦ κύρους τῶν ὀρθοεπούντων καὶ
καταπιέζονται ὑπὸ τῆς γραφομένης, ἀλλ' ὅμως ἀδιαλείπτως ἀπει-
λοῦσι ν' ἀνέλθωσιν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν, καὶ ἐνίοτε ἀληθῶς εἰσχω-
ροῦσιν εἰς τὴν γραφομένην καὶ ἀναγκάζουσι καὶ αὐτοὺς τοὺς μά-
λιστα καθαρεύοντας ν' ἀναγνωρίσωσι καὶ παραλάβωσιν αὐτάς.
Οὕτω π. χ. τὸ νὰ καὶ θὰ (ἐκ τοῦ θέλει ἵνα) σήμερον γράφομεν
πάντες, εἰ καὶ εἶναι μεταβεβλημένα καὶ ἡλλοιωμένα μέγιστον.

+

Κατὰ τὸν αὐτὸν δ' ἀκριβῶς τρόπον παράγεται ἡ τάξις τῶν γλωσ-
σικῶν ἀλλοιώσεων, περὶ ὧν ἔσται ἡμῖν ὁ λόγος. Οὐδὲν ἄλλο εἶναι
ἢ ἀμέλεια ἐν τῷ λέγειν, καὶ μαρτυροῦσι τὴν δύναμιν, ἣν ἐπὶ τῆς
γλώσσης ἔχει τὸ μέγα πλῆθος μεταξὺ τῶν ἐλληνιστῶν λαλούντων,
ὅπερ ὁμιλοῦν δὲν φροντίζει ἐπαρκῶς ἵνα λαλῇ ὅλως ὀρθῶς· ἀλλ'

ὁμως τούτων τὰ γλωσσικὰ λάθη ἐπὶ τέλους γίνονται κανὼν ἐν τῇ γλώσσῃ. Τὰ λάθη δὲ ταῦτα προκύπτουσι καθόλου εἰπεῖν ἐκ δύο τάσεων, ὧν παραδείγματα ὑπάρχουσιν ἤδη ἐν τοῖς λεχθεῖσι περὶ τῆς γλώσσης τῶν παιδιῶν, ἥτοι 1^{ον} ἐκ τῆς τάσεως ἵνα καταστῇ τοῖς φωνητικοῖς αὐτῶν ὀργάνοις τὸ ἔργον εὐκολώτερον ἥτοι νὰ οικονομηθῇ χρόνος καὶ κόπος κατὰ τὴν ἐκφώνησιν τῶν φθόγγων. 2^{ον} ἐκ τῆς τάσεως ἵνα ἀσήμενται καὶ ἀσυνήθεις τύποι ἐκβληθῶσιν ἐκ τῆς γλώσσης, ἐπεκτεινομένων τῶν συνηθεστέρων καὶ ὁμαλωτέρων κατ' ἀνάλογίαν. Λάβωμεν ἐν ἡ δύο παραδείγματα.

Ἐν τῇ γραφῇ πολλαὶ λέξεις τῆς γλώσσης ἡμῶν ἐμφανίζονται φέρουσαι τὸ θασυ πνεῦμα ἢ τὴν περισπωμένην, ἅτινα εἶναι, ὡς γνωστόν, λείψανα παλαιότερας ἐκφωνήσεως τῶν λέξεων καὶ ὡς τοιαῦτα παραμένουσιν εἰσέτι ἀμετάβλητα ἐν τῇ γραφῇ. Ἄλλοτε ἦσαν ἀναπόσπαστα στοιχεῖα τῆς γλώσσης, βραδύτερον δὲ δι' ἀμελεστέραν προφορὰν ἤρξαντο νὰ παραμελῶνται καὶ νῦν οὐδὲν τούτων προφέρεται· πρβλ. ἄγιος, πολλῶν κλπ. ἀπροφέρονται ὡσεὶ ἐγράφοντο ἄγιος, πολλῶν. Ἐάν δέ τις ὀλίγω περαιτέρω ἐρευνήσῃ, θὰ εὔρῃ ὅτι πολλαὶ τῶν λέξεων τῆς γλώσσης ἡμῶν συνετμήθησαν ἢ ἀπεκόπησαν ὥστε κατέστησαν ἀδιὰγνωστοι. Οὕτω π.χ. ὁ υἱὸς ἐγένετο γιός, τὸ φρούδιον ἐγένετο τὸ φρούδι ἢ τὸ φρούδι, τὸ ψάριον ψάρι κλπ. Ἐν ταῖς λέξεσι ταύταις καὶ ταῖς τοιαύταις ἡ ὅλη ἐργασία τῆς σμικρύνσεως τῶν λέξεων συνετελέσθη ἤδη, ἐν ᾧ ἐν ἄλλαις ἤρξατο, ἀλλ' εἰσέτι δὲν ἔληξεν. Οὕτω π.χ. ἡ χρῆσις τῆς συνιζήσεως τῶν φωνηέντων ἐν ἄλλοις μὲν τελεῖται, καὶ ἡ παράλειψις αὐτῆς δύναται νὰ θεωρηθῇ ἐν τῇ συνήθει ὁμιλίᾳ ὡς ἀκκισμός, ἐν ἄλλοις δ' ὁμως οὐχί, διὸ προφέρονται καὶ ἀκούονται ἀμφοτέρω τὰ φωνήεντα σαφῶς. πρβλ. αἰτία, χρεία, οὐσία, θουσία, τιμία, σοφία κττ. ἀλλὰ παιδιά, λαλιά, σουλλιά, κουκκιά κττ. Ἐν ἄλλοις δὲ ἐπιτρέπονται ἀμφοτέρω, λ.χ. Παναγία καὶ Παναγιά, ἁγία, καὶ ἁγιά, Σοφία καὶ Σοφιά κττ. Ὅτε ὁ Πτωχοπρόδρομος ἔγραφε τὰ ποιήματα αὐτοῦ, ἔλεγε τὰ δρῦν τὸ παξιμάδιν, σήμερον ἡμεῖς μόνον τὰ δρῦ

Ἡ αὐτοὶ τῶν
ἀσχημάτων καὶ
λοσιμῶν μετα-
βάσεων —

τὸ παξιμάδι. Ὅμοίως λέγομεν τὸ καλὸ πρᾶμα, τὸ μεγάλο πλοῖο κττ. ἐν ᾧ οἱ παλαιοὶ ἔλεγον τὸ καλὸν πρᾶγμα, τὸ μέγα πλοῖον κλπ.

Οἱ ἀρχαῖοι ἡμῶν πρόγονοι διαλεγόμενοι πρὸς ἀλλήλους μετεχειρίζοντο τὸ σύ· οἱ δὲ μεσαιωνικοὶ Ἕλληνες εὗρον τοῦτο, ὡς φαίνεται, πολλῆς μὲν οἰκειότητος, ὀλίγου δὲ σεβασμοῦ δηλωτικόν, διὸ μετεχειρίσθησαν ἀντ' αὐτοῦ τὸ ὁ λόγος σου = ἡ διαταγή σου, τὸ κέλευσμά σου, τὸ θέλημά σου, ἔπειτα καὶ τοῦ λόγου σου = τῆς διαταγῆς σου κλπ. Σήμερον τὸ ὅλον τοῦ λόγου σου ἰσοῦται τῷ σύ καὶ συντάσσεται αἰεὶ πρὸς τὸ β' ἐνικὸν πρόσωπον τοῦ ῥήματος, λ.χ. τοῦ λόγου σου τὸ ἡμεῖς, τοῦ λόγου σου τὸ ἔπος κλπ. Βραδύτερον οἱ ἐπὶ τῶν νήσων Ἕλληνες μιμούμενοι τοὺς Ἰταλοὺς, ὡς φαίνεται, ἐπεχείρησαν καὶ ἄλλως νὰ παραστήσωσι τὴν σχέσιν ταύτην, ἥτοι διὰ τῆς λέξεως ἀφεντιά ἀφεντιά (= signoria)· ἐντεῦθεν ἐλέχθη καὶ ἡ ἀφεντιά σου τὸ ἔξερν, ἡ ἀφεντιά σου τὸ εἶπεν κτλ. Ἐπειδὴ δ' ὅμως ἡ ἀφεντιά σου ἰσοδυναμεῖ τῷ σύ, διὰ τοῦτο καὶ πρὸς τὸ β' πρόσωπον ἐγένετο ἡ σύνταξις τούτου, ἥτοι ἡ ἀφεντιά σου εἶπες αὐτὰ τὰ πρᾶματα; ἡ ἀφεντιά σου μπορεῖς νὰ λέγῃς αὐτὸ κλπ. Βραδύτερον πάλιν μιμούμενοι τὸ Γαλλικὸν vous εἰσηγάγομεν τὸν πληθυντικὸν ἀριθμὸν ὑμεῖς σεῖς ἀντὶ τοῦ σύ, καὶ συντάσσομεν αὐτὸ πρὸς πληθυντικὸν β' πρόσωπον τοῦ ῥήματος λέγοντες, σεῖς ἡμπορεῖτε νὰ λέγετε αὐτά, ὑμεῖς ἡλθετε πρῶτος κλπ. Προκειμένου δὲ περὶ τῶν ἐπιθετικῶν καὶ μετοχικῶν προσδιορισμῶν τούτων εὐρισκόμεθα ἐν ἀπορίᾳ ἂν πρέπη τὸν ἐνικὸν ἢ τὸν πληθυντικὸν ἀριθμὸν νὰ μεταχειριζώμεθα, διὸ λέγομεν ἐνίοτε ἀμφότερα, ἥτοι Σεῖς μόνος Σας πρέπει νὰ ὑπάγετε ἢ σεῖς μόνοι Σας, καὶ Σεῖς ὡς ἄνθρωπος προνοητικὸς ὅπου εἴσθε, μαθὼν τὴν ἀλήθειαν ἢ μαθόντες τὴν ἀλήθειαν θὰ λάβετε τὰ κατάλληλα μέτρα.

Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ γλῶσσῃ ἐλέγετο ἡ αὐτοπαθὴς ἀντωνυμία πλήρης, ἐμαυτόν, σεαυτόν, εαυτὸν καὶ πληθυντικῶς ἡμᾶς

αὐτούς, ὡμᾶς αὐτούς, ἐαυτούς· ἀλλ' ἤδη ἐν τοῖς δοκίμοις χρόνοις τὸ ἐαυτὸν ἐαυτούς τοῦτο μὲν ὅτι ἀχρωματιστότερον τῶν ἄλλων ἦτο, ἅτε ἐν αὐτοῖς τοῦ ἐμ-καίσε-ἡμᾶς-ὡμᾶς-αἰεῖ λεγομένων καὶ σχετιζόντων αὐτὰ πρὸς τὰ ἐξ ὧν εἶχον τὴν ἀρχὴν πρόσωπα, τοῦτο δὲ ὅτι τοῦ ἐαυτὸν ἐσχηματίζετο καὶ πληθυντικός ἀριθμός, τῶν δ' ἄλλων οὐχί, διὰ ταῦτα ἤρξατο νὰ λέγεται ἐν τῷ πληθ. ἀριθμῷ καὶ ἐπὶ τοῦ α' καὶ β' προσώπου, ἦτοι τὸ ἐαυτούς ἀντὶ τοῦ ἡμᾶς αὐτούς καὶ ὡμᾶς αὐτούς. Βραδύτερον ἐλέγχθη καὶ ὁ ἐνικός καὶ μάλιστα ἐνάρθρως, ἐντεῦθεν τὸν ἐαυτόν μου ἤδη παρὰ Προδρόμῳ.

Τῶν εἰς -μι ρημάτων τῆς ἀρχαίας γλώσσης μόνον τὸ εἰμι διασφύζει μέχρι σήμερον τὸν ἀρχαῖον ἄνευ θεματικοῦ φωνήεντος σχηματισμὸν αὐτοῦ, λεγόμενον εἶμαι (οὕτως ἀνεγνωσθῆ ἤδη ἐν Μικρασιατικῇ ἐπιγραφῇ τῶν χρόνων Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου), πάντα δὲ τᾶλλα ποικιλοτρόπως κατ' ἀναλογίαν ἄλλων μετέβησαν εἰς τὰ εἰς-ω, ἦτοι ὁμνύω, ὁμνύης, ὁμνύη, ὁμνύοιμι, ὁμνύοις, ὁμνύοι = ἰσχύω, ἰσχύης, ἰσχύη, ἰσχύοιμι, ἰσχύοις, ἰσχύοι κτλ. ἐντεῦθεν καὶ ὁμνύω, ὁμνύεις, ὁμνύει κλπ. κατὰ τὸ ἰσχύω ἰσχύεις ἰσχύει κλπ. ἤδη πρὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου.

Ἐν τούτοις ἄρα πρόκεινται ἀλλοιώσεις λίαν διάφοροι ἀλλήλων κατὰ τὸ εἶδος καὶ τὴν σπουδαιότητα, εἰ καὶ πᾶσαι τὰς αὐτὰς ἔχουσιν αἰτίας. Λέξεις τινὲς προσλαμβάνουσιν ἄλλον τύπον, σφύζουσι δ' ὅμως τὴν φύσιν αὐτῶν ἀρχαῖοι τύποι καὶ ἀρχαῖα διακριτικὰ γνωρίσματα φθίνουσι βαθμηδὸν καὶ ἐξαφανίζονται· καὶ τινὰ μὲν τούτων ἠδύναντο ἀληθῶς καὶ νὰ ἐκλίπωσιν, ἄλλα δ' ὅμως ἦσαν ὄντως πολύτιμα καὶ ἀποβάλλουσα ταῦτα ἢ γλῶσσα ἀπέβαλλεν ἱκανὸν τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ πλούτου τῆς φραστικότητος αὐτῆς· παρὰ ταῦτα δὲ πάλιν ἀνακύπτουσι νέοι τύποι καὶ νέα διακριτικὰ γνωρίσματα καὶ γίνονται ἐπισήμως δεκτὰ καὶ δὴ μέλη ἀναπόσπαστα τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης· πρβλ. ἐργάζομαι ἵνα ἔχω.

καὶ εἰργαζόμην ἵνα ἔχω (ἀντὶ ἔχοιμι) ἀλλὰ παρὰ ταῦτα καὶ θὰ λέγω, θὰ εἰπῶ, θὰ πηγαίνω- θὰ ὑπάγω κλπ.

Ἄλλ' οὕτω προφανῇ καὶ πολυάριθμα παραδείγματα τῆς ἀλλοιω-
σεως τοῦ τύπου τῆς γλώσσης δὲν δύναται τις νὰ προσαγάγῃ εὐκό-
λως ἐκ πάσης καὶ ἥμισυ ἐκ τῆς νεωτάτης περιόδου τῆς γλωσ-
σικῆς ἀναπτύξεως. Διότι ἡ μητρικὴ ἡμῶν γλῶσσα ἤδη ἀπὸ πολλοῦ
χρόνου εἶναι λίαν συντηρητικὴ καὶ ἡ παράδοσις τῶν λέξεων εἶναι
οὕτω σφόδρα ἀκριβὴς καὶ πιστὴ, ὥστε καθόλου εἰπεῖν, ὁ νῦν τύ-
πος τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἀπὸ αἰώνων ὑπάρχει καὶ κατὰ πᾶσαν
πιθανότητα ἐπὶ μακρὸν θὰ παραμείνῃ οἷος περίπου εἶναι. Ἡ ἀλ-
λοίωσις τῆς γλώσσης ἡμῶν προβαίνει οὕτω βραδέως, ὥστε ἡμεῖς
μετὰ πολλῆς δυσκολίας δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν ταύτην, μό-
νον δ' ὅταν ἐξετάσωμεν τὸν καθολικὸν αὐτῆς χαρακτήρα, ὅποιος
μετὰ πάροδον μακροῦ χρόνου ἐκάστοτε διεμορφοῦτο, παρατηροῦ-
μεν ὅτι ἀληθῶς συνέβησαν ἀλλοιώσεις. Τὸ αὐτὸ δὲ δυνάμεθα νὰ
παρατηρήσωμεν καὶ ἐν τῇ ἐξελίξει πασῶν τῶν ἄλλων γλωσσῶν.
Ἄλλ' ἐν τούτῳ παρατηροῦνται μεγάλαι ποικιλίαι, διότι ἄλλαι μὲν
γλῶσσαι ταχύτερον ἀλλοιοῦνται, ἄλλαι δὲ βραδύτερον, καὶ πάλιν
ἡ αὐτὴ γλῶσσα ἄλλοτε βραδύτερον μεταβάλλεται, καὶ ἄλλοτε
ταχύτερον. Οὕτω π. χ. ὁ Ἰταλὸς ἀναγινώσκει σήμερον ἔτι τὸν
Δάντην εὐκόλως ἴσως εὐκολώτερον τῶν νέων ποιητῶν τῆς Τοσκά-
νης, διότι οὗτοι πολλὰς παρέχουσι δυσκολίας τοῖς ἐξ ἄλλων χωρῶν
τῆς Ἰταλίας καταγομένοις διὰ τοὺς Τοσκανικοὺς αὐτῶν ιδιωτι-
σμούς· καὶ ὁ Γάλλος καταλαμβάνει τὸν Rabelais καὶ αὐτὰ ἔτι τὰ
ἀρχαῖα ἥρωικὰ ἄσματα τῆς Γαλλίας, ὁμοίως ὁ Ἰσπανὸς τὰ ἀρχαῖα
Ἰσπανικὰ μυθιστορήματα, εἰ καὶ μὴ ἀκόπως, ἀλλὰ πάντοτε ἄνευ
γραμματικῶν καὶ λεξιλογικῶν βοηθημάτων. Ὡσαύτως κατανοεῖ ὁ
Κρῆς τὸν Ἑρωτόκριτον αὐτοῦ κάλλιστα οὐδὲ φαντάζεται ὅτι
ἐγράφη πρὸ 350 ἐτῶν. Ἄν δ' ἐξαιρέσωμεν καὶ τινὰς λέξεις παρὰ
τῷ Ἰλαρίωνι τῷ Πτωχοπροδρόμῳ, αἵτινες ὡς σημαίνουσαι πράγματα
ἄγνωστα ἡμῖν μένουσιν, ὡς εἰκός, ἀδιανόητοι, ἡ γλῶσσα αὐτοῦ
ἐλάχιστον διαφέρει τῆς σημερινῆς.

Καθόλου δὲ δυνάμεθα νὰ εἰπωμεν ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀπὸ μὲν τοῦ Ὀμήρου μέχρι τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου μετεβλήθη μέγιστον καὶ οὐχ ἥττον ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου μέχρι τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, ἔκτοτε δ' ὅμως μικρόν, δύναται τις νὰ εἴπῃ ἐλάχιστον, ἐν σχέσει πρὸς τὰς προτέρας ἀλλοιώσεις. Ὀμοίως ἡ Γερμανικὴ γλῶσσα ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτῆς ἐμφανίσεως μέχρι τοῦ 16^{ου} αἰῶνος ἡλλοιώθη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ὁ βουλούμενος νὰ μελετήσῃ τὰ παλαιότερα αὐτῆς γλωσσικὰ μνημεῖα, ἔχει ἀπόλυτον ἀνάγκην ἐκτενῶν γραμματικῶν μελετῶν· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Λουθήρου καὶ ἐξῆς προσέλαβε συντηρητικώτερον χαρακτῆρα. Τὰς αἰτίας τῆς ἀνωμάλου ὡς πρὸς τοὺς χρόνους ταύτης ἀλλοιώσεως θὰ ἐξετάσωμεν βραδύτερον ἐν τῷ Ε' Ἀναγνώσματι.

Καθόλου δὲ ῥητέον ὅτι τὰ πράγματα καὶ αἱ σχέσεις, περὶ ὧν μέχρι τοῦδε διελάβομεν, δὲν γίνονται κατ' ἐξαίρεσιν, ἀλλὰ τοῦναντίον λίαν κανονικῶς, διὸ καὶ αἱ περὶ τῆς γλώσσης ἡμῶν γενόμεναι παρατηρήσεις δύνανται ἐπ' ἴσης νὰ γένωνται καὶ περὶ πάσης ἄλλης ἐπὶ τῆς γῆς λαλουμένης γλώσσης. Πανταχοῦ δηλ. αἱ αὐταὶ θεμελιώδεις ἀρχαί, τὰ αὐτὰ οὐσιώδη φαινόμενα. Πᾶσα γλῶσσα εἶναι ἄθροισμα ἀτομικῶν σύμβολων, ἅτινα ὀνομάζομεν λέξεις, καὶ πᾶσαν λέξιν — ἐξαιρουμένων τῶν βραχυβίων πλασμάτων, ἅτινα ἔνιοι ἀποτολμῶσιν ἐνίοτε — ἦν μεταχειρίζεται τις, ἔμαθε παρ' ἄλλου, ὅστις πρὸ αὐτοῦ εἶχε μάθει αὐτήν. Παρέλαθεν αὐτὴν ἀπλῶς ὡς σύμβολον ὠρισμένης ἐννοίας, διότι ἄλλοι πρὸ αὐτοῦ εἶχον παραλάβει αὐτήν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον.

Ἐν οὐδεμιᾷ δὲ γλώσσῃ ὑπάρχει ἐσωτερικός, ἀναγκαῖος σύνδεσμος μεταξὺ ἐννοίας καὶ λέξεως, δι' ὃν τὸ πνεῦμα ἅμα σχηματίζουν παράστασιν τινα ἐν ἑαυτῷ ἔμελλε πάντως κατ' ἀνάγκην νὰ ἐπινοήσῃ καὶ ἐκφράσῃ καὶ τὴν γλωσσικὴν διατύπωσιν αὐτῆς. Πολὺ μᾶλλον δύναται νὰ λεχθῇ, ὅτι αἱ λέξεις καὶ οἱ τύποι πάσης γλώσσης εἶναι ἄθροισμα αὐθαιρέτων καὶ συνθηματικῶν συμβόλων παριστάντων ἐννοίας· τὰ σύμβολα δὲ ταῦτα μεταβαίνουν καὶ κληρονομοῦνται ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν. Καὶ δὲν παρέδωκε μὲν

οὐδὲ παρέλαβέ ποτε ἐν οἰονόηποτε ἄτομον οὐδεμιᾶς γενεᾶς τὸ ὅλον τοῦτο ἄθροισμα, ἀλλὰ τὸ ὅλον τῶν ἐπὶ μέρους παραδόσεων καὶ παραδοχῶν ἦτο τοιοῦτο, ὥστε ἡ ὅλη ποσότης νὰ παραδοθῇ καὶ διατηρηθῇ ἄνευ μεγάλης ἀπωλείας. Ἄλλ' ἄνευ τινὸς ἀπωλείας καὶ παραμορφώσεως οὐδέποτε οὐδεμία ποτὲ τελεῖται παράδοσις, διὰ τοῦτο καὶ οὐδεμία γλῶσσα δύναται νὰ διατηρηθῇ ἐπὶ μακροὺς χρόνους ὅλως ἄθικτος. Ἀνέλιξις καὶ ἀλλοιώσις εἶναι ἡ ζωοπάροχος ἀρχὴ τῆς γλώσσης, καθ' ὃν ἀκριβῶς τρόπον πανταχοῦ αὗται εἶναι οἱ ἀναπόσπαστοι συνοδοὶ καὶ τὰ ἀψευδέστατα διαγνωστικὰ τεκμήρια πάσης ζωῆς. Ζῇ γλῶσσά τις, ὅταν χρησιμεύῃ ἔθναι τινὶ ὡς εὐχρηστον ὄργανον εἰς ἀνακοίνωσιν τῶν ἰδεῶν αὐτοῦ, ὡς σκευὸς, εἰς ὃ ἐναποτίθῃσι πάντα τὰ αἰσθήματα, τὰς ἐμπειρίας, τὰς γνώμας καὶ σκέψεις αὐτοῦ, ὅταν ὁ σύνδεσμος μεταξὺ τῆς πνευματικῆς δράσεως καὶ τῆς γλωσσικῆς ἐκφράσεως αὐτοῦ εἶναι οὕτως ἐντελής, ὥστε λόγος καὶ σκέψις ὅλως ταυτίζονται καὶ μετ' ἀλλήλων συμπλέκονται, τοῦ ὁργάνου ἀδιαλείπτως προσαρμοζομένου πρὸς τοὺς σκοποὺς, δι' οὓς προωρίσθη. Κατὰ τίνας δὲ τρόπους ἐπιτελεῖται ἡ προσαρμογὴ αὕτη καὶ διὰ τίνας αἰτίας ἡ ἀπαραίτητος ἀλλοιώσις τῆς γλώσσης ἐπιταχύνεται ἢ ἐπιβραδύνεται, περὶ τούτων ἐλέγχθησαν ἤδη ἐν παρόδῳ τινά, θ' ἀσχοληθῶμεν δὲ καὶ ἐν τοῖς ἐξῆς ἐπιμελῶς περὶ τούτων πρὸς τὸ παρὸν ἀρκεῖ ἡμῖν ἡ βεβαίωσις τοῦ γεγονότος, ὅτι τοιαύτη γλωσσικὴ ἀλλοιώσις συμβαίνει· αὕτη δ' ἀποτελεῖ τὴν ἀφετηρίαν καὶ τὸ θεμέλιον πάντων τῶν διδαγμάτων τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης.

ΑΝΑΓΝΩΣΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Τίς ἡ φύσις τῆς δυνάμεως τῆς παραγούσης τὰς ἐν τῇ γλώσσῃ μεταβολὰς καὶ πῶς αὕτη ἐμφανίζεται. — Ἡ γλῶσσα εἶναι ἀνθρώπινον κατασκευάσμα, ἔχει ἱστορίαν καὶ ἐξελίσσεται, ἡ δὲ ἐπιστήμη ἡ περὶ ταύτην ἀνήκει ταῖς ἐπιστήμαις τοῦ πνεύματος. — Ὁμοιότητες μεταξὺ τῆς γλωσσικῆς καὶ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. — Ἡ μέθοδος τῆς γλωσσικῆς εἶναι ἱστορική, βάσις δὲ καὶ θεμελίον αὐτῆς ἡ ἐτυμολογία. — Ἀνάλυσις συνθέτων λέξεων. — Γένεσις τῶν ἐπιθημάτων. — Σχεδὸν πᾶσαι αἱ λέξεις στηρίζονται ἐπὶ συνθέσεως.

Ἐν τῷ προηγουμένῳ Ἀναγνώσματι, ἀφοῦ κεφαλαιωδῶς ἐπεθεωρήσαμεν τὴν ἱστορίαν καὶ τοὺς σκοποὺς τῆς γλωσσικῆς, ἐπεχειρήσαμεν νὰ ἀπαντήσωμεν εἰς τὸ ἐρώτημα: κατὰ τίνα τρόπον μαθηάνομεν τὴν μητρικὴν ἡμῶν γλῶσσαν; ἐρώτημα ὅπερ ἐπίτηδες ἡγείραμεν, ἵνα σαφῶς γνωρίσωμεν, πῶς ἡ γλῶσσα μεταδίδεται καὶ σφύζεται. Ἀπεδείχθη δ' ὅτι ἡ τε μετάδοσις καὶ διάσωσις αὕτη στηρίζεται ἐπὶ τῆς παραδόσεως, ὅτι δηλ. ἐκάστη γενεὰ μεταβιβάζει ὅσον ἔνεστι πιστῶς καὶ ἀκριβῶς εἰς τὴν ἀμέσως ἐπομένην σύμπαντα τὸν θησαυρὸν τῶν λέξεων, τῶν φράσεων καὶ συντάξεων, ἐξ ὧν γλῶσσά τις ἀπαρτίζεται. Ἀλλ' ἐν ταύτῳ ἀνεγνωρίσαμεν καὶ ὅτι ἡ μεταβιβασίς αὕτη καθόλου εἶπεῖν εἶναι ἀτελής, διὸ καὶ οὐδέποτε δύναται γλῶσσά τις νὰ διατηρηθῇ ὅλως καθαρὰ καὶ ἀναλλοίωτος. Τούναντίον δ' ἐγένετο ἡμῖν καταφανές, ὅτι ἡ γλῶσσα πανταχοῦ καὶ πάντοτε διατελεῖ μεταπλασσομένη, καὶ ἡ μετάπλασις αὕτη σὺν τῷ χρόνῳ ἐπιφέρει βαθεῖαν ἀλλοίωσιν τῆς ὅλης φύσεως τῆς γλώσσης καὶ καθιστᾷ αὐτὴν ἀλλοίαν κατὰ πάντα. Τούτου δ' ἀπόδειξιν παρέσχεν ἡμῖν ἡ ἱστορία τῆς ἡμετέρας Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἥτις διὰ πολλῶν ἐν τῷ μεταξὺ φάσεων ἀφίκετο κατὰ μικρὸν ἐκ τῆς ἀρχαίας εἰς τὴν σημερινὴν αὐτῆς φάσιν, καὶ τοῦτο κατ' ἀκολουθίαν τῶν ἐπελθουσῶν αὐτῇ μεταβολῶν, ὧν ἐκάστη καθ' ἑαυτὴν ἐξεταζομένη εὐρίσκεται μικρὰ καὶ ἀσήμαντος, ἀλλὰ συλλήβδην

πᾶσαι λαμβανόμεναι ἀπαρτίζουσι μέγα τι. Ὑπέστη δὲ τὰς ἀλλοιώσεις ταύτας ἀπὸ τῶν δοκίμων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς, ἦται ἐντὸς ὀγδοήκοντα ἢ ἐννεήκοντα γενεῶν. Πρὶν δὲ μεταβῶμεν εἰς ἀκριβῆ διαφώτισιν τῶν ἐπὶ μέρους φαινομένων, ἐν οἷς ὑφίσταται ἡ μεταβολὴ ἐν τῷ βίῳ τῆς γλώσσης, καὶ πρὶν εἰσελθόμεν εἰς βαθυτέραν ἐξέτασιν τῶν αἰτίων τῶν φαινομένων τούτων καὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐμφανίσεως αὐτῶν, ἵνα εὐθὺς μετὰ τοῦτο ἀποδείξωμεν διεξοδικώτερον τὰς ἐνεργείας τῶν εἰρημένων αἰτίων, ἀνάγκη νὰ συναγάγωμεν ἐκ τῶν ἤδη εἰρημένων σπουδαῖά τινα συμπεράσματα, ἀναφερόμενα εἰς τὴν φύσιν τῆς δυνάμεως τῆς παραγωγῆς τὰ φαινόμενα ταῦτα καὶ εἰς τὸν χαρακτήρα τῆς ἐπιστήμης τῆς ἐξεταζούσης τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος φαινόμενα, ὅπως καὶ εἰς τὴν σχέσιν τῆς ἐπιστήμης ταύτης πρὸς τὸ σύνολον τῶν ἐπιστημῶν.

Ἦδη ἐκ τῆς ἐρεῦνης, ἣν ἐνηργήσαμεν περὶ τῆς μαθήσεως καὶ διδασκαλίας τῆς γλώσσης καὶ περὶ τῶν ὅρων τοῦ βίου αὐτῆς, καθίσταται πρὸ παντὸς ἄλλου δῆλον, τί νοεῖται, ὅταν εἰς τὴν γλῶσσαν ἀπονέμηται αὐτοτελής ἢ ἀντικειμενικὴ ὑπαρξίς, ὅταν ὀνομάζεται ὁργανισμός, ἢ γίνηται λόγος περὶ τῆς ὁργανικῆς κατασκευῆς καὶ περὶ τῶν νόμων τῆς ἀναπτύξεως αὐτῆς, ὅταν ἀπονέμονται αὐτῇ κλίσεις ἢ ἰδιοτροπίαι τινές, ἱκανότης, ἵνα προσαρμόζεται πρὸς ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου κττ. κττ. Πάντα ταῦτα οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ μεταφορικαὶ ἐκφράσεις, ἐν αἷς ἐμφανίζονται ὀνομασμένα τὰ πράγματα τροπικῶς καὶ μεταφορικῶς, οὐχὶ δὲ διὰ τῶν ἀπλῶν φυσικῶν αὐτῶν ὀνομάτων. Οὐδὲν δύναται νὰ λεχθῇ κατὰ τῶν ἐκφράσεων τούτων, ἂν μόνον μεταχειρίζεται τις αὐτάς συντομίας ἢ ἐναργείας χάριν ἀλλὰ καὶ ἐν πλήρει γνώσει περὶ τῆς ἀληθοῦς φύσεως αὐτῶν· βλάπτουσι δ' ὅμως σφόδρα, ὅταν τις παρασύρηται ὑπ' αὐτῶν μηδὲ βλέπῃ καθαρῶς τὴν ἀληθῆ φύσιν τῶν ἐν αὐταῖς ὑποκειμένων ἀληθῶν ἐννοιῶν καὶ ἰδεῶν. Διότι κατ' ἀλήθειαν ἡ γλῶσσα ζῇ καὶ ὑπάρχει μόνον ἐπὶ τῶν χειλέων τῶν λαλούντων αὐτήν, καὶ συνίσταται ἐξ ἡρθρωμένων ἐπὶ μέρους συμβόλων τῶν ἐννοιῶν. Τούτων δὲ τῶν συμβόλων ἕκαστον συνδέεται δι' ἰδιαιτέρου

τῶν ἐννοιῶν συνειρμοῦ πρὸς τὴν δι' αὐτοῦ ἐκφραζομένην παράστασιν, καὶ λαμβάνει τὴν ἀξίαν καὶ τὸ κῦρος αὐτοῦ παρὰ μόνης τῆς παρούσης συμφωνίας τῶν λεγόντων καὶ ἀκουόντων. Ὑπόκειται τῇ δυνάμει καὶ τῇ θελήσει αὐτῶν, καὶ διὰ μόνης τῆς ὁμοφώνου συνεργασίας αὐτῶν καὶ οὐδαμῶς ἄλλως σῶζεται ἢ δύναται νὰ τροποποιηθῇ καὶ ἀλλοιωθῇ ἢ καὶ ὅλως ἀποβάλληται.

Ἄλλὰ τὸ γεγονός τοῦτο οὐ μόνον συχνὰ παραβλέπουσι τινες τῶν φιλοσοφούντων καὶ γραφόντων περὶ τῆς γλώσσης, ἀλλὰ καὶ διαρρήδην ἐνίοτε ἀρνοῦνται καὶ τὴν ἐναντίαν πρεσβεύουσι δοξασίαν, ὅτι δηλ. ἡ γλῶσσα ζῇ βίον αὐτοτελῆ καὶ ἀνεξάρτητον ἀπὸ τῶν λαλούντων αὐτήν, διὸ καὶ οὐδὲν πρὸς τὸν βίον τοῦτον οἱ ἄνθρωποι δύνανται. Νεώτερός τις δημοθέστερον περὶ γλώσσης γράψας συγγραφεὺς διατείνεται ὅτι, εἰ καὶ συμβαίνουν διαρκῶς μεταβολαὶ ἐν τῇ γλώσσῃ, ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται οὐδαμῶς νὰ προκαλέσῃ ἢ προλάβῃ αὐτάς. «Ὅπως δὲν δυνάμεθα νὰ μεταβάλωμεν τοὺς νόμους τῆς κυκλοφορίας τοῦ αἵματος ἐν τῷ σώματι ἡμῶν, ἢ ν' αὐξήσωμεν τὸ ἡμέτερον ἀνάστημα κατὰ ἓνα δάκτυλον, οὕτω δὲν δυνάμεθα νὰ ἐπιχειρήσωμεν μεταβολὴν τινὶ τῶν γλωσσικῶν νόμων ἢ κατὰ τὸ δοκοῦν ἡμῖν νὰ ἐπινοήσωμεν νέας λέξεις»¹. Ἰνα δὲ μάλιστα αἰτιολογήσῃ τὴν γνώμην αὐτοῦ ταύτην, φέρει δύο ἀνέκδοτα ἐκ τοῦ βίου δύο περιφήμων μοναρχῶν, τοῦ Ῥωμαίου αὐτοκράτορος Τιβερίου καὶ τοῦ Γερμανοῦ Σιγισμούνδου, οἵτινες σφαλέντες περὶ τὴν χρῆσιν τῆς Λατινικῆς γλώσσης ἐξηλέγχθησαν καὶ διορθώθησαν ὑπὸ ἀπλῶν Γραμματικῶν παρατηρησάντων ταῖς Α.Α. Μεγαλειότησιν, ὅτι, ὅσον μεγάλη καὶ ἀπεριόριστος καὶ ἂν ᾗτο ἡ δύναμις αὐτῶν, δὲν ἐξήρκει νὰ μεταβάλλῃ τοὺς κανόνες τῆς Λατινικῆς γλώσσης. Ἡ ἀκολουθία τῶν διανοημάτων, ἅτινα ὑπόκεινται τοῖς ἀνεκδότοις τούτοις καὶ ἄγουσιν, ὡς λέγεται, εἰς τὸ συμπέρασμα τοῦτο, θὰ εἶναι περίπου τοιαύτη τις : ἐὰν πρόσωπον οὕτως ὑψηλὸν καὶ ἰσχυρόν, οἷον αὐτοκράτωρ τις, δὲν ἡδυνήθη ν' ἀγάγῃ εἰς πέρας τὴν

¹ Max Müller ἐν ταῖς Ἀκαδημαϊκοῖς αὐτοῦ Ἀναγνώσμασι περὶ τῆς γλωσσικῆς Τομ. Α', Ἀνάγνωσμα Δεύτερον.

ἐλαχίστην μεταβολήν, νὰ μεταβάλῃ τὸ γένος ἢ τὴν κατάληξιν μιᾶς μόνης λέξεως, οὐδ' ἐν αὐτῇ τῇ νεκρᾷ γλώσσῃ, ὅπως ἐπειράθη ὁ Σιγισμουνδος, ἥτις ὡς νεκρὰ ἤκιστα πάντων θὰ ἠδύνατο ν' ἀντισταθῇ πρὸς τοιαύτην κάκωσιν, δῆλον ὅτι πολὺ ὀλιγώτερον δύναται νὰ ἐλπίζῃ ἐπιτυχίαν θνητὸς ἄλλος ἔχων μικρότερον ἀξίωμα, ἂν τυχὸν ἤθελεν ἐπιχειρήσει νὰ εἰσαγάγῃ μεταβολήν τινα τοιαύτην ἢ ἄλλην παραπλησίαν οἰανδῇποτε τῶν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον λόγου ἀξίων, ἐξ ὧν συνίσταται ἡ ἱστορία τῆς γλώσσης, κατ' ἀκολουθίαν ἄρα ἡ γλῶσσα οὐδεμίαν δύναται νὰ πάθῃ ἀλλοίωσιν ὑπὸ τῶν λαλούντων αὐτήν.

Πόσον ἄτοπον καὶ παράλογον εἶναι νὰ συνάγῃται τοιοῦτον πόρισμα ἐκ δύο ἢ ὀδώδεκα ἢ καὶ ἑκατὸν καὶ χιλίων τοιούτων ἀνεκδότων οἷα τὰ μνημονευθέντα, ἴσως οὐδενὸς χρήζει περαιτέρω λόγου. Ποῖον ἦτο τὸ ὑψηλότερον δικαστήριον, εἰς ὃ ἡμάρτησαν οἱ ἰσχυροὶ μονάρχαι; Ἦτο ἀπλούστατα ἡ σταθερὰ καὶ ἀμετακίνητος χρήσις τῆς γλώσσης, εἰς ἣν ὑπέκυπτον ἀπὸ ἀμνημονεύτων χρόνων πάντες ὅσοι ἔγραφον λατινιστί· τοῦτο εἶναι ἡ ἀπλὴ ἀπόκρισις εἰς τὸ ἀρκούντως περιττὸν ἐρώτημα. Ὑψηλὴ ἐν τῇ πολιτείᾳ θέσις δὲν παρέχει, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, τῷ ἔχοντι αὐτήν τὸ δικαίωμα νὰ διατάσῃ τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ πῶς πρέπει νὰ ὁμιλῶσι καὶ τὰ γλωσσικὰ σφάλματα μονάρχου τινός, καθ' ὃν τρόπον οὐδὲ τὰ τοῦ ιδιώτου, δὲν δύνανται οὐδαμῶς νὰ καταστῶσι γλωσσικοὶ νόμοι τοῖς ὑπηκόοις αὐτοῦ. Ἐκαστος ἄνθρωπος κατὰ τὸν ἴδιον αὐτοῦ τρόπον ἀποπειρᾶται ἀδιαλείπτως μεταβολῶν τῆς μητρικῆς αὐτοῦ γλώσσης καὶ τοῦτο ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας, ὅτε φθόγγους καὶ συλλαβάς δυσσαπαγγέλτως αὐτῷ προσπιπτούσας παραλείπει καὶ κατὰ ψευδεῖς ἀναλογίας ἐφευρίσκει νέας τῶν λέξεων καταλήξεις, μέχρι τῆς ὠρίμου ἡλικίας, ὅτε προφέρει ἰδιωτισμοὺς διαφόρων τάξεων ἢ χυδαίας φράσεις, ἀμαρτάνει εἰς τὴν γραμματικὴν, ἢ μεταχειρίζεται περιτέχνους καὶ διατεθρυμμένας πλοκάς λόγου ἢ καί, εἴτε δι' ἰδιοτροπίαν εἴτε δι' ἄγνοιαν, ἀλλοιοῖ τὴν σημασίαν τῶν λέξεων. Ἄλλ' ὡς μόνος εἶναι ἕκαστος ἀδυνατώτερος ἢ ὥστε νὰ κατορθώσῃ τι

ἀπέναντι τῆς ὁμοθυμίου χρήσεως τοῦ συνόλου τῶν λαλούντων, καὶ πᾶν ὅ,τι προτείνει μένει ἀπαρατήρητον, ἐκτὸς ἂν ἄλλοι λόγοι συνηγορῶσιν ὑπὲρ αὐτοῦ, διὸ καὶ οὗτος ἐπὶ τέλους ἀναγκάζεται ν' ἀφομοιώσῃ τὸν λόγον αὐτοῦ πρὸς τὸν τῶν λοιπῶν· ἂν δὲ τοῦναντίον ἤθελεν ἐπιμένει νὰ ἔχῃ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ γλῶσσαν, τότε ἡ καταφρονεῖται ὑπὸ τοῦ κοινῶς ὡς ἄνθρωπος ἀγνοῶν νὰ ὁμιλῇ καὶ γράφῃ ὀρθῶς, ἡ ὡς γελωτοποιεῖς προκαλεῖ τὸν γέλωτα. Ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Σιγισμουίνδου θὰ ἦτο ἀπολύτως ἀδύνατον νὰ μεταβάλλῃ τις καὶ τὴν ἐλαχίστην κεραίαν τῆς Λατινικῆς γραμματικῆς καὶ ἂν πάντες οἱ ἄλλοι αὐτοκράτορες καὶ βασιλεῖς καὶ πάντες οἱ λόγοι τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου ἤθελον συνομόσει μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος· διότι ἡ Λατινικὴ ἀνῆκε τότε ταῖς νεκραῖς γλώσσαις, καὶ καθ' ὃν τρόπον οἱ κανόνες καὶ νόμοι αὐτῆς δὲν ἔχρηζον τῆς ἐγκρίσεως τοῦ αἰῶνος ἐκείνου, οὕτω δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιχειρῶσιν οὐδ' αὐτογνωμόνως μεταβολαῖς αὐτῆς. Οἱ ἄνδρες, ὧν τὸ ἀξίωμα ἔκρινε καὶ ἔλυε μετὰ κύρους πάντα τὰ ζητήματα τῆς χρήσεως ἐν τῇ Λατινικῇ γλώσσῃ, εἶχον πρὸ αἰώνων ἀκμάσει, καὶ καθ' ὃν τρόπον ἡμεῖς πολλὰ λέγομεν καὶ γράφομεν καὶ κρίνομεν ὀρθὰ Ἑλληνικά, εἰ καὶ παντάπασιν ἀλλότρια τῶν δοκίμων ἀρχαίων καὶ ἄγνωστα αὐτοῖς, οὕτω καὶ τἀνάπαλιν δὲν δύναται νὰ κριθῇ ὡς Λατινικὸν δοκίμως καὶ ὀρθῶς ἔχον, ἂν μὴ μαρτυρῇται ὑπὸ Κικέρωνος, Οὐεργιλίου καὶ τῶν ὁμοίων αὐτοῖς. Ὁμοίως δὲ σχεδὸν εἶχον τὰ πράγματα καὶ ἐπὶ Τιβερίου· ἤδη τότε οὐδεὶς ἔζη τῶν μεγάλων ἐκείνων Ρωμαίων συγγραφέων, οἵτινες ἐθεωροῦντο καὶ θεωροῦνται ὡς πρότυπα τῆς Λατινικῆς γλώσσης, πᾶσα δὲ ἀπόκλισις ἐκ τῆς χρήσεως αὐτῶν θὰ ἐκρίνετο ὑπὸ πάντων τῶν μετὰ ταῦτα ὡς διαφθορά καὶ θ' ἀπεβάλλετο. Κατὰ ταῦτα λέγομεν ὅτι καὶ ἂν ἤθελον παραλάβει τὸ γλωσσικὸν σφάλμα τοῦ αὐτοκράτορος οἱ αὐλικοί, ὁ στρατὸς καὶ πάντες οἱ ὑποτελεῖς καὶ ἤθελον δουλικῶς μιμηθῇ αὐτό, πάλιν τοῦτο διὰ τῆς συμφωνίας ταύτης θὰ ἐγένετο ἡμιτελὲς Λατινικόν, ἴσως θὰ ὑπελαμβάνετο ἐν τῇ μετέπειτα Ἰταλικῇ, τῇ Γαλλικῇ καὶ Ἰσπανικῇ ὡς ὀρθότατον, ἀλλ' οἱ προσέχοντες ἐπὶ τὴν

ἀκριβῆ τῶν δοκίμων χρῆσιν ἤθελον ἀδιαλείπτως ψέγει καὶ ἀποβάλλει αὐτό. Καί, σημειωτέον καλῶς, πάντα ταῦτα οὐχὶ διὰ τοῦτο διότι ὁ ἄνθρωπος οὐδεμίαν ἔχει ἐπὶ τῆς γλώσσης δύναμιν, ἀλλ' ἀκριβῶς διὰ τὸν ἀντίθετον λόγον, διότι εἶναι ὅλως κύριος αὐτῆς, διότι ἡ συνήθεια τῶν ἀνθρώπων, ἡ χρῆσις ἡ ἐν τῇ γλώσσῃ ἀπαρτίζει τὴν γλῶσσαν. Κατ' αὐτὰ ἄρα ὁ ἱκανὸς νὰ ὁδηγῇ καὶ ὀρίζῃ τὴν χρῆσιν ταύτην, δύναται καὶ νὰ πλάττῃ καὶ ν' ἀλλοιοῖ τὴν γλῶσσαν, καὶ μόνον ὡς πρὸς τοῦτο εἶναι δυνατὸν νὰ συναφθῇ ὑψηλὸν ἐν τῇ πολιτείᾳ ἀξίωμα μετὰ δυνάμεώς τινος ἐπὶ τῆς γλώσσης· δύναται δηλ. τὸ ὑψηλὸν ἀξίωμα τοῦτο νὰ συντελέσῃ ἵνα τι τύχῃ τῆς γενικῆς ἐγκρίσεως καὶ ἀναγνωρίσεως, ἥς χρῆζουσι πάντ' ἀνεξαιρέτως τὰ γλωσσικὰ στοιχεῖα, καὶ αὐτὰ τὰ ἐλάχιστα, συνωδῶ τῇ φύσει αὐτῶν. Ὑπάρχουσι παραδείγματα ὅτι λογοπαίγνιον ἡγεμόνος μετέβαλε τὸν τύπον λέξεώς τινος διὰ παντός. Οἱ ἐθνολόγοι ἐπίστανται ὅτι ἡ λεγομένη Ταρταρική φυλὴ ἔδει κατ' ἀκρίβειαν νὰ λαλῇται Ταταρική, διὸ καὶ ἀπὸ τινος ἀγωνίζονται νὰ εἰσαγάγῃσι τὸν ὀρθὸν τύπον τῆς λέξεως. Τὴν ἀνώμαλον εἰσχωρήσιν τοῦ ἐτέρου ρ ἐρμηνεύουσιν ὡς ἀκολουθῶς. "Ὅτε ἐπὶ Λουδοβίκου τοῦ Ἀγίου αἱ ἄγριαι ὁρδαὶ τοῦ βαρβάρου ἔθνους τῶν Τατάρων ἐξεχύθησαν, καίουσαι καὶ δηοῦσαι, εἰς τὴν ἀνατολικὴν Εὐρώπην, ἀφίκετο ἡ γνῶσις τῶν ὑπ' αὐτῶν τελουμένων καὶ πρὸς τὸν εὐσεβῆ βασιλέα, ὅστις μετὰ φρίκης ἀνεβόησεν: 'Ἀλλὰ Ταρτάρους δύνανται τις βεβαίως ν' ἀποκαλέσῃ αὐτούς, διότι ὡς πρὸς τὰ ἔργα αὐτῶν ὁμοιάζουσι πρὸς τὰ πονηρὰ πνεύματα τοῦ Ταρτάρου». Ἡ ἐπιτυχία τοῦ λογοπαίγνιου τούτου ἐγένετο αἰτία, ἵνα ὁ μεταβεβλημένος τύπος γένηται πανταχοῦ ἀποδεκτὸς καὶ ἔκτοτε οἱ Γάλλοι συγγραφεῖς καὶ κατὰ τὸ παράδειγμα αὐτῶν ἡ Ἑσπερία συνήθισε νὰ ὀνομάζῃ αὐτοὺς Ταρτάρους. Ἄν τὸ ἱστόρημα εἶναι ὅλως ἀξιόπιστον ἢ ἂν ἀμφιβάλληται ἡ γνησιότης αὐτοῦ, οὐδὲν πρὸς τὸ πρᾶγμα, διότι τοσοῦτον εἶναι βεβαίως πάντοτε προφανές ὅτι ἡδύνατο νὰ εἶναι ἀληθές, καὶ

ὅτι ἀπειράκις παρόμοιαι αἰτίαι δύνανται νὰ ἔχωσιν ὅμοια ἀποτελέσματα.

Ἀγορεύων ποτε ἐν τῇ Βουλῇ ὁ ἀποθανὼν Χ. Τρικούπης καὶ θέλων νὰ δηλώσῃ διὰ μιᾶς λέξεως τὴν ἀμοιβαίαν ὑποστήριξιν ἣν οἱ μὲν βουλευταὶ παρέχουσι τῇ Κυβερνήσει λαμβάνοντες παρ' αὐτῆς τὰς κυβερνητικὰς λεγομένας παροχάς, ἡ δὲ Κυβέρνησις ὑποστηρίζει αὐτοὺς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις διὰ τῶν παροχῶν τούτων λαμβάνουσα τὰς ψήφους αὐτῶν, ἐξήνεγκε τὴν λέξιν συναλλαγήν. Τὸ ὄνομα τοῦτο καθ' ὃ καὶ τὸ ῥῆμα συναλλάσσομαι ἤδη πρότερον ἦτο παρ' ἡμῖν ἐν χρήσει ἐπὶ τῆς σημασίας τοῦ ἀγοράζειν καὶ πωλεῖν δηλοῦν ἀγοραπωλησίαν, λ. χ. ἡ ἔλλειψις δεκαλέπτων κερματίων ἐμβάλλει προσκόμματα εἰς τὰς συναλλαγάς, καὶ ἡ ἐμπορικὴ πανήγυρις διήρκεσε τρεῖς ἡμέρας, καθ' ἃς οἱ ἔμποροι συνηλλάσσοντο κτλ. Ὡστε ὡς ἀγοράν τινα καὶ πώλησιν (συνειδήσεων) παρέστησεν, οὐδαμῶς κολακευτικῶς, τὸ πρᾶγμα ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος. Ἡ λέξις τὸ πάλαι ἐδήλου ἄλλα τινὰ καὶ τὸ συμβόλαιον, τὴν συμφωνίαν, διὸ καὶ ἐλέχθησαν συναλλάγιον καὶ συναλλακτῆς καὶ συναλλακτικὸς κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ἐπὶ τῆς ἐννοίας ταύτης. Ἀλλ' ὅπως δὴ ποτε τὸ παράδειγμα τοῦ Τρικούπη ἐμιμήθησαν καὶ ἄλλοι καὶ σήμερον πάντες ὁμιλοῦσι περὶ τῆς «ἐπαράτου συναλλαγῆς».

Ἰατρός τις τῶν φρενιτικῶν νοσημάτων συνέταξε πρό τινων ἐτῶν βιβλίον, ἐν ᾧ πάντα τὰ ψυχικὰ πάθη ὠνόμασε ψυχώσεις. Τὸ ὄνομα παραγόμενον ἐκ τοῦ ψυχόω τοῦ δηλοῦντος ὅ,τι νῦν λέγομεν ἐμψυχώνω ἦτοι παρέχω ψυχὴν, ζώην, θάρρος, ἐσθμαινεν οὐδὲν ἄλλο ἢ ἐμψύχωσιν. Καὶ ὅμως ἡ λέξις αὕτη ἐπολιτογραφήθη κατὰ τὴν ὑπόδειξιν τοῦ ἱατροῦ ἐκείνου καὶ νῦν πάντες ὁμιλοῦσι περὶ ψυχώσεων, ὅσον ὁ δεῖνα πάσχει ψύχωσιν, μὴ τοῦ ὁμιλῆς, ἢ ἔχει ψύχωσιν καὶ δὲν συνεννοεῖσθε κτλ.

Κατ' αὐτὰ πάντες οἱ ὁμόγλωσσοι συναπαρτίζουσι δημοκρα-

τίαν, ἐν ᾗ πάντα τάξιμάτα καὶ αἱ λειτουργίαι διανέμονται κατὰ τὸ σύστημα τῆς καθολικῆς ψηφηφορίας καὶ ἐπὶ τῇ βάσει ιδιαιτέρων ἐκδουλεύσεων καὶ εὐρίσκονται ὑπὸ διηνεκῇ ἐπίβλειψιν καὶ ἔλεγχον. Ἐκάστῳ παρίστανται δαψιλεῖς εὐκαιρίαι, ἵνα ἐκτελέσῃ προσθήκας εἰς τὴν καθολικὴν πάντων γλῶσσαν, ἀναγκαίως δ' ὅμως ἔχει νὰ ὑπάρχωσι πρὸς τοῦτο ἀφορμαὶ κατάλληλοι καὶ πρὸς τούτοις αἱ προσθήκαι αὗται νὰ ἐπιτυγχάνωσι προσηκόντως τούτων ἅπερ τὸ ὅλον ἔθνος αἰσθάνεται καὶ δοξάζει. Ὅτε τὸ ὄνομα πόνος προσέλαβε τὴν ἔννοιαν τοῦ ἄλγος, τότε ὁ τῶν ὁδόντων, ὁ τῆς κεφαλῆς, ὁ τῆς κοιλίας πόνος ἐλέχθησαν μονολεκτικῶς ὑπὸ τινος τοῦ πρῶτον ὁδοντόπονος, κεφαλόπονος, κοιλινόπονος, καὶ αἱ λέξεις αὗται ἐκφραστικαὶ καὶ σαφεῖς κριθεῖσαι ἐγένοντο οὕτω κοιναὶ καὶ συνήθεις, ὅσον καὶ πᾶσα ἄλλη ἀρχαϊόθεν κληρονομηθεῖσα λέξις.

Ἡ, ἵνα μνημονεύσω εἰσέτι ἄλλων τινῶν περιπτώσεων, ὁ ἀνακαλύψας νέον τινὰ πλανήτην εἶναι ἐλεύθερος νὰ ὀρίσῃ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ὀφείλει δ' ὅμως σχεδὸν εἰπεῖν νὰ ἐκλέξῃ τοῦτο ἐκ τῆς ἀρχαίας μυθολογίας, ὅπως ἐπικρατεῖ καθ' ὅλου ἔθνος. Ὁξύνους καὶ πεπαιδευμένος Ἴταλὸς φυσικὸς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος Galvani ἀνεκάλυψε νέαν τινὰ φυσικὴν δύναμιν, καὶ τινες ὠνόμασαν αὐτὴν διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀνακαλύψαντος, ἤτοι Γαλβανισμόν. Σήμερον δὲ ὁ Γαλβανισμός, τὸ γαλβανίζω, τὸ γαλβανικὸς εἶναι ἐν τῇ γλώσσῃ ἡμῶν οὕτως ἐρριζωμένα καὶ σχεδὸν οὕτω γνωστὰ καὶ συνήθη ὅσον τὸ πατέρας, μητέρα κλπ. Ἄν ὁ Galvani ὠνόμαζε τὴν φυσικὴν δύναμιν, ἣν παρετήρησεν, Abracadabra, θὰ ἐγίνετο μὲν καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο φυσικῶ τῷ λόγῳ σύνθηες τοῖς ὀλίγοις ἐκείνοις, ὅσοι ἐσπούδασαν καὶ ἔμαθον τὸν Γαλβανισμόν, ὥσπερ καὶ τὸ νῦν ἐν χρήσει (διότι ὀλίγοι βεβαίως εἶναι οἱ γνωρίζοντες τὸν ἐξαιρετικὸν ἐκείνον παρατηρητὴν ἔστω καὶ κατ' ὄνομα μόνον), ἀλλ' ὅμως οἱ μέγιστον ἐν τοῖς πράγμασι τούτοις δυνάμενοι καὶ τὴν κοινὴν γνώμην ποδηγετοῦντες θ' ἀνθίσταντο κατὰ τῆς εἰσαγωγῆς λέξεως οὕτω τερατώδους, καὶ θ' ἀπήτουν τὴν ἀντικατάστασιν

αὐτῆς δι' ἄλλης ἀρμοδιωτέρας καὶ ἐκλελεγμένης κατὰ λόγους εὐνοήτους αὐτοῖς.

Ἰησουΐτης τις ιεραπόστολος ὀνόματι Camelli ἐκόμισεν ἐκ Σίνας καὶ Ἰαπωνίας ἐκλεκτόν τι φυτὸν εἰς Εὐρώπην, καὶ ἀγνοουμένου τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἐκλήθη κατὰ τὸ τοῦ ιεραποστόλου ἦτοι Camellia, ἔθεν αἱ νῦν κα μέ λ λ ι α ι. Ὁμολογητέον δ' ὅμως ὅτι ἰδιαιτέρως ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἐπέτρεψε τὸ πολὺ Κοινόν, ἵνα οἱ χημικοί, οἱ γεωλόγοι καὶ ὀρυκτολόγοι εἰσαγάγωσιν εἰς τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν μέγα πλῆθος νέων λέξεων, οὐσιαστικῶν, ἐπιθέτων κττ. ποικίλων τὴν καταγωγὴν καὶ δεσεκφωνήτων, αὐτόχρημα βαρβάρων τὴν θεάν, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ δηλώσωσι τὰς νέας τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης κατακτήσεις διὰ τῆς γλώσσης, πλουτίζοντες οὕτω τὸ μέγα κληρονομηθὲν ἡμῖν κεφάλαιον τῶν ἐννοιῶν καὶ τῶν λέξεων, ἐξ οὗ πάντες ἀποζῶμεν. Τὸ Κοινὸν συλλογίζεται ὅτι οἱ κύριοι οὗτοι ἐπίστανται ἄριστα πάντων τὰ πράγματα ταῦτα· ἐὰν ἄρα οὗτοι συμφωνῶσιν ὅτι εἶναι ἀναγκαῖον καὶ προσῆκον νὰ λέγηται βενζόλιον, φαινόλιον, ἀνθρακένιον, τολουιδίνη, ἀνιλίνη, κυανόλιον, βενδιζάμη, διττανθρακικὸν ἢ παλαιοντολογικόν, ἰχθυόσαυρος, γυρεογόνον, ἀρχεσπόριον, καρπιδιογενεῖς, ἄξονογενεῖς κττ., τότε ἡμεῖς οὐδαμῶς ἐπιθυμοῦμεν νὰ παρακωλύσωμεν αὐτό, ἀδιάφορον ἂν αἱ περὶ τὸν ἀρχαῖον καὶ νέον κόσμον γεωγραφικαί, γλωσσικαί, ιστορικαὶ καὶ λοιπαὶ ἡμῶν γνώσεις εἶναι ἀρκοῦσαι ἢ μή, ὥστε νὰ εὐρίσκωμεν ἐκάστοτε τὴν ἀρχὴν ἐκάστης τῶν φράσεων τούτων καὶ νὰ κρίνωμεν ἂν ἐσχηματίσθῃ ὀρθῶς.

Ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ οὐσιώδη καὶ βαθέως ἐρριζωμένα στοιχεῖα τῆς γλώσσης, τὰς λέξεις καὶ φράσεις τὰς ἀνὰ τὰ στόματα ἡμῶν ἀδιαλείπτως φερομένας, ἐπιτρέπει πως τὸ ἔθνος εἰς ὀλίγους ἔχοντας τὰ προσόντα πρὸς τοῦτο ἄνδρας νὰ διαθέσωσιν ὅπως κρίνουσιν εὐλογον. Καλλιτέχναι ἐν τῇ γλώσσῃ κατέχοντες καθ' ὅλοκληρίαν τὴν γλῶσσαν αὐτῶν, ῥήτορες, ὧν ἡ εὐγλωττία ἀναρπάζει τὰς καρδίας τῶν ἀκροατῶν αὐτῶν, ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς, ὧν ἡ

μαγικὴ δύναμις ἐν τῇ χρήσει τῆς γλωσσικῆς ἐκφράσεως εἶναι αἰσθητὴ μέχρι τῶν κατωτάτων κοινωνικῶν στρωμάτων, τοιαῦτα σπάνια πρόσωπα δύνανται νὰ ἐπιδράσωσι ἐπαισθητῶς καὶ ἐπὶ τὸν καθ' ἡμέραν συνήθη λόγον. Δύνανται πολλάκις νὰ χαράττωσι νέας λέξεις, ἐὰν μόνον φυλάττωσιν ὠρισμένας τῆς γλώσσης ἀναλογίας· δύνανται νὰ ἐπαναφέρωσιν εἰς νέαν χρῆσιν ἀπηρχαιωμένας λέξεις, ν' ἀπονέμωσιν εἰς εὐχρηστοῦσαν ἄλλως λέξιν νέαν σημασίαν, ἂν μόνον μὴ ἀπομακρύνηται αὕτη λίαν πολὺ τῆς συνήθους καὶ ν' ἀγάγωσιν εἰς πέρας πάντας τοὺς νεωτερισμοὺς τούτους. Δύναται νὰ συμβῇ ὥστε διὰ τὸ ἀξίωμα μεγάλου τινὸς ποιητοῦ νὰ καταρθῇ ἡ παραδοχὴ παρὰ τῆς ἐκλεκτῆς κοινωνίας δημῶδους τινὸς φράσεως, ἥτις ἔχουσα τὴν ἀρχὴν ἐκ γλωσσικῆς φθορᾶς ἢ καὶ γλωσσικοῦ σφάλματος ἀπεφεύγετο καὶ κατεδικάζετο πρότερον. Καὶ ὅταν ἀκόμη τὸ ὕφος αὐτοῦ εἶναι κατὰτεχνον καὶ πλήρες ἐξεζητημένων φράσεων, δύνανται ἐνίοτε αὐταὶ νὰ εἰσελάσωσι καὶ πολιτογραφηθῶσιν εἰς τὴν μητρικὴν αὐτοῦ γλῶσσαν. Διότι πανταχοῦ, ἐν παντὶ μέρει καὶ μορίῳ τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου ἰσχύει, καὶ τοῦτο ἄνευ τινὸς περιορισμοῦ, τὸ ἀξίωμα *usus norma loquendi* (ἡ χρῆσις εἶναι κανὼν τοῦ λέγειν), καὶ ἕκαστος δύναται κατ' ἀρχὴν νὰ πείσῃ τοὺς ὁμογλώσσους αὐτῷ νὰ ὁμιλῶσι καὶ γράφωσι κατὰ τὸ παράδειγμα αὐτοῦ, ἀρκεῖ μόνον νὰ ἐπιτύχῃ ὥστε νὰ συγκατανεύσωσιν.

Ὅταν γλῶσσά τις ὅπως ἡ ἡμετέρα ἀνέλθῃ εἰς μέγαν βαθμὸν διαμορφώσεως καὶ μονιμότητος, δύναται νὰ συμβῇ ὥστε πολλάκις σοβαρῶς καὶ ἐπιμελῶς νὰ συζητῇται, ἂν πρέπει αὕτη ἡ ἐκείνη ἢ λέξις νὰ γένηται παραδεκτὴ εἰς αὐτὴν ἢ μὴ. Οὐδεὶς ἀγνοεῖ τοὺς ἀγῶνας τῶν ἀρχαίων Ἀττικιστῶν κατὰ τῆς εἰσαγωγῆς νέων καὶ ἀγνώστων τοῖς δοκίμοις λέξεων καὶ τύπων εἰς τὸν γραπτὸν λόγον, οὐδ' ὅτι παρόμοιοι ἀγῶνες καὶ ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς αἰῶνι ἐπανελήφθησαν, καὶ ὅτι δι' αὐτῶν κατωρθώθη, ὥστε καὶ αὐτὰ ἔτι τὰ σχεδὸν πανευρωπαϊκὰ προσηγορικὰ (οὐχὶ κύρια) ὀνόματα νὰ μὴ παραλαμβάνωνται εἰς τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν ἀμετάβλητα, ἀλλὰ

μεταπεφρασμένα εἰς αὐτήν· πρβλ. συμβολαιογραφεῖον, Πανεπιστήμιον, ταχυδρομεῖον, ὑπουργεῖον ὑπουργός, νοσοκομεῖον (τοῦτο καὶ κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ἐν χρήσει) κττ.

Γνωστὴ εἶναι τοῖς πᾶσι ἡ πρόθεσις σὺν καὶ ἡ χρήσις αὐτῆς ἐπὶ ἀμοιβαίας ἐνεργείας φιλικῆς ἢ ἐχθρικῆς· πρβλ. συναλλάσσω συναλλάσσομαι, συμμαχῶ συμμαχία, συναγωνίζομαι, συνεργάζομαι, συμφωνῶ καὶ συμπλέκω συμπλέκομαι, συμβάλλω, συνερίζω καὶ νεωτερικῶς συνερίζομαι ἢ ἐν Κρήτῃ συνορίζομαι κλπ. Κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα παραδείγματα, ἐν οἷς ἡ σὺν οὐχὶ φιλικὴν ἀμοιβαίότητα ἐμφαίνει καὶ κατὰ τὸ Γαλλικὸν concours ἐλέγχθη καὶ τὸ συναγωνίζομαι ἀντὶ τοῦ ἀνταγωνίζομαι ἢ διαγωνίζομαι καὶ ὁ συναγωνισμὸς ἀντὶ τοῦ ἀνταγωνισμός, λ. χ. ὁ ἐμπορικὸς συναγωνισμός, αἱ ἀτμοπλοῖκαὶ ἐταιρεῖαι διὰ τὸν συναγωνισμὸν κατεβίβασαν τοὺς ναύλους κλπ. Ἀλλὰ κατὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς λέξεως ἐπὶ τῆς σημασίας ταύτης ἡγέρθη κατακραυγὴ, ὅτι φαίνεται ξενίζουσα, ὅτι τὸ συναγωνίζομαι ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἔχει τὴν ἔννοιαν τοῦ συμπολεμεῖν, συμμαχεῖν, οὐχὶ τὴν τοῦ διαφέρεισθαι, διαγωνίζεσθαι ἢ ἀνταγωνίζεσθαι, ὅτι δὲ εἶναι ἄτοπον νὰ γίνηται τηλικαύτῃ διαστροφῇ τῆς ἐννοίας τῶν λέξεων, ὅτι δύνανται κάλλιστα νὰ λέγωνται αὐταὶ αὐταὶ αἱ λέξεις μετὰ τῶν ἄλλων δύο προθέσεων ἀντι-, δια-, ἀνταγωνίζομαι (ἐπὶ ἐχθρῶν), διαγωνίζομαι (ἐπὶ τῶν ἀμιλλωμένων) καὶ ἀνταγωνισμὸς διαγωνισμός, πρβλ. ἀντίδικος, διάδικος, ἀντιφέρομαι, διαφέρομαι, ἀντιπαλαίω κλπ., οὕτω δὲ νὰ μείνῃ καὶ τὸ συναγωνισμὸς καὶ συναγωνίζομαι εἰς δῆλωσιν τοῦ ἀπὸ κοινοῦ γινομένου πρὸς ἓνα σκοπὸν ἀγῶνος ὑπὸ πλειόνων. Πάντα ταῦτα εἶναι βεβαίως ὀρθά, ἀλλ' οὐχ ἥττον ἄλλα ἐπιχειρήματα ἱκανῶς ἰσχυρὰ ἀντιτάσσουν οἱ μεταχειριζόμενοι τὴν λέξιν ταύτην λέγοντες ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο εἴτε καλῶς εἴτε κακῶς, εἴτε κατὰ Ἑλληνικὰ πρότυπα εἴτε κατὰ τὸ Γαλλικὸν concours ἐγένετο, εἴτε ἐπέρχεται σύγχυσις τις διὰ τῆς χρή-

σεως αὐτοῦ εἴτε μή, ἀδιάφορον ἡμῖν· ἀρκεῖ ὅτι τοῦ ὀνόματος γίνεται ἐν τῇ δημοσιογραφίᾳ ἀπὸ μακροῦ χρόνου χρήσις καὶ ὅτι ἔμαθον αὐτὸ καὶ οἱ πολλοί, διὸ καθ' ἐκάστην καὶ οἱ σκυτοτόμοι καὶ οἱ κρεοπῶλαι καὶ πάντες καθόλου οἱ χειρώνακτες καὶ οἱ ἔμποροι μέμφονται τὸν συναγωνισμόν, καὶ—ἐπειδὴ *usus norma loquendi*, ἰδοὺ ὅτι ἡ χρήσις ἐκανόνισε καὶ ἐπέβαλε τὴν λέξιν μετὰ τῆς σημασίας ταύτης.

Ὅμοίως ἔχει καὶ τὸ συνεπὲς καὶ τὸ ἐκ τούτου παραγόμενον συνέπεια λεγόμενον παρ' ἡμῖν ἐπὶ τοῦ ἀκολουθία, ἐπακολουθήμα, λ.χ. αἱ συνέπειαι τοῦ πολέμου, κατὰ συνέπειαν τούτου, δὲν φαίνεται συνεπὲς εἰς τοὺς λόγους του κττ. Ἡ χρήσις αὕτη εἶναι ἀναντιλέκτως πλημμελής, διότι ταῦτα δὲν παράγονται ἐκ τοῦ ἔπομαι, συνέπομαι, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἔπος· διὸ καθ' ὃν τρόπον λέγεται καλλιεπὲς καλλιέπεια, ὀρθοεπὲς ὀρθόεπεια εὐεπὲς-εἰα, αἰσχροεπὲς-εἰα, ἀμαρτοεπὲς, ἀπτοεπὲς, ἀμετροεπὲς, ἀρτιεπὲς, ἡδυεπὲς κττ. οὕτω καὶ συνεπὲς συνέπεια = σύμφρασις, ἡ σύνδεσις τῶν λόγων, τὸ συμφράζεσθαι. Οὐδεμία δ' ἀμφιβολία ὅτι τὸ *conséquence*, *par conséquence* καὶ πλημμελής παρετυμολογία καὶ συσχέτισις πρὸς τὸ συνέπομαι παρήγαγον τὴν χρῆσιν ταύτην, ἀνθ' ἧς κάλλιστα καὶ σαφέστατα λέγεται ὑπ' ἄλλων τὸ ἀκολουθία, κατ' ἀκολουθίαν, τὰ ἐπακολουθήματα τοῦ πολέμου, δὲν φαίνεται ἀκόλουθος εἰς τοὺς λόγους του κλπ. Ἀλλ' ὅμως καὶ ὑπὲρ τούτου προβάλλονται οἱ αὐτοὶ καὶ ὑπὲρ τοῦ συναγωνισμὸς συναγωνίζομαι λόγοι. Πῶς ὁ ἀγὼν θέλει λήξει, ἀγνοῶ οὐδὲ πρόκειται νὰ δικάσω· ἐμνημόνευσα δὲ τοῦ πράγματος ἀπλῶς ὡς τύπου συζητήσεων· τοιαῦται δὲ διεξάγονται καθ' ἐκάστην, ἄλλοτε μὲν γραπτῶς καὶ προφορικῶς, ἄλλοτε δὲ μόνον κατὰ διανοίαν καὶ σιωπηρῶς ὑπ' ἐκείνων, οἷς προβάλλεται εἰς παραδοχὴν ἢ ἀποβολὴν ἀλλοίωσιν τις οἰαδὴποτε τῆς ἐν τῇ γλώσσῃ ὑφισταμένης χρήσεως. Ὑπάρχει ἀνάγκη μεταβολῆς ἢ προσθήκης; εἶναι σύμφωνος πρὸς τοὺς γλωσσικοὺς νόμους ἢ οὐχί; θὰ ὑποστηρίξωσιν ἡ

ὅ' ἀποβάλλωσιν αὐτὴν οἱ τὸ κῦρος ἐν τούτοις ἔχοντες ; ἐκ τῶν σκέψεων τούτων κρέμαται ἡ τοῦ συνόλου τῶν λαλούντων κρίσις περὶ τῆς παραδοχῆς ἢ ἀποβολῆς κατὰ τὰς περιστάσεις, καὶ ἡ κρίσις αὕτη εἶναι ὀριστική, ἀφ' ἧς οὐδεμία ἔφεσις εἰς ἀνώτερον δικαστήριον ἐπιτρέπεται.

Ἐλπίζω δ' ὅτι ἐν τοιαύταις περιπτώσεσιν, ἐν αἷς ἡ γλῶσσα ἀπλῶς πλουτίζεται, καὶ αὐτοὶ οἱ ὑπέρμαχοι τῆς ὀργανικῆς αὐτῆς φύσεως καὶ τοῦ ὀργανικοῦ αὐτῆς βίου θά μοι ὁμολογήσωσιν, ὅτι ἐνταῦθα πρόκειται ἀληθῶς συνειδητὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐπίδρασις ἐπὶ τὴν γλῶσσαν, διότι ἐὰν ἅπαξ τις ἐσχημάτισεν ἔννοιαν ἢ παράστασιν τινα ἢ συνήγαγε συμπέρασμά τι, οὐδεὶς βεβαίως ἐχέφρων θὰ θελήσῃ νὰ ἐπιμένῃ λέγων, ὅτι τότε ἡ γλῶσσα ἐξ ἰδίας δυνάμεως καὶ ἐκουσίως παρήγαγε λέξιν τινὰ εἰς ἔκφρασιν αὐτοῦ. Τούναντιον ὁ ἐπινοητὴς τοῦ πράγματος τούτου θὰ δυνηθῇ καὶ νὰ ὀνομάσῃ αὐτό, καὶ οὐδέποτε ἡ εὐφυΐα ἢ ἀνακαλύψασα ἔννοιάν τινα ἠπόρησε πῶς νὰ ὀνομάσῃ αὐτήν. Ἀλλὰ τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ περὶ τῶν γλωσσικῶν ἀλλοιώσεων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν φθορὰν τῶν γραμματικῶν τύπων καὶ τὴν ἀλλοίωσιν τῶν φθόγγων. Εἰ καὶ μὴ εὐκόλως αἰσθηταί, διότι τελοῦνται σιωπηρότερον ἢ ἡ εἰσαγωγή νέων λέξεων, οὐχ ἥττον στηρίζονται ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἐκείναις ἀφορμῶν καὶ αἰτιῶν. Ἐὰν ἡμεῖς γράφωμεν αἶμα, Αἶμος μετὰ δασείας καὶ διφθόγγου, ἀλλ' ὅμως ἑμα ἑμος προφέρωμεν, ἐνῷ τὸ πάλαι καὶ τὸ δασὺ πνεῦμα ἐξεφωνεῖτο καὶ ἡ δίφθογγος αἰ, ὅπως περίπου τὰ ἡμέτερα καημός, καημένος, χαημός, χαημένος, γάιδαρος, ἀηδόνι, κελαιθῶ κττ. ἀπηγγέλλετο καὶ ἠκούετο, ἐπιστάμεθα ὅτι τοῦτο ἐγένετο, οὐχὶ διότι ἐν ταύτῃ ἡ ἐκείνη τῇ λέξει ἐνέκειτο δυνάμεις τις, δι' ἧς ὁ πληρέστερος τύπος ἠπλοποιήθη, ἀλλὰ διότι ἡ ἐκφώνησις τοῦ τε δασέος πνεύματος καὶ τῆς διφθόγγου αἰ προσπίπτει τοῖς φωνητικοῖς ὀργάνοις δυσκολώτερον τοῦ ἀπλοῦ ε. Οὕτω δ' ἐγένετο ὥστε ὑπὸ τῶν ἀμελέστερον καὶ αὐτοῖς εὐκολώτερον ἐκφωνούντων τὸ πάλαι τοὺς φθόγγους τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης τό τε δασὺ πνεῦμα κατὰ

μικρὸν παρελείφθη καὶ ἀπώλετο καὶ ἡ δίφθογγος αἰ ἐτράπη βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον εἰς ε μακρὸν καὶ τέλος εἰς ε. Τὸ ἔθος δὲ τοῦτο τῶν ἀμελεστέραν προφορὰν εἰσηγουμένων τὸ πάλαι ἔτυχε κατὰ μικρὸν μιμήσεως καὶ ὑπ' ἄλλων μέχρις οὗ τέλος κατέστη γενικόν. Τὸ αὐτὸ δὲ ἰσχύει καὶ περὶ πάντων τῶν ὁμοίων φαινομένων. Οὐδεὶς δηλ. βαθύτερος λόγος δύναται νὰ ἐξευρεθῇ, δι' ὃν οἱ κάτοικοι τῆς Κέω, τῶν (παλαιότερων) Ἀθηναίων, τῶν Μεγάρων, τῆς Αἰγίνης ἐκφωνοῦσι τὰς συλλαβὰς κε κι ὡς τσε τσι, εἰμὴ ὅτι ὁ σχηματισμὸς τοῦ κ πρὸ τοῦ ε καὶ ἰ ἐφάνη αὐτοῖς εὐκολώτερος, ἢν ἐτελείτο ἐν ἡ καὶ τὰ φωνήεντα ταῦτα θέσει τοῦ σφόματος, τ' ἔ. ἐπὶ τῶν φατνίων ἢ τῶν ὀδόντων καὶ δὴ ὡς τσε τσι, ἢ ἂν ἐνδότερον. Ὅμοιως ἀπὸ πολλῶν αἰώνων παρημελήθη καὶ παρελείφθη ἡ προφορὰ τῶν διπλῶν συμφώνων ἐν τῇ συνήθει ἡμῶν γλώσσῃ, διὸ λέγομεν πίσσα, γλῶσσα ἄλος, ἵπος, γράμα, γεναῖος, σύριζα, κττ. καὶ ὅταν ἀκούσωμέν τινος τῶν Κυπρίων, Ροδίων ἢ ἄλλου τινὸς τῶν ἐκεῖ πλησίον ζώντων νησιωτῶν ἐκφωνοῦντος ἄλλα καὶ ἄλλα, ἄππαρος, γραμμένος, ξεραμμένος, γλῶσσα κττ. καὶ ἐπιμένοντος μακρὸν χρόνον ἐν τῇ ἐκφωνήσει τοῦ σσ, λλ, ππ μμ κλπ. ξενίζομεθα, εἰ καὶ ἡξεύρομεν ὅτι ἡ προφορὰ τούτων εἶναι ἀρχαιότερα καὶ γνησιώτερα τῆς ἡμετέρας. Ἀλλὰ κατὰ τὰ εἰρημένα *usus norma loquendi*. Συνήθως λέγεται ὅτι τοιαῦται ἀλλοιωσεις τῶν φθόγγων εἶναι ἀναπόφευκτοι καὶ προέρχονται αἰκοθεν, ἀφ' ἑαυτῶν· ἀλλὰ διὰ τούτων οὐδὲν ἄλλο κατ' ἀλήθειαν λέγεται ἢ ὅτι ἀγνοεῖται ποῦ κεῖται ἡ εὐθύνη. Κακόν τι πάντοτε συμβαίνει, ἀλλὰ καὶ πάντοτε ἀνάγκη νὰ ὑπάρχῃ καὶ ὁ ἐργάτης τούτου, καὶ ὅταν ἀκόμη ἡμεῖς ἀδυνατῶμεν ν' ἀνακαλύψωμεν αὐτόν.

Δὲν εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ἐπιμένωμεν ἐπὶ πλέον ἐν τούτῳ οὐδὲ νὰ συσσωρεύωμεν παραδείγματα, ἐπειδὴ καὶ ὅσοι ἀποδίδουσιν εἰς τὴν γλῶσσαν αὐτοτελῇ καὶ ἀνεξάρτητον ὑπαρξιν καὶ ὀργανικὴν ἀνάπτυξιν, δὲν ἄρνοῦνται, ὅτι αἱ φθογγικαὶ ἀλλοιωσεις εἶναι ἔργον τῶν ἀνθρώπων, ὀδηγουμένων πάντοτε ὑπὸ τῆς τάσεως νὰ κατα-

στήσωσι τὴν ἐκφώνησιν τῶν φθόγγων εὐκόλον τοῖς φωνητικοῖς ὀργάνοις.

Ὅταν αἱ περιστάσεις εἶναι ὅποῖαι αἱ ἐπικρατοῦσαι σήμερον ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν ἡμῶν, ἔταν δηλ. χιλιάδες ὀφθαλμοὶ ἀγρυπνῶσι μετὰ δέους ἐπὶ τῆς ἀκεραιότητος αὐτῆς καὶ χιλιάδες κάλαμοι εἶναι ἔτοιμοι ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν, ἵνα καταγγείλωσι καὶ καταπολεμήσωσι πᾶσαν διαφθοράν λέξεως, πᾶν νέον ὀχληρὸν στοιχεῖον, δὲν δύναται, ὡς εἰκός, γλῶσσά τις νὰ ὑποστῇ ἄλλας ἢ τὰς ἀνεπαίσθητοτάτας καὶ ἐπουσιωδεστάτας μεταβολάς. Ἄλλ' ὅπου ἡ φυλακὴ τῆς γλώσσης ἐπιτρέπεται εἰς τοὺς ἀμαθεῖς, τοὺς ἀμελῶς ἐκφωνοῦντας, ἐκεῖ τὸ στάδιον εἶναι ἐλεύθερον πρὸς πάντας τοὺς νεωτερισμούς· διότι οἱ ἀμαθεῖς μικρὸν φροντίζουν περὶ τῆς δοκίμου καὶ ἀρχαίας χρήσεως ἐν τῇ γλώσσῃ, ἀκολουθοῦσι δὲ σχεδὸν πάντοτε τὴν ἔμπνευσιν τῆς στιγμῆς, ἀδιαφοροῦντες ὅλως περὶ παρελθόντος ἢ μέλλοντος. Ἡ γένεσις νέων διαλέκτων πάντοτε προέρχεται ἐκ τοῦ λαοῦ, ἐνῶ ἡ γλῶσσα τῶν ἀνωτέρων τάξεων, τῶν λογίων, μένει ὅποια εἶναι. Ἀλλὰ παρ' ἀμφοτέροις αἱ αὐταὶ δυνάμεις φαίνονται ὁρῶσαι, διότι πᾶσα ἐν τῇ γλώσσῃ μεταβολὴ στηρίζεται ἐπὶ τῆς θελήσεως τῶν λαλούντων, ἥτις ὀρίζεται ὑπὸ ἐσωτερικῆς ὁρμῆς καὶ ἐκδηλοῦται διὰ τῶν φωνητικῶν ὀργάνων καὶ διατυποῖ τὰς ἐκδηλώσεις ταύτας κατὰ λόγον τῆς εὐκολίας καὶ τῆς ἀνάγκης. Πᾶσα παντὸς εἶδους ἐπὶ μέρους καινοτομία ὀρθὴ ἢ ἐσφαλμένη ἀνάγεται εἰς τὴν ἐνέργειαν τῆς θελήσεως ἐνὸς ἀτόμου, ὃ ἐπενόησεν αὐτὴν καὶ ἔθληκεν εἰς κυκλοφορίαν, μεθ' ὃ κατὰ μικρὸν ἀδιαλείπτως ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐξηπλοῦτο, ἵνα τέλος τύχῃ τῆς γενικῆς ἐπιδοκιμασίας, ἐξ ἧς μόνης ἐξαρτᾶται, ἵνα ἐπιβάλῃ τὴν σφραγίδα τοῦ κύρους αὐτῆς ἐπὶ ἕκαστον γλωσσικὸν στοιχεῖον. Γλωσσικαὶ ἀλλοιώσεις δύνανται ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτῶν νὰ ἐπέρχωνται βραδύτατα καὶ σχεδὸν ἀπαρατῆρητοι, ἀκριβῶς διὰ τοῦτο ὅτι μόνον βραδῶς δύνανται νὰ τύχωσι τῆς γενικῆς πάντων ἐγκρίσεως καὶ μάλιστα οὐδὲ τυγχάνουσιν αὐτῆς ποτε, ἂν τυχὸν λίαν διαφέρωσι τῆς ἐπικρατούσης ἐν τῇ γλώσσῃ χρήσεως καὶ ἐντεῦθεν φαίνωνται

ἐξεζητημέναι, αὐθαίρετοι καὶ ἀκατάληπτοι. Κατὰ πάσης τολμηρᾶς καινοτομίας βάλλουσιν ἐπὶ τὴν πλάστιγγα τὸ ἠνωμένον βάρος αὐτῶν πᾶσαι αἱ ἐν τῇ γλώσσῃ τέως ἰσχύουσαι ἀναλογίαι, ὅπως καὶ τοῦναντίον πᾶσα φρόνιμος καὶ σκόπιμος καινοτομία γίνεται προθύμως ἀποδεκτή. Οὕτω π. χ. ἡ καινοτομία δι' ἧς τὸ β' ἐνικὸν πρόσωπον τῆς μέσης φωνῆς ἐσχηματίσθη ἐν τοῖς μεταγενεστέροις χρόνοις εἰς -σαι καὶ -σο (λέγεσαι, ἔρχεσαι, ἐλέγεσο, ἤρχεσο), ἔτυχε γενικῆς ἐπιδοκιμασίας, διότι δι' αὐτῆς ἐδηλοῦτο σαφῶς ἡ σχέσις τοῦ προσώπου καὶ τῆς διαθέσεως, ἅτινα διὰ τῶν συνηρημένων εἰς -η, -ου οὐχί. Ἐὰν δέ τις τοῦναντίον ἤθελεν ἐπιχειρήσει νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν γλῶσσαν ἡμῶν τὰς ἀρχαίας προσωπικὰς καταλήξεις -η -ου ἀντὶ τῶν νεωτέρων -σαι -σο, θὰ ἐμάνθανε ταχέως ὅτι μάτην ἐκοπία. Ὁμοίως φαίνεται ὅτι ἐγένετο ἀποδεκτή ἡ καινοτομία δι' ἧς τὸ τρίτον πληθυντικὸν πρόσωπον τοῦ ἐνεργητικοῦ ἐνεστῶτος λήγει εἰς -ου ἀντὶ -ουσι. Ὁ νεωτερισμὸς οὗτος ἀναγινώσκεται πρῶτον ἐν ἐπιγραφῇ τοῦ πέμπτου ἡ ἔκτου αἰῶνος μ. Χ., ἀπὸ δὲ τοῦ δεκάτου αἰῶνος κέξ. ἀπαντᾷ πολλάκις ἐν τοῖς δημωδέστερον συντεταγμένοις μνημείοις τῆς ἡμετέρας γλώσσης, λ. χ. ἐν τοῖς Ἱταλοελληνικοῖς τοῖς ὑπὸ Trinchera, Spata, Cusa, Ζαμπελίου ἐκδεδομένοις, παρὰ Προδρόμῳ κλπ. Ἐπειδὴ δὲ καὶ βραχυτέρους ἀπεργάζεται τοὺς τύπους καὶ σαφὲς καθ' ἑαυτὸν εἶναι καὶ τοῦ κακοφώνου στερεῖται, ἀποφεύγουσιν αὐτὸν οἱ πολλοὶ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ γραπτῷ λόγῳ, οὐδαμῶς δ' ἄπορον, ἂν ποτε ὁ ἕτερος εἰς -ουσι τύπος ἡμέραν τινὰ νομισθῇ ὑπερβαλλόντως ἀρχαϊκὸς καὶ ἐξαφανισθῇ ὅλως ἐκ τῆς γραφομένης.

Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐγένετο, ὡς φαίνεται, καὶ ἡ ἐπέκτασις τῶν εἰς -ω ῥημάτων, ληγόντων σήμερον εἰς -ώνω. Καὶ τὸ φαινόμενον τοῦτο εἶναι ἱκανῶς παλαιόν, διότι τύποι εἰς -ώνω ἀναγινώσκονται κατὰ τὸν ἑβδομὸν αἰῶνα παρὰ Λεοντίῳ τῷ Νεαπολίτῃ (στενώνων φορτώνει), ἔπειτα δὲ παρὰ Θεοφάνει τῷ Ὁμολογητῇ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐνάτου αἰῶνος. Διὰ τῆς καινοτομίας δὲ ταύτης (περὶ ἧς ἴδε Ἀθηνᾶς Τομ. Η' σελ. 126 κέξ.) προήλθον τύ-

ποι ῥημάτων κατὰ τὰ βαρύτονα κλινόμενοι καὶ δὴ ὁμαλοί, ἐξεβλήθησαν δ' ἐκ τῆς λαλουμένης οἱ ιδιόρρυθμοι καὶ δύσχρηστοι καὶ ἀσαφέστεροι, ἐδήλου, ἐδήλου, δηλοῦτε, δηλώτε κττ. Ἡ ὁρθότης δὲ καὶ εὐχρηστία καὶ σαφήνεια αὕτη κατέστησαν αὐτοὺς προσφιλεστέρους τῶν ἄλλων, καὶ διὰ τοῦτο καθ' ἑκάστην ἐκβάλλουσιν αὐτοὺς καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς γραφομένης, οὐδὲν δὲ θαῦμα, ἂν τέλος ἐκτοπίσωσιν αὐτοὺς ὅλως.

Δυσκόλως δὲ δύναται νὰ ἐκτιμηθῇ προσηκόντως ἡ ἀντίστασις, ἣν ἀναπτύσσει καθεστῶς ἡ συνήθεια ἀρχαία, λαϊκὴ καὶ στενῶς συνυφασμένη μετὰ τῶν ἀναγκῶν τοῦ ὅλου ἔθνους καὶ ἀδιαλείπτως ἐπιδρῶσα ἐπὶ τὴν διάνοιαν καὶ τὰς συνήθεις πράξεις ἑκάστου. Πόσον χρόνον δὲν ἀπήτησεν ἡ ἀποβολὴ ἀπὸ τῆς γλώσσης ἡμῶν ξένων καὶ βαρβάρων λέξεων, λ. χ. πόστα, γαζέτα, νοτάρης νοταρικό, σπιτάλια, μινίστρος, σταμπάρια, ταρίφα ἢ νάρκι, δερβένια, χάνι¹, μεντάτι, ἀσκέρι κττ. ἀνθ' ὧν σήμερον γνήσια ἑλληνικὰ ταχυδρομεῖον, ἐφημερίς (ἢ δεκάρα ἐπὶ τῆς ἐτέρας σημασίας), ὑπουργός, τυπογραφεῖον, διατίμησις, στρατός, στενὰ, ξενοδοχεῖον, κττ. λέγονται! Ἐν ἄλλαις ἐξακολουθεῖ εἰσέτι σήμερον ἡ πάλῃ λ. χ. στράτα καὶ δρόμος ἢ ὁδός, βάρκα καὶ λέμβος, βαπόρι καὶ ἀτμόπλοιο, τουφέκι καὶ ὄπλον, πυροβόλον καὶ κανόνι κλπ. Ἐν ἄλλοις πάλιν ἐξενίκησεν ὅλως ἡ ξένη λέξις, λ. χ. γελέκι, φανέλλα, ποκάμισο, σαβαρέν, μπακλαβάς, σομάδα, κυρασό, πανταλόνι, φουσέκι, τσίτι, τσόχα, κ.τ.τ.

Πόσον δὲ ἐντελῶς ἀπέτυχον αἱ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος καὶ πάλιν ἐν τοῖς ἐσχάτοις χρόνοις γενόμεναι ὑπὸ τινων ὀρογραφικῶν ἀπόπειραι, δι' ὧν εἰσήγετο μὲν τὸ ἡ καὶ τὸ ἐ ἀντὶ πάντων τῶν ὡς ἰ ἢ ε ἐκφωνουμένων φθόγων, ἐξεβάλλοντο δὲ τὰ πνεύματα, οἱ τόνοι κτλ. ἢ πάντα ὁμοῦ ἢ μόνον τινὰ τούτων! Ἡ γλῶσσα

¹ Πρὸ τίνος χρόνου παῖς τις ἀναγινώσκων τὸ τοῦ Ζαλοκώστα Χάνι τῆς Γραβιάς, ἠρώτησέ με τί σημαίνει τὸ χάνι, ἐγὼ δ' ἀπήντησα ξενοδοχεῖον καὶ ὁ παῖς ἐνόησε κάλλιστα Χ.

καὶ ἡ συνέχεια αὐτῆς διαφέρει ἡμῖν πολὺ μᾶλλον καὶ ἔχει δι' ἡμᾶς πολὺ ἀμεσωτέραν καὶ μεῖζονα σημασίαν ἢ ἡ ὀρθογραφία. Αὕτη εἶναι τὸ πολυτιμότεον ἡμῶν ἀγαθόν, ὁ φορεὺς τῶν διανοημάτων ἡμῶν, τὸ ὄργανον τῶν κοινωνικῶν ἡμῶν ἀναγκῶν, τὸ μέσον εἰς ἀνάπτυξιν καὶ τελειοποίησιν ἡμῶν. Οὐ μόνον καθ' ἐκάστην ἡμέραν καὶ ὥραν, οὐχί, ἀνὰ πᾶν λεπτόν μεταχειριζόμεθα αὐτήν, αὕτη εἶναι τὸ πρῶτον ὃ μανθάνομεν καὶ τὸ ἔσχατον ὃ λησμονοῦμεν· εἶναι ἡ γλυκυτάτη καὶ μάλιστα ἀνεξίτηλος συνήθεια καὶ κατέστη ἡμῖν σχεδὸν δευτέρα φύσις. Διὰ ταῦτα δὲ καὶ εἶναι ἅπαξ διὰ παντὸς ἀσφαλῆς ὅτι δὲν θὰ ὑποκύψῃ οὐδέποτε ριζικαῖς ἢ αὐθαιρέτοις μεταβολαῖς. Ἡ κοινωνία ἥς κτῆμα εἶναι ἡ γλῶσσα, δὲν ἐπιτρέπει ἵνα καὶ μία κεραία αὐτῆς ἀνευ ἀνάγκης μεταβάλληται· μόνον δὲ τοιαῦται ἀλλοιώσεις ὅσαι ἀρέσκουσιν εἰς τὸ περὶ γλώσσης αἶσθημα πάντων ἅτε ἀνταποκρινόμεναι καὶ θεραπεύουσαι ἀνάγκας καθολικῶς ἐπισθητάς, μόνον αὗται ἔχουσιν ἐλπίδα νὰ τύχωσιν ἐγκρίσεως καὶ ἐπιδοκιμασίας καὶ οὕτω γένωνται παραδεκταὶ εἰς τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐν τῇ γλώσσῃ χρῆσιν ὡς ἀνεγνωρισμένος γλωσσικὸς θησαυρός.

ὑπὸ τὴν ἔννοιαν δὲ ταύτην δύναται ὄντως νὰ λεχθῇ, ὅτι ἕκαστος ἄτομον οὐδεμίαν ἐπὶ τῆς γλώσσης ἔχει δύναμιν. Ἄλλ' εἶναι ἐσφαλμένον, ἐὰν διὰ τοῦτου ἀποκλείηται ἡ ἐπίδρασις αὐτοῦ ἐπὶ τὴν γλῶσσαν καὶ νοῆται ἄλλο τι μεῖζον ἢ ὅτι ἡ ἐπενέργεια ἐκάστου τότε μόνον λαμβάνει κῦρος, ὅταν οἱ ὁμόγλωσσοι τοῦ καινοτομήσαντος παράσχωσι τὴν ἐγκρισιν αὐτῶν. Ὁ λόγος καὶ αἱ μεταβολαὶ τοῦ λόγου εἶναι τῶν δημοσίων πραγμάτων ἐκάστου ἔθνους· ἀλλὰ τὸ ἔθνος δὲν δύναται ὡς ἔθνος νὰ γένηται εἰσηγητὴς τινος, ἀλλὰ τρόπον τινὰ διορίζει ἐπιτετραμμένους, ὧν ὅμως τὰς πράξεις ἐπιφυλάσσειται ἐκάστοτε νὰ ἐγκρίνῃ ἢ ἀπορρίψῃ. Ἄλλὰ τὰ κατὰ τὴν συμφωνίαν ταύτην κεῖνται μᾶλλον ἐν τῇ φύσει τοῦ πράγματος, διὸ καὶ δὲν ἐκλαμβάνονται ὡς τοιαῦτα οὐδ' εἶναι αἰσθητά. Ἐκαστος ἀγωνίζεται ἀπλῶς νὰ ἐπωφεληθῇ ἰδιαιτέρως τοῦ κοινού, τῆς γλώσσης θησαυροῦ, ἀλλὰ ἀκριβῶς τοῦτου ἕνεκα εἶναι οὗτος, καὶ ἄκων, συνεργάτης εἰς τὸ μέγα ἔργον τῆς βελτιώσεως καὶ ἐκ

νέου διαπλάσεως τῆς μητρικῆς αὐτοῦ γλώσσης. Οὕτως ἐπὶ τῶν ἐκ κοραλλίων συγκειμένων νήσων ἕκαστον κοράλλιον τοῦτο μόνον σκοπεῖ, νὰ θρέψῃ ἑαυτό, διὸ καὶ ἀποχωρίζει τίτανον ἀπλῶς, ἵνα διατηρήσῃ τὸν ἴδιον κεχωρισμένον αὐτοῦ βίον. Ἄλλ' ὅμως ὡς τὸ γενικὸν ἀποτέλεσμα τῆς μεμονωμένης ἐνεργείας τῶν ἀναρίθμων κοραλλίων ἀνακύπτει ἐκ τῆς θαλάσσης κατὰ μικρὸν ὁ ἀπέραντος τῶν κοραλλίων βράχος, καθ' οὗ μᾶτην ἐφορμῶσι τὰ ἰσχυρὰ κύματα τοῦ ὠκεανοῦ. Ἐάν τις ἓνα τινὰ μόνον, ἔστω καὶ αὐτοκράτορα, ἤθελε χωρὶς λάβει, καὶ παρατηρῶν πόσον οὗτος ὀλίγον δύναται ἐπὶ τῆς γλώσσης παρίστα τοῦτον ὡς σαφὲς παράδειγμα τῆς ἀδυναμίας ἐκάστου ἀνθρώπου ἐπ' αὐτῆς καὶ οὕτω συνῆγε τὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ ἄνθρωποι οὔτε νὰ πλάσσωσιν οὔτε νὰ μεταβάλλωσιν τὴν γλῶσσαν δύνανται, τότε εἶναι τὸ αὐτὸ ὡσεὶ τις ἓν τι τῶν εἰρημένων κοραλλίων, ἔστω καὶ τὸ μέγιστον καὶ λαμπρότατον κατὰ τὰ χρώματα παντὸς τοῦ εἶδους αὐτοῦ, ἀπέσπα ἐκ τοῦ αὐξανομένου βράχου καὶ τοῦτο ἐπιδεικνύων πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις ἔλεγε: Παρατηρήσατε τὸ ἀσθενὲς καὶ μικροσκοπικὸν τοῦτο πλάσμα! Δύνασθε νὰ νοήσητε ὅτι τοῦτο ἢ τὰ τούτῳ ὅμοια δύνανται νὰ κατασκευάσωσι βράχον ἢ καὶ νῆσον;» Ὁμοίως οὐδέποτε βεβαίως εἶπε τις καθ' ἑαυτόν: «θα ἐπινοήσω γλῶσσαν» ἢ «θα διορθώσω αὐτὴν» — ἢ τοῦλάχιστον τοιοῦτοι σκοποί, καὶ ὁσάκις ἐπεχειρήθησαν, οὐδέποτε ἐξετελέσθησαν μετ' ἀποτελέσματος. Πᾶσαι δ' αἱ ἀλλοιώσεις καὶ διορθώσεις τῆς γλώσσης προῆλθον ἐκ τῆς ἀδιαλείπτου ἱκανοποιήσεως τῶν πρὸς στιγμὴν ἀνακυπτουσῶν ἀναγκῶν, ὅτε οἱ ἄνθρωποι πᾶσαν πρὸς τοῦτο ἀνάγκην ἐθεράπευον καὶ παντὸς δυνατοῦ ἐπωφελοῦντο μέσου, ὅπερ παρεῖχεν αὐτοῖς ὁ προϋπάρχων θησαυρὸς τῶν λέξεων καὶ τῶν τύπων καὶ ὁ συνήθης τρόπος τῆς χρήσεως αὐτῶν. Ὑπὸ τὴν ἐννοίαν δὲ ταύτην ἡ γλῶσσα εἶναι προϊὼν αὐξήσεως· δὲν κατεσκευάσθη σκοπίμως, οὐδ' εἶναι προϊὼν τέχνης, ἀλλ' ἐπαυξάνεται διὰ τοῦτου ὅτι ἀδιαλείπτως καὶ ἀμέσως ἐφαρμόζεται πρὸς τὰς αἰετοτε αὐξανόμενας ἀνάγκας καὶ ἱκανότητας τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐν τούτῳ δὲ κεῖται καὶ ἡ αἰτιολογία τῶν ἐκφράσεων «ὁρ γα-

νισμὸς» καὶ «ὀργανικὴ ἐξέλεξις», καθ' ὅσον ταύτας συνήθως μεταχειρίζονται ἐπὶ τῆς γλώσσης καὶ τοῦ βίου αὐτῆς. Ἀπαράλλάκτως ὅπως τὰ ὀργανικὰ σώματα, οὕτως οὐδ' ἡ γλῶσσα εἶναι ἀπλοῦν ἄθροισμα ὁμοίων ἀτόμων, ἀλλὰ σύμπλεγμα στοιχείων συγγενῶν καὶ ἀμοιβαίως πρὸς ἄλληλα συνδεδεμένων. Καθ' ὃν τρόπον ὀργανικόν τι σῶμα μόνον διὰ τούτου ἐπαυξάνεται, ὅτι προσέρχεται εἰς αὐτὸ ὕλη ἐπ' ἴσης ὀργανικῇ, καὶ καθ' ὃν τρόπον τὰ προϋπάρχοντα αὐτῷ ὄργανα δίδουσιν εἰς τὸ νεωστὶ προσελθόν στοιχεῖον τὸν τύπον αὐτοῦ τὸν χρησιμεύοντα πρὸς ὠρισμένον τινὰ σκοπόν, τ.ἔ. πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ προαγάγῃ τὸν βίον τοῦ ὅλου ὀργανισμοῦ καὶ νὰ διευκολύνῃ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν φυσικῶν λειτουργιῶν αὐτοῦ — οὕτως ἔχει καὶ ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν: αἱ νέαι κτήσεις αὐτῆς χορηγοῦνται ἐκ τῶν προϋπαρχόντων αὐτῇ μέσων, τ.ἔ. πλουτίζεται μόνον διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῶν ἐσωτερικῶν αὐτῆς πόρων καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν, ἵνα δύναται νὰ ἐκπληροῖ ἅμεινον τὸ ἔργον αὐτῆς, ἥτοι νὰ χρησιμεύῃ εἰς τοὺς λέγοντας νὰ ἐκφράζωσι τὰ διανοήματα αὐτῶν. Ἡ γένεσις καὶ ἀνάπτυξις, ἡ κατὰπτωσις καὶ ὁ ἐξαφανισμὸς αὐτῆς ὁμοιάζουσι πρὸς τὴν γένεσιν, τὴν αὖξιν, τὸ γῆρας καὶ τὸν θάνατον ζῶντος ὄντος.

Καὶ ἄλλη μείζων ἐπὶ ὁμοιότης μεταξὺ τοῦ βίου τῆς γλώσσης καὶ τοῦ ὅλου κόσμου τῶν ζῶων δύναται νὰ εὑρεθῇ. Ἡ γλῶσσα ἑνὸς ἐκάστου ἀτόμου εἶναι οἷον ἐκ ἀντιπρόσωπος εἶδους ἢ γένους τινός. Ἐχουσα πάσας τὰς κληρονομικὰς ιδιότητας τοῦ ὅλου εἶδους κέκτῃται ἅμα καὶ πολλὰς ἀτομικὰς ιδιότητας καὶ ἰσχυρὰν τάσιν νὰ μεταβάλλῃται καὶ σχηματίζῃ νέον εἶδος ἢ γένος. Αἱ διάλεκτοι καὶ τὰ ιδιώματα, αἱ γλῶσσαι καὶ αἱ γλωσσικαὶ ὁμοειθνίαι, ἃς οἱ γλωσσικοὶ ἀνευρίσκουσι καὶ καθορίζουσι ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τὰς παραλλαγὰς, τὰ εἶδη, τὰ γένη, τὰς τάξεις κλπ. τοῦ ζωολόγου. Καὶ τὰ ζητήματα, περὶ ὧν νῦν μάλιστα μετὰ ζήλου καὶ πάθους συζητοῦσιν οἱ φυσιοδίφαι, — περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ εἶδους, περὶ τῆς γενέσεως τῶν εἰδῶν διὰ τῆς ἀλλοιωσεως τῶν ἀτόμων καὶ τῆς φυσικῆς ἐπιλογῆς, καὶ περὶ τῆς πρώτης ἐνότητος τοῦ ὀργανικοῦ βίου

—πάντα ταῦτα τὰ ζητήματα ἄπτονται ἐγγύτατα ἄλλων προβλημάτων εἰς ἃ ἀκαταπαύστως φέρεται ὁ γλωσσικός. Ἄλλ' οὐδεμία χρεία νὰ ἐπιμένωμεν ἐπὶ πλέον ἐν τῇ συγκρίσει ταύτῃ· αὕτη παρέχεται ἄφ' ἑαυτῆς καὶ εἶναι οὕτω πλήρης ἐλκυστικῶν καὶ διδακτικῶν ὁμοιοτήτων, ὥστε καὶ φυσιοδίφαι καὶ γλωσσοδίφαι πολλάκις ἐξήτασαν καὶ ἐχρησιμοποίησαν αὐτήν¹.

Πρὸς δὲ τούτοις παρατηρεῖται μεταξὺ τῶν φαινομένων καὶ τῶν μεθόδων τῆς γεωλογίας καὶ τῆς γλωσσικῆς ὁμοιότης τις ἀξία σημειώσεως καὶ ἤδη πολλὰχόθεν ἐξαρθεῖσα. Ἡ γλωσσικὴ δηλ. εἶναι οἰονεὶ ἡ γεωλογία τῆς νεωτάτης περιόδου ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἡμετέρου πλανήτου, τῆς περιόδου τοῦ ἀνθρώπου, καὶ δι' αὐτὸ ἔργον ἔχει νὰ ἐρευνήσῃ καὶ παραστήσῃ τὴν ἱστορίαν τῆς ἐξελιξέως τῆς γῆς καὶ τῶν κατοίκων αὐτῆς ἀπὸ τοῦ χρόνου ἐκείνου, ἐν ᾧ παύονται τὰ γνήσια τεκμήρια τῆς γεωλογίας, ὅτε ὁ ἄνθρωπος ἐξέρχεται ἐκ τῆς θηριώδους αὐτοῦ καταστάσεως καὶ βοηθούμενος ὑπὸ τῆς γλώσσης ἄρχεται νὰ μαρτυρῇ περὶ τῶν ἰδίων αὐτοῦ προδῶν καὶ τῶν τοῦ περιβάλλοντος αὐτὸν ἐξωτερικοῦ κόσμου. Γλωσσικὰ ἄρα λείψανα παλαιότερων χρόνων παραβάλλονται πρὸς στρώματα τῆς γῆς, κατερχόμενα ἐκ παρελθόντων χρόνων καὶ διηγούμενα πρὸς ἡμᾶς, ποία τις ἦν τότε ἡ διαμόρφωσις τοῦ βίου καὶ τίνες οἱ ἐπιδρῶντες καὶ ὀρίζοντες τοῦτον ἐξωτερικοὶ παράγοντες. Αἱ δὲ λέξεις ὁμοιάζουσι πρὸς ἀπολελεασμένους χάλικας, ὑπολελειμμένους ἐξ ἀρχαιοτέρων σχηματισμῶν, ἢ πρὸς ὀρυκτὰ λείψανα, διδάσκοντα τὸ μὲν μέχρι τίνος

¹ Οὕτω π. χ. ἐκ τῶν φυσιοδύων ὁ περίφημος Ἀγγλος γεωλόγος Lyell (*Antiquity of Man*, 23 Kapitel), ὅστις μεταχειρίζεται τὴν σύγκρισιν ταύτην σαφῶς καὶ εὐφυῶς ὡς ἀναλογίαν σημαντικὴν διὰ τὰς συζητήσεις περὶ τῆς θεωρίας τοῦ Darwin. Καὶ ὁ Schleicher, ὁ ἔξοχος γλωσσικός αὐτὸ ὄνομα καὶ ἄλλοτε θὰ ἀναγράφωμεν, ἐπειράθη ἐν μικρῷ βιβλίῳ «*Peri τῆς θεωρίας τοῦ Darwin καὶ περὶ τῆς γλωσσικῆς*» (Weimar, 1873, τρίτη ἐκδ.) ἐκ τῆς γλώσσης ν' ἀποδείξῃ αὐτόχρομα τὴν ἀλήθειαν τῆς ἐκ τῆς ζωολογίας διδασκαλίας ταύτης. Ἄλλ' ἐν τούτῳ παρέβλεψεν ὅτι αἱ σχέσεις αἱ ὑπάρχουσαι μεταξὺ τῶν γλωσσικῶν καὶ τῶν φαινομένων ἐν τῷ κόσμῳ τῶν ζῴων, εἶναι ἀπλῶς ἀναλογίαι, ὅν στήρζονται δὲ ἐπὶ ἀληθοῦς ὁμοιότητος ἢ ταυτότητος τῆς φύσεως. Διεφοδικὴν ἐξέτασιν τῶν γνωμῶν τοῦ Schleicher εὗρίσκει ὁ ἀναγνώστης ἐν τοῖς τοῦ Whitney *Oriental and Linguistic Studies*. Newyork 1873, σελ. 298. 376.

βαθμοῦ ἦν ἀνεπτυγμένος ὁ ὀργανικὸς βίος, τὸ δὲ διὰ τῆς ὁμοιότητος καὶ διαφορᾶς αὐτῶν, τίς ἡ ἀμοιβαία σχέσις καὶ ἡ ἀκολουθία τῶν στρωμάτων. Ἀναγκαῖον δ' ἔμως εἶναι νὰ μὴ παρασιωπηθῇ ὅτι ἡ καθολικὴ διαφορὰ ἐν ταῖς λέξεσιν εἶναι τηλικαύτη, ὥστε ἡ παράδοσις δεικνύει πλῆθος χασμάτων καὶ δὲν ἐπιτρέπει νὰ περιγραφῇ λεπτομερῶς ἡ εἰκὼν τῆς ὅλης ἀναπτύξεως.

Πλὴν τῶν μνημονευθεισῶν ἀναλογιῶν θὰ ἠδύναντο ἀναμφιβόλως καὶ ἄλλαι τινές, ἴσως οὐχ ἥσσον ἐπιτυχεῖς, νὰ εὐρεθῶσιν, ἂν τις ἤθελε ν' ἀναλάβῃ τὴν ζήτησιν ταύτην. Ἀλλὰ πάντοτε θὰ ἦσαν ἀναλογίαι καὶ μόνον ἀναλογίαι, διδακτικαὶ καὶ ἐπωφελεῖς, ἵνα βλέπωμεν ὡς ἐν εἰκόνι τὰ οὕτω παραβαλλόμενα, ἀλλὰ πλανῶσαι ἡμᾶς εὐθὺς ὡς χαλαρώσωμεν τὰς ἡνίας τῆς φαντασίας ἡμῶν καὶ ἀπλῶς διὰ παραβολῶν καὶ ἀναλογιῶν ἐξ ἄλλων ἐπιστημῶν θελήσωμεν νὰ κανονίσωμεν τὰς θεμελιώδεις ἡμῶν ἐννοίας περὶ τῆς φύσεως τῆς γλώσσης καὶ περὶ τῆς μεθόδου τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης, καὶ ὀνομάσωμεν τὴν γλῶσσαν ὀργανισμόν ζῶντα καὶ ἀναπτυσσόμενον, καὶ εὐθὺς ὡς, ἐπειδὴ ἡ γεωλογία καὶ ἡ ζωολογία ἀνῆκουσι ταῖς φυσικαῖς ἐπιστήμαις, δι' αὐτὸ θελήσωμεν νὰ χαρακτηρίσωμεν καὶ τὴν γλωσσικὴν ὡς φυσικὴν ἐπιστήμην.

Διὰ τούτων ἐρχόμεθα εἰς κύριόν τι ζήτημα τῆς φιλοσοφίας τῆς γλώσσης. Οὐδέποτε εἶναι δυνατόν οὔτε ἐν τοῖς ἐπὶ μέρους οὔτε ἐν τῷ συνόλῳ νὰ ἐπιτευχθῇ σαφὴς καὶ ὀρθὴ ἐκδοχὴ τῶν φαινομένων ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς γλώσσης, ἐφ' ὅσον τις παραγνωρίζει τὴν φύσιν τῶν δυνάμεων δι' ὧν τὰ φαινόμενα ταῦτα ἐγένοντο καὶ γίνονται. Εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ἡ γλῶσσα δὲν εἶναι τέχνης προϊόν, καθ' ὃ ἀνωτέρω εἵπομεν, ἀλλ' ἐπ' ἱσῆς δὲν εἶναι οὐδὲ φυσικὸν προϊόν, ἀλλ' ἀπλῶς ἀνθρώπινον δημιούργημα — ἡ λέξις δὲν φαίνεται ἐκφράζουσα ἀκριβῶς τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει ἐκφραστικωτέρα, κυρίως τοῦτο σημαίνουσα ἔκφρασις τούτου ὃ νοοῦμεν — τὸ προϊόν τούτων, εἰς οὗς χρησιμεύει πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκαιοτάτων πνευματικῶν ἀναγκῶν. Οὗτοι κέκτηνται ἀπεριόριστον ἐπ' αὐτῆς δικαίωμα καὶ ἐξουσίαν, οὗτοι μετέβαλον αὐτὴν συνφθὰ ταῖς σχέ-

σεσι καὶ ἀνάγκαις αὐτῶν καὶ ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ ἐπιχειροῦσιν ἀδιαλείπτως ἄλλαις μεταβολαῖς αὐτῆς. Ἐκαστον τῆς γλώσσης στοιχεῖον εἶναι ἐν τῇ νῦν μορφῇ αὐτοῦ — διότι δὲν εἴμεθα εἰσέτι ἐν τῷ παρόντι παρεσκευασμένοι ἵνα ἐξετάσωμεν τὸ ἔσχατον καὶ ὕψιστον ζήτημα τῆς ἀρχῆς τῆς γλώσσης — ἀποτέλεσμα βλοκλήρου σειρᾶς μεταβολῶν, αἵτινες ἐπῆλθον διὰ τῆς θελήσεως τοῦ ἐνὸς καὶ τῆς ἐγκρίσεως τῶν πολλῶν καὶ ἐμορφώθησαν διὰ σειρᾶς ἀνθρωπίνων ἐκουσίων πράξεων κατὰ τὸ μέτρον τῶν ἱστορικῶν καὶ ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει κειμένων ὅρων, καὶ αἵτινες δύνανται κατὰ τὰ κυριώτατα αὐτῶν μέρη νὰ παρακολουθηθῶσι καὶ ἀποτελέσωσι ἀνάλογον ὕλην διὰ τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν.

Διὰ τῶν σκέψεων τούτων ὀρίζεται ὁ χαρακτήρ τῆς γλωσσικῆς εἶναι ἐπιστήμη ἱστορικὴ ἢ τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, καὶ ἀποτελεῖ μέρος τῆς ἱστορίας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ τῶν ἀνθρωπίνων δημιουργημάτων. Ὡς βοηθητικῶν ἐπιστημῶν χρῆζει διαφόρων ἄλλων κλάδων τοῦ ἐπιστητοῦ, οἵτινες ἀνήκουσι τῇ ἐρευνῇ τὸ μὲν τῆς ἱστορίας, τὸ δὲ τῆς φύσεως. Οὕτω π.χ. χρῆζει τῆς φιλοσοφίας, ἰδιαίτέρως τῆς ψυχολογίας, ἵνα δι' αὐτῆς ἐρμηνεύσῃ τὸ μὲν τοὺς συνειρμούς τῶν ἐννοιῶν, οἵτινες εἶναι ἡ βᾶσις τῶν σημασιολογικῶν μεταβολῶν, τὸ δὲ τοὺς νόμους τοῦ διανοεῖσθαι, τὰς γενικὰς σχέσεις τῶν ἰδεῶν καὶ ἐννοιῶν, ἐξ ὧν ἐδράζεται τὸ οἰκοδόμημα τῆς γραμματικῆς. Χρῆζει δεύτερον τῆς φυσιολογίας, ἥτις διδάσκει τὴν κατασκευὴν καὶ τὴν λειτουργίαν τῶν φωνητικῶν ὀργάνων καὶ τὰς φυσιολογικὰς σχέσεις τῶν ἐνάνθρωπων φθόγων πρὸς ἀλλήλους· ἐκ τῶν σχέσεων δὲ τούτων ἐξαρτῶνται οἱ νόμοι τῆς εὐφωνίας καὶ οἱ διάφοροι τρόποι τῶν φθογικῶν μεταβολῶν, ἐν ἐνὶ λόγῳ οἱ φθογικοί νόμοι. Χρῆζει τῆς γεωγραφίας καὶ αὐτῆς τῆς μετεωρολογίας, αἵτινες διαφωτίζουν ἡμᾶς περὶ τῶν ὑλικῶν παραγόντων καὶ τῶν κλιματολογικῶν σχέσεων, αἵτινες ἀπεδείχθησαν ἐπιδρῶσαι ἐπὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γλώσσης. Ἀλλὰ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα τὸ ζητοῦν καὶ ἐκλέγον μέσα πρὸς ἔκφρασιν ἀνθρωπίνων ἐννοιῶν, ἵσταται ἐν πάσῃ τῇ γλωσσικῇ ἐξελίξει κύριον ἐν μέσῳ τῶν προσδιορίζουσων

αἰτιῶν καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῶν. Μόνον δ' ἐφ' ὅσον ταῦτα ἄπτονται αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις καὶ κλίσεσιν ἢ ἐν ταῖς δυνάμεσιν αὐτοῦ, δύνανται νὰ ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τὴν γλῶσσαν τὸ ἀμέσως ὄρων μένει πάντοτε ἡ θέλησις τοῦ ἀνθρώπου, ὅστις ὅμως πάλιν καὶ οὗτος προσδιορίζεται διὰ τῆς συνεργασίας ἐπειγουσῶν ἀναγκῶν, ἰσχυροτάτων σχέσεων καὶ σταθερῶν συνηθειῶν. Τὸ ἀποτελοῦν τὴν οὐσίαν φυσικῆς τινος ἐπιστήμης εἶναι ὅτι ἀσχολεῖται περὶ τὴν ὕλην τὴν διὰ φυσικῶν δυνάμεων κινουμένην. Κατὰ τὸν σχηματισμὸν γεωλογικῶν στρωμάτων αἱ δυνάμειναι νὰ νοηθῶσιν ἔσχαται αἰτίαι εἶναι οἱ νόμοι τῆς ὕλης· ἡ ὕλη, περὶ ἧς πρόκειται, εἶναι ληπτὴ, καὶ τὸ προϊόν εἶναι νωθρά, ἀναίσθητος ὕλη. Καὶ ἐν τῇ ζωολογίᾳ, ἐν τῇ ἀνατομικῇ, ἐν τῇ φυσιολογίᾳ ὁ ἐρευνητὴς ἀσχολεῖται περὶ ὕλικά πράγματα, ὧν ἡ διαμόρφωσις κανονίζεται διὰ φυσικῶν νόμων, εἰς οὓς ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ ἐπεμβαίη. Τούναντίον δ' ἐν τῇ γλώσσῃ τὰ κινουντα εἶναι λογικὰ ὄντα, καὶ ἡ ὕλη εἶναι οὐ μόνον ἔναρθροι φθόγγοι, οἵτινες ὑπὸ τινα ἔννοιαν θὰ ἠδύναντο νὰ θεωρηθῶσιν ὡς φυσικὸν προϊόν, ἀλλὰ φθόγγοι ἐννοιῶν περιεκτικοί· καὶ τοῦ αὐτοῦ εἶδους εἶναι καὶ τὸ προϊόν, ἥτοι σύστημα φθόγγων μετὰ νοητοῦ περιεχομένου, ἐν ᾧ ἐκφράζεται ἡ βαθμηδὸν ἐναποτεθησαυρισμένη κτῆσις σοφίας καὶ γνώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους περὶ ἑαυτοῦ καὶ τοῦ ἐκτὸς κόσμου. Τίς δὲ ὁμοιότης, πέραν τῶν ἀπλῶν ἀναλογιῶν, δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἐν τῇ σπουδῇ οὕτω φύσει διαφόρων πραγμάτων;

Παρατηρεῖται ἐν ταῖς σημεριναῖς ἀντιπροσώποις τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς καθόλου ἐρεύνης φορὰ τις ἦτις ἐξαίρει ἐν πάσαις ταῖς ἐπιστήμαις μόνον τὰ ὕλικά στοιχεῖα καὶ ἀγωνίζεται νὰ καταβάλλῃ τὰ ὅρια τὰ διαχωρίζοντα τὸ φυσικὸν καὶ τὸ πνευματικόν, ἀρνούμενη μὲν τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἀνθρωπίνης θελήσεως, προσπαθοῦσα δὲ ν' ἀναλύσῃ πᾶσαν τὴν ἱστορίαν τῶν ἀνθρωπίνων τυχῶν εἰς σειρὰν καθαρῶς ὕλικῶν γεγονότων, ἅτινα προεκλήθησαν δι' εὐδιαγνώστων φυσικῶν αἰτιῶν, καὶ δύνανται νὰ ἐρμηνευθῶσι μὲν ἐν τῷ παρελθόντι, νὰ προσδιορισθῶσι δὲ διὰ τὸ μέλλον ἐκ τῶν

προτέρων, ἐὰν μόνον ἐμανθάνομεν τὰς αἰτίας ταύτας ἐντελῶς, καὶ διεβλέπομεν πῶς αἱ φυσικαὶ δυνάμεις ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον ὡς ἐπὶ ὄργανον. Κατὰ τὴν γνώμην τῶν ἀκολουθούντων τῇ φορᾷ ταύτῃ φυσικὸν εἶναι καὶ ἡ γλῶσσα, καθ' ἃ καὶ πᾶν τὸ ὑπάρχον, νὰ εἶναι κατ' ἀνάγκην φυσικὸν προϊόν, καὶ ἡ γλωσσικὴ φυσικὴ ἐπιστήμη· ὅσον δ' ὀλίγον καὶ ἂν ἀρέσκη ἡμῖν καθόλου ἡ ἐκδοχὴ αὕτη, οὐχ ἥττον δὲν πρέπει νὰ ἐκπλήττῃ ἡμᾶς τὸ περὶ τῆς γλώσσης συναγόμενον ἀναγκαῖον συμπέρασμα τοῦτο, ἀκριβῶς διότι εἶναι ἀναγκαῖον. Ἄλλ' ἐκεῖνοι, οἵτινες ἔχονται ἀπρὶς τῶν εὐρέων ὁρίων μεταξύ τῶν τοῦ πνεύματος καὶ τῶν τῆς φύσεως ἐπιστημῶν, οἵτινες τὴν ἐνέργειαν καὶ ὁρᾶσιν φρονούντων ὄντων, ἐπιμελῶς ἐξεταζόντων τὰς αἰτίας καὶ κατ' αὐτάς κανονιζόντων τὰς πράξεις αὐτῶν, ἐπιδιωκόντων σκοποὺς καὶ ζητούντων μέσα εἰς ἐπίτευξιν αὐτῶν, νομίζουσι καθ' ὁλοκληρίαν διάφορον τῆς ἐξελίξεως τῶν φυσικῶν ἀτόμων, τῶν ὑποκειμένων τῷ νόμῳ τῆς βαρύτητος, τῷ τῆς χημικῆς συγγενείας καὶ ἄλλων ἀναλλοιώτων ἢ, ὅπως λέγονται, φυσικῶν νόμων, — οὗτοι δὲν δύνανται προφανῶς ἢ νὰ θεωρῶσι τὴν ἐξέτασιν τῆς γλώσσης, ἥς ἡ ἐξάρτησις ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων θελήσεων οὕτω τελεία καὶ πλήρης εἶναι, ὥστε οὐδέποτε οὐδεμία λέξις ἐξεφωνήθη οὐδὲ θὰ ἐκφωνηθῇ ἄνευ τινὸς ἀνθρωπίνης ἐκουσίας ἐργασίας, δὲν δύνανται, λέγω, ἢ νὰ θεωρῶσι τὴν ἐξέτασιν τῆς γλώσσης ὡς τινὰ τῶν ἐπιστημῶν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Τὰς γνησίως ἄρα συγγενεῖς αὐτῆς θὰ ἀναγνώρισωσιν οὗτοι ἐν τοῖς αὐτοῖς κύκλοις τῶν γνώσεων, μεθ' ὧν καὶ οἱ πολλοὶ κατὰ τὸ εἰωθὸς συνάπτουσιν αὐτὴν — ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ, τῇ φιλολογίᾳ, τῇ ἱστορίᾳ.

Κατὰ ταῦτα ἂν μὴ δυνάμεθα ἢ νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἐν τῇ γλώσσῃ πάντ' ἀνεξαίρετως στηρίζονται ἐπὶ τῆς συνειδητῆς ἐνεργείας ἀνθρωπίνων ὄντων, οὐχ ἥττον θὰ παρελείπομεν ἀνεξέταστον σπουδαῖόν τι διὰ τὴν γλωσσικὴν, ἂν διέφευγεν ἡμᾶς, ὅτι τὸ ἐν τῇ γλώσσῃ ζητούμενον ὑπὸ τοῦ γλωσσοδίου δὲν εἶναι αὐτὸ τοῦτο ὅπερ οἱ ἄνθρωποι αὐθαίρετως ἢ σκοπίμως ἐμβάλλουσιν εἰς αὐτήν. Καθ' ἃ εἶδομεν, πᾶσα ἐπὶ μέρους προσθήκη, πᾶσα ἀλλοίωσις συμ-

θαίνουσα τῇ γλώσσῃ πηγάζει ἐκ τῆς ἐπιθυμίας, ἵνα ικανοποιηθῇ στιγμιαία τις ἀνάγκη, ἥ δὲ ῥοπή πρὸς τοῦτο κεῖται ἐν τοῖς ἐξαιρετικῶς συμβαίνουσιν κατὰ τὴν ἐκάστοτε προκειμένην περίπτωσιν. Ἡ δὲ προσθήκη καὶ ἡ μεταβολὴ ἐν τῇ γλώσσῃ κατορθοῦνται ἀπλῶς καὶ μόνον, ἵνα ἐκπληρώσῃ τὸν πρακτικὸν σκοπὸν εὐκόλου ἀνακοινώσεως, τὴν δ' ἐπιδοκιμασίαν καὶ ἔγκρισιν αὐτῆς παρὰ τῆς Κοινωνίας ὀφείλει ἀπλούστατα εἰς τοῦτο, ὅτι ἔρχεται ἐπίκουρος ἀνάγκης καθολικῶς αἰσθητῆς καὶ πληροῖ αἰσθητὸν χάσμα ἐν τῇ κοινωνικῇ συναναστροφῇ. Οἱ γλωσσοπλάσται οὐδαμῶς σκέπτονται, ὅτι ἡ γλῶσσα εἶναι ὅλον τι ἀδιαίρετον, ὅτι παριστᾷ ἱστορικὸν μνημεῖον, οὐδὲ πειρῶνται τὸ παράπαν ν' ἀναλύσωσι καὶ καταστήσωσιν ἑαυτοῖς συνειδητὸν ὅ,τι ἐν αὐτῇ ἐνσωματοῦται πνευματικόν. Διότι ἀναμφιλέκτως εἶναι ἡ γλῶσσα ὅλον τι, συνηρμοσμένη κατὰ τι σφόδρα πολὺπλοκον ἀλλὰ σύμμετρον σύστημα, καὶ δύναται καὶ ἐπιτυχῶς νὰ παραδληθῇ πρὸς ὀργανικὸν σῶμα· ἀλλ' ἡ αἰτία τῆς ὀργανικῆς ταύτης φύσεως τῆς γλώσσας κεῖται οὐχὶ ἐν τούτῳ ὅτι τὸ σχέδιον εἰς ἀνοικοδομίαν αὐτῆς συνελήφθη ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ ἀνθρώπου τινὸς καὶ περιτέχνως ἐξετελέσθη. Μόνα τὰ μέρη εἶναι ἕκαστον καθ' ἑαυτὸ συνειδητὸν καὶ σκοπίμως κατεσκευασμένον· τὸ δ' ὅλον εἶναι ἔνστικτον καὶ φυσικόν. Ἡ ἐνότης καὶ ἡ συμμετρία τοῦ συστήματος εἶναι τὸ ἀσκόπως προκύψαν πόρισμα τῶν ἀδιαλείπτων ἀγώνων τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ὅπως παραλαμβάνῃ ἐν ἑαυτῷ τὰ γεγονότα τοῦ ἔσω καὶ ἔξω κόσμου καὶ κατεργάζεται αὐτὰ καὶ διὰ τῆς γλώσσας παριστᾷ ἕκαστον ἀποτέλεσμα τῆς ἐργασίας ταύτης. Ἐν τούτῳ κεῖται ὅτι ζῶσα γλῶσσα εἶναι φύσει οὐσιωδῶς διάφορος τῶν τεχνητῶς ἐπινοηθεῖσων γλωσσῶν εἰς παράστασιν ἐννοιῶν καὶ ἀριθμῶν, δι' ὧν (γλωσσῶν) εὐφυεῖς ἄνθρωποι ἠθέλησαν ἐνίοτε ν' ἀντικαταστήσωσι τὰς ὑπαρχούσας¹. Ἐν αὐταῖς ἔχο-

¹ Περισσότερας εἰδήσεις περὶ τινων τοιούτων ἀποπειρῶν, ἵνα δημιουργήσωσι τεχνητὴν γλῶσσαν προωρισμένην εἰς διεθνῇ χρῆσιν, καὶ ἐν μιᾷ τοῦλάχιστον περιπτώσει — ἐννοοῦμεν τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀγγλοῦ ἐπισκόπου Wilkins ἐπινοηθεῖσαν γλῶσσαν — θεωρητικῶς κατασκευασθεῖσαν ἀμέμπτως, εὐρίσκει τις ἐν τοῖς Ἀκαδημεικοῖς Ἀν. γνώσασαι περὶ τῆς Γλωσσικῆς τοῦ

μεν ἀληθῶς εἰκόνας τεχνητῶς ἐπινοηθείσας, ὧν καὶ ἡ φύσις καὶ τὸ ἔργον ἐκάστου μέρους ἀκριβέστατα ἐσταθμήθη καὶ καθωρίσθη ἐν τῇ σχέσει αὐτοῦ πρὸς τᾶλλα. Συγκρινομένη πρὸς ταύτας ἡ ζῶσα γλῶσσα εἶναι ἀληθῶς ὁργανισμὸς καὶ ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια δὲν θ' ἀντήλλασσε τὸ φυσικὸν αὐτῆς ἔνδυμα διὰ τῆς τεχνητῆς γλώσσης, ὅπως οὐδὲ τὸ ἀναπτυσσόμενον ὄστρεον θ' ἀντήλλασσε τὸ φυσικὸν αὐτοῦ ὄστρακον διὰ τοῦ κάλλιστα ἐπεξεργασμένου ἀργυροῦ ἀγγείου. Ἡ συμμετρία τῶν τεχνητῶν τούτων γλωσσῶν εἶναι συμμετρία μαθηματικοῦ σχήματος χαραχθέντος ἐπιτηδεύως καὶ ἐπιμελῶς ἐν ταῖς προδιαγραφείσαις κυρίαις γραμμαῖς· ἐν τῇ γλώσσῃ δ' ὅμως ἀγωνίζεται τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα νὰ ἐκταθῇ ὅσον μέγιστον δύναται καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῆς δημιουργικῆς αὐτοῦ δράσεως εἰργόμενον διὰ τῆς περιωρισμένης δυνάμεως αὐτοῦ καταλείπει τὰ ἑαυτοῦ ἔχνη ἐπὶ τῶν ἐσχάτων ἄκρων εἰς ᾧ ἀφίκετο. Μετ' ἐκπλήξεως δὲ παρατηρεῖ τότε ἐν τέλει ὅτι ὡς ἀποτέλεσμα τῆς δράσεως αὐτοῦ παρήχθη κύκλος.

Ὅποθενδῆποτε δὲ καὶ ἂν θεωρήσῃ τις τὰ φαινόμενα τοῦ γλωσσικοῦ βίου, πάντοτε βλέπει τὴν αὐτὴν ἔλλειψιν πάσης σκέψεως καὶ σκοπιμότητος. Αἱ φθογγικαὶ μεταβολαὶ στηρίζονται τὸ μὲν ἐπὶ τῆς αὐτομάτου ἐπενεργείας τάσεων, περὶ ὧν ἕκαστος τῶν λαλούντων οὐδένα λόγον ἢ φροντίδα ποιεῖται, τὸ δὲ ἐπὶ τῆς ἐπιδράσεως ἀνθρωπίνων ὁργάνων, ὧν ἡ κατασκευὴ καὶ αἱ λειτουργίαι εἶναι αὐτῶν σχεδὸν ἢ ὅλως ἄγνωστοι. Μόνον διὰ τοῦτο ἡ γλῶσσα μαρτυρεῖ περὶ τῶν ἐξωτερικῶν γεγονότων, περὶ ἱστορικῶν σχέσεων, προσδὼν ἐν ταῖς ἐπιστήμαις καὶ ἐν τῷ πολιτισμῷ, διότι ἀπαιτεῖ τοῦτο ἡ χρῆσις, ἣν καθ' ἑκάστην ποιοῦμεθα τῆς γλώσσης, οὐχὶ δὲ διότι τις ἀπεπειράθη νὰ περιγράψῃ αὐτά. Οὐχὶ διότι οἱ ἄνθρωποι ἠθέλησαν νὰ καταλίπωσιν ἐν τῇ γλώσσῃ εἰς τοὺς ἀπογόνους αὐτῶν ὡς κληρονομίαν βέβαιον καὶ γνήσιον μαρτύριον τῆς συγγενείας αὐ-

Max Müller, Τομ. 2, Ἄναγν. β'. Τὴν θέσιν τῶν τεχνητῶν τούτων γλωσσῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς γλωσσικῆς θὰ ἐξετάσωμεν κατωτέρω. Καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἐγένοντο πολλαὶ τοιαῦται ἀπόπειραι, ὧν ἀναγράφω μίαν καὶ μόνην, τὴν Βελαπύκ, ἀλλὰ πᾶσαι ἀπέτυχον, οὐδ' ἦν ἄλλως γενέσθαι.

τῶν πρὸς ἄλλα φύλα καὶ ἔθνη, δεικνύει ἡ γλῶσσα τὴν καταγωγὴν τῶν λαῶν, ἀλλὰ διὰ τοῦτο ὅτι τὰ ἔχνη αὐτῆς δὲν δύνανται νὰ ἐξαλειφθῶσιν ἐξ οὐδεμιᾶς γλώσσης, ἂν μὴ ἐπίτηδες πρὸς τοῦτο καταβληθῇ κόπος. Καὶ τέλος μόνον διὰ τοῦτο ἀντανακλᾷ ἡ γλῶσσα τὰ ἔργα τῆς διανοίας, τὸν σχηματισμὸν ἐννοιῶν, τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον τῶν συναισθημάτων, διότι ταῦτα εὐρίσκονται συνδεδεμένα μετὰ τῶν γλωσσικῶν φαινομένων ὡς αἷτιον καὶ ἀποτέλεσμα, καὶ δὲν εἶναι μὲν ἀληθῶς ἀμέσως εὐδιάγνωστος ὁ σύνδεσμος τούτων, ἀλλὰ δύναται εὐκόλως νὰ συναχθῇ ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτοῦ.

Αὕτη δ' ἀκριβῶς ἡ ἔλλειψις τῆς σκέψεως καὶ τῆς συνειδητῆς σκοπιμότητος εἶναι ἡ ἀφαιρουσα ἀπὸ τῶν φαινομένων τοῦ γλωσσικοῦ βίου τὸ ὑποκειμενικόν, ὅπερ ἄλλως θὰ προσέκειτο εἰς αὐτά, ἅτε προϊόντα τῆς ἐνεργείας τῆς ἐλευθέρας θελήσεως. Ὁ γλωσσόδιφης ἀναλύων τὰ γεγονότα τῆς ἱστορίας τῆς γλώσσης αἰσθάνεται ὅτι δὲν ἀσχολεῖται περὶ τεχνητὰ πλάσματα ἐνίων ἀτόμων. Ἀπέναντι τῶν σκοπῶν, οὓς κατὰ τὰς ἐρεῦνας αὐτοῦ ἐπιδιώκει καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων ἅτινα ἐλπίζει νὰ ἐπιτύχῃ, τὰ γεγονότα ταῦτα ἐμφανίζονται σχεδὸν οὕτως ὀλίγον ὡς ἀνθρώπινα ἔργα, ἔσον ὁ σχηματισμὸς τοῦ κρανίου ἢ τοῦ προσώπου ἢ τὸ σχῆμα τῶν βραχιόνων καὶ τῶν χειρῶν τοῦ ἀνθρώπου δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὅτι ἐπλάσθησαν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Ὅρθως δύναται τις νὰ θεωρήσῃ αὐτά ὡς ἀντανακλάσεις τῶν γεγονότων τοῦ ψυχικοῦ βίου καὶ τῆς ἱστορίας, ὣν τὴν εἰκόνα ἀντανακλῶσιν ἐν κατόπτρῳ οὐχὶ μὲν ὑπερβαλλόντως λαμπρῶ, ἀλλὰ πιστῶ καὶ παντάπασιν ἀψευδεῖ, οὐχὶ δ' ὅμως καὶ ὡς εἰκόνα γραφεῖσαν ὑπ' ἀνθρωπίνης χειρὸς πρὸς διδασκαλίαν ἡμῶν. Ἐντεῦθεν δ' αἱ ἀξιοσημείωτοι ἀναλογίαι αἱ δυνάμεναι νὰ εὐρεθῶσι μετὰ τῆς γλωσσικῆς καὶ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Ἐντεῦθεν πρὸ πάντων προέρχεται καὶ ἡ καταπληκτικὴ καὶ μέχρι τῶν ἄκρων ἐξικνουμένη ὁμοιότης, ἡ ὑπάρχουσα ἐν τῇ μεθόδῳ τῆς γλωσσικῆς καὶ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Καὶ ἡ γλωσσικὴ στηρίζεται ἐπὶ σταθερᾷ ἐμπειρικῇ βάσει διεξοδικῶν καὶ ἐξηκριβωμένων ἐπὶ μέρους ἐρευνῶν, καὶ ἐπὶ τὰ πορίσματα αὐτῆς προβαίνει,

ὁμοίως ταῖς φυσικαῖς ἐπιστήμαις ἐπὶ τῆς ἀσφαλοῦς ὁδοῦ τοῦ κατ' ἐπαγωγὴν συλλογισμοῦ. Παραβάλλει, διευθετεῖ καὶ ταξινομεῖ, συνάπτει, ἀνευρίσκει ἀγνώστους τὸ πρὶν σχέσεις, ἐξευρίσκει γενικῶς ἰσχύοντας νόμους καὶ ἀνακαλύπτει ὑπὸ τὸ κάλυμμα καὶ ἐν τῷ πλήθει τῶν ποικιλιωτάτων καὶ διαφορωτάτων μερικῶν φαινομένων ὑπάρχουσαν πάντοτε ἐνότητα ἐν τῇ ἀρχῇ καὶ τῇ ἐξελίξει, ἐν τῷ σχεδίῳ καὶ τῷ σκοπῷ τῆς γλώσσης. Ἀναμφηρίστως δ' αὕτη ἀκριβῶς ἢ σύμπτωσις τῶν μεθόδων περιέπλεξε τινὰς φίλους τῆς γλωσσικῆς καὶ ἐπλάνησε περὶ τῆς ἀληθοῦς φύσεως τῶν περὶ ὧν ἡσχολοῦντο πραγμάτων ἐπὶ τοσοῦτον διὰ τούτων ἐξωσθέντας, ὥστε ν' ἀρνηθῶσι καθ' ὁλοκληρίαν τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὴν γένεσιν καὶ ἀλλοίωσιν τῆς γλώσσης καὶ νὰ ὀνομάσωσιν αὐτὴν ὀργανισμὸν κατὰ φυσικοὺς νόμους ἀναπτυχθέντα.

Ἄλλὰ καὶ δι' ἄλλον λόγον, οὐχὶ τοσοῦτον ἰσχυρὸν καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τοῦλάχιστον ὅλως ἀνεπαισθήτως ἐνεργοῦντα, παρεκινήθησαν οἱ γλωσσικοὶ ἐκεῖνοι, ὀλιγάριθμοι ἄλλως, νὰ ζητήσωσι τὴν τοποθέτησιν τῶν προσφιλῶν αὐτοῖς μελετῶν εἰς τὸν κύκλον τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν· ὁ λόγος δ' οὗτος εἶναι, ὅπως δὲν δύναμαι νὰ μὴ ὁμολογήσω, ὅτι οἱ ἐρευνηταὶ ἐκεῖνοι ἐφοβοῦντο μὴ τυχόν ἄλλως δὲν θὰ ἠδύναντο καθόλου εἰπεῖν νὰ ὑποστηρίξωσι τὴν ἀξίωσιν τῆς γλωσσικῆς ἐπὶ τοῦ ὀνόματος « τῆς ἐπιστήμης ». Διότι ὁσημέραι κρατύνεται ἡ τάσις ἐν τοῖς ὁπαδοῖς καὶ καλλιεργηταῖς τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς ἐρεῦνης τῆς φύσεως — τάξει ἀνδρῶν ταχέως προβαίνουσα εἰς ἀξίωμα —, ἡ τάσις, λέγω, νὰ διατηρήσωσι τὴν τιμητικὴν ἐπωνυμίαν τῆς ἐπιστήμης ἐν μόναις ἐκείναις ταῖς ἐπιστήμαις, αἵτινες ἀναφέρονται εἰς τοὺς ἀμεταβλήτους νόμους τῆς ὕλικῆς δημιουργίας καὶ νὰ κηρύξωσιν ἀπλῶς, ὅτι ἐπὶ πασῶν τῶν ἄλλων μαθησεων, ἐν αἷς κατ' ἐξοχὴν τὴν κινουσαν δύναμιν ἀποτελεῖ ἡ σαλεύουσα καὶ ιδιότροπος τοῦ ἀνθρώπου θέλησις, εἶναι ἀδύνατος ἐπιστημονικὴ ἐργασία καὶ ἡ ἐπίτευξις ἐπιστημονικῶν πορισμάτων. Τὰ ἀνωτέρω λεχθέντα θὰ ἔχωσιν, ὡς ἐλπίζω, πάντας πείσει πόσον ἀσύστατος ἦν καὶ ὁ φόβος ἐκεῖνος καὶ

ἡ τάσις αὕτη. Διότι ὅπως ἀσύστατος εἶναι ἀληθῶς ὁ φόβος τῶν γλωσσικῶν διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, δι' ἣν καὶ αἱ ἀξιώσεις τῶν φυσιοδιφῶν, ὧν τὴν ὑπερβολὴν καὶ τὴν ἀτοπίαν ἕκαστος βλέπει. Εἶναι παράλογον νὰ δώσῃ τις εἰς τὸ ὄνομα τῆς ἐπιστήμης οὕτω στενὴν σημασίαν καὶ χρῆσιν. Ἡ μεγάλη ἔκτασις μαθήσεώς τινος, ἡ ἐνότης ἢ συγκρατοῦσα τὸ πλῆθος τῶν φαινομένων τῶν ἐν τῇ μαθήσει ταύτῃ παρατηρουμένων, ἐσωτερικὸς σύνδεσμος τούτων καθιστῶν δυνατόν νὰ ὑποβάλλωμεν αὐτὰ εἰς ἀκριβῆ διαίρεσιν καὶ ἐντεῦθεν συνάγωμεν γόνιμα πορίσματα, καὶ ἡ σπουδαιότης τῶν ἐπιτυγχανομένων συμπερασμάτων, τῶν ἐξαγγελλομένων ἀληθειῶν — ταῦτα εἶναι αἱ ιδιότητες τῆς ἐπιστήμης. Καὶ ὡς πρὸς πάντα ταῦτα δύναται κάλλιστα ἡ γλωσσικὴ νὰ παραβληθῇ πρὸς οἰανδήποτε τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν¹).

¹ Μέχρι τίνος βαθμοῦ τελειότητος καὶ ἀκριθείας προῖδη ἡ ἡ γλωσσικὴ ἐπιστήμη, ἐπιτραπῆταί μοι νὰ παραγγάγω ἓν μόνον παράδειγμα ἐκ τῶν ἐρευνῶν μου. Θεωρεῖται, καὶ δικαίως, μέγα κατόρθωμα τῆς ἀστρονομίας, ὅτι δι' ὑπολογισμῶν κατέρωθωσι νὰ ὀρίσῃ, πρὶν εἶναι παρατηρήσῃ διὰ τοῦ τηλεσκοπίου, τὴν θέσιν, τὸν ὄγκον, τὴν τροχίαν κτλ. ταύτου ἢ ἐκείνου τοῦ πλανήτου. Ἀλλ' ἀνάλογα συμβαίνει καὶ ἐν τῇ γλωσσικῇ. Γράφων πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἐν τῇ Ἀθηναίῳ παρατήρησα, ὅτι ἡ ἐτυμολογία τῆς λέξεως γὰῖδαρος ἐκ τοῦ γάδος, ἣν ὁ αὐιδίμος Κораῖς ὑπεστήριξε καὶ πάντες ἀγεδὼν ὡμολόγησαν, παρέχει τοῦτο τὸ παράδοξον, ὅτι κατ' αὐτὴν ὄνομα ἰχθύος μετεδόθη ἐπὶ τὸ χερσαῖον ζῷον, εἰ καὶ τοῦναντίον βλέπομεν συνήθως συμβαίνει. Οὕτω π. χ. παρατηρεῖται ὅτι ὀνόματα χερσαίων ζῴων — οἶον, ἀετός, ἀλώπηξ, ἄρκτος, δράκων καὶ δράκαινα, βάτραχος, γαλῆ, ἀκρίς, βοῦς, κίχλα, κοχλίας, κύων, κύνθαρος, κάπρος, ὄνος καὶ ὀνίσκος, κόκκυξ, πέρεκα, ὕαινα, χελιδὼν, τρυγὼν κτλ. μεταφέρονται καὶ ἀποδίδονται καὶ εἰς ἰχθῦς· ἀλλ' ὀνόματα ἰχθύων οὐχὶ ἐπὶ χερσαῖα ζῷα. Καὶ τὸ φαινόμενον τοῦτο ἔχει εὐλογον αἰτίαν, ὅτι οἱ ἄνθρωποι καθόλου εἰπὼν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς γεννῶμενοι καὶ αὐξανόμενοι τὰ χερσαῖα ζῷα πρῶτα ἔμαθον καὶ ὀνόμασαν καὶ νῦν εἰς μαυθάνουσι καὶ ὀνομάζουσιν, ἐπεὶ δὲ τοὺς ἰχθῦς. Φυσικὸν ἄρα φαίνεται ὅτι κατὰ τὰ πρότερον γνωστὰ αὐτοῖς ζῷα ὀνομάζουσι καὶ τοὺς μετέπειτα γνωρίζομένους αὐτοῖς κατὰ μικρὸν ὁμοίους ὁπωσδήποτε ἰχθῦς. Πρόσθετε ὅτι τὸ μὲν χερσαῖον ζῷον εἶναι κοινότατον καὶ πᾶσι γινώρμον, ὃ δὲ θαλάσσιος ἰχθύς γὰδ οὕτε συχνὸς οὕτε ὀνομαστός. Οὐδεὶς ἄρα λόγος ἦν ἵνα δι' ὀνόματος ἀγνωστοτέρου ὄντος ὀνομασθῇ γνωστότατον καὶ ὀνομασμένον πρὸ πολλοῦ ζῷον.

Βραδύτερον παρατήρησα ὅτι καὶ ἄλλοι λόγοι δύνανται νὰ προενεχθῶσι κατὰ τῆς ἐτυμολογίας ταύτης· ἦτοι πρῶτον ὁ μορφολογικὸς λόγος, καθ' ὃν παρὰ τὸν τύπον τοῦ ἄρσενικοῦ γὰῖδαρος εἰς -αρος ὑπάρχει ὁ θηλυκὸς εἰς -ἄρα καὶ -οῦρα γὰῖδαρά γὰῖδοῦρα καὶ ὁ οὐδέτερος εἰς -οῦρι γὰῖδοῦρι καὶ ὁ τῶν ἐντεῦθεν παραγώγων γὰῖδουριά, γὰῖδουρίζει κτλ. Καίτοι βλέπομεν ὅτι παρὰ πάντα τὰ λήγοντα εἰς -αρος

Ἡ ἔκτασις αὐτῆς περιλαμβάνει τὸν λόγον πάσης τῆς πεπολιτισμένης καὶ ἀπολιτιστοῦ ἀνθρωπότητος, περιέχει τὰς χιλιάδας ζώσας μετὰ πασῶν τῶν νεκρῶν γλωσσῶν, ὧν ἐσώθη ἡμῖν τι, περικλείει τὸ ἀτελεύτητον πλῆθος τῶν ἐπὶ μέρους φαινομένων, τῶν

ἀρσενικά τὰ θηλυκά καὶ τὰ οὐδέτερα λήγουσιν ὁμοίως εἰς -αρα -αρι, καὶ ἀντιστρόφως παρὰ πάντα τὰ εἰς -ουρος ἀρσενικά τὰ θηλυκά καὶ οὐδέτερα λήγουσιν ἐπ' ἴσης εἰς -ούρα -ούρι. Ἀνάμειξιν δ' ὅμοιος τῶν εἰς -αρος -ουρα -ουρι, ἢ τῶν εἰς -ουρος -αρα -αρι οὐδαμῶς βλέπομεν. Πρὸς. ὁ πόθοαρος, ἡ ποθάρα, τὸ ποθάρι, ὁ φέγγαρος, ἡ φεγγάρα, τὸ φεγγάρι, ὁ γόμαρος, ἡ γομάρα, τὸ γομάρι κτλ. καὶ ὁ καυλλουρος, ἡ καυλλούρα, τὸ καυλλούρι, ὁ μελάνουρος, ἡ μελανούρα, τὸ μελανούρι, ὁ ἄγγουρος, ἡ ἄγγούρα, τὸ ἄγγούρι κλπ. Σειρὰ δέ τις, οἷον ὁ δόκαρος, ἡ δοκούρα, τὸ δοκούρι ἢ ὁ κούντουρος, ἡ κουντάρα κτλ. εἶναι ὅλως ἀνήκουστος.

Δεύτερον ὁ φωνητικὸς, ὅτι τὸ α τοῦ γάδος ἄνευ λόγου τινὸς φαίνεται ὅτι διεσχίσθη εἰς δύοφθογγον αἶ. Καὶ λέγεται μὲν ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς γλώσσῃ κελαηδῶν, καημένος, κλαημένος κτλ. ἀλλὰ ταῦτα δύναται νὰ ἐρμηνευθῶσιν ὡς προσελθόντα ἐξ ἀναλογίας πρὸς τὸ ἀηθόνι, καημένος, ἐκάηκα κτλ., ἀλλὰ περὶ τοῦ γάδοαρος οὐδὲν τοιοῦτον δύναται νὰ λεχθῇ. Λοιπὸν λόγῳ ἐκ τῆς καθολικῆς πείρας τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, λόγῳ ἐκ τῆς μορφολογίας καὶ ἐκ τῆς φωνητικῆς τῆς γλώσσης ἡμῶν ἐναντιοῦνται πρὸς τὴν ἐτυμολογίαν ταύτην, διό καὶ ἐκήρυξα αὐτὴν ἀσύστατον.

Μετὰ ταῦτα παρατηρήσας ὅτι ἡ λέξις αὕτη εὐρίσκεται κατὰ τὸν δέκατον αἰῶνα ἐν γρήσει καὶ μάλιστα ἐν παροιμίαις καὶ ὡς τοπωνυμία (ἐλάκτισεν ὁ γαῖδαρος καὶ θέρουσι τὸ σάγμα, ἄχρι εἰς τὸν τόπον λεγόμενον τῆς Γαδουρικῆς, εἰς τὴν Ῥάχιν τοῦ Γαϊδάρου) ἤκασα ὅτι πάντως πολὺ πρότερον θὰ εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν. Ἐπειδὴ δὲ ἠπιστάμην ὅτι πρὸ τοῦ χρόνου τούτου οἱ Ἕλληνες μάλιστα πάντων πρὸς τοὺς Σλαῦους καὶ τοὺς Ἀραβίους εἶχονεν πολλὴν ἐμπειρίαν καὶ πρὸς τούτοις ὅτι συνήθως τοῦ κρατίστου εἶδους ἡ ἐπωνυμία κατισχύει (πρὸς Ποντικὸς μῦς καὶ ἔπειτα ποντικὸς, Θάσια ἀμύγδαλα — θάσια), κράτιστον δὲ εἶδος ὄνων εἶναι οὐχὶ τὸ παρὰ τοῖς Σλαῦοις ἀλλὰ τὸ ἐν Συρίᾳ παρὰ τοῖς Ἀραβί, καὶ ἐπειδὴ τέλος ἡ ποικιλία τοῦ φωνηέντος (αρος ουρι) κάλλιστα ἐρμηνεύεται ἐκ τῆς Ἀραβικῆς γλώσσης (ἴδε κατωτέρω ἐν Ἀναγνώσματι ἐνάτῳ), οὐδαμῶς δὲ ἐκ τῆς Σλαβικῆς, ἤκασα ὅτι ἡ λέξις ἐκομίσθη εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐκ τῆς Ἀραβίας καὶ Συρίας καὶ ὅτι εἶναι Ἀραβική. Ἀλλὰ τὴν εἰκασίαν μου ταύτην δὲν ἠδυνάμην ν' ἀποδείξω πράγμα, ἅτε ἄπειρος τῆς Ἀραβικῆς. Ἐτερος δ' ὅμοιος λαθὼν γινώσκων τῆς εἰκασίας ἐκεῖνης καὶ ὧν ἔμπειρος τῆς Ἀραβικῆς γλώσσης εἶπέ μοι ὅτι ἀλλοθὺς εὑρεται ἐν τῇ Ἀραβικῇ γλώσσῃ οὐσιαστικὸν τι gadr, σημαίνον ἀδικίαν, βαναυσότητα, γυναικότητα, καὶ ἐξ αὐτοῦ δύναται νὰ παράγῃται τὸ gadur καὶ gadur. Ἐτερος δὲ πάλιν ἀναγνούς ταῦτα ἐδίδασκεν, ὅτι οὐχὶ gadur ἀλλὰ kadara εἶναι ἡ πηγὴ πολλῶν (4 — 5) λέξεων δηλουσῶν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἀραβικῇ ποιῆσαι τὸν ὄνον ὡς παχύν, φαιόν, καὶ ὅτι kadur ἐλέγετο ὁ ἄγριος ὄνος (ἴδε Ἀθηνᾶς τομ. Η' σελ. 142 καὶ 368). Ὅτι ἄρα ἐγώ, ἀγνοῶν τὴν Ἀραβικὴν πρότερον ἐμάντευσα ὁμώμενος ἐκ μεθοδικῶν λόγων, τοῦτο ἀπεδείχθη ἔπειτα περιφανῶς διὰ τῆς μαρτυρίας Ἀραβολόγων.

παρατηρουμένων ἐν ταῖς γλώσσαις ταύταις καὶ ὧν ἕκαστον ἐν τῇ θέσει αὐτοῦ χαρακτηρίζει γεγονός τι τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς ἱστορίας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους· τὸ πλῆθος τῶν γλωσσῶν ὁμοιάζει πρὸς τὸ πλῆθος τῶν εἰδῶν ἐν τῷ κόσμῳ τῶν ζώων. Ὁ δεσμός δ' ὁ συγκρατῶν πάσας κεῖται ἐν τῇ ἐνότητι τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἥς αἱ ἀνάγκαι καὶ αἱ δυνάμεις πανταχοῦ μένουσιν αἱ αὐταί, ἐν τῇ ἐνότητι τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων, ἐν τῇ ἐνότητι τῶν ὑπαρχόντων πραγμάτων καθόλου καὶ τῶν σχέσεων αὐτῶν πρὸς ἄλληλα, σχέσεων ἃς τὸ πνεῦμα καταλαμβάνει καὶ ἡ γλῶσσα ἀντανακλᾷ — δεσμός κατὰ τρόπον οὕτως ἀπείρως πολὺπλοκον διήκων διὰ τῶν ποικίλων τύπων, ἐν οἷς ἐμφανίζεται ὁ ἀνθρώπινος λόγος, καὶ διαμορφῶν τὸν λόγον τοῦτον εἰς ἀδιάλυτον ὕφασμα, ὅπως τὸν φυτικὸν καὶ ζωικὸν βίον φαίνεται διελαύνον ἐν ἀπλοῦν καὶ ἐνιαῖον σχέδιον. Τὰ πορίσματα τῆς γλωσσικῆς τέλος ἔχουσι τὴν μεγίστην σπουδαιότητα καὶ διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀνθρώπου καθόλου καὶ διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ πνευματικοῦ βίου, τὴν τοῦ πολιτισμοῦ, τῆς παναρχαίας ἱστορίας καὶ ἰδιαιτέρας διὰ τὴν τῆς ἀρχαιοτάτης συναφείας τῶν ἐθνῶν, συντόμως διὰ τὴν γνῶσιν τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὰς εὐγενεῖς αὐτοῦ ιδιότητας καὶ τὴν χρῆσιν ἣν ποιεῖται τούτων. Ἐάν τις ᾔθελε νὰ ἐξετάσῃ τὴν ἀξίαν τῶν πορισμάτων τούτων ἐν σχέσει πρὸς τὰ πορίσματα ἄλλων ἐπιστημῶν, θὰ ἐκοπίαζε μάτην· διότι πᾶσα ἀλήθεια εἶναι πολὺτιμος, αἱ δὲ ἀλήθειαι αἱ ἀναφερόμεναι εἰς αὐτὴν τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου ὀφείλουσι πάντως νὰ εἶναι δι' αὐτὸν οὕτω σπουδαῖαι καὶ διαφέρουσαι, ἄν μὴ πλέον, τοῦλάχιστον ὅσον καὶ αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὴν περιβάλλουσαν αὐτὸν φύσιν. Κατ' αὐτὰ ἡ γλωσσικὴ ἔχει ἤδη ἐν ἑαυτῇ ἀξίωμα ἰκανὸν καὶ γνησίαν ἐπιστημονικὴν φύσιν, οὐδ' ἔχει χρεῖαν νὰ λαμβάνῃ ἔξωθεν τι, ἐρειδομένη ἐπὶ ἄλλων ἐπιστημῶν, αἵτινες κατὰ τε τὴν ὕλην καὶ τὸ περιεχόμενον διαφέρουσιν αὐτῆς, ἄν καὶ πᾶσαι ὁμοιοτρόπως ἀγωνίζωνται νὰ προσεγγίσωσι πρὸς τὸ αὐτὸ τέλος, ἥτοι πρὸς τὸν πολυπλασιασμὸν τῶν γνώσεων καὶ τῆς προόδου τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ διαγνώσει ἑαυτοῦ τε καὶ τῆς φύσεως.

Ἐπανερχόμεθα ἐκ τῆς ἀναγκαίας παρεκβάσεως ταύτης εἰς τὴν ἐρώτησιν: «Διατί ὁμιλοῦμεν οὕτως ὅπως ὁμιλοῦμεν;» Καὶ νῦν ὀφείλομεν νὰ λάβωμεν τὸ πρόβλημα τοῦτο εὐρύτερον ἢ ἐν τῷ προηγούμενῳ Ἀναγνώσματι, ἥτοι νῦν ἐρωτῶμεν οὐ μόνον πῶς ἡμεῖς ἐμάθομεν τὰ σύμβολα ταῦτα, ἐξ ὧν ἡ γλῶσσα ἡμῶν συνίσταται, ἀλλὰ καὶ πῶς ἔμαθον αὐτὰ πρότερον ἐκεῖνοι, ὅσοι ἐδίδαξαν ἡμᾶς ταῦτα; πῶς διεσώθη ἡ παράδοσις ὅθεν ἡμεῖς παρελάβομεν, ἐν τῷ τύπῳ τῷ μεταβιβάσθέντι εἰς ἡμᾶς βραδύτερον, ἀπλῶς εἰπεῖν, διατί αἱ λέξεις τῆς γλώσσης ἡμῶν ἔχουσιν οὕτως, ὅπως ἔχουσιν καὶ οὐκ ἄλλως; Εἶδομεν, ὅτι ἕκαστον μέρος καὶ ἕκαστον μόριον πάσης ὑπαρχούσης γλώσσης εἶναι ἱστορικὸν προϊόν, τὸ ἔσχατον ἀποτέλεσμα μακρᾶς σειρᾶς ἀλλοιώσεων, αἵτινες κατὰ μικρὸν ἐτελέσθησαν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ἐξωτερικῶν περιστάσεων καὶ ἐξωτερικῶν αἰτίων γνωστῶν ἡμῖν. Κατ' αὐτὰ ὀρίζεται οἰκοθεν ἡ μέθοδος, καθ' ἣν ἀνάγκη νὰ βαίνωμεν πρὸς πᾶσαν γλωσσικὴν ἔρευναν. Ἐὰν ἐπιθυμῶμεν νὰ κατανοήσωμεν γεγονός τι οἰονδήποτε, δὲν ἐξαρκεῖ νὰ μάθωμεν, πῶς ἔχει σήμερον, ἀλλ' ὀφείλομεν νὰ παρακολουθήσωμεν βῆμα πρὸς βῆμα τὴν ἀνάπτυξιν αὐτοῦ πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ νὰ ζητήσωμεν νὰ διαγνώσωμεν τὰς διαφορὰς φάσεις, ἃς διήνυσεν καὶ τὰς αἰτίας, δι' ὧν ἀφίκετο ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἑτέραν. Ἡ ἀπλὴ ταξινόμησις, διαίρεσις καὶ εὐσύννοπος κατάταξις τῶν πραγματικῶν φαινομένων, τῶν τύπων καὶ ἐκφράσεων ζωῆς γλώσσης, εἶναι ἔργον τῆς γραμματικῆς καὶ τῆς λεξικογραφίας, οὐχὶ τῆς γλωσσικῆς· ἐκεῖναι παρέχουσι μόνον κανόνας καὶ παραγγέλματα, αὕτη δὲ ἀγωνίζεται νὰ ἐξεύρῃ ἐρμηνείας. Καὶ ἂν τὰ μέσα πρὸς ἐρμηνείαν μόνον ἐν τῇ ἱστορίᾳ δύνανται νὰ εὐρεθῶσιν, ἀνάγκη ἡ ἱστορία νὰ ἀποτελέσῃ τὴν ἀφετηρίαν τῆς ζητήσεως. Τὸ κύριον ἄρα τοῦ γλωσσικοῦ ἔργον θὰ συνίστατο νὰ ἐρευνήσῃ καὶ παραστήσῃ, βοηθούμενος ὑπὸ πάντων τῶν προσιτῶν αὐτῷ γλωσσικῶν μνημείων, τὴν ἱστορίαν τῆς ἐξελίξεως τῆς γλώσσης μέχρι τῶν πρώτων αὐτῆς ἀρχῶν· καὶ ἀληθῶς αὕτη εἶναι ἡ μόνη ὁδὸς δι' ἣς δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ ἀληθῆς ἀντίληψις τῆς γλώσσης καὶ ὡς πρὸς τὴν ἰδίαν αὐ-

τῆς φύσιν καὶ ὡς πρὸς τὰς σχέσεις αὐτῆς πρὸς τὰς πνευματικὰς δυνάμεις καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν ἀνθρώπων.

Ἐὰν δ' ἐγγύτερον ἐξετάσωμεν τὸ περὶ ὃ ἀσχολούμεθα ζήτημα, βλέπομεν προφανῶς ὅτι ἡ ἱστορία τῆς γλώσσης στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἱστορίας τῶν λέξεων. Ἡ γλῶσσα σύγκειται ἐκ συμβόλων τῶν διανοημάτων, καὶ τὰ σύμβολα ταῦτα, εἰ καὶ κατὰ τινα ἔννοιαν εἶναι ἀπλῶς μέρη εὐμεγέθους τινὸς ὅλου, οὐχ ἥττον κατ' ἄλλην κυριωτέραν ἔννοιαν, εἶναι ὄντα μεμονωμένα καὶ αὐθύπαρκτα· ἐκάστη λέξις ἢ ἐκάστον σύμβολον ἐκπληροῖ ἰδιαιτέρον προορισμὸν καὶ ἐκάστη, καθ' ἑαυτὴν λαμβανομένη, ὑπόκειται ταῖς μεταβολαῖς καὶ περιπετεῖαις τοῦ βίου τῆς γλώσσης, δύναται νὰ τροποποιηθῇ ἢ νὰ διαμορφωθῇ ἐκ νέου ἢ καὶ ἀπαρχαιωθῇ καὶ ἐκλίπη, ὅπως ὁ προορισμὸς καὶ ἡ φύσις αὐτῆς πέφυκεν. Διὰ ταῦτα ἡ ἐτυμολογία, ἥτοι ἡ μελέτη τῆς ἱστορίας τῶν λέξεων, ἀπαρτίζει τὴν ἀφεταιρίαν καὶ τὴν βάσιν πάσης γλωσσικῆς ἐρεῦνης· αἰ κρατοῦσαι δ' ἀρχαί, αἱ σπουδαιόταται ἀκολουθίαι, αἱ γενικῶς ἐφαρμοζόμεναι καὶ μέγιστον σημαίνουσαι ἀλήθειαι, ἐξ ὧν τὸ οἰκοδόμημα τῆς γλωσσικῆς συνέστηκεν, ἐρεῖδονται πᾶσαι ἀνεξαιρέτως ἐπὶ τῆς γενεαλογίας τῶν λέξεων. Αἱ λέξεις εἶναι, ὡς εἶπεν, οἱ μάρτυρες τῆς γλωσσικῆς, οὓς ἡ ἐτυμολογία ἀνακρίνει, ἵνα μάθῃ τί αὐταὶ διδάσκουσι περὶ ἑαυτῶν, περὶ τῆς γλώσσης εἰς ἣν ἀνήκουσι, καὶ περὶ τῆς γλώσσης καθόλου. Κατὰ πόσον δὲ ἡ μελέτη τῶν λέξεων χρησιμεύει ὡς μέσον, ἵνα καταστήσῃ σαφῇ τὴν πορείαν τοῦ βίου καὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς γλώσσης καὶ ποῦ στηρίζεται ἡ πορεία αὕτη, εἰς τοῦτο θὰ στρέψωμεν κατὰ πρῶτον τὰς ἐρεῦνας ἡμῶν καὶ θὰ ἐξετάσωμεν εὐθὺς παραδείγματα. Ἐπειδὴ δὲ πρόκειται ἀπλῶς περὶ διασαφήσεως τῶν θεωρητικῶς ὑφ' ἡμῶν λεγομένων, θ' ἀφήσωμεν κατὰ μέρος πᾶν δύσκολον καὶ ἀμφίβολον καὶ θ' ἀσχοληθῶμεν περὶ μόνας τοιαύτας λέξεις, ὧν ἡ ἱστορία εἶναι ἐξηκριβωμένη καὶ γνωστή, καὶ πρὸς τούτοις θὰ περιορίσωμεν τὴν ἐκλογὴν ἡμῶν περαιτέρω ἐν ταύταις, ὅσαι χρησιμεύουσι μὲν εἰς διασάφησιν τῶν περὶ ὧν ἡμῖν

ὁ λόγος γενικῶν ἀρχῶν, εἶναι δ' ἅμα, ὅσον ἔνεστιν, ἀπλαῖ καὶ καθολικῶς καταληπταί.

Οὐδεμία λέξις, οὐδεμία λέξεων τάξις ὑπάρχει, εἰς ὣν τὴν ἱστορίαν δὲν θὰ εὕρισκέτις πλείονα ἢ ἐλάσσονα μαρτύρια παντοίων γλωσσικῶν ἀλλοιώσεων. Ἀλλ' ὅμως, ἵνα ἡ ἔκθεσις ἡμῶν εἶναι εὐσύνοπτος, θὰ ἐξετάσωμεν τὰ εἶδη τῶν ἀλλοιώσεων τούτων διαδοχικῶς κατὰ σειρὰν χωρὶς ἕκαστον καὶ συνωδᾷ τῇ προθέσει ταύτῃ θὰ ἐκλέξωμεν καὶ τὰ παραδείγματα. Ἐπειδὴ δ' ὅμως κατὰ τὰς ἐτυμολογικὰς ἐρεῦνας ἀνευρίσκεται, ὅτι αἱ λέξεις δὲν εἶναι ἀπλαῖ οὐσαί, ἀλλ' ὅτι συνίστανται ἐκ πλειόνων μερικῶν στοιχείων, θ' ἀσχοληθῶμεν πρῶτον περὶ τὴν ιδιότητα ταύτην τῶν στοιχείων τοῦ ἡμετέρου λόγου, ἥτοι περὶ τὴν σύνθεσιν τῶν λέξεων.

† "Ὅτι πολὺ σύνθηες ἡμῖν εἶναι νὰ συνάπτωμεν δύο ἀπλᾶς λέξεις, ἵνα ἐκ τούτων ἀπαρτίζωμεν σύνθετον, εἶναι προφανὲς καὶ πασίγνωστον γεγονός. Τούτου παραδείγματα εἶναι λ.χ. οἰκοδεσπότης, Διόδοτος, νυχθήμερον, παχύχυμος, ὠμογέρων, ἀκρόπολις, πολυχρονισμένος, αἱματοκυλισμένος, Παππαδογιάννης κλπ. Τὰ σύνθετα ταῦτα λέγονται ἀντὶ τῶν ἰσοδυνάμων πληρεστέρων ἐκφράσεων, οἴκου ἢ καὶ οἴκων δεσπότης, ὑπὸ τοῦ Διὸς δεδομένος, νύκτα καὶ ἡμέραν, ὁ παχὺν χυμὸν ἔχων, ὁ ὠμὸς γέρων, ἡ ἄκρα πόλις, ἐκεῖνος ὅστις εἶθε νὰ ζήσῃ πολλοὺς χρόνους, ἐκεῖνος ὅστις εἶναι κυλισμένος εἰς τὸ αἷμά του, ὁ Γιάννης τοῦ Παππᾶ. Ἰνα ἐπιτύχωμεν συντομωτέρων καὶ εὐχρηστοτέρων ἐκφράσεων, τοῦτο μὲν παραλείπομεν τὰς προσθεσεις καὶ συνδέσμους καὶ τὰς πτωτικὰς καταλήξεις ἐνίων λέξεων, τοῦτο δὲ ἀναστρέφομεν πολλάκις τὴν συνήθη τῶν λέξεων τάξιν, πρὸ πάντων δὲ συνάπτομεν καὶ ὑποβάλλομεν τὸ ὅλον σύνθετον ὑπὸ ἓνα καὶ μόνον τόνον καὶ οὕτω δίδομεν εἰς αὐτὸ ἐνότητα μείζονα ἐκείνης, ἣν αἱ ἀντ' αὐτοῦ πρὸ τῆς συνθέσεως κατὰ παράθεσιν λεγόμεναι λέξεις εἶχον. Τὸ τελευταῖον μέσον, ὁ ἐνιαῖος τόνος, εἶναι τὸ σπουδαιότατον ἐξωτερικὸν σημεῖον, ὃ μετεχειρίζομεθα, ἵνα συ-

νάψωμεν δύο ἢ καὶ πλείονας ἐτοιμούς· λέξεις εἰς μίαν νέαν, σύ· ν-θετον, ὀνομαζομένην (πρβλ. παντάπασι, ἔγωγε), ἐν ᾗ τότε συνήθως μία τις τῶν πρότερον χωρὶς ἐκφωνουμένων λέξεων καταλαμβάνει τὴν πρώτην θέσιν, αἱ δὲ ἄλλαι φαίνονται ὑποτελεῖς αὐτῇ. Ὁ καθημερινὸς ἡμῶν λόγος βρίθκει τοιούτων συνθέτων, καὶ ἡ μετάβασις ἀπὸ τῆς ἀπλῆς παραθέσεως εἰς πλήρη καὶ τελείαν σύνθεσιν τελεῖται οὕτω κατὰ μικρὸν καὶ ἀπαρατηρήτως, ὥστε περὶ πολλῶν λέξεων πολλάκις δυνάμεθα ν' ἀμφιβάλλωμεν, ἂν ὀφείλωμεν νὰ γράφωμεν αὐτὰς ἡνωμένας ὡς συνθέτους ἢ καὶ ὅλως χωρὶς ἐκατέραν· ἐντεῦθεν ἐν πολλοῖς σαλεύει ἡ χρῆσις, πρβλ. οἶος δὴ ποτε ἢ οἶος δὴ ποτε, ὅπου δὴ ποτε ἢ ὅπου δὴ ποτε, δῆλα δὴ ἢ δηλαδή, δῆλον ὅτι ἢ δηλονότι, ἂν τε—ἂν τε ἢ ἂν τε—ἂν τε κατὰ τὸ εἶτε εἶτε, διίφιλος ἢ Διίφιλος, τοῦτ' ἔστιν ἢ τουτέστιν, ἡ γοῦν ἢ ἡγουν, *senatus consultum* ἢ *senatusconsultum*, *plebis scitum* ἢ *plebiscitum*, τὸν Παππᾶ Γιάννη ἢ τὸν Παππαγιάννη, τὸν Μπαρμπ' Ἀνδρέα ἢ τὸν Μπαρμπανδρέα κλπ. Ἐνίοτε ἡ τοῦ τόνου θέσις διδάσκει ἡμᾶς, ὅτι ἐγένετο ἀληθῶς σύνθεσις, πρβλ. ἔγωγε, παντάπασι, Νεάπολις, Ἑλλήσποντος. Ἄλλοτε δὲ ἡ σημασία, λ. χ. οὐκοῦν=λοιπόν, νεώσοικοι οὐχὶ νεώς, ἀλλὰ μᾶλλον νεῶν οἶκοι, φρουρά, φρουδός ἢ φρουδή (οὐχὶ ἢ φρουδός) κλπ. Ἄλλοτε δὲ πάλιν ἡ κατ' ἀναλογίαν τοῦ τελεσθέντος συνθέτου τούτου γένεσις ἄλλου συνθέτου, ὅπερ ἄνευ τοῦ πρώτου θὰ ἦτο ἀδύνατον, λ. χ. οὐκέτι οὐχὶ οὐκ ἔτι, διότι λέγεται καὶ μηκέτι ἐκ τοῦ μὴ ἔτι, Διόσδοτος ἐκ τοῦ Διὸς+δοτός, διότι καὶ Θεόσδοτος, ὁ ἀδύνατον ἐκ τοῦ Θεὸς+δοτός.

Ἄλλα δὲ πάλιν σύνθετα, λ. χ. εὐκαιρῶ (ἐ)παίρω, ἐπειδὴ πρὸ πολλῶν αἰώνων συνετέθησαν καὶ οὕτω βαθύτατα εἰσεχώρησαν εἰς τὸ γλωσσικὸν ἡμῶν αἶσθημα, συνεχωνεύθησαν οὕτως εἰς ἐν τι στερεὸν ὅλον, ὥστε ἡμεῖς μετὰ δυσκολίας πολλῆς ἐνθυμούμεθα ὅτι πρότερον ἦσαν κεχωρισμένα. Πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἄλλο τι μεῖζον παρατηρεῖται ὅτι οὐκ ὀλίγα τῶν συνθέτων τούτων προέβησαν εἰς

τὴν συγχώνευσιν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἀπαιτεῖται σκέψις τις, ἵνα δυνηθῶμεν ν' ἀνεύρωμεν τὰ στοιχεῖα αὐτῶν· τοῦτο συμβαίνει μάλιστα ὅτε καὶ ἀλλοιώσις τις ἐπῆλθεν, λ. χ. ἐφέτος, ἔμπορος, χορηγός, ἀφουκράζομαι (= ἐπακροῶμαι, ἡδασύτης κατὰ τὸ ὑφορῶμαι - ἀφορῶμαι), καθίζω, ὅθεν ἐκάθισα καθιῶ, ἀμφιέννυμι ἡμφιέννυν ἡμφίεσα καὶ ἔπειτα ἀμφιάζω ἄμφια, δὲν ἀντὶ οὐδέν, ἐν ᾧ ἀκριβῶς τὸ ἀρχαῖον, τὸ ἰδίως ἐκφράζον τὴν ἄρνησιν στοιχεῖον οὐ ἀπώλετο, ἀντ' αὐτοῦ δὲ ὑπελείφθησαν αἱ προσθῆκαι, οὐ + δέ + ἐν - οὐ δέ ἐν, οὐ δέν. Ἄλλ' εἰ καὶ ἀπώλετο καθ' ὁλοκληρίαν τὸ ου, τὸ ὑπολειφθὲν δὲν ἔχει τὴν αὐτὴν τούτῳ δύναμιν. (Ἐνιαχοῦ τῆς Θεσσαλίας ἔχει καὶ τὴν αὐτὴν ἐκείνῳ χρῆσιν, διὸ καὶ ἐν ἀποκρίσεσι μεταχειρίζονται αὐτὸ ὅπου ἡμεῖς τὸ ὄχι λέγομεν λ. χ. ἐπῆγες κεῖ ποῦ σε εἶπα; δέν, = οὐχί). Ἐπειτα αὐθάδης καὶ Ἴων. αὐτώδης ἐκ τοῦ αὐτο-άδης, σκυθρωπὸς ἐκ τοῦ σκυθρὸς σκυθράζω (σχυδμαίνω σκύζα) καὶ ὦψ ὠπός. Τὸ χρεῶν χρεῖη χρῆναι χρῆν ἄγνοεῖται εἰσέτι ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου λέγοντος μόνον χρῆ, οἱ δὲ ἔπειτα συνέθεσαν τὸ ὄνομα χρῆ μετὰ τοῦ ὄν, ἤ, εἶη, εἶναι, ἣν καὶ συγχωνεύσαντες ἀπῆρτισαν τὸ νῦν ῥῆμα νομιζόμενον χρεών, χρῆ, χρεῖη, χρῆν. Ἄνευ τῆς ἱστορικῆς ἐξετάσεως ταύτης οὐδεὶς ἀνθρώπων θὰ ἠδύνατο νὰ εἰκάσῃ καὶ ἔτι ἦττον ν' ἀποδείξῃ τὴν σύνθεσιν ταύτην, ἀλλὰ πάντες θὰ ὑπελάμβανον τοῦτο ἀπλοῦν. Οὐδ' ὅτι τὸ δεσ-πότης εἶναι σύνθετον ἐκ τοῦ δεσ- ἀντὶ δεμ-ς (= δόμος) καὶ ποτ-ις = οἴκου κύριος, ἐπίστανται οἱ μεταχειριζόμενοι τὴν λέξιν ταύτην. Ὁμοίως ἄγνοεῖται ὅτι τὸ δάμαρτα εἶναι σύνθετον ἐκ τοῦ δαμ+ (= δόμος) καὶ ἀραρίσκω, ἀρτύω, ἐπαρτής, καὶ δῆ = ἡ ἀρτύουσα, διευθύνουσα τὸν οἶκον, ὅτι τὸ φρουρὸς φροῦδος σύγκεινται ἐκ τοῦ προ+ ὀρὸς προ+ ὀδδὸς κτλ.

Τούτοις προστίθεται καί τι ἕτερον, ὅτι οὐ μόνον ἐκεῖναι αἱ Ἑλληνικαὶ λέξεις εἶναι σύνθετοι, ὅσων τὰ στοιχεῖα ἢ εὐθὺς ἐκ πρώτης ὀφews ἢ μετὰ σκέψιν τινὰ ἀνευρίσκονται, ἀλλὰ καὶ πολλαὶ ἄλλαι, περὶ ὧν ἡμεῖς ἀφ' ἑαυτῶν δυσκόλως θὰ ἠρχόμεθα εἰς ὑπόνοιαν ὅτι

δὲν εἶναι ἀπλαῖ καὶ ἀδιαίρετοι, καὶ περὶ ὧν πιστεύομεν ὅτι δὲν δύναται ν' ἀποδειχθῇ τὸ ἐναντίον διὰ τῶν μέσων, ἅτινα ἢ νῦν παρούσα φάσις τῆς γλώσσης ἡμῶν παρέχει, καὶ αὐταὶ ἀναλύονται εἰς πλείονα ἀρχαιοθὲν κεχωρισμένα στοιχεῖα, ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν παλαιότεραν γλωσσικὴν φάσιν. Ὀλίγα παραδείγματα θὰ διαλευκάνωσι τὸ πρᾶγμα, π. χ. πέρυσσι (per-ut = πάρος ἔτος), πιέζω = [ἐ]πι-σεδῶ καὶ δῆ = ἐπικάθημαι, ὅζος καὶ ὅ-σδ-ος = συνοδός, com-it-es ἐκ τοῦ ὅ (= ἀθροιστικῶ α) καὶ σεδ, ὅθεν ὁδός, Σλαυ. chodŭ· ἔνεκα ἐκ τοῦ sem + Фека ὅθεν Φέκητι· οὗτος ἐκ τοῦ so (= ὁ τῶ ἀντωνύμῳ, ὁ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἐγένετο ἄρθρον) καὶ τοῦ u (ὁ καὶ ἐν τῷ πάν-υ κεῖται, καὶ ὅπερ ἐν τῇ παλαιότητι γλώσσει τῶν Ἰνδῶν πολλάκις εὐρίσκεται μετὰ ἐπιτατικῆς σημασίας) καὶ τοῦ io. (πρβλ. Ἰνδ. sō ἤτοι so-u καὶ ἀρχαῖον Περσ. hauw)· σήμερον τήμερον ἀντὶ (σ)σήμερον (τ)τήμερον ἐκ τοῦ κιο + αμερον (τὸ κιο = τῆδε, πρβλ. ci-ira), ὥστε, = τῆδε τῇ ἡμέρᾳ· ἄλλοδ-απὸς ποδ-απὸς (καθ' ἃ καὶ παντο-δαπὸς ὕστερον) τοῦ-απος ἀντιστοιχοῦντος τῷ Λατ. —inquus ἐν τοῖς antinquus, propinquus, κττ.

Ἄλλ' ἀρκοῦσι τὰ σύνθετα ἐν οἷς αὐθυπόστατοι κατ' ἀρχὰς λέξεις συνεδέθησαν εἰς μίαν νέαν κατὰ τε τὸν τύπον καὶ τὴν σημασίαν· νῦν δ' ἐρχόμεθα ἐπὶ ἄλλην τάξιν συνθέτων, ἅτινα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς γλώσσης ἔχουσι πολλῶ μείζονα σημασίαν.

Λάβωμεν κατὰ πρῶτον ἅτὰ ὀνόματα πιθόπουλλον, ἀρχοντόπουλον, ἀρχοντοπούλλα, τουρχόπουλλος, ψησόπουλλον, φαλιδόπουλλον, κλπ. Ταῦτα λήγοντα εἰς-πουλλος-πουλλον-πούλλα ἔχουσι καθόλου ὑποκοριστικὴν σημασίαν οἷαν ἢ κατάληξις-ι(ον)-ακι(ον) κλπ. ἐκφράζουσιν. Δῆλον ἄρα ὅτι τὸ-πουλλος ἰσοῦται ὑποκοριστικῇ κατάληξει, καὶ τοῦτο φαίνεται εὐλογον εὐθύς ὡς λάβωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν, ὅτι κατάγεται ἐκ τοῦ λατινικοῦ pullus (= νεοσσός)· διότι ὅπως τὸ πάλαϊ ἐλέχθη καὶ ἐπὶ τέκνων τὸ νεόσσια οὕτως ἐλέχθη κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα τοῦτό τε καὶ τὸ ὑποκοριστικὸν τούτου ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἀπλοῦν καὶ σύνθετον εἰς δῆλωσιν τοῦ νεοσσοῦ, τοῦ νεογνοῦ, πρβλ.

Δι' ἀγρίσμα προφυλακτικὸν πούλλων ιεράκων» (παρὰ Δημητρίῳ Κωνσταντινοπολίτῃ ἐξ Ἱερακοσοφίου Α' 55), καὶ πούλλια ἐν Ἀποκρύφῳ Εὐαγγελίῳ (σελ. 110), ποῦλλος λέγεται ἔτι ἐν Κύπρῳ ὁ νέος καὶ εὐχάριστος ἄνθρωπος, ὀρνιθόπουλλα, περιστερόπουλλα παρὰ Συμεῶν Σήθ, περιστερόπουλλον, ὀρνιθόπουλλον, ἀγριοπούλλια, σκυλλόπουλλον, ἐν Ὀρνεοσοφίῳ, ψησσόπουλλον παρὰ Προδρόμῳ, ἀρχοντόπουλλα παρὰ Πορφυρογεννήτῳ κτλ. Καταστάν δ' οὕτως ἰσοδύναμον πρὸς τὸ νεογόνον, διὸ καὶ ἐπὶ μόνων τῶν ζώντων ἀνθρώπων καὶ ζῶων εὐρίσκεται λεγόμενον πρὸ τοῦ δεκάτου αἰῶνος, προέβη κατὰ μικρὸν εἰς ὀήλωσιν καὶ παντὸς μικροῦ πράγματος, πρβλ. ψαλιδόπουλλον, ἐμποτόπουλλον ἤδη παρὰ Προδρόμῳ¹). Ἐπὶ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ἔνθα τὸ ἄτονον ου, ι (η, ι, ει, υ, οι, υι) ἀποβάλλονται, τὰ εἰς πούλλος πούλλον λήγοντα ἀπολέσαντα τὸ ου λήγουσιν εἰς=πλος—πλον, τραγόπλο(ν), Παππαδόπλος, ἐν δὲ τῷ Πόντῳ καὶ τὸ λ ἐξεβλήθη, ὥστε λέγεται ἀρνόπον, τραγόπον κτλ. Οὕτως ἐκ τῆς λέξεως pullus—πούλλος κατηρτίσαμεν κατάληξιν ὑποκοριστικὴν, οὐδεμίαν δὲ φαινόμεθα σφίζοντες ἔννοιαν τοῦ ἐτύμου, διὸ καὶ συνάπτομεν αὐτὴν καὶ μετ' ἀψύχων μικρῶν τὸ μέγεθος, λ.χ. καλαθόπουλλο, σπιτόπουλλο κλπ. καὶ δι' ἐνὸς λ γράφουσιν αὐτὴν οἱ πολλοὶ παρὰ τὸ ἀληθὲς ἔτυμον.

Πάντες ἡξεύρομεν τὰ ἐπιθετα εἰς-ήρης, λ.χ. χαλκήρης, θυμήρης, ἀμαξήρης, κωπήρης, ποδήρης, φρενήρης στιχήρης, μονήρης (βίος), τυμβήρης, κλινήρης, χοήρης, τοξήρης, τειχήρης, λογχήρης κλπ. τό—ήρης τοῦτο ἔχον τὴν ἀρχὴν ἐκ τοῦ ῥήματος ἀραρίσκω ἄρηρα, ἄρμενος κλπ. σημαίνει κυρίως τὸν ἀρηρότα, τὸν ἡρμωσμένον, κλπ. χαλκ-ήρης (=ὁ χαλκῷ ἡρμωσμένος, περιβεβλημένος), φρενήρης (=ὁ ἀρηρῶς τὰς φρένας), χρυσήρης, κωπήρης, ξιφήρης κλπ. Ἀλλὰ κατὰ μικρόν, ἐπειδὴ πολλὰ τῶν εἰς—ηρης ἐπιθέτων ἐφαίνοντο ἐπιδεκτικὰ εὐρυ-

¹) Παρβλ. περὶ τούτου πλείονα ἐν Παρνασσῷ Τύμ. ΙΖ' σελ. 561 κξξ.

τέρας τινὸς ἐκδοχῆς, πρβλ. ἰσήρης = ὁ ἴσους ἡρμωσμένος καὶ δὴ πάλιν ἴσος, στεγήρης = ὁ στέγη ἡρμωσμένος καὶ δὴ ἐστεγασμένος, χλοήρης = ὁ χλόη περιβεβλημένος καὶ δὴ χλοερὸς κττ., διὰ τοῦτο ἀπετρίβη βαθμηδὸν ἡ σημασία τοῦ ἡρμωσμένου, ἀρηρότος, καὶ τὸ = ηρης ἐξελήφθη ἀπλῶς κατάληξις ἐπιθετική, οἶα τὸ -εἰος, -ιος, -ης κλπ., διὸ ἐλέχθη καὶ μονήρης = μόνος, καὶ ὁσμήρης παρὰ τὸ ὁσμηρὸς = ὄζων κττ.

Ὅμοίως τῇ -ηρης ἔχει καὶ ἡ κατάληξις -ωδης, παραγομένη ἐκ τοῦ ὄζω, ὄδωδα, ὄδμή, πβλ. εὐώδης, δυσώδης. Παρ' Ὀμήρῳ λέγονται τὰ ἐπίθετα εὐώδης, θυώδης, κηώδης, ἐν οἷς πᾶσι σαφέστατα καταφαίνεται ἡ ἔννοια τοῦ ὄζειν. Ἐπειδὴ δ' ἐκεῖ μάλιστα ἐμφανίζεται, ὅπως πάντες πείρα ἐπιστάμεθα, ἡ ὁσμή ὅπου πολλὰ εἶναι τὰ ἐκπέμποντα αὐτήν, διὰ τοῦτο ἐξ ἐπιθέτων ἐπιδοκτικῶν τοιαύτης πλημμελοῦς, ἦτοι παρὰ τὸ ἔτυμον, ἐκδοχῆς ἀφηρέθη τὸ -ωδης ἐπὶ τῆς ἐννοίας τῶν πολλῶν, τοῦ πλήθους, τῆς ἀφθονίας· ὥστε κατὰ τὸ πιτυ-ώδης = ὁ ὄζων πιτύων καὶ δὴ ὁ πλήρης πιτύων, ἀνθεμῶδες (ἔαρ) τὸ ὄζον καὶ βριθὸν ἀνθέων κττ. ἐλέχθη καὶ λυσσώδης καὶ πετρώδης καὶ σαρκώδης, Ἀλεξανδρῶδες, περιπετειώδης, πρεπῶδες, κττ. Ἐπειδὴ δὲ φύσει ὅπου ὑπάρχουσι πολλὰ, ἐκεῖ μάλιστα ἐμφανίζεται τὸ εἶδος αὐτῶν, τὸ -ώδης περιῆλθεν εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς ὁμοιότητος, γυναικώδης, στοιχειώδης = ὁ ὅμοιος καὶ δὴ ἀνήκων τοῖς στοιχείοις, γραώδης = ὁ ὅμοιος καὶ δὴ πρέπων γραί, ἀκριδῶδης = ὁ ὅμοιος ἀκρίδι, χιονώδης, κττ. Ἐκ τῆς ἐννοίας τῆς ἀφθονίας καὶ τῆς ὁμοιότητος προέκυψε φύσει ἡ ἔννοια τοῦ γένους, ὥστε ἐλέχθη καὶ τὰ ἀκριδῶδη = τὸ γένος τῶν ἀκρίδων, τὰ σιτώδη = τὸ γένος τῶν σιτηρῶν, τὰ κερυώδη, τὰ πυρώδη κλπ.

Ὅμοίως τούτοις ἐγένετο καὶ ἡ λέξις ἄγρα κατάληξις δηλωτική πάθους ἢ καθόλου ἐλαττώματος, κακίας τινός, οἷον στραβάγρα, σκοτειν-άγρα, τυφλ-άγρα, κουφ-άγρα, νυστ-άγρα, κουτσ-άγρα, ἀμελ-άγρα (= ἀμέλεια), ἀναφ-αγ-άγρα (= τὸ μὴ δύνασθαι φαγεῖν) κττ. Τὴν ἀρχὴν δὲ τῆς ἀνα-

πτύξεως ταύτης εὐρίσκομεν ἐν τοῖς ἀρχαίοις ποδ-άγρα (τὸ πιάσι-
μοντῶν ποδῶν), χειράγρα, καθ' ἃ βαθμηδὸν ἐπλάσθησαν τὰ
εἰρημένα. Ὅτι ἡ λέξις ἄγρα δὲν ἐδήλου τὸ πάλαι νόσημα (πρβλ.
μυάγρα, θηράγρα, γαλεάγρα, κρεάγρα κλπ). οὐδὲν πρὸς
τοὺς πλάσαντας τὰ νεωτερικὰ ταῦτα, καθ' ἃ οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς, ἂν τὸ
pullus δὲν εἶχεν ὑποκοριστικὴν σημασίαν. Οἱ πλάσαντες τὸ κου-
ράγρα κλπ. ὁρμηθέντες ἐκ τῶν γνωστῶν αὐτοῖς ὀνομάτων πο-
δάγρα, χειράγρα ἀφῆρσαν τὸ -αγρα μετὰ τῆς σημασίας
ἣν ἠσθάνοντο ἐν τούτοις, ἡδιαφόρου δ' ἔλως περὶ τῆς πρώτης
ἐτυμολογικῆς σημασίας τῆς λέξεως.

Τὸ αὐτὸ συνέβη καὶ εἰς ἄλλα τῆς γλώσσης· παρ' Ὀμήρῳ
φέρεται ὄνομα ὦπα=ὄμμα, εἰς ὦπα ἰδέσθαι, εἰς ὦπα ἔοικεν
κττ. καὶ ἐντεῦθεν σύνθετα πρόσ-ωπον, ἔνωπα, εἰσωποὶ κλπ.
Κατὰ ταῦτα ἐπλάσθησαν βραδύτερον καὶ ἄλλα πολλὰ ἐπίθετα εἰς
-ωψ -ωπος, -ωπὸς καὶ εἰς -οπός, πρβλ. νυκτάλωψ, οἰνωπός,
εἰσωπός, μυωπός, χαροπός, νεωπός (ἔθεν τὸ νῦν νωπός), σκυ-
θρωπός, ὑδρῶψ κλπ. τούτων τὰ εἰς -ωπὸς ἐδήλουν πολλάκις
τὸ φαίνεσθαι τοιοῦτον ἢ τοιοῦτον, οἶον, ἄγριωπός, ἄρρενωπός,
ξανθωπός, ῥοδωπός, φαιδρωπός, κλπ. Ἐπειδὴ δὲ ὅ,τι φαί-
νεται τοιοῦτον ἢ τοιοῦτον, δὲν εἶναι πάντοτε καὶ ἀληθῶς ὅποιον
ἀκριβῶς φαίνεται, ἀλλὰ πολλάκις μόνον κατὰ τὸ φαινόμενον, ἐν-
τεῦθεν προέκυψεν εὐκόλως ἡ ἔννοια τοῦ ὀλίγον, ἥτοι τοῦ ὑποκορι-
σμοῦ πρβλ. τὰ σημερινὰ ἄγριωπός, μεγαλωπός, δηλοῦντα κττ.
οὐχὶ τὸν ἄγριον, μέγαν ἀληθῶς, ἀλλὰ μόνον τὸν κατὰ τὴν θεὰν ἄγριον,
μέγαν. Κατὰ μικρὸν προέβημεν εἰπόντες καὶ κοκκινωπός, κιτρι-
νωπός, πρασινωπός, νυχτωπά, ἀπονωρωπά, συναυγωπά,
ἀργωπά κλπ. Καὶ καθ' ὃν τρόπον εἶδομεν τό τε -ηρης καὶ -ωδης
καταπεσόντα εἰς ἀπλᾶς ἐπιθετικὰς καταλήξεις οἶαι καὶ αἱ ἀρχαῖοι-
θεν κληρονομηθεῖσαι -ιος, -ικος κτλ., οὕτω καὶ τὸ -ωπὸς ἐγέ-
νετο· διὸ νωπός= νέος, ἔπειτα ἐν Ἰκαρίᾳ ἤκουσα ἱτσωπον κρέας
ἀντὶ αἰγῖτσωπόν=αἰγειον (ἐν Κρήτῃ (γ)ιτσιακὸν ἀντὶ αἰγίτσιακόν),
καὶ σιταρωπὸν πιθάριν, τ.ἔ. πίθος διερρωγὼς ὥστε μόνον σίτον

οὐχὶ δὲ καὶ ὑγρόν τι δύναται νὰ περιλάβῃ, καὶ κρασωπὸν πιθάρι κττ.

Τὰ εἰς -λογιον -λογία λήγοντα σύνθετα οὐσιαστικὰ ἐδήλουν τὸ πάλαι τὸ συλλέγειν, τὸ ἐν ᾧ ἐγίνετο ἡ συλλογὴ, ἔπειτα τὴν συλλογὴν αὐτήν· πρβλ. ἀνθολόγιον, ἀνθολογία=τὸ ἐν ᾧ συνελέχθησαν ἄνθη, δεκατηλόγιον, ξενηλόγιον κλπ. Ἐπειδὴ δὲ ὅπου τελεῖται ἡ συλλογὴ, ἐκεῖ φύσει εἶναι πολλὰ τῶν συλλεγομένων, τὸ -λόγι(ον), λογιὰ προσέλαβον τὴν ἔννοιαν τῶν περιληπτικῶν, πρβλ. σκυλλολόγι=τὸ ἄθροισμα τῶν κυνῶν, πολλοὶ κύνες, ζητιανολόγι=πολλοὶ ζητιᾶνοι, ἐπαίται, μπερπαντολόγι ἢ μπερμπαντολογιὰ, φτωχολογιὰ, ἐδικολογιὰ (=τὸ ἄθροισμα τῶν ἐδικῶν=συγγενῶν)· -λόγι ἄρα καὶ -λογιὰ νῦν σημαίνουν σι, τι παρ' ἀρχαίοις αἱ καταλήξεις τῶν περιληπτικῶν ὀνομάτων.

Ἐν ἄλλοις ἡ γένεσις τοῦ ἐπιθήματος εὐρίσκεται εἰσέτι ἐν τῇ ἀρχῇ· οὕτω λ. γ. λέγεται ἐν Κρήτῃ παρὰ τὰ πολλὰ εἰς -λόγος λήγοντα ὀνόματα, χαλικολόγος, πουλλολόγος, ἀλαττολόγος, κουκκολόγος, λαχανολόγος, χοχλιδολόγος κλπ. καὶ τὸ ὄνομα κωπελλολόγος ὅπερ οὐδὲν ἄλλο ἢ τὸν νεανίαν, κώπελλον ὡς εἰπεῖν σημαίνει.

Κατ' αὐτὰ δὴλον ὅτι ἡ γένεσις τῶν ἐπιθημάτων τελεῖται κατὰ τοὺς ἀκολουθοῦς νόμους.

1) Ἀνάγκη τὸ μὲν πρῶτον συνθετικὸν νὰ εἶναι ἐτυμολογικῶς σαφὲς καὶ νὰ συνάπτηται ἐναργῶς μετ' ἄλλης ἢ μετ' ἄλλων λέξεων τῆς γλώσσης· τὸ δὲ δεύτερον, ἂν μέλλῃ νὰ καταστῇ ἐπίθημα, νὰ λέγεται ἐν πολλαῖς λέξεσιν ἐν τῇ θέσει ταύτῃ, καὶ αἰ μετὰ τῆς αὐτῆς σημασίας.

2) Ἀνάγκη ἡ σημασία τοῦ β' συνθετικοῦ νὰ εἶναι ἐπιδεκτικὴ ἀφηρημένης τινὸς καθολικεύσεως.

3) Ἐὰν ἡ λέξις ἢ λαμβανομένη κατὰ ταῦτα ὡς β' συνθετικὸν ἢ ἐκλίπη ὅλως (πρβλ. ὦδης, ὦπα) ἢ μεταβληθῇ φωνητικῶς ἢ τυπικῶς ὥστε ν' ἀποχωρισθῇ πῶς καὶ ἐπισκισθῇ ἡ σχέσις τοῦ ἀπλοῦ καὶ τοῦ β' συνθετικοῦ, (-πουλλος καὶ πουλλί), ἡ

γένεσις τοῦ ἐπιθήματος καθίσταται εὐκολωτέρα, ὅτε καὶ ἡ μεταβολὴ καὶ ἀποβολὴ ὅλως τῆς σημασίας ἐπιτυγχάνεται.

Καθ' ὃν δὲ τρόπον ἀλλοιοῦνται ἢ καὶ ἀπόλλυνται αἱ σημασίαι τῶν ἐπιθημάτων, οὕτως ἀλλοιοῦνται καὶ οἱ τύποι αὐτῶν. Ἐκ τῶν ὑποκοριστικῶν εἰς -άριον ἐγένοντο μεγεθυντικὰ εἰς -αρος -άρα, ποδάρι πόδαρος ποδάρα, κριάρι κρίαρος κριάρα, μουλάρι μούλαρος μουλάρα, πιθάρι πίθαρος πιθάρα κττ. Ἐντεῦθεν ἀφῆρέθη κατάληξις μεγεθυντικὴ -άρα, πρβλ. «κοιλάρα, χειλάρα αὐτάρα, βουιδάρα, γλωσσάρα κλπ. Κατ' αὐτὰ ἐλέγχθη καὶ ἐκ τοῦ τρόμος τρομ-άρα, τοῦ στραβωμὸς στραβωμ-άρα, ἔπειτα καὶ κουτα-μάρα καὶ νυστα-μάρα κττ., ἥτοι ἀπηρτίσθη ἐπίθημα -μάρα, μετὰ τινος ὅλως ἰδιαιτέρας σημασίας, ἥτοι τῆς τοῦ πάθους, πρβλ. ζουρλαμάρα, παλαβομάρα, βουθαμάρα, στραβομάρα, τυφλωμάρα κτλ. Ἐτυμολογικῶς τὸ -μαρα οὐδὲν βεβαίως τοιοῦτον πάθος ἐδήλου, καθ' ὃ οὐδὲ τὸ -άγρα, ἀλλ' οὐδὲν πρὸς τὸ πρᾶγμα ἡ σημασία τούτων ἐλήφθη οὐχὶ ἐκ τῆς πρώτης ρίζης, ἀλλ' ἐκ τῶν συνθέτων, ἀφ' ὧν ἀπεσπάρθησαν.

Ἀπὸ τοῦ ποιμήν, ἄφρων, τέκτων, πίων, ὄνομα, θαῦμα κττ. γίνεται διὰ τοῦ ἐπιθήματος jω, φωνητικῶς ὁμαλῶς, ἐνεστωτικὸν θέμα εἰς -αινω, ὅσον ποιμαίνω, ἀφραίνω, τεκταίνω, πιαίνω, ὀνομαίνω, θαυμαίνω, καθ' ὃ καὶ ἐκ τῶν εἰς -ων ἄρσ. ἐσχηματίζοντο διὰ τοῦ ἐπιθήματος jᾱ θηλυκά εἰς -αινα, λέ-ων λέ-αινα, γείτων γείτ-αινα, θεράπων θεράπ-αινα, τέκτων τέκτ-αινα κττ. ἐκ τούτων δ' ἀφῆρέθησαν τὰ ἐπιθήματα -αινω -αινα ἀντὶ jω, jᾱ καὶ δὴ λέγεται καὶ χαλεπ-αίνω (διὰ τὸ ἐναντίον εὐφραίνω) καὶ ἀκολαστ-αίνω κττ. καὶ λύκ-αινα καὶ θέ-αινα καὶ κάπρ-αινα κττ. κττ. Σήμερον δὲ ἡ κατάληξις -αινα ἐμφαίνει πολλαχοῦ μᾶλλον τὴν σύζυγον τοῦ ὑπὸ τοῦ πρωτοτύπου ὀνομαζομένου, ἥτοι Γιώργις -Γιώργ-αινα, Δημήτρις -Δημήτρ-αινα, Νικόλας -Νικόλ-αινα, Σταμάτις Σταμάτ-αινα κλπ.

Γνωστὴ εἶναι ἡ περιεκτικὴ κατάληξις -ēum ἐν τῇ Λατινικῇ

γλώσση, *oliv-ētum* = ἐλαιών, *nucē-tum* = καρυών, *ilic-ētum* = πρινών κλπ. Ἐπειτα ὅπως τὸ μ τοῦ τρόμος στραβωμὸς μετέβη εἰς τὸ -αρα καὶ συνήθη μετ' αὐτοῦ εἰς -μαρα, οὕτω καὶ τὸ c τοῦ *ilicetum*, *nucetum* κττ. μετεβιβάσθη εἰς τὸ *etum* καὶ δὴ ἐλέχθη καὶ *bū-cētum* = βούνομος τόπος, *busti-cetum* = τύμβος, πυρά, ἀπὸ τοῦ *bustum*.

Αἱ καταλήξεις -bam καὶ -bo τοῦ παρατατικοῦ καὶ τοῦ μέλλοντος τῆς Λατινικῆς γλώσσης τῆς α' καὶ β' συζυγίας οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ αὐτὸ τοῦτο τὸ φύω (*fui*, ἐκ τῆς ρίζης *bleu*, Ἰνδ. *bhavati*), ὃ τεθὲν κατόπιν ἀπαρεμφατοειδοῦς τινος λέξεως ἔλαβε τὸν τύπον τοῦτον *are-bhuam*, *are-bhuo*· ἐν τῇ διαλέκτῳ τῶν Ὁμβρων σφύζεται τὸ *f*, πρὸς *aikdafet* = **aequidavit*. *aamanaffed* = *mandavit*. Αἱ καταλήξεις τοῦ μέλλοντος τῶν πλείστων Ῥωμανικῶν γλωσσῶν, Γαλλ. *chanterai*, Ἰταλ. *cantero*, (ἦτοι *cantare* + *ho*) Ἰσπ. *cantare*, Πορτογ. *cantarei*, οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ σύνθεσις ἀπαρεμφάτου τοῦ ῥήματος ὃ ὁ μέλλων ἀνήκει καὶ τοῦ *habeo*· διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἐν αἷς διαλέκτοις τὸ *habeo* οὐκ ἐπετάσσετο ἀλλὰ προετάσσετο τοῦ ἀπαρεμφάτου, δὲν ἐσχηματίσθη μονολεκτικὸς μέλλων, λ. χ. ἐν Σαρδην. *hapu cantai* οὐχὶ *cantarhapu*, καὶ ἐν τῇ διαλέκτῳ τοῦ *Logodoro* περιφραστικῶς καὶ μετὰ τῆς προθέσεως *a*, ἦτοι *hapo a cantare*, καὶ ἐν τῇ Ἰσπαν. καὶ Πορτογ. εὗρηται καὶ κεχωρισμένος ὁ τύπος οὗτος *cantar-te-hé*, *cantar-te-hei*. Σημαίνει ἄρα κυρίως *habeo cantare* ἢ *habeo cantandum* ἢ *habeo quod cantem* = ἄσαι ἔχω, ἐκ δὲ τῆς ἐννοίας τοῦ ὀφείλειν ποιῆσαι τι προκύπτει εὐκόλως ἡ ἐννοία τοῦ θέλειν, μέλλειν ποιῆσαι τοῦτο. Ἐν μεσαιωνικοῖς ἔργοις εὗρισκονται καὶ περιφράσεις σαφέστερον καθιστῶσαι τὸ πρᾶγμα, πρὸς *rex venire habet*, *ego facere habeo bonitatem*, *ego te ferire habeo* κττ.

Πᾶσαι αἱ σημασιολογικαὶ καὶ φωνητικαὶ ἀλλοιωσεις τῶν β' συνθετικῶν τούτων καὶ τροπαὶ αὐτῶν εἰς ἐπιθήματα συνέβησαν ἐν τοῖς ἱστορικοῖς χρόνοις, ἄλλαι μὲν ἐν τοῖς ἀρχαίοις, ἄλλαι δὲ ἐν τοῖς μεσαιωνικοῖς, καὶ τρόπον τινὰ ἐνώπιον ἡμῶν, καθ' ὧν ἡμεῖς ὑπὸ

τῆς γραπτῆς παραδόσεως ὁδηγούμενοι δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν βῆμα πρὸς βῆμα τῇ γενέσει καὶ ἀναπτύξει αὐτῶν. Διὰ τούτων δὲ διδασκόμεθα πρῶτον μὲν ὅτι κατὰ πάντας τοὺς αἰῶνας δύνανται νὰ δημιουργῶνται τοιαῦτα ἐπιθήματα ἐξ αὐθυποστάτων λέξεων λεγομένων ἐν τέλει τῶν συνθέτων, ἔπειτα δ' ὅτι ἐν παντὶ χρόνῳ καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς ἀρχαιοτάτοις καθ' ὁμοίον τινα τρόπον πάντως ἐγένοντο τὰ ἐπιθήματα καὶ αὐτὰ τὰ ἀρχαιότατα, ἥτοι σύνθεσις εἶναι ἡ πρώτη πηγὴ αὐτῶν. Τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν, τοῦτο μὲν διότι ἡ γλωσσοπλαστικὴ δύναμις τῶν ἀνθρώπων καθὼς καὶ πᾶσαι αἱ ψυχικαὶ αὐτῶν δυνάμεις δὲν δύνανται νὰ εἶναι κατὰ ποῖον διάφοροι αἱ νῦν τῶν παλαιῶν, τοῦτο δὲ διότι, ἂν μὴ ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἡλῆθευε καὶ δὴ ἡμεῖς ἡναγκαζόμεθα κατὰ τὰς γλωσσικὰς ἡμῶν ἐρεῦνας νὰ μὴ προβαίνωμεν πέραν τῆς ιστορικῆς παραδόσεως τῆς γλώσσης ἡμῶν, τότε οὐδεμία ἐρευνα περὶ τῆς ιστορίας τῆς γλώσσης θὰ ᾔτο δυνατό. Διότι ὀλίγων μόνων γλωσσῶν δύνανται ὁ γλωσσοδίφης νὰ παρακολουθῇ ἐπὶ μακρὸν χρόνον τὴν ἀνάπτυξιν ποδηγετούμενος ὑπὸ γλωσσικῶν μνημείων. Ἀλλὰ καὶ ὅταν ᾖ ἡ παράδοσις κρίνηται καλλίστη, ἡ ἐμφάνις γλώσσης τινος εἰς τὴν γραμματεῖαν δὲν εἶναι συνεχῆς, ἀλλὰ μόνον ὀλίγας τινὰς περιόδους διαφωτίζει, τὰς δὲ λοιπὰς τοῦναντίον ἐγκαταλείπει εἰς τὸ σκότος· καὶ ἂν δὲ πάλιν πάντα τὰ ὑπάρχοντα βοηθητικὰ μέσα καλῶς χρησιμοποιήσωμεν, οὐδαμῶς ἐπιτυχάνομεν νὰ προσεγγίσωμεν εἰς αὐτοὺς τοὺς χρόνους τῆς γενέσεως τῆς γλώσσης.

Ἐντεῦθεν πηγάζει ἡ ἀπαραίτητος ἀνάγκη, ἵνα ὁ ἐτυμολογῶν ἀπευθύνῃ τὰς ἐρεῦνας αὐτοῦ ἀμέσως εἰς τὴν πρὸ αὐτοῦ ὕλην τῆς γλώσσης, καὶ ἀποσπᾷ ἀπὸ πάσης λέξεως ὥσεί δι' ἀνακρίσεως τὴν βιογραφίαν αὐτῆς, μεταφέρῃ δὲ τὰς ἀλλοιώσεις καὶ μεταβολὰς, ἃς ἐν τῇ πρὸ αὐτοῦ γλώσσῃ βλέπει γινομένας, ἐπὶ τὰ ἀρχαιότερα στάδια τῆς ἐξελίξεως αὐτῆς, ἵνα κατ' ἀναλογίαν τούτων δυνηθῇ νὰ διαγνώσῃ καὶ κρίνῃ τὰς παλαιότερον συμβάσας ὁμοίας ἀλλοιώσεις. Ἐὰν δὲ κατὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην προβαίῃ μετὰ τῆς ἀναγ-

καίας προσοχῆς καὶ αὐστηρᾶς ἀκολουθίας, τὰ πορίσματα αὐτοῦ θὰ εἶναι ὁμοίως ἀκαταμάχτητα καὶ ἀσφαλῆ, ὅπως τὰ τοῦ γεωλόγου, ὅστις ἐκ τῶν λειψάνων ζωικῶν καὶ φυτικῶν ὁργανισμῶν ἐξηγμένων ἐκ βαθέων πετρωμάτων, συμπεραίνει περὶ τοῦ στρώματος καὶ τῆς θέσεως τοῦ πετρώματος τούτου, ὅτε ἀκόμη ἐπ' αὐτοῦ ἤχμαζε θα-
 ψιλῆς φυτικῆ καὶ ζωικῆ ζωῇ ἀνάλογος πρὸς τὴν σημερινήν.

Ἐὰν ἐπανέλθωμεν ἐκ τῆς θεωρητικῆς ταύτης ἐκδρομῆς ἐπὶ τὴν ἱστορίαν τῆς γλώτσης, θὰ ἴδωμεν τὰ λεχθέντα ἐφαρμοζόμενα εὐ-
 θὺς ἐπὶ τὸ πρῶτον μέλλον νὰ ἐξετασθῇ παράδειγμα. Διότι βε-
 βαίως οὐδεὶς ἀγλωσσολόγητος θὰ ὑποτοπᾷ ποτὲ ὅτι ὁ ἀρχαιο-
 τατος ῥηματικὸς τύπος ἐστὶ δὲν εἶναι ἀπλοῦς καὶ ἀδιαίρετος ἀλλὰ
 σύνθετος. Ἄλλ' ἂν λάβῃ πρὸ ὀφθαλμῶν ὅτι τὸ -τι ὃ ἐν τέλει φέρε-
 ται προσκεκολλημένον, εὐρίσκεται καὶ ἐν πολλοῖς ἄλλοις ῥήμασι,
 πάντοτε ἐν τῷ ἐνικῷ τρίτῳ προσώπῳ, τίθητι, φατί, δίδωσι,
 ἴστασι, δείκνυσι Δωριστὶ ἀντὶ τίθησι, φησί, δίδωσι ἴστησι,
 δείκνυσι, ὅτι ἐν τῇ Λατ. λέγεται *legi-t, fer-t, habe-t, ai-t* κλπ.
 καὶ ὅτι ἐν τῇ Ἰνδικῇ ὁμοίως *dadāti* = δίδωσι, *dadhāti* = τίθητι,
astī = ἐστὶ κτλ., πείθεται ὅτι τὸ μὲν *es* εἶναι ἡ ρίζα τοῦ ῥήμα-
 τος, τὸ δὲ *ti* εἶναι δηλωτικὸν τοῦ προσώπου, διὸ καὶ συνάπτεται
 πρὸς τὴν ἀντωνυμίαν το. Ἐδήλου ἄρα τὸ *es* — *ti* οὐδὲν ἄλλο ἢ
 «εἶναι τοῦτον» ὅπως τὸ *es-μι* (= εἰμί) τὸ «εἶναι με». Καὶ εἶναι
 μὲν ἀληθὲς ὅτι τὴν σύνθεσιν ταύτην δὲν δυνάμεθα ν' ἀποδείξωμεν
 διὰ τῶν γλωσσικῶν μνημείων, ὅπως λ.χ. τὸ Γάλλ. *je chanter-ai*
 ἢ τὸ ἡμέτερον ἀκριδ — ὠδῆς, νυστ — ἀγρα κλπ., διότι καὶ ἐν
 αὐτῇ τῇ ἀρχαιοτάτῃ παραδοθείσῃ ἡμῖν Ἰνδικῇ γλώσσῃ ἀμφότερα
 τὰ στοιχεῖα ταῦτα, τὸ *es* καὶ τὸ *ti*, εὐρίσκονται συγκεχωνευμένα
 εἰς μίαν ἐνότητα, καὶ οἱ τότε λαλοῦντες τὴν Ἰνδικὴν γλῶσσαν ἀρ-
 χαῖσι Ἰνδοὶ εἶχον ἤδη ἀποβάλλει τὸ περὶ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ αἰσθημα
 οὔτω τελείως ὅπως ἡμεῖς τὸ περὶ τοῦ — ἡρης ἢ — ὠπὸς ἢ οἱ Γάλλοι
 τὸ τοῦ -*ai-as-a* τοῦ μέλλοντος αὐτῶν. Ἄλλ' ὅμως δὲν εἶναι δυνατόν,
 ἂν που ἰσχύωσιν τὰ κατ' ἀναλογίαν συμπεράσματα, ἢ ἰσχὺς τῶν
 ἐτυμολογικῶν ἡμῶν ἐργασιῶν νὰ ὑπόκειται ἀμφισβόλις τινί. Ἀμφο-

τεραι, ἤτοι καὶ ἡ ρίζα *es* καὶ ἡ κατάληξις *ti*, ὑπῆρξάν ποτε, διὸ καὶ ἀνευρίσκονται ἐν πάσαις ἀνεξαίρετως ταῖς ἀδελφαῖς γλώσσαις τῆς ἡμετέρας ὁμοεθνίας. "Οτι δ' ὁ σύνδεσμος αὐτῶν πρὸς τὸν εἰρημένον σκοπὸν οὐδὲν ἔχει τὸ ἄτοπον, ἀλλ' ὅτι τοῦναντίον εἶναι ὅλως σύμφωνος πρὸς τὴν φύσιν τῆς γλώσσης, περὶ τούτου διδασκόμεθα, ἂν ρίψωμεν βλέμμα τι ἐπὶ τὰς λοιπὰς προσωπικὰς καταλήξεις τῶν ῥημάτων ἡμῶν, αἵτινες ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ προέρχονται ἐκ προσωπικῶν ἀντωνυμιῶν· πρὸ βλ. εἰμί (= *es—μι*) ἐσ—σί, ἐσ—τί κττ. ἐν οἷς τὸ — *μι* πάντως συνάπτεται πρὸς τὴν ἀντωνυμίαν με, ὥστε *es—μι* ἐδήλου « εἶναι — με ».

Ἐπειράθημεν νὰ καταστήσωμεν διὰ τινων παραδειγμάτων σαφεῆ τὴν ὁδόν, ἣν ἡ γλῶσσα βαίνει πρὸς γένεσιν καταλήξεων καὶ πρὸς σχηματισμὸν γραμματικῶν κατηγοριῶν καὶ τάξεων λέξεων, καὶ τὰ παρατελέντα πρὸς τοῦτο παραδείγματα θὰ ἀρκῶσι πληρέστερα. Τὰ ὀνόματα εἰς — *πουλλος*, — *λογος* (ἐπὶ τοῦ συλλέγειν) — *λόγι* κττ. ἀποτελοῦσιν ἐκάτερον ἰδιαιτέραν τάξιν, ἔχουσαν ὠρισμένας ιδιότητας, ἤτοι παράγονται ἐξ οὐσιαστικῶν καὶ μεταβάλλουσι τὴν σημασίαν αὐτῶν καθ' ὠρισμένον τινὰ τρόπον, εὐρίσκονται ἅπαντα ἀνεξαίρετως ἐν ἰδιαιτέρᾳ σχέσει πρὸς τὰ ἐξ ὧν παρήχθησαν ὀνόματα, καὶ ἐκπληροῦσιν ὠρισμένον σκοπὸν ἐν τῇ ὀργανισμῷ τῆς γλώσσης, σκοπὸν ἐκπραζόμενον ὑπ' αὐτῶν καὶ ἐξωτερικῶς διὰ τῶν συλλαβῶν — *πουλλος*, — *πούλλα*, — *πουλλο*, — *λόγος*, — *λόγι*, — *λογιά*. Ἐν τοῖς εἰς — *ωδης* καὶ — *ηρης* ἡ ιδιότης αὕτη ἐμφανίζεται ἔτι σαφέστερον, καθ' ὅσον τὸ — *ώδης* — *ήρης* εἶναι ἐν τοῖς γλωσσικοῖς μνημείοις αἰείποτε καταλήξεις, οὐχὶ δὲ καὶ εὐχρηστοὶ ἐν τῇ γλώσσῃ λέξεις, οὐδ' ἔχομεν αἰσθημα τούτων ὡς λέξεων, ἀλλ' ἀπλῶς ὡς καταλήξεων, διὸ καὶ συχνοτέρα αὐτῶν ἡ χρῆσις ἢ τῶν εἰς — *λογι* — *λογιά*. Ὅπως δὲ τὰ εἰς — *ήρης* — *ώδης* οὕτως ἔχουσι καὶ τὰ εἰς — *ωπὸς* καὶ τὰ οὐσιαστικὰ εἰς — *άγρα* — *(μ)άρα*.

Ὡσαύτως τὸ τοῦ *θ'* ἐνικοῦ προσώπου ἐν τῷ τίθη — *ς*, δίδω — *ς*, ἴστη — *ς*, δείκνυ — *ς* ἦτο ἐν παλαιοτέροις χρόνοις πληρέστερον *σι*,

πρβλ. ἐσ-σί, καὶ τὸ σι τοῦ φη-σί, δίδω-σι ἐλέγετο, καθ' ἃ ἀνω-
τέρω ἐδιδάχθη, παλαιότερον ὅπως καὶ ἐν ταῖς Δωρικαῖς διαλέκτοις
φαίνεται, -τι, δείκνυ-τι φᾶ-τι κττ., τὸ -ν τοῦ ἔφη-ν, ἴστη-ν,
ἔστη-ν, ἔγνω-ν κττ. πρότερον ἐλέγετο m (πρβλ. *inquam*). Καὶ
ταῦτα πάντα τὰ γραμματικὰ σύμβολα ἦσαν ἐν παλαιοτάτοις χρόνοις
αὐθυπόστατα καὶ αὐθύπαρκα στοιχεῖα, λέξεις μετὰ σημασίας
ἀκριβῶς ὠρισμένης, ἔπειτα δὲ προσετέθησαν εἰς ἄλλας λέξεις καὶ
συνεχωνεύθησαν μετ' αὐτῶν. Προσετέθησαν δὲ οὐχὶ ἐν μιᾷ ἢ δυοὶ
λέξεσι καὶ οὐχὶ ἅπαξ ἢ δις, ἀλλὰ πολλαῖς καὶ οὕτω πολλάκις καὶ
μετὰ σημασίας οὕτω καθολικῆς, ἀορίστου, ὥστε κατὰ μικρὸν ἀνε-
πτύχθη ἐκ τούτων ἀναλογία τις κατὰ τινα ὠρισμένην φορὰν καὶ
δὴ ὅλη τάξις συνθέτων. Καθ' ἑαυτὰ τὰ στοιχεῖα ταῦτα, ἂν ἀφή-
σωμεν κατὰ μέρος τὴν ῥηθεῖσαν ἀοριστίαν τῆς σημασίας καὶ τὸ
συχνὸν τῆς χρήσεως αὐτῶν, οὐδεμίαν ἄλλην ἐκέκτηντο ιδιότητα
διακρίνουσαν τὰ μετ' αὐτῶν συντιθέμενα ἀπὸ τῶν ἄλλων συνθέτων
τῆς γλώσσης, ὅποια τάνωτέρω (σελ. 95) μνημονευθέντα. Ἄλλ' οὐδ' ἀπητεῖτο τι πλεόν, ἵνα ἐπιβάλῃ αὐτοῖς ὅλως νέον χαρακτῆρα
ἵνα μεταβάλῃ αὐτὰ ἀπὸ λέξεων πλήρων σημασίας εἰς ἀσημάν-
τους προσθήκας ἄλλων λέξεων. Πάντα ταῦτα μετέστησαν εἰς
τυπικὰ στοιχεῖα, τ. ἔ. εἰς στοιχεῖα ἐκφράζοντα τὴν σχέσιν
παραγώγου λέξεως πρὸς ἄλλην, παριστῶντα τὴν γραμματικὴν
αὐτῆς δύναμιν, καὶ διακρίνοντα αὐτὴν ἀπὸ τῆς πρωτοτύπου λέ-
ξεως, εἰς ἣν ἡ παραγωγικὴ κατάληξις προσετέθη. Ἦν χρόνος ὅτε
τὰ ὀνόματα εὐώδης, πιτυ-ώδης, χρυσ-ήρης, ὀρνιθό-που-
λον, χαρ-οπός, ποδ-άγρα κττ. ἐλέγοντο καὶ ἐνοοῦντο κατὰ
τὸν αὐτὸν τρόπον ὅπως καὶ τὸ εὐ-μαθής, πιτυο-κάμπτης, χα-
ρο-ποιὸς κττ. τ. ἔ. ὡς σύνθετα ὀνόματα καὶ οὐδὲν ἄλλο. Μόνον
δὲ διότι ἔνια τούτων ἐκρίθησαν προσφορώτερα καὶ εὐχρηστότερα
πρὸς τοὺς σκοποὺς τῆς γλώσσης, ἥτοι πρὸς πλήρωσιν ἐπειγουσῶν
ἀναγκῶν τῆς ἐκφράσεως ἐν τῇ γλώσσῃ, διὰ τοῦτο τὰ ὀλίγα ταῦτα
προσέλαβον νέαν ὅλως φύσιν, ἐνῶ τὰ λοιπὰ ἔμειναν σύνθετα ὅποια
ἐξ ἀρχῆς ἦσαν.

Οὐδαμῶς δέ, ὡς γνωστόν, εἶναι ἀσυνήθης ἡ συσσώρευσις καὶ πλειόνων τυπικῶν στοιχείων ἢ ἐπιθημάτων ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ λέξει. Ἐν τῇ λέξει φορτικότης λ. χ. ἐμφανίζεται τὸ ἐπιθήμα-
-της προσκείμενον τῷ θέματι φορτικο-. Ἄλλ' οὐδ' αὐτὸ εἶναι ἀληθῶς θέμα, διότι σύγκειται ἐκ τοῦ φορτο- καὶ τοῦ ἐπιθήματος ικο. Καὶ πάλιν τὸ φορτο- εὐρίσκεται ὁμοίως συνιστάμενον ἐκ τοῦ φορ- καὶ τοῦ ἐπιθήματος -το, ὅπερ καὶ ἐν τῷ κοῖ-τος, χόρ-τος κττ. εὐρίσκεται. Τὸ δὲ φορ εἶναι τύπος καθ' ἑτεροίωσιν ἐκ τῆς ρίζης φερ προελθόν. Καθ' ὃν δὲ τρόπον ἐν τέλει τὰ ἐπιθήματα οὕτω προσκολλῶνται καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ τῶν λέξεων τὰ προθήματα, π. χ. κριτὸς ὑποκριτὸς ἀνυπόκριτος ἀνυποκρισία, ἀνεξίτηλος δυσπαραίτητος, δυσπαραμύθητος, εὐκαταφρόνητος, εὐκατέργαστος, ἐπεξεργάζομαι, ὑπεξανίσταμαι κτλ. Ἡ ἡμετέρα γλῶσσα φιλεῖ τὰς πολυπλόκους ταύτας συνθέσεις, καὶ δι' αὐτὸ σύνθετα ὅποια λ. χ. τὸ ἀν-υπ-εξ-αίρε-τος, ἀν-επι-τη-δε-ιό-της, ἐπ-εν-θε-τι-κός, ἐπ-εξ-εργασ-τι-κός κττ. οὐδὲν ἀσυνήθης εἶναι ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ ὅπως ἕκαστος ἐπίσταται. Διὰ τῶν συνθέσεων τούτων ἅμα μὲν κατωρθοῦται νὰ συγκαλύπτηται πλεῖστον ἡ ἀληθὴς ρίζα τῶν λέξεων, ἅμα δὲ ἐπιτυγχάνεται σὺν τῷ χρόνῳ διὰ σειρᾶς ὅλης εὐρυτέρων ἐκδοχῶν καὶ ἀλλοιώσεων, διὰ μεταβάσεως ἀπὸ κατηγορίας εἰς ἄλλην νὰ ἐκφράζεται διὰ μιᾶς λέξεως παράστασις σφόδρα περίπλοκος καὶ χρήζουσα ὅλης προτάσεως ἢ καὶ προτάσεων εἰς ἀνάλυσιν καὶ κατάληψιν, λ. χ. ἀσυμμετρία, ἀνεπιτηδειότης κττ.

Ἐκτὸς ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, καὶ τούτων ἀπλῶς φαινομένων, πᾶσαι αἱ λέξεις τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης δύνανται κατὰ τὸν ἐκτεθέντα τρόπον ν' ἀναλυθῶσιν εἰς πλείονα, τοῦλάχιστον εἰς δύο στοιχεῖα, ὧν τὸ μὲν ἐκφράζει τὴν κυρίαν σημασίαν ἣ ἔννοιαν τῆς λέξεως, τὸ δ' ἕτερον περιορισμόν, γενίκευσιν, ἢ σχέσιν τῆς ἐννοίας ταύτης πρὸς ἄλλας. Καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ μικρὰ λεξείδια, ἅτινα φαίνονται τελείως ἀπλᾶ, περιέχουσιν, ὅπως ἀκριβεστέρα ἐξέτασις ἐλέγχει (ὅπως τὸ ἐσ-τί, δίδω-ς), ἓνα ἢ δύο φθόγγους, λείψανα

τῶν ἀρχαιοτάτων αὐτῶν στοιχείων, ἣ ἀποδείκνυται ὅτι κατ' ἀλήθειαν περιεῖχον ἄλλοτε περισσότερον τοῦ ἐνὸς στοιχείου ἢτοι τῆς ρίζης, ἀλλ' ἀπέβαλον αὐτά, λ. χ. ἔφη ἀντί ἔφη-τ (inquit), ἄλλο ἀντί ἄλλοδ (aliud). Κατ' αὐτὰ δύναται νὰ θεωρηθῇ ἐν τε τῇ Ἑλληνικῇ καὶ ταῖς ἀδελφαῖς αὐτῆς γλώσσης ὡς κανὼν διὰ πᾶσαν λέξιν τόδε, ὅτι ἐκάστη λέξις περιέχει πάντοτε ἐν ριζικὸν ἢ θεματικὸν καὶ ἐν τούλάχιστον τυπικὸν στοιχεῖον, ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ἐκάστη λέξις σύγκειται ἐκ μιᾶς ρίζης συντεθειμένης μεθ' ἐνὸς ἢ πλειόνων προθημάτων, ἢ συντομώτατα: πᾶσα λέξις ἔχει καὶ τύπον ὠρισμένον. Αἱ λέξεις ἄρα πανταχοῦ δὲν εἶναι μόνον καὶ καθ' ἑαυτὰς σύμβολα πλήρη ἐννοίας ἀλλ' ἐκφράζουσιν ἅμα καὶ σχέσιν, περιέχουσι πλὴν τῆς σημασίας καὶ σημείον τι, δι' οὗ κατατάσσονται εἰς τινὰ τάξιν ἢ κατηγορίαν μετ' ἄλλων λέξεων.

Ἐν τοῖς κυρίοις ἄρα ἔργοις τῆς γλωσσικῆς ἐρεύνης ἀνάγκη νὰ ἀναγραφῇ καὶ τόδε, ὅτι αὕτη ὀφείλει ἐκάστης λέξεως, οὐ μόνον ἐκείνων ἃς ἡμεῖς συνήθως ὀνομάζομεν συνθέτους, νὰ διαλύη καὶ ἀνευρίσκη τὰ στοιχεῖα, καὶ καθορίζῃ τίνα τούτων εἶναι ριζικά καὶ τίνα τυπικά. Ἀνάγκη νὰ ἐκλέπωμεν καὶ ἀποκαθαίρωμεν τὸν πυρῆνα τῶν λέξεων, τὴν ρίζαν, ἀπὸ τῶν περιχειμένων προσθηκῶν καὶ ν' ἀποδεικνύωμεν, τίς ὁ ἰδιαίτερος τύπος καὶ ἡ σημασία τῶν προσθηκῶν τούτων. Ἀλλ' ἐκ τῶν ἐξετασθέντων παραδειγμάτων ἐγένετο ἐπ' ἴσης καὶ τόδε δῆλον, ὅτι οὐδεμία οὐσιώδης καὶ κατ' ἀρχὴν ὑπάρχει διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο εἰρημένων ἐτυμολογικῶν ἐργασιῶν, ἢτοι μεταξὺ τῶν κατ' ἐξοχὴν λεγομένων συνθέτων (λογοποιός, νομο-θέτης) καὶ τῆς παραγωγῆς (πιτυώδης, χαλκήρης, παιδόπουλλο, στραβάγρα κλπ). Διότι κατ' ἀμφοτέρας πρόκειται περὶ ἀναλύσεως παλαιοτέρας συνθέσεως, ἐν ἣ ὁ δύο αὐθυπόστατα στοιχεῖα συνήφθησαν καὶ εἰς ἐν ἰδιαίτερον ὅλον συνεχωνεύθησαν. Τὸ πρᾶγμα τοῦτο εἶναι τρόπον τινὰ οὕτω προφανές καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ λαλοῦν, ὥστε ἀληθῶς εἰπεῖν δὲν θὰ ἔχρηζεν ἰδιαίτερου λόγου.

Διότι οὐδεμιᾶς ἀντιρρήσεως ἐπιδεικτικὸν εἶναι, ὅτι ὀνόματα οἷον πιτυ-ώδης ἀρχοντό-πουλλα, οὐδέποτε θὰ ἐσχηματίζοντο ἐν

τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ, ἂν μὴ ὑπῆρχον ἐν αὐτῇ τὰ ὀνόματα -ώδης (εὐ-ώδης δυσ-ώδης), ποῦλλος. Τὸ αὐτὸ λεκτέον καὶ περὶ τῶν ὀνομάτων κουφ-άγρα, σκυλλο-λόγι, κωπελλο-λόγος, ἥτοι οὐδὲ ταῦτα θὰ ἐσχηματίζοντο, ἂν μὴ ὑπῆρχον τὰ ἀπλὰ ὀνόματα ἄγρα, -λογος. Ἄλλ' ὁμοίως ἔχει καὶ τὸ Γαλλ. chanter-ai καὶ τὸ ἑλληνικὸν ἐσ-τί καὶ τὰ λοιπὰ ἀναγραφέντα παραδείγματα. Καθόλου δὲ δύνανται μὲν οὐκ ὀλίγα τυπικὰ στοιχεῖα, ἐκ πάντων τῶν μερῶν τῆς τε κλίσεως καὶ τῆς παραγωγῆς, ν' ἀναχθῶσιν εἰς γνωστὰς, αὐτοτελεῖς λέξεις, μεθ' ὧν τὰ τυπικὰ ταῦτα στοιχεῖα ἄλλοτε ἐπαυ-τίζοντο καὶ ἐξ ὧν προῆλθον, ἀλλ' ὅμως ἄλλων πολὺ πολυπληθε-στέρων στοιχείων εἶναι ἀδύνατον ν' ἀνευρεθῇ ἡ ἀρχή, ἀλλ' οὐχ ἥττον οὐδεὶς δι' αὐτὸ δικαιούται νὰ πιστεύσῃ, ὅτι ἄλλοῖα τις ὑπῆρξε τούτων ἢ ἱστορικὴ ἐξέλιξις. Ἡ πρότασις: ὅμοια αἷτια ἐπιφέρουσιν ὅμοια ἀποτελέσματα, ἀληθεύει αἰωνίως καὶ ἐν τῇ Γραμματικῇ ὅπως πανταχοῦ. Εἶδομεν πόσον εὐκόλως τὰ τυπικὰ στοιχεῖα ὑπέκεινται μεταβολαῖς καὶ συγκοπαῖς, ὥστε ἐπι-σκιάζονται ἢ καὶ ἀπόλλυνται ἐξ ὀλοκλήρου τὰ γνωρίσματα τῆς κα-ταγωγῆς αὐτῶν. Τὸ ἄγρα ἐν τῷ στραβάγρα, κουφάγρα δύνα-ται ἀκόπως νὰ ἀνευρεθῇ καὶ ἀναγνώρισθῇ, ὁμοίως καὶ τὸ -πουλ-λος ἐν τῇ ἀρχοντόπουλλος, ὀρνιθόπουλλον κττ., ἀλλ' ἀπη-τοῦντο ἱστορικαὶ τῆς γλώσσης γνώσεις, ἵνα ἐξευρεθῇ ἡ ἀρχὴ τοῦ -ωδης -ηρης ἐκ τοῦ ὄζω, ἀραρίσκω ἐν τοῖς εἰς -ωδης -ηρης ὀνόμασιν. Πάντα ταῦτα εἶναι, ὡς γνωστὸν ἡμῖν ἐγένετο, σύνθετα, ἀλλ' ἡ χρῆσις τῆς γλώσσης τούτων μὲν τὰ ἔχνη τῆς καταγωγῆς συνέχυσεν καὶ συνεκάλυψε, ἐκείνων δὲ οὐχί. Ἐτι δὲ ἐμ-βριθέστεραι ἔρευναι ἀπητοῦντο, ἵνα τὸ Γαλλικὸν chanter-ai καὶ ἔτι μᾶλλον, ἵνα τὸ Λατινικὸν are-bam are-bo καὶ πολλῶ μᾶλλον ἔτι ἐμβριθέστεραι, ἵνα τὸ Ἰαπετικὸν es-ti, Ἰνδ. asti Ἑλλ. ἐστὶ δυνηθῶμεν ν' ἀνακαλύψωμεν. Καὶ ἂν μὴ κατ' εὐτυχίαν διεσώ-ζοντο ἡμῖν παλαιότερα λείψανα τῆς Γαλλικῆς γλώσσης καὶ τῆς Ὀμβρικῆς, ἢ γένεσις τῶν καταλήξεων -ai -as -a, -bam -bo θὰ παρέμενε πάντοτε αἰνίγμα, εἰς οὗ τὴν λύσιν ἠδύναντο μὲν νὰ προ-

αχθῶσιν εὐφυεῖς εἰκασίαι ἀλλ' ἀποδείξεις πειθαναγκάζουσαι οὐχί.

Καθ' ἐκάστην ἀπώλειαν γλωσσικῆς τινὰς φάσεως κειμένης μεταξὺ δύο περιόδων τῆς γλώσσης ἀπόλλυται ἡμῖν μέρος τοῦ ὕλικου ἐκείνου, ἐξ οὗ θὰ ἡδύνατο νὰ διαγνωσθῇ καὶ κριθῇ ὑφ' ἡμῶν ἡ ἀρχὴ τῶν τύπων τῆς νεωτέρας περιόδου. Ἄν ἡ μητρικὴ ἡμῶν γλῶσσα μὴ συνεδέετο πρὸς μηδεμίαν ἄλλην ἐπὶ τῆς γῆς ἀλλ' ἴστατο μεμονωμένη, ὀλίγαι μόνον τῶν λέξεων αὐτῆς θὰ ἡτυμολογοῦντο πειστικῶς, νῦν δ' αἱ ἀδελφαὶ γλῶσσαι, ζῶσαι καὶ ἐκλιποῦσαι, βοηθοῦσιν εἰς περαιτέρω ἔρευναν. Καὶ ἂν πᾶσαι αἱ βαθμίδες τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως αὐτῆς παρεδίδοντο ἡμῖν διὰ γραπτῶν γνησίων μνημείων, θὰ ἡδυνάμεθα ἀναμφιβόλως νὰ κατανοήσωμεν καὶ τὸ ὑπόλοιπον μέρος, ὅπερ ἡμῖν σήμερον ὑπολείπεται σκοτεινόν. Εἶναι δηλ. ἀδιάσπαστος ἄλυσις ἀναλογικῶν πορισμάτων, ἥτις ἀναγκάζει τὸν γλωσσοδίφην νὰ πεισθῇ ἀδαμαντίνως καὶ ὁμολογήσῃ ὅτι αἱ ἀναλύσεις τῶν λέξεων, ἅς πανταχοῦ κατεργάζηται, δὲν εἶναι ἀπλᾶι ἀφαιρέσεις, ἀλλ' ὅτι κατ' ἀλήθειαν ἀποχωρίζουσι τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα, δι' ὧν συγκολληθέντων ποτὲ συνεκροτήθησαν αἱ νῦν ὑπάρχουσαι λέξεις. Ἐπὶ τῆς πεποιθήσεως δὲ ταύτης στηρίζεται ἡ ἀξία τῶν ἀναλύσεων, τῶν ἑτυμολογικῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ. Ἄν δ' αὗται ἡδύνατο καὶ ὥφειλον νὰ θεωρηθῶσιν ἐν μέρει μὲν ἱστορικῶς ἀληθεῖς, ἐν μέρει δ' ὅμως ἀπλῶς ἀφαιρέσεις καὶ ψευδῇ πορίσματα, τότε αἱ περὶ τὴν ἱστορίαν τῆς γλώσσης ἔρευναι τοῦ γλωσσοδίφου θὰ ἦσαν ἄγονοι καὶ μάταιαι, καὶ οὗτος ἀντὶ προσεγγίσεως πρὸς τὴν ἀλήθειαν φαντάσματα θὰ ἐπεδίωκεν.

Κατὰ ταῦτα θὰ ἡδυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν ὡς θεμελιώδη ἀρχὴν τῆς συμπάσης ἑτυμολογίας τὸδε, ὅτι ὅπουδῆποτε εὐρίσκομεν στοιχεῖόν τι, ὅπερ ἔχειμέν, καθ' ἑαυτὸ λαμβανόμενον, σημασίαν ὠρισμένην, ἀλλὰ συνεδέθη μετ' ἄλλων στοιχείων, ἵνα παράσχη αὐτοῖς ἰδιαιτέραν τινὰ σχέσιν, ἐκεῖ κατ' ἀνάγκην ὀφείλομεν νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι τὸ στοιχεῖον τοῦτο κατ' ἀρχὰς ἀπετέλει αὐθόπαρκτον καὶ αὐτοτελὲς ὄλον. Τὰ μέρη τῶν λέξεων ἡμῶν ἦσαν ποτε καὶ αὐτὰ λέξεις.

Ὀλίγα τινὰ περαιτέρω πορίσματα προκύπτοντα ἐκ τῆς αὐτῆς θεμελιώδους ἀρχῆς θ' ἀπασχολήσωσιν ἡμᾶς κατωτέρω, ὅταν θὰ ἔχωμεν προχωρήσει εἰς τὰς ἐρεῦνας ἡμῶν περὶ τῆς ἱστορίας τῆς γλώσσης τοῦ ἀνθρώπου. Πρὸς τὸ παρὸν ἀρκεῖ ἡμῖν ἡ κτηθεῖσα βεβαίωσις ὅτι, ἀφοῦ πᾶσαι αἱ γνωσταὶ λέξεις προῆλθον ἐκ συναρμογῆς αὐθυποστάτων τὸ πρὶν γλωσσικῶν ἀτόμων, οὐσιωδέστατον μέλος ἐν τῷ μηχανισμῷ τῆς γλώσσης ἀπαρτίζει ἡ τοῦ ἀρχαίου ὑλικοῦ τῆς γλώσσης μεταχώνευσις καὶ μετατύπωσις εἰς νέους τύπους, ὁ σχηματισμὸς συνθέτων λέξεων, μεθ' οὗ συχνὰ βαίνει παραλλήλως ὁ ὑποβιβασμὸς ἐνὸς ἢ πλειόνων στοιχείων εἰς ἀπλᾶ τυπικὰ στοιχεῖα. Ἡ ἀπλούστερον εἰπεῖν, μεταξὺ τῶν φαινομένων, ἐφ' ὧν στηρίζεται ἡ ἀδιάλειπτος ἀλλοίωσις καὶ ἀναμόρφωσις τῆς γλώσσης, οὐδὲν εἶναι οὕτω καθολικῆς καὶ μεγάλης σπουδαιότητος ὅσον τοῦτο. Τίνα δ' ἄλλα συνοδεύουσι καὶ στηρίζουσι τοῦτο, περὶ αὐτῶν ἐν τῷ προσεχεῖ Ἀναγνώσματι.

ΑΝΑΓΝΩΣΜΑ ΤΡΙΤΟΝ

Ἡ μεταβολὴ τῶν φθόγγων, ποῦ στηρίζεται, πῶς ἐπιδρᾷ ἐπὶ τὰς συνθέτους λέξεις, ἡ σημασία αὐτῆς διὰ τὸν σχηματισμὸν τῶν λέξεων καὶ ὁ διαφθερίων χαρακτήρ αὐτῆς. — Περιφράσεις. — Ἀντικατάστασις γλωσσικοῦ τύπου δι' ἄλλου. — Ἐξαφάνισις οὐσιωδῶν σημασιολογικῶν διαφορῶν. — Μεταβολαὶ φθόγγων· τὸ φυσικὸν σύστημα τῶν φθόγγων τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. — Τὸ γῆρας καὶ ἡ ἀπώλεια τῶν λέξεων. — Ἐξωτερικὴ καὶ ἐσωτερικὴ μεταβολὴ ἐν τῇ βίῳ τῆς γλώσσης.

Τὸ ἔργον ἡμῶν ἐν τῷ παρόντι ἔσται νὰ ἐξακολουθήσωμεν ἐξετάζοντες, ἣν ἐν τῷ προηγουμένῳ Ἀναγνώσματι ἀνελάθομεν ἐπιθεώρησιν καὶ ἔρευναν τῶν φαινομένων, ἐφ' ὧν στηρίζεται ἡ μεταβολὴ ἐν τῇ γλώσσῃ. Ἀφοῦ ἐν τῷ προηγουμένῳ Ἀναγνώσματι ἡγάγομεν εἰς πέρας τὰς προκαταρκτικὰς ἡμῶν διασαφήσεις περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἡ γλῶσσα διατηρεῖται καὶ μεταδίδεται, προέβημεν καὶ ἐζητήσαμεν νὰ κατανοήσωμεν ἐν τῇ ἀληθείᾳ αὐτῆς φύσει τὴν δύναμιν, ἣτις ἀποδείκνυται ἐνεργὸς ἐν πάσαις ταῖς ἐκδηλώσεσι τοῦ βίου τῆς γλώσσης, ἐν πᾶσι τοῖς συμβαίνουσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτῆς, ὅπως δυνάμεθα καταλλήλως νὰ εἰπωμεν. Ἡ δύναμις δ' αὕτη εἶναι, ὅπως ἐγένετο ὀῆλον, ἢ θέλησις τοῦ ἀνθρώπου. Πᾶσα ὑπάρχουσα λέξις ὑπάρχει ἀπλῶς καὶ μόνον διὰ τοῦτο, διότι ἐξεφωνήθη ἢ ἐγράφη δι' ἐκουσίου ἀγῶνος ἀνθρωπίνων ὀργάνων, μεταβάλλεται δὲ μόνον, ὅταν ὑποστῇ ἐπίδρασιν τινα ἣν ἀπετόλμησε μὲν εἰς τις, ἐνέκρινε δὲ τὸ σύνολον τῶν λαλούντων. Κατ' αὐτὰ ἡ γλῶσσα οὔτε ὀργανισμὸς οὔτε φυσικὸν προῖον εἶναι, οὐδ' ἡ γλωσσικὴ καταλέγεται ἐν ταῖς φυσικαῖς ἀλλ' ἐν ταῖς τοῦ πνεύματος ἐπιστήμασι, ἀπαρτίζει δὲ μόριον τῆς ἱστορίας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ τῶν ἀνθρωπίνων δημιουργημάτων. Ἡ μέθοδος τῆς γλωσσικῆς ὀφείλει νὰ εἶναι ἡ ἱστορικὴ, ἅτε σκοποῦσα νὰ διαγνώσῃ καὶ ἀποδείξῃ τὰς βαθμίδας τῆς ἀναπτύξεως, ἃς ἡ μητρικὴ ἡμῶν

γλῶσσα ἢ ἡ γλῶσσα τοῦ ἀνθρώπου καθόλου διήνυσεν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων — μάλιστα, ἐὰν ἡ κατάστασις τῆς παραδόσεως ἐπιτρέπῃ ἡμῖν νὰ ἀνέλθωμεν ἐπὶ τοσοῦτον, ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτῆς ἀρχῆς — μέχρι σήμερον. Συνωδὸν δὲ πρὸς τὴν μέθοδον ταύτην ἐζητήσαμεν κατὰ πρῶτον νὰ ἐρευνήσωμεν πῶς τελεῖται ἡ μετατύποισις ἀρχαίου γλωσσικοῦ ὕλικου εἰς νέους τύπους, καὶ νὰ δεῖξωμεν, πόσον καθολικῶς καὶ ἀνεξαιρέτως πάντα τὰ φαινόμενα τῆς σημεινῆς ἡμῶν γλώσσης στηρίζονται ἐπὶ τοῦ φαινομένου τούτου. Οὐ μόνον προσαρμύζονται πρὸς ἀλλήλας λέξεις πρὸς σχηματισμὸν τοιούτων συμπλεγμάτων, ἅτινα κατὰ τὸ γλωσσικὸν ἡμῶν αἶσθημα εἶναι σύνθετα καὶ μένουσιν οὕτω, ἀλλὰ καὶ μεταμορφοῦνται καὶ περικρίρονται περαιτέρω τὰ σύνθετα ταῦτα ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε προσλαμβάνουσι τελείαν ὁμοιότητα πρὸς ἀπλᾶς λέξεις καὶ ἡμεῖς πλανώμενοι ὑπολαμβάνομεν αὐτὰς ὡς ἀπλᾶς. Ἡ καὶ τοῦτο εἶναι συχνότερον καὶ οὐσιωδέστερον, τὸ ἕτερον μέρος τῆς συνθέσεως ὑποβιβάζεται εἰς ὑποδεεστέραν θέσιν καὶ γίνεται κατὰληξις ἄνευ εὐδιαγνώστου ἰδίας σημασίας. Κατὰ τοῦτον δὲ τὸν τρόπον παρήχθησαν πάντα τὰ τυπικὰ ἢ παραγωγικὰ στοιχεῖα, πάντα τὰ σημεῖα τῶν γραμματικῶν κατηγοριῶν καὶ ἐπειδὴ πᾶσα λέξις τῆς ἡμετέρας γλώσσης ἢ περιέχει ἢ περιεῖχε μὲν πάλαι ποτέ, ἀπώλεσε δ' ἔπειτα ἐν ἡ πλείονα τυπικὰ στοιχεῖα, διὰ τοῦτο ἡ σύνθεσις συγκαταλέγεται τοῖς ἀναγκαιοτάτοις ἐν τῷ βίῳ τῆς γλώσσης καὶ κατ' οὐδένα τρόπον δύναται τις νὰ ἐκτιμήσῃ ἀρκούντως τὴν σημασίαν, ἣν αὕτη ἔχει ὡς πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐξελέξεως τῶν γλωσσῶν.

Ἀλλὰ τὰ αὐτὰ παραδείγματα, ἐξ ὧν ἐμάθομεν κατὰ τίνας ποικίλους τρόπους συντίθενται λέξεις καὶ παράγονται τύποι, ἔδειξαν ἡμῖν ἅμα ἐπ' ἱσῆς σαφῶς, ὅτι ὀφείλομεν ν' ἀναγνωρίσωμεν σχεδὸν ὡς ἀχωρίστους ἀκολούθους πάσης γλωσσικῆς ἐξελέξεως τὴν διάλυσιν καὶ τέλος τὴν ἀπώλειαν τῶν γλωσσικῶν στοιχείων, καθ' ἃ καὶ τῶν συνθέτων καὶ τῶν τύπων εἰς οὓς συνετέθησαν τὰ στοιχεῖα ταῦτα. « Πᾶν ὃ, τι ἐγεννήθη, ὀφείλει ν' ἀπο-

θάνῃ», ὁ ἀπαραίτητος, ὁ φοβερός οὗτος νόμος φαίνεται ὅτι ἄνευ τινὸς ἐξαιρέσεως ἰσχύει ἐπὶ τῶν τῆς γλώσσης ὅπως καὶ ἐπὶ τῆς ὀργανικῆς φύσεως. Λοιπὸν θ' ἀσχοληθῶμεν κατὰ πρῶτον περὶ πᾶσαν ταύτην τὴν τάξιν τῶν γλωσσικῶν ἀλλοιώσεων καὶ θὰ ἐξετάσωμέν τινα τῶν κυριωτάτων ταύτης εἰδῶν καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν προκύπτοντα οὐσιώδη πορίσματα.

Τὸ πρῶτον καὶ κύριον φαινόμενον, τὸ προσπίπτον ἡμῖν ἐν τούτοις, καὶ ἡ αἰτία σχεδὸν πασῶν τῶν φθογγικῶν ἀλλοιώσεων, τῶν ἀπαντωσῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς γλώσσης, εἶναι ἡ τάσις ἐκείνη τοῦ ἀνθρώπου, ἥς ἤδη ἐν τῷ πρώτῳ Ἀναγνώσματι ἐγένετο μνεία καὶ ἥς παραδείγματά τινα παρετέθησαν, τ.ἔ. ἡ προσπάθεια, ἵνα καταστῇ εὐκολον τοῖς φωνητικοῖς ὀργάνοις τὸ ἔργον αὐτῶν, ν' ἀντικατασταθῶσιν οἱ δυσέκφωνητότεροι φθόγγοι καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν φθόγγων συμπλέγματα, δι' εὐκολωτέρων, μαλακωτέρων, καὶ ν' ἀποβληθῇ πᾶν περιττὸν φορτίον τῶν λέξεων, ἃς μεταχειρίζομεθα. Πάντες οἱ ἔναρθροι φθόγγοι προφέρονται μετὰ τινος σωματικοῦ ἀγῶνος, ἅτε ἀπαιτουμένης πρὸς τοῦτο τῆς ἐνεργείας τῶν μυῶν τῶν πνευμόνων, τοῦ λάρυγγος καὶ τοῦ στόματος ἡμῶν. Τοῦ ἀγῶνος δὲ τούτου, καθὼς καὶ παντὸς ἄλλου κόπου προσπαθεῖ ὁ ἄνθρωπος ν' ἀπαλλαγθῇ ἢ τοῦλάχιστον ν' ἀνακουφισθῇ, καὶ τοῦτο δυνάμει φυσικοῦ ἐνστίκτου, ἔπερ κατὰ βούλησιν δύναται τις νὰ θεωρήσῃ ὡς ἀπόρροϊαν τῆς ἐγγενεοῦς ἀδρανείας ἢ ὡς ἀπόρροϊαν τῆς φειδοῦς, τ.ἔ. τῆς τάσεως πρὸς αὐτοσυντηρησίαν τοῦ ἀνθρώπου· καὶ πράγματι πηγάζει κατὰ τὰς περιστάσεις ἄλλοτε μὲν ἐκ τῆς ἀδρανείας, ἄλλοτε δ' ἐκ τῆς φειδοῦς. Εἶναι δηλ. ἀδράνεια, ἂν κατὰ τὸν ἀγῶνα τοῦτον πλεῖον ἀποβάλληται ἢ κερδαίνεται, ἀλλὰ σοφῇ φειδῷ, ἂν τὸ κέρδος ὑπερβάλλῃ τὴν ἀπώλειαν. Οὐδεμία δὲ κεραία, οὐδὲ ἐν ἰῶτα δύναται νὰ διαφύγῃ τὴν ἐπίδρασιν τῆς τάσεως ταύτης, ἥτις μυριοτρόπως ἐμφανίζεται. Θὰ ἐπιθεωρήσωμεν κατὰ πρῶτον ἐκείνας τῶν ἐνεργειῶν αὐτῆς, δι' ὧν αὕτη συνοδεύει, ὑποστηρίζει ἢ τροποποιεῖ τὴν πρὸ μικροῦ ἐρμηνευθεῖσαν συγκόλλησιν ἀρχαίου γλωσσικοῦ ὕλικου καὶ μετατύπωσιν αὐτοῦ εἰς νέους τύπους. Διότι ἡ σύν-

θεσις, ἡ κατασκευὴ τῶν λέξεων ἐκ στοιχείων κεχωρισμένων τὸ πρῖν, αὕτη εἶναι ἡ ἐπιτρέπουσα εὐρύτατον στάδιον ἐνεργείας εἰς τὴν ἐπικράτησιν τῶν φθογγικῶν ἀλλοιώσεων, καὶ ἡ παρέχουσα ταύταις τὴν μεγάλην σημασίαν αὐτῶν ὡς πρὸς τὴν μόρφωσιν καὶ μεταμόρφωσιν τῆς γλώσσης. Ἄν ὑπῆρχον μόνον ἀπλαῖ, ἀσύνθετοι καὶ μικραὶ τὸ μέγεθος λέξεις, αἱ ἀλλοιώσεις αὐτῶν θὰ ἦσαν σχετικῶς ὀλίγαι καὶ θὰ εἶχον μικρὰν μόνον σημασίαν ἐν τῇ ιστορικῇ ἐξελίξει τῆς γλώσσης. Τὸ ῥῆμα τῆς Γαλλικῆς γλώσσης *j' ai, tu as, il a, nous avons, vous avez, ils ont* εἶναι βεβαίως ἱκανῶς διάφορον τοῦ λατινικοῦ *habeo, habes habet, habemus, habetis, habent*, ἐξ οὗ προῆλθεν· ἀλλ' ἐν τῇ συνθέσει μετὰ τῶν ἀπαρεμφάτων εἰς ἀπαρτισμὸν τοῦ μέλλοντος κατέστη ὁμολογουμένως ἔτι διαφορώτερον καὶ ἄντικρυς ἀδιάγνωστον, *je finirai, tu finiras, il finira, nous finirons, vous finirez, ils finiront*. Τὸ πουλλὶ λέγεται καὶ σήμερον ἔτι ἐν Πόντῳ οὕτω σαφῶς, ἀλλ' ἐν συνθέσει ἀπέβαλε πλὴν τοῦ *ou* καὶ τὸ *l*, ὥστε λέγεται, ὅπως ἀνωτέρω εἶδομεν, ἀρνόπον ἀντὶ ἀρνόπλον ἤτοι ἀρνόπουλλον. Τὸ ἀπλοῦν λατινικὸν *lui* σφύζεται σαφέστερον ἢ τὸ ἐν συνθέσει *-ham, -bo, pate-ham, pate-bo*, διότι ἐν ἀρχῇ λέξεως τὸ ἀρχαῖον *bh* ἐγένετο ἐν τῇ λατινικῇ *f*, ἐν μέσῳ δὲ φωνηέντων *b*. Οὕτω τὰ πρότερον σαφῇ καὶ εὐδιάγνωστα στοιχεῖα συντεθέντα κατέστησαν ἀδιάγνωστα. Τὸ χρῆ καὶ τὸ εἶναι διακρίνονται σαφέστερα ἐκφερόμενα ἀπλᾶ ἢ συντιθέμενα εἰς χρῆ, χρεΐη, χρῆναι, χρεών, χρῆν. Τὸ πάρος καὶ ἔτος ὁμοίως, ἀλλὰ τὸ σύνθετον *πέρ-υτ-ι* οὐχί· τὸ ἐπὶ καὶ ἔζω εἶναι σαφῇ καθ' ἑαυτά, ἀλλ' ἐν τῷ συνθέτῳ πιέζω οὐχί κττ.

Ὅτι δ' ἡ ἀλλοίωσις τῶν φθόγγων πρὸ πάντων ἐν ταῖς συνθέτοις λέξεσιν ἀναφαίνεται, αἰτιολογεῖται δι' αὐτοῦ τούτου, ὅπερ καθιστᾷ καθόλου δυνατὴν τὴν γένεσιν τῶν μεταβολῶν τούτων. Κεῖται δηλ. τοῦτο ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς λέξεως, ἡ ἀκριβέστερον εἰπεῖν, στηρίζεται ἐπὶ τῆς σχέσεως ἐν ἣ εὐρίσκεται ἐκάστη λέξις πρὸς τὴν ὑπ' αὐτῆς σημαυομένην παρὰστασιν. Καθ' ἃ εἶδομεν, ἡ λέξις οὔτε φυσικὸν ἀπεικό-

νισμα παραστάσεώς τινος εἶναι οὔτε περιγραφὴν ἢ ἐρμηνείαν αὐτῆς παρέχει, ἀλλὰ ἀπλῶς δῆλωσιν παραστάσεως, καὶ εἶναι οὐδὲν ἄλλο ἢ τὸ αὐθαίρετον καὶ συνθηματικὸν σύμβολον, μεθ' οὗ ἐμάθομεν νὰ συνάπτωμεν αὐτήν. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ οὔτε δύναμις οὔτε τάσις πρὸς αὐτοσυντηρησίαν ἐνυπάρχει ἐν τῇ λέξει, ἀλλ' ὑπόκειται πάσαις ταῖς ἀλλοιώσεσιν, ὅσας δύνανται νὰ προκαλέσωσιν ἐξωτερικαὶ περιστάσεις, οἱ πρακτικοὶ σκοποὶ τῆς ἀνακοινώσεως καὶ ἡ πρὸς εὐκολίαν τάσις ἢ αἱ στιγμιαῖαι ἐπίνοιαι ἐκάστου. Ἀφοῦ σχηματίζωμεν σύνθετόν τι καὶ δώσωμεν αὐτῷ ὠρισμένην σημασίαν, οὐδαμῶς φροντίζομεν, ἵνα πάντοτε ἐνθυμώμεθα καὶ ἔχωμεν πρόχειρον τὸν τρόπον τῆς γενέσεως αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸυναντίον συνηθέστατα λησμονοῦμεν αὐτὴν ταχέως. Ὅταν ἅπαξ ἡ λέξις σχηματισθῇ, βλέπομεν αὐτὴν ὡς τὸν φυσικὸν φορέα τῆς ἐννοίας, ἢν διὰ τῆς λέξεως ταύτης σημαίνομεν καὶ συγκεντροῦμεν πᾶσαν ἡμῶν τὴν προσοχὴν ἐπ' αὐτήν, οὐδὲ μέλει ἡμῖν τοῦ λοιποῦ πόθεν κατὰγεται καὶ πῶς ἔχει ἡ χρῆσις αὐτῆς πρὸς τὴν ἑαυτῆς ἀρχήν. Εὐχρηστία ἐγένετο τοῦ λοιποῦ ὁ ὕπατος λόγος, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου ὑποχωροῦσι πάντες οἱ λοιποί. Θὰ διασαφίσωμεν τοῦτο δι' ὀλίγων παραδειγμάτων.

Θέλοντες οἱ παλαιοὶ Ἕλληνες νὰ δηλώσωσι τὸν ὀλίγον, στενὸν χώρον, ἐν ᾧ τις κινεῖται, μάχεται κττ. ἐσχημάτισαν τὸ ὄνομα στενο-χωρία ὡς ἀντίθετον τοῦ εὐρυχωρία καὶ τὸ ῥῆμα στενοχωρέω στενοχωρέομαι. Ἐλεγον ἄρα ὅτι «ὀλίγαις ναυσὶν ἐμπείροις ἄμεινον πλεούσαις ἢ στενοχωρία οὐ συμφέρει», ἥτοι τὸ εἶναι ταύτας ἐν στενῷ χώρῳ. Μετὰ ταῦτα ἡ στενότης τοῦ χώρου, ἡ πίεσις μετηνέχθη καὶ ἐπὶ τὴν τοῦ χρόνου καὶ καθόλου ἐπὶ πᾶσαν ἀνάγκην, διὸ ἐλέγχθη «ἐν ὑπομονῇ πολλῇ, ἐν θλίψεσιν, ἐν ἀνάγκαις, ἐν στενοχωρίαις, ἐν πληγαῖς, ἐν φυλακαῖς, κλπ.», καὶ σήμερον οὐδεὶς ἡμῶν μεταχειριζόμενος τὴν λέξιν ταύτην καὶ διαλαμβάνων περὶ οἰκονομικῆς ἢ ἄλλης οἰασδῆποτε στενοχωρίας αἰσθάνεται τι περὶ χώρου.

Ἵπῃρχε τὸ πάλαι παρὰ τοῖς βαρβάροις τῆς Ἀσίας, παρ' οἷς ἐπεκράτει ἡ πολυγαμία, τὸ ἀποτρόπαιον ἔθος νὰ φθείρῳσιν

εἴτε ἐξάγοντες εἴτε θλῶντες τοὺς ὄρχεις τῶν παίδων καὶ καθιστῶσιν αὐτοὺς αὐξηθέντας ἐπιτηδείους εἰς τὴν φυλακὴν τῶν γυναικῶν· τοὺτους ἀπὸ μὲν τοῦ πάθους ἐκάλουν ἐκτομίας, σπάδονας, θλαδίας, θλιβίας, κττ. ἀπὸ δὲ τοῦ ἔργου αὐτῶν, τοῦ τὰς εὐνάς ἔχειν, εὐνούχους, ὀνομάζοντες τὰς εὐνάς ἀντὶ τῶν ἐν ταῖς εὐναῖς ἐπὶ τὸ εὐφημότερον¹. Βαθμηδὸν ἢ ἀπὸ τοῦ ἐκτελουμένου ἔργου ἐπωνυμία αὕτη ἐπεκράτησε πασῶν τῶν λοιπῶν, διὸ καταστᾶσα καθολικὴ μετηνέχθη καὶ ἐπὶ τὰ ἄλογα ζῶα, εἰ καὶ ταῦτα μηδεμίαν ἔχουσι σχέσιν πρὸς τὴν εὐνὴν ἢ τὰς εὐνάς. Ἐντεῦθεν λέγοντες εὐνούχον οὐδὲν ἄλλο νοοῦμεν ἢ τὸν ἄνορχον, τὸν οὐκ ἐνόρχην.

Τὸ ῥῆμα δωροδοκῶ ἐσχηματίσθη ἐκ τοῦ δωροδόκος τοῦ σημαίνοντος τὸν δεχόμενον δῶρα, ὅπως ξενოდόκος, μυστοδόκος (οἶκος) κττ. σημαίνουνσι τὸν δεχόμενον τοὺς ξένους, τοὺς μύστας, ἰοδόκος (φαρέτρη) τὴν δεχομένην τοὺς ἰούς κττ., ἐδήλου ἄρα κατ' ἀρχὰς ἐν τοῖς δοκίμοις χρόνοις τὸ δέχεσθαι δῶρα, ἀλλ' ἀπὸ τῶν μεταγενεστέρων χρόνων προσέλαβε τὴν ἔννοιαν τοῦ διδόναι δῶρα, δεκάζειν, ἢ δὲ σημασία τοῦ -δόκος δέχεσθαι ὅλως ἐξέλιπεν.

Πάντες ἐπιστάμεθα τὴν λέξιν εὐκαιρος ἢ ὀφκαιρος, ὅπως ἐν Κρήτῃ λέγεται, ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ κενός, λ. χ. εὐκαιρο καλᾶθι, εὐκαιρο ἀσκή κττ. καὶ τὸ ἐκ τούτου ῥῆμα φκαιρέζω ἐν Κρήτῃ, φκαιρένω ἐν Χίῳ = κενῶ. Τὸ εὐκαιρος τοῦτο οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ τὸ ἀρχαῖον εὐκαιρος = ὁ ἐν καταλλήλῳ καιρῷ, ὁ ἐπίκαιρος, ἔγκαιρος κττ. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ φύσιν τότε εἶναι τις ἐν καταλλήλῳ καιρῷ (νὰ πράξη τι), ὅταν μὴ περὶ ἄλλα πράγματα εἶναι περιπεπλεγμένος, ὅταν εἶναι ἀπηλλαγμένος πραγμάτων, ἤτοι κενός βασάνων, διὰ τοῦτο τὸ εὐκαιρος κατήντησε κατὰ μικρὸν νὰ σημαίνῃ ἀπλῶς τὸ «κενός παντὸς πράγματος» καὶ οὐδὲν ἄλλο.

¹) Οἱ Μωαμεθανοὶ ἐνώπιον ἄλλων ἀνθρώπων ἐν συναναστροφῇ δὲν ὁμιλοῦσι περὶ τῶν γυναικῶν ἀλλὰ περὶ τῶν παιδίων αὐτῶν, καὶ ἂν ἀκόμη μὴ ἔχωσι παιδιά. Πρὸ 15 ἐτῶν ἤκουσα Μωαμεθανοῦ τινος ἐν Κρήτῃ λέγοντος «τὰ κωπέλλια εἶναι φορτωμένα» ἤτοι ἡ γυνὴ μου εἶναι ἔγκυος!

Προεστῶς ἐδήλου κυρίως τὸν προεστηκότα ἢ προϊστάμενον, ἀλλὰ σήμερον ὁ προεστῶς τοῦ χωρίου οὐδαμῶς ἴσταται πρὸ τῶν ἄλλων, ἀλλ' ἀπλῶς δηλοῖ ἀρχὴν τινα ἐνιαυσίαν.

Ἀκαδήμεια προῆλθεν ἐκ τοῦ Ἀκάδημος ὅπως Ἱπποδάμεια ἐκ τοῦ Ἱππόδαμος, Τηλεγόνεια ἐκ τοῦ Τηλέγονος, Διομήδεια ἐκ τοῦ Διομήδης, Ὀδύσσεια ἐκ τοῦ Ὀδυσσεύς, Ἡράκλεια ἐκ τοῦ Ἡρακλῆς κττ. Τὸ δὲ Ἀκάδημος τοῦτο εἶναι σύνθετον ἐκ τοῦ Ἐκά-δημος, ἀλλ' οὐδεὶς ἀνθρώπων — ἄνευ ἐξετάσεως τῆς ἱστορίας αὐτῶν ἔχει ἢ δύναται νὰ ἔχῃ συνειδήσιν τούτου.

Τὸ ῥῆμα παίρνω, σύνθετον ἐκ τοῦ ἐπ-αίρω καὶ δῆ = ἐπάρας λαμβάνω τι, κατέστη κατὰ μικρὸν ἰσοδύναμον τῷ λαμβάνω, διὸ σήμερον πολλοὶ ἀγνοοῦντες τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ γράφουσιν αὐτὸ διὰ τοῦ ε, πέρνω, ὥσει ἐκ τοῦ περῶ περῶ παρήγετο.

Οὐδεὶς ἀνθρώπων αἰσθάνεται ὅτι τὸ νῆστις νηστεύω κττ. παράγεται ἐκ τοῦ στερητικοῦ νη- καὶ τοῦ ἐδ-ω, διὸ καὶ ἐσθίομεν κάλλιστα καὶ ἅμα λέγομεν ὅτι νηστεύομεν!

Ὅτι τὸ θεωρῶ (= βλέπω, ὅπως ἤδη ἐν τοῖς μεταγενεστέροις χρόνοις ἐλαμβάνετο τὸ θεωρῶ, πρβλ. μικρὸν καὶ οὐ θεωρεῖτέ με καὶ πάλιν μικρὸν καὶ ὁψεσθέ με), εἶναι παράγωγον ἐκ τοῦ θεωρῶς = θέα - φορῶς ἤτοι παρασύνθετον, οὐδεὶς ἡμῶν σήμερον ἠξεύρει, πλὴν ἂν φιλολογικὰς ἔχῃ γνώσεις. Ὅμοίως διαλαμβάνομεν καθ' ἐκάστην περὶ σκευωριῶν, ὅτι σκευωροῦσιν οὗτοι καὶ ἐκεῖνοι κττ., ἀλλ' οὐδεὶς ἡμῶν ἐνορᾷ σκεύη ἐν τῇ χρήσει τῶν λέξεων τούτων. Ὅτι τὸ Ὀμηρικὸν χειμάρροος καὶ συναιρεθὲν χειμάρρους ἀπώλεσε κατὰ μικρὸν τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ ὡς συνθέτου, δηλοῦται καὶ ἐκ τούτου ὅτι οἱ μετέπειτα ἐσχημάτισαν αὐτὸ χεῖμαρρος χειμάρρου ἐπισκιάσαντες τὴν πρὸς τὸ ρόος ῥέω σχέσιν αὐτοῦ, εἰ καὶ τὸ ροῦς ῥέω παρ' αὐτοῖς κάλλιστα ἐσφίζετο. Πόσοι ἄρ' αὖ γε τῶν ἀνὰ πᾶσαν ὥραν λεγόντων τὴν λέξιν ἄμυλον ἔχουσι γνῶσιν τῆς ἐκ τοῦ ἀ + μύλη συνθέσεως καὶ καταγωγῆς αὐτῆς; Τὸ ῥῆμα θεσπίζω σφίζεται ἐν Κρήτῃ ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ ἐπιμελεῖσθαι, ἀλλ' οὔτε οἱ νῦν Κρήτες οὔτε οἱ μεσαιωνικοὶ αὐτοκράτορες οἱ θεσπί-

ζοντες καὶ διατάττοντες ἔχουσι γνῶσιν τῆς ἐκ τοῦ θε(σ)-ος καὶ (ἐνί)-σπες in-sece παραγωγῆς αὐτοῦ.

«Ἵπουλος ἄνθρωπος» λέγομεν καθ' ἐκάστην, ἀλλ' οὐδεὶς ἐνθυμεῖται τὴν οὐλήν, καὶ ὅμως κατ' ἀρχὰς μόνον ἐπὶ τῶν πασχόντων μὲν κάτωθεν ἀλλ' ἐπουλωθέντων ἄνωθεν μελῶν ἢ καθόλου σωμάτων ἐλέγετο, διὸ ὕπουλος σπλήν, γόνυ, χεῖρ, σῶμα κττ. Ἐπειτα μεταφορικῶς καὶ ὕπουλος ἵππος, τέλμα, πόλις, ὄχλος κττ. Καθ' ἐξάστην οἰκονομοῦμεν ἢ ἐξοικονομοῦμεν τὰς περιστάσεις, τὰ πράγματα κττ. ἦτοι διευθετοῦμεν, οὐδ' αἰσθανόμεθα ὅτι αἱ φράσεις ἡμῶν αὐται, ἂν ἀνελύοντο ἦτοι ἂν ἐλέγομεν «τὸν οἶκον νέμω τὰς περιστάσεις» κττ. θὰ ἤμεθα γελοιοὶ· συκοφάντης συκοφαντία συκοφαντεῖν λέγομεν καὶ γράφομεν καθ' ἐκάστην, ἀλλ' οὐδεὶς ἐμβλέπει ἐν τούτοις σῦκα, ἀλλὰ μόνον κακοήθειαν. Ναυαγοῦσιν αἱ ἐλπίδες, ἐναυάγησαν αἱ ἐπιχειρήσεις του, ναυαγὸς ἐν τῇ πάλῃ τοῦ βίου κττ. ἀναγινώσκουμεν συχρότατα, ἀλλ' οὐδεὶς ἐννοεῖ ἐν τούτοις τὰς ναῦς· ἄλλως οὐδὲ «ναυαγεῖ τὸ πλοῖον» θὰ ἠδυνάμεθα νὰ λέγωμεν. Σταυροφορίαν ἐκίνησαν αἱ Δυνάμεις καθ' ἡμῶν τ. ἔ. καταδίωξιν μεγάλην, ἐν ᾗ ὁ σταυρὸς οὐδὲν σημαίνει, ὅπως οὐδὲ τὸ φορὸς-φορία. Ἐφόλκια ἐλέγοντο τὰ μικρὰ ἀκάτια τὰ ἐλκόμενα κατόπιν τῶν μεγάλων πλοίων, ἀλλ' ἔπειτα ἐφόλκιον ἐλέχθη ἀπλῶς τὸ ἐπόμενον, τὸ δεύτερον, οὕτω λ. χ. τὸ σῶμα ἐλέχθη ἐφόλκιον τῆς ψυχῆς. Ἐφόδια ἐλέγοντο τὰ χρήσιμα ἐν τῇ ὁδῷ, ἦτοι τῇ πορείᾳ, νῦν δ' ἀκούομεν καθ' ἐκάστην ἐφόδια πολέμου, ἐφόδια τῆς οἰκίας, τοῦ μαθήματος κλπ. Ἐανοίγω ἦτοι ἐξ-ἀνοίγω σημαίνει ἐν Κρήτῃ βλέπω, παρατηρῶ, κυτᾶζω, λ. χ. Ἐάνοιγε τὰ πρόβατα μὴ φύγου, ξάνοιξε ἔς τὸ(ν) ὁρὸμο, τί γίνε-ται. Κατ' ἀρχὰς ἐδήλου ἀνοίγω ἐντελῶς ὅ,τι κλειστόν, οἶον οἶκον, θύραν, κιβώτιον, ὀφθαλμούς ἵνα ἶδω, ἔπειτα καθόλου βλέπω, καὶ οὐδεὶς αἰσθάνεται τὴν ἐξ ἣ τὸ ἀνοίγω.

Γνωστὸν εἶναι τὸ ὄνομα Νεάπολις, δι' οὗ ὠνομάσθη καὶ ἡ ἐν Ἰταλίᾳ ἐπίσημος πόλις καὶ ἐν Ἀθήναις συνοικία τις καὶ κωμό-

πολὶς τις ἐν Κρήτῃ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μεραμπέλλου καὶ ἄλλαι ἄλλα-
χοῦ. Ἡ ὀνομασία αὕτη προῆλθεν ἐκ τούτου ὅτι οἱ ἐν αὐταῖς οἰκοῦν-
τες ἢ οἱ γείτονες αὐτῶν καθ' οὓς χρόνους αὗται ἀνεπτύχθησαν καὶ
ὀνόματα αὐταῖς ἐδόθησαν, δὲν ἠθέλησαν νὰ μεταχειρισθῶσι τὴν
εὐφυϊάν ἢ φαντασίαν αὐτῶν εἰς σχηματισμὸν χαρακτηριστικώτε-
ρας τινος ἐπωνυμίας. Λοιπὸν ἵνα τὴν νέαν ταύτην πόλιν ἢ συνοι-
κίαν ἀπὸ ἄλλης ἀρχαιοτέρας, πρότερον γνωστῆς, διαστείλωσιν, εἶπον
ἢ Νέα πόλις. Καὶ ἐπὶ τινὰ μὲν χρόνον ἐφ' ὅσον ἐν συγκρίσει πρὸς
τὴν παλαιάν ἤρμοζεν ἀληθῶς τὸ ὄνομα τοῦτο, ἡδύνατο νὰ εἶναι εἰς
ἕκαστον, ὅσάκις μετεχειρίζετο τὴν ὀνομασίαν ταύτην, αἰσθητὴ ἢ
σημασία τῆς φράσεως «ἢ νέα πόλις». Ἀλλὰ ταχέως ἔμελλε τὸ
κατηγορούμενον νέα πόλις νὰ μεταβληθῇ, ὥστε νὰ μὴ εἶναι τοῦ
λοιποῦ χαρακτηριστικὸν καὶ δὴ καὶ νὰ περιπέσῃ εἰς λήθην ἢ κατα-
γωγὴ τῆς λέξεως, καὶ τοῦτο τοσούτῳ μᾶλλον ὅσω πλείονες πόλεις
κατὰ μικρὸν προσέλαβον τὴν ὀνομασίαν ταύτην καὶ τρόπον τινὰ
ἤρξατο ἀγών περὶ τοῦ τοῦ τίς ἀληθῶς ἦν νέα, οἱ δὲ ἄνθρωποι πρὸς
ἀποφυγὴν τῆς συγχύσεως ταύτης προσέθηκαν καὶ ἄλλον τινὰ
προσδιορισμὸν εἰς τὸ ἄνευ σημασίας καταστὰν ὄνομα, διὸ εἶπον
Νεάπολις τῆς Ἰταλίας, Νεάπολις τῆς Κρήτης, Νεάπολις ἢ ἐν
Ἀθήναις. Ἐντεῦθεν δὴλον ὅτι καὶ ὅπου ἢ καταγωγὴ τοῦ ὀνόμα-
τος εἶναι σαφής, ἢ παράστασις ἢ συναπτομένη ὑφ' ἐκάστου μετὰ
τοῦ ὀνόματος τούτου εἶναι πολὺ διάφορος ἐκείνης ἣν οἱ πρῶτον
πλάσαντες τὸ ὄνομα συνῆψαν μετ' αὐτοῦ. Τὴν διάφορον δ' ἐννοίαν
ταύτην ἐκδηλοῦσι καὶ διὰ τοῦ διαφόρου τονισμοῦ Νεάπολις οὐχὶ
νέα πόλις.

Ὅπως ἐν τῷ ὀνόματι Νεάπολις σφύζονται μὲν σαφέστατα
ἀμφοτέρω τὰ συνθετικὰ μέρη, ἀλλ' ἢ ἐννοία τούτων ἐπεσκιασθῇ σφό-
δρα, οὕτω παρατηρεῖται καὶ ἐν ἄλλοις, καθ' ἃ καὶ τὸ ἔτι παραδοξότε-
ρον ὅτι καὶ τῶν ὁμολογουμένως καὶ φανερώς κατὰ παράβειν, οὐχὶ
κατὰ σύνθεσιν, ἐκφερομένων λέξεων ἢ ἐννοία ἐπισκιάζεται ἀπλῶς
καὶ μόνον διότι παράκεινται ἢ συνεκφράζονται — καὶ ἐντεῦθεν καὶ
τὸ ἐπακολούθημα ὅτι καὶ οἱ φθόγγοι τῶν συνεκφερομένων τούτων

λέξεων πάσχουσι πολλῷ μᾶλλον ἢ τῶν καθ' ἑαυτὰς ἐκφερομένων, ὅπως καὶ οἱ τῶν συνθέτων μᾶλλον ἢ οἱ τῶν ἀπλῶν· πρβλ. βρ' ἀδερφέ, ὅπερ δὲν εἶναι προσβλητικόν, ἀλλ' οἰκειότητος δηλωτικόν, ἅτε τοῦ βρὲ κολαζομένου διὰ τοῦ ἐπομένου ἀδερφέ.

Καὶ ἐν μὲν τῷ ὀνόματι Νεάπολις οὐδεμία, πλὴν τῆς τοῦ τόνου, φωνητικὴ ἀλλοίωσις ἐνεφανίσθη ἀπὸ τῆς πρώτης συνθέσεως τῶν στοιχείων τῆς λέξεως μέχρι σήμερον. Ἄλλ' εἶναι πρόδηλον πόσον ἡ εὐκόλος αὕτη λήθη τῆς ἐτυμολογικῆς κυρίας σημασίας λέξεώς τινος ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς χρήσεως αὐτῆς, πόσον ἡ προτίμησις τῆς χρήσεως καὶ ἡ ἀμέλεια τῆς καταγωγῆς αὐτῆς ὠφείλον κατ' ἀνάγκην νὰ προετοιμάσωσι τὴν ὁδὸν εἰς ἀλλοιώσεις καὶ στρεβλώσεις. Αἰσθόμεν τὸ ὄνομα Νικόλαος ἢ Ἀλέξανδρος, καὶ ὑποθέσωμεν ὅτι βαπτίζοντες παιδίον τι ὠνομάσαμεν αὐτὸ οὕτω· τότε οἱ γονεῖς καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, καθόλου πάντες οἱ περὶ αὐτὸ ἐπίστανται τί τὸ ὄνομα τοῦτο σημαίνει καὶ τίς ὁ φέρων αὐτό, ἀλλ' εἶναι αὐτοῖς πολὺ ἀδιάφορον τίς ἡ πρώτη καὶ κυρία αὐτοῦ σημασία, καὶ καλοῦντες τὸ οὕτως ὠνομασμένον παιδίον πολλάκις τῆς ἡμέρας εὐρίσκουσιν ὅτι εἶναι ὀχληρὸν νὰ ἐκφωνῶσι πλήρες τὸ ὄνομα, διὸ συγχόπτουσι αὐτὸ εἰς Νίκος ἢ Κοκκὸς ἢ Κόκκος ἢ Κοκκόλης, Ἀλέκος ἢ Λέκος ἢ Ξάνδρος ἢ Κάσανδρος κττ. Τὸ βραχύτερον τοῦτο ὄνομα μανθάνουσι τὰ ἄλλα παιδιά καὶ οὕτως ὠνομάζουσι τὸ παιδίον τὸ φέρον τὸ ὄνομα τοῦτο, μέχρις οὗ βραδύτερον παιδευθέντα ἐν τῷ σχολείῳ ὅπωςδὴποτε μεταδιδάχθῃσι περὶ τῆς ἀληθοῦς ἀρχῆς καὶ σημασίας τοῦ ὀνόματος τούτου. Τὸ συμβαῖνον τοῖς δύο τούτοις ὀνόμασι συμβαίνει, ὡς γνωστόν, τοῖς πλείστοις, ἐντεῦθεν παρὰ τὸν πλήρη μακρότερον τύπον τὸν ἐν τῇ γραφομένῃ γλώσσῃ συνήθη φέρεται ἀνὰ τὰ στόματα τῶν ἀνθρώπων καὶ ἄλλος ἢ καὶ ἄλλοι βραχύτεροι καὶ πολλάκις μέχρι τοῦ ἀδιαγνώστου παραμεμορφωμένοι· πρβλ. Θάνος καὶ Νάσιος = Ἀθανάσιος, Δῆμος καὶ Μῆτσος = Δημήτριος, Ἀνέστης Ἀνάστος Τάσος Τασιούλλας Σιούλλις. = Ἀναστάσιος Μάνος Μανόλης Μανοῦσος = Ἐμμανουήλ, Λάζος

Λιάλιας = Λάζαρος, Νιώτης Παναέτης = Παναγιώτης, Κώστας Κωστής Κώστος Ντίνος Ντίνας = Κωνσταντίνος, Γεώργος Γῶγος Γώτσιος Γούλλας Γεωργούλλας Γιωργιλλᾶς Γέργος = Γεώργιος κττ. κττ.

Τὰ φαινόμενα ταῦτα εἶναι ὡς εἶπεν τύπος παριστῶν ταῦτο ὅπερ ἐν τῇ γλώσσῃ ἐξ ἀρχῆς μέχρι σήμερον γίνεται. Ἄμα τῇ δημιουργίᾳ λέξεώς τινος ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, ἄρχονται οὗτοι — ἐννοεῖται φύσει ὅτι οὐχὶ σκοπίμως καὶ ἐκ προμελέτης ἀλλ' ἐξ ἐλευθέρας ὁρμῆς καὶ οἰονεὶ ἀσυνειδήτως — ἀγωνιζόμενοι πῶς θὰ ἡδύναντο νὰ καταστήσωσιν ἑαυτοῖς ἥττονα τὸν κόπον καὶ τὸν χρόνον τὸν ὑπὲρ τῆς προφορᾶς αὐτοῦ δαπανώμενον, πῶς θὰ ἡδύναντο ν' ἀπλοποιηθῶσι τὰ πολύπλοκα καὶ δυσἀπάγγελτα φθογγικὰ συμπλέγματα, τίνα στοιχεῖα ἐκάστης λέξεως ἡδύναντο νὰ μὴ εἶναι ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖα, ἵνα ἐκβαλόντες αὐτὰ ἔλθωσιν εἰς συντομώτερον καὶ εὐἀπαγγελτότερον τύπον τῆς λέξεως.

Οὕτω π. χ. οἱ πρόγονοι ἡμῶν ἦσαν πρόθυμοι νὰ διαστρέψωσι τὰ σύνθετα εὐνοῦχος, θεωρῶ κττ. καὶ κατασκευάσωσιν αὐτὰ ὅποια σήμερον ἡμεῖς ἔχομεν, ἤτοι μνοῦχος-μουνουχος, θωρῶ· ἐπεχείρησαν δὲ καὶ ἐξετέλεσαν τὰς ἀλλοιώσεις ταύτας, ὅτε ἐπαύσαντο αἰσθανόμενοι τὰ συνθετικὰ μέρη, ἐξ ὧν αἱ λέξεις αὗται συνετέθησαν, καὶ ὡς συνθετικὰ μέρη καὶ ὡς αὐτοτελεῖς λέξεις. Τὸ αὐτὸ δ' ἰσχύει περὶ πασῶν τῶν συνθέσεων, ἐξ ὧν προῆλθον τυπικὰ στοιχεῖα καὶ τύποι. Ἐνῷ ἡμεῖς διακεκριμένως λέγομεν ἔχω νὰ κάμω, ἔχω νὰ πῶ, καὶ ἔχομεν πλήρη αἴσθησιν τῆς καταγωγῆς πασῶν τῶν λέξεων τῶν ἐν ταῖς φράσεσι ταύταις, οἱ Γάλλοι λέγοντες *dirai ferai* ἀπώλεσαν τὸ αἶσθημα ὅτι σύνθετον καὶ οὐχ ἀπλὴν μεταχειρίζονται λέξιν, μετέβαλον δὲ τὸ β' συνθετικὸν -ai -as -a (*habeo habes.* .) φωνητικῶς καὶ ὑπεβίβασαν αὐτὸ εἰς κατάληξιν. Ἀμφότερα ταῦτα ἐτελοῦντο ἐκ παρὰλλήλου καὶ ὑπεστηρίζοντο ἀμοιβαίως.

Ἡ παρατήρησις αὕτη ἄγει ἡμᾶς ἐπὶ τὴν διάγνωσιν καὶ ἐκτίμησιν τῶν σημαντικῶν καὶ ἐπωφελῶν ἐπιδράσεων, ἃς ἡ τάσις πρὸς

εὐκολίαν τῆς προφορᾶς καὶ αἱ δι' αὐτῆς προκαλούμεναι φθογγικαὶ ἀλλοιωσεις ἐκδηλοῦσιν ἐπὶ τὴν οἰκοδομίαν γλώσσης τινός. Ὅταν δηλ. λέξις τις μέλλῃ ἐκ τῆς θέσεως, ἣν ὡς σαφές καὶ αἰσθητὸν συνθετικὸν μέρος πρότερον κατεῖχεν ἐν τινι συνθέτῳ, νὰ ὑποβιβασθῇ καὶ μεταμορφωθῇ εἰς τυπικὸν στοιχεῖον, τότε ἡ μεταβολὴ τῆς τάξεως συνεπάγεται πολλάκις καὶ ἐξωτερικόν τι γινώρισμα. Τὰ ἐπίθετα εἰς-εἰδής, -έτης, -ούτης, δὲν εἶναι παράγωγοι ἀλλὰ σύνθετοι λέξεις, ἐπειδὴ ἡμεῖς ἔχομεν λίαν σαφῇ αἰσθησιν τῆς αὐτοτελείας τοῦ ὁ συνθετικοῦ τούτων καὶ δὲν δυνάμεθα νὰ ἰδῶμεν ἐν αὐτοῖς ἀπλῆν κατάληξιν. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ τῶν ἐπιθέτων τούτων ἡ χρῆσις ἦτο ἀείποτε κυριολεκτική, ἦτοι ἀείποτε τὰ εἰς-εἰδής ἐδήλουν τὸ εἶδος, τὰ εἰς-έτης -ούτης τὸ ἔτος κττ. Τὸναντίον δ' ἐν τοῖς συνθέτοις εἰς-ήρης -ώδης -ωψ -ωπός, τοῦτο μὲν διὰ τὴν ἀπώλειαν τῶν ἀπλῶν λέξεων, τοῦτο διὰ τὰ διάφορα αὐτῶν φωνήεντα, πρόκειται παραγωγὴ καὶ οὐχὶ ἀπλῇ σύνθεσις, διὸ καὶ τὰ εἰς τὰς παραγωγικὰς καταλήξεις ταύτας λήγοντα ἐπίθετα εἶναι ἐπιδεκτικὰ πολὺ εὐκίνητοτέρας, ποικιλωτέρας σημασίας. Ἐπὶ τούτου δ' ἀκριβῶς τοῦ φαινομένου στηρίζεται ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῆς συνθετικῆς καὶ τῆς ἀναλυτικῆς ἀρχῆς τοῦ γλωσσικοῦ οἰκοδομήματος, μεταξὺ περιφράσεων λ. γ. ἔχω νὰ πάω καὶ διατετυπωμένων λέξεων οἷον j' irai. Ἄν μὴ τινες φθόγγοι ἐν τῇ συνθέσει ἠφανίζοντο, δὲν θὰ εἴχομεν γραμματικούς τύπους, ἐν αἷς ὁμολογουμένως συνίσταται ὁ μέγας πλοῦτος διαμεμορφωμένης γλώσσης. Γελῶμεν καὶ δικαίως ὅταν μάθωμεν ὅτι οἱ Τοῦρκοι τὴν Νικομήδειαν συνέτεμον εἰς Ἰσμήτ, καὶ τὴν Ἀμισὸν εἰς Σαμσοῦν, ἢ τὴν Κρήτην εἰς Κιρίτ κλπ. Ἀλλὰ πολὺ δικαιώτερον θὰ ἐγελῶμεν, ἂν τις ἐπεχείρει νὰ διδάξῃ ἡμᾶς ὅτι ὀφείλομεν νὰ λέγωμεν πτράπεζα, ὅτι πέτταρας πόδας ἔχει, ἀρνονακὶς ὅτι νάκος τοῦ ἀρνὸς δηλοῦται, δίφερος ἀντὶ δίφρος, νεογενὸς ἀντὶ νεογνός κττ. Ῥητέον δ' ὅμως ὅτι ἡ ἀρχαιοθὲν ἀπὸ τῶν δοκίμων χρόνων ἀναπτυχθεῖσα καὶ κληρονηθεῖσα ἡμῖν τάσις νὰ γράφωμεν τὰς λέξεις οὐχὶ ὅπως σὺν τῷ χρόνῳ διαμορφοῦνται, ἀλλ' ὅπως

εἶχον αὐτάς οἱ τῶν δοκίμων χρόνων Ἕλληνες, ἡ τάσις αὕτη ἐκώ-
 λυσεν ἡμᾶς νὰ ὠφεληθῶμεν προσηκόντως τῆς ἐργασίας ταύτης,
 τῆς εὐεργετικῶς συντεμνούσης καὶ ἐλαττούσης τὰς λέξεις τῆς
 γλώσσης ἡμῶν. Ἐντεῦθεν οὔτε τὴν ἀποβολὴν τῶν διπλασιασμῶν
 ἐν τῇ μετοχῇ τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου, οὔτε τὴν τῶν διπλα-
 σιασμῶν ἐν ἄλλαις τισὶ λέξεσι (δάσκαλος, διαβάζω συβάζω)
 οὔτε τὴν ἀφαίρεσιν τῶν ἐκ τῆς ἀρχῆς τῶν λέξεων φωνηέντων οὔτε
 τὴν συγκοπὴν αὐτῶν ἐκ τῶν μέσων οὔτε τὴν ἀποκοπὴν ἐκ τοῦ τέλους,
 ἐκυρώσαμεν ἐν τῇ γραφομένῃ γλώσσῃ. Ὅτι δ' οὕτως ἡ γλῶσσα
 ἡμῶν μεγάλας καὶ δυσαπαγγέλτους καὶ δυσχρήστους καθόλου λέ-
 ξεις ἔχει, βλέπει ἕκαστος ἀφ' ἑαυτοῦ· πρβλ. ἐκ δεδιητημένος,
 ἐσθεςμένος, προμεμελετημένος, κττ. μάλιστα συνθέτους
 λ. χ. ἰπποσιδηρόδρομος, ἀνθ' οὗ ὁ λαὸς φαίνεται προτιμῶν
 ὡς εὐκολώτερον τὸ ξένον τραμβάϋ ἢ τράμ, ἀμαξοστοιχία,
 ὁδοντοστοιχία, αἵτινες δὲν εἰσεχώρησαν εἰς τὴν λαλουμένην,
 ἀτμόπλοιοι, ἀνθ' οὗ ὁ λαὸς προτιμᾷ τὸ ξένον βαπόρι. Λέγεται
 δ' ὁμοῦ καὶ ὑπὸ τοῦ λαοῦ ταχυδρομεῖον, συμβολαιογρα-
 φεῖον, νοσοκομεῖον, Πανεπιστήμιον, κρεοπουλεῖδ κττ.
 ἐπειδὴ οὐδὲ τῆς λαλουμένης ἡμῶν γλώσσης εἶναι ἀλλότριαι αἱ
 μακραὶ λέξεις, μάλιστα αἱ σύνθετοι· πρβλ. μαγερεῖό, ἀγαπη-
 τικεῖά, γερόντισσα, βασιλίσσα, παλαβωμάρα, ἀλο-
 γοφάισσα, ἀντεροβγάλτης, μαυροκέφαλος, πολυαγα-
 πημένος, πολυβασανισμένος κλπ.

Κατ' αὐτὰ δῆλον ἐστὶ ἀλλοιώσεις, ἐλάττωσις, παραμόρφωσις,
 ἐπισκίασις τῆς ἀρχῆς τῶν λέξεων εἶναι τὰ ἀπαραίτητα καὶ εὐ-
 κταῖα παρεπόμενα τῶν συνθέσεων, ἐξ ὧν κατηρτίσθη ὁ θησαυ-
 ρὸς τῶν λέξεων οἰασθῆποτε γλώσσης,¹⁾ Ἡ φθορὰ τῶν φθόγγων
 συνδέεται στενῶς μετὰ τῶν σπουδαιοτάτων ἄλλων φαινομένων
 ἐν τῇ βίῃ τῆς γλώσσης. Αὕτη εἶναι ἀπόρροια σοφῆς φειδοῦς, συμ-

¹⁾ Τὸ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως οὕτω γενικῶς λεγόμενον δὲν φαίνεται ἀληθεῖον περὶ τῆς
 γλώσσης ἡμῶν ἐν τῷ αὐτῷ μέτρῳ καὶ βαθμῷ, καθ' ὃν ἐν ταῖς Γερμανικαῖς γλώσσαις·
 πρβλ. ὅσα περὶ τούτων διελαβὸν ἐν Ἀθηνᾶς Τομ. Ζ' σελ. 203 215. X.

βάλλεται εἰς σαφήνειαν καὶ συντομίαν τῆς ἐκφράσεως καὶ μάλιστα καθιστᾷ αὐτὴν καθόλου δυνατὴν, εἶναι τὸ γινώρισμα τῆς ἐνότητος τῆς λέξεως καὶ τὸ μέσον πρὸς κατασκευὴν αὐτῆς. Αὕτη ἐκβάλλει ἐκ τοῦ μέσου τὰ ἐρείπια παραδεδομένων παραστάσεων, αἵτινες ἀπάγουσι μὲν τὴν προσοχὴν τοῦ ἀκροατοῦ ἀπὸ τῆς κυρίας, περὶ ἧς καὶ μόνῃς πρόκειται, σημασίας τῶν λέξεων, ἔλκει δὲ ἐπὶ τὰ ἐπουσιώδη. Αὕτη φέρει εἰς φῶς μίαν λέξιν ἐκεῖ ὅπου πρότερον ὑπῆρχε σωρὸς διαλελυμένων καθ' ἕκαστα καὶ τούτων ταυτοχρόνως εἰς τὴν ἀντίληψιν συνεισορμώντων.

Ἄλλ' ἡ ῥοπή αὕτη ἢ τοσαῦτα ἀγαθὰ ἀπεργαζομένη εἶναι ἐν ταύτῃ καὶ τυφλὴ ἢ τοῦλάχιστον ἀπρονόητος, καὶ δι' αὐτὸ ἐκδηλοῦται πολλάκις ἐπιβλαβῶς ὡς πρὸς τὴν ἐξέλιξιν τῆς γλώσσης. Δὲν εἶναι μόνον δημιουργικὴ ἀλλὰ καὶ ἀνατρεπτικὴ. Ἀμέσως οὐδὲν ἄλλο θηρεῖει ἢ τὴν εὐκολίαν, τὴν ἀνακούφισιν τῆς μυϊκῆς ἐνεργείας τῆς ἀπαιτουμένης εἰς τὸ λέγειν. Καθ' ἑαυτὴν ἄρα δύναται ἢ τάσας αὕτη προδῆλως καὶ εἰς φειδῶ νὰ ὀδηγήσῃ καὶ εἰς σπατάλην νὰ ἐκτραπῇ· ἢ τῶν λέξεων ἐλάττωσις δύναται νὰ ὑπερβῇ τὸ μέτρον τοῦ περιττοῦ· ἢ εὐκολία καὶ ἀνακούφισις τῆς προφορᾶς δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ ἀποβαλλομένων οὐ μόνον περιττῶν ἀλλὰ καὶ πολλοῦ λόγου ἀξίων γλωσσικῶν στοιχείων. Καὶ καθόλου μὲν ἀληθεύει ὅτι οὐδεὶς λαός, ἂν μὴ πνευματικῶς καὶ ἠθικῶς ἀρχῇται καταπίπτων, ἀποβάλλει ἐκ τοῦ θησαυροῦ τῆς γλώσσης αὐτοῦ ἀξιόλογόν τι μέρος, καὶ ὅτι τότε μόνον ἐπιτρέπεται ἀπώλειά τις τῶν ὑπαρχόντων γλωσσικῶν μέσων, ὅταν ᾗδῃ εἶναι πρόχειρος δοκιμωτέρα ἀντικατάστασις. Ἄλλ' ὅμως δύναται ἐνίοτε εὐκόλως ν' ἀποβληθῇ καὶ μικρόν τι, ὅπερ ἀκριβέστερον ἐξεταζόμενον ἀποδείκνυται σοβαρὰ ἀπώλεια. Καὶ ἐὰν ἐν τινι γλώσσῃ ἢ πρὸς διάλυσιν τάσας ἐξακολουθήσῃ ἐπὶ μακρότερον χρόνον ἐργαζομένη, ἢ γλῶσσα αὕτη θὰ προσλάβῃ τέλος διάφορον μορφήν, ἅτε ἀποβαλοῦσα πολλά, ἅτινα ἄλλαι διατηροῦσιν ὡς πολύτιμον κτῆμα.

Ἐλέχθη ἀνωτέρω σελ. 110 ὅτι τὸ γ' ἐνικὸν πρόσωπον τῶν παρωχημένων χρόνων τοῦ ῥήματος ἔληγε πάλαι οὔτε εἰς -τ, ὅπως

ἡ Ἰνδικὴ καὶ ἡ Λατινικὴ διδάσκουσιν, *inquit*, *asthāt* = ἔφη, ἔστη. Τὸ *ι* τοῦτο ἦν ὅπως τὸ -*m* τοῦ *α'* καὶ τὸ -*s* τοῦ *β'* προσώπου χαρακτηριστικὸν τοῦ *γ'* προσώπου τούτου, ὅπως ἐν τοῖς ἀρκτηκοῖς χρόνοις τὸ -*τι* (ἔστί, φατί) παρὰ τὸ -*μι* τοῦ *α'* καὶ τὸ -*σι* (ἔσ-σι) τοῦ *β'*. Ἀλλὰ τὸ *ι* τοῦτο ἀπεβλήθη διὰ τὸν φωνητικὸν νόμον τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, καθ' ὃν οὐδὲν ἄφωγον καθ' ἑαυτὸ εἶναι ἀνεκτὸν ἐν τέλει λέξεως· καθ' ὃν ἄρα τρόπον οἱ Ἕλληνες εἶπον μέλι(τ), γύναι(κ), γάλα(κτ) κτ., οὕτως εἶπον καὶ ἔφερε, ἔφη, ἔστη κτ. ἄνευ τοῦ -*τ*, ἐνῶ ἐν τῇ Ἰνδικῇ καὶ τῇ Λατινικῇ γλώσσῃ τύπος τοῦ *γ'* προσώπου ἄνευ τοῦ *ι* θὰ ἐφαίνετο ἀσαφὴς καὶ πλημμυλῆς. Τὸ αὐτὸ ῥητέον καὶ περὶ τοῦ *δ* τοῦ *το* (δ), τοῦτο, ἄλλο, ἐκ εἶνο κλπ., εἰ καὶ τὸ *δ* τοῦτο ἐχαρακτήριζε τὸ οὐδέτερον γένος ὅπως τὸ -*ς* τὸ ἀρσενικόν. Τὰ στοιχεῖα δὲ ταῦτα προελθόντα πάντως ἐκ παλαιᾶς συνθέσεως αὐτοτελῶν λέξεων εἶχον καταστῆ ἐν τοῖς Ἰαπετικοῖς χρόνοις ἀπλῶς τυπικὰ στοιχεῖα, καταλήξεις, χρησιμώταται τότε, ἔπειτα δὲ ἀπώλοντο ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γλώσσῃ. Ἐδηλοῦτο δ' ἔπειτα τὸ *γ'* πρόσωπον καὶ τὸ οὐδέτερον γένος τῶν ἀντωνυμικῶν τούτων ἐπιθέτων οὐχὶ δι' ἧς εἶχον ἀλλὰ δι' ἧς οὐκ εἶχον καταλήξεως, τ. ἔ. διὰ τῆς γυμνότητος αὐτῶν, ἥτοι, ἐπειδὴ τᾶλλα φέροντα ὠρισμένην κατάληξιν χαρακτηριστικὴν τοῦ προσώπου ἢ τοῦ γένους διεκρίνοντο ἀλλήλων, τοῦ *γ'* ἢ τοῦ οὐδέτερου, οἱ γυμνοὶ τύποι ἔστη, τὸ κλπ. οὐδὲν ἄλλο ἢ τὸ *γ'* πρόσωπον ἢ τὸ οὐδέτερον γένος ἠδύναντο νὰ δηλώσωσιν.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες διέστελλον ἐπιμελῶς ἐν τῇ ἐκφωνήσει τὰς πτώσεις *τιμὴ τιμήν, χαρὰ χαράν*, ἡμεῖς δὲ παραλείποντες τὸ -*ν* λέγομεν ἢ *τιμὴ τήν τιμή, ἡχαρὰ τήν χαρά*· ἀλλ' εἶναι προφανές ὅτι διὰ τοῦ προτασσομένου ἄρθρου καθ' ᾧ καὶ ἐκ τῶν συμφραζομένων ἐκάστοτε (αὐτό *ἵνα* *μεγάλη* *τιμὴ* *ς* *ἐμέ*, καὶ αὐτός *ἀγαπᾷ* *τήν τιμή*) σαφῶς διακρίνονται αἱ πτώσεις αὗται. Ὁμοίως διὰ μόνου τοῦ ἄρθρου διακρίνεται ἐν πολλοῖς καὶ τὸ γένος τῶν ὀνομάτων, λ.χ., τὸν ἀπαλό, τὸ ἀπαλό, τὸν

(ὕ)μορφο, τὸ ε(ὕ)μορφο κλπ. ὥστε καὶ ἐν τούτῳ ἡ τοῦ -ν, ἀπώλεια εὔρεν ἀντισήκωμα.

Ἡ Λατινικὴ γλῶσσα διέκρινε τὰ τρία πρόσωπα τοῦ ῥήματος ἀπ' ἀλλήλων διὰ καταλήξεων ἰδιαζουσῶν ἐκάστω, ἀλλ' ἡ ἐκ ταύτης προσελθοῦσα Γαλλικὴ οὐχὶ πάντοτε, μεταχειριζομένη ἐν τῷ ἐνεστώτι *j' aime, tu aimes, il aime, ils aiment* ἤτοι *aime* (πρόφερε εμ) Ἀλλ' ἂν καὶ μὴ ἐπιτυγχάνη τούτου διὰ καταλήξεων, οὐχ ἥττον δὲν συγχέει δι' αὐτὸ καὶ τὰ πρόσωπα ταῦτα, ἀλλὰ διακρίνει προτάττουσα τὰς προσωπικὰς ἀντωνυμίας *je, tu, il, ils*. Ἀκριβῶς δ' ἡ πρόταξις αὕτη ἐγένετο αἰτία τῆς ἐξαφανίσεως τῶν καταλήξεων, ἥτοι ἐφ' ὅσον ἐπέδιδε καὶ ἐπεκράτει τὸ ἔθος τοῦ προτάσσειν χάριν ἐμφάσεως κατ' ἀρχάς, εἶτα δὲ καὶ ἄνευ αὐτῆς, τὰς ἀντωνυμίας, ἐπὶ τοσοῦτον αἱ καταλήξεις ἐφαινοντο οὐκ ἀναγκαῖαι, διὸ καὶ ἀφείθησαν οἱ φωνητικοὶ νόμοι ἐλεύθεροι ἐν τῷ ἀνατρεπτικῷ αὐτῶν ἔργῳ. Ἐν τῷ ῥήματι τῶν Ἀγγλῶν πάντα τὰ πρόσωπα τοῦ πληθυντικοῦ ἀριθμοῦ εἶναι ὅμοια ἀλλήλοις καὶ τῷ α' ἐνικῷ, λ.χ. *make, have, κττ.*, ἀλλὰ διὰ τῶν προτασσομένων αἰετοτε ἀντωνυμιῶν *I, we, you, they* διακρίνονται οὕτω σαφῶς ὅπως καὶ τὰ ἡμέτερα τὰ ἔχοντα πλήρεις τὰς καταλήξεις, ἥτοι *κάμνω, κάμνομεν, κάμνετε, κάμνουσι, ἔχω, ἔχομεν, ἔχετε, ἔχουσι*. Ἀπώλεια ἄρα στοιχείων πρότερον χρηστῶν καὶ ἀναπλήρωσις αὐτῶν δι' ἄλλων εἶναι φαινόμενα ἀναπόσπαστα ἀλλήλων ὡς αἴτιον καὶ ἀποτέλεσμα καὶ τελοῦνται συγχρόνως.

Ἡ ἀπώλεια δ' ὅμως τοῦ δυνικοῦ ἀριθμοῦ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ γλώσσῃ γενομένη δὲν ἀνεπληρώθη δι' ἄλλου στοιχείου, ἀλλ' ἀπλῶς τὰ πρότερον δι' αὐτοῦ ἐκφραζόμενα ἄτε ὡς ζεύγη εἰς τὴν φαντασίαν παριστάμενα (λ.χ. ἐπὶ μελῶν τοῦ σώματος, ὅσσε, ὀφθαλμῷ, ὦμῳ, πόδε, χεῖρε, πῆχεε, μηρῷ, τένοντε, ἢ ἐπὶ δύο συνυπαρχόντων ἢ ὁπωσδήποτε συνεργαζομένων, λ.χ. *ἔππω, βόε, διδυμάονε παῖδε, δοῦρε κττ.*) ἐξηνέχθησαν διὰ τοῦ πληθυντικοῦ ἀπλῶς ὡς πλείονα τοῦ ἐνός. Οὕτω δ' ἀπώλετο φραστικὴ, περιγραφικὴ τις δύναμις τῆς γλώσσης. Ὅμοιως δὲν ἀνεπληρώθη ἡ

ἀπώλεια τῆς εὐκτικῆς τοῦ πλαγίου λόγου παρ' ἡμῖν, ἀλλ' ἀντ' αὐτῆς γίνεται ἀδρομερέστερον χρήσις τῆς ὀριστικῆς (ἐπὶ τῶν εἰδικῶν λόγων) καὶ τῆς ὑποτακτικῆς (ἐπὶ τῶν τελικῶν, ὀριστολογικῶν κλπ.). Τοῦναντίον δὲ ἀνεπληρώθη ἡ καθ' ἑαυτὸ εὐκτική διὰ περιφράσεων (μακάρι, εἶθε, νὰ κττ., μακάρι νὰ μπόρουν, εἶθε νὰ γίνη, νὰ εἶχα δύναμιν!). Ὁμοίως ἀνεπληρώθη ἡ ἀπαρέμφατος δι' ὀριστικῆς (ἐπὶ τῶν εἰδικῶν λόγων) ἢ δι' ὑποτακτικῆς ἐπὶ τῶν λοιπῶν, (ἔλεγεν ὅτι δὲν πληρώνει, θέλει νὰ φάγῃ). Ὡσαύτως τῆς προστακτικῆς τὰ τρίτα πρόσωπα διὰ περιφράσεων, οἷον ἄς πᾶν, ἄς πᾶνε, νὰ στέκη ὅλη μέρα!). Ὁμοίως ἀνεπληρώθη ἡ δοτική διὰ τῆς αἰτιατικῆς ἢ τῆς γενικῆς ἢ διὰ περιφράσεων, λ. χ. δίδω σε χρήματα ἢ δίδω σου χρήματα, στέλλω εἰς ὅλους χαιρετίσματα. Ὁμοίως ἀπώλετο ἡ διὰ τῶν προσωπικῶν καταλήξεων διάκρισις τοῦ ἐνεργητικοῦ παρατατικοῦ καὶ ὀρίστου ὅ' ἀπὸ τοῦ εἰς -α ὀρίστου, διότι νῦν λέγομεν ὁμοίως εἶχα, εἶδα ὅπως καὶ ἔγραψα. Καὶ ἡ ἀπώλεια αὕτη κατὰ τὸ πλεῖστον μόνον μέρος ἐθεραπεύθη διὰ τῆς ὑπαρχούσης ἢ ἐπιγενομένης διαφορᾶς τοῦ θέματος· πρβλ. ἐκλεψα ἐκλεψα, ἔμεινα ἔμεινα, ἔστειλα ἔστειλα κττ. Ἀλλ' οὐχὶ καὶ πάντοτε, διότι ἐπλάσθησαν μὲν πολλοὶ παρατατικοὶ μετὰ διαφόρου θέματος εἰς ἐπίτευξιν τῆς διαστολῆς ταύτης τοῦ παρατατικοῦ ἀπὸ τοῦ ὀρίστου, πρβλ. ἐπήγαίνα ἐπήγα, ἔπλενα ἔπλενα, ἔκρενα ἔκρενα, ἔφερνα ἔφερα, ἔπαιρνα ἐπήρα, ἔψελνα ἔψαλα, ἔβανα ἔβαλα, σφέρνω-ἔσφαλα, ἔκαμνα ἢ ἔκανα-ἔκαμα, ἐπαράγγερνα ἐπαράγγειλα κττ. ἀλλ' οὔτε πανταχοῦ εἶναι οἱ παρατατικοὶ οὗτοι ἐξ ἴσου εὐχρηστοί, λ. χ. ἐν Κρήτῃ ἀγνοοῦνται οἱ τύποι ἔκρενα, ἔπλενα, ἔψελνα, ἀλλαχοῦ πάλιν οἱ τύποι ἐπαράγγερνα, ἔσφερνα, οὔτε πάντα ἀνεξαιρέτως τὰ ῥήματα κατωρθώθη νὰ λάβωσιν οὕτω παρατατικούς διαφόρους τῶν ὀρίστων· πρβλ. τὸ ῥῆμα κλίνω ἔκλινω ἔκλινω, καὶ τὸ τείνω ἐκτείνω, διευθύνω, ὧν οἱ παρατατικοὶ ὁμοίως δὲν διεστάλησαν εἰσέτι ἀπὸ τῶν ὀρίστων,

διὸ λέγεται ἐγὼ διεύθυνα τὸ γράμμα καλὰ καὶ θὰ πάη, καὶ ἐγὼ πάντοτε διεύθυνα τὰ γράμματα κατ' εὐθεΐαν εἰς τὸν . . . ἐν ὅσῳ κατοικοῦσεν εἰς τὴν πόλιν.

Ὅμοίως δὲν ἀνεπληρώθη ἡ σπουδαία ἀπώλεια τοῦ ἀόριστου ἔσχον, διὸ λέγεται μὲν προσέχω ἐπρόσεχα ἐπρόσεξα, ἀλλ' οὔτε τοῦ ἔχω οὔτε τοῦ ἀπέχω οὔτε τοῦ κατέχω (= ἐπίσταμαι ἐν Κρήτῃ) οὔτε τοῦ ἀπαντέχω (ὑπ-αντ-έχω καὶ δὴ = καρτερῶ, περιμένω, ἐλπίζω) ἔχομεν ἀόριστον, ὁ μάλιστα λυπηρόν.

Καθ' ὃν δὲ τρόπον αἱ προσωπικαὶ ἀντωνυμίαι προτασσόμεναι τῶν Γαλλικῶν ῥημάτων κατ' ἀρχὰς χάριν ἐμφάσεως κατέστησαν ἔπειτα τὸ κύριον γνώρισμα τῶν προσώπων ἐν τῇ Γαλλικῇ γλώσσῃ, τὸ δὲ ῥῆμα ἐστερήθη τῆς δηλώσεως ταύτης, οὕτω συνέδη καὶ ἐν τῷ Ἑλληνικῷ ἄρθρῳ καὶ ἐν ταῖς προθέσεσιν, τ. ἔ. ὅτε ταῦτα ὡς ἀντωνυμίαι καὶ ἐπιρρήματα τὸ κατ' ἀρχὰς ἤρξαντο νὰ προτάσσονται τῶν ὀνομάτων καὶ τῶν πτώσεων εἰς προσδιορισμὸν καὶ ἀκριβεστέραν δήλωσιν τῶν διὰ μόνου τοῦ ὀνόματος ἢ διὰ μόνης τῆς πτώσεως πρότερον δηλουμένων σχέσεων (πρβλ. παρ' Ὀμήρῳ αἰγιαλῷ κύματα βρέμεται, κνίση δ' οὐρανὸν ἴκε, πολλὸς δὲ πίθων ἡφύσσετο οἶνος, ἢ δ' ἔσπετο Παλλὰς Ἀθήνη, ὡς ὁ μὲν ἔνθα καθεῦθε πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς), τότε οὐδ' ἐφ' ἀντάζοντο οἱ ταῦτα καινοτομοῦντες ὅτι αἱ τότε σχεδὸν περιτταὶ αὗται προσθήκαι ἔμελλον σὺν τῷ χρόνῳ νὰ καταστῶσιν ἀπαραίτητοι συνοδοὶ τῶν ὀνομάτων καὶ πτώσεων, καὶ ὅτι ταῦτα θ' ἀνελάμβανον καὶ τῶν πτώσεων καὶ ἐν μέρει τῶν γενῶν τὴν διάκρισιν. Εἶναι δὲ μάλιστα τοῦτο διδακτικώτατον, ὅτι τὸ ἄρθρον πᾶν ἄλλο σκοποῦν τὸ πάλαι ἢ τὴν δήλωσιν τοῦ γένους, νῦν διὰ τούτου καὶ μόνου ἐπιτυγχάνεται αὕτη πολλάκις, λ. χ. τὸν ἀπαλό, τὸ ἀπαλό, καὶ αἱ προθέσεις αἱ βοηθητικῶς μόνον ἐνισχύουσιν τὰς πτωτικὰς σχέσεις κατέστησαν νῦν οἱ κύριοι φορεῖς τῶν σημασιῶν τούτων.

Ὁ λέγων σήμερον θέλω γράψαι, θὰ γράψω, θέλω εἰπεῖ πολλὰ κττ. κττ. οὐδαμῶς ἐνθυμεῖται οὐδ' ἔχει τούτου ἀνάγκην,

τὴν ἀρχὴν τῶν φράσεων τούτων, καὶ δὴ ἀγνοεῖ πρῶτον ὅτι τὸ νὰ τοῦτο, παλαιότερον ἵνα λεγόμενον, δὲν συνεξεφέρετο μεθ' ὑποτακτικῆς ἢ εὐκτικῆς εἰς δῆλωσιν τοῦ ἀντικειμένου τοῦ ῥήματος, ὅπως γίνεται σήμερον, ἀλλ' αἰετοτε ἐδήλου τὸν σκοπὸν· λ. χ. δὲν ἐλέγετο ἀπλῶς θέλω ἵνα φάγω, ἀλλὰ θέλω ἐτοιμάσαι, ἵνα φάγω, οὐχὶ δύναμαι νὰ εἶπω ἀλλὰ δύναμαι εἰπεῖν, ἵν' ἀπολογηθῶ κττ. ἦτοι τὸ θέλω, δύναμαι κττ. ἐλάβανον ἀπαρέμφατον ἀντικείμενον, καὶ κατόπιν τούτων ἠδύνατο ν' ἀκολουθῇ, ἂν ἦτο ἀνάγκη, τελικὸς λόγος διὰ τοῦ ἵνα, ὅπως κττ. Ἀλλ' ἀπὸ τῶν μεταγενεστέρων χρόνων ἤρξατο ἡ κατάχρησις, διὸ καὶ ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ πολλάκις ὁ διὰ τοῦ ἵνα καὶ ὑποτακτικῆς ἐκφερόμενος λόγος εἶναι αὐτὸ τὸ ἀντικείμενον ἢ τὸ ὑποκείμενον τοῦ ῥήματος, λ. χ. θέλω ἵνα ὅπου εἰμὶ ἐγὼ κἀκεῖνοι ὧσι μετ' ἐμοῦ· συμφέρει ὑμῖν, ἵνα ἐγὼ ἀπέλθω κττ. Οὕτω τὸ ἵνα μεθ' ὑποτακτικῆς ἐξισώθη τῷ ἀπαρεμφάτῳ, πρὸλ. θέλω λέγειν Ἀτρείδας, θέλω δὲ Κἀδμον ἄδειν. Ἀγνοεῖ δεύτερον πῶς τὸ θέλω τῶν φράσεων τούτων, ἐν αἷς, ὡς ἐῆλον, πλήρη σφύζει τὴν σημασίαν αὐτοῦ, κατέπεσεν ἀπλῶς εἰς δηλωτικὸν τοῦ μέλλοντος μόριον. Ἐπειδὴ δηλ. ὅ,τι τις ἐν τῷ παρόντι παριστᾷ ὡς σκοπούμενον, ἐπιθυμητόν, τοῦτο ἀναφέρεται φύσει εἰς τὸ μέλλον, λ. χ. ὁ θέλων λέγειν Ἀτρείδας, πάντως δῆλον ὅτι εἰς τὸ μέλλον θέλει νὰ ὑμνῇ αὐτούς, διὰ τοῦτο κατὰ μικρὸν ὁ τοῦ μέλλοντος οὗτος χαρακτηρισμὸς διὰ τῆς ὅλης φράσεως θέλω λέγειν, θέλω πράττειν κττ. ἐξήρθη καὶ ἐτονίσθη, ἐπεσιχιάσθη δὲ καὶ ἀπετρίβη καθ' ὁλοκληρίαν ἡ ἔννοια τῆς θελήσεως, τῆς ἐπιθυμίας, τοῦ σκοποῦ ἢ διὰ τοῦ ῥήματος θέλω πρότερον ἐκφραζομένη. Ἐντεῦθεν τὸ θέλω λέγειν, λέξαι, θέλω πράττειν, πρᾶξιαι ἢ θέλω ἵνα λέγω — θεννὰ λέγω = θὰ λέγω, θέλω ἵνα εἶπω, θεννὰ εἶπω — θὰ εἶπω, θὰ πράτω, θὰ πράξω κττ. κατήντησαν ἀπλῶς μέλλοντος τύποι οὐδεμίαν ἐπιθυμίαν ἢ θέλησιν ἐκφράζοντες, πρὸλ. θὰ πάης, θέλεις δὲ θέλεις, ἢ θὰ πληρώσης καὶ μετὰ τὴν βίαν, ἢ θέλω νὰ φάω αὐτὸ τὸ φαεῖ, ἀλλὰ δὲν θὰ τὸ φάω,

διότι μὲ χαλᾶ, ἢ θὰ θελήσῃ κττ. ἢ θέλει πληρώσει, ἀφοῦ φυλακισθῇ, θέλει βιάσθῃ νὰ κάμῃ ὑποχωρήσεις κττ. Δησμονήσαντες δ' ἡμεῖς οὕτω κατὰ μικρὸν τὴν ἀρχαίαν σημασίαν τῆς φράσεως καὶ ἀπομακρυνθέντες ἀπ' αὐτῆς φερόμεθα εὐκολώτατα ἐπὶ τὴν περαιτέρω ἐλευθερωτέραν κατ' ἀναλογίαν δημιουργίαν ἄλλων φράσεων. Ὅτι δὲ ἡ κατ' ἀναλογίαν ἐργασία αὕτη οὕτω σφόδρα δύναται νὰ ὑπερβῇ τὰρχαῖα ὅρια, ὥστε μὴδ' ἔχνος νὰ φαίνεται τῆς ἀρχαίας χρήσεως καὶ ὅτι στοιχεῖα κατὰ πρῶτον ὅλως ἀσήμαντα, (λ. χ. τὸ μελλαντικὸν ἐν ταῖς ἀρχαίαις φράσεσι θέλω εἰπεῖν θέλω γράφειν) δύνανται νὰ καταστῶσι σπουδαιότατα καὶ κύρια, τοῦτο ἐγένετο διὰ τῶν ἐκτεθέντων παραδειγμάτων πασιδῆλον.

Ἐκ τῶν εἰρημένων ἐγένετο δῆλον ὅτι αἱ ἀπώλειαι, ὅσας ἡ γλῶσσα ὑφίσταται διὰ φωνητικὰς ἢ ἄλλας αἰτίας, ἀναπληροῦνται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον (οὐχὶ δ' ὅμως πάντοτε) κατ' ἄλλους τρόπους. Ἐπιτυγχάνεται δὲ τοῦτο, διότι ἔναι τυπικαὶ διακρίσεις σὺν τῷ χρόνῳ μετήλλαξαν οὕτω φύσιν ὥστε νὰ σημαίνωσι τι ὅλως διάφορον τοῦ κατ' ἀρχὰς ὑπ' αὐτοῦ δηλουμένου (λ. χ. τὸ ἄρθρον, τὸ ἴνα, κττ.), οὕτω δὲ τὰ νέα ταῦτα ἀναλαμβάνουσιν ἔργον ὅπερ πρότερον δι' ἄλλων στοιχείων, ἤδη ἐκλειπόντων ἢ καὶ ἐκλειπομένων, ἐξεφράζετο (λ. χ. δι' ἀπαρεμφάτου, δι' ἀπλῆς πτώσεως κλπ.).

Ἡ ἀλλοίωσις καὶ ὑγρότης τῆς σημασίας εἶναι οὐσιώδεις καὶ ἀπαραίτητον γνώρισμα τῶν τυπικῶν στοιχείων καὶ τῶν συντακτικῶν συνεκφορῶν τῶν καθισταμένων σχεδὸν συνθέτων. Οὐδεμία λ. χ. ἀνάγκη νὰ ἐπαναλαμβάνωμεν ἐκάστοτε ἐκ νέου τὴν σύνθεσιν ἐξ ἀρχῆς καὶ τὴν ἀπλοποίησιν αὐτῆς, ἀλλ' ἀρκεῖ νὰ ὑπάρχωσιν ἐν τινὶ γλώσσῃ ἱκαναὶ τοιαῦται φράσεις ἢ λέξεις, ἐν αἷς ἐξωτερικῇ τις προσθήκῃ ἐμφαίνει ἐσωτερικὴν σχέσιν πρὸς τὴν σαφῇ καὶ εὐδιάγνωστον τῶν λέξεων ρίζαν, καὶ τότε ἡμεῖς σχετίζομεν τὴν προσθήκην ταύτην πρὸς τὴν δι' αὐτῆς ἐκφραζομένην ἀπόχρωσιν τῆς σημασίας τῶν λέξεων, καὶ σπεύδομεν νὰ τοποθετήσωμεν τὴν προσθήκην ταύτην πανταχοῦ ὅπου ἡ ἀπόχρωσις αὕτη πρόκειται νὰ

ἐκφρασθῇ· λ. γ. εὐθύς ὡς ἐν τῷ πιτυώδης, θυώδης, λυσσώδης κττ. τὸ -ωδης συνεδέθη ἐν τῇ γλωσσικῇ συνειδήσει τῶν ἀρχαίων μετὰ τῆς ἐννοίας τῆς ἀφθονίας, τῆς πλησμονῆς, ἔσπευσαν νὰ τοποθετήσωσι τὸ -ωδης τοῦτο πανταχοῦ ὅπου ἡ ἐννοια αὕτη ἔμελλε νὰ ἐκφρασθῇ, π. γ. ληρώδης, πρεπώδης, περιπετειώδης κλπ.

Τὸ αὐτὸ δὲ λεκτέον καὶ περὶ τῆς συνεκφορᾶς θέλῳ νὰ φάγω — θὰ φάγω, ὥστε νῦν καὶ θέλῳ ἀπολυμανθῇ, θέλῳ νηστεύσει κττ. κττ. λέγομεν κατ' ἀναλογίαν. Αὕτη δὲ, καὶ μόνη αὕτη, ἡ διὰ τῶν ἐπιθημάτων καὶ τῶν συνεκφορῶν τούτων γινομένη ἐν τῇ γλώσσῃ ζωογόνησις τῶν ῥιζῶν καὶ τῶν θεμάτων εἶναι ἡ καθιστώσα τὴν γλωσσικὴν ὕλην εὐκίνητον καὶ εὐχρηστον κτῆμα καὶ παρέχουσα ἡμῖν τὴν δύναμιν νὰ μεταχειρίζομεθα τὰς τε ἀρχαίας καὶ νέας ἡμῶν λέξεις ἐν πάσαις ταῖς σχέσεσιν, αἵτινες καθόλου δύνανται νὰ ἐμφανισθῶσιν εἰς τὴν γλῶσσαν. Εὐθύς ὡς ἐπλάσθη λέξις τις πρωτότυπος, λ. γ. τηλέγραφος, φωνογράφος κττ., δυνάμεθα διὰ τῶν ἐπιθημάτων καὶ καταλήξεων τῆς γλώσσης ἡμῶν νὰ σχηματίσωμεν ἐξ αὐτῶν οὐ μόνον τὰς πτώσεις τηλεγράφου, φωνογράφου καὶ τοὺς ἀριθμοὺς τηλέγραφοι φωνογράφοι τηλεγράφων φωνογράφων κτλ., ἀλλὰ καὶ ἐπίθετα τηλεγραφικός, φωνογραφικός καὶ ῥήματα τηλεγραφῶ, φωνογραφῶ, θὰ τηλεγραφῶ, θὰ φωνογραφῶ καὶ ἐπιρρήματα τηλεγραφικῶς, φωνογραφικῶς κττ. τὰ ἐπιθήματα δὲ καὶ τὰς καταλήξεις ταύτας δυνάμεθα καὶ εἰς ξένας λέξεις νὰ προσκολλήσωμεν· εἶδομεν ἀνωτέρω τὸ γαλβανίζω, γαλβανισμός κλπ., καὶ αἱ λέξεις αὗται καὶ οἱ τύποι αὐτῶν εἶναι ἐπ' ἴσης ἐλληνικαὶ ὅσον καὶ πᾶσα ἄλλη, μόνος δ' ὁ ἐξετάζων τὴν ἱστορίαν τῆς γλώσσης δύναται νὰ γινώσκῃ τὴν ξένην καταγωγὴν τοῦ πρωτοτύπου θέματος τούτων, ἀλλ' οὐχὶ καὶ νὰ προγράψῃ αὐτάς.

Μέχρι τοῦδε ἡσχολήθημεν περὶ μόνας ἐκείνας τὰς ἐπιδράσεις τῆς ἀλλοιωσεως καὶ φθορᾶς τῶν φθόγγων, ἔσαι συνετέλεσαν εἰς ἀντικατάστασιν φραστικοῦ τινος μέσου δι' ἄλλου ἢ τοῦλάχιστον

(ὅπως λ. χ. κατὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ δυϊκοῦ ἢ τῆς εὐκτικῆς συνέβη) μόνον τοιαύτας γραμματικὰς διαφορὰς ἐξέβαλον, αἵτινες ἠδύναντο νὰ θεωρηθῶσιν ἀμφιβόλου ἀξίας καὶ τρόπον τινὰ πολυτέλεια ἐνοχλητική. Ἀλλ' ἐὰν ἐπιστήσωμεν ὀλίγον τὴν προσοχὴν ἡμῶν ἐπὶ τὰς γλωσσικὰς ἀλλοιώσεις, αἵτινες πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν ὡς εἰπεῖν συμβαίνουσιν, εὐκόλως δυνάμεθα νὰ πεισθῶμεν, ὅτι ἡ χρῆσις τῆς γλώσσης δὲν ἀρκεῖται ἐν τούτοις, ἥτοι ἐν τῇ ἀποβολῇ διαφορῶν δυσχρήστων ἐν τῇ πράξει, καὶ ἐν τῇ δι' ἐτέρου τρόπου ἀναπληρώσει τοῦ ἀπολλυμένου. Τὰ οἰκτρὰ παραπτώματα κατὰ τῶν νόμων τῆς γλώσσης, εἰς ἃ τοσοῦτον εὐχερῶς περιπίπτομεν, ὅταν ἐλευθέρως λαλῶμεν, ἢ ἀνάμειξις λέξεων καὶ τύπων, οἵτινες ὀφείλουσι νὰ διαστέλλωνται ἀλλήλων ἐπιμελῶς, ἢ σύγχυσις ὀρθῶν διακρίσεων, πάντα ταῦτα καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια γλωσσικὰ παραπτώματα ἀπαρτίζουσιν ἀναπόσπαστον καὶ οὐσιῶδες στοιχεῖον τῆς ἀτελευτήτου ἀλλοιώσεως, ἐν ᾗ στηρίζεται ὁ βίος τῆς γλώσσης, καὶ κατ' οὐσίαν οὐδὲν διαφέρουσι τῶν προειρημένων μεταβολῶν. Μόνον κατὰ τοῦτο ἀποτελοῦσι ταῦτα ἰδιαιτέρον σύστημα, ὅτι ταῦτα ἔχουσιν ἐναντίαν τὴν κοινὴν γνώμην, ὁδηγουμένην ἐν τούτοις ὑπὸ ὕγιους συντηρητικοῦ τῆς γλώσσης αἰσθήματος, διὸ ἡ οὐδαμῶς ἐπιτρέπεται ἡ εἰσοδος αὐτῶν εἰς τὴν γραφομένην ἢ μόνον βραδύως καὶ ἐν μέρει μόνον εἰσέρχονται εἰς αὐτήν. Ἐξετάσωμεν ὀλίγα παραδείγματα ταύτης τῆς διαφθορᾶς καὶ συγχύσεως τῆς γλωσσικῆς ἐνεργείας.

Ἀφοῦ ἐν τοῖς μεταγενεστέροις χρόνοις τὸ ἡ τῆς ὑποτακτικῆς καὶ τὸ εἰ τῆς ὀριστικῆς φωνητικῶς συνέπεσον, ὥστε λέγεις λέγει καὶ λέγῃς λέγῃ οὐδὲν ἀλλήλων διέφερον, καὶ ἀφοῦ διὰ τὴν ἐξίσωσιν τῶν μακρῶν καὶ βραχέων φωνηέντων τὴν κατὰ τοὺς αὐτοὺς μεταγενεστέρους χρόνους συντελεσθεῖσαν, τὸ λέγωμεν ἐξεφωνεῖτο ὁμοίως τῷ λέγομεν, ὅπως ἀρχαῖότερον τὸ λέγω (ὀριστικῆς) καὶ τὸ λέγω (ὑποτακτικῆς), φυσικὸν ἦτο ἀπατάμενοι ὑπὸ τῆς μεγάλης ταύτης ὁμοιότητος οἱ ἄνθρωποι νὰ μετασχηματίσωσι καὶ ἐξομοιώσωσι καὶ τὰ ὑπόλοιπα

δύο πρόσωπα ἦτοι λέγετε, λέγητε, λέγουσι, λέγωσιν· ἐν-
τεῦθεν σήμερον λέγομεν νὰ κάνετε, νὰ κάνουσι, νὰ ἔρ-
χεστε, νὰ ἔρχεσθαι, νὰ ἔρχεται κττ. Μόνον δ' ἐκεῖ ὅπου
ἡ ὀριστική ἦτο τυπικῶς καὶ φωνητικῶς ὅλως διάφορος, λ.χ. εἶπον,
εἶπες, εἶπε — εἶπω, εἶπης, εἶπη, ἡ εὐρέθην, εὐρέθης,
εὐρέθη, — εὐρεθῶ, εὐρεθῆς, εὐρεθῇ, ἐκεῖ ἐσώθη τῆς ὑπο-
τακτικῆς τὸ τυπικὸν μέχρι σήμερον διάφορον καὶ ἀσύγχυτον.
Οὕτω τὸ παράπτωμα τῶν λαλούντων καὶ ἡ φωνητικὴ ἀλλοίωσις
κατάρθωσαν νὰ ἐκβάλωσιν ἐκ τῆς γλώσσης ἡμῶν τὸ μέγιστον
μέρος τῆς ὑποτακτικῆς.

Γνωστὸν εἶναι ὅτι ὁ παθητικὸς λεγόμενος ἀόριστος εἰς-θην
ἐλαμβάνετο ἀρχαίῳθεν εἰς δῆλωσιν καὶ τῆς μεσότητος, οἷον ἐσώ-
θην ἢ ρθην κττ. (μέσα ἀντανακλώμενα). Κατὰ μικρὸν δ' ὅμως τοῦ
τύπου τούτου ἐγένετο κακὴ χρῆσις ὑπὸ πολλῶν, ὥστε ἐλέγετο καὶ
ὅπου μόνος ὁ μέσος ἀόριστος εἶχε χώραν (μέσα περιποιητικά)
λ.χ. ἐπεκαλέσθην, ἡμύνην, ἡρύσθην, ἀπεποιήθην,
ἀντεποιήθην, περιεποιήθην, ἐσφετερίσθην, κττ. ἡ
καὶ ἐπ' ἄλλης σημασίας, λ.χ. ἀπεφάνθην, ἡφθην, κττ.
Ἐπειδὴ δὲ ἀρχαίῳθεν ἐξεφράζετο πολλάκις καὶ διὰ τοῦ ἐνεργη-
τικοῦ τύπου ἡ ἔννοια τῶν διαμέσων λεγομένων ῥημάτων (Κῦρος
τὸν παρὰδείσον κατέκοψε καὶ τὰ βασίλεια κατέ-
καυσεν), τ.ἔ. δὲν ἐξεφράζετο ἡ μεσότης αὕτη οὐδόλως, ἀλλ' ἀφί-
νετο εἰς τὸν ἀναγνώστην ἡ ἀκροατὴν νὰ νοήσῃ ταύτην ἐκ τῶν συμ-
φραζομένων, διὰ τοῦτο κατὰ μικρὸν ἡ παραμέλησις τῆς δηλώσεως
ταύτης ἐκαθολικεύθη καὶ σήμερον λέγομεν κτίζω σπίτι, ῥά-
φτω φορέματα, θὰ βάψω τὸ φόρεμά μου κττ. Οὕτω δὲ
πανταχόθεν ἐκβαλλόμενος ὁ μέσος ἀόριστος κατέστη ὅλως ξένος
τῆς νέας γλώσσης ἡμῶν.

Πολλάκις συμβαίνει κατὰ τὰ παραπτώματα ταῦτα νὰ παρά-
γῃται νέα φράσις πολὺ τῆς προτέρας δυσκολωτέρα εἰς χρῆσιν·
πρβλ. γράψω, γράφεις, γράφει κλπ., καὶ θέλω νὰ γρά-
ψω-θεν νὰ γράψω-θὰ γράψω, σπάσω καὶ θέλω νὰ σπά-

σω-θεννὰ σπάσω-θὰ σπάσω, ἢ κέκλοφα καὶ ἔχω κλεμμένον καὶ τέλος ἔχω κλέψει, ἢ πολλῇσιν νήσοισι καὶ Ἀργεὶ παντὶ ἀνάσσειν καὶ ἐν πολλαῖς νήσοις καὶ ἐν Ἀργεὶ κλπ. ἢ Φάληροϊ-ἐν Φαλήρῳ-εἰς τὸ Φάληρον-μέσα εἰς τὸ Φάληρον-μέ'ς τὸ Φάληρον. Καὶ ὅμως τὰ λάθη ταῦτα κατὰ μικρὸν δύνανται νὰ κατισχύσωσιν. Ὅμοίως κατισχύσεν ἡ περίφρασις τοῦ ἄφες πεπανθῆ, ἄφες ἰδωμεν κττ. ἀντὶ τῶν παλαιότερων πεπανθήτω, ἰδωμεν, ὥστε σήμερον πάντες λέγομεν ἄς ξεραθῇ πρῶτα, ἄς (ι)δοῦμεν τί θὰ γίνῃ, ὦν καὶ ἐν αὐτῇ τῇ γραφομένῃ κανονικῶς γίνεται χρῆσις καθὼς καὶ τοῦ θὰ καὶ τοῦ νά, παρὰ τὰ παλαιότερα θέλει εἰπεῖν, θέλομεν ἰδεῖν, κλπ.

Ὅμοίως ἐξεβλήθη ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς λαλουμένης ἡ δοτικὴ ὑπὸ τῆς περιφράσεως ἡ ὑπὸ τῆς γενικῆς, ἐν δὲ τῇ βορείᾳ Ἑλληνικῇ τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων καὶ ἡ γενικὴ τοῦ πληθυντικοῦ ἀνθ' ἧς γίνεται χρῆσις τῆς ἀπὸ καὶ αἰτιατικῆς ἢ καὶ ἀπλῆς αἰτιατικῆς ἢ καὶ ἐπιθέτου π.χ. οἰδρόμ' ποῦ τοῖς πολιτεῖς = αἱ ὁδοὶ τῶν πόλεων, σουρουβουλὰ ποῦ πέτρις, τρεῖς μέρεις ὁρόμου, τοῦ Κωτσινάθου τ' ἀμπέλι = τὸ ἀμπέλι τῶν Κωτσιναίων. Ἄλλ' οὐδ' ἐν τῇ λοιπῇ νεωτέρᾳ Ἑλληνικῇ γίνεται χρῆσις πανταχοῦ καὶ πάντοτε τῆς γενικῆς πληθυντικῆς προσηκόντως· οὕτω π.χ. ἐν Κύπρῳ λέγεται ἡ αἰτιατικὴ ἀντὶ τῆς γενικῆς τῶν ἀρσενικῶν ὀνομάτων, λ.χ. 'ς τὴ μακαρχὰν τοὺς ἀπεθαμένους σας, οἱ κόρες τοὺς βοσκούς, τὰ παιδὰ τοὺς ῥηγᾶδες, ἔμπροσθέν τοὺς αὐθέντες κ.τ.τ.· περιέργως δ' ὅμως λέγεται αὐτόθι ἡ γενικὴ τῶν θηλυκῶν, λ.χ. τῶ(ν) βρύσων, τῶν βούλλων, τῶν κωπέλλων, τῶν λάμπων κλπ. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ καθολικῇ νεωτέρᾳ Ἑλληνικῇ ἀπεβλήθη ἡ γενικὴ πληθυντικὴ τῆς προσωπικῆς ἀντωνυμίας, διὸ λέγομεν τὸ πρᾶγμα μας (= ἡμᾶς ἀντὶ ἡμῶν), τὴ δουλειά σας, ἐνιαχοῦ δ' ἄρχονται τινες νὰ λέγωσι καὶ τὴ δουλειάν τους ἀντὶ

τῇ δουλειάν των(ε), ἥ κατ' ἀμοιβαίαν ἀνάμειξιν τῇ δουλειάν των.

Ἐν τῇ βορείᾳ Ἑλληνικῇ πολλαχοῦ ἀπεβλήθη καὶ ἡ αἰτιατικὴ τοῦ πληθυντικοῦ τῶν δευτεροκλίτων ὑπὸ τῆς ὀνομαστικῆς, διὸ λέγεται οἱ ἀνθρώπ' καὶ τσ' ἀθρώπ', οἱ ἀγγέλ, τσ' ἀγγέλ, οἱ μεγάλ, τσὶ μεγάλ κλπ.

Οὕτω φωνητικαὶ ἀλλοιώσεις καὶ πλημμελεῖς χρήσεις ἄλλων ἀντ' ἄλλων γλωσσικῶν στοιχείων κατεργάζονται τὴν μεταμόρφωσιν τῆς γλώσσης ἡμῶν ἀδιαλείπτως.

Ἀρκοῦσι τὰ μέχρι τοῦδε λεχθέντα περὶ τῆς φθορᾶς τῶν γραμματικῶν τύπων, τῆς διαλύσεως καὶ ἀπωλείας ἐνίων τῶν οὐσιωδестάτων τυπικῶν στοιχείων ἐν τῇ μητρικῇ ἡμῶν γλώσσῃ. Ἄλλ' ὅσον σπουδαῖα διὰ τε τὴν μητρικὴν ἡμῶν γλώσσαν καὶ πάσας τὰς ἄλλας καὶ ἂν εἶναι τὰ τοιοῦτου εἶδους φαινόμενα, πάλιν δὲν εἶναι μόνα ταῦτα, ἀλλὰ τούναντίον καὶ κατ' ἄλλους πολλοὺς τρόπους ἐκδηλοῦται ἡ αὐτὴ τάσις πρὸς εὐκολίαν, πρὸς φειδῶ χρόνου καὶ κόπου ἐν τῷ λέγειν. Οὐδεὶς τῶν ἀρθρουμένων φθόγγων, ἐξ ὧν σύγκειται αἱ λέξεις ἡμῶν, δύναται ν' ἀποφύγῃ τὰς ἀλλοιώσεις τὰς ὑπὸ τῆς τάσεως ταύτης προκαλουμένας, διὸ καὶ ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ἡ λέξις ἤθελε διατηρήσει καθόλου εἰπεῖν τὸ ἐξωτερικὸν καὶ τὸν γραμματικὸν τύπον αὐτῆς, καὶ τότε οὐχ ἥττον ὑπόκειται διαφόροις μεταβολαῖς. Ἐκδηλοῦται δὲ τοῦτο σαφῶς διὰ τῆς μεταβολῆς φθόγγου τινὸς εἰς ἄλλον, διὰ τῆς παραλείψεως ἄλλων, ἐπὶ δὲ καὶ διὰ προσθήκης καὶ παρεμβολῆς νέων. Τὸ κεφάλαιον τῶν φθογγικῶν μεταβολῶν εἶναι πολὺ περιεκτικόν, περιλαμβάνει ἀπειρίαν μερικῶν φαινομένων καὶ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ κατισχύσωμεν αὐτοῦ ἐν τῷ παρόντι· διὰ τοῦτο μόνον ἐπὶ τινὰ κύρια σημεῖα καὶ οὐσιώδη γεγονότα θὰ δυνηθῶμεν νὰ ρίψωμεν τὰ βλέμματα ἡμῶν.

Ἐκαστος φθόγγος, ἐξ ὧν σύγκειται ἡ γλώσσα ἡμῶν, προσφέρεται διὰ τινος σωματικῆς ἐνεργείας, ἧς μετέχουσιν οἱ πνεύμονες, ὁ λάρυγξ, τὸ κοῖλον τοῦ στόματος καὶ τῆς ρίνος. Καὶ οἱ μὲν πνεύμονες παρέχουσι τρόπον τινὰ τὴν πρώτην ὕλην, συνισταμένην εἰς ρεῦμα

ἀέρος ἀσθενέστερον ἢ ἰσχυρότερον κατὰ τὰς περιστάσεις· οἱ δὲ ἐν τῷ λάρυγγι εὐρισκόμενοι φωνητικοὶ σύνδεσμοι, ἐπειδὴ δύνανται καὶ νὰ προσεγγίζωσιν ἀλλήλοις καὶ νὰ πᾶλλωνται, παρέχουσιν εἰς τὸ ρεῦμα τοῦ ἀέρος τοῦτο ἦχον καὶ χρῶμα· καὶ τελευταῖον τὸ ρεῦμα τοῦτο λαμβάνει τὴν τελικὴν αὐτοῦ μορφήν, καὶ χαρακτηρίζεται ὡς ἑναρθρος φθόγγος διὰ τῆς μεταβάλλουσης αὐτὸ ἐνεργείας τῆς ρινός, τοῦ ὑπερωικοῦ ιστίου, τῆς γλώσσης, τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν χειλέων. Ἐκαστος ἄρα φθόγγος παριστᾷ θέσιν τινὰ ὠρισμένην τῶν τοῦ στόματος ὀργάνων τῶν διδόντων εἰς τὸ ρεῦμα τοῦ ἀέρος τὴν ἰδιάζουσαν αὐτῷ μορφήν, καὶ διὰ τῆς θέσεως ταύτης ἐκβάλλεται ποσὸν τι τοῦ ρεύματος. Ἡ λέξις συνίσταται ἐκ διαδοχικῆς σειρᾶς τοιούτων ἀρθρώσεων· ἀπαιτεῖται ἄρα εἰς ἐκφώνησιν αὐτῆς ἵνα τὸ στόμα μεταβάλλῃ διαφόρους θέσεις κατὰ σειράν, αἵτινες πολλάκις συνοδεύονται καὶ ὑπὸ ἀλλοιώσεων τῆς ἐνεργείας ἐκείνης ἣν ὁ λάρυγξ ἐκδηλοῖ ἐπὶ τὴν παρ' αὐτὸν ἐκπεμπομένην στήλην τοῦ ἀέρος.

Λάβωμεν π.χ. τὴν λέξιν *φιλανθρωπεύομαι*. Ἵνα ἐκφωνήσωμεν τὴν λέξιν ταύτην, ἀνάγκη πρῶτον νὰ προσεγγίσωμεν τοὺς ὀδόντας τῆς ἄνω σιαγόνος πρὸς τὸ κάτω χεῖλος καὶ νὰ ἐπιτρέψωμεν νὰ ἐξέλθῃ διὰ μέσου τῶν εἰρημένων ὀργάνων ρεῦμα ἀέρος. Οὕτω σχηματίζομεν τὸν φθόγγον, ὃν παριστῶμεν διὰ τοῦ γράμματος *φ*. Μετὰ δὲ ταῦτα τὰ μὲν χεῖλη καὶ οἱ ὀδόντες ἀφίστανται ἀλλήλων, ἄρχεται δὲ ἐργασία ἄλλων ὀργάνων εἰς παραγωγὴν τοῦ ἀκολουθοῦ *ι*. Ἦτοι πρῶτον μὲν τείνονται καὶ προσεγγίζουσιν ἀλλήλοις οἱ διὰ τοῦ λάρυγγος προσπεφυκότες φωνητικοὶ σύνδεσμοι, ὥστε τὸ δι' αὐτῶν διαπερῶν ρεῦμα ἀέρος πληττον καὶ κραδαίνον αὐτοὺς νὰ μεταβάλληται εἰς ἦχον· ἔπειτα τὸ στόμα ἅμα μὲν λαμβάνει τοιοῦτον σχῆμα ὥστε μῆτε φραγμὸν μῆτε στενόν τι νὰ σχηματίζῃ, ἀλλὰ ν' ἀφίνη ἐλευθέραν διέξοδον εἰς τὸν ἐκβαλλόμενον ἦχον, ἅμα δὲ γίνεται ἀπὸ στρογγύλου καὶ προτεταμένου, οἷον ἦτο κατὰ τὸν σχηματισμὸν τοῦ *φ*, κλειστότερον, ὀλίγον ἀφισταμένων καὶ τῶν γωνιῶν αὐτοῦ ἀπ' ἀλλήλων. Οὕτω

σχηματίζεται ὁ φθόγγος ὃν παριστῶμεν διὰ τοῦ γράμματος ι. Μετὰ τοῦτο ἐξακολουθοῦντες ν' ἀνυψῶμεν ἐν τῷ λάρυγγι τὸ πνεῦμα εἰς ἧχον ἐγείρομεν τὴν γλῶσσαν ἀπὸ τῆς ἀδιαφόρου θέσεως, ἐν ᾗ ἔκειτο μέχρι τοῦδε καὶ προσκολλῶμεν τὸ πρόσθιον αὐτῆς μέρος τῷ οὐρανῷ, ἐπιτρέπομεν δ' ἵνα ὁ ἐκβιαζόμενος ἦχος διέλθῃ διὰ τῶν στενῶν, ἃ παρ' ἑκατέραν σιαγώνα ἢ γλῶσσαι ἀρθεῖσαι σχηματίζει. Οὕτω κατασκευάζομεν τὸν φθόγγον λ. Μετὰ τοῦτο καταβιβάζομεν τὴν γλῶσσαν εἰς τὴν θέσιν εἶναι, ὅταν ὅλως ἡσυχάζῃ, εἰς τὴν λεγομένην ἀδιαφορὸν θέσιν, καὶ ἀνοίγομεν τὸ στόμα, ὅσον κατὰ τὴν ὁμιλίαν ἐπιτρέπεται, καὶ σχηματίζομεν διὰ τοῦ ἐκβαλλομένου ἀδιαλείπτως ἧχου τὸν φθόγγον α. Ἐπειτα ὑψοῦμεν τὴν γλῶσσαν καὶ προσκολλῶμεν τὸ πρὸς τὰ ἄνω κυρτούμενον κράσπεδον αὐτῆς πρὸς τὰ φατνία τῶν ἄνω ὀδόντων, καταβιβάζομεν δὲ καὶ τὸ ὑπερῶν ιστίον, ὥστε ὁ ἐκπεμπόμενος ἦχος νὰ μὴ δύννηται νὰ εἰσελάσῃ εἰς τὸ στοματικὸν κοίλωμα, ἀλλὰ ν' ἀναγκασθῇ νὰ διέλθῃ διὰ τοῦ ρινικοῦ, ἐντεῦθεν ἀπαρτίζεται ὁ φθόγγος ν. Εἰς σχηματισμὸν δὲ τοῦ ἐπομένου θ ὀφείλομεν, ἀφοῦ χαλαρώσωμεν τοὺς φωνητικούς συνδέσμους, ὥστε οὐχὶ ἦχος ἀλλ' ἀήρ ἢ πνεῦμα νὰ διαπερῇ δι' αὐτῶν, καὶ ἀφοῦ ἀναβιβάσωμεν τὸ ὑπερῶν ιστίον, ὥστε ἡ διόδος τοῦ ἀέρος διὰ τῆς ρινὸς νὰ κωλυθῇ, νὰ λάβῃ δὲ τὴν διὰ τοῦ στόματος ὁδόν, νὰ ἐγείρωμεν ὀλίγον καὶ πρὸς τὰ ἔξω ωθήσωμεν τὴν γλῶσσαν καὶ τοποθετήσωμεν τὸ ἄκρον αὐτῆς μεταξὺ τῶν ὀδόντων, ἔπειτα νὰ βιάσωμεν τὸν ἐκπεμπόμενον ἐκ τοῦ θώρακος διὰ τοῦ λάρυγγος ἀέρα νὰ διέλθῃ διὰ τῶν μεταξὺ τῆς προσθίας γλώσσης καὶ τῶν ὀδόντων στενῶν, σχηματίζων προστριβὴν τινα ἄνευ ἧχου. Οὕτω σχηματίζομεν τὸν φθόγγον ὃν γράφομεν διὰ τοῦ θ.

Ἐπειτα μεταβαλόντες αὐθις τὸ ἐκβαλλόμενον ρεῦμα ἀέρος εἰς ἧχον ἐν τῷ λάρυγγι διὰ τῆς ἐντάσεως καὶ κραδάνσεως τῶν φωνητικῶν συνδέσμων ὑψοῦμεν ἀπὸ τῆς ἀδιαφόρου θέσεως αὐτῆς τὴν προσθίαν γλῶσσαν καὶ προσψαύομεν δι' αὐτῆς τοῦ οὐρανοῦ, τὸ δ' ἐκβαλλόμενον ρεῦμα ἡχηροῦ ἀέρος πλήττει καὶ κραδαίνει αὐτὴν τρομώδη τινὰ κίνησιν, οὕτω δὲ σχηματίζομεν τὸν φθόγγον ρ. Ἐάν

δ' εὐθὺς τότε καταβιδάσωμεν τὴν γλῶσσαν καὶ στρογγυλώσαντες βραχὺ τὸ στόμα, ἐπιτρέψωμεν εἰς τὸν ἐκπεμπόμενον ἤχον, ἵνα ἐλευθέρως ἐξέλθῃ, ἀπαρτίζομεν τὸν φθόγγον ω. Ἄν ἐξεφωνοῦμεν τὸ ω ὅπως οἱ ἀρχαῖοι, ἤτοι ὡς μακρὸν ο, ἔδει σχηματίσαντες κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον τὰ φωνητικὰ ἡμῶν ὄργανα νὰ παρατείνωμεν ἐπὶ πολὺ τὴν προφορὰν τούτου, ἤτοι νὰ ἐμμείνωμεν ἐν τῇ ἐκβολῇ τοῦ ἤχου ἐφ' ἱκανὸν χρόνον, διπλάσιον τοῦ παρ' ἡμῖν συνήθως δαπανωμένου. Νῦν δ' ὅμως τότε ω καὶ ο ἡμεῖς ἐκφωνοῦμεν καθ' ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἤτοι μετὰ τῆς αὐτῆς παρατάσεως τοῦ χρόνου.

Μετὰ τοῦτο σπεύδομεν νὰ συμμύσωμεν ἐντελῶς τὰ χεῖλη καὶ χαλάσαντες τοὺς φωνητικούς συνδέσμους, ὥστε οὐχὶ ἡχηρὸν ἀλλ' ἄηχον νὰ ἐκβάλλῃται τὸ ρεῦμα τοῦ ἀέρος, ἀνοίγομεν διὰ μιᾶς τὰ χεῖλη, οὕτω δὲ ἐκφωνοῦμεν τὸν φθόγγον π. Τὸν κατόπιν δὲ φθόγγον ε σχηματίζομεν, ἂν πρῶτον μὲν ἀνυψώσωμεν ἐν τῷ λάρυγγι διὰ τῶν φωνητικῶν συνδέσμων τὸν ἐκ τῶν πνευμόνων ἐξερχόμενον ἀέρα εἰς ἤχον, ἔπειτα ἐπιτρέψωμεν αὐτῷ τὴν ἐξοδὸν τὴν διὰ τοῦ στόματος ὅλως ἐλευθέραν, σχηματίσωμεν δὲ τὸ στόμα τοιοῦτοτρόπως ὥστε μῆτε στρογγύλον νὰ εἶναι οἶον κατὰ τὴν ἐκφώνησιν τοῦ ο, μῆτε ν' ἀφίστανται αἱ γωνίαι αὐτοῦ τοσοῦτον ὅσον κατὰ τὴν τοῦ ι, ἀλλὰ νὰ εὐρίσκηται ἐν ἰσῇ περίπῳ ἀποστάσει ἀπ' ἀμφοτέρων. Τὸ δὲ μετέπειτα β (εὐο) κατασκευάζομεν ὁμοίως τῷ φ μετὰ μόνης τῆς διαφορᾶς ὅτι κατὰ τὸν σχηματισμὸν τοῦ β οὐχὶ ἄηχον ἀλλ' ἡχηρὸν ρεῦμα ἀέρος ἐκπέμπομεν, ἤτοι ὅτι κατὰ μὲν τὴν προφορὰν τοῦ β συνεργάζονται καὶ οἱ φωνητικοὶ σύνδεσμοι, κατὰ δὲ τὴν τοῦ φ οὐχί. Τὸ μετὰ ταῦτα δ' ἐρχόμενον μ σχηματίζομεν καθ' ὃν τρόπον καὶ τὸ ν μετὰ μόνης τῆς διαφορᾶς, ὅτι ὁ φραγμὸς καὶ τὸ μετέπειτα ἀνοιγμα δὲν τελεῖται διὰ τῆς γλώσσης καὶ τῶν ἄνω φατνίων, ἀλλὰ δι' ἀμφοτέρων τῶν χειλέων· ἄλλως καὶ κατὰ τὸν σχηματισμὸν τούτου καταβιδάζεται τὸ ὑπερῶν ιστίον, ὥστε διὰ τῆς ρίνος νὰ ἐξέλθῃ τὸ ἡχηρὸν ρεῦμα, Οἱ φωνητικοὶ σύνδεσμοι εἶναι καὶ κατὰ τὴν ἐκφώνησιν τούτου ἐπ' ἰσῆς ἐνερ-

γολί. Οὕτω κατορθοῦται ἡ ἐκφώνησις τῆς λέξεως φι-λ-αν-θ-ρω-πεύ-ο-μαι, καὶ ἂν μή τις ἄλλη ἐπῆται, τὰ φωνητικὰ ἡμῶν ὄργανα ἐπανερχονται εἰς ἡσυχίαν καὶ ἐπαναλαμβάνεται ἡ συνήθης, ἡσυχος ἀναπνοή. Λοιπὸν ἵνα ἡ λέξις αὕτη ἐκφωνηθῇ, ἐδέησεν ἵνα τὰ φωνητικὰ ἡμῶν ὄργανα μεταβάλῃσι κατὰ σειρὰν τετράκις καὶ δεκάκις θέσιν, καὶ ἂν ἀπηγγέλλομεν τὰς διφθόγγους εὐ καὶ αἱ διφθογγικῶς ὅπως οἱ ἀρχαῖοι καὶ ὅπως καὶ ἡμεῖς τὸ αἷ ἐν τῷ ἀηδόνι, κε-λ-α-η-δε-ῖ, θὰ μετέβαλλον ἐξάκις καὶ δεκάκις θέσιν.

Ἀλλὰ πᾶσαι αἱ κινήσεις αὗται ἐξετελέσθησαν μετὰ τοσαύτης ταχύτητος καὶ ἀκριθείας, ἡ μετάβασις ἀπὸ τοῦ ἐνὸς φθόγγου εἰς τὸν ἄλλον ἐπηκολούθει οὕτως αἴφνης — μάλιστα ἐν τῇ διφθόγγῳ αἱ — ὥστε τὸ οὖς ἡμῶν δὲν ἠδυνήθη ν' ἀκούσῃ μεσάζοντας τόνους ἢ ἀναμείκτους φθόγγους, ἀλλ' ἀπλῶς τοὺς δέκα καὶ τέσσαρας ἡρθρωμένους. Ἐνῷ δὲ κατὰ τὴν ἐκφώνησιν τοῦ φ, θ, π ὁ ἐκπεμπόμενος ἀήρ ἐξήρχετο ὡς ἀπλοῦς ψόφος, ἀνυψοῦτο κατὰ τὴν ἀπαγγελίαν τῶν λοιπῶν πάντων εἰς ἤχον διὰ τῆς τάσεως καὶ κραδάνσεως τῶν ἐν τῷ λάρυγγι φωνητικῶν συνδέσμων· πρὸς τούτοις παρατηρεῖται ὅτι δὲν ἐξεφωνήθησαν ἀπαξάπαντες ἀνεξαίρετως οἱ φθόγγοι τῆς λέξεως ταύτης μετὰ τῆς αὐτῆς ἐντάσεως, οὐδ' ἐξεβάλλετο ἐκ τῶν πνευμάτων κατὰ τὸν σχηματισμὸν ἐκάστου ἴσον ρεῦμα ἀέρος, ἀλλ' ὅτι ἡ συλλαβὴ εὐ ἔφερε τὸν τόνον, ἦτοι ἐξηνέχθη μετὰ ἰσχυροτέρου καὶ πληρεστέρου τόνου ἢ αἱ λοιπαί.

Μετὰ τοῦ ἰσχυροτέρου δὲ καὶ πληρεστέρου τόνου τούτου συνδέεται ἐν πολλαῖς γλώσσαις ἢ διαλέκτοις καὶ ἀνύψωσίς τις τῆς φωνῆς εἰς ὑψηλότερον μουσικὸν ἤχον. Τοῦτο συνέβαινε κατὰ τὴν ἀπαγγελίαν τῶν ἀρχαίων. Ἐπειτα παρατηρητέον ὅτι ἐάντε ἀποβλέποντες εἰς τὴν ἐνέργειαν τῶν φωνητικῶν ἡμῶν ὀργάνων, εἰπώμεν ὅτι ταῦτα δέκα καὶ τέσσαρας ὅλας κινήσεις ἐξετέλεσαν, ἵνα ἐκφωνήσωσι τὸ φι-λ-αν-θ-ρω-πεύ-ο-μαι, ἐάντε ἀποβλέποντες εἰς τὸ ἐν-αῖον τῆς λέξεως, εἰπώμεν ὅτι μία μόνη λέξις ἐν τούτῳ πρόκειται, πάντοτε εἰς τὴν αἰσθησιν ἡμῶν ἡ λέξις προσέπεσεν ὡς ἐκ διαφόρων μερῶν συγκειμένη, καὶ ἰδίως ἐξ ἐξ, φ ι - λ - αν - θ - ρω - πεύ - ο - μαι,

ἤτοι εἶναι ἐξασύλλαβος. Ἡ ιδιότης δ' αὕτη ἔχουσα τὴν αἰτίαν αὐτῆς οὐχὶ κυρίως ἐν τοῖς φωνητικαῖς ὀργάνοις ἀλλὰ ἐν τοῖς ὡσὶν ἡμῶν, στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἐναντίας φύσεως τῶν καθαρωτέρων καὶ κωφοτέρων φθόγγων, ἐξ ὧν ἀπαρτίζεται ἡ λέξις.

Οἱ φθόγγοι ι α ω ε ο αι, ὡς καθαρώτεροι καὶ σαφέστεροι, προσέπεσον εἰς τὸ οὖς ἡμῶν οὕτω καθαρῶς καὶ λαμπρῶς, ὥστε ἡμεῖς τούτους αἰσθανόμεθα ὡς τὰ κύρια στοιχεῖα ὁλοκλήρου τοῦ συμπλέγματος τῶν ἐν τῇ λέξει ταύτῃ φθόγγων· ταῦτα δὲ τὰ καθαρά στοιχεῖα συγκρατοῦνται ἅμα καὶ διαχωρίζονται διὰ τῶν συμφώνων τῶν κωφῶν καὶ δίκην ψόφων ἀπλῶς ἡχούντων.

Τὸ παράδειγμα τοῦτο παριστᾷ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν τὰ οὐσιώδη στοιχεῖα, ἅτινα συνεννοῦνται εἰς σχηματισμὸν τῶν γλωσσικῶν συμβόλων διὰ τὰς ἡμετέρας ἐννοίας, καὶ ἀποτελοῦσι τὴν βάσιν πάσης ἐρεῦνης περὶ τῆς ἱστορίας τῶν φθόγγων τῆς γλώσσης. Ἐκαστος φθόγγος παντὸς τοῦ ἀλφαβήτου, ὃν τις θέλει νὰ ἐκφωνήσῃ, ἀπαιτεῖ κόπον τινὰ τῶν ὀργάνων τῶν κατὰ τὴν ἄρθρωσιν αὐτοῦ συνεργαζομένων, καὶ ὁ κόπος οὗτος ἀνάγκη νὰ προβῇ μέχρι ὠρισμένου βαθμοῦ καὶ νὰ τελεσθῇ καθ' ὠρισμένον τρόπον. Κατὰ τὴν προφορὰν φθόγγων τινῶν ἀνάγκη νὰ μεταβληθῇ λίαν ἰσχυρῶς ἢ συνήθως, ἥρεμος θέσις τῶν ὀργάνων, ἐν ἄλλαις λέξεσιν, οἱ φθόγγοι οὗτοι εἶναι δυσεκφωνητότεροι τῶν λοιπῶν. Πρὸς δὲ τούτοις — καὶ τοῦτο εἶναι πολὺ σπουδαιότερον διὰ πᾶσαν τὴν φωνητικὴν — ἄλλοι φθόγγοι συνδυάζονται καὶ συνεχφωνοῦνται εὐκολώτερον καὶ ἄλλοι μόνον μετὰ μεγίστου κόπου. Ἡ μεταβολὴ ἐν τῇ θέσει καὶ ἐνεργείᾳ τῶν ὀργάνων, ἣν προϋποθέτουσι πᾶσαι αἱ τῶν φθόγγων συμπλοκαί, ἐπιτυγχάνεται εὐκολώτερον καὶ ταχύτερον κατὰ τὴν ἐκφώνησιν ἐκείνων ἢ κατὰ τὴν τούτων. Οὕτω π. χ., ἵνα καὶ τοῦναντίου δώσωμεν παράδειγμά τι, δυνάμεθα τὸ εὐεκφώνητον ἡμῖν σύμπλεγμα τῶν φθόγγων φι λ α ν θ ρ ω π ε ὕ ο μ α ι νὰ μεταβάλωμεν τοιοῦτοτρόπως ὥστε νὰ παραχθῶσι συμπλέγματα τραχύτατα, καὶ εἰ μὴ ὅλως ἀνεκφώνητα, πάντως δ' ὅμως σφόδρα δυσκόλως καὶ δὴ δικαίως ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ὡς ἀνεκφώνητα χα-

ρακτηριζόμενα· λ. χ. ἂν ἐσχηματίζομεν φλθριανμωευσαι ἢ λρθνιαμειυσαι, ἢ καὶ φιλαθρωπευσαι νμ κλπ. Καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ἡμέτερον φιλανθρωπεύομαι δύναται κάλλιστα νὰ νομισθῇ ὑπὸ πολλῶν ἄλλων ἐθνῶν δυσεκφώνητον, οἷον ὑπὸ τῶν Ἑσπερίων τῶν στερουμένων τὸν φθόγγον θ, καὶ μάλιστα ἐν τῇ συμπλοκῇ νθρ! Πάντοτε κατὰ τὰς ἐκφωνήσεις τῶν φθόγγων πρόκειται περὶ καθαρῶς ἀτομικῶν πραγμάτων, ἥτοι περὶ τοῦ μεγέθους τοῦ κόπου ὃν κατὰ τὴν προφορὰν καταβάλλομεν. Δύναται τις νὰ ἐπιδείξῃ ἀπειράριθμα σημεῖα φθόγγων, ἅτινα καίπερ δυνατὰ νὰ ἐκφωνηθῶσι δι' ἰσχυροῦ καὶ σφοδροῦ ἀγῶνος τῶν ἡμετέρων μυῶν, οὐχ ἥττον οὐδέποτε ἐμφανίζονται ἐν ταῖς ἀληθῶς λαλουμέναις γλώσσαις, διότι συνήθως εἶναι ὑπερβαλλόντως δύσκολα, οὐδὲ θ' ἀνταπεκρίνετο πρὸς τὸν κόπον καὶ τὸν χρόνον, ὃν ἡ προφορὰ τούτων κατ' ἀνάγκην θ' ἀπῆτει, τὸ ἐκ τούτων κέρδος· πρὸς δὲ τούτοις δύνανται κάλλιστα καὶ ἄνευ τούτων νὰ πληρωθῶσιν αἱ ἀνάγκαι τῆς γλώσσης. Ἀλλ' ὅμως παρατηρεῖται ὅτι ἐν πολλαῖς τῶν ὑπαρχουσῶν γλωσσῶν εὐχρηστοῦσι φθόγγοι καὶ συμπλέγματα φθόγγων, οἵτινες ἐν ταῖς ἄλλαις δὲν εἶναι ἀνεκτοί, διότι ἡ ἀπαιτουμένη πρὸς προφορὰν αὐτῶν μυϊκὴ ἐνέργεια ὑπερβαίνει τὸ μέτρον ὅπερ φυλάττουσιν αἱ γλῶσσαι αὐταὶ συνήθως ὡς πρὸς ταῦτα. Καθ' ἑαυτὴν δὲν δύναται λέξις τις ἅπαξ σχηματισθεῖσα ὑπὸ ἔθνους τινὸς νὰ διατηρήσῃ διαρκῶς τὴν ἀκεραιότητα αὐτῆς· ἡ ἀλλοιουμένη χρῆσις ἐν τῇ γλώσσῃ συνεπάγεται ἀδιαλείπτως ἐν ἐκάστη λέξει πάσης γλώσσης νέας μεταβολάς, διότι ἕκαστος φθόγγος, ἐξ ὧν σύγκειται, τείνει ν' ἀφομοιώσῃ πρὸς ἑαυτὸν τοὺς γειτονεύοντας, προσπαθεῖ μάλιστα καὶ ἐπὶ τοὺς ἀπωτέρω κειμένους φθόγγους νὰ ἐπιδράσῃ καὶ μεταβάλῃ αὐτοὺς οὕτως ὥστε τὰ φωνητικὰ ὄργανα νὰ δύνωνται νὰ μεταβαίνωσιν εὐκολώτερον εἰς τὴν θέσιν τὴν ἀπαιτουμένην πρὸς ἀπαγγελίαν αὐτῶν. Ἡ *εὐφωνία*, ὅπως μετὰ τινὰς ἀνακριθείας λέγομεν, ἔχει τὴν ἔδραν αὐτῆς ἐπὶ τῶν φωνητικῶν ὀργάνων οὐχὶ ἐπὶ τῆς ἀκοῆς· οὐχὶ κατὰ τὴν ἐντύπωσιν ἣν οἱ φθόγγοι ἐπὶ τὰ ἀκουστικὰ ἡμῶν ὄργανα

ἐμποιοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐνέργειαν τῶν φωνητικῶν ὀργάνων τῶν ἀπεργαζομένων αὐτοὺς μεταβάλλονται οἱ φθόγγοι τῶν λέξεων· ἐκ φυσιολογικῶν ἄρα, οὐχὶ ἐξ ἀκουστικῶν σχέσεων, ἐξαρτᾶται τίνες φθογγικαὶ μεταβολαὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς γλώσσης μάλιστα ἐπιδίδουσιν.

Κατὰ ταῦτα, ἐάν τις θέλῃ νὰ κατανοήσῃ ὀρθῶς τὸ φθογγικὸν σύστημα γλώσσης τινός, ὀφείλει πρὸ παντὸς ἄλλου νὰ διαιρέσῃ τοὺς φθόγγους αὐτῆς κατὰ τὰς φυσιολογικὰς αὐτῶν ιδιότητας. Οὕτω γίνεται δῆλον ὅτι οἱ φθόγγοι γλώσσης τινὸς δὲν ἀπαρτίζουσιν ἄτακτόν τι χάος, ἀλλὰ σύστημα συγγενῶν στοιχείων κάλλιστα ἔχον, φυσικῶς περιοριζόμενον καὶ διαιρούμενον καὶ ὑποδιαιρούμενον. Σύγκειται ὁγλ. ἐκ τινων φθογγικῶν σειρῶν, αἵτινες προφέρονται ἐν ἰδιαιτέροις μέρεσι τοῦ στοματικοῦ κοιλώματος διὰ ποικίλης ὡς πρὸς τὸν βαθμὸν προσεγγίσεως πρὸς ἄλληλα τῶν καταλλήλων ὀργάνων. Ἰδίως δὲ κατὰ τὸν διάφορον τοῦτον βαθμὸν τῆς προσεγγίσεως διαιρεῖται τὸ φθογγικὸν σύστημα πάσης γλώσσης εἰς πλείονα μέρη· οὕτω λ. γ. τοὺς καθαρώτερον ἠχοῦντας φθόγγους ὀνομάζομεν φωνήεντα, τοὺς δὲ κωφότερον ψοφοῦντας σύμφωνα, καὶ ἐν τοῖς ἑρρίοις μεταξὺ τῶν δύο τούτων μερῶν κεῖνται φθόγγοι τινές, λ. γ. τὰ ὑγρά καὶ τὰ ἔρρινα, λ, ρ, μ, ν, ἅτινα ἐν πολλαῖς γλώσσαις καὶ ὡς φωνήεντα καὶ ὡς σύμφωνα δύνανται νὰ ἐκφωνῶνται. Τὰ σύμφωνα δὲ πάλιν διαιροῦνται εἰς ἄλλας ὑποδιαιρέσεις ἢ τάξεις κατὰ λόγον τοῦ βαθμοῦ τῆς καθαρότητος καὶ τῆς διαρκείας αὐτῶν. Ἐν τούτοις καταλέγονται τὰ προστριβόμενα καὶ τὰ ἄφωνα (ἅτινα περαιτέρω δύνανται νὰ ὑποδιαιρεθῶσιν εἰς ἄηχα καὶ εἰς ἠχηρά). Καὶ ὅταν ὁ φραγμὸς ὁ ἐν τῷ στόματι καταστῇ πλήρης, δύνανται ἐν ἐκάστη τοῦ στόματος θέσει νὰ σχηματίζωνται δύο διαφοροὶ φθόγγοι, ὁ μὲν ἄηχος ὁ δὲ ἠχηρός, καθ' ὅσον ἐκπέμπεται ρεῦμα ἀέρος ἡρεμον καὶ σύνηθες ἢ παλλόμενον διὰ τῶν φωνητικῶν συνδέσμων ἐν τῷ λάρυγγι.

Κατὰ ταῦτα δύναται τις συνωδᾷ τῇ διαιρέσει ταύτῃ νὰ διατάξῃ τὸ σύστημα τῶν φθόγγων τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ὥδε :

	Α'			
ἡχηρά	{	α		{ φωνήεντα
		ε ι	ο υ	

	Β'				
ἡχηρά	{	ρ	λ	λῑ	ὕγρά
		ng νῑ ν	μ		ἔρρινα
ἡχηρὸν ἄηχον	{	ζ			{ συριστικά
		σ'	σ		
ἡχηρὸν ἄηχον	{	β			{ χειλικά
		φ			
ἡχηρά ἄηχα	{	γ ἥ j			{ οὐρανικά
		χ			
ἡχηρὸν ἄηχον	{	δ			{ ὀδοντικά
		θ			

	Γ'				
	Ἄ φ ω ν α				
ἡχηρὸν ἄηχον	{	b			{ χειλικά
		π			
ἡχηρὸν ἄηχον	{	d			{ ὀδοντικά
		τ			
ἡχηρὸν ἄηχον	{	g (ge gi)			{ οὐρανικά
		x (xe xi)			
ἡχηρὸν ἄηχον	{	g (ga go gu)			{ ὑπερωϊκά
		x (ka ko ku)			

Οἱ φθόγγοι τοῦ Α' καὶ Β' λέγονται καὶ διαρκεῖς, διότι δυνάμεθα νὰ ἐμμείνωμεν ἐν τῇ ἐκφωνήσει αὐτῶν ὅσον θέλομεν χρόνον, οἱ δὲ τοῦ Γ' λέγονται ἀκαριαῖοι, διότι μίαν μόνην στιγμὴν δυνάμεθα τοῦτο. Οὗτοι λέγονται καὶ κλειστοί, διότι πλήρης φραγμός, οὐχὶ μόνον στενόν τι σχηματίζεται ἐν τῷ στόματι διὰ τῆς

προσεγγίσεως τῆς γλώσσης πρὸς τι μέρος τοῦ στόματος ἢ διὰ τῆς συμμύσεως τῶν χειλέων. Ἐπειδὴ δὲ μόνον κατὰ τὴν μετάθεσιν ἀπὸ τοῦ φραγμοῦ εἰς τὸ ἄνοιγμα σχηματίζονται, ὀνομάζονται καὶ μεταθετικοί.

Ὁ φθόγγος η(g) προφέρεται ὑφ' ἡμῶν πρὸ τοῦ γ ἢ κ, γράφεται δὲ οὐχὶ διὰ τοῦ ν ἀλλὰ γ, πρβλ. ἀναγκάζω, ἄγγελος ἀγγαρεία κλπ. Ὁ δὲ φθόγγος νι ἐκφωνεῖται παρ' ἡμῖν συνήθως ὅταν γίνηται συνίζησις, λ.χ. ἐννεά, νεός, γένεια, γενεά κττ. διαλεκτικῶς δὲ καὶ ὅπου οὐχὶ συνίζησις, λ.χ. ἐν Κρήτῃ, ἐνθα τὸ σαποῦνι ἐκφωνεῖται σχεδὸν ὡς σαποῦνι, γράφομεν δ' αὐτὸν διὰ τοῦ νι. Ὁμοίως ὁ φθόγγος λι συνήθως μὲν ἐν συνίζήσει, λ.χ. ἐλαιά, δοουλειά κλπ., διαλεκτικῶς δὲ καὶ ὅπου οὐχὶ συνίζησις, λ.χ. ἐν Ἠπείρῳ βλιέπεις. Γράφομεν αὐτὸν διὰ τοῦ λι. Ὁ φθόγγος σ' εἶναι ἐν τῇ καθολικῇ Ἑλληνικῇ κατὰ τὰς συνίζησεις γνωστός, λ.χ. φορессά, νησσά, νησσόυ, ἀνθ' οὗ σι γράφομεν, ἐν πολλαῖς δὲ διαλέκτοις καὶ ὅπου οὐδεμία συνίζησις, λ.χ. μισ' ἢ ὁκᾶ κρασ' ἢ πολλαχοῦ τῆς Πελοποννήσου φαίνεται ὁμοίως τῷ Γαλλικῷ ch, ἥττον δὲ παχὺς τοῦ Γερμανικοῦ sch. Τὸν φθόγγον j μεταχειρίζομεθα, ὅταν μετὰ τὸ γ ἀκολουθῇ e ἢ i, λ.χ. γέρος, γῆ. Σημειωτέον δ' ὅτι κατὰ τόπους καὶ μάλιστα ἐπὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου Πελάγους ὁ φθόγγος οὗτος ἐπὶ τοσοῦτον προβαίνει πρὸς τὸν ζητακισμὸν ὥστε πολλαχοῦ, λ.χ. ἐν Καλύμνῃ οὐδὲν διαφέρει τοῦ Γαλλικοῦ j. Τοὺς φθόγγους b, d, g ἔχομεν ἡμεῖς ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γλώσσῃ, ἀλλ' οὐχὶ ἐλευθέρους, τ. ἔ. οὐχὶ ἐν πάσῃ θέσει, ἀλλὰ μόνον κατόπιν τῶν ἑρρίνων, πρβλ. ἀμπέλι, ἄνδρας, ἄγγελος, ἄτινα προφέρονται ἀμβέλι, ἄνδρας, ἄγγελος, ἐν δὲ Κρήτῃ ἄνευ τινὸς ἑρρίνου, ἥτοι ἀβέλι, ἄδρας, ἄγγελος. Τὰ γνωστά στοιχεῖα ξ καὶ ψ δὲν ἀνεγράφησαν, διότι ταῦτα οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ταχυγραφικὰ σημεῖα παραστατικὰ δύο φθόγγων, κ + σ, π + σ, ἀκριβῶς ὅπως πολλάκις τὸ στ παριστῶμεν διὰ τοῦ Γ· τὸ δὲ ζ ἀνεγράφη, διότι ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς γλώσσῃ οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἡχηρὸν σ, ὅποιον καὶ τὸ Γαλλικὸν s μετὰξὺ φωνηέντων. Οὐδ' αἱ δίφθογ-

γοι ἀναφέρονται ἐν τῷ πίνακι, διότι αἱ μὲν τῆς ἀρχαίας γλώσσης κατέστησαν ἀπὸ τοῦ παλαιοῦ ἀπλοῦ φθόγγοι (πλὴν τῶν αὐ εὐ ηυ), αἱ δὲ τῆς νέας ἡμῶν γλώσσης αἰ, εἰ, οἰ, υἰ (ἄη-δόνι, λειμόνι, βόθηα, βουηθῶ) οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ τὰ γνωστὰ φωνήεντα α ε ο υ συνημμένα ἐν μιᾷ συλλαβῇ μετὰ τοῦ ἡμιζώνου, οὐχὶ πλήρους φωνήεντος, ι, ὃ γράφεται ὀρθότερον ι.

Ἐνόμισα ὀρθότερον ἤτοι διδακτικώτερον νὰ περιγράψω τοὺς φθόγγους τῆς νέας ἡμῶν γλώσσης ὡς εὐκόλως προσπίπτοντας εἰς τὴν αἴσθησιν καὶ κρίσιν τοῦ ἀναγνώστου ἢ τοὺς τῆς ἀρχαίας, περὶ ὧν ἕκαστος ἔχων τοὺς φθόγγους τῆς μητρικῆς καὶ αἰσθητῆς αὐτῶν γλώσσης ὡς μέτρον θὰ δυνηθῇ εὐκόλως νὰ σχηματίσῃ ἔννοιάν τινα. Ὁ βουλόμενος πλείονα περὶ τούτων νὰ μάθῃ, δύναται νὰ μελετήσῃ τοῦ καθηγητοῦ Ed. Sievers τὸ ἐξαιρετὸν βιβλίον, *Grundzüge der Phonetik*, ἐκδ. δ'.

Ἐν τῷ περιωρισμένῳ πλαισίῳ τῶν Ἀναγνωσμάτων τούτων οὔτε δυνατόν εἶναι οὔτε ἀναγκαῖον φαίνεται νὰ ἀναλάβωμεν διεξοδικωτέρας ἐρεῦνας περὶ τῶν γλωσσικῶν ὀργάνων καὶ τῶν ἔργων αὐτῶν, ἤτοι τῶν ἐνάρθρων φθόγγων ἢ νὰ προσδιορίσωμεν ἀκριβέστερον ἢ ὅσον ἀνωτέρω ἐγένετο τὴν φυσικὴν σχέσιν τῶν φθόγγων πρὸς ἀλλήλους. Αἱ οὐσιωδέσταται καὶ συχνόταται τῶν φθόγγων μεταβολαὶ ἐρμηνεύονται ἱκανῶς ἐν τῷ προταχθέντι συστήματι, διὸ τρεπόμεθα εὐθὺς εἰς ἐπιθεώρησιν παραδειγμάτων τινῶν.

Ὅτι τὰ ἤχηρὰ μεταβάλλονται εἰς ἄηχα ὅπως καὶ τὰνάπαλιν, διδάσκει ἡ ἱστορία πάσης γλώσσης· λ.χ. τὸ σ τῆς γλώσσης ἡμῶν ἀφομοιούμενον πρὸς τὸ ἐξῆς αὐτῶν ἤχηρὸν σύμφωνον καθίσταται ὁμοίως ἤχηρὸν ἤτοι ζ, πρὸλ. τοῦ ζ μεγάλους, τοῦ ζ γέρους πρέζ-εως, Ζμύρνη κλπ., καὶ ἀντιστρόφως ἂν τὸ ζ συμπίεσῃ ἀήχως συμφῶνως, γίνεται ἄφωνον, ἤτοι σ. Οὕτως ἀνὴρ τίς ποτε κατεσκεύαζεν ἢ ἐπώλει μυζήθραν, διὸ ἐπωνομάσθη μυζηθρᾶς, ὅπως τυρᾶς, κρασᾶς, λαδᾶς. Τὸ ἐπαγγελματικὸν τοῦτο ὄνομα κατέστη κατὰ μικρὸν ἐπίθετον χαρακτηριστικὸν αὐτοῦ, ἴσως διότι μόνος οὗτος μετήρχετο ἐκεῖ τὸ ἔργον τοῦτο· ἐντεῦθεν ἐλέγχθη ὁ Μυζη-

θρᾶς, ὅπως ὁ Μελᾶς, ὁ Βαρελλᾶς, ὁ Κρασᾶς, ὁ Ψαρᾶς, ὁ Σαμαρᾶς κλπ. Οὗτος δ' ἔχων ἀγρόν τινα διέμενεν ἐν αὐτῷ καὶ οἱ περίοικοι μετέβαινον εἰς τοῦ Μυζηθρᾶ (τὸ κτῆμα, ἢ τὸν ἀγρόν, τὸ τυροκομεῖον ἢ τι τοιοῦτον). Μετέπειτα ἐπὶ πολὺ καὶ ἀποθανόντος τοῦ ἀνθρώπου τὸ κτῆμα ἐκείνο ἢ τὸ μέρος ὠνομάζετο κατὰ γενικὴν εἰς τοῦ Μυζηθρᾶ, ἔπειτα δὲ κατὰ μικρὸν ἐλέχθη ὁ τόπος οὗτος καὶ κατ' ὀνομαστικὴν ὁ Μυζηθρᾶς καὶ συγκοπῇ Μυζθρᾶς — Μυζτρᾶς — Μυστρᾶς καὶ ὁ κάτοικος Μυστριώτης, ἐν οἷς σ οὐχὶ ζ διὰ τὸ ἐξῆς θ — τ ἐμφανίζεται.

Εὐκολώτατα ἐναλλάσσονται φθόγγοι ἐκφωνούμενοι διὰ τῶν αὐτῶν ὀργάνων ἀλλὰ κατὰ διάφορον τρόπον. Λ. γ. τὰ ἡμέτερα προστριβόμενα σύμφωνα β, γ, δ, φ, χ, θ προῆλθον ἐκ παλαιότερων κλειστῶν, ἥτοι b, g, d, pb, kh, ih, ἐπειδὴ κατὰ τὸν σχηματισμὸν αὐτῶν ἐπῆλθε κατὰ μικρὸν μεταβολή τις, ὥστε ἀντὶ πλήρους φραγμοῦ ἤρχισε βαθμηδὸν νὰ ἐκτελῇται ἀπλῇ μόνον προσέγγις μετὰ μικρᾶς τινὸς ἀλλοιώσεως καὶ ἐν τῇ θέσει τῆς ἀρθρώσεως.

Τὸ ἀρχαῖον F, προφερόμενον ὡς φαίνεται ἡμιφώνως, καθ' ὃ τὸ Ἀγγλικὸν w, μετεβλήθη ἐν τοῖς ἱστορικοῖς χρόνοις τῆς Ἑλλάδος ἐν αἷς διαλέκτοις ἐσώζετο ἔτι, εἰς τέλειον σύμφωνον, διὸ καὶ ἐγράφη διὰ τοῦ β, λ. γ. Βορθαγόρας, βοικίαρ, βορσέα, ὄρθος κλπ. Αἰτία δὲ τούτου εἶναι ὅτι τὰ χεῖλη δὲν ἐλάμβανον πλέον τὴν στρογγυλότητα τοῦ ἡμιφώνου w, ἀλλὰ προσήγγιζον ἀλλήλοις ἢ οἱ ὁδόντες προσεκολλῶντο πρὸς τὸ κάτω χεῖλος, ὅπως συμβαίνει κατὰ τὴν προφορὰν τοῦ ἡμετέρου β. Ἀπὸ τῶν ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις χρόνοις προφερομένων π H, κ H, ἥτοι κλειστῶν μετὰ δασέος πνεύματος κατόπιν, προῆλθον ἔπειτα οἱ ἡμέτεροι προστριβόμενοι, καὶ οὐδαμῶς κλειστοὶ φ, χ. Ὅσῳ δ' ἀσθενεστέρα τελεῖται ἡ ἄρθρωσις, τοσούτῳ εὐκολώτερα ἡ ἐναλλαγὴ φθόγγων τῇ αὐτῇ μὲν τάξει ἀνηκόντων ἀλλὰ διὰ διαφόρων ὀργάνων ἐκφωνουμένων λ. γ. τοῦ β καὶ δ, τοῦ φ καὶ θ, πρβλ. ἄγιο δῆμα, φηκάρι, φλίβομαι. Ἡ ἐναλλαγὴ δ' αὕτη παρατηρεῖται μάλιστα ἐπὶ τῶν Νοτίων Σποράδων καὶ ἐπὶ τῆς Κύπρου, ἔνθα ἡ τῶν συμφώνων ἄρθρωσις σφόδρα ἀσθενῶς ἐκ-

τελείται, τὸναντίον δὲ σπανία ἐπὶ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ὅπου ἡ ἄρθρωσις ἰσχυρά. Οἱ κλειστοὶ δὲ φθόγγοι δυσκολώτερον ἐναλλάσσονται, διὰ τοῦτο ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ αἱ τῶν συμφώνων τούτων π β φ, κ γ χ, δ τ θ, ἐναλλαγαί, πλήν ὅπου ἐτυμολογικὴν ἔχουσιν αἰτίαν, εἶναι σπάνιαι. Ἄλλοτε τὰ παθήματα τῶν συμφώνων εἶναι οὐχὶ ἐλεύθερα, ἦτοι προέρχονται οὐχὶ ἐν πάσῃ θέσει ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως αὐτῶν, ἀλλὰ συνδυαστὰ ἦτοι ἔχουσι τὴν αἰτίαν αὐτῶν ἐν ἄλλοις γειτονεύουσιν, ὅτε ἀφομοιώσεις καὶ ἀνομοιώσεις καὶ ἀποβολαὶ καὶ ἀναπτύξεις κττ. τούτων παρατηροῦνται· οὕτω π. χ. ἀντὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ πέντε, Ἰνδ. *panca*, οἱ Λατῖνοι εἶπον *quinque* ἀντὶ *pinque* κατ' ἀφομοίωσιν τοῦ ἀρκτικοῦ *p* πρὸς τὸ *qu* τῆς ἐξῆς συλλαβῆς. Ἀντὶ τοῦ ἀντίδωρον λέγεται ἐν Κρήτῃ ἀντίντερο, καὶ ἐν Σφακίοις *dódlia* ἀντὶ δόντια, πάντα κατ' ἀφομοίωσιν. Ἀλλὰ καὶ τὰνάπαλιν ἀντὶ τοῦ διαδοχικοῦ *p-p* ἢ *λ-λ* κατ' ἀνομοίωσιν γίνεται *λ-p* ἢ *p-λ* ἢ *ν-λ*, πρβλ. ἀργαλέος ἀντὶ ἀλγ-αλέος, κεφαλαργία ἀντὶ κεφαλ-αλγία, Ἀλῖαρτος ἀντὶ Ἀρίαρτος, γαρ-γαλίζω καὶ γαγγαλίζω, χαλικολόγος ἐν Κρήτῃ, χανικολόγος ἐν Χίῳ. Δύναται καὶ νὰ ἐκβληθῇ τὸ ἕτερον σύμφωνον χάριν ἀνομοιώσεως, οὕτως ἐλέχθη ἀγήοχα ἀντὶ ἀγήγοχα, Μαραθῶν μάραθον ἀντὶ Μαραθρῶν μάραθρον, κάμνω ἔκαμα ἀλλὰ καωμένος παρὰ τὸ καμωμένος, πενήντα ἀντὶ πεντήντα = πεντή[κο]ντα.

Καὶ συλλαβὴ ὁλόκληρος δύναται νὰ ἐκβληθῇ δι' ἀνομοίωσιν, πρβλ. ἀμφορεὺς ἀντὶ ἀμφιφορεὺς, ἀρνακὶς ἀντὶ ἀρνονακὶς, τραγῳδιδάσκαλος ἀντὶ τραγῳδο-διδάσκαλος, δάσκαλος, συβάζω, ἀροδάφνη ἀντὶ (ἀ)ρόδο-δάφνη, κάνοῦ ἀντὶ κάνενοῦ κλπ. Καὶ ἀναπτύσσεται δὲ σύμφωνόν τι μεταξὺ ἄλλων, λ. χ. ἀνερος-άνρος-άν-δ-ρός, μεσημρία μεσημ-β-ρία, γαμ-ρὸς-γαμ-β-ρὸς κλπ.

Ἄν δὲ τὰ σύμφωνα τοιούτοις ὑπόκεινται παθήμασι καὶ οὕτως

ἐναλλάσσονται, δῆλον ὅτι τὰ καθόλου εὐκίνητοτερα τὴν φύσιν φωνήεντα πολλῷ πλείονας πάσχουσι μεταβολάς, ἀποβολάς, ἀναπτύξεις, προθέσεις κττ. Ἐννοεῖται οἰκοθεν ὅτι ἐν γλώσσῃ οὕτως ἀρχαϊκῇ κατὰ τὴν ὀρθογραφίαν, ὅπως ἡ ἡμετέρα γραφομένη, αἱ ἀλλοιώσεις αὗται κατὰ μέγα μέρος συγκαλύπτονται, διὸ ἀντὶ τῆς γραφομένης ἀνάγκῃ νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν μᾶλλον αἱ λαλούμεναι διάλεκτοι, ἀρχαῖαι καὶ νεώτεραι.

Ἐν τοῖς ἀρχαίοις Δωρικοῖς ἰδιώμασι τῆς Κρήτης, τῆς Λακωνικῆς, τῆς Ἑρακλείας καὶ τοῦ Ἄργους τρέπεται εἰς ι πᾶν ε, ἂν μετ' αὐτὸ ἡκολούθει τῶν ἁδρότερων φωνηέντων τι, οἷον τὸ α, ο, ου, καὶ ἂν παλαιότατα ταῦτα ἐχωρίζοντο ἀπ' ἀλλήλων διὰ τοῦ ἐκπεσόντος μετέπειτα s ἢ j, οὐχὶ δὲ ἂν διὰ τοῦ F. Διὰ ταῦτα ἐλέγετο φωνῖοι, ὁμολογίωσι, θιός, μέρια, πλίωσι, ἀδελφίος κττ., ἀλλὰ οἰκός, δρομέων, νέος, ἴλεος κλπ. Ὁμοίως ἔπαθε τὸ ἀρχαῖον μακρὸν ᾱ τραπὲν εἰς η ἐν τῇ Ἰωνικῇ καὶ Ἀττικῇ διαλέκτῳ, διὸ τιμή, τιμήσω, βῆμα, κλπ. ἐνῶ ἐν τῇ Δωριῷ καὶ Αἰολίῳ τιμά, τιμάσω, βᾶμα. Καὶ πάλιν οἱ Ἀττικοί, καθ' οὓς χρόνους ἡ τροπὴ αὕτη ἐγένετο, ἀλλὰ πρὸ τοῦ συντελεσθῆ, ἐπανήγαγον τὸ α-η τοῦτο εἰς ᾱ, ὡς ἂν προηγεῖτο αὐτοῦ ρ, ι, ε, ἀπὸ δὲ τῶν ἀρχῶν τοῦ τετάρτου αἰῶνος π. Χ. καὶ ὡς ἂν προηγεῖτο τούτου τὸ φωνῆεν υ, διὸ γενεᾱ, ἀνῖα, ὦρα, παρὰ τὰ Ἰωνικά γενεή, ἀνίη, ὦρη, καὶ καρῦα, οἰσῦα, εὐφυᾱ, ὑγιᾱ παρὰ τὰ σιπύη, ἐγγύη, ἐγγυῆσαι κλπ. Τὸν ἀρχαιότατον φθόγγον υ (προφερόμενον ὡς τὸ σημερινόν ου) διέσωσαν μὲν οἱ Λάκωνες, οἱ Βοιωτοί, οἱ Κύπριοι, οἱ Αἰολεῖς καὶ ἄλλοι, ἔφθειραν δὲ εἰς ιι (Γερμ.) ἢ εἰς υ (Γαλλ.) οἱ Ἴωνες καὶ Ἀθηναῖοι καὶ ἡ διαφθορά αὕτη ἐξηκολούθησε καὶ κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα, μέχρις οὗ κατὰ τὸν δέκατον μ. Χ. ἐταυτίσθη τῷ ι.

Τὰς διφθόγγους ει ου ἔτρεψαν εἰς ἀπλοῦς φθόγγους ἢ κλειστὸν καὶ ῠ κατὰ τὸν 7' π. Χ. αἰῶνα οἱ Ἴωνες, οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ Κορίνθιοι καὶ ἄλλοι πολλοί· οἱ δὲ Βοιωτοὶ ἀπὸ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ Ἰωνικοῦ ἀλφαβήτου γράφουσι καὶ η ἦτοι ἢ ἀντὶ τοῦ αι, καὶ ι ἀντὶ

τοῦ ει. Τούναντίον δ' ἐν Ἀθήναις τὸ μὲν ι καὶ ει φαίνονται ἀρχόμενα νὰ συγχέωνται μετὰ τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον, τὸ δὲ αι καὶ ε ἓνα αἰῶνα μ. Χ. Ἐν τῇ νεωτέρᾳ βορείᾳ Ἑλληνικῇ, ἤτοι ἐν τῇ πρὸς βορρᾶν τοῦ Ἰσθμοῦ λαλουμένη πᾶν ἄτονον ε καὶ ο προφέρεται ὡς ι καὶ υ, πουτάμ(ι), ἔρχιτι, πᾶν δ' ἄτονον ἀρχαῖον ι καὶ υ ἀποβάλλεται, σκλλί, μλάρι, κνούπ. Ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς συνήθει Ἑλληνικῇ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον (οὐχὶ πάντοτε!) τὰ συμπλέγματα εα, εο, εου, ια, ιο, ιου, πάσχουσι συνίζησιν, εἴτε ἔφερε τὸ ε καὶ τὸ ι τόνον εἴτε μή, (παιδιά, μιά, παιδιοῦ, παιδιῶν, φωτιά, γενεά, φωλεά, ἐλαιά, βασιλεάς, γραιά, κτ.).

Αἱ φθογγικαὶ ἀλλοιώσεις, ἃς ἐξητάσαμεν, σκοπὸν εἶχον νὰ παράσχωσιν ἡμῖν γενικὴν τινα εἰκόνα τῶν συνηθεστάτων καὶ μάλιστα εὐνόητων τοιοῦτου εἶδους φαινομένων, διὸ καὶ ἐξελέξαμεν μόνον τοιοῦτου εἶδους φωνητικὰς ἀλλοιώσεις, ὅσαι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον εἶναι καθόλου γνωσταὶ παρ' ἡμῖν ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἄλλ' ἐκάστη γλῶτσα ἔχει τὴν ἰδίαν αὐτῆς φωνητικὴν ἱστορίαν, τοὺς ἰδίους αὐτῆς χαρακτηριστικοὺς φωνητικοὺς νόμους, τὰς ἰδίας αὐτῆς φωνητικὰς τάσεις, ἃς ὁ φωνοδίφης, καὶ ἂν ᾔθελεν εἶναι ὁ πάντων πολυμαθέστατος καὶ ὀξυνοῦστατος, δὲν θὰ ἠδύνατο μήτε νὰ συνίδῃ μήτε νὰ ἐρμηνεύσῃ τελείως διὰ τῶν μέσων τῆς ἐπιστήμης αὐτοῦ. Ὁ φωνοδίφης δὲν ὀφείλει νὰ ἐκδίδῃ διατάγματα, ἀλλὰ νὰ λύῃ ἱστορικὰ προβλήματα. Ὁφείλει νὰ ἀνιχνεύῃ τὰς φωνητικὰς ἀλλοιώσεις, δι' ὧν αἱ ζῶσαι σήμερον γλῶσσαι ἐγένοντο τοιαῦται ὅποιαι νῦν εἶναι καὶ ν' ἀναζητῇ καὶ κατὰ δύναμιν ἀνευρίσκει τὰς ἀφορμὰς τῶν ἀλλοιώσεων τούτων ἐν τῇ φυσιολογικῇ ἰδιότητι καὶ ἐν ταῖς φυσικαῖς συγγενικαῖς σχέσεσι τῶν ἐξεταζομένων φθόγγων, καὶ τέλος ἐν ταῖς παραλλασσοῦσαις θέσεσι καὶ κινήσεσι τῶν φωνητικῶν ὀργάνων, δι' ὧν οἱ φθόγγοι οὗτοι ἐκφέρονται. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἐπιτυχάνει ἐν ταῖς πλείστοις περιστάσεσι ν' ἀποδείξῃ πῶς συμβαίνει ὥστε φθόγγος τις ὠρισμένος ὥφειλεν ἢ ἠδύνατο ἐν τῇ δεῖνι ἢ δεῖνι θέσει ν' ἀποβληθῇ ἢ ἐν τῇ δεῖνι ἢ δεῖνι θέσει νὰ τραπῇ εἰς τὸν δεῖνα ἢ δεῖνα· λ.χ. τὸ Ἰαπετικὸν q ἐν μὲν τῇ

Λατινικῇ ἐτράπη εἰς qu, ἐν τῇ Ἑλληνικῇ καὶ τῇ Ὀμβρικῇ καὶ τῇ Βρετανικῇ εἰς p, ἐν τῇ Ἑλληνικῇ δὲ ἔτι πρὸ τοῦ ε καὶ ι εἰς t, quoi = πόσος, quis τίς. Ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὀφείλει νὰ σταθῇ αὐτόθι καὶ μόνον σπανίως ἔχει τὴν δύναμιν νὰ προβῇ περαιτέρω καὶ ἀνακαλύψῃ τὸν ἔσχατον λόγον ἀλλοιώσεώς τινος καὶ ἀποδείξῃ, διατί ἡ ἀλλοίωσις αὕτη ἐγένετο ἀκριβῶς ἐν ταύτῃ καὶ οὐχὶ ἐν ἄλλῃ τινὶ λέξει, λ.χ. διατί ἀργαλέος ἀλλὰ ἀλλήλων, διατί λυθρίνι ἀντὶ (ἐ)ρυθρίνος ἀλλὰ ῥιζάρι, ῥοζιάρεις κλπ. ἢ διατί παρὰ τούτῳ τῷ ἔθνει καὶ οὐχὶ παρ' ἐκείνῳ. Δὲν δύναται νὰ αἰτιολογήσῃ διατί ἐν τῷ φωνητικῷ συστήματι γλώσσης τινὸς εὐρίσκονται φθόγγοι, οὓς ἀλλοδαπὸς καὶ ἀλλόγλωσσος ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ ἐκφωνήσῃ· διατί συμπλέγματα φθόγγων ἀκόπως ἐκφωνούμενα διὰ τῶν φωνητικῶν ὀργάνων λαοῦ τινος ἀποφεύγονται καθ' ὅλοκληρίαν ὑπὸ γειτόνων καὶ συγγενῶν λαῶν· διατί λ.χ. ἐν μὲν τῇ Ἰνδικῇ γλώσσῃ ἐν τέλει τῶν λέξεων καθόλου εἶπεν μόνον δύο σύμφωνα εἶναι ἀπαγγελτά, ἐν δὲ τῇ Ἑλληνικῇ μόνον σ, ρ, ν, ἐν τῇ Σινικῇ μόνον ἔρρινοι φθόγγοι, ἐν δὲ τῇ Ἰταλικῇ οὐδὲν καθόλου σύμφωνον· διατί ἐν τῇ Πολυνησιακῇ μόνον τοιαῦται συλλαβαὶ σχηματίζονται, αἱ λήγουσιν εἰς φωνῆν καὶ ἄρχονται τὸ πολὺ πολὺ ἀπὸ ἑνὸς καὶ μόνου συμφώνου, ἐν ᾧ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ καὶ τρία σύμφωνα δύναται νὰ προηγῶνται (πρβλ. στρατός), καὶ τέσσαρα καὶ πέντε καὶ ἕξ σύμφωνα δύναται νὰ κρατηθῶσι περὶ ἑν φωνῆν, (πρβλ. φλέψ, βλάξ, στράγξ κττ.)· διατί ἐν τῇ Λατινικῇ ὁ τόνος κανονίζεται πάντοτε κατὰ τὴν ποσότητα τῆς παραληγοῦσης καὶ κεῖται, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐπὶ ταύτης ἢ τῆς προπαραληγοῦσης, ἐνῷ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἐξαρτᾶται μὲν, ἀλλ' οὐχὶ καθ' ὃν τρόπον ἐν τῇ Λατινικῇ, ἐκ τῆς ποσότητος τῆς ληγοῦσης, τίθεται δὲ ἐπὶ μιᾶς τῶν τριῶν τελευταίων συλλαβῶν· διατί ἡ γλῶσσα τῶν Ἰρλανδῶν καὶ Βοημῶν τονίζει πάντοτε τὴν πρώτην τῶν λέξεων συλλαβὴν, ἐνῷ αἱ συγγενέσταται τούτων γλῶσσαι, ἡ Οὐαλικὴ καὶ Πολωνικὴ, ὁμοίως ἀνεξαιρέτως τὴν παραλήγουσαν, καὶ ἄλλαι

πάλιν γλῶσσαι, λ.χ. ἡ Ἰνδικὴ καὶ ἡ Ῥωσσικὴ, δύνανται νὰ τονίσωσιν ὅλως ἐλευθέρως οἰανδῆποτε συλλαβὴν τῆς λέξεως.

Αἱ ἀλλόκοτοι διαφοραὶ αὗται καὶ ἄλλαι μυρίαὶ αἱ παρατηρούμεναι ἐν τῇ φύσει καὶ τάσει τῶν φθόγγων τῶν γλωσσῶν, ἃς ἠδυνήθημεν δι' ὀλίγων νὰ ἐπιθεωρήσωμεν, ἀπορρέουσιν ἐκ τοῦ χαρακτῆρος ἐκάστου τῶν ἐθνῶν, εἶναι ἀποτελέσματα λεπτοτάτων (ἐὰν καθόλου ὑπάρχωσιν) διαφορῶν ἐν τῇ φυσικῇ ὀργανώσει τῶν ἐθνῶν, καὶ οὕτω βαθέως ἐρριζωμένων σχέσεων καὶ αὐθαιρέτων καὶ ἰδιοτρόπων ἐνεργειῶν, ὥστε αἰετοτε θὰ διαφεύγῃσι τοὺς ἀγῶνας τοῦ γλωσσοδύρου. Ἀλλὰ παρὰ πάντα τὰ δυσχερῆ ταῦτα οὐδέποτε θὰ ἐπέλθῃ αὐτῷ ν' ἀναγάγῃ καὶ ἀποδώσῃ οὐδ' αὐτὰς τὰς σκοτεινοτάτας καὶ σπανιωτάτας φθογγικὰς ἀλλοιώσεις εἰς ἄλλην τινὰ αἰτίαν ἢ εἰς τὴν προκαλοῦσαν τὰς συνήθεις φθογγικὰς μεταβολὰς καὶ ἐλαττώσεις, τὰς ἀπορρεούσας προφανέστατα ἐκ τῆς πρὸς εὐκολίαν τάσεως. Διότι ἀναμφιδόλως πάντοτε ὑπὸ μόνων τῶν μεταχειριζομένων ἐν τῇ λόγῳ αὐτῶν τὰς λέξεις ἀτόμων καὶ λαῶν, καὶ ὑπ' οὐδενός ποτε ἄλλου, μεταβάλλονται καὶ μεταπλάττονται αἱ λέξεις, κατὰ τὰς ἀνάγκας ἢ ἰδιοτροπίας αὐτῶν. Τὸ συμπέρασμα εἰς ὃ ἐκάστοτε βλέπομεν ὅτι καταλήγομεν, ἀφοῦ ἡ ἱστορικὴ καὶ φυσιολογικὴ ἔρευνα κατῴρθωσαν ὅ,τι ἦτο δυνατόν αὐταῖς, εἶναι ἀπλῶς τόδε: ἐφάνη καλὸν εἰς τὸν λαόν, τὸν μεταχειριζόμενον τὴν περὶ ἧς ἐκάστοτε ὁ λόγος λέξιν, νὰ ἐπιχειρήσῃ ταύτην καὶ ἐκείνην τὴν μεταβολὴν τῶν φθόγγων αὐτῆς· καὶ ἐκ ταύτης καὶ ἐκείνης τῆς σκέψεως καὶ ἀναλογίας γίνεται δῆλον, ὅτι ἡ γενομένη ἀλλοίωσις αὕτη οὔτε μονήρης οὔτε μυστηριώδης τὴν φύσιν εἶναι. Παραλείποντες μεμονωμένας τινὰς ἐξαιρέσεις λέγομεν ὅτι μεταξὺ τῶν φωνητικῶν ὀργάνων τῶν διαφόρων ἀνθρώπων οὐδεμία ὑπάρχει οὕτως οὐσιώδους διαφορᾶ, ὥστε ἀνθρωπὸς τις οἰασθῆποτε φυλῆς νὰ μὴ δύναται νὰ ἐκμάθῃ τὴν προφορὰν ξένης οἰασθῆποτε γλώσσης, ἐὰν μόνον ἐνωρὶς ἐπιλαμβάνηται τοῦ ἔργου, προτοῦ δηλ. τὰ φωνητικὰ αὐτοῦ ὄργανα διὰ μακρᾶς συνηθείας προσλάβωσιν φθογγικὰς τινὰς κλίσεις καὶ ἀποστροφάς. Κατὰ τὸ σύνολον δὲ τῶν φθογγικῶν κλί-

σεων ἔθνους τινός, κατὰ τοὺς ὑπάρχοντας φθόγγους, τοὺς ἀναπτυχέν-
τας συνωδᾶ πρὸς τὰς ἐξωτερικὰς σχέσεις, κανονίζεται καθόλου τὸ
φθογγικὸν σύστημα, τὸ παρεχόμενον ὑπὸ τῆς καθολικῆς τοῦ ἔθνους
γλώσσης. Καὶ καθ' ὃν τρόπον κατὰ τὰς πρώτας ἀποπείρας τοῦ
παιδίου ἵνα ἡμιλήσῃ, οὐ μόνον παρατηροῦνται φυσικὰ λάθη καὶ
τοιαῦται διαστροφαὶ φθόγγων, αἵτινες ἀπαντῶσι σχεδὸν ἐν πᾶσι
τοῖς παιδίοις, ἀλλὰ καὶ τοιαῦται πολλάκις ιδιόρρυθμοι φθογγικαὶ
ἀλλοιώσεις, αἵτινες φαίνονται ὅτι εἶναι ἀπλῶς ἔργον ιδιοτροπίας
τινός καὶ προφανῶς μόνον ἐπὶ τῆς αὐθαιρεσίας τοῦ ἀτόμου δύ-
νανται νὰ στηρίζωνται, οὕτω δυνάμεθα καὶ κατὰ τὴν ἐξάπλωσιν
τῆς γλώσσης διὰ τῆς παραδόσεως, ἥτις εἶναι τὸ αὐτό, μόνον ἐν
μείζονι μέτρῳ ἐκτελούμενον πρᾶγμα μετὰ τῆς μαθήσεως τῆς
γλώσσης ὑπὸ τῶν παιδίων, νὰ προσδοκῶμεν ἐκ τῶν προτέρων ὅτι
θὰ εὐρίσκωμεν ὁμοίας, ὅλως αὐθαιρέτους φθογγικὰς μεταβολὰς
καὶ ἀλλοιώσεις.

Ἐν τῇ ἀναπτύξει πάσης γλώσσης οὕτω μέγα καὶ σημαντικὸν
εἶναι οἱ ἰδιάζοντες ἐκάστη γλώσση φθογγικοὶ νόμοι, ὥστε κατὰ
πᾶσαν ἔρευναν περὶ τῶν σχέσεων τῆς συγγενείας γλώσσης τινός,
τὸ πρῶτον καθήκον τοῦ γλωσσοδίδου εἶναι νὰ καθορίσῃ τὰ κανο-
νικῶς ἀντιστοιχοῦντα, ἅτινα οἱ φθόγγοι τῆς ἐξεταζομένης γλώσσης
ταύτης ἔχουσιν ἐν ἄλλαις γλώσσαις. Παραβάλλον τις λ.χ. τὴν
Ἑλληνικὴν καὶ Λατινικὴν γλῶσσαν εὐρίσκει ὅτι τῷ ἡμετέρῳ θ ἀν-
τιστοιχεῖ ἐν τῇ Λατινικῇ ἐν ἀρχῇ τῶν λέξεων f, πρβλ. θυμὸς fumus,
ἔθηκε-secit faber, θῆσθαι θηλάζω κλπ. felare semina· ἐν
μέσῳ δὲ d, πείθω-fido, αἶθω-aedes, ἡίθεος-viduus, πυθ-
μὴν-fundus κττ.· παρὰ δὲ τὸ r, l, τῷ θ ἀντιστοιχεῖ h,
ἐρυθρὸς-ruber, ἐλεύθερος liber (lebro ἐπιγρ.), οὔθαρ-uber,
-θρον(ἐπίθημα)-brum, πρβλ. eri-brum, fla-brum ῥεῖθρον,
κλεῖθρον, καὶ -θλον-blum-bulum, οἶον stabulum, pabulum
γένεθλον, ἄεθλον.

Ὅμοίως εὐρίσκει ὅτι τῷ Ἑλληνικῷ ἐν ἀρχῇ λέξεως δασεὶ πνεύ-
ματι ἀντιστοιχεῖ ἐν τῇ Λατ. s ἢ j, πρβλ. ἐξ sex, ἔπομαι sequor,

ένος *senex*, ἔημι *sero*, ἦπαρ *jecur* κττ. Ὅτι τῇ Ἑλληνικῇ δὲ φθόγγῳ *ει* *ευ* ἀντιστοιχεῖ ἐν τῇ λατ. τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος *I*, *ιδείκνυμι* - *dīco*, *πείθω* - *īdo*, *ἐρεύγομαι* - *erūgere*, *εὖω* - *ūno*, *νεῦμα* - *nūmen* κττ. Ὅτι ἐν μὲν τῇ Ἑλληνικῇ οὐδὲν ἄφρωνον δύνανται ἐκφωνῆται ἐν τέλει λέξεως, τούναντίον ἐν τῇ Λατινικῇ, πρὸς ἔλεγε(τ) - *inquit*, τὸ(δ) - *istud*, τί(δ) - *quid*, γάλα(κτ) - *lac*(*us*) ἔγγον(τ) - *ferunt*, γύνα(ι)κ, ἄνα(κτ) κττ. Ὅτι τὸ *s* μετακλιθεὶς ἐκφωνήεντων ἐν μὲν τῇ Ἑλληνικῇ ἐτράπη εἰς *δα*σεῖαν, κατόπιν παρὰ λειρθεῖσαν ἔλως, ἐν δὲ τῇ Λατ. ἐτράπη εἰς *r*, πρὸς βλ. *ἔπειο* - *siquere*, γένεος - *generis*, ἔημι - *sero* = *siso* κλπ.

Τῶν ἰδιοτροπιῶν τούτων ἔναι δὲν δύνανται νὰ ἐρμηνευθῶσι ὅτι προῆλθον ἐκ τῆς τάσεως πρὸς εὐκολωτέραν προφορὰν· ἀλλ' ὅμως οὐδεὶς ἐχέφρων θὰ θελήσῃ ποτὲ νὰ διαμφισβητήσῃ τὴν ἰστορικὴν φύσιν τῶν ἀλλοιώσεων τούτων. Πᾶσαι αὗται εἶναι τὸ πρῶτον ὅσον ἰσχυρὸν ἰσχυρὰν παραγόντων παρὰ τοῖς ἀτόμοις καὶ τοῖς ἔθνεσιν, ἅτινα λαλοῦσιν ἢ ἐλάλησαν τὰς γλώσσας ταύτας.

Μικρὸν μόνον χρόνον ἔτι ἔχομεν νὰ διατρίψωμεν περὶ ἄλλοις εἶδος γλωσσικῆς ἀλλοιώσεως, ἐν ᾧ οὐχὶ μόνον φθόγγοι ἢ γράμματα μέρη τῶν λέξεων, τυπικὰ στοιχεῖα, ἀπόλλυνται, ἀλλ' ὁλόκληραι λέξεις, σύμβολα ἐννοιῶν ἐκ τοῦ θησαυροῦ ὃν πᾶσα γλῶσσα ἔχει ἐν ἑαυτῇ ἐννοίας. Καὶ τοῦτο συμβαίνει πάντοτε καὶ πανταχοῦ. Τὰ τεκμήρια τούτου παρέχουσιν αἱ ἀπαρχαϊούμεναι καὶ ἀπηρχαϊωμέναι ἐκφράσεις, αἱ ἀναγινωσκόμεναι ἐν ἐκάστη σχεδὸν σελίδι τῶν Λατινικῶν πάσης γλώσσης, καὶ ἔτι μᾶλλον ἐν τοῖς γλωσσικοῖς μνημείοις τῶν παλαιότερων ἑκατονταετηρίδων, λ.χ. ἐν τοῖς μεσαιωνικοῖς, τοῖς μεταγενεστέροις, τοῖς δοκίμοις καὶ ἔτι μᾶλλον ἐν τοῖς Ὀμηρικοῖς ἔπεσιν. Καθ' ὃν τρόπον νέαι γνώσεις καὶ νέαι ἰδέαι προεχώρουν καὶ παρήγαγον νέας λέξεις καὶ νέας φράσεις, ἵνα καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ εὖρωσι διατύπωσιν καὶ ἐκφράσιν, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐπιβάλλεται ἀναγκαίως ἵνα, ὅταν ἀρχαῖαι γνώσεις καὶ ἀρχαῖαι ἰδέαι ἀπαρχαϊῶνται, περιπίπτωσιν εἰς ἀχρηστίαν καὶ γλωσσικὰ σημεῖα τῆς παραστάσεως αὐτῶν. Ἄν ὑποθέσωμεν

γλωσσικόν τι στοιχείον ἐφάνη ποτὲ περιττὸν εἰς τοὺς εἰωθότας νὰ μεταχειρίζωνται αὐτό, τοῦτο εἶναι ἀποχρῶν δι' αὐτοὺς λόγους, νὰ μὴ μεταχειρίζωνται τοῦ λοιποῦ καὶ δὴ νὰ μὴ παραδώσωσιν αὐτὸ τοῖς ἐπιγινομένοις. Ἐπειδὴ δ' ἔμως διὰ μόνης τῆς χρήσεως καὶ παραδόσεως καὶ οὐδαμῶς ἄλλως διατηρεῖται ἐν τῇ ζῳῇ ἡ γλῶσσα ἢ τὰ μέρη αὐτῆς, διὰ τοῦτο ἐλλειπόντων τῶν μέσων τούτων ἡ λέξις ἐξαφανίζεται, ἐκτὺς ἂν διατηρῇται τεχνητῶς ἐν τοῖς γλωσσικοῖς γραπτοῖς μνημείοις τοῖς διασωζομένοις εἰς τοὺς μεταγενεστέρους, ἢ ἂν δίκην τεταρτρυμένου νεκροῦ ἀναγράφῃται ἐν ταῖς Λεξικοῖς ἐπιμελῶς, ἀλλὰ ἅμα φέρῃ τὴν παρατήρησιν «ἀπηρχαιωμένα», ἀληθέστατον τεκμήριον περὶ τῆς παλαιᾶς. λησμονηθείσης σήμερον, ἱστορίας καὶ λειτουργίας αὐτῆς. Καὶ ἄλλοτε μὲν ἀπαρχαιοῦνται καὶ παρέρχονται αὐτὰ τὰ πράγματα καὶ μετ' αὐτῶν καὶ τὰ ὀνόματα τούτων· ἄλλοτε δὲ ἀνακύπτουσι νέαι ἐκφράσεις, κατακτῶνται τὴν ἔννοιαν τοῦ Κοινοῦ καὶ ἐκβάλλουσι τὰς προκατόχους αὐτῶν· ἄλλοτε πάλιν ἐκεῖ ὅπου ὑπῆρχον δύο ἢ καὶ πλείονες συνώνυμοι λέξεις, ἐπιτυγχάνει ἡ μία νὰ προτιμηθῇ καὶ τέλος ἐπικρατήσῃ τῶν ἄλλων ἀναλαμβάνουσα καὶ τὰ ἐκείνων ἔργα· ἢ, οὐδὲ τοῦτο εἶναι οὐδαμῶς σπάνιον, πολύτιμα φραστικά μέσα περιπίπτουσιν εἰς λήθην καὶ καταλείπουσιν ἐπαισθητὸν κενὸν καὶ οὐδεὶς ἄλλος λόγος τούτου δύναται νὰ ἐξευρεθῇ ἢ ἡ ἀκηδία καὶ ἰδιοτροπία τῶν πολλῶν. Τοιαύτας ἀπωλείας πάσχουσιν εὐκολώτατα καὶ τάχιστα φύσει ἀκριβῶς ἐκεῖνα τὰ μέρη τοῦ γλωσσικοῦ θησαυροῦ, ἅτινα ἄλλως πάλιν συνήθως μάλιστα πάντων καὶ τάχιστα ἐπαυξάνονται· διότι τὸ ἄθροισμα τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων δὲν ἐπαυξάνεται διὰ μόνης τῆς ἀπλῆς προσθέσεως ἀλλὰ καὶ διὰ τούτου, ὅτι ἀρχαῖαι ἔννοιαι ἐκβάλλονται καὶ ἀντικαθιστῶνται ὑπὸ νέων, καὶ ἂν ἐντεῦθεν ἡ τεχνητὴ γλῶσσα τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν παρέχῃ τὴν μεγίστην δαψίλειαν νέων λέξεων, ὁμοίως αὕτη βρῖθῃ καὶ ἀπηρχαιωμένων ἐκφράσεων. Ἀλλὰ κατὰ ταύτην τὴν ἀτελευτήτως ἐνεργουμένην προσαρμογὴν τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου πρὸς τὰς ἀνθρωπίνους σχέσεις καὶ ἀνάγκας οὐδὲν ἀπολύτως στοι-

χεῖον τῆς γλώσσης δύναται νὰ διαφύγῃ τὰς τοιοῦτου εἶδους μεταβολὰς καθ' ὃν τρόπον οὐδὲ τὰς τῶν ἄλλων εἰδῶν ἀλλοιώσεις. Πόσας ἐξαιρέτους ἀρχαίας λέξεις ἀπώλεσεν ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐν τοῖς χρόνοις, καθ' οὓς διὰ τῶν γλωσσικῶν αὐτῆς μνημείων δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν τῇ ἐξελίξει αὐτῆς! Ἀλλὰ παραλλήλως πρὸς τὰς ἀπωλείας ταύτας ἔβαινε καὶ ὁ πλουτισμός, ἡ ὀρθότερον εἰπεῖν ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος τοσαύτας λησμονηθείσας ἀρχαίας λέξεις ἐπανελάβομεν ἐκ τοῦ ἀρχαίου γλωσσικοῦ θησαυροῦ καὶ τοσαύτας νέας λέξεις ἐπλάσαμεν (λέγεται ὅτι αἱ νέαι πλάσθεισαι εἶναι ὑπὲρ τὰς 50,000), ὥστε, εἰ καὶ ἀπειράριθμοι νέαι γνώσεις καὶ ιδέαι καὶ νέα πράγματα εἰσῆλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐκ τῆς πεπολιτισμένης Δύσεως μετὰ τὴν ἐθνικὴν ἀναγέννησιν, πάλιν ἡ γλῶσσα ἡμῶν, πλουτισθεῖσα οὕτως, ἠδυνήθη νὰ παραστήσῃ πάντα ταῦτα καὶ ἡ ἀπώλεια τῶν ἀπηρεχαιωμένα πράγματα δηλουσῶν λέξεων ἐπεβλήθη κατ' ἀνάγκην.

Τὰ φαινόμενα, ἅτινα μέχρι τοῦδε ἐξητάσαμεν καὶ διὰ παραδειγμάτων διεφωτίσαμεν, ἦτοι τοῦτο μὲν ἡ γένεσις νέων λέξεων καὶ τύπων διὰ τῆς συνθέσεως ἀρχαίου τῆς γλώσσης ὕλικοῦ, τοῦτο δὲ ἡ διαφθορά καὶ διάλυσις καὶ ἀπώλεια τῶν οὕτω δημιουργηθεισῶν λέξεων καὶ τύπων, πῶς συγχωνεύονται, σμικρύνονται, ἢ καταστρέφονται ἢ τέλος εἰς λήθην περιπίπτουσιν, — πάντα ταῦτα εἰ καὶ σπουδαιότατα διὰ τὸν βίον καὶ τὴν ἐπίδοσιν τῆς γλώσσης, οὐχ ἦττον ἀναφέρονται ἀπλῶς καὶ μόνον εἰς τὸν ἐξωτερικὸν τύπον καὶ εἰς τὴν ὕλην αὐτῆς, μόνον εἰς τὸ σῶμα ὡς εἰπεῖν τῆς γλώσσης. Διὰ τοῦτου ὅτι τὰ φαινόμενα ταῦτα αἰέποτε ἐπέδρασαν καὶ ἐπιδρῶσιν ἔτι ἐπὶ τὸν λόγον τοῦ ἀνθρώπου (εἰ καὶ τοῦτο ἀληθὺς κατὰ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὰς ἐξωτερικὰς περιστάσεις τῶν ἐθνῶν λίαν ποικιλοτρόπως καὶ κατὰ τοὺς διαφόρους χρόνους διαφόρως), αἱ γλῶσσαι ἀδιαλείπτως μετεβάλλοντο καὶ μεταβάλλονται. Ἀλλ' οὐχ ἦττον πάντα ταῦτα ἀπαρτίζουν ἐν μόνον μέρος τῶν ἀλλοιώσεων, αἷς ὑπόκειται ὁ βίος τῆς γλώσσης. Παραλλήλως δὲ πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν μεταβολήν, ἔπως δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν τὰς

φθογγικὰς ἀλλοιώσεις τῆς γλώσσης, βαίνει ἄλλη τις οὐχ ἦτον
βαθεῖα, εἰ καὶ ἦτον εὐδιάκριτος, ἑσωτερικὴ τροπή, ἀλλοίωσις
τοῦ πνευματικοῦ περιεχομένου τῆς γλώσσης, ἥς τὴν ἐξέτασιν
ἐπιφυλάσσομεν εἰς τὸ προσεχές Ἀνάγνωσμα.

ΑΝΑΓΝΩΣΜΑ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Σημασιολογικαὶ μεταβολαί· αἰτίαι καὶ εἶδη αὐτῶν. — Τὸ πλῆθος τῶν σημασιῶν λέξεώς τινος. — Συνώνυμα. — Μετάδοσις τῆς σημασίας τῶν λέξεων ἀπὸ τῶν αλοθητῶν ἐπὶ τὰ πνευματικά. — Ἐξασθένεισις τῆς σημασίας. — Γένεσις παραγωγικῶν στοιχείων. — Τὸ πλῆθος τῶν λέξεων τῶν ἐκ μιᾶς ῥίζης σχηματιζομένων. — Ἡ γλῶσσα προβαίνει εἰς τὴν δημιουργίαν τῶν λέξεων καὶ τῶν τύπων οὐχὶ συνειδητῶς ἀλλ' ὅπως ἀνεπειγνώστως — Αἱ ἔννοιαι εἶναι ἀρχαιότεραι τῶν ὀνομασιῶν αὐτῶν. — Ἡ ἱστορικὴ γένεσις τῶν λέξεων παράγονται οὐχὶ δι' ἀνάγκης ἀλλὰ χάριν εὐκολίας. — Ἀδιαφορία περὶ τῆς καταγωγῆς λέξεώς τινος προκειμένου περὶ τῶν πρακτικῶν σκοπῶν τῆς γλώσσης.

Ὅτε ἐν τῷ δευτέρῳ Ἀναγνώσματι ὑπεβάλομεν ὑπὸ ἀκριβοῦς ἐξέτασιν τὴν σύνθεσιν τῶν γλωσσικῶν στοιχείων, τὴν σύνδεσιν καὶ συγχώνευσιν ὑπαρχουσῶν λέξεων εἰς σχηματισμὸν νέων λέξεων καὶ τύπων, χαρακτηρίσαντες αὐτὴν ὡς τῶν σπουδαιωτάτων φαινομένων ἐν τῷ βίῳ τῆς γλώσσης, ἀπηντήσαμεν ἄλλω τινὶ φαινομένῳ, ὅπερ ἐφάνη ἡμῖν ἅμα μὲν συνημμένον, ἅμα δὲ ὁμοίως αὐτῇ σημαντικώτατον καὶ ἀκριβεστάτης ἐξετάσεως ἄξιον, τοῦτο δ' ἦν ἡ ἀλλοίωσις τῶν φθόγγων. Ἐν δὲ τῇ ἀρχῇ τοῦ τρίτου Ἀναγνώσματος ἀνεγνώρισαμεν ὡς τὴν συνήθη αἰτίαν τῶν τοιούτου εἶδους μεταβολῶν ἐν τῇ γλώσσῃ τὴν τάσιν, ἵνα καταστήσωμεν τοῖς φωνητικοῖς ὀργάνοις τὸ ἔργον αὐτῶν εὐκόλον, ἵνα εὐκολύνωμεν τὴν ἐκφώνησιν τῶν λέξεων διὰ φειδοῦς τῆς μυϊκῆς ἐνεργείας. Ὅ,τι ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἐμφανίζεται ὡς εὐκολία, τοῦτο εἶναι ἐν ἐκείνῃ φειδῷ, οὕτω δὲ καὶ αἱ εὐεργετικαὶ καὶ αἱ ὀλέθρια ἐνέργειαι τῆς τάσεως ταύτης ἐγένοντο ἡμῖν καταφανεῖς εὐθὺς ἐν ταῖς φθογγοποιαῖς ἐκείναις μεταβολαῖς ταῖς γινομέναις κατὰ τὴν σύνθεσιν τῶν πρώην αὐτοτελῶν λέξεων. Καθ' ὃν δὲ τρόπον ἡ γένεσις τυπικῶν στοιχείων, ὁ σχηματισμὸς τῶν κλίσεων καὶ τῶν παραγωγικῶν καταλήξεων καθίστανται θαυμασίως εὐκόλα, μᾶλλον δὲ καθόλου δυ-

νατὰ διὰ τῆς φθορᾶς καὶ διαλύσεως τῶν φθόγγων, οὕτω πάλιν οὐκ ὀλίγα τῶν τυπικῶν τούτων στοιχείων ἀπόλλυνται καθ' ὁλοκληρίαν διὰ τῆς ἀδιακόπου παραμορφώσεως καὶ ἐλαττώσεως τῶν φθόγγων, εἰ καὶ σπανίως ἄνευ ἀναπληρώσεώς τινος. Ὡς π. χ. ἐν τῇ Γαλλικῇ γλώσσῃ αἱ ἀποβληθεῖσαι προσωπικαὶ καταλήξεις τῶν ῥημάτων ἀνεπληρώθησαν διὰ τῶν προτασσομένων προσωπικῶν ἀντωνυμιῶν, ὁμοίως αὐτόθι αἱ πτωτικαὶ καταλήξεις τῶν ὀνομάτων διὰ τῶν προτασσομένων τύπων τοῦ ἄρθρου. Ἰδιαιτέρως δὲ παρετηρήθη τὸ φαινόμενον τὸ κοινὸν πολλαῖς περιπτώσεσι, περὶ ὧν διεξοδικῶς διελάβομεν, ὅτι τυπικόν τι στοιχεῖον εἰσέρχεται εἰς τὴν χώραν ἄλλου καὶ ἀναλαμβάνει τὰς λειτουργίας αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ τὸν ἀντίον εἶδομεν, ὅτι δηλ. ἐν ἄλλαις περιπτώσεσι τῇ φθορᾷ δὲν ἐπηκολούθησεν ἐπανόρθωσις καὶ ἀνοικοδομία, ὅτι διὰ τῆς ἐξαλείψεως τῶν φωνητικῶν διακριτικῶν σημείων ἀπώλοντο πλείστου λόγου ἄξια σημασιολογικαὶ διαφοραί, καὶ ὅτι οὕτω γραμματικοὶ τύποι, οὓς ἡ γλῶσσα ἄλλοτε ἀκριβῶς διέστειλε, συνέπεσον ἔπειτα καὶ νῦν οὐδαμῶς διακρίνεται ἡ χρῆσις αὐτῶν. Μεταβάιντες ἀπὸ τῶν ἐν τοῖς συνθέτοις φθογγικῶν ἀλλοιώσεων ἐπὶ τὰς φθογγικὰς καθόλου μεταβολὰς ἐξητάσαμεν τὴν γένεσιν τῶν φθόγγων διὰ τῶν φωνητικῶν τοῦ ἀνθρώπου ὀργάνων καὶ τὴν φυσιολογικὴν τούτων ιδιότητα καὶ περιεγράψαμεν τὸ φυσικὸν σύστημα τῶν φθόγγων τῆς μετρικῆς ἡμῶν γλώσσῃς. Ἐκ τῶν φανερῶν δ' ἡμῖν γενομένων φυσικῶν σχέσεων τῶν φθόγγων πρὸς ἀλλήλους εὗρομεν ὅτι ἐρμηνεύονται αἱ πλείσται φωνητικαὶ τροπαί, αἱ ἐπαναλαμβάνόμεναι συνήθως ἐν ταῖς πλείσταῖς γλώσσαις κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἐνῷ ἄλλαι τινὲς δὲν ἔτυχον ἀληθῶς μέχρι τοῦδε ἱκανοποιούσης ἐξηγήσεως, λ. χ. ἡ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ τροπὴ τοῦ *q* εἰς *π* καὶ *τ* καὶ *κ* (Ἰωνικῶς καὶ Θεσσαλικῶς), πρὸς *q* *quot quis* ποτ-*j*ος -πόσος -πόσος, τίς, καὶ κοῖτος, ὅκως, κίς, κίνες κλπ.

Ἀφοῦ δὲ δι' ὀλίγων ἐξητάσαμεν τὰς μεταβολὰς, ἃς ὁ θησαυρὸς τῆς γλώσσῃς πάσχει, ὅταν λέξεις τινὲς ἀπαρχαῖωνται καὶ τέ-

λος καθ' ὁλοκληρίαν ἀποβάλλωνται, ἐπεθεωρήσαμεν τὰς ἐν τῷ βίῳ τῆς γλώσσης ἐξωτερικὰς ἀλλοιώσεις, καὶ δὴ μέλλομεν ἐν τῷ παρόντι Ἀναγνώσματι ν' ἀσχοληθῶμεν περὶ τὰς ἐσωτερικὰς μεταβολάς, ἃς πάσχει ἡ γλῶσσα ὡς σύνολόν τι οὐχὶ ἀψύχων καὶ ἀσημίων φθόγγων ἀλλὰ λέξεων πλήρων σημασίας.

Αὐτὰ τὰ ἐν τῷ προηγουμένῳ Ἀναγνώσματι προενεχθέντα καὶ ἐξετασθέντα παραδείγματα τῶν φθογγικῶν τροπῶν καὶ μεταβολῶν ἔδειξαν ἡμῖν πλὴν τῶν εἰρημένων φθογγικῶν παθήσεων καὶ σημασιολογικὰς σπουδαιότητας μεταβολάς, αἵτινες τὸ μὲν ἐπηκολούθησαν ταῖς φθογγικαῖς, τὸ δὲ συνώδευσαν, τὸ δὲ προπαρεσκεύασαν αὐτάς. Καὶ ὄντως ἡ ἱστορία τῶν σημασιολογικῶν μεταβολῶν ἢ ἡ ἐσωτερικὴ τῶν λέξεων ἀλλοίωσις, ἀπαρτίζει ἀληθῶς εἰπεῖν μέρος τῆς ἱστορίας τῆς γλώσσης οὕτω σπουδαῖον καὶ οὕτω διαφέρον, ὅσον καὶ ἡ ἐξωτερικὴ μεταβολὴ τῶν λέξεων ἢ ἡ ἱστορία τῶν φθόγγων. Διὸ καὶ ἡ ἀνίχνευσις τῆς ἐξελίξεως τῶν σημασιολογικῶν μεταβολῶν λέξεώς τινος προβαίνουσα μέχρις οὗ τις ἔλθῃ εἰς τὴν κυρίαν σημασίαν, εἶναι ἐν πάσῃ ἐτυμολογικῇ ἐρευνῇ καθήκον ἐπ' ἔσεως ἀπαραίτητον ὅσον καὶ ἡ ἔρευνα τῶν κατὰ μικρὸν ἐπελθουσῶν φθογγικῶν ἀλλοιώσεων ἢ χωροῦσα μέχρι τοῦ ἀρχαιστάτου αὐτῶν τύπου· μάλιστα τὸ πρῶτον εἶναι πολὺ ὠφελιμώτερον, τοῦτο μὲν διότι παρέχει μᾶλλον διαφέροντα προβλήματα ἢ τὸ ἕτερον, τοῦτο δέ, διότι, καθ' ὅσον ὁ γλωσσοδίφης ἐπιτυγχάνει νὰ λύσῃ αὐτά, κατὰ τοσοῦτον προσεγγίζει πρὸς τὰ μεγάλα ἱστορικὰ πορίσματα, πρὸς ἃ ὀφείλει νὰ ὀδηγήσῃ αὐτὸν ἡ ἐπιστήμη αὐτοῦ. Θὰ ἡδυνάτο τις μάλιστα νὰ δισχυρίζεται, ὅτι ἡ μεταβολὴ καὶ ἐξέλιξις τῶν σημασιῶν τῶν λέξεων ἀπαρτίζει τὸν ἀληθῆ ἐσωτερικὸν βίον τῆς γλώσσης, ὅστις ἐν ταῖς φθογγικαῖς τροπαῖς εὐρίσκει ἀπλῶς καὶ μόνον τὴν ἐξωτερικὴν αὐτοῦ ἐκδήλωσιν. Ῥητέον δ' ὅμως ὅτι ἐν τοῖς ἐπὶ μέρους δὲν συμβαδίζουσι πάντοτε αἱ σημασιολογικαὶ καὶ αἱ φθογγικαὶ ἀλλοιώσεις. Λέξις τις λ. χ. δύναται νὰ μεταβληθῇ φθογγικῶς ὥστε νὰ καταστῇ ὅλως ἀγνώριστος, δύναται ν' ἀποβληθῶσιν ἢ ν' ἀντικατασταθῶσι πάντα τὰ ἐν αὐτῇ ὑπάρχοντα πρότερον φθογγικὰ στοιχεῖα,

ἀλλ' ὅμως ἡ σημασία αὐτῆς νὰ παραμείνῃ ἀναλλοίωτος· οὕτω π. χ. ἐγένετο κατὰ μικρὸν ὁ τύπος τοῦ θηλ. ἄρθρου Ηᾱ-Ηη-ι.

Τὸ ἀρχαῖον οὕτως καὶ τὸ νέον ἔτσι κατὰ μὲν τὴν σημασίαν οὐδὲν διαφέρουσιν ἀλλήλων, κατὰ δὲ τοὺς φθόγγους φαίνονται παντελῶς ἀλλότρια, οὐδενὸς φθόγγου τῶν ἐν τῷ οὕτως ἐπανευρισκόμενου ἐν τῷ ἔτσι. Καὶ ὅμως, ἂν τις παραβάλλῃ τοὺς ὑπάρχοντας ἐν χρήσει πολλαχοῦ ἔτι καὶ σήμερον τύπους τούτων, διδάσκοντας περιφανῶς ὅτι τὸ μόριον οὕτως οὐδέποτε ἀπηρχαιώθη, ἀλλὰ μόνον πολλαχῶς παρεμορφώθη ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ, πείθεται ὅτι τὸ ἔτσι εἶναι ἡ τελευταία ἐξέλιξις τοῦ οὕτως· πρβλ. οὕτω ἐν Ἀραβανίῳ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἔτου καὶ ἴτου ἐν τῇ Μεσημβρινῇ Ἰταλίᾳ, ἔτις ἐν Νάξῳ καὶ ἐν πολλοῖς μεσαιωνικοῖς πονήμασιν, ἐν οἷς καὶ ἐδέτις καὶ ἐδίτις· (πρβλ. τίποτε τίποτα τίποτις τίποτσι τίβετσι, ὕστερα ὕστερις, σήμερον σήμερα σήμερις κτλ).

Καὶ ἀντιστρόφως δύναται λέξις τις ἄνευ τινὸς μεταβολῆς τῶν φθόγγων αὐτῆς νὰ προσλάβῃ ὅλως διάφορον τῆς κυρίας αὐτῆς σημασίαν (ἴδε ἀνωτέρω σελ. 121 σταυροφορία, ναυαγεῖν κλπ.). Ἀλλ' ὅμως παρὰ πάντα ταῦτα ἡ τε ἐσωτερικὴ καὶ ἐξωτερικὴ μεταβολὴ συνδέονται κατ' ἀνάγκην ἀμοιβαίως. Θὰ ἦτο δ' ἀτελής καὶ δυσκίνητος ἡ γλῶσσα ἐκείνη, ἥτις θὰ ἦτο ἡναγκασμένη νὰ ἐκφράζῃ καὶ παριστᾷ πάντα τὸν προσγινόμενον ἐκάστοτε νέον πλοῦτον τοῦ περιεχομένου αὐτῆς ἄνευ ἐξωτερικῶν ἀλλοιώσεων, ἐφ' ὧν, καθ' ἃ εἶδομεν, στηρίζεται ἡ γένεσις νέων τύπων καὶ λέξεων. Ἐν τούτῳ δὲ μάλιστα κεῖται ἡ κυρία καὶ μεγίστη σπουδαιότης τῶν ἐξωτερικῶν μεταβολῶν, ὅτι καθιστῶσιν εὐκολωτέρας τὰς ἐσωτερικάς, ὅτι δημιουργοῦσι σύμβολα παραστατικὰ νέων ἐννοιῶν καὶ ἀναπληροῦσι καὶ τελειοποιῶσι κατὰ τὰς ἀνάγκας τὸν θησαυρὸν τῶν λέξεων καὶ τὸν γραμματικὸν διάκοσμον τῶν γλωσσῶν. Ἀλλ' αἱ σημασιολογικαὶ ἀλλοιώσεις εἶναι ὡς πρὸς τὴν ἐξέλιξιν τῶν γλωσσῶν πολλῶ σπουδαιότεραι καὶ ἀναγκαιότεραι ἢ αἱ ἀλλοιώσεις τῶν φθόγγων, τοῦ ἐξωτερικοῦ. Ἐὰν δὲ κατ' ἀνάγκην ἔμελλον αἱ σημασίαι νὰ διαμέ-

νωσιν ἀμετακίνητοι καὶ ἀμετάβλητοι, ἐνῷ αἱ λέξεις μετ' ἀλλήλων θὰ συνήπτοντο, συνεχωνεύοντο καὶ ἐσμικρύνοντο, οὐδὲν ἄλλο θὰ παρήγετο ἐκ τῶν φωνητικῶν τούτων μεγίστων καὶ ποικιλωτάτων παραλλαγῶν ἢ ἄμορφος σκελετός, ἀνίκανος νὰ παράσχη εἰς τὸν λόγον φιλομαθοὺς καὶ φιλόστορος ἔθνους τὴν ζῶσαν τροφήν, ἣς ἔχει ἀδιαλείπτως ἀνάγκη. Ἐὰν δὲ οἱ γλωσσοπλάσται διετάρττοντο, ἵνα εἰς ἔκφρασιν πάσης νέας ἐννοίας καὶ πάσης νέας ἀποχρώσεως προὑπαρχούσης ἐννοίας πλάττωσι καὶ νέαν λέξιν ἢ νέον διάφορον τύπον εὐχρηστούσης λέξεως, τὸ ἔργον αὐτῶν ἔμελλε κατ' ἀνάγκη ν' ἀποβῇ ἀπείρως δυσκολώτερον ἢ νῦν. Ἀλλὰ κατ' ἀλήθειαν τὰ πράγματα εἶναι καθ' ὁλοκληρίαν διάφορα. Ἦτοι πάντοτε ἔχομεν δαψιλῇ καὶ πρόχειρα τὰ μέσα, ἵνα κατὰ βούλησιν διαχειριζώμεθα τὸ περιεχόμενον ὅπως καὶ τοὺς φθόγγους τῶν λέξεων ἡμῶν. Οἱ περὶ τὴν φωνητικὴν ἀσχολούμενοι διατείνονται, καὶ τοῦτο δικαίως, ὅτι, καθόλου εἰπεῖν, ἐν τῇ ἐξελιζέει τῆς ἱστορίας τῶν γλωσσῶν ἕκαστος φθόγγος δύναται κατ' ἀρχὴν νὰ μεταβληθῇ εἰς πάντα ἄλλον. Ἀλλὰ μετὰ τοῦ αὐτοῦ δικαίου δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν τὸ αὐτὸ καὶ περὶ τῶν ἐννοιῶν, τῶν ἐν ταῖς λέξεσιν ἐνσωματουμένων. Δυσκόλως δηλ. δύνανται νὰ εὐρεθῶσι δύο ἐννοιαὶ τοσοῦτον διάφοροι ἀλλήλων, ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατὸν νὰ δειχθῇ, ὅτι διὰ πολλῶν μικρῶν διαδοχικῶν μεταβολῶν ἢ ἡ ἐτέρα ἐννοια παρήχθη ἐκ τῆς ἐτέρας ἢ ἀμφοτέραι ἐκ μιᾶς κοινῆς πρώτης. Ἐντεῦθεν ἀνάγκη ἀπαραίτητος, ἵνα καθ' ὃν τρόπον ἐξητάσαμεν τὰς φωνητικὰς, οὕτως ἐρευνήσωμεν καὶ τὰς σημασιολογικὰς τροπὰς καὶ μεταβολὰς. Θὰ περιορισθῶμεν ἐν τῇ διὰ παραδειγμάτων διασαφήσει τῶν σπουδαιοτάτων νόμων καὶ τῶν μάλιστα ἐξεχόντων μερικῶν φαινομένων.

Ἀλλὰ τίς ἡ ἀληθὴς αἰτία τοῦ μεταβλητοῦ τῶν σημασιῶν τῶν λέξεων; Ἀναντιλέκτως οὐδεμία ἄλλη ἢ ἡ αὐτή, ἣν διέγνωμεν ὡς ὑπάτην αἰτίαν καὶ τοῦ μεταβλητοῦ τῶν φθόγγων, δηλ. τοῦτο ὅτι οὐδεὶς ἐσωτερικὸς καὶ ἀναγκαῖος σύνδεσμος ὑπάρχει μεταξὺ λέξεως καὶ ἐννοίας. Ἐκάστη λέξις ἔλαβε καὶ ἔχει σήμερον τὴν σημασίαν αὐτῆς διὰ τῆς χρήσεως καὶ τῆς συνηθείας, διὰ τῆς σιωπηρᾶς συμ-

φωνίας τῶν λεγόντων καὶ τῶν ἀκούοντων, καὶ ἡ αὐτὴ δύναμις ἥτις ἐπλάσεν αὐτήν, δύναται καὶ νὰ μεταβάλλῃ καὶ μεταπλάσῃ κατὰ βούλησιν καὶ τοῦτο ἐφ' ὅσον θέλει· τότε δὲ μόνον ἐπέρχεται περιορισμὸς τοῦ μεταβλητοῦ, ὅταν ἄρχηται ἐκλείπουσα ἡ ἀμοιβαία κατάληψις. Διότι ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἐπιτρέπεται, ἵνα λέξις τις αἰφνης τοσοῦτον ἀλλοιωθῇ, ὥστε ν' ἀπολέσῃ τὸν κύριον χαρακτῆρα αὐτῆς, ἥτοι νὰ μὴ εἶναι τοῦ λοιποῦ σύμβολον ἐννοίας, ἅτε ἀγνώριστος καταστᾶσα τοῖς πρότερον μεταχειριζομένοις αὐτήν ὡς σύμβολον ἐννοίας δηλωτικόν. Εἶδομεν ἀνωτέρω ὅτι ἡ λέξις οὕτως, εὐνοῦχος διεστράφη ὡς πρὸς τὰ φθογγικὰ αὐτῆς στοιχεῖα καὶ κατέστη ἀδι-ἀγνωστος, ἔτσι, μνοῦχος μουνόχος, ἀλλ' ὁμοίως εἶδομεν ὅτι αἱ ἀλλοιώσεις καὶ φθοραὶ αὗται δὲν συνέβησαν πᾶσαι αἰφνης καὶ ταυτοχρόνως ἀλλ' ἐκάστη χωρὶς καὶ κατὰ μικρόν, ὥστε τότε οὐδεὶς ἐλάμβανεν αἰσθησιν αὐτῶν. Ὅμοίως δ' εἶδομεν ὅτι καὶ ἡ σημασία τοῦ μουνόχος παρήλλαξεν ὥστε σήμερον ἐμφαίνει ἱκανῶς διάφορον τοῦ κατ' ἀρχὰς ὑπ' αὐτῆς σημασινομένου· τὸ αὐτὸ ῥητέον καὶ περὶ ἄλλων πολλῶν λέξεων τῆς γλώσσης ἡμῶν.

Σαφῶς διεστέλλοντο ἀλλήλων τὸ πάλαι τὸ βρέχειν καὶ ὕειν, τὸ μὲν ὕειν λεγόμενον ἐπὶ τοῦ ὑετοῦ, τοῦ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταπίπτοντος, τὸ δὲ βρέχειν ἐπὶ τοῦ ὑγραίνω καὶ μαλακὸν ποιῶ, τέγγω, μουσκεύω. Ἐντεῦθεν ἐλέγετο ὁ ποταμὸς βρέχει τὰς γαίας, ὁ θεὸς ὕσε χθές, ἀλλ' οὐκ ἔβρεξε τὰς ἀρούρας, ὀλίγος γὰρ ἐγένετο ὁ ὑετός. Ἐπειδὴ δ' ὅμως συνήθως καὶ κατὰ φύσιν ὁ ὑετός καὶ τέγγει, μουσκεύει, καὶ ἐπειδὴ παρ' ἡμῖν οὗτος εἶναι τὸ συχνότερον εἶδος τοῦ ἀρδεύειν καὶ τοῦ τέγγειν, τὸ βρέχειν ἐλέχθη καὶ ἐπὶ τοῦ ὕειν ἐκβαλὼν αὐτὸ ἐκ τῆς χρήσεως. Οὕτω συμβαίνει ὥστε ὅπως ἐν ταῖς φθογγικαῖς οὕτω καὶ ἐν ταῖς σημασιολογικαῖς μεταβολαῖς ὁμοίως νὰ ἐξαρτώμεθα ἐκ τῶν παλαιότερων. Ἐπειδὴ λ. χ. οἱ μεταγενέστεροι εἶπαν πηγὴν τὸ φρέαρ, δι' αὐτὸ παρ' ἡμῖν ἀντὶ τῆς λέξεως φρέαρ γίνεται χρήσις τῆς λέξεως πηγάδι, καὶ μόνον ἐν ἐλαχίστοις τόποις, λ. χ. ἐν Ἀμφίσσῃ πηγάδια ὀνομάζονται ἔτι αἱ πηγαί, αἱ βρύσεις.

Ἡ λέξις μῆν, καθ' ἃ καὶ ἡ λέξις μῆν η = σελήνη, ἔχουσι τὴν ἀρχὴν ἐκ τῆς ρίζης *me-me* τῆς σημαινούσης μέ-τρον, μετρεῖν ὥστε ἡ μῆν η κατὰ τὸ ἀληθές ἔτυμον αὐτῆς ἐδήλου κυρίως τὸ μετροῦν. Οἱ πρόγονοι δηλ. ἡμῶν θεώρησαν τὴν σελήνην κατ' ἀρχὰς ὡς τὸν διαιρέτην καὶ μετρητὴν τοῦ χρόνου· εἶναι δὲ καὶ ἄλλως ἐκ τῆς ἱστορίας γνωστόν, ὅτι ἡ διαίρεσις τοῦ χρόνου πρῶτον ἐγένετο κατὰ μῆνας ἢ σελήνας, καὶ ἔπειτα βαθμυδὸν βραδύτερον παρετηρήθη ὅτι καὶ αἱ ὥραι τοῦ ἔτους ὁμοῦ λαμβανόμεναι συναποτελοῦσιν τι, ὅπερ φυσικῶς δύναται νὰ ληφθῇ ὡς μονάς, καὶ οὕτως εἰσῆχθη ἡ κατ' ἐνιαυτοὺς διαίρεσις τοῦ χρόνου. Μετέπειτα ἐξῆραν ἄλλην τῆς μῆνης ιδιότητα, τὴν τοῦ λάμπειν, διὸ ἐπλάσαν τὸ ὄνομα σελήνη σελασ-να ἀπὸ τοῦ σέλας, καὶ ἔτι βραδύτερον ἄλλο φέγγος καὶ φεγγάριον, ἀπὸ τοῦ φέγγειν. Ἐν πάσαις ταύταις ταῖς ὀνομασίαις μῆν η, σελήνη, φέγγος, φεγγάριον κεῖται αὐθαίρετος περιορισμὸς καὶ μεταφορὰ λέξεώς τινος ἀπὸ τῆς γενικωτάτης σημασίας, ἣν ἡ ρίζα εἶχε, τὴν τοῦ μέτρου, σέλας, φέγγους, εἰς ἓν μόνον πρᾶγμα, τὸν δορυφόρον τῆς γῆς. Ἀλλ' ἐπ' ἴσης κεῖται προδήλως ἐν τούτοις πᾶσι καὶ αὐθαίρετος ἐκλογὴ μιᾶς μόνης ιδιότητος εἰς χαρακτηρισμὸν ὄντος πολλὰς ἔχοντος ιδιότητάς. Διότι ὅπως οὐκ ὀλίγα ἄλλα πράγματα ὑπάρχουσιν ἐν τῷ κόσμῳ, ἃ δύνανται ἐπ' ἴσης κυρίως νὰ ὀνομασθῶσι δι' ὀνομάτων δηλούντων μέτρον ἢ φῶς, οὕτω καὶ ὁ δορυφόρος τῆς γῆς ἔχει καὶ ἄλλας οὐκ ὀλίγας ιδιότητας, αἵτινες ἐπ' ἴσης, ὅπως καὶ ἡ τοῦ μετρεῖν καὶ λάμπειν, ἡδύναντο νὰ ἔχωσιν ἀξιώσεις, ἵνα ληφθῶσιν ὑπ' ὅψιν κατὰ τὴν ἐκλογὴν τῆς ἐπωνυμίας αὐτοῦ. Ἀλλὰ περὶ πάντων τούτων καὶ τότε καὶ νῦν οὐ φροντίς Ἰπποκλείδῃ. Δι' ἡμᾶς τὸ νενομισμένον καὶ κεκυρωμένον ὑπὸ τῶν αἰώνων ὄνομα εἶναι σελήνη καὶ φεγγάρι, καὶ ἂν ἡ ἀστρονομικὴ ἐξέτασις τοῦ δορυφόρου τῆς γῆς τούτου ἤθελε λάβει μεγίστην ἐπίδοσιν, ἡμεῖς δὲν θὰ ἐδίδομεν εἰς τὸ οὐράνιον τοῦτο σῶμα ἄλλο ὄνομα ἐμφαίνον τὰς προόδους ταύτας οὐδὲ θὰ ὀνομάζομεν τοῦτο κατ' αὐτάς.

Καὶ ἡ λέξις ἥλιος διέδραμεν ὅμοιον περίπου στάδιον ἀναπτύξεως εἴτε «τὸν λάμποντα» εἴτε «τὸν ἐγείροντα» εἴτε «τὸν παράγοντα» ἐδήλου ἡ λέξις τὸ πάλαι κατὰ τὸ ἀληθὲς ἔτυμον αὐτῆς. Ἀμφότερα τὰ σώματα ταῦτα, ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη, ὁμοιάζουσιν ἀλλήλοις μέγιστον ἅτε φωτοπάροχα καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν ὁμοίως κατήντησαν σχεδὸν κύρια ὀνόματα.

Ἄλλ' ἡ αὕτῃ τάσις ἡ ὁδηγοῦσα τὰ παιδιά κατὰ τὴν μάθησιν τῆς γλώσσης νὰ ἐκτείνωσι τὴν χρῆσιν τῆς λέξεως *μπάμπᾱ* καὶ νὰ σημαίνωσιν οὕτω ὡς διὰ τύπου τινὸς πάντα ἄνδρα ἅτε ὅμοιον τῷ ἑαυτῶν πατρί, ἐνεργεῖ ἀδιαλείπτως καὶ ἐν ἡμῖν τοῖς ηὐξημένοισι. Ἀφοῦ ὑπὸ τοῦ Κοπερνίκου ἐδιδάχθημεν ὅτι οὐχὶ περὶ τὴν ἡμετέραν γῆν περιστρέφεται τὸ σύμπαν οὐδὲ χάριν αὐτῆς ἐπλάσθη, ἔκτοτε παρήχθη αὐτομάτως, ὡς εἶπεῖν, ἡ δόξα ὅτι καὶ οἱ ἀπλανεῖς ἀστέρες θ' ἀποτελῶσι κέντρα ὁμοίων συστημάτων, ὅποῖον τὸ ἡμέτερον ἡλιακόν, ἐντεῦθεν ὀνομάζομεν σήμερον τοὺς ἀπλανεῖς ἀστέρας ἡλίους. Καὶ εὐθὺς ὡς ἐμάθομεν παρὰ τοῦ Γαλιλαίου, ὅτι καὶ περὶ τὸν Δία καὶ περὶ τοὺς ἄλλους πλανήτας περιστρέφονται δορυφόροι, ὅπως περὶ τὴν γῆν ἡ σελήνη, ὠνομάσαμεν καὶ τοὺς δορυφόρους τούτους *σελήνας*, ἄνευ ἐνδοιασμοῦ τινος ἢ φόβου μὴ προσκρούσωμεν κατὰ τῆς συνηθείας ἢ τῆς λογικῆς. Ἀλλὰ καὶ ἄλλας τροπικὰς ἢ μεταφορικὰς σημασίας προσέλαβον αἱ λέξεις αὗται· π. χ. λέγεται ἥλιος ἀντὶ τῆς ἡμέρας ἢ τοῦ ἔτους, ἥτοι τὸ διάστημα τοῦ χρόνου τὸ ἀπαιτούμενον, ἵνα ὁ ἥλιος περιστραφῇ περὶ τὴν γῆν τὴν ἐτέραν τῶν περιστροφῶν· πρὸς τὸν ἐξηκοστὸν ἥλιον *κάμψης* (= τὸ ἐξηκοστὸν ἔτος), καὶ λέγ' ἡλίους, (= ἡμέρας) ἐν οἷσιν ἀγνεύει λεχώ· ἡλίους μυρίους διελθῶν· φῶς ἐν ἡλίῳ, ἀλίφ' ἀμφ' ἐνὶ κλπ.· πρὸς δὲ τούτοις καλεῖται ἥλιος καὶ τὸ προσφιλέστατον τοῦ ἀνθρώπου, πρὸς τὸ «ἡλίους τὰ ἀρσενικὰ τέκνα οἱ γονεῖς ὑποκοριζόμενοι καλοῦσι» καὶ «ἡλιε τῆς ἐμῆς ψυχῆς». Ἐπειτα τὸ ἥλιος λαμβάνεται καὶ ἐπὶ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου καὶ καθόλου ἐπὶ τῆς πρὸς ἀνατολὰς διευθύνσεως, διὸ παρ' Ὁμ. «πρὸς ἡὸα

τ' ἡ ἐλίον τε» ἐν ἀντιθέσει πρὸς ζόφον ἢ πρὸς ἐσπέρην (παρ' Ἡρόδοτον), καὶ τέλος λαμβάνεται τὸ ἡλῖος ἐπὶ τοῦ ἡλιακοῦ φωτός, πρβλ. ἐν ἡλίῳ κατακεῖσθαι, ἡλῖοι ὀξεῖς, οἱ ἡλῖοι = αἱ ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου· πρβλ. καὶ ἡλιάζω = ἐκτίθην εἰς τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου, καὶ ἡλιάζομαι = ἐν τῷ φωτὶ τοῦ ἡλίου ἔκκειμαι.

Ὅμοίως ἐλέγετο καὶ ἡ λέξις σελήνη μεταφορικῶς εἰς δῆλωσησιν τοῦ μηνός, πρβλ. «μὴ λύρας κτύπος ἔστω σελήνας δώδεκ' ἐκπληρουμένας, «πολλὰς σελήνας». Ἐπειτα εἰς δῆλωσιν πέμματός τινος σεληνοειδοῦς τὸ σχῆμα, εἰς δῆλωσιν τοῦ σεληνιακοῦ φωτός κττ. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὰς δοξασίας τῶν ἀρχαίων ἡ νόσος ἐπιληψία προήρχετο ἐξ ἐπιδράσεως τῆς σελήνης (ἡ ἐκ τῆς σελήνης νόσος), διὰ τοῦτο ἐλέχθη καὶ σεληνιάζω-ομαι καὶ σεληνιασμός, σεληνιακός κττ.

Ἡ λέξις θεάτρον ἐδήλου τὸν ἐν ᾧ ἐθεῶντο τόπον, ὅπως λουτρὸν τὸν ἐν ᾧ ἐλούοντο, κττ., κατὰ μικρὸν δ' ὅμως ἐλέχθη καὶ ἐπὶ τῶν θεωμένων, ἥτοι τὸ περιεχόμενον ὠνομάσθη διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ περιέχοντος, διὸ λέγει ὁ Ἡρόδοτος, ὅτι ὅτε ὁ Φρύνιχος ἐδίδασκε τὴν Μιλήτου Ἀλῶσιν καὶ ἀνέμνησε τοὺς Ἀθηναίους οἰκίηια κακά, εἰς δ' ἀκρυα ἔπεσε τὸ θέητρον. Βραδύτερον ἐλέχθη ἡ λέξις καθολικώτερον καὶ ἐπὶ τῶν ἐν τῷ θεάτρῳ παριστανομένων, διὸ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει, ὅτι ἡμεῖς οἱ ἀπόστολοι θεάτρον ἐγενήθημεν τῷ κόσμῳ. Ἐπειδὴ δ' ἐν τῷ θεάτρῳ οἱ πονηροὶ ἐχλευάζοντο, τὸ θεατρίζω ἥτοι εἰς τὸ θέατρον εἰσάγω ἢ ἀναβιδάζω εἰς τὴν σκηνήν, ὅπως λέγομεν σήμερον, κατέστη ἰσοδύναμον τῷ διασύρω, ἐμπαίζω, διὸ ὁ αὐτὸς Παῦλος ἀλλαχοῦ λέγει «ἐν ὀνειδισμοῖς καὶ θλίψεσι θεατριζόμενοι». Καὶ σήμερον δ' ἔτι τὸν ἐθεάτρισεν ἐλεεινά, μ' ἔκαμες θεάτρο.

Πάντες ἐπίστανται τίς ἡ σημασία τῆς λέξεως γλώσσα παρ' Ὁμήρῳ, ἥτοι ἐν τῇ κατὰ πρῶτον ἐμφανίσει αὐτῆς εἰς τὴν γραπτὴν παράδοσιν· ἀλλ' ἤδη πρὸ τοῦ Ὁμήρου ἡ λέξις αὕτη ἐδήλωσε πλὴν τῆς ἐκ μυῶν συνισταμένης ἐν τῷ στόματι τῶν ἀνθρώπων γλώσσης

καὶ τὸν δι' αὐτῆς μάλιστα κατορθούμενον λόγον, διὸ παρ' Ὀμήρῳ «ἄλλη δ' ἄλλων γλῶσσα πολυσπερέων ἀνθρώπων», καὶ «ἄλλη δ' ἄλλων γλῶσσα μεμιγμένη» κτ., καὶ νῦν λέγομεν Ἑλληνική, Γαλλικὴ γλῶσσα. Βραδύτερον ἐλήφθη ἡ λέξις εἰς δῆλωσιν καὶ τοῦ ἰδιάζοντός τισιν ἢ τινι, ἥτοι τῆς διαλέκτου, τοῦ ἰδιωτισμοῦ, διὸ Ἀριστοτέλης λέγει «τὸ σίγυνον Κυπρίαις μὲν κύριον, ἡμῖν δὲ γλῶσσα», ἥτοι ἡμῖν ἄγνωστος λέξις, ἰδιωτισμός. Ὀμοίως ἐλήφθη ἡ λέξις γλῶσσα εἰς δῆλωσιν καὶ τοῦ κατ' ἐξοχὴν διὰ τῆς γλώσσης κατορθουμένου, τ.ἔ. τῆς εὐφραδείας, τῆς εὐγλωττίας, διὸ παρ' Ἀριστοφάνει λέγεται «πᾶσαν γλῶτταν βασιάνιζε» ἥτοι πᾶσαν εὐγλωττίαν παρασκεύαζε. Ἐπειδὴ δ' οἱ εὐγλωττοὶ πολλάκις περιπίπτουσιν εἰς κατάχρησιν τοῦ φυσικοῦ τούτου χαρίσματος, διὰ τοῦτο ἡ γλῶσσα ἐλέχθη καὶ ἐπὶ τοῦ λάλου ἢ φιλοφύγου, λ. γ. «Πολυκράτης... λόγων τι παιπάλημα καὶ κακὴ γλῶσσα» παρ' Ἀθηναίῳ, καὶ «αὐτὸς μάτια μου εἶναι μιὰ γλῶσσα, ὅπου ὁ Θεὸς νὰ σὲ φυλάῃ· ἡ αὐτὴ ἔχει μιὰ γλῶσσα, ὅπου σὲ πιάνει τρόμος νὰ τὴν ἀκούης». Πρόσθετε ὅτι γλῶσσα ὠνομάσθη διὰ τὴν ὁμοιότητα τοῦ σχήματος καὶ ἰχθύς τις καὶ ἡ προστομὶς ἢ γλωττὶς τοῦ αὐλοῦ, ἔπειτα ὁμοίως διὰ τὴν ὁμοιότητα ἐλέχθη γλῶσσα γῆς, γλῶσσα πυρός, γλῶσσα τοῦ λύχνου, ὁ γλωσσίδι λέγομεν σήμερον ἐν Κρήτῃ, ἀλλαχοῦ δὲ γλωσσίδι τὸ πληκτρον τοῦ κώδωνος. κτ.

Ὀμοίως ἐδηλοῦ ἡ λέξις ὀφθαλμὸς μεταφορικῶς τὸ ἄριστον, τὸ ἄνθος, τὸ ἄκρον ἄκρον· οὕτω λ. γ. λέγει ὁ Πίνδαρος «Σικελίας ἔσαν ὀφθαλμοὶ» (οἱ πρόγονοι τοῦ Θήρωνος), καὶ ὀφθαλμοὶ τῆς Ἑλλάδος ἐλέγετο ἡ πόλις τῶν Ἀθηναίων καὶ ἡ Σπάρτη. ἔπειτα δὲ αἱ Θῆβαι· ἐπειδὴ δὲ μάλιστα διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ὁρῶμεν καὶ γινώσκομεν καὶ πειθόμεθα, διὰ τοῦτο ὁ ὀφθαλμὸς λέγεται καὶ ἐπὶ τῶν πειθόντων ἡμᾶς πραγμάτων, ἥτοι τῶν σημείων ἢ τεκμηρίων ἢ μαρτυρίων, ἐντεῦθεν παρὰ Σοφοκλεῖ μέγας γ' ὀφθαλμοὶ οἱ πατρὸς τάφοι, ἥτοι μέγα τεκμήριον, ἐναργὲς σημεῖον. Ἐπειδὴ δὲ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ὁρῶντες φυλάττομεν, ἡ λέξις ἐλέχθη καὶ ἐπὶ

τοῦ φύλακος, τοῦ χρησιμωτάτου τῇ πολιτείᾳ ἀνδρός καὶ στηρίγματος τῆς βασιλείας, διὸ καὶ ἀκοίμητος ὀφθαλμός, ὀφθαλμός τοῦ βασιλέως παρ' Ἡροδότῳ. Διὰ τὴν ὁμοιότητα ἐλέγχθη ὀφθαλμός καὶ ὁ κάλυξ τῶν ἀνθέων ἢ δένδρων κττ.

Ὁ ἥρως Εὐφήμος διαιτῶμενος ἐν συράγγῳ ἐπωνομάσθη Σύραγγος, ὅπως ὁ ἰχθύς κέφαλος διὰ τὸ διαιτᾶσθαι ἐν ἰχθυοτροφείοις ὠνομάσθη ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις διὰ τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος δι' οὗ καὶ τὰ ἰχθυοτροφεία, ἦτοι λιβάρι ἀντὶ βιβάρι vivarium. Ἐπειδὴ δὲ χαρακτήρ καὶ αὐτοῦ τοῦ Εὐφήμου καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Τιτυοῦ ἦν ἡ ἀνεκπλήρωτος ἐπιθυμία, διὰ τοῦτο σύραγγος κατέστη διὰ περαιτέρω μεταφορᾶς ταυτόσημον τῇ ἐπιθυμίᾳ.

Τὰ λαντον ἐδήλου τὴν πλάστιγγα, ἔπειτα τὴν ἐκ τῆς σταθμῆσεως ἐν τῇ πλάστιγγι προερχομένην διάγνωσιν, ἀπόρασιν· πρβλ. τότε δὲ χρύσεια πατήρ (Ζεὺς) ἐτίταινε τάλαντα· ἐπὴν κλίνῃ τάλαντα· γινῶ γὰρ Διὸς ἱρὰ τάλαντα. Ἐπειτα αὐτὸ τὸ ζυγίζομενον, λ.χ. χρυσοῖο τάλαντον, καὶ τέλος ὠρισμένον βάρος χρυσοῦ ἢ ἀργύρου, πρβλ. Ἀττικόν, Βαβυλωνιακόν, Εὐβοϊκόν τάλαντον κττ. Φαλτήρι ἢ ψαλιτήρι (κατ' ἀνάπτυξιν φθόγγου τινὸς ἢ μεταξὺ τοῦ λ καὶ τ, ὅπως καὶ βόλτα βόλιτα) παραγόμενον ἐκ τοῦ ψάλλω (= τῷ ἄκρῳ τῶν δακτύλων ἅπτεσθαι τῶν χορδῶν) ἐδήλου μουσικὸν ὄργανον, ὃ μάγαδιν καὶ νάβλαν ἄλλως ἐκάλουν. Ὅτε δὲ οἱ ὕμνοι, οἱ ψαλμοὶ τοῦ Δαυὶδ μετεφφράσθησαν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ὠνομάσθησαν καὶ οὗτοι ψαλτήριον, καὶ ἔπειτα ὅτε εἰσῆχθησαν καὶ ἀναγινώσκονται (ἐνιοὶ καὶ ἄδονται) ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Ἐκκλησίᾳ, ὠνομάσθη ψαλτήριον τὸ βιβλίον τῶν ψαλμῶν τούτων. Ἐπειδὴ δὲ οὗτοι συνήθως ἀναγινώσκονται ἐπιτροχάδην, ἐπεκράτησεν ὥστε ἡ λέξις ψαλ(ι)τήρι νὰ σημαίνει ταχεῖαν καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ οὐχὶ καθαρὰν ἀνάγνωσιν. Ἐντεῦθεν αἱ φράσεις, τρέχει (ἐν τῇ ἀναγνώσει) σὰν ψαλιτήρι, θαρρεῖς πῶς εἶναι ψαλιτήρι, τὸ ξέρει τὸ μάθημα καὶ τὸ λέει ψαλιτήρι κλπ.

Ἄνευ ὑπερβολῆς δύναται τις καθόλου νὰ εἴπῃ ὅτι πᾶσαι σχεδὸν

αὶ λέξεις, ἃς ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν μεταχειρίζομεθα, ἔχουσι μεταβάλλει κατὰ τινὰ τρόπον τὴν σημασίαν αὐτῶν. Οὕτω λ. γ. οὐλοῦμεν περὶ κλάδων τῶν δένδρων καὶ πρὶν κλασθῶσιν, ἀλλ' ἔτι μένουσι κατὰ χώραν, ἢ περὶ γηραλέου ζεύγους, ἢ περὶ ζεύγους ὑποδημάτων, εἰ καὶ ταῦτα δὲν εἶναι ἐξευγμένα· περὶ σχεδίων τοῦ δεῖνος ἢ δεῖνος, ὅτι σχεδιάζει τις πονηρά, κακά, ὅτι τὸν πῆρε τὸ σχέδιον, ὅτι τις ἔφαγε τὸ πρᾶγμά του, τὴν περιουσίαν του, τὸν πατέρα του, ὅτι ἡ δεῖνα ἐπῆρε τὸ δίπλωμα μὲ τὸ σπαθί της, ὅτι τις ἐκμεταλλεύεται τὰς περιστάσεις, ὅτι τὸ πλοῖον ἀρματώνεται, ὅπως καὶ «νύφ' ἀρμάτωναν, γαμβρὸ στόλιζαν», «ντύς' ἀρματώσου λυγερή» κττ.

Εἰς τὰς μεταφορικὰς ταύτας καὶ τολμηρὰς συνδέσεις ἐννοιῶν προβαίνει ἡ φυσικὴ καὶ ἀθέσμευτος τοῦ λαοῦ εὐφυΐα πολὺ μᾶλλον ἢ ἡ λελογισμένη τῶν συγγραφέων· οἱ ἀρχαῖοι κωμικοὶ ἀντλοῦντες ἀμέσως ἐκ τῆς ἀενάου πηγῆς τοῦ συγχρόνου Ἑλληνικοῦ λαοῦ βρίθουσι τοιούτων μεταφορικῶν τολμηροτάτων χρήσεων. Ἄλλ' οὐδ' οἱ νεώτεροι Ἕλληνες ὑστεροῦσιν ἐν τούτῳ, ὅπως πᾶς μετὰ τοῦ λαοῦ συναναστρεφόμενος ἐκ πείρας ἐπίσταται. Ἀναγράφω ἐν μόνον παράδειγμα. Κατὰ τὸν τελευταῖον ἀτυχῆ πόλεμον ἄνθρωποι τινες ἀπηλλάγησαν τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας, καὶ ἐκλήθησαν ὡς εἰκὸς ἀπαλλαγέντες. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς οἱ μὲν ἵπποι καὶ ἡμίονοι προσελαμβάνοντο εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ πολέμου, οἱ δὲ ὄνοι οὐχί. Ἐκλήθησαν ἄρα καὶ οὗτοι τολμηρότερον καὶ ἀστεϊότερον ἀπαλλαγέντες ὅπως οἱ ἄνθρωποι. Μετὰ δὲ ταῦτα διὰ τὴν κοινὴν ἀπαλλαγὴν ἢ ὀνώδης φύσις τῶν οὐ προσληφθέντων ὄνων ἀπεδόθη κατὰ τολμηρὰν μεταφορὰν καὶ εἰς τοὺς ἀπαλλαγέντας ἀνθρώπους. Οὕτως ἡ λέξις ἀπαλλαγέντες ἐγένετο σφόδρα προσβλητικὴ καὶ συνώνυμος τῷ ὄνοι.

Ἡ ἕκτασις αὕτη τοῦ ἐσωτερικοῦ περιεχομένου τῶν λέξεων δύναται νὰ διασαφηθῇ καὶ δι' ἄλλων ποικίλων παραδειγμάτων Πάντων τῶν ἐν τῇ Ἑκκλησίᾳ ἢ καὶ ἀλλαχοῦ ἀναγινωσκόντων ὀλί-

γοις τισὶν ἐνόμισε καλὸν ἢ ἐκκλησιαστικὴ διοίκησις νὰ δώσῃ τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ ἀναγνώστου, περιορίζουσα οὕτω τὸ ὄνομα ἀπὸ γενικοῦ, δηλοῦντος πάντα ἀναγινώσκοντα, εἰς ὠρισμένην τάξιν ἀνθρώπων καὶ μεταβαλοῦσα αὐτὸ εἰς ἐπαγγελματικόν. Ἀλλὰ τὸ ἐπαγγελματικὸν τοῦτο ὄνομα μετέστη ταχέως εἰς ἐπώνυμον ἐνίων ἐκ τῶν ἐπαγγελλομένων τὸν ἀναγνώστην, διότι ἐν χρόνοις ἀμαθείας ὀλίγοι ἀνεγίνωσκον καὶ ὀλίγοι ἔγραφον καὶ ὑπεγράφων τὰ ἐπώνυμα αὐτῶν· ἐντεῦθεν ταῦτα μετεβάλλοντο εὐκόλως λησμονουμένων τῶν ἀρχαιοτέρων καὶ προσλαμβανομένων νεωτέρων. Οὕτω πολλοὶ ἀναγνώσται ἐπωνομάσθησαν ὑπὸ τῶν περὶ αὐτοὺς Ἀναγνώσται. Ἀλλ' ἅμα γενομένου τούτου ἤρξατο πάλιν νὰ εὐρύνηται ἡ σημασία καὶ χρῆσις τοῦ ὀνόματος, διότι καὶ τὰ τέκνα τῶν Ἀναγνώστων ἐκλήθησαν ὁμοίως Ἀναγνώσται ἢ κατὰ τόπους Ἀναγνωστόπουλλοι, Ἀναγνωστάκιδες, Ἀναγνώστου κττ. Ἄλλος πρὸς διάκρισιν καὶ διὰ τὸ μέγεθος ἐπωνομάσθη Ἀναγνωσταρᾶς, ἄλλος δὲ ἄλλην αἰτίαν Ἀνάγνωσ κττ. Οὕτως ἡ τοῦ αἵματος συγγένεια τῶν οὕτως ὀνομαζομένων (ὧν πολλοὶ πιθανῶς οὐδαμῶς θὰ ἠδύναντο ν' ἀναγινώσκωσιν) ἀντικατέστησε τὴν τοῦ ἐπαγγέλματος ὁμοιότητα.

Οὕτω πᾶν κύριον ὄνομα, καθ' ὃ καὶ πᾶν ἄλλο οὐσιαστικόν, ἐξέφραζε τὸ κατ' ἀρχὰς ὠρισμένην τινὰ σημασίαν, ἐν ἄλλαις λέξεσιν, πᾶν οὐσιαστικὸν ἔχει ἱστορικὴν γένεσιν, καὶ ἡ περαιτέρω ἀνέλιξις αὐτοῦ ὀρίζεται ὑπὸ ἱστορικῶν σχέσεων. Ἐκλέξωμεν διασημότερον παράδειγμα· ὁ Καῖσαρ ὠνομάσθη οὕτως ἀπὸ τινος πραγματικοῦ, ἱστορικοῦ συμβεβηκότος· οἱ ἱστορικοὶ δὲν εἶναι σύμφωνοι ἀπὸ τίνος, διότι κατὰ τινὰς ἀπὸ τοῦ παρὰ φύσιν τρόπου τῆς γενέσεως αὐτοῦ a caeso matris utero (ἀπὸ τῆς τμηθείσης γαστρὸς τῆς μητρὸς αὐτοῦ), κατ' ἄλλους ὅτι ἐγεννήθη ἔχων μεγάλην κόμην (caesaries), κατ' ἄλλους ὅτι ἐν Μαυριτανίᾳ ἀπέκτεινεν ἐλέφαντα, caesar δὲ ἐκάλουσαν τοὺς ἐλέφαντας οἱ Μαυριτανοί. Τὸ ὄνομα τοῦτο μετεδόθη ἔπειτα τοῖς κληρονόμοις αὐτοῦ, εἰ καὶ οὗτοι κατὰ τὸ ἀληθὲς ἔτυμον τῆς λέξεως δὲν ἠδύναντο νὰ ὀνο-

μάζωνται οὕτω, καί τις τούτων γενόμενος ἡγεμὼν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐπικρατείας κατέλιπε τὸ ὄνομα τοῦτο ὡς προσηγορίαν ἢ τίτλον τοῖς ἐν τῇ ἀρχῇ διαδόχοις αὐτοῦ, ἐξ οἰουδήποτε γένους καὶ ἂν κατήγοντο. Ἐκ τούτων δὲ μετέβη τὸ ὄνομα Καῖσαρ καὶ ἐπὶ τοὺς αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου, βραδύτερον καὶ ἐπὶ τοὺς τῆς Γερμανικῆς αὐτοκρατορίας μέχρι τοῦ 1806, καθ' ἃ καὶ μετὰ τὸ 1871 αὐθις ἐπανελήφθη ὑπὸ τῶν τέως βασιλέων τῆς Πρωσσίας τὸ αὐτὸ ὄνομα πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν. Κατὰ τινας δὲ καὶ αὕτῃ ἡ προσηγορία τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Ῥωσσίας Τσάροι (Czaaren) ἐκ τούτου ἔχει τὴν ἀρχὴν αὐτῆς.

Ἐκ τῆς λέξεως φάος ἐγένετο φαεσ-νος - φαεινὸς καὶ συναιρέσει φανός, ὃ καὶ οὐσιαστικῶς ἐλήφθη· ἐκ τοῦ φανός δὲ (δηλ. λύχνος) ἐσχηματίσθη ὑποκοριστικὸν φανάρι· καὶ ἐπειδὴ φανάρι ἔφεγγέ ποτε ἐν τινι τῆς Κωνσταντινουπόλεως συνοικίᾳ, αὕτη ὠνομάσθη Φανάρι. Ὅτε δ' ἔπειτα κατὰ τοὺς φοβεροὺς χρόνους ἐν τῇ εὐτελεῖ συνοικίᾳ ταύτῃ ἰδρύθη τὸ Πατριαρχεῖον καὶ περὶ αὐτὸ συνώκησαν οἱ Χριστιανοί, οὗτοι δὲ κατὰ μικρὸν προήχθησαν εἰς πλοῦτον καὶ ἀξίωμα κλπ. κλπ., τὸ ὄνομα τῶν κατοίκων τοῦ Φαναρίου, οἱ Φαναριῶται, κατέστη ἰσοδύναμον πρὸς τὸ εὐγενεῖς, πεπολιτισμένοι· ἔπειτα δὲ ἐδήλωσε καὶ τὰ κακὰ ὅσα ὁ πολιτισμός, ὁ πλοῦτος, ἡ δουλεία καὶ ἡ ὑπόκρισις πρὸ τῶν τυράννων καθιστῶσιν ἀναγκαῖα, τ.ἔ. τὸ Φαναριώτης ἐδήλου καὶ τὸν ὑπερήφανον, τὸν κόλακα, τὸν ῥαδιοῦργον κλπ. κλπ.

Ἰνα εὐρωμεν ἄρα ὀνομά τι καὶ ὀνομάσωμεν δι' αὐτοῦ γνωσθεῖσαν ἔννοιαν, ἔχομεν δύο μέσα· ἢ λαμβάνομεν καὶ ἐξαίρομεν μίαν τινὰ τῶν οὐσιωδῶν ἢ καὶ ἐπουσιωδῶν αὐτῆς ιδιοτήτων καὶ κατὰ τὴν ιδιότητα ταύτην σημαίνομεν τὴν ἔννοιαν, εἰδικεύοντες οὕτω καὶ περιορίζοντες τὴν λέξιν τὴν κατὰ τὸ ἀληθὲς ἔτυμον αὐτῆς γενικῶς μόνον ἐκφράζουσιν τὴν ιδιότητα ταύτην, ἢ συνάπτομεν τὴν ὀνομαστέαν ἔννοιαν διὰ σημασιολογικοῦ τινος δεσμοῦ πρὸς ἄλλην τινὰ λέξιν ὁμοίας περίπου σημασίας καὶ ἐπεκτείνομεν τὴν χρῆσιν αὐτῆς ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ ἐκφράζῃ καὶ τὴν νέαν ἔννοιαν. Κατ'

ἀμφοτέρας δὲ τὰς περιστάσεις δυνάμεθα κάλλιστα νὰ διορθώσωμεν ἢ τροποποιήσωμεν τὴν γνώμην καὶ δοξασίαν, ἣν περὶ τοῦ ὀνομαστέου πράγματος πρότερον εἰχομεν, εἴτε ἀφαιροῦντες ἀπ' αὐτοῦ ιδιότητάς τινας, ἃς πρότερον ἀπεδίδομεν αὐτῷ, εἴτε ἀπονέμοντες αὐτῷ ἄλλας διαφευγούσας ἡμᾶς πρὶν καὶ οὕτω συνάπτοντες νέας σχέσεις μεταξὺ τούτου καὶ ἄλλων πραγμάτων. Οἱ δύο δὲ τρόποι οὗτοι ἦτοι καὶ ὁ περιορισμὸς καὶ ἡ εἰδίκευσις γενικῶν ἐκφράσεων καὶ ἡ ἐπέκτασις καὶ καθολίκευσις ἐιδικῶν, εἶναι τὰ δύο κύρια γένη τῆς ὀνοματοθεσίας, ὧν ἕκαστον ὑποδιαιρεῖται εἰς μέγα πλῆθος μικροτέρων ἐιδῶν. Καλῶς θὰ ἔχῃ, ἂν ἀσχοληθῶμεν περὶ τινος τῶν ὑποδιαίρέσεων τούτων ἐπιμελέστερον καὶ διασαφήσωμεν αὐτὰ διὰ παραδειγμάτων, πρὶν τραπῶμεν εἰς ἀκριβεστέραν διαλεύκανσιν τοῦ καθόλου φαινομένου τούτου. Ἐπὶ τὴν ἐκλογὴν καὶ παράθεσιν τῶν παραδειγμάτων δὲν θὰ προβῶμεν κατ' αὐστηρὸν σύστημα, ἀλλ' ἐλευθερώτερον, ὅπως καὶ ἡ χρῆσις ἐν τῇ γλώσσῃ ἐλευθερώτερα τις εἶναι.

Οἰκοθεν εἶναι δῆλον, πόσον θαψιλῆς πλοῦτος γλωσσικῶν ἐκφράσεων πηγάζει ἀναγκαίως ἐκ τούτου, ὅτι λέξεις τις δύναται ἐν ταύτῃ νὰ ἔχῃ πλείονας σημασίας. Ἡ λέξις φύσις παραγομένη ἐκ τοῦ φύω φύομαι ἐδήλου τὸ πεφυκέναι τοιοῦτον ἢ τοιοῦτον ἢ ὅπως ἤδη ὁ ἀρχαῖος ἱατρὸς Γαληνὸς ὀρίζει «τὴν πρώτην οὐσίαν, ἣν ἀγέννητόν τε καὶ ἀίδιον εἶναι φασιν, ὑποβεβλημένην ἅπασιν τοῖς γεννητοῖς καὶ φθοαρτοῖς σώμασι»· ἐδήλου ἄρα τὴν κατὰ φύσιν ἢ φυσικὴν ιδιότητα, διὸ λέγεται, φύσις πέτρου, φαρμάκου, ἀνδρός, δένδρου, τυράννου κττ. Ἐπειδὴ δὲ τὸ κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν ἔχον, τὸ κατὰ τὴν φυσικὴν αὐτοῦ ιδιότητα διατεταγμένον, τοῦτο ἔχει καλῶς, εἶναι ἐν τάξει, διὰ τοῦτο λέγεται κατὰ φύσιν=ὀρθῶς (καὶ τούναντίον παρὰ φύσιν), φύσει, ἢ τῶν ὄλων, ἢ τοῦ σύμπαντος, ἢ τῶν ὄντων φύσις. Ἀπὸ τοῦ πεφυκέναι τὰ ὄντα τοιαῦτα ἢ τοιαῦτα δὲν ἦτο μακρὰν ἢ ὁδὸς, ἵνα ἔλθωσιν οἱ ἄνθρωποι κατὰ τινὰ ἐπέκτασιν τῆς ἐννοίας τῆς λέξεως τοῦτο μὲν ἐπὶ τὸ φύσαι, γεννηῆσαι, τοῦτο δὲ ἐπὶ τὸ φύναι,

γεννηθῆναι αὐτά, διὸ «ἡ φύσις ἀρχὴ κινήσεως καὶ ἡρεμίας, ὡς γεννῶσα, παράγουσα, καὶ ἡ ὑγρὰ φύσις, πᾶσα ἡ φύσις = πάντα τὰ πεφυκότα, θήλεια φύσις = αἱ γυναῖκες. Ὅμοιως ἐλήφθη ἡ λέξις φύσις καὶ κατ' ἐξοχὴν, ἥτοι εἰς δῆλωσιν τοῦ κυρίου χαρακτηριστικοῦ, τοῦ ὀρίζοντος τὰ γένη τῶν ἀρρένων καὶ τῶν θηλέων.

Ἡ λέξις ἀγορὰ ἀπὸ τοῦ ἀγείρω = συναθροίζω παραγομένη ἡδύνατο νὰ σημαίνη κατ' ἀρχὰς καθόλου συνάθροισιν, ἀλλ' ἥδη ἐν τῷ Ὀμήρῳ φαίνεται περιωρισμένη ἡ σημασία αὐτῆς ἐπὶ τῆς συναθροίσεως μόνων ἀνθρώπων οὐχὶ ἄλλων ζώων ἢ πραγμάτων, καὶ πάλιν οὐχὶ ἐπὶ πάσης ἀνθρώπων συναθροίσεως, λ. χ. οὐχὶ ἐπὶ τῆς τοῦ ἀγῶνος, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἐχούσης πολιτικὴν σημασίαν, ἥτοι ἐπὶ τῆς συναθροίσεως τῶν πολλῶν, ἢν' ἀποφασίσωσι τι· πρβλ. ἀγορήνδε καλέσσατο λαόν, ἀγορὰν συνάγειν καὶ ἀγορὰν λύειν. Ἐπειτα ἐκλήθη οὕτως ἀγορὰ καὶ ὁ τόπος, ἐν ᾧ ἡ συνάθροισις ἐγίνετο, καὶ πᾶν τὸ ἐν τῇ ἀγορᾷ συμβαῖνον, λ. χ. οἱ ἐν αὐτῇ λόγοι, αἱ διαπραγματεύσεις, διὸ νι κἄν ἀγορῇ, ἀγορῇ δ' ἀμείνων, καὶ ῥήματα ἀγοράομαι καὶ ἀγορεύω = ἐν τῇ ἀγορᾷ ὁμιλῶ, ἀγορήσατο καὶ μετέειπεν. Ἐπειδὴ δὲ συναγειρομένων τῶν ἀνθρώπων ὁπωσδήποτε, προσεφέροντο εἰς πώλησιν ὦνια, διὰ τοῦτο ἀγορὰ ἐδήλου καὶ τὰ ὦνια, πρβλ. ἀγορὰν παρέχειν τινὶ καὶ εἶργειν ἀγορᾶς τινα, εὖωνος ἀγορά. Ἐπειδὴ δὲ πάλιν ἐν ὠρισμέναις ὥραις ἥτοι πρὸ μεσημβρίας οἱ ἄνθρωποι μάλιστα ἐφοίτων καὶ συνηθροίζοντο εἰς τὴν ἀγοράν, αἱ φράσεις περὶ πληθουσας ἀγορὰν ἢ ἀγορῆς πληθυσούσης, ἀγορῆς πληθώρη, ἐδήλουν τὴν μέχρι μεσημβρίας ἡμέραν. Βραδύτερον ἀγορὰ ἐδήλωσε καὶ τὴν ὥρην, ἥτοι τὴν πρᾶξιν τοῦ ἀγοράζεσθαι, ἀγοράζειν. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῇ ἀγορᾷ, ἐν τῷ τόπῳ τοῦ πιπράσκειν καὶ ὠνεῖσθαι, συνήθως ἄνθρωποι οὐχὶ προσηκόντως ἀνατεθραμμένοι διάγουσι, διὰ τοῦτο λόγοι τῆς ἀγορᾶς, παιδὶ τῆς ἀγορᾶς, λόγοι ἀγοραῖοι, ἄνθρωποι ἀγοραῖοι σήμερον δὲν εἶναι κολακευτικαὶ ὀνομασίαι, ἐνῶ τὸ πάλαι ἀγοραῖοι ἐλέγοντο οἱ ἐν τῇ ἀγορᾷ περι-

φερόμενοι μικρέμποροι, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἔξω πλέοντας με-
γαλεμπόρους· πρβλ. καὶ τὰ νῦν ἀγοραία τιμὴ τῶν νομισμά-
των, ἀγοραῖα νομίσματα κλπ.

Τὸν μέγαν πλοῦτον τῶν σημασιῶν ἅς λέξις τις δύναται νὰ
παραστήσῃ, δύναται τις νὰ μάθῃ, ἂν ἀνοίξῃ τὸ λεξικὸν ἐν τῇ λέξει
λόγος.

Οὐχὶ δὲ σπανίως ἀφανίζεται ἡ πρώτη σημασία λέξεώς τινος ἐκ
τῆς χρήσεως καὶ μεταβάλλεται εἰς ἄλλας οὕτω διαφόρους, ὥστε
τὸ γλωσσικὸν ἡμῶν αἶσθημα δὲν αἰσθάνεται πλέον τὸν σύνδεσμον
τῆς νέας ἢ τῶν νέων σημασιῶν μετὰ τῆς πρώτης. Οὕτω λέγομεν
πάντες πᾶν ἔπιασα πᾶσμα πᾶσιμο, πιασμένος ἄλλ' οὐ-
δεὶς ἄπειρος γραμμάτων αἰσθάνεται ὅτι τὸ ῥῆμα τοῦτο οὐδὲν ἄλλο
κυρίως δηλοῖ ἢ ὅτι καὶ τὸ πιέζω, οὗ διαλεκτικῶς μόνον διέφερεν·
καὶ ὅμως σήμερον διαλαμβάνομεν περὶ κυβερνητικῶν ἢ ψυχο-
λογικῶν πιέσεων, περὶ ἀρχόντων καὶ φόρων καταπιεζόν-
των τοὺς πολίτας κτλ. οὐδ' ἐννοοῦμεν ὅτι αἱ λέξεις αὗται
γενεαλογικῶς δηλοῦσιν ἀκριβῶς ὅ,τι καὶ τὸ πᾶν καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ.

Ὅμοίως λέγομεν ζυγώνω = προσεγγίζω, καὶ ἐν Κρήτῃ =
διώκω, ἐκ τοῦ ζυγόν, καὶ δὴ = ὑπάγω ὑπὸ ζυγόν, συζεύγνυμι,
συνάπτω, συνδέω, ἔπειτα καθολικώτερον ἀπλῶς προσεγγίζω, λ. χ.
μή μου ζυγώνης, ζύγασέ μου ἐκεῖνο τὸ ξύλο = κόμισόν
μου ἐγγὺς κττ. Ἐπειδὴ δὲ εἶναι δυνατόν, καθ' ὃν χρόνον προσεγ-
γίζει τίς τινι, ὁ πρὸς ὃν ἢ προσέγγισις γίνεται νὰ μὴ ἐπιθυμῇ
αὐτὴν καὶ δὴ ν' ἀπομακρύνῃται τοῦ ἄλλου προσεγγίζοντος, ἐντεῦθεν
ἐν Ἡπειρῷ τὸ ζυγώνω δηλοῖ πλησιάζω τὸν ἀπερχόμενον
καὶ ἐν Κρήτῃ ἔτι περαιτέρω ἐπιθυμῶ νὰ πλησιάσω τὸν φεύ-
γοντα ἤτοι διώκω. Ἐντεῦθεν λέγεται μή με ζυγώνης, μὰ
δὲν εἶμαι 'ς τὸ σπῖτι σου, ζυγώνει ὁ σκύλλος τὸ λαγώ,
μὰ δὲν τόνε πιάνει.

Ὅπως δ' ἐν τῷ ζυγώνω ἡ ἔννοια τοῦ συζεύγνυμι, συνά-
πτειν, συνδεῖν, κατὰ μικρὸν μετετρέπη εἰς τὴν σχεδὸν ὅλως ἐναν-
τίαν τοῦ διώκειν, ἀποβάλλειν, οὕτως ἐγένετο καὶ ἐν ἄλλοις· οὕτω

π. χ. λέγομεν πολλάκις τί κάθεται ὄρθιος; = τί διατελεῖς ιστάμενος; ἢ σθημένος ἀσθέστῃς ἤτοι τίτανος οὐπω βραχεῖσα. Ἐν Θήρᾳ διὰ τῆς λέξεως τὸ χλωρὸ ὀνομάζουσι τὸν τυρόν, διότι ὀλίγον γινόμενον πρόσφατον ἐσθίουσιν. Ἀλλὰ καὶ ξηρανθέντα πάλιν ὁμοίως ὀνομάζουσιν, ὥστε καὶ συνάπτουσι τὴν ὀνομασίαν τοῦ χλωροῦ τούτου μετὰ τοῦ ξερό, ἤτοι λέγουσι καὶ δὸς μου λίγο ξερὸ χλωρό.

Τὸ οὐδέτερον τοῦ ἐπιθέτου στενὸς ἐλήφθη εἰς δῆλωσιν καὶ τῆς ἐν ταῖς κώμαις ὁδοῦ, τὸ μὲν ὅτι αἱ ὁδοὶ τῶν κωμῶν δὲν εἶναι συνήθως εὐρεῖαι ἀλλὰ στεναί, τὸ δὲ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς ἐν τῇ ἐξοχῇ εὐρυτέρας πάντοτε ὁδοὺς. Προέβη δὲ ἡ ἐξέλιξις τῆς σημασίας ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε καὶ πλατεῖα ἂν εἶναι ἢ ἐν τῇ κώμῃ ὁδός, πάλιν λέγεται στενόν· πρβλ. ἄχι καὶ ν' ἀπαντήχναμε σ' ἓνα στενὸν τὰ δυό μας, μὰ νὰ 'ναι τὸ στενὸν πλατὺ νὰ 'βανεν τὸν καημό μας, καὶ 'ς τὸ Πλατὺ Στενό.

Τὸ ἐπίθετον κακὸς ἐλήφθη εἰς δῆλωσιν τοῦ μεγάλου, δεινοῦ, πολλοῦ, πρβλ. τουτί τί ἐστι τὸ κακόν; τί κακὸ 'ν' τοῦτο; ἢ τί 'ναι τοῦτο τὸ κακὸ; ἐπὶ πλήθους, μεγέθους· πονεῖ κακὰ = σφόδρα, κακὸ βάσανο. Ἐν Ἡπείρῳ ἡ ἀνάπτυξις προέβη ἐπὶ πλεῖστον, διὸ λέγεται, τί κακὸ παλληχάρι ποῦ 'ναι! = ὡς σφόδρα γενναῖος! ἢ κακὸς γάμος = λαμπρός, εὐτυχῆς κλπ.

Ὅμοίως τῷ πιέζω-πιάνω ἔχει τὸ ἀκριβῆς-ἀκριβός, ἀκριβῶς-ἀκριβά, ἀκριβῶ καὶ ἐξακριβῶ τι-ἀκριβαίνω ἢ ἀκριβίζω τι, ἡκριβωμένος ἐξηκριβωμένως—ἀκριβισμένο πρᾶγμα κλπ., πρβλ. καὶ ἀκριβῆς ἄνθρωπος (= τακτικός, οὐκ ἐλλειπής κλπ.) καὶ ἀκριβὸς ἄνθρωπος (= φιλάργυρος), ἀκριβὲς τὸ λεγόμενον (= ἀληθές), καὶ ἀκριβὸ πρᾶγμα (= τίμιον, μεγάλης ἀξίας), ἀκριβῶς ἐξετάζω καὶ ἀκριβὰ πωλῶ ἢ ἀγοράζω κττ. Ἡ ἀκριβὴς ἐξέτασις ἤτοι ἡ ἀκριβολογία κατὰ τὰς ἀγορὰς καὶ πωλήσεις καταντᾷ εἰς μικρολογίαν καὶ δὴ εἰς τιμὰς οὐδαμῶς συγκαταβατικάς, αὐταὶ δὲ φύσει θεωροῦνται μεγάλαι, ἐντεῦθεν ἡ μεταφορά. Ὁ τύπος ἀκριβὸς ἔχει πρὸς τὸν ἀκριβῆς

ὅπως ὁ ψευδὴς τσευδὴς πρὸς τὸν ψευδῆς, ὁ ἀληθὴς πρὸς τὸν ἀληθῆς, ὁ συγγενὴς, ἀσινὸς, δαψιλὸς, συμπραγὸς πρὸς τὸν συγγενῆς, ἀσινῆς, δαψιλῆς, συμπραγῆς κττ.¹

Ἄλλὰ θὰ ἦτο ἀνωφελὲς νὰ συσσωρεύωμεν παραδείγματα, ἀφοῦ πάντες ἐπίστανται ὅτι ἐκάστη λέξις ἔχει συνήθως καὶ φυσικῶς πλείονας σημασίας καὶ χρήσεις, αἵτινες πολλάκις εἶναι οὕτω διάφοροι ἀλλήλων, ὥστε ἀπαιτοῦσι συχνὰ πᾶσαν τὴν δεινότητα τοῦ Λεξικογράφου, τοῦ θηρεύοντος ἅμα μὲν τὸν μίτον τὸν διήκοντα διὰ πασῶν τούτων τῶν σημασιολογικῶν μεταβολῶν, ἅμα δὲ τὴν τακτοποίησιν τῶν διαφόρων σημασιῶν τούτων κατὰ τὴν ἱστορικὴν αὐτῶν ἀνάπτυξιν. Ἐκάστη ἄρα λέξις εἶναι οἷον μία τις γραμμὴ ἐπὶ σκιαγραφήματος, καὶ ἵνα τις ἀνέυρῃ καὶ ἀναγνώρισῃ ὁρθῶς τὴν σημασίαν αὐτῆς, ἀνάγκη νὰ ἔχῃ πρὸ αὐτοῦ τὸ ὄλον. Ἡ δὲ τέχνη τοῦ σαφῶς λέγειν καὶ γράφειν συνίσταται ἐν τῇ τοιαύτῃ ἐκλογῇ τῶν λέξεων, φράσεων καὶ πλοκῶν τοῦ λόγου, ὥστε νὰ προσπίπτῃ εὐθὺς εἰς τὸν ἀκροατὴν ἢ ἀναγνώστην ἡ κατάλληλος σημασία, νὰ μὴ ἀπαιτῇται δέ, ὅπως οὗτος μόνον μετὰ σκέψιν ἐκλέξῃ μίαν τῶν πολλῶν ἐπ' ἴσης δυνατῶν σημασιῶν. Πρὸς τὸ πολυσήμαντον, ὅπερ φύσει ἐνυπάρχει ἐν παντὶ λόγῳ, παλαίουσιν ἀδιαλείπτως πρὸ πάντων αἱ τέχναι καὶ αἱ ἐπιστῆμαι μετὰ τῶν συνήθων καὶ ἀπαραιτήτων τεχνικῶν φράσεων αὐτῶν, οἷον ἡ βοτανικὴ, ἡ ὀρυκτολογία, ἡ χημεία καὶ ὑπὲρ πάσας τὰς ἄλλας ἡ περὶ τὰ ψυχικὰ φαινόμενα ἀσχολουμένη, ἡ φιλοσοφία. Ἐπειδὴ δηλ. προκείμενου περὶ μαθήσεως, ἐν ᾗ τοσοῦτον μέγα δύναται ἡ ὑποκειμενικὴ ἐκδοχὴ, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξευρεθῇ γενικῶς παραδεδεγμένος καὶ ἀκριβὴς κανὼν τοῦ καθορισμοῦ τῶν σημασιῶν τῶν λέξεων, διὰ τοῦτο ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ οὐ μόνον δύσκολον, ἀλλ' αὐτόχρημα ἀδύνατον εἶναι νὰ ὀρίσωμεν τὰς σημασίας ἐντελῶς καταλλήλως, καὶ νὰ χωρίσωμεν τὰς ἐκφράσεις ἀκριβῶς ἀπ' ἀλλήλων. Ἐντεῦθεν συμβαίνει, ὥστε τοῦτο μὲν, ὡς γνωστόν, οὐ μόνον δύο φιλοσοφικαὶ σχολαί, ἀλλ' οὐδὲ δύο ὀνομαστοὶ φιλόσοφοι νὰ μὴ μεταχειρίζωνται

¹ Περὶ. περὶ τούτων Ἀθηνᾶς τομ. Α', 483—4.

ποτε τὴν αὐτὴν ὅλως φρασεολογίαν, τοῦτο δὲ πάλιν νὰ μὴ δύνῃται τις νὰ κατανοήσῃ ἐντελῶς φιλοσοφικὴν τινὰ πρότασιν ἀναφερομένην εἰς τι τῶν δυσκολωτέρων προβλημάτων, ἂν μὴ πρότερον μελετήσῃ ἐπιμελέστατα καὶ ἐμβριθέστατα σύμπαν τὸ φιλοσοφικὸν σύστημα τοῦτο, ἐνίοτε δ' ὅμως ἀληθῶς οὐδὲ τότε.

Καθ' ὃν δὲ τρόπον ἡ μεταβολὴ τῶν σημασιῶν δύναται ἐν τῇ ιστορικῇ ἐξελιξέσθαι τῆς γλώσσης νὰ συσσωρεύσῃ εἰς μίαν τινὰ λέξιν πλῆθος ὅλως διαφόρων σημασιῶν, οὕτω δύναται καὶ ν' ἀπονεύσῃ εἰς λέξεις παντάπασι διαφόρους τὴν ἐντολήν, ἵνα ἐκφράζωσι σχεδὸν τὴν αὐτὴν ἔννοιαν· θὰ περιορισθῶ ἐν ἐνὶ μόνῳ παραδείγματι. Τὸ συναίσθημα ὅπερ καταλαμβάνει ἡμᾶς ἐπὶ τῇ προσδοκίᾳ κινδύνου ἢ καθόλου δεινοῦ τινος, ὀνομάζομεν φόβον, ὅταν μόνον καθολικῶς καὶ ἀορίστως θέλωμεν νὰ σημάνωμεν αὐτό. Ὅταν δ' ὅμως θέλωμεν νὰ δηλώσωμεν τὰς διαφόρους βαθμίδας, καθ' ἃς ἐμφανίζεται τὸ αἶσθημα τοῦτο, δυνάμεθα νὰ ἐκλέξωμεν ἄλλην τινὰ τῶν πολλῶν προχείρων λέξεων, λ. χ. ταραχὴ, φροντίς, ὄκνος, ὀρρωδία, δέος, ἐκπληξις, κατὰπληξις, τρόμος, φρίκη, ἀγωνία, κτ. Ἐκάστη τούτων ἔχει ἰδίαν ὀρισμένην σημασίαν· διότι εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι δυσκόλως θὰ εὑρεθῇ περίστασις, ἐν ᾗ τις τούτων δὲν θὰ ἠδύνατο ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ν' ἀντικατασταθῇ δι' ἄλλης τινός, ἀλλ' οὐχ ἥττον ὑπάρχουσι περιστάσεις, ἐν αἷς μία μόνη τούτων ὑπὲρ πάσας τὰς λοιπὰς φαίνεται ἀρμόζουσα, μόνη αὕτη κυριολεκτεῖται καὶ πρέπει νὰ λέγῃται. Καὶ ὅμως δύναται νὰ συμβῇ ὥστε μαθόντες ἄλλην γλῶσσαν νὰ παρατηρήσωμεν ἐν τῇ θησαυρῷ τῶν λέξεων ταύτης ἢ μεῖζον πλῆθος ἐκφράσεων διὰ τὰ διάφορα εἶδη τοῦ φόβου, ἢ καὶ ἄλλα τινὰ εἶδη αὐτοῦ ὀνομασμένα ἐν τῇ γλώσσῃ ἐκείνῃ. ἐν δὲ τῇ ἡμετέρᾳ οὐχί. Φαίνεται ὅτι οὐδεμία γλῶσσα κέκτηται λέξιν τινὰ ἔχουσαν ἀκριβῶς τὴν αὐτὴν ἔκτασιν τῆς σημασίας καὶ χρήσεως οἷαν ἡ ἀνάλογος λέξις ξένης τινὸς γλώσσης, ὥστε κατὰ τὴν μετάφρασιν νὰ εἶναι δυνατὸν πάντοτε ν' ἀποδίδωται ἢ μία διὰ τῆς ἐτέρας. Τὸ αὐτὸ τῶν ἐννοιῶν πεδίων εἶναι κατὰ τὰς διαφόρους γλῶσσας ἀνίσως διανενημεμένον μεταξὺ τῶν ἐκφραζουσῶν αὐτῶ

λέξεων. Πρόσθετε ὅτι οὐδέποτε συμβαίνει ὥστε πᾶσαι αἱ γλῶσσαι ἐξ ἴσου νὰ κατέχῃσι καὶ ἐκφράζῃσι τὸ σύνολον τοῦ πεδίου τῶν ἐννοιῶν. Τὰς ποικίλας ἀποχρώσεις τῆς ἐννοίας τοῦ φόβου, ἃς ἡμεῖς διὰ τῶν παρατεθειμένων λέξεων ἐκφράζομεν, θὰ ἡδυνάμεθα ν' αὐξήσωμεν ἐπ' ἀπειρον, ἂν ἠθέλομεν νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν πάντας τοὺς διαφόρους βαθμούς, ὧν τὸ συναίσθημα τοῦτο εἶναι ἐπιδεκτικὸν κατὰ λόγον τῆς φύσεως, τοῦ χαρακτηῖρος καὶ τῶν συνηθειῶν τῶν ἐπὶ μέρους ἀτόμων. Ἐντεῦθεν ἐρμηνεύεται ἡ γνωστὴ παρατήρησις, ὅτι εἶναι ἀπολύτως ἀδύνατον νὰ καταλάβωμεν ἐν τῇ ἀκριβεστάτῃ σημασίᾳ τῆς λέξεως ἀνακοίνωσιν τινα, ἣν ἄλλος κάμνει πρὸς ἡμᾶς, καὶ ὅταν ἀκόμη οὗτος ἐπιμελέστατα ἐκλέγῃ τὰς λέξεις αὐτοῦ.

Συνήθως συμβαίνει, ὥστε φθογγικὴ τις διαφορὰ νὰ υποβοηθῇ τὴν νέαν ἀπόχρωσιν τῆς σημασιολογικῆς διαφορᾶς. Εἶδομεν ἄνωτέρω τὸ ῥῆμα πιάνω ἐκ τοῦ διαλεκτικοῦ καὶ κοινοῦ πιάζω ἐκφράζον ἐννοίαν διαφέρουσαν τῆς τοῦ πιέζω, ὃ ἐκ τῆς Ἀττικῆς διαλέκτου παραληφθὲν εἰσῆχθη οὐ μόνον εἰς τὴν γραφομένην ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν λαλουμένην. Τὸ αὐτὸ παρατηρεῖται καὶ ἐν τῷ ἀκριβῆς-ἀκριβός, ἐπαίρω ἐπαίρομαι ἐπηρμένος καὶ παίρνω παίρνομαι παρμένος, ἐν τῷ διαβιβάζω καὶ διαβάζω διαβασμένος, δουλεῖα καὶ δουλειά κττ..

Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ περὶ τῶν δανείων λέξεων, πρβλ. χορδή-chorda-χόρδα, καμάρα-κάμερη κάμερα ἢ κάμαρη κάμαρα, χάρτης-κάρτα καρτώνι, μηχανή-μάκενα κττ. πάντα μετὰ διαφόρου σημασίας τὸ πάλαι καὶ νῦν. Ὅμοίως περὶ λέξεων δις ἐκ ξένης γλώσσης καὶ δὴ μετὰ δύο τύπων εἰσελθουσῶν εἰς τὴν γλῶσσαν ἡμῶν, πρβλ. ῥῆγα ἢ ῥήγλα καὶ ῥέ(γ)ολα, Φράγκοι καὶ Φρατζέζοι, μονήτα καὶ μονέδα κλπ.

Ἡ κλητικὴ τοῦ ἄναξ ἄνακτος ὤφειλε νὰ σχηματισθῇ κανονικῶς *ἄνακτ-ἄνα, πρβλ. γάλακτ-ος γάλα. Ἀλλὰ παρὰ τὴν κλητικὴν ἡδύνατο καὶ ἡ ὀνομαστικὴ ἄναξ νὰ ληφθῇ ὡς κλητικὴ, πρβλ. ὁ Θεὸς καὶ ὁ Θεός. Ἐντεῦθεν ἐλέγετο ὦ ἄνα καὶ ὦ

ἄναξ. Μετὰ δὲ ταῦτα διεσπάλησαν, ὥστε ἡ μὲν ἀρχαιοτέρα καὶ γνησία κλητικὴ ὦ ἄνα κατὰ τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν ἐλέγετο ἐπὶ μόνον τῶν θεῶν, τὸ δὲ ὦ ἄναξ καὶ ἐπὶ ἀνθρώπων.

Τὸ ἐπίρρημα ἀτέχνως (ἀπὸ τοῦ ἄτεχνος, ὁ ἄνευ τέχνης) ἐδήλου ἄνευ τέχνης, ἀκόμψως, ἀπλῶς κττ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ τέχνη ἐσήμαινε καὶ τὴν πανουργίαν, τὸ ψεῦδος (πρβλ. τέχνη καὶ μηχανῇ μηδεμιᾷ), τὸ ἀτέχνως κατέστη ἴσον τῷ ἄνευ πανουργίας, ἀληθῶς, γνησίως, ἀπλῶς, ἐντελῶς, ὅλως κττ. Καὶ τότε ἐλκυσθὲν ὑπὸ τῶν συνωνύμων ἀπλῶς, ἀληθῶς ἐτονίσθη ἀτεχνῶς, ὅτε εἶχε τὴν σημασίαν ταύτην, ἀτέχνως δὲ ἐπὶ τοῦ ἀκόμψως, ἀτελῶς κτλ. Οὕτως ἐχρησιμοποιήθη ἡ ἐξωτερικὴ διαφορὰ εἰς παράστασιν ἐσωτερικῶν σημασιολογικῶν διαφορῶν.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἐξετασθέντων παραδειγμάτων δύναται ἕκαστος εὐκόλως νὰ νοήσῃ, πόσον ποικιλοτρόπως αἱ σημασίαι τῶν λέξεων ἀπὸ αἰσθητῶν μεταβάλλονται εἰς πνευματικάς, ἀπὸ συγκεκριμένων εἰς ἀφηρημένας. Τὸ εἶδος δὲ τοῦτο τῶν σημασιολογικῶν μεταβολῶν ἔχει τοσαύτην σπουδαιότητα ἐν τῷ βίῳ τῆς γλώσσης, ὥστε ἀπαιτεῖ ἰδιαιτέραν ἐξέτασιν. Διότι μόνον κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ἐπετεύχθη βαθμηδὸν ἅπας ὁ θησαυρὸς τῶν πνευματικῶν, ἠθικῶν καὶ ἀφηρημένων ἐκφράσεων τῆς γλώσσης ἡμῶν. Δύναται δὴλ. ν' ἀποδειχθῇ εὐκόλως, ὅτι πᾶσα τοιαύτη ἐκφρασις, ἥς ἡμεῖς καθόλου ἐπιστάμεθα τὴν πρώτην σημασίαν, ἐδήλου κατ' ἀρχὰς τι συγκεκριμένον, ταῖς αἰσθήσεσιν ληπτόν, ἡ δὲ νῦν σημασία αὐτῆς εἶναι ἀποτέλεσμα παραβολῆς τινος ἢ μεταφορᾶς, ἣτις στηρίζεται καὶ ἔχει τὴν αἰτίαν αὐτῆς ἐν τούτῳ, ὅτι παρετηρήθη ποτὲ ὁμοιότης τις μεταξὺ τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ ὕλικου φαινομένου ἢ πράγματος καὶ τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ πνευματικοῦ. Οὕτω λ. γ. τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ πνέω σημαίνει κατὰ τὸ ἔτυμον κυρίως ὅτι καὶ τὸ πνοή πρβλ. πνεύματα ἀνέμων καὶ πνοαὶ ἀνέμων· οὕτω λέγεται καὶ ὁρίζεται ὁ πταρμός ὡς πνεύματος ἀθρόου ἐξόδος· ἔπειτα, ἐπειδὴ ἡ ἀναπνοή, τὸ πνεῦμα, εἶναι τὸ κύριον σημεῖον τοῦ ζῆν, διὰ τοῦτο πνεῦμα μεταφορικῶς = ζωή, ἐγὼ Νίνος πάλαι ποτ' ἔγε-

νόμην πνεῦμα = ἐβίων, ἔσχον ζωήν. Κατ' ἄλλην δ' ἔτι μεταφορὰν ἐλέχθη κατ' ἐξοχὴν τὸ πνεῦμα ἐπὶ τοῦ νοῦ, τῆς διανοίας ἢ ψυχῆς, πρβλ. τὸ ἱερὸν καὶ δαιμόνιον ἐν Μούσαις πνεῦμα, τὸ ἅγιον πνεῦμα. Συμπαθῶ ἐδήλου ταῦτόν τῳ συμπάσχω, ἦτοι μετ' ἄλλου ἢ ἄλλων πασχόντων πάσχω καὶ ἐγὼ ταῦτά, λ.χ. δύο τραυματῖαι ἐν τῳ νοσοκομείῳ συμπασχουσιν· ὁμοίως εἶχε καὶ τὸ συμπαθῆς συμπαθῆαι κττ. Ἀλλὰ κατὰ μικρὸν ἐπῆλθεν ἀλλοιώσις τις ἐν τῇ ἐκδοχῇ καὶ τῇ χρήσει τῶν λέξεων, διότι ἡδυνάτο τις, καὶ εἰ μὴ ἔπασχεν οἷα ὁ ἕτερος, νὰ εἴπῃ ἔτι ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ αἰσθάνεται διὰ φιλίαν ἢ συγγένειαν τὸ τοῦ ἄλλου πάθος οὕτω σφοδρῶς ὥσπερ ἔπασχεν αὐτὸ καὶ σωματικῶς, ἐντεῦθεν τὸ συμπαθῶ συμπαθῆαι ἔλαβε τὴν ἔννοιαν τοῦ ἐλεῶ, ἔλεος, οἰκτίρω, οἰκτιρμός· ἐπειδὴ δέ, ἵνα τις ἐλεήσῃ τινά, ἀνάγκη νὰ μὴ ἐχθαίρῃ αὐτῷ, ἀλλὰ νὰ συγχωρήσῃ μὲν εἴ τι πρότερον ἤμαρτε, νὰ εὖνοῃ δ' αὐτῷ, διὰ τοῦτο λέγομεν σήμερον συμπαθήσέ μου = συγχώρησόν μοι, κατὰ λέξιν, ἰδὲ τί πάσχω, ἔλθε καὶ σὺ εἰς συναίσθησιν τῶν ἐμῶν δεινῶν καὶ ὡς ἄνθρωπος ἐνθυμούμενος ὅτι καὶ σὺ ὑπόκεισαι κττ. συγχώρησόν μοι. Ὅμοιως λέγομεν συμπαθητική φυσιογνωμία ἦτοι τοιαύτη, οἷα προκαλεῖ εὐνοίαν, φιλίαν, πρὸς δὲ λέγομεν καὶ περαιτέρω ὁ δεῖνα συνεπάθησε τὴν δεῖνα ἦτοι ἠγάπησεν, ἠράσθη πως αὐτῆς. Ὡσαύτως δεξιὸς ὦμος, ἀριστερὸς ὦμος, ἔπειτα δεξιὸς = ἐπιτήδειος, ἀνεπιτήδειος· ταπεινὸς = χθαμαλὸς καὶ οὐχ ὑπερήφανος, παχὺς καὶ ἔπειτα πλούσιος, καθαρὸς τὰς χεῖρας καὶ ἔπειτα ἄγνός, μολύνω = μελαίνω καὶ ἔπειτα ἐπὶ ἠθικῆς ἀκαθαρσίας, πηλὸς ἀλλὰ προπηλακίζω = ὑβρίζω, ῥήγνυμι = σπάζω, καὶ ῥήξατε φωνήν, κἂν διαρραγῶσί τινες, παράγω = παρακρούω, γελῶ = ἀπατῶ, ἔσκασεν ἀπὸ τὸν καημόν του. κττ.

* Ἄν ἐνεθυμούμεθα οὕτω πᾶσαν τὴν ἀνέλιξιν ταύτην, ὥστε ἐκστομίζοντες λέξιν ἢ φράσιν τινὰ νὰ ἐπαναλαμβάνωμεν πᾶσαν ταύτην τὴν ὁδὸν τῆς ἀναπτύξεως, ὁ λόγος ἡμῶν θὰ ἔβριθεν εἰκότων

ποικιλωτάτων καὶ αὐτόχρημα ἀλλοκότων. Οὐχὶ δὲ σπανίως ἡ ἐξέλιξις προβαίνει ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε μόνῃ ἢ μεταφορικῇ σημασίᾳ καὶ χρήσις νὰ εὐχρηστῇ, οὐχὶ δὲ καὶ ἡ ἐτυμολογικὴ καὶ κυρία, ἢ μόνον μετὰ πολλῆς δυσκολίας νὰ δύναται τις νὰ ἀνεύρῃ καὶ παρακολουθήσῃ τῇ ἀναπτύξει ταύτῃ. Τί ἐδήλου τὸ πάλαι ἡ λέξις μαῖζα ἐπίστανται πάντες, καθ' ἃ καὶ τὸ ὑποκοριστικὸν αὐτῆς μαζίων. Οὐχὶ δ' ὅμως καὶ τὸ ἐκ τούτου προελθὸν ἐπίρρημα μαζί, μαζὶ μέ ἤτοι ἐν σωρείᾳ, ἡνωμένον μετὰ τοῦ. . ., ἀπηγεῖτο δὲ ἐπιμελῆς τῶν φωνητικῶν καὶ ἄλλων νόμων τῆς γλώσσης ἡμῶν ἐξέτασις καὶ γνῶσις, ἔν' ἀποβληθῶσιν αἱ δι' ἄγνοιαν τοῦ ἀληθοῦς ἐτύμου προταθεῖσαι πλημμελεῖς ἐτυμολογίαι αὐτοῦ ἐκ τοῦ ἅμα + σὺν ἢ ἐκ τῆς δοτικῆς μάζῃ, ἢ ἐκ τοῦ ὁμάδι ἢ ὁμάδην κττ. Τὸ μολύνω οἱ ἀρχαῖοι μετεχειρίζοντο καὶ ἐπὶ τῆς κυρίας σημασίας, λ.χ. μολύνειν τῷ πηλῷ, ἡμεῖς δὲ ἐπὶ μόνῃς τῆς ἠθικῆς. Ὁμοίως τὸ παραβαίνω, τὸ φιλάργυρος = κνιφός, τὸ φιλόνικος φιλονικῶ = ἐριστικὸς ἐρίζω κττ.

Ἄλλο πολυπληθές καὶ σπουδαῖον μέρος ἀπαρτίζουσιν αἱ λέξεις ἐκεῖναι, ὧν ἡ σημασιολογικὴ ἐξέλιξις δὲν φαίνεται μεταβαίνουσα ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν εἰς τὰ πνευματικὰ ἢ τὰ ὑπὲρ αἰσθησιν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐλέγχει ἐξασθένωσιν καὶ ἀμαύρωσιν τῆς πρότερον ὠρισμένης σημασίας· φαίνονται ὥσεὶ ἀπώλεσαν τὸ αἶμα αὐτῶν καὶ δὴ μετέπεσον ἀπὸ λέξεων πλήρων ἐννοίας εἰς ἄλλας σχέσεων μόνον δηλωτικάς. Οὕτω π. χ. τὸ μνημονευθὲν καὶ ἐρμηνευθὲν μαζὶ (μαζί μου, μαζὶ μὲ τὰ πράγματα κττ.) ἐκ τοῦ μαζίων μάζα, ὅπερ ἀπὸ λέξεως σημαντικῆς ἐννοίας μετέπεσεν εἰς πρόθεσιν.

Ὁμοίως ἐγένετο καὶ τὸ ἐπίρρημα λοιπόν· κατ' ἀρχὰς οὐδὲν ἄλλο ἐδήλου ἢ τὸ ὑπόλοιπον, ἤτοι μετὰ ταῦτα τὰ λεχθέντα λοιπὸν ἐστὶ. . . ἢ λοιπὸν ἐστὶ. . . = ὑπολείπεται, ὅπερ εὐκόλως ἠδύνατο νὰ ἐκληφθῇ ἄλλως, ὅτι δηλ. ἐκ τῶν λεχθέντων συνάγεται ὅτι. . ., ἢ ἀφοῦ τὰ λεχθέντα τοιαῦτα εἶναι, ἀνάγκη. . . τὸ συμπέρασμα τῶν λεχθέντων εἶναι ὅτι κττ. . . Ἐντεῦθεν τὸ λοιπὸν κατέστη ἴσον τῷ ἄρα.

Ὅμοίως τῷ λοιπὸν ἐγένετο καὶ τὸ Κρητικὸν ζιμιὸν τὸ ἐν Ἐρωτοκρίτῳ ἀπαντῶν καὶ σημαῖνον αὐτὸ τοῦτο τὸ λοιπόν. Ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ εἶναι ἐκ τοῦ εἰς μίον ἀντὶ τοῦ εἰς μίαν (πρβλ. μιανοῦ κατὰ τὸ μιανῆς), διὸ ἐν παλαιότεροις βιβλίοις ἀναγινώσκεται οὕτω, λ. χ. εἶπα καὶ ἀπεκρίθηκα τὸν λογισμόν μου εἰς μίον, = διὰ μιᾶς, εὐθύς· ἔς τὴν κρίσιν ὅπου κánaσιν δὲν ἦτο λεημοσύνη, μὰ ὅ, τι θέλασιν εἰπεῖ εἰς μίον αὐτὸ ἐγίνη (= εὐθύς, πάραυτα)· εἰς μὲν ὥρισε τὲς σκλάδες τῆς νὰ κλείσουσιν τὴν πόρτα· εἰς μίον αὐτὴν γρήγορα τὰ ῥοῦχά τῆς ἀρπάξει· μὴ δὲν μοῦ παρακούσατε κ' εἰς μίον ἀπολεσθῆτε = εὐθύς, ἔπειτα, τούτων ἕνεκα, ἀκολούθως τῇ ἀπειθείᾳ, διότι τὸ εὐθύς, κατόπιν, συμβαίνει δύναται φύσει νὰ πηγάζῃ ἐκ τῶν προηγούμενων ὡς ἀποτέλεσμα ἐκ τῶν αἰτίων. Ἐντεῦθεν τὸ μόριον τὸ σημαῖνον τὸν χρόνον ἠδυνήθη νὰ ἐκληφθῇ ὡς σημαῖνον τὸ συμπέρασμα, καὶ δὴ ἴσον τῷ ἄρα, λοιπόν· πρβλ. ἐβγά-νου σὶν τοὺς τᾶρματα καὶ τὸ ζιμιὸν ἐφάνη = ἀκολούθως, διὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν ὅπλων, τὴν κεφαλὴν καὶ τὸ κορμὶ ζιμιὸ τοῦ ξαρματώνει κτλ. Τὸ ἰ μετὰ τὸ ζ εἶναι ἀνάπτυξις ἐκ τοῦ ζ, πρβλ. ἐσμὸς ἐσμάριον-σμάρι-ζιμάρι-ζιμάρι.

Τὰ ἀρχαῖα μόρια ὅ, ὅτι, ὡς καὶ τὸ καθ' ἡμᾶς πῶς ἐγένοντο εἰδικὰ κατὰ μικρόν, ἀπολέσαντα δηλ. βαθμῆδὸν τὴν σημασίαν ἣν ὡς αὐτοτελεῖς λέξεις πρότερον εἶχον· πρβλ. γινώσκων ὅ οἱ αὐτὸς ὑπείρεχε χειρὰς Ἀπόλλων· εἴ νυ καὶ ἡμεῖς ἴδμεν ὅ τοι σθένος οὐκ ἐπιεικτόν, ἥτοι γινώσκων τοῦτο, αὐτὸς ὁ Ἀπόλλων ὑπερεῖχε χειρὰς αὐτῷ· καὶ εἴ ἴδμεν τοῦτο, τὸ σὸν σθένος οὐκ ἐπιεικτόν ἐστιν. Τὸ δὲ ὅτι οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ τὸ ὅ + τι. Τὸ νέον πῶς, λ. χ. λέγω πῶς δὲν μπορεῖς νὰ τὸ κά-μῃς, ἔχει τὴν ἀρχὴν ἐκ τοῦ τροπικοῦ μορίου πῶς, ἐξασθενωθέντος καὶ ἀπὸ τροπικοῦ ἀπλῶς συνδετικοῦ τῶν προτάσεων καταστάντος, πρβλ. μνήσθητε πῶς ἐσώθησαν οἱ πατέρες ἡμῶν (= κατὰ τίνα τρόπον), διηγεῖτο τὰ μεγαλεῖα τοῦ Χριστοῦ πῶς

ἀπεκαλύφθη αὐτῷ = κατὰ τινὰ τρόπον κττ. Σήμερον λέγομεν εἶδα πῶς δὲν κατώρθωσα τίποτε = ὅτι. Ὅμοίως ἐγένετο καὶ τὸ ἀρχαῖον τροπικὸν μόριον ὡς εἰδικὸν καὶ συνώδευε τὰς προτάσεις ἀνευ τινὸς τροπικῆς σημασίας. Ὅπως τὸ ὡς καὶ πῶς οὕτω κεῖται παρ' Ἡροδότῃ τὸ ὅκως, ἔνθα ἡμεῖς τὸ ὅτι θὰ μετεχειρίζομεθα.

Ἐκ τῶν μορίων ἂν μὴ, καὶ κατ' ἀφομοίωσιν ἀ μ μ ἤ, ἰσοδυνάμων τῷ ἀρχαίῳ εἰ δὲ μ.ή, ἄλλως, ἀνεπτύχθη κατὰ μικρὸν ἢ ἐννοια τῆς ἀντιθέσεως ἥτοι τοῦ ἀλλά· πρβλ. τὰ ἔργα τῶν Χριστιανῶν καὶ οἱ κενὲς ἐλπίδες, ἐκεῖνες ἐχαλάσασιν βασιλείαν Ῥωμαίων, ἀμμή οἱ Τοῦρκοι οὐ δύνουντα νὰ πάρουν τέτοια χώρα, ἥτοι ἂν μὴ. . . ἄλλως, ἀλλά. Καὶ εἰς τὰ καλὰ μου μ' ἠύρηκε νὰ ζήσης θυγατέρα, ἀμμή κακὴ γιὰ λόγου του ἥτον ἐτούτῃ (ἡ)μέρᾳ, = ἄλλως, ἀλλά. Ὅμοίως λέγεται ἐρωτηματικῶς, ἀμμή τί νὰ κάμω; ἀμμή τί ἤθελες νὰ ἔκανα; ἂν μὴ δηλ. τοῦτο, ὅπερ σὺ ἀποδοκιμάζεις.

Τὸ πασίγνωστον θὰ, ἐν ταῖς φράσεσιν οἷον θὰ ἐπάθαινες πολλὰ, θὰ σκοτωθῇς κττ. οὐδαμῶς ἀναμνησκει τὸ ῥῆμα θέλω, ἐξ οὗ ἔχει τὴν ἀρχήν, ἴδε ἀνωτέρω (σελ. 132). Τὸ ἡμέτερον ἀκόμη φαίνεται ὅτι προῆλθεν ἐκ τοῦ ἀκμήν, ἀλλ' αὐτόδηλον ὅτι οὐδεμίαν ἐμφαίνουσι σήμερον ἀκμήν φράσεις οἷον ζῇ ἀκόμη, ἀλλὰ εἰς μίαν ὥραν θὰ 'ποθάνῃ, ἢ ἀνάφτει ἀκόμη ὁ λύχνος, ἀλλὰ κακὰ, διότι δὲν ἔχει λάδι κττ. Τὸ ἡμέτερον κοντά, ὃ ἡ μετὰ γενικῆς συντάσσομεν, ἐγὼ θέλω νὰ 'μαι κοντά σου, κάθισε κοντά μου, ἢ μετὰ τῆς εἰς καὶ αἰτ., κοντά 'ς τὸν δρόμον, κοντά 'ς τὸν γιὰλὸ κττ., οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ τὸ πληθυντικὸν οὐδέτερον τοῦ ἐπιθέτου κοντὸς = βραχύς, ὅπερ ἐπλάσθη κατὰ τὸν μεσαιῶνα ἐκ τοῦ οὐσιαστικοῦ ὁ κοντὸς (ἐκ τοῦ κεντέω) τοῦ δηλοῦντος τὸ πάλαι μικρὸν κοντάριον, δι' οὗ οἱ ἐπὶ τῶν πλοίων ἀπωθοῦντες ἀπεμακρύνοντο ἀπὸ τῆς ξηρᾶς. Τὸ ἐκ τοῦ ἐπιθέτου κοντὸς σχηματισθὲν ῥῆμα κοντεύω = προσεγγίζω ἔλαβε κατὰ μικρὸν ἐννοίαν οἷαν οἱ ἀρχαῖοι δι' ἐγκλίσεως ἢ δι' ἐπιρρ. ἢ διὰ τοῦ ῥήμα-

τος κινδυνεύειν θὰ ἐξέφραζον, λ. χ. ἐκόντευε νὰ φύγη - νὰ πεθάνῃ = παρ' ὀλίγον ἔφυγεν, ἀπέθανε· πρβλ. τὸ ἀρχαῖον κινδυνεύουσι γόητες εἶναι = κοντεύουσιν νὰ ἴναι μάγοι, κινδυνεύεις ἀληθῶς λέγειν = κοντεύεις νὰ λέγῃς τὴν ἀλήθειαν = λέγοις ἂν τἀληθῆ.

Τὸ ῥῆμα θέλεις θὲς μετέστη παρ' ἡμῖν εἰς διαζευκτικὸν σύνδεσμον, = ἢ—ἢ, εἴτε—εἴτε, πρβλ. θέλεις μὲ πέτρα βάρει μου, θέλεις μὲ τὸ μαχαίρι, θέλεις μὲ τὸ βασιλικὸ ὅπου κρατεῖς ἔς τὸ χέρι. Τὸ αὐτὸ συνέβη καὶ τοῖς λατ. vel-vel, licet, videlicet, scilicet, ilicet κττ. καὶ τοῦτο φυσικῶς, ἀφοῦ δι' αὐτῶν ἐκφράζεται, ὅτι ἀφίεται ἐλευθέρᾳ ἡ ἐκλογὴ τούτου ἢ ἐκείνου εἰς τὸν ἀκροατὴν.

Τὸ ἡμέτερον ζήτημα ἐγένετο ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἐπιφώνημα = εὐγε, διὸ λέγεται ζήτημα τοῦ... ζήτημα τῶν παλληκαριῶν ἢ ζήτημα οἱ μεγάλες Δυνάμεις.

Τὸ μήπως δηλοῦν κατ' ἀρχὰς μὴ κατὰ τινα τρόπον σημαίνει ἔπειτα ἀπλῶς ὅ,τι τὸ ἀρχαῖον μή· λ. χ. πρόσεχε μὴν πέσης καὶ πρόσεχε μὴπως πέσης, -μὴπως τὸ ἴπης, φοβοῦμαι μὴπως τὸ λησμόνησα ἔς τὸ σπῖτι κττ. Εἶναι δ' ἡ χρῆσις αὕτη συνήθης καὶ ἐν τῇ Ν. Δ.

Τὸ πασίγνωστον ἄς, ὃ σήμερον οὐδὲν ἄλλο ἢ παρακελευσματικὸν μόριον εἶναι, ἔχει τὴν ἀρχὴν ἐκ τοῦ ἄφες (ἄφες αὐτοῖς = συγχώρησον), ἀλλὰ σήμερον λέγομεν ἄς φάη καὶ ἄς φάν ὅσο θέλουν, ἄς τὸ κρατῇ, ἄς τὸ κρατοῦν καλὰ, ἄς ἀφήσουν. ἐν οἷς οὔτε περὶ ἀφέσεως οὔτε περὶ ἐνός τινος γίνεται λόγος.

Καὶ τὸ λατινικὸν igitur ὁμοίως ἔχει τὴν ἀρχὴν ἐκ τοῦ agitur. Ἐλέγετο δηλ. παλαιότατα ἐγκλιτικῶς κατόπιν ἄλλων λέξεων, λ. χ. quid agitur, καὶ διὰ τοῦτο τὸ α ἐτράπη εἰς ἰ, ὅπως καὶ πᾶν ἄλλο α, ε ὅτε ἦτο ἄτονον, πρβλ. concipio obtineo, contineo, negligo, oppidum (ob-pedum) κττ. Μετὰ ταῦτα κατὰ μικρὸν καταστάν ὥς εἰπεῖν ἐπίρρημα ἡδύνατο νὰ λέγῃται καὶ ἐν ἀρχῇ τῆς προτάσεως ὅπως καὶ τὸ ἡμέτερον λοιπόν, ἐν τοῖς μεταγενεστέροις

χρόνοις τὸ ἄρα, τοίνυν κττ. Τὸ Λατ. et εἶναι ταῦτὸν τῷ Ἑλλ. ἔτι· συνέδεεν ἄρα τὸ ἀκόλουθον πρὸς τὸ προηγούμενον δι' ἐνὸς ἀκόμῃ. Πλεῖστα τοιαῦτα ἔχει καὶ ἡ Γαλλικὴ γλῶσσα, πρβλ. on = homo, chez moi = casa (= οἶκῳ) ἐμοῦ· en vertu = δι' ἀρετῆν . . . καὶ ἔπειτα ἀπλῶς διὰ, à travers = διὰ, durant, envers, suivant κλπ. κλπ.

Τὸ Λατ. fui (bheu) συγκολληθὲν μετὰ τῶν ῥημάτων εἰς σχηματισμὸν τοῦ παρατατικοῦ πασῶν τῶν συζυγιῶν καὶ τοῦ μέλλοντος τῆς α' καὶ β' οὐδαμῶς σφίζει τὴν ἀρχαίαν αὐτοῦ δύναμιν τοῦ ἤμην, ὑπῆρξα, διὸ καὶ ἐκ τοῦ pereō = ἀπόλλυμαι δύναται νὰ σχηματισθῇ peribum peribo.

Ἄλλ' οὐ μόνον τῶν λέξεων ἀμαυροῖ καὶ ἀφαιρεῖ οὕτως ἡ χρῆσις τὴν προτέραν σαφῇ καὶ ἀκριβῇ σημασίαν ἀλλὰ καὶ ὧν φράσεων, ὅταν αἱ ἀπαρτιζούσαι αὐτὰς λέξεις συμπαγῶσι διὰ τὴν συγχρὴν συνεχφοράν, καὶ τούτων δηλ. δύναται νὰ ἐξασθενώσῃ καὶ καθ' ὁλοκληρίαν ἀμαυρώσῃ τὴν σημασίαν· πρβλ. ἀνερρίφθω ὁ κύβος, ὄνος ἄγων μυστήρια, ὄνος λύρας ἀκούων, ὄνου πόκας, ὄνου παρακύψεως, περὶ ὄνου σκιᾶς, ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς, τίω δέ μιν ἐν καρὸς αἵσῃ, ζῆν Τίμωνος βίον, φιλιππιδοῦσθαι, ἐγκιλικίζεσθαι, αἰγυπτιωσαί κττ. κττ., ἢ ἐκ τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς χρωστεῖ τῆς Μιχαλοῦς (= εἶναι ἡλίθιος), ὁ νοῦς σου καὶ μιὰ λύρα καὶ τοῦ βαφεᾶ ὁ κόπανος, τὰ ψηλὰ ἔχει νοικιασμένα (ἡλίθιός ἐστι), θὰ φάῃς τὸ κεφάλι σου, σ' ἐπῆρε τὸ σχέδιο, ἔκοψα πινάκι = ἐπείνασα, ἔκοψα καρφὶ = ἐκρύωσα, πάτησες 'ς τὴν ἀγκινάρα, ἔφαγες τὴν χυλόπιττα, τὴν ἔπαθες Χιώτικη, τό κοψε λάσπη, μὲ βαράει Καραϊσκάκι, λάκκο ἔχει φάβα, βρωμᾷ παλαμῆδα, εἶναι 'ς τὸ νῦν καὶ αἰεὶ = εἰς τὸ τέλος, τὰ 'καμες θάλασσα, ἔχασεν τὰ βγά καὶ τὰ καλὰ θία, θὰ ρίξω πέτρα πίσω μου, ἄνδρας ποῦ δὲν τρώγει χόνδρο· κλπ.

Τοιαῦται πλοκαὶ καὶ φράσεις ἐκφέρονται ὑφ' ἡμῶν ἀδικοῶς ἐν τῷ λόγῳ, καὶ θὰ ἡδυνάτο τις ν' ἀριθμῇ παμπόλ-

λας· καὶ ἄλλαι μὲν ἴστανται ὅπωςδὴποτε ἐγγὺς τῆς πρώτης αὐτῶν σημασίας, ἄλλαι δὲ ἀφίστανται κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον πολὺ, ὥστε ἄλλοτε μὲν μετὰ μικρὰν μόνον σκέψιν εὐρίσκεται ἡ σύγκρισις ἢ ὁ συνειρμὸς καὶ μεταφορὰ τῶν ἐννοιῶν, δι' ἧς ἀφίκοντο εἰς τὴν νῦν εὐχρηστοῦσαν σημασίαν, ἄλλοτε δ' ὁμως εἶναι δυσκολώτατον καὶ ἐνίοτε παρὰ πάντας τοὺς ἀγῶνας τοῦ ἐρευνητοῦ τελείως ἀδύνατον νὰ ἐξευρεθῇ καὶ καθορισθῇ ἡ πορεία αὐτῶν ἕνεκα τῶν μεγάλων πηδημάτων καὶ τῶν ἀλλοκότων ἐλιγμῶν, δι' ὧν μετέβησαν εἰς τὴν νῦν ἐν χρήσει σημασίαν. Οὕτω π. χ. ἡ φράσις μὲ βαράει Καραϊσκάκι ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ πεινῶ ἢ βουλιμιῶ ἐρμηνεύεται ἐκ τούτου ὅτι οἱ ἀοιδοὶ ψάλλοντες τὸ γνωστὸν ᾄσμα Καραϊσκάκι μ' ἄρχηγὲ καὶ πρῶτε καπετάνιε, κρούουσιν ἅμα τὸ μουσικὸν ὄργανον· πρὸς τοῦτο δὲ τὸ κενὸν καὶ ἀντηχητικὸν ὄργανον παραβάλλεται ἡ κενὴ γαστήρ, περὶ ἧς λέγεται ἐπὶ τὸ ἀστείότερον ὅτι εἶναι κατάλληλος νὰ χρησιμεύσῃ ὡς μουσικὸν ὄργανον διὰ τὴν κενότητα καὶ τὸ ἀντηχητικὸν αὐτῆς (πρβλ. ἡ κοιλιὰ μου βαράει ταμποῦρᾶ) καὶ μάλιστα νὰ χρησιμοποιηθῇ εἰς ὠδὴν τοῦ πασιγνώστου Καραϊσκάκι κτλ., ἃν τις κρούσῃ αὐτήν, τὴν βαρέσῃ, διὸ βαράει (τὸ ᾄσμα) Καραϊσκάκι. Ὅταν τοῦτο ἀφορᾷ εἰς α' πρόσωπον, λέγεται μὲ βαράει Καραϊσκάκι, ἢ μου (ᾧ κτλ. ἡ κοιλιὰ) βαράει Καραϊσκάκι. Ἐν δὲ τῷ ἔκκοψα πινάκι γίνεται παρετυμολογικὴ συσχέτισις τοῦ πινάκι (πίναξ) σημαίνοντος τὸ πηλοφόρον ἀγγεῖον πρὸς τὸ πεῖνα, ὥστε ἔκοψα πινάκι = ἔκοψα πεῖνα = ἐπείνασα.

Ὅμοιως εἶναι εὐδιάγνωστος ἡ ἀρχὴ τῆς φράσεως ἔκοψα καρφί, = ἐκρύωσα, διότι καὶ κατὰ τὴν κοπὴν, κατασκευὴν, τῶν καρφίων, ἤλων, ἀκούεται ἐπανειλημμένως μικρὸς κτύπος διὰ τῆς σφύρας ἐπὶ τοῦ σιδήρου, καὶ κατὰ τὸ ὑπερβάλλον ψῆχος ὁμοίως ἀκούεται κτύπος συγκρουομένων τῶν ὀδόντων.

Ὅμοιως εἶναι εὐδιάγνωστος ἡ ἀρχὴ τῆς φράσεως τὰ 'καμερ θάλασσα ἤτοι πάντα συνέφυρας καὶ διετάραξας καὶ συνέθραυσας κττ., διότι ἡ θάλασσα ταῦτα πάντα κατεργάζεται. Καὶ ἡ φράσις εἰ-

ναι ἔς τὸ νῦν καὶ αἰεὶ εἶναι σαφές, διότι διὰ τοῦ «καὶ νῦν καὶ αἰεὶ» συνοδεύεται πάντοτε ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τὸ τελευταῖον τῶν κανόνων καὶ καθόλου πάντων τῶν ἁσμάτων μέρος, ὥστε τὸ καὶ νῦν καὶ αἰεὶ λεγόμενον ἐμφαίνει τὸ τέλος παντὸς πράγματος. Ἐπὶ ἥρ' ἐτι τὸ σχέδιο ἐλέγετο ἐπὶ τῶν κατὰ τὴν κατάρτισιν τῶν σχεδίων τῶν πόλεων καταπατουμένων οἰκοπέδων καὶ οἰκιῶν, αἵτινες οὕτω κατηδαφίζοντο καὶ ἀπώλοντο χάριν τοῦ Κοινοῦ, ὥστε τὸν ἐπὶ ἥρ' ἐτι τὸ σχέδιο σημαίνει ὅτι ἀπὸ ἀνεξαρτήτου, ἰδίου κατελήφθη, συνηρπάγη καὶ ἀπώλετο. Ἐχάσας τὰ ἑγὰ καὶ τὸ καλὰ θί ἀναφέρεται εἰς ἀνέκδοτον κόρης τινός, ἀλλ' ἂν ἡ παροιμία ἐπλάσθη μετὰ τὸ πάθημα, ἢ ἂν τὸ πάθημα ἐπενοήθη, ἵνα δῆθεν ἐρμηνεύσῃ τὴν παροιμίαν, ἄδηλον. Καθ' ἀλλήλους ἀγόρασες τοῦτο τὸ πρᾶγμα, ἥτοι ἡπατήθης κατὰ τὴν ἀγοράν, λέγουσιν ἐν Χίῳ, διότι ἔφιππός τις ὦν σπεύδει πάντως, διὸ καὶ οὐ καταβαίνει ἀπὸ τοῦ ἵππου καὶ δὲν δύναται φύσει νὰ ἐξετάσῃ προσηκόντως τὰ κατὰ γῆς ὦνια. Αὐτὸς εἶναι ἰατρός, μαστορὶς κττ. τοῦ γλυκοῦ νεροῦ, φράσις ἰσοδυναμοῦσα πρὸς τὸ ἀνάξιος, οὐδενὸς λόγου ἄξιος κττ. λ. χ. ἰατρός τοῦ γλυκοῦ νεροῦ, ῥάπτῃς τοῦ γλυκοῦ νεροῦ, κομματάρχης τοῦ γλυκοῦ νεροῦ κττ. Ἀρχὴν δ' ἔλαβον ἐκτῶν λεγομένων περὶ τῶν ἀναξίων θαλασσινῶν, πλοιάρχων, ναυτῶν κττ., ὅτι δηλ. δὲν εἶναι ἄνθρωποι τῆς θαλάσσης ἀλλὰ μόνων τῶν γλυκέων (= οὐχ ἁλμυρῶν) ὑδάτων, ἥτοι μόνον ἐπὶ τῶν ποταμῶν κττ. δύνανται νὰ πλέωσιν ἢ μόνον ἐν τοῖς ποτηρίοις βλέπουσι τὸ ὕδωρ κττ., καθόλου δ' εἶναι οὐχὶ διὰ τὴν θάλασσαν, ἀλλὰ τοῦ γλυκοῦ νεροῦ ἥτοι ἀνάξιοι λόγου. Ἐντεῦθεν ἐκαθολικεύθη κατὰ μικρὸν λεγομένη ἐπὶ τὸ ἀστειότερον ἐπὶ παντὸς κακῶς κατηρτισμένου ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ.

Ἄλλ' ἄλλων φράσεων, εἶναι ἄγνωστος ἡμῖν ἡ ἀρχὴ οἷον ἐν καρὸς αἴση τίειν, τὴν ἔπαθε Χιώτικη, ἔφαγεν τὴ χυλόπιττα, τό' κοψε λάσπη, ἐπάτησε ἔς τὴ ἀγκινάρα, λάκκο ἔχει ἡ φάβα, ἄνδρας ποῦ δὲν τρώει χόνδρον, βρωμᾷ παλαμήδα, θὰ ρίξω πέτρα πίσω μου, χρεωστεῖ τῆς Μιχαλοῦς κττ. ἢ τὰ παρὰ Προδρόμῳ ἀλλ' οὐδ' ἐγὼ εἶμαι χωρικὸς

νὰ μὴν τὸ κρουῶ νὰ ἐξάπτῃ, καὶ φρόνει καλο-
καίριν' ἔν, τίμα τοὺς κρείττονάς σου κττ.

Ὡς γνωστὸν δ' ἀκριβῶς ἐν ταῖς τυπικαῖς καταστάσεσι πλοκαῖς καὶ ταῖς συμπαγείσαις φράσεσι ταύταις παρατηρεῖται ἐκάστης γλώσσης ἡ ἰδιαίτερα φύσις. Ἡ χρῆσις διακρίνει καὶ ὀρίζει οὐ μόνον τί πρέπει νὰ σημαίνη ἐκάστη λέξις ἀλλὰ καὶ τίνας πλοκάς μετ' ἄλλων λέξεων ὀφείλει ν' ἀπαρτίσῃ, ἵνα οὕτως ἐπιτευχθῇ οὐ μόνον ὁ σκοπὸς τῆς ἀνακοινώσεως, ἡ ἀμοιβαία συνεννόησις, καὶ κατάληψις, ἀλλ' ἅμα καὶ ὕψος ἐλκυστικόν, ἰσχυρὸν καὶ ὠραῖον.

Πᾶσα ἡ διὰ τῆς συνθέσεως δημιουργία λέξεων, περὶ τῆς ἐν τῷ δευτέρῳ Ἀναγνώσματι ἐγένετο ὁ προσήκων λόγος, οὐδὲν διαφέρει κατ' ἀρχὴν τοῦ σχηματισμοῦ τοιούτων φράσεων καὶ πλοκῶν· ὁ σχηματισμὸς τούτων ἐμφανίζει τὴν ἐξωτερικὴν ἔτι καὶ ὁρατὴν σύνδεσιν, τὴν ἐν τῇ συνεκφορᾷ ἔνωσιν στοιχείων πολὺ πρότερον ἢ δὴ ἐν τῇ διανοίᾳ συνημμένων καὶ μίαν ἐνότητα ἀποτελούντων. Λέγοντες οἱ ἀρχαῖοι κακῶς ποιεῖν τοσοῦτον ὀλίγον κεχωρισμένην ἡσθάνοντο τὴν σημασίαν ἐκατέρας τῶν δύο τούτων λέξεων τῶν ἢ δὴ πρότερον εἰς μίαν ἔννοιαν τοῦ κακοποιεῖν, κακουργεῖν, βλάπτειν, ἡνωμένων ἐν τῇ γλωσσικῇ αὐτῶν συνειδήσει, ὥστε ἐσχημάτισαν καὶ τὸ σύνθετον *ξυκακοποιεῖν* ὅπως καὶ *ξυκακουργεῖν*. Ὅμοιως ἐλέχθη καὶ ἀντευποιοεῖν καὶ συνευπάσχειν, ἅτε τοῦ εὖ ποιεῖν καὶ εὖ πάσχειν καίπερ κατὰ διάστασιν γραφομένων ἀλλ' ὅμως ἰσοδυνάμων τοῖς εὐεργετεῖν καὶ εὐεργετῆσθαι ἐκληφθέντων, καὶ δὴ ὡς ἀπλῶν, μίαν μόνην ἔννοιαν παριστώντων. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἀπετέλεσε τὸ νοῦν ἔχων = φρόνιμος, εὖλογος, καὶ λόγον ἔχων = λογικός, δεδικοιολογημένος, μίαν ἀπλὴν ἔννοιαν, ὥστε ἐλέχθη καὶ ἐπιρρηματικῶς λογονεχόντως καὶ νουνεχόντως, ἐν οἷς ἡ αἰτιατικὴ παρὰ τὸ τροπικὸν ἐπίρρημα φαίνεται ἀδιανόητος. Ἡ κατὰ διάστασιν ἄρα ἡ ἢ ὑφὲν γραφὴ οὐδὲν σημαίνει, ἂν μόνον πρότερον ψυχολογικῶς αἱ λέξεις διὰ τὴν συχνὴν συνεκφορὰν συνεδέθησαν καὶ ἀπῆρτισαν μίαν μόνην ἔννοιαν· πρβλ. ὡς δ'

αὐτως — ὡς αὐτως καὶ ὡσαύτως, ἀπαξ ἀπαντες καὶ ἀπαξάπαντες, νυν δὴ καὶ νυνδὴ κλπ. Εἶναι δ' ἔτι φανερόν ὅτι, καθ' ἃ ἤδη ἐλέχθη, τὸ περιεχόμενον τῶν λέξεων κατ' ἀνάγκην εἶναι πάντοτε εὐπλαστότερον τοῦ ἐξωτερικοῦ αὐτῶν τύπου· διότι πολλαὶ μὲν γλῶσσαι ἀπώλεσαν καθόλου εἰπεῖν τὴν ἕξιν καὶ τὴν ικανότητα νὰ πλάττωσι νέας λέξεις ἐξ αὐθυποστάτων στοιχείων, πᾶσαι δ' ὅμως ἔχουσι τὴν δύναμιν καὶ ταύτην ἐν μεγάλῳ βαθμῷ νὰ συνάπτωσι καὶ συγχωνεύωσι τὰς σημασίας τῶν στοιχείων τούτων πρὸς ἀλλήλας.

Καὶ ἡ τῶν παραγωγικῶν καταλήξεων ἀμαύρωσις καὶ ἐξασθένωσις, ἡ μετάβασις ἀπὸ τῆς κυρίας, τρόπον τινὰ ἀπτης, αὐτῶν σημασίας εἰς καθολικὴν τινα ἀπλῶς τυπικὴν, ἀποτελεῖ σπουδαῖον παράγοντα ἐν τῇ ἀναπτύξει τῶν γραμματικῶν τύπων καὶ εἶναι ὅλως ἀνάλογος πρὸς τὰ φαινόμενα, ἅτινα παρατηρήσαμεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν αὐτοτελῶν λέξεων. Τὸ -ωπὸς ἐν τῷ νωπὸς κττ. δὲν σημαίνει πλέον τὸ ὅμμα οὐδ' αὐτὸ τὸ φαίνεσθαι τοιοῦτον ἢ τοιοῦτον, ἀλλ' ἀπλῶς ἐγένετο κατάληξις δι' ἧς κατασκευάζονται ἐπίθετα. Ὅμοιως κατέστη -ωδης ἐν τοῖς στοιχειώδεσ, γραώδης κττ. ἀπλῶς κατάληξις παραγωγικῇ ἐπιθέτων ἐξ οὐσιαστικῶν ἢτοι ἀπὸ τῆς κυρίας, ἐτυμολογικῆς αὐτῆς σημασίας τοῦ ὄζειν, καὶ ἔπειτα ἀπὸ τῆς τοῦ βρίθειν, ἔχειν πλησμονήν (πιτυώδης, σωματώδης) περιῆλθεν εἰς τὸν ἀμαυρωθέντα ἀπλῶς γραμματικὸν τῶν ἐπιθέτων δηλωτικὸν τύπον ὅπως καὶ τὸ παλαιότερον -ιος -ικὸς κλπ. ὥστε στοιχειώδης γραώδης = στοιχειακός, γραϊκός.

Ἡ ἔννοια τοῦ ἔχειν (ποιῆσαι) ἐξέλιπεν ὅλως ἐν τῇ Γαλλικῇ j'aimer-ai, je finir-ai, καθ' ἃ καὶ ἡ τοῦ ἔφυν φύσω ἐν τῷ παρατατικῷ καὶ μέλλοντι τῆς Λατινικῆς peribam peribo, καὶ ἡ τοῦ ἐποίησα ἐν τῷ Γερμανικῷ lieb-te καὶ τῷ Ἀγγλικῷ love-d, ἐν οἷς κρύπτεται ὁ παρωχημένος τοῦ ῥήματος thun = τίθηναι. Τὰ στοιχεῖα ταῦτα προστίθενται σήμερον οὐχὶ ἵνα δηλώσωσι τὴν πρώτην, τὴν ἐτυμολογικὴν αὐτῶν ἔννοιαν, ἀλλ' ἀπλῶς καὶ μόνον ἵνα, καθ' ὃν

τρόπον καὶ πᾶσαι αἱ ἄλλαι χρονικαὶ καταλήξεις, οὕτω καὶ αὗται παρὰσχωσιν εἰς τὰ ῥήματα, εἰς ᾧ προσκολλῶνται, τροποποιήσιν τινα τῆς σημασίας αὐτῶν ὡς πρὸς τὸν χρόνον. Ὅτι δὲ καὶ ὡς αὐτοτελεῖς λέξεις εὐχρηστοῦσιν ἐν τῇ γλώσσῃ αἱ ἐξ ὧν ὠρμήθησαν τὰ στοιχεῖα ταῦτα λέξεις, τοῦτο οὐδεμίαν οὐσιώδη ἀποτελεῖ διαφορὰν μεταξὺ τῆς διὰ τούτων καὶ τῆς διὰ τοῦ -ωπός, -ώδης, -ήρης κττ. δημιουργίας.

Ὅμοιως ἔχει καὶ τὸ ἡμέτερον ἔχω εἶχον, ἅτινα ἡμεῖς συνάπτομεν μετὰ τῆς παθητικῆς τοῦ παρακειμένου μετοχῆς ἢ μετὰ τινος ἀπαρεμφάτου καὶ οὕτω σχηματίζομεν τὸν παρακειμένον καὶ ὑπερσυντέλικον τῆς νεωτέρας ἡμῶν γλώσσης, ἔχω γράψει ἢ ἔχω γραμμένον, καὶ εἶχα γράψει ἢ εἶχα γραμμένον. Τί ἐσήμαινε κατ' ἀρχὰς τὸ ἔχειν ἐν τούτοις, κατανοεῖ τις εὐκόλως ἀναμνησθεὶς ἀρχαιοτέρων φράσεων οἷον ἔχει τὸν ὀφθαλμὸν ἐξορρωγμένον, ἔχει γεγραμμένην τὴν ἐπιστολήν, εἶχε τὸν πῶγωνα τετριχωμένον κττ. Ἡ ἔννοια ὅτι κατέχεται ὑπό τινος πρᾶγμά τι εὕρισκόμενον ἐν τῇ καταστάσει τῇ διὰ τῆς μετοχῆς δηλουμένη (ἔχω ῥαμμένον τὸ φόρεμά μου, ἔχω κτισμένον τὸ σπίτι μου) ἡδύνατο εὐκόλως νὰ μεταβληθῇ εἰς ἄλλην συγγενῇ, ὅτι δηλ. ἡ ἐνέργεια, δι' ἧς ἦλθε τὸ πρᾶγμα εἰς τὴν νῦν κατάστασιν, ἔληξεν, οἷον ἐν ταῖς ἀνωτέρω φράσεσιν ἡ ἐνέργεια τοῦ ῥάπτειν καὶ κτίζειν, ὥστε ἡ νῦν κτήσις ἐμφανίζεται ὡς τὸ ἀποτέλεσμα πράξεως προτέρας, τὸ φόρεμα, ἡ οἰκία ἀποτέλεσμα τῆς ῥαφῆς, κτίσεως. Σὺν τῷ χρόνῳ ἄρα ἦν δυνατὸν καὶ κατωρθώθῃ ὥστε ἡ μὲν ἔννοια τῆς κτήσεως, τῆς κατοχῆς ν' ἀμαυρωθῇ καὶ ἀποτριβῇ, ἡ δὲ τοῦ προγενεστέρου τῆς πράξεως ἐξαρθῇ (ὅπως καὶ ἐν τῷ θέλω πρᾶττειν) ἐπεσικιάσθῃ ἢ τῆς θελήσεως, ἐλήφθῃ δὲ πρὸ ὀφθαλμῶν ἢ τοῦ μέλλοντος). Ἐντεῦθεν ἡμεῖς μεταχειριζόμεθα σήμερον τὸ ἔχω εἶχον οὐ μόνον ἐν τοιαύταις περιφράσεσιν, ἐν αἷς δύναται τις νὰ ἀνέυρῃ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἔχω, ἀλλὰ καὶ ὅπου προφανῶς οὐδὲν ἔχνος αὐτῆς σφύζεται, ἄλλως θὰ ἦσαν παντάπασιν ἀδύνατον πρβλ. ἔχω ζυμωμένον τὸ ψωμί, ἔχω φυτεμένον τὸ

ἀμπέλι, ἔχω σκαμμένο καὶ ποτισμένο τὸ περιβόλι κττ., ἐν οἷς δύναται τις νὰ ἐνίδη εἰσέτι τὴν δύναμιν τοῦ ἔχ. Ὁ. Ἀλλὰ καὶ ἔχει χαμμένα τὰ μυαλά, τὰ χρήματα, ἔχει διωγμένο τὸν ὑπηρέτην του, ἔχει ἀπολέσει πάντα κττ. Ἐν τούτοις πᾶσι προδήλως τὸ ἔχω οὐδὲν ἴχνος σφίζει τῆς ἀρχαίας αὐτοῦ δυνάμεως, ἀλλ' ἐκ ῥήματος πλήρους ἐννοίας μετέστη εἰς γραμματικὸν τυπικὸν στοιχείον, οἷον καὶ τὸ *ai en tē Gallikḗ, j'ai perdu*.

Εἰς τὴν αὐτὴν λέξιν ἔχω ἀποδίδομεν καὶ ἄλλην σημασίαν, μελλοντικὴν μετὰ τῆς ἀποχρώσεως τοῦ ὀφείλιν, ὅταν ἐλευθερώτερον καὶ συνοπτικώτερον λέγωμεν ἔχω νὰ κάμω, ἔχω πολλὰ νὰ γράψω, ἔχεις νὰ δράμῃς κττ., ὅτι δ' ὁμοίως ἐγένετο καὶ ὁ μέλλων τῶν Νεολατινικῶν γλωσσῶν, ἐλέχθη ἀνωτέρω.

Ἐκ τῶν παραδειγμάτων τούτων, ἅτινα εὐκόλως θὰ ἠδυνάμεθα καὶ νὰ πολλαπλασιάσωμεν, καθίσταται δῆλον πόσον εὐκόλως δύ-
ναι νὰ εὐρεθῶσιν ἐν τῷ θησαυρῷ πλουσίας καὶ πλαστικῆς γλώσσης τὰ μέσα εἰς ἔκφρασιν σχέσεώς τινος, πόσον ἀσφιλῆ καὶ ποι-
κίλα ταῦτα ἐμφανίζονται καὶ πόσον αὐθαιρέτως προβαίνομεν κατὰ τὴν ἐκλογὴν τούτων ὅσα τέλος γίνονται τῆς καθημερινῆς χρήσεως. Γνωστὸν εἶναι τὸ μόριον γιὰ τῆς γλώσσης ἡμῶν, καὶ ὅτι τοῦτο οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἡ πρόθεσις διὰ, ἀλλὰ σήμερον ἠνωμένον μετὰ τοῦ νά, γιανά, χρησιμεύει εἰς δῆλωσιν τῶν τελικῶν λόγων. Κατ' ἀρχὰς ἡ χρῆσις αὐτοῦ ἦν ὅλως ἄλλη, ἥτοι ἐδόλου τὴν αἰτίαν, ἥτις παρῆγέ τι· ἀλλ' ὅμως αὐτὸ τὸ θεωρούμενον ὡς αἰτία πράξεώς τινος ἠδύνατο ἐπ' ἴσης νὰ θεωρηθῇ καὶ ὡς σκοπὸς αὐτῆς, π. χ. «παρεσκευάζοντο οἱ Ἀργεῖοι ὡς αὐτοὶ ἐς τὴν Ἐπίδαυρον διὰ τοῦ θύματος τὴν εἰσπραξίν εἰσβαλοῦντες» (Θουκυδ.), ἔνθα ἡ εἰσπραξις τοῦ θύματος καὶ ὡς αἰτία καὶ ὡς σκοπὸς τῆς εἰσβολῆς δύναται νὰ ἐκληφθῇ. Ὁμοίως, ἐρομένου τινὸς δι' ἄχθηδὸνα ἥτοι ἵνα παράσχη ἀχθηδόνα, λύπην, ἄλγος κττ.. Διὰ ταῦτα τὸ διὰ ὁσημέραι ἐλαμβάνετο ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εἰς δῆλωσιν τοῦ σκοποῦ, μέχρις οὗ τέλος

ἐξέβαλεν ὅλως τὰς λοιπὰς προθέσεις κυρίας καὶ οὐ, λ. χ. εἰς, πρὸς, κατὰ, ἔνεκα, χάριν κττ. Ὀμοίως ἐξέβαλε καὶ τὸ ἵνα πάντα τᾶλλα τελικὰ μόρια, ὅπως, ὥς. Ἐντεῦθεν οἱ μὲν διὰ τῶν ὀνομάτων ἐκφερόμενοι τελικοὶ λόγοι συνωδεύοντο αἰεὶ ὑπὸ τῆς διὰ, οἱ δὲ διὰ τῶν ῥημάτων αἰεὶ ὑπὸ τοῦ ἵνα, ἥτοι ἐργάζεται δι' ἄρτον καὶ ἐργάζεται ἵνα φάγη· ἐνίοτε δὲ συνέβαινεν ὥστε καὶ ἐν τῇ αὐτῇ προτάσει νὰ συνυπάρχωσι ταῦτα, π. χ. ἂν δώσουσιν στήμενόν ποτε δι' ἀνάγκην νὰ ψωνίσουν (Προδρ.), καὶ ἐκ τοιούτων ἐκφράσεων συνῆλθον τὰ μόρια διὰ + νὰ καὶ ἀπετέλεσαν τὸ διὰ νὰ — γιανὰ· πρβλ. υἱέ μου, θάνατόν τινος μὴ τὸν παρακαλέσης, διὰ νὰ ὑποτάξης πρᾶγμα του, νὰ ἐπάρῃς τὸ ἐδικόν του. Σήμερον τὸ διανὰ — γιανὰ τίθεται ἀναγκαιῶς μὲν ὁσάκις δὲν πρόκειται νὰ ἐκφρασθῇ ὁ ἀμέσως καὶ κατὰ φύσιν ἐκ τῆς προηγουμένης πράξεως συναγόμενος σκοπός, ἀλλὰ τις ἄλλος, ἀπωτέρω, πλάγιος, ἀπροσδόκητος, λ. χ. ἔφυγε, γιανὰ μὴ ξαναγυρίσῃ· ἐδανείσθῃ, γιανὰ μὴν πλερώσῃ· ἔτσι εἶπε, γιανὰ τοὺς γελάσῃ κττ. Δύναται δ' ὅμως νὰ λεχθῇ καὶ ἐπὶ ἄλλου, φυσικοῦ σκοποῦ, ἀλλ' οὐκ ἀναγκαιῶς, διότι καὶ τὸ ἀπλοῦν νὰ ἀρκεῖ, λ. χ. ῥωτᾷ (για) νὰ μάθῃ, πές του το (για) νὰ ἡσυχάσῃ — ἦ (για) νὰ μὴ ξαναρωτᾷ, ἃς περιπατήσῃ ὀλίγον (για) νὰ χωνέψῃ, πάει (για) νὰ φάῃ, ἢ μπορεῖ νὰ μαρτυρήσῃ (για) νὰ ξεμπερδέψῃ¹⁾.

Ἡ πρόθεσις ἀπὸ τελεῖ σήμερον ποικίλας λειτουργίας, λ. χ. λέγομεν μηχανὴ ἀπὸ σίδερο καὶ μηχανὴ σιδερένια, ἀπὸ ξύλο καὶ ξυλένια, ψωμὶ ἀπὸ κριθάρι καὶ κρίθινον, ἀπὸ σιτάρη καὶ σιταρένιο, ἥτοι σημαίνει τὴν ὕλην, ὅπως καὶ ἡ κατάληξις -ενιος -ινος. Ἀλλ' ἐπ' ἴσης εἶδομεν ἀνωτέρω σελ. 137 ὅτι τελεῖ καὶ τὰ τῆς γενικῆς, πρβλ. ἄνθρωπος ἀπὸ καλὸ σπῆτι καὶ καλοῦ σπιτιοῦ ἄνθρωπος, σκύλος ἀπὸ καλὸ σόι καὶ καλοῦ σοῖοῦ κττ.

Τὸ σὰν μόριον «σὰν ἔρθῃς, τὰ λέγομεν, σὰν μπορῇς, μί-

¹⁾ Πρβλ. περὶ τούτων ὅσα διελαβὼν διεξοδικῶς ἐν « Ἀθηνᾶς » τομ. Η' σελ. 63 κέξ.

λελει· μίλειε ἢ κάθου σὰν ἄνθρωπος, καὶ ἄς μὴν εἶσαι
 κί' ὄλα», προῆλθεν ἀπὸ τοῦ ἀρχαίου ὡς ἄν' πρβλ. καὶ ἐγένετο
 ὡς ἂν ἐξῆλθεν Ἰακώβ ἀπὸ προσώπου Ἰσαάκ· ἀποξηραι-
 νόμενος (ὁ σκώληξ, ἡ κάμψη) τῷ ἔαρι τῆς κράμβης εἰς
 σκώληκα πετερωτὸν ὡς ἂν μύρμηκα πέφυκε μεταβάλλε-
 σθαι (Λυδοῦ)· ὡς ἂν ποιμὴν ἐλαύνων πρόβατα, οὕτως
 ἤγαγεν· ὡς ἂν βούληη κττ.

Τὸ ὡς ἐν φράσεσιν οἶον «πήγαινε ὡς τὸν τοῖχο, φθάνει
 ὡς τὸν ποταμὸν» κττ. εἶναι συμπίλημα τοῦ ἕως εἰς, ὅπως ἐν
 ταῖς μεταγενεστέροις χρόνοις ἐλέγετο.

Καθ' ὃν τρόπον τὸ ἀρχαῖον οὐδέτερον πληθυντικὸν ἄλλα με-
 τέστη εἰς σύνδεσμον ἀντιθετικὸν ἀλλά, οὕτω καὶ τὸ νεώτερον οὐ-
 δέτερον ἐνικὸν μόνον ἐτράπη εἰς ἀντιθετικὸν σύνδεσμον, λ. χ. δὲν
 κάνεις τὴν δουλειά σου, μόνο κάθεσαι καὶ μιλεῖς μ' αὐτόν.
 Ἐν ἀμφοτέροις ἢ μετάστασις ὑπῆρξεν ὁμοία τις. Οὕτω λ. χ. τὰ
 συνοδευόμενα ὑπὸ τοῦ μόνον ἀντιδιαστέλλονται τῶν τέως λεχθέν-
 των, μνημονεύονται ἰδιαιτέρως, ἀπομονοῦνται, ἐξαιροῦνται· λ. χ.
 δὲν ἔχω τίποτε, μόνο ἡ κεφαλὴ μου πονεῖ λίγο· δὲν ἔχο-
 μεν κρέας, μόνο ψωμὶ θὰ φάμε σήμερον· δὲν ἔχω χρή-
 ματα, μόνον μιὰ δεκάρα κττ. Ἐκ τοιούτων φράσεων ἠδύνατο
 κατὰ μικρὸν τὸ μόνον, ὃ κυρίως διεχώριζε καὶ ἐξήρει τὰ δι' αὐ-
 τοῦ συνοδευόμενα, νὰ ἐκληφθῇ ὡς ἀντιθετικόν, καὶ μάλιστα κα-
 τόπιν τῶν ἀρνητικῶν προτάσεων, ὅθεν λέγεται, δὲν διαβάξεις,
 μόνον κάθεσαι καὶ παίζεις. Γενόμενον δ' οὕτω μόριον καὶ ἀπο-
 λέσαν τὴν αὐτοτέλειαν αὐτοῦ κατέστη ἐγκλιτικόν, διὸ ὑπέστη καὶ
 φωνητικὰς καταστροφάς, ἥτοι συνεστάλη εἰς μόν. Ὅμοιως ἐκ φρά-
 σεων οἶον «ἐκεῖνα μὲν οὕτως εἶχεν, ἄλλα δὲ τὰκόλουθα
 ἐγένετο», ἠδύνατο τὸ ἄλλα κατόπιν μάλιστα τοῦ βεβαιωτικοῦ
 μὲν (= ἀλήθεια) νὰ καταστῇ ἀντιθετικὸν καὶ ὡς μόριον νὰ καταστῇ
 βαρύτονον ἀλλά. Τὸ μόριον περίπου, ὃ ἡμεῖς μάλιστα ἐπὶ τῶν
 ἀριθμῶν μεταχειριζόμεθα εἰς δῆλωσιν τοῦ ὡς ἔγγιστα, πεντακό-
 σιοι περίπου, τόσσοι περίπου θὰ εἶναι κττ., δὲν ἐλέγετο κατ'

ἀρχὰς ἐπὶ τῶν ἀορίστων οὕτως ἀριθμῶν, ἀλλ' ἐπὶ τῶν οὐκ ἀκριβῶς ὀριζομένων τόπων, καὶ ἡ μὲν περὶ ἐφέρετο πρὸς αἰτιατικὴν τοπωνυμικοῦ ὀνόματος, τὸ δὲ που εἰς τὸ τοπωνυμικὸν τοῦτο καὶ ἐτίθετο ἢ μετὰ τὴν αἰτιατικὴν ἢ πρὸ αὐτῆς εὐθὺς μετὰ τὸ περὶ ἦτοι Ἀχιλλεὺς περὶ που τὸ Πήλιον ἐθήρα = ἐθήρα κάπου περὶ τὸ Πήλιον, περὶ που τὸ τέλος τῆς Ἰλιάδος ἔστιν εὑρεῖν κττ. Κατὰ μικρὸν ἢ τοῦ τόπου ἀοριστία μετηνέχθη ἐπὶ τὸ ποσόν, τοὺς ἀριθμούς, καὶ ἤδη οἱ μεταγενέστεροι εἶπον πεντακισχίλιοι περὶ που (ἢ περίπου) τὸν ἀριθμόν.

Κατὰ μίμησιν τῶν ξένων οἱ ἀμαθέστεροι μεταφράσται κατασκευάζουσι καὶ ὅλως ἀνελλήνιστον προθετικὴν (κατ' ὀνομαστικὴν!) χρῆσιν τοῦ οὐσιαστικοῦ χάρις, λ. χ. δὲν παθαίνει τίποτε χάρις εἰς τὰ μέσα σπου διαθέτει, χάρις εἰς τὴν ταχύτητα τοῦ ἔππου του, διέφυγεν κττ. ὁ οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ κακὴ μετάφρασις τοῦ *grâce à*...

Ὅμοιως ξενισμὸς φαίνεται καὶ τὸ μόλα ταῦτα = *con tutto ciò*, εἰ καὶ ἡδύνατο νὰ ἀναπτυχθῇ φυσικῶς καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἑλληνικῇ, λ. χ. λέγεις πολλὰ καλὰ, ἢ φέρεις πολλὰ τεκμήρια τῶν λόγων σου, ἀλλὰ μὲ ὅλα ταῦτα τὰ μαρτύρια (= ὁμοῦ μὲ ὅλα...) ἐγὼ δέν σε πιστεύω. Ἱστορικῶς δ' ὅμως ἀποδείκνυται ὅτι εἶναι ξενισμὸς.

Ἦσυχολήθημεν διὰ πλείονων περὶ τὰ μικρὰ μόρια ταῦτα, ἀλλ' αἰτία τούτου εἶναι ὅτι ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς γλώσσης ταῦτα κατέχουσι θέσιν ὑπέροχον. Διότι τὰ λεξιδία ταῦτα, λ. χ. ἄς, σᾶν, ὡς (= ἕως εἰς), γιὰ νὰ κττ., τὰ βοηθητικὰ καταστάντα θέλω νὰ - θά, ἔχω . . , ἢ ἀπὸ ἡ ἀντικαθιστῶσα πτώσεις καὶ ἐπιθετικὰς καταλήξεις κττ. κττ. εἶναι χαρακτηριστικὰ προϊόντα βαθμίδος τινος τῆς ἐν τῷ χρόνῳ ἀναπτύξεως τῆς γλώσσης, εἰς ἣν βαίνει καὶ ἡ ἡμετέρα, καθ' ἃ καὶ πᾶσαι αἱ νεώτεραι γλῶσσαι. Περὶ τούτων πλείονα ἐν τῷ ὁγδόῳ Ἀναγνώσματι.

Ἐπιθεωρήσωμεν ἐν ἐνὶ παραδείγματι τὸν δαφιλῆ πλοῦτον τῶν λέξεων, ἃς ἡ σημασιολογικὴ διαφορὰ δύναται νὰ διαμορφώσῃ ἐξ

ἐνός καὶ μόνοι ῥήματος καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ συνθέτων καὶ παραγώγων. Ἐὰν ἐκ τοῦ ῥήματος ἴστημι (Δωρ. ἴσταμι), τοῦ ὀνόματος στήμα (Δωρ. στήμα) στάσις, στάτωρ, -στάτης κττ. χωρίσωμεν τὰς διαφόρους καταλήξεις, θὰ ὑπολειφθῶσι τὰ στοιχεῖα στᾶ, ἄτινα καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἀδελφαῖς γλώσσαις ἀπαντῶσι καὶ πανταχοῦ μίαν ἀπλὴν ἔννοιαν φαίνονται ὅτι τὸ πάλαι, ἐξέφραζον τὴν τοῦ ἴστασθαι, ἰστάναι (πρβλ. λατ. sta-re, sta-tus, sta-tor, Ἰνδ. ti-shtā-mi). Ἐὰν δ' ὅμως τις ᾔθελεν ἐπιχειρήσει νὰ καταλέξη πάσας τὰς διαφόρους σημασίας καὶ ἀποχρώσεις σημασιῶν, ἃς τὸ ῥῆμα τοῦτο καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ παραχθέντα ἀπλᾶ καὶ σύνθετα ἐξέφρασαν, ὥραν ὅλην θὰ κατανήλισκεν· ἀρκούμεθα ἀναγράφοντες τὰ κυριώτατα· πρβλ. ὀρθὸν οὐς ἴστησιν = ἐγείρει, οἱ μὲν Φωκίων στίχας ἔστησαν = ἐποποθέτησαν· ἔστησαν χορούς, κρατῆρας, ἰαχήν, κραυγὴν, τίς θόρυβος ἴσταται βοῆς; ἔριν στήσαντες ἐν ὑμῖν· μὴ στήσητε δύσκηλον χθόνα = μὴ ποιήσητε· στήσαντες τύραννον χθονὸς ἔχουσιν· ὁ ὑπὸ Δαρείου σταθεὶς ὑπαρχος· χρυσοῦ στήσας δέκα τάλαντα = ζυγίσας· στήσόν με κᾶξιδρυσον, ἰστάναι λαὸν = σταματῶ· στησαμένη μέγαν ἰστὸν ὑφαίνειν· ἐπὶ ξυροῦ ἴσταται ἀκμῆς· στήναι εἰς δίκην, ἴστασθε ἐκ βάνων, στήλη ἔστηκε, ἄγε στέωμεν, ἐὰν ἡ κοιλία στῇ, οὐ στήσεται ἀδικοῶν (= οὐ παύσεται), ἰσταμένου μηνὸς κττ. Ἐπειτα τὰ παράγωγα στάσις = ἴστασθαι, ἡρεμεῖν, τοῦναντίον τῆς κινήσεως, καὶ στάσις ἐν τῇ πόλει = πολιτικὴ ταραχή, ὅθεν στασιώτης, στασιωτικός, στασιάζειν, στασιασμός, στασίάρχος· ἔπειτα στάσις = θέσις, τὸ ἐν ᾧ τις ἔστηκε, ἔχοντες στάσιν ταύτην ἐς τὴν ἔστημεν, κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς στάσιν κττ. ἔπειτα στατήρ, στατὸς ἵππος, στατὸν ὕδωρ, στατὸς χιτῶν, στατοὶ οἱ ἄρχοντες οἱ ἄλλως ἀγαθοεργοί, στήμα, σταμίν, στήμων, καὶ ἰστὸς καὶ ἰστίον, ἰστὸς ὑφαντικός, στάδην, στάδιον, σταθμός, σταθερός, στατικός, στάλιξ κτλ. Ἐπειτα τὰ σύνθετα ἀνίστημι, ἀνάστασις, ἀνάστατος, ὅθεν καὶ τὰ μετα-

γενέστερα ἀλλὰ σαφέστερα ἀναστατῶ, ἀνασπάτωσις ἀντὶ τῶν δοκίμων ἀνάστασις, ἀνίστημι· ἀνάστημα, καθίστημι, κατὰ στασις, ἐφίστημι, ἐπιστάτης (= πρόεδρος) τῆς βουλῆς, ἐπίστασις, ἀφίστημι, ἀπόστασις, προίστημι, πρόστασις, προστασία, προστάτης, ὑφίστημι, ὑπόστασις, διίστημι, διάστασις, ὑπερίσταμαι, ἐνίστημι, ἔνστασις, συνίστημι, σύστασις, σύστημα, μεθίστημι, μετάστασις, προσίστημι, περίστημι, περίστασις, ἐξίστημι, ἀνθίστημι, ἀντίστασις, ἐπανίστημι, ἐπανίσταμαι, ἐπανάστασις, ἐπαναστάτης, ἐξανίστημι, κατεξανίστημι, συνεξανίστημι, μετεξανίστημι, ἀπανίστημι, προεξανίστημι, διανίστημι, ἀντανίσταμαι, κατανίσταμαι, προανίσταμαι, ὑπανίσταμαι, ἐξυπανίσταμαι κττ. κττ.

Τὰ παρατηρηθέντα ἀρκοῦσι, νομίζω, ἵνα τοῦτο μὲν δώσωσι παράστασιν τινα τῆς θαυμάσιας τῶν διαφορωτάτων ἐννοιῶν, αἵτινες κατωρθώθη νὰ ἐκφρασθῶσι διὰ τῶν φθόγγων στὰ τῶν δηλωτικῶν τῆς στάσεως, τῆς ἡρεμίας, τῆς ἀκινήσιας, τοῦτο δὲ δεῖξωσιν ὡς ἐν κατόπτρῳ ἐν ἐνὶ θαυμασίῳ ἀλλ' οὐδαμῶς μονήρει παραδείγματι τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἡ χρῆσις ἐν τῇ γλώσσῃ διαχειρίζεται τὸν σύμπαντα θησαυρὸν τῆς γλώσσας. Εὐθύς ὡς νέα τις πείρα προσγένηται ἢ ἀρχαία χρησιμοποιοιθῇ, εὐθύς ὡς νέαι γινῶμαι σχηματισθῶσι, νέοι ἐννοιῶν συνδυασμοὶ καταρτισθῶσι, νέα προϊόντα τῆς γῆς ἢ τῆς βιομηχανίας ἔλθωσιν εἰς φῶς, νέαι οὐσίαι ἀνακαλυφθῶσιν, εὐθύς τότε ἡ γλῶσσα ἀναλαμβάνει ἐπέκτασιν τοῦ περιεχομένου αὐτῆς, ἵνα ἐκφράσῃ τὰ νέα ταῦτα. Ἐπιλαμβάνεται τοῦ ῥᾶστα ἐπιτυχανομένου γλωσσικοῦ ὕλικου καὶ ὅταν ἔτι δὲν κεῖται οὕτω πρὸ ποδῶν, ἵνα διαπλάσῃ αὐτὸ συνωδὰ πρὸς τὸν προκείμενον σκοπὸν· τὸ γενικὸν ἀτομικεύεται καὶ τὸ ἀτομικὸν καθολικεύεται, τὸ συγκεκριμένον τρέπεται εἰς ἀφηρημένον, μεταφοραί, ἐλλειπτικοὶ καὶ βραχυλόγοι φραστικοὶ τύποι παντοσεδεῖς χρησιμοποιοῦνται καὶ κατὰ μικρὸν περιπίπτουσι, καίπερ κατ' ἀρχὰς τολμηροὶ καὶ παράδοξοι φανέντες, εἰς συνήθη πεζὰ σύμβολα

ἐννοιῶν· τέλος δὲ κατορθοῦσι λέξεις κατ' ἀρχὰς ταυτόσημοι διὰ τῆς βαθμῆδόν ἐπιγενομένης διακρίσεως νὰ ἐκφράσωσι λεπτὰς σημασιολογικὰς διαφοράς.

Εἶναι δ' ἀνάγκη νὰ λεχθῇ ῥητῶς, ὅτι κατὰ τὸν σχηματισμὸν τῶν ὀνομάτων καὶ τὴν παντοίωτον ὀνοματοθεσίαν ταύτην οὐδεμία, κυριολεκτικῶς εἰπεῖν, γίνεται ἐκλογή μετὰ συνειδήσεως καὶ ἐκ προνοίας, ἀλλ' ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον προβαίνουν οἱ γλωσσοπλάσται ἄνευ προμελέτης καὶ σκέψεως. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι καὶ ἡ σκέψις δύναται νὰ μετάσχη τῆς ἐργασίας ταύτης σφόδρα, καὶ τοῦτο πολλάκις ἐν πλήρει συνειδήσει. Οὕτω λ.χ. ὁσάκις οἱ ζωολόγοι, οἱ χημικοί, οἱ ὀρυκτολόγοι χρῆζουσιν νέου τινὸς τεχνικοῦ ὀνόματος, ἀνοίγουσι καὶ φιλομετροῦσι μετ' ἐπιμελείας τὰ Ἑλληνικὰ ἢ Λατινικὰ λεξικά αὐτῶν καὶ ζητοῦσι σχέσεις τῶν ἢ προσώπων, ἃς δύνανται νὰ ἔχωσιν ὑπ' ὅψει κατὰ τὴν ἐκλογὴν, ἀναλογίζονται τὰς οὐσιώδεις ἢ ἐπουσιώδεις ιδιότητας τοῦ ὀνομαστέου πράγματος καὶ σκέπτονται καὶ ἀναζητοῦσι μετὰ ζήλου καὶ ἐπιμελείας, τί εἶναι δυνατόν ἢ τί εἶναι συμφέρον, καθ' ὃν τρόπον πατήρ τις σκέπτεται καὶ ἀπορεῖ πῶς πρέπει νὰ παραγγείλῃ ὅπως βαπτισθῇ ὁ μικρὸς υἱὸς αὐτοῦ, ἄρα διὰ τοῦ ὀνόματος πλουσίῳ θεοῦ ἢ διασήμεναι προσώπου. Ἐνίοτε οἱ ἐπιστήμονες ἀναλαμβάνουσι νὰ ἐπινοήσωσιν ὁλόκληρον ὀνοματολόγιον ἐπιστήμης τινός, ὅπως λ.χ. οἱ Γάλλοι χημικοὶ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος καὶ οἱ νῦν πολλάκις ποιοῦσι καθορίζοντες ἀκριβῶς, τίς μέλλει νὰ εἶναι ἡ σημασία ἐν τῇ χημικῇ ἐπιστῇ πολλῶν καὶ ποικίλων παραγωγικῶν καταλήξεων· λ.χ. αἱ ὀνομασίαι τῶν ἀνακαλυφθέντων σωμάτων δίδονται πολλάκις αὐθαριέτως ὑπὸ τῶν ἐφευρετῶν, ἀλλ' ἐὰν παραχθῶσι σώματα τῆς αὐτῆς τῆς πρώτης σειρᾶς, ὡς λέγεται ἐν τῇ χημείᾳ, τότε ταῦτα ἔχουσι τὴν αὐτὴν τούτῳ κατάληξιν· λ.χ. ἐγένετο γνωστὸν ἀερίον τι κληθὲν μεθάνιον καὶ ἐντεῦθεν τὰ παράγωγα αὐτοῦ λέγονται μετὰ τῆς αὐτῆς καταλήξεως -άνιον, βουτράνιον, πεντάνιον, αἰθάνιον κλπ. Ὁμοίως λέγεται αἰθύλιον καὶ κατὰ τοῦτο σχηματίζονται τὰ παράγωγα αὐτοῦ.

Τοιαύτη ὀνοματοθεσία φέρει ἀληθῶς ἐν μέρει τὸν χαρακτῆρα τεχνητῆς παγκοσμίου σχεδὸν γλώσσης, συνισταμένης ἐκ σημείων ἀκριβῶς καθωρισμένων, σαφῶς διακεκριμένων, εἰς αἰεὶ ἀναλλοιώτων καὶ εὐκρινῶς δηλούντων τὰς σχέσεις τῶν ἐννοιῶν πρὸς ἀλλήλας· τοιαύτην δὲ παγκόσμιον γλῶσσαν ἐνόμισάν τινες εὐφραντασίωτοι ἄνθρωποι, ὅτι ἠδύναντο νὰ ἐπινοήσωσιν εἰς ἔκφρασιν τῶν ἀπείρων ποικίλων ἀναγκῶν τοῦ λόγου καὶ εἰς χρῆσιν πάντων ἀνεξαίρετως τῶν ἐθνῶν καὶ λαῶν. Καὶ ἀληθῶς τὸ ὀνοματολόγιον τῆς χημείας, ἐφ' ὅσον ἐξαρκεῖ, εἶναι καθόλου εἰπεῖν εὐχρηστον ἐν τοῖς χημικοῖς πάντων τῶν ἐθνῶν τῆς Ἑσπερίας. Ἄλλ' ὅμως παρὰ πάντα ταῦτα τὰ τεχνητὰ προΐοντα, τὰ σπουδαιότατα φαινόμενα ἐν τῇ ἀναπτύξει τῆς γλώσσης, τὰ ἀλλοιοῦντα ὅλως τὴν γλῶσσαν καὶ σχετιζόμενα πρὸς τὸν καθ' ἡμέραν ἐν χρῆσει γλωσσικὸν θησαυρόν, ὃν μαυθάνει πᾶν παιδίον, καὶ ὅστις εἶναι ὁ καθημερινὸς ἡμῶν ἄρτος, ταῦτα παράγονται κατ' ὀλίγον καὶ ἀπαρτηρήτως. Ταῦτα ἀποσπῶνται τρόπον τινὰ δι' ἀγῶνος βαθμηδὸν ἀπὸ τοῦ κρατοῦντος τρόπου τοῦ λέγειν. Τὸ πνεῦμα ἡμῶν εἴθε νὰ συνάπτῃ μεθ' ἐκάστης λέξεως σημασίαν τινά, καθ' ἣ ἐδιδάχθη ὑπὸ τῶν παλαιότερων, ἀλλ' ὅμως ἐπιλαμβάνεται καὶ πάσης εὐκαιρίας, ἵνα τὴν σημασίαν ταύτην ἐπεκτείνῃ, τροποποιήσῃ ἢ ἀκριβέστερον ὀρίσῃ· ἐκ παραστάσεων πατροπαραδότων, ἃς οἱ ἄνθρωποι παρατάσσουσι καὶ παραβάλλουσιν ἐπὶ μακρὸν χρόνον, καταντῶσιν ἔπειτα εἰς μίαν μόνην νέαν· αὕτη ἢ ἐκείνη ἡ διάκρισις ἐξάιρεται ἐπὶ μᾶλλον, ταύτη ἢ ἐκείνη τῇ ἐννοίᾳ ἀπονέμονται νέαι σχέσεις· διὰ μακροτέρας πείρας ἀνακαλύπτονται νέαι σχέσεις ἐννοιῶν, ὧν χάριν ἀπαιτεῖται μονολεκτικὴ ἔκφρασις. Δύναται νὰ μὴ αὐξηθῇ ὁ ὕλικὸς πλοῦτος, ἦτοι αἱ λέξεις καὶ οἱ τύποι γλώσσης τινός, καὶ ὅμως ὁ θησαυρὸς τῶν λέξεων αὐτῆς νὰ προσλάβῃ ἀπεριόριστον αὐξησιν τοῦ περιεχομένου αὐτῆς, ὅταν αἱ λέξεις καὶ αἱ φράσεις αὐτῆς πληρωθῶσι νέων σχέσεων καὶ ἡ σημασία αὐτῶν γένηται βαθύτερα καὶ πλατυτέρα. Συμβαίνει δὲ τοῦτο, ὅταν ἡ δύναμις πρὸς τοιαύτην ἀνάπτυξιν τῆς γλώσσης κεῖται ἐν τῇ φυσικῇ ικανότητι καὶ ταῖς ἱστορικαῖς περι-

στάσει τοῦ λαλοῦντος τὴν γλῶσσαν ταύτην λαοῦ. Ὁ λόγος ἔθνους τινὸς εἶναι τὸ ὑπόστημα ἢ καθίζημα τῆς καθόλου εὐφυΐας αὐτοῦ, τοῦ συνόλου τῶν πνευματικῶν αὐτοῦ χαρισμάτων, διότι, καθ' ἃ ἐλέγχθη, μόνον τὸ ἔθνος ἐν τῇ ὁλομελείᾳ αὐτοῦ δύναται καὶ νὰ πλάσῃ καὶ νὰ μεταπλάσῃ τὴν γλῶσσαν. Εἶναι δὲ πεπλανημένη ἡ γνώμη, καθ' ἣν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν μεγαλοφυΐα τις ἢ ῥηξικέλευθος ἀνὴρ καταλείπει διαρκῆ ἔχνη τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ ἔθνους, ὥς ζῶν ἀνῆκεν, ἥκιστα δὲ πάντων εἶναι δυνατόν νὰ νοηθῇ τοῦτο, προκειμένου περὶ παλαιότερων περιόδων τῆς ἱστορίας τῆς γλώσσης ἢ περὶ καταστάσεως πολιτισμοῦ ἀγρίας καὶ ὄλως ἀρχαϊκῆς. Οὐδεὶς ἄνθρωπος δύναται μόνος νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τὴν γλῶσσαν ἄλλως ἢ ὀρίζων νέον τινὰ γλωσσικὸν κανόνα περὶ μικροτάτων καὶ ἀσημάντων πραγμάτων, ὃν οἱ ὁμόφυλοι αὐτοῦ ἀσπάζονται καὶ ἀκολουθοῦσι, καὶ τοῦτο τασούτῳ προθυμότερον, ὅσῳ μᾶλλον σύμφωνοι πρὸς τὴν κρατοῦσαν γλωσσικὴν χρῆσιν εἶναι αἱ καινοτομίαι αὐτοῦ καὶ ὅσῳ φυσικώτερον φαίνονται πηγάζουσαι ἐκ τῆς χρήσεως ταύτης. Ὁ γραμματικὸς διάκοσμος καὶ ὁ καθόλου τῆς γλώσσης χαρακτήρ διαφεύγουσι τὴν δύναμιν αὐτοῦ. Εἶναι ἀληθές ὅτι δύναται οὗτος τοῦτο μὲν νὰ συντελέσῃ εἰς ἀνύψωσιν τῆς καθολικῆς ἀναπτύξεως, τοῦτο δὲ διεγείρων τὴν διάνοιαν καὶ πλουτίζων τὰς γνώσεις τῶν ὁμοφύλων αὐτοῦ νὰ σπεύρῃ πανταχόσε σπέρματα δυνάμενα καὶ ἐν τῷ γλωσσικῷ κόσμῳ νὰ βλαστήσωσι καὶ καρποφορήσωσιν. Ἀλλ' ἐὰν ἤθελεν ἀποπειραθῇ νὰ προβῇ ἀνατρέπων τὰ καθεστῶτα τῆς γλώσσης, ἐξεγείρει οὕτως εὐθύς τὴν ἐν τῇ γλώσσῃ ἐνυπάρχουσαν ἰσχυροτάτην συντηρητικὴν δύναμιν, ἣτις πανσθενῶς ἀντιτάσσεται πρὸς αὐτὸν καὶ ματαιοὶ πάσας τὰς προσπάθειάς αὐτοῦ. Ῥηξικέλευθοι ἄνδρες δύνανται ἀληθῶς νὰ ἐπιδράσωσιν ἐπὶ τὴν μητρικὴν γλῶσσαν, ἀλλὰ τοῦτο τότε μόνον, ὅταν αὕτη ὁμιλῇται ὑπὸ πεπολιτισμένου λαοῦ, διότι οὕτω δύνανται νὰ ἐπιδρῶσι διὰ τῶν πονημάτων αὐτῶν ἐπὶ μέγαν ἀριθμὸν τῶν ὁμοφύλων αὐτῶν καὶ ταῦτα οὐ μόνον τῶν συγχρόνων ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπομένων γενεῶν καὶ ν' ἀνυψῶσι τούτους πρὸς ἑαυτούς.

Ἰδιαιτέρως δὲ κατὰ τὸν σχηματισμὸν νέων τύπων γίνεται κατὰ δὴλον, ὅτι ἡ ἀνέλιξις τῆς γλώσσης προχωρεῖ βραδέως καὶ ἀνεπιγνώστως. Οὐδεὶς λ. χ. θὰ πιστεύσῃ ποτὲ ὅτι κατὰ τὴν μεταβολὴν τοῦ οὐσιαστικοῦ ποῦλλος, ἄγρα, ἢ τοῦ ἐπιθέτου (εὐ)ώδης) -ηρης κττ. εἰς παραγωγικὴν κατάληξιν ἐγένετό τις οἰαδήποτε σκέψις καὶ μελέτη τοῦ πράγματος, ἢ ὅτι προεβλέπετο τὸ μέλλον νὰ ἐπιτευχθῇ διὰ τῆς μεταβολῆς ταύτης. Ὅλως τούναντίον, ἡ τροπὴ τῆς σημασίας καὶ λειτουργίας αὐτῶν ἔβη βῆμα πρὸς βῆμα καὶ ἡμεῖς δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν καὶ ἀποδείξωμεν τὰ βήματα ταῦτα. Μόνον τοὺς ἱστορικοὺς ὅρους καὶ τὰς γλωσσικὰς συνηθείας τὰς ἐπιβαλλούσας τὰς ἀλλοιώσεις ταύτας δὲν δυνάμεθα νὰ διαγνώσωμεν, ὅπως δὲν δυνάμεθα οὐδὲ νὰ ὀρίσωμεν τίνος ἔνεκα ἡ λέξις ποῦλλος καὶ οὐχὶ ἡ λέξις υἱὸς ἢ ν(ε)οσσὸς ἢ τίνος ἔνεκα ἡ λέξις ἄγρα καὶ οὐχὶ ἡ λαβὴ ἢ ἄλλη τις ἐλήφθη εἰς τοῦτο. Ὅμοίως ἀγνοοῦμεν διατὶ οἱ μὲν Ἕλληνες καὶ οἱ Λατῖνοι ἐκ τῆς ἀφαιρετικῆς τοῦ ἐνικοῦ ἔλαβον καὶ ἐσχημάτισαν τὰ τροπικὰ εἰς -ως καὶ -θ ἐπιρρήματα, αἱ δὲ Νεολατινικαὶ γλώσσαι προετίμησαν σύνθεσιν ἐκ τῆς ἀφαιρετικῆς τοῦ *mente* ἤτοι *vera-mente*, *falsa-mente*, κττ., ἢ διατὶ ἡ νεωτέρα Ἑλληνικὴ καθ' ἃ καὶ ἡ Γερμανικὴ γλώσσα δὲν ἐξέφρασε τὰ τροπικὰ ταῦτα ἐπιρρήματα δι' ἰδιαιτέρας τινὸς καταλήξεως, ἀλλ' ἐν μὲν τῇ νεωτέρᾳ ἡμῶν γλώσσῃ παραλαμβάνεται ἡ αἰτιατικὴ τοῦ πληθυντικοῦ εἰς -α (καλὰ τὸ 'καμες, κακὰ καὶ ψυχρά, ἄσκημα, ἔμορφα κττ.), ἐν δὲ τῇ Γερμανικῇ τὸ ἐπιθετικὸν θέμα γυμνὸν ἄνευ τινὸς πτωτικῆς καταλήξεως, *gut heilig mässig, ruhig* κττ. τὸ αὐτὸ δ' ἰσχύει περὶ πάντων τῶν τοιούτων. Διότι πᾶσα γλώσσα εἶναι προῖον καὶ ἀπεικόνισμα τῶν δυνάμεων καὶ βουλήσεων ἐκάστου ἔθνους, καθ' ὅσον αὗται σχετίζονται πρὸς τὴν γλωσσικὴν δημιουργίαν, καὶ ἡ ποικιλία τῶν ἐν τῇ γλώσσῃ κατορθωμάτων τῶν διαφόρων λαῶν ἀποδεικνύει πόσον διάφορος εἶναι ἡ τῶν ἀνθρώπων φύσις, καὶ ἀποδεικνύει τοῦτο πολὺ ἐμφανέστερον ἢ ὅσον ἐλέγχει ἡ ποικιλιωτάτη ἐν ταῖς τέχναις καὶ ταῖς ἐνεργείαις αὐτῆς φύσις.

Διότι καθ' ἃ ἐλέχθη ἤδη, καὶ ἐν τῷ παρόντι αὖθις ἀνάγκη νὰ ἐξαρθῇ, πᾶσα ἐπὶ μέρους πρᾶξις ἐν τῇ συμπάσῃ ἱστορίᾳ τῆς δημιουργίας τῶν τύπων καὶ αὐτῆς τῆς γλώσσης εἶναι πρᾶξις ἀνθρωπίνης θελήσεως. Πᾶσα παράστασις ὑπῆρχε καθ' ἑαυτὴν ἤδη προτοῦ νὰ περιβληθῇ δι' ἰδιαιτέρου σημείου. Ἡ σκέψις προὔπῆρχε πρὸ τῆς παριστώσης αὐτὴν γλώσσης. Ἡ δ' ἐναντία γνώμη, ἐὰν δηλ. τις ἤθελε δισχυρίζεσθαι, ὅτι τὸ σημεῖον προὔπῆρχε τοῦ δι' αὐτοῦ ὀνομασθέντος πράγματος, καὶ ὅτι ἔννοιά τις δὲν δύναται νὰ συλληφθῇ ἄνευ βοηθείας λέξεώς τινος, θὰ ἦτο ἐσχάτως πλημμελής. Θὰ συνήγετο ἐντεῦθεν ὅτι ὁ γαλβανισμὸς δὲν ἠδύνατο νὰ διαγνωσθῇ ὡς νέα, πρότερον ἄγνωστος φυσικὴ δύναμις, εἰμὴ ἄφοῦ οἱ ἀνακαλύψαντες αὐτὴν ἤθελον συμφωνῆσαι πῶς νὰ ὀνομάσωσιν αὐτήν· ἢ ὅτι δὲν ἐγένοντο καταχρήσεις ὑπὸ τῶν λεγομένων ἀτάκτων πολεμιστῶν, εἰμὴ ἄφοῦ οὗτοι ὀνομάσθησαν σταυραετοὶ καὶ ἄφοῦ αἱ καταχρήσεις αὐτῶν ἔλαβον τὸ βάρβαρον ὄνομα πετσώματα· οὐδὲ καταχρήσεις ἐν τῇ πολιτικῇ, εἰ μὴ ἄφοῦ ὁ Τρικούπης ὀνόμασεν αὐτὰς συναλλαγὴν· ἢ ὅτι οἱ παλαιότατοι ἄνθρωποι δὲν παρετήρησαν τὸ διάφορον χρῶμα τῶν χλοερῶν πεδιάδων ἀπὸ τοῦ κυανοῦ οὐρανοῦ, εἰ μὴ ἄφοῦ ἔπλασαν τὴν λέξιν χλοερὸς χλόη κττ. Καθόλου εἰπεῖν, ὅταν τὸ πρᾶγμα παρατηρηθῇ καὶ ἡ ἔννοια γεννηθῇ, παράγεται καὶ ἡ κατάλληλος ὀνομασία αὐτῆς ἐκ τῶν ὑπαρχόντων μέσων τῆς γλώσσης, ὡς τοιαύτη δὲ λαμβάνεται ἡ ὀνομασία, ἥτις πρότερον ἤδη εἰς δῆλωσιν ὁμοίου τινὸς εἶχεν ἐπινοηθῇ, ἢ σύνθεσις λέξεων, ἢ σύνθετος ἔκφρασις, ἥτις δύναται ἴσως ὡς τοιαύτη νὰ διατηρηθῇ καὶ σωθῇ, δύναται δ' ὅμως καὶ νὰ συσταλῇ εἰς μίαν μόνην λέξιν. Οὕτω π.χ. ὑπῆρχε πάλαι ποτὲ ἐν τῇ Ἀττικῇ ἥρως ὀνόματι Ἐκάδημος, ὅθεν ἀφομοιώσει Ἀκάδημος καὶ ἀπ' αὐτοῦ «ὅτι τὴν κτῆσιν αὐτοῦ πρὸς ἐπισκευὴν τόπου κατέλιπεν» ὀνομάσθη τόπος τις ἔξω καὶ πρὸς δυσμὰς τῶν Ἀθηνῶν Ἀκαδήμεια, καθ' ὃν τρόπον ἀπὸ τοῦ Ἱπποδάμου ὀνομάσθη Ἱπποδάμεια (ἀγορά), ἀπὸ τοῦ Διομήδους Διομήδεια (ἀνάγκη), ἀπὸ τοῦ Ἡρακλέους Ἡράκλεια (ποίησις) ἀπὸ τοῦ Ὀδυσσέως Ὀδύσ-

σεια, ἀπὸ τοῦ Τηλεγόνου Τηλεγόνεια, κττ. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Πεισιστρατίδαι καὶ κατόπιν ὁ Κίμων ἐξωραΐσαν τὴν θέσιν ταύτην καὶ ἐκόσμησαν διὰ δένδρων, πιδάκων, γυμνασίου, βωμῶν κττ., ὁ φιλόκαλος Πλάτων ἐξέλεξε τὸν τόπον τοῦτον, εἰς ὃν φοιτῶν καθ' ἐκάστην συνωμίλει πρὸς τοὺς ὁπαδοὺς καὶ ἀνέπτυσσε τὰς θεωρίας αὐτοῦ. Προκειμένου δὲ νὰ δοθῇ ὄνομά τι τῇ σχολῇ αὐτοῦ ταύτῃ, δὲν ἐλήφθη ὑπ' ὄψιν οὔτε ὁ μέγας διδάσκαλος οὔτε τὸ περιεχόμενον τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ, ἀλλ' ὅλως ἐξωτερικόν τι γνώρισμα, ὁ τόπος, ἐν ᾧ ἐγίνετο· ἐλέχθη ἄρα ἡ Ἀκαδήμεια ἢτοι ἡ σχολὴ τοῦ Πλάτωνος, ὅπως ὠνομάζετο πρότερον καὶ τὸ ἐκεῖ γυμνάσιον Ἀκαδήμεια, καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐκλήθησαν κατ' ἀρχὰς περιφραστικῶς οἱ ἀπὸ τῆς Ἀκαδημείας, ἔπειτα οἱ Ἀκαδημεικοὶ (πρβλ. Δεκέλεια—Δικελεικός) καὶ ἔτι βραδύτερον Ἀκαδημαῖκοι. Ἀλλ' ἡ ἐκ τοῦ τόπου ληφθεῖσα καὶ δὴ ὅλως ἄσχετος τὸ κατ' ἀρχὰς πρὸς τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ἐπιστήμην ὀνομασία αὕτη μετέβαλε κατὰ μικρὸν ἔννοιαν καὶ φύσιν, καθ' ὅσον χαρακτήρ τῆς τε διδασκαλίας ἐν τῇ Ἀκαδημείᾳ καὶ τῶν Ἀκαδημεικῶν ἦν ἡ ἐπιστήμη, ἐντεῦθεν βραδύτερον Ἀκαδήμεια κατήντησε νὰ σημαίνῃ ὅ,τι ἡμεῖς λέγομεν νῦν Πανεπιστήμιον (πρβλ. καὶ Ἀκαδημεικός). Ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις τὸ Ἀκαδήμεια καὶ Ἀκαδημεικός ἢ ὅπως ἐπεκράτησε νὰ λέγηται κατὰ μεταγενέστερον τύπον Ἀκαδημαῖκός, προσέλαβον σημασίαν ὑπερτέραν τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τῶν Πανεπιστημιακῶν, διὸ λέγεται ἡ Ἀκαδήμεια τοῦ Βερολίνου, ἡ τῶν Παρισίων, ἡ τῆς Πετροπόλεως, ἡ τοῦ Μονάχου, καὶ νοοῦνται σώματα διάφορα τῶν Πανεπιστημίων, εἰς ἃ δὲν ἀνήκουσι πάντες οἱ καθηγηταὶ αὐτῶν. Ἀλλ' ὅμως παρὰ πάντα ταῦτα οἱ φοιτηταὶ λέγονται ἐπιστήμως Ἀκαδημεικοὶ πολῖται, καὶ αἱ τὸ Πανεπιστήμιον διευθύνουσαι ἀρχαὶ λέγονται ὁμοίως Ἀκαδημειαὶ ἀρχαὶ κττ. (πρβλ. καὶ Ἀκαδημεικός ὅρκος). Τὰς λέξεις ταύτας παρέλαβον καὶ οἱ ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ καὶ τῇ Ἀμερικῇ καὶ μεταχειρίζονται ἐφ' ἧς ἡμεῖς

σημασίας, εἰ καὶ μήτε Ἀκάδημος μήτε Ἀκαδήμεια κατὰ τὸ ἀληθὲς ἔτυμον τῶν λέξεων ὑπῆρξέ ποτε ἐν ταῖς χώραις ἐκείναις.

Πάντες ἐπίστανται τίς ἦν καὶ τί διέπραξεν ὁ Πόντιος Πιλάτος, ἀλλ' ὀλίγοι πιθανῶς ἔχουσι γινῶσιν καὶ τούτου ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο ἐγένετο προσηγορικὸν πιλάτος σημαῖνον τὸν τύραννον, κακοποιόν. Καὶ ἐν Κρήτῃ ἐγνώρισα νέον τινὰ κατὰ τὸν παρελθόντα χειμῶνα ἐπονομαζόμενον Πιλάτον, ὅτι κακοῦργος ὢν πολλοὺς πολλάκις ἐνοχλεῖ καὶ βλάπτει. Ἐκ τοῦ πιλάτος ἐπλάσθη καὶ ῥῆμα πιλατεύω = βασανίζω, τυραννῶ, κακοποιῶ. Ὅτι τὸ Pilatus παραγόμενον ἐκ τοῦ pilum = ὕσσός, βραχὺ ἀκόντιον ἐδήλου τὸν φέροντα ὕσσον καὶ δὴ οὐδὲν κοινὸν πρὸς τὰς κακοποιίας εἶχε, τοῦτο οὐδαμῶς μέλει τοῖς μεταχειριζομένοις τὰς λέξεις ταύτας, ἥρκει αὐτοῖς κάλλιστα ἡ ἔννοια ἢ ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου παραλαμβανομένη ἀδρομερέστερον περὶ τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου. Ὁμοίως σημαίνει τὸ ὄνομα Ἡρώδης παρ' ἡμῖν τὸν κακόν, σκληρὸν καὶ δύστροπον ἄνθρωπον, τὸ δὲ Ἰούδας καὶ Ἰσκαριώτης τὸν κακοῦργον.

Ἐντεῦθεν δῆλον ὅτι πᾶσα εὐχρηστος ἡμῖν λέξις ἐδράζεται ἐπὶ τινος ἱστορικοῦ γεγονότος καὶ ἔχει ἱστορικὴν αἰτίαν, ἥτις, καθολικῶς ἐκφραζομένη, συνίσταται ἐν τούτῳ, ὅτι πάλαι ποτὲ ἐν τῷ παρελθόντι, εἴτε καθ' οὓς χρόνους τὸ πρᾶγμα κατὰ πρῶτον ἐγνώσθη εἴτε βραδύτερον, ἐκρίθη ἀρμόδιον καὶ εὐκόλον, ἵνα εἰς τὸ γνωσθὲν πρᾶγμα δώσωσι ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν ὀνομασίαν. Ὅτι δὲ ἐκρίθη τοῦτο ἀρμόδιον καὶ εὐκόλον, προῆλθε κυρίως ἐντεῦθεν, ὅτι πρότερον ἤδη ἄλλα τινὰ πράγματα ὠνομάζοντο συνήθως διὰ τούτων καὶ δι' ἐκείνων τῶν ὀνομάτων. Ὅτε λέξις τις ἕνεκα τῶν περιστάσεων ἔλαβε τὴν ὠρισμένην αὐτῆς σημασίαν, τότε ὠδήγησε τὴν ἐκλογὴν τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τοῦτο τὸ φθογγικὸν σύμπλεγμα καὶ οὐχὶ ἐπ' ἐκεῖνο ἀπλῶς ἡ παρουσία ἄλλων τινῶν ἐκφράσεων ὁμοῦ μετὰ τινων ἄλλων γλωσσικῶν κανόνων καὶ συνηθειῶν τοῦ σκέπτεσθαι, ἐφ' ἃς ἐξωτερικαὶ περιστάσεις ἐπέδρασαν. Ἐκάστης ἄρα λέξεως δυνάμεθα καὶ ὀφείλομεν νὰ ζητῶμεν τὸ ἔτυμον, καὶ ἡ ζήτησις τῆς ἐτυμολογικῆς αὐτῆς ἀρχῆς σημαίνει ἅμα μὲν ἀκριβῆ

ἔρευναν τῶν σημασιολογικῶν καὶ φθογγικῶν ἀλλοιωσεων, ἃς ὑπέστη, ἅμα δὲ παρακολούθησιν μέχρι τῶν χρόνων ἐκείνων, εἰς οὓς αἱ περιστάσεις ἐπιτρέπουσιν ἡμῖν ν' ἀνέλθωμεν. Οὕτω π. χ. ἵνα ἐπ' ἀνέλθωμεν εἰς τὸ παράδειγμα Ἀκαδήμεια, Ἀκάδημος, μανθάνομεν ὅτι τὸ Ἀκάδημος (Ἀκαδήμεια) προῆλθε κατ' ἀφομοίωσιν τοῦ ἀτόνου ε πρὸς τὸ τονούμενον α, ἐκ τοῦ Ἑκάδημος (Ἑκαδήμεια), ὅτι τὸ ὄνομα ἐν Τανάγρα εὐρέθη γεγραμμένον μετὰ τοῦ *Ϝ* καὶ τοῦ δασέος πνεύματος *Ϝ*Ἑκαδάμοε, ὅτι κατ' αὐτὰ εἶναι σύνθετον ἐκ τοῦ *Ϝ*εκα- (παρὰ τὸ ἐκάς) καὶ δᾶμος καὶ Ἀττ. δῆμος· ἐδήλου ἄρα ὅτι περίπου τὸ Ἀποδήμιος, Ἑκδημος, Ξενόδημος κττ. καὶ τὸ ἐναντίον τοῦ Μενέδημος, Ἐνδημος κττ. Τὸ *Ϝ*εκάς *Ϝ*Ἑκά- μετὰ τοῦ δασέος πνεύματος ὀφείλει ν' ἀναχθῇ εἰς παλαιότερον τύπον σ*Ϝ*εκάς καὶ τοῦτο πάλιν νὰ χωρισθῇ εἰς σ*Ϝ*ε- καὶ -κάς. Καὶ τὸ μὲν -κάς εἶναι κατάληξις γνωστή καὶ ἐκ τοῦ ἐπιρρήματος ἀνδρακάς, ἦτοι κατ' ἄνδρα, καὶ ἐκ τῆς Ἰνδικῆς γλώσσης· τὸ δὲ σ*Ϝ*ε εἶναι ἡ ἀντωνυμία τοῦ γ' προσώμου, Λατ. *se* καὶ Ἑλλ. *ῥέ-ῥ'* ἐδήλου ἄρα τὸ ἐκάς ἐκά- οὐδὲν ἄλλο ἢ τὸ καθ' ἑαυτόν, χωρίς, μόνος, πρβλ. νόσφι = καθ' ἡμᾶς, χωρίς, μακράν, καὶ Λατ. *sed* ἐξ αὐτοῦ τούτου τοῦ τρίτου προσώπου. Τὸ δὲ δᾶμος ἔχει τὴν ἀρχὴν ἐκ τοῦ δαίομαι, δατέομαι καὶ σημαίνει κυρίως τὴν διανεμηθεῖσαν χώραν. Διὰ τὸ τέλος τὸ δα ἐδήλου διαμοιράζειν καὶ τὸ σ*Ϝ*ε ἐδήλου αὐτόν, δὲν δυνάμεθα νὰ εὕρωμεν.

Ἄλλ' ἂν κατὰ τὰ εἰρημένα αἱ λέξεις στηρίζωνται ἐπὶ ἐτυμολογικῆς βάσεως, ἂν ἡ ἐτυμολογία δύνηται νὰ δείξῃ πῶς αἱ λέξεις ἦλθον εἰς τὴν νῦν αὐτῶν δύναμιν καὶ χρήσιν, δὲν πρέπει διὰ τοῦτο ν' ἀπονέμηται τῇ διὰ τῆς ἐτυμολογίας ἐξευρισκομένη ἀρχῇ τῶν λέξεων ὑπερβάλλουσα σημασία οὐδὲ σφόδρα διαρκὲς ἐπενέργεια ἐπὶ τὴν ἐν τῷ μέλλοντι ἐξέλξιν αὐτῶν. Κάλλιστα βεβαίως ἡδύναντο οἱ Ἀθηναῖοι νὰ ὀνομάσωσι τοὺς ὑπαδούς τοῦ Πλάτωνος καὶ κατ' ἄλλον, ἴσως μάλιστα καταλληλότερον τρόπον, λ. χ. ἀπὸ τοῦ διδασκάλου, πρβλ. Πυθαγόρειοι, Ἀριστοτελικοί, Ἐπικου-

ρειοί, Νεοπλατωνικοί, ἢ ἀπὸ τῆς πατρίδος τοῦ φιλοσόφου, πρβλ. Ἑλεατικοί, Κυρηναῖκοί, ἢ ἀπὸ τοῦ περιεχομένου τῆς διδασκαλίας, πρβλ. φυσικοί, ἀτομικοί κττ. Πᾶσαι αἱ ὀνομασίαι αὗται θὰ ἦσαν ἐπ' ἴσης ἐπιτυχεῖς ἢ καὶ ἐπιτυχέστεραι τῆς ὅλως ἐξωτερικῆς τῆς ἀπὸ τοῦ τόπου. Πλὴν ἀλλ' ὅμως οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ τὴν ἐκλογὴν τῆς ὀνομασίας τῆς Σχολῆς ἐκείνης ὠδηγήθησαν, ὡς φαίνεται, μᾶλλον ὑπὸ τοῦ ἐξωτερικοῦ τούτου καὶ ἐπουσιώδους γνωρίσματος ἢ ὑπ' ἄλλου τινὸς ἐσωτερικοῦ καὶ οὐσιώδους· ἄλλην αἰτίαν τούτου δὲν δυνάμεθα νὰ ἐξεύρωμεν. Ἐκ πολλῶν ἐπ' ἴσης ἐκλεξιμῶν μέσων ἐξελέχθη κατὰ τύχην ἀκριβῶς τοῦτο καὶ οὐκ ἄλλο, ἵνα πληρῶσθαι αἰσθητὴν καθόλου ἀνάγκην καὶ ἐπεκτείνῃ τὸν γλωσσικὸν θησαυρόν, ὅπως ἀπητεῖτο. Ἀφοῦ δ' ἅπαξ ἐξηυρέθη τὸ μέσον καὶ ἡ νέα ὀνομασία ἐνεκρίθη καὶ ἐπεκυρώθη ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ ἐδόθησαν αὐτῇ οὕτω λειτουργίαι καὶ χρήσεις ὠρισμέναι, τότε ἀπώλεσεν ὁ ἱστορικὸς σύνδεσμος πᾶσαν τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν, καὶ ὡς ἴδιος καὶ κύριος λόγος τῆς σημασίας τῆς λέξεως τοῦ λοιποῦ ἔμεινεν ἀπλῶς καὶ μόνον ἡ χρῆσις.

Ἦδη ἐν τῷ πρώτῳ μαθήματι παρατηρήσαμεν, ὅτι τὸ παιδίον μαυθάνον νὰ ὁμιλῇ οὐδαμῶς φροντίζει περὶ ἐτυμολογικῶν ζητημάτων, ἀλλὰ παραλαμβάνει τὰς προσφερομένας λέξεις καλῇ τῇ πίστει καὶ διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον, ὅτι οἱ περὶ αὐτὸ οὕτω μεταχειρίζονται αὐτάς. Αὐξηθὲν μέλλει ἐνεργητικώτερον, κατὰ λόγον τῆς πνευματικῆς αὐτοῦ ἰδιοφυίας καὶ τῆς καθολικῆς μορφώσεως καὶ τῆς εἰδικῆς παιδείας αὐτοῦ, νὰ φροντίζῃ καὶ περὶ ἐτυμολογικῶν ζητημάτων· ἀλλ' ἐν τούτῳ ἐνεργεῖ σπουδαίως ἡ σκέψις, ἡ φιλομάθεια τοῦ λογίου, αἷτια δηλ. ἅτινα δὲν ἀπαντῶσι παρὰ τοῖς πλείστοις τῶν λαλούντων, παρὰ μόνοις δ' ἐκείνοις εἶναι ὄντως ἐνεργά, ὅσοι ἐπιθυμοῦσι νὰ διαφωτισθῶσι περὶ τῆς ἱστορικῆς ἀναπτύξεως τῆς μητρικῆς αὐτῶν γλώσσης. Ἡ μόνη αἰτία, δι' ἣν καὶ ὁ μέγιστος τῶν ζώντων ἐτυμολόγος καὶ ὁ ἀπειρότατος τῆς ἱστορίας τῆς μητρικῆς αὐτοῦ γλώσσης (ὧ ἡ ὁμιλία εἶναι ἀπλῶς ἐνστικτόν τι ὡς εἶπεῖν) συνάπτουσιν ἐννοίαν τινα μετὰ λέξεώς τινος, εἶναι τοῦτο

ὅτι ὁ λαός, ἐν ᾧ ζῶσιν, οὕτως ὀνομάζει τὴν ἔννοιαν ταύτην καὶ οὕτω νοεῖ αὐτούς, ὅταν ποιῶσι τοῦτο. Βεβαίως εἶναι ἄξιον τοῦ κόπου νὰ μάθωμεν πόθεν ἡ λέξις Ἀκαδήμεια ἔχει τὴν ἀρχὴν αὐτῆς, ἀλλ' ἡ γυνῶσις ἢ ἡ ἄγνοια τοῦ ἐτύμου αὐτῆς εἶναι ὅλως διάφορος τῆς χρήσεως καὶ κατανοήσεως αὐτῆς. Ὅτι ἡ λέξις γαλβανισμός, γαλβανίζω κτ. προῆλθεν ἐν τοῦ ἀνακαλύψαντος τὴν φυσικὴν ταύτην δύναμιν Galvani, εἶναι ἀναντιλέκτως γεγονὸς διαφέρον καὶ ἄξιον μαθήσεως τῷ φυσικῷ, μᾶλλον δ' εἰπεῖν παντὶ μεμορφωμένῳ ἀνθρώπῳ. Ἀλλ' ὅμως δύναται τις κάλλιστα νὰ ἡξεύρῃ τί σημαίνουναι αἱ γαλβανικαὶ συστοιχίαι, καὶ ἂν μηδέποτε ἤκουσέ τι περὶ τοῦ Galvani, καὶ τοῦτο πράγματι συμβαίνει συχνότατα· πόσοι δὲν ὁμιλοῦσι καθ' ἑκάστην περὶ τοῦ ἠλεκτρίζειν, ἠλεκτρικός, ἠλεκτρισμός, καὶ πόσοι ὀλίγοι ἐπίστανται, ὅτι αἱ λέξεις αὗται ἐσχηματίσθησαν ἐπὶ τῆς σημασίας ταύτης ἐκ τοῦ οὐσιαστικοῦ ἠλεκτρον διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον, ὅτι ἡ κατὰ πρῶτον γνωσθεῖσα ἐκδήλωσις τῆς θαυμασίας ταύτης φυσικῆς δυνάμεως ἐφάνη κειμένη ἐν τούτῳ, ὅτι εἰλκύνοντο μικρὰ πράγματα, ὧν τις ἤπτετο διὰ τεμαχίου ἠλέκτρου! Ἀλλὰ τὴν πρώτην καὶ ἀληθῆ ἀρχὴν τῆς λέξεως ἠλεκτρον μόνον κατ' εἰκασίαν δυνάμεθα νὰ ἐκφράσωμεν, ὅτι δηλ. συνάπτεται μετὰ τοῦ Vulcanus, Ἰνδ. varcas = λάμψις· καὶ ὅμως οὐδενὶ ἡμῶν θέλει ἐπέλθῃ ποτὲ νὰ ἀποκηρύξῃ τὸ ἠλεκτρίζειν, τὸν ἠλεκτρισμὸν κτ. ὡς μοθηθράς καὶ φαύλας λέξεις καὶ οὐδεὶς θέλει ποτὲ προτείνειν, ἵνα ἀναβαπτίσωμεν καὶ εἰσαγάγωμεν ἀντ' αὐτῶν λέξεις οἰκοθεν νοητάς ἡμῖν. Ἐὰν ἡ χρῆσις τῶν λέξεων ἐξηρτᾶτο ἔστω καὶ κατ' ἐλάχιστον ἐκ τοῦ ἐτύμου αὐτῶν, τότε θὰ ἐγένετο ἀπαραίτητος ἀνάγκη, ἵνα ἕκαστος ἡμῶν εἶναι ἐτυμολόγος καὶ θὰ ὑπεχρεοῦτο ἀδιαλείπτως νὰ δικαιολογῇ ἐρωτώμενος πᾶσαν αὐτοῦ ἔκφρασιν. Νῦν δ' ὅμως ἀληθῶς μόνοι οἱ λογιώτατοι καὶ ὀξυνούστατοι γινώσται τῆς μητρικῆς αὐτῶν γλώσσης δύναται νὰ ἐρμηνεύσωσι καὶ ἀποδείξωσι ἱστορικῶς καὶ ἀληθῶς μέρος τι μόνον τοῦ θησαυροῦ τῶν λέξεων αὐτῆς, καὶ πάλιν οὗτοι δὲν δύνανται νὰ προδῶσιν ἐν ταῖς ἐτυμολογικαῖς αὐτῶν ἐρεύ-

ναις πέραν χρονικοῦ τινος ὁρίου, σχετικῶς οὐχὶ πολὺ ἀφεστῶτος ἡμῶν, τῆς γλωσσικῆς ἀναπτύξεως, οἱ δὲ ἔσχατοι λόγοι τοῦ ἐτύμου τῶν λέξεων μένουσι καὶ αὐτοῖς ἄγνωστοι.

Λοιπὸν τὴν ἱστορίαν τῶν λέξεων ζητοῦμεν οὐχὶ ὅπως μάθωμεν, ἢ τὰς λέξεις, ἃς μεταχειριζόμεθα, μεταχειριζόμεθα ὁρθῶς, ἀλλ' ἀπλῶς καὶ μόνον, ἵνα τὸ μὲν ικανοποιήσωμεν οὕτω φυσικὴν περιεργίαν καὶ φιλομάθειαν ἀναφερομένην εἰς τὰ συνήθη καὶ καθ' ἡμέραν εὐχρηστα φραστικὰ ἡμῶν μέσα, τὸ δὲ μάθωμέν τι περὶ τῶν σχέσεων καὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν κατασκευασάντων αὐτάς. Δύνανται δὲ νὰ εἶναι τὰ ἱστορικὰ πορίσματα, εἰς ἃ κατὰ τὰς ἐρεῦνας ταύτας ἐρχόμεθα, παντάπασι διαφόρου φύσεως. Ἐνίοτε π.χ. ἀποδεικνύεται ὅτι βάσις καὶ θεμέλιον, ἐφ' οὗ στηρίζεται λέξις τις, εἶναι ψευδὴς φυσιολογικὴ παράστασις, οὕτω π.χ. ὁμιλοῦμεν περὶ ψυχραιμίας τινὸς ἀνθρώπου, ἢ περὶ ἀναβρασμοῦ ψυχῆς, θερμόβουλον σπλάγχχνον εἶπεν ὁ ἀρχαῖος τραγικὸς κττ., εἰ καὶ πάντες ἐπιστάμεθα σήμερον, ὅτι ἡ ἰδιοσυγκρασία τῶν ἀνθρώπων οὐδὲν ἔχει κοινὸν πρὸς τὴν θερμοκρασίαν τοῦ αἵματος αὐτῶν, καὶ ὅτι ψυχρὸν αἷμα ἔχουσιν οἱ ἰχθύες, ἀλλ' οὐχὶ οἱ ἄνθρωποι. Ἄλλοτε βάσις ὑπόκειται παραβίασις τῆς φυσικῆς ἱστορίας· ὅταν π.χ. ὁμιλῶμεν περὶ τῆς Χιμαίρας ἥτις κατὰ τὸν Ὅμηρον

*"Ἐν θεῖον γένος, οὐδ' ἀνθρώπων,
πρόσθε λέων, ὀπίσθε δράκων, μέσση δὲ χίμαιρα.*

Σήμερον δ' ὅμως ἡμεῖς κατὰ μίμησιν τῶν Γάλλων λέγομεν περὶ τινος, ὅτι διώκει χιμαίρας, ἥτοι φαντάσματα, ὅτι ἔχει χιμαϊρικὰς ἰδέας ἥτοι πλανᾶται, φαντασιοκοπεῖ κττ., ἀλλ' ἐλάχιστοι πάντως ἐπίστανται, ὅτι διὰ τὸ μυθικὸν καὶ φυσιολογικῶς ἀδύνατον καὶ ἀνύπαρκτον ἐκεῖνο τέρας λέγουσι τὰς φράσεις ταύτας ἐπὶ τῶν ἀνυπάρχων καὶ φαντασιωδῶν. Ἡ ἀληθὴς ἀρχὴ τῆς λέξεως χίμαιρα εἶναι ἐκ τοῦ χίμαρος δηλοῦντος τὸ πάλαι τὴν αἶγα τὴν ἐνιαύσιον, ἥτοι τὴν ἐνὸς χειμματος, ἐνὸς χειμῶνος (νῦν ἐν Κρήτῃ τσίμαρος)· πρόδηλον δ' εἶναι ὅτι ἡ ἔννοια αὕτη τοῦ χειμῶν, χεῖμα,

χειμέριος, χίμαρος, χίμαιρα οὐδὲν κοινὸν ἔχει πρὸς τὸ ἀνύπαρκτον καὶ ἀδύνατον φυσιολογικῶς τῆς μυθολογίας τέρας. Ἄλλοτε πάλιν περιέχει τὸ τῆς λέξεως ἔτυμον γεωγραφικὸν σφάλμα· οὕτω λ.χ. λαλοῦμεν πολλάκις περὶ τῶν ἐν Ἀμερικῇ ἐρυθροδέρμων αὐτοχθόνων καὶ ὀνομάζομεν αὐτοὺς Ἰνδοὺς, διὰ τὸν λόγον ὅτι οἱ ἀνακαλύψαντες τὴν Ἀμερικὴν ἔπλευσαν πρὸς δυσμὰς, ἵνα εὕρωσιν ὁδὸν εἰς τὰς Ἰνδίας, καὶ ὅτε κατὰ πρῶτον ἀνεκάλυψαν αὐτήν, ὑπέλαβον ὅτι τὰς Ἰνδίας εἶχον πρὸ αὐτῶν. Ἡμεῖς ἔπειτα ἐδιδάχθημεν τάληθές, ἀλλ' ὅμως ἐξακολουθοῦμεν μεταχειριζόμενοι ταύτην τὴν πλημμελῶς ἐσχηματισμένην ἔκφρασιν. Ὁμοίως λαλοῦμεν καθ' ἐκάστην περὶ Τούρκων Ἀλβανῶν ἢ Τούρκων Κρητῶν, εἰ καὶ κάλλιστα ἠξεύρομεν, ὅτι μόναι αἱ φράσεις Μωαμεθανοὶ Ἀλβανοὶ καὶ Μωαμεθανοὶ Κρητῆς εἶναι δυνατὸν νὰ νοηθῶσιν ὀρθῶς, τοῦναντίον δὲ αἱ νῦν ἐν χρήσει συνάπτουσαι δύο ἐθνικὰ μετ' ἀλλήλων, ἀντὶ ἐνὸς θρησκευτικοῦ μεθ' ἐνὸς ἐθνικοῦ ὀνόματος, εἶναι ἀδιανόητα, εἶναι ὥσεί τις ἔλεγεν Ἑλληνες Τούρκοι, Γάλλοι Γερμανοὶ, Ἰταλοὶ Ἀγγλοὶ, κττ.

Περγαμηνὰς ἀπαιτοῦμεν καθ' ἐκάστην παρὰ τῶν ἱατρῶν κλπ. καὶ πολλάκις διαλαμβάνομεν περὶ παλαιῶν περγαμηνῶν· καθ' ἐκάστην ἀκούομεν περὶ μαγνητῶν, περὶ μαγνητικῆς βελόνης, περὶ μαγνητισμοῦ· ἀλλ' οὐδὲ εἰς τῶν χιλίων τῶν μεταχειριζομένων τὰς λέξεις ταύτας ἐνθυμεῖται ὅτι ἀπὸ τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων Περγάμου καὶ Μαγνησίας ἔχουσι τὴν ἀρχὴν τὰ ὀνόματα ταῦτα. Μεγάλη καὶ φοβερά ἀπεδείχθη καὶ τὸ πάλαι καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἡ δύναμις τῆς ψήφου καὶ τοῦ ψηφίζομαι ἢ, ὅπως σήμερον λέγομεν κατὰ μεταγενεστέραν χρῆσιν, ψηφίζω. Μέγα δύναται παρ' ἡμῖν καὶ τὸ ἐκ τοῦ ψηφίζω γενόμενον ψηφῶ = τιμῶ, σέβομαι καὶ τὸ ἐναντίον αὐτοῦ ψηφῶ καὶ ἀναψηφῶ. Καὶ ὅμως ἡ ἀρχὴ πάντων τούτων εἶναι ἐκ τοῦ ψῶ, ὅθεν καὶ ψήκτρα καὶ ψῆγμα καὶ ψάμαθος καὶ ψαθυρὸς (ὅθεν τὰ ἐν Χίφ ἀξιόλογα ψαθοῦρια) κττ., ἐδήλου ἄρα ἡ ψῆφος (Δωριστὶ ψᾶφος) οὐδὲν ἄλλο ἢ μικρὸν λίθον στρογγύλον, τετριμμένον καὶ λελει-

ασμένον, οἷοι οἱ παρὰ τὴν θάλασσαν, ἐψησμένον· ἐπειδὴ δ' ὅμως τοιούτων λίθων ἐποιοῦντο χρῆσιν κατὰ τὰς ψηφοφορίας καὶ κατὰ τοὺς λογισμούς, ὅπως καὶ νῦν οἱ ἡμέτεροι ἀγρόται, διὰ τοῦτο ψηφίζομαι ἐδήλου ἐκλέγω, λογαριάζω καὶ ψῆφος = γνώμη, ἀπόφασις κλπ., ὅθεν αἱ λοιπαὶ σημασίαι.

Παρὰ τῶν Ἰταλῶν κατακτητῶν κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ἐμάθομεν τὴν λέξιν μονέδα, ἣν καὶ μεταφορικῶς πολλάκις ἐπὶ ἀνθρώπων κιβδήλου χαρακτηῖρος λέγομεν, κακὴ ἢ ψεύτικη μονέδα. Ἡ λέξις αὕτη ἔχει τὴν ἀρχὴν ἐκ τοῦ λατ. *monēta*, ὅπως οἱ Ῥωμαῖοι ἐπωνόμασαν τὴν Ἡραν, ὅτε ἐν δεινοῖς καιροῖς σωτηρίως αὐτοὺς παρήνεσε (*monuit*), διὸ καὶ ναὸν ὠκοδόμησαν καὶ ἀφιέρωσαν αὐτῇ μετὰ τοῦ ὀνόματος τούτου. Ἐπειδὴ δὲ βραδύτερον ἔτυχεν ἐν τῷ ναῷ τούτῳ, τῷ τῆς Ἡρας *monetae*, νὰ ἰδρυθῇ τὸ πρῶτον ἐν Ῥώμῃ ἀργυροκοπεῖον, ὠνομάσθη καὶ τὸ ἀργυροκοπεῖον καὶ τὰ κοπέντα ἀργύρια διὰ τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος, ὅθεν καὶ ἡμεῖς καὶ οἱ Νεολατινικοὶ λαοὶ παρέλαβον (*monnaie* Γαλλ.).

Ἐν τῇ ἀναπτύξει τῆς σημασίας τῶν λέξεων ῥωμαντικός, ῥωμάντζα κττ. (ἐκ τοῦ Ῥώμη) κεῖται ὁλόκληρον κεφάλαιον γραμματολογίας· δυνάμεθα δὴλ. ἐκ τούτων νὰ μάθωμεν πῶς ἀνεπτύχθησαν ἐν ταῖς διαφόροις ἐπαρχίαις τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους αἱ κατὰ πρῶτον ἀκαλλιέργητοι διάλεκτοι καὶ ἀντετάχθησαν πρὸς τὴν τῶν λογίων καὶ πεπαιδευμένων εὐγενεστέραν νομιζομένην Λατινικήν, πῶς πᾶσα ἡ νεωτέρα διηγηματικὴ φιλολογία ἀνεπτύχθη μάλιστα πάντων ἐξ ἔργων καὶ δι' ἔργων συντεταγμένων ἐν ταῖς διαλέκτοις ταύταις καὶ ὀνομαζομένων κατ' αὐτάς, πῶς ὁ χαρακτηρ καὶ τὸ ὕψος τῆς διηγηματικῆς φιλολογίας ταύτης ἐν πάσῃ τῇ Εὐρώπῃ καὶ οὐχ ἥκιστα ἐν Γερμανίᾳ διεμόρφωσε σχολὴν τινα ποιητῶν καὶ μουσικῶν κττ.

Ὅμοιως ἐκφράζομεν συντομώτατα ὅλον κεφάλαιον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν ἱστορίας λέγοντες αἵρεσις, αἵρετικὸς καὶ τὸ ῥῆμα (αἱ)ρεσεύω, καὶ δηλοῦντες οὕτως, ὅτι τινὲς οὐ κατὰ τὸν γενικῶς ἀποδεδεγμένον τρόπον ἐπεθύμουν ἢ ἐπιθυμοῦσι νὰ λα-

τρεύωσι τὸν θεόν ἢ νὰ ἐκτελώσῃ τι, ἀλλὰ κατ' ἰδίαν αὐτῶν ἐκλογὴν, προτίμησιν, αἵρεσιν.

Ὅμοίως λέγομεν κεφάλαιον τῆς ἱστορίας τῶν ἐθνῶν, ὅταν μεταχειριζώμεθα τὸ ὄνομα σκλάβος, τ' ἔ. τὸ τῶν ἰσχυρῶν ἡμῶν γειτόνων Σλαύων, παλαιότερον Σκλάβων, εἰς δῆλωσιν τῶν δούλων, τῶν ἀργυρωνήτων, καὶ τὸ ἐντεῦθεν σκλαβιά εἰς δῆλωσιν τῆ δουλείας· ὁμοίως ὅταν λέγωμεν φράσεις οἷον «δὲν εἶν' ὁ Θεὸς Ἀρβανίτης» ἤτοι ἄδικος, ὥστε νὰ μὴ τιμωρήσῃ τὸν ἀδικοῦντα· ἢ ὅταν τὸν σιδηρὸν, δι' οὗ σιδηρώνουν τὰ φορέματα οἱ ῥάπται, ὅταν ὑπερβαλλόντως καίη, ὀνομάζωσι Τοῦρκον. Οἷα πείρα ἢ μάλλον οἷα κακοπειρία δὲν κρύπτεται ὑπὸ τὰς μικρὰς ταύτας λέξεις! Ἡ ἐτυμολογία τοῦ ὀνόματος μῆνη ὡς δηλοῦντος τὸν μετρητὴν παρέσχεν ἡμῖν σπουδαίαν ὄψιν τοῦ τρόπου, καθ' ὃν οἱ ἀρχαιότατοι ἡμῶν προπάτορες ἀντελαμβάνοντο καὶ ἐφαντάζοντο τὰ οὐράνια σώματα, ὅτε ἔδωκαν εἰς τὸν δορυφόρον τῆς γῆς τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην ὑπολαβόντες τὴν χρονικὴν διαίρεσιν τὴν ὀριζομένην διὰ τῆς μεταβολῆς τῶν φάσεων τῆς σελήνης ὡς τὴν οὐσιωδεστάτην ιδιότητα τοῦ οὐρανίου τούτου σώματος. Πλειστάκις δὲ συμβαίνει τοῦτο, ἤτοι πλειστάκις αἱ περ τῶν ἀρχαίων ἐκείνων χρόνων καὶ λαῶν γνώσεις καὶ δοξασταὶ ἡμῶν αὐξάνονται καὶ ἐξακριβοῦνται διὰ τῆς ἱστορίας τῆς γλώσσης.

Ἐπὶ ταύτης δὲ τῆς ιδιότητος τῆς γλώσσης, ὅτι δηλ. διδάσκει ἡμᾶς καὶ περὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ βίου καὶ περὶ τῆς ἐξωτερικῆς ἱστορίας καὶ τοῦ βίου τῶν λαῶν, στηρίζεται, ὅπως ἐν ἀρχῇ τῶν ἐρευνητῶν ἡμῶν κατεδείχθη, ἐν μέρει ἡ μεγάλη σημασία καὶ τὸ γενικὸν διαφέρον τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης.

Ἄλλ' ἂν κατὰ τὰ εἰρημένα ἢ γνώσις τοῦ ἐτύμου ἔχῃ μεγίστην σημασίαν καὶ σπουδαιότητα ὡς πρὸς τοὺς ἐπιστημονικῶς ἀσχολούμενους περὶ τὸν βίον καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς γλώσσης, τοῦναντίον ὡς πρὸς τὴν πρακτικὴν χρῆσιν τῆς γλώσσης μικρὰν μόνον ἔχει ἀξίαν. Διότι ἂν ἡμεῖς ἠθέλομεν ὀφείλει νὰ ἐνθυμώμεθα διαρκῶς, διατί καὶ ἀπὸ τίνος χρόνου σημαίνουν αἱ λέξεις τοῦτο ὅπερ νῦν σημαίνουν, ἢ γλώσσα ἔμελλε κατ' ἀνάγκην ν' ἀπολέσῃ πολὺ τῆς εὐχρη-

στίας αὐτῆς. Αἱ πλείσται τῶν φράσεων τῆς μητρικῆς ἡμῶν γλώσσης θὰ ἐξεβάλλοντο εὐθύς, ἂν τοῦτο ἐθεωρεῖτο καὶ ἀπηρτεῖτο ὡς δικαίωμα ὑπάρξεως τῶν παραγομένων λέξεων, ἂν δηλ. ἀπηρτεῖτο, ἵνα ὑπάρχῃ αἰσθητὸς σημασιολογικὸς δεσμὸς μεταξύ τούτων καὶ τῶν ἐξ ὧν παρήχθησαν πρώτων λέξεων. Διὰ τοῦτο εἶναι παντάπασι πλημμελεῖς, ἐάν τις χαρακτηρίζῃ ὡς αἰσθημα τῆς γλώσσης τὴν τάσιν, ἵνα διατηρῶνται ἐν τῇ μνήμῃ ἡμῶν ἡ πρώτη δύναμις καὶ σημασία τῶν τυπικῶν στοιχείων καὶ ἡ πρώτη σημασία εἰκονικῶν ἐκφράσεων, καὶ ἐὰν ἀπονέμῃ μεγάλην σημασίαν εἰς τὴν ἐπὶ μακρὸν διατήρησιν τῆς τάσεως ταύτης καὶ σημαίνῃ τὸν ἐξαφανισμὸν αὐτῆς ὡς κατὰπτωσιν ἄγουσαν κατ' ἀνάγκην εἰς διαφθοράν τοῦ φθογγικοῦ συστήματος καὶ τοῦ γραμματικοῦ διακόσμου τῆς γλώσσης. Οὐχί ! Ὅπως τούναντίον ἡ ἀντίστροφος τάσις παρίστησιν ἀληθῶς τὴν ἀληθῆ καὶ γνησίαν ἀρχὴν τῆς προόδου καὶ γίνεται αἰτία τῆς φθογγικῆς καὶ σημασιολογικῆς ἀναπτύξεως τῆς γλώσσης, διὸ καὶ ἀκριβῶς μέγιστον ἐπικρατεῖ ἐν ταῖς πλείστον ἀνεπτυγμέναις καὶ διαδοδομέναις γλώσσαις, ὅπως κατωτέρω θὰ ἴδωμεν. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι, ὅταν τις διαρκῶς ἔχῃ συνείδησιν τῆς πρώτης σημασίας εἰκονικῆς τινος ἐκφράσεως σημαινούσης νῦν πνευματικὸν ἢ φιλοσοφικόν τι, τότε ἡ ἔκφρασις εἶναι ζωηροτέρα καὶ ἰσχυροτέρα, καὶ ἔχει μείζονα πλαστικὴν καὶ γραφικὴν σαφήνειαν. Ἀλλ' ὅμως ἡ ζωηρότης τοῦ λόγου εἶναι ιδιότης ἀντὶ ὑπερβαλλόντως μεγάλης δαπάνης προσγινομένη πρὸς βλάβην τῆς σαφηνείας, τῆς ξηρᾶς νηφαλιότητος καὶ ἀκριβείας. Πρόσθετος τούτοις, ὅτι ὅταν ἀρχαῖαι εἰκόνες καὶ μεταφορικαὶ ἐκφράσεις ἀποτριβῶσι διὰ τῆς χρήσεως καὶ καταστῶσι συνήθεις, δύνανται κάλλιστα, ἐὰν ἀληθῆς τούτων ὑπάρχῃ ἀνάγκη, ν' ἀναπληρωθῶσι δι' ἐκλογῆς νέων. Πρὸς δὲ τούτοις, ὅταν ἡ χρῆσις ἀπὸ τῶν ἀμέσως προσπιπτόντων, τῶν ἄνευ τινὸς σκέψεως προσγινομένων, μεταβάλληται εἰς λόγον περίτεχνον, ἐσχηματισμένον καὶ τετορνευμένον, τότε δύνανται μὲν ἀληθῶς ἐτυμολογικαὶ σκέψεις καὶ λογισμοὶ νὰ ἐξαρθῶσι ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον καὶ νὰ γένωνται πολλῆς σπουδῆς ἄξιοι ὡς πρὸς τὴν διαύγειαν,

ἤν πᾶσα λέξις ὀφείλει νὰ ἔχῃ, διότι τότε ἐκφράζονται δι' αὐτῶν δευτερεύουσαι τινες λεπτὰι σημασίαι, παρέχουσαι οὕτως εἰς τὰς λέξεις βάθος καὶ ἰσχύν, ἐνῶ ἄλλη συνώνυμος περίπου λέξις τιθεμένη ἐν τῇ θέσει ταύτῃ ἔμελλε νὰ εἶναι ἀσθενὴς καὶ ἄνευ ἐνεργείας. Πολλάκις δὲ δύναται τις νὰ καταστήσῃ λέξιν τινα ἔτι ἰσχυροτέραν ὑπεμφαινῶν κατόπιν τῆς μεταφορικῆς σημασίας αὐτῆς τὴν κυρίαν. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα εἶναι τεχνάσματα, ὧν μάλιστα ἡ ἀξία, κατ' ἐμὴν γνώμην, εὐκόλως ὑπερτιμᾶται, διότι οὔτε ἐν πάσαις ταῖς λέξεσιν οὔτε ἐνώπιον ὁποίωνδῆποτε ἀκροατῶν εἶναι δυνατὴ ἡ χρῆσις καὶ ἐφαρμογὴ αὐτῶν, ὅπως ἐκ τῶν ἀνωτέρω παρατεθέντων εὐκόλως πείθεται ἕκαστος. Οὕτω π. χ. δύναται τις ὁμιλῶν περὶ τῶν Σλαύων ἐν Ἑλλάδι ἢ ἀλλαχοῦ ἐκτὸς τῶν Σλαυικῶν χωρῶν νὰ εἴπῃ ἀντὶ τοῦ νέου τύπου Σλαῦοι τὸν παλαιότερον τύπον Σκλάβοι ὑπαινιττάμενος οὕτω τὴν ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας καὶ μέχρι τῶν ἐσχάτων χρόνων ἐπικρατήσασαν ἐν τοῖς Σλαύοις δουλείαν τοῦ πλήθους. Ὁμοίως δυνάμεθα νὰ πράξωμεν τοῦτο καὶ ἐπὶ ἄλλων πολλῶν λέξεων. Οὕτως ὁ Ἀριστοφάνης εἶπε περὶ τοῦ Κλέωνος, ὅτι αὐτοῦ ὁ πρωκτὸς ἐστὶν αὐτόχρημ' ἐν Χάοσι, τῷ χειρ' ἐν Αἰτωλοῖς, ὁ δὲ νοῦς ἐν Κλωπιδῶν. Ὁμοίως διηγεῖται ὁ Ἀθηναῖος ὅτι «πρὸς ἀδολέσχην τινὰ διηγούμενον ὅτι παργέγονεν ἀφ' Ἑλλησπόντου· πῶς οὖν, φησὶν, εἰς τὴν πρώτην πόλιν οὐχ ἦκες τῶν ἐκεῖ; τοῦδ' εἰπόντος «εἰς ποῖαν;» «Εἰς Σίγειον», εἶπεν,

Ἐνίοτε δύναται τις λέξις νὰ λέγηται οὕτως ὥστε καὶ κυριολεκτικῶς καὶ μεταφορικῶς νὰ εἶναι δυνατόν νὰ ἐκληφθῇ καὶ τότε παράγονται εὐφυσολογίαι ἢ λογοπαίγνια. Ἄλλοτε δ' ὅμως οὐδὲ τοῦτο εἶναι δυνατόν, ἀλλ' αἱ λέξεις λαμβάνονται ἐπὶ μιᾷς μόνῃς ἐννοίας. Οὕτω γράφει ὁ Ἀθηναῖος «Λεόντιον κατακειμένη μετὰ ἔραστοῦ, ἐπεισελθούσης εἰς τὸ συμπόσιον Γλυκέρας καὶ τοῦ ἔραστοῦ αὐτῆς ταύτῃ μᾶλλον προσέχοντος, κατὰστυγνος ἦν· ὡς δ' ἐπιστρέψας ὁ γνώριμος αὐτὴν ἠρώτησε τί λυπεῖται, «ἢ ὕστερα μὲ λυπεῖ», ἔφη· ἔνθα

τὸ ὑστέρα δηλοῖ τοῦτο μὲν τὴν κατόπιν ἐλθοῦσαν, τὴν ὑστέραν, ἥτις καὶ ἦν ἀληθῶς αἰτία τῆς λύπης, τοῦτο δὲ τὴν μήτραν. Ὅμοίως λέγει Ἀριστοφάνης ἐν Εἰρήνῃ «οἰκήσετε νῦν καλῶς οὐ πράγματ' ἔχοντες ἀλλὰ συκολογοῦντες (πρβλ. αὐτῷ στ. 1350 «τῆς δ' ἡδὺ τὸ σῦκον»). Ὅμοίως φέρεται ἀνέκδοτόν τι νεώτερον, καθ' ὃ κληρικός τις συνεσθίων μετὰ τινος γυναικὸς ἤρξατο ἀποκόπτων ἀνὰ μίαν τὰς ῥάγας τῆς σταφυλῆς καὶ ἐσθίων, ἀφοῦ πρότερον εἶπεν «ἔλα νὰ σταφυλίσωμεν», ὃ κατὰ τὴν προφορὰν τῶν βορείων Ἑλλήνων τῶν ἀποκοπτόντων τὸ ἄτονον οὐ, ἐδήλου καὶ «ἔλα νὰ σ(ου) τὰ φιλήσωμεν». Προφητεῖον τὸ φάσμα πρὸς τὸν Μάχβεθ ἐν τῷ ὁμωνύμῳ δράματι τοῦ Σαίξπηρ ὅτι «ὁ Μάχβεθ δὲν θὰ νικηθῇ, ἐκτὸς ἐὰν κινήσῃ ἔς τὴν Δουνσινάνην ν' ἀνεβῇ τὸ δάσος τῆς Βερνάμης», ἐνόει τὴν λέξιν δάσος κατ' ἄλλον τρόπον καὶ κατ' ἄλλον ὁ Μάχβεθ· διὸ καὶ ὅτε κατόπιν ὁ Μαλκόλμ παρήγγειλεν εἰπὼν «ὁ κάθε στρατιώτης μας ἓνα κλαδί ἅς κόψῃ, κί' ἅς τὸ κρατῇ ἔς τὰ χέρια του, ὥστε ἡ δύναμίς μας νὰ σκιασθῇ· καὶ ὁ ἐχθρὸς ποῦ μας παραμονεύει νὰ γελασθῇ ἔς τὸ μέτρημα. . .» καὶ οἱ στρατιῶται ἔπραξαν τοῦτο, ὁ ἀγγελιαφόρος ἰδὼν τὰ κλαδιά κινούμενα ἀναγγέλλει πρὸς τὸν Μάχβεθ, ὅτι «ἔξαφνα μ' ἐφάνη, ὅτι τὸ δάσος προχωρεῖ», καὶ τότε οὗτος νοεῖ τὴν ἀληθῆ ἔννοιαν τοῦ χρησμοῦ.

Ἄλλὰ τοιαῦται διαστροφαὶ τῆς ἐκδοχῆς τῶν λέξεων εἶναι πάντοτε ἐξαιρέσεις. Συνήθως οἱ ἄνθρωποι τὰς πλείστας λέξεις οἶον χάρτης, βιβλίον, δάσος, κττ. μεταχειριζόμεθα καὶ νοοῦμεν κατὰ τὸν φυσικόν, πρῶτιστα προσιτὸν πᾶσι τρόπον.

Τὸ ἰσχύον περὶ τῶν λέξεων τούτων Χίμαιρα, περγαμηνή, μαγνήτης, ψῆφος κττ, ἰσχύει καὶ περὶ τῶν ἄλλων τῆς ἡμετέρας γλώσσης, τ. ἔ. ἡ ἀρχὴ αὐτῶν εἶναι ἢ τετριμμένη, σκοτεινὴ ἢ μόνοις τοῖς λογωτέροις γνωστὴ καὶ αἰσθητὴ, τοῖς δὲ πολλοῖς ὅλως ἄγνωστος. Καθόλου εἰπεῖν ἐκάστη λέξις εἶναι καὶ ὡς πρὸς ὅσα ἀμέσως καὶ ἀπ' εὐθείας ἐκφράζει καὶ ὡς πρὸς ὅσα ἐμμέσως μόνον ἐπιτρέπει

νὰ νοηθῶσι, πάντοτε τοιαύτη οἶαν διεμόρφωσεν αὐτὴν ἡ χρῆσις. Ὀλίγαι λέξεις τῆς Ἑλλην. γλώσσης ἔχουσιν ἐν τῇ συνειδήσει ἡμῶν τηλικούτον θέληγητρον ὅσον αἱ λέξεις (ἐ)λευθερία καὶ παλληκάρια. Καὶ ὅμως οὐδετέρα τούτων ὀφείλει τὴν μεγίστην ταύτην δύναμιν, τὴν μαγεϊάν ἀληθῶς αὐτῆς εἰς τὸ ἔτυμον, εἰς τὴν γένεσιν αὐτῆς. Ἡ μὲν ἀναφερομένη εἰς τὸν πολιτικὸν βίον σχετίζεται πάντως πρὸς τὸ ἐλευ(θ)-σομαι, ἡλυθον, Ἰνδ. rōdhati = αὐξάνεται, καὶ ἐδόηλου τὸν ἐρχόμενον, ἀνερχόμενον, ἀνυψούμενον· ἡ δὲ λέξις παλληκάρι πρὸς τὸ ἐξ οὗ ἐσχηματίσθη πάλληξ ἀνθ' οὗ πάλλαξ ἐλέγετο ἐπὶ τῶν ἀρχαίων, καὶ προέρχεται κατὰ τοὺς νεωτέρους ἐτυμολόγους ἐκ τοῦ pal = αὐξάνειν, ὅθεν καὶ πῶλος, καὶ σημαίνει ἀπλῶς νέος· (πρὸβλ. adolescens ἐκ τοῦ adolesco = αὐξάνομαι). Πᾶσαι ἄρα αἱ σημασίαι αὗται οὐδὲν ἔχουσι τὸ ἰδιαίτερον, δι' ὃ ἔδει αἱ λέξεις αὗται νὰ ὑψωθῶσι παρ' ἡμῖν οὕτως. Ἡ λέξις χριστός προήλθεν ἐκ τοῦ χρίω = ἀλείφω, ἀλλὰ διὰ τὴν Ἑβραϊκὴν συνήθειαν τοῦ χρίειν ἐλαίῳ τοὺς ἡγεμόνας χριστός ἐδόηλου ἐκλεκτός, καὶ ἀφοῦ ὠνομάσθη οὕτω καὶ ὁ Ἰησοῦς, ἡ λέξις καθηγιασθη ὅσον οὐδεμία ἄλλη. Τὸ ἔτυμον αὐτῆς ἡκιστα πάντων ἐβोधήσεν αὐτὴν, οὐδὲ θὰ ἡδυνάτο τις νὰ προῖδῃ καὶ προείπῃ τὴν μέλλουσαν εὐκλειαν αὐτῆς. Τὸ αὐτὸ λεκτέον καὶ περὶ τῆς λέξεως σταυρός, ἥτις ἀπὸ ἀτιμαστικοῦ θανατικοῦ μέσου (πρὸβλ. τὸ σήμερον ἀγγόνη, κρεμάλα), δι' ἱστορικοὺς λόγους ἀπέβη τιμιωτάτη.

Οὐδεμία λέξις, καίπερ κακὴ ἀληθῶς καὶ κακὰ σημαίνουσα ἐθαυμάσθη καὶ ἐκλείσθη μᾶλλον τῆς λέξεως κλέπτῃς, καὶ οὐδεμία ξένη λέξις ἡγαπήθη παρ' ἡμῖν ὅσον ἡ λέξις ἀρματωλός. Καὶ ὅμως τὸ ἔτυμον τῆς λέξεως κλέπτῃς μᾶλλον εἰς φόγον καὶ καταδιδῶξιν ἢ εἰς ἔπαινον καὶ μίμησιν ὤφειλε ν' ἀγάγῃ, ἄλλως τε καὶ ἀφοῦ διὰ πάντων τῶν αἰώνων καὶ αὐτὴ ἡ λέξις καὶ τὸ ἐξ οὗ παρήχθη ῥῆμα κλέπτω ἦσαν πασίγνωστοι, δυστυχῶς δὲ καὶ ἐν πολλῇ χρήσει. Ἀλλ' ὅτε ἕνεκα ἱστορικῶν λόγων ἄνδρες γενναῖοι ἀναλαβόντες τὸ εὐγενέστατον τῶν ἔργων, τὴν ἀνακούφισιν καὶ ἐλευθέρωσιν

τῆς πατρίδος, ἐπωνομάσθησαν ἄρματωλοὶ καὶ κλέφτες, αἱ λέξεις ἐξηυγενίσθησαν ὅλως ἀσχέτως πρὸς τὸ ἔτυμον αὐτῶν.

Ἐπὶ τούτου δὲ καὶ μόνου στηρίζεται καὶ ἡ διαφορὰ τῶν γνησίων δημωδῶν λέξεων ἀπὸ τῶν δανεισθεισῶν εἴτε ἐκ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς εἴτε ἐξ ἄλλης τινὸς γλώσσης, ὅτι δηλ. αἱ ἀληθῶς δημοτικαὶ (οὐχὶ δ' ὅμως καὶ αἱ διαλεκτικαὶ) εἶναι πασίγνωστοι, τὸναντίον δὲ αἱ πλεῖσται τῶν δανεισθεισῶν μόνοις τοῖς λογίοις, διὸ καὶ μείζονα αἰσθησιν ἔχομεν τῶν δημοτικῶν, καὶ ὅπου πρόκειται οὐχὶ περὶ λογισμοῦ ἀλλὰ περὶ αἰσθήματος, λ.χ. ἐν τῇ ποιήσει, προτιμῶμεν αὐτὰς ὡς μᾶλλον αἰσθητάς, οὐχὶ δὲ οὐδαμῶς ὡς γνωστοτέρας κατὰ τὸ ἔτυμον. Πόσον ὀλίγον ὁδηγεῖται ἡ κρατοῦσα χρῆσις ὑπὸ τῆς γνώσεως ἢ ἀγνοίας τοῦ ἐτύμου τῶν εὐχρήστων λέξεων, δύναται τις εὐκόλως νὰ παρατηρήσῃ σαφέστατα καὶ ἐν ἄλλοις παμπόλλοις φαινομένοις τῆς ἡμετέρας γλώσσης. Εὐκόλος βεβαίως εἶναι ἡ κλίσις ὀνομάτων καὶ ῥημάτων ἐχόντων κοινὰ καὶ τοὺς φθόγγους καὶ τὴν σημασίαν, λ.χ. ἀκούω ἀκούεις ἀκούει, ἤκουσα, θ' ἀκούσω, ἀκούομαι, ἤκούσθην, θ' ἀκουσθῶ, ἡ ἀκοή τῆς ἀκοῆς τὴν ἀκοήν κττ. ἀλλ' ὅμως παρὰ πάντα ταῦτα τίς ἡμῶν ἐνόησέ ποτε τὴν δυσκολίαν τοῦ ἔρχομαι, ἦρθα, ἔλα, ἄς ἔρθῃ, ἔλᾱτε, ἄς ἔρθουν; ἢ τοῦ λέγω, ἔλεγα, εἶπα, θὰ εἶπω, ἢ τὸν βλέπω, εἶδα, τρώγω, ἔφαγα κττ.; Καθ' ὃν δὲ τρόπον ἐν τούτοις συνάπτομεν τὰ διάφορα ταῦτα στοιχεῖα διὰ τὴν ὁμοίαν σημασίαν εἰς ἓν σύστημα, οὐ τὴν δυσκολίαν οὐδαμῶς αἰσθανόμεθα, οὕτω καὶ τάνάπαλιν δυνάμεθα νὰ χωρίσωμεν ἀλλήλων λέξεις, αἵτινες κατὰ τοὺς ἄλλως ἐν τῇ γλώσσῃ κρατοῦντας νόμους ὤφειλον νὰ συνέχωνται ἀδιαλείπτως. Ὅσηδὴ ποτε καὶ ἂν ἤθελεν εἶναι ἡ ὁμοιότης τοῦ τύπου καὶ τῶν φθόγγων πρὸς ἀλλήλους, ἡμεῖς δὲν κωλυόμεθα ὑπὸ τούτων νὰ συνάψωμεν νέους αὐθαιρέτους τῶν ἐννοιῶν συνειρμούς καὶ χαλαρώσωμεν τοὺς πρότερον ἐκ μακρᾶς συνηθείας συνάπτοντας τὰ στοιχεῖα ταῦτα πρὸς ἀλλήλα. Οὕτω π.χ. τὸ Χριστὸς ἐχωρίσθη ἐντελῶς ἀπὸ τοῦ χρίω, τὸ ζυγώνω ἀπὸ τοῦ ζυγός, τὸ μαζὶ ἀπὸ τοῦ μᾶζα τοῦ σω-

ζομένου ἔτι ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑλληνικῇ καὶ σημαίνοντος χόρτον τι πυκνῶς φυόμενον.

Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα, ἃ εὐκόλως ἠδύναντο καὶ νὰ πολλαπλασιασθῶσιν, ἀποδεικνύουσιν ἐκ νέου τὴν ἀπόλυτον κυριότητα, ἣν τὸ πνεῦμα ἔχει ἐπὶ τοῦ ὀργάνου αὐτοῦ, τὴν ἐμφανιζομένην ἐν τῇ εὐκολίᾳ καὶ ταχύτητι, μεθ' ἧς ἡμεῖς κατὰ τὰ εἰρημένα ἐκ τῶν πολλῶν καὶ σφόδρα πολλάκις ἀφισταμένων ἀπ' ἀλλήλων σημασιῶν λέξεώς τινος ἐκλέγομεν ἀκριβῶς ἐκείνην, ἥτις εὐαρμостεῖ πρὸς τὰς περιστάσεις καὶ πρὸς τὰ συμφραζόμενα. Ταῦτα βοηθοῦσιν ἡμῖν νὰ διαγνώσωμεν τὴν ἀληθῆ σχέσιν τοῦ ἡμετέρου λόγου πρὸς τὰ διανοήματα ἡμῶν, καὶ νὰ μάθωμεν ὅτι ὁ λόγος ἡμῶν παρίσταται τοῖς διανοήμασιν ὡς στήριγμα καὶ μέσον εἰς ἔκφρασιν αὐτῶν, οὐχὶ δ' ὡς ὁδηγὸς καὶ ἀδιάσπαστος συνοδός.

Καταπαύομεν τὴν ἐπιθεώρησιν τῶν κυρίων φαινομένων ἐν τῷ βίῳ τῆς γλώσσης. Ἐν τῷ προσεχεῖ Ἀναγνώσματι θ' ἀσχοληθῶμεν περὶ τὰ ἐξωτερικὰ γεγονότα τὰ ἐπιβραδύνοντα ἢ ἐπιταχύνοντα τὴν ἐμφάνισιν τῶν εἰρημένων φαινομένων καὶ θὰ ἐξετάσωμεν τὸ τελικόν πόρισμα, εἰς ὃ ἄγουσιν, ἥτοι τὴν διάσπασιν τῶν γλωσσῶν εἰς διαλέκτους.

ΑΝΑΓΝΩΣΜΑ ΠΕΜΠΤΟΝ

Ἡ διαφορὰ ἐν τῇ ταχύτητι καὶ τῷ τρόπῳ τῆς γλωσσικῆς ἀναπτύξεως καὶ αἱ αἰτίαι αἱ ὀρίζουσαι τὴν διαφορὰν ταύτην. — Πῶς μεταβάλλεται ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα. — Τίνες ἐξωτερικαὶ περιστάσεις προάγουσι καὶ βοηθοῦσι τὸ συντηρητικὸν ἐν τῷ βίῳ τῆς γλώσσης. — Πῶς ἀναφαίνονται αἱ διάλεκτοι. — Πῶς ἡ ἐνότης τῆς γλώσσης διατηρεῖται, ἐπιτυγχάνεται ἢ ἐπιδίδωσιν. — Τεκμήρια τούτων. — Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς γλώσσης. — Διάλεκτοι καὶ γλῶσσα.

Ἐν τοῖς τρισὶ τελευταίοις Ἀναγνώμασιν ἐζητήσαμεν νὰ ἐρευνήσωμεν καὶ διὰ παραδειγμάτων διασαφήσωμεν τὰ κυριώτατα φαινόμενα κατὰ τὴν ἀδιάλειπτον ἐκείνην ἀλλοίωσιν, ἥτοι τὴν ἀδιάλειπτον ἐξέλιξιν, τὴν ἀποτελοῦσαν τὸν βίον τῆς γλώσσης. Εὗρομεν δ' ὅτι ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖος ὅρος ὑπάρξεως τῆς γλώσσης εἶναι, ἵνα αὕτη ἐν τῷ στόματι καὶ τῷ πνεύματι τοῦ λαλοῦντος αὐτὴν ἔθνους ὑποβάλληται εἰς συνεχῇ προσαρμογὴν πρὸς τὰς ἀνάγκας καὶ εἰς ἀδιάλειπτον εὐτρεπισμὸν κατὰ τὰς ἐκάστοτε κλίσεις καὶ ιδιοτροπίας αὐτοῦ. Τὰ φαινόμενα ταῦτα ἀναφέρονται, καθ' ἃ εἶδομεν, καὶ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν μέρος τῆς γλώσσης, ἥτοι τοὺς προφερομένους καὶ ἀκουομένους φθόγγους, καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικόν, ἥτοι τὰς ἐννοίας, τὸ πνευματικὸν περιεχόμενον τῆς γλώσσης. Καὶ περὶ μὲν τῶν ἐξωτερικῶν ἐμάθομεν, ὅτι ταῦτα καθόλου εἰπεῖν εἶναι δύο εἰδῶν, ἥτοι πρῶτον μὲν φέρουσι τὸν χαρακτῆρα τῆς διαλύσεως καὶ ἀπωλείας, ἅτε συνιστάμενα τοῦτο μὲν ἐν τῇ βραχύνσει καὶ ἀποτριβῇ ὑπαρχουσῶν λέξεων, τοῦτο δὲ ἐν τῇ βραχύνσει τυπικῶν στοιχείων καὶ ἐν τῇ μετ' αὐτῆς συνημμένῃ ἀπωλείᾳ τύπων, τοῦτο δὲ ἐν τῇ ἀποβολῇ γλωσσικῶν διαφορῶν, κατ' ἀναλογίαν δὲ πρὸς ταύτας καὶ σημασιολογικῶν, τοῦτο δὲ τέλος ἐν τῇ ἐξαφανίσει καὶ ἀπωλείᾳ ἀρχαίων λέξεων καὶ φράσεων. Δεύτερον δὲ δεικνύουσι γενικὴν ἀρχὴν τῆς προόδου, ἅτε παρέχοντα μέσα τὸ μὲν εἰς ἀναπλήρωσιν τῆς

ἐπελθούσης φθορᾶς, τὸ δὲ εἰς κατασκευὴν νέων φραστικῶν τύπων ἐπιτυγχάνονται δὲ ταῦτα, ἐπειδὴ ἀρχαῖον γλωσσικὸν ὕλικὸν διὰ τῆς ἀρχῆς τῆς συνθέσεως μεταχωνεύεται εἰς νέους τύπους, ἐκ λέξεων μετ' αὐτοτελῶν ἐννοιῶν σχηματίζονται τυπικὰ στοιχεῖα, καὶ τυχαῖαι φθόγγων διαφοραὶ κατορθοῦνται νὰ καταστῶσι φορεῖς χαρακτηριστικῶν σημασιολογικῶν διαφορῶν. Ἄλλ' ἢ οὕτως ἀνερχομένη καὶ κατερχομένη ἐξωτερικὴ ἐξέλιξις αὕτη εἶναι ἀπλῶς καὶ μόνον ἡ συνοδὸς καὶ ὁ ἀπαραίτητος ὅρος ποικίλης καὶ αἰεὶ προβαίνουσας ἐπιδόσεως τῆς γλώσσης ὡς πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν περιεχόμενον, ὅπερ κατὰ βούλησιν διευθετεῖ καὶ διαχειρίζεται τὸ σύνολον τοῦ γλωσσικοῦ ὕλικου, εὐρύνει ἢ περιορίζει τὰς σημασίας τῶν λέξεων, μεταβιβάζει ἐξ ἐνὸς κύκλου ἐννοιῶν εἰς ἄλλον, τρέπει τὸ αἰσθητὸν καὶ συγκεκριμένον εἰς πνευματικὸν καὶ ἀφηρημένον, παράγει ἐκ τῆς ἐνότητος πολλαπλότητα, καὶ οὐδέποτε εὐρίσκεται ἐν ἀπορίᾳ περὶ τοῦ πῶς νὰ ἐξεύρη κατάλληλον ὀνομασίαν παντὸς νέου καὶ πρῶτον ἀγνώστου πράγματος, πάσης νέας παραστάσεως καὶ παντὸς νέου πορίσματος. Μέλлонτες δὲ νῦν νὰ χωρήσωμεν περαιτέρω εἰς τὴν διαφώτισιν τῶν κατὰ τὸν βίον τῆς γλώσσης, θὰ ἐξετάσωμεν κατὰ πρῶτον τὴν ἀσταθῆ καὶ ἄνισον ταχύτητα, μεθ' ἧς τὰ φαινόμενα τῆς ἀναπτύξεως ἐκτελοῦνται, καὶ θὰ ἐρμηνεύσωμεν ἓν ἕνα τῶν μάλιστα ἐπιδρῶντων ἐπὶ ταῦτα αἰτίων.

Ὅτι ἡ ταχύτης ἢ τὰ χρονικὰ διαστήματα, μεθ' ὧν ἡ ἐν οἷς ἡ γλῶσσα ἀλλοιοῦται, εἶναι σφόδρα διάφορα, προφανὲς πᾶσιν. Ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀπὸ τοῦ Ὀμήρου μέχρι τοῦ Χριστοῦ μετεβλήθη ἀπείρῳ περισσότερον ἢ ἀπὸ τοῦ δεκάτου αἰῶνος μ. Χ. μέχρι σήμερον. Ἰδίως κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας ἐλάχιστον φαίνεται ἀλλοιουμένη, τοῦλάχιστον ἐν Κρήτῃ σήμερον λαλοῦσιν ὅπως περίπου κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα, ὅτε ἐγράφη ὁ Ἐρωτόκριτος, ὥστε φαίνεται στασιμότης τις. Καὶ πάλιν ἡ διαφορὰ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου μέχρι τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ὑπῆρξε μείζων ἢ μεταξὺ οἰωνδῆποτε ἄλλων ἰσαριθμῶν ἑκατονταετηρίδων. Οὐδ' εἶναι ἡ ἐξέλιξις καὶ ἀλλοτριώσεις αὕτη ὁμοία πανταχοῦ

ἔπου Ἑλληνικὴ γλῶσσα λαλεῖται, ἀλλ' ἀλλαχοῦ μείζων καὶ ἀλλαχοῦ ἐλάσσων, ἀλλαχοῦ παρατηρεῖται ἐν τούτοις τοῖς σημείοις καὶ ἀλλαχοῦ ἐν ἄλλοις (λ.χ. οἱ ἐν Πόντῳ σφίζουσι πολλαχῶς τὴν προφορὰν τοῦ ἡ ὡς ε, πλείστας ἀρχαίας λέξεις, τὴν ἀπαρέμρατον, τὴν προστακτικὴν εἰς -θητι, τὰ εἰς οομαι-οῦμαι ῥήματα, ὄρκοῦμαι ἀπλοῦμαι, γυμνοῦμαι κττ., οἱ Τσάκωνες σφίζουσι τὸ Δωρικόν α, ἀβροντά, ἀ ἀγέ(λ)α, τὸ F ἐν τισι λέξεσι, λ.χ. βαννέ = Φαρνίον κττ.). Ἄλλαι γλῶσσαι μεταβάλλονται ταχύτερον καὶ ἄλλαι βραδύτερον. Ἡ Γερμανικὴ γλῶσσα ἀπὸ τοῦ 13ου μέχρι τοῦ 16ου αἰῶνος ὑπέστη πολλῶ μείζοντας ἀλλοιώσεις ἢ ἀπὸ τοῦ 16ου μέχρι σήμερον, εἰ καὶ πάλιν αἱ ἐν αὐτῇ μεταβολαὶ τῶν τριῶν τελευταίων ἑκατονταετηρίδων ἐν σχέσει πρὸς τὰς συγχρόνους τῆς Ἑλληνικῆς πρέπει νὰ θεωρηθῶσι καταπληκτικαί. Αἱ Νεολατινικαὶ ἢ Ῥωμανικαὶ λεγόμεναι γλῶσσαι, Ἰταλική, Γαλλικὴ, Ἰσπανικὴ, Πορτογαλλικὴ, Ῥαιτικὴ, Ῥωμουνικὴ διαφέρουσι τῆς ἀρχαίας Λατινικῆς ἀσυγκρίτως περισσότερον ἢ ἡ νεωτέρα Ἑλληνικὴ τῆς ἀρχαίας, οὐδὲ διαφέρουσιν πᾶσαι ἐξ ἴσου τῆς Λατινικῆς, ἀλλ' ἡ μὲν μᾶλλον ἢ δ' ἦσσαν. Πρὸς δὲ παρατηρεῖται ὅτι ἐν Ἀμερικῇ γλῶσσαι τινες τῶν αὐτοχθόνων ἐρυθροδέρμων μεταβάλλονται τοσοῦτον ταχέως, ὥστε οἱ νῦν λαλοῦντες αὐτὰς δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ συνδιαλεχθῶσι καὶ συνεννοηθῶσι πρὸς τοὺς προγόνους ἢ ἀπογόνους αὐτῶν, ἂν μόνον διὰ τεσσάρων ἢ πέντε γενεῶν ἐχωρίζοντο ἀπ' αὐτῶν. Τούναντίον δὲ οἱ Βεδουῖνοι τῆς ἐρήμου σήμερον λαλοῦσιν Ἀραβικὴν γλῶσσαν οὕτως ὁμοίαν τῇ γλώσσῃ τῶν φυλῶν ἐκείνων διὰ τῆς ἐρήμου τῶν ὁποίων ὁ Μωϋσῆς ὠδήγησε τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ, ὅσον οὐδεμία ἄλλη ζῶσα καὶ λαλουμένη νῦν ἐν Εὐρώπῃ γλῶσσα ὁμοιάζει πρὸς τὴν κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους λαλουμένην ἀρχαίαν φάσιν αὐτῆς.

Ὑπάρχουσι δ' ὅμως τοσαῦτα καὶ οὕτω διάφορα εἶδη τῆς γλωσσικῆς ἀλλοιώσεως, ὥστε δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ἐπέδρασαν καὶ παρήγαγον τὰς ἀλλοιώσεις ταύτας αἱ αὐταὶ αἰτίαι εἴτε ἐπιβραδύνουσαι εἴτε ἐπιταχύνουσαι, ἢ τοῦλάχιστον δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ἐπέδρασαν ἐπ' αὐτὰς ὁμοιοβάθμως. Ἀναντιλέ-

κτως δὲ τὴν καταφανεστάτην καὶ συνηθεστάτην τοιοῦτου εἶδους αἰτίαν ἀποτελεῖ ἡ μεταβολὴ τῶν ἐξωτερικῶν περιστάσεων, ἡ τοῦ περιβάλλοντος, ἡ τοῦ τρόπου τοῦ βίου, ἡ τῆς πνευματικῆς καὶ σωματικῆς ἐνεργείας, ἡ τῶν ἡθῶν καὶ ἐθίμων, διὸ καὶ περὶ τούτων τὸ κατ' ἀρχὰς θὰ διαλάβωμεν. Πόσον ἰσχυρῶς δύνανται νὰ ἐπιδράσωσι κατὰ τὰς περιστάσεις αἱ τοιαῦται αἰτίαι, θὰ γίνῃ μάλιστα δῆλον, ἂν ἐπιθεωρήσωμεν ἐξαιρετικὴν τινα περίπτωσιν. Ὑποθεθῆσθω ὅτι Ἑλληνικὴ τις ἀγραμμάτων οἰκογένεια ἐρρίφθη αἰφνης ἐπὶ τινα τῶν ἐκ κοραλλίων νήσων τοῦ Εἰρηνικοῦ Ὠκεανοῦ καὶ ὅτι ζῇ αὐτόθι ἐπὶ τινος γεγεῆας ὅλως ἀποκεχωρισμένη τοῦ λοιποῦ κόσμου. Πόσα ἐκ τῶν στοιχείων τῆς μητρικῆς αὐτῆς γλώσσης δὲν θὰ ἐγίνοντο αὐτῇ ὅλως περιττά! Πᾶσαι αἱ ἐκφράσεις αἱ ἀναφερόμεναι εἰς ἀγροτικὰς παραστάσεις, εἰς ἀγρούς καὶ δάση, εἰς ὄρη καὶ κοιλάδας, εἰς τὴν μεταβολὴν τῶν ὥρῶν τοῦ ἔτους, εἰς τὴν θερμοκρασίαν καὶ εἰς τὰς ἐπιδράσεις αὐτῆς ἐπὶ τὸν βίον τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζώων, εἰς τὸ πλῆθος τῶν ἐμπειρῶν, τῶν ἀσχολιῶν ἡμῶν, τῶν ὑλῶν, τῶν προϊόντων καὶ εἰς ἄλλα πάμπολλα, ἅτινα οὐδεμία ἀνάγκη ν' ἀπαριθμῶμεν. Μόνον ἐπὶ τινα χρόνον, πάντως οὐκ ἐπὶ μακρόν, θὰ διετηρεῖτο μέρος τι τῶν περιττῶν τούτων λέξεων ἐν χρήσει διὰ τῆς μνήμης καὶ τῆς προφορικῆς παραδόσεως· ἀλλὰ ταχέως θὰ περιέπιπτον εἰς ἥχους κενούς, ὅπως, ὡς γνωστόν, γίνεται πάντοτε, ἥτοι ἀποβάλλεται τάχιστα ἡ ζωὴ ἐκ λέξεων συνθηματικῶν γενομένων. Πρὸς δὲ θὰ ἐπεταχύνετο ἡ παντελὴς λήθη αὐτῶν διὰ τῆς ἐκνευριστικῆς ἐπενεργείας τοῦ κλίματος καὶ τοῦ τρόπου τοῦ βίου, φαινομένων κατ' ἀνάγκην μελλόντων ταχέως νὰ ἐπέλθωσιν ἐν τοσοῦτῳ στενῷ χώρῳ καὶ ἐν τοιαύτῃ ἀπομονώσει. Ἡ ὀξύτης τῆς διανοίας καὶ ἡ λεπτότης τῶν αἰσθημάτων θὰ ἐξησθένουν. Καὶ ἐν τέλει μετὰ πάροδον ἱκανοῦ χρόνου, ὅτε πάντα τὰ δεινὰ ταῦτα θὰ ἐκορυφοῦντο, θὰ κατήντα ὁ πλούσιος Ἑλλήν λόγος εἰς τὴν αὐτὴν πτωχείαν τὴν χαρκτηρίζουσαν ἐνίας τῶν ζωσῶν διαλέκτων ἐπὶ τῶν Πολυνησιακῶν νήσων. Ὑποθεθῆσθω δὲ καὶ ἡ ἐναντία περίπτωσις, ὅτι δηλ. Πολυνησιακὴ τις οἰκογένεια μετηνέχθη εἰς τὴν νῆσον Ἰσλανδίαν, εἰς

τοποθεσίαν μεγαλοπρεπῇ ἀλλὰ καὶ φοβεράν, ἔνθα αἱ παικιλιώταται ἐντυπώσεις τῆς φύσεως εἰσβάλλουσιν εἰς τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ψυχὴν τῶν κατοίκων, ἔνθα ἐπίπονος ἐργασία καὶ πολλή σκέψις ἀπαιτεῖται καὶ πᾶσαι αἱ πνευματικαὶ καὶ σωματικαὶ δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀπαραίτητοι, ἵνα δυνηθῇ νὰ διατηρήσῃ καὶ καταστήσῃ φορητὸν τὸν βίον αὐτοῦ ἐν τῇ πάλῃ πρὸς τὰς δυνάμεις τῆς φύσεως, καὶ ὑποτεθῇ πρὸς τούτοις ὅτι ἡ οἰκογένεια αὕτη ἐπέζησε τῇ ἐπικινδύνῳ ἀλλαγῇ ταύτῃ τοῦ τόπου, καὶ ὅτι ἡδυνηθῇ νὰ προσαρμοσθῇ πρὸς τὸ καθ' ὁλοκληρίαν ἀλλοιωθὲν περιβάλλον. Πόσον ταχέως θὰ ἐπολλαπλασιάζετο ὁ γλωσσικὸς θησαυρὸς αὐτῆς, πόσον ταχέως θὰ εἰσέρρουσαν εἰς τὴν γλῶσσαν αὐτῆς νέαι ἐκφράσεις πραγμάτων, νέαι ἐκφράσεις φαινομένων, ἐμπειριῶν, ψυχικῶν παθῶν καὶ ἐννοιῶν!

Τὰ ἐκλεχθέντα παραδείγματα ταῦτα παριστῶσιν ἐν ἡυξημένῃ πως κλίμακι φαινόμενον καθ' ἐκάστην ἀπαντῶν ἡμῶν ἐν τῷ βίῳ τῆς γλώσσης. Αὐξάνεται ἢ ἐλαττοῦται τὸ βάθος καὶ πλάτος αὐτῆς κατὰ τὰς περιστάσεις καὶ κατὰ τὰς ἀνάγκας τῶν λαλούντων αὐτήν· γίνεται πλουσιωτέρα ἢ πτωχοτέρα κατὰ τὸ αὐτὸ μέτρον καθ' ὃ καὶ αἱ γνώσεις καὶ ὁ πνευματικὸς ὀρίζων αὐτῶν εὐρύνεται ἢ στενεύεται. Ἐμνήσθη καὶ ἀνωτέρω τοῦ γεγονότος, ὅτι δηλ. ἄνθρωποι τῶν κατωτάτων τάξεων, οἵτινες οὐδεμιᾶς ἄλλης ἔτυχον ἀνατροφῆς καὶ μορφώσεως πλὴν τῆς ἀναλογούσης πρὸς τὴν τάξιν αὐτῶν, οὐδὲ τὸ δέκατον μεταχειρίζονται τῶν λέξεων, αἵτινες εἶναι ἡ ἀπαραιτήτως ἀναγκαία οἰκοσκευὴ τῆς γλώσσης τῶν λογιωτέρων. Ἐὰν ἄρα τὸ ἔθνος ἡμῶν ὁλόκληρον ἤθελεν αἰφνης μετενεχθῇ εἰς τὴν αὐτὴν δυστυχίαν θέσιν καὶ καταβιβάσθῃ εἰς τὴν αὐτὴν τῆς μορφώσεως βαθμίδα, ἐφ' ἧς ἴσταται ἡ τάξις τῶν τῆς ἐξοχῆς γεωργῶν καὶ ἀπομίσθων, τότε θ' ἀπεβάλλοντο πάντως τὰ ἐννέα δέκατα τοῦ θησαυροῦ τῆς ἡμετέρας γλώσσης. Πᾶσα ἐλάττωσις τῆς μορφώσεως, πᾶσα ἐξασθένωσις τῆς πνευματικῆς ἐνεργείας, πᾶσα διατάραξις ἐν τῇ προόδῳ τοῦ πολιτισμοῦ ἐπιδρῶσι κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον· τοῦναντίον δὲ πάλιν ἔθνος εὐρισκόμενον ἐν τῇ ἀναπτύξει τοῦ

πολιτισμοῦ αὐτοῦ, πλουτίζει καὶ ἐξευγενίζει καὶ τὴν γλῶσσαν κατὰ τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς ἀναλογίαν καθ' ἣν καὶ τὴν διάνοιαν καὶ τὴν καρδίαν αὐτοῦ. Ἀλλὰ θὰ ᾔτο ἀπώλεια χρόνου, ἂν ᾔθελον νὰ ἐπιμένω ἐρμηνεύων διεξοδικώτερον πρότασιν πασιδὴλον ἤδη ἐκ τῶν τέως εἰρημένων καταστᾶσαν, ὅτι δηλ. οἱ ἄνθρωποι, καὶ μόνοι οἱ ἄνθρωποι, καταρτίζουσι τὴν γλῶσσαν καὶ διὰ τῆς παραδόσεως καταλείπουσι τοῖς ἀπογόνους αὐτῶν.

Ἄλλ' ἐν τίνι συνίστανται τὰ μεταπλαστὰ καὶ τὰ νεόπλαστα γλώσσης τινός, ἃ προκαλοῦσιν αἱ μεταβαλλόμεναι περιστάσεις, ἢ ὀρθότερον, ἃ ἐπιβάλλει τοῖς λαλοῦσιν ἢ ἀλλοιουμένη αὐτῶν πνευματικὴ κατάστασις καὶ οἱ ἀλλοιούμενοι τρόποι; Τὸ ἐρώτημα τοῦτο εἶναι ὀφθαλμοφανῶς πολὺ δυσκολώτερον καὶ περιπλοκώτερον ἢ τὸ πρότερον. Διαλύεται δὲ κυρίως εἰς δύο ἐρωτήματα: κατὰ τίνα τρόπον δηλ. συμβαίνει ἡ ἐπίδοσις ἢ ἐλάττωσις τῶν λέξεων καὶ τῶν σημασιῶν τῶν λέξεων; καὶ κατὰ τίνα τρόπον βελτιοῦται ἢ διαφθείρεται ὁ γραμματικὸς διάκοσμος γλώσσης τινός; Ἦδη ἐν τῷ πρώτῳ Ἀναγνώσματι ἐδείχθη, ὅτι αἱ ἐν τῷ θησαυρῷ τῶν λέξεων μεταβολαί, καθ' ἃ αὐταὶ ἐν πάσῃ γλώσσῃ εὐκολώτατα καὶ κανονικώτατα συμβαίνουσιν, ἀκριβῶς διὰ τοῦτο καὶ ἥκιστα εἶναι δεῖναι καὶ μόνον ἐπιπολῆς ἄπτονται τῆς φύσεως τῆς γλώσσης, ὡς ὀργάνου πρὸς ἀνακοίνωσιν ἐννοιῶν. Βραδύτερον ἐδείχθη, πῶς λέξεις οἷον φωτογραφία, τηλεγράφος κλπ. ἄνευ δυσκολίας εἰσήχθησαν εἰς τὴν γλῶσσαν καί, ὥσει ἦσαν γνήσiai Ἀττικουργεῖς, περιεβλήθησαν πάντα τὸν κλιτικὸν διάκοσμον ὃν ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα κέκτηται.

Αἱ αὐταὶ δὲ περιστάσεις, δι' ὧν ὁ θησαυρὸς τῶν λέξεων γλώσσης τινὸς λαμβάνει ταχέϊαν καὶ σπουδαίαν ἐπίδοσιν, δύνανται νὰ ἐπιδράσωσι τέλος καὶ ἐπ' αὐτὴν τὴν γραμματικὴν αὐτῆς, εἰ καὶ μόνον ἐμμέσως καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μόνον ἐκεῖ ἔνθα ἡ γλῶσσα δὲν περιορίζεται ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ αὐτῆς ἀναπτύξει διὰ γραμματικῆς διδασκαλίας. Διότι ὅπου καθόλου εἰπεῖν συμβαίνουσιν ἰσχυραὶ ἀλλοιώσεις καὶ εἰσελαύνουσι πολλαὶ καινοτομίαι, ἐκεῖ κατ' ἀνάγκην

πάντα τὰ μέρη τῆς γλώσσης συναρπάζονται καὶ συμπαράσφονται ὡς εἰπεῖν ὑπὸ τῆς γενικῆς κινήσεως καὶ καινοσπουδίας. Καὶ κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα μεγάλη παρατηρεῖται ἐπίδοσις τῶν παραγωγικῶν καταλήξεων τῆς ἡμετέρας γλώσσης· οὕτω π. χ. κατὰ τὰ ἀρχαῖα τῶν φυτῶν ὀνόματα τὰ λήγοντα εἰς -έα παρά τὸν τοῦ καρποῦ εἰς -ον, μετεσχηματίσθησαν ἐν τῷ μέσῳ αἰῶνι καὶ ἄλλα πάμπόλλα ὀνόματα φυτῶν εἰς -έα. Τοῦτο δ' ἐγένετο ἐν οἷς ἀπητεῖτο ἢ ἐκφρασθῇ διὰ τῆς γλώσσης διακεκριμένως ὁ καρπὸς ἢ τὸ ἄνθος ἢ ἡ ῥίζα ἢ τι ἕτερον τοῦ φυτοῦ ἀπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ φυτοῦ· π.χ. κατὰ τὸ μηλέα μῆλον, μορέα μόρον, συκέα σῦκον κττ. μετεπλάσθησαν πολλὰ ἐν τοῖς μεταγενεστέροις χρόνοις, λ.χ. ἀμυγδαλέα, ἀπιδέα, καστανέα, κερασέα, κερατέα, κιτρέα, ὀξέα, κρανέα, κυδωνέα, λυγέα, παλιουρέα, ροδέα, σησαμέα, συκαμινέα κττ., καθ' ἃ ἔπειτα καὶ κολοκυνθέα καὶ κάρεα καὶ φιλυρέα καὶ φασκομηλέα, τριανταφυλλέα, βρουλλέα, ῥιζαρέα, μυρτέα κττ. ἐρρυθμίσθησαν. Σήμερον λέγεται οὐχὶ μόνον φασουλεά, ρεβιθεά, ἀγγουρεά κττ. ἀλλὰ καὶ ντοματεά καὶ πατατεά καὶ μελιτζανεά κττ.

Ὅπως ἐν τοῖς τῶν φυτῶν οὕτω καὶ ἐν τοῖς τῶν δερμάτων ὀνόμασιν ἐπέδωκεν ἐν τοῖς μεταγενεστέροις χρόνοις ἡ κατάληξις -έα, ἥτοι ἐλέχθη αἰγέα, ἄλωπεκέα, ἀρνέα, κυνέα, λυκέα, παρδαλέα, ταυρέα, γαλέα κττ. Σήμερον ἐν Κρήτῃ λέγομεν προβεά, χοιρεά, σκυλέα, γατεά, μοσκειά, γιδεά, βουβαλεά, βουιδεά, ἀρνεά κττ. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς τούτοις κατὰ τὸ ε τῶν ἀρσενικῶν καὶ οὐδετέρων εἰς -υς ἐπιθέτων παχέος, παχέα, παχέων κλπ. μετεσχηματίσθη καὶ τὸ θηλυκὸν ἀπὸ τῶν μεταγενεστέρων χρόνων εἰς -έα ἀντὶ -εῖα, ὥστε ἐλέχθη καὶ βαρέα, βραδέα, μακρέα, γλυκέα, ἡμισέα, θηλέα, παχέα, πλατέα κττ., καὶ ἐπειδὴ κατ' αὐτὰ ἐρρυθμίσθη καὶ τὸ θηλυκὸν τῶν εἰς -άρις, ὅσον καθαλλάρις καθαλλαρέα, ἀναμαλλιαρέα, βρωμιαρέα, κεφαλαρέα, περβολαρέα κττ., ἡ κατάληξις αὕτη -έα ὀρμηθεῖσα ἐκ τῶν ὀνομάτων τῶν φυτῶν, τῶν δερμά-

των καὶ ἐκ πολλῶν θηλυκῶν ἐπιθέτων, ὧν ἓνια κατὰ παράλειψιν τοῦ οὐσιαστικοῦ ἐγένοντο οὐσιαστικά, πρβλ. βαρέα. (δὴλ. σφύρα), βραδέα (ῥα), θηλέα (παρὰ τῷ Εὐσταθίῳ) κττ. ἐπεξετάθη καὶ ἐπὶ ἄλλας τάξεις ὀνομάτων, πρὸς ἃ τὰ τῶν φυτῶν, τὰ τῶν δερμάτων καὶ τὰ τῶν εἰς -έα ἐπιθέτων εἶχον σημασιολογικὴν τινα σχέσιν, ἥτοι ἐπὶ τὰ τῶν ὀσμῶν, κηλίδων, πληγῶν καὶ φορτίων ἢ μέτρων· πρβλ. κρασεά, βουτυρεά, λαδεά, σπαθεά, ῥαβδεά, καραβεά, καλαμαρεά, καλαθεά, κοφινεά κττ. Ἡ μεταρρύθμισις τούτων ἐγένετο τοιαύτη ὥστε καὶ τόνοι καὶ φθόγγοι μετεβλήθησαν, ἵνα προσαρμοσθῶσι πρὸς τὸ γενικὸν μέτρον, πρβλ. κοπρία-κοπρέα, σηπία-σηπέα, καλονή-καλονέα, φιλοκαλία-φιλοκαλέα, φωλεά-φωλέα, γενεά-γενέα, ἀραιά-ἀραία, μακρά-μακρέα κττ.

Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους καὶ μεσαιωνικοὺς χρόνους μέγα πλῆθος Λατινικῶν λέξεων εἰς-arius-aris-atus εἰσῆλθασεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν, ὥστε ἐλέχθη καὶ χεράριος, τροχαδάριος, χαρτάρης, ἀποκρισιάρης, ψωράρις, διφθεράρις, καυχησάρης, πεισματάρης, ἐρωτάρης, περατάρης κττ. ἡδροσᾶτος, ἀφρᾶτος, κορμᾶτος, πωγωνᾶτος κττ. κττ., αἱ καταλήξεις αὗται κατέστησαν ἡμῖν οὕτω κοιναὶ καὶ συνήθεις ὅπως καὶ αἱ γνήσαι Ἑλληνικαί, ἐντεῦθεν λέγομεν καὶ προβατάρης παρὰ τὸ προβατῆς, καὶ γιδάρης παρὰ τὸ γιδᾶς, καὶ κυνηγάρης παρὰ τὸ κυνηγός κττ. καὶ χορτᾶτος, γενᾶτος, μουλαρᾶτος κττ.

Ὅμοιως γόνιμος ἀπεδείχθη ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γλώσσῃ ἡ Λατινικὴ κατάληψις -ούρα (-ura), διότι καὶ εἰς γνησίας Ἑλληνικάς λέξεις προσκολλᾶται καὶ πολλάκις εἰς σχηματισμὸν λέξεων μετὰ ποιικίλης σημασίας πάραλαμβάνεται· πρβλ. clausura-κλεισούρα σκουτούρα, χασούρα, φαγούρα, ἀνακατωσοούρα, πέζούρα, παγούρα, ξενούρα, θολούρα, χαλικοούρα καὶ σιλιτούρα (= πολλοὶ χάλικες ἐν Ἡπείρῳ), κακοθεσοούρα, φαγοπιωτούρα κττ.

Καὶ ἐκ τῆς Τουρκικῆς γλώσσης ἐλάβομεν πολλὰς λέξεις ληγούσας εἰς -τζῆς καὶ -λῆς, λ. χ. καφφετζῆς, τουτουντζῆς, ταμπουραντζῆς, σκιτζῆς, κουβεκλῆς μερακλῆς, παραλῆς κττ., κατ' αὐτὰς δέ, ἀφαιρέσαντες τὰς καταλήξεις -τζῆς -λῆς, λέγομεν καὶ λυρατζῆς (κατὰ τὸ συνώνυμον ταμπουρατζῆς) καὶ μασκαρατζῆς καὶ πατενταλῆς κττ.. Καθόλου δ' ὅμως ἐν τῇ ἐλευθερᾷ Ἑλλάδι καὶ ἐπὶ τῆς Κρήτης τὰ ἐπιθήματα ταῦτα -τζῆς -λῆς μόνον εἰς ξένας λέξεις, Τουρκικὰς ἢ Ἰταλικὰς, οὐχὶ δὲ καὶ γνησίας Ἑλληνικὰς, προσκολλῶνται· σημεῖον ὅτι ἡ πλήρης ἐξελληνισις καὶ πολιτογράφισις ὡς εἶπεῖν τῶν καταλήξεων τούτων δὲν ἐτελέσθη εἰσέτι καθ' ὅλοκληρίαν.

Οὕτως ἡ ἀπὸ τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων ἀρξαμένη ἐπίδρασις τῆς Λατινικῆς γλώσσης κατέλιπεν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γλώσσῃ στοιχεῖά τινα χρήσιμα νομισθέντα καὶ δὴ ἐπεκταθέντα πλεῖστον, μικρὰ δέ τις τοιαύτη ἐπίδρασις φαίνεται καὶ τῆς Τουρκικῆς γλώσσης. Ἀλλὰ δὲν εἶναι μόναι αὗται αἱ ἀλλοιώσεις, ἃς ἡ γλῶσσα ἡμῶν ἔξωθεν ὑπέστη καὶ καθ' ἑκάστην ὑφίσταται, ἀλλὰ καὶ ἄλλαι πολλαί, ἃς ὀφείλομεν ἐπ' ἴσης νὰ ἐξετάσωμεν, διότι οὕτω θὰ μάθωμεν, ὅτι καὶ ἄνευ ἀμέσου καὶ φανεροῦς ἐξωτερικῆς ἐπιδράσεως, οὐχ ἥττον ἐπενεργούσιν ἐξωτερικαὶ σχέσεις καὶ περιστάσεις ἐπὶ πᾶσαν τὴν ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν ἀνάπτυξιν τῆς γλώσσης. Πρὸς τοῦτο δ' ἀνάγκη νὰ ἐξετάσωμεν, τίνας μεταβολὰς πάσχει σήμερον ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ πῶς ἀναγκάζεται νὰ προσαρμόζηται βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον πρὸς τὰς ἀδιαλείπτως αὐξανόμενας ἀνάγκας τῶν λαλούντων. Διότι ἀδιαλείπτως προσγίνονται τοῖς Ἑλλησι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων καθ' ἃ καὶ ἄλλαις παλαιότεραις γενεαῖς, νέαι ἔννοια καὶ νέαι ἰδέαι, δι' ὧν ὁ πνευματικὸς αὐτῶν ὀρίζων οὕτω ταχέως εὐρύνεται καὶ ἡ γλῶσσα οὕτω ταχεῖαν καὶ σπουδαίαν λαμβάνει ἐπίδοσιν, ὅπως καὶ ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ ὑποτεθείσῃ περιπτώσει ὁ κύκλος τῶν ἐννοιῶν καὶ ἡ γλῶσσα τῶν Πολυνησίων ἐπὶ τῆς Ἰσλανδίας. Ἀναμφιβόλως οὐδέποτε μέχρι τοῦδε ἐν τῇ παρελθόντι ηὐξήθησαν καὶ ἐπλουτίσθησαν αἱ περὶ τῆς φύσεως καὶ τῆς ἱστορίας γνώσεις τῆς

ἀνθρωπότητος, καὶ τοῦτο οὕτω ταχέως καὶ παντομερῶς, ὅσον ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις. Εἶναι ἀληθές ὅτι αἱ γνώσεις αὗται δὲν σημαίνουσιν εἰσέτι ἀρετὴν καὶ σοφίαν, ἀλλ' ὅμως εὐκόλως δύνανται νὰ διαπλασθῶσι καὶ καταλήξωσιν εἰς αὐτάς. Ἀλλὰ τῆς μεγάλης ἐπιδόσεως ταύτης τῶν γνώσεων μέρος, καὶ μάλιστα ὡς πρὸς τὴν κοινωνίαν καθόλου μέρος σπουδαῖον, εἶναι τοιαύτης φύσεως, ὥστε δὲν συνεπάγεται κατ' ἀνάγκην καὶ ἀλλοίωσιν τῆς γλώσσης, ἅτε πολλάκις προκειμένου ἀπλῶς καὶ μόνον περὶ ἀκριβεστέρας καὶ ὀρθοτέρας κατανοήσεως πραγμάτων ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἐγνωσμένων καὶ ὠνομασμένων. Ὅσον δὴποτε καὶ ἂν μετέβαλον αἱ μελέται τῶν ἀστρονόμων καὶ τῶν φυσικῶν τὰς ἐννοίας ἡμῶν περὶ τοῦ ἡλίου καὶ τῶν πλανητῶν, ἡμεῖς ἐξακολουθοῦμεν νὰ ὀνομάζωμεν τὰ οὐράνια ταῦτα σώματα διὰ τῶν ἀπὸ παλαιωτάτων χρόνων εὐχρηστών ὀνομάτων αὐτῶν. Ὅμοίως διατηροῦνται ἐν καθολικῇ χρήσει αἱ λέξεις χλωρόν, κόκκινον κττ. παρὰ πάσας τὰς προσόδους ἐν ταῖς περὶ τῶν χρωμάτων μελέταις καὶ παρὰ τὰς θαυμασίας ἀνακαλύψεις τὰς διὰ τῆς ἀναλύσεως τοῦ πρίσματος γενομένας. Καὶ μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ νόμου τῆς βαρύτητος ἡμεῖς ἐξακολουθοῦμεν νὰ λέγωμεν ὅτι τὰ πτηνὰ ἀναπέτονται εἰς τὸν ἀέρα, καὶ ὅτι ὀργανικά καὶ ἀνόργανα σώματα πίπτουσι πρὸς τὴν γῆν.

Ἀλλ' ὅμως πάλιν ἄλλαι πλεῖσται τῶν νέων προσγινομένων ἡμῖν ἐννοιῶν καὶ γνώσεων εἶναι τοιαῦται, ὥστε καθιστῶσιν ἀναγκαίαν τὴν δημιουργίαν νέων ἐκφράσεων. Πλῆθος νέων πραγμάτων ἀνακαλύπτεται, ἅτινα οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι ἠγνόουν ἢ συνέχεον μετ' ἄλλων ὀνομάζοντες διὰ τῶν αὐτῶν ὀνομάτων. Ἀφοῦ δ' ὅμως ἡμεῖς διέγνωμεν αὐτὰ σαφῶς καὶ εὐκρινῶς, ἐγένετο ἀνάγκη νὰ ἐκφράσωμεν αὐτὰ καὶ διὰ τῆς γλώσσης διαρρήδην, ἥτοι διὰ ἰδιαιτέρων ὀνομασιῶν. Εἶναι ἀληθές ὅτι καὶ ἡ ἀνάγκη αὕτη δύναται μέχρι τινὸς βαθμοῦ νὰ θεραπευθῇ καὶ ἄνευ ἐξωτερικῶν μεταβολῶν τῆς γλώσσης, ἐὰν οἱ φυσικοὶ αὐτῆς πόροι ἀναπτυχθῶσι καὶ χρησιμοποιηθῶσι προσηκόντως, ἐὰν, καθ' ἃ ἐν τῷ προηγουμένῳ Ἀνα-

γνώσματι διὰ παραδειγμάτων ἐδείχθη, ἐμφανισθῶσι νέαι χρήσεις ἀρχαίων λέξεων. Αἱ νῦν εἰσαγόμεναι πρῶτον διαιρέσεις, αἱ νῦν ἀνακαλυπτόμεναι ὕλαι, καὶ τὰ νῦν πρῶτον γινωσκόμενα φαινόμενα δὲν εἶναι τοσοῦτον ἀνόμοια πρὸς τὰ μέχρι τοῦδε γνωστά, ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατόν νὰ ὀνομασθῶσι διὰ τῶν αὐτῶν ὀνομάτων, ἄνευ τινὸς φόβου ἀσაφείας ἢ παρανοήσεως. Διὰ τοῦτο ἐν πάσῃ τέχνῃ καὶ ἐπιστήμῃ παραλαμβάνονται αἱ τεχνικαὶ ἐκφράσεις κατὰ μέγα μέρος ἐκ τῆς γλώσσης τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, ἀποδιδομένης μόνον ταῖς λέξεσι ταύταις ἀκριβεστέρας τινὸς καὶ βαθυτέρας σημασίας ἐν τῇ τεχνικῇ χρήσει. Ὁ βοτανικὸς διαλαμβάνει περὶ φύλλων καὶ ἀνθέων, ἀλλὰ νοεῖ ὑπὸ τὰς λέξεις ταύτας πολλά, ἃ οὐδ' ὀνειρεύεται ὁ ἄπειρος τῆς βοτανικῆς, ὅταν μεταχειρίζεται τὰς λέξεις ταύτας. Τὸ ρεῦμα, αἱ συστοιχίαι, ὁ πόλος λεγόμενα περὶ τοῦ ἡλεκτρισμοῦ ἔχουσι σημασίαν ἐιδικήν, ἣν οὐδ' ὑποπτεύουσιν οἱ ἀγνοοῦντες τὴν φυσικὴν. Ἐν τῇ χημείᾳ ἔχουσιν αἱ λέξεις ἄτομον, βάσεις, ὀξέα, ἅλατα, στοιχεῖα, ἀντίδρασις σημασίαν ὅλως διάφορον τῆς ἐν τῇ συνήθει γλώσσῃ καὶ χρήσει.

Τὰ παραδείγματα ταῦτα ἠδύναντο νὰ πολλαπλασιασθῶσι μνημονευομένων ἀναρίθμων ὁμοίων περιπτώσεων, ἐν αἷς οἱ χημικοὶ ἀποδίδουσι λέξεσι πασιχρήστοις ἐιδικήν, μόνοις αὐτοῖς καταληπτὴν σημασίαν. Συντόμως εἰπεῖν, πᾶς ὁ θησαυρὸς τῶν λέξεων, ἐξ ὧν πληροῦνται αἱ ἀνάγκαι τοῦ καθ' ἡμέραν βίου καὶ τῆς συναναστροφῆς, ὑπόκεινται μεταπλασμῷ καὶ προσαρμογῇ εὐθύς ὡς πρόκειται νὰ γένηται αὐτῶν χρήσις εἰς δῆλωσιν τῶν ἀκριβεστέρον διατυπουμένων καὶ διακρινομένων ἐπιστημονικῶν ἐννοιῶν. Ἄλλ' ἐνταῦθα δύναται ὁλόκληρος σειρὰ διαφόρων βαθμίδων νὰ νοηθῇ, ἥτοι ἐν ἄλλοις μὲν, ὅπως λ. χ. συμβαίνει ἐν τῇ λέξει «ἅλατα» τῇ δηλούσῃ ἐν τῇ χημείᾳ εἶδος τι χημικῶν οὐσιῶν, δύναται νὰ προβῇ ἐπὶ πλεῖστον ἢ ἐκ προνοίας γινομένη τεχνητὴ σημασιολογικὴ μεταβολὴ λέξεώς τινος, ἐν ἄλλοις δὲ χωρεῖ ἀπλῶς καὶ μόνον εἰς ἀκριβεστέρον καὶ ὀρθότερον ἀφορισμὸν τῆς χρήσεως λέξεώς τινος, ὅπως περίπου ἐν ταῖς εἰρημέναις ἀνωτέρω λέξεσιν «ἥλιος, θερμότης, ἀνα-

πέτεσθαι, πίπτειν» κττ. Κατ' ἀλήθειαν δ' ἀμφότεροι οἱ τρόποι, ἤτοι καὶ ἡ ἀκριβεστέρα καὶ ἐμβριθεστέρα ἐκδογὴ λέξεώς τι-
νος, τῆς κυρίας σημασίας αὐτῆς ἀμεταβλήτου διασφωζομένης, καὶ
ἡ κατασκευὴ τεχνικῶν ὄρων μεταβαλλομένης πλείστον τῆς σημα-
σίας τῶν λέξεων, εἶναι συγγενῇ φαινόμενα καὶ πολλαχῶς ἐναλ-
λάσσονται καὶ συγγέονται. Ἀμφότεροι δ' ὅμως εἶναι καὶ μεγίστης
σπουδαιότητος ὡς πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πνευματικοῦ ἡμῶν βίου
καὶ χρησιμεύουσιν ὡς μέτρον τοῦ ἐκάστοτε πολιτισμοῦ ἔθνους
τινός. Ἡ δημιουργία τεχνικῶν ὄρων ὑπάρχει ἀναγκαίως ἐν παντὶ
ὕγιει γλωσσικῷ ὀργανισμῷ, μάλιστα ἐν ἐνίαις γλώσσαις παριστᾷ
τὸ μόνον δυνατόν αὐτοῖς ἐπίτευγμα, ἅτε ἐξωτερικῆς ἀναπτύξεως
οὐ γινομένης ἐν αὐταῖς.

Ἀλλὰ πρὸς τοῦτοις ῥητέον, ὅτι πολλάκις παράγονται ἐν τῇ μη-
τρικῇ ἡμῶν γλώσσῃ καὶ νέοι σχηματισμοὶ καὶ μετασχηματισμοὶ
ὑπαρχόντων στοιχείων, ἵνα οὕτως ἐπιτευχθῶσι νέα μέσα πρὸς ἐκ-
φρασιν γραμματικῶν σχέσεων, εἰ καὶ ἡ ἐξωτερικὴ ἀνάπτυξις, ὅπως
ὠνομάσαμεν συλλήβδην πάντα ταῦτα τὰ γλωσσικὰ φαινόμενα, ἐν
τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ περιέπεσεν εἰς μεγάλην στασιμότητα καὶ
περιωρίσθη ἐν στενοῖς ὁρίοις. Ἐξητάσθησαν ἤδη οἱ κύριοι τύποι,
ἐν οἷς παρατηρεῖται ἡ ἐξωτερικὴ ἐξέλιξις τῆς ἡμετέρας γλώσσῃς,
ἐν τοῖς μέχρι τοῦδε, καὶ εἶδομεν ὅτι ἀναφέρονται εἰς τὴν σχηματισμὸν
λέξεων, ἤτοι εἰς τὴν χρῆσιν καὶ ἐξάπλωσιν τῶν τυπικῶν ἐκείνων στοι-
χείων, ἅτινα σφύζονται αἰσθητὰ ἡμῖν ἐν τῇ μητρικῇ ἡμῶν γλώσσῃ, καὶ
δι' ὧν ἡμεῖς καὶ τὰς ὑπαρχούσας λέξεις κλίνομεν καὶ ἄλλας κατὰ
τὰς ἐκάστοτε χρείας πλάττομεν. Αὕξησις τῶν μέσων τούτων τοῦ
σχηματισμοῦ εἶναι δύσκολος ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἀδύνατος. Οὕτω π. γ.
ἐν τοῖς ἱστορικοῖς χρόνοις τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσῃς ἐσχηματίσθη-
σαν αἱ παραγωγικαὶ καταλήξεις -ώδης, -ήρης, -ωπός, -άγρα
κττ. Καὶ ἐκ τῆς Λατινικῆς γλώσσῃς εἰσῆλθον εἰς τὴν ἡμετέραν
μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τῶν Ῥωμαίων αἱ καταλήξεις -άρις, -πουλ-
λος, -ᾶτος, -οῦρα κττ. Μετὰ ταῦτα εἶδομεν καὶ τὰς Τουρκικὰς
-τζής καὶ -λής. Ἐπ' ἐσχάτων ἤρξαντο νὰ γράψωσι καὶ ῥεπορ-

τάζ, ὥστε ἂν ἐξακολουθήσωσι τοῦτο καὶ προσέτι κάμωσι χρῆσιν καὶ ἄλλων λέξεων μετὰ τῆς καταλήξεως -αζ (-age), οὐδὲν θαῦμα, ἂν καὶ αὕτη ἐμφυλοχωρήσῃ παρ' ἡμῖν. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι αἱ Τουρκικαὶ καταλήξεις προσκολλῶνται, καθ' ἃ εἶδομεν, σχεδὸν μόνον εἰς ξένας λέξεις, ἀλλ' ὅμως καὶ τὸ λυρατζῆς παρὰ τὸ κάλλιστον λυριστῆς εἶναι πλάσμα γνησίως Ἑλληνικὸν καὶ αἱ Λατινικαὶ καταλήξεις -ᾶτος, -ᾶρις, -ούρα, -πουλλος τίθενται καὶ κατόπιν Ἑλληνικῶν λέξεων, ὅπως καὶ αἱ γνήσiai Ἑλληνικαί, καὶ δὴ κατασκευάζονται δι' αὐτῶν λέξεις γνησιώταται Ἑλληνικαὶ καὶ μόνον Ἑλληνικαί. Εἶδομεν δ' ἄνωτέρω τοῦ λόγου ὄντος περὶ τῶν καταλήξεων, ὅς οἱ χημικοὶ ἐπενόησαν, ὅτι καὶ τεχνητὴ καὶ πως ἀσυνήθης αὖξισις τῶν παραγωγικῶν στοιχείων δύναται νὰ ἐπιτευχῇ. Ἄλλα δέ, εἰ καὶ μὴ οὕτω πασίδηλα, τοιαῦτα παραδείγματα, καὶ ταῦτα οὐκ ὀλίγα, παρέχει ἡμῖν ἡ νεωτέρα ἱστορία τῶν ἐπιστημονικῶν καὶ τεχνικῶν ἐκφράσεων. Οὕτω δὲ δύναται νὰ συμβῇ, ὥστε, ἐὰν αἱ ἀνάγκαι τοῦ καθ' ἡμέραν βίου καὶ τῆς ἐπικοινωνίας, ὑποστηρίζομεν καὶ ποδηγετούμεν ὑπὸ τῆς συνθηρίας καὶ τοῦ ἀξιώματος τῶν λογίων, μᾶλλον καὶ μᾶλλον γίνονται ἰσχυρότεροι καὶ ἐπιβάλλονται, αἱ ἐντεθειμένα ἐμβολάδες αὗται νὰ ριζώσωσι καὶ ἐκβάλωσιν ἄνθη καὶ καρπούς. Παρόμοιον τι δύναται νὰ συμβῇ καὶ γνησίαις Ἑλληνικαῖς λέξεσι σήμερον ἔτι σφζομέναις ἐν πλήρει χρήσει μετὰ σημασίας σαφοῦς καὶ αἰσθητῆς ἡμῖν, τ.ἐ. νὰ υποβιβασθῶσιν εἰς τάξιν ἀπλῶν παραγωγικῶν καταλήξεων, ὅπως καὶ αἱ εἰρημέναι ἄγρα, ποῦλλος, -ώδης κλπ. Τοιοῦτόν τι εἶδομεν ἀρχόμενον ἐν τῇ λέξει λόγος, κωπελλολόγος, ἐν τῷ -λόγι, σκυλλολόγι, ζητῆανολόγι, μπερμπαντολόγι κττ. Ἐπειδὴ ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτῆς ἐμφανίσεως μέχρι σήμερον φιλεῖ τὴν σύνθεσιν, ὁῦλον ὅτι ἐκ ταύτης δύναται πάντοτε νὰ σχηματίζῃ κατὰ μικρὸν παραγωγικὰς καταλήξεις καὶ πλουτίζει τὸν γραμματικὸν διάκοσμον αὐτῆς.

Ὅπου οἱ ῥηθέντες τρόποι δὲν ἐξαρκοῦσιν, ἵνα πληρῶνται αἱ ἀνάγκαι τοῦ γλωσσοπλαστικοῦ πνεύματος, πολλάκις δὲ καὶ ὅπου

ἐξαρκουσι κάλλιστα, ἀλλὰ κατ' ἄτοπον ξενολατρείαν, δανειζόμεθα ἐκ ξένων γλωσσῶν. Ἄλλαι γλώσσαι κάμνουσιν ἐκτενεστάτην χρῆσιν τοῦ μέσου τούτου, λ. χ. ἡ Ἰταλική, ἡ Γαλλική, ἡ Γερμανική καὶ πρὸ πάντων ἡ Ἀγγλική. Ἡ δ' Ἑλληνική τὸ μὲν πάλαι ὀλίγα μόνον ἠδύνατο νὰ παραλάβῃ ἐκ τῶν τότε ζωσῶν γλωσσῶν τῆς Ἀσίας καὶ Αἰγύπτου, διότι, ὅτε οἱ Ἕλληνες ἐγνώρισαν τὰς χώρας ταύτας, αὗται ὑπελείποντο τῶν Ἑλλήνων σφόδρα ἐν τῷ πολιτισμῷ, ἐντεῦθεν μόνον ὀνομασίας φυτικῶν προϊόντων, ἐνδυμάτων, κτ. ἠδύναντο νὰ παραλάβωσιν ἐκεῖθεν. Ἡ δὲ μεταγενεστέρα καὶ μεσαιωνική Ἑλληνική ἠναγκάσθη νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν εἰσόδον εἰς ἀπειρίαν ξένων, μάλιστα Λατινικῶν, ἀλλὰ καὶ ἰκανῶν Σλαυικῶν, Ἀραβικῶν κλπ. λέξεων. Κατὰ δὲ τοὺς νεωτέρους χρόνους καὶ Ἰταλικαὶ καὶ Τουρκικαὶ καὶ Ἀλβανικαὶ καὶ Γαλλικαὶ λέξεις εἰσήλασαν εἰς τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν.

Ἀφ' ὅτου δ' ὅμως ἐν Ἑλλάδι ἤρξαντο ἐκ νέου νὰ καλλιεργῶνται τὰ γράμματα, ἀφ' ὅτου μάλιστα ἡ μικρὰ αὕτη γωνία ἔτυχε τῆς τρισποθῆτου ἐλευθερίας, ἔκτοτε τὰς μὲν ξένας λέξεις ταύτας παντοιοτρόπως ἐκβάλλομεν ἐκ τῆς γραφομένης, κατὰ δύναμιν δὲ καὶ ἐκ τῆς κοινῆς λαλουμένης¹, καταφεύγομεν δὲ εἰς τὸν ἀκένωτον θησαυρὸν τῆς ἀρχαίας, ὅθεν ὅλω τῷ θυλάκῳ δανειζόμεθα. Δανεισμὸς ἄρα καὶ οὗτος λίαν δαφιλῆς γίνεται καὶ ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἡμῶν γλώσσῃ, ἀλλὰ δανεισμὸς οὐκ ἐκ ξένης γλώσσης, ἀλλ' ἐξ ἀρχαιοτέρας, μᾶλλον κεκαλλιεργημένης φάσεως αὐτῆς ταύτης τῆς Ἑλληνικῆς, ὅπερ πλεῖστα ἔχει προτερήματα²).

¹ Κατηρχόμεν διὰ τοῦ τροχιοδρόμου μετὰ παιδίου ἐξαετοῦς ἡμέραν τινὰ εἰς Φάληρον, ὅτε ἄνωθεν τῶν σφαγείων, καθ' ὃν χρόνον ἦμεθα ἐπὶ τῆς γεφύρας, τὸ παιδίον ἠρώτησέ με «Γέφυρα εἶναι αὐτὴ;» τότε τῶν παρακειμένων τις ἀνὴρ Κερκυραῖος εἰπέ μοι, ὅτι τὴν λέξιν γέφυραν, ἣν μόνον τὸ παιδίον εἶχεν ἀκούσει· καὶ ἤξευρεν, αὐτὸς ἔμαθε τὸ πρῶτον ἐν τῇ σχολείῳ, πρότερον δ' ἤκουε καὶ ἔλεγε τὴν Ἰταλικὴν πόντε· καὶ ἐγὼ δ' ἐν Κρήτῃ τὴν λέξιν καμάραν οὐχὶ τὴν λέξιν γέφυραν ἢ γεφύρι εἶχον μάθει, πρῶτον δ' ἐν τῇ σχολείῳ ἤκουσα τὴν γέφυραν. Ὅ,τι ἄρα ἡμῖν τοῖς πρεσβυτέροις εἶναι ἐπίκτητον, προσπίπτει τοῖς νεωτέροις συγχρότατα ὡς φυσικόν· τοιαῦτα παραδείγματα δύναται τις ἀμφοτέρωθεν νὰ συλλέξῃ. Ἴδε καὶ ἀνωτέρω σελ. 77 καὶ σημ.

² Πρβλ. Ἀθηνᾶς τόμ. Β' 203-204, Ε' 198, 210-212, 227, Ζ' 238 κξ.

Ἀλλὰ τῆς εἰς τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν εἰσχωρήσεως τῶν ἀλλοθῶς ξένων στοιχείων ἔν τε τῷ παρελθόντι καὶ ἐν τῷ παρόντι οὐκ ὀλίγαι οὐδ' ἀπλᾶι τινες ὑπάρχουσιν αἰτίαι ἐσωτερικαί τε καὶ ἐξωτερικαί. Οὕτω πρὸ πάντων ὁ πιθηκισμὸς καὶ ὁ θαυμασμὸς πρὸς πᾶν ξένον, ἐλάττωμα οὐ χθές καὶ πρῶν ἀναφανέν ἐν Ἑλλάδι. Οἱ Ῥωμαιοκρατούμενοι Ἕλληνες ὠνόμαζον προθύμως τὰ τέκνα αὐτῶν διὰ Λατινικῶν ὀνομάτων, δι' ὃ καὶ σύγχρονός τις φιλόσοφος ἐμέμφθη αὐτούς. Ἐπειτα νωθρότης τις κωλύουσα νὰ ἐξετάζωνται οἱ κύριοι χαρακτῆρες τοῦ εἰσαγομένου πράγματος καὶ κατ' αὐτοὺς ἐξευρίσκηται καὶ καθορίζηται ὀνομασία τις ὑπάρχουσα ἢ νὰ πλάττηται νέα ἐξ ἐγχωρίων στοιχείων. Ἀλλ' ὅπωςδὴποτε αἱ λέξεις τῆς συνήθους γλώσσης τῆς συναναστροφῆς, αἱ λέξεις ἅς ἕκαστον παιδίον παρ' ἡμῖν πρῶτας μανθάνει καὶ μετὰ ταῦτα συχνότατα ἀνὰ στόμα ἔχει, αὗται εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐγχωρίου κατασκευῆς· μόναι δ' αἱ τέχναι καὶ αἱ ἐπιστῆμαι ἐν ταῖς γλώσσαις τῆς Ἑσπερίας, παρ' ἡμῖν δὲ μόνον αἱ τέχναι εἰσάγουσιν εἰς τὴν γλῶσσαν μέγα πλῆθος ξένων λέξεων. Ἐκ τούτου δ' ἐρμηνεύεται καὶ διατὶ μάλιστα ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις πλεῖσται τοιαῦται τῶν τεχνῶν λέξεις εἰσέβαλον εἰς τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν.

Κατ' ἀλήθειαν ἄρα αἱ τεχνικαὶ γνώσεις ἀντανακλῶνται παρ' ἡμῖν, αἱ τεχνικαὶ δὲ καὶ ἐπιστημονικαὶ παρὰ τοῖς Ἑσπερίοις, ἐν ταῖς ξέναις ταύταις λέξεσιν, αἵτινες ἀναφέρονται εἰς παραστάσεις καὶ ἐννοίας περιωρισμένων κύκλων, καὶ δι' αὐτὸ ἰδιάζουσιν ὠρισμέναις τάξεσιν ἀνθρώπων, αἵτινες μᾶλλον πρὸς τὰς ὁμοίας τάξεις ἐν τοῖς ἄλλοις ἔθνεσιν ἢ πρὸς τὰς λοιπὰς τάξεις τοῦ ἔθνους αὐτῶν ὁμοιάζουσι καὶ συμφωνοῦσιν. Δι' αὐτὸ δὲ καὶ μέχρι πρὸ μικροῦ ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ ἐλέγετο ὅτι οἱ λόγιοι τῶν διαφόρων ἐθνῶν ἀπετέλουν τὴν δημοκρατίαν τῶν γραμμάτων, ὅπως ἐκαλοῦντο διὰ τοῦ τεχνικοῦ τούτου ὅρου, καὶ εἶχον διεθνή γλῶσσαν τὴν Λατινικὴν. Ἐν πάσαις ταῖς γλώσσαις τῆς Δύσεως καὶ τῆς Ἀμερικῆς οἱ τεχνικοὶ ὅροι τῶν ὀρυκτολόγων, τῶν γεωλόγων, τῶν ζωολόγων, τῶν βοτανικῶν, τῶν φυσιολόγων, τῶν ἀνατομικῶν, τῶν ἱατρῶν καὶ τῶν νομικῶν εἶναι

οἱ αὐτοί, εἰλημμένοι ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἢ Λατινικοῦ θησαυροῦ τῶν λέξεων. Ἐν δὲ τῇ ἡμετέρᾳ γλώσσῃ, ἐπειδὴ οἱ ἀρχαῖοι εἶχον κατὰ μέγα μέρος καταρτίσει τὸ ὀνοματολόγιον τοῦτο, οἱ νεώτεροι Ἑλληνες ἐπιστήμονες καὶ λόγιοι ἐφιλοτιμήθησαν νὰ παραλάβωσι μὲν τὸ ἀρχαῖον, ν' ἀναπληρώσωσι δὲ τὰς κατὰ μικρὸν ἀναφαινομένας ἐλλείψεις αὐτοῦ. Τοῦτου δὲ γενομένου ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ, τῇ ἱατρικῇ, τῇ νομικῇ, τῇ βοτανικῇ, τῇ ζωολογίᾳ καὶ λοιπαῖς γνωσταῖς τοῖς ἀρχαίοις ἐπιστήμαις, ἐγένετο χρεῖα χάριν τοῦ ὁμοιομόρφου, ἵνα καὶ αἱ τῆς χημείας καὶ γεωλογίας καὶ ὀρυκτολογίας κλπ. τεχνικοὶ ὅροι πλασθῶσιν ἐκ τοῦ ὕλικοῦ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, νὰ μὴ παραληφθῶσι δ' ἔτοιμοι ἐκ τῶν γλωσσῶν τῆς Δύσεως. Διὰ ταῦτα αἱ ἐπιστῆμαι παρ' ἡμῖν ἔχουσιν ἰδιαιτέρον ὀνοματολόγιον, διαφέρον τοῦ τῆς Ἑσπερίας. Ἄλλως ἔχει τὸ πρᾶγμα προκειμένου περὶ τῶν τεχνῶν καὶ τῶν βιομηχανικῶν καὶ φυσικῶν προϊόντων, ἅτινα εἰσάγοντο καὶ εἰσάγονται ἔτι εἰς τὴν Ἑλλάδα ἔξωθεν. Ἐνταῦθα, εἰ καὶ τὸ πρᾶγμα δὲν ἦτο ὑπερβαλλόντως δύσκολον, οὐδεμία ἐλήφθη φροντίς, ἵνα ἐπανέλθωσιν εἰς χρῆσιν οἱ ἀρχαῖοι τεχνικοὶ ὅροι, δι' ὧν ἐσημαίνοντο τὸ πάλαι τὰ ὄργανα καὶ τὰ προϊόντα τῆς ἀναλόγου παρ' ἐκείνοις βιομηχανίας. Ἐντεῦθεν τὰ βιομηχανικὰ καὶ ἐμπορικὰ καταστήματα ποιοῦνται μεγίστην χρῆσιν, αὐτόχρημα κατὰχρησιν ξένων λέξεων, λ. γ. οἱ ράπται, οἱ σκυτοτόμοι, οἱ ναυπηγοί, οἱ ναυτιλλόμενοι, οἱ ἔμποροι ὑφασμάτων κλπ. κλπ.

Σημειωτέον δ' ὅτι ὁ ἐξελληνισμὸς ὁ παρατηρούμενος παρ' ἡμῖν μάλιστα ἐπὶ τῶν ἐπιστημονικῶν ἐκφράσεων δὲν εἶναι τι μονῆρες, ἀλλ' ἀνάλογόν τι ἐγένετο ἢ καὶ γίνεται καὶ ἄλλαχού· οὕτω π. γ. ἐν Γερμανίᾳ ὑπῆρχεν ἄλλοτε καὶ ὑπάρχει καὶ σήμερον ἔτι Σύλλογος ἐργαζόμενος παντὶ σθένει νὰ ἐκβάλῃ ἐκ τῆς Γερμανικῆς γλώσσης τὰς ξένας λέξεις, καὶ ὁμολογητέον ὅτι πολλὰ κατορθοῖ νὰ μεταβάλῃ καὶ αὐτῆς τῆς ἐπιστήμου γλώσσης. Ἐξεπλάγην ὅτε μετὰ δεκαπενταετῇ διαμονὴν ἐν Ἑλλάδι ἐπανελθὼν πέρυσιν εἰς Γερμανίαν εὗρον οὐκ ὀλίγα ἄλλως ὠνομασμένα καὶ δὴ ἄγνωστά μοι. Ἀναγράφω ἐν παραδείγμα' πάντες οἱ σιδηρόδρομοι τῆς Γερμανίας

πρὸ 15 ἐτῶν ἔδιδον Billets, ἀλλὰ πέρυσιν οὐχὶ Billets, ἀλλὰ Fahrschein ἦν ἐν χρήσει. Οἱ Βοημοὶ προβαίνουνσιν ἐπὶ τοσοῦτον εἰς τὸν ἐκβοημισμὸν καὶ καθαρισμὸν τῆς γλώσσης αὐτῶν, ὥστε οὐδὲ τοὺς τεχνικοὺς τῶν ἐπιστημῶν ὄρους ἀνέχονται, οὐς πᾶσαι αἱ λοιπαὶ τῆς Ἑσπερίας γλῶσσαι ἔχουσιν. Σημειωτέον δ' ὅμως ὅτι καὶ οἱ Βοημοὶ καθιστῶσιν οὕτω τὴν χρῆσιν τῶν φιλολογικῶν αὐτῶν ἔργων ἢ καὶ αὐτῶν τῶν ἐπιστημονικῶν δυσκολωτέραν, καὶ ὅτι οὐδ' αὐτοὶ οἱ Γερμανοὶ εἶναι πάντες σύμφωνοι, οὐκ ὀλίγοι δὲ καὶ σκώπτουσι τὸν ὑπερβάλλοντα ζῆλον τῶν καθαριστῶν. Καὶ τοῦτο εὐλόγως, ἀφοῦ εἶναι ἐκ τῶν εἰρημένων γνωστόν, ὅτι αἱ ἔννοιαι, ἃς ἐμάθομεν νῦν συνάπτωμεν μετὰ τῶν λέξεων, οὐδαμῶς ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς γνώσεως ἢ ἀγνοίας ἡμῶν περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ ἐτύμου τῶν λέξεων τούτων. Ἐὰν ἄρα αἴφνης καὶ σχεδὸν διὰ τῆς βίας ὑποβληθῇ μέγα πλῆθος νέων σημασιῶν εἰς τὰς ὑπαρχούσας λέξεις γλώσσης τινός, τότε μᾶλλον σύγχυσις θὰ παρήγετο, δὲν θὰ ἐπορίζετο δ' ἡ γλῶσσα σαφήνειαν καὶ ζωηρότητα τῶν ἐκφράσεων αὐτῆς. Τὸ κακὸν τοῦτο θεραπεύεται ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ εἰσαγομένων ξένων λέξεων, ὧν ἡ μὲν ἐτυμολογικὴ ἀρχὴ εἶναι τοῖς πολλοῖς ὅλως ἀδιάφορος καὶ ἄγνωστος, ἡ δὲ σημασία καθωρισμένη, παρ' ἡμῖν δὲ προτιμῶνται αἱ ἐκ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς παραλαμβανόμεναι λέξεις, ὧν πολλαὶ χιλιάδες διὰ τοῦ τύπου καὶ τῶν σχολείων εἰσεχώρησαν καὶ εἰς τὴν λαλουμένην ὑπὸ τῶν ἀγροτῶν. Οὕτω π. χ. διδάσκει Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς, ὅτι ὁ Θουκυδίδης μετεχειρίζετο λέξεις γλωσσηματικὰς καὶ ἀπηρχαιωμένους καὶ δυσεικάστους τοῖς πολλοῖς, ὡς τοιαύτας δ' ἀναγράφει τὸ περιωπή, τὸ ἀνοκωχή, καταβοή, δικαίωσις κττ. Καὶ ὅμως τὰς λέξεις ταύτας ἐπανήγαγον εἰς κοινὴν χρῆσιν οἱ λογιώτεροι τοῦ ἔθνους ἡμῶν, καὶ σήμερον εἶναι συνηθέσταται φράσεις, οἷον ἀνῆλθεν εἰς μεγάλην περιωπήν, ἐξετάζω καὶ κρίνω τὰ πράγματα ἀπὸ ὑψηλοτέρας περιωπῆς, ἡγέρθη κατακραυγὴ καὶ καταβοή μεγάλη κττ. Περὶ ἀνοκωχῆς δὲ καθ' ἐκάστην δυστυχῶς ὁμιλοῦμεν καὶ γράφομεν κατὰ τὰς πονηρὰς ταύτας ἡμέρας.

Ὅμοιως φρονῶ ὅτι οὐδὲ δέκα συνεπληρώθησαν ἔτη, ἀφοῦ ἐκ τοῦ ἀρχαίου θησαυροῦ παραληφθεῖσα ἐτέθη εἰς κυκλοφορίαν ἡ λέξις λωποδύτης, ὅπως δηλώσῃ τάξιν τινὰ κλεπτῶν διάφορον τῶν ζυοκλόπων. Σήμερον δὲ κατέστη κοινοτάτη καὶ πολλάκις ἀκούει τις τοὺς ἀγυιόπαιδας ἀποκαλοῦντας ἀλλήλους λωποδύτας. Ὁ αἰοίδιμος Κοραῆς ὠργίσθη ποτὲ ἀκούσας τινὸς τὸ ῥῆμα ἐπιτρέπω, διότι ἐδόξαζεν ὅτι τὸ γνωστὸν συγχωρῶ ἦν ἀρκετόν. Ἄλλ' ὅμως τὸ ῥῆμα τοῦτο ἀκούει τις καθ' ἑκάστην πανταχοῦ σήμερον, μάλιστα ὃ' ἀπεχθὲς πολλοῖς εἶναι τὸ τῶν ἀστυφυλάκων ἢ θυρωρῶν «δὲν ἐπιτρέπεται, Κύριε!».

Καθόλου δ' εἰπεῖν οἱ λόγιοι κατώρθωσαν παρ' ἡμῶν τὴν εἰσαγωγὴν πλείστων ἀρχαίων Ἑλληνικῶν λέξεων εἰς τὴν νέαν γραφομένην καὶ λαλουμένην ἡμῶν γλῶσσαν καὶ νῦν ἔτι ἐξακολουθοῦσι τοῦτο. Καὶ πολλάκις μὲν τοῦτο ἐγένετο ἐπὶ πλουτισμῷ τῆς γλώσσης ἡμῶν, ὅτε ἄγνωστοι λέξεις ἐπανῆλθον εἰς χρῆσιν καὶ αἱ πρόφῃ χονδρικῶς ἐκφραζόμενοι ἔννοιαι διεστάλησαν διὰ τῆς γλώσσης, πολλάκις δ' ὅμως δυστυχῶς καὶ ἄνευ τινὸς ὠφελείας, ὅτε λέξεις ἐπ' ἰσῆς Ἑλληνικαὶ πασίγνωστοι, δι' αὐτὸ τοῦτο ὅτι ἦσαν πασίγνωστοι, ἐνομίσθησαν χυδαῖαι καὶ ἐξεβλήθησαν, εἰσῆχθησαν δ' ἀντ' αὐτῶν ἄλλαι καλαὶ μὲν καὶ ἄξιοι ἄλλως, ἀγνωστότεραι δὲ τῷ Ἑλληνικῷ λαῷ. Ἡ μικρολογία δ' αὕτη ἀνεφάνη καὶ ἐν τῇ πλοκῇ καὶ κατασκευῇ τοῦ λόγου, ἐν τῇ συντάξει τῶν ῥημάτων κλπ. κλπ., ὥστε διὰ τὰς ὑπερβολὰς ταύτας ἡ κατάληψις τῆς νέας ἡμῶν γλώσσης προσπίπτει δυσκόλως τοῖς ἀγνοοῦσι τὴν ἀρχαίαν. Εἶναι τοῦτο ὑπερβολὴ ἀγαθῆς καθ' ἑαυτὴν τάσεως, ἀπὸ αἰῶνων μακρῶν εἰσχωρησάσης καὶ ἐπικρατησάσης ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γλώσσῃ καὶ δι' αὐτὸ δυσάπαλλάκτου¹⁾.

Ἐκ τῶν εἰρημένων κατέστη ὁῖλον, ὅτι ἐν τῶν παραδοξοτάτων καὶ ἐπιφανεστάτων χαρακτηριστικῶν ἐν τῷ σημερινῷ βίῳ τῆς ἡμετέρας γλώσσης, τ. ἔ. ἡ ἀθρόα εἰσαγωγὴ ἀρχαίων Ἑλληνικῶν λέ-

¹⁾ Πρὸς. ὅσα περὶ τούτων ἐγράφησαν ἐν Ἀθηνᾶς Τομ. Β' σελ. 169 κεξ. καὶ Γ' 259 κεξ. καὶ Ε' 177 κεξ. Ζ' 185 κεξ. καὶ Η' 145 κεξ.

ξεων εἶναι κατὰ ποιὸν διάφορος τοῦ ἄλλου ἐκ ξένων γλωσσῶν δανεισμοῦ, ὅς μάλιστα κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς χρόνους τοῦ μέσου αἰῶνος ἐπέδωκε παρ' ἡμῖν. Ὁ δὲ δανεισμὸς ἀληθῶς ξένων λέξεων σημερον ὁ ἐν ταῖς τέχναις, ἐν τῷ ἐμπορίῳ, τῇ ναυτιλίᾳ κττ. ἐμφανιζόμενος, οὗτος μόνον κατὰ ποσὸν οὐχὶ δὲ κατὰ ποιὸν διακρίνεται τῶν προτέρων αὐτῆς περιόδων ἢ τῆς εἰς ἄλλας γλώσσας εἰσαγωγῆς ξένων λέξεων· ἡ δὲ κατὰ τὸ ποσὸν διαφορὰ αὕτη ἐρμηνεύεται ἐπαρκῶς ἐκ τῶν ἐπικρατουσῶν ἐξωτερικῶν περιστάσεων, ἐργαζομένων ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν παρ' ἡμῖν γνωστῶν τάσεων, ἥτοι τῆς μιμήσεως τῶν ξένων, τῆς νωθρότητος καὶ ἀνικανότητος τῶν πολλῶν νὰ ὀνομάζωσι τὰ ἐκάστοτε γνωριζόμενα αὐτοῖς πράγματα δι' Ἑλληνικῶν λέξεων κλπ. Ὅτι δὲ τοῦτο γίνεται ἐν πάσαις ταῖς γλώσσαις, ἐν ἐνίαις μάλιστα καὶ πολὺ μᾶλλον ἢ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ, ὀφλόν καὶ ἐκ τῶν παρατηρουμένων ἐν τῇ Ἀγγλικῇ γλώσσῃ. Αὕτη ἀδυνατοῦσα νὰ δημιουργῇ νέας λέξεις ἐκ τῶν ἰδίων αὐτῆς μέσων, ἀναγκάζεται νὰ δανείζηται παμπόλλας, ὅσας οὐδεμίᾳ ἄλλῃ γλώσσᾳ. Ἡ αἰτία δὲ τοῦ φαινομένου τούτου κεῖται ἐν ταῖς ἱστορικαῖς τῆς Ἀγγλίας περιστάσεσιν. Μετὰ τὴν κατάκτησιν δηλ. τῆς Ἀγγλίας ὑπὸ τῶν Νορμαννῶν ἡ Ἀγγλοσαξονικὴ γλώσσα ἐπὶ πολὺν χρόνον διέτρεχε τὸν κίνδυνον ἢ νὰ ἐκλίπη παντάπασι ἢ νὰ καταπέσῃ εἰς χυδαῖον ἰδίωμα. Ἀλλ' ὅμως οἱ ξένοι οὗτοι κατακτηταὶ δὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀνυψώσωσι καὶ ἐπιβάλωσι διαρκῶς τὴν γλῶσσαν αὐτῶν ἐπὶ τῆς Ἀγγλίας, ἀλλὰ μᾶλλον αἱ πολιτικαὶ σχέσεις, ἐπειδὴ τοῦτο μὲν διέρρηξαν τοὺς δεσμοὺς τῶν κατακτητῶν Νορμαννῶν πρὸς τοὺς ἐν Γαλλίᾳ ὑπολειφθέντας ὁμοφύλους αὐτῶν, τοῦτο δὲ παρήγαγον ἐν Ἀγγλίᾳ μετὰ τοῦ πληθυσμοῦ πασῶν ἀνεξαίρετως τῶν ἐθνικοτήτων ἐθνικὸν αἶσθημα, ἰδίως Ἀγγλικόν, διὰ ταῦτα αἱ πολιτικαὶ σχέσεις, λέγω, ἐπήνεγκον συγχώνευσιν τῆς Νορμαννο-Γαλλικῆς μετὰ τῆς Ἀγγλοσαξονικῆς γλώσσης. Ἀλλ' ἡ παραχθεῖσα ἐκ τοῦ χωνευτηρίου νέα αὕτη γλώσσα ἀπώλεσε κατὰ τὴν συγχώνευσιν σχεδὸν καθ' ὅλοκληρίαν τὸν γραμματικὸν αὐτῆς διάκοσμον καὶ ἔπαθε κατὰ τὸ τυπικὸν καὶ τὴν χρῆσιν καὶ τὴν σύνταξιν με-

γίστας ἀλλοιώσεις. Αἰτία τούτου ἦν ὅτι ἐπῆλθε πλήρης καὶ τελεία ῥῆξις εἰς τὴν παράδοσιν τῆς γλώσσης, καθ' ὅσον ἐπὶ μακρὸν χρόνον διεταράχθη μὲν ἡ συντηρητικὴ ἐπὶ τὴν γλῶσσαν ἐπίδρασις ἢ συνήθως ἐκ τῶν λογιωτέρων τάξεων ὁρμωμένη, ἀφείθη δὲ ἐλευθέρα εἰς τὸ καταστρεπτικὸν ἔργον αὐτῆς ἢ συνήθεια καὶ ἡ φθορὰ τῆς γλώσσης ὑπὸ τῶν κατωτάτων τάξεων. Πλῆθος ἀνθρώπων ἠναγκάσθη τότε νὰ μάθῃ γλῶσσαν, ἣτις θὰ ἐφαίνετο τοῖς γονεῦσιν αὐτῶν παράδοξος καὶ βάρβαρος, οἱ δὲ λοιποὶ (καὶ τοῦτο ἦτο τὸ ἀποτέλεσμα) παρελάμβανον καὶ μετεχειρίζοντο κανονικῶς τοῦ λοιποῦ συμῆνος νέων λέξεων, αἷς δὲν ἤρμοζεν ὁ ἀρχαῖος τῆς κλίσεως τῶν λέξεων διάκσμος. Ὅμοίως γίνεται πανταχοῦ, ἔνθα ἡ διασταύρωσις δύο ἀλλογλῶσσων ἀλλ' ὥς πρὸς τὸν ἀριθμὸν, τὴν δύναμιν καὶ τὴν μόρφωσιν περίπου ἴσων ἔθνων, ἄγει ἐκατέρωθεν εἰς παραγωγὴν μεικτῆς γλώσσης δι' ἀμειβαίων παραχωρήσεων καὶ υποχωρήσεων,

✓ Μέχρι τοῦδε ἡσχολήθημεν περὶ τὴν ἐπίδρασιν, ἣν ἐξωτερικαὶ περιστάσεις ἔσχον ἐπὶ τὴν ἐξέλιξιν τῆς γλώσσης, εἶδομεν δὲ κατὰ τίνας τρόπους αὕτη ἔνεκα τῶν περιστάσεων πλουτίζεται ἐξευρισκομένων νέων ὀνομασιῶν δι' ἀγνώστους πρότερον ἐννοίας καὶ νέων χαρακτηρισμῶν διὰ νέα διανοήματα. Ἐπιθεωρήσωμεν νῦν καὶ τὴν ἑτέραν ὄψιν καὶ ἐξετάσωμεν νὰ μάθωμεν, κατὰ πόσον ἡ κατάπτωσις τῶν γλωσσῶν, ἡ ἀποτριβὴ τῶν φθόγγων, ἡ ἀπώλεια τῶν γραμματικῶν καταλήξεων, ἡ πτώσις εἰς ἀχρηστίαν λέξεων καὶ σημασιῶν πρότερον γνωστῶν καὶ εὐχρήστων στηρίζονται ἐπὶ τῆς ἐπιδράσεως ἐξωτερικῶν περιστάσεων. Πάντα τὰ φαινόμενα ταῦτα πηγάζουσιν, ὅπως ἤδη ἱκανῶς ἀπεδείχθη, ἐκ τῆς ἐλλειποῦς παραδόσεως τῆς γλώσσης. Κατ' ἀνάγκην ἄρα ἐν τῷ βίῳ τῆς γλώσσης μέλλει ἡ ἐξέγερσις τῆς σκέψεως νὰ ἐπιδρᾷ συντηρητικῶς ἐπὶ τὴν γλῶσσαν. Ἔθνος σκεπτόμενον περὶ τῆς γλώσσης αὐτοῦ, πειρώμενον νὰ ἐρμηνεύσῃ τὰ κατ' αὐτὴν, συνάγον ἐξ αὐτῆς γραμματικούς κανόνας, δὲν ἀποφασίζει εὐκόλως νὰ μεταβάλλῃ αὐτήν.

Τὸ συντηρητικὸν τοῦτο ἐν τῇ γλώσσῃ ἀποτελεῖ ἐπιφανὲς χαρα-

κτηριστικὸν ἔθνων τινων καὶ στηρίζεται ἐπὶ ἰδιαιτέρας τινὸς συμπλοκῆς φυσικῶν ἰδιοτήτων καὶ τυχαίων περιστάσεων, ὥστε εἶναι δύσκολον, ἂν μὴ ὅλως ἀδύνατον, νὰ ἀναλύσῃ τις καὶ καταδείξῃ τὰ ἐπὶ μέρους νήματα οὕτω πολυπλόκου ὑφάσματος. Ἀλλὰ πολ- λάκις αἱ αἰτίαι αἱ ἐμποδίζουσai ἢ ἐπιβραδύνουσai τὴν ἀλλοίωσιν γλώσσης τινὸς εἶναι προφανεῖς καὶ στηρίζονται πρῶτον ἐπὶ τούτου, ὅτι θαυμάζονται καὶ τυγχάνουσι μιμήσεως τὰ ἦθη καὶ ὁ τρόπος τοῦ λέγειν τῶν καλῶν ἀρχαίων χρόνων, ἔπειτα ἐπὶ τούτου, ὅτι ὑπάρχει παράδοσις ἀρχαία, φήμην ἀγιότητος ἔχουσα καὶ τέλος πρὸ πάντων ἐπὶ τούτου, ὅτι ὑπάρχει νέα ἢ ἀρχαία παραδοθεῖσα φιλολογία καὶ ὅτι εἶναι διαδεδομένη ἡ τέχνη τοῦ ἀναγινώσκειν καὶ γράφειν καὶ ἡ συστηματικὴ τῶν νεωτέρων διδασκαλία. Ἀνατροφὴ καὶ παιδεία εἶναι αἱ δύο κύριαι δυνάμεις αἱ ἀνθιστάμεναι πρὸς τὴν ἀλλοίωσιν τῆς γλώσσης. Διὸ καὶ ὅταν ἔν τινι γλώσσῃ συνταχθῇ φιλολογία τις, τότε ἡ φυσικὴ ἀκολουθία τούτου εἶναι τὸ μὲν ὅτι ἡ γλῶσσα αὕτη δεσμεύεται ἐπὶ τῆς βαθμίδος ἐκείνης τῆς ἐξελιξέως, εἰς ἣν εἶχεν ἔλθει κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον, τὸ δὲ ὅτι μένουσιν αὐτῇ διαρκῶς τὰ τυπικὰ στοιχεῖα, ἃ κατὰ τὸν χρόνον τῆς συντάξεως τῆς φιλολογίας ἐκείνης εἶχε, τὸ δὲ ὅτι πᾶσα τούτων αὕξισις ἀνακόπτεται ἢ καὶ καθ' ὅλοκληρίαν ἐμποδίζεται καὶ αἱ σπουδαιόταται τάσεις καὶ ἰδιότητες αὐτῆς διαμορφοῦνται εἰς ἀναλλοιώτους νόμους, καὶ τέλος τὸ φθογικὸν αὐτῆς σύστημα τοῦ λοιποῦ μόνον βραδυτάταις καὶ ἀνεπαισθήτοις ὑπόκειται μεταβολαῖς.

Ἄν τις καθολικώτατα ἐπιθεωρήσῃ τὸν τρόπον, καθ' ὃν τὸ συντηρητικὸν τοῦτο ἐπενήργησεν ἢ ἐπενεργεῖ ἐπὶ τὰς γλώσσας πάσης τῆς γῆς, παρατηρεῖ ὅτι συνήθως ἐφάνη ἐνεργοῦν ἐντὸς περιωρισμένης τάξεως. Σχεδὸν ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ὑπάρχει τάξις τις τῶν λογίων ἢ τῶν ἱερέων ἔχουσα τὸ καθῆκον νὰ διατηρῇ τὴν ἐθνικὴν φιλολογίαν καὶ τὴν γλῶσσαν, ἐν ᾗ εἶναι συντεταγμένη καὶ νὰ μεταβιβάζῃ αὐτὴν ἀναλλοιώτων εἰς τὰς ἐπομένους γενεάς, καθ' ὃν χρόνον καὶ ἡ γλῶσσα καὶ ἡ φιλολογία καθίσταντο ξένα καὶ ἀκατάληπτοι πρὸ πολλῶ μέρει τοῦ ἔθνους.

Οὕτω δὲ κατορθοῦται, ὥστε ἐν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ ἔθνει νὰ ὑπάρχωσι ταυτοχρόνως δύο γλῶσσαι, ὧν ἡ μὲν ἑτέρα, κληρονομία τοῦ παρελθόντος, γίνεται ὁσημέραι δυσκαμπτότερα καὶ ὀλιγώτερο φυσικὴ καὶ δὴ εὐχρηστος ἐν ὀλίγαις μόνον ἰδιαιτέραις περιπτώσεσιν. Τοῦναντίον δ' ἡ ἄλλη, τέκνον τοῦ παρόντος, ἀποβαίνει ὁσημέραι διαφορωτέρα τῆς ἀρχαίας, διότι ἐπὶ ταύτην ἐπενεργοῦσι ἐλευθέρως καὶ ἀκαλύτως οἱ συνήθεις νόμοι τῆς γλωσσικῆς ἀλλοιώσεως. Βρίθει μὲν σφαλμάτων καὶ διαστροφῶν, ἂν θέλωμεν νὰ ὀνομάσωμεν οὕτω τὰ καινοτομηθέντα, ἀλλ' ὅμως ἔχει ὑγιᾶ καὶ νεαρὰν ζωτικὴν δύναμιν, ἥτις ἐπὶ τέλους ἱκανοὶ αὐτὴν νὰ ἐκτοπίσῃ καὶ ἀντικαταστήσῃ τὴν λογίαν ἢ ἱερὰν γλῶσσαν, ἐξ ἧς κατὰ γεται.

Οὕτω τὸ πρῶτον ἀνεπτύχθησαν καὶ οὕτως ἔπειτα ἀπηρεχαιώθησαν καὶ ἀντικατεστάθησαν πᾶσαι αἱ λογίαι γλῶσσαι, ὅσαι πανταχοῦ τοῦ κόσμου ἐπὶ μακρὸν χρόνον διετηρήθησαν ὡς «νεκρά γλῶσσαι», ὡς ὄργανα ἀνακοινώσεως διὰ τὴν λογίαν μόρφωσιν ἀφοῦ τοῦ λοιποῦ δὲν ἐχρησίμευσαν ὡς συνήθεις λαλούμεναι γλῶσσαι ἐθνῶν τινων. Οὕτω π. γ. διετηρήθη ἡ ἀρχαία Αἰγυπτιακὴ γλῶσσα ἐν ταῖς ἱεροτελεστίαις καὶ ἐγράφετο ἐν τοῖς ἱερογλυφικοῖς καὶ ὅτε γλῶσσα καὶ γραφὴ ἐν τῇ καθ' ἡμέραν χρήσει εἶχον πολλοῦ προσλάβει ἄλλους τύπους. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς γλωσσικῆς συγχύσεως τῆς ἐπικρατούσης ἐν ταῖς καθ' ἡμᾶς χρόνις ἐν Ἰνδίᾳ διδάσκεται σήμερον ἔτι ἐν τοῖς σχολείοις τῶν Βραχμάνων ἡ ἀρχαία Ἰνδική, ἢ Σανσκριτική, ἢ μήτηρ τῶν σημερινῶν Ἰνδικῶν γλωσσῶν. Πάντες οἱ πεπαιδευμένοι τῆς Ἑσπερίας μετεχειρίζοντο ἐπὶ πολλοῦ αἰῶνα ὡς συνήθη ἐν ταῖς συναναστροφαῖς γλῶσσαν τὴν Λατινικὴν, ὅτε οὐδὲν ἄλλο ἢ βαρβαρικά ψελλίσματα ἐνομίζοντο αἱ νεώτεραι τῆς Λατινικῆς φάσεις, αἱ Ῥωμανικαὶ ἢ Νεολατινικαὶ λεγόμεναι γλῶσσαι, αἵτινες νῦν χρησιμεύουσιν ὡς ὄργανον ἀνακοινώσεως πολιτισμοῦ καὶ μορφώσεως ἀνωτέρας τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ Ῥωμαϊκοῦ.

Πᾶσα δὲ γλῶσσα, ἥς ἐγένετο χρήσις εἰς φιλολογικοὺς σκοποὺς ὑπόκειται ὁμοίᾳ πρὸς τὴν Λατινικὴν τύχη. Διότι ἐν τῇ γλώσσῳ

ὅπως καὶ ἐν τῇ πολιτικῇ ἀριστοκρατικὸς καὶ ἀποκλειστικὸς τρόπος ἐπιφέρει ἐν τέλει τελείαν ἀνατροπὴν τῶν καθεστώτων. Τὸ γνήσιον συντηρητικὸν ἄρα ἐν τῇ γλώσσῃ ὀφείλει νὰ ἐπιδιώκῃ τὴν ἰδρυσιν λογίας καὶ χρηστῆς δημοκρατίας καὶ νὰ προσκαλῇ εἰς συνεργασίαν τὸ σύνολον τοῦ ἔθνους δι' ἐπιμελοῦς καὶ ἀρτίας ἀνατροφῆς καὶ παιδείας. Οὕτω δὲ θὰ ἐπιτυχάνῃ τὸ μὲν νὰ διατηρῇ ἐν ἰσχύϊ τοὺς γενικῶς καθιερωμένους κανόνας τοῦ ὀρθῶς ὁμιλεῖν καὶ ματαιοῖ τὰς αὐθαιρέτους ὑπερβάσεις, τὸ δὲ νὰ ἐπιτρέπῃ ἐλευθέραν τὴν εἰσοδὸν πάσαις ταῖς μεταβολαῖς, αἵτινες δύνανται καὶ μέλλουσι νὰ ἐπέλθωσιν.

Εἶναι δ' οἰκοθεν πρόδηλον, ὅτι αἱ γραφόμεναι φιλολογικαὶ γλῶσσαι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων προσεγγίζουσι τῷ ἰδανικῷ τούτῳ πολὺ μᾶλλον ἢ αἱ ἀρχαῖαι, καὶ ὅτι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὸ μέλλον τῶν νεωτέρων τούτων γλωσσῶν ἔσται ἄλλο ἢ τὸ τῆς Λατινικῆς καὶ τῆς Σανσκριτικῆς. Ἐν τῇ βαθμίδι τῆς μορφώσεως, εἰς ἣν ἐν τῷ παρόντι ἀνῆλθον τὰ Εὐρωπαϊκὰ καὶ Ἀμερικανικὰ πεπολιτισμένα ἔθνη, εἶναι τοσοῦτον ἰσχυραὶ αἱ συντηρητικαὶ δυνάμεις αἱ διαφυλάττουσαι τὴν καθαρότητα τῆς γλώσσης, ὥστε πᾶσα ἡ ἱστορία τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν οὐδὲν ἕμοιον παρέχει παράδειγμα, οὐδ' ἐλεῖ ὅπου ὑπῆρχον αἱ εὐνοϊκώταται πρὸς τοῦτο ἐξωτερικαὶ περιστάσεις. Σήμερον πανταχοῦ οἱ λόγιοι καὶ πεπαιδευμένοι οἱ ἀπαγγέλλοντες ἐπιμελῶς τὰς καταλλήλως τιθεμένας καὶ ἡκριβωμένας λέξεις καὶ οἱ ἐκφραζόμενοι ὀρθῶς καὶ προσέχοντες ἐπὶ τὴν προφορὰν ἀποτελοῦσι τὴν ἰσχυροτάτην καὶ ἐπιφανεστάτην τάξιν. Πανταχοῦ σήμερον κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον κατίσχυσεν ἐκεῖνος ὁ γλωσσικὸς τύπος τῆς ἐγχωρίου γλώσσης, ὅστις προσέλαβε τὴν ὑποστήριξιν τῶν εὐφρεστάτων κεφαλῶν καὶ τῶν ἡδίστων καὶ εὐφωνοτάτων γλωσσῶν καὶ ἐπαγγέλλεται νὰ καταστῇ ἐθνικὴ γλῶσσα ἐν τῇ ἀληθείᾳ τῆς λέξεως σημασίᾳ.

Ἐπιθεωρήσας οὕτω γενικῶς τὰς αἰτίας, ἐφ' ὧν στηρίζονται τὰ ποικίλα φαινόμενα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς γλώσσης καὶ αἵτινες ὀρίζουσι τὴν ἀμοιβαίαν τῶν φαινομένων τούτων σχέσιν, δὲν φρονῶ βεβαίως

ὅτι ἐξήντηλσα τὸ ζήτημα, ὅπερ μόνον ἐν ἰδιαιτέρῳ βιβλίῳ δύναται νὰ ἐξετασθῇ ἐπαρκῶς. Μέχρι τοῦδε ἡσχολήθημεν σχεδὸν ἀπακλειστικῶς περὶ ἐξωτερικὰ ἱστορικὰ γεγονότα καὶ περιστάσεις, ὧν ἡ ἐπιδρᾶσις ἐπὶ τὴν γλῶσσαν εὐκολώτατα ἠδύνατο νὰ καταδειχθῇ, καὶ μόνον ἐνιαχοῦ ἀνεζητήσαμεν τὰ βαθύτερον κείμενα σημαντικώτατα ἐλατήρια, τὰ κρυπτόμενα ἐν τῇ ἐσωτάτῃ φύσει τῆς γλώσσης καὶ τῶν λαλούντων αὐτὴν ἐθνῶν. Εἶναι ἀληθές ὅτι ἐν τούτοις ἡ γλωσσικὴ εὐρίσκεται ἐν τῇ αὐτῇ ἀπορίᾳ, ἐν ᾗ καὶ ἡ ἀδελφὴ αὐτῆς ἐπιστήμη, ἡ ἐθνολογία. Αὕτη ἀναγκάζεται καθόλου εἰπεῖν νὰ παραλαμβάνῃ τὴν διαφορὰν τῶν ἐθνικῶν χαρακτήρων ὥς τι δεδομένον, καὶ παρόμοιος φραγμὸς πυργοῦται καὶ πρὸ τῆς γλωσσικῆς· οὐ μόνον ἀδυνατεῖ νὰ ἐρμηνεύσῃ καὶ δικαιολογήσῃ τὴν ὑπαρξίν τῶν ἰδιαιτέρων χαρακτήρων, ὅφ' ὧν ὀρίζονται αἱ γλωσσικαὶ ἰδιότητες τῶν ἐθνῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οὗτοι οἱ χαρακτῆρες διαφεύγουσι τὴν γλωσσικὴν ἐπιστήμην, ἐπειδὴ οὐδαμῶς ἄλλως ἢ ἀπλῶς καὶ μόνον ἐκ τῶν ἐπιδράσεων αὐτῶν ἐπὶ τὴν γλῶσσαν καὶ ἐν ταῖς ἐπιδράσεσι ταύταις διαγιγνώσκονται. Ἄν δέ τις ἐπεχειρεῖ τοῦτο μὲν ν' ἀναγάγῃ τὸ πλῆθος τῶν γλωσσῶν καὶ τὴν διαφορὰν πορείαν, ἣν λαμβάνει ἡ γλωσσικὴ ἀνάπτυξις παρὰ τοῖς διαφοροῖς λαοῖς, ἀπ' εὐθείας εἰς «φυσικὰς αἰτίας», τοῦτο δὲ νὰ ἐρμηνεύσῃ αὐτὰς ἐκ τῆς ὁργανικῆς τῶν σωμάτων φύσεως τῆς ἰδιαζούσης εἰδικῶς ἐκάστῳ ἔθνει, ἀδιάφορον ἂν ἀνέφερε τὴν ὁργανικὴν διαφορὰν τῶν λαῶν εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ ἐγκεφάλου ἢ τοῦ λάρυγγος, οὐδὲν ἄλλο ἢ θὰ ἐξέφραζεν ἄτοπον κοινοτοπίαν. Ἐὰν ἀληθῶς φυσικαὶ αἰτίαι ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τὴν γλῶσσαν, ἡ ἐπιδρᾶσις αὕτη δύναται νὰ γίνηται κατὰ δύο μόνον τρόπους, ἥτοι πρῶτον, καθ' ὅσον ἀλλοιοῦνται αἱ σχέσεις καὶ περιστάσεις, πρὸς ἃς οἱ ἄνθρωποι ἀναγκάζονται νὰ προσαρμόζωσι τὸν λόγον αὐτῶν, καὶ δεύτερον, καθ' ὅσον ἡ φύσις καὶ ἡ πνευματικὴ διεύθυνσις τῶν ἀνθρώπων μεταβάλλονται. Πᾶσα φυσικὴ αἰτία ὀφείλει πρῶτον νὰ μεταβληθῇ εἰς τι πνευματικόν, εἰς κινουσαν αἰτίαν ἢ ὁρμήν, προτοῦ θυνηθῇ νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τὰ σημεῖα, δι' ὧν ἡμεῖς ἐκδηλοῦμεν τὰ ἐν

τῇ ψυχῇ ἡμῶν συμβαίνοντα. Οὐδεμία δὲ γλῶσσα καὶ οὐδεμία διάλεκτος ὑπάρχει, ἥτις δὲν θὰ ἠδύνατο κατ' ἀρχὴν νὰ διατηρηθῇ κατὰ τὰ οὐσιωδέστατα ἀπαθῆς, καὶ ἂν ἔτι ἀπὸ τοῦ τόπου, ἐν ᾧ ἀνεπτύχθη, ἤθελε μετενεχθῇ εἰς ἄλλον ἢ ἂν ἤθελε λαληθῇ ὑπὸ λαοῦ, οὐτινος ἡ γλῶσσα ταχέως ἀλλοιοῦται. Μάλιστα ἡ μετανάστασις, ἡ πολλαχῶς θεωρουμένη ὡς ὁ κύριος καὶ ἰσχυρότατος μοχλὸς τῆς γλωσσικῆς ἐξαλλοιώσεως, φαίνεται πολλάκις τὸναντίον ἐνεργοῦσα ὡς προφυλακτικὸν κατὰ τοιούτων μεταβολῶν. Ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐν ταῖς παρὰ τὸν Πόντον ἀποικίαις εἶναι ἀρχαιοπινεστέρα τῆς ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι λαλουμένης. Ἐξ ἄλλου πάλιν δύναται γλῶσσά τις ἐν βραχεῖ χρόνῳ νὰ πάθῃ οὐσιώδη μεταμόρφωσιν τοῦ ὅλου θησαυροῦ τῶν φθόγγων, τύπων καὶ λέξεων αὐτῆς, εἰ καὶ δὲν μετηνέχθη ἐξ ἐνὸς τόπου εἰς ἄλλον μηδὲ ἐχρησίμευσεν εἰς ἔκφρασιν ἐξωτερικῶν περιστάσεων διαφόρων ἀπὸ τῶν ἐν αἷς ἐμορφώθη. Ἐάν ποτε ἡ γλωσσικὴ δυνήθῃ νὰ ἐρμηνεύσῃ, διατὶ ἡ Ἰσλανδικὴ γλῶσσα ὑπερβάλλει πάσας τὰς ἄλλας γλώσσας τῆς Γερμανικῆς ὁμοφυλίας ὡς πρὸς τὴν ἀρχαιότητα τοῦ τυπικοῦ αὐτῆς, ἢ διατὶ ἡ Λιθουανικὴ διетήρησε μέχρι τοῦδε ἐκ τοῦ πλουσίου Ἰαπετικοῦ τῆς κλίσεως διακόσμου μεῖζον μέρος ἢ πᾶσα ἄλλη τῶν νῦν λαλουμένων Ἰαπετικῶν γλωσσῶν, καθ' ὅσον μέχρι τοῦδε εἶναι ἡμῖν γνωστόν, ἢ πόθεν προέρχεται, ὥστε μόνον μετὰ πολλοῦ κόπου ἠδυνήθη ν' ἀποδειχθῇ ὅτι ἡ Κελτικὴ γλῶσσα συγκαταλέγεται ταῖς Ἰαπετικαῖς, ἢ ὥστε αἱ Μελανησιακαὶ, αἱ Ἀφρικανικαὶ καὶ αἱ Ἀμερικανικαὶ τῶν αὐτοχθόνων γλῶσσαι εἶναι οἱ εὐμεταβλητότατοι πάντων τῶν τύπων τοῦ γλωσσικοῦ διακόσμου, — τότε ἀλλὰ καὶ μόνον τότε θὰ δύνωνται οἱ γλωσσόφιλοι νὰ διατείνωνται ὅπωςδῆποτε δικαίως, ὅτι κατανοοῦσιν ὄντως τοὺς νόμους τῆς γλωσσικῆς ἐξελίξεως.

Ὅπως τὸ χρονικῶς μεταβλητὸν τῆς γλώσσης οὕτω δύναται εὐκόλως νὰ παρατηρηθῇ καὶ τὸ τοπικῶς ἀλλοιωτὸν αὐτῆς, ἢ ὀρθότερον εἰπεῖν : ἡ γλῶσσα ἀλλοιοῦται μεταδιδομένη ἀπὸ τόπου εἰς τόπον ὅπως καὶ κληροδοτουμένη ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν. Ἡ γῆ εἶνα

πλήρης σχεδὸν ἀναριθμήτων γλωσσῶν, διακρινομένων ἀλλήλων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον, καὶ ὡς πρὸς τινὰς τούτων εἶναι ἀποδεδειγμένον δι' ἱστορικῶν τεκμηρίων, ὅτι ἀνάγονται εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν πρώτην γλῶσσαν. Ἄλλ' ὀφθαλμοφανῶς ἐρμηνεύονται εὐκόλως καὶ ἀπλῶς πάντα ταῦτα, ὁ ἀποχωρισμὸς καὶ ἡ διάσπασις τῶν γλωσσῶν εἰς διαλέκτους, καὶ πάλιν ἡ συναγωγὴ τῶν διαλέκτων εἰς ἐνιαίας γλώσσας, ἐκ τῶν ἀρχῶν, ἃς ἤδη ἐθήκαμεν. Ὅθεν ἐν τῷ παρόντι περὶ τούτου καὶ μόνου πρόκειται, ἥτοι νὰ συναγάγωμεν τὸ γενικὸν συμπέρασμα καὶ ἴδωμεν πῶς ἐκδηλοῦται ἐν τῷ βίῳ τῆς γλώσσης ὡς πρὸς ταῦτα ἡ ἀμοιβαία ἐπίδρασις τῶν ἀτόμων καὶ τῶν ἐθνῶν. Οὕτω κατὰ πρῶτον εἶναι ὅλως αὐτόδηλον, ὅτι διὰ τὴν ἄπειρον ποικιλίαν τοῦ χαρακτηῆρος καὶ τῶν ἐξωτερικῶν σχέσεων τῶν ἀνθρώπων, οἷς ἐπετράπη ἡ φυλακὴ τῆς γλώσσης, ἀνάγκη νὰ διαμορφωθῇ κατ' ἀπείρως ποικίλους τρόπους καὶ ἡ θέσις αὐτῶν ἀπέναντι τῆς γλώσσης καὶ ἡ ἐπενέργεια τῆς θέσεως ταύτης. Ἐὰν ἕκαστον αὐτοτελὲς πνεῦμα ἀφίνετο ὅλως ἐλεύθερον νὰ ἐξελίσσηται καθ' ἑαυτὸ καὶ μὴ ἐκωλύετο ὑπὸ μηδενὸς ἐν ταῖς ἰδίαις αὐτοῦ τάσεσιν, ἔμελλε πάντως νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἱστορικὴν τῆς γλώσσης ἀνάπτυξιν κατὰ διάφορόν-πως τρόπον. Ἡ δὲ ἐν ἀρχῇ τοῦ λόγου ἐδείχθη, ὅτι δύο ἄτομα δὲν λαλοῦσι τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς γλῶσσαν, ἐντεῦθεν φύσει δῆλον ὅτι οὐδὲ θὰ διαδώσωσι τὴν αὐτὴν γλῶσσαν. Ἐκαστος ἔχει τὸν ἴδιον τῶν λέξεων θησαυρόν, τὰς ἰδιαζούσας αὐτῷ προσφιλεῖς λέξεις καὶ φράσεις, οὕτω δ' ὡς πρὸς τινὰ ἀποκλίνει ἀπὸ τῶν γενικῶν κανόνων τῆς προφορᾶς, τῆς συντάξεως καὶ τῆς γραμματικῆς· πρὸς δὲ αἱ ἀνάγκαι ἑκάστου εἶναι πῶς ἀνόμοιαι ἀπὸ τῶν λοιπῶν ἕκαστον πνεῦμα διατίθεται ὑπὸ τῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν πραγμάτων τῆς πείρας ὀλίγον διαφόρως τῶν ἄλλων καὶ αἰσθάνεται τὴν δύναμιν τῶν ὑπαρχουσῶν ἀναλογιῶν οὐχὶ κατὰ τὸν αὐτὸν βαθόν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ νεωτεριστικὴ αὕτη τάσις συγκρατεῖται ἐν στενοῖς σχετικῶς ὁρίοις — οὐδεὶς Ἕλληνας, καὶ ἂν ποτε ἀφίνετο ὅλως ἐλεύθερος νὰ διαχειρίζεται κατὰ βούλησιν τὴν μητρικὴν αὐτοῦ γλῶσσαν, θὰ ἐπεχειρεῖ αἰφνης νὰ ὁμιλῇ

ὡς Ὀπτεντότος ἢ Κάφρος — ἀλλ' οὐχ ἤττον δὲν ἐπιτρέπεται μήτε νὰ παραγνωρίσωμεν μήτε νὰ ὑποτιμήσωμεν τὰ ἀποτελέσματα τῆς τήσεως ταύτης. Ἐν τῇ γλώσσῃ παρατηροῦνται αἱ αὐταὶ σχέσεις οἶαι καὶ ἐν τῷ δυνατῷ τῶν παραλλαγῶν τῶν ζωικῶν καὶ φυτικῶν εἰδῶν. Ἐὰν διὰ πλειόνων γενεῶν ἐπαναλαμβάνωνται αἱ αὐταὶ διαφοραί, θ' ἀναπτυχθῇ τέλος καὶ ἀποσχισθῇ ἐκ τινος εἶδους ἄλλο σαφῶς αὐτοῦ διακρινόμενον, καὶ ὡς γνωστόν, οὕτω δι' ἰδιαιτέρας ἀγωγῆς παρήγαγον ἤδη νέα εἶδη περιστερῶν. Κατ' αὐτὰ δυνάμεθα συγκεφαλαιοῦντες τὰ τέως εἰρημένα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἡ ἐξέλιξις τῆς γλώσσης στηρίζεται ἐπὶ ἀπείρου πλήθους ἀποκλινουσῶν ἢ κεντροφύγων δυνάμεων.

Ἄλλ' ὅμως παρατηρητέον καὶ τοῦτο, ὅτι ὑπάρχει καὶ κεντρομόλος δύναμις συνέχουσα καὶ συγκατοῦσα τὰς λοιπὰς δυνάμεις· ἡ δύναμις δ' αὕτη οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἡ ἀνάγκη τῆς ἀνακοινώσεως. Ὁ ἄνθρωπος δὲν ζῇ ἐν τῷ κόσμῳ, ἵνα ἐκφωνῇ μονολόγους· ὁμιλεῖ οὐχὶ πρὸς ἰδίαν αὐτοῦ διασκέδασιν καὶ ἡδονήν, ἀλλ' ὅπως συνεννοηθῇ μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν· δὲν θὰ ἦτο δὲ γλῶσσα ἐκείνη, ἣν εἰς μόνος θὰ ὠμίλει καὶ θὰ ἐνόει. Καὶ μετέχει μὲν ἀληθῶς εἰς ἕκαστος, καθ' ἃ εἶδομεν, κατὰ τὸν ἴδιον αὐτοῦ τρόπον τῆς μεταπλάσεως καὶ μεταμορφώσεως τῆς γλώσσης, ἀλλ' ἡ γλωσσοπλαστικὴ αὐτοῦ συνεργασία μόνον ἐπὶ τοσοῦτον θὰ ἰσχύη ἐν τῷ γενικῷ πάντων λόγῳ καὶ ἐπιβάλληται, ἐφ' ὅσον θ' ἀναγνωρίζηται ὑπὸ τῶν ἄλλων καὶ παραλαμβανομένη ὑπ' αὐτῶν εἰς χρῆσιν θὰ ἐπικυρῶται καὶ ἐγκρίνηται. Πᾶν φθογγικὸν σύμβολον, δι' οὗ ἐπιδιώκω νὰ συνεννοηθῶ μετ' ἄλλου τινός — καὶ αἱ λέξεις οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ τοιαῦτα φθογγικά ἢ ἐκ φθόγγων συγκείμενα σύμβολα — παράγω ἦτοι ἐκφωνῶ δι' ἐκουσίου ἀγῶνος τῶν φωνητικῶν μου ὀργάνων, ἐφ' ὧν ἡ θέλησίς μου κέκτηται ἀναπαλλοτρίωτον ἐξουσίαν. Δύναμαι ν' ἁλλοιώσω τὸ σύμβολον τοῦτο κατ' ἀρέσκειαν καὶ νὰ προβῶ εἰς τὴν ἁλλοίωσιν ταύτην ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἀντ' αὐτοῦ καὶ ὅλως νέον καὶ διάφορον σύμβολον νὰ λάβω· ἀλλ' ἐὰν οὕτως ἐνοχλῶ τὸ οὗς τῶν περὶ ἐμὲ ἢ ἐὰν καταστῶ αὐτοῖς ὅλως ἀκατάληπτος,

τότε ματαιῶ ἀκριβῶς τὸν σκοπόν, οὗ χάριν καθόλου ὁμιλῶ. Αὕτη δ' εἶναι ἡ αἰτία ἡ ἀποτρέπουσά με νὰ μεταβάλλω τὸν τρόπον τοῦ λέγειν μου αὐθαιρέτως καὶ κατ' ἐμὴν ἀρέσκειαν, καὶ ἀναγκάζουσά με νὰ ζητῶ νὰ ἐπιβάλλω τὴν ἐμὴν θέλησιν ἐπὶ τὴν γλῶσσαν μόνον ἐμμέσως, ἥτοι μόνον διὰ τοῦ ἔθνους ᾧ ἀνήκω. Διὰ ταῦτα οἶασθ' ὅποτε ἀλλοιωσεις καὶ ἂν ὑποστῇ γλῶσσά τις, πάντοτε ἀνάγκη νὰ ὁρμῶνται ἀπὸ τοῦ ὅλου ἔθνους ἢ νὰ συνεκτελῶνται ὑπ' αὐτοῦ. Ἀνάγκη δ' ὅμως νὰ μὴ ἐκληφθῇ ἐν ὑπερβαλλόντως στενῇ ἢ ὠρισμένῃ σημασίᾳ ἡ ἔννοια τοῦ ἔθνους ἢ τῆς κοινωνίας σχετικῶς πρὸς τὴν γλῶσσαν. Διότι ἡ ἔννοια αὕτη δύναται νὰ ἐκληφθῇ ὡς πρὸς τοῦτο πολλαχῶς καὶ κατὰ διαφορωτάτας βαθμίδας, οὕτως ὥστε εἰς καὶ ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος δύναται ν' ἀνήκῃ διαφόροις κοινότησιν ἢ κύκλοις καὶ ἐν ἐκάστῳ τούτων νὰ ὁμιλῇ ἄλλην γλῶσσαν. Παραδείγματος χάριν· κατ' οἶκον ὁμιλῶ οἰκιακὴν διάλεκτον, συγκεκρασμένην μετὰ τινων ἐκφράσεων τῆς γλώσσης τῶν παιδίων, καὶ μετὰ πολλῶν στοιχείων ἐκ τῆς συνήθους καὶ κοινῆς ὁμιλίας, καθόλου ἄρα μετὰ τοιούτων ἐκφράσεων, ἃς πᾶς ξένος τοῦ στενοῦ κύκλου τῶν ἐμῶν οἰκείων καὶ φίλων θὰ εὕρισκεν, ἀκούων, αὐτὰς ὀλίγον παραδόξους ἂν μὴ καὶ ἀκαταλήπτους. Ἀλλὰ πάλιν ὡς χειρῶναξ ἢ ὡς ἐπαγγελματίας ἢ καὶ ὡς ἀπλοῦς ἐργάτης, ἐκτελῶν τὴν ὠρισμένην μου ἐργασίαν καθ' ἐκάστην ἡμέραν, ἢ ὡς ὑπάλληλος, ἢ λόγιος ἢ καλλιτέχνης ἔχων τὸ ἔργον τῆς τάξεώς μου, ἀνήκω ἄλλῃ τινὶ κοινωνίᾳ, ἣτις καὶ αὕτη κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἰδιαιτέραν διεμέρφωσε γλῶσσαν, ἀκατάληπτον οὐ μόνον τῇ ἐμῇ γυναικὶ καὶ τοῖς τέκνοις ἀλλὰ καὶ τοῖς πλείστοις τῶν συμπολιτῶν μου. Ἄν ὑποτεθῇ π. χ. ὅτι ἐγὼ ἐρρίφθην εἰς τὰ βάθη τῆς μεταφυσικῆς ἢ ὠρισμένου τινὸς φιλοσοφικοῦ συστήματος ἢ ὅτι ἐξήτασα καὶ ἐφιλοσόφησα περὶ τῆς φυσικῆς ιδιότητος τῶν ἀτόμων, καὶ ὅτι μετὰ ταῦτα ἐπεθύμουν νὰ διαλάβω ἐνώπιον πολυμιγοῦς Κοινοῦ περὶ τοῦ πράγματος τούτου, ὅπερ κατ' ἐμὴν γνώμην εἶναι τὰ μάλιστα διαφέρον καὶ σπουδαιότατον, τότε πιθανῶς οὐδὲ τὸ ἐν εἰκόνι τῶν ἀκροατῶν μου θὰ ἠδύνατο νὰ παρακολουθήσῃ καὶ θαυ-

μάση τὰς ἀνακοινώσεις μου, πάντες δ' οἱ λοιποὶ θά με ἐξελάμβανον ὡς παρὰφρονά φλύαρον. Ἀλλὰ καὶ ὡς ἀπλοὺς καὶ ἀφελῆς ἄνθρωπος δυνάμενος νὰ συνομιλῶ μετὰ παντὸς Ἑλλήνος περὶ κοινῶν τινῶν συμφερόντων, ἔχω κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐν τῷ ἐμῷ λόγῳ ἀναμείξει μεῖζον ἢ ἔλασσον ποσοστὸν ἀτομικῶν ιδιοτήτων, ἅς ἀνάγκη μετὰ πολλοῦ κόπου ν' ἀποβάλω, ἂν θέλω νὰ γίνωμαι τοῖς ἄλλοις εὐκόλως καὶ ἐντελῶς καταληπτὸς. Πᾶσαι δ' αἱ γλωσσικαὶ διαφοραὶ αὗται, καὶ ὅταν ἀκόμη εἶναι σφόδρα περιωρισμέναι, κατ' οὐσίαν οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ διαλεκτικαὶ ἀποκλίσεις καὶ διαφοραί. Τὰ ιδιώματα ταῦτα, ὅπως κυριολεκτικῶς δυνάμεθα νὰ καλῶμεν αὐτά, διακρίνονται τῶν σαφῶς ἀνεπτυγμένων διαλέκτων καὶ τῶν συγγενῶν ἄλλ' αὐτοτελῶν γλωσσῶν μόνον κατὰ τὸν βαθμόν, οὐχὶ κατὰ τὸ εἶδος. Διότι ἐγὼ μέρος τῆς γλώσσης ἔχω κοινὸν καὶ μετὰ τῶν Ἰταλῶν καὶ μετὰ τῶν Ἰνδῶν καὶ λοιπῶν συγγενῶν λαῶν· καὶ ἂν συνομιλῶν μετὰ τινος Ἰταλοῦ ποιῶμαι χρῆσιν μόνον τῶν κοινῶν λέξεων μετὰ τῶν κοινῶν σημασιῶν, ἀποφεύγω δὲ πάσας τὰς ἰδιαζούσας ἐμοὶ λέξεις καὶ σημασίας, θὰ δυνηθῶμεν νὰ συνεννοηθῶμεν ὅπωςδῆποτε. Πράγματι δύνανται δύο ἀλλόγλωσσοι ἐκ τῶν λαῶν τῆς Ἑσπερίας νὰ κάμνωσι δι' ὅλης τῆς ἡμέρας λογαριασμοὺς ἢ μαθηματικοὺς τύπους, ἢ ἂν τυχὸν εἶναι χημικοί, δύνανται πρὸς ἀμοιβαίαν εὐχαρίστησιν ν' ἀνταλλάξωσι τὰς ιδέας αὐτῶν ὡς πρὸς τὴν χημικὴν σύνθεσιν πάντων τῶν ὀργανικῶν καὶ ἀνοργάνων σωμάτων· διότι ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν τῶν μαθηματικῶν καὶ τῆς χημείας, καθὼς καὶ ὡς πρὸς τοὺς τεχνικοὺς ὅρους ἐν πάσαις ταῖς γλώσσαις τῆς Δύσεως, πάντες οἱ τῆς Ἑσπερίας πεπολιτισμένοι λαοὶ ἀπαρτίζουσι σήμερον ἐν μόνον ἔθνος.

Ἐὰν ἄρα μὴ δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν τὴν ἔννοιαν τῆς γλώσσης ἢ τῆς γλωσσικῆς ἐνότητος ἄλλως, μηδὲ νὰ ἐκτείνωμεν αὐτὴν περισσότερον ἢ ὅσον ἐξικνεῖται ἡ ἀμοιβαία κατάληψις, καὶ ἐὰν ἡ ἐπικοινωνία πρὸ πάντων εἶναι ἡ ἀφομοιούσα δύναμις, δι' ἧς ἅμα μὲν ἀντιστοιχοῦνται καὶ ἰσοφαρίζουσι πρὸς ἀλλήλας αἱ ἐναντία ἐπενέργειαι τῆς ἀτομικῆς γλωσσικῆς παραγωγῆς, ἅμα δὲ ἐξισο-

ται καὶ παρὰ πάσας τὰς ἀδιαλείπτους ταλαντεύσεις δημιουργεῖται καὶ διατηρεῖται ὁμοία τις γλῶσσα διὰ πάντα τὰ μέλη τοῦ ἔθνους, τότε εἶναι πρόδηλον ὅτι κατ' ἀνάγκην πᾶσαι αἱ περιστάσεις, ὅσαι καθιστῶσι δύσκολον τὴν συγκοινωνίαν καὶ συνεπάγονται τὴν ἀπομόνωσιν τῶν λαῶν, βοηθοῦσι τὴν διάσπασιν τῆς γλώσσης εἰς διαλέκτους, καὶ τὰνάπαλιν πᾶσαι αἱ περιστάσεις, ὅσαι καθιστῶσιν εὐκολον τὴν συγκοινωνίαν καὶ συσφίγγουσι στενώτερον τοὺς δεσμούς τοὺς συνδέοντας τὰ ἄτομα ἔθνους τινὸς πρὸς ἄλληλα, συμβάλλονται εἰς τὴν διάσπασιν τῆς ὁμοιότητος τῆς γλώσσης. Ὑποθείσθω, π. χ. ὅτι φυλὴ τις ἐκτεινομένη ἐπὶ τινος χώρας κέκτηται ὁμοειδῆ τινα γλῶσσαν καταληπτὴν πᾶσι· τότε ἐφ' ὅσον ἡ φυλὴ αὕτη συνοικεῖ ἐπὶ μικρᾷ ἐκτάσει, θὰ μανθάνωσι πάντες παρὰ πάντων, καὶ ἂν ἀκόμη σφόδρα ταχέως ὑπέκειτο ἡ γλῶσσα αὐτῶν ταῖς ἀκαταμαχῆτοις ἐκείναις ἐπιδράσειν, ἃς συνήθως συνεπάγεται μεθ' ἑαυτῆς ἡ βαθμηδὸν προβαίνουσα ἀλλοίωσις τῆς γλώσσης, καὶ ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν θὰ καταλαμβάνη ἕκαστος τὸν γείτονα αὐτοῦ, ὅσον δύσκολον καὶ ἂν ἤθελεν εἶναι αὐτῷ νὰ συνδιαλεχθῇ μετὰ τοῦ πνεύματος τοῦ προπάππου ἢ καὶ τινος ἔτι ἀρχαιοτέρου προγόνου αὐτοῦ. Ἐὰν δ' ὅμως ἡ περὶ τῆς ὁ λόγος φυλὴ πολλαπλασιάζεται καὶ ἀδιαλείπτως ἐκτείνεται ἐπὶ εὐρυτέρων χωρῶν, ἂν ἐκ τῆς χώρας ἐν ἣ ἑδρεύη ἀποστέλλῃ ἀποίκους εἰς ἀπομεμακρυσμένους τόπους, τότε ἀπειλεῖται σφόδρα τὸ ὁμοιόμορφον τῆς γλώσσης ταύτης καὶ δύναται νὰ διατηρηθῇ μόνον ὑπὸ ὅλως εὐνοϊκᾶς σχέσεις καὶ ἐξωτερικᾶς περιστάσεις. Διότι ὅλως ἐξωτερικαὶ περιστάσεις προκειμένου περὶ τούτων εἶναι πολὺ ἀξιολογώτεραι ἢ προκειμένου νὰ καθορισθῇ ὁ τρόπος καὶ ἡ ταχύτης, μεθ' ἧς καθόλου ἐκτελεῖται ἡ ἀλλοίωσις τῶν γλωσσῶν· συνίστανται δ' αἱ ἐξωτερικαὶ αὗται περιστάσεις πρὸ πάντων τὸ μὲν ἐν τῷ εἶδει καὶ τῷ βαθμῷ τοῦ πολιτισμοῦ εἰς ὃν ἀνήλθεν ἔθνος τι, τὸ δὲ ἐν τῇ ἐπιδράσει τοῦ πολιτισμοῦ ἐπὶ τὸ ἔθνος. Ὅπου δ' ὁ πολιτισμὸς εὐρίσκεται ἐν τῇ κατωτάτῃ αὐτοῦ βαθμίδι, ἡ τάσις πρὸς χωρισμὸν εἶναι ἰσχυροτάτη· ἐκεῖ τοπικὰ καὶ οἰκογενειακὰ συμφέροντα ὑπερβάλλουσι καὶ

καταπνίγουσι τὸ ὑπὲρ τοῦ Κοινοῦ αἶσθημα καὶ τὴν φιλοπατρίαν· ἐκάστη φυλὴ, ἐκάστη μικρὰ κοινωνία ἐπιβλέπει ἀγρύπνως καὶ ζηλοτύπως τὰς ἄλλας· ὁ περὶ ὑπάρξεως δ' ἀγὼν ἐξαναγκάζει αὐτὰς ν' ἀντιτάσσονται κατὰ μικρὰς ομάδας πρὸς ἀλλήλας· ἢ, καὶ ὅταν μηδὲν τῶν κακῶν τούτων ὑπάρχη, ἐλλείπουσιν ὅμως πάντοτε εὐκαιρίαι πρὸς τακτικὴν καὶ συχνὴν ἐπικοινωνίαν τῶν ὁμοφύλων πρὸς ἀλλήλους, διότι οὗτοι χωρίζονται ἀλλήλων διὰ μεγάλων ἀποστάσεων καὶ δὲν αἰσθάνονται οὐδεμίαν πνευματικὴν ἀνάγκην, ἵνα διαρρήξωσι τοὺς τοπικοὺς τούτους φραγμούς. Οὕτω μένει πᾶσα ἐλευθερία ἐνεργείας ταῖς πρὸς ἀλλοίωσιν ὁρμαῖς, καὶ παράγονται οὕτω τοπικαὶ ποικιλίαι καὶ διακλαδώσεις ἐκ τῆς κοινῆς γλώσσης, αἵτινες διαμορφοῦνται εἰς διαλέκτους καὶ ἐκ τούτων γεννῶνται πάλιν αὐτοτελεῖς γλώσσαι καὶ τέλος παντελῶς διάφοροι γλωσσικοὶ τύποι. Ἡ ταχύτης, μεθ' ἧς ἐκτελεῖται τὸ ἀποχωριστικὸν τοῦτο ἔργον, ἐξαρτᾶται φύσει κατὰ μέγα μέρος ἐκ τοῦ χρονικοῦ διαστήματος, ἐν ᾧ συμβαίνουν αἱ ἀλλοιώσεις τῆς καθολικῆς γλώσσης. Ἀλλὰ καὶ τι ἄλλο παρατηρεῖται, ἥτοι ἐπειδὴ δηλονότι αἱ διάλεκτοι ἀποχωρίζονται τῆς μητρὸς γλώσσης μόνον διὰ τούτου, ὅτι ἐγκαταλείπονται ἐλεύθεραι ἐν τῷ ἔργῳ τῆς ἐξελιξεως αὐτῶν, διὰ τοῦτο συνήθως μονιμωτέρα τάσις τῆς μητρὸς γλώσσης ποιεῖ καὶ τὰς διαλέκτους μονιμωτέρας, καὶ ταῦτα οὐ μόνον ἀμέσως, ἀλλὰ καθ' ὅσον καὶ αὐταὶ αἱ ἀσθενεῖς ἐπιδράσεις ἀτελοῦς καὶ ἐλλιποῦς ἐπιμειξίας ἀντιδρῶσι καθ' ἐκάστην εὐκαιρίαν ἰσχυρότερον κατὰ τῶν ἐναντίων ἐπιδράσεων. Οὕτω πᾶσαι αἱ ἐπιδράσεις ὅσαι κατὰ τὰ εἰρημένα ἀνακόπτουσι καὶ κωλύουσι τὴν ἀλλοίωσιν τῆς γλώσσης κατὰ τὴν μετάδοσιν ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, ἐργάζονται ἐπ' ἰσῆς κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἵνα ἐπιβραδύνωσι τὰς ἀλλοιώσεις τὰς ἐπιγινομένας κατὰ τὴν μεταβίβασιν ἀπὸ μέρους τινὸς τοῦ ἔθνους εἰς ἄλλο. Ἀλλὰ καὶ κατ' ἄλλον πολὺ ἀμεσώτερον τρόπον συμβάλλονται αἱ δυνάμεις αὗται πρὸς τοῦτο, καθ' ὅσον δηλ. ἐνισχύουσι καὶ ζωογονοῦσι τὸ ὑπὲρ τοῦ Κοινοῦ αἶσθημα. Ἡ μόρφωσις καὶ αἱ ἐπιστῆμαι ἔχουσι θαυμασίαν ἐνοποιητικὴν δύναμιν· αὗται καθιστῶσι δυνατὴν τὴν γένεσιν καὶ

διατήρησιν πολιτικῆς ἐνότητος, ὁμοίων καθεστώτων καὶ νόμων μεταξὺ μεγάλων ὁμάδων ἐν τοῖς ἔθνεσι, δημιουργοῦσι κοινὰς ἀναμνήσεις καὶ παραδόσεις καὶ ζωογονοῦσι τὸ ἐθνικὸν αἶσθημα· αὗται διεγείρουσιν ἐν τοῖς κατοίκοις λίαν ἀπομεμακρυσμένων ἀπ' ἀλλήλων χωρῶν τὴν ἐπιθυμίαν, ἵνα ἴδωσιν, ἵνα ὁμιλήσωσι καὶ βοηθήσωσιν ἀλλήλοις, καὶ αὗται παράγουσι τὰ μέσα πρὸς εὐκολωτέραν καὶ συγχωρότεραν ἐπιμεξίαν· ταῦτα δὲ πάντα συμβάλλονται μέγιστον εἰς τὴν ἐνότητα τῆς γλώσσης. Καὶ ἡ ὑπαρξὶς ἀρχαίας θρησκευτικῆς ἢ μυθικῆς παραδόσεως ἐπιδρᾷ γενναίως πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν. Ἄλλ' οὐδὲν εἶναι τοσοῦτον μεγάλης καὶ αὐτόχρημα ἀνυπερβλήτου σημασίας, ὅσον ἡ ὑπαρξὶς γραπτῆς φιλολογίας καὶ σχολειακοῦ ὀργανισμοῦ περιλαμβάνοντος πάσας τὰς τάξεις τοῦ ἔθνους, καθ' ὅσον οὕτω πᾶσι προβάλλονται ὡς δείγματα πρὸς μίμησιν οἱ αὐτοὶ τρόποι τῆς ἐκφράσεως, τὰ αὐτὰ αἰσθήματα καὶ ἡ αὐτὴ ἐμπειρία, καὶ οὕτω πλάττεται ὁ μάλιστα ἐκτεταμένος καὶ ἐνεργότατος τύπος τῆς ἀνακωνώσεως.

Καὶ αὐτὴν δ' ἔτι ταύτην τὴν ὑπάρχουσαν πολλαπλότητα δύναται νὰ τρέψῃ εἰς ἐνότητα τῆς γλώσσης ἡ ἀνάγκη αὕτη ἀμοιβαίας καταλήψεως, ἥτις διατηρεῖ τὴν ἐνότητα τῆς γλώσσης ἐν τινὶ ἔθνει. Ὁ ἀγροῖκος καὶ ἀπαίδευτος ἄνθρωπος ἐκ τῆς ὑποστάθμης τοῦ λαοῦ, εἰς διὰ τὰ φυσικὰ χαρίσματα καὶ διὰ τὰς ιδιότητας τοῦ χαρακτήρος αὐτοῦ δυνήθη νὰ ἀνέλθῃ εἰς ἐπίσημον θέσιν ἐν τῇ μεμορφωμένῃ κοινωνίᾳ, ἀποβάλλει τὴν χυδαίαν αὐτοῦ διάλεκτον καὶ προσκτᾶται ἴσως οὕτως ὀρθὴν καὶ εὐχάριστον προφορὰν καὶ τρόπον τοῦ λέγειν οἶαν καὶ ὁ ἀπὸ γενετῆς ἐθισθεὶς εἰς μίμησιν τῶν ἀρίστων ὑποδειγμάτων. Αἱ χιλιάδες τῶν Γάλλων ὅσοι καθ' ἕκαστον ἔτος ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Γαλλίας μεταβαίνουν καὶ ἐγκαθίστανται ἐν Παρισίοις, ἀποβάλλουσιν ἐντὸς βραχείας χρόνου τὴν διάλεκτον τῆς ἐπαρχίας αὐτῶν, παραλαμβάνουσι δὲ τὴν ἐκλεκτὴν Γαλλικὴν τῶν Παρισίων. Καὶ ἂν δὲ αὐτοὶ οὗτοι ἴσως μὴδέποτε καθ' ἅπαντα τὸν βίον αὐτῶν δυνήθωσι ν' ἀποτρίψωνται τὸ ἐπαρχιακὸν αὐτῶν ἰδίωμα, πάντως οἱ παῖδες αὐτῶν αὐξάνονται μετὰ τοσοῦτον καθαρᾶς Παρισίνης γλώσσης, ὥσει

οἱ γονεῖς αὐτῶν ἦσαν γνήσιοι Παρισιογενεῖς καὶ μὴ ἐξηλθον μηδέποτε ἐκ τῆς πόλεως ταύτης. Καὶ ἐν ἄλλαις μεγαλοπόλεσι, λ.χ. ἐν Λονδίῳ καὶ Βερολίῳ, παρατηρεῖται τὸ αὐτό, ὅτι δηλ. ἡ γλῶσσα τῶν ἐκεῖ ἐγκαθεσταμένων ἐπαρχιωτῶν ταχέως ἀπολειοῦται καὶ προσαρμόζεται πρὸς τὴν τῶν νέων συμπολιτῶν αὐτῶν, εἰ καὶ μήτε ἐν Βερολίῳ μήτε ἐν Λονδίῳ ἔχει οὕτω συγκεντρωθῇ, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, ὁ βίος καὶ δὴ καὶ ἡ γλῶσσα τοῦ ἔθνους ὅπως ἐν Παρισίοις.

Ἄλλὰ καὶ τι μεῖζον ἔστι· ἕκαστος δηλ. ἡμῶν καταλιπὼν τὴν πατρίδα αὐτοῦ, ἵνα ἐγκατασταθῇ καὶ ζήσῃ ἐν ἄλλογλώσσοις, μανθάνει ἀναμειγνύμενος καὶ συναναστρεφόμενος μετ' ἄλλογλωσσῶν τὴν γλῶσσαν αὐτῶν, ἐπειδὴ ἐπιθυμεῖ νὰ συνδιαλέγηται κατὰ τὸ ἐνὸν πρὸς τοὺς νέους συμπολίτας αὐτοῦ· καὶ μεταξὺ τῶν ἀπογόνων αὐτοῦ καὶ αὐτῶν δὲν θὰ ὑπάρχῃ οὐδεμία γλωσσικὴ διαφορά, ὅσον διάφορον καὶ ἂν ἤθελεν εἶναι τὸ χρῶμα τοῦ δέρματος καὶ τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου τούτων. Τὰ σμήνη τῶν Γερμανῶν μεταναστῶν, οἵτινες κατ' ἔτος ἀπέρχονται εἰς τὴν βόρειον Ἀμερικὴν, συνοικοῦσι συνήθως ἡνωμένοι, κατοικίζονται εἰς ἀκατοικήτους χώρας πρὸς δυσμὰς ἢ ἐγκαθίστανται ἐν ἰδιαιτέrais συνοικίαις τῶν μεγαλοπόλεων. Οὕτως ἀπαρτίζουν καθ' ἑαυτοὺς κοινότητά τινα χωριστὴν ἐν μέσῳ τοῦ μεγάλου ἐθνικοῦ Κοινοῦ τοῦ περιβάλλοντος αὐτοὺς, καὶ ἔρχονται μὲν εἰς συχνὴν ἐπαφὴν μετὰ τοῦ περιβάλλοντος τούτου, ἀλλὰ δὲν ἀφίνονται ν' ἀπορροφηθῶσιν ὑπ' αὐτοῦ. Οὕτως ὑπάρχουσι πολλοὶ ἐν αὐτοῖς οἵτινες τοσοῦτον ὀλίγον ἐπίστανται τὴν Ἀγγλικὴν γλῶσσαν, ὥστε μόνην τὴν ἀναγκαίαν ἐπικοινωνίαν μετὰ τοῦ ἔξω κόσμου νὰ ἐκτελῶσιν. Εἶναι ὑπερήφανοι ἐπὶ τούτῳ, ὅτι εἶναι Γερμανοὶ καὶ ἔχονται τοῦ ἐθνισμοῦ αὐτῶν ἀπρίξ, ἔχουσιν ἴδια σχολεῖα, ἰδίας ἐφημερίδας, ἴδια βιβλία καὶ ἰδίους ἐφημερίους· οὕτω δὲ δύναται ἡ Γερμανικὴ γλῶσσα πιθανῶς νὰ διατηρηθῇ ἐν αὐτοῖς ἐπὶ τινὰς γενεάς, εἰ καὶ ἐν τέλει ἀφεύκτως θὰ ὑποκύψῃ ταῖς ξέναις ἐπιδράσεσιν, αἵτινες ἐφορμῶσιν ἐπ' αὐτήν. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ τοῖς Ἰρλανδοῖς ἐν τῇ βορείῳ Ἀμερικῇ· ἐφ' ὅσον κατοικοῦσι συμπεπυκνωμένοι ἐν τινὶ κώμῃ ἢ

ἐν τινι προαστίῳ καὶ διδάσκονται τὰ ὀλίγα αὐτῶν γράμματα ἐν ἰδίῳις σχολείοις, τοῖς ὑπὸ τῶν ἱερέων αὐτῶν διευθυνομένοις, θὰ δύνηται νὰ διατηρηθῇ ἐπ' ἀόριστον χρόνον ἡ ἰδιόζουσα αὐτοῖς προφορά, τὸ πλῆθος εἰδικῶν λέξεων καὶ φράσεων, τῶν χαρακτηριζουσῶν τὴν ὑπὸ τῶν Ἱρλανδῶν λαλουμένην Ἀγγλικήν. Ἀλλ' ὅμως παρὰ πάντα ταῦτα ἀνάγκη νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι τοιαῦτα μεταναστεύουσαι οἰκογένειαι, ζῶσαι ἐν μικρῷ ἀριθμῷ ἢ ἐν μέσῳ πληθυσμοῦ λαλοῦντος τὴν καθαρὰν Ἀγγλικήν, δὲν δύνανται ν' ἀποφύγωσιν ἐπὶ μακρὸν τὴν παντελῆ ἐαυτῶν ἀφομοίωσιν πρὸς τὴν πλειονότητα τῶν συνοίκων, ὅτι δὲ διὰ ταῦτα συνήθως ταχέως ἀπομυθάνουσι τὴν μητρικὴν αὐτῶν γλῶσσαν καὶ μεταχειρίζονται ἀντ' αὐτῆς τὴν Ἀγγλικήν.

Ἀὕτη δ' ἡ ἀποτριβὴ διαλεκτικῶν διαφορῶν καὶ ἐξομοιώσις τῆς γλώσσης, καὶ τὸ ἀντίθετον φαινόμενον, ἡ γένεσις δηλ. γλωσσικῶν διαφορῶν καὶ ὁ σχηματισμὸς νέων διαλέκτων, εἶναι τὰ δύο κύρια φαινόμενα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς γλώσσης, ἅτινα καὶ διαδέχονται ἀδιαλείπτως ἄλληλα, καθ' ὅσον αἱ ἐξωτερικαὶ περιστάσεις βοηθοῦσι τὰς πρὸς ἀφομοίωσιν ἢ τὰς πρὸς διαφορὰν τάσεις. Ἀνάγκη ἄρα ἵνα ἀμφότεραι ἐξ ἴσου ἐκτιμῶνται καὶ ἐξετάζωνται, ἐὰν θέλωμεν νὰ κατανοήσωμεν ὀρθῶς τὴν ἱστορίαν γλώσσης ἢ γλωσσικῆς ὁμοιότητός τινός. Ἐπ' ὀλίγων παραδειγμάτων θέλουσι καταστῆ καταφανεῖς ἀμφότεραι αἱ ἐπιδράσεις αὗται καὶ βεβαιωθῇ αἱ τεθεῖσαι ἀρχαί.

Κατὰ πρῶτον θέλομεν ἀσχοληθῇ περὶ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς ἡμῶν γλώσσης, ἧς ἡ ἐξέτασις καὶ διὰ τοῦτο ὀφείλει νὰ προταχθῇ, ὅτι πρώτη πασῶν τῶν ἐν Εὐρώπῃ ἀδελφῶν γλωσσῶν ἐκαλλιεργήθη καὶ παρεδόθη ἡμῖν. Εὐθὺς ἅμα τὸ πρῶτον ἐμφανισθεῖσα εἰς τὴν ἱστορίαν παρίσταται ἡμῖν ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα διηρημένη εἰς διαλέκτους, ὧν ἐκάστη κατεῖχεν ἕκτασιν τινὰ τῆς κυρίως Ἑλλάδος, τῶν νήσων καὶ τῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Πότε ἡ γλῶσσα αὕτη ἀπεσπάσθη ἀπὸ τῶν ἀδελφῶν γλωσσῶν, πόθεν καὶ πότε οἱ Ἕλληνες ἦλθον εἰς τὴν χώραν ταύτην,

τὴν ἀπ' αὐτῶν ὀνομασθεῖσαν Ἑλλάδα, ἄγνωστον ἡμῖν. Ὅμοίως εἶναι ἄγνωστον ἡμῖν, ἂν ἡ πάντως λαληθεῖσα παλαιτάτα που προδιαλεκτική καὶ δὴ πανελλήνιος γλῶσσα διεσχίσθη εἰς διαλέκτους μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν Ἑλλήνων ἐν Ἑλλάδι ἢ πρὸ αὐτῆς. Τοσοῦτον εἶναι πάντως βέβαιον ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἡ σαφεῖς καὶ ὠρισμένους τινὰς χαρακτῆρας ἔχουσα καὶ διὰ τούτων διακρινόμενη πασῶν τῶν ἄλλων ἀδελφῶν γλωσσῶν, εἶχε πρὸ πάσης γραπτῆς φιλολογικῆς παραδόσεως διασχισθῆ εἰς διαλέκτους, καθ' ἃ καὶ οἱ λαλοῦντες αὐτὴν Ἑλληνες εἶχον διασπασθῆ εἰς φυλάς, ὅτι δ' αἱ διάλεκτοι αὗται ἐπὶ Ὀμήρου, ἥτοι ἐν τῇ πρώτῃ ἀρχῇ τῆς φιλολογικῆς παραδόσεως τῆς γλώσσης εἶχον σφόδρα ἀναπτυχθῆ καὶ ἀντιδιασταλῆ πρὸς ἀλλήλας, ὅτι δ' ἔθνος τιμῶν τὴν δύναμιν καὶ χάριν τοῦ λέγειν ὅπως οἱ Ἑλληνες (μύθων τε ῥητῆρ' ἔμεναι πρηκτῆρά τε ἔργων, ἀγορῇ κυδιάνειρα ὅπως καὶ μάχη κυδιάνειρα) κατ' ἀνάγκην ἔμελλε νὰ καλλιεργήσῃ ταχέως τὴν γλῶσσαν καὶ νὰ κάμῃ αὐτῆς χρῆσιν εἰς σύνταξιν καλλιτεχνικῶν μνημείων. Διὰ ταῦτα πᾶσαι αἱ φυλαὶ ἐκ περιτροπῆς ἐκαλλιέργησαν τὴν γλῶσσαν, οἱ μὲν Ἴωνες διαπρέψαντες ἐν τῷ ἔπει, ἐν τῇ ἐλεγείᾳ καὶ τοῖς ἰάμβοις, οἱ δὲ Αἰολεῖς καὶ Δωριεῖς ἐν τῇ λυρικῇ καὶ χορικῇ ποιήσει. Ἐπειδὴ δ' ἕκαστοι τούτων ἐν χρόνοις, ἐν οἷς τὸ πᾶν ἦτο ἡ φυλὴ, τὸ δ' ἔθνος οὐδὲν ἢ σχεδὸν οὐδὲν (ἡ ἔννοια τοῦ ἔθνους δὲν εἶναι, ὡς γνωστόν, τῶν πρώτων καὶ προφανῶν), κατ' ἀνάγκην τῆς ἰδίας αὐτῶν διαλέκτου ἐποιοῦντο χρῆσιν εἰς σύνταξιν καὶ καταγραφὴν τῶν ποιημάτων τούτων, συνέβη ὥστε κατὰ μικρὸν ἢ μὲν Ἰὰς νὰ ὑποληφθῇ γλωσσικὸς τύπος ἀρμόζων τῷ ἔπει καὶ τῇ ἐλεγείᾳ, ἢ δὲ Δωρὶς καὶ Αἰολὶς διάλεκτος γλωσσικὸς τύπος κατάλληλος τῇ λυρικῇ καὶ χορικῇ ποιήσει. Ἐντεῦθεν καὶ Δωριεῖς καὶ Αἰολεῖς συντάσσοντες ἐπικά καὶ ἐλεγειακά ποιήματα παρελάμβανον τὴν Ἰάδα, καὶ Ἴωνες ποιοῦντες λυρικά καὶ χορικά παρελάμβανον τὴν Δωρίδα. Ἐποιοῦν δ' οὕτως οὐχὶ διότι ἡ Ἰὰς ἦν φύσει ἐπιτηδεία εἰς διήγησιν καὶ ἐπικήν ἔκθεσιν, ἢ δὲ Δωρὶς καὶ Αἰολὶς εἰς ἔκφρασιν παθῶν κττ., ὅπως πολλάκις παρ' ἡμῖν πλημμελῶς ἔτι

καὶ νῦν διδάσκεται (μὴ ἠπίσταντο οἱ ποιηταὶ ἐκεῖνοι πάσας τὰς διαλέκτους καὶ ἔκριναν κατὰ καλαιοθητικούς λόγους τὴν ἄξίαν ἐκείνης; ἢ μὴ ἡ γλῶσσα τοῦ Ὀμήρου δὲν ἐκφράζει πάθη;), ἀλλ' ἀπλῶς καὶ μόνον, διότι ἐν τῇ ἱστορίᾳ οὕτως ἀνεπτύχθησαν τὰ εἶδη ταῦτα τοῦ λόγου ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς φυλαῖς καὶ διαλέκτοις¹⁾. Καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ σήμερον τὰ δημοτικὰ ἡμῶν ἄσματα συντάσσομεν οὐχὶ ἐν τῇ διαλέκτῳ τῶν Κυπρίων ἢ τῶν ἄλλων νησιωτῶν, ἀλλ' ἐν τῇ τῶν Στερεοελλαδιτῶν, διὰ τὸν μόνον λόγον ὅτι ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι παρήχθησαν τὰ ἄριστα τῶν νεωτέρων δημοτικῶν ἁσμάτων ἡμῶν, καὶ ἡμεῖς μετὰ τῶν ἁσμάτων τούτων παρελάβομεν καὶ τὴν γλῶσσαν αὐτῶν καὶ συνδέσαντες ψυχολογικῶς τὰ λυρικὰ αἰσθήματα, τὰ ἐν τοῖς ἁσμασι τούτοις περιεχόμενα, πρὸς τὸν γλωσσικὸν τύπον αὐτῶν, δὲν ἀρεσκόμεθα, ὅταν τὰ αἰσθήματα ταῦτα δὲν βλέπωμεν συνοδευόμενα ὑπὸ τοῦ γνωστοῦ ἡμῖν γλωσσικοῦ τούτου τύπου. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ τραγικοὶ ποιηταὶ ἐν τοῖς χορικοῖς ἁσμασιν τῶν τραγωδιῶν αὐτῶν ἐξήτουν νὰ παρέχῃσι Δωρικὴν, ἐξηλλαγμένην τινὰ χροιάν εἰς τὸν λόγον αὐτῶν, ἀλλ' οὔτε πανταχοῦ κατῴρθουν τοῦτο οὔτ' ἀναγκαῖον ἐκρίνετο.

Ἄλλ' εἰ καὶ ἐπετεύχθησαν οὕτω γλῶσσαι ἢ μᾶλλον γλωσσικαὶ φάσεις κατὰλληλοι εἰς σύνταξιν ἐπικῶν, ἐλεγειακῶν, ἱαμβικῶν καὶ λυρικῶν ποιημάτων, δὲν κατῴρθωθῇ δ' ὅμως οὕτω νὰ παραχθῇ καὶ μία ἐθνικὴ, πανελλήνιος, εἰς πᾶσαν ἀνάγκην παντὸς τοῦ ἔθνους χρήσιμος γλῶσσα. Τοῦτο ἐπεφυλάσσετο τοῖς Ἀθηναίοις, οἵτινες μετασχόντες εἴπερ τινὲς καὶ ἄλλοι τῶν Μηδικῶν καὶ μετὰ ταῦτα σχηματίσαντες μέγα κράτος ἐπεβλήθησαν πολιτικῶς πολλοῖς Ἑλλησι, διαπρέψαντες δ' ἐν ταύτῳ καὶ ἐν ταῖς καλαῖς τέχναις καὶ μάλιστα ἐν τῇ καλλιτεχνίᾳ τοῦ λόγου (τῇ ρητορικῇ καὶ τῷ

¹⁾ Καὶ τὰ λεγόμενα περὶ τῆς βαρύτητος τῆς Δωρικῆς φυλῆς καὶ περὶ τῆς εὐτραπείας τῆς Ἰωνικῆς δὲν εἶναι ἀληθῆ. Ὁ πρῶτος διατυπώσας τὴν θεωρίαν ταύτην ἔλαβε πρὸ ὀφθαλμῶν μόνους τοὺς Σπαρτιάτας καὶ τοὺς Ἀθηναίους, ἂν δ' ὅμως ἐλάμβανεν ὑπ' ὄψιν καὶ τοὺς λοιποὺς Δωριεῖς, οἷον τοὺς Συρακοσίους, οἵτινες οὐδαμῶς ὑπελείποντο τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὴν εὐτραπείαν, δὲν θὰ ἐξέφερε τὴν ἀναλήθη ἐκείνην γνώμην, ἥτις παρ' ἡμῖν σχεδὸν ὑπὸ πάντων ἐγένετο ἀταλαιπώρως ἀποδεκτή. Χ.

δράματι) καὶ ἐν ταῖς ἐπιστήμας, ἠδυνήθησαν νὰ καταστήσωσι τὴν ἑαυτῶν διάλεκτον, εἰ καὶ μηδαμῶς ἦν φύσει ὑπερτέρα τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν διαλέκτων, γραπτὴν γλῶσσαν ὁλονλήρου τοῦ ἔθνους.

Ὅτε δ' ἔπειτα οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τοὺς Μακεδόνας κατέλαβον τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Ἀσίαν καὶ ἐν τῇ πατρίδι ὑπετάχθησαν πρῶτον μὲν τοῖς Μακεδόσι καὶ ἔπειτα τοῖς Ῥωμαίοις, τότε διὰ τὴν ἐνιαίαν διοίκησιν καὶ τὴν ἄλλην ἐπιμερίαν αἱ μὲν κατὰ τόπους διάλεκτοι περιέπεσον εἰς καταφρονούμενα ἀπαιδεύτων ἰδιώματα καὶ περιωρίζοντο ὁσημέραι, ἡ δὲ Ἀττικὴ ἤρξατο νὰ ἐξαπλώται καὶ λαλήται πανταχοῦ τῆς κατακτηθείσης Ἀσίας καὶ Αἰγύπτου, βραδύτερον δὲ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἑλλάδι, ὅτε ὡς καθολικῶς, κοινῶς ὑπὸ πάντων ἐθιζομένη μετέβαλεν ὄνομα κληθεῖσα Κοινή, ἥτοι καθολικὴ, γενικὴ. Αὕτη, καὶ μόνη αὕτη, ἐδιδάσκετο τοῦ λοιποῦ ἐν πᾶσι τοῖς σχολείοις καὶ εἰς αὐτὴν συνετάσσετο πᾶς ὁ περὶ λόγος τῶν Ἑλλήνων. Βραδύτερον διεδόθη ἀνὰ τοὺς Ἕλληνας καὶ ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία δι' αὐτῆς ταύτης τῆς Κοινῆς, ἐν ᾗ συνετάχθη ἡ Καινὴ Διαθήκη καὶ τὰ Ἐκκλησιαστικὰ ἡμῶν βιβλία, μετεφράσθη δὲ καὶ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη. Πολιτικὴ ἄρα ἐνότης καὶ διοικήσις, ἔστω καὶ ὑπὸ ζυγόν, διδασκαλία ἐν τοῖς σχολείοις καὶ χρήσις εἰς συγγραφὴν μιᾶς μόνης γλώσσης, ὑπαρξίς παλαιᾶς δοκίμου καὶ σφόδρα ἀναγινωσκομένης φιλολογίας (οἱ δὲ Ἕλληνες σοφίαν ζητοῦσιν, λέγει ὁ Παῦλος), καὶ θρησκεία νέα διὰ τῆς αὐτῆς γλώσσης διδασκομένη, ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ἐπήνεγκον κατὰ μικρὸν ἐν τῷ μακρῷ χρόνῳ ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου μέχρι τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἥτοι ἐπὶ ἐννέα περίπου ἑκατονταετηρίδας τὴν ὁλοσχερῇ κατίσχυσιν τῆς Ἀττικῆς - Κοινῆς καὶ τὴν ἐκβολὴν καὶ λήθην τῶν ἀρχαίων διαλέκτων, ὥστε ἐλάχιστα λείψανα τούτων σφύζονται σήμερον ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑλληνικῇ. Τοιαῦτα εἶναι λ. χ. ἡ Τσακωνικὴ διάλεκτος, ἐν ᾗ σφύζονται οἱ χαρακτῆρες τῆς ἀρχαίας Λακωνικῆς διαλέκτου, ἡ Ποντικὴ ἐν ᾗ σφύζονται Ἰωνικά τινα καὶ πολλὰ ἀρχαιοπινῆ, καὶ ἀλλαχοῦ, ἐν αἷς χώραις τὸ πάλαι ἐλαλεῖτο ἡ Δωρικὴ διάλεκτος, λ. χ. ἐν Κρήτῃ, ἐν Πελοποννήσῳ, Κεφαλληνίᾳ, Κυθήροις, Μακε-

δονία κλπ. ὀλίγαι τινὲς λέξεις. Ἀλλὰ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς γλωσσικῆς ἐνότητος ταύτης, τὸ προελθὸν ἐκ τῶν εἰρημένων ιστορικῶν παραγόντων, ἔμελλε κατ' ἀνάγκην νὰ ἐκλίπη, ὅτε οἱ ἐνοποιητικοὶ παράγοντες οὗτοι ἐξέλιπον, ὅτε δηλ. τὰ σχολεῖα καὶ ἡ διδασκαλία τῆς μιᾶς καὶ μόνης γλώσσης κατέστησαν σπάνια πράγματα ἐν Ἑλλάδι, αἱ ἐπιστῆμαι καὶ αἱ καλαὶ τέχναι ἐφυγαδεύθησαν ἐκ τῆς χώρας, ὁ κύριος χαρακτήρ τῶν Ἑλλήνων, ἡ φιλομάθεια, ἐξέλιπεν, πόλεμοι δὲ καὶ ἐπιδρομαὶ βαρβάρων ἐπλήρωσαν καὶ ἡρῆμωσαν τὴν πολυπαθεῖ Ἑλλάδα. Κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς ἄρα καὶ δεινοὺς ἐκείνους χρόνους φυσικὸν ἦτο νὰ φροντίζη ἕκαστος μᾶλλον περὶ τοῦ ἐπιούσιου ἄρτου καὶ τῆς ἑαυτοῦ ἀσφαλείας ἢ περὶ τοῦ λόγου τῶν δοκίμων χρόνων ἢ περὶ τοῦ τῶν παρακειμένων χωρῶν καὶ περὶ περιγησίσεων μακρὰν τοῦ βώλου τῆς γῆς παρ' ὃν ἐγεννήθη. Ἐντεῦθεν ἡ κοινὴ γλῶσσα ἡ ἐκβαλοῦσα τὰς ἀρχαίας διαλέκτους καὶ ἐπενεγκοῦσα τὴν γλωσσικὴν ἐνότητα εἰς τὸ ἔθνος ἡμῶν, ἤρξατο καὶ αὐτὴ νὰ διασπᾶται εἰς τοπικὰς διαλέκτους, ὅτε ἕκασταχοῦ ἐλευθέρως καὶ ἀκωλύτως ἀναπτυσσομένη, ἐντεῦθεν σήμερον ὑπάρχουσιν ἱκαναὶ τὸν ἀριθμὸν διάλεκτοι, ἀλλὰ πᾶσαι πλὴν τῆς τῶν Τσακῶνων καὶ ἐν μέρει τῶν Ποντικῶν, ἀνάγονται εἰς τὴν Κοινήν, οὐχὶ δὲ εἰς τὰς ἀρχαίας διαλέκτους.

Ἀλλ' εἰς τὴν διάσπασιν τῆς γλωσσικῆς ἐνότητος συνεβάλετο καὶ τι ἕτερον ιστορικὸν γεγονός, πολλῆς καὶ μεγάλης προσοχῆς ἄξιον, τοῦτο δ' εἶναι ἡ ἀνάπτυξις τοῦ Ἀττικισμοῦ λεγομένου ἐν τοῖς μεταγενεστέροις χρόνοις.

Ἐφ' ὅσον δηλ. τὸ παραγωγικὸν πνεῦμα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἤχμαζεν, ἕκαστος ἦτο ἱκανὸς νὰ εὕρισκῃ τὸν ἀρμόζοντα εἰς τὸ περιεχόμενον τύπον, καὶ οὐδενὶ ἡδύνατο τότε νὰ ἐπέλθῃ, ὅτι ὥφειλε νὰ μεταχειρισθῇ τὴν γλῶσσαν ἀρχαιοτέρου τινός, ἵνα ἐκφράσῃ τὰς γνώμας ἢ τὰ αἰσθήματα αὐτοῦ. Ἀλλ' ὅμως κατὰ τοὺς αἰωνίους νόμους τοῦ Πλάστου « ἤλθανε χρόνοι δίσεχτοι, μῆνες φαρμακεμένοι » ἡ χώρα ἐν ᾗ πρῶτον ἐγεννήθη καὶ ἀπεθεώθη ἡ ἐλευθερία, περιέπεσεν εἰς ξένον ζυγὸν καὶ τὸ ἰσχυρὸν δημιουργικόν

πνεῦμα τῶν προγόνων μετεδόθη εἰς τοὺς ἀπογόνους σφόδρα ἐξησθηνωμένον. Ἦδη ὁ Πολύβιος παραπονεῖται διὰ τὴν δυσκολίαν, ἣν εὗρισκεν, ὁσάκις ἐπεχειρεῖ νὰ διατυπώσῃ μετὰ κάλλους σπουδαίαν τινὰ ιδέαν, καὶ φρονεῖ, ὅτι προτιμότερον εἶναι νὰ προσέχῃ τις ἐπὶ τὰ πράγματα ἢ ἐπὶ τὸν τύπον τῆς παραστάσεως. Εἰς τοιαύτην ἔκφρασιν ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἡδύνατο νὰ ἔλθῃ π. χ. ὁ Θουκυδίδης ἢ ὁ Δημοσθένης ἢ ὁ Πλάτων.

Ἄλλ' οἱ μεταγενέστεροι Ἕλληνες, εἰ καὶ δὲν ἡδύναντο νὰ γράφωσι δοκίμως, ὅπως οἱ ἀρχαῖοι, διεφύλαξαν ὅμως πάντοτε ζωηρὸν τὸ αἶσθημα πρὸς τὰς καλλονὰς τῆς δοκίμου γλώσσης. Ἐπειδὴ δὲ τὰς καλλονὰς ταύτας, τὸ δοκίμον τοῦτο, δὲν εὗρισκον ἐν τοῖς συγχρόνοις αὐτῶν ἔργοις, ἐνόμισαν πλανηθέντες, ὅτι ἡ αἰτία τούτου κεῖται ἐν τῇ γλώσσῃ. Αὕτη φυσικὰ ἦτο τοσοῦτον ὀλίγον αἰτία τοῦ κακοῦ, ὅσον καὶ τὰ μάρμαρα τοῦ Πεντελικοῦ ἡδύναντο νὰ εἶναι αἰτία τοῦ ὅτι τότε δὲν ἐπλάττετο ἐξ αὐτῶν οὔτε Ἀφροδίτη τῆς Μήλου οὔτε Ἑρμῆς τοῦ Πραξιτέλους οὔτε ἄλλο τι τῶν ἀμιμήτων τῆς γλυπτικῆς ἔργων. Οὔτε ἡδύναντο οὔτε ἤθελον νὰ νοήσωσιν, ὅτι ἔθνος τόσον παρηκμακός, ὅπως τότε οἱ Ἕλληνες ἦσαν, κατ' οὐδένα τρόπον ἡδύνατο νὰ παραγάγῃ δοκίμα, ἐθνικὰ ἔργα. Φιλοπατρία, ἐθνικὴ συνείδησις, πολιτικὸς ἐλεύθερος βίος καὶ θρησκεία, ταῦτα πάντοτε ἐχρησίμευσαν ὡς βάσις, ἐφ' ἧς τὰ ἔθνη στηριζόμενα δύνανται νὰ παράγωσι λαμπρὰ φιλολογικὰ μνημεῖα. Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες τῶν χρόνων ἐκείνων οὐδὲν τούτων εἶχον. Εἶναι δ' ὅμως κατὰ τὰ εἰρημένα ἀνεπίδεκτον ἀντιλογίας ἀξίωμα, ὅτι ἡ γλῶσσα συνάδει πάντοτε τῷ βίῳ τῶν λαλούντων αὐτήν, καὶ ὅτι ὅπως εἶναι ἀδύνατον νὰ λογιζώμεθα ὀρθῶς, ὅταν ὁμιλῶμεν καὶ γράφωμεν παραλόγως καὶ ἀταλαιπώρως, οὕτω καὶ ἀντιστρόφως εἶναι ἀδύνατον νὰ γράφωμεν ὀρθῶς, ὅταν δὲν σχεπτῶμεθα λογικῶς καὶ ἐμβριθῶς. Πάντοτε καὶ πανταχοῦ ὑπάρχει οὕτω μεγάλη συνάφεια μεταξὺ νοητῶν καὶ λεκτῶν, ἐνδιαθέτου καὶ προφορικοῦ λόγου, ὅπως παρετήρησεν ἤδη ὁ ἀρχαῖος ἐκεῖνος ὅστις εἶπε τὸ πασίγνωστον «ἀρχὴ παιδεύσεως ἡ τῶν ὀνομάτων ἐπίσκεψις», καὶ ὁ αἰοίδι-

μος Κοραῆς «ἡ γλῶσσα εἶναι τὸ ἐργαλεῖον, μὲ τὸ ὁποῖον ἡ ψυχὴ πλάττει πρῶτον ἐνδιαθέτως, ἔπειτα προσφέρει τοὺς λογισμούς της...»

Κακῶς δ' ἔχοντες τότε κατὰ τε τὰλλα καὶ τὴν γλῶσσαν οἱ Ἕλληνες ἐζήτησαν νὰ μιμηθῶσι τοὺς ἀρχαίους, λησμονοῦντες, φαίνεται, ὅτι ἡ μίμησις ἐλέγχει ἀδυναμίαν τῆς φύσεως. Τὸ δυστύχημα δ' ὅμως εἶναι ὅτι δὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀποφύγῃσι τοὺς κινδύνους τῆς μιμήσεως. Διότι ταχέως ἐπίστευσαν, ὅτι δὲν ὤφειλον νὰ μιμῶνται μόνον τὸ ἀρχαῖον πνεῦμα, τὴν ὁρθὴν σύνθεσιν τοῦ λόγου, τὸ ἀπλοῦν καὶ καθαρὸν ὕφος (ὅπως π. χ. Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεὺς ἐν ἀρχῇ τῆς τάσεως ταύτης ἐδίδασκεν), ἀλλὰ καὶ τὰς λέξεις καὶ τοὺς τύπους, τ. ἔ. ν' ἀντιγράψωσι τοὺς ἀρχαίους. Οὕτως ἀνεπτύχθη ὁ λεγόμενος Ἀττικισμός, ὅς κατ' ἀλήθειαν σημαίνει διγλωσσίαν καὶ μάλιστα τοιαύτην, ἥτις δύναται νὰ ὀνομασθῇ ἱστορικὴ ἀντιθέτως πρὸς ἄλλην διγλωσσίαν δυναμένην νὰ κληθῇ ὁμόχρονος. Ἡ ἱστορικὴ δηλ. προῆλθεν ἐκ τούτου, ὅτι ἡ μὲν λογία μερὶς τοῦ ἔθνους ἐπειρᾶτο νὰ ὁμιλῇ καὶ γράφῃ ὅπως ἐλάλουν καὶ ἔγραφον πρὸ πολλῶν ἑκατονταετηρίδων Ἕλληνές τινες, τ. ἔ. ἀρχαιοτέραν φάσιν τῆς γλώσσης, ἐνῶ ἡ μεῖζων μερὶς τῶν ἀπαιδευτῶν ἐλάλει τὴν σύγχρονον γλωσσικὴν φάσιν. Ἡ δὲ ὁμόχρονος προέρχεται φύσει πανταχοῦ καὶ πάντοτε ἐκ τούτου, ὅτι ἄλλως προσέχει ἐπὶ τὸν λόγον καὶ δὴ ἄλλως ὁμιλεῖ ὁ ἱερεὺς καὶ ἄλλως ὁ ἀλιεύς, ἄλλως ὁ στρατηγὸς καὶ ἄλλως ὁ ἀμαξηλάτης κττ. Τοιαύτη ὑπῆρχε καὶ ἐν αὐτῇ τῇ πόλει τῶν Ἀθηνῶν, ἐπειδὴ καὶ κατ' αὐτοὺς ἔτι τοὺς δοκίμους χρόνους ὁ πολὺς λαὸς δὲν ἐλάλει ὅπως ὁ θεῖος Πλάτων, ἡ δὲ διαφορὰ δὲν περιωρίζετο ἐν μόνῃ τῇ συντάξει καὶ ταῖς λέξεσιν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ τυπικῷ. Ἀλλὰ ταῦτα, καθὰ ἐλέχθη, ἀπετέλουν διγλωσσίαν διάφορον τῆς ἐν τοῖς μεταγενεστέροις χρόνοις ἐπικρατησάσης ἱστορικῆς, ἥτις, καθὰ φαίνεται, ἦτο καὶ ὡς πρὸς τὰς λέξεις καὶ ὡς πρὸς τοὺς τύπους ἱκανῶς ἰσχυρά· πρὸλ. Σέξτου Ἐμπειρικοῦ πρὸς Μαθηματικούς. «Ἔστι δὲ καὶ βιωτικὴ τις ἀφελὴς συνήθεια τῶν ἰδιωτῶν κατὰ πόλεις καὶ ἔθνη

διαφέρουσα. Ὅθεν ἐν φιλοσοφίᾳ μὲν τῇ τῶν φιλοσόφων στοιχήσομεν, ἐν ἱατρικῇ δὲ τῇ ἱατρικωτέρᾳ, ἐν δὲ τῷ βίῳ τῇ συνηθεστέρᾳ καὶ ἀπερίττῳ καὶ ἐπιχωριαζούσῃ. Παρὸ καὶ διχῶς τοῦ αὐτοῦ πράγματος λεγομένου, πειρασόμεθα πρὸς τὰ παρόντα ἀρμοζόμενοι πρόσωπα τὸ μὴ γελῶμενον προφέρεισθαι, ὅποιον ποτ' ἂν ἡ κατὰ φύσιν. Ὅσον τὸ αὐτὸ ἀρτοφόριον καὶ πανάριον λέγεται καὶ πάλιν τὸ αὐτὸ σταμνίον καὶ ἀμίδιον καὶ ἰγδισ καὶ θυεία, ἀλλὰ στοχαζόμενοι τοῦ καλῶς ἔχοντος καὶ σαφῶς καὶ τοῦ μὴ γελᾶσθαι ὑπὸ τῶν διακονούντων ἡμῖν παιδαρίων καὶ ἰδιωτῶν πανάριον ἐροῦμεν, εἰ καὶ βάρβαρόν ἐστι, καὶ σταμνίον ἀλλ' οὐκ ἀμίδα καὶ ἰγδιν μᾶλλον ἢ θυείαν. Καὶ πάλιν ἐν διαλέξει ἀποβλέποντες πρὸς τοὺς παρόντας τὰς μὲν ἰδιωτικὰς λέξεις παραπέμψομεν, τὴν δ' ἀστειοτέραν καὶ φιλόλογον συνήθειαν μεταδιώξομεν· ὥς γὰρ ἡ φιλόλογος γελᾶται παρὰ τοῖς ἰδιώταις, οὕτως ἡ ἰδιωτικὴ παρὰ τοῖς φιλόλογοις».

Ὁμοίως διδάσκει ὁ Ἀττικιστὴς Φρύνιχος, ὅτι πολλαὶ τῶν συγχρόνων λέξεων «τὴν ἀρχαίαν διάλεξιν ἐτάραττον καὶ πολλὴν αἰσχύνην ἐνέβαλλον», ὅτι πολλαὶ λέξεις εἶναι ἰδιωτικάί, τῶν πολλῶν κττ. Ὡσαύτως διατείνεται ὁ Πολυδεύκης ἐν τῷ Ὀνομαστικῷ αὐτοῦ, ὅτι «τὸ στραβὸς ἰδιωτικόν, τὸ παππεπίπαππος δεινῶς ἰδιωτικόν, ὁ γὰρ ἄψυχος ἰδιωτικόν, ὁ δὲ εἰδήμων ἰδιωτικόν, ὁ γὰρ εἰδήμων ὑπομόχθηρον, τῶν γὰρ ἀδοξοτέρων ἡ χαμεύνη καὶ τὸ χαμεύνιον, ὁ γὰρ μέθυσος Μενάνδρῳ δεδοσθω (περὶ οὗ πάντες ἠπίσταντο ὅτι πόρρω ἀπέῤῃχε τοῦ νᾶ εἶναι Ἀττικὸς γινώμων), ὁ γὰρ καθάριος ἰδιωτικόν, ἐνδομενίαν οἱ πολλοὶ καλοῦσιν, ὁ δύτης εὐτελες κλπ. Ὁμοίως διδάσκει ὁ Εὐστάθιος ὅτι τὸ σημάδιον ἰδιωτικώτερον τοῦ σημάτιον, κλπ. κλπ.

Ἐπειτα ἐσχηματίζετο κατὰ τὸν δεύτερον μ. Χ. αἰῶνα πολλαχοῦ (οὐχὶ πανταχοῦ) τῆς Ἑλλάδος ἡ αἰτιατικὴ πληθυντικὴ τῶν τριτοκλίτων ὁμοίως τῇ ὀνομαστικῇ, τ. ἔ. τὰς νύκτες ὅπως καὶ αἱ νύκτες· ὁμοίως ἐλέγετο πολλαχοῦ οἱ γυναῖκες, νοσσοὺς ἀντὶ

νεοσσός, τοῖς λιμένοις, τοῖς ὤτοις, τοῖς πραγμάτοις, ἤξα ἀντὶ ἡγαγον, ἔλειψα, ἐφίορκος, κρύβω, ὁ ψύλλος, καμμύω, ἀνακτᾶσαι, καυχᾶσαι, φάγεσαι, πίεσαι κττ. Ὅμοίως τότε πάντως ἤρξατο νὰ κλίνηται καὶ νὰ λέγηται τὰς τιμές, ὧ παροδίτες, ὁ ἀέρας, ὁ ἀρραβῶνας, ἡ νέστη ἡνίστατο, περιέσευε, εἶχαν, ὕβριζαν, εἶχα, ἔλεγα, ἔπλεξες, ἔγραψες, γράψε, ἡ φθεῖρ τὴν φθειραν, βούδιον, στυππεῖνον, πάντοτε, ἀδέλφια, περιστέρια, κλαίγω, ἀργός ἀργή, θερμασία ἀντὶ θερμότης κττ. Πολλοὶ καὶ μάλιστα λόγιοι δὲν ἤξευρον νὰ κλίνωσι τὰ τριτόκλιτα ὀνόματα, πρβλ. Φρυνίχου «Αἱ νῆες ἐρεῖς οὐχ αἱ ναῦς· σόλοικον γάρ· ἤμαρτε γάρ Φαβωρίνος, Πολέμων καὶ Σύλλας αἱ ναῦς εἰπόντες· τὰς νῆας οὐκ ἐρεῖς, ἀλλὰ τὰς ναῦς· Ἀολλιανὸς δ' ὁ σοφιστὴς ἀκούσας παρὰ τινος ὅτι οὐχρὴ αἱ ναῦς λέγειν, ἀλλ' αἱ νῆες, ᾤθηθ' δεῖν λέγειν καὶ τὴν αἰτιατικὴν ὁμοίως τὰς νῆας» Ὅμοίως καὶ ὁ Σολοικιστὴς τοῦ Λουκιανοῦ ἀγνοεῖ τὴν κλίσιν τοῦ λαγώς, ἀγνοεῖ τὴν διαφορὰν τοῦ δουλῶ καὶ τοῦ δουλοῦμαι, τὴν τοῦ κάθισον καὶ κάθησο κλπ. κλπ.

Ὅσῳ δὲ μᾶλλον ἡ λαλουμένη γλῶσσα κατὰ φυσικὸν λόγον καὶ νόμον σὺν τῷ χρόνῳ ἡλλοιοῦτο, τοσούτῳ μᾶλλον ἐπετείνετο ἡ ἀρχαΐζουσα αὕτη τάσις, ὁ Ἀττικισμός. Πᾶν ὅ,τι ἀρχαίως καὶ δοκίμως ἐλέγετο, ἦν χρηστὸν καὶ ἐπαινετόν, πᾶν δ' ὅ,τι νεωτερικῶς μοχθηρὸν καὶ ψεκτόν. Ἀποστῆναι τῆς ἀρχαίας κατέστη ταυτόσημον τῷ πλανᾶσθαι, ἐπὶ τὴν ἀμαθίαν καταφεύγειν. Ὁρθόεπια ἄλλη παρὰ τὴν ἀρχαίαν δὲν ὑπῆρχεν οὐδ' ἐφαντάζοντο ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρχη! Κεῖται ἢ οὐ κεῖται; ἦν ὁ ὑπέρτατος λόγος τῆς ἐπιδοκιμασίας καὶ χρήσεως ἢ ἀποδοκιμασίας καὶ ἀποβολῆς λέξεως, τύπου ἢ συντάξεώς τινος. Ἀριστος ἐνομίζετο ὅστις ἠδύνατο νὰ κατορθώσῃ ὥστε «μήτε ὀνόμασι μήτε ῥήμασι χρῆσθαι ἄλλοις πλὴν τοῖς ἐκ τῶν βιβλίων», πολλοὶ δὲ τῶν τότε συγγραφέων «ἐμαίνοντο ἐπὶ τὸ λεξικόν»

τ. ἔ. μετὰ μανίας καὶ ἐπιμονῆς ἐμελέτων τὰ ἀρχαῖα λεξικά καὶ συνέλεγον ἐκεῖθεν ἀρχαίας λέξεις, ὥς γράφοντες μετεχειρίζοντο.

Ἡ τάσις δ' αὕτη τοῦ ἐξαπτικισμοῦ διαρκῶς κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον ἰσχυε καὶ ἐκανόνιζε τὸν γραπτὸν ἡμῶν λόγον ἀπὸ τῆς πρώτης μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος μέχρι τῆς Ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων, καθ' ὃν χρόνον ἡ λαλουμένη γλῶσσα ὅλως ἐλευθέρα ἔβαινεν ἰδίαν ὁδὸν καὶ ἀπεχωρίζετο τῆς ἀρχαιοπινούσης γραφομένης καὶ διεσπᾶτο εἰς τοπικὰς διαλέκτους ἀνεπίδλεπτος καὶ ἀνεπιτήρητος. Ὀλίγα δ' εἶναι τὰ πρὸ τοῦ χρόνου τῆς Ἀλώσεως ἐν ἄλλῃ γλωσσικῇ φάσει πλὴν τῆς ἐξηπτικισμένης ταύτης συντεταγμένα ποιημάτια καὶ οὐδενὸς λόγου ἄξια ὥς πρὸς τὸ περιεχόμενον. Μετὰ δὲ τὴν Ἀλωσιν ἐπεκάθισε πυκνὸν ἀμαθίας σκότος ἐπὶ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα, καὶ τότε ἤρξαντο αἱ ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν, Γάλλων κλπ. κρατούμεναι Ἑλληνικαὶ χῶραι νὰ μεταχειρίζωνται ἐκάστη κατὰ τόπους, κατὰ μίμησιν τῶν κυρίων αὐτῶν, τὴν ἀνεπτυγμένην τότε σύγχρονον τῆς χώρας αὐτῶν διάλεκτον εἰς σύνταξιν ἱστοριῶν, ποιημάτων κλπ. Οὕτως ἔπραξαν οἱ Πελοποννήσιοι, οἱ Κύπριοι, οἱ Ῥόδιοι καὶ μάλιστα πάντων οἱ Κρηῖτες. Ἄν δὲ οἱ λοιποὶ Ἕλληνες θὰ ἐνόουν τὰ γραφόμενα ἢ μή, περὶ τούτου ἤκιστα πάντων ἔμελλεν αὐτοῖς, καὶ εἰκότως, ἀφοῦ εἶχον ἀπολέσει πολὺ πρότερον τὴν ἔννοιαν τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος. Ἀλλ' ὅσῳ μᾶλλον τὸ ἔθνος ἡνοῦτο ὑπὸ τὸν βαρὺν τῶν Ὀθωμανῶν ζυγὸν καὶ ὅσῳ μείζονα αἱ ἐπιστῆμαι ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ ἐλάμβανον ἐπίδοσιν καὶ αἱ γλῶσσαι καὶ αἱ φιλολογίαι τῶν ἐθνῶν τῆς Δύσεως ἐπλουτίζοντο καὶ ἡξηυγενίζοντο, τοσούτῳ φυσικώτερον ἦτο νὰ ἐπέλθῃ καὶ ἐν Ἑλλάδι εἰς ἀνδράς φιλοπάτριδας καὶ πεπαιδευμένους ἢ γνώμη, ὅτι ἐπειδὴ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἐν ὅλῳ ἀποτελεῖ, μίαν καὶ μίαν μόνην γραπτὴν γλῶσσαν ὥφειλε νὰ ἔχῃ. Ἀλλ' ἐπειδὴ τότε τῶν νέων ιδιωμάτων, ὧν εἶχε γίνεи χρῆσις εἰς σύνταξιν ποιημάτων ἢ ἱστοριῶν, οὐδὲν εἶχε τοσοῦτον ἀνυψωθῇ διὰ τῶν ποιητῶν ἢ συγγραφέων αὐτοῦ, ὥστε καὶ καθ' ἑαυτὸ νὰ ἐπαρκῇ εἰς πάσας τοῦ ἔθνους τὰς χρείας καὶ τοῖς ἄλλοις Ἑλλησι νὰ εἶναι γνωστόν, ὑπέ-

λαβον οἱ εὐεργέται ἐκεῖνοι τοῦ ἔθνους ἀναγκαῖον νὰ παραλάβωσι τὸ μὲν ἐκ τῆς ἀρχαίας καὶ ἰδιαιτέρως ἐκ τῆς διὰ τὴν Ἑκκλησίαν καὶ τὰ σχολεῖα γνωστῆς ἀρχαιοτέρας Κοινῆς γλώσσης τὰ συνηθέστερα καὶ γνωστότερα στοιχεῖα, τὸ δὲ ἐκ τῆς λαλουμένης τὰ ἥττον παρηλλαγμένα καὶ δὴ εὐδιάγνωστα, τὰ οὐδεμιᾷ χώρᾳ ἰδιάζοντα, ἀλλὰ πανταχοῦ γνωστά, καὶ οὕτως ἐξ ἀμφοτέρων ἀπαρτίσωσι κρᾶμά τι καὶ δὴ μίαν κοινὴν πᾶσι γραφομένην γλῶσσαν. Ἡ κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον συγκερασθεῖσα γραπτὴ γλῶσσα ἡμῶν σὺν τῷ χρόνῳ πλουτιζομένη καὶ τελειοποιουμένη κατέστη τοιαύτη οἷαν νῦν ἡμεῖς αὐτὴν ἔχομεν. Αἱ δὲ λαλούμεναι διάλεκτοι ἐξηκολούθησαν οὖσαι ἐν χρήσει καὶ ἀναπτυσσόμεναι ἐκάστη κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν. Ἀπὸ δὲ τῆς ἐλευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος διὰ τῶν σχολείων καὶ τοῦ τύπου κατωρθώθη, ὥστε ἡ γραφομένη αὕτη ἢ μᾶλλον ἀπλουστέρα τις αὐτῆς φάσις, νὰ διαδοθῇ εἰς τὰς πόλεις καὶ ἀλλαχοῦ πολλαχοῦ, ἐκβάλλουσα καὶ περιορίζουσα τὴν χρῆσιν τῶν διαλέκτων.

Ἡ ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης εἶναι καὶ κατ' ἄλλα πολλὰ καὶ κατὰ τοῦτο διδακτικωτάτη, ὅτι δεικνύει σαφῶς κατὰ τίνα τρόπον κατορθοῦται ἡ διάσπασις τῆς μιᾶς μόνης γλώσσης εἰς διαλέκτους καὶ πῶς ἐκ τούτων ἔπειτα ἐπιτυγχάνεται ἡ ἐνότης τῆς γλώσσης ἐκβαλλομένων τῶν διχλέκτων ἕνεκα ἱστορικῶν λόγων, καὶ πῶς πάλιν ἐκλιπόντων τῶν λόγων τούτων ἡ μία ἐθνικὴ γλῶσσα διασχίζεται αὖθις εἰς διαλέκτους, καὶ πάλιν διὰ τίνων μέσων σήμερον προβαίνει ἡ ἐπίδοσις τῆς μιᾶς γλώσσης, ἥτοι ἡ γλωσσικὴ ἐνότης ἐν σύμπαντι τῷ ἔθνει.

Τὰ δ' ἐκ τῆς γραφομένης ἀρχαίας Ἑλληνικῆς λαμβανόμενα πορίσματα καὶ διδάγματα ταῦτα παρατηροῦνται ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ πάσης ἄλλης γραφομένης γλώσσης. Πᾶσα δηλονότι γραφομένη γλῶσσα ἦν ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς σταδιοδρομίας αὐτῆς οὐδὲν ἄλλο ἢ ἀπλῆ τις διάλεκτος ὅπως καὶ πᾶσαι αἱ ἄλλαι, κατίσχυσε δὲ τῶν ἄλλων διαλέκτων οὐχὶ διότι φύσει εἶχε πλεονεκτήματα, δι' ὧν ἐπεβάλετο ὡς ὄργανον ἐπιμειξίας καὶ ἀνακοινώσεως, ἀλλ' ἀπλῶς

καὶ μόνον δι' ἐξωτερικὰς περιστάσεις, αἵτινες κατέστησαν ἀναγκαῖον, ἵνα πλείονες καὶ τέλος πάντες οἱ ὁμόφυλοι προσλάβωσι καὶ μεταχειρίζωνται τὸν αὐτὸν γλωσσικὸν τύπον. Οὕτω π. χ. ἡ νῦν Γαλλικὴ γλῶσσα ἦν ἄλλοτε διάλεκτος μικροῦ τινος μέρους τῆς Γαλλίας καὶ εἶχεν ἐπὶ μακρὸν χρόνον φοβεράν καὶ μάλιστα υπερτέραν ἀντίπαλον τὴν ἀρχαίαν καὶ λεπτῶς κεκαλλιεργημένην διάλεκτον τῆς μεσημβρινῆς Γαλλίας, τὴν Προβηγκιανὴν ἣ γλῶσσαν τοῦ οε. Ἄν δὲ τὸ βασιλεῖον τῆς Τολώσσης διετηρεῖτο, οὐδέποτε θὰ ὑπεχώρει ἡ γλῶσσα τοῦ οε τῇ γλώσσῃ τοῦ οὐί, ὅπως τότε ἐκάλουν τὴν Γαλλικὴν ἐν στενωτέρᾳ σημασίᾳ. Ἀλλὰ τὰ σκῆπτρα τῆς ἡγεμονίας μετέβησαν ἐν Γαλλίᾳ ἀπὸ τῆς μεσημβρίας πρὸς τὰς βορείους ἐπαρχίας, καὶ οὕτως ὁ λόγος τούτων κατέστη γλῶσσα κομψῇ καὶ ἐπίσημος ἐν πάσῃ τῇ Γαλλίᾳ, τούναντίον δὲ ἡ γλῶσσα τοῦ οε δὲν ἐγράφετο πλέον καὶ κατέπεσεν εἰς χυδαῖον καὶ ἀνάξιον λόγου ἰδιῶμα. Καθ' ὅμοιον τρόπον ἦτο καὶ ἡ νῦν Ἰταλικὴ κατ' ἀρχὰς οὐδὲν ἄλλο ἢ διάλεκτος τῆς Τοσκάνης, καὶ κατ' οὐδὲν ὑπερείχε τῶν λοιπῶν πολλῶν τῆς Ἰταλίας διαλέκτων τῶν ἀπὸ τῶν Ἀλπεων μέχρι Σικελίας λαλουμένων, κατέστη δὲ ἡ γλῶσσα τῶν λογίων ἐν πάσῃ τῇ Ἰταλίᾳ ἀπλῶς καὶ μόνον διὰ τὴν ἐπίδρασιν τῆς φιλολογίας καὶ τῆς μορφώσεως.

Μικρὸν διάφορον εἰκόνα παρέχει ἡμῖν ἡ ἱστορικὴ ἐξέλιξις τῆς Λατινικῆς γλώσσης, ἐξέλιξις ἥτις ὡς πρὸς πολλὰς ἐπόψεις εἶναι μοναδικὴ ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ἡ νικηφόρος αὕτη γλῶσσα, — ἥς αἱ θυγατέρες σήμερον κατέχουσιν οὕτως εὐρείας καὶ ὠραίας χώρας ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῆς ἑτεροθαλοῦς ἀδελφῆς αὐτῶν, τῆς Ἀγγλικῆς, κατέλαβον ἐξ ὁλοκλήρου σχεδὸν τὸν Νέον Κόσμον καὶ ἄλλας οὐκ ὀλίγας μάλιστα παραλίους χώρας ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἡπείρων, — ἦν πρὸ 2500 ἐτῶν διάλεκτος μικροσκοπικῆς τινος ἐπαρχίας ἐν τῇ μέσῃ Ἰταλίᾳ, τοσοῦτον μικρᾶς ὥστε ἐν παντὶ συνῆθει γεωγραφικῇ χάρτῃ τῆς γῆς, δύναται τις νὰ καλύψῃ αὐτὴν διὰ τοῦ δακτύλου. Πῶς καὶ πότε ἦλθεν ἡ διάλεκτος αὕτη εἰς τὸ Λάτιον, δὲν δυνάμεθα νὰ εἰπωμεν, ἐπιστάμεθα δ' ὅμως ὅτι ἀνῆκε μεῖζονι

ὁμάδι γλωσσῶν, αἵτινες κατὰ μικρὸν διὰ τῶν συνήθων φαινομένων, δι' ὧν αἱ γλώσσαι ὁσημέραι ἀλλοιούμεναι καθίστανται ἀενάως διαφορώτεραι ἀλλήλων, εἶχον ἀποχωρισθῆ ἀπὸ τῆς κοινῆς μητρὸς γλώσσης, τῆς ἐλθούσης παλαιάτατα εἰς τὴν Ἱταλίαν μετὰ τῶν ἀρχαιοτάτων μεταναστῶν. Δύο τῶν ἀδελφῶν τῆς Λατινικῆς γλωσσῶν, δηλ. τῆς Ὀπικῆς ἢ Ὀσκικῆς καὶ τῆς Ὀμβρικῆς, διεσώθησαν ἡμῖν ἱκανὰ λείψανα, ἵνα παρέχωσι πράγματα τοῖς γλωσσοδίφαις καὶ διαφωτίζωσι τὴν προῖστορικὴν περίοδον τῆς Ἱταλικῆς γλώσσης.

Ἀπὸ βορρᾶ ἐπῆλθε τὴν Λατινικὴν ἢ γλώσσα τῶν Τυρρηνῶν, ἀπὸ δὲ μεσημβρίας ἢ τῶν Ἑλλήνων, ἀμφότεραι γλώσσαι ἐθνῶν πολὺ ἰσχυροτέρων τῶν Ῥωμαίων, πρὸς δὲ τούτοις ἢ Ἑλληνικὴ ὑπερεῖχε τῆς Λατινικῆς μέγιστον κατὰ τὸν ἐξωτερικὸν τύπον αὐτῆς καὶ εἶχε προσλάβει ἀσυγκρίτως μείζονα διαμόρφωσιν. Οὐδεὶς ἄρα θὰ ἠδύνατο νὰ μαντεύσῃ τότε, πόσον ἡ Λατινικὴ ἔμελλε νὰ ὑπερτερήσῃ βραδύτερον τὰς ἀντιζήλους αὐτῆς. Ἡ διάδοσις δ' αὐτῆς ἤρξατο μετὰ τῆς ἐξαπλώσεως τῆς Ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας καὶ ἦν τὸ σαφέστατον καὶ ἀναμφισβήτητον τεκμήριον τῆς ἰσχύος τῆς κυριαρχίας ταύτης. Διότι οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἤρκοοντο ἐν ἐπιπολαίῳ καὶ ἀπλῶς κατ' ὄνομα ἡγεμονίᾳ, οἷαν εἶχον ἐφαρμόσει οἱ Πέρσαι ἐπὶ τὰ ἑτερογενῆ στοιχεῖα τοῦ ἀπεράντου κράτους αὐτῶν, ἢ ἐν τῇ ἔτι χαλαρωτέρᾳ ἐξαρτήσῃ, ἐν ᾗ συνήθως ἦσαν αἱ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ὑποταχθεῖσαι τοῖς Μογγόλοις ἔτι μᾶλλον εὐρύτεραι χῶραι, ἀλλ' ἐζήτησαν νὰ προσδώσωσι τῇ γιγαντῶδει κοσμοκρατορίᾳ αὐτῶν τρόπον τινὰ ὀργανικὸν βίον ἐμφυσήσαντες εἰς πάσας τὰς φλέδας καὶ τὰς ἴνας τοῦ κράτους αὐτῶν τοὺς ἰδίους αὐτῶν ὕγιεις χυμούς.

Κατὰ πρῶτον ὑπέταξαν καὶ ἐξελατίνισαν τὴν Ἱταλίαν. Ὁ δὲ ζυγός, ὃν ὑπέβαλον αὐτῇ καὶ ὃν ἐστερέωσαν διὰ τῶν στρατιωτικῶν ἀποικιῶν, διὰ τῶν νόμων καὶ καθεστώτων, διὰ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς διοικήσεως αὐτῶν, ἀπεδείχθη οὕτως ἰσχυρός, ὥστε οὐδεμία μακρὰ ἀντίστασις ἠδυνήθη νὰ εὐδοκιμήσῃ ἐν πάσῃ τῇ Ἱταλίᾳ. Πᾶσαι αἱ γλώσσαι τῆς Ἱταλικῆς χερσονήσου, ἀπὸ τῆς Γαλατικῆς ἐν τῇ Ἄνω Ἱταλίᾳ μέχρι τῆς Ἑλληνικῆς ἐν τῇ Μέσῃ καὶ Κάτω

ἐξηφανίσθησαν βαθμηδὸν διαδοχικῶς καὶ οὕτω κατέστη ἡ Ἰταλικὴ γλωσσικὴ ἐνότης¹). Εἶναι ἀληθές ὅτι εἰς πλήρη καὶ ταχεῖαν ἔνωσιν ἔλειπον ἔτι ἔνια² δηλ. ἐν τισι δυσπροσίτοις χώραις διεσφύζοντο ἐπὶ μακρὸν λείψανα τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν, καὶ ἀναμφιβόλως παρέμειναν ταῦτα σαφῶς ὁρατὰ ἐν ταῖς ποικίλαις τοπικαῖς ἀποχρώσεσι, μεθ' ὧν ἐλαλεῖτο ἡ Λατινικὴ ἐν τοῖς διαφόροις τόποις τῆς Ἰταλίας, καθὼς καὶ σήμερον ἔτι καταφαίνονται ἔχνη τούτων ἐν ταῖς ζώσαις Ἰταλικαῖς διαλέκτοις. Πρόσθετος δ' ὅτι, καὶ ἂν κατὰ μέρος ἀφήσωμεν τὰς διαλεκτικὰς διαφορὰς ταύτας, πάλιν ῥητέον ὅτι ἡ κοινὴ πάση τῇ Ἰταλίᾳ καταστᾷσα γλῶσσα δὲν ἦτο ἡ τοῦ Κικέρωνος καὶ Οὐεργιλίου καθαρὰ καὶ ἐκλεκτὴ Λατινικὴ, ἀλλὰ τραχύ τι ἰδίωμα, φέρον ἐν ἑαυτῷ τὰ σπέρματα πολλῶν μεταβολῶν, ἃς βραδύτερον ἢ νεωτέρα Ἰταλικὴ καὶ λοιπαὶ Νεολατινικαὶ γλῶσσαι διήνυσαν.

Ἡ αὐτὴ πρᾶξις τῆς κατακτῆσεως καὶ συγχωνεύσεως πρὸς τὸ Ῥωμαϊκὸν διοικητικὸν σύστημα, εἰς ὃ ὑπέκυψεν ἡ Ἰταλία, ἐπανελήφθη ἐν κλίμακι μειζονι, μεγαλοπρεπεῖ καὶ οὐδέποτε πρότερον ὑπαρξάσῃ, κατὰ τὸν ἐκλατινισμὸν τοσούτων ἄλλων Εὐρωπαϊκῶν χωρῶν. Καθ' ὃν δηλ. τρόπον οἱ Κελτοὶ ἐν Ἱρλανδίᾳ κατὰ τὰς τελευταίας ἑκατονταετηρίδας ἀντήλλαξαν τὴν Κελτικὴν μητρικὴν αὐτῶν γλῶσσαν ἀντὶ τῆς Ἀγγλικῆς, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τότε οἱ Κελτοὶ οἱ ἐν Γαλλίᾳ ζῶντες καὶ οἱ Κελτοὶ καὶ οἱ Ἰβηρες οἱ ἐν Ἰσπανίᾳ ἐγκατέλιπον τὰς ἐθνικὰς αὐτῶν γλώσσας καὶ παρέλαβον τὴν τῶν Ῥωμαίων, οἵτινες μετὰ τῆς ξενικῆς κυριαρχίας ἐκόμισαν αὐτοῖς καὶ τὸ δῶρον ὑπερτέρου πολιτισμοῦ²). Ἐντεῦθεν μόνον

¹ Τὸ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως λεγόμενον περὶ τῆς ἐξαφανίσεως τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἐκ τῆς Ἰταλίας δὲν φαίνεται ὅλως ἀκριβές, διότι καὶ σήμερον ἔτι σφίζεται κατὰ συνέχῃ ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος παράδοσιν ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐν Ἰταλίᾳ, πρὸς τὴν Ἀθηνᾶς τόμ. Β' σελ. 700 καὶ Einleitung in die neugr. Grammatik σελ. 442-445. X.

² Τὴν Ἰβηρικὴν γλῶσσαν δὲν ἐξέβαλεν ὅλως ἐκ τῆς Ἰσπανίας ἡ Ῥωμαϊκὴ, ἐντεῦθεν καὶ σήμερον ἔτι ἐπὶ τῶν Πυρηναίων ὁρέων λαλεῖται ὑπὸ τῶν Βάσκων ἢ νεωτέρα φάσις τῆς Ἰβηρικῆς γλώσσης· ἴδε κατωτέρω X.

ἀσθενῆ τινα καὶ μικροῦ λόγου ἄξια ἔχνη Κελτικῶν λέξεων καὶ φράσεων ἀνευρίσκονται ἐν τῇ νῦν Γαλλικῇ καὶ Ἰσπανικῇ γλώσσῃ. Καὶ τὴν Γερμανίαν καὶ Ἀγγλίαν ἡ αὐτὴ ἠπειλεῖ τύχη, ἣν δυσκόλως θ' ἀπέφευγον αἱ χῶραι αὗται, ἂν μὴ τὰ τολμηρὰ καὶ γενναῖα φῦλα τῶν Γερμανῶν ἀντέτασσον ἐπίμονον ἀντίστασιν πρὸς τὰς ἀρχομένας τότε νὰ φθίνωσι δυνάμεις τοῦ Ῥωμαικοῦ κράτους, καὶ ἂν μὴ ἡ μεγάλη ἀπόστασις καὶ ἡ μικρὰ ἄξια τῆς ἐπαρχίας Βρεταννίας ἠνάγκαζε τοὺς Ῥωμαίους καὶ ἀσθενῶς μόνον νὰ υπερασπίζωσι τὴν καταληφθεῖσαν ἐκείνην θέσιν καὶ ταχέως νὰ ἐγκαταλίπωσιν. Ἀλλ' ἐν τῇ μεσημβρινῇ καὶ ἀνατολικῇ Εὐρώπῃ ὑπετάχθησαν διαρκῶς τοῖς Ῥωμαίοις ἐκτεταμέναι χῶραι, ἥτοι πᾶσαι αἱ χῶραι ἀπὸ τῶν βορείων ὁρίων τῆς Ἰταλίας μέχρι σχεδὸν τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἰστροῦ. Καὶ ὅπως αἱ χῶραι αὗται ἔλαβον παρὰ τῶν κατακτητῶν τὸν πολιτικὸν ὀργανισμόν, τὸν πολιτισμόν, καὶ διὰ τῶν Ῥωμαϊκῶν ἀποικιῶν μέγα μέρος τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῶν, οὕτως ἔμαθον οἱ αὐτόχθονες καὶ τὴν γλῶσσαν τῶν κυρίων καὶ ἀπέμαθον τὴν ἑαυτῶν. Οὕτω δὲ κατηρτίσθη ἡ μεγάλη καὶ σπουδαία σειρά τῶν Νεολατινικῶν ἢ Ῥωμανικῶν γλωσσῶν, ὅπως διὰ τὴν καταγωγὴν αὐτῶν καλοῦνται, ἥτοι ἡ Ἰταλική, ἡ Γαλλικὴ, ἡ Ἰσπανικὴ, ἡ Πορτογαλλικὴ, ἡ Ραιτορρωμανικὴ ἢ Ραιτικὴ ἐν τῇ μεσημβρινῇ καὶ ἀνατολικῇ Ἑλβετία καὶ ἡ Δακορρωμανικὴ ἢ Ρωμουνικὴ ἐν τῇ Ῥωμουνίᾳ μετὰ πολυαριθμῶν δευτερευουσῶν διαλέκτων, πρὸς δὲ ἡ Κουτσοβλαχικὴ λεγομένη ἐν τῇ μεσημβρινῇ Μακεδονίᾳ καὶ ἐν τοῖς περὶ τὸν Πίνδον τόποις.

Πᾶσαι αἱ Νεολατινικαὶ αὗται γλῶσσαι κατάγονται ἀπ' εὐθείας ἐκ τῆς Λατινικῆς καὶ πᾶσαι λαλοῦνται ὑπὸ ἔθνων, ἅτινα μόνον ἐν μικρῷ μέρει εἶναι Λατινικῆς καταγωγῆς. Οὐχ ἥττον οὐδὲν θὰ ἦτο πλημμελέστερον ἢ ἂν τις παρεδέχετο, ὅτι ἐν τῇ ἀπεράντῳ ἐκτάσει ταύτῃ ἐπεκράτει ποτὲ ἡ καθαρὰ καὶ δόκιμος Λατινικὴ ὡς γλῶσσα τῆς χώρας ταύτης, ὅπερ κατὰ τὰ εἰρημένα ἀνωτέρω, οὐδ' ἐν αὐτῇ τῇ Ἰταλίᾳ συνέβαινεν εὐθὺς μετὰ τὸν ἐκλατινισμόν αὐτῆς. Διότι αἱ αὐταὶ αἰτίαι, ὅπως καὶ ἐκεῖ, μόνον ἐν μεῖζονι κλίμακι καὶ

μετὰ ἰσχυροτέρας ἐντάσεως δρῶσαι δὲν ἐπέτρεπον ν' ἀναφανῇ ὁρθὸς καὶ ὁμογενὴς γλωσσικὸς τύπος. Οἱ Ῥωμανικοὶ λαοὶ παρέλαβον τὴν Λατινικὴν αὐτῶν γλῶσσαν πολὺ μᾶλλον παρὰ Ῥωμαίων στρατιωτῶν, ἀποίκων, κατωτέρων ὑπαλλήλων ἢ παρὰ πεπαιδευμένων Ῥωμαίων καὶ ἐκ τῶν πονημάτων μεγάλων συγγραφέων. Καὶ ναὶ μὲν δὲν ὑπῆρχε μετὰξὺ τῆς διαλέκτου τῶν ἀνωτέρων καὶ τῶν κατωτέρων λαϊκῶν τάξεων τοσοῦτον μεγάλη διαφορὰ, ὥστε νὰ μὴ δύνωνται νὰ συνεννοῶνται, ἀλλ' ὅπωςδὴποτε καὶ ἂν εἶχε τοῦτο κατ' ἀρχάς, πάντως ταχέως κατέστη τὸ μετὰξὺ τούτων χάσμα εὐρύτερον, καὶ ἡ μὲν δόκιμος Λατινικὴ διὰ τῆς παιδείας καὶ τῆς μιμήσεως ἀναλλοιώτων προτύπων διετηρήθη διαρκῶς ἐν χρήσει παρὰ τοῖς λογίοις καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, προσέλαβε δὲ μόνον διὰ τῆς ἀναποφεύκτου εἰσβολῆς δημοδῶν λέξεων καὶ συντάξεων βάρβαρόν τινα ἀπόχρωσιν, ἡ δὲ δημώδης, ἡ τῶν πολλῶν γλῶσσα, ἀνεπτύχθη τάχιστα εἰσελθοῦσα εἰς ἄλλας τρίβους καὶ ἅμα διασχιθεῖσα εἰς τὰς μνημονευθείσας ἀπείρους ποικιλίας. Ἐν τοῖς ἑκατομμυρίοις τῶν ἀνθρώπων τοῖς προσλαβοῦσιν ὡς ἰδίαν τὴν γλῶσσαν τῆς Ῥώμης οὐδεμία ὑπῆρχε συντηρητικὴ ἢ ἀφομοιωτικὴ γενικὴ ἀρχὴ ἐνεργὸς καὶ οὕτως ἰσχυρά, ὥστε ἢ νὰ συγκρατήσῃ αὐτοὺς στερεῶς ἐν τῷ καθεστηκότῃ τύπῳ τῆς γλώσσης ταύτης ἢ νὰ ποδηγετήσῃ τὴν περαιτέρω πορείαν αὐτῶν κατὰ παραλλήλους διευθύνσεις. Πρὸς δὲ τούτοις συνέβησαν καὶ τινες ἰδιαίτεραι περιστάσεις, αἵτινες διέτάραξαν τὴν ἐξέλιξιν ταύτην. Αἱ εἰσβολαὶ καὶ κατακτήσεις τῶν Γερμανικῶν φυλῶν ἐπήνεγκον εἰς τὰς γλώσσας τῆς Γαλλίας, Ἰσπανίας καὶ Ἰταλίας ἀνάμειξιν Γερμανικῶν στοιχείων. Ἡ δὲ μακραίων κυριαρχία τῶν Ἀράβων ἐπὶ τῆς Ἰσπανίας κατέλιπεν ἱκανὴν ὑποστάθμην Ἀραβικῶν λέξεων. Ὅτε δὲ τέλος παρῆλθε τὸ χάος τῆς μεταναστεύσεως τῶν ἐθνῶν καὶ οἱ σκοτεινοὶ χρόνοι τοῦ μέσου αἰῶνος, καὶ ἤρξαντο νὰ διαδίδωνται ἐπωφελῶς πρὸς τὸ σύνολον ἐκάστου ἔθνους ἡ μόρφωσις καὶ αἱ γνώσεις αἱ πρότερον ἀποκλειστικὸν κτῆμα ὀλίγων παραμένονσαι, τότε ἡ Λατινικὴ εἶχεν ἀποβῆ νεκρά γλῶσσα καὶ εἶχεν ἀπόξενωθῇ τοῦ νέου

πνεύματος τῶν χρόνων ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε δὲν ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ εἰς τὰς ὅλως νεωτερικὰς ἀνάγκας τῶν λαῶν τούτων. Διὰ τοῦτο σχεδὸν ταυτοχρόνως ἐν πᾶσι τοῖς λαοῖς τούτοις ἀνέκυψαν νέαι λαϊκαὶ γλώσσαι, δι' ὧν οἱ λαοὶ οὗτοι ἐξέφρασαν τὸν ἐθνικὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν μόρφωσιν αὐτῶν καὶ κατέθηκαν ἐν γραπτοῖς μνημείοις. Ἐν ἀπάσῃ τῇ Ῥωμανικῇ Εὐρώπῃ ἐπεκράτει χάος κυμαινόμενων διαλέκτων καὶ ἐν ἐκάστῃ ἐπὶ μέρους περιπτώσει ἐξηρτᾶτο ἐκ τῶν γενικῶν ιστορικῶν σχέσεων, τίς τῶν διαλέκτων τούτων ἔμελλε νὰ προσλάβῃ τὴν ὑπεροχὴν καὶ νὰ ἐξώσῃ ἢ ἀπορροφήσῃ τὰς ἄλλας.

✓ Ἐν πᾶσι δὲ τούτοις τοῖς μέχρι τοῦδε ἐξητασμένοις φαινομένοις τοῦ ἀποχωρισμοῦ καὶ τῆς συγχωνεύσεως τῶν διαλέκτων οὐδὲν προφανῶς κεῖται τὸ μυστηριώδες ἢ τὸ παράδοξον. Ἀείποτε δ' ἐπὶ τοιούτων τρίβων, οἷαι αἱ περιγραφεῖσαι, κινεῖται ἡ ἱστορία τῶν γλωσσῶν, καὶ οὐδὲν ἄλλο ἀπαιτεῖται ἢ τὸ εὐμετάβολον τῆς γλώσσης ἀτόμου καὶ τῆς ἀντιδράσεως τῶν λαῶν, τῆς κωλυούσης, περιορίζουσας ἢ καὶ εἰς τὸ ἐναντίον τρεπούσης τὴν τάσιν ταύτην τοῦ ἀτόμου, ἵνα ἐρμηνευθῇ πᾶν μετακινούμενον ἐκάστοτε ἐν τῇ γλώσσῃ. Πάντοτε δηλονότι κατὰ τὰς μετακινήσεις ταύτας ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν ιστορικῶν περιστάσεων, ἂν ἢ σύμπασα ἐνέργεια ἀμφοτέρων τῶν τάσεων θ' ἀγάγῃ ἐπὶ ἐνότητά ἢ ἐπὶ ποικιλίαν. Καὶ τὸ τελευταῖον πόρισμα θὰ εἶναι κατὰ ποῖον καὶ κατὰ ποσὸν διάφορον, συνωδᾷ πρὸς πάσας τὰς ἐκάστοτε αἰτίας, αἵτινες συνεβάλλοντο εἰς παραγωγὴν αὐτοῦ, καθ' ὃν ἀκριβῶς τρόπον ἢ ἐκ τῶν αὐτῶν τούτων αἰτιῶν προερχομένη πορεία καὶ ταχύτης τῆς γλωσσικῆς ἐξελίξεως συμπεριλαμβάνει ἐν ἑαυτῇ καὶ ἐμφανίζει πάσας τὰς ὅπωςδήποτε ἀντιμαχομένας δυνάμεις, ἐκ τῆς ἡνωμένης ἐπιδράσεως τῶν ὁποίων πηγάζει.

Οὕτως εἶναι ὅλως ἀδύνατον, καθ' ἃ ἤδη πρότερον ἐδείχθη, νὰ ὀρισθῇ ἐκ τῶν προτέρων καὶ καθολικῶς, τίς διάλεκτος μέλλει νὰ προκύψῃ, ὅταν γένηται σύμφυρσις δύο πολυπληθεστέρων ἢ ὀλιγαριθμοτέρων ἐθνῶν. Ὅτε οἱ Ῥωμαῖοι κατέστησαν τὴν Γαλλίαν

ὕποχείριον ἑαυτοῖς, ἡδυνήθησαν, καίπερ πολὺ εὐαριθμότεροι τῶν αὐτοχθόνων, νὰ ἐκβάλωσι καθ' ὁλοκληρίαν τὴν γλῶσσαν τῶν Κελτῶν καὶ νὰ ἐπιβάλωσι τὴν Λατινικὴν ἀντ' αὐτῆς· διότι ἐκόμιζον μεθ' ἑαυτῶν πολιτισμὸν καὶ πολιτικὴν τέχνην, τέχνας καὶ ἐπιστήμας, μόρφωσιν καὶ γράμματα· διὰ ταῦτα πρόδηλον ὅτι ἐφάνη τοῖς Κελτοῖς συμφορώτερον νὰ μάθωσι τὴν Λατινικὴν ἢ νὰ διατηρῶσι τὴν γλῶσσαν αὐτῶν. Ὅτε δ' ὅμως βραδύτερον, μετὰ τινὰς ἑκατονταετηρίδας, οἱ Γερμανοὶ Φράγκοι κατέσχον τὴν ἤδη ἐκλατινισθεῖσαν Γαλλίαν καὶ ἰδρυσαν τὸ Φραγκικὸν βασίλειον αὐτόθι, παρέλαβον τὴν γλῶσσαν τῶν μᾶλλον πεπολιτισμένων ὑπηκόων αὐτῶν, δι' ὀλίγων δὲ μόνον Γερμανικῶν λέξεων ἐπλούτισαν αὐτήν, καὶ πρὸς τοῦτοισι ἴσως ὠφέλησαν ἅτε συντελέσαντες εἰς τὴν ταχυτέραν ἀπλοποίησιν τῶν γραμματικῶν τύπων διὰ τῆς ἀπὸ πολλοῦ χρόνου πρότερον ἀρξαμένης ἀποβολῆς αὐτῶν. Παρόμοιον τι συνέβη ἅπαξ ἔτι, ὅτε οἱ Σκανδιναυοὶ Νορ(δ)μαννοί, ἤτοι ἄνδρες ἐκ βορρᾶ, ἀνήκοντες ἄλλῃ κλάδῳ τῆς μεγάλης Γερμανικῆς γλωσσικῆς καὶ ἐθνικῆς ὁμοφυλίας, ἠνάγκασαν μὲν τοὺς ἐν πολλαῖς μάχαις νικηθέντας ὑπ' αὐτῶν βασιλεῖς τῆς Γαλλίας νὰ παραχωρήσωσιν αὐτοῖς τινὰ τῶν ἀρίστων ἐπαρχιῶν τοῦ βασιλείου αὐτῶν, μετεβλήθησαν δὲ εἰς τοὺς φοβεροὺς καὶ τρομεροὺς Νορμαννοὺς. Εἰ καὶ ἡ ἐξωτερικὴ αὐτῶν θέσις ἦτο τοιαύτη, ὥστε κάλλιστα θὰ ἡδύναντο νὰ διαφυλάξωσι τὴν γλωσσικὴν αὐτῶν αὐτοτέλειαν,—διότι ἔζων ἐν μικρᾷ σχετικῶς χώρᾳ πυκνῶς παρ' ἀλλήλους οἰκοῦντες, ἦσαν ἀπόλυτοι κύριοι τῆς χώρας ταύτης καὶ πρὸς τοῦτοισι ἀπήρτιζον τὴν πλειονότητα τῶν ἐν αὐτῇ κατοίκων—οὐχ ἦττον δὲν ἡδυνήθησαν ν' ἀντιστῶσι πρὸς τὰς ἰσχυρὰς δυνάμεις, αἵτινες πανταχόθεν ἐφόρμων ἐπ' αὐτούς, ὀρδᾶς ὤμων καὶ ἀμαθῶν βαρβάρων, καὶ ἠνάγκαζον αὐτοὺς νὰ συμμορφῶνται πρὸς τὸ περιβάλλον. Ἐντεῦθεν μετὰ θαυμαστῆς ταχύτητος ἡ Νορμαννικὴ αὐτῶν γλῶσσα περιέπεσεν εἰς ἀχρηστίαν καταλιποῦσα μόνον ὀλίγας τοπωνυμίας ὡς τὰ μόνα ἴχνη τῆς ἄλλοτε ὑπάρξεως αὐτῆς. Μετὰ τῶν τρόπων ἄρα, μετὰ τῆς μορφώσεως καὶ τῶν πολιτικῶν καθεστώτων τῶν Γάλ-

λων παρέλαβον ἅμα ἄκοντες καὶ τὴν Γαλλικὴν γλῶσσαν. Ἄμα δὲ μαθόντες τὴν Γαλλικὴν οἱ Νορμαννοὶ ἐξῆλθον, ἵνα τὴν νέαν ταύτην γλῶσσαν ἐπιβάλωσιν ἄλλῃ ξένη χώρα, ἧς ἡ γλῶσσα ἦν συγγενὴς τῆς ὑπ' αὐτῶν λησμονηθείσης Νορμαννικῆς. Ἐκεῖ, δηλ. ἐν Ἀγγλίᾳ, εἶχον ἀναλάβει καὶ περατώσει ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ δύο Γερμανικαὶ φυλαί, οἱ Ἀγγλοὶ καὶ οἱ Σάξονες, τὸ ὑπὸ τῶν προκατόχων αὐτῶν, τῶν Ῥωμαίων, ἀναληφθὲν ἔργον, ἥτοι τὴν ἐκβολὴν τῆς Κελτικῆς γλώσσης ἐκ τοῦ μεγίστου καὶ ἀρίστου μέρους τῆς Ἀγγλίας. Ἐν τούτῳ δὲ προέβησαν οὗτοι πολὺ μᾶλλον ἀπηνέστερον ἢ οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ τῶν αὐτοχθόνων τοὺς μὲν διὰ ξίφους ἠφάνισαν, τοὺς δὲ εἰς δούλους μετέβαλον, τοὺς δὲ ἐκ τῆς νήσου ἐξέβαλον, καὶ τὴν νῆσον πᾶσαν, πλὴν τῶν ἀπροσιτωτάτων, κατώκισαν διὰ τῶν ἰδίων ἀγρίων ὀμοφύλων. Οὕτως ἐρμηνεύεται, διατὶ τοσοῦτον ἐλάχιστα λείψανα τῆς Κελτικῆς γλώσσης εὐρίσκονται σήμερον ἐν τῇ γλώσσῃ τῆς Ἀγγλίας. Μετὰ δὲ τὴν εἰσβολὴν ταχέως εἰσῆλθον αἱ εὐλογίαι τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τοῦ πολιτισμοῦ εἰς τοὺς κατακτητὰς ἐν τῇ νέᾳ πατρίδι αὐτῶν, καὶ οὕτως ἤκμασεν Ἀγγλοσαξονικὴ φιλολογία, ἥτις ὑπὸ εὐνοϊκωτέρας περιστάσεις ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῆς ἐνότητος τῆς διοικήσεως, τῶν καθεστώτων καὶ τοῦ πολιτισμοῦ ἐν πάσῃ τῇ νήσῳ θὰ ἠδύνατο ἴσως νὰ ἰσοπεδώσῃ τὰ ὑπάρχοντα ἐπαρχιακὰ ἰδιώματα καὶ νὰ παραγάγῃ ἐθνικὴν γλῶσσαν οὐχ ὑποδεεστέραν τῆς νῦν Ἀγγλικῆς λόγῳ πλούτου καὶ δυνάμεως. Ἀλλὰ «πάντες οἱ λαβόντες μάχαιραν, ἐν μαχαίρᾳ ἀπολοῦνται». Τὰ μεγάλα δεινὰ τὰ πρότερον ἐπιβληθέντα τοῖς Κελτοῖς ὑπὸ τῶν Ἀγγλοσαξόνων ἐπεβλήθησαν νῦν τούτοις ὑπ' ἄλλων. Ἐπῆλθον δηλ. αἱ εἰσβολαὶ τῶν Δανῶν καὶ Νορμαννῶν, αἱ ἐρημώσασαι τὸ κράτος τῶν Ἀγγλοσαξόνων καὶ διασείσασαι αὐτὰ αὐτοῦ τὰ θεμέλια, τέλος δὲ καὶ ὑπέκυψαν διαρκῶς τοῖς κατακτηταῖς Νορμαννοῖς. Τότε δὲ ἡ ἐπ' ἀλλήλας θέσεις δύο διαφορῶν γλωσσῶν, αἵτινες ἦσαν φορεῖς σχεδὸν ὁμοίου πολιτισμοῦ — διότι ἡ μικρὰ ὡς πρὸς τὸν πολιτισμὸν ὑπεροχὴ τῶν Νορμαννῶν ἀντεσηκοῦτο διὰ τοῦ ὀλιγαριθμοῦ

αὐτῶν — ὑπὸ τὸ κράτος τῶν εἰρημένων πολιτικῶν περιστάσεων, παρήγαγεν ἀποτέλεσμα ὅπως διάφορον τῶν μέχρι τοῦδε ἐγνωσμένων, ἤτοι μεικτὴν γλῶσσαν ἐν τῇ κυρία σημασίᾳ τῆς λέξεως, παραλαβοῦσαν καὶ τὰς λέξεις καὶ τὰς σημασίας αὐτῶν ἐξ ἀφοτέρων τῶν πηγῶν καὶ ταῦτα κατ' ἴσα μέρη, ὥστε καὶ μεταξὺ τῶν λογίων Ἀγγλῶν δύνανται νὰ διαμφισβητηθῇ, ἂν ἡ σημερινὴ Ἀγγλικὴ εἶναι μᾶλλον Ἀγγλοσαξονικὴ ἢ Γαλλικὴ. Πῶς ἡ σύνθεσις αὕτη ἐγένετο, δὲν δυνάμεθα ἐπὶ πλέον νὰ ἐπιμένωμεν ἐξετάζοντες, διότι οὐκ ἐφείλομεν νὰ τραπῶμεν ἐπὶ τὴν νεωτέραν ἱστορίαν καὶ ἐπὶ τὰς διαλέκτους τῆς Ἀγγλικῆς γλώσσης, καὶ διὰ τοῦτο ἀπλῶς παρατηροῦμεν ἐνταῦθα τὸ σπουδαῖον καὶ πολλαχῶς γνωστὸν γεγονός, ὅτι οὐ μόνον τὸ γραμματικὸν οἰκοδόμημα τῆς Ἀγγλικῆς γλώσσης — καὶ μάλιστα ἅμα μὲν αἱ κλιτικαὶ καὶ παραγωγικαὶ καταλήξεις ἅμα δὲ καὶ οἱ σύνδεσμοι καὶ αἱ προθέσεις — ἀλλὰ καὶ αἱ συνηθέσταται καὶ ἀναγκαιόταται ἐκφράσεις πραγμάτων καὶ φαινομένων τοῦ καθ' ἑκάστην βίου σχεδὸν καθ' ὅλοκληρίαν εἶναι Ἀγγλοσαξονικαί, ὥστε ἡ γλῶσσα αὕτη καίπερ ἀνάμεικτος μετὰ πολλοῦ πλήθους Ῥωμανικῶν στοιχείων, πάντοτε ὁμως πρέπει νὰ θεωρῇται Γερμανικὴ διάλεκτος.

Ἡ συγχώνεσις Ἀγγλοσαξονικῶν καὶ Ῥωμανικῶν στοιχείων ἐν τῇ Ἀγγλικῇ γλώσσῃ δὲν ἐπεξετάθη ὁμοιοβάθμως ἐπὶ πάντα τὰ μέρη τῆς νήσου οὐδ' ἐπὶ πάσας τὰς τάξεις τοῦ ἔθνους, οὐδ' ἐξήλειψε τοσοῦτον πάσας τὰς προϋπαρχούσας διαλεκτικὰς διαφοράς, ἵνα γεννήσῃ νέαν ὅπως ὁμογενὴ γλῶσσαν ὡς βάσιν καὶ ἀφετηρίαν εἰς παραγωγὴν νέων διαλέκτων. Ἀλλὰ τοῦναντίον, ἡ Ἀγγλία ἔχει καὶ σήμερον ἔτι πλῆθος διαλέκτων, ὧν οἱ χαρακτῆρες ἐν μέρει ἀνάγονται εἰς τὰς γλωσσικὰς διαφοράς τὰς κρατούσας πρὸ δέκα καὶ τριῶν αἰώνων ἐν τοῖς ἀρχαίοις Ἀγγλοσάξοσιν, οἵτινες κατέλαβον τὴν χώραν, αἱ δὲ λοιπαὶ διαφοραὶ κατάγονται ἐκ χρόνων λίαν διαφόρων, ἀπὸ τῶν ἀρχαίων ἐκείνων μέχρι τοῦ νῦν. Μία ἢ δύο τῶν διαλέκτων τούτων, ἰδιαίτερος ἡ Σκωττικὴ καὶ ἡ διάλεκτος τῆς κομητείας τῆς Ὀρκης (Ἐβοράκου) ἐχρησιμοποιήθησαν καὶ ἐν τῇ

ποιήσει καὶ τῇ διηγηματογραφίᾳ. Ἄλλαι δ' εἶναι μεγίστου διαφέροντος τοῖς γλωσσοδίφαις, ἅτε παρέχουσαι συμβολὰς εἰς μελέτην τῆς Ἀγγλικῆς γλώσσης σχεδὸν ἐπ' ἴσης πολυτίμους ὅσον καὶ ἡ γραπτὴ γλῶσσα.

Ἄλλὰ καὶ ἐν χρόνοις πολὺ νεωτέροις, ὅτε πρὸ πολλοῦ ἤδη ἡ Ἀγγλικὴ εἶχε καταστῆ γραφομένη γλῶσσα, μετὰ τὴν μεταφύτευσιν καὶ ἐξάπλωσιν αὐτῆς εἰς τὴν Βόρειον Ἀμερικὴν, ἀνεπτύχθησαν αὐτόθι πλῆθος διαλεκτικῶν διαφορῶν. Δεξιὸι παρατηρηταὶ δύνανται, προσέχοντες ἐπὶ τὴν προφορὰν καὶ τὸν τρόπον τοῦ ἐκφράζεσθαι ἐκάστου Ἀμερικανοῦ οἰασδήποτε ἐπαρχίας ἢ πολιτείας, νὰ διαγνώσωσι τὸν τόπον τῆς γεννήσεως καὶ διαμονῆς αὐτοῦ. Ὅσῳ δὲ μᾶλλον κατερχόμεθα εἰς τὰς κατωτέρας κοινωνικὰς τάξεις, τοσούτῳ καταδηλότεραι εἶναι αἱ διαλεκτικαὶ διαφοραί. Πρὸς τούτοις δὲ παρατηρεῖται ἀρκούντως μεγάλη διαφορὰ τῆς γραπτῆς γλώσσης ἀπὸ τῆς γλώσσης τῆς συνηθείας. Εἰς ταύτην δὲ τὴν γλῶσσαν τῆς συνηθείας ἀνάγκη νὰ καταλέξωμεν καὶ τὴν γλῶσσαν, ἐν ἣ συνήθως συντάσσεται μέγα μέρος τοῦ Ἀμερικανικοῦ ἡμερησίου τύπου. Ὅπως ἐν πάσαις ταῖς δημοκρατίαις, λ. χ. ἐν τῇ Ἑλβετίᾳ, οὕτω καὶ ἐν τῇ Ἀμερικῇ, τὰ δημοκρατικὰ καθεστῶτα φαίνονται εὐνοϊκὰ πρὸς τὴν γένεσιν καὶ μεγάλην διάδοσιν τύπου ἀθλίου, ἐν μικραῖς τισι γωνίαις φυτοζωοῦντος, ὅστις προθύμως ποιεῖται χρῆσιν ἀγροικότερου ὕφους καὶ διαφέρει σφόδρα ἀπὸ τῆς γλώσσης τῶν σπουδαιότερων ἐφημερίδων καὶ τῆς φιλολογίας καὶ ἀντανεκλᾷ πιστῶς τὴν γλῶσσαν τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, γλῶσσαν διαφέρουσαν τῆς κυρίως γραφομένης ἐν Ἀμερικῇ πολὺ μᾶλλον ἢ ἀλλαχοῦ. Διότι προτίμησιν τις οἰκειακῶν, χονδρῶν καὶ αὐτόχρημα χυδαίων ἐκφράσεων εἶναι κληρονομικὸν κακὸν τῶν Ἀμερικανῶν. Ἄλλὰ παρὰ πάντα ταῦτα θὰ ἦτο ὑπερβολή, ἂν τις ἤθελε χαρακτηρίσει τὴν γραφομένην ἐν Ἀμερικῇ γλῶσσαν ὡς ὅλως κεχωρισμένην τῆς λαλουμένης· ἀλλ' οὐχ ἥττον αἱ ἀρχαὶ τοῦ τοιοῦτου χωρισμοῦ πρόκεινται ἤδη, καὶ θὰ ἀπητεῖτο αὔξησις κατὰ τὸ ποσόν, οὐχὶ δὲ κατὰ τὸ ποιόν, τῶν ὑπαρχουσῶν διαφορῶν, ἵνα ἅμα μὲν γεννήσῃ

καὶ μεταξὺ τῆς γραπτῆς καὶ προφορικῆς γλώσσης τῶν βορείων Ἀμερικανῶν χάσμα τοιοῦτον, ὅποιον ὑπῆρξε μεταξὺ τῆς Λατινικῆς καὶ τῶν Ῥωμανικῶν γλωσσῶν, ἅμα δ' ἐπενέγκη ἐν τέλει τὴν ἀπώλειαν τῆς γραφομένης καὶ ἀντικατάστασιν αὐτῆς διὰ τῶν διαλέκτων ἐν Ἀμερικῇ ὅπως καὶ ἐν τοῖς Ῥωμανικοῖς λαοῖς. Ἐκ πάντων δὲ τούτων πηγάζει ἡ ἀλήθεια, ὅτι οὐδὲν δύναται νὰ ἐμποδίσῃ καθ' ὁλοκληρίαν τὴν γένεσιν διαλέκτων. Καὶ αὐτὰ τὰ ἰσχυρότατα προφυλακτικὰ μέτρα κατὰ τῆς γλωσσικῆς ἀλλοιωσέως δύνανται, καὶ ἐκεῖ ὅπου ταῦτα λειτουργοῦσιν ὑπὸ τὰς εὐνοϊκωτάτας ἐξωτερικὰς περιστάσεις, νὰ ἐπιβραδύνωσιν αὐτὴν μόνον ἐπὶ τινὰ ἀόριστον χρόνον.

Θὰ ἐφάνη ἴσως παράδοξον, ὅτι δὲν διακρίνω πάντοτε ἐπιμελῶς, ἀλλὰ πολλὰ ὥς ἀντ' ἀλλήλων μεταχειρίζομαι τοὺς ὅρους γλῶσσαν καὶ διάλεκτον. Ἀλλ' ὅμως ἐλπίζω, ὅτι ἐκ τῆς ὅλης προταχθείσης ἐκθέσεως θὰ ἔχῃ καταστῇ σαφές, πόσον μάταιος ἔμελλε νὰ εἶναι ὁ κόπος, ἂν τις ἐπεχείρῃ νὰ χαράξῃ ἀμετακίνητον καὶ ἀκριβὲς ὄριον μεταξὺ τῶν δύο τούτων ὀνομασιῶν, ἢ νὰ ὀρίσῃ ἀκριβέστατα μίαν τινὰ τῶν ἄλλων ἐκφράσεων, τῶν παριστωσῶν τοὺς διαφόρους συγγενικοὺς δεσμοὺς τοὺς ὑφισταμένους μεταξὺ δύο συγγενῶν γλωσσῶν. Οὐδεὶς δηλονότι ὑπάρχει ἡ ὑπῆρξε τύπος γλώσσης, ὅστις δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἐκληφθῇ ὡς διάλεκτος, ὑποτιθεμένου ὅτι κοινωνία μὲν τινι ἔστω καὶ μικρᾷ, ἰδιάζει ὁ τύπος οὗτος παρ' αὐτὴν δ' ὅμως ὑπάρχουσιν ἄλλαι κοινωνίαι μετὰ συγγενῶν ἀλλ' ὅμως καὶ διαφόρων διαλέκτων· ἀλλ' ὁ αὐτὸς γλωσσικὸς τύπος θὰ ἠδύνατο νὰ ἐκληφθῇ καὶ ὡς γλῶσσα, καθ' ὅσον οὗτος χρησιμεύει εἰς λαόν τινα ὡς ὄργανον πρὸς ἀνακοίνωσιν, ἐξισοῦται ἀκριβῶς πρὸς τὰς ἰκανότητας καὶ πληροῖ τὰς ἀνάγκας αὐτοῦ. Καὶ σύμπασα ἡ γλωσσικὴ ἱστορία παρὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσι καὶ κατὰ πάντας τοὺς χρόνους δύναται νὰ ἐκληφθῇ ὡς μία καὶ μόνη σειρά διαφόρων τῆς ἐξελέξεως ταύτης φάσεων. Δι' ἐξωτερικὰς, πολλάκις τυχαίας περιστάσεις ἔναι τῶν φάσεων τούτων προσλαμβάνουσι σπουδαιότητα καὶ σημασίαν, διάδοσιν καὶ διάρκειαν, ἃς δὲν προσλαμβάνουσιν αἱ λοιπαί· καὶ κατὰ τὴν σημασίαν αὐτῶν ὀνομάζομεν αὐτὰς διαλέκτους,

ιδιώματα ἢ γλώσσας. Ἡ αὐτὴ δὲ δυσκολία ἐμφανίζεται, εἰ καὶ ἐν ἥσσονι βαθμῷ, καὶ ἐν ταῖς περιγραφικαῖς φυσικαῖς ἐπιστήμαις, ὅπου πρόκειται νὰ καθορισθῇ ἡ διαφορὰ μεταξὺ γενῶν, εἰδῶν καὶ κατωτέρων εἰδῶν. Καὶ θὰ ᾔτο καὶ ἐν ταῖς φυσικαῖς ἐπιστήμαις ἐπ' ἴσης δύσκολον, ἢ μᾶλλον ἀδύνατον, νὰ ὑπερνικηθῶσιν αἱ δυσκολίαι αὗται, ἐάν, ὅπως ἐν τῇ γλωσσικῇ, μὴ μόνον τὰ κατώτερα εἶδη, ἀλλὰ καὶ τὰ γένη καὶ αἱ οἰκογένειαι τῶν ζώων καὶ τῶν φυτῶν, παρήγοντο ἐξ ἀλλήλων ἢ ἐξ ὁμοίων πρώτων εἰδῶν καὶ ἀνεπιγνώστως μετέβαινον εἰς ἄλληλα. Ἄλλ' ἐν τῷ βασιλείῳ τῶν γλωσσῶν ἡ μεταβολὴ τοῦ εἶδους δὲν εἶναι ὑπόθεσις, ἀλλὰ βεβαίωτατον γεγονός, ἀπαρτίζον ἓνα τῶν κυρίων στύλων τῆς γλωσσικῆς.

ΑΝΑΓΝΩΣΜΑ ΕΚΤΟΝ

Σφαλεραί δοξαsaίαι περί της σχέσεως τῶν διαλέκτων πρὸς τὰς γλώσσας. — Ἐκαστον πλῆθος διαλέκτων προϋποτίθῃσιν ἐνιαίαν μητέρα γλώσσαν. — Ἐπιδράσεις τῆς φιλολογίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ ἐπὶ τὴν γλῶσσαν. — Κατάταξις τῶν γλωσσῶν κατὰ τὰς συγγενικὰς αὐτῶν σχέσεις. — Ἐγγυτέρω καὶ ἀπωτέρω συγγενεῖς τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. — Ἡ Ἑλληνικὴ καὶ αἱ συγγενεῖς γλωσσικαὶ ὁμοφυλίαι. — Ἡ Ἰαπετικὴ γλωσσικὴ ὁμοεθνία. — Πῶς ἀποδείκνυται ἡ ἐνότης τῆς Ἰαπετικῆς γλώσσης. — Δὲν δύναται νὰ καθορισθῇ ὁ χρόνος καὶ ὁ τόπος, ἐν οἷς ἐξῆσεν ὁ Ἰαπετικὸς προπάτωρ λαός. — Διαδοχικὸς χωρισμὸς τῶν κατόπιν Ἰαπετικῶν λαῶν. — Ἡ γλωσσικὴ παλαιοντολογία καὶ τὰ διδάγματα αὐτῆς περὶ τῆς βαθμίδος τοῦ πολιτισμοῦ, τῶν ἡθῶν καὶ ἐθίμων τοῦ Ἰαπετικοῦ λαοῦ ἐν ταῖς ἀρχαιοτάτοις χρόνοις.

Ἀφοῦ ἐπανθεωρήσαμεν τὰ κατὰ ποῖον καὶ ποσὸν διάφορα φαινόμενα, δι' ὧν ἐπιτυγχάνεται ἡ βαθμιαία μετάπλασις τῆς γλώσσης, ἤτοι ἐπανθεωρήσαμεν αὐτὸν τὸν βίον τῆς γλώσσης, ὅπως διὰ προχείρου μεταφορᾶς ἐλέγομεν, ἤλθομεν ἐν τῷ προηγουμένῳ Ἀναγνώματι ἐπὶ τὴν ἀκριβεστέραν ἐξέτασιν τῶν ἐξωτερικῶν περιστάσεων καὶ σχέσεων, αἵτινες ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τὰ φαινόμενα ταῦτα, καὶ ἐμφανίζουσαι τούτων ἄλλοτε ἄλλο ἐπιταχύνουσι ἢ ἐπιβραδύνουσι τὴν σύμπασαν αὐτῶν ἐνέργειαν. Ἡ ἐνέργεια δ' αὕτη καταφαίνεται μάλιστα πάντων ἐν τούτῳ, ὅτι σὺν τῷ χρόνῳ προϊόντι πᾶσα γλῶσσα διασπᾶται εἰς διαλέκτους καὶ πᾶσα διάλεκτος εἰς ἰδιώματα. Διὰ τοῦτο δ' ἡσχολήθημεν ἀκριβέστερον περὶ τὰς διαδοχικὰς ταύτας διασχίσεις καὶ διασπάσεις τὰς ἀποτελούσας τοσοῦτο περιφανῆ χαρακτῆρα ἐν τῷ συνόλῳ βίῳ τῆς γλώσσης, καὶ ἐξητήσαμεν τοῦτο μὲν νὰ καθορίσωμεν τὰς αἰτίας, ἐξ ὧν πηγάζουσιν αἱ διαλεκτικαὶ διαφοραί, τοῦτο δὲ νὰ ἐξεύρωμεν τὰς σχέσεις ἐκείνας, αἵτινες ἀνθίστανται πρὸς τὴν διαμόρφωσιν διαλέκτων καὶ αἰτίνας καὶ αὐτὴν ἔτι τὴν ἤδη παραχθεῖσαν διαφορὰν ἐπαναφέρουσιν εἰς ἐνότητα. Δύο διασταυρουμένας καὶ ἀντιμαχομένας σπουδαιοτάτας

τάσεις εἶδομεν διαπρεπούσας πανταχοῦ ἐν τῷ βίῳ τῆς γλώσσης· τούτων ἡ μὲν ὁρμᾶται ἀπὸ τῶν ἐπὶ μέρους ἀτόμων καὶ ὠθεῖ τὴν γλῶσσαν ἀδιαλείπτως πρὸς περαιτέρω διαφορὰν καὶ ἄπειρον διάσπασιν· ἡ δέ, ἐνέργεια τῆς κοινωνικῆς συμβιώσεως, ἄγει ἐπὶ τὸ ὁμοιόμορφον καὶ τὸν ἐξαφανισμόν τῶν ὑπαρχουσῶν διαφορῶν, ἅτε περιορίζουσα καὶ ἀποκρούουσα τὰς δαφιλεῖς πλὴν μικρὰς καινοτομίας τῶν ἐπὶ μέρους ἀτόμων καὶ κατορθοῦσα, ὥστε ἡ τοῦ ἀτόμου ὁρᾷς νὰ διαλύηται καὶ ἐξαφανίζηται ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Ἡ γλῶσσα εἶναι τι τῶν ἀνθρωπίνων καθεστώτων, προῆλθεν ἐκ τῆς κοινωνικῆς φύσεως τῶν ἀνθρώπων καὶ σκοπεῖ νὰ ικανοποιήσῃ τὰς κοινωνικὰς αὐτῶν ἀνάγκας, καὶ ἂν καὶ πάντοτε ἐκάστη λέξις καὶ ἐκάστη σημασία λέξεως πλάττηται καὶ μεταπλάττηται μόνον ὑπὸ ἀτόμου ἢ ἀτόμων, ἀλλ' ὅμως ἡ γλῶσσα καὶ αἱ ἀλλοιώσεις αὐτῆς εἶναι ἔργον μόνης τῆς κοινωνίας. Ἡ γλωσσοπλαστικὴ ἐνέργεια τῶν ἐπὶ μέρους ἀτόμων δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὰς τῶν χημικῶν ἀτόμων δυνάμεις, ἡ δὲ γλωσσοπλαστικὴ ἐνέργεια τῆς κοινωνίας πρὸς τὰς ὁργανικὰς δυνάμεις. Ἀμφότεραι δέ, καθ' ἃ εἶδομεν, εἶναι ἀδιαλείπτως ἐνεργοί, καὶ ἡ ἱστορία τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου ἐλέγχει τὴν ἠγνωμένην ἐνέργειαν αὐτῶν. Ἀλλ' ἡ μεταπλαστικὴ ὁρᾷς τῶν ἐπὶ μέρους ἀτόμων δὲν εἶναι εὐπαρατήρητος, δὲν κεῖται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας, ἀλλὰ μόνον ἐμφανίζεται ἐν τῇ καθολικῇ χρήσει τῆς γλώσσης καὶ διαφεύγει τὴν ἐπίδρασιν ἐξωτερικῶν περιστάσεων. Ἐν ἐνὶ λόγῳ, ἡ γλῶσσα ἔχει μὲν ἐκ φύσεως σαφῆ τὴν τάσιν τοῦ ἀλλοιοῦσθαι, ἀλλ' αἱ περιστάσεις, ὑφ' ἃς ἐμφανίζεται, περιορίζουσι καὶ ἐξασθενοῦσιν ἢ καὶ εἰς τὸ ἐναντίον μετατρέπουσι τὴν τάσιν ταύτην διασφύζουσαι οὕτω τὴν ἐνότητα γλώσσης καὶ παράγουσαι ἐνότητα ἐκεῖ, ἐνθα πρότερον ἐπεκράτει πολλαπλότης.

Περὶ τῆς σχέσεως τῆς πολλαπλότητος πρὸς τὴν ἐνότητα τῶν γλωσσῶν διεδόθησαν ἐπ' ἐσχάτων σπουδαῖαι πλάται¹, καθ' ὅσον ἀπε-

¹ Κύριος διδάσκαλος τῆς ἐν τῷ κειμένῳ ἐξεταζομένης γνώμης ὑπῆρξεν ὁ Ernest Renan ἐν Παρίσις, ὅστις ἀνέπτυξεν αὐτὴν ἐν τῇ *Histoire générale des langages sémitiques* καὶ διὰ πλείονον ἔτι ἐν τῇ διατριβῇ αὐτοῦ *De l'origine du langage*· ἡ διατριβὴ αὕτη

πειράθησαν ν' ἀνατρέψωσιν ὅλως τὴν καθολικὴν φυσικὴν ἀκολουθίαν ἐν τῇ τῶν γλωσσῶν ἱστορίᾳ, ἥτις φύσει ἀπὸ ἐνιαίας γλώσσης προβαίνει ἐπὶ τὴν διάσπασιν αὐτῆς εἰς διαλέκτους. Λαθόντες δηλ., ὑπ' ὄψιν μονομερῶς τὴν ἱστορικὴν ἀνάπτυξιν τῶν νεωτέρων γλωσσῶν ἐν τοῖς πεπολιτισμένοις ἔθνεσιν, ἥτις ἀληθῶς χωρεῖ ἐπὶ τὸν ἐξαφανισμόν τῶν διαλέκτων καὶ ἐπαρχιωτικῶν ἰδιωμάτων καὶ ἰδιωτισμῶν καὶ ἐπὶ τὴν διάδοσιν ἐνιαίας γλώσσης ἐπὶ εὐρείας ἐκτάσεις, παραγνωρίζοντες δὲ τὰς ἰδιαίτερας περιστάσεις τὰς ἐπιβαλούσας τὴν ἀνάπτυξιν ταύτην, ἤλθον ὀνομαστοὶ τινες λόγιοι ἐπὶ τὴν ἰδιόρρυθμον δοξασίαν, ὅτι καθόλου ἡ γλῶσσα τείνει νὰ μεταβῇ ἀπὸ τῆς πολλαπλότητος εἰς τὴν ἀπλότητα, ὅτι κατὰ κανόνα αἱ διάλεκτοι εἶναι ἀρχαιότεραι ἢ αἱ γλῶσσαι, ὅτι ἡ γλῶσσα τὸ κατ' ἀρχὰς ἤλθεν εἰς τὸ εἶναι μετ' ἀπείρων διαλεκτικῶν διαφορῶν, αἵτινες ἐξ ἀρχῆς καὶ πάντοτε ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ὑπόκεινται τῇ ἀπλοποιήσῃ καὶ τῷ ἐξομαλισμῷ. Θὰ ἐφαίνετο ἴσως εἰς τινὰ ματαιὰ ἀπώλεια χρόνου, ἐὰν κατετρίβομεν τὸν χρόνον ἐξετάζοντες καὶ βασανίζοντες δοξασίαν, περὶ τοῦ πλημμελοῦς τῆς ὁποίας θὰ εἶναι ἤδη ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε λεχθέντων πεπεισμένος ὁ ἀναγνώστης. Πλὴν ἀλλ' ὅμως ἐπανειλημμένα ἐπισκόπησις τῶν ζητημάτων τούτων θὰ παράσχη ἡμῖν εὐκαιρίαν, ἵνα ἀκριθέστερον αἰτιολογήσωμεν γενικὰς τινὰς προτάσεις, αἵτινες προϋποτίθενται κατὰ τὴν ἐξέτασιν πραγμάτων τινῶν μελλόντων νὰ ἐξετασθῶσιν ἐν τῷ παρόντι μαθήματι.

Θὰ ὁμολογήσῃ ἡμῖν ἀσυζητητεῖ ἕκαστος, ὅτι ἡ διαφορά, ἣν διάλεκτός τις ὠρισμένη ἔχει ἀπ' ἄλλης ἀνηκούσης τῇ αὐτῇ γλώσσῃ, οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ τὸ ἄθροισμα ἢ τὸ προῖον πλήθους μερικῶν διαφορῶν καὶ ἀποκλίσεων. Ἄλλ' ἡ βαθμιαία διαμόρφωσις τοιούτων διαφορῶν εἶναι φαινόμενον, ὅπερ ἡμεῖς δυνάμεθα καθ' ἐκάστην νὰ παρατηρήσωμεν ἐν ἐκάστη γλώσσῃ τ'. Ἐν τῇ ἱστορικῶς

εἶναι ἔργον πολὺ εὐφυὲς καὶ διεγερτικὸν ζητημάτων, ἀλλ' ὅμως ἡ φιλοσοφικὴ αὐτοῦ τάσις εἶναι μᾶλλον ἐκ τῶν προτέρων ἢ ἐκ τῶν ὑστέρων. Καὶ ὁ Max Müller ἐκφράζεται ὁμοίως κατὰ τὴν ἐξέτασιν τῆς Γερμανικῆς γλωσσικῆς ὁμοφυλίας.

μεμαρτυρημένη φάσει τῆς ἐξελιξέως αὐτῆς, ὅπερ μάλιστα τελεῖται καὶ σήμερον ἐτι ἀδιαλείπτως πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν. Ἐὰν ὁ μὲν Ἰταλός, ἵνα ἐκφράσῃ τὴν ἔννοιαν ἣν ἡμεῖς διὰ τῆς λέξεως «ἀλήθεια» ἐκφράζομεν, μεταχειρίζεται τὴν λέξιν *verità*, ὁ δὲ Ἰσπανὸς *verdad*, ὁ δὲ Γάλλος *verité* καὶ ὁ Ἀγγλος *verity*, αἰτία τούτου, ὡς γνωστόν, δὲν εἶναι ὅτι πάλαι ποτὲ πάντες οἱ τύποι οὗτοι ἦσαν ἐπ' ἴσης εὐχρηστοί, μέχρις οὗ οἱ προτιμήσαντες ἕνα τινὰ τῶν τύπων τούτων ἀπεσπάσθησαν ἀπὸ τῆς ἐπὶ μακρὸν διατηρηθείσης μετὰ τῶν λοιπῶν συμβιώσεως, ἵνα ἀπαρτίσωσιν ἰδιαίτερον ἔθνος. Ἀλλὰ μᾶλλον τὸν λόγον τῆς διαφορᾶς ζητητέον προφανῶς ἐν τούτῳ, ὅτι ἔθνος τι πάλαι ποτὲ μετεχειρίζετο ἐπὶ τῆς σημασίας ταύτης μίαν καὶ μόνην λέξιν, ἥτις ἢ ἦτο ἢ αὐτὴ μετὰ τινος τῶν μνημονευθεῖσων ἢ ὁμοία πρὸς πάσας καὶ ὑπόκειται αὐταῖς ὡς κοινὴ πηγὴ καὶ βᾶσις, ἐξ ἧς ἀνεπτύχθησαν κατὰ τοὺς γενικοὺς νόμους τῆς ἱστορίας τῶν γλωσσῶν τούτων, πρὸς οὓς εἶναι ἀναποσπάστως ἠνωμένη ἡ ἔννοια τοῦ εὐμεταβόλου. Κατὰ τύχην ἐπιστάμεθα ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει ἐκ βεβαιότητος ἱστορικῆς παραδόσεως, πῶς εἶχεν ἡ πρώτη ἐκείνη λέξις, ἐξ ἧς προῆλθον αἱ ἀναγραφεῖσαι *verità*, *verdad*, *verité*, *verity*, καὶ τί ἔθνος μετεχειρίζετο αὐτήν. Ἐλέγετο δηλ. *veritas veritat-is* καὶ ἀνῆκε τοῖς Ῥωμαίοις, τῇ Λατινικῇ γλώσσῃ· ὅτι δὲ σήμερον ἐμφανίζεται οὕτω ποικιλόμορφος, τοῦτο ἐρμηνεύεται ἀπλούστατα ὡς τις τῶν συνήθων ἐπιδράσεων τῆς φθορᾶς τῶν φθόγων. Ἡ ἐὰν ἐν μὲν τῇ Κρήτῃ καὶ ἐπὶ πολλῶν ἄλλων νήσων λέγεται δουλεύω, ἐν δὲ Σάμῳ δλεύου, ἐν δὲ Λιβισίῳ δουλεύγου, συνήθως δὲ δουλέδω, ἀλλ' ὅμως πάντες πείθονται ὅτι οἱ τύποι οὗτοι προῆλθον ἐκ τοῦ ἀρχαίου δουλεύω, ὅπερ κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ἀπὸ τῆς σημασίας τοῦ εἰμί δοῦλος μετέπεσεν εἰς τὴν σημασίαν τοῦ ἐργάζομαι (πρβλ. τὸ τοῦ Εὐαγγελίου τοσαῦτα ἔτη δουλεύω σοι). Ὁμοίως λέγεται ἐρινεᾶ ἐν Πάρῳ καὶ ἐν Ἐπιδαύρῳ Λιμηρᾷ, ἐρινὸς ἐν Ἀμοργῷ, ἀρινὸς ἐν Κύμῃ, ὀρνὸς ἐν Κέῳ, Σύρῳ, Ἄνδρῳ, Μεγάροις, Αἰγίνῃ, ὀρνὲ ἐν τῇ Δυτικῇ Κρήτῃ καὶ ὀρνεᾶ ἐν τῇ Ἀνατολικῇ, ἔρινας ἐν Θήρᾳ,

ὁ ρνὶδ ἐν Σύμῃ, ὁ ρνέλλα ἐν Μυλοποτάμῳ Κρήτης κττ., καὶ ὁμῶς πάντες οἱ τύποι προέκυψαν ἐξ ἐνὸς καὶ μόνου ἀρχαίου τοῦ ἐρινεὸς κατὰ τοὺς φωνητικούς καὶ μορφολογικούς νόμους τῆς γλώσσης ἡμῶν καὶ τοὺς τῶν διαλέκτων καὶ ἰδιωμάτων αὐτῆς. Ὅμοίως λέγεται ἐνιαχοῦ τῆς Ἡπειροῦ θέλει φάγω, θέλει φάγης, θέλει φάγωμεν κττ. καὶ ἔχει φάγω, ἔχει φάγης, ἔχει φάγωμεν, εἶχε φάγω εἶχε φάγης, εἶχε φάγωμεν κττ., ἐν Κύπρῳ δὲ ἔννα φάγω, ἔννα φάγης, ἔννα φάγωμεν (= θεννά), συνήθως δὲ λέγομεν θὰ φάγω, θὰ φάγης καὶ θέλω φάγει, θέλεις φάγει, ἔχω φαγωμένα ἢ φάγει, εἶχα φαγωμένα ἢ εἶχα φάγει κττ. Καὶ ὁμῶς πάντα ταῦτα προῆλθον ἀναντιλέκτως ἐκ τῶν αὐτῶν στοιχείων, ἤτοι τοῦ θέλω καὶ ἔχω καὶ τοῦ ἀπαρεμφάτου (φαγεῖν) ἢ ἐκ τοῦ ἔχω καὶ τῆς μετοχῆς (φαγωμένος)· ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι ἀλλαχοῦ ἄλλως διέθηκαν καὶ μετέβαλον αὐτά, ὥστε νῦν ποικίλλει ἡ χρῆσις.

Ἀλλὰ καθ' ὃν τρόπον ἀναγκαζόμεθα νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι τὸ *verità* *verdad* κτλ., τὸ ἐρινας, ἐρινεά, ὁρνὺς κτλ., τὸ δουλέβω, τὸ θέλω φάγει, θέλει φάγω, ἔννα φάγω, θὰ φάγω κτλ. προῆλθον ἕκαστα ἐκ μιᾶς καὶ μόνης ἀρχαίας λέξεως ἢ φράσεως *verit-as* δουλεύω, ἐρινεός, θέλω ἵνα φάγω, ἔχω φαγωμένον, οὕτως ἀναγκαζόμεθα νὰ πράξωμεν καὶ ὅπου ὁ πρῶτος τύπος δὲν δύναται νὰ πιστωθῇ διὰ γραπτῶν μνημείων, ὅπως ἐπιστῶθῃ ἐν ταῖς ἀνωτέρω λέξεσιν. Οὕτω λ. χ. παραβάλλοντες τὴν λέξιν πατήρ πρὸς τὸ Λατινικὸν *pater*, πρὸς τὸ Ἰνδικὸν *pitar-*, τὸ Βακτριανὸν *patar* *pitar*, τὸ Γοτθικὸν *fadar*, τὸ ἀρχαῖον Ἰρλανδικὸν *athir*, τὸ Ἀρμενικὸν *hair* κττ. ἀποφαινόμεθα κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς πειθανάγκης, ὅτι πάντες οὗτοι οἱ τύποι εἶναι ποικιλίαι μιᾶς καὶ μόνης πρώτης λέξεως, ὅπως καὶ αἱ λέξεις *verità* *verdad* κτλ. τῆς λέξεως *veritas* *veritatis*. Ἡ λάβωμεν, ὁ καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἡρμηνεύσαμεν παράδειγμα, τὸ ἡμέτερον ἐστὶ, ὁ ἐν τῇ Λατινικῇ λέγεται *est* ἐν τῇ Αἰθουανικῇ *esti*, ἐν τῇ Σλαυικῇ *jesti*, ἐν τῇ Ἀλβανικῇ *ist*, ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἰρλανδικῇ *is*, ἐν τῇ Γερμαν. *ist*, ἐν τῇ Ἰνδικῇ *asti* κττ. Ἡ ἱστορικὴ γραμματικὴ θεωρεῖ πάντας ἀνε-

ξαιρέτως τοὺς τύπους τούτους ὡς ποικιλίας καὶ ταύτας οὐχὶ λίαν παρηλλαγμένας, ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πρώτου τύπου. Καὶ δὲν δυνάμεθα μὲν στηριζόμενοι ἐπὶ ἀσφαλῶν, ἀρχαίων γλωσσικῶν μνημείων ν' ἀνέλθωμεν εἰς τοὺς σκοτεινοὺς ἐκείνους παλαιοὺς χρόνους τοῦ Ἰαπετικοῦ προπάτορος ἡμῶν ἔθνους, ὅτε ὁ προϋποτιθέμενος τύπος ἐπλάσθη· ἀλλ' ὅμως διὰ τοῦτο, ὅπως ἐν τοῖς προηγουμένοις ιστορικοῖς παραδείγμασιν *verità* κτλ., δὲν ἐπεβάλλετο, οὕτως οὐδ' ἐν τούτῳ ἐπιβάλλεται ἡμῖν νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι πάντες οἱ τύποι ἐστὶ *est ist* κλπ. εἶναι ἐξ ἴσου ἀρχαῖοι καὶ λείψανα ἀπείρου διαλεκτικῆς πολλαπλότητος, ὑπαρχούσης κατὰ τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἤρξαντο οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι δηλοῦντες διὰ γλωσσικῆς ἐκφράσεως διαρρήδην τὸ γ' ἐνικὸν πρόσωπον τοῦ ῥήματος εἶναι, καὶ ὅτι τὰ ἔθνη τὰ νῦν διασφύζοντα τοὺς προμνημονευέντας τύπους κατὰγονται ἀπ' εὐθείας ἐκ τῶν μικροτέρων ὁμάδων τοῦ παλαιοτάτου ἐκείνου λαοῦ, αἵτινες ἔπειτα ὀριστικῶς προετίμησαν τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν τύπον ἐκ τῶν διαφορῶν τότε ὑπαρχόντων. Ὅλως τοῦναντίον συνάγομεν μετὰ πάσης τῆς βεβαιότητος, ἣν παρέχει ἡ συνειδήσις αὐστηρᾶς λογικῆς ἀκολουθίας, τὸ συμπέρασμα, ὅτι πᾶσαι αὗται, αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος λέξεις, προῆλθον δι' ἀναπτύξεως καὶ ἐπιδόσεως ποικίλων διαφορῶν ἐν χρόνῳ σχετικῶς νεωτέρῳ ἢ ἐκ τινος πρώτης λέξεως, ἥτοι *est*, καὶ ὅτι δὲν θὰ ἐλέγοντο αὗται νῦν, ἂν μὴ πάλοι ποτὲ ἔθνος τι, οὗ τὴν ὑπαρξιν ἡμεῖς δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν, συνῆπτε τὴν ῥηματικὴν ρίζαν μετὰ τῆς ἀντωνυμίας *tī*, ἵνα σχηματίσῃ τὴν πρώτην ταύτην λέξιν.

Οὕτω χωροῦμεν ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν οἰουδήποτε παραδείγματος διαλεκτικῶν διαφορῶν. Οὕτω δὲ βαίνουσι καὶ αὐτοὶ ἐκεῖνοι, ὅσοι διισχυρίζονται ὅτι αἱ διάλεκτοι ὑπάρχουσι πρὸ τῶν γλωσσῶν, διαφεύγει δὲ μόνον αὐτοὺς τοῦτο, ὅτι τὸ σύνολον πασῶν τῶν διαφορῶν, αἵτινες ὑφίστανται μεταξύ πλείονων διαλέκτων, σύγκειται ἀπλῶς καὶ μόνον ἐκ τοιούτων μερικῶν διαφορῶν, καὶ ὅτι, ἐὰν ἡμεῖς ἐν τούτοις ἀνερχώμεθα ἀπὸ τῶν διαφορῶν διαλεκτικῶν τύπων εἰς ἓνα κοινὸν πρῶτον, τὸ αὐτὸ ἐπαναλαμβάνεται καὶ ἐκεῖ ἐν μερίζονι κλί-

μακι. Ἄλλ' ἴσως θὰ παρατηρήσῃ τις ἡμῖν, ὅτι καθ' ὃν τρόπον ὑπῆρξαν οἴκοι, γένη, φυλαὶ πρὸ τοῦ νὰ σχηματισθῇ ἔθνος, οὕτως ὑπῆρξαν καὶ διάλεκτοι πρὸ τῆς γλώσσης. Τοῦτο καὶ ἐλέγχθη ἀληθῶς, ἀλλ' εἶναι πλημμελὴς ἡ παρομοίωσις καὶ τὸ πλημμελὲς τῆς παραβολῆς καὶ τοῦ ἐπὶ ταύτης στηριζομένου συλλογισμοῦ, κεῖται ἐν τούτῳ, ὅτι δὲν ἀνέρχονται ὅσον προσήκει εἰς τοὺς ἀρχαίους χρόνους, ἀλλὰ μένουσιν ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁδοῦ, οὐδὲ προβαίνουνσι μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς ἱστορικῆς ἀναπτύξεως. Διότι ἂν ἀληθῶς ἡ παγκόσμιος ἱστορία ἤρχετο ἀπὸ οἰκῶν, γενῶν καὶ φυλῶν, ἂν οἱ ἄνθρωποι ἀνεφύοντο αὐτόχθονες ἐκ τῆς γῆς, ἐφ' ἧς εὐρίσκομεν αὐτοὺς οἰκοῦντας κατὰ τὴν πρώτην ἐμφάνισιν αὐτῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ, τότε ἀληθῶς θὰ ἠναγκαζόμεθα νὰ ὁμολογήσωμεν διαφορὰν τῶν γλωσσῶν ἐκ πρώτης ἀρχῆς, διαφορὰν ὅμως πράγματι θεμελιώδη καὶ πλήρη, οὐχὶ ἀπλῶς διαλεκτικὴν, καὶ θὰ ἠναγκαζόμεθα εἰς τὴν ὁμολογίαν ταύτην οὐχὶ μόνον διὰ συλλογισμῶν στηριζομένων ἐπὶ ἀναλογιῶν καὶ παρομοιώσεων, ἀλλὰ δι' ἀπλῆς ἅμα καὶ ἀναγκαίας ἀκολουθίας ἱστορικοῦ γεγονότος. Ἐὰν δ' ὅμως τοῦναντίον λαὸς διεσχορπισμένος νῦν ἐπὶ εὐρυτάτων ἐκτάσεων, πάντοτε εὐρίσκεται ὅτι ὠρμήθη ἐκ τινος κέντρου, ἔαν ἐν πάσῃ ἐρευνῇ περὶ ἔθλους τινὸς ἐν τοῖς προϊστορικοῖς χρόνοις πάντοτε καταλήγωμεν εἰς ἓν σημεῖον, ὅπου τὸ ἔθνος τοῦτο καταντᾷ εἰς ὀλίγους τινὰς οἴκους καὶ τέλος εἰς ἓν μόνον ζεῦγος γονέων πάσης τῆς φυλῆς, πληθυνομένης κατὰ μικρὸν διὰ τῆς φυσικῆς ὁδοῦ τῶν γεννήσεων, ἔπειτα διαδομένης βαθμηδὸν καὶ ἀποτελούσης μικροτέρας φυλᾶς, αἵτινες ἔπειτα συνενοῦνται καὶ αὐξάνονται εἰς μείζονας ἐνότητας, ἥτοι εἰς ἔθνη καὶ κράτη, ἔαν αὕτη ὑπῆρξεν ἡ πορεία τῆς ἱστορίας — καὶ τίς θ' ἀμφισβητήσῃ ἢ θ' ἀρνηθῇ τοῦτο; — τότε δῆλον ἔκ τε τῆς ἀναλογίας καὶ τῆς ἱστορικῆς ἀνάγκης, ὅτι ἡ ὀρθὴ δοξασία περὶ τῆς ἑσχέσεως τῶν διαλέκτων πρὸς τὴν γλῶσσαν εἶναι ἐκείνη, εἰς ἣν ἀνωτέρω κατελήξαμεν, δηλ. ὅτι ἡ ἐξέλιξις καὶ διάσπασις τῶν διαλέκτων συνδέεται στενῶς μετὰ τῆς ἐξαπλώσεως τῶν φυλῶν καὶ ὅτι ἡ

ἀφομοιώσις τῶν διαλέκτων βαίνει παραλλήλως πρὸς τὴν συγχώνευσιν τῶν φυλῶν εἰς ἔθνη.

Βεβαίως παγκόσμιος γλῶσσα, ὅποια, λ.χ. εἶναι σήμερον ἡ Ἀγγλικὴ ἢ ὅποια ἦτο ἡ Ἰσπανικὴ κατὰ τὸν 16^{ον} αἰῶνα ἢ καὶ ἀπλῶς ἐξάπλωσις γλώσσης τινὸς τηλικαύτη, ὅποια λ.χ. ἡ τῆς Ἑλληνικῆς τὸ πάλαι καὶ ὀλίγον μετέπειτα τῆς Λατινικῆς, τοιαῦτα πράγματα θὰ ἦσαν βεβαίως ἀπολύτως ἀδύνατα ἐν τοῖς προϊστορικοῖς χρόνοις, καὶ νῦν δ' ἔτι βλέπομεν τὴν ἱστορίαν καθόλου τῶν γλωσσῶν ἀκαταπαύστως τείνουσαν πρὸς τινὰ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐπιδίδοντα ἐξομαλισμὸν καὶ ἐξαφάνισιν τῶν ὑπολειπομένων ἔτι διαφορῶν ἐν ταῖς γλώσσαις· ἀλλὰ τοῦτο ἐρμηνεύεται ἀρκούντως ἐκ τῶν ἀδιαλείπτως ἐπίδοσιν λαμβανουσῶν ἐξωτερικῶν περιστάσεων, αἵτινες περιορίζουσι καὶ διασταυροῦσι τὴν φυσικὴν τῶν γλωσσῶν τάσιν πρὸς ἀνάπτυξιν διαφορῶν. Διὰ ταῦτα δ' εἶναι προφανὲς ὅτι ἐκ τῆς αἰὶ αὐξανομένης διαδόσεως τῶν γλωσσῶν τοῦ πολιτισμοῦ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις δὲν δύναται νὰ συναχθῇ οὐδὲ σκιά κἄν ἀποδείξεως ὑπὲρ τῆς δοξασίας, καθ' ἣν αἱ διάλεκτοι προϋπῆρχον πρὸ τῶν γλωσσῶν, αἷς αἱ διάλεκτοι ἀνήκουσι, καὶ καθ' ἣν αἱ γλῶσσαι πάντοτε προῆλθον ἐκ τῶν διαλέκτων.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι καὶ ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ καὶ πρωτίστῃ βαθμίδι τῆς ἐξελίξεως γλώσσης τινὸς ἀναφαίνονται διαλεκτικαὶ τινες διαφοραί, καθ' ὃν τρόπον καὶ ἐν νεωτέρᾳ τινὶ βαθμίδι αὐτῆς, ἀφοῦ, ὡς ἐδείχθη, αἱ μεταβολαὶ καὶ διαφοραὶ καθόλου ἀνήκουσιν ἀναγκαίως αὐτῇ ταύτῃ τῇ ἐννοίᾳ τῆς γλώσσης. Καὶ ἐν αὐτῇ δὲ τῇ Γερμανίᾳ, ἔνθα κρατεῖ ἐπὶ τοσοῦτον ὅσον οὐδαμοῦ ἀλλαγῆς ἢ χρῆσις μιᾶς καὶ μόνης γραπτῆς γλώσσης, τῆς Ἀνω Γερμανικῆς, οὐδέποτε δύο ἄνθρωποι ἐκ τῶν λογιωτέρων τάξεων ὁμιλοῦσιν ὅλως ὁμοίως. Κατ' αὐτὰ ἄρα ὅσον μικρὸς καὶ ἂν ᾔθελεν εἶναι λαὸς τις, ὅφ' οὐ ἐπλάσθη σωζομένη τις γλῶσσα ἢ γλωσσικὴ ὁμοφυλία, πάντοτε ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν τὴν ὑπαρξιν διαφορῶν τινῶν ἐν τῷ τρόπῳ τοῦ λέγειν τῶν ἀνηχόντων τῷ λαῷ τοῦτ' ἐπὶ μέρους ἀτόμων ἢ τῶν οἰκῶν. Καὶ ἂν ἔπειτα παρεδεχόμεθα ὅτι ὁ λαὸς οὗτος διηρέθη εἰς

ὅσον τὸ δυνατόν πλεῖστα μέρη καὶ ὅτι ἕκαστον τῶν μερῶν τούτων ἀνεπτύχθη καὶ ἀπέβη ὅλη φυλὴ ἢ καὶ ἔθνος, τότε ἀληθῶς δὲν θὰ ἦτο ὅλως πλημμελὴς καὶ ἄτοπος ἡ ὁμολογία, ὅτι αἱ γλῶσσαι τῶν νεωτέρων φυλῶν ἢ καὶ ἐθνῶν τούτων εἰσῆλθον εἰς τὴν ἱστορίαν μετὰ διαλεκτικῶν ἤδη ἀνεπτυγμένων διαφορῶν. Ἄλλὰ μὴ αἱ πρωτογενεῖς αὗται διαφοραὶ δὲν θὰ ἦσαν ἀπλῶς καὶ μόνον ἐπενέργειαι προηγουμένων ἀρχαιοτέρων ἔτι φαινομένων καὶ ἀναπτύξεων ; Βεβαίως, καὶ ἔτι πρὸς, αὗται ὤφειλον νὰ εἶναι κατ' ἀνάγκην πολὺ ἀσήμεντοι, διὸ καὶ ἠδύνατο κάλλιστα νὰ συμβιβάζωνται πρὸς τὴν ἐνότητα τῆς γλώσσης. Οὐδ' αὐτὴ δὲ ἡ λεπτομερεστάτη καὶ ἀκριβεστάτη ἔρευνα θὰ ἠδύνατο νὰ διακρίνῃ αὐτάς ἀπὸ τῶν μετέπειτα ἀναπτυχθεισῶν διαφορῶν καὶ ἀπὸ τῶν νέων σχηματισμῶν, καὶ θὰ ἐπλανᾶτο οἰκτρῶς ὁ διατεινόμενος ὅτι αἱ μετέπειτα ἀναπτυχθεῖσαι αὗται διαφοραὶ καὶ οἱ νέοι σχηματισμοὶ εἶναι ἢ ἀρχαιότατοι, ἀρχαία ἐκ τῆς ἀδιαίρετου γλώσσης κληρονομία, ἢ περαιτέρω ἐξέλιξις καὶ ἀποτελέσματα ἐκείνων τῶν πρωτογενῶν ἀσημάντων διαφορῶν. Εὐκολώτερον θὰ ἠδύνατό τις νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἐναντίαν γνώμην, ὅτι αἱ νεώτεραι διάλεκτοι προῆλθον ἐκ τινος ὁμοειδοῦς καὶ ἐνιαίας πρώτης γλώσσης δι' ἀναπτύξεως διαφορῶν βαθμηδὸν ἐπιδιδουσῶν.

Ἐν ἀπολιτίστοις φυλαῖς ἐμφανίζονται ἰσχυρόταται αἱ διαφοραὶ ἐκεῖναι ἐν τῇ χρήσει καὶ τῇ προφορᾷ τῶν λέξεων, αἵτινες καὶ ἐντὸς μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς γλώσσης πανταχοῦ δύναται νὰ ὑπάρχωσι καὶ ἀληθῶς ὑπάρχουσιν, οὐδαμῶς καθιστῶσαι δύσκολον ἢ ἀδύνατον τὴν ἐπικοινωνίαν καὶ ἀνταλλαγὴν τῶν ἰδεῶν. Τῶν πρώτων καὶ κυρίων ἀποτελεσμάτων, ἅτινα συνήθως ἔχει ἡ λεγομένη διαμόρφωσις ἢ ὁ ἐξευγενισμὸς γλώσσης τινός, εἶναι ὅτι ἐξαφανίζονται αἱ ἀνωμαλίας καὶ ὅτι διαδίδεται εἰς εὐρυτέρους κύκλους ὁμοιόμορφος καὶ ὁμαλὴ γλῶσσα. Νέον δ' ὅλως στοιχεῖον εἰσάγεται εἰς τὴν γλῶσσαν, ἡ σκέψις, καὶ λήγει ἡ κατ' ἐνστικτον ἀπλῶς γλωσσοπλαστικὴ ἐνέργεια· μίμησις προτύπων τινῶν, ἡ ἁνομολογία καὶ ἀναγνώρισις αὐθεντιῶν περὶ τοῦ ὀρθῶς καὶ καλῶς λέγειν

ἀντικαθίστησι τὸν ἐλευθερώτερον καὶ ἀμελέστερον τρόπον τοῦ λέγειν, καθ' ὃν πρότερον οἱ ἄνθρωποι ἀνεκοίνουν τὰς ἰδέας αὐτῶν ἀκολουθοῦντες μᾶλλον τῇ ἐμπνεύσει τῆς στιγμῆς καὶ οὐδαμῶς συλλογιζόμενοι καὶ ἀκριβοῦντες τὰς λέξεις αὐτῶν. Οἱ ἄριστα λέγοντες, ἤτοι ἐκεῖνοι ὅσοι τὰς λέξεις αὐτῶν ἐπίστανται νὰ τοποθετῶσι λεπτότατα καὶ κομψότατα μετὰ τῆς μεγίστης σαφηνείας καὶ δεξιότητος καὶ μετὰ τῆς πλείστης δυνάμεως, οὗτοι γίνονται οἱ διδάσκαλοι τῶν ἄλλων, Ὅπως δὲ καὶ ἂν ἐπιβάλληται τὸ κύρος αὐτῶν, εἴτε διότι ἀπλῶς καὶ ἀμέσως ἀνομολογοῦνται καὶ ἀναγνωρίζονται ὡς δόκιμα πρότυπα οἱ ἄξιοι ἀληθῶς ἄνδρες, εἴτε διότι ὑπάρχει γνησίᾳ ἐθνικῇ φιλολογία ἐπιδρωσα συνεχῶς ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, εἴτε τέλος διότι γραμματικοὶ καὶ λεξικογράφοι βοηθοῦσιν εἰς τὴν διαμόρφωσιν καὶ σύμπηξιν τῆς γλώσσης, τὸ ἀποτέλεσμα μένει πάντοτε τὸ αὐτὸ καὶ ὡς πρὸς τὴν διατήρησιν καὶ ὡς πρὸς τὸν ἐξευγενισμὸν τῆς γλώσσης. Δὲν μεταρρυθμίζεται οὕτως ἡ γνησίᾳ ἐθνικῇ χρήσις ἐν τῇ γλώσσῃ, ἀλλ' ἀπλῶς τίθεται ὑπὸ ἔλεγχον. Οὐδ' ἀποβάλλονται καὶ ἀπόλλυνται αἰφνης, ὅπως κοινῶς νομίζεται, διὰ τῆς διαμορφώσεως καὶ τοῦ ἐξευγενισμοῦ τῆς γλώσσης πλῆθος περιττῶν φράσεων, ὧν λέγεται ὅτι βρίθει ὁ λόγος τῶν ἀπαιδευτῶν· διότι τοιαῦται ἐκφράσεις μόνον ἐν τῇ φαντασίᾳ ὑπάρχουσιν. Ἄν τὰ πράγματα ἀληθῶς εἶχον ἐν ταῖς λεγομέναις φυσικαῖς γλώσσαις, ὅπως περιγράφουσιν αὐτὰ λόγιοί τινες, τότε ἔμελλε παρὰ πᾶσι τοῖς ἀπαιδευτοῖς καὶ ἀγραμμάτοις νὰ ὑπάρχῃ ἀπερίοριστος κλίσις καὶ ἱκανότης πρὸς ἐπινόησιν νέων λέξεων καὶ τύπων, ἐν οἷς ὄντως ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον θὰ ἐτρύπων, μέχρις ὅτου αἰφνης ἐπεμβῇ ἡ Γραμματικὴ, ἵνα κωλύσῃ τὰς δαψιλεῖς καινοτομίας τῶν ἐπὶ μέρους ἀτόμων καὶ περικόψῃ καὶ ἀπομακρύνῃ τὴν ὀχληρὰν ἀμετρίαν καὶ πολυτέλειαν ἐκ τῆς γλώσσης, ἥτις ὁμοιομερὲς ὀφείλει νὰ ἰσχύῃ διὰ πάντας. Ἄλλ' εἶναι ἄρά γε ὄντως τοσοῦτον εὐκολον καὶ ἐπαγωγὸν τὸ πλουτίζειν τὴν γλῶσσαν; Ἡμεῖς βεβαίως δὲν ἀνοίγομεν καὶ δὲν φυλλομετροῦμεν τὰ λεξικά ἡμῶν καὶ τὰς Γραμματικὰς, ὅταν ἐννοιαὶ ἢ ἐπίνοιαι σπενδῶσιν εἰς τὴν γλῶσσαν ἡμῶν ἐν ταχείᾳ διαδοχῇ.

καὶ ὅταν ἐκ τοῦ στόματος ἡμῶν ἐξορμᾷ τὸ πληροῦν τὴν καρδίαν ἡμῶν. Πνεῦμα δ' οἰκονομίας καὶ τάξεως ἀποστρεφόμενον τὴν πολυτέλειαν καὶ τὰ περιττὰ διαπνέει διὰ παντὸς τοῦ βίου τῆς γλώσσης· διὸ καὶ πάντα τὰ περιττὰ στοιχεῖα, ὅσα δηλ. δὲν εἶναι ἀπαραίτητα εἰς τὴν καθ' ἡμέραν χρήσιν μαραίνονται καὶ πίπτουσιν ἀφ' ἑαυτῶν ἀπὸ τοῦ δένδρου τῆς γλώσσης, οὐδαμῶς δὲ δέονται τῆς ψαλίδος τοῦ Γραμματικοῦ. Τὴν φύσιν ἄρα γλώσσης διαμορφωμένης καὶ ἀνεπτυγμένης θὰ ὀρίσωμεν ἀπλούστατα ὧδε: ὅτι ἢ ἄλλως ἀκώλυτος ἀνάπτυξις τοῦ βίου τῆς γλώσσης ὑπεβλήθη ὑπὸ τὴν ἐπιμελῆ φυλακὴν καὶ ἐπαγρύπνησιν τῶν ἄριστα λεγόντων ἥτοι τῶν πεπαιδευμένων, οἵτινες διασφύζουσιν ἐπὶ μακρότερον χρόνον κανόνα τινὰ τοῦ ὀρθῶς λέγειν, κατεπίεσαν πάσας τὰς ἀποπείρας τῆς ἀποσπάσεως ἀπὸ τοῦ κανόνος τούτου καὶ ἐπλούτισαν τὴν γλῶσσαν διὰ νέων ἐκφράσεων παραλλήλως πρὸς τὴν αὐξήσιν τῶν γνώσεων καὶ ἰδεῶν αὐτῶν· ἐν ἐνὶ λόγῳ, ὅτι οἱ πεπαιδευμένοι ἐπέβαλον ἀποτελεσματικῶς τὸν ἰδίον αὐτῶν ἐπιμελῶς ἐξητασμένον καὶ ἐκλελεγμένον τρόπον τοῦ λέγειν ἐπὶ τῆς μεγάλης, ἀμαθοῦς καὶ ἀμελῶς λαλούσης μάζης τῶν ὁμοφύλων αὐτῶν.

Εἶναι δὲ προφανῶς ὅλως πλημμελὲς καὶ ἀδύνατον νὰ χαράξωμεν ὅπουδῆποτε τῆς ἱστορίας τῆς γλώσσης γραμμὴν τινα καὶ νὰ εἰπώμεν ὅτι, αὕτη μὲν καὶ αὕτη ἢ ἀλλοίωσις εἶναι νέοι σχηματισμοί, ἐκεῖναι δὲ τούναντίον εἶναι ἀρχαῖαι καὶ προέρχονται ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων τῆς πολλαπλότητος καὶ ἀβεβαιότητος. Διότι ὅσον μεγάλη καὶ ἂν εἶναι ἡ μεταβολὴ τῶν ἐξωτερικῶν σχέσεων, πάντοτε ἀνάγκη ἐν πάσαις ταῖς φάσεσι τῆς ἱστορίας τῆς γλώσσης οἱ καθολικοὶ τύποι καὶ οἱ κύριοι νόμοι τῆς ἐξελίξεως τῶν γλωσσικῶν ὀργανισμῶν νὰ μένωσιν οἱ αὐτοί. Καὶ μόνον οὕτω δυνατόμεθα νὰ διαφωτίσωμεν τὸ σκότος ἀγνώστων προϊστορικῶν χρόνων, ἂν μελετῶμεν ἅμα μὲν τὰς ζώσας γλώσσας, ἅμα δὲ τὰ παραδοθέντα ἡμῖν γλωσσικὰ μνημεῖα τῶν ἐκλιπουσῶν, καὶ ἂν τοὺς ἐκ τῆς μελέτης ταύτης συναγομένους νόμους ἐφαρμόζωμεν ἐπὶ τὰς ἀρχαιοτάτας περιόδους τοῦ βίου τῆς γλώσσης. «Ὁμοιοαἰτία,

ὁμοία ἀποτελέσματα » εἶναι, καθ' ἃ πολλάκις ἤδη εἶδομεν, ἀξίωμα τῆς γλωσσικῆς ὅπως καὶ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, καὶ ὅστις στοχάζεται, ὅτι ὀφείλει νὰ φαντάζεται τὴν φύσιν καὶ γένεσιν τῶν γλωσσῶν ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις ὅλως διάφορον τῆς ἐν τοῖς νεωτέροις, οὗτος θὰ ὁμοιάζει πρὸς γεωλόγον, ὅστις διὰ μὲν τοὺς νεωτέρους σχηματισμούς, λ. χ. τὴν τίτανον καὶ τοὺς κάχληκας θὰ παρεδέχετο τὴν ἡφαιστειογενῆ ἐρμηνείαν, ἀλλ' ὅτι τὸ ὕδωρ συνετέλεσέ τι εἰς παραγωγὴν ἀρχαίων ψαμμιτῶν ἢ συμφύρματος ὀρυκτῶν, τοῦτο θὰ τὸ ἤρνεϊτο ἐπιμόνως.

Τὸ ὁμοιόμορφον δὲ καὶ συνεχὲς τῆς ἱστορίας τῆς γλώσσης ἐν πάσαις ταῖς βαθμίσι τῆς ἐξελίξεως αὐτῆς καὶ ἡ ἱστορικὴ σπουδαιότης γραμματικῶν καὶ λεξιλογικῶν ἀντιστοιχιῶν, αἵτινες ὅπουδῆποτε ἀπαντῶσι, πάντοτε ἀποδεικνύουσιν ὁμοιότητα τῆς γενέσεως καὶ μακροτέραν ἐπικοινωνίαν τῶν ἐξεταζομένων γλωσσῶν, ἀμφοτέρωτα ταῦτα τὰ σπουδαιότατα διδάγματα τῆς γλωσσικῆς κέκτηνται ὅλως ἐξαιρετον σημασίαν διὰ τὰς ἐρεῦνας, ἐφ' ἃς νῦν τρεπόμεθα.

Εἶδομεν ὅτι οὐδεὶς γλωσσικὸς ὁργανισμὸς μένει διὰ παντὸς ἀναλλοίωτος καὶ ὁμοίος ἑαυτῷ· τούναντίον δ' ἕκαστος τούτων εὐρίσκεται ἐν ἀκαταπαύστῳ μεταβολῇ καὶ ὡς πρὸς τὸ εἶδος καὶ ὡς πρὸς τὴν ὕλην καὶ πάντοτε κλίνει νὰ διασπασθῇ εἰς διαλέκτους καὶ ἔτι περαιτέρω εἰς ιδιώματα. Οὐδεμία ζῶσα καὶ οὐδεμία νεκρὰ γλῶσσα εἶναι τι ὑπάρχον ἐξ ἀρχῆς, ἀλλὰ τούναντίον πᾶσα εἶναι θυγάτηρ ἢ ἔγγονος ἄλλης ἀρχαιότερας, ἐξ ἧς ἴσως καὶ ἄλλαι ἐπήγασαν γλῶσσαι ζῶσαι ἢ ἐκλιποῦσαι. Εἰ καὶ φαίνεται δ' ὅτι ἡ πρότασις αὕτη ἐλάχιστόν τι καὶ μικροῦ ἄξιον λέγει, ἀλλ' ὅμως ἅμα μὲν χρησιμεύει ὡς ἀσφαλῆς ὁδηγὸς εἰς σύμπαντα τὸν λαβύρινθον τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου, ὅστις λαβύρινθος ἀποβάλλει οὕτω τὴν ἀνεξερεῦνητον αὐτοῦ ὄψιν, ἅμα δὲ βοηθεῖ ν' ἀνεύρωμεν τὴν ὀρθὴν εἰσόδον καὶ ἐξόδον ἐξ αὐτοῦ. Διότι ἅπαν τὸ ἔργον ἡμῶν συνίσταται ἐν τούτῳ, νὰ κατατάξωμεν τὰς γνωστὰς γλώσσας κατὰ τὸν βαθμὸν τῆς συγγενείας αὐτῶν. Λοιπὸν τάξωμεν πρῶτον παρ' ἀλλήλας ἐκεῖνας τὰς γλώσσας, ὧν ὁ καθολικὸς χαρακτήρ ἀπὸ κοινοῦ,

μεθ' ὧν περὶ τῆς ἀρχῆς αὐτῶν ἐπιστάμεθα, ἀποδεικνύει αὐτάς οὕτω σαφῶς ἀπλᾶς παραλλαγὰς ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ὀργανισμοῦ, ὥστε οὐδ' αὐτὸς ὁ Πύρρων θὰ ἠδύνατο νὰ διαμφισβητήσῃ τὴν συγγένειαν αὐτῶν. Προβῶμεν ἔπειτα ἐν τῇ ταξινομήσει ταύτῃ ἐν ἑτι βῆμα περαιτέρω καὶ ἀνέλθωμεν βαθμηδὸν οὕτως ἀπὸ τῶν γενῶν καὶ φυλῶν ἐπὶ τοὺς ἀπωτέρω συγγενεῖς καὶ τοῦτο ἐπὶ τοσοῦτον, μέχρις οὗ ἐξαντλήσωμεν πᾶν ὃ,τι κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ, ἥτοι μέχρις οὗ ἡ σύγκρισις καὶ ἡ ἐπαγωγὴ καταλήξῃ εἰς ἐν σημεῖον. Ἡ ὁδὸς αὕτη εἶναι ἐν ἀρχῇ οὕτως εὐδατος, ὥστε οὐδ' οἱ ἄπειροι αὐτῆς φαίνεται πιθανὸν ὅτι θὰ σφαλῶσιν, ἀλλ' ὅμως νὰ διανύσῃ τις αὐτὴν μέχρι τέλους, τοῦτο ἀπαιτεῖ οὐ μόνον κόπον καὶ μόχθον, ἀλλὰ πρὸ πάντων καὶ εὐρύτητα καὶ καθαρότητα τοῦ βλέμματος.

Κατ' αὐτὰ μέλλομεν ν' ἀποκλίνωμεν ἐπὶ βραχὺν χρόνον ἀπὸ τῆς εὐθείας ὁδοῦ τῶν ἐρευνῶν ἡμῶν, ὧν σκοπός, ὡς εἴπομεν ἐν ἀρχῇ, εἶναι ἡ ἀπόκρισις εἰς τὸ πρῶτον καὶ κύριον ἐρώτημα: «Διατί ὁμιλοῦμεν ὅπως ὁμιλοῦμεν», καὶ μέλλομεν νὰ εἰσέλθωμεν εἰς ἕτερον ἐρώτημα ἔχον ὧδε: τίνας εἶμεθα ἡμεῖς, εἰς οὓς ἀναφέρεται ἡ ἔρευνα αὕτη; τίνας εἶναι οἱ λαλοῦντες γλώσσας συγγενεῖς τῆς ἡμετέρας Ἑλληνικῆς, αἵτινες κατὰ τὰ εἰρημένα οὐδὲν ἄλλο ἐντέλει εἶναι ἢ διάλεκτοι μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πρώτης γλώσσης;

Τὰ πορίσματα δέ, εἰς ἃ θέλει ἀγάγει ἡμᾶς ἡ ἡμετέρα ἔρευνα περὶ τῶν συγγενικῶν σχέσεων τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ὑπόκεινται ἤδη πάσαις ταῖς τέως διασαφήσεσι τρόπον τινὰ ὡς σιωπηλῇ προϋπόθεσις. Ἦτο δὲ τοῦτο ἀπαραίτητον, διότι ἄλλως δὲν θὰ ἠδυνάμεθα προδήλως νὰ διαλαμβάνωμεν περὶ τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης τῆς στηριζομένης ἐπὶ ὁμοίας καταγωγῆς τῶν λαλούντων τὰς ἐξεταζομένας γλώσσας ἀνθρώπων, οὐδὲ νὰ προσάγωμεν παραδείγματα εἰς ἀπόδειξιν τῶν νόμων τοῦ βίου τῆς γλώσσης. Νῦν δὲ σκοποῦμεν τὸ πρᾶγμα τοῦτο νὰ ἐξετάσωμεν συστηματικῶς καὶ συναφῶς. Θὰ ζητήσωμεν δὲ νὰ καθορίσωμεν, ἐπὶ πόσον ἐκτείνεται ἡ

ἡμετέρα συγγένεια καὶ θὰ βασανίσωμεν τὰ οἰκογενειακὰ ἔγγραφα, δι' ὧν ἀποδείκνυται ἡ ἀληθὴς καταγωγὴ τῶν συγγενῶν ἡμῶν.

Ἐὰν νῦν προτάξωμεν τὴν δισχύρισιν, ὅτι πᾶσαι αἱ διάφοροι ποικιλίαι, μεθ' ὧν ἐν τῇ Ἑλλάδι καὶ Τουρκίᾳ ἐκφωνεῖται ὑπὸ τῶν πεπαιδευμένων ἢ κοινῇ γραφομένη καὶ ἡ κοινῇ λαλουμένη Ἑλληνικὴ γλῶσσα μετὰ πασῶν τῶν διαλέκτων καὶ ιδιωμάτων, διαφόρων καὶ τῆς γραφομένης καὶ ἀλλήλων καὶ λαλουμένων ὑπὸ τῶν ἀπαιδευτῶν πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Τουρκίας, ὅτι πάντα ταῦτα ἀπαρτίζουν μίαν μόνην γλῶσσαν, οὐδὲν καινὸν βεβαίως θὰ εἴπωμεν, διότι πάντες ἐπίστανται τοῦτο καὶ οὐδεὶς ἐχέφρων θ' ἀντείπῃ ἡμῖν. Ὑποθείσθω δ' ὅτι τις ἡμῶν περιηγεῖται τὴν γῆν καὶ εὕρισκει πανταχοῦ τοὺς Ἕλληνας μετανάστας καὶ ἀποίκους, τότε ἀδιάφορον ἂν ποὺ ἀκούσῃ τὴν Λακωνικὴν ἢ τὴν Κρητικὴν ἢ τὴν Μακεδονικὴν ἢ τὴν Κυπρίαν κττ. διάλεκτον λαλουμένην ὑπὸ τῶν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ζώντων τούτων Ἑλλήνων, οὐδέποτε οὐδὲ ἐπὶ στιγμὴν βεβαίως θ' ἀμφιβάλῃ ὅτι οὗτοι ἐκ τῆς πατρίδος Ἑλλάδος διεσκορπίσθησαν ἐκεῖσε, καὶ ὅτι τὸ ὁμόγλωσσον αὐτῶν στηρίζεται ἐπὶ μακρᾷ συμβιώσει τῶν γονέων ἢ προγόνων αὐτῶν. Ἐπὶ τὸ αὐτὸ συμπέρασμα ἄγεται τις καὶ τοῦτο σχεδὸν ἐπ' ἰσῆς ἀμέσως, ἐὰν ῥίψῃ ἐν βλέμμα ἐπὶ τὴν Ἀγγλίαν καὶ ἔπειτα ἐπὶ τὴν ἀρχαιοτάτην ἱστορίαν τῶν ἐπιχειρηματικῶν ἐκείνων φυλῶν, αἵτινες κατὰ βεβαίως ἱστορικᾶς πληροφορίας κατέσχον ἐν χρόνοις οὐχὶ σφόδρα ἀφεστῶσι τὴν νῆσον Βρεταννίαν καὶ ἐπόκισαν αὐτήν, καὶ ἔπειτα παραβάλλῃ τὴν γλῶσσαν τῶν ἐποίκων τούτων πρὸς τὴν γλῶσσαν τῶν παραλίων ἐκείνων, ὅθεν ὠρμήθησαν πρὸς Δυσμᾶς οἱ κατακτηταί. Τὸ μέγιστον καὶ σπουδαιότατον μέρος τῆς Ἀγγλικῆς γλώσσης ἐπανευρίσκεται κατὰ τὰ ἀνωτέρω εἰρημένα ἐν τῷ θησαυρῷ τῶν λέξεων καὶ τύπων τῶν διαλέκτων τῆς Κάτω Γερμανίας, ἥτοι τοῦ Ὀλστείνου, τῶν παραλίων τῆς βορείου Γερμανικῆς θαλάσσης κτλ., δηλ. ἀκριβῶς ἐν ταῖς χώραις ἐκείναις τῆς Γερμανίας, ὅθεν κατὰγονται οἱ Ἀγγλοσάξονες. Ἀλλ' οὐ μόνον ἐν Ἀγγλίᾳ ἀλλὰ καὶ ἐν Ὀλλανδίᾳ καὶ Δανίᾳ καὶ ἐν Σουηδίᾳ καὶ Νορβηγίᾳ

γίᾳ λαλοῦνται γλῶσσαι οὕτω συγγενέσταται τῆς Γερμανικῆς, ὥστε οὐδένα Γερμανόν, ὅστις ποτὲ ἔμαθε παρὰ τὴν μητρικὴν αὐτοῦ καὶ ἄλλην τινὰ τῶν γλωσσῶν τούτων, θὰ διέλαθεν ἡ ὁμοιότης καὶ συγγένεια αὕτη, καὶ θὰ ἐπῆλθε πάντως αὐτῷ ἡ ὑπόνοια ὅτι ἀμφοτέραι αἱ γλῶσσαι, τοῦλάχιστον ὡς πρὸς τὰ κυριώτατα χαρακτηριστικά καὶ τὴν πρώτην ὕλην, εἶναι μία μόνη γλῶσσα. Ἀλλὰ σύναμα θὰ ἔλαβε πάντως πείραν καὶ τούτου, ὅτι παρὰ τὴν συμφωνίαν αὐτῶν ἐν τῇ συντάξει καὶ τῷ καθόλου χαρακτῆρι ὑπάρχουσι μέγιστα ἐν τοῖς ἐπὶ μέρους διαφοραὶ καὶ ὅτι οὗτος οὐδαμῶς δύναται νὰ γράφῃ Ἀγγλιστί ἢ Σουηδιστί, εἰ καὶ αἱ γλῶσσαι αὗται ἀνήκουσι τῇ αὐτῇ ὁμοφυλίᾳ ἣ καὶ ἡ Γερμανικὴ, ἣν λαλεῖ καὶ γράφει. Γερμανός, Φράγκος τὸ γένος (τῶν ἐν Γερμανίᾳ κατοικούντων Franken, οὐχὶ τῶν Γάλλων, οὓς Franzosen οἱ Γερμανοὶ λέγουσιν) θὰ δυνηθῇ νὰ συνδιαλεχθῇ εὐκόλως πρὸς πεπαιδευμένον ἐκ τῆς βορείου Γερμανίας· μετὰ τινος κόπου θὰ κατορθώσῃ τοῦτο καὶ πρὸς Ἑλβετὸν τῶν Ἀλπεων ποιμένα ἢ καὶ πρὸς χωρικὸν τοῦ Μεκλεμβούργου. Ἀλλ' ἐὰν αἰφνης εὐρίσκετο ἐνώπιον Ἀγγλοῦ τινός, τότε ἀμφοτέρω θὰ ἴσταντο παρ' ἀλλήλους οὕτως ἄφωνοι, ὥσπερ ὁ μὲν ἦν Ἑλλήν ὁ δὲ Ἰνδός. Ἡ δὲ δυσκολία αὐτῶν ἐρμηνεύεται, ὅπως ἕκαστος εὐκόλως βλέπει, ἐκ τοῦ ἀπλοῦ τούτου γεγονότος, ὅτι αἱ δύο μνημονευθεῖσαι Γερμανικαὶ γλῶσσαι, αἵτινες κατ' ἀρχὰς ἀνῆκον ἐνὶ καὶ μόνῳ ἔθνει, ἐχωρίσθησαν ἔπειτα καὶ διέμειναν ἐπὶ μακρὸν χρόνον κεχωρισμένα, καὶ ὅτι αἱ μετὰ τὸν χωρισμὸν ἐπισυμβᾶσαι ἐκατέρᾳ τούτων ἀλλοιώσεις ἔλαβον τηλικαύτην ἐπίδοσιν καὶ ἔκτασιν, ὥστε δι' αὐτὰς κατέστη παντάπασιν ἀδύνατος ἡ ἀμοιβαία συνεννόησις τῶν λαλούντων τὴν ἑτέραν μόνην τῶν γλωσσῶν τούτων. Ἀνάγκη ἄρα ἀπόλυτος νὰ παιδευθῇ τις τὰς γλώσσας ταύτας χωρὶς πρὸ τοῦ δυνηθῇ νὰ παρατηρήσῃ τὴν συγγένειαν αὐτῶν.

Δέν εἶναι δὲ πᾶσαι αἱ Γερμανικαὶ γλῶσσαι ἐξ ἴσου συγγενεῖς τῆς κατ' ἐξοχὴν λεγομένης Γερμανικῆς. Στενώτερον συνδέονται πρὸς αὐτὴν αἱ ἐξῆς γλῶσσαι, ἥτοι ἡ Ὁλλανδικὴ καὶ ἡ Ἀγγλική, οὐχὶ μὲν πρὸς τὴν γραφομένην Γερμανικὴν, ἥτις προῆλθε μάλιστα ἐκ τῶν

διαλέκτων τῆς μέσης καὶ μεσημβρινῆς Γερμανίας, διὸ καὶ Ἄνω ἢ Ὀρεινὴ Γερμανικὴ ὀνομάζεται, ἀλλὰ πρὸς τὴν Κάτω ἢ Πεδινὴν Γερμανικὴν, ἣτις λαλεῖται ὑπὸ τῶν ἀπαιδευτῶν πανταχοῦ ἐν τῇ Κάτω Σαξονίᾳ καὶ ἐν μεγάλῳ μέρει τῆς λοιπῆς βορείου Γερμανίας. Δὲν ἀπαιτεῖται δὲ ἑκτακτος ἱστορικὴ πολυμάθεια, ἵνα τις κατανοήσῃ τὸ γλωσσικὸν τοῦτο φαινόμενον, ἀφοῦ εἶναι πασίγνωστον, ὅτι ἐκ τῶν ἀκτῶν τῆς βορείου Γερμανικῆς θαλάσσης διεπεραιώθησαν εἰς τὴν Ἀγγλίαν οἱ Ἀγγλοσάξονες καὶ διέδωκαν ἐκεῖ τὴν ἰδίαν Πεδινὴν Γερμανικὴν διάλεκτον· ἡ δὲ Ὀλλανδικὴ γλῶσσα, ἣτις δὲν χωρίζεται ἀπὸ τῆς συγγενοῦς γλώσσης τῶν φυλῶν τῆς Κάτω Σαξονίας διὰ θαλάσσης, ἀνεπτύχθη εἰς ἰδιαίτεραν αὐτοτελῆ γλῶσσαν ἀπλῶς καὶ μόνον διὰ πολιτικὰς αἰτίας, ἥτοι διὰ τὴν ἀπόσπασιν τῶν Κάτω Χωρῶν ἀπὸ τοῦ Γερμανικοῦ Κράτους. Οὕτω δὲ πρὸ πάντων ἡ Ἀγγλική, καθ' ὅσον πρόκειται περὶ τῶν Γερμανικῶν αὐτῆς στοιχείων, ἔπειτα κατὰ δεύτερον λόγον ἡ Φρεισικὴ τῶν παραλίων τῆς Βορείου θαλάσσης ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας ὅπως αἱ διάλεκτοι γλώσσης τινός, διὸ καὶ εἶναι συγγενέστεραι πρὸς ἀλλήλας ἢ πρὸς τὴν γραφομένην Ἄνω Γερμανικὴν. Ἐὰν δὲ συνάψωμεν εἰς ἓν ὅλον τοῦτο μὲν τὰς διαλέκτους, ἐξ ὧν ἡ Ἄνω Γερμανικὴ συνέστη, ἥτοι τὴν Σαξονικὴν, Φραγκικὴν, Βαυαρικὴν, Ἀλεμαννικὴν, τοῦτο δὲ τὴν ἐκ τῆς ἀρχαίας Φραγκικῆς προελθοῦσαν Ὀλλανδικὴν, παραλειπομένων μικροτέρων τινῶν διαλέκτων καὶ ἰδιωμάτων, τότε τὸ ὅλον τοῦτο ἀπαρτίζει τὸν δεύτερον κλάδον τῆς Γερμανικῆς γλωσσικῆς ὁμοφυλίας· ἀλλ' ὁ δεύτερος οὗτος κλάδος εἶναι στενῶς συγγενὴς πρὸς τὸν πρῶτον τὸν ἐκ τῆς Ἀγγλικῆς, Ὀλλανδικῆς καὶ Κάτω ἢ Πεδινῆς Γερμανικῆς συγκείμενον. Τρίτον δὲ κλάδον τῆς Γερμανικῆς ὁμοφυλίας ἀπαρτίζουν αἱ βόρειοι ἢ Σκανδιναυικαὶ γλῶσσαι, ἥτοι ἡ Δανικὴ, ἡ Νορβηγικὴ καὶ ἡ Σουηδικὴ καὶ ἡ μακρότερον κειμένη ἀλλὰ διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Γερμανικῆς γλώσσης καθόλου σπουδαιότατη Ἰσλανδική.

Κατὰ τὰ εἰρημένα, οἱ τρεῖς οὗτοι κλάδοι ἢ τὰ τρία ταῦτα συμπλέγματα, ἥτοι ἡ Ἀγγλοφρεισικὴ, ἡ Ἄνω καὶ Κάτω Γερμα-

νική καὶ ἡ Σκανδιναυική μετὰ πολυαριθμῶν ἄλλων διαλέκτων ἀποτελοῦσι μίαν καὶ μόνην γλωσσικὴν ὁμοφυλίαν μετὰ σαφῶς ἐκπεφρασμένων χαρακτηριστικῶν. Διότι ἂν καὶ οἱ Ἀγγλοὶ, οἱ Γερμανοὶ καὶ οἱ Σουηδοί, ἔτι δὲ καὶ αὐτοὶ οἱ Ἄνω καὶ οἱ Κάτω Γερμανοὶ δυσκόλως ἢ καὶ μηδόλως δύνωνται νὰ συνεννοηθῶσι μεταχειριζόμενοι τὴν ἰδίαν γλῶσσαν ἕκαστοι, ἀλλ' ὅμως οὐδεὶς θὰ ἠδύνατο νὰ γράψῃ ἐν μιᾷ τῶν γλωσσῶν τούτων μίαν καὶ μόνην πρότασιν, ἐν ᾗ νὰ μὴ ἀνευρίσκωνται λέξεις καὶ τύποι ἔχοντες προφανῆ ἀνάλογα ἐν ταῖς ἄλλαις γλώσσαις. Ἐντεῦθεν ἄρα συνάγεται μετὰ πλήρους ἀσφαλείας ἡ ἐν ἀρχῇ συνάφεια αὐτῶν. Διὸ δὲν δύναται νὰ ὑπόκειται ἀμφιβολία τινί, ὅτι πᾶσαι αἱ Γερμανικαὶ γλῶσσαι καὶ διάλεκτοι εἶναι αἱ ἀπόγονοι καὶ σημεριναὶ ἀντιπρόσωποι μιᾶς Γερμανικῆς πρώτης γλώσσης, ἣτις ἐλαλεῖτο ἐν τινι τόπῳ, ἐν παλαιότητοις ποτὲ χρόνοις ὑπὸ τινος ἔθνους, καὶ ὅτι πᾶσαι, αἱ νῦν ὑπάρχουσαι ἐν αὐταῖς διαφοραὶ προέρχονται ἀπλῶς καὶ μόνον ἐκ τῆς διασπάσεως τοῦ ἔθνους τούτου εἰς πλείονας φυλάς, αἵτινες διὰ τὴν διαίρεσιν, τὴν αἰετὶ ἐπίδοσιν λαμβάνουσιν, καὶ διὰ τὴν ἀπομόνωσιν τῶν κεχωρισμένων μερῶν ἐπήνεγκον καὶ ἐπὶ τὴν γλῶσσαν μεγάλην, βαθμηδὸν προβαίνουσιν, διάσπασιν τοῦ ἐνὸς ρεύματος τῆς ἀρχαίας γλώσσης εἰς πλῆθος βραχιόνων καὶ ὀχετῶν. Καὶ περὶ τῆς πρώτης δὲ πορείας τῆς διαίρέσεως ταύτης δυνάμεθα μετὰ πάσης βεβαιότητος ν' ἀποφαινόμεθα, ὅτι κατ' ἀνάγκην αὕτη τὸ κατ' ἀρχὰς εἰς τρία μέρη ἐγένετο, ὅθεν προέρχονται οἱ περιγραφέντες τρεῖς κύριοι κλάδοι τῆς Γερμανικῆς γλωσσικῆς ὁμοφυλίας.

Παρατηρήσαμεν δ' ἄνωτέρω, ὅτι ἐν πάσῃ προτάσει μιᾶς τῶν Γερμανικῶν γλωσσῶν εὐρίσκονται λέξεις καὶ τύποι, οἵτινες ἐπανευρίσκονται καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς γλώσσαις τῆς αὐτῆς ὁμοφυλίας. Ἐπίτηδες δὲ δὲν ἐξεφράσαμεν τὴν παρατήρησιν ταύτην γενικώτερον· διότι ἂν τις δοκιμάσῃ ν' ἀναλύσῃ Γερμανικὴν τινα ἢ προτιμότερον Ἀγγλικὴν πρότασιν, θὰ πεισθῇ ταχέως, ὅτι οὐχὶ πᾶσαι αἱ λέξεις, μάλιστα πολλάκις οὐδ' αἱ πλείονες τούτων, ἐπανευρίσκονται ἐν τινι ἄλλῃ Γερμανικῇ γλώσσῃ μετὰ τύπου τινὸς οἰουδήποτε.

Τὸ ὑπόλοιπον ἄρα, τὸ ἰδιάζον ἐκάστη τῶν γλωσσῶν τούτων, χρήζει ἄλλης τινὸς ἐρμηνείας· δὲν εἶναι δ' ἀνάγκη μακρᾶς ζητήσεως, διότι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος λέξεις εἶναι παρειλημμέναι ἐξ ἄλλης τινὸς γλωσσικῆς ὁμοφυλίας, ἣν ἀνωτέρω ὠνομάσαμεν Ῥωμανικὴν. Τῆς ὁμοφυλίας δὲ ταύτης ἀρχηγέτης ἐστὶν ἡ Λατινικὴ γλῶσσα, ἐξ ἧς προέρχονται σχεδὸν πάντες οἱ ἐπιστημονικοὶ τεχνικοὶ ἡμῶν ὅροι καὶ καθόλου πλεῖστοι ἀφηρημέναι ἐκφράσεις, ἀλλὰ καὶ τινες λέξεις αἰτινες εἰσῆλθαν εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ καθ' ἡμέραν βίου καὶ τῆς συνήθους καὶ κοινῆς λαλουμένης τῶν Γερμανικῶν λαῶν, λ. χ. Opfer = θυσία, Fenster = παράθυρον κττ. Ἐὰν δὲ τις πρὸς τούτοις καταριθμῇ τὰς Γερμανικὰς λέξεις τὰς καταγομένας ἐκ τῆς Ἰταλικῆς, Ἰσπανικῆς, μάλιστα δὲ τὰς ἀναριθμήτους τὰς ἐκ τῆς Γαλλικῆς, ἀποτελεῖται μέγα ἄθροισμα Ῥωμανικῶν λέξεων ἐν τῷ θησαυρῷ τῆς Γερμανικῆς γλώσσης. Ἀλλὰ τὸ Ῥωμανικὸν τοῦτο στοιχεῖον ἐμφανίζεται ἀσυγκρίτως ἰσχυρότερον κατὰ τε τὴν ἔκτασιν καὶ τὴν σπουδαιότητα ἐν τῇ Ἀγγλικῇ γλώσσῃ, ἐν ἣ ὑπὲρ τὸ ἥμισυ ἀπαρτίζει τοῦ ὅλου τῶν λέξεων θησαυροῦ, ὥστε κατέκλυσε πράγματι τὰ γνήσια Γερμανικὰ στοιχεῖα. Ἵνα δὲ τις κατανοήσῃ τὸ ἐκ πρώτης ὀψεως παράδοξον τοῦτο φαινόμενον, ἀρκεῖ νὰ ρίψῃ ἐν βλέμμα ἐπὶ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀγγλικῆς γλώσσης· εἶδομεν δ' ἤδη ἐν τῷ προηγουμένῳ Ἀναγνώσματι, κατὰ τίνα τρόπον οἱ Νορμαννοὶ καταλαβόντες τὴν Ἀγγλίαν μετήνεγκον ἐκεῖσε τὴν Ῥωμανικὴν αὐτῶν γλῶσσαν, ὅθεν ἀνεπτύχθη ἔκτοτε ἐν Ἀγγλίᾳ ὅλως νέα γλωσσικὴ παράδοσις, ἣτις μετέπειτα συνεχωνεύθη μετὰ τῆς ἀρχαιοτέρας, τῆς Γερμανικῆς. Ἀλλὰ πῶς συνέβη, ὥστε κατὰ τὴν ἑνωσιν ταύτην, ἐξ ἧς προῆλθεν ἡ σημερινὴ Ἀγγλική, τὸ Ῥωμανικὸν στοιχεῖον νὰ δυνηθῇ νὰ ἐπικρατήσῃ τοσοῦτον τοῦ Γερμανικοῦ; Πῶς ἐρμηνεύεται τοῦτο, ὅτι ἤδη πρότερον οἱ Νορμαννοί, ὁμοίως Γερμανικῆς καταγωγῆς, ἀπέμαθον ὅλως τὴν ἰδίαν αὐτῶν γλῶσσαν ἀνταλλάξαντες αὐτὴν ἀντὶ μιᾶς τινος Ῥωμανικῆς; Ποῦ κεῖται τέλος ἡ αἰτία, δι' ἣν καὶ ἡ Γερμανικὴ κατ' ἐξοχὴν λεγομένη γλῶσσα καθ' ἡ καὶ αἱ ἄλλαι

Γερμανικαὶ γλῶσσαι, ἤτοι ἡ Ὀλλανδική, Σκανδιναυική, Ἀγγλική, τοσοῦτον πολυάριθμα παρέλαβον Ῥωμανικὰ στοιχεῖα; Πάντα τὰ ἱστορικὰ ταῦτα γεγονότα μιᾶς καὶ μόνης ἐρμηνείας εἶναι ἐπιδεκτικά, ἀλλ' ἥτις πρὸς πάντα εἶναι ἐξ ἴσου ἀποχρῶσα, δηλ. ὅτι τῷ Ῥωμανικῷ στοιχείῳ ἐνυπάρχει πάντως μεγίστη δύναμις καὶ ἐξαίρετος ἀρετή, καθιστῶσα αὐτὸ ἱκανὸν ν' ἀναλαμβάνῃ τὸν περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνα πρὸς ἄλλα ξένα στοιχεῖα καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου αὐτῶν ἐδάφους, καὶ νὰ κατορθοῖ ἀπέναντι αὐτῶν πολλά. Μόνη δ' αὕτη ἡ παρατήρησις ἀρκεῖ νὰ διαφωτίσῃ τὴν μεγάλην σημασίαν τῆς Ῥωμανικῆς γλωσσικῆς ὁμοφυλίας, ἥτις, καθ' ἃ ἀνωτέρω εἰδομεν, ἐκτείνεται ἐπὶ μεγάλου μέρους τῆς γῆς καὶ ἰδιαίτερος περιλαμβάνει τὰς τρεῖς μεγάλας ἀνεπτυγμένας γλώσσας τῆς μεσημβρινῆς καὶ μεσημβρινοδυτικῆς Εὐρώπης, ἤτοι τὴν Γαλλικὴν, τὴν Ἰσπανικὴν καὶ τὴν Ἰταλικὴν. Πλὴν τούτων ἀνήκει τῇ ὁμοφυλίᾳ ταύτῃ ἡ Πορτογαλλικὴ, ἡ Ραιτορρωμανικὴ, καὶ ἡ Βλαχικὴ, παραλειπομένου ὅλου σμήνους μικροτέρων διαλέκτων. Ἡ καταγωγὴ πασῶν τῶν Ῥωμανικῶν γλωσσῶν καὶ διαλέκτων ἐκ τῆς Λατινικῆς περιεγράφῃ ἐν τῇ ἀνωτέρῳ ἐκτεθείσῃ συνοπτικῇ ἱστορίᾳ αὐτῶν ἀρκούντως σαφῶς.

Ὅτι δὲ ἡ Γερμανικὴ καὶ ἡ Ῥωμανικὴ γλωσσικὴ ὁμοφυλία, αἵτινες κατὰ τὰ εἰρημένα κατέχουσι τὴν πρώτην θέσιν μεταξὺ πασῶν τῶν νεωτέρων γλωσσῶν τοῦ πολιτισμοῦ, εἶναι καὶ πρὸς ἀλλήλας συγγενεῖς καθ' ἃ καὶ πρὸς ἄλλας σφ' ὧσιν εἶναι καὶ ἐκλιπούσας γλωσσικὰς ὁμοφυλίας, καὶ ὅτι ἡνωμέναι πᾶσαι αὗται ὁμοῦ ἀπαρτίζουσι πολὺ μείζονα καὶ μᾶλλον ἐκτεταμένον ὁμοφυλίαν, αὐτόχρομα ὁμοεθνίαν, τοῦτο εἶναι μὲν ὁμοίως ἀναμφισβήτητος οὐχὶ δὲ καὶ ὁμοίως πρόδηλος ἀλήθεια. Ὅτι κατ' ἀρχὴν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρχῃ τοιαύτη τῶν γλωσσῶν τούτων πρὸς ἀλλήλας σχέσις, τοῦτο δὲν χρήζει ἀποδείξεως μετὰ τὰ εἰρημένα καὶ ἡκριβωμένα ὑφ' ἡμῶν περὶ τοῦ βίου τῆς γλώσσης. Οὐδὲν δηλ. ὑπάρχει ὅριον τῆς ποικιλίας καὶ ἀλλοτριώσεως συγγενῶν γλωσσῶν, εὐθὺς ὡς ἅπαξ ἀποχωρισθῶσι τῆς κοινῆς μητρὸς γλώσσης

καὶ ἄρξηται ἡ αὐτοτελὴς ἀνάπτυξις αὐτῶν, καὶ διὰ τοῦτο εἶναι ἀδύνατον ἐκ τῶν προτέρων, νὰ διαγνώσῃ τις, διατὶ αἱ διαφοραὶ αἱ ὑπάρχουσαι μεταξὺ τῆς Ἀγγλικῆς καὶ Πολωνικῆς ἢ τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Ἰνδικῆς, δὲν δύνανται νὰ εἶναι ἐπ' ἴσης ὀψιγενεῖς, ὅπως καὶ αἱ διαφοραὶ αἱ μεταξὺ τῆς Ἀγγλικῆς καὶ Γερμανικῆς. Καὶ ἀληθῶς ἐπέτυχεν ἡ γλωσσικὴ δι' ἀκριβοῦς καὶ μεθοδικῆς ἐρεῦνης νὰ παρατάξῃ τὴν Ῥωμανικὴν καὶ Γερμανικὴν γλωσσικὴν ὁμοφυλίαν παρ' ἄλλας πολλὰς συγγενεῖς γλώσσας λαλουμένας σχεδὸν πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης καὶ ἐπὶ μεγάλου μέρους τῆς μεσημβρινοδυτικῆς Ἀσίας. Θὰ ἐπιθεωρήσωμεν κατὰ πρῶτον γενικῶς τὰς διαφόρους γλωσσικὰς ὁμοφυλίας, ἐξ ὧν σύγκειται ἡ μεγάλη αὕτη γλωσσικὴ ὁμοεθλία, καὶ ἔπειτα θὰ ἐξετάσωμεν τοὺς λόγους ἐφ' ὧν στηρίζεται ἡ ἀνομολογουμένη συγγένεια αὐτῶν.

Μετὰ τῆς Λατινικῆς στενῶς ἠνωμένη ἐμφανίζεται εἰς τὴν ἱστορίαν ἐνωρὶς ἡ Ἑλληνικὴ. Ἀλλ' ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ὑπερεῖχε τῆς Λατινικῆς ἐξ ἀρχῆς κατὰ τὴν εὐκαμψίαν καὶ τὸ κάλλος ὅσον καὶ οἱ εὐφυεῖς καὶ εὐτράπελοι Ἕλληνες τῶν δυσκινήτων πως Ῥωμαίων. Ἀλλ' ἡ σταδιοδρομία τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης δὲν ὑπῆρξε, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις οὕτω λαμπρὰ ὅσον ἡ ἀρχὴ αὐτῆς ἐφαίνετο πολλὰ ἐπαγγελλομένη. Διότι ἡ μὲν Λατινικὴ διὰ τῶν Ῥωμανικῶν αὐτῆς θυγατέρων ἐκτείνεται ἐπὶ τοσοῦτον ἐκτενοῦς πεδίου, ἡ δ' Ἑλληνικὴ ἀπαρτίζει σήμερον ἀσημαντον κλάσμα ἐν τῷ συνόλῳ τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου, καθ' ὅσον ἡμιλεῖται μόνον ἐν τῷ μικρῷ καὶ οὐχὶ πυκνῶς κατωκημένῳ Ἑλληνικῷ Βασιλείῳ καὶ ὑπὸ τῶν κατοίκων τῶν νήσων καὶ τῶν παραλίων τοῦ Αἰγαίου καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, οἵτινες κατὰ τὸ πλεῖστον εἶναι Ἑλληνικῆς, ἐν μέρει δέ τινι καὶ ἄλλης καταγωγῆς¹⁾.

¹⁾ Τὰ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως λεγόμενα χρῆζουσι διορθώσεώς τινος. Οὕτω λ. γ. παρατηρεῖται ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα διεσώθη καὶ ἐν ταῖς πρὸς βορρᾶν τοῦ βασιλείου χώραις μέχρις Ἀδωνῶς καὶ Βιτωλίων καὶ Σπενιμάχου, ἐτι δὲ καὶ ἐν τοῖς μεσογείοις πρὸς Μικρᾶς Ἀσίας ἀπὸ τοῦ Πόντου μέχρι τοῦ Ταύρου καὶ Ἀντιταύρου πρὸς Ἀνατολὰς δὲ καὶ μέχρι τοῦ Καυκάσου, τέλος δὲ καὶ ἐν τῇ Κάτῃ Ἰταλίᾳ. Ὅτι δὲ κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας καὶ

Αἱ γλῶσσαι δέ, ἃς ἐξετόπισεν ἡ Λατινικὴ, ἀνῆκον, ὅπως παρετηρήσαμεν, κατὰ μέγα μέρος τῇ Κελτικῇ γλωσσικῇ ὁμοφυλίᾳ. Ἐν τῇ ἀρχῇ τῶν ιστορικῶν χρόνων κατεῖχον αἱ Κελτικαὶ φυλαὶ πολλὰς χώρας τῆς Εὐρώπης, ἤτοι τὰς Βρεταννικὰς νήσους, τὴν Γαλλίαν, τὴν Ἄνω Ἰταλίαν καὶ τινὰς ἄλλας χώρας ἐν τῇ μέσῃ Εὐρώπῃ. Ἀλλὰ ταχέως ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσι πρὸ τῶν ἰσχυροτέρων καὶ πολεμικωτέρων φύλων τῶν Ἰταλῶν καὶ Γερμανῶν, καὶ ἤδη ἀπὸ πολλῶν αἰώνων οὐδὲν τῶν μεγάλων Κελτικῶν φύλων ὑπάρχει, ὅπερ ἡδυνήθη νὰ διασώσῃ τὴν ἀκεραιότητα τοῦ ἐδάφους καὶ τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ἀνεξαρτησίαν. Ἡ Γαλικὴ ἐν τοῖς Σκωττικοῖς ὄροπεδίοις, ἡ Ἰρική, ἡ ἐγγύριος γλῶσσα τῆς Ἰρλανδίας, καὶ ἡ ὅλως ἀσήμενος διάλεκτος τῆς νήσου Μάν, αἵτινες τρεῖς αὗται διάλεκτοι παριστῶσι σήμερον τὸν ἕτερον κύριον κλάδον τῆς Κελτικῆς γλωσσικῆς ὁμοφυλίας, τὴν Γαλικὴν γλῶσσαν, καὶ αἱ δύο κύριαὶ διάλεκτοι τοῦ ἑτέρου Βρεταννικοῦ Κυμρικοῦ κλάδου δηλ. ἡ Οὐαλικὴ ἐν Οὐαλίᾳ καὶ ἡ Βρετωνικὴ ἢ Ἀρμορικανικὴ ἐν τῇ Βρεταννίᾳ (τῆς Γαλλίας), ταῦτα εἶναι σήμερον τὰ μόνα λείψανα τῆς μεγάλης ὁμοφυλίας συγγενῶν γλωσσῶν, αἵτινες πρὸ δύο ὥς ἑγγιστα χιλιᾶδων ἐτῶν κατεῖχον ἕκτασιν πολὺ εὐρυτέραν ἢ ὅσῃν κατεῖχον ἡμεῖς ἡ Ἑλληνικὴ, ἡ Λατινικὴ καὶ ἡ Γερμανικὴ. Ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ μικρὰ λείψανα βαίνουσι πιθανῶς εἰς ἀπώλειαν.

Ἐν δὲ τῇ Ἀνατολικῇ Εὐρώπῃ ἐπικρατοῦσι μάλιστα αἱ εἰς πολυαριθμούς διαλέκτους διηρημέναι γλῶσσαι τῆς Σλαυικῆς γλωσσικῆς ὁμοφυλίας. Αἱ γλῶσσαι αὗται περιωρίσθησαν μὲν ὀλίγον πρὸς δυσμὰς διὰ τῆς νικηφόρου προελάσεως Γερμανικῶν γλωσσῶν, ἀλλ' ὅμως καθόλου εἰπεῖν ἀπὸ ἀσήμενων ἀρχῶν ἀρξάμεναι βαίνουσι διαρκῶς αὐξανόμεναι ἀπὸ τῆς πρώτης ἐμφανίσεως τῶν Σλαύων ἢ Βενδῶν εἰς τὴν ἱστορίαν μέχρι τοῦ νῦν, διὸ καὶ πρὸς ἀνατολὰς ἀδιαλείπτως προελάνουσιν, ἐπειδὴ ἐν τῶν Σλαυικῶν ἐθνῶν, οἱ Ῥῶσσοι, κατέστησαν οἱ φορεῖς καὶ μεσῖται τοῦ Εὐρώ-

ἐν Ῥωμανίᾳ καὶ μεσημβρινῇ Ῥωσσίᾳ διεδόθη καὶ σφίζεται ἐτι πολλαχῶς, εἶναι ἐπ' ἴσης γνωστόν. Χ.

παῖκοῦ πολιτισμοῦ πρὸς τὴν βόρειον καὶ μέσην Ἀσίαν. Ἐκτείνονται δ' αἱ Σλαυικαὶ γλῶσσαι ἐπὶ τῶν πλείστων χωρῶν τῆς Ῥωσσίας, ἐπὶ τῆς Πολωνίας, καὶ προελαύνουσαι ἐξικνούμεναι ἐντὸς τῆς Γερμανίας (εἰς Βοημίαν καὶ Λαυσιτζην) καὶ ἐπὶ μέρος τῆς βορείου Τουρκίας. Αἱ ἐπισημόταται δὲ γλῶσσαι τῆς ὁμοφυλίας ταύτης εἶναι ἡ Ῥωσικὴ μετὰ τῶν πολυαρίθμων διαλέκτων αὐτῆς, ἡ Πολωνικὴ, ἡ Βοημικὴ καὶ Σερβικὴ. Πᾶσαι δ' εἶναι εὐδιάγνωστοι καὶ τοσοῦτον πρὸς ἀλλήλας συγγενεῖς, ὥστε δύναται τις νὰ παραβάλλῃ τὸν βαθμὸν τῆς συγγενείας αὐτῶν πρὸς τὴν σχέσιν, ἐν ᾗ εὐρίσκονται πρὸς ἀλλήλας αἱ Γερμανικαὶ διάλεκτοι.

Γλῶσσαι δὲ τινες ἀπωτέρω συγγενεῖς τῶν Σλαυικῶν, διὸ καὶ ὀρθότερον ἀπαρτίζεται ἐξ αὐτῶν αὐτοτελὲς γλωσσικὴ ὁμοφυλία, ἐκτείνονται παρὰ τὴν Βαλτικὴν θάλασσαν ἀπὸ τοῦ Φιννικοῦ κόλπου μέχρι τῶν Γερμανικῶν ὁρίων πρὸς μεσημβρίαν, λέγω τὴν Λιθουανικὴν, τὴν Λεττικὴν καὶ τὴν ἀρχαίαν Πρωσσικὴν. Ἀλλ' ἡ μὲν ἀρχαία Πρωσσικὴ ἐξέλιπε πρὸ πολλοῦ, ἡ αὐτὴ δὲ τύχη φαίνεται ἐπαπειλοῦσα καὶ τὰς ἄλλας δύο, ἣν δυσκόλως θὰ δυνηθῶσι ν' ἀποφύγωσιν ἀπέναντι τῆς ἀφομοιωτικῆς δυνάμεως, ἣν ἔχουσιν αἱ γλῶσσαι τῶν γειτόνων ἰσχυρῶν ἐθνῶν.

Ἐπὶ δὲ τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου πρὸς βορρᾶν τῆς Ἑλλάδος καὶ πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Μαυροβουνίου, ἐν τῇ Ἀλβανίᾳ, διεσώθη ἰδιαίτερα τις Ἱαπετικὴ γλῶσσα, ἡ Ἀλβανικὴ, καταγομένη ἐκ τῆς ἀρχαίας Ἰλλυρικῆς. Διαιρεῖται δὲ εἰς δύο μεγάλας διαλέκτους, τὴν Γεγκικὴν πρὸς βορρᾶν, γραφομένην ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διὰ Λατινικῶν χαρακτήρων, καὶ τὴν Τοσκικὴν πρὸς μεσημβρίαν γραφομένην δι' Ἑλληνικῶν. Τῆς Τοσκικῆς διαλέκτου ποιοῦνται χρῆσιν καὶ αἱ διακόσιαι περίπου χιλιάδες τῶν Ἀλβανῶν τῶν κατοικούντων ἐν τῇ Ἑλλάδι καὶ αἱ ἑκατὸν περίπου χιλιάδες τῶν Ἀλβανῶν, οἵτινες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κατὰ τὸν δέκατον πέμπτον καὶ δέκατον ἑκτὸν αἰῶνα μετηνάστευσαν ἐκ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Ἱταλίαν καὶ Καλαβρίαν.

Ἐν τῇ ἐπιθεωρήσει ἡμῶν ταύτῃ εὗρον θέσιν πᾶσαι αἱ ζῶσαι

Εὐρωπαϊκαὶ γλῶσσαι· παρελίπομεν δὲ πρῶτον τὴν Βασκικὴν ἐπὶ τῶν Πυρηναίων ὁρέων, γλῶσσαν ὅλως μονήρη καὶ ἀγνώστου προελεύσεως ἢ συγγενείας, περὶ ἧς τοσοῦτον μόνον φαίνεται βέβαιον, ὅτι αὕτη ἐλαλεῖτο ὑπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων τῆς Ἰσπανίας κατοίκων, τῶν Ἰβήρων· δεύτερον τὴν Οὐγγρικὴν μετὰ τῶν συγγενῶν αὐτῆς, ἥτοι τῆς Φιννικῆς καὶ Λαππωνικῆς ἐπὶ τοῦ βορειοτάτου ἄκρου τῆς Εὐρώπης, καὶ τινων ἄλλων λαλουμένων ὑπὸ διεσκεδασμένων τινῶν φύλων ἐν τῇ βορείῳ καὶ ἀνατολικῇ Ῥωσίᾳ· τέλος τὴν Τουρκικὴν καὶ τὰς ἀδελφὰς αὐτῆς γλώσσας, αἵτινες ὀλίγον μόνον εἰσχωροῦσιν εἰς τὰ μεσημβρινανατολικά ὅρια τῆς Εὐρώπης. Αἱ δύο δὲ τελευταῖαι ῥηθεῖσαι γλωσσικαὶ ομάδες ἀνήκουσιν, ὅπως βραδύτερον θὰ ἴδωμεν, μεγάλῳ τινὶ ἀθροίσματι γλωσσῶν, ἐκτεινομένων ἐπὶ μεγίστων ἐκτάσεων τῆς βορείου καὶ μέσης Ἀσίας. Ἀλλὰ καὶ ἡ νῦν ἐξέτασις ἐπιβάλλει ἡμῖν νὰ ὑπερβῶμεν τὰ ὅρια τῆς Εὐρώπης καὶ νὰ χωρήσωμεν πρὸς τὴν μεσημβρινὴν Ἀσίαν, ἐπειδὴ ἡ ἀπαρίθμησις ἡμῶν θὰ ἦτο ἀτελής, ἂν μὴ ἐλαμβάνομεν ὑπ' ὄψιν καὶ τὰ ἐν Ἀσίᾳ μέλη τῆς μεγάλης γλωσσικῆς ὁμοεθνίας, ἧς θέλομεν χαράξει τὴν γενεαλογίαν.

Ἡ μικρὰ Ἀσία κατέχεται σήμερον κατὰ μέγα μέρος ὑπὸ Τουρκικῶν φύλων, ἅτινα κατέσχον τὴν χώραν ταύτην κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα, τ. ἔ. ἐν χρόνῳ σχετικῶς νέῳ, καὶ ὑπέταξαν καὶ ἀρωμοίωσαν γλωσσικῶς τοὺς πρῶτον κατοίκους. Ἡ αὕτη φυλὴ προβαίνει πρὸς ἀνατολὰς μέχρι τῆς μεσημβρινῆς ἄκρας τῆς Κασπίας θαλάσσης καὶ εἰσχωρεῖ δίκην σφηνὸς μεταξὺ Εὐρώπης καὶ τῶν Ἀσιατικῶν χωρῶν, ὧν ἡ γλῶσσα φέρει χαρακτῆρα παρεμφερῆ πρὸς τὰς Εὐρωπαϊκάς. Ἀλλ' ἐν τῇ ἀρχαίᾳ πεπολιτισμένην χώραν, τῇ Ἀρμενίᾳ, ἀπαντῶμεν συγγενεὶ γλώσση, ἥτις εἶναι μὲν μεμονωμένη καὶ οἱ λαλοῦντες αὐτὴν διεσχισμένοι ὥστε οἱ μὲν τῇ Τουρκίᾳ, οἱ δὲ τῇ Ῥωσίᾳ, οἱ δὲ τέλος τῇ Περσίᾳ ὑποτάσσονται, ἀλλ' ὅμως ἀπριξέγονται τῶν ἀρχαίων αὐτῶν παραδόσεων καὶ τῆς μητρικῆς γλώσσης, τῆς Ἀρμενικῆς. Ὡσαύτως δὲ καὶ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς Ἀσίας, ἥτοι ἐπὶ τοῦ λοφώδους ἐδάφους τῆς Περσίας

καὶ Μηδίας, καὶ ἐπὶ τοῦ μεγάλου ὁροπεδίου τοῦ Ἰράν, τοῦ ἐκτεινομένου μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ, ἐπανευρίσκομεν θαψιλῇ ἔχνη καὶ λείψανα ἀρχαιοπρεπεστάτου γλωσσικοῦ τύπου, κατ' οὐσίαν ὁμοίου πρὸς τὸν Εὐρωπαϊκόν. Ἡ Περσικὴ δηλονότι μετὰ τῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων αὐτῆς διαλέκτων καὶ αἱ πρὸς βορρᾶν καὶ δυσμὰς καὶ ἀνατολὰς συγγενεῖς ἦτοι ἡ Κουρδική, ἡ Ὀσσητικὴ καὶ ἡ Ἀφγανικὴ ἀπαρτίζουσι μίαν ὁμοφυλίαν τῆς γλωσσικῆς ἡμῶν ὁμοεθνίας, ἦτοι τὴν Ἰρανικὴν. Τὸ αὐτὸ δ' ἔχνος ἄγει ἡμᾶς ἐν ἔτι βῆμα, ἦτοι αἱ Ἰρανικαὶ γλῶσσαι ἄγουσιν ἡμᾶς μέχρις αὐτοῦ τοῦ οὐδοῦ τῶν Ἰνδιῶν· διερχόμενοι δ' αὐτὸν εὐρίσκομεν μετὰ τῶν Ἰμαλαίων καὶ Οὐινδιῶν ὁρέων, μετὰ τοῦ Ἰνδοῦ καὶ Γάγγου ἐν τῇ χώρᾳ τῆς ἀνατολικωτάτης γλωσσικῆς ὁμοφυλίας τῆς ἡμετέρας ὁμοεθνίας, τὴν Ἰνδικὴν γλῶσσαν, περιλαμβάνουσιν τὴν Σανσκριτικὴν μετὰ τῶν συγγενῶν ἢ τῶν ἐκ τῆς Σανσκριτικῆς προερχομένων γλωσσῶν.

Αἱ δέκα γλωσσικαὶ ὁμοφυλῖαι, ἃς συντόμως ἐπεθεωρήσαμεν ἐν τοῖς ἀνωτέρω, ἦτοι ἡ Ἰνδική, ἡ Ἰρανική, ἡ Ἀρμενικὴ, ἡ Ἑλληνικὴ, ἡ Ἀλβανικὴ, ἡ Λατινικὴ ἢ Ἰταλική, ἡ Σλαβικὴ, ἡ Βαλτικὴ, ἡ Γερμανικὴ καὶ ἡ Κελτικὴ, μετὰ τῶν πολυαρίθμων αὐτῶν διαλέκτων καὶ ιδιωμάτων συναποτελοῦσι μεγάλην καὶ σπουδαιοτάτην γλωσσικὴν ὁμοεθνίαν, ἣν κατὰ πρῶτον ὠνόμασαν κατὰ τὰ ὀνόματα τῶν ἀπωτάτω κειμένων καὶ σύμπασαν τὴν ὁμοεθνίαν ἐγκλειόντων μεγίστων ἔθνων, ἦτοι τῶν Ἰνδῶν καὶ Γερμανῶν τ'. ἔ. Ἰνδογερμανικὴν. Ἀλλὰ τὸ ὄνομα τοῦτο δὲν δύναται νὰ εὐχρηστῇ σήμερον ἐπὶ τῆς ἐννοίας, μεθ' ἧς οἱ ὀνοματοθετεῖται ἔθηκαν αὐτό· διότι τεθὲν ἐν χρόνοις, ὅτε αἱ Κελτικαὶ γλῶσσαι δὲν εἶχον εἰσέτι ἀναγνωρισθῇ ὡς μέλη τῆς ὁμοεθνίας ἡμῶν, δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ παραλαμβάνηται ἐφ' ἧς πρῶτον ἐννοίας, ἀνθ' οὗ ἔδει μᾶλλον νὰ λέγηται Ἰνδοκελτικὴ. Ἐπειδὴ δ' ὁμοῦς τὸ ὄνομα τοῦτο δὲν ἐλέχθη, ἐπεξητήθη ἄλλη δικαιολογία τοῦ ὑπάρχοντος ὀνόματος Ἰνδογερμανικῆς, ὅτι δηλ. οἱ Ἰνδοὶ καὶ οἱ Γερμανοὶ ὑπὲρ πάντα τᾶλλα ἔθνη συνεβάλοντο εἰς ἀνακάλυψιν τῆς συγγενείας τῆς ὁμοεθνίας ταύτης, καὶ δὴ τιμῆς χάριν ἠδύνατο νὰ παραμείνῃ τὸ ἅπαξ τεθὲν. Ἀλλ'

εἶναι προφανές ὅτι ἡ ἐκδοχή αὕτη τῆς λέξεως εἶναι ὅλως ἀλλοτρία τοῦ δημιουργήσαντος αὐτήν. Ἐν τέλει δὲ δικαιολογοῦσι τὴν χρῆσιν ταύτην λέγοντες, ὅτι ὁπωσδήποτε ἐπεκράτησε καὶ σήμερον εἶναι παρ' αὐτοῖς ἐν καθολικῇ χρήσει. Ἀλλ' οἱ λοιποὶ Εὐρωπαϊκοὶ λαοὶ ἀποκρούουσι τὴν ὀνομασίαν ταύτην ἀνευρίσκοντες ἄδικον τοιαύτην προνομίαν, νὰ ὀνομάζεται δηλ. ἡ ὅλη ὁμοεθνία διὰ τῶν ὀνομάτων δύο μόνων ἐθνῶν, διὸ ἐπλάσαν ἀντ' αὐτῆς ἄλλους ὅρους, ἥτοι Ἰνδοευρωπαϊκὴν, Ἰαφεθικὴν, Ἀρίαν, καὶ Σανσκριτικὴν. Τούτων ὁ πρῶτος ἐπικρατεῖ ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Εὐρώπης, ἀλλὰ κρίνεται πλημμελής, ἅτε πλημμελῶς τοῦτο μὲν περιλαμβάνων καὶ τοὺς Οὐγγρους, Φίννας, Λάππωνας, Βάσκους καὶ Τούρκους, ὡς ἐν Εὐρώπῃ κατοικοῦντας, τοῦτο δ' ἀποκλείων τοσούτους ἄλλους ἐν Ἀσίᾳ καὶ Ἀμερικῇ κατοικοῦντας συγγενεῖς λαούς. Τοῦ ὅρου Ἀρία καὶ Σανσκριτικὴ μικρὰ μόνον ἐγένετο χρῆσις, καὶ δικαίως, ἀφοῦ Ἀριοὶ οὐδέποτε, ὡς φαίνεται, ὀνομάσθησαν ἄλλοι πλὴν τῶν Ἰνδῶν καὶ Ἰρανικῶν λαῶν. Σανσκριτικὴ δ' ἐλέχθη ἀπλῶς ἡ δόκιμος γλῶσσα τῶν Ἰνδῶν, ἡ Ἀττικὴ ὡς εἶπεῖν, καὶ κατὰ λέξιν τὸ ὄνομα δηλοῖ συντετελεσμένος (γραμματικῶς), τέλειος, δόκιμος. Ὑπολείπεται τὸ Ἰαφεθικὴ, ὃ ἐπ' ἴσης ἐψέχθη, ὅτι πλάσθην κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸ Σημιτικὴ (ὁμοεθνία) δύναται εὐκόλως νὰ ὁδηγήσῃ εἰς πλάνας, καθ' ὅσον φαίνεται συνάπτον τὰς ἐν τῇ Π. Δ. ἀρχαϊκὰς παραστάσεις τῶν ἀνθρώπων περὶ τῶν ἀνθρωπίνων φύλων μετὰ τῆς ὅλως ἐπὶ ἄλλων βάσεων στηριζομένης διαιρέσεως τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης. Ἐν Ἑλλάδι τῶν ὀνομάτων τούτων οὐδὲν μέχρι τοῦδε ἐπεκράτησεν ὀριστικῶς, διότι ἄλλοι μὲν λέγουσι τὸ Ἰνδογερμανικὴ, ἄλλοι δὲ τὸ Ἰνδοευρωπαϊκὴ καὶ ὀλίγοι τινὲς τὸ Ἰαπετικὴ. Ὁ μεταφράζων εἰς τὴν Ἑλληνικὴν προτιμᾷ τοῦτο καὶ πάντοτε τοῦτο καὶ μόνον τοῦτο μεταχειρίζεται, πρῶτον διότι ἡ σχέσις αὐτοῦ πρὸς τὸ Σημιτικὴ ἀντιδιαστέλλει εὐκόλως καὶ σαφῶς τὰς δύο μεγάλας ὁμοεθνίας, τὴν τῶν Ἰαπετικῶν καὶ τῶν Σημιτικῶν ἐθνῶν. Ἐπειτα διότι ἡ λέξις Ἰαπετὸς τὸ πάλαι ἐδήλου καθόλου τὸν παλαιότατον (πρὸλ. Ἀριστοφάνους, μῆδ'

ἀντειπεῖν τῷ πατρὶ μηδέν, μηδ' Ἱαπετὸν καλέσαντα μνησικακῆσαι τὴν ἡλικίαν, καὶ Λουκιανοῦ, Σὺ παιδίον ὦ Ἔρως, ὃς ἀρχαιότερος εἶ πολὺ Ἱαπετοῦ;»). Δύναται ἄρα τὸ Ἱαπετικὸς νὰ ἐκληφθῇ ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ ἀρχαιότατος, καὶ τότε οὐδεὶς οὐ βλέπει τὴν εὐαρμοστίαν αὐτοῦ. Ἄν δὲ τούτοις προστεθῇ, ὅτι εἶναι συντομώτερόν πως τῶν ἄλλων, ὅτι δὲν εἶναι σύνθετον καὶ ξένον ὅπως τᾶλλα, τότε βλέπει ἕκαστος τοὺς λόγους τῆς προτιμῆσεως αὐτοῦ.

Αἱ γλῶσσαι δ' αἱ ἀπαρτίζουσαι τὴν Ἱαπετικὴν ὁμοειδίαν, αἱ Ἱαπετικάί, ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας ὅπως αἱ Γερμανικαὶ διάλεκτοι πρὸς ἀλλήλας. Ὅτι δὲ τὰ σημεῖα τῆς συγγενείας αὐτῶν δὲν εἶναι αἰσθητὰ εἰς ἐπιπόλαιον παρατηρητήν, ὅτι ὁ μαθητὴς ὁ ταλαιπωρούμενος ἐν τῇ ἐκμαθήσει τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς γραμματικῆς οὐδαμῶς αἰσθάνεται ὅτι ἀμφοτέραι αἱ γλῶσσαι αὗται οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἀπλαῖ παραλλαγὰι μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς γλώσσης, ἐξ ἧς καὶ τσσαῦται ἄλλαι προήλθον, τοῦτο δὲν πρέπει προφανῶς νὰ πλανήσῃ ἡμᾶς περὶ τῆς ἀληθείας τοῦ πράγματος. Γερμανὸς μόνον τὴν Γερμανικὴν ἐπιστάμενος εὐρίσκει καὶ αὐτὴν τὴν τοσοῦτον συγγενῆ τῆς Γερμανικῆς Ἀγγλικὴν γλῶσσαν οὕτως ἀλλόκοτον καὶ ἀκατάληπτον ὅσον καὶ τὴν Τουρκικὴν· ἀμφοτέραι αἱ γλῶσσαι εἶναι αὐτῷ ὅλως ἀκατάληπτοι καὶ ξένοι. Καὶ ὅμως μικρὰς μόνον δεῖται ὁδηγίας, ἵνα ἱκανωθῇ ν' ἀνεύρῃ ἐν Ἀγγλικῷ τινι λεξικῷ τοῦλάχιστον τὸ ἥμισυ τοῦ γλωσσικοῦ θησαυροῦ τῆς ἰδίας αὐτοῦ γλώσσης καὶ ἀναγνώριση ἐν αὐτῷ τὰς Γερμανικὰς λέξεις ἐν μορφῇ ἡλλοιωμένη μὲν πως ἀλλὰ πάντοτε σαφῶς εὐδιαγνώστῳ. Ἀπαιτεῖται δὲ πολὺ μείζων προπαρασκευὴ καὶ διδασκαλία, ἵνα τις δυνηθῇ νὰ μελετήσῃ καὶ ἐκτιμήσῃ κατ' ἀξίαν τὰ φαινόμενα, ἐξ ὧν ἀποδεικνύται ἡ συγγένεια τῶν Ἱαπετικῶν γλωσσῶν. Ἀλλὰ τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι πάντοτε τὸ αὐτό, καὶ ἡ μέθοδος ἡ ἐφαρμοζομένη εἰς ἀπόδειξιν τῆς Ἱαπετικῆς ὁμοειδίας ἄγει οὕτως ἀπ' εὐθείας καὶ ἀσφαλῶς εἰς τὸν σκοπὸν ὅσον καὶ ἡ ἀποδεικνύουσα τὴν συγγένειαν τῶν Γερμανικῶν γλωσσῶν. Πεί-

θεται δηλ. ἕκαστος ἀδαμαντίνως, ὅτι αἱ συμφωνίαι ἐν τῇ ὅλῃ καὶ τῷ τύπῳ τῶν διαφορῶν Ἰαπετικῶν γλωσσῶν εἶναι οὕτω πολυάριθμοι καὶ ἀκριβεῖς, ὥστε δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποτεθῇ μετὰ τινος, ἔστω καὶ τῆς ἐλαχίστης πιθανότητος, ὅτι προῆλθον ἐκ τύχης ἢ ἐκ δανεισμοῦ ἢ ἐκ μιμήσεως. Τοῦναντίον δὲ μόνον δύνανται νὰ κατὰγονται ἔκ τινος μακροτέρας συμβιώσεως τῶν ἐθνῶν τῶν ὁμιλούντων τὰς γλώσσας ταύτας.

Ἐν τῷ περιωρισμένῳ πλαίσιῳ τῶν Ἀναγνωσμάτων τούτων δὲν θὰ ἦτο φύσει δυνατὸν νὰ ἐπιχειρήσωμεν νὰ παράσχωμεν πλήρη ἔκθεσιν τῶν ἀποδείξεων. ἐφ' ὧν στηρίζεται ἡ παραδοχὴ τῆς ἀρχαίας ἐνότητος τῶν Ἰαπετικῶν γλωσσῶν, ἐξ ὧν ἀπηρτίσαμεν τὴν ἔννοιαν τῆς Ἰαπετικῆς γλωσσικῆς ὁμοειθίας. Ἀλλ' ὀφείλομεν νὰ ἐπιθεωρήσωμεν τοῦλάχιστον ἐνίαν τῶν σπουδαιωτάτων ἀντιστοιχιῶν, ἐφ' ὧν στηρίζεται πρότασις οὕτω σημαντικὴ διὰ σύμπασαν τὴν γλωσσικὴν ἐπιστήμην· θὰ δυνηθῶμεν δὲ νὰ διαλάβωμεν περὶ τούτων συνοπτικώτερον, ἐπειδὴ ἀπὸ μακροῦ χρόνου πλήρης ἐν τοῖς λογίοις ἐπικρατεῖ περὶ αὐτῶν συμφωνία καὶ αὐταὶ αὐταὶ αἱ ἀποδείξεις τούτων κατέστησαν κτῆμα τῶν πολλῶν. Οὐδὲν ἄρα λέγομεν μέγα ἢ ὑπερβολικὸν διατεινόμενοι, ὅτι ἀληθῶς μόνον τοιοῦτοι ἄνθρωποι ἀποκρούουσιν ἔτι τὰς γλωσσικὰς ταύτας ἀληθείας καὶ ἀποδείξεις, ὅσοι ἢ ἀγνοοῦσιν αὐτὰ ταῦτα τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης ἢ εἶναι πλήρεις προλήψεων κατ' αὐτῆς.

Κατὰ τὴν ἐκλογὴν δὲ τῶν ἀντιστοιχῶν λέξεων, τῶν ἱκανῶν νὰ διαφωτίσωσι προσηκόντως τὴν κοινὴν ἀρχὴν τῶν Ἰαπετικῶν γλωσσῶν οὐδαμῶς εἶναι ἀνάγκη νὰ ζητήσωμεν καὶ ἀνεύρωμεν νέα, τέως ἀπαρατῆρητα παραδείγματα, ἀλλὰ θὰ βαδίσωμεν τὴν αὐτὴν ὁδόν, ἣν πολλοὶ ἄλλοι πρὸ ἡμῶν ἔτεμον. Αὐτὴ δ' ἡ φύσις τοῦ πράγματος προδιαγράφει αὐτήν. Εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι οὐδὲν εὐκολώτερον ἢ νὰ εὕρῃ τις καὶ παραβάλην ἐκ δύο συνεξεταζομένων γλωσσῶν, λ. χ. τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς ἢ τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Ἰνδικῆς, ἢ Λατινικῆς καὶ Ῥωσικῆς, ἢ Λιθουανικῆς καὶ Γερμανικῆς κλπ., μακρὰς σειρὰς κοινῶν ἀμφοτέραις ταῖς γλώσσαις

λέξεων ἀνηκουσῶν τοῖς διαφόροις μέρεσι τοῦ λεξιλογικοῦ αὐτῶν θησαυροῦ. Ἡ σειρὰ δ' αὕτη δύναται νὰ γένηται ἔτι ἐκτενεστέρα, ἐάν τις μετ' ἐπιμελείας ἐξετάσῃ καὶ διαγνώσῃ τοὺς νόμους, ἐφ' ὧν στηρίζονται αἱ φωνητικαὶ σχέσεις καὶ διαφοραὶ τῶν γλωσσῶν τούτων, καὶ ἐάν στηριζόμενος ἐπὶ τῆς γνώσεως ταύτης ἀνεύρῃ καὶ δείξῃ οὐ μόνον τὰς ἐκ πρώτης ὄψεως φανεράς ἀλλὰ καὶ τὰς ἡττον προφανεῖς καὶ κεκρυμμένας τὸ κατ' ἀρχὰς συμφωνίας. Ἡ συγγένεια δὲ πασῶν τῶν γλωσσῶν θ' ἀπεδείκνυτο σαφῶς καὶ ἱκανῶς, ἂν καθ' ἐκάστην σύγκρισιν λέξεων ἐκ δύο γλωσσῶν εἰλημμένων συν-ἀπεδεικνύετο καὶ ἡ πρὸς πάσας τὰς ἄλλας γλώσσας συγγένεια αὐτῶν. Ἀλλὰ θέλοντες νὰ ἔχωμεν λέξεις, αἵτινες σαφῶς καὶ ὀφθαλμοφανῶς εἶναι ἐν πάσαις ἢ σχεδὸν ἐν πάσαις ταῖς Ἱαπετικαῖς γλώσσαις αἱ αὐταί, ὀφείλομεν νὰ λάβωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν ὠρισμένας τινὰς τάξεις λέξεων, πρὸ πάντων τὰς ἀντωνυμίας καὶ τὰ ἀριθμητικά. Καὶ τοῦτο πρόδηλον διατί. Ἵνα χαρακτηρίσωμεν δηλονότι τὰ πολλὰ πράγματα καὶ τὰς ἐνεργείας κλπ., ὅσας διὰ τῆς γλώσσης ἐκφράζομεν, εἶναι σχετικῶς εὐκόλουν νὰ ἐπινοήσωμεν νέας ὀνομασίας, καθ' ὅσον τὰ πράγματα αὐτὰ ἢ αἱ ἐνέργειαι ἡμῶν παρέχουσι τῇ ὀνοματοθεσίᾳ πληθὺς ποικίλων λαβῶν, παρίστανται εἰς τὴν παρατήρησιν ἄλλοτε ἐκ ταύτης καὶ ἄλλοτε ἐξ ἐκείνης τῆς ὄψεως, δεικνύουσιν ἀναλογίας καὶ ὁμοιότητας ἢ διαφοράς πρὸς πολυάριθμα ἄλλα πράγματα, ἅτινα ἐρεθίζουσι καὶ ὀδηγοῦσιν εἰς δημιουργίαν συνωνύμων ἢ ἡμισυνωνύμων ἐκφράσεων. Ἐντεῦθεν προκύπτει ὥστε γλώσσά τις δύναται νὰ ἐκφράζῃ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα κατὰ διαφόρους τρόπους· ἰός, ὀϊστός, βέλος, παρ' Ὀμήρῳ ἐδήλου ἐν καὶ τὸ αὐτό· ὁμοίως ἄορ, φάσγανον, ξίφος, ἢ ἔγχος, δόρυ κτ. Ἐν τῇ Ἀττικῇ δὲ διαλέκτῳ ἐλέγετο μόνον τὸ οἰστός καὶ βέλος, τὸ ξίφος καὶ τὸ δόρυ, οὐχὶ δὲ τὸ ἰός, ἄορ, φάσγανον, ἔγχος. Οἱ Λάκωνες εἶχον καὶ ἄλλην λέξιν, ἄτρακτος, σημαίνοντες τὸν οἰστόν. Οἱ μεταγενέστεροι Ἕλληνες ἀντιδιαστέλλοντες ἐν τῷ στρατῷ τὰ λογικά ζῶα, τοὺς ἀνθρώπους, ἀπὸ τῶν ἀλόγων ζώων, ἤτοι ἵππων, καὶ λέγοντες «ἐγένετο μεγάλη

φθορὰ ἀνθρώπων καὶ ἀλόγων», ἐγένοντο αἰτία νὰ λησμονηθῇ κατὰ μικρὸν ἡ λέξις ἱππος, νὰ ἐπικρατήσῃ δὲ τὸ ἄλογον. Ἐπειδὴ δὲ ἡ γλῶσσα ἡμῶν κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα διεσχίσθη εἰς διαλέκτους, ἡ λέξις ἱππος μεταμορφωθείσα εἰς ἱππάριν, ἀππάριν, ἄππαρος ἠδυνήθη νὰ διασωθῇ ἐν Κύπρῳ. Ὡσαύτως δὲ θέλοντες οἱ μεταγενέστεροι Ἕλληνες νὰ δηλώσωσιν ὅτι ἐπιθυμοῦσι νὰ ἔχωσιν ὕδωρ πρόσφατον, ἔλεγον ὕδωρ νεαρόν καὶ συναιρέσει νηρόν, (πρβλ. νεάτη νήτη, φρέατος φρητός), ὥπως ἔλεγον καὶ ἰχθυέες νηροὶ καὶ κρέας ἡμίνηρον. Τὴν ὑπάρχουσαν καὶ συχνὴν χρῆσιν ταύτην ἀποδοκιμάζει ὡς ἀνάττικον ὁ Φρύνιχος παραγγέλλων «νηρὸν ὕδωρ μὴ εἶπης, ἀλλὰ πρόσφατον, ἀκραιφνές». Ἀλλὰ παρὰ τὴν ἀπαγόρευσιν ταύτην ἡ λέξις ἐξηκολούθει νὰ λέγεται ὑπὸ τῶν πολλῶν καὶ κατὰ μικρὸν παραλειφθέντος τοῦ οὐσιαστικοῦ ὕδωρ, ἅτε τοῦ νηρὸν ἐν τῇ φράσει ταύτῃ μάλιστα λεγομένου καὶ δὴ ἱκανοῦ νομισθέντος, τὸ ἐπίθετον νηρὸν κατέστη ἰσοδύναμον τῷ ὕδωρ ὥπως εὐρίσκεται ἐν ἐπιγραφῇ τῆς Νουβίας τῶν πρώτων μετὰ Χριστὸν αἰώνων. Ἐκ τοῦ νηρὸν προῆλθε τὸ ἡμέτερον νερόν, μόναι δὲ οἱ Τσάκωνες σφίζουσι τὸ ἀρχαῖον ὕω, ὕβάτου, ὕβατα, βατσοῦλι.

Ἀλλ' ἐνῷ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα οὕτω μεταβάλλονται, οὐδέποτε ἐν τινι τῶν ἡμετέρων γλωσσῶν ἀνεφάνη ἡ τάσις νὰ πλάσῃ συνώνυμα διὰ τὰ ἀριθμητικὰ καὶ τὰς ἀντωνυμίας· διότι ἐξ ἀρχῆς δὲν ἦτο, ὡς φαίνεται, εὐκόλον ἔργον εἰς τὸ γλωσσοπλαστικὸν πνεῦμα νὰ χαρακτηρίσῃ καταλλήλως τὰς ὑπὸ τούτων ἐκφραζόμενας ἐννοίας. Ἐντεῦθεν ἅπαξ εὐρεθεῖσαι αἱ ὀνομασίαι αὗται παρέμειναν πανταχοῦ καὶ καθ' ἅπαντας τοὺς χρόνους ἐν χρήσει, οὐδ' ἠπειλήθη ποτὲ ἡ ἑξῆσις αὐτῶν δι' ἄλλων νεωτέρου κόμματος. Οὕτω πάντα τὰ Ἱαπετικά ἔθνη, ὅσον καὶ ἂν εἶναι ἀπομεμακρυσμένα ἀλλήλων καὶ διαφέρωσι κατὰ τὰ ἔθνη καὶ τὸν πολιτισμόν, πάντοτε μεταχειρίζονται τὰ αὐτὰ ἀριθμητικὰ καὶ ἐν ταῖς προσηγορίαις τὰς αὐτὰς ἀντωνυμίας, ἐξαιρουμένων, ἐννοεῖται οἴκοθεν, τῶν

ἀλλοιωσέων, ὅσας ἐπήνεγκεν ἡ ἀποτριβὴ τῶν φθόγγων ἐπὶ τὸ ἐξωτερικὸν αὐτῶν ¹⁾).

Δὲν εἶναι δ' ὁμοίως εὐκόλον, ὅπως προκειμένου περὶ τῶν ἀριθμητικῶν καὶ τῶν ἀντωνυμιῶν, νὰ ἀνευρεθῇ ὁ λόγος τῆς προφανοῦς συμφωνίας τῶν Ἱαπετικῶν γλωσσῶν ὡς πρὸς τι ἄλλο, ἤτοι ὡς πρὸς τὰς λέξεις, δι' ὧν ἀπὸ τῶν πρώτων ἱστορικῶν χρόνων μέχρι τοῦδε ἐκφράζουσι τὰς ἐννοίας τῆς συγγενείας, ἤτοι ὡς πρὸς τὰς λέξεις πατὴρ, μήτηρ, θυγάτηρ, ἀδελφός, ἀδελφή, ἀνεψιός καὶ τινὰς ἄλλας συγγενείας δηλωτικάς. Ἀλλὰ καθ' ὃν τρόπον αἱ λέξεις αὗται κατ' ἀνάγκην ὑπῆρχον πολὺ πρὸ τοῦ χωρισμοῦ τῶν ἀδελφῶν ἐθνῶν, οὕτως ἠδυνήθησαν καὶ νὰ διασωθῶσι καθόλου εἰπεῖν βραδύτερον παρὰ πᾶσαν τὴν καθολικὴν τῶν γλωσσῶν νεωτεροποιάν, εἰ καὶ σχεδὸν διὰ πάντα ἐπῆλθον ἀντικαταστάται ὁ μὲν ἐν ταύτῃ, ὁ δὲ ἐν ἐκείνῃ τῇ γλώσσῃ ²⁾).

Ἀναγράφομεν ἐνθάδε εὐσυνόπτως μέρος τῶν μνημονευθέντων ἀντιστοιχῶν. Ἰνα δ' ἔτι μᾶλλον ἐξάρωμεν τὴν σπουδαιότητα αὐ-

¹⁾ Ἡ ἐν τῇ κειμένῃ ὑποδηλουμένη καθολικὴ διαφορὰ καὶ διαίρεσις τῶν λέξεων καὶ ῥιζῶν εἰς ἀντωνυμιακάς, τοῦ τύπου μόνον δηλωτικὰς, καί εἰς ῥηματικὰς δηλωτικὰς ἐννοιῶν ἡμφεσβήτηθη ἐπ' ἐσχάτων, ἐπειδὴ παρατηρήθη ὅτι καὶ ἐκ τῶν ἀντωνυμιῶν σχηματίζονται ἐπιθετὰ καὶ ῥήματα καὶ τὰν ἀπαλιν ἐκ τῶν ῥηματικῶν ῥιζῶν ἀντωνυμίαι προβλ. ἄλλος ἄλλοις ἄλλοις ἄλλὰ σσ ω, alienus alienare, ταῦτ' ὃν ταῦτ' ἔχειν ταυτότης ἄλλη λίζεῖν παράλληλος παρὰλληλίζεῖν, κτ. καὶ τοῦ λόγου σου, ἔλόγου σου (τὸ ἐν ἀρχῇ ἀπὸ τοῦ ἐσὺ) καὶ ἀπλῶς λόγου σου = σύ, ὁμοίως Ἰσπαν. Usted (= vestra merced = ἡ Ἰμετέρα εὐμένεια) = ὑμεῖς, ἐν τῇ Κάτω Μαλακίῃ γλώσσῃ ἀντὶ τῆς ὀνομαστικῆς τῆς ἀντωνυμίας τοῦ πρώτου προσώπου λέγουσι saya, ὃ σημαίνει ὁπαδὸν σύντροφον, καὶ ἀντὶ τοῦ σὺ λέγουσι tuwan, ὃ σημαίνει κύριε. Καθόλου δ' ὁμοίως ταῦτα εἶναι ἐξαιρέσεις σπάνιαι καὶ ἡ διαφορὰ τῶν ῥιζῶν ὑπάρχει. X.

²⁾ Καὶ ἐν τοῖς δνόμασι τῆς συγγενείας ἐκαινοτομήθησάν τινα, λ. χ. ἀντὶ τῆς ἀρχαιοτάτης λέξεως φρατήρ, ξορ (frater soror) ἦλθον εἰς χρῆσιν αἱ λέξεις ἀδελφός ἀδελφεή (= sa-garbiya) καὶ ἀδελφός, ἐκ τοῦ ἀ-ἀδελφός, προβ. ὁ λ φός ἡ μήτηρ καὶ δελφός. Ἐν τοῖς μεσαιωνικοῖς χρόνοις καὶ ἡ λέξις κύριος - κύρις καὶ ἡ λέξις αὐθέντης - ἀφέντης κατέστησαν ταυτόσημα τῷ πατὴρ καὶ νῦν ἔτι πολλαχοῦ λέγονται. Καθόλου δ' ὁμοίως σταθερότης μεγάλῃ παρατηρεῖται ἀρχαίοθεν καὶ ἐν τοῖς δνόμασι τούτοις, ἥτις μάλιστα καθίσταται καταφανὴς παραβαλλομένη πρὸς ἄλλας τάξεις ὀνομάτων ὅπως σχεδὸν ἀλλοιωθεῖσας, λ. χ. πρὸς τὰ ὀνομάτια τῶν χρωμάτων, προβλ. ἐρυθρόν, μέλαν, λευκόν, κυανόν, ὠχρόν, χλωρόν, κτ. καὶ κόκκινον, μαῦρον, ἄσπρο, γαλανὸν ἢ γαλάζιον, κίτρινον, πράσινον, κτ. X.

τῶν, προσεθήκαμεν κάτωθεν ἐκάστης λέξεως τὴν ἀντιστοιχοῦσαν ἔκφρασιν ἐκ τριῶν ἄλλων γλωσσῶν, ἥτοι τῆς Ἀραβικῆς, Τουρκικῆς καὶ Οὐγγρικῆς, αἵτινες, εἰ καὶ γείτονες τῶν Ἰαπετικῶν καὶ αὐτόχρημα ἐντὸς τοῦ κύκλου αὐτῶν εἰσῆλθασαν, οὐχ ἥττον ἀνήκουσιν ὅλως ἄλλοτρίαις φυλαῖς.

Ἑλληνιστί	δύο	τρία	Ἑπτά	τύ, σύ,	ἐμὲ μὲ
Ἰταλιστί	duo	tria	septem	tu	me
Ἰνδιστί	dwa	tri	sapta	twam	me
Περσιστί	dwa	thri	hapta	tum	me
Σλαυιστί	dwa	tri	sedmi	tū	man
Λιθουανιστί	du	tri	septyni	tu	manen
Κελτιστί	dau	tri	secht	tu	me
Νεογερμανιστί	zwei	dreï	sieben	du	mich
Γοθιστί	twā	thri	sibun	thu	mik
Ἀγγλιστί	two	three	seven	thou	me
Ὀλλανδιστί	twēe	drie	zeven		mij
Ἰσλανδιστί	twö	thriu	siö	thu	mik
Ἀραβιστί	ithn	thalath	sab	auta	ana
Τουρκιστί	iki	iich	yedi	sen	ben
Οὐγγριστί	ket	harom	het	te	engem

Ἑλληνιστί	μάτηρ μήτηρ	φρατήρ	θυγάτηρ
Ἰταλιστί	mater	frater	
Ἰνδιστί	matar	bhratar	duhitar
Περσιστί	matar		
Σλαυιστί	mater	brat	dochy
Λιθουανιστί	moter	brolis	dukter
Κελτιστί	mathair	brathair	dear (?)
Νεογερμανιστί	mutter	bruder	tochter
Γοθιστί		brothar	dauhtar
Ἀγγλιστί	motter	brother	daughter
Ὀλλανδιστί	moeder	broeder	dochter
Ἰσλανδιστί	modhir	brodhir	dottir
Ἀραβιστί	meim	akh	bint
Τουρκιστί	ana	kardesch	kiz
Οὐγγριστί	anja	fiver	leany

Ἐνεκα δ' εὐνοήτων λόγων παρεθήκαμεν ἐν τῇ ἀναγραφῇ ταύτῃ μόνον τοιαύτας λέξεις ἐξ ἐκάστης τῶν τριῶν περὶ ὧν ὁ λόγος κατηγοριῶν, αἵτινες ἀφ' ἑαυτῶν, ἄνευ περαιτέρω ἐξετάσεως, παρέχουσιν αὐτόδηλον τὴν ἀρχιγενῆ αὐτῶν συγγένειαν. Δι' ἄλλας δ' ὁμοῦς θὰ ἐγίνετο χρεῖα νὰ εἰσέλθωμεν ἀκριθέστερον εἰς τὴν φωνητικὴν ἐκάστης γλώσσης, ἢν' ἀποδείξωμεν τὴν ταυτότητα αὐτῶν. Οὕτω π. χ. τὸ Ἰνδικὸν *panca*, τὸ Ἑλληνικὸν πέμπε (Αἰολικὸν) καὶ πέντε, τὸ Λατινικὸν *quinque*, καὶ τὸ Γοθικὸν *finf*, ἅτινα πάντα σημαίνουν ἐν καὶ τὸ αὐτό, προῆλθον ἀποδεδειγμένως κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐξ ἐνὸς θέματος διαφόρου ἐκασταχοῦ γενομένου, καθ' ὃν καὶ οἱ ἐν τῇ ἀνωτέρῳ ἀναγραφῇ παρατηρούμενοι ἀντιπρόσωποι τοῦ τρία ἐν ταῖς διαφόροις γλώσσαις. Διότι πᾶσαι αἰ φωνητικαὶ ἀλλοιώσεις, δι' ὧν τὸ ἀριθμητικὸν πέντε ἐν ἐκάστῃ τῶν Ἰαπετικῶν γλωσσῶν τοσοῦτον μετεβλήθη, ὥστε κατέστη ἀγνώριστον ἐκ πρώτης ὄψεως, δύνανται ν' ἀποδειχθῶσι διὰ πολυαριθμῶν ἐξ ἐκάστης γλώσσης ἄλλων ἀναλόγων παραδειγμάτων. Καὶ τὸ ὅλον δὲ σχῆμα τῶν τύπων τῶν ἀντωνυμιῶν, τῶν ἀριθμητικῶν καὶ τῶν ὀνομασιῶν τῆς συγγενείας εἶναι ἐν πάσαις ταῖς Ἰαπετικαῖς γλώσσαις ἐν καὶ τὸ αὐτό.

Μόνα δὲ ταῦτα τὰ γλωσσικὰ φαινόμενα θὰ ἦσαν ἤδη σχεδὸν ἀρκοῦντα, ἵνα καταστήσωσι βεβαιωτάτην τὴν συγγένειαν τῶν γλωσσῶν, ἐξ ὧν ἐλάβομεν αὐτά. Διότι θὰ ἦτο ὅλως παράλογος ἡ δοξασία, ὅτι ἀντιστοιχίαι τοιοῦτου εἶδους καὶ τηλικαύτης ἐκτάσεως εἶναι ἔργον τυφλῆς τύχης. Οὐδεὶς δ' ἐχέφρων θὰ ἐξέλεγε ποτε τοιαύτην ἐρμηνείαν, ἂν τοῦτο δύνηται νὰ λεχθῇ ἐρμηνεία. Ἄλλ' οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον θὰ ἦτο ὀρθότερον, ἐάν τις, ἵνα ἐρμηνεύσῃ ταῦτα, κατέφευγεν εἰς τὴν ὑπόθεσιν περὶ τῆς φυσικῆς ἀμοιβαίας σχέσεως μεταξὺ φθόγγου καὶ σημασίας, καὶ δὴ διετείνετο ὅτι οἱ γλωσσοπλάσται ἐν ταῖς διαφόροις χώραις, ἐν ἀγνοίᾳ ἀλλήλων, ἤλθον ἐπὶ τὰς αὐτὰς ὀνομασίας τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ἐννοιῶν. Μόνον προκειμένου περὶ τῶν ἀντωνυμιῶν καὶ τῶν συγγενικῶν ὀνομάτων, λ. χ. πατήρ, μήτηρ θὰ εἶχεν ἡ γνώμη αὕτη σκιάν τινα πιθανότητος. Ἀλλὰ

καὶ περὶ τούτων θὰ ἦτο εὐεξέλεγκτος, ἐάν τις μὴ θεωρῇ αὐτὴν ἤδη ἐξεληλεγμένην διὰ τῶν ἐν τῇ ἀνωτέρω ἀναγραφῇ περιεχομένων λέξεων ἐξ ἄλλων, οὐχὶ Ἰαπετικῶν γλωσσῶν. Ἀλλ' ὁμοίως ἀνυπόστατος εἶναι καὶ ἡ παραδοχὴ ὅτι ἐγένετο δανεισμὸς τῶν λέξεων τούτων ἢ ἀνταλλαγὴ αὐτῶν μεταξὺ τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος γλωσσῶν. Διότι, ἂν μόνον περὶ δύο ἢ τριῶν γειτόνων γλωσσῶν προέκειτο, δὲν θὰ ἦτο ἀληθῶς ὅλως ἀπίθανον ἢ ἀδύνατον νὰ νοήσῃ τις ὅτι αἱ λέξεις αὗται μετέβησαν ἐκ μιᾶς τινος γλώσσης εἰς τὰς ἄλλας· νῦν δ' ὅμως εὐρίσκονται τὰ φαινόμενα ταῦτα ἐν γλώσσαις ἐξαπλουμέναις ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Γάγγου μέχρι τῶν ἀκτῶν τοῦ Ἀτλαντικοῦ Ὠκεανοῦ. Διὰ ταῦτα δ' εἶναι παντάπασιν ἀδύνατον νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ἐγένοντο ἀμοιβαῖοι δανεισμοὶ τούτων, οὐδ' ἐάν τις, ὅπως ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει ἐγένετο, ἐτροποποιεῖ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ δανεισμοῦ, λέγων ὅτι εὐφυστέρον τι καὶ μεμορφωμένον ἔθνος ἀνέμειξε ταῖς γλώσσαις ταύταις ταῖς ἐπὶ τοσοῦτον ἐκτεταμένων χωρῶν λαλουμέναις τὰς λέξεις καὶ τύπους αὐτοῦ ὡς ζύμην (προζύμι), καὶ οὕτως ἐπέβαλεν ὁμοειδῆ τινα τύπον τῇ ἀρχαίᾳ πολλαπλότητι. Διότι καὶ ἡ ὑπόθεσις αὕτη εἶναι ἐπ' ἴσης ἀπίθανος καὶ ἀδύνατος ὅπως καὶ αἱ προηγούμεναι. Τῆς γενέσεως δηλονότι μεικτῶν γλωσσῶν, αἵτινες πάντοτε εἶναι ἀποτέλεσμα ἢ μεταβάσεως ἀνωτέρου καὶ ὑψηλοτέρου πολιτισμοῦ ἐκ τινος ἔθνους εἰς ἄλλο ἢ συγχωνεύσεως εἰς ἓν ἔθνος δύο ἄλλων ὁμοίως ἐχόντων ὡς πρὸς τὸν πολιτισμόν, ἢ ἀμφοτέρων τῶν φαινομένων τούτων συγχρόνως, τῆς γενέσεως, εἴπομεν, μεικτῶν γλωσσῶν πρόκεινται ἡμῖν ἐκ τῶν ιστορικῶν χρόνων τοσοῦτον πολυάριθμα παραδείγματα, ὥστε δύναται κάλλιστα ἡ γλωσσικὴ ἐπιστήμη νὰ προσδιορίσῃ, τίνας μορφὰς λαμβάνουσιν αἱ γλῶσσαι αὗται κατ' ἀκολουθίαν τῶν διασταυρώσεων καὶ συμπτώσεων τούτων, καὶ νὰ διατείνηται ὅτι ἡ ἐνότης ἢ διήκουσα διὰ παντὸς τοῦ συστήματος τῶν Ἰαπετικῶν γλωσσῶν, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἔχῃ προέλθῃ κατὰ τὸν ὑποτιθέμενον τοῦτον τρόπον. Διότι εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ μετάβασις τοῦ πολιτισμοῦ, τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν ἐκ τινος ἔθνους εἰς ἄλλο εἰσκομίζει εἰς τὴν

γλῶσσαν τοῦ εἰς ὃ εἰσβάλλουσι τάγαθὰ ταῦτα ἔθλους, πληθος ξένων λέξεων δηλωτικῶν πρῶτον μὲν τῶν μεταβιβαζομένων γνώσεων καὶ ἰδεῶν, ἔπειτα δὲ καὶ τῶν διὰ τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν, τοῦ πολιτισμοῦ κλπ. προκαλουμένων νέων ἐννοιῶν. Ἀλλὰ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐκτείνηται ἡ ἐπίδρασις αὕτη καὶ ἐπὶ τὰ ἰδιαίτατα τῆς γλώσσης, οὐχὶ δηλ. ἐπὶ τὰς ὀνομασίας τῶν παραστάσεων ἐκείνων, αἵτινες ἐν οὐδεμιᾷ γλώσσῃ, ἀξίως φερούσῃ τὸ ὄνομα τοῦτο, μένουσιν ἀνέκφραστοι. Ὑποθεσίσθω π. χ. πρὸς στιγμὴν, ὅτι οἱ ἡμέτεροι ἀπολίτιστοι πρόγονοι ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἔζησαν ἐν βαρβαρότητι πολὺ χείρονι τῶν Ἀφρικανῶν καὶ Πολυνησίων τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, καὶ ὅτι τότε πρῶτον ἔμαθον ν' ἀριθμῶσι διὰ τῶν δακτύλων, ὅτε ξένον τι ἔθνος ὡς φορεὺς τοῦ πολιτισμοῦ ἦλθεν εἰς ἐπιμειξίαν πρὸς πάντα τὰ Ἰαπετικά ἔθνη κατὰ σειρὰν καὶ παρέδωκεν αὐτοῖς τὰς πρώτας βάσεις τῆς ἀριθμητικῆς· τότε θὰ ἡρμηνεύετο μὲν ἐπαρκῶς ἐκ τῆς ξενικῆς ταύτης ἐπιδράσεως ἡ πλήρης συμφωνία τῶν ἀριθμητικῶν ἐν ταῖς Ἰαπετικαῖς γλώσσαις, ἀλλ' ἅμα θὰ ἐγένετο χρεῖα νὰ προβῶμεν ἔτι περαιτέρω παραδεχόμενοι, ὅτι οἱ πρόγονοι ἡμῶν ὑπὸ τῶν αὐτῶν διδασκάλων ἐδιδάχθησαν καὶ τὰς προσηγορίας τὰς διὰ τοῦ ἐγὼ καὶ σὺ γινομένας, καὶ ἔτι πρὸς τούτοις τὰς ὀνομασίας τῶν μελῶν τῶν οἰκῶν αὐτῶν. Ἀλλὰ τίς θὰ ἐτόλμα νὰ ὁμολογήσῃ πρᾶγμα τοσοῦτον ἀνόητον; Πᾶσα ἡ ὑπερμεγέθης ἐπίδρασις, ἣν ἐπὶ τῶν βαρβάρων λαῶν τοῦ Δεχὰν ἔσχεν ἡ γλῶσσα τῶν φυλῶν τῶν βορείων Ἰνδιῶν, παρ' ὧν οἱ Δεχανικοὶ λαοὶ παρέλαβον τὴν θρησκείαν, τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὰ πολιτικά καθεστῶτα αὐτῶν, παρέσχεν ἐπὶ τέλους εἰς τὰς γλώσσας αὐτῶν δαψιλεστάτην ἀνάμειξιν λογίων Ἰνδικῶν λέξεων, καθ' ὃν τρόπον καὶ ἡ Γερμανικὴ γλῶσσα βρίθει λογίων Ἑλληνικῶν καὶ Λατινικῶν λέξεων. Καὶ αὕτη δ' ἔτι ἡ πλήρης συγχώνευσις δύο ὁμοίως ἐχόντων ἔθνων, γλωσσῶν καὶ πολιτισμῶν, ὅποια ἐγένετο ἡ ἐξ ἧς προσέκυψεν ἡ Ἀγγλικὴ γλῶσσα κατὰ τὰ ἐν τῷ τετάρτῳ Ἀναγνώσματι λεχθέντα, καὶ αὕτη δὲν ἡδυνήθη ν' ἀφαιρέσῃ τὸν καθόλου Ἀγγλοσαξονικὴν χαρακτῆρα τῆς Ἀγγλικῆς κοινῆς λαλουμένης, τοῦ πυρῆνος δηλ. ἐκείνου τῶν

λέξεων καὶ τύπων, οὗς ἐν Ἀγγλίᾳ πᾶν παιδίον ἐνωρίτατα μανθάνει καὶ πᾶς ὑψημένος καθ' ἑκάστην ἡμέραν καὶ ὥραν ἀνὰ στόμα ἔχει. Διότι τὸ οἰκοδόμημα τῆς Ἀγγλικῆς γλώσσης παρέμεινε κατὰ τὰ θεμελιώδη αὐτοῦ μέρη Γερμανικόν, εἰ καὶ αἱ διακοσμήσεις καὶ τὰ ἄνω πατώματα εἶναι ὅλως Ῥωμανικά. Αἱ αὐταὶ δὲ σχέσεις παρατηροῦνται καὶ ἐν τῇ Περσικῇ, ἥτις ἐν τῷ λογίῳ καὶ κατατέχνῳ λόγῳ φαίνεται βρίθουσα Ἀραβικῶν λέξεων, καὶ ἐν τῇ Τουρκικῇ βριθούσῃ Ἀραβικῶν καὶ Περσικῶν. Ἀλλ' ὅ,τι ἀποδεικνύουσι ταῦτα καὶ ἄλλα γνωστὰ παραδείγματα συγχωνεύσεως δύο διαφόρων γλωσσῶν εἰς μίαν, εἶναι τόδε, ὅτι δηλ. ὁ διάκοσμος τῶν παραγωγικῶν καὶ κλιτικῶν καταλήξεων, τὰ μέσα καὶ οἱ τρόποι, δι' ὧν τὰς ἐν τῷ λεξικῷ κατὰ σειρὰν εὕρισκομένας λέξεις μεταχειρίζομεθα ἐν συνεχεῖ λόγῳ παρατάσσοντες εἰς κατασκευὴν προτάσεων, ἐν ἐνὶ λόγῳ τὸ γραμματικὸν σύστημα γλώσσης τινὸς ἀνθίσταται ἐπιμονώτατα καὶ ἰσχυρότατα πρὸς ἀνάμειξιν καὶ εἰσβολὴν ξένων στοιχείων καὶ ξένων γλωσσικῶν συνηθειῶν. Οὕτω λ.χ., εἰ καὶ πολυαριθμώτατα ὀνόματα καὶ ῥήματα ἐκ τῆς Γαλλικῆς γλώσσης εἰσήλασαν εἰς τὴν Ἀγγλικὴν καὶ προσέλαβον ἐν αὐτῇ πλήρη πολιτικὰ δικαιώματα, ἀλλ' ὅμως ὡς πρὸς ἐν ἐγένετο χρεία νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν προτέραν αὐτῶν ἐθνικότητα, ἥτοι πάντ' ἀνεξαιρέτως μετέβησαν εἰς τὴν ἀναλογίαν Γερμανικῶν κλίσεων καὶ ἀναλογιῶν. Τὸ αὐτὸ δὲ παρατηρεῖται καὶ ἐν πάσαις ταῖς λέξεσι ταῖς ἐκ τῆς Ἰταλικῆς ἢ Τουρκικῆς γλώσσης εἰσελθούσαις εἰς τὴν ἡμετέραν, ἥτοι πᾶσαι ἐκλίθησαν καὶ συνετέθησαν κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν κλίσιν καὶ σύνθεσιν¹⁾.

Ἀλλ' αἱ Ἰαπετिकाὶ γλῶσσαι εἶναι πλήρεις ὀφθαλμοφανεστάτων καὶ ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ δυναμένων νὰ παραγνωρισθῶσι γραμματικῶν συμφωνιῶν. Πανταχοῦ καταφαίνονται τὰ ἔχνη καὶ τὰ λείψανα κοινοῦ συστήματος τοῦ σχηματισμοῦ τῶν λέξεων, τῆς κλίσεως καὶ συζυγίας, ὅσον καὶ ἂν συνεχύθησαν καὶ συνεκαλύφ-

¹⁾ πρὸλ. ὅσα περὶ τούτων κάλλιστα διέλαβεν ἐν Ἀρχείοις τοῦ Συλλόγου Κοραῆ Τομ. Α' τεύχ. 1 ὁ κ. Ἰωάννης Τσικόπουλος. Χ.

θησαν ταῦτα διὰ μεταγενεστέρων ἀλλοιωσέων καὶ προσθηκῶν· ταῦτα δὲ πρὸ πάντων τὰ ἔχνη εἶναι αἱ εὐγλωττοι καὶ ἀκαταμάχητοι ἀποδείξεις τῆς ἀρχαίας ἐνότητος τῶν Ἰαπετικῶν γλωσσῶν. Θὰ ἐξετάσωμεν δὲ ἐν καὶ μόνον τοιοῦτον παράδειγμα, ἴσως τὸ προφανέστατον, ὧν ἡ Ἰαπετικὴ γραμματικὴ παρέχει, λέγω τὴν συνήθη κλίσιν τοῦ ῥήματος ἐν τοῖς τρισὶ προσώποις τοῦ ἐνικοῦ καὶ πληθυντικοῦ.

Ἐν τῷ ἐπομένῳ πίνακι ἀναγράφονται αἱ καταλήξεις τῶν εἰς -μι ῥημάτων ὅπως σφίζονται ἐν ταῖς Ἰαπετικαῖς γλώσσαις, ἀλλ' ἀντὶ τῆς νῦν Γερμανικῆς παραλαμβάνεται ἀρχαία τις Γερμανικὴ διάλεκτος, ἡ Γοτθικὴ, ἡ τὰς καταλήξεις ταύτας ἀκεραιότερας διασφύζουσα. Ἐπειδὴ δὲ δυσκόλως εὐρίσκεται σήμερον ἐν πάσαις ταῖς γλώσσαις ἄλλο ῥῆμα ἀρχαῖον ὁμοιοτρόπως κλινόμενον, ἐλήφθη τὸ ῥῆμα εἰ μὴ (ἴδε τὸν πίνακα ἐν τῇ ἐξῆς σελίδι).

Ὅσον δὲ προφανὲς καὶ πολυσήμαντος καὶ ἂν εἶναι ἡ τυπικὴ καὶ ὑλικὴ συμφωνία ἣν παρατηρήσαμεν διαλάμπουσιν ἐν ἐνὶ τῶν σπουδαιοτάτων μερῶν τοῦ γραμματικοῦ συστήματος μεταξὺ τῶν Ἰαπετικῶν γλωσσῶν, δὲν πρέπει δ' ὅμως νὰ πλανώμεθα πιστεύοντες ὅτι ἐπὶ μόνου τοῦ φαινομένου τούτου στηρίζεται ἡ σύμπασα ἀπόδειξις τοῦ ὅτι πᾶσαι αἱ Ἰαπετικαὶ γλώσσαι οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ παραλλαγαί, νεώτεραι ἀντιπρόσωποι μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς μητρὸς γλώσσης. Τοῦναντίον ἡ πειθανάγκη τῶν ἀντιστοιχῶν τούτων καὶ συμφωνιῶν κεῖται πρὸ πάντων ἐν τούτῳ, ὅτι αὗται οὐδὲν ἄλλο ἀπαρτίθουσιν ἢ ἓνα καὶ μόνον κρίκον ἐν τῷ μεγάλῳ συνόλῳ ἀλύσεως ὁμοίων φαινομένων, οἷς δύναταί τις νὰ παρακολουθήσῃ ἐν πᾶσι τοῖς κεφαλαίοις τῆς γραμματικῆς καὶ ἐν παντὶ τῷ λεξιλογικῷ θησαυρῷ πασῶν τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος γλωσσῶν, καὶ ἅτινα ἄλλοτε μὲν εἶναι οὕτω πρόδηλα καὶ ὀφθαλμοφανῆ ὥστε οὐδένα, οὐδὲ πὺν ἐπιπολαιότατον παρατηρητὴν δύνανται νὰ διαλάβωσιν, ἄλλοτε δὲ πάλιν οὕτω διὰ νεωτέρων σχηματισμῶν εἶναι κεκρυμμένα, ὥστε μόνος ὁ ἐξησκημένος ὀφθαλμὸς ὁξυνουστάτου γλωσσικοῦ δύναται ν' ἀνακαλύψῃ αὐτά.

καὶ ἐν τοῖς Grundzüge τοῦ Γ. Κουρτίου, καὶ κάλλιστα πάντων ἐν τῷ Grundriss τοῦ καθηγητοῦ Karl Brugmann.

Ὅστις δ' ἀπροκατάληπτος ἤθελε βασανίσει τὰ ἐν τοῖς εἰρημένοις ἔργοις ἢ καὶ ἐν ἄλλοις ἔτι ἀποδειχθέντα ἀντίστοιχα, ὅσον καὶ ἂν ἤθελεν εἶναι σκεπτικὸς καὶ Πυρρωνιστής, πάντοτε θὰ ἐσχημάτιζε τὴν ἀκράδαντον πεποίθησιν, ὅτι μεταξὺ τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος γλωσσῶν τοσοῦτον μεγάλοι καὶ περιφανεῖς ὑπάρχουσι συμφωνίαι, ὥστε δὲν ἐπιτρέπουσιν ἄλλην τινὰ ἐξήγησιν ἢ ταύτην, ὅτι δηλαδὴ αἱ γλῶσσαι αὗται ἀναγκαίως διήνυσαν ἀπὸ κοινοῦ μέγα μέρος τῆς ἀναπτύξεως αὐτῶν, ὅπως τοῦτο εἶναι δυνατόν μόνον προκειμένου περὶ ἀδελφῶν γλωσσῶν εἰς μίαν καὶ μόνην μητέρα γλῶσσαν ἀναγομένων. Πᾶσαι δ' αἱ διαφοραὶ αὐτῶν ἀπ' ἀλλήλων, ὅποιαὶ ὁμολογουμένως πολλαὶ καὶ μέγισται ἀπαντῶσιν, ἐρμηνεύονται ἐπαρκῶς ἐκ τῆς ἐπὶ μακρὸν χρόνον συνεχοῦς ἐπιδράσεως αὐτῶν ἐκείνων τῶν παραγόντων, δι' ὧν προῆλθεν ἡ διάσπασις τῆς Λατινικῆς εἰς τὰς σημερινὰς Ῥωμανικὰς γλώσσας, ἡ διαίρεσις τῆς Γερμανικῆς μητρὸς γλώσσης εἰς τὰς πολλὰς καὶ διαφόρους ζώσας Γερμανικὰς γλώσσας καὶ διαλέκτους καὶ ἡ μεταβολὴ τῆς ἀρχαίας Ἀγγλοσαξονικῆς εἰς τὴν νεωτέραν Ἀγγλικήν. Ἐκτὸς δὲ τῆς διαφορᾶς καὶ διακλαδώσεως, αἷς ὑπέκειτο ἡ γλῶσσα τοῦ προγόνου ἐκείνου Ἰαπετικοῦ ἔθνους συνωδᾷ τοῖς καθολικοῖς νόμοις τοῦ βίου τῆς γλώσσης, ἔπαθεν αὕτη ἀναμφιδόλως ἐνιαχοῦ καὶ ἐκ τῆς μεταμορφωτικῆς ἐπιδράσεως ἄλλων, οὐχὶ συγγενῶν γλωσσῶν. Ἄλλ' οὐδεὶς λόγος ἐξαναγκάζει ἡμᾶς νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι αἱ ξέναι αὗται ἐπιδράσεις ἀπῆρτισαν ἄξιον προσοχῆς στοιχεῖον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀναπτύξεως τῆς γλωσσικῆς ἡμῶν ὁμοεθνίας. Κατ' αὐτὰ ἄρα δυνάμεθα συγκεφαλαιοῦντες τὰ τέως εἰρημένα νὰ εἰπώμεν, ὅτι ἐν παλαιστοτάτοις τισὶ χρόνοις ἔζησέ που τῆς Εὐρώπης ἢ τῆς Ἀσίας ἔθνος τι ἐκ τῆς γλώσσης τοῦ ὁποίου προῆλθον πᾶσαι αἱ οὕτω σφόδρα ἀνεπτυγμέναι γλῶσσαι, αἵτινες σήμερον λαλοῦνται ὑπὸ τοσούτων ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων ἐν Εὐρώπῃ, Ἀμερικῇ καὶ ἐν πολλοῖς καὶ πλουσίοις βασιλείοις καὶ χώραις τῆς Ἀσίας.

Ἡ ἀνεύρεσις δὲ τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου, ἐν ᾧ ἔζησε τὸ ἔθνος ἐκεῖνο καὶ ἔπλασε τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ, δὲν εἶναι δυστυχῶς ἡμῖν δυνατὴ. Καὶ παραδέχονται μὲν πολλοὶ καὶ δισχυρίζονται, ὅτι ἡ πρώτη πατρίς τῶν Ἰαπετικῶν λαῶν ὀφείλει νὰ ζητηθῇ ἐν ταῖς βορειανατολικαῖς χώραις τοῦ Ἰρανικοῦ ὁροπεδίου παρὰ τὰς κλιτύς τοῦ Ἰνδικοῦ Καυκάσου, ἀλλὰ πρὸς οὕτως ἀκριβῆ προσδιορισμὸν τοῦ τόπου ἐλλείπουσιν ὅλως αἱ ἀποδείξεις. Πράγματι δ' ἡμεῖς οὐδὲ περὶ αὐτῶν τῶν νεωτάτων μεταναστεύσεων, δι' ὧν οἱ Ἰαπετικοὶ λαοὶ ἦλθον εἰς τὰς νῦν χώρας αὐτῶν, ἔχομεν μαρτυρίας· ἐπειδὴ παρ' οὐδενὶ ἔθνει τῆς ἡμετέρας ὁμοεθνίας διεσώθη παράδοσις, περιέχουσα ὑπαινιγμὸν τινα περὶ τῶν παλαιότητων ἐκείνων χρόνων, οὗς διεφώτισάν πως κατὰ πρῶτον τὰ φαινόμενα τῆς ἱστορίας τῆς γλώσσης. Κατὰ πρῶτον ἔρχονται εἰς τὸ φῶς τῆς ἱστορίας αἱ ἀνατολικώταται, ἡ Ἰνδικὴ καὶ ἡ Ἰρανικὴ, γλωσσικαὶ ὁμοφυλῖαι, καὶ ταῦτα ἐν χρόνοις πιθανῶς οὐχὶ νεωτέροις τοῦ 2000 ἔτους π. Χ. Αὐτόθι εὐρίσκομεν, ὅτι αἱ τὴν Ἰνδικὴν γλῶσσαν λαλοῦσαι φυλαί, ὑπερβάσαι τὸν οὐδὲν τῶν δυτικῶν Ἰνδιῶν καὶ προβάσαι εἰς τὰς παραποταμίους χώρας καὶ εἰς τὰς ἐν μέσῳ κειμένας ἐρήμους τῆς βορειοδυτικῆς ἐπὶ τῶν ὁρίων τῶν Ἰνδιῶν κειμένης χώρας τοῦ Πενταποτάμου, εἰσῆλασαν εἰς τὰς εὐρείας καὶ εὐφόρους χώρας, εἰς ἃς ὁ Γάγγης καὶ οἱ εἰς αὐτὸν εἰσβάλλοντες ποταμοὶ πέμπουσι τὰ ὕδατα αὐτῶν, καὶ ὅτι τὰχιστα ὑπέταξαν τοὺς κατοίκους τῶν χωρῶν τούτων. Καὶ ἡμεῖς τοσοῦτον πάντως γινώσκομεν, ὅτι αἱ Ἰνδαὶ δὲν εἶναι ἡ πρώτη κοιτὶς τῶν Ἰνδῶν, ἀλλὰ τις τῶν ὀψιαιτάτων κατακτήσεων. Ἀλλὰ τὸ χρονικὸν διάστημα, ἐν ᾧ ἡ κατάκτησις αὕτη συνέβη, δὲν δύναται, ἂν καὶ αὕτη φαίνεται οὕτω πρῶτος, νὰ νοηθῇ ὅτι συμπίπτει πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς μεγάλης Ἰαπετικῆς ἐθνικῆς μεταναστεύσεως, μᾶλλον δὲ ἀνάγκη νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ὁ χωρισμὸς ἀπ' ἀλλήλων τῶν ἐθνῶν τούτων ἐγένετο πολὺ παλαιότερον. Καὶ τίς δύναται νὰ ὁρίσῃ ποῖον τούτων τῶν ἐθνῶν πρὸ πάντων τῶν ἄλλων μετηνάστευσεν, ἵνα ζητήσῃ ἑαυτῷ μόνιμον κατοικίαν; Ἡ κοινὴ πατρίς τῶν Ἰνδῶν καὶ

Περσῶν ἔκειτο ἀναμφιβόλως ἐν τῷ ἀνατολικῷ Ἰράν, τῇ κοιτίδι τῶν ἀρχαιοτάτων Περσικῶν παραδόσεων περὶ θεῶν καὶ ἡρώων. Ἀλλ' ἡ δοξασία ὅτι οὗτοι ἦσαν οἱ πρώτιστοι κάτοικοι τῆς χώρας ταύτης καὶ ὅτι πᾶσαι αἱ μετὰ ταῦτα μεταναστεύσεις ἐγένοντο πρὸς δυσμὰς δὲν εἶναι εἰσέτι ἀποδεδειγμένη¹⁾.

Haik ὁ λεγόμενος ἀρχηγέτης τῶν Ἀρμενίων εἶναι ὅλως μυθικὸν πρόσωπον καὶ δὴ καὶ ἡ παράδοσις καθ' ἣν ὠρμήθη ἐκ τῆς Βαβυλῶνος καὶ κατῴκισε τὴν Ἀρμενίαν, ἀνήκει καθ' ὁλοκληρίαν τῇ μυθολογίᾳ.

Καὶ ἡ Ἑλληνικὴ δ' ἱστορία καὶ μυθικὴ παράδοσις ἀνέρχεται μέχρι τῆς δευτέρας π. Χ. χιλιετηρίδος· ἀλλ' οἱ Ἕλληνες τότε εἶχον καταστῆ ἀπόλυτοι κύριοι τῆς μικρᾶς χερσονήσου μετὰ τῶν περικειμένων νήσων καὶ τῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἐφ' ὧν ἀνέτειλε τὸ φῶς τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος, οὐτινος ἡ αἴγλη ἔμελλε βραδύτερον νὰ καταυγάσῃ τὸν κόσμον. Καὶ κατὰ τὰς ἰδίας δὲ τῶν Ἑλλήνων δοξασίας περὶ τῆς ἑαυτῶν καταγωγῆς, οὗτοι ἦσαν γηγενεῖς, αὐτόχθονοι φύντες, καὶ καθ' ἃ ἡ μυθολογία αὐτῶν διδάσκει, προῆλθον ἐκ τῶν λίθων, οὓς ὁ Δευκαλίων καὶ ἡ Πύρρα ἔρριψαν ὅπισθεν αὐτῶν. Ἡ δὲ Λατινικὴ φυλὴ κατὰ τὴν πρώτην αὐτῆς ἐμφάνισιν παρίσταται ὡς ὁρᾷ ἀνθρώπων, οἵτινες ἐν τῇ Μέσῃ Ἰταλίᾳ περιοριζόμενοι ἐν μέρει ὑπὸ συγγενῶν λαῶν συζῶσιν ἐπὶ μικρᾶς ἐκτάσεως. Ἀλλ' οὐδεμία τῶν παραδόσεων, αἵτινες διδάσκουσιν ἡμᾶς τι περὶ τῆς εἰσβολῆς αὐτῶν εἰς τὴν Ἰταλικὴν χερσόνησον, ἔχει τὴν ἐλαχίστην ἱστορικὴν ἀλήθειαν καὶ βεβαιότητα. Περὶ τῶν Κελτῶν δὲ καὶ Γερμανῶν μανθάνομεν τὸ πρῶτον παρὰ Ῥωμαίων ἱστορικῶν. Οἱ Κελτοὶ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους εὐρίσκονται ἐν ὑποχωρήσει, δὲν δύνανται πλέον νὰ διατηρῶνται ἐπὶ τῶν ἀρχαίων

¹⁾ Ὅνομαστοὶ τινες λόγιοι κλίνουν πρὸς τὴν γνώμην ὅτι ἐν ταῖς γεωγραφικαῖς ἀναμνήσεσι τοῦ ἱεροῦ βιβλίου τοῦ ἐπονομαζομένου Zendavesta (ἐν τῇ πρώτῃ κεφαλίδι τοῦ Vendidad) ὑποδηλῶται ἡ διεύθυνσις, ἣν ἔλαβον οἱ Ἰαπετικοὶ λαοί, ὅτε πρῶτον ἐκίνησαν ἐκ τῆς πρώτης κοινῆς πατρίδος· ἀλλ' ἡ γνώμη αὕτη φαίνεται μοι οὕτως ἀνυπόστατος καὶ ἄτοπος, ὥστε δὲν δύναμαι νὰ νοήσω πῶς ἡδυνήθησαν σπουδάζοντες νὰ ὑποστηρίξωσιν αὐτήν.

αὐτῶν χωρῶν διὰ τὴν πίεσιν τῶν γειτόνων λαῶν. Οἱ δὲ Κελτικοὶ μῦθοι, οἵτινες δῆθεν διηγοῦνται τὰς πλάνας, δι' ὧν οὗτοι ἀφίκοντο εἰς τὰς ἐν Εὐρώπῃ ἑδρας αὐτῶν, εἶναι ψευδεῖς καὶ οὐδὲν ἄλλο περιέχουσιν ἢ ἀπηχῆσεις τῶν γνώσεων, ἃς οἱ Κελτοὶ παρέλαβον ἐν πολλῇ ὀψιαιτέροις χρόνοις παρὰ τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ κοιτίς δὲ τῶν Γερμανῶν ἦτο ἐξ ἀρχῆς ἡ Γερμανία, ἐνθα οὗτοι κατ' ἀρχὰς εὐρίσκονται ἐν ἀδιαλείπτῳ κινήσει καὶ ἐκπέμπουσι τὰ πολυτάραχα αὐτῶν στίφη πρὸς τε τὴν ἀνατολικὴν καὶ τὴν δυτικὴν μεσημβρίαν, καὶ ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας εἶναι οἱ παραξίαι τῆς παγκοσμίου εἰρήνης. Ἐν πάσαις δὲ ταῖς χώραις τῆς μέσης Εὐρώπης, ἀπὸ τοῦ Βόλγα μέχρι τῶν Ἡρακλείων στηλῶν, διασφύζονται τὰ ἴχνη αὐτῶν· ἀλλὰ μᾶτην ἐρωτῶμεν πόθεν καὶ πότε ἦλθον εἰς τὴν Γερμανίαν. Τελευταῖοι δ' ἀναφαίνονται εἰς τὴν σκηνὴν τῆς παγκοσμίου ιστορίας οἱ Σλαῦοι ἐν χώραις, ἃς ἐπ' ἴσης καὶ σήμερον ἔτι κατέχουσιν. Εἶναι δ' οἱ Σλαῦοι ἔθνος ὀλίγον ἐπιχειρηματικόν, ἀλλὰ σκληρὸν καὶ ἐπίμονον, ἢ δ' ἐπ' ἐσχάτων κτηθεῖσα ἐκπολιτιστικὴ δύναμις αὐτῶν ἀπὸ βραχέος χρόνου ἤρξατο νὰ προβαίῃ κατακτητικῶς. Περὶ τῆς ἑαυτῶν δὲ καταγωγῆς οὐδεμίαν διετήρησαν παράδοσιν. Ὁμοίως δ' οὐδεμίαν ἀρχαίαν παράδοσιν διέσωσαν αἱ μικραὶ φυλαὶ τῶν Λιθουανῶν καὶ Ἀλβανῶν, φαίνεται δ' ὅτι ὅπως καὶ οἱ Σλαῦοι λίαν ἐνωρὶς κατώκησαν ἐν αἷς σήμερον ζῶσι χώραις.

Ἐὰν ἄρα κατ' αὐτὰ ἡ ἱστορία καὶ ὁ μῦθος μηδεμίαν ἀπόκρισιν παρέχωσιν ἡμῖν εἰς τὸ ἐρώτημα περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν Ἰαπετικῶν λαῶν, οὐχ ἥττον οὐδ' αἱ ἐνδείξεις, αἵτινες κεῖνται κεκρυμμέναι ἐν τῇ γλώσσῃ, βοηθοῦσιν ἡμῖν, ἵνα ἔλθωμεν εἰς τινὰ ἀκριβῆ ὅπωςδῆποτε καὶ βέβαιον προσδιορισμὸν τῆς κοιτίδος αὐτῶν. Διότι εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι αἱ γλώσσαι ἀμφοτέρων τῶν ἀνατολικωτάτων ἐθνῶν, τοῦ Ἰνδικοῦ καὶ Ἰρανικοῦ, τὰς ἐλαχίστας παρέχουσι διαφορὰς καὶ ἀποκλίσεις ἀπὸ τοῦ γλωσσικοῦ ἐκείνου τύπου, ὃν ἡμεῖς παραβάλλοντες πάσας τὰς γλώσσας ὁλοκλήρου τῆς ὁμοεθνίας ἡμῶν ἐθήκαμεν ὡς τὴν πρώτην Ἰαπετικὴν μητέρα-γλῶσσαν· ἀλλ'

ἐκ τούτου οὐδαμῶς συνάγεται ὅτι οἱ λαοὶ οἱ λαλοῦντες τὰς γλώσσας ταύτας παρέμειναν καὶ ἐγγύτατα τῆς πρώτης κοιτίδος. Διότι δὲν συνεπάγονται πάντοτε ταχυτέραν τῶν γλωσσῶν ἀλλοίωσιν αἱ μεταναστεύσεις τῶν ἐθνῶν, ὅπως οὐδὲ ἡ διαμονὴ ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ λαοῦ τινος διατηρεῖ πάντοτε ἀναλλοίωτον τὸν χαρακτῆρα τῆς γλώσσης αὐτοῦ. Οὕτω π. χ., ἵνα δύο ἢ τρία τῶν σπουδαιοτάτων παραδειγμάτων ἐκ τῆς γλωσσικῆς ἡμῶν ὁμοεθνίας ἀναγράψωμεν, ἡ Ἑλληνικὴ διέσωσε τοῦ ἀρχαίου γλωσσικοῦ θησαυροῦ, τοῦ κοινοῦ παντὶ τῷ Ἰαπετικῷ λαῷ πρὸ τοῦ χωρισμοῦ, πολὺ πλεόν ἢ οἱ Ἀρμένιοι, εἰ καὶ οὗτοι κατοικοῦσιν ἀνατολικώτερον ἢ οἱ Ἕλληνες· ἐκ πασῶν τῶν λαλουμένων γλωσσῶν τῆς ἑλλης ὁμοεθνίας διετηρήθη ἡ ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Πρωσίᾳ καὶ ἐν Ρωσίᾳ λαλουμένη Λιθουανικὴ ἀρχαιοπρεπεστάτη· καὶ ἐκ πασῶν τῶν λαλουμένων Γερμανικῶν γλωσσῶν ἡ διάλεκτος τῶν Ἰσλανδῶν, τῆς φυλῆς δηλαδὴ τῆς ὀψιμαίτατα μεταναστευσάσης ἐκ τῆς Γερμανίας, παρέμεινε ἐγγύτατα τῷ κοινῷ τύπῳ τῶν γλωσσῶν τούτων. Ἡ μεγάλη ἄρα ἀρχαιότης καὶ ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν καὶ ὡς πρὸς ἄλλας σχέσεις ἡ διακρίνουσα τὴν Ἀρίαν φυλὴν (καὶ μάλιστα τὸ Ἰνδικὸν ἔθνος ἐν ταῖς πρώταις βαθμῖσι τοῦ πολιτισμοῦ αὐτοῦ, ὅποιον φαίνεται ἐν τοῖς ἄσμασι τῶν Veda), θὰ ἡρμηνεύετο λίαν ἐπαρκῶς (ἂν καὶ μηδεμίαν ἀνάγκη ν' ἀρνηθῶμεν αὐτῇ μακρὸν καὶ ποικίλον στάδιον ἐξελιξεως καὶ πολλὰς περιπλανήσεις), ἐὰν μόνον ἀποδοθῇ αὐτῇ ἔκτακτος ἐπιμονὴ καὶ σταθερότης ἐν τῇ διατηρήσει ἀρχαίου γλωσσικοῦ θησαυροῦ, σταθερότης, ἣν οἱ Ἰνδοὶ ἀπὸ τοῦ χωρισμοῦ αὐτῶν ἀπὸ τῶν Περσῶν καὶ ἐν ἀντιθέσει πρὸς αὐτοὺς διетράνωσαν, καὶ δι' ἣν ἡ Ἰνδικὴ ἀρχαιολογία διὰ πᾶσαν ἔρευναν περὶ τῶν Ἰαπετικῶν παλαιοτάτων χρόνων εἶναι πολὺ σπουδαιότερα καὶ διδακτικώτερα ἢ ἡ Περσικὴ.

Καὶ αἱ στενωτέραι δὲ σχέσεις, ἐν αἷς εὐρίσκονται πρὸς ἄλλη-
 λας τινὲς τῶν Ἰαπετικῶν γλωσσικῶν ὁμοφυλιῶν δὲν εἶναι, ἐφ'
 ὅσον τοῦλάχιστον μέχρι τοῦδε εἶναι γνωστὴν καὶ φανερόν, κατάλ-
 ληλοι νὰ ῥίψωσι πολὺ φῶς ἐπὶ τὴν ἱστορίαν τῶν περιπλανήσεων
 αὐτῶν. Βεβαίως εἶναι ὑπὸ πάντων ἀνεγνωρισμένον ὅτι οἱ Ἰνδοὶ

καὶ οἱ Πέρσαι βραδύτατα ἀπεχωρίσθησαν. Ἐπίσης δὲ ἐπικρατεῖ σχεδὸν καθολικὴ συμφωνία, ὅτι ὁμοία στενωτέρᾳ συγγένειᾳ ὑπάρχει μεταξὺ τῆς Σλαυικῆς καὶ Βαλτικῆς γλώσσης. Ἐκτὸς δὲ τούτων οὐδὲν ἕτερον μέχρι τοῦδε ἀπεδείχθη. ¹⁾ Οὐχὶ πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἔξοχος Γερμανὸς γλωσσολόγος ²⁾ ἐπεχείρησε νὰ σκιαγραφῇ γενεαλογίαν τοῦ συνόλου τῆς Ἰαπετικῆς γλώσσης. Παραδέχεται δηλονότι κατὰ πρῶτον ὅτι ἡ πρώτη γλῶσσα κατ' ἀρχὰς διηρέθη εἰς βόρειον καὶ μεσημβρινήν. Τούτων δ' ἡ βόρειος περιελάμβανε τὴν κατόπιν Γερμανικὴν καὶ τὴν Σλαυολιθουανικὴν, ἥτις πάλιν διεσπάσθη εἰς Σλαυικὴν καὶ Λιθουανικὴν. Ἡ δὲ μεσημβρινὴ διεσχίσθη εἰς Ἀρίαν καὶ εἰς μεσημβρινὴν Εὐρωπαϊκὴν γλῶσσαν. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐπῆλθον ἄλλοι περαιτέρω χωρισμοί, ὥστε ἐκ τῆς Ἀρίας προῆλθον ἡ Ἰρανικὴ καὶ ἡ Ἰνδική, ἐκ δὲ τῆς μεσημβρινῆς Εὐρωπαϊκῆς ἡ Ἑλληνικὴ καὶ ἡ Ἰταλοκελτικὴ. Τελευταῖον δ' ἀνεπτύχθησαν εἰς ἰδιαιτέρας γλώσσας ἡ Ἰταλικὴ καὶ ἡ Κελτικὴ, καὶ διὰ τοῦτο αἱ γλῶσσαι αὗται εἶναι συγγενέστεραι πρὸς ἀλλήλας ἢ πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν. Ἀλλὰ τὸ παραδοξότατον πάντων ἐν τῇ γενεαλογικῇ ταύτῃ ἀποπείρα τὸ καθιστῶν αὐτὴν ὑποπτον εἶναι ἡ θέσις, ἥτις ἀπονέμεται ταῖς Κελτικαῖς γλώσσαις. Αἱ γλῶσσαι δηλαδὴ αὗται, ἐν αἷς τὰ ἀρχαιοπρεπέστατα τῆς Ἰαπετικῆς γλώσσης χαρακτηριστικὰ μάλιστα πάντων ἐξηλείφθησαν διὰ τὰς πολλὰς ἐπιδράσεις τῆς φθογγικῆς φθορᾶς καὶ τῶν γραμματικῶν καὶ λεξιλογικῶν νέων σχηματισμῶν, καὶ ὧν ἡ συγγένεια πρὸς τὴν Ἰαπετικὴν γλωσσικὴν ὁμοειδίαν βραδύτατα ἀνεκαλύφθη καὶ ὧν τὸν ἀποχωρισμὸν ἀπὸ τοῦ ἀρχαίου στελέχους ἀκριβῶς διὰ τοῦτο θεωροῦσιν ἀπλῶς ὡς τὴν πρώτην ἀφετηρίαν τῶν περαιτέρω χωρισμῶν, αὐταὶ ἔμελλον νὰ χωρισθῶσι τελευταῖον ἀπὸ τε τῶν ἄλλων καὶ τῆς

¹⁾ Καὶ μεταξὺ τῆς Ἰταλικῆς καὶ τῆς Κελτικῆς γλώσσης φαίνεται ὅτι ὑπάρχει συγγενεὶα τις στενωτέρᾳ ἐπὶ τοῦτο δ' ἄγουσι χαρακτηριστικὰ τινὰ ἰδιάζοντα μὲν ταῖς δύο γλωσσικαῖς ὁμοφυλίαις ταύταις, πολλοῦ δὲ λόγου ἄξια. X.

²⁾ Ὁ Schleicher. Διεξοδικῶς ἔχθεσιν τῶν δοξασιῶν αὐτοῦ εὕρισκει τις ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τοῦ πονήματος αὐτοῦ «Die Deutsche Sprache».

Λατινικῆς γλώσσης! Δυσκόλως θὰ δυνηθῇ τις νὰ πείσῃ ἡμᾶς περὶ τούτου, εἰ καὶ ἄλλως ὁμολογητέον, ὅτι θὰ ἦτο τολμηρὸν ἐκ τῶν προτέρων ν' ἀπορρίψωμεν τὴν δοξασίαν ταύτην, ἀφοῦ ἐμάθομεν, πόσον διάφορον δύναται νὰ εἶναι τὸ χρονικὸν διάστημα, ἐν ᾧ τελοῦνται αἱ γλωσσικαὶ ἀλλοιώσεις ἐν τοῖς διαφόροις λαοῖς, καὶ πόσον ταλαντεύεται τοῦτο ὑπὸ τὰς διαφόρους ἐξωτερικὰς περιστάσεις. Καὶ δὲν ἤλθε μὲν εἰσέτι ὁ χρόνος τῆς τελικῆς λύσεως τῆς ἀμφισβητήσεως ταύτης, ἀλλ' οὐχ ἦττον ἀναντιλέκτως ἐν τοῖς προσιτοῖς ἡμῖν γλωσσικοῖς φαινομένοις κεῖνται πάντως τὰ μέσα πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος τῆς γενεαλογίας τῶν Ἰαπετικῶν λαῶν, καὶ διὰ περαιτέρω ἐρευνῶν, δι' ἐπιμελεστέρων συγκρίσεων μέλλει κατ' ἀνάγκην νὰ ἐπιτευχθῇ ποτε, ἵνα τὰ μέσα ταῦτα ἀνακαλυφθῶσι καὶ προσηκόντως χρησιμοποιοῦνται, καὶ οὕτως ἅμα καθορισθῇ ἡ διεύθυνσις καὶ ἡ διαδοχικὴ σειρά τῶν μεγάλων ἐκείνων μεταναστεύσεων καὶ κινήσεων, αἵτινες ἤγαγον τὰς διαφόρους φυλάς τῆς Ἰαπετικῆς ὁμοεθνίας εἰς τὰς σημερινὰς αὐτῶν χώρας.

Ἄλλ' ὅτι ἀνακαλύψεις ἐπὶ τούτου ἢ ἐπ' ἄλλου πεδίου μέλουσι ποτε νὰ ὁδηγήσωσιν εἰς ἀκριβῆ προσδιορισμὸν τῆς χώρας, ἐξ ἧς ὠρμήθη τὸ πρῶτον ἡ μεγάλη τῶν Ἰαπετικῶν λαῶν κίνησις, εἶναι ἥκιστα πιθανόν. Δι' αὐτὰ εἶναι πολὺ φρονιμώτερον, τοῦλάχιστον μέχρις οὗ γένηται τοιοῦτό τι, νὰ ὁμολογῶμεν τὴν ἄγνοιαν ἡμῶν ἢ νὰ θέλωμεν νὰ ἐμμένωμεν ἐν τινι γνώμῃ στηριζομένη πάντοτε ἐπὶ λόγων ἀνυποστάτων. Πάντως θὰ ἦτο προτιμότερον νὰ ἔλθωμεν ἐπὶ τὴν ἀπροκατάλυπτον ὁμολογίαν, ὅτι ἡ γλωσσικὴ ἐπιστήμη, μόνη, ὀφείλει νὰ κηρύξῃ εαυτὴν ἀνεπαρκῆ καὶ ἀκατάλητον κριτὴν τοῦ ζητήματος, πότερον ἐν Ἀσίᾳ ἢ ἐν Εὐρώπῃ πρέπει νὰ ζητηθῇ ἡ πατρίς τῶν Ἰαπετικῶν ἐθνῶν. Ὅ,τι δύναται νὰ παράσχῃ ἡ γλωσσικὴ, περιορίζεται ἐν τισι γενικωτάταις θεωρίαις, αἵτινες ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν φυσικῶν ὅρων τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ κλίματος, μετὰ τῶν παραδόσεων ἄλλων ἐθνῶν, καὶ μετὰ τῆς διευθύνσεως ἣν ἔλαβον καὶ λαμβάνουσιν αἱ μεταναστεύσεις τῶν ἐθνῶν

πάλαι καὶ νῦν, μάλλον τὴν Ἀνατολὴν ἢ τὴν Δύσιν ὑπεμφαίνουσιν ὡς ἀφετηρίαν τῶν μετακινήσεων ἐκείνων¹⁾).

¹⁾ Καὶ τὸ ζήτημα περὶ τῆς πρώτης κοιτίδος τῶν Ἰαπετικών λαῶν. καθ' ὃ καὶ τὸ περὶ τῆς γενεαλογίας αὐτῶν συνεζητήθη μετὰ πολλῆς ζωηρότητος ἐπ' ἐσχάτων καὶ ἡ ὅλη πορεία τῶν συζητήσεων τούτων ἐπικυροῖ πάλιν τὴν ἐπιτυχὴ καὶ μαντικὴν κρίσιν τοῦ Whitney. Ἐνῶ δηλ. παλαιότεροι ἐρευνῆται, λ. γ. ὁ Pott, ὁ Lassen, ὁ J. Grimm, ὁ Mommsen, ὁ Pictet ὡς πρώτην κοιτίδα τῶν Ἰαπετικών λαῶν ὑπέλαβον μόνον τὴν Ἀσίαν καὶ μάλιστα συνήθως τὴν κεντρικὴν Ἀσίαν, ἀκριβέστερον τὴν ἑκτασίαν τὴν περιοριζομένην ὑπὸ τῆς χώρας τῶν Ἰρανίων, τῶν ὀρέων Βελούρ καὶ Μούς, ἐπ' ἐσχάτων ὁ Benfey ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ λεξικοῦ τῶν Ἰαπετικών γλωσσῶν ὑπὸ Fick, καὶ ὁ Spiegel ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ τῆς Ἰαπωνικῆς αὐτοῦ ἀρχαιολογίας ἐξέφρασαν κατὰ τὸ μάλλον καὶ ἤττον ὠρισμένως τὴν γνώμην, ὅτι ἡ περὶ τῆς ὁ λόγος μετανάστευσις ὠρμήθη ἐκ Δυσμῶν, ἐκ τῆς Εὐρώπης. Ἐτι περαιτέρω χωροῦσιν ἐπὶ τὴν γνώμην ταύτην ὁ Ἀγγλος Latham καὶ ὁ ἐπ' ἐσχάτων τελευτήσας Λάξαρς Geiger. Κατὰ τὸν Latham, ὅστις ἀλλίως τὴν θαλασσίαν ταύτην ἐξήνεγκεν πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἐν ἔτει 1854 ἐν τινι πονήματι « Περὶ τῶν φυλῶν τῆς Ρωσικῆς αὐτοκρατορίας », οἱ Ἰαπετικοὶ λαοὶ κατοικοῦν ἐν ἀρχῇ ἐν Ποδαλίᾳ καὶ Βολγυνίᾳ, κατὰ δὲ τὸν Geiger ἐν τῇ μέσῃ καὶ τῇ δυτικῇ Γερμανίᾳ. Τούναντίον δ' ὁ Fick ἐν τῇ σφόδρα ἐπεξεργασμένῃ ὁ ἐκδόσει τοῦ συγκριτικοῦ λεξικοῦ τῶν Ἰαπετικών γλωσσῶν ἐπανήλθεν εἰς τὴν προτέραν γνώμην περὶ τῆς Ἀσιατικῆς καταγωγῆς τῶν προγόνων ἡμῶν. Ὁ τε Benfey καὶ λοιποὶ ὑπέρμαχοι τῆς ἐν Εὐρώπῃ τοποθετήσεως τοῦ Ἰαπετικοῦ πρώτου ἔθνους ἐνόμιζον, ὅτι ἡδύναντο νὰ θεωρήσωσιν ὡς ἀκαταμάχητον ἐπιχείρημα ὑπὲρ τῆς γνώμης αὐτῶν τοῦτο, ὅτι οἱ Ἰαπετικοὶ λαοὶ δὲν εἶχον ἐπινοήσει ὀνομασίαν τοῦ λ έ ο ν τ ο ς, ἥτις εὐρισκομένη ἐν πάσαις ταῖς Εὐρωπαϊκαῖς γλώσσαις εἶναι παρελημμένη ἐκ τῶν Σημιτικῶν γλωσσῶν. Ἀλλὰ νῦν ὁ Pauli δι' ἰδιαιτέρας διατριβῆς περὶ τῶν ὀνομασιῶν τοῦ λ έ ο ν τ ο ς παρὰ τοῖς Ἰαπετικοῖς λαοῖς ἀπεδείκνυεν ὅτι ἡ περὶ τῆς ὁ λόγος λέξις εἶναι γνησίας Ἰαπετικῆς ἀρχῆς σχηματισθεῖσα ἐκ τῆς καὶ ἄλλως γνωστῆς καὶ ἀναμφισβητήτου βίξης liv = φ α ι ὶ ν ἢ ὠ χ ρ ὶ ν ε ἶ ν α ι. Ἄν δέ τις προσῇ τούτοις ὅτι ἡ συνάφεια τῶν Ἰαπετικών λαῶν μετὰ τῶν Σημιτῶν, ὅτινες ὁμολογουμένως εἶναι Ἀιῶται, ὁσημέραι καθίσταται πιθανωτέρα (ἴδε κατωτέρω ἐν τῷ ἐνάτῳ Ἀναγνώσματι), τότε βλέπει ὅτι ἡ ἐρευνα ἐν τῷ παρόντι συμφωνεῖ πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Whitney ἐν τῷ κειμένῳ δοθείσαν διατύπωσιν τοῦ ζητήματος, μόνον ὥφειλε νὰ ἐκφρασθῇ ὀλίγον τι μάλλον ὠρισμένως ὑπὲρ τῆς ἐν τῇ Ἀσίᾳ κοιτίδος. Jolly.

Μετὰ τὴν Γερμανικὴν ἐκδοσιν τῶν Ἀναγνώσμάτων τούτων ὑπὸ Jolly ἐξηγήθησαν οὐκ ὀλίγα γινώμαι περὶ τῆς πρώτης κατοικίας τῶν Ἰαπετικών λαῶν ἐν τῇ Γερμανίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ. Μνημονεύω δύο μόνον τῶν ἐπιφανεστάτων. Ὁ J. Schmidt ἐν ἰδιαιτέρᾳ πραγματείᾳ Die Urheimat der Indogermanen. (Περὶ τῆς πρώτης κοιτίδος τῶν Ἰαπετικών λαῶν) τοποθετεῖ τούτους ἐν ταῖς πρὸς βορρᾶν ἢ πρὸς βορρᾶν καὶ ἀνατολὰς τῆς Βαδυλῶνος κειμέναις χώραις διατεινόμενος ὅτι τὸ δωδεκαδίκον σύστημα, ὅπερ ἐν ταῖς Εὐρωπαϊκαῖς γλώσσαις ταύταις ἐμφανίζεται, ἐπανευρίσκωμεν καὶ ἐν τῇ Βαδυλῶνι, ὁμοίως δὲ καὶ τινὰς λέξεις, οἷον π έ λ ε κ υ ς Ἰνδοιστὶ paraksu, Βαδυλ καὶ Ἀσσυρ. pilakku, Σουμ. balag Ἰνδ. lohas = χαλκός, Λατ. randus καὶ Σουμ. arad = χαλκός, καὶ ὅτι αἱ συμφωνίαι αὗται μόνον διὰ τινος ἀμέσου γειτνιασεως δύνανται νὰ ἐρμηνευθῶσιν. Ὁ δὲ Paul Kretschmer ἐν τῷ προμνημονευθέντι αὐτοῦ βιβλ. σελ. 57 κέξ. ἀποφαίνεται ὅτι δὲν πρέπει νὰ διατυπώσῃ τὸ ζήτημα ἂν ἐν Ἀσίᾳ ἢ ἐν Εὐρώπῃ ἐξῆσαν τὸ κατ' ἀρχὰς οἱ λαοὶ οὗτοι, ἀλλὰ τούναντίον νὰ εἴπωμεν ὅτι ἐν

Ἐὰν δὲ κατ' αὐτὰ τὸ περὶ τῆς πρώτης κοιτίδος τῶν προγόνων ἡμῶν ζήτημα ἀνάγκη νὰ μείνῃ ἄλυτον, οὐχ ἤττον οὐδὲ τὸ περὶ τοῦ χρόνου καθ' ὃν ἔζησαν φαίνεται βεβαιότερον. Ἡ γεωλογία δὲν ὑπερέβη εἰσέτι τὰς πρώτας καὶ ἀβεβαίους βαθμίδας ἐν τῷ καθορισμῷ ἀπολύτου χρονολογίας οὐδὲ δι' αὐτὰς τὰς ὀψιαιτάτας ἀλλοιώσεις τοῦ φλοιοῦ τῆς γῆς, καὶ ἡ γλωσσικὴ ἀναγκάζεται ὁμοίως νὰ στηρίξῃ τοὺς ὑπολογισμοὺς αὐτῆς ἐπὶ χρονολογιῶν ἐπ' ἴσης ὀλίγων καὶ ἐπισφαλῶν ὅπως καὶ ἡ γεωλογία. Ἐπὶ τὰ παλαιότερα δὲ στρώματα τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου, τὰ ἀποκεχωρισμένα ἐν χρόνοις ἀρχαιοτάτοις, συνέβησαν βιαιόταται ἐπαναστάσεις ἐπενεγκοῦσαι δεινοτάτας ἐρημώσεις, καὶ τὸ χρονικὸν διάστημα, καθ' ὃ ἐπιδίδουσιν αἱ ἀλλοιώσεις τῆς γλώσσης, ὅποιον ἡμῖν φαίνεται ἐν τοῖς ἱστορικοῖς χρόνοις, εἶναι τοσοῦτον σαλεῦον, ὥστε δὲν δύναται νὰ παράσῃ ἡμῖν βεβαίαν βᾶσιν εἰς οἰαδήποτε κατ' ἀναλογίαν συμπεράσματα περὶ τῶν τότε χρόνων. Πάντως δ' ὅμως ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ εἶναι δυνατὸν νὰ τεθῇ ὁ χρόνος τῆς διασπάσεως τῶν Ἰαπετικών λαῶν κατωτέρω τοῦ 3,000 π. Χ., τοῦναντίον δὲ πιθανῶς τὸ γεγονός τοῦτο εἶναι πολὺ παλαιότερον.

Ἐπειτα αἱ νεώτεραι ἀνακαλύψεις τῆς γεωλογίας ἐδίδαξαν ἡμᾶς, ἤδη, ὡς γνωστόν, ν' ἀποδίδωμεν τῇ γῇ ἡλικίαν πολὺ ἀρχαιότεραν τῆς συνήθως ἀπονεμομένης αὐτῇ. Ἐνταῦθα δ' ἀνοίγονται τῇ γλωσσικῇ ἐπιστήμῃ θαυμασιώταται ἀπόψεις, ἐν αἷς εὐχάριστον θὰ ᾔτο ἂν ἡδυνάμεθα νὰ διατρίψωμεν. Ἀλλ' εἶναι γνωστόν, ὅτι βραχεῖαν μόνον σχετικῶς ἔκτασιν ἐν τῷ μακρῷ σταδίῳ τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἀνθρωπότητος δύναται ἡ ἐπιστήμη αὕτη νὰ διαλευκάνῃ καὶ ἐν τούτῳ ἀκριβῶς κεῖται φωνὴ παραινοῦσα εἰς σωφροσύνην καὶ ἀποτρέπουσα ἡμᾶς ἀπὸ τολμηρῶν ἐλπίδων, ὅτι δηλ. μέλλομέν ποτε νὰ μάθωμεν ἀκριβέστερα περὶ τῶν πρώτων ἀρχῶν τῆς ἱστορίας, περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν Ἰαπετικών λαῶν.

Ἀλλ' ὡς πρὸς τὸν πολιτισμὸν καὶ τὸν βίον τοῦ Ἰαπετικοῦ ἐκεῖ-

* Ἀσία καὶ ἐν Εὐρώπῃ. Οὗτοι δὲ τοποθετεῖ αὐτοὺς ἀπὸ τῶν Σιθηρικών στεπεπῶν μέχρι τῆς κεντρικῆς Εὐρώπης. Χ.

νου λαοῦ πρὸ τῆς διαλύσεως αὐτοῦ εἰς τὰς γνωστὰς τῇ ἱστορίᾳ ἐθνικὰς ὁμοφυλίας, ἢ γλωσσικὴ δύναται νὰ παράσχη μᾶλλον ὠρι-
σμένας καὶ βεβαιωτέρας γνώμας. Διότι εἶναι προφανές ὅτι μέχρι
τινὸς βαθμοῦ δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν τὸν θησαυρὸν τῶν λέξεων
τῆς πρώτης κοινῆς γλώσσης τοῦ Ἰαπετικοῦ λαοῦ ἐκ τῶν διαφόρων
ἐπὶ μέρους γλωσσῶν. Αὗται, δ', ὡς γνωστόν, συνίστανται ἐκ λέ-
ξεων πάσης ἡλικίας, ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων καὶ ἐκ τῶν νεωτάτων
σχηματισμῶν. Ἀλλὰ καθ'ὸν τρόπον ὁ γραμματικὸς διάκοσμος πρὸ
τοῦ χωρισμοῦ τῶν γλωσσῶν ἦν ἤδη κατὰ τὰ κύρια αὐτοῦ χαρα-
κτηριστικὰ τετελεσμένος, καὶ ταῦτα, παρὰ πᾶν τὸ μέγα πλῆθος
τῶν ἐπικειμένων νεωτέρων σχηματισμῶν, δύνανται νὰ ἀνευρεθῶσι
καὶ παρασταθῶσιν ὑπὸ τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης, ἀκριβῶς οὕτως
ἔχει καὶ ὡς πρὸς τὰς ὀνομασίας τῶν πραγμάτων, ἐνεργειῶν,
φαινομένων καὶ προϊόντων ἐκείνων, ὅσα ὁ Ἰαπετικὸς πρῶτος
λαὸς ἠναγκάσθη καὶ ἠδυνήθη νὰ ἐκφράσῃ· ταῦτα δὲ συναπῆρ-
τιζον τὴν γλωσσικὴν κληρονομίαν, ἣν ἔχουσα πᾶσα ἐπὶ μέρους
φυλὴ εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἰδιαιτέραν αὐτῆς σταδιοδρομίαν, καὶ ταῦτα
δύνανται καὶ σήμερον ἔτι νὰ διαγνωσθῶσιν ἐν μέσῳ τοῦ κατόπιν
προσκτηθέντος γλωσσικοῦ θησαυροῦ. Πᾶσα ἄρα λέξις ἣτις εὕρισκε-
ται ἀπὸ κοινοῦ ἐν πάσαις ἢ σχεδὸν ἐν πάσαις ταῖς γλωσσικαῖς ὁμο-
φυλίαις, δύναται, ἂν μὴ εἰδικοὶ λόγοι καθιστῶσι τὴν παραδοχὴν
ταύτην ἀσύστατον, νὰ θεωρῇται ὡς ἀρχαία κληρονομία ἐκ τῆς
περιόδου τῆς γλωσσικῆς καὶ ἐθνικῆς ἐνότητος. Καὶ εἶναι μὲν ἀλη-
θές, ὅτι λεξικὸν συγκείμενον ἐκ λέξεων τοιοῦτοτρόπως συναχθεῖσων
πάντοτε κατ' ἀνάγκην θὰ εἶναι ἀπόσπασμα μόνον τῆς ἀληθοῦς τοῦ
λαοῦ ἐκείνου γλώσσης, διότι ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ δύναται νὰ ἐξακρι-
βωθῇ, πόσον μέγα μέρος τῶν λέξεων τῆς γλώσσης ἐκείνης ἀπώλετο
ἢ πόσαι λέξεις διὰ φωνητικῶν φθορῶν ἐν ταῖς ἐπὶ μέρους γλωσσι-
καῖς ὁμοφυλίαις κατέστησαν οὕτω διάφοροι καὶ ταῦτα ἀλλαχοῦ
ἄλλως, ὥστε ἀπέβησαν ὅλως ἀδιάγνωστοι, καὶ δὴ καὶ ἀπολύτως
ἀδύνατος ἢ ἐπανέυρεσις τοῦ πρώτου τύπου αὐτῶν. Ἐφ' ὅσον
δ' ἔμως ἐξικνεῖται ὁ θησαυρὸς τῶν κοινῶν λέξεων τούτων, ἐὰν μὴ

νον γίνηται μετὰ τῆς ἀπαιτουμένης προσοχῆς καὶ ἐπιμελείας ἢ συλλογῇ αὐτῶν, δυνάμεθα νὰ πιστεύωμεν αὐταῖς ἀδιστακτως. Καὶ ὅπως ἐκ τοῦ θησαυροῦ τῶν λέξεων λαλουμένης ἢ ἐκλιπούσης τινὸς γλώσσης δυνάμεθα νὰ συνάγωμεν ἄμεσα καὶ σπουδαῖα συμπεράσματα περὶ τῶν γνώσεων, περὶ τῶν βιοτικῶν σχέσεων καὶ τῶν ἠθῶν τοῦ λαλοῦντος ἢ λαλήσαντος αὐτὴν ἔθνους, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὀφείλομεν νὰ προβῶμεν καὶ κατὰ τὴν συναγωγὴν τοῦ ἐφικτοῦ ἡμῖν ἀποσπάσματος τῆς Ἰαπετικῆς πρώτης γλώσσης.

Πρὸς δὲ τούτοις εἶναι προφανές — καὶ τοῦτο εἶναι εὖνουν τῷ ἔργῳ ἡμῶν — ὅτι τὰ πορίσματα τῶν τοιούτων ἐρευνῶν ὀφείλουσι νὰ εἶναι τοσοῦτο μᾶλλον πιθανώτερα, ὅσῳ ἀρχαιότερον καὶ ἀμαθέστερον εἶναι τὸ ἐξεταζόμενον ἔθνος καὶ ὅσῳ μᾶλλον ἰδιαζόντως ἐθνικὸς καὶ στοιχειώδης ἔτι εἶναι ὁ πολιτισμὸς αὐτοῦ. Γλῶσσά τις ὅποια λ. χ. ἡ Ἀγγλική, ἡ Γαλλικὴ ἢ ἡ Γερμανικὴ εἶναι τρόπον τινὰ ὑπερμεγέθους ἐγκυκλοπαιδεῖα, ἐν ᾗ εὐρίσκονται ἀποτεθειμένοι αἱ γνώσεις καὶ πείραι ὁλοκλήρου κόσμου καὶ σειρᾶς ὅλης γενεῶν. Τούτου δ' ἕνεκα εἶναι πολυμερεῖς, κοσμοπολίτιδες, δυσπερίληπτοι καὶ δυσκόλως ὥς ἔν τι ὅλον νοηταί, καθ' ὃν τρόπον καὶ ὁ πολιτισμὸς τῶν ἐθνῶν τούτων. Τούναντίον δ' ἡ γλῶσσα ἀμαθοῦς τινὸς καὶ κεχωρισμένως ζώσης φυλῆς, λ. χ. τῆς τῶν Λαππῶνων, τῆς τῶν Ἑσκιμῶων ἢ τῶν κατοίκων τῶν Φιτζίων νήσων, θὰ παράσχη σχετικῶς πιστὴν καὶ σαφεῖ ἀπεικόνισιν τῶν σχέσεων καὶ τοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν.

Διὰ ταῦτα δὲ καὶ οὐκ ὀλίγα τῶν κυρίων πορισμάτων τῆς γλωσσικῆς παλαιοντολογίας, ὅπως ὀνομάζουσι τὰς ἐρεῦνας ταύτας περὶ τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ πρώτου Ἰαπετικοῦ ἔθνους, τοῦ λαλήσαντος πάντως ποτὲ τὴν Ἰαπετικὴν πρώτην γλῶσσαν, εἶναι ἀπὸ πολλοῦ ἀναμφισβητήτως ἐξηκριβωμένα καὶ κατέστησαν ἤδη κτῆμα τῆς ἐθνολογικῆς ἐπιστήμης. Ἀλλὰ τὸ πεδίον τοῦτο δὲν ἐκαλλιεργήθη εἰσέτι ἐπαρκῶς, καὶ δύναται τις νὰ προσδοκᾷ πορίσματα πολὺ ἀκριβέστερα καὶ ἐκτενέστερα, ὅταν ἡ συγκριτικὴ ἀνάλυσις διεξαχθῇ ἐντελέστερον ἢ μέχρι τοῦδε καὶ ἐκταθῇ ἐπὶ τὸ σύνολον τῶν συγγε-

νῶν γλωσσῶν κατὰ πάντα τὰ μέρη αὐτῶν, μάλιστα δὲ ὅταν ὁ ἀκριβὴς καθορισμὸς τῶν βαθμῶν τῆς συγγενείας καὶ ἡ ἰδρυσις βεβαίαια τινὸς γενεαλογίας τῶν Ἰαπετικῶν γλωσσῶν ἐκβάλῃ τὰς ἀμφιβολίας, τὰς νῦν ἐπικρατούσας ὡς πρὸς τὴν γνησίαν ἀρχὴν λέξεων τινων, διὰ τὸν λόγον ὅτι δὲν ἀπαντῶσιν ἐν πάσαις ταῖς γλώσσαις¹⁾).

Ἐρευναι δὲ τοιαῦται ἐδίδαξαν ὅτι ὁ πρῶτος λαὸς ὁ λαλήσας τὴν παλαιότητα τὴν Ἰαπετικὴν γλῶσσαν, τὴν μητέρα πασῶν τῶν συγγενῶν ἡμῖν γλωσσῶν, δὲν ἦγε κατὰ τοὺς χρόνους τῆς συμβιώσεως αὐτοῦ ἀπλοῦν νομαδικὸν βίον, ἀλλ' ὅτι εἶχεν ἤδη μονίμους οἰκήσεις καὶ ὠχυρωμένας θέσεις καὶ ὅτι ἐτρέφετο τὸ μὲν ἐκ τῆς κτηνοτροφίας, τὸ δὲ ἐκ τῆς γεωργίας. Ἐτι δὲ κατεῖχε τὰ σπουδαιότατα τῶν κατοικιδίων ζώων ἃ καὶ ἡμεῖς σήμερον, τὸν ἵππον, τὸν βοῦν, τὸ πρόβατον, τὴν αἴγα, τὸν χοῖρον καὶ τὸν κύνα· ἀρπακτικὰ δὲ ζῶα, εἰσιπύοντα εἰς τὰς ἐπαύλεις αὐτοῦ, ἦσαν ἡ ἄρκτος καὶ ὁ λύκος, καὶ ἐρημοῦντα ζωύφια ἦσαν φοβερά· ἤδη τότε αἱ μυῖαι καὶ οἱ μύες. Ἡ δὲ χώρα ἦν κατώκει, παρεῖχεν ἱκανὴν ποικιλίαν, ἔκειτο δὲ ἐν κλίματι ψυχρῷ ἢ τοῦλάχιστον συγκεκρασμένῳ. Ἡ δ' ὥρα τοῦ ἔτους, ἥς τὸ ὄνομα παρέμεινε σταθερώτατον ἐν ταῖς ἀδελφαῖς γλώσσαις, εἶναι ὁ χειμὼν. Ἐκ τοῦ μέλιτος παρεσκευάζετο δυναμωτικὸν καὶ μεθυσητικὸν τι ποτόν, τὸ μέθυ. Ἠπίσταντο καὶ τὴν κατεργασίαν ἐνίων μετάλλων, ἀλλ' ἂν καὶ τὴν τοῦ σιδήρου, τοῦτο ἀμφίβολον.

¹⁾ Ἐκτενεστάτην καὶ καθόλου ἐπιτυχῇ τοιαύτην ἀπόπειραν εὐρίσκει τις ἐν τῷ Συγκριτικῷ λεξικῷ τῶν Ἰαπετικῶν γλωσσῶν ὑπὸ Fick 4ῃ ἐκδ. 1890 κξξ., ὅπερ κατέστησε περιττὸν τὸ παλαιότερον καὶ μόνον μετὰ προσοχῆς χρηστὸν ἔργον τοῦ ἐκ Γενεύης λογίου Pictet, *Origines Indo-Européennes*. Ἐνία ἐπὶ μέρους χαρακτηριστικὰ θὰ ἡδύναντο ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Fick συνευλεγμένων νὰ παραληφθῶσι καὶ προστεθῶσι τοῖς ὑπὸ τοῦ Whitney λεγομένοις περὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Ἰαπετικῶν λαῶν· ἀλλ' ὅμως δι' αὐτῶν δὲν θὰ μετεβάλλετο οὐσιωδῶς ἡ καθολικὴ εἰκὼν ἥ ὑπὸ τοῦ Whitney χαραχθεῖσα. Jolly.

Ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις ἐλέγχθησαν καὶ ἐγράφησαν περὶ τῆς γλωσσικῆς παλαιοντολογίας ταύτης πάμπολλα. Ὁ βουλούμενος δύναται νὰ μελετήσῃ πλὴν τοῦ μνημονευθέντος ἤδη βιβλίου τοῦ κ. Paul Kretschmer καὶ τὰ δύο δόκιμα βιβλία, ἧτοι Victor Hehn, *Culturpflanzen und Haustiere* ἐκδ. 6ῃν καὶ τὸ τοῦ O. Schrader, *Sprachvergleichung und Urgeschichte* 2α ἐκδ. X.

Ἡ ὕφαντική τέχνη ἦν ἤδη γνωστή καὶ ὕφαινον ἔρια καὶ λίνον, ἡ δὲ κάνναβις φαίνεται ὅτι ἠγνοεῖτο ἔτι. Περὶ ἄλλων δὲ τινων χρησίμων τῇ οἰκίᾳ τεχνῶν, ὥς τότε ἠδύναντο νὰ καλλιεργῶσιν, οἷον ἀγγειοπλαστικῆς, οἰκοδομητικῆς καὶ ἀμαξοπηγίας, ὀλίγα μόνον τὰ βέβαια δύνανται νὰ λεχθῶσιν. Ἀλλ' εἶναι προφανές, ὅτι δὲν ἠδύναντο νὰ ἐξασκῶσι τὰς εἰρημένους τέχνας, ἂν μὴ κατεῖχον καὶ ἄλλας οὐκ ὀλίγας. Πρὸς ἄμυναν δὲ καὶ πρὸς ἐπίθεσιν μετεχειρίζοντο ὄπλα, ἅτινα συνήθως εὐρίσκονται ἐν χρήσει παρὰ τοῖς πρώτοις λαοῖς, τὸ ξίφος, τὴν ἀσπίδα (;), τὸ δόρυ, τὸ τόξον. Πρὸς δὲ ἐναυπήγουν πλοιάρια καὶ ἐκίνουν αὐτὰ διὰ κωπῶν. Ἰχνη δ' ἀληθοῦς ἀνεπτυγμένης πολιτείας δὲν παρατηροῦνται· ἀλλ' ἀναμφιδόλως διηρεῖτο ὁ Ἰαπετικός ἐκεῖνος λαὸς εἰς πλήθος χαλαρῶς συνδεομένων πρὸς ἀλλήλους φυλῶν, αἵτινες διηυθύνοντο οὐχὶ ὑπὸ βασιλέων, ἀλλὰ μᾶλλον ὑπὸ μικρῶν ἀρχηγῶν καὶ ὑπὸ γενναιοτάτων πολεμιστῶν καὶ ἔζων ὑπὸ καθεστῶτα πατριαρχικοῦ χαρακτῆρος, ἐν οἷς, ὥς φαίνεται, δὲν ἔλειπε τὸ δοῦλιον ἤμαρ ἐπὶ τῶν ἐν τῷ πολέμῳ αἰχμαλωτιζομένων πολεμίων. Σαφέστερον δ' ἔτι καταφαίνεται ἡ διαμόρφωσις τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου, καθ' ὅσον ὑπῆρχον ὀνόματα τεθειμένα διὰ τοὺς διαφόρους συγγενικοὺς βαθμοὺς, διὰ τε τοὺς ἐξ αἵματος καὶ τοὺς ἐξ ἐπιγαμίας συγγενεῖς, ἐξετείνοντο δὲ ταῦτα μέχρι τοῦ δευτέρου καὶ τρίτου βαθμοῦ, καὶ ἐξέφραζον τὸ τρυφερὸν σέβας καὶ τὴν ἀμοιβαίαν πεποιθήσιν τῶν συγγενῶν ἐπ' ἀλλήλοις. Ἡρίθμου δὲ κατὰ τὸ δεκαδικὸν σύστημα τοῦλάχιστον μέχρι τοῦ ἑκατὸν. Ἀλλὰ διὰ τὸν ἀριθμὸν χίλια δὲν εὐρίσκεται οὐδεμία λέξις κοινὴ πᾶσι τοῖς Ἰαπετικοῖς λαοῖς. Εἶχον δὲ παρατηρήσει καὶ ὀνομάσει ἀστέρας τινάς, καὶ ὥς κύριος μετρητῆς τοῦ χρόνου ἐνομίζετο ἡ μήνη (σελήνη). Ἡ θρησκεία δ' ἦν πολυθεϊστική, λατρεία τῶν προσωποποιηθισῶν φυσικῶν δυνάμεων, ἐν αἷς ἐξέχει ὁ πατὴρ Ζεὺς (pater dyäus, diespiter). Αἱ δὲ ἱεροπραξίαι, ὅποιαίδηποτε καὶ ἂν ἦσαν, ἐξετελοῦντο, ὥς φαίνεται ἄνευ τῆς βοήθειας ἰδιαιτέρας τινὸς ἱερατικῆς τάξεως.

Οὕτως ἐχαράξαμεν διὰ γενικῶν γραμμῶν τὴν εἰκόνα τοῦ πρώ-

του ἐκείνου λαοῦ, ἐξ οὗ ὀφθαλμοφανῶς κατάγονται τὰ μεγάλα ἔθνη, ἅτινα ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἐγένοντο οἱ καθηγεμόνες ἐν τῇ ἀναπτύξει τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος. Περὶ τούτων δέ, ἤτοι περὶ τῆς διαιρέσεως, περὶ τῆς θέσεως αὐτῶν ἐν τῇ παγκοσμίᾳ ἱστορίᾳ καὶ περὶ τῆς σπουδαιότητος τῶν γλωσσῶν αὐτῶν διὰ τὴν γλωσσικὴν ἐπιστήμην καθόλου, θέλομεν διὰ πλείονων διαλάβει ἐν τῷ ἐπομένῳ Ἀναγνώσματι.

[Ἐπειδὴ τὰ περὶ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς πρώτης κοιτίδος τῶν Ἰαπετικῶν λαῶν λεγόμενα ὑπὸ τοῦ συγγραφέως καὶ τοῦ κ. Jolly εἶναι σήμερον πολυειδῶς ἀνεπαρκῆ, ἔκρινα καλὸν νὰ παραλάβω ἐξ ἄλλου βιβλίου, τοῦ κ. Meringer, Indogerm. Sprachwissenschaft σελ. 122 κέξ., ὅσα συντόμως καὶ συνωδᾶ ταῖς νεωτάταις ἐρευναις περὶ τούτων λέγονται.

«Μέχρις ἐπ' ἐσχάτων ἐνομιζέτο, ὅτι ἦτο δυνατόν ὁρμώμενοι οἱ γλωσσικοὶ ἐκ μόνων τῶν Ἰαπετικῶν γλωσσῶν νὰ σχηματίσωσιν ἔννοιάν τινα περὶ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς πρώτης κοιτίδος τοῦ Ἰαπετικοῦ προπάτορος ἔθνους. Εἰς τοῦτο δ' ὠρμῶντο ἐκ τῆς ἀρχῆς, ὅτι λέξις εὐρισκομένη ἐν πάσαις ἢ ἐν τισὶ τῶν Ἰαπετικῶν ἔθνων κατ' ἀνάγκην ὑπῆρχε καὶ ἐν τῇ πρώτῃ ἐκείνῃ γλώσσῃ, καὶ ὅτι καὶ τὸ ὑπ' αὐτῆς σημαινόμενον πρᾶγμα ἦν ἐπ' ἴσης γνωστὸν τῷ ἀρχηγέτῃ ἐκείνῳ λαῷ. Ἐπὶ τῇ βάσει δὲ ταύτῃ συνελέχθησαν πολλαὶ ὁμοίαι τοῦ πολιτισμοῦ δηλωτικαὶ λέξεις καὶ παρεβλήθησαν πρὸς ἀλλήλας καὶ ἐξ αὐτῶν συνήχθη ὁ πολιτισμὸς τοῦ Ἰαπετικοῦ ἔθνους. Οὕτω λ.χ. ἐπειδὴ ἡ λέξις βοῦς εἶναι κοινὴ πάσαις ταῖς Ἰαπετικαῖς γλώσσαις, συνεπέβαινον ὅτι αὕτη συγκατελέγετο τῷ θησαυρῷ τῶν λέξεων καὶ αὐτῆς τῆς πρώτης Ἰαπετικῆς γλώσσης. Τοῦτο κατ' ἀρχὴν εἶναι ὀρθόν, εἰ καὶ διὰ τούτου δὲν πιστοῦται εἰσέτι, ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι μόνον τμῆμά τι τοῦ ἔθνους ἐκείνου εἶχε τὴν λέξιν ταύτην, μετεδόθη δ' ἔπειτα αὕτη τοῖς λοιποῖς τμήμασιν. Ἐπειτα δεδόσθω ὅτι ὁ Ἰαπετικὸς λαὸς εἶχε τὸν βοῦν ἢ μᾶλλον εἶδος τι τοῦ βοός, ἀλλὰ διὰ τούτου πάλιν δὲν ὁμολογεῖται ὅτι ἤδη τότε καὶ εἶχον ἡμερώσει

αὐτὸν. Τοῦτο δύναται νὰ βεβαιωθῇ μόνον δι' ἄλλων συλλογισμῶν.

Ἄλλὰ καὶ τὸ ἐναντίον συμπέρασμα συνήγον, ἦτοι ὅτι ὁ Ἰαπετικός λαὸς ἠγνόει τὴν θάλασσαν, ἐπειδὴ αἱ ὅμοιαι πρὸς τὸ Λατινικὸν mare λέξεις εὐρίσκονται ἐν μόνοις τοῖς Ἰταλοῖς Κελτοῖς (muir), Γερμανοῖς (Γοτθ. mareī), Λιθουανοῖς (mares), Σλαύοις (morje)· ὁμοίως περὶ τοῦ ἁλατος (ἄλς, Λατ. sal, Κελτ. salann, Γοτθ. salt, Σλαυ. solī). Ἄλλ' ὁ λόγος οὗτος εἶναι ἀσύστατος, ὅπως καὶ πᾶς ἄλλος συλλογισμὸς συναγόμενος ἐκ τῶν σιωπωμένων. Διότι μετὰ τοῦ αὐτοῦ δικαίου θὰ ἠδύνατό τις νὰ συμπεράνῃ, ὅτι οὐδὲ τὸ γάλα ἠπίστατο ὁ Ἰαπετικός ἐκεῖνος λαός, ἐπειδὴ δὲν εὐρίσκομεν λέξιν τινὰ τοῦ γάλακτος δηλωτικὴν κοινὴν πάσαις ταῖς Ἰαπετικαῖς γλώσσαις. Μάλιστα καὶ τι ἕτερον δύναται τις νὰ συμπεράνῃ μετὰ τοῦ αὐτοῦ δικαίου, ὅτι δηλ. οὐδὲ υἱοὺς εἶχον οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι, διότι καὶ τούτων δηλωτικὴν οὐδεμίαν κοινὴν πάσαις ταῖς γλώσσαις εὐρίσκομεν λέξιν, πρὸβλ. υἱός, filius, Ἰνδ. sūnūs, Σλαυ. synŭ, Λιθουαν. sunūs, Γοτθ. sunus.

Ὅσῳ μείζονα ἔκτασιν ἔχουσιν αἱ παραβαλλόμεναι λέξεις, τοσούτῳ μείζων εἶναι ἡ πιθανότης ὅτι αὗται ἀνῆκον συμπάσῃ τῇ πρώτῃ Ἰαπετικῇ, μεγίστῃ δὲ τότε ὅταν εὐρίσκονται ἐν πάσαις ταῖς Ἰαπετικαῖς γλώσσαις, ὅταν εἶναι κοιναὶ πάσαις. Ὅταν δὲ λέξις τις ἀπαντᾷ ἐν τισι μόνον τῶν Ἰαπετικῶν γλωσσῶν, τότε δῆλον ὅτι καὶ ἡ λέξις αὐτὴ καὶ ἡ ὑπ' αὐτῆς σημαίνομένη ἔννοια ἦν ἱκανῶς παλαιά, εἶναι Ἰαπετικὴ· ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα νὰ πιστώσωμεν, ὅτι καὶ οἱ λοιποὶ Ἰαπετικοὶ λαοὶ εἶχον ἢ ὅτι οὐκ εἶχον τὴν λέξιν ταύτην, διότι δυνατόν κάλλιστα νὰ νοηθῇ καὶ ὅτι εἶχον μὲν πρότερον ἀλλ' ἀπώλεσαν ὕστερον καὶ ὅτι οὐδέποτε ἔσχον αὐτήν. Ὅ,τι ἄρα τοῦ Ἰαπετικοῦ πολιτισμοῦ εἶναι δυνατόν νὰ γνωσθῇ διὰ τῆς συγκριτικῆς τῶν γλωσσῶν ἐρεύνης, εἶναι τι πενιχρόν, ἐπειδὴ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ συνάγωμεν ἐκ τῆς ἐλλείψεως κοινῶν πάσαις ταῖς Ἰαπετικαῖς γλώσσαις λέξεων τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἦτο τὸ πρᾶγμα ἄγνωστον τῷ πρώτῳ Ἰαπετικῷ λαῷ.

Τὸ ζήτημα ἄρα περὶ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς πρώτης κοιτίδος

τοῦ προπάτορος ἡμῶν ἐκείνου λαοῦ θὰ λυθῇ ὑπὸ τῆς ἀρχαιολογίας καὶ ὑπὸ τῶν προϊστορικῶν ἐρευνῶν, καὶ τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης ὀφείλει ἐν τούτῳ νὰ ζητῇται ἡ συμβουλή. Θὰ εἶναι δὲ ταῦτα δυνατά, ὅταν κατορθωθῇ ν' ἀποδοθῶσι τῷ Ἰαπετικῷ λαῷ ὠρισμένα τινὰ λείψανα πολιτισμοῦ εἰλημμένα ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἐδάφους τῆς γῆς. Εὐτυχῶς δὲ φαίνεται ὅτι προσεγγίζει ὁ χρόνος οὗτος, ἐπειδὴ οἱ ἀνθρωπολόγοι (λ.χ. ὁ Virchow) εὐρίσκουσιν ὅτι τὸ νεολιθικὸν γένος παρέχει πλείστην ὁμοιότητα πρὸς τὸν Ἰαπετικὸν τύπον. Εἶναι ἄρα δυνατόν ν' ἀποδοθῶσι τῷ Ἰαπετικῷ λαῷ τὰ λείψανα τοῦ προϊστορικοῦ πολιτισμοῦ τῆς μέσης καὶ βορείου Εὐρώπης τῆς νεολιθικῆς περιόδου. Καθίσταται δὲ τοῦτο τοσοῦτον μᾶλλον πιθανώτερον, ὅσῳ πλείονες λόγοι ὑπάρχουσι πρὸς τὴν παραδοχὴν, ὅτι Ἰαπετικοὶ λαοὶ κατῴκουν ἐν Εὐρώπῃ ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων. Μόνη δὲ ἡ ἐρριζωμένη, ἀλλ' οὐδέποτε ἀποδειχθεῖσα δοξασία, ὅτι οἱ Ἰαπετικοὶ λαοὶ μικρὸν πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ιστορικῶν χρόνων μετανέστησαν ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην, ἣν αἰτία, ὅτι, προκειμένου περὶ ἐξερευνήσεως τοῦ πολιτισμοῦ τῶν λαῶν ἐκείνων, ἐνομίζετο ὅτι μόνη ἡ γλῶσσα αὐτῶν ἡδύνατο νὰ ἐξετασθῇ.

Ὅταν ἡ προϊστορικὴ ἐρευνα δυνηθῇ ν' ἀποδώσῃ τῷ Ἰαπετικῷ πρώτῳ λαῷ τὸ ἀνῆκον αὐτῷ μέρος ἐκ τῶν λειψάνων τοῦ παναρχαίου πολιτισμοῦ, θὰ δυνηθῇ νὰ περιγράψῃ καὶ τὴν ἐξέλιξιν αὐτοῦ κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους. Μόνη δὲ ἡ ἐξέτασις τῶν γλωσσικῶν φαινομένων δὲν ἀρκεῖ πρὸς τοῦτο, διότι ἡ συγκριτικὴ γλωσσολογία δύναται νὰ προβῇ μόνον μέχρι τοῦ πρώτου χωρισμοῦ τῶν Ἰαπετικῶν λαῶν ἢ μικρὸν ἔτι περαιτέρω. Πᾶσα δὲ ἡ ὑπερμεγέθης ἐξέλιξις τῆς γλώσσης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ πρὸ τῶν χρόνων τούτων ἐν ὀλίγοις μόνον σημείοις εἶναι προσιτὰ τῇ γλωσσικῇ ἐξετάσει. Ἀλλ' ὅμως καὶ πρὸ τῶν χρόνων τούτων θὰ ὑπῆρχον πάντως ἐν τοῖς Ἰαπετικοῖς μικραὶ τινες ἐν τῇ γλώσσῃ διαφοραί, καθ' ἃ καὶ μικραὶ τινες ἢ καὶ μεγάλαι ἐν τῇ ἀναπτύξει καὶ τῷ πολιτισμῷ.

Ὅτι δ' ἡ γλῶσσα ἐπιτρέπει ἡμῖν νὰ συμπεράνωμεν μετὰ τινος πιθανότητος περὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν τελευταίων χρόνων τῆς

συμβιώσεως τοῦ Ἰαπετικοῦ λαοῦ, τ'. ἔ. τῶν τελευταίων χρόνων ἐν οἷς ἠδύνατο ἔτι νὰ συνεννοῶνται πρὸς ἀλλήλους πάντες οἱ ἀπαρτίζοντες τὸν Ἰαπετικὸν ἐκεῖνον λαόν, εἶναι περίπου τάδε:

Ὁ Ἰαπετικὸς λαὸς δὲν ἠδύνατο ἔτι νὰ κατεργάζεται μέταλλα καὶ κατασκευάζῃ ἐξ αὐτῶν ὅπλα καὶ ἐργαλεῖα, εὕρίσκετο ἄρα ἔτι ἐν τῇ λιθίνῃ περιόδῳ. Ἦσαν κτηνοτρόφοι, ἀλλὰ καὶ ἡ γεωργία ἠδύνατο πάντως νὰ εἶναι γνωστὴ τμήμασί τισιν αὐτοῦ.

Εἰς ὀνομασίαν τοῦ χρυσοῦ εὕρίσκομεν ἐν ταῖς Ἰαπετικαῖς γλώσσαις πολλὰς λέξεις, 1) Ἰνδ. hātakam, Σλαβ. zlato, Γοτθ. gulth. Αἱ λέξεις αὗται δύνανται ν' ἀνάγονται εἰς ἀρχαιοτάτην Ἰαπετικὴν * gholtom. 2) Ἰταλ. * ausom, ἔθεν aurum, Λιθουαν. āuksas, ἅτινα δύνανται νὰ συγγενεύωσιν. Δάνειον ἐκ τῆς Λατινικῆς εἶναι τὸ Κελτικὸν or. 3) Ἰνδ. hīranya, Βακτρ. zaranya σχετιζόμενον πρὸς τὸ Ἰνδ. hārī = ὠχρόν, Βακτρ. zairi. Ἡ Ἑλληνικὴ λέξις χρυσοῦς εἶναι παρειλημμένη ἐκ τῆς Σημιτικῆς (ἐν τῇ πρώτῃ Σημιτικῇ θὰ ἐλέγετο * harūdu). Ἀλλ' εἰ καὶ κατὰ ταῦτα δὲν δύναται ν' ἀποδειχθῇ κοινὴ τις πάσαις ταῖς Ἰαπετικαῖς γλώσσαις ὀνομασία τοῦ χρυσοῦ, οὐχ ἥττον πολλοὶ λόγιοι ὑπολαμβάνουσι πιθανόν, ὅτι ὁ Ἰαπετικὸς λαὸς εἶχε γνῶσιν τοῦ χρυσοῦ.

Καὶ πρὸς χαρακτηρισμὸν τοῦ ἀργύρου εὕρίσκομεν διαφόρους χαρακτηρισμούς. 1) Γοτθ. silubr, Λιθουαν. sidābras, ἀρχ. Πρωσ. siraplis, Σλαβ. sīrebro. Ὁ πρῶτος τύπος, ἐξ οὗ παρήχθησαν οὗτοι, ἴσως ἐλήφθη ἐκ τινος οὐχὶ Ἰαπετικοῦ ἔθνους. 2) Ἰνδ. rajatā, Βακτρ. erezata, Λατ. argentum, Κελτ. * arganto, ταῦτα δ' ἀνάγονται εἰς ἀρχαιότατον τύπον * argnto. Τὸ δ' Ἀρμεν. artsath εἶναι κατὰ τὸν Kretschmer εἰλημμένον ἐκ τῆς Ἰρανικῆς. Ἐπειδὴ δὲ ἡ λέξις ἐπὶ τῆς σημασίας ταύτης ἀγνοεῖται ἐν τῷ Veda (rajatā δηλοῖ ἐν αὐτῷ ἀπλῶς λευκόν), διὰ τοῦτο διατείνονται, ὅτι ὁ Ἰαπετικὸς λαὸς ἠγνόει τὸν ἄργυρον.

Ἄλλη δ' ὁμοιότης, κατὰ τὰ φαινόμενα Ἰαπετικῆς ἀρχῆς, ἀπαντᾷ ἐν τῇ Ἰνδ. āyas, Βακτρ. ayanh, Λατ. aes, Γοτθ. ais. Ἀλλὰ τὸ ζήτημα, τί μέταλλον ἐδηλοῦτο διὰ τῆς ὀνομασίας ταύ-

της εἶναι σφόδρα δύσλυτον, ἐπειδὴ εἶναι δυνατόν νὰ σημαίνη ἐν τῷ Vīda τὸ ayas οὐχὶ χαλκὸν ἀλλὰ σίδηρον, καὶ ἐπειδὴ ἐν τῷ Avesta δὲν εἶναι σαφές, τί μέταλλον δι' αὐτοῦ σημαίνεται. Δυνατὸν νὰ ὑποληφθῇ, ὅτι ἡ Ἰαπετική αὕτη λέξις ἐδήλου τὸν χαλκὸν ἢ καὶ ἀπλῶς μέταλλον. Ἄν δ' ὁ λαὸς ἐκεῖνος εἶχε γνῶσιν καὶ τοῦ ὀρει-
 χάλκου, δὲν γίνεται δῆλον ἐκ τῆς γλώσσης. Ἀλλὰ δὲν φαίνεται πιθανὸν διότι ἡ λιθίνη περίοδος ἐκτείνεται ἐν τισιν Ἰαπετικοῖς λαοῖς μέχρις αὐτῶν τῶν ιστορικῶν χρόνων. Καὶ ἐν δυσὶ δὲ Γερμανικαῖς λέξεσι παρατηρεῖται ἀνάμνησίς τις τῆς λιθίνης περιόδου, ἥτοι πρῶτον ἐν τῇ λέξει Hammer (ἀρχ. Γερμ. hamar, ἀρχ. Σκανδ. hamarr, σημαίνει δὲ καὶ σφύραν καὶ πέτραν) συγγενεὶ τῷ Σλαβ. kamy (=λίθος), Λιθουαν. akmū, Ἰνδ. acmā, Ἑλλ. ἄκμων· ἐδήλου ἄρα κατ' ἀρχὰς τὴν λιθίνην σφύραν· ἔπειτα ἐν τῇ λέξει saxum, ἀρχ. Γερμ. sahs = ξίφος, καὶ δὴ ἐν ἀρχῇ ἐσήμαινε λιθίνην μάχαιραν, ἐκτὸς ἂν ἀνήκη τῇ ρίζῃ sek = τέμνειν, πρβλ. Λατ. secare.

Ἐκ τῶν ὅπλων δὲ δυνάμεθα ν' ἀπονειμώμεν τῷ Ἰαπετικῷ πρώτῳ ἔθνει τὸ τόξον (πρβλ., Ἑλλ. τόξον, Λατ. taxus (=σμίλαξ καὶ ἀκόντιον)) τὴν νευράν, (Ἑλλ. βίος, Ἰνδ. jyā), καὶ τὸ βέλος, (Ἑλλ. ἰός, Ἰνδ. ishū), ἕτερόν τι ὄπλον διὰ χειρὸς ριπτόμενον, (Ἑλλ. ἄκων, Ἰνδ. ācā = λίθος βαλλόμενος), τὸ ξίφος ἢ τὴν ξιφομάχαιραν (πρβλ. Ἑλλ. ἄορ, Ἰνδ. asi, Λατ. ensis, Βακτρ. ahi)· τὸν πέλεκυν (Ἑλλ. πέλεκυς, Ἰνδ. paragus, ἥτις εἶναι εἰλημμένη ἐκ τῆς Σημιτικῆς), καὶ τέλος τὸ δόρυ, (Ἑλλ. δόρυ, Βακτρ. dauru). Ἄλλ' ἂν αἱ ὁμοίαι ὀνομασίαι αὗται μὴ ἀποδεικνύωσι μέγα τι περὶ τῶν πρὸ τοῦ χωρισμοῦ χρόνων τῶν Ἰαπετικῶν λαῶν ἕνεκα τῆς μικρᾶς αὐτῶν γεωγραφικῆς ἐκτάσεως, ἐτι ἥσσαν ἀποδεικνύουσι τὰ τῶν ἀμυντικῶν ὅπλων ὀνόματα, περὶ ὧν καὶ καθ' ὅλον πληρίαν διατείνονται ὅτι ἦσαν ἄγνωστα τοῖς τότε. Ἄν δ' ὅμως παρὰ πάντα ταῦτα ἤθελεν ὑποτεθῇ, ὅτι ἠπίσταντο τὴν ἀσπίδα, ἀνάγκη νὰ ὑπολάβω-
 μεν συνφθὰ ταῖς ὀνομασίαις αὐτῆς ἐν ταῖς διαφοροῖς γλώσσαις, ἐτι συνέκειτο ἐκ ξύλου ἐπικεκαλυμμένου διὰ δέρματος ζῶων (πρβλ.

βοῦς βῶν = ἀσπίς καὶ βοῦς, Λατ. *seūtum* = ἀσπίς καὶ Ἑλλ. σκυῖτος = δέρμα), ἴσως δ' ἦτο πλεκτηὶ ἐκ ράβδων ἰτέας, διὸ καὶ Ἑλλ. ἰτέα ἐδήλου καὶ τὸ δένδρον ἰτέαν καὶ τὴν ἀσπίδα.

Τῶν μετέπειτα δὲ γνωστῶν κατοικιδίων ζῴων ἡπίστατο ὁ Ἰαπετικός λαὸς ἐκεῖνος τὸν βοῦν, τὸ πρόβατον, ἴσως καὶ τὴν αἶγα, τὸν χοῖρον, τὸν κύνα, καὶ τὸν ἵππον. Ἡμερωμένα φαίνονται τούτων ὁ βοῦς, τὸ πρόβατον, ἴσως ἡ αἶξ καὶ ὁ κύων. Λέξεις δὲ σφόδρα διαδεδομένη δηλωτικὴ τῶν ἐρίων ὑπεμφαίνει, ὅτι ἐνωρὶς ἔμαθον τὴν θαλασσιουργίαν τούτων. Παράδοξον δ' ὅμως προσπίπτει, ὅτι δὲν εὐρίσκεται κοινὴ πᾶσι τοῖς Ἰαπετικοῖς λαοῖς λέξις τοῦ γέλατος καὶ τοῦ ἀμέλγειν δηλωτικὴ. Κοινὸν δ' ὄνομα ποιμνῆς εὐρίσκετο ἐν τῇ Ἰνδ. *gārdhas* καὶ Γοτθ. *hairda*, αἷς καὶ τὸ *Hirte* ἀνήκει· ὑπολαμβάνουσι δ' ὅτι *pecus* ἐδήλου τὰ ποιμνιζόμενα· ἐν ἐνίαις γλώσσαις ἡ λέξις *pecus* μετέβη εἰς τὴν ἔννοιαν τῶν χρημάτων, τῆς κτήσεως. Αἱ ὅμοιαι καὶ δὴ συγκρινόμεναι λέξεις εἶναι αἱ ἀκόλουθοι:

Pecus, Λατ. *pecus*, *pecu*, Ἰνδ. *paṇus*, Γοτθ. *faihu*. (χρήματα ἐδήλωσε τὸ Λατ. *pecunia*, τὸ Γοτθ. *faihu*, τὸ Ἀγγλοσαξον. *feoh*).

Ποίμνη, Ἰνδ. *gārdhas*, Γοτθ. *hairda*.

Βοῦς, Ἑλλ. βοῦς. Ἰνδ. *gāus*, Λατ. *bos*, Κελτ. *bou*, *bo* Ἀρχ. Γερμ. *Kuo*, ἀρχ. Σκανδ. *Kyr*.

Βοῦς, (ὅ), Ἰνδ. *ukshā*, Γοτθ. *auhsa*, Κυμρ. *ych*.

Ταῦρος, πλείονες ὀνομασίαι· 1) Γοτθ. *stiur* Ἰνδ. *stāvira* = παχύς, χονδρὸς (ἐν *Rig-vēda* ἐπίθετον τοῦ ταύρου), Βακτρ. *staorem* = μέγα ζῶον. Αἱ ὀνομασίαι αὗται κατάγονται ἐκ τῆς Ἰαπετικῆς πρώτης γλώσσης· 2) ταῦρος, Ὁμбр. *turuf*, ἀρχ. Πρωσ. *tauris*, Σλαβ. *turu*. Τὸ Λατίν. *taurus* ἐλήφθη ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς. 3) Γαλατικὸν *tarvos*, ἀρχ. Ἰρλανδ. *tarb*· ἐκ τούτων ἐλήφθη τὸ Φιννικὸν *tarvas* καὶ τὸ Ἑσθνικὸν *tarw* = βοῦς. Ἀμφίβολον εἶναι ἂν αἱ ὑπ' ἀριθ. 2 καὶ 3 λέξεις εἶναι συγγενεῖς πρὸς ἀλλήλας· αἱ δ' ὑπ' ἀριθ. 2 λέξεις δύνανται νὰ

ἔχωσι τὴν ἀρχὴν ἐκ τῆς Σημιτικῆς (ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ Σημιτ. tauru ἢ thauru).

Ἡ βοὺς Ἰνδ. vacā, Λατ. vacca(?).

Ἡ μόσχος, Ἰνδ. vatsās, Λατ. vitulus, ἀρχ. Γερμ. widar (= κριός). Ἡ λέξις συνάπτεται πρὸς τὸ Ἰαπετικὸν νέτος = ἔτος καὶ δηλοῖ κυρίως ἐτήσιος, ἐνιαύσιος.

Τὸ πρόβατον, Ἑλλ. ὄις, Ἰνδ. āvis, Λατ. ovis, ἀρχ. Γερμ. ouwī, Λιθουαν. avis, Σλαβ. ovica.

Ἡ αἶξ, 1) Ἰνδ. ajā, Λιθουαν. ozys, 2) Ἑλλ. αἶξ, Ἀρμεν. aic. Δυνατὸν ἀμφοτέραι αἱ ὁμάδες αὗται νὰ ἐνῶνται ἐν τῇ ρίζῃ ā(i)g.

Ἡ χοῖρος, Ἑλλ. ὕς καὶ σὺς, Ἰνδ. sū-karās, Λατ. sūs, ἀρχ. Γερμ. sū (sau) καὶ ὑποκοριστικὸν τούτου swin = schwein.

Ἡ ἵππος, Ἑλλ. ἵππος Ἰνδ. āśvas, Λατ. equus, Ἰρ. ech Ἀγγλοσαξ. ehu, Λιθουαν. asznà = ἡ ἵππος.

Ἡ κύων, Ἑλλ. κύων, Ἰνδ. vñā, Λατ. canis, Ἰρ. cú, Γοτθ. hunds, Λιθουαν. szū.

Τῶν ἄλλων ζώων ἠπίσταντο οἱ Ἰαπετικοὶ κατὰ τὰ φαινόμενα τὸν λύκον, τὴν ἄρκτον, τὸν ὕδρον, τὸν μῦν, τὸν λαγὼν, τὸν κάστορα, ὅπως εἰκάζεται ἐκ τῶν ἐπομένων ὁμοιοτήτων.

Ἡ λύκος, Ἑλλ. λύκος, Ἰνδ. vrcas, Λατ. lupus, Γοτθ. vulfs, Λιθουαν. vīlkas, Σλαβ. vlūkū.

Ἡ ἄρκτος, Ἑλλ. ἄρκτος, Ἰνδ. rkshas Λατ. ursus, Ἰρ. art.

Ἡ ὕδρος, Ἑλλ. ὕδρος, Ἰνδ. udrās, ἀρχ. Γερμ. ottar, Λιθουαν. udrā, Σλαβ. vydra.

Ἡ μῦς, Ἑλλ. μῦς, Ἰνδ. mūsh, Λατ. καὶ ἀρχ. Γερμ. mūs, Σλαβ. mysī.

Ἡ λαγώς, Ἰνδ. śaśās, ἀρχ. Γερμ. haso.

Ἡ κάστωρ, Βακτρ. bawri, Λατιν fiber, ἀρχ. Γερμ. bibar, Λιθουαν. bebrus, ἀρχ. Σλαβ. bebru.

Τὸ μόνον ἐν δάσει φυόμενον δένδρον, οὗ τὸ ὄνομα κέκτηται

μεγάλην ἔκτασιν, εἶναι ἡ σημύδα, πρβλ. Ἰνδ. bhū'rjas, ἀρχ. Γερμ. birihha, bireha, Λιθουαν. bėrzas, Σλαυ. brěza. Ἦττονα ἔκτασιν ἔχει ἡ ὁμοιότης φᾱγός, Ἑλλην. φᾱγός φηγός, Λατ. fāgus, ἀρχ. Γερμ. buohha.

Συνήθης καὶ προσφιλὴς πολλοῖς εἶναι ἡ δοξασία ὅτι ὁ ἄνθρωπος πανταχοῦ διήνυσε τρεῖς βαθμίδας πολιτισμοῦ, τὴν τοῦ κυνηγοῦ, τὴν τοῦ νομάδος ποιμένος καὶ τρίτην τὴν τοῦ μονίμου γεωργοῦ, καὶ ταύτας κατὰ ταύτην τὴν τάξιν. Ἀλλ' ἐπ' ἐσχάτων ἡγέρθησαν μεγάλαι ἀντιρρήσεις κατὰ τῆς θεωρίας ταύτης, λόγῳ ὅτι ἡ κτηνοτροφία οὐδαμῶς εἶναι ἀπλουστέρα πρωτογενοῦς τινος γεωργίας, ὅτι δύναται μὲν ἀληθῶς νὰ ἔχῃ ὑπάρξει ἡ κτηνοτροφία πρὸ τῆς γεωργίας, ἀλλ' ἐπ' ἴσης καὶ ἡ γεωργία πρὸ τῆς κτηνοτροφίας. Ὅτι τοῦτο κρίνεται ὅλως ἐκ τοπικῶν σχέσεων· ὅτι δ' ὁμοίως εἶναι δυνατόν λαός τις μόνιμος καὶ γεωργικός, ἐξωσθὲς ἐκ τῶν χωρῶν αὐτοῦ, νὰ ἔχῃ ἔλθει εἰς ἀκαταλλήλους πρὸς γεωργίαν χώρας καὶ δὴ νὰ ἔχῃ ἀναγκασθῇ νὰ καταστῇ νομαδικός. Ἐπειδὴ δ' ἀληθῶς ἡμεῖς λαμβάνοντες πρὸ ὀφθαλμῶν πάσας τὰς γνωστὰς σχετικὰς ἀναλογίας, δὲν δυνάμεθα νὰ ὁμολογήσωμεν πλήρη καὶ τελείαν ὁμοιότητα ἐν τῷ πολιτισμῷ τῶν Ἰαπετικῶν πρὸ τοῦ χωρισμοῦ αὐτῶν, ἐπιτρέπεται ἡμῖν νὰ ὑποτοπᾶσωμεν ὅτι καὶ πρὸ τοῦ χωρισμοῦ αὐτῶν ὑπῆρχον διαφοραὶ ἐν τούτῳ.

Αἱ ἀκόλουθοι γλωσσικαὶ ὁμοιότητες ληφθήτωσαν ὑπ' ὄψιν.

Ἀρόω, λατ. arare, Γοτθ. arjan, Λιθουαν. árti, Σλαυ. orati. Ἡ λέξις ἄρα αὕτη εἶναι σφόδρα διαδεδομένη παρὰ τοῖς δυτικοῖς Ἰαπετικοῖς λαοῖς. Δυνατὸν δὲ καὶ ὁ ἀγρός. Λατ. ager, Γοτθ. akrs ν' ἀνήκῃ ρίζῃ τινὶ ag = ἄγειν· καὶ δὴ ἐδήλου τὸ κατ' ἀρχὰς ἀπλῶς νομῆν, ἔπως ἐν τῇ Ἰνδ. ajras = πεδίον, ἀγρός.

Κεκαλλιεργημένος ἀγρός, Ἑλλ. ἄρουρα, Ἰνδ. urvárā.

Τὸ ὑννίον, Ἑλλ. εὐλάκα, Ἰνδ. vrkas. Ἀλλ' αἱ ὁμοιότητες αὗται δὲν εἶναι ἐπαρκεῖς ἵν' ἀποδείξωσιν ὅτι ἡ γεωργία ἦν γνωστὴ πᾶσι τοῖς Ἰαπετικοῖς· δὲν εἶναι δ' ὅμως ἀδύνατον καὶ νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι ἦν γνωστὴ τῷ δυτικῷ τμήματι αὐτοῦ, ἢ καὶ ὅτι ἦν μὲν πᾶσι

γνωστή, ἀλλ' ἐξέλιπε παρὰ τοῖς ἀνατολικοῖς τμήμασιν, ὅτε εὐρέθησαν ἐν χώραις ἀκαταλλήλοις πρὸς γεωργίαν.

Οὐδὲν ἀποδεικνύει ἡ ἰσότης Λατ. grānum, Γοτθ. kaur̃n, Λιθουαν. zirnis (= πῖσον) Σλαν. zruno ('Ἰνδ. jīrnā ἀντιστοιχεῖ μόνον κατὰ τὸν τύπον), διότι κατ' ἀρχάς δὲν ἐσήμαινε τοὺς χόνδρους ἢ κόκκους τοῦ σίτου. Ὁμοίως οὐδὲν ἀποδεικνύουσιν αἱ ὁμοιότητες ζειά, 'Ἰνδ. yava Λιθουαν. javai (= σῖτος), κριθαί, Λατ. hordeun ἐκ horzdejom, ἀρχ. Γερμ. gersta· διότι αὗται ἀποδεικνύουσι μόνον ὅτι οἱ διὰ τούτων σημαινόμενοι καρποὶ ἦσαν μέρει τινὶ μικρῷ ἢ μεγάλῳ τῶν Ἰαπετικῶν γνωστοί, οὐχὶ δ' ὅτι καὶ ἐκαλλιεργοῦντο ὑπ' αὐτῶν.

Τῶν δ' ὥρων τοῦ ἔτους ἀποδείκνυνται διὰ τοῦ θησαυροῦ τῶν Ἰαπετικῶν γλωσσῶν τρεῖς γνωσταί, ἔαρ, χειμῶν, καὶ θέρος· ὁμοίως δὲ καὶ ὀνομασία τοῦ μηνός, ὑφ' ἣν ἐννοεῖται ὁ σεληνιακὸς μῆν.

Τὸ ἔαρ, Ἑλλ. ἔαρ, 'Ἰνδ. vasantás, Λατ. ver, ἀρχ. Σκανδ. vár, Σλαβ. vesna.

Τὸ θέρος, 'Ἰνδ. sámā = ἔτος, Ἀρμεν. marn = θέρος, ἀρχ. Κελτ. sam, samrad, ἀρχ. Γερμ. sumar.

Ὁ χειμῶν, Ἑλλ. χειμῶν, 'Ἰνδ. himás, (= ψυχρός) hēmantás = χειμῶν, Λιθουαν. zēmá, Σλαβ. zima. Πρὸς τὸ Λατ. hiems παραβλητέον τὸ Βακτρ. zyāo, Ἑλλ. χιών.

Μῆν καὶ σελήνη συμπίπτουσι πολλάκις γλωσσικῶς· 'Ἰνδ. mās = μῆν καὶ σελήνη, Ἑλλ. μῆν καὶ μήνη, Λατ. mensis, Ἀρμεν. amis = μῆν, Κελτ. mí = μῆν, Γοτθ. mena = σελήνη, menoths = μῆν, Λιθουαν. mėnu = μῆν καὶ σελήνη, καὶ mėne-sis = μῆν, Σλαβ. mėsenčī = μῆν καὶ σελήνη.

Περὶ δὲ τῶν ἐδεσμάτων καὶ ποτῶν τῶν Ἰαπετικῶν ὀλίγα μόνον διδάσκει ἡ γλῶσσα. Ὡς κτηνοτρόφοι θὰ ἦσαν πάντως κρεοφάγοι· ἂν δὲ καὶ ἐκ καρπῶν τινων κατεσκεύαζον εἶδος τι ἄρτου, εἶναι ἀμφίβολον· ὅτι δ' ἠγγόουν τὸ ἄλας, δὲν ἀποδείκνυται. Βέβαιον

δ' ὅμως εἶναι ὅτι δὲν εἶχον τὸν οἶνον, ἀλλ' ἡδύνατο ἴσως νὰ κατασκευάζωσιν ὅπωςδὴποτε μεθυστικόν τι ποτόν.

Πρὸς ἐνδυμασίαν τῶν Ἰαπετικῶν πιθανὸν ὅτι ἐχρησίμευον πρὸ πάντων τὰ δέρματα τῶν ζώων συγκρατούμενα διὰ πορπῶν, εἰ καὶ ἐλλείπει ἡ κοινὴ γλωσσικὴ ὀνομασία τῆς πόρπης (πρβλ. ἀρχ. Γερμ. haft = δεσμός, Λατ. capio). Ἀγνωστον δ' εἶναι κατὰ πόσον ἠπίσταντο τὸ ὑφαίνειν ἢ καὶ μόνον τὸ πλέκειν.

Ὑφαίνειν, Ἑλλ. ὑφαίνω, Ἰνδ. ūrna — vābhis = ἀράχνη, κατὰ λέξιν ἐριο-ὑφαντῆς, ἀρχ. Γερμ. weban.

Νέω, Ἑλλ. νέω, ἀρχ. Γερμ. nājan, Λατ. neo, Κέλτ. snāthe = κλωστή· πρβλ. schnur, ὥστε ἡ ῥίζα *nē καὶ *snē.

Καὶ αἱ κατοικίαι τῶν Ἰαπετικῶν δὲν δύνανται ἢ νὰ ὑποτεθῶσι σφόδρα πρωτογενεῖς καλύβαι· ἀγνωστον δ' ἂν ἦσαν ὄντως ἐκ ξύλων κατεσκευασμέναι ἢ ἂν εἶχον ἀπλῶς ξυλίνην στέγην.

Ὁ οἶκος, Ἑλλ. δόμος, δέμειν, Ἰνδ. damas, Λατ. domus Σλαβ. domŭ. Τούτοις ἀνήκει καὶ τὸ ἀρχ. Γερμ. zimbar = δωμάτιον, καὶ τὸ Γοτθ. timrjan = δέμειν. Ἡ Ἀρία ὁμοφυλία οὐδεμίαν ἔχει ἀντίστοιχον λέξιν. Εὐρίσκεται δ' ὅμως ἄλλη τις λῖαν διαδεδομένη ῥίζα teks, ἥτις ἴσως ἐξ ἀρχῆς εἶχε τὴν ἔννοιαν τοῦ δέμειν· πρβλ. Ἰνδ. taksh- = πελεκᾶν, tākshā = τέκτων, Ἑλλ. τέκτων, Λιθουαν. taszyti = πελεκᾶν, ἀρχ. Γερμ. dehsa = σκαπάνη, καὶ σχετίζεται πρὸς οἰκοδομίαν ἐκ πελεκητῶν ξύλων καταρτιζομένην. Πρὸς τὴν αὐτὴν ῥίζαν συνδέεται καὶ τὸ ἀρχ. Γερμ. dahs (= ὁ τρόχος), ἴσως ὀνομασθεῖς οὕτω διὰ τὴν οἰκοδομητικὴν ἱκανότητα αὐτοῦ.

Ἡ Θύρα. Ἑλλ. Θύρα, Ἰνδ. dvārāu καὶ dvāras (καὶ dur-), Λατ. fores, Γοτθ. daur καὶ daurons (πληθ.), Λιθουαν. dūrys, Σλαβ. dvīrŭ, εἶναι δ' ἄξιον παρατηρήσεως ὅτι ἡ λέξις οὕτω συχρὰ λέγεται ἐν τῷ πληθυντικῷ καὶ δυϊκῷ ἀριθμῷ.

Τὸ πῦρ ἦν πασίγνωστον τοῖς Ἰαπετικοῖς, ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ ὀρισθῇ, ἂν ἔκαιον αὐτὸ ἐντὸς τῶν καλυβῶν ἢ πρὸ αὐτῶν.

Ἑσχάραν δὲ πιθανῶς δὲν εἶχόν, ἀλλὰ μᾶλλον λάκκον τινά, ἐν ᾧ ἀνῆπτον τὸ πῦρ.

Ἑσχάρα, Γοτθ. azgo = κονία καὶ Ἑλλ. ἄσβολος.

Ἑστία, Γοτθ. haúri = ἀνθραξ, ἀρχ. Γερμ. herd = ἐστία, Λατ. cremare.

Τὸ πῦρ, Λατ. focus πρὸς τὸ fax = δᾶς ἢ πρὸς τὸ φῶγω, ἀρχ. Γερμ. bacchan = ἔψειν.

Τὴν ἀπλὴν ἁμαξαν φαίνονται ἐπιστάμενοι οἱ Ἰαπετικοί.

Ἑλλ. ὄχος, Ἰνδ. vāhanam, Λατ. vehiculum, ἀρχ. Γερμ. wagan Λιθουαν. vezimas, Σλαβ. vozū. Ἄλλ' αἱ λέξεις αὗται συμφωνοῦσι μόνον κατὰ τὴν ῥίζαν vegh = veheze, κινεῖν.

Ὁ κύκλος, Ἰνδ. cakrām, Ἀγγλοσαξ. hveohl.

Ὁ ἄξων, Ἰουδ. ákshas, Λατ. axis, ἀρχ. Γερμ. ahsa, Λιθουαν. aszis, Σλαβ. osī.

Ἡ πλήμνη, Ἰνδ. nābhis, ἀρχ. Γερμ. nabas

Ὁ ῥυμός, Λατ. tēmo, ἀρχιγερμ. dīhsala.

Ὁ ζυγός, τὸ ζυγόν Ἰνδ. yugām, Λατ. jugun, Γοτθ. juk, Λιθουαν. jungas, Σλαβ. igo.

Ἐὰν δὲ πολλάκις εἶναι οὕτω δύσκολον νὰ συνάγωνται ἐκ τῶν γλωσσικῶν τούτων ὁμοιοτήτων συμπεράσματα περὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Ἰαπετικῶν προκειμένου περὶ συγκεκριμένων ὅλως πραγμάτων, αὐτόδηλον ὅτι τὸ δύσκολον τοῦτο πολλαπλασιάζεται, ὅταν παραβάλλωνται ὅμοιαι λέξεις ἀφηρημένης ἐννοίας. Σχεδὸν πάντα ἔσα ἐνόμισαν ὅτι ἡδύναντο νὰ συναχθῶσιν ἐκ μόνης τῆς γλώσσης περὶ τῆς οἰκογενείας, περὶ τοῦ γάμου, περὶ κοινωνικῶν καθεστώτων, δὲν δύνανται νὰ ὑποστῶσιν αὐστηρὰν κριτικὴν.

Γαμέτης, οἰκοδεσπότης, Ἑλλ. πόσις, δεσ-πότης, Ἰνδ. pátis = κύριος, dāmpatis ἢ pátis dán = κύριος τοῦ οἴκου, Γοτθ. bruth-faths, Λιθουαν. pàts = γαμέτης. Πρὸβλ. τούτοις ἔτι δέσποινα. Τὸ Ἰνδ. dán εἶναι ἔπως τὸ Ἑλλ. δεσ-γενική τοῦ δῶ δῶμα = Ἰαπετικῶν dems.

Κώμη, Ἰνδ. vīs = οἶκος, κατοικία, φυλή, Ἑλλ. οἶκός-δε,

(Ἑλλ. οἶκος = Ἰνδ. *vēśās*), Λατ. *vīcus* = κώμη, περιοικίς, Γοτθ. *veihs* = πολίχνη, Λιθουαν. *vėsz-pats* = Θεός, κύριος, Σλαβ. *vīsi* = κώμη. Πρὸς τὸ Λιθουαν. *vėszpats* παραβάλλεται τὸ Ἰνδ. *viśvātis* = κύριος, οἰκοδεσπότης, *viśvapatī* = οἰκοδέσποινα, δυϊκὸς *viśvātī* = οἰκοδεσπότης καὶ οἰκοδέσποινα.

Ἄλλ' αἱ ὁμοιότητες αὗται οὐδὲν ἕτερον διδάσκουσιν ἢ ὅτι ὁ οἶκος εἶχεν οἰκοδεσπότην καὶ ὅτι τὰ *vik* ὁμοίως εἶχον κύριον. Ἄλλὰ τίς ἢ πρώτη κατὰ τοὺς παναρχαίους ἐκείνους χρόνους σημασία τῶν *vik*, δὲν εἶναι ἐντελῶς σαφές.

Διὰ τῆς συγκρίσεως τῶν μύθων τῶν ἐπὶ μέρους Ἰαπετικῶν ἔθνων ἐπεχείρησαν νὰ ἀνεύρωσι τὴν θρησκείαν τοῦ Ἰαπετικοῦ πρώτου λαοῦ, διὸ καὶ ἐγένετο λόγος περὶ συγκριτικῆς μυθολογίας, πρὸ πάντων δ' ἐταύτιζον τοὺς θεούς, ὧν τὰ ὀνόματα ἀνευρίσκοντο ἐν πολλαῖς γλώσσαις. Ἄλλ' ἐλάχισται τῶν συγκρίσεων τούτων ὑπελείφθησαν ἐν ἰσχύϊ.

Ζεύς, Ἰνδ. *dyāus*, Λατ. *Juppiter*. Ἀπὸ τούτων χωρίζουσιν ἐπ' ἐσχάτων τὸ ἀρχ. Γερμ. *Ziu*, τὸ Ἀγγλοσαξ. *Tig*, τὸ Σκανδ. *Tyr*, ἀλλ' ἴσως οὐκ ὀρθῶς. Τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ ἀπαντᾷ πολλαχῶς συντεθειμένον μετὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ πατρὸς, πρβλ. Ζεῦ πάτερ, Ἰνδ. *dyāush pitar*, Λατ. *diespiter, Juppiter*, Οὐμβρ. *Jupater*.

Λιθουαν. *Perkūnas* = θεὸς τοῦ κεραυνοῦ, Σκανδ. *Fjorgynn*.

Ἰπάρχουσι δὲ καὶ δύο καθολικαὶ τοῦ θεοῦ ὀνομασίαι.

Ἰνδ. *dēvās*, ἀρχ. Λατ. *deivos*, Σκανδ. *tívar*, Λιθουαν. *dėvas*, μεθ' ὧν συνάπτεται νῦν καὶ τὸ ἀρχ. Γερμ. *Ziu*.

Ἀρχ. Περσ. *baga* = θεός, Σλαβ. *bogŭ*.

Ἱερὰ, θυσία, Βακτρ. *spenta* = ἱερός, ἅγιος, Λιθουαν. *szventas*, Σλαβ. *sventŭ* καὶ Γοτθ. *hunsŭ* = θυσία.

Ἱερεὺς, Ἰνδ. *brahmā*, Λατ. *flāmen*.

Σφάγια, Λατ. *victimā*, Γοτθ. *veihs* = ἱερός.

Τὸ ζήτημα περὶ τῆς πρώτης κοιτίδος τῶν Ἰαπετικῶν δὲν ἔτυχεν εἰσέτι ἐπαρκoῦς λύσεως, εἰ καὶ μέγιστοι κόποι κατεβλήθησαν

πρὸς τοῦτο. Ὅσον δὲ καὶ ἂν ἐξετάζηται καὶ βασανίζηται ἡ γλῶσσα, οὐδὲν ἄλλο διδάσκει ἢ ὅτι οἱ προπάτορες ἡμῶν ἐκεῖνοι κατῴκουν χώραν ἐπὶ τῶν ὑδάτων τῆς ὁποίας ἔπλεον κωπήρη πλοιάρια, ἐν ᾗ ἐφύετο ἡ σημύδα καὶ τις ἕτερος καρπὸς ἔχων καλάμην, ἀλλ' οὐχὶ ἀκριβῶς δυνάμενος νὰ ὀρισθῇ (*jeno-), ἐφ' ἣν ὁ χειμὼν ἔφερε χιόννας, καὶ ἐν ᾗ διεκρίνοντο αἰσθητῶς τρεῖς ὥραι τοῦ ἔτους, ἔαρ, θέρος καὶ χειμῶν. Αἱ ὁμοίαι λέξεις, ἐφ' ὧν στηρίζονται ταῦτα, παρετέθησαν ἤδη ἐν μέρει, ὑπολείπονται δ' ἔτι ταῦτα:

Πλοῖον, Ἑλλ. ναῦς, Ἰνδ. nāus, Λατ. navis, Κελτ. nau, Σκανδ. nōr.

Κώπη, Ἑλλ. ἑρετμός, Ἰνδ. aritram, Λατ. rēmus, Κελτ. rāme, ἀρχ. Γερμ. ruodar.

Δῆλον ἄρα ὅτι τὰ γλωσσικὰ τεκμήρια οὐδὲν περὶ τῆς πρώτης κοιτίδος τῶν Ἰαπετικῶν διδάσκουσι σαφές καὶ ὠρισμένον. Διότι κατ' αὐτὰ ἡδύνατο αὕτη νὰ κεῖται σχεδὸν πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀσίας πλὴν τῶν μεσημβρινῶν χωρῶν αὐτῶν. Ἐκ τῆς ἐλλείψεως δὲ κοινῆς τινος λέξεως δηλούσης τὴν θάλασσαν ἤκασαν ὅτι ἡ χώρα τῶν Ἰαπετικῶν ἐκείνων ἦτο μεσόγαιος, ἀλλ' ἅπαντες οἱ ἐκ τῶν σεσιωπημένων συλλογισμοὶ εἶναι ἀνίσχυροι. Πρὸς δὲ τούτοις λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν κατὰ τοὺς συλλογισμοὺς καὶ ἐρεῦνας ταύτας καὶ ἡ φάγος—φηγός καὶ ἡ σημύδα καὶ τὸ ἄλας. Ἀλλὰ τῇ ἄλας ὀφείλει νὰ μὴ λαμβάνηται πρὸ ὀφθαλμῶν δι' ὃν λόγον καὶ ἡ θάλασσα. Ἡ δὲ φηγὸς ἀνήκει τοῖς Ἑλλήσιν, Ἰταλοῖς (fagus), Γερμανοῖς (buohha) κλπ. Οἱ δὲ Σλαῦοι παρέλαβον τὴν λέξιν ἐκ τῆς Γερμανικῆς, ἀφοῦ συνέβη ἡ μετακίνησις τῶν φθόγγων, διὸ λέγεται μετὰ τοῦ k, buky, τοῦτο δ' ἐρμηνεύεται ἐκ τούτου ὅτι οἱ Σλαῦοι κατὰ τὸν χρόνον τοῦ δανεισμοῦ τῆς λέξεως ταύτης κατῴκουν ἐκεῖθεν τῆς ζώνης, ἐν ᾗ φύεται ἡ φηγός.

Ἀλλὰ τῶν γλωσσῶν καὶ αἱ συγγενικαὶ σχέσεις καὶ ὁ λεξιλογικὸς θησαυρὸς πείθουσιν, ὅτι ἡ ἐν τοῖς ἱστορικοῖς χρόνοις ἐπικρατοῦσα τῶν γλωσσῶν τάξις κατ' ἀνάγκην εἶναι ἀρχαία καὶ ὅτι εἶναι ὅλως περιττὸν νὰ παραδεχώμεθα μεγάλας καὶ ἐκτενεῖς μετανα-

στεύσεις. Οἱ Ἰαπετικοὶ ἠδύναντο κατὰ τοὺς χρόνους τῆς πρώτης κινήσεως αὐτῶν νὰ κατοικῶσιν ἐν τῇ μέσῃ Εὐρώπῃ μέχρι τῶν Ῥωσικῶν Σιβηρικῶν στεππῶν καὶ ἐντεῦθεν νὰ ἐκταθῶσι κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις. Τὸ ἀνατολικὸν δὲ τμήμα, οἱ μετέπειτα Ἰνδοὶ καὶ Ἰρανικοί, ἦσαν ἴσως τότε καθ' ὁλοκληρίαν κάτοικοι στεππῶν, πρὸς ὃ δὲν ἀντιβαίνει ὅτι καὶ παρ' αὐτοῖς εὐρίσκεται ἡ σημύδα, ἐπειδὴ τὸ δένδρον τοῦτο δὲν εἶναι ὅλως ἄγνωστον ἐν ταῖς στέππαις.

Ὁ πρῶτος δὲ χωρισμὸς τῶν Ἰαπετικῶν συνέβη ἴσως ἐπὶ Εὐρωπαϊκο-Ἀσιατικοῦ ἐδάφους. Ἐπειδὴ δ' ὅμως τὸ Rig-vēda ἕνεκα ἀστρονομικῶν λόγων ὀφείλει νὰ χρονολογηθῇ χιλιετηρίδας τινὰς π. Χ., ὁ δὲ πρῶτος οὗτος χωρισμὸς δὲν δύναται νὰ εἶναι νεώτερος τοῦ 5,000 π. Χ., πιθανὸν δὲ τοῦναντίον πολὺ παλαιότερος. Ἐὰν δ' ἤδη οὕτως ἀνερχώμεθα εἰς παλαιωτάτους σκοτεινοὺς χρόνους, αὐτόδηλον ὅτι θέλοντες ν' ἀνεύρωμεν τὸν μικρὸν ἐκεῖνον λαόν, ἐξ οὗ παρήχθησαν οἱ κατὰ τε τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν γλῶσσαν ποικίλλοντες Ἰαπετικοὶ τοῦ πρώτου χωρισμοῦ, εἰσερχόμεθα εἰς πλήρες καὶ ψηλαφητὸν ἀντικρὺ σκότος, ὅπερ οὐδὲν ἐπιστημονικὸν φῶς οὔτε νῦν οὔτ' ἐν τῷ μέλλοντί ποτε θὰ δυνηθῇ νὰ διαφωτίσῃ.

Διὰ μόνης δὲ τῆς βοηθείας τῆς φυσικῆς ἀνθρωπολογίας καὶ τῆς προϊστορικῆς ἐρεῦνης, αἵτινες ὅμως καὶ σήμερον ἔτι παλαίουςι πρὸς μεγάλας ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτῶν οἴκῳ δυσκολίας, θὰ καταστῇ ποτε δυνατόν νὰ ἐξευρεθῇ ἀπόκρισις ἐπαρκῆς καὶ ἡτιολογημένη εἰς τὸ ζήτημα περὶ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς πρώτης κοιτίδος τοῦ Ἰαπετικοῦ ἔθνους. Ἡ δ' ἀπόκρισις, ἣν μόνῃ ἡ γλῶσσα παρέχει, δὲν δύναται νὰ κριθῇ ἐπαρκῆς». Τοσαῦτα ὁ Meringer].

ΕΒΔΟΜΟΝ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑ

Γλώσσαι καὶ φιλολογίαι τῆς Γερμανικῆς, Σλαυικῆς, Λιθουανικῆς, Κελτικῆς, Ἰταλικῆς, Ἑλληνικῆς, Ἰρανικῆς καὶ Ἰνδικῆς ὁμοφυλίας τῆς Ἰαπετικῆς γλωσσικῆς ὁμοεθνίας. — Σπουδαιότης τῶν γλωσσῶν τούτων καὶ τῆς γνώσεως αὐτῶν. — Θέσις τῶν Ἰαπετικῶν ἐθνῶν ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ. — Ἡ ἐπὶ τῶν Ἰαπετικῶν γλωσσῶν στηριζομένη γλωσσικὴ ἐπιστήμη εἶναι βάσις καὶ τὸ θεμέλιον τῆς καθόλου γλωσσικῆς ἐπιστήμης.

Ἐν τῷ προηγουμένῳ Ἀναγνώσματι ἐπεράναμεν τὰς ἐρεῦνας ἡμῶν περὶ τῶν νόμων τῆς ἀναπτύξεως τῆς γλώσσης καὶ περὶ τῆς ἐπιδράσεως αὐτῶν ἐπὶ τὴν σύστασιν γλώσσης τινὸς καὶ ἐπὶ τὴν γένεσιν τῶν γλωσσικῶν διαφορῶν, ἐπράξαμεν δὲ τοῦτο διὰ τῆς ἐξετάσεως καὶ ἐξελέγξεως πλημμελῶν τινων δοξασιῶν περὶ τῆς διασπάσεως τῶν γλωσσῶν εἰς διαλέκτους καὶ περὶ τῆς λεγομένης ἐπιδράσεως τῆς καλλιεργίας τῆς γραμματικῆς καὶ τῆς φιλολογίας ἐπὶ τὸ φαινόμενον τοῦτο τῶν ἀναπτυσσομένων διαφορῶν.

Μετὰ τοῦτο δ' ἐτέθη τὸ ζήτημα, πῶς καὶ κατὰ πόσον εἶναι δυνατόν στηριζόμενοι, ἐφ' ὧν ἐθήκαμεν γενικῶν προτάσεων, νὰ ἐρμηνεύσωμεν τὴν κατὰ τὸ φαινόμενον ἄπειρον καὶ ἀδιευκρίνητον πολλαπλότητα τῶν ὑπαρχουσῶν γλωσσῶν καὶ νὰ τακτοποιήσωμεν καὶ διαιρέσωμεν αὐτὰς εἰς τινὰ συστήματα συνφθὰ τῇ φύσει αὐτῶν. Ἐπετύχομεν δὲ ν' ἀνεύρωμεν τὴν γενεαλογίαν τῶν Ἰαπετικῶν γλωσσῶν καὶ δὴ καὶ τῆς ἡμετέρας, ἣν οὕτω διέγνωμεν οὖσαν μέλος γλωσσικῆς ὁμοεθνίας στενωῶς συγγενῶν γλωσσῶν, ἥτοι σχεδὸν πασῶν τῶν Εὐρωπαϊκῶν καὶ τινων τῆς Ἀσίας. Οὕτως ἐμάθομεν ὅτι σύμπασα ἡ γλωσσικὴ ὁμοεθνία ἡμῶν διαιρεῖται εἰς δέκα γλώσσας ἥτοι τὴν Ἰνδικήν, τὴν Ἰρανικήν, τὴν Ἀρμενικήν, τὴν Ἑλληνικήν, τὴν Ἀλβανικήν, τὴν Ἰταλικήν, τὴν Κελτικήν, τὴν Γερμανικήν, τὴν Σλαυικήν καὶ Βαλτικήν, ὧν αἱ δύο πρῶται πολλάκις μνημονεύονται ὑπὸ τὸ ὄνομα «Ἀριαι», καὶ ἐνοῦνται οὕτως εἰς μίαν

γλωσσικήν ὁμοφυλίαν καθ' ἃ καὶ αἱ δύο τελευταῖαι ὑπὸ τὸ ὄνομα Σλαυοβαλτικάι ἢ Σλαυολιθουανικάι. Τὸ σύμπλεγμα δὲ τοῦτο συγγενῶν γλωσσῶν ὠνομάσαμεν Ἰαπετικήν γλωσσικήν ὁμοεθνίαν. Αὕτη προϋποτίθησιν, ὅπως εἶδομεν, τὴν ὑπαρξίν λαοῦ τινοῦ, ὅς—πότε καὶ ποῦ ἔζη; περὶ τούτου ἐγένετο μὲν ἀνάγκη νὰ μὴ ἐκφράσωμεν βέβαιόν τινα δισχυρισμόν, ἀλλὰ πιθανῶς ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἀναμφιβόλως οὐχὶ βραδύτερον τοῦ 5000 π. Χ. — ἀνῆλθεν εἰς βαθμὶδ' αἱ τινα πολιτισμοῦ, περὶ οὗ διεφώτισεν ἡμᾶς ἀρχοῦντως ἡ μελέτη τῶν ἐκ τῆς πολιᾶς ἐκείνης ἀρχαιότητος καταγομένων στοιχείων τῶν Ἰαπετικῶν γλωσσῶν, καὶ ὅστις ἐλάλει γλῶσσαν, ἐξ ἧς προῆλθον βαθμηδὸν πᾶσαι αὗται αἱ γλῶσσαι τὸ μὲν συνωδὸν τοῦ καθολικοῦ νόμου, οὗς πρότερον εἶχομεν παρατηρήσει περὶ τοῦ βίου τῆς γλώσσης, τὸ δὲ διὰ τοιαύτης ἐξελίξεως, ὅποια καὶ σήμερον ἔτι παρατηρεῖται ἐν πλήρει ἐνεργείᾳ πανταχοῦ ὅπου ἄνθρωποι λαοὶ λουσι. Παραλείπομεν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀνεξέταστον τὸ περαιτέρω ζήτημα, ἂν καὶ αὕτη αὕτη ἢ Ἰαπετική γλωσσική ὁμοεθνία δύναται νὰ συναφθῇ εἰς ἓν μεῖζον σύμπλεγμα περιλαμβάνον πάσας ἢ σχεδὸν πάσας τὰς ὑπαρχούσας ἐπὶ τῆς γῆς γλῶσσας, καὶ ἀναλαμβάνομεν ἐν τῷδε τῷ Ἀναγνώσματι νὰ ἐξετάσωμεν ἐγγύτερον τὴν σύνθεσιν τῆς Ἰαπετικῆς γλωσσικῆς ὁμοεθνίας, νὰ ἐπιθεωρήσωμεν τὴν τοπικὴν καὶ χρονικὴν ἐμφάνισιν τῶν ἐπὶ μέρους αὐτῆς ἐθνῶν, νὰ ὑπολογίσωμεν τὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ θέσιν τῶν γλωσσῶν τούτων καὶ τῶν ἀντιστοιχῶν ἐθνῶν, νὰ διασαφήσωμεν τὴν σημασίαν αὐτῶν ὡς πρὸς τὴν γενικὴν γλωσσικήν, εἰς ἣν αἱ Ἰαπετικάι γλῶσσαι παρέχουσι τὸ σπουδαιότατον ὕλικόν, καὶ ἅμα νὰ διαφωτίσωμεν τὴν μέθοδον τῆς γλωσσικῆς καθόλου, ἥποια αὕτη διεμορφώθη πρὸ πάντων διὰ τῶν ἐρευνῶν καὶ ἐν ταῖς ἐρευναῖς περὶ τῶν Ἰαπετικῶν γλωσσῶν.

Τῆς δὲ μελέτης περὶ τῆς διακλαδώσεως τῆς γλωσσικῆς ὁμοεθνίας ἡμῶν ἀρχόμεθα ἀταλληλότερον ἀπὸ τῆς ἐπιθεωρήσεως τῆς Γερμανικῆς γλωσσικῆς ὁμοφυλίας. Αἱ γνωσταὶ Γερμανικαὶ διάλεκτοι διαίρουσιν εἰς τρεῖς κλάδους, καθ' ἃ ἤδη ἀνωτέρω

παρατηρήσαμεν, ἥτοι πρῶτον τὸν τῆς Ἄνω καὶ Κάτω Γερμανικῆς ἐν Γερμανίᾳ, Ὀλλανδίᾳ καὶ Βελγίῳ. Καὶ ἐν μὲν Γερμανίᾳ, ἰδίως ἀπὸ τοῦ ἐκκαίδεκάτου αἰῶνος, κατίσχυσεν ἡ Ἄνω Γερμανικὴ τοῦλάχιστον ἐν τῷ γραπτῷ λόγῳ, καὶ ἐκβάλλει ὁσημέραι τὰς διὰλέκτους τῆς Κάτω Γερμανικῆς. Τούναντίον δὲ διεσώθησαν ἐκτὸς τῆς Γερμανίας αἱ διάλεκτοι τῆς Κάτω Γερμανικῆς, λ. χ. ἐν Ὀλλανδίᾳ, ἢ ἐκ τῆς ἀρχαίας Σαξονικῆς προελθοῦσα νέα Ὀλλανδική, καὶ ἐν Βελγίῳ ἢ ἐκ τῆς Κάτω Φραγκικῆς ἀναπτυχθεῖσα Φλαιμικὴ. Δεύτερον τὸν τῆς Ἀγγλοφρεισικῆς. Αἱ Φρεισικαὶ διάλεκτοι τῶν παραλίων τῆς βορείου θαλάσσης καὶ τῶν παρακειμένων νήσων, ἐφ' ὅσον δὲν ἐξεβλήθησαν ὑπὸ τῆς Γερμανικῆς καὶ Ὀλλανδικῆς, εἶναι τὰ μόνα ἐπὶ τῆς ἡπείρου λείψανα τοῦ κλάδου τούτου· ἀλλ' ὁ σπουδαιότατος τούτων ἀντιπρόσωπος, ἡ Ἀγγλοσαξωνικὴ, βραδύτερον Ἀγγλική, οὐ μόνον κατέλαβε τὴν μεγάλην Βρεταννίαν, ἀλλὰ καὶ διεδόθη ἐπὶ πάσας τὰς ἡπείρους καὶ σήμερον εἶναι ἡ μέγιστον διαδεδομένη γλῶσσα οὐ μόνον τῶν Γερμανικῶν καθόλου, ἀλλὰ καὶ πασῶν τῶν γλωσσῶν τῆς γῆς. Καὶ τρίτον τὸν κλάδον τῶν Σκανδιναυικῶν γλωσσῶν, ἥτοι τὴν Δανικὴν, Σουηδικὴν, Νορβηγικὴν, Ἰσλανδικὴν, καθ' ἃ καὶ ἐν Γροινλανδίᾳ, μέρει τινὶ τῆς Φιννικῆς καὶ καὶ ἐπὶ τῶν Φαροικῶν νήσων.

Σύνοψιν τῆς ιστορίας τῆς Ἄνω Γερμανικῆς ἔδωκα ἤδη, ὅτε ἐγένετο λόγος περὶ τῆς γενέσεως καὶ διαδόσεως γραπτῶν γλωσσῶν. Αὕτη διαιρεῖται συνήθως εἰς τρεῖς περιόδους. Α') εἰς τὴν ἀρχαίαν Γερμανικὴν· ὁ ἀρχαιότατος τύπος τῆς Ἄνω Γερμανικῆς ἐξικνεῖται ἀπὸ τοῦ ὀγδόου μέχρι τέλους τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος. Τὰ δὲ μνημεῖα τῆς περιόδου ταύτης εἶναι ἀρκούντως σημαντικὰ κατὰ τε τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν ἔκτασιν, τὸ δὲ περιεχόμενον αὐτῶν εἶναι πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, θρησκευτικῆς Χριστιανικῆς φύσεως. Διακρίνονται δὲ ἐν αὐτοῖς τρεῖς διάλεκτοι, ἡ Φραγκικὴ, ἡ Σουηβικὴ-Ἀλεμαννικὴ, καὶ ἡ Βαυαρικὴ-Αὐστριακὴ. Β') Εἰς τὴν δευτέραν ἢ μέσην περίοδον· αὕτη περιλαμβάνει τέσσαρας περίπου ἑκατονταετηρίδας, ἀπὸ τῆς δωδε-

κάτης μέχρι τοῦ τέλους τῆς δεκάτης πέμπτης· ἐν ταύτῃ κατίσχυσεν ἡ Σουηβικὴ διάλεκτος καὶ κατέστη γραπτὴ γλῶσσα τῆς πρώτης δοκίμου περιόδου τῆς Γερμανικῆς φιλολογίας διὰ τῶν ἐθνικῶν καὶ αὐλικῶν ἥρωικῶν ποιημάτων, διὰ τῶν ἐρωτικῶν καὶ πολιτικῶν ᾠσμάτων καὶ γνωμικῶν ποιημάτων. Τὸ ἔπος *Nibelungen*, ἡ ἔκτος ποιήσις ἐκ τοῦ εἶδους τῶν ἥρωικῶν οὐδενὶ ἔπει, ἐξαιρουμένης τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας, ἄλλου ἔθνους καὶ ἄλλου αἰῶνος ὑπολείπεται κατὰ τὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ τὴν ποικιλίαν τῆς ὕλης, κατὰ τὴν εὐγένειαν τῶν διανοημάτων καὶ τῆς γλώσσης. Γ') εἰς τὴν νέαν Γερμανικὴν. Ἀλλὰ περὶ τῆς νεωτέρας Γερμανικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας, ἥτις ὡς γνωστὸν ἄρχεται ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς δεκάτης ἑκτῆς ἑκατονταετηρίδος μέχρι τοῦ νῦν, οὐδεμία ἀνάγκη νὰ διαλάβω.

Πασῶν δὲ τῶν Κάτω Γερμανικῶν γλωσσῶν σπουδαιότατη εἶναι ἡ Ἀγγλική. Ἡ περιπετειώδης ἱστορία αὐτῆς ἡ διαφωτιζομένη δι' ἀξιολόγων ἔργων κατὰ πᾶσαν αὐτῆς τὴν σταδιοδρομίαν, δύναται νὰ παρακολουθηθῇ ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς ἀναπτύξεως τῆς γραπτῆς Ἀγγλικῆς γλώσσης κατὰ τὸν 14^{ον} καὶ 15^{ον} αἰῶνα διὰ τῆς περιόδου τῆς ἀπὸ τῆς ἐπικρατήσεως τῶν Νορμαννῶν εἰσαχθείσης Γαλλικῆς, ἀπὸ τοῦ 11 μέχρι τοῦ 14 αἰῶνος, μέχρι τῆς Ἀγγλοσαξονικῆς ἡ ἀρχαίας Ἀγγλικῆς, τῆς ἐξικνουμένης μέχρι τοῦ ἐβδόμου αἰῶνος, οὕτως ὥστε μία μόνη Γερμανικὴ διάλεκτος, ἡ Γοτθικὴ, ὑπερβάλλει αὐτὴν κατὰ τὴν ἡλικίαν. Τὰ παλαιότατα δὲ ποιητικὰ ἔργα τῶν Ἀγγλοσαξόνων ἀνήκουσι κατὰ τὸ ὕφος καὶ τὰ μέτρα, ἐν δὲ τοῦλάχιστον αὐτῶν, ὁ *Beowulf* καὶ κατὰ τὸ περιεχόμενον, τοῖς προχριστιανικοῖς χρόνοις τῆς Γερμανικῆς ἱστορίας. Ἀλλὰ δὲν εἶναι κατάλληλον ἐν τῷ παρόντι νὰ εἰσέλθωμεν εἰς ἀκριβεστέραν ἔρευναν περὶ τῶν οὐσιωδῶν χαρακτήρων καὶ τῆς ἱστορικῆς ἐξελιξέως τῆς Ἀγγλικῆς γλώσσης, ὅσον ἐπαγωγὸς καὶ διδακτικὴ καὶ ἂν ᾔθελεν εἶναι ἡ ἀπόπειρα αὕτη. Διότι τοῦτο ἀνάγκη ν' ἀφεθῇ εἰς τὰς εἰδικὰς περὶ τῆς Ἀγγλικῆς γλώσσης μελέτας¹⁾. Τῶν δὲ Φρεισικῶν δια-

¹ Κάλιστον εἰς διαφώτισιν εἶναι ἡ ἐπιθεώρησις ἣν παρέχει ὁ Hadley ἐν τῷ ἔργῳ αὐ-

λέκτων, ὧν τὰρχαιότατα γραπτὰ μνημεῖα ἐξικνουῦνται μέχρι τοῦ 13^{ου} αἰῶνος, ἡ μὲν Ἀνατολικὴ Φρεισική, ἐπικρατοῦσα ἀπὸ τοῦ Λαουέρου μέχρι τοῦ Οὐσίργιδος ἐξεβλήθη σχεδὸν ὅλως ἐκ τῆς χρήσεως ἀπὸ τοῦ 15^{ου} αἰῶνος διὰ τῆς Κάτω ἢ Πεδινῆς Γερμανικῆς, ἡ δὲ Βόρειος Φρεισική, διεσώθη ὡς δημώδης λαλουμένη ἐπὶ τῆς δυτικῆς παραλίας τοῦ Σλέβικ καὶ Ἀλλίγων καὶ ἐπὶ τῆς νήσου Ἐλγολάνδης, Ἀμπρουμφοίρης καὶ Σύλτης. Ἡ δὲ Δυτικὴ Φρεισική τῆς Ὀλλανδικῆς ἐπαρχίας Φρεισλανδίας εἶναι καὶ ὡς γραπτὴ γλῶσσα ἐν χρήσει.

Πρὸς τὸν ἀρχαιότατον δὲ τύπον τῆς Ἀγγλικῆς γλώσσης, πρὸς τὴν Ἀγγλοσαξονικὴν συγγενεὺν μέγιστον ἡ ἀρχαία Σαξονικὴ καὶ ἡ ἀρχαία Κάτω Φραγκικὴ. Καὶ ἡ μὲν ἀρχαία Σαξονικὴ ὑπῆρξεν ἡ σπουδαιοτάτη ἀρχαία διάλεκτος τῆς βορείου Γερμανίας, λαλουμένη μεταξὺ Ῥήνου καὶ Ἄλβιος, ἀλλ' ἡ ἀρχαιοτέρα ἱστορία αὐτῆς περιβάλλεται ὑπὸ πυκνοῦ σκότους καὶ μόνον ἐν ποίημα, ὁ *Heliand* (=Σωτήρ), βιογραφία τοῦ Ἰησοῦ, συνταχθὲν κατὰ τὸν ἑνατον αἰῶνα ἐν στίχοις ὁμοιοκαταληκτοῖς ἐξέχει ὡς νησίς ἐν τῷ ὠκεανῷ. Ἡ δὲ Κάτω Φραγκικὴ προκύπτει ὡς γραπτὴ γλῶσσα πρῶτον κατὰ τὴν 13^{ην} ἑκατονταετηρίδα ἐν Φλανδρίᾳ, ἀλλὰ πρότερον ἀνεμείχθη πολλαχῶς μετὰ τῶν γειτόνων διαλέκτων. Αἱ διάφοροι δὲ Σαξονικαὶ διάλεκτοι ἀπέβαλον ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις τὸν χαρακτῆρα γραπτῆς γλώσσης, ἀναγκασθεῖσαι βαθμηδὸν νὰ ὑποχωρήσωσιν ἐνώπιον τῆς ὑπεροχῆς καὶ ἐπιδόσεως τῆς Ἀνω Γερμανικῆς γραπτῆς γλώσσης, ὅπως ἐν τῷ προηγουμένῳ Ἀναγνώσματι διελάβομεν, καὶ πρὸς τούτοις περιορισθεῖσαι καὶ τοπικῶς δι' ἄλλων συγγενῶν διαλέκτων, ὥστε σήμερον ἐξακολουθοῦσι νὰ ὑπάρχωσι μόνον ἐν ταῖς κατωτέραις τάξεσιν ὡς ἰδιώματα ἐν τῇ λεγομένῃ Πεδινῇ Γερμανικῇ. Εἰ-

τοῦ περὶ τῆς ἱστορίας καὶ τῶν συγγενικῶν σχέσεων τῆς Ἀγγλικῆς γλώσσης καὶ περὶ τῶν κυριωτέρων φαινομένων τῆς γραμματικῆς μετὰ γλωσσικῶν δειγμάτων πρὸλ. καὶ τὴν ἐπαγωγὴν ἱστορίαν τῆς Ἀγγλικῆς γλώσσης ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τῆς Ἀγγλικῆς Γραμματικῆς τοῦ Mätzner Τομ. Α'. Jolly. Πρὸλ. καὶ Hermann Paul, Grundriss der Germanischen Philologie Τομ. Α'. σελ. 780 κξ. X.

σχήθησαν δὲ αὐθις εἰς τὴν Γερμανικὴν φιλολογίαν διὰ τὴν ἔκτακτον διηγηματικὴν καὶ παρατηρητικὴν χάριν τοῦ Fritz Reuter καὶ διὰ τὴν γνησίαν ποιητικὴν ἔμπνευσιν τοῦ Claus Groth. Μόνη δ' ἡ ἀπόσπασις τῶν Κάτω χωρῶν, ὡς ἐλευθέρων κρατῶν, ἀπὸ τῆς Γερμανικῆς αὐτοκρατορίας διεφύλαξε τὴν Ὀλλανδικὴν ἀπὸ τοῦ ἐπαπειλοῦντος αὐτὴν κινδύνου, ὅφ' οὗ προσεβλήθη ἡ ἀρχαία Σαξονική. Εἰ δὲ καὶ ἐμφανίζεται ἐν γραπτοῖς μνημείοις ἀπὸ τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος, ἡ ἀκμὴ τῆς Ὀλλανδικῆς γλώσσης χρονολογεῖται κυρίως ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἔκτου, ἀπὸ τοῦ χρόνου τοῦ μεγάλου ἐθνικοῦ πολέμου κατὰ τῆς τυραννίας τῶν Ἰσπανῶν. Καὶ ἡ ἐξ ἀρχῆς στενωῶς συγγενὴς γλῶσσα τῶν ἐν Βελγικῇ Φλαμανδῶν (μετὰ τῆς Βραβαντιακῆς, Ἀντουερπικῆς καὶ Λιμβούργης) ταυτίζεται νῦν μετὰ τῆς Ὀλλανδικῆς ὡς γραπτὴ γλῶσσα.

Τὸ τρίτον δὲ τμήμα τῆς Γερμανικῆς δημοφιλίας ἀπαρτίζουσιν αἱ Σκανδιναυικαὶ ἢ βόρειοι γλῶσσαι. Τὰ ἀρχαιότατα δ' ἔργα τῆς ἀρχαίας βορείου φιλολογίας παρέχει ἡμῖν ἡ Ἰσλανδία, ἡ ἀπομεμακρυσμένη καὶ ἄξενος νῆσος, ἥς τὰ ἡφαίστεια, τὰς θερμάς πηγὰς καὶ τὰς χιόνας τοσάνικς περιέγραψαν ἡμῖν οἱ περιηγηταί. Ἡ ἐλευθερία δηλονότι πολιτεία ἡ ἰδρυθεῖσα αὐτόθι κατὰ τὸν ἕνατον αἰῶνα ὑπὸ Νορβηγῶν ἐξορίστων ἀνῆλθε ταχέως εἰς μεγάλην ἀκμὴν καὶ πολιτισμὸν καὶ παρέμεινεν ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἡ κυρία ἑδρα τῶν Σκάλδων καὶ τῆς ποιήσεως αὐτῶν, τῆς ἐθνικῆς ἡρωικῆς ποιήσεως. Καὶ ὅτε δὲ περὶ τὸ χίλιοστον ἔτος εἰσῆχθη εἰς τὴν νῆσον ταύτην ὁ Χριστιανισμός, ἡ Ἰσλανδία ἐφάνη ἀνεκτικωτέρα πρὸς τὰς ἐθνικὰς παραδόσεις ἢ αἱ λοιπαὶ Γερμανικαὶ χῶραι, διὸ οὐδ' ἐπεδίωξαν τὴν ἐξαφάνισιν τῶν ἀρχαίων μύθων καὶ ἐθίμων. Ἀμφοτέραι δ' αἱ συλλογαὶ ἀσμάτων καὶ μύθων, (Edda,) αἱ γενόμεναι κατὰ τὸν δωδέκατον καὶ δέκατον τρίτον αἰῶνα ἐν Ἰσλανδίᾳ, εἶναι ὡς πρὸς τὴν καθόλου ἀντίληψιν τὰ ἀρχαιοπινέστατα ἔργα ἐν τῷ συνόλῳ τῆς Γερμανικῆς φιλολογίας καὶ ἀνεκτιμήτου ἀξίας διὰ τὴν γνῶσιν τῶν προϊστορικῶν χρόνων τῆς Γερμανικῆς ιστορίας. Καὶ ἡ γλῶσσα δὲ τῶν συλλογῶν Edda, ἡ ἀρχαία βόρειος, εἰ καὶ κατὰ-

γεται ἐκ χρόνων πολλῶν νεωτέρων ἢ ἡ ἀρχαιοτάτη Ἀγγλοσαξονική καὶ ἀρχαία Ἀνω Γερμανική, ἀλλ' ἔμως δὲν ὑπολείπεται οὐδετέρας τούτων ὡς πρὸς τὴν ἀρχαιότητα τῶν φθόγγων καὶ τῶν τύπων αὐτῆς. Καὶ βραδύτερον δ' ἐν ταῖς ἐξ ἡ ἑπτὰ ἑκατονταετηρίσι ταῖς παρελθούσαις μετὰ τὴν συλλογὴν τῶν Edda, ἡ ἀρχαία βόρειος δὲν ἔπαθεν οὐσιώδεις ἀλλοιώσεις· διὸ ἡ σημερινὴ Ἰσλανδικὴ γλῶσσα εἶναι πάντοτε ἐκ πασῶν τῶν Γερμανικῶν γλωσσῶν ἡ διαφυλάξασα πλείστας ἐκ τῶν ιδιοτήτων, αἵτινες ἄλλοτε ἦσαν πᾶσαι κοιναί. Ἐτι δὲ τρεῖς ἄλλαι στενῶς συγγενεῖς γλῶσσαι ἡ Νορβηγικὴ, ἡ Σουηδικὴ καὶ ἡ Δανικὴ ἀπαρτίζουσι μετὰ τῆς Ἰσλανδικῆς τὸ Σκανδιναυικὸν τμήμα καὶ αἱ τρεῖς δ' αὐταὶ ἀντιπροσωπεύονται διὰ φιλολογικῶν μνημείων σχεδὸν οὕτως ἐνωρὶς ὅσον καὶ ἡ Ἰσλανδική.

Ἀλλὰ τὰ χειρόγραφα πάντα διεσώθησαν ἐν Νορβηγίᾳ, καὶ τὰρχαιότατα τούτων ἀνέρχονται μέχρι τοῦ 12 αἰῶνος. Βραδύτερον δὲ κατὰ τὰ τέλη τοῦ μέσου αἰῶνος ἡ Νορβηγικὴ γραφομένη κατεβλήθη ὑπὸ τῆς Δανικῆς καὶ ἐξέλιπεν ὅλως, μέχρις οὗ κατὰ τὸν 19 αἰῶνα ἀνέκυψεν αὖθις αὐτοτελὴς καὶ ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῆς Δανικῆς ὡς πρὸς τινα σημεῖα. Κατ' ἀρχὰς δ' ἡ Νορβηγικὴ ἦν συγγενεστάτη πρὸς τὴν Ἰσλανδικήν, μεθ' ἧς ἀπετέλει τὸ δυτικὸν τμήμα τῶν βορείων γλωσσῶν, πρὸς ὃ δύναται ν' ἀντιταχθῇ ὡς ἀνατολικὸν τμήμα, ἡ Δανικὴ καὶ Σουηδική. Ἡ δὲ Δανικὴ καὶ Σουηδικὴ φιλολογία ἄρχεται ἀπὸ τοῦ 13 αἰῶνος, καὶ τὰ ἀρχαιότατα μνημεῖα τῆς Νέας Νορβηγικῆς καὶ Νέας Δανικῆς εἶναι αἱ μεταφράσεις τῆς Ἀγίας Γραφῆς τοῦ 16 αἰῶνος.

Πλὴν τῶν χειρογράφων ἀποτελοῦσι σπουδαιοτάτην πηγὴν πρὸς μελέτην τῶν βορείων γλωσσῶν καὶ αἱ ἀρχαῖαι Ῥουνικαὶ ἐπιγραφαί, ὧν ἐν μόνῃ τῇ Σουηδίᾳ ἀνευρέθησαν περὶ τὰς 2000. Τούτων αἱ ἀρχαιόταται, ἀνευρεθεῖσαι ἐν Σλέβικ καὶ Δανίᾳ, ἀνήκουσι τῇ τρίτῃ καὶ τετάρτῃ μ. Χ. ἑκατονταετηρίδι. Ἐκ δὲ τῶν ἀρχαίων τούτων ἐπιγραφῶν, καθ' ἃ καὶ ἐκ τῶν Σκανδιναυικῶν λέξεων, ἃς παρέλαβον κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Σωτῆρος οἱ Φίνναι καὶ οἱ Λάππωνες

παρὰ τῶν γειτόνων Γερμανικῶν λαῶν, μανθάνομεν ἀρχαιότερον γλωσσικὸν τύπον, ὅστις ἐπεκράτει ἐπὶ πάσας τὰς βορείους ταύτας χώρας καὶ ἦν κατ' οὐσίαν ὁμοιος, διὸ καὶ ὀρθῶς χαρακτηρίζεται ὡς «ἀρχαῖος Σκανδιναυικός».

Πόσα ἄλλα μέρη τῆς Γερμανικῆς γλωσσικῆς ὁμοφυλίας πλὴν τῶν τριῶν περιγραφέντων ὑπῆρξαν πάλαι ποτέ, οὐδὲν μέσον ἔχομεν, ἵνα ἐξακριβώσωμεν, οὐδὲ θὰ ἐπιτύχωμεν τούτου ποτέ, ἐπειδὴ ὁμοῦ μετὰ τῶν Λογγοβάρδων καὶ Βουργουνδίων, τῶν Βανδάλων, Ἑρούλων καὶ πολλῶν ἄλλων φύλων, ἅτινα κατὰ τοὺς χρόνους μάλιστα τῆς μεταναστεύσεως τῶν ἐθνῶν οὕτω σημαντικὸν πρόσωπον διεδραμάτισαν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Εὐρώπης, συνεξέλιπον καὶ αἱ Γερμανικαὶ γλῶσσαι, ἅς τὰ Γερμανικὰ ταῦτα φύλα ἐλάλουν. Μία δὲ καὶ μόνη ἀλλὰ δι' αὐτὸ καὶ σπουδαιοτέρα ὑπάρχει ἐξαιρέσις. Μέρος τι δηλονότι τοῦ πολυπληθοῦς καὶ διασήμεου ἔθνους τῶν Γότθων διέβη κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῖς τοῦ τετάρτου αἰῶνος ἐπὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τὸν Ἰστρον καὶ ἐγκατεστάθη ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ ἐπαρχίᾳ Μοισία, ἔνθα οἱ Γότθοι οὗτοι ἐγένοντο ὑπήκοοι τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους καὶ Χριστιανοί. Χάριν δ' αὐτῶν ὁ ἐπίσκοπος καὶ ἀρχηγὸς αὐτῶν Οὐλφίλας (Wulfila) κατήρτισε μεταφρασιν σχεδὸν πάσης τῆς Ἀγίας Γραφῆς εἰς τὴν μητρικὴν αὐτοῦ γλῶσσαν, καταγράψας αὐτὴν ἐν ἀλφαβήτῳ, ὅπερ αὐτὸς ἐφεῦρε μεταπλάσας ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ. Ἡμῖς δ' αἰῶνα μετὰ τὸν Οὐλφίλαν ἡ Γοτθικὴ ἐξέλιπεν ἐκ πασῶν τῶν χωρῶν, ἐν αἷς πρότερον ἐπεκράτει· ἀλλ' εὐτυχῶς ἐσώθησαν ἡμῖν ἐν τινι χειρογράφῳ τοῦ Ε' ἢ Γ' αἰῶνος εὐρίσκομένῳ σήμερον ἐν Οὐψάλας τῆς Σουηδίας ἐκτενὴ ἀποσπάσματα τῆς Γοτθικῆς Βίβλου, ἧτοι ἐν μέρος τῶν Εὐαγγελίων, αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Παύλου σχεδὸν πλήρεις καὶ ἀποσπάσματα τῆς μεταφράσεως τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Εἰ καὶ ὀλίγα δὲ τὰ λείψανα ταῦτα, εἶναι οὐχ ἥττον ἀνεκτιμήτου ἀξίας διὰ τὴν γλωσσικὴν ἔρευναν καὶ ἔρριψαν ἐπὶ τὴν καθολικὴν ἱστορίαν τῶν Γερμανικῶν γλωσσῶν ὅλως νέον φῶς. Διὰ τῆς Γοτθικῆς δὲ γλώσσης πληροῦται τὸ χάσμα, ὅπερ ὑφίσταται μετὰ τῆς Γερμανικῆς

γλωσσικῆς ὁμοφυλίας καὶ τῶν λοιπῶν γλωσσικῶν ὁμοφυλιῶν τῆς Ἰαπετικῆς ὁμοεθνίας· διότι οὐ μόνον κατὰ τὸν χρόνον ἀλλὰ καὶ πρὸ πάντων κατὰ τὴν κατασκευὴν αὐτῆς εἶναι ἡ Γοθτικὴ γλῶσσα ἐκ τῶν πολυαριθμῶν καὶ ποικίλων παραλλαγῶν τοῦ Γερμανικοῦ γλωσσικοῦ τύπου τὸ ἀρχαιότατον εἶδος· καὶ δὲν εἶναι μὲν ἡ μήτηρ τῶν λοιπῶν διαλέκτων ἢ μιᾶς ἐξ αὐτῶν, ἀλλὰ πάντως ἡ πρεσβυτάτη αὐτῶν ἀδελφὴ καὶ δύναται ὡς τοιαύτη νὰ ἀξιῶι τὴν πρώτην θέσιν μετὰ τῶν μελῶν τῆς Γερμανικῆς ὁμοφυλίας.

Ἡ δὲ Σλαυικὴ ὁμοφυλία, εἰς ἣν εὐθὺς μεταβαίνομεν δὲν πρέπει ν' ἀπασχολήσῃ ἡμᾶς ἐπὶ πολὺ. Διότι πρῶτον ἕνεκα τῆς μικρότερας ἱστορικῆς καὶ φιλολογικῆς σημασίας αὐτῆς κέκτῃται ὑποδεεστέραν ἀξίαν δι' ἡμᾶς· ἔπειτα δὲ παρατηρεῖται καὶ τοῦτο ὅτι ἡ Σλαυικὴ γλῶσσα ἔχει σφόδρα ἀποτριβῇ καὶ ἀλλοτριωθῇ, ὥστε δὲν παρέχει πλουσίαν λείαν τῇ γλωσσικῇ ἐρευνῇ. Ὁ ἀρχαιότατος δὲ καὶ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν ἀρχαικώτατος τύπος τῆς Σλαυικῆς εἶναι ἡ λεγομένη ἀρχαία Σλαυικὴ ἢ ἀρχαία Βουλγαρικὴ, τ. ἔ. ἡ Σλαυικὴ ἐκείνη διάλεκτος, ἐν ᾗ οἱ Ἕλληνες ἀπόστολοι τῶν Σλαύων Κύριλλος καὶ Μεθόδιος πρὸ χιλίων περίπου ἐτῶν μετέφρασαν τὴν ἁγίαν Γραφήν. Ἀξιοσημείωτος δὲ σύμπτωσις τῆς Σλαυικῆς καὶ Γερμανικῆς ἱστορίας τῆς γλώσσης εἶναι, ὅτι ἡ γνώσις ἡμῶν περὶ τῆς Σλαυικῆς γλώσσης καθ' ὃν τρόπον καὶ περὶ τῆς Γοθτικῆς ἄρχεται ἀπὸ μεταφράσεως τῆς Ἀγίας Γραφῆς, — ὁμοίως μανθάνομεν σήμερον ἔτι τὰς γλώσσας ἀγνώστων καὶ ἀπολιτίστων φυσικῶν ἐθνῶν κατὰ πρῶτον ἕκ τινος μεταφράσεως τῆς Βίβλου ὑπὸ τινος ἱεραποστόλου γενομένης — καὶ ὅτι πρὸς τοῦτοις ἡ πρώτη ἐμφάνις Σλαυικῆς γραπτῆς γλώσσης γίνεται ἐν τῇ αὐτῇ χώρᾳ ἐν ᾗ ἐγράφη καὶ τὸ παλαιότατον βιβλίον τῆς Γερμανικῆς φιλολογίας, τὸ ἔργον τοῦ Γότθου Οὐλφίλα. Διότι τὸ κράτος τῶν ἀρχαίων Βουλγάρων, ὧν τὴν γλῶσσαν πιθανῶς ἔχομεν πρὸ ἡμῶν ἐν τῇ μνημονευθείσῃ μεταφράσει, ἔκειτο παρὰ τὴν μεσημβρινὴν ὄχθην τοῦ κάτω Ἰστροῦ, ἐνθα ἀμέσως μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς Γοθτικῆς κυριαρχίας ἰδρῦθη. Πρὸς δὲ τοῦτοις ἡ ἀρχαία αὕτη Σλαυικὴ διάλεκτος, ἥς σφόδρα διαφέρει ἡ ὄλως ἐκ-

βαρβαρωθεῖσα νέα Βουλγαρική, ὀνομάζεται ἔτι συχνότερον καὶ Ἑκκλησιαστικὴ Σλαυικὴ, διότι βραδύτερον προσελήφθη ὑπὸ τῶν πλείστων Σλαύων, μικρὸν μόνον ἀναμειχθεῖσα μετὰ τῶν μετέπειτα διαλέκτων, ὡς γλῶσσα τῆς ἐκκλησίας καὶ σήμερον ἔτι ἐξακολουθεῖ ἐπικρατοῦσα ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ τῶν Σλαύων. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ δὲ Σλαυικὴ ἀνήκει τῷ μεσημβρινανατολικῷ τμήματι τῆς Σλαυικῆς γλωσσικῆς ὁμοφυλίας. Ἄλλ' ὑπὲρ πάσας τὰς Σλαυικὰς γλώσσας σπουδαιότατὴ εἶναι ἡ Ῥωσικὴ, διαιρουμένη ἐπ' ἴσης εἰς τὴν κυρίως Ῥωσικὴν καὶ εἰς τὴν Ῥουθηνικὴν ἢ μικρὰν Ῥωσικὴν, ἥτις λαλεῖται ὑπὸ τῶν Ῥουθηνῶν ἐν Γαλικίᾳ καὶ ὑπὸ τῶν κατοίκων τῶν ὁμόρων ἐπαρχιῶν τῆς Ῥωσσίας. Διότι ἡ Ῥωσικὴ κέκτηται σήμερον πλούσιαν καὶ σημαντικὴν φιλολογίαν· τὰ δὲ πρῶτα ἔχνη αὐτῆς δύνανται νὰ παρακολουθηθῶσι μέχρι τοῦ ἐνδεκάτου αἰῶνος, εἰ καὶ ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις χρόνοις αἱ πηγαὶ δὲν εἶναι θαλασσοί. Ἐπὶ τὴν γλῶσσαν δὲ ταύτην ἀναπτυχθεῖσαν καὶ γενομένην γραπτὴν ἐπέδρασε σφόδρα ἡ ἐκκλησιαστικὴ Σλαυικὴ. Τὸ μεσημβρινανατολικὸν τοῦτο τμῆμα περιλαμβάνει προσέτι τὴν Σερβικὴν μετὰ τῆς συγγενοῦς αὐτῆς Κροατικῆς καὶ τὴν Σλοβενικὴν, λαλουμένην ἐν Κερνθίᾳ καὶ Στερίᾳ. Γραπτὰ δέ τινα λείψανα τῶν διαλέκτων τούτων διασωθέντα ἡμῖν ἀνάγονται μέχρι τοῦ δεκάτου ἢ καὶ ἐνάτου αἰῶνος. Ἡ δὲ Σερβικὴ ἀντιπροσωπεύεται καὶ ἐν τῇ φιλολογίᾳ πρὸ πάντων διὰ σειρᾶς ἐπικῶν καὶ ἡρωικῶν ἐθνικῶν ᾠσμάτων.

Τῷ δυτικῷ δὲ τμήματι ἀνήκουσιν ἡ Πολωνικὴ, ἡ Βοημικὴ μετὰ τῆς Μοραυικῆς καὶ τῆς Σλοβακικῆς, ἡ Βενδικὴ ἢ Σορβικὴ ἐν τῇ Ἄνω καὶ Κάτω Λαουσίτῃ καὶ ἡ Πολαβικὴ παρὰ τὸν Ἀλβίν. Ἀρχαιότερον τῶν λοιπῶν παρεδόθη ἡμῖν ἡ Βοημικὴ, εἰ καὶ τῶν ἀρχαίων, λόγῳ μέχρι τοῦ ἐνάτου αἰῶνος ἐξικνουμένων Βοημικῶν κειμένων, τὸ πλεῖστον μέρος εἶναι προφανῶς ὑποδολιμαῖον. Ἡ δ' ἱστορία τῆς Πολωνικῆς γλώσσης ἄρχεται ἀπὸ τῆς δεκάτης τετάρτης ἑκατονταετηρίδος, διότι μέχρι ταύτης ἡ φιλολογία ἐν Πολωνίᾳ ἦν ἀποκλειστικῶς Λατινικὴ. Αἱ λοιπαὶ δὲ Δυτικαὶ Σλαυι-

καὶ γλῶσσαι ἢ ὀρθότερον διάλεκτοι, διότι δὲν διαφέρουσιν λ. χ. ἀλλήλων μεῖζον ἢ ὅσον ἢ Ἄνω Γερμανικὴ ἀπὸ τῆς Κάτω Γερμανικῆς, παρέχουσιν ἡμῖν μόνον ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος καὶ ἐξῆς ὀλίγα τινὰ γλωσσικά μνημεῖα· ἡ δὲ Πολαβικὴ τ. ἔ. ἡ γλῶσσα τοῦ Ἀλβίου μετὰ τὸν πλήρη ἐκγερμανισμόν τῶν παρὰ τὸν Ἀλβιν Σλαύων δὲν εἶναι σήμερον ζῶσα γλῶσσα.

Τὸ δὲ σύμπλεγμα τῶν Βαλτικῶν διαλέκτων (Λιθουανικῆς καὶ Λεττικῆς) ἄλλοτε μὲν συνδέεται μετὰ τῶν Σλαυικῶν γλωσσῶν εἰς μίαν ὁμοφυλίαν, ἄλλοτε δὲ θεωρεῖται ὡς ἰδιαιτέρα γλῶσσα, ὅπως εἰπομεν ἐν τῷ προηγουμένῳ Ἀναγνώσματι. Ὅπως δὲ οἱ Λιθουανοὶ ὀλίγον ἐμφανίζονται ἐν τῇ ἱστορίᾳ, οὕτω καὶ τὰ φιλολογικὰ ἔργα αὐτῶν ὑπολείπονται σφόδρα τῶν φιλολογικῶν τῶν ἄλλων Ἰαπετικῶν λαῶν. Ἀλλὰ διὰ τὴν γλωσσικὴν κέκτηται ἡ Λιθουανικὴ γλῶσσα μεγάλην ἀξίαν ἕνεκα τῆς αξιοθαυμάστου ἀρχαιότητος τῶν φθόγγων καὶ τύπων αὐτῆς. Ἄν δὲ καὶ εἶναι ἀπλῶς καὶ μόνον ἀστεία ὑπερβολή, ὅτι ὁ διάσημος ἐκ Καινιξβέργης Ἰνδολόγος Bohlen ἠδύνατο νὰ συνδιαλέγεται πρὸς τοὺς ἐν Καινιξβέργῃ Λιθουανούς διὰ τῆς γλώσσης τῶν Veda, οὐχ ἥττον ὑπερβάλλει ἀληθῶς ἡ Λιθουανικὴ γλῶσσα πάσας τὰς ζώσας καὶ πολλὰς πρὸ πολλοῦ ἐκλιπούσας γλώσσας τῆς ἡμετέρας γλωσσικῆς ὁμοεθνίας κατὰ τὴν πιστοτέραν καὶ ἐκτενεστέραν παράδοσιν τοῦ ἀρχαίου Ἰαπετικοῦ γλωσσικοῦ θησαυροῦ. Εἶναι δ' ὄντως λυπηρὸν ὅτι ἡ γλῶσσα αὕτη ἡ τοσοῦτον σπουδαία διὰ τὴν συγκριτικὴν γλωσσικὴν βαίνει ταχεὶ βήματι ἐπὶ τὸν πλήρη ἐξαφανισμόν αὐτῆς. Καθ' ὃν δηλ. τρόπον ὅπου ἡ Γερμανικὴ συγκρούεται πρὸς τινὰ Σλαυικὴν γλῶσσαν, οὕτω καὶ ὅπου συγκρούεται πρὸς τὴν Λιθουανικὴν ἀδιαλείπτως προβαίνει κατακτωμένη ἔδαφος, διὸ καὶ ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος λησμονεῖται καὶ διαφθείρεται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἡ Λιθουανικὴ ἐν τῇ ἀνατολικῇ Πρωσσίᾳ, καὶ ἤδη οἱ πρεσβύτεροι παραπονοῦνται ὅτι οἱ νεώτεροι δὲν λαλοῦσι πλέον ὀρθῶς. Διὰ ταῦτα δ' εἶναι μέγα κατόρθωμα, μεταξὺ τοσοῦτων σπουδαίων καὶ πολυειδῶν, τοῦ λίαν προῶς τελευτήσαντος August Schleicher, ὅτι διὰ Λιθουανικῆς

Γραμματικῆς καὶ διὰ Συλλογῆς ἀξιολόγων γλωσσικῶν δειγμάτων ληφθέντων ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ τοῦ λαοῦ, συνέλεξε τὸν θηρόν, ὅστις ἐν τῇ γωνίᾳ ταύτῃ τῆς Εὐρώπης ἐκρύπτετο. Ὁ Schleiermacher ἀνέλαβε κατὰ τὸ ἔτος 1852 εἶδος τι περιηγήσεως ἀνακρίψεων ἐν τῇ Ἀνω Λιθουανίᾳ, ἔνθα διατρίψας ἐν διαφόροις κώμασι ἔμαθε πρῶτον νὰ συνδιαλέγῃται Λιθουανιστὶ καὶ ἔπειτα κατὰ κράτος διὰ Λιθουανιστὶ ἐκφερομένων ἐρωτήσεων πρὸς τοὺς χωρικοὺς Λιθουανούς προεκάλει πάντα τῆς γλώσσης αὐτῶν τύπον εὐστόχοντα ἐν τῇ κλίσει. Οὕτω δὲ πλούσιον ὕλικόν, ὑπ' αὐτοῦ Schleiermacher ἤδη ἐν μέρει χρησιμοποιηθέν, προσεγένετο τῇ ἐπιτομῇ καὶ τῇ Γραμματικῇ διὰ τῶν μνημονευθέντων ἔργων γλωσσοδίδου τούτου, ἐν οἷς διεφυλάχθησαν τὰ πορίσματα τῶν τόπου γενομένων ἐρευνῶν αὐτοῦ. Ἄν δὲ περιωρίσθῃ πρὸ πάντων ἐν τῇ γλώσσῃ τῆς Ἀνω Λιθουανίας, αἰτία τούτου εἶναι, ὅτι ἀνῆκουσα τῷ μεσημβρινῷ τμήματι τῆς ἐν Πρωσσίᾳ Λιθουανίας εἶναι ἡ σπουδαιοτάτη πάσης τῆς νῦν λαλουμένης Λιθουανικῆς αὐτὴ δ' ἡ Κάτω Λιθουανικὴ παρέχει πολλοὺς νεωτέρους τύπους καὶ ἔτι πλείονας ἡ Λεττικὴ ἐν Κουρλανδίᾳ καὶ Λειφλανδίᾳ, αἱ τοιαύτην ἔχουσι σχέσιν πρὸς τὴν Λιθουανικὴν γλῶσσαν, οἷον νεωτέρα Ἰταλικὴ πρὸς τὴν Λατινικὴν, ἀλλὰ μετὰ τῆς διαφοράς ὅτι ἡ Λεττικὴ δὲν προῆλθεν ἐκ τῆς νῦν Λιθουανικῆς, ἀλλ' ἀρχαιότερα διακλάδωσις τῆς Βαλτικῆς γλωσσικῆς δημοφιλίας. Πολὺ δὲ συγγενεστέρα πρὸς τὴν καθ' αὐτὸ Λιθουανικὴν ἢ ἡ Λεττικὴ ἦν ἡ ἀρχαία Πρωσσικὴ. Ἀλλ' ὅμως ὁ τύπος οὗτος Βαλτικῆς γλώσσης, ἡ γλῶσσα τοῦ ἐκ τῆς ἀρχαιοτέρας Λιθουανικῆς ἱστορίας γνωστοῦ φύλου τῶν ἀρχαίων Πρώσπων, ἀπέβη ἀπὸ τοῦ 17^{ου} αἰῶνος, οὐδὲν δ' ἕτερον γλωσσικὸν μνημεῖον αὐτῆς ὑπελείφθη ἡμῖν ἢ Κατήχησις τις μικρὰ καὶ γλωσσάριον ὃ διεσώθησαν περὶ τὰς 800 λέξεις τῆς γλώσσης ταύτης ὁμοίως τῇ Λιθουανικῇ ὅλως ἀρχαίᾳ.

Ἐδείχθη ἐν τῷ προηγουμένῳ Ἀναγνώσματι, ὅτι αἱ Κέλτικα γλῶσσαι ὑπέκυψαν σχεδὸν ὅλως τῇ ὁρμῇ τῶν Γερμανικῶν

Ῥωμανικῶν γλωσσῶν καὶ ὅτι ἡδυνήθησαν νὰ σωθῶσι μόνον ἐν ταῖς μάλιστα ἀποκέντροις καὶ κεκρυμμέναις γωνίαις τῆς ἐκτενοῦς χώρας, ἐφ' ἧς ἄλλοτε ἐξηπλοῦντο καὶ ἐν αὐτοῖς ἔτι τοῖς ἱστορικοῖς χρόνοις. Τὸ Σκωττικὸν ὁγλ. ὁροπέδιον, τὰ ἐν Ἰρλανδίᾳ δυσπροσιτώτατα μέρη, ἡ νῆσος Μάν, ἡ ὀρεινὴ χώρα τῆς Οὐαλίας, αἱ μεμονωμέναι χαράδραι τῆς Κορνούαλλης καὶ ἡ ἀκτὴ ἐντεῦθεν τοῦ πορθμοῦ, ἡ κειμένη ἐγγύτατα τῆς Κορνούαλλης, ἡ νῦν τῇ Γαλλίᾳ ἀνήκουσα χερσόνησος Βρεταννία, αὗται εἶναι ἀπὸ αἰώνων αἱ μόναι χώραι ἐν αἷς λαλεῖται ἔτι ἡ Κελτικὴ γλῶσσα. Πρὸς δὲ τοῦτοις ἡ Κορνικὴ διάλεκτος, ἡ μέχρι τῆς παρούσης γενεᾶς ὁπωσδήποτε φυτοζωήσασα, νῦν ὅλως ἐξέλιπεν. Καὶ ἡ Μανικὴ δὲ διάλεκτος ἐπὶ τῆς νήσου Man ἐξεβλήθη ἤδη ἐκ τῶν σχολείων καὶ ταχέως μέλλει νὰ ἐξαφανισθῇ καὶ ἐκ τοῦ στόματος τῶν σήμερον λαλούντων αὐτήν. Ὅμοίως δὲ καὶ ἡ Ἰρλανδικὴ βαίνει ἐπὶ τὴν αὐτὴν τύχην ταχεῖ βήματι, καὶ ἡ Γαιλική. Οὐδ' ἡ ἐν τῇ ἄνω Σκωττίᾳ θὰ δυνήθῃ ἐπὶ μακρὸν ἔτι ν' ἀντιστῇ πρὸς τὴν ὁρμὴν τοῦ Ἀγγλικοῦ πολιτισμοῦ· καὶ τὸ ἀκαλλιέργητον ἰδίωμα τῶν χωρικῶν τῆς ἐν Γαλλίᾳ Βρεταννίας θ' ἀπορροφηθῇ θάσσον ἢ βράδιον ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς· καὶ τέλος εἶναι πολὺ ἀμφίβολον ἂν καὶ αὐτοὶ οἱ κάτοικοι τῆς Οὐαλίας, μεθ' ὅσου ζήλου καὶ ἐπιμονῆς καὶ ἂν ἀντέχωνται τῆς ἰδίας ἐθνικῆς αὐτῶν γλώσσης μέχρι τῆς σήμερον, θὰ ἐξακολουθήσωσιν εἰς αἰεὶ διαρκῶς ἀποκρούοντες τὰ μεγάλα ὠφελήματα, ὅσα θὰ προσεγίνοντο αὐτοῖς, ἂν ἐγκατέλειπον τὴν γλῶσσαν ταύτην, καὶ ἀνθιστάμενοι πρὸς πλήρη συγχώνευσιν μετὰ τῆς μεγάλης μάξης τῶν Ἀγγλιστὶ λαλούντων, μεθ' ὧν παρὰ τὴν γλωσσικὴν διαφορὰν ταύτην ἐν ὅλῳ ἀπαρτίζουσιν. Οὐδέποτε δ' ἐν τῇ παγκοσμίᾳ ἱστορίᾳ ὑπῆρξεν ὁμοειδὴς, αὐτοτελής καὶ πεπολιτισμένη Κελτικὴ πολιτεία, ἥτις θὰ ἡδυνήθῃ νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν ἐθνικὴν αὐτῆς γλῶσσαν κατὰ τῆς ἐξαπλώσεως ξένων γλωσσῶν. Μόνη δὲ τοιαύτη ὑπεράσπισις, ἥτις σήμερον πλέον φαίνεται ἀνεπίτευκτος, θὰ ἡδύνατο, ὡς εἶναι φανερόν, νὰ διαφυλάξῃ τὴν Κελτικὴν γλῶσσαν ἀπὸ τῆς πλήρους ἐξαφανίσεως.

Ἡ προσήκουσα δὲ μετὰ φιλολογικῆς κριτικῆς χρησιμοποίησις τῶν ὑπαρχόντων γλωσσικῶν μνημείων εἰς σύνταξιν ιστορίας τῆς Κελτικῆς γλωσσικῆς ομοφυλίας δὲν εἶναι εὐκολος, καὶ πρὸ πάντων τούτου ἕνεκα, ὅτι ἐπέσκηψεν ἐν τῷ φιλολογικῷ κόσμῳ νόσος τις γνωστὴ ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν, «Κελτομανία», ἣτις πολυτάλας κατέλαβε τοὺς ἐρευνητὰς τῆς Κελτικῆς γλώσσης, μάλιστα πάντων τοὺς ἐκ Κελτῶν καταγομένους, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ τοὺς ἐκ ἄλλων ἐθνῶν· ἐντεῦθεν παντοειδεῖς φανταστικά ὑπερβολαὶ καὶ διαρκὲς ὑπερτίμησις τῆς ἡλικίας καὶ τῆς σημασίας τοῦ Κελτικοῦ πολιτισμοῦ, τῆς Κελτικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας, εἶναι τὰ κανονικῶς ἀναφαινόμενα συμπτώματα τῆς φιλολογικῆς ταύτης νόσου. Διεκήρυξαν δηλονότι τὴν Κελτικὴν γλῶσσαν ὡς τὴν ἀρχαίωτάτην πασῶν τῶν γλωσσῶν, ὡς τὴν πρώτην γλῶσσαν τοῦ ἀνθρώπου γένους, λαληθεῖσαν πολλὰς γενεὰς πρὸ τῶν ἀρχαιοτάτων ἀνθρώπων, περὶ ὧν διαλαμβάνει ἡ ἱερὰ ἢ ἡ ἄλλη ἱστορία, καὶ παρέχουσαν τὴν μόνην ἀσφαλῆ βᾶσιν καὶ θεμέλιον πρὸς πᾶσαν ἐτυμολογίαν. Ἐκ τῆς Κελτικῆς δ' ἐζήτησαν νὰ ἐρμηνεύσωσι πάσαι τὰς ἐπιγραφὰς καὶ τὰ δυσερμηνεύτα κείμενα πάντων τῶν χρόνων καὶ τόπων, καὶ ἐκ τοιούτων ἐρμηνειῶν ὀρμώμενοι ἐξήνεγκον αἰθεροβάμονας φράσεις γνησίου τύπου τῆς Χαλιμᾶς. Περιέβαλον ἀνετινὸς δισταγμοῦ τὰς δυσκόλους λέξεις πάσης γλώσσης διὰ Κελτικῶν καταλήξεων καὶ ἐξήνεγκον τὴν δισχυρίσιν, ὅτι πᾶν ὅ,τι δὲν δύναται νὰ ἐρμηνευθῇ, ὀφείλει ἀπλῶς νὰ ὑπολαμβάνηται Κελτικόν¹⁾. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀποβολὴν πάντων τῶν ἀλλοκότων

1) Ὅτι οὐδὲ σήμερον ἔτι ἐξελίπεν ὁ λοιμὸς τῆς Κελτομανίας ἐλέγχει πλὴν ἄλλων καὶ τὸ πόνημα τοῦ Rieke, Die Schichtung der Völker und Sprachen Deutschlands, Gera 1872. Ἐν τούτῳ ἐρμηνεύεται τὸ ὄνομα Ὀμηρος, ὡς ἐλληνοισμὸς τοῦ πληθυντικοῦ τοῦ Κελτικοῦ ὀνόματος amar = συλλογή, καὶ δι' Ὀμηρος = συλλογαί. Καὶ ἡ λέξις Ambras τὸ ὄνομα περιωνύμου φρουρίου ἐν Τυρόλῳ, ἔχει τὴν αὐτὴν ἀρχήν. Τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη ἦσαν διατείνετα, τὸ πρῶτον Κελτικά, καὶ μετέπειτα μετεφφράσθησαν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν. Ὁμοίως φέρεται ὁ Rieke καὶ πρὸς τὴν Ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν. Τὰ ὀνόματα τῶν ἀρχαίων βασιλέων τῆς Ῥώμης ἐτυμολογοῦνται ἐκ τῆς Κελτικῆς. Τὸ γνωστὸν ἱερατικὸν ὄνομα Pontifex, ὃ προφανῶς ἐσχηματίσθη ἐκ τοῦ pons καὶ facio καὶ ἐδήλου κατ' ἀρχὰς τὸν γεφύροπον, παράγεται ὑπὸ τοῦ Rieke ἐκ τοῦ pone - i - feachd καὶ ἐδήλου, κορυφὴν τοῦ ἱεροῦ, κττ. κττ. Προβλ. Zeitschrift für die österr. Gymn. 1873 σελ. 203 κξ.

τούτων θὰ ὑπολειφθῇ πάντοτε τῇ μελέτῃ τῶν Κελτικῶν γλωσσῶν οὐ μικρὸν ὑπόλοιπον καθολικοῦ καὶ γλωσσικοῦ διαφέροντος, ὅπως ἐκ τῶν ἐπομένων ἔσται δῆλον.

Αἱ Γαλατικάι διάλεκτοι τῆς Ἀνω Ἰταλίας, τῆς Γαλλίας καὶ Ἰσπανίας ἐξεβλήθησαν ὑπὸ τῆς Λατινικῆς καὶ ἐξηφανίσθησαν τελείως, καὶ ὃν τοσοῦτον μικρὰ εἶναι τὰ ἔχνη, ἃ διεσώθησαν ἡμῖν τὸ μὲν ἐν τῇ Λατινικῇ γλώσσῃ (λ. χ. ἡ λέξις *raeda*, *ambactus*, *caracalla*, *brāca*, *camisia*, *bennus*, *carrus*, *verēdus* κλπ.) ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων μνημονεύμενα, τὸ δ' ἐν ἐπιγραφαῖς καὶ ἐπὶ νομισμάτων, ὥστε ἀμφιβάλλεται καὶ νῦν ἔτι ὑπὸ τῶν Κελτολόγων, ἂν πρέπη ἡ διάλεκτος τῶν Γαλατῶν ἐκείνων νὰ καταταχθῇ μετὰ τῆς ἐτέρας μοίρας τῆς Κελτικῆς ὁμοφυλίας, τῆς Γαίλικῆς ἢ τῆς Βρεταννικῆς, ἢ ἂν μᾶλλον ὀφείλῃ ν' ἀπαρτίσῃ ἰδιαιτέραν τρίτην ἰσόβαθμον ταῖς λοιπαῖς δύο μοῖραν. Μετὰ τὰ ὀλίγιστα δὲ καὶ δυσεύκιστα ἐπιγραφικὰ μνημεῖα τὰ γεγραμμένα ἐν τῷ Ὠγαμικῷ ἀλφαβήτῳ καὶ μετὰ τὰς ὀλίγας μεμονωμένας λέξεις τὰς διασωθείσας ἡμῖν ὑπὸ τῶν συγγραφέων τῆς δοκίμου ἀρχαιότητος, τὸ ἀρχαιότατον μνημεῖον, ὃ ἔχομεν τῆς Ἰρλανδικῆς καὶ Οὐαλικῆς γλώσσης, εἶναι γλώσσαί τινες, ἥτοι μετὰξὺ τῶν στίχων γεγραμμένοι ἐρμηνεῖται, σημειώσεις ἐπὶ τῆς ὥας τῶν βιβλίων καὶ διασαφῆσεις, αἵτινες ἐν ἀρχαίοις χρόνοις, ὅτε ἡ Οὐαλία καὶ πρὸ πάντων ἡ Ἰρλανδία ἦν κέντρον ζωηρᾶς φιλολογικῆς καὶ ἱεραποστολικῆς ἐνεργείας, Κελτοὶ μοναχοὶ ἐνέγραψαν ἐπὶ τῶν ἀντιγράφων, ἃ ἐμελέτων. Αἱ πολυαριθμότεραι δὲ καὶ ἐκτενέστεραι τῶν σημειώσεων τούτων εἶναι Ἰρλανδικαί, ὥστε δι' αὐτῶν δύναται τις νὰ λάβῃ ἀρκούντως σαφῆ εἰκόνα τῆς Κελτικῆς ταύτης διαλέκτου κατὰ τὸ τέλος τοῦ ὀγδοοῦ αἰῶνος. Πρὸς δὲ τούτοις ἐσώθη καὶ ἐκτενέστερον καὶ αὐτοτελὲς προῖον τῆς ἀρχαίας Γαίλικῆς φιλολογίας, βίος τοῦ ἀγίου Πατρικίου, ὃ λέγεται ὅτι κατάγεται ἐκ τῶν ἀρχῶν τοῦ ἐνάτου αἰῶνος. Ἡ δευτέρα δὲ κυρία διάλεκτος τῆς Γαίλικῆς μοίρας, ἡ Σκωττικὴ Γαίλική, ἀνέρχεται διὰ τινων ἀσμάτων μέχρι τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος καὶ ἦν κατ' ἀρχὰς συγγενεστάτη ἢ αὐτό-

χρημα ἑταυτίζετο τῇ Ἰρικῇ. Τὰ δὲ ποιήματα τοῦ Ὀσσιανοῦ, ἅτινα κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα διήγειρον μέγαν θαυμασμόν καὶ μέγα πλῆθος διασαφήσεων καὶ ἀντιλογιῶν περὶ τοῦ γνησίου ἢ τοῦ νόθου αὐτῶν, στηρίζονται πιθανῶς μόνον κατ' ἐλάχιστον ἐπὶ ἀρχαίων Γαιλικῶν παραδόσεων· τῆς δὲ Μανικῆς διαλέκτου οὐδὲν ἄλλο παλαιότερον λείψανον διεσώθη ἡμῖν ἢ Βιβλικὴ μετάφρασις τῆς 18^{ης} ἑκατονταετηρίδος.

Τῆς δὲ Βρεττανικῆς (Κυμρικῆς) μοίρας ἀποτελοῦσιν αἱ πρὸ μικροῦ μνημονευθεῖσαι Οὐαλικαὶ γλῶσσαι τὰ παλαιότατα ἀσφαλῶς χρονολογούμενα λείψανα. Καὶ μικρὸν μὲν ἢ καὶ οὐδαμῶς ὑπολείπονται ὡς πρὸς τὴν ἡλικίαν τῶν Ἰρλανδικῶν, ἅτε εἰς τὸν ὄγδοον μέχρι τοῦ δεκάτου αἰῶνος ἀνερχόμεναι, ἀλλ' εἶναι πολὺ μᾶλλον ἐκείνων περιωρισμένοι, διὸ καὶ ἀκριβῶς μόνον ἀρκοῦσαι ἵνα χρησιμεύσωσιν εἰς ἐξέλεγχιν τῆς ψευδοῦς ὑπολήψεως περὶ τῆς μεγάλης ἀρχαιότητος, ἧς ἀπολαύουσι τὰ ἀρχαιότατα φιλολογικὰ ἀληθῶς ἔργα τῆς γλώσσης ταύτης. Ἀπὸ αἰώνων δηλ. οἱ Βάρδοι τῆς Οὐαλίας ἔψαλλον ἐν μελαγχολικαῖς καὶ παθητικαῖς μελωδίαις τὰς ἐνδόξους πράξεις καὶ τὰς λυπηρὰς τύχας τοῦ ἔθνους αὐτῶν, καὶ πολλοὶ διατείνονται ὅτι ἔνια τῶν ἀσμάτων τούτων ἐκληρονομήθησαν ἐν ἀδιαλείπτῳ σειρᾷ καὶ δι' ἐπιμελοῦς παραδόσεως ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν ἀπὸ τοῦ ἑκτοῦ αἰῶνος, τ'. ἔ. ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς εἰσβολῆς τῶν Ἀγγλοσαξόνων, ἥτοι ἀπὸ χρόνων πολλῶ πλεόν τῶν χιλίων. Καὶ πιθανὸν μὲν ἢ δισχυρίσις αὕτη νὰ εἶναι ὀρθή, τοσοῦτο δ' ὅμως εἶναι πάντως βέβαιον, ὅτι παρὰλλήλως πρὸς τὴν παράδοσιν τῶν ἀρχαίων τούτων ποιημάτων ἐβλάδιζε καὶ διαρκῆς ἐπὶ τὸ νεωτερικώτερον μεταβολὴ τῆς γλώσσης αὐτῶν, ὥστε ταῦτα, ὅπως νῦν ἔχουσι, παριστῶσι τὴν Οὐαλικὴν διάλεκτον μικρὸν μόνον ἀρχαϊκωτέραν τῶν παλαιostatῶν ἀντιγράφων, τῶν ἀπὸ τοῦ 12^{ου} μέχρι τοῦ 15^{ου} αἰῶνος καταγομένων. Ἡ δὲ νεωτέρα Οὐαλικὴ φιλολογία εἶναι ὅπως καὶ ἡ Ἰρλανδικὴ σφόδρα ἐκτενής. Καὶ ἡ Κορνικὴ δὲ παρέχει φιλολογίαν ἀρκούντως μεγάλην καὶ σχεδὸν τῶν αὐτῶν χρόνων, ὥστε τὸ παλαιότατον γλωσσικὸν μνημεῖον, Λατινο-Κορνικὸν λεξικόν, δυνατὸν ν' ἀνήκῃ τῷ 12^ῳ αἰῶνι.

Ἡ δὲ γλῶσσα τῆς Βρεταννίας, ἡ Βρετοννική, — ἥτις πρὸς τὰς δύο τελευταίας τοσοῦτον στενῶς συγγενῆς εἶναι, ὥστε δυσκόλως δύναται νὰ θεωρηθῇ ὅτι εἶναι λείψανον καὶ ἀντιπρόσωπος τῆς Γαλατικῆς διαλέκτου, ἀλλὰ μᾶλλον ὅτι πάντως ὑπὸ ἐξορίστων μεταναστῶν ἐξ Ἀγγλίας ἐλθόντων μετηνέχθη εἰς τὴν Γαλλικὴν ἐπαρχίαν ταύτην, — ἐμφανίζεται ἐν συλλογαῖς γλωσσῶν ἀπὸ τοῦ 8—10 αἰῶνος μ. Χ.

Νῦν προβαίνομεν ἐπὶ τὴν Ῥωμανικὴν ὁμοφυλίαν, ὅπως ὠνομάσαμεν αὐτὴν ἀνωτέρω, ὅτε περὶ ταύτην ἡσχολούμεθα. Τὴν ιστορικὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἀνηκουσῶν αὐτῇ γλωσσῶν, καθόλου μὲν χωριστὴν καὶ ἀνεξάρτητον ἐν ἐκάστη, ἀλλ' ἐν τῇ ἀρχῇ πάσαις κοινὴν, δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν μέχρι τοῦ σημείου ὅτε ὠρμήθησαν ἐκ τῆς Λατινικῆς. Τούτων δύο ἡ Ῥαιτορρωμανικὴ ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ἑλβετίᾳ καὶ ἡ Ῥωμουνικὴ ἐν τῇ Βλαχίᾳ καὶ Μολδαυίᾳ οὔτε ἀρχαίαν οὔτε πρωτότυπον ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις φιλολογίαν ἔχουσι νὰ ἐπιδείξωσιν. Ἡ δὲ Καταλανικὴ ἐν Ἰσπανίᾳ καὶ ἡ Προβηγκιανὴ ἐν Βουργουνδίᾳ καὶ τῇ δυτικῇ Ἑλβετίᾳ δὲν δύνανται ὡς ἐκ τῆς σημερινῆς θέσεως καὶ σημασίας αὐτῶν νὰ θεωρηθῶσιν αὐτοτελεῖς γλῶσσαι, εἰ καὶ πρότερον ἦσαν ἀληθῶς ἀνεξάρτητοι καὶ αὐτοτελεῖς. Αἱ δὲ λοιπαί, Ἰταλική, Γαλλικὴ, Ἰσπανικὴ καὶ Πορτογαλική, προῆλθον πᾶσαι ἐκ τῶν κοινῶν διαλέκτων¹⁾, καὶ μόνον κατὰ μικρὸν ἀνυψώθησαν εἰς ἐθνικὰς καὶ τοῦ πολιτισμοῦ γλῶσσας καὶ τοῦτο πᾶσαι σχεδὸν συγχρόνως ἤτοι κατὰ τὸν ἐνδέκατον, δωδέκατον καὶ δέκατον τρίτον αἰῶνα. Τὰρχαιότερα σφῆζόμενα ἡμῖν ἀποσπάσματα Γαλλικῶν κειμένων κατὰγονται ἐκ τοῦ δεκάτου αἰῶνος,

¹⁾ Καθ' ἃ ὑπὸ τοῦ Seelmann ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ «Die Aussprache des Latein» σελ. 10 κέξ. ἐδείχθη, εἶναι ἀνακριτῆς ἡ δοξασία, ὅτι αἱ Νεολατινικαὶ γλῶσσαι προῆλθον ἐκ τῶν διαλέκτων τῆς Λατινικῆς ἢ ἐκ τῆς χυδαίας Λατινικῆς. Ἐπὶ τὴν πλάνην ταύτην ἦλθον οἱ ἐρευνῆται τοῦτο μὲν ὅτι παρέβαλλον αὐτὰς πρὸς τὴν σφόδρα καθαρεύουσαν δόκιμον Λατινικὴν, τοῦτο δὲ ὅτι λεῖψαι τινὰς, ὧν οὐδεμία γρηῃσις ἐπετρέπετο ἐν τῇ δοκίμῳ γραφομένῃ, ἀνεύρισκον ἐν ταῖς Νεολατινικαῖς. Τὸ δ' ἀληθὲς εἶναι ὅτι προῆλθον κατ' εὐθείαν ἀπὸ τῆς καθολικῆς ἥτοι κοινῆς λαλουμένης τοῦ λαοῦ γλώσσης, ὅποια διὰ τῶν γραμματικῶν καὶ ἄλλων τεκμηρίων πιστοῦται ἡμῖν. Χ.

ἀλλ' ἡ δαψιλῆς καὶ ποικίλῃ ἀρχαία Γαλλικὴ φιλολογία ἡ τυχοῦσα ἐν τῷ ἐπικῷ αὐτῆς μέρει ἀναπτύξεως καὶ διαδόσεως ἀνὰ πᾶσαν τὴν Εὐρώπην καὶ τοῦτο θαυμαστῶς ὡς ταχείας καὶ καθολικῆς, αὕτη ἀνήκει τῷ δωδεκάτῳ καὶ δεκάτῳ τρίτῳ αἰῶνι.

Ἡ δὲ Προβιγκιανὴ ποίησις, ἡ τῶν τρουβαδούρων, ἡ ἀναπτυχθεῖσα μάλιστα πάντων ἐν τῇ αὐλῇ τῆς Τουλώσης ἐν τῇ μεσημβρινῇ Γαλλίᾳ, ἦτο ὡς πρὸς τὸ εἶδος καθαρῶς λυρική, ὡς πρὸς δὲ τὴν ὕλην ἐρωτικὴ καὶ σατιρική. Ἡ λαμπρὰ δὲ ἀλλὰ καὶ βραχεῖα αὐτῆς ἀκμή, ἡ τρεῖς μόνον αἰῶνας περιλαμβάνουσα, ἔληξε μετὰ τοῦ 14^{ου} αἰῶνος. Σήμερον καὶ ἐν αὐτῇ τῇ μεσημβρινῇ Γαλλίᾳ ἐπικρατεῖ ὡς γραπτὴ γλῶσσα ἡ Γαλλικὴ. Ἡ δὲ Ἰταλικὴ ἀναφαίνεται ὡς γλῶσσα πολιτισμοῦ κατὰ πρῶτον ἐν τῇ αὐλῇ Φρειδερίκου τοῦ δευτέρου κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ 13 αἰῶνος, ἐν δὲ τοῖς ἀκολούθοις 150 ἔτεσιν ἤκμασαν καὶ συνέγραψαν καὶ ἐποίησαν οἱ τρεῖς κορυφαῖοι τῆς Ἰταλικῆς φιλολογίας, ὁ Δάντης (†1321), ὁ Πετράρχης (†1374) καὶ ὁ Βοκκάκιος (†1375). Τὰ Ἰσπανικὰ δ' ἡρωικὰ ᾄσματα ἄρχονται μετὰ τοῦ 12^{ου} αἰῶνος καὶ σχεδὸν ἐκ τοῦ αὐτοῦ χρόνου σφύζονται ἡμῖν καὶ μνημεῖα τοῖς Πορτογαλλικῆς γλώσσης. Πασῶν τούτων τῶν γλωσσῶν ἡ Γαλλικὴ ὑπέστη ἐν τοῖς ἱστορικοῖς χρόνοις τὰς πλείστας ἀλλοιώσεις, ὥστε ἡ ἀρχαία Γαλλικὴ κατέχει περίπου τὸ μέσον μεταξὺ τῶν δύο βαθμίδων, τῆς Λατινικῆς καὶ τῆς νεωτέρας Γαλλικῆς.

Ἐάν δ' ἐν τοῖς μέχρι τοῦδε ὠνομάζομεν Ῥωμανικὴν τὴν ὁμοφυλίαν, ἡ ἀνήκουσιν αἱ μνημονευθεῖσαι γλῶσσαι, ἡ ὀνομασία αὕτη δὲν ἦτο διὰ τοῦτο ὅπως ἐπιτυχῆς, καθ' ὅσον ἐφαρμόζεται ἀπλῶς καὶ μόνον ἐπὶ τὰς νεωτέρας φάσεις τῆς ἀναπτύξεως καὶ ἐπὶ τὴν σημερινὴν αὐτῶν κατάστασιν. Διότι θεωρούμεναι ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς Ἰαπετικῆς γλωσσικῆς πᾶσαι αὗται αἱ γλῶσσαι οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ὀψιγενεῖς ἀπόγονοι μιᾶς μόνης ὁμοφυλίας τῆς ἡμετέρας ὁμοεθνίας, τῆς Ἰταλικῆς ἢ Λατινικῆς. Ἡ δὲ ἱστορικὴ ἐξέτασις αὐτῶν εἶναι τῶν τερπνοτάτων καὶ σπουδαιωτάτων ἔργων τοῖς βουλομένοις νὰ γλωσσολογῶσιν, ἐπειδὴ αἱ Ῥωμανικαὶ ἔρευναι εἶναι ἐξαίρετος προ-

παιδεῖα πρὸς ἐρεῦνας περὶ πάσας τὰς λοιπὰς γλώσσας, ἐπειδὴ ἐξαιρουμένης ἴσως τῆς ἱστορίας τῆς ἀρχαίας, μέσης καὶ νεωτέρας Ἑλληνικῆς οὐδαμοῦ ἀλλάχοῦ ὅσον ἐν ταύταις δύναται τις νὰ εὑρῇ τοσαύτην δαψίλειαν διδασκτικῶν παραδειγμάτων ἱκανῶν νὰ διασαφίσωσι τοὺς γενικοὺς νόμους τῆς γλωσσικῆς ἐξελίξεως· ἀλλ' ὡς πρὸς πάντα τὰ ζητήματα τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἰαπेटικῆς γλωσσικῆς ὁμοεθνίας, αἱ Ῥωμανικαὶ γλῶσσαι θεωροῦνται ἀπλῶς ὡς συνέχεια τῆς Λατινικῆς.

Περὶ τῆς Λατινικῆς δ' αὐτῆς, τῆς ἱστορίας καὶ τῶν συγγενικῶν αὐτῆς σχέσεων, ἀνάγκη, ὅπως δυνηθῶμεν νὰ σχηματίζωμεν ἔννοιάν τινα πάντοτε ἀτελῆ, νὰ συνθεωρήσωμεν γεγονότα τινὰ ἐκ τῆς πενιχρᾶς παραδόσεως. Ἐν τῷ γνωστοτάτῳ δηλονότι δοκίμῳ αὐτῆς τύπῳ παριστᾷ ἡ Λατινικὴ τὴν γλῶσσαν τῶν λογίων καὶ πεπαιδευμένων Ῥωμαίων κατὰ τὸν πρῶτον αἰῶνα π. Χ. Παραβαλλομένη δὲ πρὸς τὴν γλῶσσαν τῶν ἀρχαιοτάτων ποιητῶν, ὧν τὰ ἔργα τὸ μὲν ὁλόκληρα, τὸ δὲ ἐν ἀποσπάσμασιν ἐσώθησαν ἡμῖν, ἤτοι πρὸς τὴν γλῶσσαν τοῦ Λιουίου Ἀνδρονίκου, τοῦ Πλαύτου, τοῦ Τερεντίου, ἡ δόκιμος Λατινικὴ ἐμφανίζεται ὡς γραπτὴ γλῶσσα διὰ μακρᾶς χρήσεως σφόδρα ἀνεπτυγμένη καὶ λελεασμένη· ἔτι δὲ μείζων εἶναι ἡ διαφορὰ αὐτῆς ἀπὸ τῆς γλώσσης τῶν πρώτων τῆς Ῥωμαϊκῆς δημοκρατίας χρόνων, ὅπως διδάσκουσι τὰ διασωθέντα μνημεῖα τῶν χρόνων ἐκείνων. Τούτοις ἀνήκει ἡ ἀρχαία ἐπιτύμβιος περὶ Σικιπίωνος ἐπιγραφή καὶ πρὸ πάντων τὸ ἄσμα τῶν Σαλίων καὶ τὸ τῶν fratres Arvales, ἅτινα κατέρχονται ἐκ χρόνων ἔτι ἀρχαιότερων, ἀλλ' οὐχὶ ἀκριβῶς ὀριστῶν. Κατὰ τὴν ἐρμηνείαν τῶν ἀρχαιοτάτων τούτων ἁσμάτων καὶ αὐτὸς ὁ ἄριστος γνώστης τῆς Λατινικῆς θὰ ἐπλανᾶτο, ἂν μὴ εἴχομεν ἀρχαιοθεν παραδεδομένην μετὰφρασιν αὐτῶν ¹⁾

¹⁾ Μετὰ τὴν ἐκδοσιν τοῦ βιβλίου εὑρέθησαν ἄλλα τινὰ ἐπιγραφικὰ μνημεῖα, ὧν ἀρχαιότατον (ἴσως τῆς 6ης π.Χ. ἑκατονταετηρίδος) ἡ ἐπιγραφή Μανίου, ἣν παρατίθημι. Manios med vhevhaked Numasioi (=ὁ Μάνιος πεποήκε με τῷ Νομασίῳ), ὁμοίως ἀνάγεται ἴσως καὶ ἡ τοῦ Drenos ἐπιγραφή εἰς τὴν πέμπτην π.Χ. ἑκατονταετηρίδα, σπουδαιότητα δὲ διὰ τὴν ἔκτασιν αὐτῆς εἶναι ἡ διασώσασα τὸ senatus consultum de Bacchanalibus. Χ.

Ἐν τούτοις καὶ τίσιν ἄλλοις οὐχὶ μνημονευθεῖσιν ἀρχαίοις Λατινικοῖς μνημείοις διασφύζονται ἡμῖν ἀρχαῖοι τύποι, ἐξ ὧν δύνανται νὰ συναχθῶσι πολύτιμα διδάγματα διὰ τὴν ἱστορικὴν γραμματικὴν καὶ μάλιστα διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Λατινικῆς. Ἐτι δὲ περαιτέρω τούτων βοηθεῖ ἡ σύγκρισις τῶν συγγενῶν Ἰταλικῶν διαλέκτων.

Τούτων ἡ Ὀσκήνη ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ἰταλίᾳ ἦν ποτε ἡ γλῶσσα τῶν Σαμνιτῶν καὶ τῶν συμμάχων αὐτῶν, οὓς οἱ Ῥωμαῖοι ἀφῆρεσαν τὰ σκῆπτρα τῆς κυριαρχίας ἐπὶ τῆς Ἰταλικῆς χερσονήσου διὰ μακρῶν, ὡς γνωστόν, καὶ περιπετειωδῶν ἀγώνων. Ἐν τισι τῶν νοτιωτέρων ἐπαρχιῶν διεσώθη μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς πρώτης π. Χ. ἑκατονταετηρίδος ἐν χρήσει ὡς ἐπίσημος γλῶσσα, νομίσματα δὲ καὶ ἐπιγραφαὶ τῶν δύο ἢ τριῶν προγενεστέρων αἰώνων διδάσκουσιν ἡμᾶς τὸ τυπικὸν καὶ τὸν χαρακτῆρα τῆς Ὀσκήνης ὅπως δὴ ποτε σαφῶς. Σαφέστερον δὲ προσπίπτει ἡμῖν ἡ Ὀμβρική, ἡ γλῶσσα τῆς βορειανατολικῆς Ἰταλίας, ἐν τοῖς πίναξιν τοῦ Ἰγουβίου, ἐφ' ὧν εἶναι ἐγγεγραμμέναί αἱ προσευχαὶ καὶ αἱ ἱεροτελεστίαι ἱερατικῆς τιнос ἐταιρείας. Ἀνάγουσι δὲ τὸν χρόνον τῆς καταγραφῆς αὐτῶν μέχρι τοῦ δευτέρου ἢ τρίτου αἰῶνος π. Χ.

Καὶ τῆς Οὐόλσκικῆς καὶ Σαβελλικῆς, ἔτι δὲ καὶ τῆς Φαλίσκικῆς διαλέκτου εὐρέθησαν εὐτελεῖ τιναῖχνη, ἐξ ὧν τοσοῦτον πάντως γίνεταί καταφανές, ὅτι ἡ μὲν γλῶσσα τῶν Οὐόλσκων ἦν συγγενεστέρα πρὸς τὴν Ὀμβρικήν, ἡ δὲ τῶν Σαβελλικῶν λαῶν πρὸς τὴν τῶν Ὀσκων, ἡ δὲ τῶν Φαλίσκων ἦν ἀπλῶς ἰδίωμα τῆς Λατινικῆς. Καὶ ἡ μὲν γλωσσικὴ ἀνάλυσις τῶν διαλέκτων τούτων καὶ ἐρμηνεία τῶν μνημείων, ἐφ' ὧν ἀναγινώσκονται, δυσκόλως θὰ δυνηθῇ ποτε νὰ ὑπερβῇ τὴν σημερινὴν κατὰστασιν τῶν ὑποθετικῶν καὶ ἀτελῶν γνωμῶν, ἐπειδὴ ἐπ' οὐδενὸς ἄλλου ἢ ἐπὶ μόνῃς τῆς Λατινικῆς δύναταί τις νὰ στηριχθῇ κατὰ τὰς ἐργασίας ταύτας¹⁾. Ἀλλ' ὅμως αὐταὶ ἐχρησιμοποιήθησαν μέχρι τοῦδε μετὰ μεγάλης ὀξυνοίας καὶ ἀποτελεσματικῶς εἰς τὴν ἐρμηνείαν ἐνίων ιδιοτήτων τῆς Λατινικῆς καὶ εἰς καθορισμὸν τῆς

¹⁾ Μετὰ μεγάλης ἐπιμελείας καὶ ὀξυνοίας ἐξηρῆνθησιν αὗται γλῶσσας ταύτας ὁ von Planta, *Grammatik der oskisch - umbrischen Dialecte* 1893. 1897. X.

θέσεως αὐτῆς ἐν τῷ κύκλῳ τῶν συγγενῶν γλωσσῶν, αἵτινες ἦσαν διαδεδομέναι ἐπὶ τοῦ μεγίστου μέρους τῆς Ἰταλίας, διὸ καὶ χαρακτηρίζονται ὡς Ἰταλικὴ γλωσσικὴ ὁμοφυλία. Ἡ θεωρία δὲ καθ' ἣν ἡ Λατινικὴ προῆλθεν ἐκ μείξεως ἀρκούντως ἑτερογενῶν στοιχείων, ἥτοι Ῥωμαϊκῶν, Σαβινικῶν καὶ Ὀσκικῶν, ἡ εἰς χειρόν ἐκ συγχωνεύσεως τῆς Ῥωμαϊκῆς μετὰ τῆς ὅλως ἀλλοτρίας Τυρρηνικῆς, διὰ τὸν λόγον ὅτι αἱ γλῶσσαι αὗται δι' ἱστορικὰς περιστάσεις ἤλθον εἰς ἐπαφὴν ἀλλήλων καὶ τέλος συνεχωνεύθησαν εἰς ἓν ὅλον, ἡ θεωρία, αὕτη ἀνήκει ταῖς δοξασίαις ἐκεῖναις, ὧν ἡ ἐμφάνισις ἦν νοητὴ κατὰ τὰς πρώτας βαθυμύδας τῆς γλωσσικῆς, ἀλλὰ νῦν ἀνάγκη ν' ἀποβληθῇ ὡς αὐθαίρετος καὶ ἀνυπόστατος. Ἐτι δὲ στρεβλότεραι καὶ αὐτόχρημα τερατολόγοι εἶναι αἱ ἀπόπειραι, ἵνα ἡ Λατινικὴ παραχθῇ ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς, εἰ καὶ δὲν εἶναι μακρὰν οἱ χρόνοι, ὅτε ἡ παραγωγὴ αὐτῆς ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς ἦν καθολικῶς διαδεδομένη καὶ προθύμως πιστευομένη δοξασία. Σήμερον δ' ὅμως ὑπ' οὐδενὸς ἀξίου προσοχῆς γλωσσοδίου πιστεύεται ἡ ἐκδοχὴ αὕτη.

Τῆς δ' Ἑλληνικῆς γλώσσης τὰ ἀρχαιότατα μνημεῖα ἀνέρχονται εἰς χρόνους τοσοῦτον ἀρχαίους, οἷους δὲν εὕρομεν ἔτι ἐν τῇ ἱστορίᾳ οὐδεμιᾶς τῶν ἀδελφῶν γλωσσῶν. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι δὲν δύναται ἀκριβῶς νὰ προσδιορισθῇ ὁ χρόνος, ἐν ᾧ παρήχθησαν τὰ ἔργα ταῦτα τῆς Ὀμηρικῆς ποιήσεως, τὰ μεγαλοπρεπέστατα καὶ ἀνεφίκτου μέχρι τοῦδε τελειότητος καὶ πρωτοτυπίας· ἀλλ' ὅμως πάντες σχεδὸν εἶναι σύμφωνοι, ὅτι ὁ χρόνος τῆς ποιήσεως αὐτῶν, τοῦλάχιστον ὡς πρὸς τὰ ἀρχαιότατα αὐτῶν στοιχεῖα, δὲν εἶναι νεώτερος τοῦ 1000 π. Χ. Ἀλλ' ἤδη ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν ἀρχαιοτάτων τούτων ἐπῶν, τῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ὀμήρου φερομένων, παρατηροῦνται σαφῶς τὰ ἔχνη διασπάσεως τῆς μιᾶς Ἑλληνικῆς γλώσσης εἰς πλείονας διαλέκτους. Ἡ πανελλήνιος δὲ περίοδος τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης—τὸ ὄνομα Πανελλήνιος ἀπαντᾷ ἐν τῷ Ὀμηρικῷ καταλόγῳ καὶ παρ' Ἡσιόδῳ—ἦτις κατ' ἀνάγκην ἀπαραίτητον ὑπῆρξεν ποτε, ἔληξεν ἤδη πρὸ τοῦ Ὀμήρου· διότι ἡ Ὀμηρικὴ καθ' ἃ καὶ ἡ Ἡσιόδεις γλώσσα, εἶναι τεχνητὴ διάλε-

κτος, ἥς τὰ στοιχεῖα συνανεμείχθησαν ἐκ τῶν διαλέκτων Αἰολικῆς καὶ Ἰωνικῆς. Ἐν τῇ εὐθύς δ' ἐπομένῃ περιόδῳ τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας βλέπομεν, ὅτι ὅπως ἐν Ἰταλίᾳ, οὕτω καὶ ἐν Ἑλλάδι ἡ γλῶσσα εἶναι διηρημένη εἰς τρεῖς διαλέκτους, τὴν Ἰωνικὴν, τὴν Δωρικὴν καὶ τὴν Αἰολικὴν, παραλειπομένων ἄλλων παμπόλλων ιδιωμάτων, ὧν τὴν γνῶσιν, ἰδιαιτέρως παρέσχεν ἡμῖν ἡ μελέτη τῶν Ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν. Ἀλλὰ διὰ τὴν ἔξοχον πολιτικὴν δύναμιν τῶν Ἀθηνῶν καὶ διὰ τὴν ἐξαίρετον φιλολογίαν αὐτῶν ἡ νεωτέρα Ἀττικὴ κατέστη κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα π. Χ. ἡ κοινὴ γραφομένη, βραδύτερον καὶ λαλουμένη ὁλοκλήρου τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου.

Ἡ ἀρχαιότερα Ἀττικὴ εἶναι ἡμῖν γνωστὴ ἐκ τῶν ἀποσπασμάτων τοῦ Σόλωνος, τῆς ἱστορίας τοῦ Θουκυδίδου καὶ μάλιστα ἐκ τῶν δραμάτων τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν, Αἰσχύλου, Σοφοκλέους καὶ Εὐριπίδου καὶ ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν. Εἶναι δὲ συγγενεστέρα πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ἰάδα τοῦ Ὀμήρου καὶ Ἡσιόδου (περὶ τὸ 700 π. Χ.) καὶ τὴν νέαν Ἰάδα τοῦ Ἡροδότου (περὶ τὸ 430 π. Χ.) ἢ πρὸς τὴν Δωρίδα τοῦ Ἀλκμαῶνος, τοῦ Πινδάρου καὶ Θεοκρίτου (600—250 π. Χ.), καὶ πρὸς τὴν Αἰολίδα τοῦ Ἀλκαίου καὶ τῆς Σαπφούς, (περὶ τὸ 600 π. Χ.). Ἀλλ' αἱ διαφοραὶ τῶν Ἑλληνικῶν διαλέκτων ἀπ' ἀλλήλων εἶναι ὅλως ἀσήμαντοι παραβαλλόμεναι πρὸς τὰς μεγάλας διαφορὰς τῶν Ἰταλικῶν διαλέκτων· ἀλλ' ὅμως οὐχ ἥττον εἶναι ἀπείρου ἀξίας διὰ τὴν ἱστορικὴν ἐξέτασιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἐπειδὴ ἐκάστη τῶν διαλέκτων τούτων διέσωσεν ἀρχαῖον τι τῆς γλώσσης, ὅπερ ἐν ταῖς ἄλλαις καὶ ἐν τῇ γραφομένῃ μετεπλάσθη καὶ ἐνεωτερίσθη.

Καὶ ἡ νεωτέρα Ἑλληνικὴ ἔχει τὰς διαιρέσεις καὶ διαλέκτους αὐτῆς, καὶ μάλιστα εἶναι πολυπληθεῖς καὶ πολλοῦ λόγου ἀξίαι, ἀλλ' οὕτω ἐξητασμένοι. Μόνον δ' ἀρχαί τινες εἰς ἐπιστημονικὴν ἐπεξεργασίαν καὶ χρησιμοποίησιν τῶν διαλέκτων τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς ἐγένοντο μέχρι τοῦδε, ἀλλὰ δὲν κατωρθώθη, ἵνα αἱ χρησιμώταται αὗται ἐργασίαι λάβωσιν ἐπίδοσιν καὶ ἔκτασιν. Αἰτία δὲ τούτου εἶναι πάντως, ὅτι οἱ μὲν φιλόλογοι τῶν ἄλλων χωρῶν σφό-

δρα μικρὸν εὐρίσκουσι τὸ φιλολογικὸν διαφέρον ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑλληνικῇ, οἱ δὲ Ἕλληνες λόγιοι στεροῦνται, ὡς φαίνεται, γλωσσικῆς παιδείας καὶ μεθόδου¹⁾. Ἡ γλῶσσα τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων καλεῖται συνήθως Ῥωμαϊκὴ, καὶ καθὼς ἐν τῇ μεταγενεστέρᾳ ἀρχαιότητι ἐλαλείτο καὶ ἐγράφετο ἡ Ἀττικὴ, οὕτω σήμερον ὑπὸ πάντων τῶν πεπαιδευμένων Ἑλλήνων αὕτη ἡ Ῥωμαϊκὴ λαλεῖται καὶ γράφεται. Ἀλλ' ἡ νεωτέρα Ἑλληνικὴ ἀφίσταται τῆς γλώσσης τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Δημοσθένους πολὺ ὀλιγώτερον ἢ ὅσον αἱ νέαι Ῥωμανικαὶ γλῶσσαι τῆς δοκίμου Λατινικῆς τοῦ Κικέρωνος καὶ Οὐεργιλίου.

Ἐκ τῶν Ἀσιατικῶν ὁμοφυλιῶν τῆς ἡμετέρας γλωσσικῆς ὁμοεθνίας ἐξετάζομεν κατὰ πρῶτον τὴν γεωγραφικῶς ἐγγυτέραν ἡμῶν, τὴν Ἀρμενικὴν. Αὕτη παρέλαθεν ἐνωρὶς ἤδη πολλὰς ξένας λέξεις ἐκ τῆς Περσικῆς, Ἑλληνικῆς καὶ Συριακῆς, ἀλλ' ὡς πρὸς τὴν κατασκευὴν αὐτῆς εἶναι γνησίᾳ Ἰαπετικῇ γλῶσσᾳ. Ἡ ἀρχαία Ἀρμενικὴ κέκτηται πλουσίαν Χριστιανικὴν φιλολογίαν, ἀρχομένην ἀπὸ τῆς πέμπτης ἑκατονταετηρίδος μ. Χ., καὶ εὐχρηστεῖ καὶ σήμερον ἔτι ὡς γλῶσσα τῶν λογίων καὶ τῆς παιδείας. Ἡ δὲ νεωτέρα Ἀρμενικὴ ἐμφανίζεται ἐν γραπτοῖς μνημείοις ἀπὸ τοῦ 13 αἰῶνος, καὶ διαφέρει σφόδρα τῆς ἀρχαίας καὶ διαιρεῖται εἰς πολ-

¹⁾ Τὰ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως λεγόμενα εἶναι ἀτυχῶς ἀληθῆ, ἀλλὰ δὲν εἶναι μόνον ταῦτα ἡ ἀληθὴς αἰτία, δι' ἣν ἡ νεωτέρα ἡμῶν γλῶσσα μέχρι τοῦδε, καθόλου εἰπεῖν, ἔμεινεν ἀκαλλιέργητος. Τῶν μεγίστων αἰτίων τῆς ἀσυγγνώστου ἀμελείας ταύτης εἶναι ὅτι ἔδρα πρὸς διδασκαλίαν ταύτης δὲν ὑπάρχει ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Πανεπιστημίῳ, ἐνῶς καὶ ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Γερμανίᾳ καὶ Ἀγγλίᾳ ἰδρυθήσαν εἰδικαὶ ὑπὲρ τῆς διδασκαλίας αὐτῆς ἔδραι. Πρὸς δὲ τοῦτοις οὕτε ὑποστηρίζονται ὅπωςδήποτε οὕτε ἐνθαρρύνονται οἱ περὶ τὰς μελέτας ταύτας ἀσχολούμενοι. Δῆλον ἄρα ὅτι δὲν δύνανται νὰ εὐδοκιμήσωσιν ἐπὶ τοιούτοις ὅροις. Σύλλογός τις ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν σπουδῶν τούτων Κοραῆ συσταθεὶς πρὸ πινῶν ἐτῶν ἐν Ἀθήναις ὀυδὲ μᾶλλον παρὰ τοῦ Κοινοῦ ἢ παρὰ τῆς Κυβερνήσεως ἢ τινος φιλομούσου ὁμογενοῦς ἔτυχεν ὑποστηρίξεως. Καὶ ὁμοῦ δὲν ἀπαιτοῦνται βεβαίως ὑπερβολικοὶ σαπάναι, ἵνα καὶ ἔδρα τῆς νεωτέρας ἡμῶν Ἑλληνικῆς ἰδρυθῇ ἐν τῇ Πανεπιστημίῳ καὶ οἱ πρὸς καλλιειδίαν αὐτῆς ἐναρμόνιον ἀπορρίψωσι καὶ πληθυνθῶσιν ἐν μόνον τῇ τῶν

λὰς καὶ διαφόρους διαλέκτους, αἵτινες δύνανται νὰ ὑπαχθῶσιν εἰς δύο μοίρας, τὴν ἀνατολικὴν (ἐν Περσίᾳ, Περσίᾳ, Ἰνδία) καὶ τὴν δυτικὴν (ἐν Τουρκίᾳ).

Τῆς δὲ Ἰρανικῆς ὁμοφυλίας ἀρχαιότατα μνημεῖα εἶναι αἱ λεγόμεναι σφηνοειδεῖς ἐπιγραφαί, ἐν αἷς οἱ βασιλεῖς τοῦ Περσικοῦ κράτους οἱ ἐκ τῆς δυναστείας τῶν Ἀχαιμενιδῶν, Δαρεῖος, Ξέρξης καὶ οἱ διάδοχοι αὐτῶν κατέλιπον τοῖς μετὰ ταῦτα ἀνεξιτήλον μαρτύριον τῶν ὀνομάτων καὶ κατορθωμάτων αὐτῶν. Ἐτι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἦσαν αἱ ἐπιγραφαί αὗται, σφηνοειδῆ τινα σημεῖα ἐγκεχαραγμένα ἐπὶ μεγάλων ἐπιπέδων βράχων, οὐδὲν ἕτερον ἢ σωροὶ σφηνῶν, ἄλυτον καὶ κατὰ τὰ φαινόμενα ἀδιάλυτον αἰνιγμα· ἀλλ' ὅμως διὰ μακρᾶς σειρᾶς θαυμασίως εὐφυῶν καὶ ἐπιμόνων ἐρευνῶν καὶ τῇ συνεργίᾳ διαφόρων εὐνοϊκῶν περιστάσεων, παντάπασιν ἀδυνάτων πρότερον, νῦν πᾶσα σχεδὸν τούτων λέξις καὶ πᾶν σημεῖον εἶναι σαφέστατα ἡρμηνευμένη καὶ εὐνόητος. Οὕτω δ' ἐκτῆθησαν πλείστου ἄξια διδάγματα διὰ τε τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν γλωσσικὴν ἱστορίαν. Αἱ ἀρχαιόταται τῶν ἐπιγραφῶν τούτων κατὰγονται ἐκ τοῦ ἔκτου καὶ πέμπτου π. Χ. αἰῶνος καὶ εἶναι ἱκανῶς ἐκτενεῖς, ἵνα παράσχωσιν ἡμῖν σαφεστάτην ἔννοιαν τῆς γλώσσης τῶν Περσῶν ἐκείνων, πρὸς οὓς οἱ Ἕλληνες διεξήγαγον οὕτω μακροχρονίους ἀγῶνας κατὰ πρῶτον μὲν ὑπὲρ τῆς διασώσεως τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν, ἔπειτα δὲ ὑπὲρ τῆς κοσμοκρατορίας.

Τοῖς αὐτοῖς δὲ περίπου, ἐν μέρει δὲ βεβαίως καὶ πολλῶ ἀρχαιοτέροις χρόνοις ἀνήκουσι τὰ ἱερὰ συγγράμματα τῆς θρησκείας ἣν ἱδρύσεν ὁ Ζωροάστρης (ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ γλώσσῃ Zarathustra), ἡ Βίβλος Zendavesta ἣ ὅπως καὶ συντομώτερον καὶ ἁρθότερον λέγεται Avesta. Ἡ γλῶσσα, ἐν ἣ συνετάχθησαν τὰ ἀρχαῖα ταῦτα κείμενα λέγεται κοινῶς Ἀβεστική ἢ γλῶσσα τοῦ Avesta ἢ Zend· ἄλλαι ὀνομασίαι ταύτης εἶναι ἀρχαῖα Ἰρανικῇ, ἀρχαῖα Βακτριανῇ ἀπὸ τοῦ ὀνόματος βορειανατολικῆς τινος ἐπαρχίας τοῦ Ἰράν, ἐν ἣ λέγεται ὅτι συνετάχθησαν τὰ ἱερὰ βιβλία τοῦ Ζωροάστρου. Ἀλλὰ πιθανὸν φαίνεται, ὅτι ὁ τοπικὸς οὗτος προσδιορισμὸς εἶναι πολὺ

ἀκριβέστερος ἢ ὅσον ἐπιτρέπει ἡμῖν νὰ ὀρίσωμεν αὐτὸν ἢ ἐλλιπὴς παράδοσις. Διότι ὅπως ἐν τῇ Βακτριανῇ οὕτως ἡδύνατο καὶ ἐν πάσῃ ἄλλῃ ἐπαρχίᾳ τοῦ ἀνατολικοῦ Ἰράν νὰ ἔγῃ συνταχθῇ τὸ Zendavesta. Ἡ διάσωσις δ' αὐτοῦ ὀφείλεται κυρίως τοῖς ἐν ταῖς δυτικαῖς Ἰνδίαῖς ζῶσι Πέρσαις (Parsi), οἵτινες μετὰ τὴν κατάκτησιν τοῦ Ἰράν ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν κατὰ τὸν ἑβδομον αἰῶνα μ. Χ. ἐζήτησαν καὶ εὗρον αὐτόσε καταφύγιον, καὶ ἀπὸ τοῦ χρόνου ἐκείνου μέχρι σήμερον διετήρησαν πιστῶς ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Ἰνδῶν καὶ ἔπειτα τῶν Ἀγγλῶν τὴν πυρολατρείαν τῶν ἀρχαίων Μάγων, τὴν θρησκείαν τοῦ Ὡρομάζου (Ahuramazda). Εἶναι δὲ τὸ Zendavesta συντεταγμένον ἐν δύο διαφόροις διαλέκτοις, νεωτέρᾳ καὶ ἀρχαιωτέρᾳ. Ἐκ τῶν ἐν τῇ ἀρχαιοτέρᾳ διαλέκτῳ συντεταγμένων μέρη τινὰ ἀναφέρουσι τὸν Ζωροάστρην ὡς συγγραφέα αὐτῶν καὶ οὐδεὶς ἐσωτερικὸς λόγος ὑπάρχει, ἵνα ἀμφισβητήσωμεν ὅτι οἱ ὕμνοι οὗτοι (Gāthā) δὲν συνεγράφησαν ἀληθῶς ὑπὸ τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς Περσικῆς ἐθνικῆς θρησκείας. Ἀλλὰ τὸ μέγα μέρος τοῦ Zendavesta συνέστη ἐν χρόνοις πολὺ νεωτέροις, ὅτε ἤδη εἶχε διαπλασθῇ ἱερατικὴ τις τάξις καὶ προσλάβῃ ἀξίωμα καὶ δύναμιν· ἀναπτυχθέντα δὲ τὰ νεώτερα ταῦτα μέρη ἐν ταῖς ἱερατικαῖς σχολαῖς φέρουσι σαφῇ τὸν χαρακτῆρα τῆς γενέσεως αὐτῶν. Ἡ καθαρὰ ἡθικὴ διδασκαλία τοῦ Ζωροάστρου κατεπνίγη ἐν ἑκτενεῖ κανόνι καθαρτηρίων καὶ ἐξιλαστηρίων παραγγελμάτων, ἡ δὲ ἀπλῆ καὶ κατ' οὐσίαν μονοθεϊστικὴ θεολογία αὐτοῦ ἐν σωρείᾳ προσευχῶν εἰς διαφόρους θεότητας καὶ ἐν διεξοδικωτάτῃ λειτουργίᾳ· καὶ ἐὰν ἐν τοῖς νόμοις τοῦ Ζωροάστρου (ἐν τῷ Vendidad) ὁ Ὡρομάζης, τὸ ὕπατον ὄν, ὑπαγορεύῃ καὶ αὐτὸν τὸν ἀριθμὸν τῶν πληγῶν, ἃς ὀφείλει νὰ λάβῃ ὁ κακοποιός, τότε οὐδεὶς θέλει παραγνωρίσει τὴν μεταγενεστέραν ἀλλοίωσιν θρησκείας κατ' ἀρχὰς πολὺ καθαρωτέρας. Οὕτω δὲ διὰ τῆς ἐπιθεωρήσεως τοῦ περιεχομένου ἐπιβεβαιοῦται τὸ πόρισμα, εἰς ὃ, καθ' ὃ προείπομεν, ἦγαγεν ἡμᾶς ἡ ἀνεξαρτήτως αὐτοῦ γενομένη ἔρευνα τῆς γλώσσης τοῦ Avesta, ὅτι δηλὰ δὴ ἀμφότεραι αἱ διάλεκτοι, ἐν αἷς ἦν συγγεγραμμένον

παριστῶσιν ικανῶς διαφόρους φάσεις τῆς γλώσσης ταύτης. Ἐν χρόνοις δὲ πολὺ μεταγενεστέροις τῶν νεωτάτων μερῶν τοῦ Zendavesta ἐγένετο ἡ μετάφρασις αὐτοῦ εἰς τὴν γλῶσσαν Pehlevi. Εἶναι δ' ἡ γλῶσσα Pehlevi γλωσσικὸς τύπος σφόδρα ἀνάμεικτος μετὰ Σημιτικῶν στοιχείων, καθ' ὅσον ἦν ἡ γλῶσσα τοῦ κράτους τῶν Σασσανιδῶν, τῆς δυναστείας δηλονότι ἐκείνης ἣτις κατὰ τὸν τρίτον μ. Χ. αἰῶνα στηριχθεῖσα ἐπὶ τῆς ἀναγεννηθείσης ἀρχαίας Ἰρανικῆς θρησκείας καὶ ἐπὶ τῶν ἀρχαίων παραδόσεων ἀνίδρυσε τὸ νέον Περσικὸν βασίλειον καὶ διώκησεν αὐτὸ μέχρι τῆς πτώσεως αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Ἀράβων κατὰ τὸν ἑβδομον αἰῶνα. Μόνον δὲ διὰ τῆς συγκρίσεως ἐπιγραφῶν τινων καὶ νομισμάτων ἐκ τῶν χρόνων τῶν Σασσανιδῶν, αἵτινες συνετάχθησαν ἐν τῇ αὐτῇ ἢ τοῦλάχιστον ἐν λίαν συγγενεῖ αὐτῆς διαλέκτῳ, κατωρθώθη νὰ ῥιθισθῇ ὀρθῶς ὁ χαρακτὴρ τῆς γλώσσης ταύτης, ἐν ᾗ εἶναι συγγεγραμμένη ικανῶς ἐκτενὴς καὶ κατὰ μέγα μέρος ἀνέκδοτος ἔτι θεολογικὴ φιλολογία.

Μετὰ τῶν ἔργων δὲ τούτων τῶν ἐν τῇ γλώσσῃ Pehlevi συντεταγμένων συνδέονται στενῶς καὶ κατὰ τὸν χρόνον τῆς συντάξεως αὐτῶν καὶ κατὰ τὸ περιεχόμενον ἄλλα τινὰ θεολογικὰ ἔργα συναπαρτιζόντα τὴν παράδοσιν τῆς φιλολογίας τῶν Περσῶν. Ἀλλ' ἡ γλῶσσα τῶν βιβλίων τούτων ἦν παντελῶς διάφορος τῆς Pehlevi. Ὀνομάζεται δὲ ἄλλοτε μὲν Pazend, ἄλλοτε δὲ Parsi καὶ εἶναι ὡς πρὸς τὴν κατασκευὴν αὐτῆς οὕτω σαφῶς Ἰρανικὴ, ὅπως ἡ Pehlevi εἶναι ἡμισημιτικὴ μεικτὴ γλῶσσα.

Καὶ ἡ μὲν Pehlevi εἶναι λείψανον τῶν ἐν χρόνοις ικανῶς παλαιοῖς ἀρξαμένων Σημιτικῶν εἰσβολῶν καὶ ἐπιδράσεων ἐπὶ τὸ Ἰράν, ἡ δὲ Pazend ἢ Parsi, στενῶς συγγενὴς τῆς Zend καὶ μάλιστα τῆς ἀρχαίας Περσικῆς, ἀνήκει τῇ περιόδῳ τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ ἐθνικοῦ καὶ τῆς γλώσσης τῇ ἀρχομένη μετὰ τῶν Σασσανιδῶν. Ὁ δὲ χρόνος τῆς ἀναπτύξεως αὐτῆς περιλαμβάνει τὸ διάστημα ἀπὸ τοῦ πέμπτου μέχρι τοῦ δεκάτου αἰῶνος, τουτέστι τοὺς χρόνους τοὺς ἀμέσως πρὸ τῆς εἰσβολῆς τῶν Μωαμεθανῶν καὶ τοὺς μετ' αὐτήν. Ὅτε δὲ τέλος ἡ Περσία ὁλοσχερῶς κατεκτῆθη καὶ ἐγένετο ἐπαρχία τοῦ

κράτους τῶν Μουσουλμάνων, τότε ἐπῆλθεν ἐκ νέου ἰσχυρὰ ἀντίδρασις κατὰ τῆς νέας Σημιτικῆς κυριαρχίας ἐν τῷ Ἰράν τῆς διὰ τῆς εἰσβολῆς τῶν Ἀράβων ἐπαναληφθείσης, καὶ νέα ἀνόρθωσις τοῦ ἐθνικοῦ πνεύματος, ὅπερ ὁμως μόνην τὴν γλῶσσαν, οὐχὶ δὲ καὶ τὴν θρησκείαν τοῦ Ζωροάστρου ἠδυνήθη νὰ διασώσῃ. Ἐντεῦθεν οἱ μὲν τελευταῖοι ὁπαδοὶ τῆς πυρολατρείας, πλὴν ὀλίγων τινῶν οἰκογενειῶν αἵτινες καὶ σήμερον ἔτι μένουσι πισταὶ τῇ ἀρχαίᾳ θρησκείᾳ ἐν Jезд καὶ Kerman, μετηνάστευσαν εἰς τὴν Ἰνδικήν, ἥ δὲ νεωτέρα Περσικὴ ἤκμασεν ἐν τῇ αὐτῇ τῶν Γασναυιδῶν ἐν τῷ ἀνατολικῷ Ἰράν καὶ παρήχθη οὕτως ἐν ταύτῃ τῇ νεωτάτῃ φάσει τῆς Περσικῆς γλώσσης μεγάλη καὶ ἀξιοθαύμαστος φιλολογία, πολλὰ ἔχουσα νὰ ἐπιδείξῃ ἐν πᾶσι τοῖς εἶδεσι τοῦ λόγου, ἥτοι ἐν τῷ ἔπει καὶ ἐν τῇ λύρᾳ, ἐν τῇ θρησκευτικῇ καὶ τῇ ἐρωτικῇ ποιήσῃ, ἐν τῇ ἐρεύνῃ τῆς ἱστοριογραφίας, τῆς φιλοσοφίας καὶ τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν.

Τὸ πρῶτον δὲ μέγα ἔργον, ὅπερ παρήγαγεν ἡ φιλολογικὴ αὕτη περίοδος καὶ σύναμα τῶν σημαντικωτάτων ἡαυτόχρονα τὸ σημαντικώτατον κατόρθωμα αὐτῆς εἶναι τὸ Schah-nameh ἥτοι Βιβλίον τῶν Βασιλέων τοῦ Firdusi (†1020). Εἶναι δὲ τοῦτο γνησίως ἐθνικὸν ἡρωικὸν ποίημα, ἔχον μεγίστην ἔκτασιν καὶ ποικιλώτατον περιεχόμενον, καὶ συντεταγμένον ἐν εὐγενεστάτῃ γλώσσῃ περιλαμβάνει πᾶσαν τὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ τοῖς μύθοις περὶ θεῶν καὶ ἡρώων τοῦ Ἰράν παράδοσιν, ὅπως αὕτη εἶχε διαπλασθῇ ἐν τῷ πνεύματι τῆς γενεᾶς ἐκείνης, ἥτις ἀποκατέστησεν αὐθις τὸ ἀρχαῖον ἐθνικὸν πνεῦμα καὶ ἀνεξφογόνησεν ἐκ νέου τὰς ἐνδόξους ἀναμνήσεις τοῦ παρελθόντος.

Ὡς πρὸς τὴν πενίαν δὲ τοῦ τυπικοῦ ἡ νεωτέρα Περσικὴ δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὴν Ἀγγλικὴν γλῶσσαν, ἅτε περιστείλασα τὸ σύστημα τῶν τύπων αὐτῆς εἰς τὸν ἔσχατον νοητὸν βαθμὸν διὰ τῆς ἀπωλείας τῶν πλείστων γραμματικῶν καταλήξεων. Ὅπως δ' ἡ Pazend, ἥς ἐλάχιστον διαφέρει, οὕτω καὶ ἡ νεωτάτη αὕτη φάσις τῆς Περσικῆς γλώσσης εἶναι συγγενεσττέρα πρὸς τὴν γλῶσσαν τῶν Ἀχαιμενιδῶν ἢ πρὸς τὴν τοῦ Avesta, εἰ καὶ ἐξ οὐδετέρας

τούτων ἀπ' εὐθείας κατάγεται. Ἡ δὲ νεωτέρα Περσικὴ εἶναι ἔτι ζῶσα γλῶσσα καὶ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Firdusi ἐλάχιστον ἡλ-
λοιώθη, πάντως διὰ τοῦτο ὅτι τότε εἶχε περιέλθει εἰς τὸ ἔσχατον
ὄριον τῆς ἀποβολῆς τῶν γραμματικῶν τύπων. Μόνος δ' ὁ θησαυρὸς
τῶν λέξεων ηὐξήθη ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις μεγάλως ἀλλ' οὐκ
ἐπωφελῶς, διότι ὅλως ἀκόλαστος γίνεται δανεισμὸς λέξεων καὶ
ὀλοκλήρων φράσεων ἐκ τῆς Ἀραβικῆς.

Πλὴν τῶν μέχρι τοῦδε ἐξητασμένων κυρίων τύπων τῆς Ἰρα-
νικῆς γλωσσικῆς ὁμοφυλίας ὑπάρχουσιν ἔτι καὶ ἄλλαι γλῶσσαι
λαλούμεναι ἢ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Ἰρανικοῦ ὁροπεδίου ἢ ἐν ταῖς παρακει-
μέναις χώραις καὶ οὕτω στενῶς συγγενεῖς πρὸς τὰς προηγουμένας,
ὥστε κατ' ἀνάγκην ὀφείλουσι νὰ συγκαταλεχθῶσι τῇ αὐτῇ ὁμοφυ-
λίᾳ, εἰ καὶ τὰ Ἰρανικὰ αὐτῶν χαρακτηριστικὰ δὲν εἶναι ἡμῖν ἀκρι-
βῶς καὶ κατ' ἔκτασιν γνωστά, τοῦτο μὲν διὰ τὴν ἐλλιπῆ παραδόσιν
τοῦτο δ' ἐπειδὴ ἐξηλείφθησαν διὰ πολλὰς καὶ ποικίλας μεταβολάς, ἃς
ὑπέστησαν αἱ νῦν ἔτι λαλούμεναι γλῶσσαι αὗται μετὰ τὸν χωρισμὸν
αὐτῶν ἀπὸ τῶν Ἰρανικῶν συγγενῶν. Τούτοις ἀνήκει ἡ πρὸς βορρᾶν
μάλιστα γλῶσσα τῶν Σκυθῶν καὶ τῶν Σαρματῶν ἢ Σαυροματῶν,
ἥς ὁμῶς πράγματι ἐλάχιστα λείψανα ἐκ τῆς ἀρχαιότητος παρεδόθη-
σαν ἡμῖν· ἄλλων δὲ τινων Μικρασιατικῶν λαῶν, πρὸς οὓς οἱ Ἕλλη-
νες καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἦλθον εἰς σχέσεις, π.χ. τῶν Λυκίων ἢ τῶν Λυδῶν
αἱ γλῶσσαι πολλάκις μὲν ἐχαρακτηρίσθησαν ὡς Ἰρανικαί, ἀλλ' οὐ-
δαμῶς ἀπεδείχθησαν. Πιθανὸν φαίνεται ὅτι αἱ γλῶσσαι αὗται μετὰ
τῆς τῶν Καρῶν, τῶν Μυσῶν, τῶν Κιλικίων, τῶν Καππαδόκων
καὶ ἄλλων ἀρχαίων λαῶν συναποτελοῦσιν ἄλλην ἰδίαν Μικρα-
σιατικὴν γλωσσικὴν ὁμοθνήαν, ὅλως ἀλλοτρίαν τῆς Ἰαπετικῆς.
Ἡ δὲ γλῶσσα τῶν ἐξ Εὐρώπης εἰς Ἀσίαν διαβάτων Φρυγῶν
ἦν Ἰαπετικὴ καὶ πιθανῶς συγγενεστέρα πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν
ἢ πρὸς τὰς Ἰρανικὰς γλώσσας¹⁾).

Καὶ τούτων μὲν τῶν ἐλάχιστα μόνον γνωστῶν γλωσσῶν δὲν

¹⁾ Περὶ τῶν Φρυγῶν καὶ Θρακῶν βρα P. Kretschmer, Einleitung in die Geschichte
der gr. Sprache σελ. 171 κξξ. Περὶ δὲ τῶν Μικρασιατικῶν λαῶν αὐτόθι σελ. 289 κξξ. X.

δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν ἀκριβῶς τὸν χαρακτῆρα, ἄλλων δ' ὅμως τινῶν γλωσσῶν λαλουμένων ἔτι ἐπὶ τοῦ Ἰράν ἢ περὶ αὐτὸ ἡδυνήθη ἢ γλωσσικὴ ἐπιστήμη μετὰ πάσης βεβαιότητος ν' ἀποδείξῃ τὸν Ἰρανικὸν αὐτῶν χαρακτῆρα. Τοιαῦται ζῶσαι γλῶσσαι τῆς μεγάλης Ἰρανικῆς ὁμοφυλίας εἶναι μάλιστα πάντων ἡ Ὀσσητικὴ ἐπὶ τοῦ Καυκάσου — διότι ἐπὶ τοσοῦτον πρὸς βορρᾶν προέβησαν αἱ προφυλακαὶ τῆς ὁμοφυλίας ταύτης —, ἡ Κουρδική, ἡ διάλεκτος δὴλα δὴ τῶν ἀγρίων ὀρεινῶν λαῶν τῶν οἰκούντων ἐν τοῖς ὀρίοις Περσίας, Τουρκίας καὶ Ῥωσσίας, καὶ ἡ Ἀφγανική, ἣτις ἐν τοῖς νεωτάτοις χρόνοις ἔτυχε φιλολογικῆς τινος καλλιέργειας.

Ἐρχόμεθα τέλος ἐπὶ τὴν ὁμοφυλίαν ἐκείνην τῆς ἡμετέρας ὁμοεθνίας, ἧς ἡ ἱστορία παρεστάθη ἀνὰ τὰς εὐρείας ἐκτάσεις τῶν Ἰνδιῶν, ἐπὶ τὴν Ἰνδικήν. Οὐχὶ πᾶσαι αἱ πολυπληθεῖς γλῶσσαι αἱ διαδεδομέναι ἐπὶ τῆς ὑπερμεγέθους ταύτης χερσονήσου, ἀπὸ τῶν ἀνυπερβλήτων βράχων τῶν Ἰμαλαίων ὀρέων μέχρι τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ ἀνήκουσι τῷ συστήματι τῶν Ἰαπετικῶν γλωσσῶν, ἀλλὰ μόναι ἔσαι λαλοῦνται ἐν τοῖς βορείοις μέρεσι, τῷ κυρίως Ἰνδοστάν, καὶ ἐκτείνονται ἀπὸ τοῦ Ἰνδοῦ μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Γάγγου· πρὸς δὲ αἱ γλῶσσαι ἐνίων παραλίων ζωνῶν καὶ τῶν πρὸς μεσημβρίαν συνορευουσῶν χωρῶν· αἱ δὲ ὀρειναὶ χώραι ἐν τῷ ἐσωτερικῷ καὶ τῷ λεκανοπεδίῳ τοῦ Δεχάν κατέχονται εἰσέτι ὑπὸ τῶν αὐτοχθόνων, οἵτινες ἐν ταῖς πρὸς βορρᾶν χώραις ἤδη ἐν προϊστορικοῖς χρόνοις εἶχον ἐξολοθρευθῆ ὑπὸ τῶν Ἰνδῶν, ὅτε οὗτοι εἰσέβαλον ἀπὸ τῶν βορειοδυτικῶν μερῶν, ἀπὸ τοῦ Ἰράν, διὰ τῶν στενῶν δηλαδὴ ἐκείνων, δι' ὧν ἀπὸ τῶν πρώτων ἱστορικῶν χρόνων μέχρι τῆς ἀνακαλύψεως τῆς θαλασσίας ὁδοῦ πρὸς τὰς Ἰνδίας εἰσέβαλον πάντες οἱ ξένοι κατακτηταί. Αἱ σπουδαιόταται δὲ τῶν ζωσῶν γλωσσῶν τῶν Ἰνδιῶν εἶναι ἡ Βεγγαλική, ἡ Χινδική καὶ ἡ Μαχραττική· πρὸς δὲ τούτοις ἀξιοσημείωτος εἶναι διὰ τὴν γεωγραφικὴν αὐτῆς θέσιν ἡ γλῶσσα τῶν Καφίρων, οἵτινες σφόδρα πρὸς βορρᾶν, ἐπὶ τοῦ Ἰνδικοῦ Καυκάσου, κατοικοῦντες ἀποτελοῦσι τὰς

ἀπωτάτω πρὸς βορρᾶν προχωρησάσας προφυλακάς τῶν Ἰνδῶν. Ἀλλὰ πᾶσαι αἱ Ἰαπετικάι γλῶσσαι τῶν Ἰνδῶν δύνανται νὰ διαιρεθῶσιν εἰς τρία τμήματα, πρῶτον εἰς τὸ βόρειον ἢ βορειοδυτικόν, περιλαμβάνον τὴν Χινδικήν, Πεγγαλικήν, Ποχαρικήν, Κασμιρικὴν καὶ Νεπαλικήν· δεύτερον εἰς δυτικὸν συνιστάμενον ἐκ τῆς Μαχ-ραττικῆς, Γουιατικῆς καὶ Σινθικῆς, καὶ τρίτον εἰς ἀνατολικὸν περιέχον τὴν Βεγγαλικήν, Οὐριακὴν καὶ Ἀσσανικήν. Ἰδιαιτερός τις τύπος τῆς Χινδικῆς ὀνομάζεται Ἰνδοστανικὴ ἢ Urdū. Ἡ ἐν τοῖς στρατοπέδοις (Urdū) δηλονότι τῶν Μωαμεθανῶν κατακτητῶν τῶν Ἰνδῶν ἀναπτυχθεῖσα αὕτη γλῶσσα ἐχρησίμευσεν ἀπὸ τοῦ ἐνδεκάτου αἰῶνος μ. Χ. εἰς διευκόλυνσιν τῆς ἐπιμελείας τῶν κατακτητῶν τούτων πρὸς τοὺς κατακτηθέντας ἐν τῷ μέσῳ Ἰνδοστάν. Εἶναι δὲ πολὺ πτωχοτέρα κατὰ τὸ τυπικὸν τῶν πλείστων γλωσσῶν τῆς Ἰνδικῆς, καὶ πλήρης Περσικῶν καὶ Ἀραβικῶν λέξεων, ὥστε παριστᾷ τοιαύτην εἰκόνα ἐν ταῖς Ἰνδικαῖς γλώσσαις, ὅποιαν ἡ Ἀγγλικὴ ἐν ταῖς Εὐρωπαϊκαῖς. Ἐτυχε δ' ὅμως μέζονος φιλολογικῆς καλλιερ-γείας ἢ οἰαδήποτε ἄλλη τῶν σημερινῶν διαλέκτων καὶ εἶναι σήμερον ἡ Κοινὴ καὶ σύναμα ἡ ἐπίσημος γλῶσσα ἐν πάσαις σχεδὸν ταῖς ἀνατολικαῖς Ἰνδίασι.

Ἡ δὲ γλῶσσα τῶν Ἀθιγγάνων τῶν ἀνὰ πᾶσαν τὴν Εὐρώπην περιφερομένων, εἰ καὶ προσέλαβεν ἐκασταχοῦ λίαν σαφῇ τοπικὴν ἀπόχρωσιν κατὰ λόγον τῆς διαμονῆς αὐτῶν μεταξὺ τῶν διαφόρων ἐθνῶν, ἀλλ' ὅμως κατὰ τὴν γραμματικὴν αὐτῆς κατασκευὴν καὶ τὰ σπουδαιότατα στοιχεῖα τοῦ θησαυροῦ τῶν λέξεων αὐτῆς εἶναι ἐπ' ἴσης νέον Ἰνδικὸν ἰδίωμα, ἐπειδὴ οἱ Ἀθίγγανοι ἐξῆλθον ἐκ τῶν Ἰνδῶν.

Ἀπὸ τῶν ζωσῶν δ' Ἰνδικῶν γλωσσῶν ἄγει ὁ χρονολογικὸς μί-τος κατὰ πρῶτον ἐπὶ τὴν Πρακριτικὴν καὶ Παλικὴν γλῶσσαν, αἵτινες παρεδόθησαν ἡμῖν καὶ διὰ φιλολογικῶν ἔργων καὶ δι' ἐπι-γραφῶν ἐν μέρει προχριστιανικῶν χρόνων. Ἡ Παλικὴ εἶναι ἡ ἱερὰ γλῶσσα τῆς θρησκείας τοῦ Βουδῶδα ἐν ταῖς χώραις ταῖς κειμέναις μεσημβρινῶς καὶ μεσημβρινανατολικῶς τῶν Ἰνδῶν. Αἱ δὲ Πρα-κριτικαὶ διάλεκτοι διεσώθησαν ἡμῖν μάλιστα ἐν τοῖς Σανσκριτικοῖς

δράμασιν, ἐν οἷς δηλαδὴ αἱ γυναῖκες, οἱ ὑπηρέται καὶ καθόλου τὰ πρόσωπα τῶν ἀμορφώτων τάξεων, ὅσα ἐμφανίζονται ἐν αὐτοῖς, ὁμιλοῦσιν οὐχὶ τὴν Σανσκριτικὴν, ἀλλὰ τὴν λαϊκὴν γλῶσσαν, ὅπως ἀκριβῶς καὶ σήμερον ἐν τοῖς ἡμετέροις δράμασιν ἀκούομεν παρὰ τῶν προσώπων τῶν ἀνηκόντων ταῖς κατωτέραις τάξεσι τὴν διάλεκτον τῆς ἐπαρχίας αὐτῶν· ἐν ᾧ τούναντίον τὰ ἐκ τῶν ἀνωτέρων τάξεων πρόσωπα μεταχειρίζονται τὴν κοινὴν γραφομένην γλῶσσαν, ὅποια ἐν Ἰνδοῖς ἦτο ἡ Σανσκριτικὴ.

Ἡ μήτηρ δὲ πασῶν τούτων τῶν διαλέκτων ἀνεξαίρετως ἦτο ἡ Σανσκριτικὴ. Ἦδη ἀπὸ δύο καὶ ἡμισείας χιλιάδων ἐτῶν αὕτη δὲν εἶναι πλέον ζῶσα γλῶσσα ἐν τῇ συνήθει σημασίᾳ τῆς λέξεως, ἀλλὰ διατηρεῖται ἐν τῇ ζωῇ ὡς ἱερὰ γλῶσσα τῆς Βραχμανικῆς θρησκείας καὶ ὡς ἡ δόκιμος γλῶσσα τῆς φιλολογίας καὶ τῆς ἐπιστήμης. Οὕτως ἡ Σανσκριτικὴ κατέχει ὅλως ἀνάλογον θέσιν ἐν τῷ βίῳ τῶν Ἰνδῶν, ὅποιαν εἶχεν ἡ Λατινικὴ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ πολιτισμοῦ ἐν Εὐρώπῃ μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους ὡς ἡ γλῶσσα τῆς Καθολικῆς θρησκείας καὶ ὡς τὸ μέσον συνεννοήσεως ἐν τῇ δημοκρατίᾳ τῶν Εὐρωπαϊκῶν λογίων. Καὶ σήμερον δ' ἔτι διδάσκεται ἡ Σανσκριτικὴ ἐν ταῖς ἱερατικαῖς τῶν Βραχμάνων σχολαῖς καὶ εἶναι ἐν χρήσει ἐν τῇ λατρείᾳ τῶν θεῶν, καὶ σήμερον ἔτι λαλεῖται καὶ γράφεται ὑπὸ τῶν σπουδαιοτάτων λογίων, εἰ καὶ ὅπως καὶ ἡ Λατινικὴ ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις, ἀπώλεσεν ἤδη μέγα μέρος τῆς προτέρας αὐτῆς χρήσεως, ἀφ' ὅτου αἱ μὲν νεώτεραι αἱ ἐξ αὐτῆς ἀναπτυχθεῖσαι γλῶσσαι ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀνεπτύχθησαν, ἡ δὲ θρησκεία, μετὰ τῆς ἐξασκήσεως τῆς ὁποίας οὕτω στενῶς καὶ ἀχωρίστως εἶναι συνημμένη, ἤρξατο νὰ καταπίπτῃ. Ἐχομεν δὲ δύο διαφοροὺς τύπους τῆς Σανσκριτικῆς, τὴν δόκιμον Σανσκριτικὴν καὶ τὴν πολὺ ἀρχαιοτέραν γλῶσσαν τῆς Ἰνδικῆς Βίβλου, τὴν γλῶσσαν τῶν Veda. Διὰ μακρᾶς δὲ διαρκούς χρήσεως ἐν τῇ φιλολογίᾳ καὶ διὰ τῆς ἰσχυρᾶς ἐπιδράσεως τῶν Γραμματικῶν ἢ λεγομένην δόκιμος Σανσκριτικὴ ἀπεμακρύνθη τοῦ χαρακτῆρος φυσικῆς ζώσης γλώσσης πολὺ μᾶλλον ἢ πᾶσα ἄλλη

γνωστὴ γραφομένη γλῶσσα. Ἐντεῦθεν τὸ μὲν διὰ τοῦτο, τὸ δὲ διὰ τὸν σπουδαιότερον λόγον ὅτι, ὅτε ἐγένετο καὶ καθωρίσθη αὕτη ὡς ἡ λογία γλῶσσα πάντων τῶν Ἰαπετικῶν Ἰνδῶν, οὐδὲν ἄλλο φύσει ἠδύνατο νὰ εἶναι ἢ ἀπλῶς ἐν μέλος ἐν μεγάλῃ σειρᾷ παραλλήλων Ἰνδικῶν διαλέκτων μετὰ διαφορῶν τοπικῶν ἀποχρώσεων, ὧν αἱ διαφοραὶ ἐν μέρει ὑπόκεινται καὶ ταῖς διαφοραῖς τῶν νέων Ἰνδικῶν διαλέκτων, διὰ ταῦτα ἡμφεσθητήθη τὸ ἀνωτέρω λεχθέν, ὅτι δηλαδή ἡ Σανσκριτικὴ εἶναι ἡ μήτηρ πασῶν τῶν μετέπειτα διαλέκτων. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι δὲν δύνανται πάντα τὰ γλωσσικὰ φαινόμενα τὰ ἀπαντῶντα ἐν ταῖς νεωτέραις Ἰνδικαῖς διαλέκτοις νὰ ἐρμηνευθῶσι καὶ παραχθῶσιν ἐκ τῆς Σανσκριτικῆς, ἀλλ' ἀναμφιβόλως αὕτη ἦν ἡ ρίζα, ἐξ ἧς ἀνεβλάστησαν τὰ πλεῖστα γλωσσικὰ φαινόμενα τῶν μετὰ ταῦτα χρόνων, τὸ μὲν διὰ φυσικῆς βλαστήσεως, τὸ δὲ διὰ τῆς διαφοροῦ ἐπιδράσεως ἄλλων γλωσσῶν καὶ τῆς ἀναμειξέως ξένων φθόγγων καὶ λέξεων.

Ποῦ δὲ καὶ πότε ἀνεφάνη ἡ Σανσκριτικὴ ὡς ζῶσα γλῶσσα, δὲν δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν, πάντως ὅμως δὲν δύνανται νὰ εἶναι νεωτέρα τῶν ἀρχαιοτάτων Ἑλληνικῶν μνημείων, μᾶλλον δὲ προγενεστέρα κατὰ τινὰς αἰῶνας. Ἡ ἐκτάκτως δ' ἐκτενὴς καὶ ποικίλη φιλολογία τῶν λεγομένων δοκίμων χρόνων ἐκτείνεται ἐπὶ πάντα τὰ πεδία τῆς πνευματικῆς ἐνεργείας, καὶ ἔτυχε διὰ τὴν θρησκευτικὴν καὶ διδακτικὴν αὐτῆς ποίησιν καὶ διὰ τὴν μεγαλοπρεπῆ λυρικὴν καὶ διὰ τὰ δράματα καὶ τὰ φιλοσοφικὰ καὶ γραμματικὰ συστήματα αὐτῆς, πολλῶν θαυμαστῶν καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Εὐρώπῃ καὶ προεκάλεσε μεγάλας ἐρεῦνας. Ἐνιοὶ δὲ μάλιστα τῶν θαυμαστῶν τούτων προετίμησαν τὰ δόκιμα ἔργα ταῦτα καὶ αὐτῆς τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς φιλολογίας, ἀλλὰ βεβαίως ἀδίκως. Καὶ ὁ χρόνος δὲ καθ' ὃν συνετάχθη ἕκαστον τῶν Σανσκριτικῶν ἔργων εἶναι λίαν δύσκολον νὰ καθορισθῇ, πάντως δ' ὅμως μέρος αὐτῶν καὶ ἐν αὐτῷ τῷ τύπῳ, ὃν νῦν φέρουσι, καθ' ὃ καὶ ἡ ὕλη καὶ τὸ περιεχόμενον πολλῶν ἄλλων, κατὰγεται ἐκ χρόνων πολὺ προγενεστέρων τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐμφανίσεως.

Ἔτι δ' ἀρχαιοτέρα ἢ ἡ δόκιμος Σανσκριτικὴ εἶναι ἡ διάλεκτος τῶν Veda· τὰ ἀρχαιοτάτα μέρη τῆς ἀρχαιοτάτης συλλογῆς τοῦ Rig-Veda (= ἐμμέτρων — Veda) ἀνάγκη νὰ ἔχωσι ποιηθῇ δύο χιλιάδας ἔτη περίπου π. X. Οἱ δὲ λόγοι, ἐξ ὧν πορίζομεθα τὴν χρονολογίαν ταύτην τῶν ἀσμάτων τοῦ Rig-Veda, εἶναι γενικωτέρας φύσεως, οὐχὶ δὲ ἀποδείξεις ἄμεσοι, ἀλλ' ὅμως πάντοτε τοιοῦτοι, ὥστε καὶ εὐσύνοπτοι καὶ σαφεῖς δύνανται νὰ καταστῶσιν.

Οὕτω π. χ. εἶναι προφανές, ὅτι οἱ Ὕμνοι τοῦ Rig-Veda ἐποιήθησαν πρὸ πάντων παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τῶν παραποτάμων αὐτοῦ, ὅτε ἡ μεγάλη κοιλάς τοῦ Γάγγου ἦν ἔτι ἀγνωστος τοῖς Ἀρίοις ποιηταῖς· πρὸς δὲ τούτοις ἐμφανίζεται ὁ ἐλέφας ἐν τοῖς Ved ἔτι ὡς θαυμαστὸν καὶ ἐλάχιστον μόνον γνωστὸν ζῷον, ἐνῶ τούναντιον αἱ ἀρχαιοτάται εἰδήσεις, ἅς περὶ τῶν Ἰνδιῶν παρ' ἄλλοις ἐθνῶν ἔχομεν, ἀναγράφουσι μεγάλα βασίλεια παρὰ τὸν Γάγγην καὶ τὸν ἐλέφαντα ἐν τῇ ὑπερησίᾳ τῶν ἀνθρώπων ἐν τε πολέμῳ καὶ εἰρήνῃ. Ἄλλο δ' ἐπιχείρημα παρέχει ἡ θρησκευτικὴ ἱστορία. Ὁ Βουδδισμὸς ὅστις, ὡς γνωστὸν, κατὰ τὸν τρίτον π. X. αἰῶνα εἶχε μεγάλως ἀναπτυχθῇ καὶ διαδοθῇ ἐν ταῖς Ἰνδαίαις, ἦν ἀπλῆ ἀντίδρασις κατὰ τοῦ βαρέος ζυγοῦ τῆς Βραχμανικῆς ἱεραρχίας· ἀλλ' ἐν τοῖς Veda σπέρματα μόνον καὶ ἀρχαὶ τῆς Βραχμανικῆς ταύτης δυνάμεως εὐρίσκονται. Καὶ αὐταὶ δ' αἱ ἀρχαὶ τῆς ἱεραρχίας, τῆς διαιρέσεως τοῦ ἔθνους εἰς τάξεις, καὶ αἱ τῆς μετεμψυχώσεως ἐλλείπουσιν ἐν τοῖς Veda. Ἀλλὰ καὶ ἐσωτερικοὶ λόγοι, προκύπτοντες ἐκ τῆς σπουδῆς τῶν ἱερῶν βιβλίων τῶν Ἰνδῶν καὶ ἐκ τῆς σαφοῦς καὶ εὐκρινοῦς χρονολογικῆς σχέσεως πρὸς ἄλληλα τῶν διαφόρων μερῶν τῆς θρησκευτικῆς ταύτης φιλολογίας, ἄγουσιν ἐπὶ τὸν προμνημονευθέντα χρόνον τῆς ποιήσεως αὐτῶν. Διότι ἡ θρησκευτικὴ αὕτη φιλολογία ἀπαρτίζεται ἐκ μεγάλης καὶ ἀδιακόπου σειρᾶς ὑπομνημάτων, κανόνων καὶ θεολογικῶν διατριβῶν, ἀρχομένων σχεδὸν ἀμέσως ἀπὸ τῶν νεωτάτων ὕμνων καὶ ἐξικνουμένων μέχρις αὐτῶν τῶν ἱστορικῶν χρόνων. Κατ' αὐτὰ δὲ οἱ Veda εἶναι κατὰ χιλιετηρίδα ὄλην ἀρχαιότεροι τῶν ἀρχαιοτάτων ἄλλων μνημείων τῆς Ἰαπετι-

κῆς ὁμοεθνίας· καὶ ἔτι πλέον, οἱ Veda εἶναι τὸ μοναδικὸν μνημεῖον, ἐξ οὗ δύναται νὰ διαγνωσθῇ ὁ πολιτισμὸς τῶν Ἰαπετικῶν πρώτων χρόνων. Τὸ πολιτικὸν δηλ. καθεστῶς, ἡ τοῦ θεοῦ λατρεία, αἱ μυθολογικαὶ παραστάσεις, τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα τὰ ἐν Veda περιγραφόμενα, φέρουσιν οὕτως ἰδιάζοντα καὶ οὕτω πρωτογενῆ τύπον, ὥστε ἐν τούτοις πολὺ σαφέστερον καὶ πιστότερον ἢ ὅπουδῆποτε ἀλλαχοῦ ἀντανακλᾶται ἡ κοινὴ κτῆσις τῶν Ἰαπετικῶν λαῶν, ὁ βαθμὸς τοῦ πολιτισμοῦ, εἰς ὃν πρὸ τοῦ χωρισμοῦ αὐτῶν εἶχον ἔλθει. Οὐχὶ ἄρα Ἰνδικόν, ἀλλὰ μᾶλλον Ἰαπετικὸν βιβλίον φαίνεται ὅτι εἶναι οἱ Veda. Καὶ ἀληθῶς εἶναι πολλῶ μᾶλλον κοινὸν κτῆμα πάσης τῆς ὁμοεθνίας ἢ ἰδιοκτησία μιᾶς μόνης ὁμοφυλίας.

Τὰ πλεῖστα τῶν λεχθέντων περὶ τῆς γλώσσης τῶν Veda ἐφαρμόζονται ἐπ' ἴσης καὶ ἐπὶ τὴν δόκιμον Σανσκριτικὴν· εἶναι δηλ. καὶ κατὰ τοὺς χρόνους ἀρχαιοτέρα καὶ κατὰ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν κατασκευὴν ἀρχαιοπρεπεστέρα πασῶν τῶν λοιπῶν Ἰαπετικῶν γλωσσῶν. Ἡ μεγάλη δ' ἀξία τῆς δοκίμου Σανσκριτικῆς διὰ τὴν γλωσσικὴν ἔρευναν συνίσταται ἐν τούτῳ, ὅτι αὕτη ὑπὲρ πάσας τὰς ἄλλας διετήρησεν ἐκτάκτως πιστῶς ἀρχαιοτάτας λέξεις καὶ τύπους καὶ τὰ συναφῇ τούτων, ἥτοι διαύγειαν καὶ καθαρότητα τῆς κατασκευῆς τῶν λέξεων καὶ σχεδὸν πλήρη ἔλλειψιν καὶ τῶν γλωσσικῶν ἐκείνων διαφθορῶν τῶν εἰς τὰς φθογγικὰς ἀλλοιώσεις ἀναφερομένων, καὶ τῶν ἄλλων τῶν στηριζομένων ἐπὶ τῆς μεταβολῆς τῆς κυρίας σημασίας καὶ χρήσεως τῶν λέξεων. Ἐννοεῖται δ' ὅμως ὅτι ἀνάγκη ἀπόλυτος εἶναι καὶ νὰ προφυλακτώμεθα, ἵνα μὴ περιπέσωμεν εἰς τὴν πλημμελεῆ δοξασίαν, ὅτι ἡ Σανσκριτικὴ εἶναι κατὰ πάντα ἀνεξιρέτως, ἐν πᾶσι τοῖς σημείοις τοῦ τυπικοῦ καὶ λεξιλογικοῦ αὐτῆς θησαυροῦ, πασῶν τῶν ἀδελφῶν γλωσσῶν ἀρχαιοπρεπεστέρα, καὶ ὅτι δύναται νὰ θεωρῇται ὡς ἀλάθητος κανὼν διὰ τὴν ἔρευναν καὶ κρίσιν αὐτῶν, τούναντίον μάλιστα, ἐκάστη τούτων ὑπερβάλλει τὴν Σανσκριτικὴν κατὰ τοῦτο ἢ κατ' ἐκεῖνο διασώσασα ἀρχαίθεν τὸ ἀρχαῖον καὶ γνήσιον Ἰαπετικόν, ὃ ἀπώλεσεν ἡ Σανσκριτικὴ καὶ

ἀντ' αὐτοῦ εἰσῆγαγε καινόν τι. Ἄλλ' οὐχ ἦττον ἄνευ τινὸς ὅκνου δυνάμεθα νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην γλώσσαν τῆς ἡμετέρας ὁμοειδίας ἡ Σανσκριτικὴ ἐφάνη συντηρητικωτάτη ἐν τῇ διατηρήσει τοῦ ἀρχαίου κοινοῦ θησαυροῦ τῆς γλώσσης, διασώσασα αὐτοῦ πλεῖον μέρος ἢ πᾶσαι αἱ ἄλλαι ὁμοῦ. Μόνον δέ, ἐπειδὴ τινες ἐρευνηταὶ ἀγνοοῦσι τὴν ἀληθῆ σπουδαιότητα καὶ χρῆσιν τῆς Σανσκριτικῆς, ἀξιοῦσιν ὑπὲρ αὐτῆς ὑπερβολικὴν καὶ ἀδικαιολόγητον ὑπεροχὴν.

Τὸ Ἀλφάβητον δ' αὐτῆς, καίπερ πλούσιον καὶ ἀρμονικῶς διαμεμρφωμένον, δὲν περιλαμβάνει πλέον τῶν δύο τρίτων τῶν φθόγων τῆς Ἀγγλικῆς γλώσσης. Ὡς ὄργανον δ' ἀνακοινώσεως τῶν ἐννοιῶν ὑπολείπεται πολὺ τῶν ἀδελφῶν γλωσσῶν ἕνεκα πολλῶν καὶ ὀφθαλμοφανῶν ἐλλείψεων, λ. χ. ἕνεκα τοῦ τρόπου καθ' ὃν τὸ ῥῆμα (τὴν ψυχὴν τῆς προτάσεως) μεταχειρίζεται ἡ μᾶλλον δὲ μεταχειρίζεται, ἕνεκα τῆς δυσκάμπτου καὶ ἀδιαμορφώτου συντάξεως καὶ κατασκευῆς ἡ πλοκῆς τοῦ λόγου, ἕνεκα τῆς ὑπερβαλλούσης χρήσεως συνθέτων κ. τ. λ.· πρὸς δὲ τούτοις, καθ' ἃ ἤδη ἐλέχθη, ἡ Σανσκριτικὴ φιλολογία ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὴν δόκιμον Ἑλληνικὴν καὶ Λατινικὴν. Δὲν κεῖται ἄρα ἐν τούτοις ἡ μεγάλη καὶ ἀνεκτίμητος σπουδαιότης τῆς Σανσκριτικῆς, ἀλλ' ἀλλαχοῦ, τ'. ε. ἐν τούτῳ ὅτι ὡς τὸ κύριον ὄργανον εἰς μελέτην τῆς ἱστορίας τῶν Ἰαπετικῶν γλωσσῶν ἐπέρριψεν ἄπλετον φῶς ἐπὶ τὴν παλαιωτάτην ἀρχαιότητα τῶν γλωσσῶν τούτων καὶ ἐπ' αὐτὴν τὴν προγενεστέραν τοῦ χωρισμοῦ αὐτῶν. Ἄν πᾶσα ἡ Σανσκριτικὴ φιλολογία ἀπώλλυτο, καὶ μόνον γραμματικὴ τις ἢ λεξικὸν αὐτῆς διεσφύζετο, ἡ ἀξία αὐτῆς δὲν θὰ ἐμειοῦτο τούτου ἕνεκα· καὶ ἂν, ὅπως ἐν τῇ Γοτθικῇ συνέβη, ἐν μόνον ἀπόσπασμα κειμένου τινὸς αὐτῆς διετηρεῖτο ἡμῖν, καὶ τοῦτο θὰ ἤρκει, ἵνα ἐξασφαλίσῃ τῇ Σανσκριτικῇ τὴν πρώτην τάξιν ἐν ταῖς ἀδελφαῖς γλώσσαις. Ἐντεῦθεν δῆλον, ἡλικὴ ὥθῃσις ἔμελλε νὰ προσγένηται εἰς τὴν ἱστορικὴν γραμματικὴν, τὴν ἀκριβῶς τότε ἀρχομένην ν' ἀνακύπτῃ ἐκ τῆς παραβολῆς τῶν Εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν, ἀπὸ τῆς μελέτης καὶ συγκρί-

σεως τῆς τέως ὅλως ἀγνώστου γλώσσης ταύτης, ἥς τὸ τυπικὸν σφόδρα εἴλκυεν εἰς ἱστορικὰς ἐρεῦνας καὶ μέγιστον διευκόλυνεν αὐτάς, ἄλλως τε καὶ ἀφοῦ μάλιστα ὑπ' αὐτῶν τῶν ἰθαγενῶν Γραμματικῶν εἶχεν ἐξετασθῇ καὶ διαλευκανθῇ μετ' ἀκριβοῦς διαστολῆς τῶν ριζῶν, τῶν θεμάτων καὶ καταλήξεων, μετ' ἐπιμελοῦς καταρτισμοῦ τῶν σχημάτων καὶ παραδειγμάτων καὶ μετ' ἀκριβοῦς καθορισμοῦ τῆς σημασίας καὶ χρήσεως τῶν τύπων. Διὰ ταῦτα δὲ καὶ κατ' οὐδένα τρόπον εἶναι δυνατόν νὰ μὴ λαμβάνηται ὑπ' ὄψιν ἡ Σανσκριτικὴ κατὰ πάσας τὰς ἐρεῦνας περὶ τῶν ἀρχῶν τῆς ἱστορίας τῶν Ἰαπετικῶν γλωσσῶν καὶ περὶ τῆς γενέσεως τῶν ριζῶν καὶ τῶν τύπων, ἀλλὰ τοῦναντίον τὸ κῦρος αὐτῆς ὀφείλει νὰ εἶναι ὑπέρτερον τῶν λοιπῶν.

Εἶναι ἀληθές ὅτι ἐν ταῖς χερσὶν ἀμεθόδων ἢ ἀνεπαρκῶς πεπαιδευμένων ἐρευνητῶν πολλάκις ἐξετιμῆθη καὶ ἐκρίθη πλημμελῶς καὶ ἐφηρμόσθη ἀτόπως, πολλάκις θεωρεῖται καὶ παραλαμβάνεται ὥσει ἦν ἡ μήτηρ τῶν Ἰαπετικῶν γλωσσῶν, ὅπως ἡ Λατινικὴ τῶν Ῥωμανικῶν, ἐνῶ ἐπ' ἀληθείας ἡ σχέσις αὐτῆς πρὸς τὰς ἄλλας Ἰαπετικὰς εἶναι ὅποια ἡ τῆς Γοτθικῆς πρὸς τὰς λοιπὰς Γερμανικὰς, ἥτοι τῆς πρεσβυτάτης ἀδελφῆς πρὸς τὰς νεωτέρας. Πολλάκις δ' ἔτι λίαν ἀτόπως παραλαμβάνεται εἰς συγκρίσεις πρὸς νεωτέρας διαλέκτους ἄλλων ἀδελφῶν γλωσσῶν, καὶ ζητεῖται νὰ ἐπιβληθῶσιν αὐταῖς αἱ ἰδιάζουσαι τῇ Σανσκριτικῇ φωνητικαὶ καὶ σημασιολογικαὶ ἀναπτύξεις καὶ ιδιότητες. Ἄλλοτε δὲ τὰ γλωσσικὰ φαινόμενα, ἅτινα αὕτη παρέχει, θεωροῦνται ἐσφαλμένως ὡς τὰ τελευταῖον ἐφικτά, ἐν οἷς ἀνάγκη νὰ περιορισθῇ ἡ γλωσσικὴ ἐρευνα. Ἄλλοτε πάλιν νεωτερισμοί, ἰδιοτροπίαι προκύψασαι τεχνητῶς διὰ τῆς ἐπιδράσεως τῶν Ἰνδῶν Γραμματικῶν ἐπὶ τὴν γλῶσσαν παραλαμβάνονται ἀτόπως εἰς ἐτυμολογικὰς ἐρεῦνας ἐν Εὐρωπαϊκαῖς γλώσσαις κ.τ.τ. Εἶναι δ' εὐνόητον ὅτι αἱ καταχρήσεις αὗται διήγειραν παρὰ πολλοῖς λογίοις δυσπιστίαν τινὰ καὶ κατ' αὐτῆς τῆς ὀρθῆς χρήσεως τῆς Σανσκριτικῆς· ἀλλ' ἀφ' οὗ πᾶσαι αὗται αἰπλημμελεῖς χρήσεις ἐξεβλήθησαν καὶ αἱ ὑπερβολαὶ περιεστάλησαν εἰς τὸ ὀρθὸν μέτρον, ὑπελείσθη πάντοτε ἡ Σανσκριτικὴ ἡ ἱερὰ ἄγκυρα,

ἐφ' ἧς στηρίζεται ἡ Ἰαπετικὴ γλωσσική. Ἄνευ τῆς Σανσκριτικῆς θὰ ἦτο ἀδύνατος ἡ ταχεῖα ἀνάπτυξις, ἣν ἔσχεν ἡ ἐπιστήμη αὕτη, ἀνέφικτος δὲ ἡ ἀκρίβεια καὶ μεθοδικὴ ἀσφάλεια, ἣν ἐκτήσατο ἐν οὕτῳ βραχεὶ χρόνῳ.

Εὐρισκόμεθα ἐν τέλει τῆς ἐπιθεωρήσεως ἡμῶν ἐπὶ τὴν σφόδρα διεσκεδασμένην γλωσσικὴν ὁμοειθίαν, εἰς ἣν ἀνήκει καὶ ἡ ἡμετέρα μητρικὴ γλῶσσα. Εὐνόητον δ' εἶναι ὅτι διὰ τούτων δὲν διευχυρίζομεθα ὅτι ἡ γραμμὴ ἡ χωρίζουσα τὴν ὁμοειθίαν ταύτην ἀπὸ ἄλλων ἐχαράχθη ὑφ' ὑμῶν μέχρι κεραίας ἀκριδέστατα· τούναντίον εἶναι πολὺ δυνατὸν νὰ εὐρυνθῶσι πολλαχῶς ἔτι τὰ κεχαραγμένα ὅρια δι' ἐπιμελεστέρας ἐρεῦνης ἐνίων ζωσῶν γλωσσῶν. Οὐδὲ δύναται νὰ ὑπόκειται ἀμφιβολία τινί, ὅτι καθ' ὃν τρόπον διάλεκτοί τινες ὅλως ἐξηφανίσθησαν, οὕτω καὶ ὅλαι γλωσσικαὶ ὁμοφυλῖαι ὁμοίας τάξεως καὶ ἐκτάσεως πρὸς τὰς ὑφ' ἡμῶν ἐξετασθείσας ὑπέκυψαν τῇ αὐτῇ τύχῃ. Νῦν δὲ τρεπόμεθα πρὸς κεφαλαιώδη ἐπιθεώρησιν τῶν λόγων τῶν συνηγορούντων ὑπὲρ τῆς μεγάλης σημασίας καὶ ἐξαιρέτου τάξεως, ἣτις συνήθως ἀποδίδεται ὑπὸ τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης τῇ Ἰαπετικῇ γλωσσικῇ ὁμοειθίᾳ.

Ἡ καθολικὴ αὕτη προτίμησις τῆς σπουδῆς τῶν Ἰαπετικῶν γλωσσῶν στηρίζεται ἐν μέρει ἐπὶ τούτῳ, ὅτι ταύταις συγκαταλέγεται καὶ ἡ ἡμετέρα μητρικὴ γλῶσσα. Διότι καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ὡς καὶ ἐν τῇ φύσει, κατ' ἀνάγκην πᾶν πρᾶγμα παρίσταται τοῖς ἡμετέροις ὀφθαλμοῖς τοσοῦτω μείζον ὅσῳ ἐγγύτερον ἡμῶν κεῖται, καὶ οὐδεμία φυλὴ ὑπάρχει ἐν τῷ κόσμῳ, ἣτις δὲν θὰ ἔκρινεν οὕτως. Τὸ μέσον, ὃ ἐκάστη φυλὴ ἢ ἕκαστον ἔθνος εἰς ἀνταλλαγὴν τῶν ἀνακοινώσεων, εἰς ἀνάπτυξιν τῶν ἰδεῶν αὐτοῦ ἐξέπόνησεν, ἡ μητρικὴ αὐτοῦ γλῶσσα, εἶναι σύναμα καὶ τὸ μνημεῖον, ἐφ' οὗ ἐνεχάραξε τὸ παρελθὸν αὐτοῦ καὶ τὸ ἀπαραίτητον ὄργανον πάσης μελλούσης αὐτοῦ προόδου εἰς τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν ἐπιστήμην. Ἐγκεῖται ἄρα ἐν αὐτῇ τῇ φύσει τοῦ πράγματος, ὅτι ἡ μητρικὴ γλῶσσα ἐκάστου ἔθνους εἶναι ἀξία πολλῶν μείζονος προσοχῆς καὶ ἐρεῦνης ἢ πᾶσα ἄλλη, ἔστω καὶ ἡ τελειοτάτη πασῶν,

Ἄλλ' ἢ κατὰ τὸ φαινόμενον ὑπερβολικῇ πως προτίμησις, ἥς αἱ Ἱαπετικαὶ γλῶσσαι ἐν τῇ γλωσσικῇ τυγχάνουσιν, ἔχει καὶ βαθύτερον ἔτι λόγον ἐν τῇ δεσποζούσῃ τάξει, ἣν ἔχουσιν αἱ γλῶσσαι ἡμῶν καὶ οἱ λαοὶ οἱ λαλοῦντες αὐτάς μεταξὺ ἄλλων γλωσσῶν καὶ λαῶν. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὡς καὶ ἐν ἀρχῇ τούτων τῶν Ἀναγνωσμάτων ἐξήραμεν, ὅτι ἡ γλωσσική, ὡς ἐπιστήμη ἀποβλέπουσα εἰς τὴν παγκόσμιον ἱστορίαν, τείνει ἀληθῶς νὰ εἶναι καθολική, καὶ ὅτι πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τούτου εὐρίσκει καὶ αὐτάς τὰς γλώσσας τῶν βαρβαρωτάτων φυλῶν ἐπίσης ἀξίας σπουδῆς, ὅπως καὶ τῶν ἐξόχων καὶ πεπολιτισμένων ἐθνῶν· ἀλλ' εἶναι οὐχ ἥττον ἀληθές ὅτι δὲν ἀριθμεῖ μόνον τὰς γλώσσας, ἀλλὰ καὶ σταθμᾶται αὐτάς, καὶ ὅτι ἐνίας παρατρέχει ταχύτερον, ἵνα ἐπὶ ἄλλας ἔτι μᾶλλον ἐπιμόνως ἐπιστήσῃ τὴν ἑαυτῆς προσοχήν. Διότι ἀληθές μὲν εἶναι ὅτι ἡ εὐτυχία καὶ δυστυχία, τὰ συμβάντα καὶ αἱ πείραι πάντων τῶν ἀτόμων, ἅτινά ποτε ἔζησαν, συναπαρτίζουσι συλλήβδην τὸ σύνολον τῶν ἀνθρωπίνων ἀγώνων, περὶ ὧν ἡμῖν ὡς ἀνθρώποις φύσει κατ' ἀνάγκην αἰέποτε μέλει, ἀλλ' ὅμως δὲν δυνάμεθα ἢ νὰ διατρίβωμεν μετ' ἐπιμόνου καὶ ἐγκαρδίου συμπαθείας περὶ τὰς τύχας ἐκείνων, οἵτινες μέγιστον ἔδρασαν ἐν τοῖς συγχρόνοις αὐτῶν, ὧν οἱ λόγοι καὶ αἱ πράξεις ἔτι καὶ μετὰ θάνατον ἐπὶ μακρὸν χρόνον καὶ ἐν μεγάλαις ἐκτάσεσιν ἔσχον ἐπίδρασιν· τοῦτο δὲ μάλιστα πάντων γίνεται ἐν τῇ Ἱαπετικῇ ὁμοειθείᾳ. Ἡ πρώτη δηλονότι αὐτῆς ἐμφάνισις ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ, ὅπως συνήθως λέγομεν, ἢ ὀρθότερον εἰπεῖν, ἐν τῷ πολυπλόκῳ καὶ σφόδρα μετεωρίζοντι δράματι, οὗτινος τὸ περιεχόμενον ἀπαρτίζει ἡ ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ ἐν τοῖς νεωτέροις λαοῖς τῆς Εὐρώπης, ἐγένετο ἐν τῇ ἀπωτάτῳ Ἀνατολῇ, ἐν τῷ Περσικῷ βασιλείῳ τοῦ Κύρου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ. Τοῦτο ἰδρῦθη ἐπὶ τῶν ἐρειπίων καὶ λειψάνων ἀρχαιοτέρων ἔτι κρατῶν καὶ πολιτισμῶν, τὸ μὲν Σημιτικῶν, τὸ δὲ καὶ ἄλλων σκοτεινῆς καταγωγῆς ἐθνῶν. Διότι ἐκ πάντων τῶν ἐκπολιτιστικῶν κοσμοκρατόρων ἐθνῶν τελευταῖοι ἤρξαντο οἱ Ἱαπετικοὶ λαοὶ τὴν σταδιοδρομίαν αὐτῶν. Οὐ μόνον δηλ. ἐν Μεσοποταμίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Σινικῇ διέχυνεν ἄπλετον

φῶς ἢ ὁὐκ τῆς ἐπιστήμης καὶ ἐξετελοῦντο μεγάλαί πράξεις, ὧν ἡ μνήμη οὐδέποτε θὰ ἐκλίπη, καθ' ὃν χρόνον τὰ συγγενῆ ἡμῶν ἔθνη οὐδὲν ἄλλο ἦσαν ἢ νομάδες καὶ μικρὰς καὶ ἀσθενεῖς κοινότητας ἀπετέλουν, ἀναγκαζόμενα δι' ἀγώνων νὰ σφύζωσι τὴν ἄσημον αὐτῶν ὑπαρξιν.

Ἄλλ' ἡ τῶν Περσῶν κοσμοκρατορία ἐκωλύθη ἐν τῇ νικηφόρῳ προελάσει αὐτῆς πρὸς δυσμὰς ὑπὸ τινος τῶν μικρῶν τούτων κοινοτήτων ἢ ἀσθενῆς δηλονότι τῶν Ἑλλήνων πολιτικὴ ὁμοσπονδία ἠτύχῃσε, καίπερ ὀλιγάριθμος, νὰ καταστή ὁ γνήσιος ἰδρυτὴς τῆς ἡγεμονίας τῶν Ἰαπετικῶν λαῶν. Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἐπλουτίσθη διὰ τῶν γνώσεων, ὅσας ἤντλησεν ἐκ τοῦ καταρρέοντος πολιτισμοῦ ἀρχαιοτέρων ἐθνῶν καὶ μετέβαλε τὰ ξένα στοιχεῖα εἰς σάρκα καὶ αἷμα, εἰς τὴν ῥωστικωτάτην βιοτικὴν τροφήν, καὶ ταῦτα πάντα μετὰ τοιαύτης ἀληθῶς μεγαλοφυοῦς δυνάμεως, ὅποια οὐδὲν ἔχει τὸ ἀνάλογον ἐν τῇ συμπάσῃ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ. Ὅσοι δὲ μᾶλλον τις ἐκτείνει τὰς ἱστορικὰς μελέτας αὐτοῦ, τοσούτῳ μᾶλλον ἀναγκάζεται νὰ ἐκτιμᾷ καὶ θαυμάζῃ τὴν ἀπεριόριστον μεγαλοφυΐαν τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς. Ἐν τῇ τέχνῃ δηλ. ἐν τῇ φιλολογίᾳ καὶ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ὁμοίως, ἡ φυλὴ αὕτη ἐγένετο ὅ,τι διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ὀρησκείας εἶναι ἡ Ἑβραϊκὴ, καὶ εἶναι ἀδύνατον νὰ λαλήσῃ τις ὑπερβολικῶς, ἐὰν θέλῃ νὰ χαρακτηρίσῃ κατ' ἀξίαν τὴν διαρκῆ ἐπίδρασιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπὶ πάσας τὰς νεωτέρας γενεάς.

Ὡς γνωστὸν δ' ἐπὶ τινα χρόνον ἐφαίνετο, ὅτι ἐμελλεν ἡ Ἑλλάς ν' ἀναλάβῃ τὴν κληρονομίαν τῶν μεγάλων βασιλείων τῆς Περσίας καὶ νὰ καθυποτάξῃ ἑαυτῇ σύμπαντα τὸν πεπολιτισμένον κόσμον· ἀλλ' ἡ ἄποψις αὕτη ἀνεψύχθη, ἵνα τάχιστα ἐξαφανισθῇ· ἐκ τῶν χειρῶν τῶν Διαδόχων διαφεύγον τὸ σκῆπτρον τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου μετέστη ταχέως εἰς ἄλλην νεωτέραν φυλὴν τῆς ὁμοεθνίας ἡμῶν. Οἱ Ῥωμαῖοι δηλονότι προσέλαβον καὶ κατέστησαν ἴδια ἑαυτῶν τὰ ἐπιτεύγματα τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, καὶ ἀφοῦ ἐκ τῆς ἰδίας αὐτῶν φύσεως ἀνέπτυξαν ὀργανωτικὴν καὶ πολιτικὴν δύναμιν μεγάλην, προέβησαν, ἵνα ἐπιβάλωσι πᾶσι τοῖς λαοῖς τοὺς νόμους

αὐτῶν καὶ πειθαναγκάσωσιν αὐτοὺς εἰς ἓν σταθερὸν σύνολον κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν καθεστώτων. Ἐὰν δὲ βραδύτερον ὁ Χριστιανισμὸς ᾗτο Σημιτικῆς καταγωγῆς, ἀλλ' ὅμως οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἀνύψωσαν αὐτὸν εἰς παγκόσμιον θρησκείαν. Διότι ἀποκρουθεὶς ὁ Χριστιανισμὸς ἀπὸ τῆς φυλῆς ἐκείνης, ἥτις ὑπὲρ πάσας τὰς ἄλλας ὥφειλε νὰ καλλιεργήσῃ αὐτόν, μετὰ μεγίστου ζήλου καὶ προθυμίας ἐγένετο δεκτὸς ὑπὸ τῶν Ἱαπετικῶν λαῶν καὶ ἐξηπλώθη δι' αὐτῶν· οὕτω δ' ἤρξατο νὰ περιβάλλῃ ἄλλος νέος ἐνωτικὸς δεσμὸς τὰ ἔθνη, ὅσα τέως ἡ Ῥώμη δι' ὅλως ἄλλων μέσων εἶχε συνάψει.

Νῦν δ' ἐπιφαίνεται πάλιν ἐπὶ τὴν σκηνὴν ἄλλη ὁμοφυλία τῆς ἡμετέρας ὁμοεθνίας. Τοῖς Γερμανοῖς δηλ. ἔλαχε τὸ κατὰ πρῶτον ἀληθῶς ὑποδεέστερον ἔργον, ἥτοι νὰ ἐπενέγκωσι τὴν πτῶσιν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους καὶ ν' ἀνοίξωσι τὴν ὁδὸν εἰς νέαν γενναίαν ἀνάπτυξιν. Διατρέχοντες ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς τὴν Εὐρώπην ἀφίκοντο μέχρι τοῦ ἐσχάτου ἄκρου αὐτῆς καὶ εἰς πᾶσαν χώραν, ἥς κατὰ τὰς πορείας αὐτῶν ἤψαντο, ἔδωκαν ἡγεμόνας καὶ εὐγενεῖς. Μετὰ τὴν καθολικὴν δὲ κατάπτωσιν τοῦ ὑπάρχοντος καθεστώτος ἐπακολουθεῖ μακρὸς χρόνος ἀσθενείας καὶ συγχύσεως, ἀπαξ μάλιστα ἐφάνη ὅτι ἐμελλεν ἄλλη φυλὴ ν' ἀρπάσῃ τὰς ἡνίας τῆς κοσμοκρατορίας. Μετὰ τῆς ἀκρατήτου δηλ. θρησκευτικῆς μανίας, ἣν ἐνέπνεεν αὐτοῖς ἡ νέα θρησκεία, τὸ Ἰσλάμ, ἐξώρμησαν οἱ Σημίται ἐκ τῶν ἐρήμων τῆς Ἀραβίας, ἵνα καταπλημμυρῇσιν τὰς ἀρίστας χώρας τῆς Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς, καὶ οἱ νικηφόροι αὐτῶν στρατοὶ ἐπέβησαν καὶ αὐτῆς τῆς Εὐρώπης κατὰ τὰ δυτικὰ καὶ ἀνατολικὰ αὐτῆς ἄκρα, ἔνθα ἐγκατεστάθησαν καὶ ἡγωνίζοντο, ἵνα τῆς Εὐρώπης ὅλης κρατήσωσιν.

Ἄλλ' ἐν τέλει ἐδέησε νὰ ὑποχωρήσωσιν ἐνώπιον τῆς ὑπερεχούσης δυνάμεως τῶν Ἱαπετικῶν φυλῶν, ὅτε αὐταὶ αὖθις ἀνηγέρθησαν, ἵνα ἐγκαινίσωσι νέαν καὶ μεγαλοπρεπῆ περίοδον Ἱαπετικῆς κυριαρχίας, τὴν περίοδον ἐν ἣ ἡμεῖς σήμερον ζῶμεν. Κατὰ τοὺς τελευταίους δ' αἰῶνας προσέλαβον τὰ Εὐρωπαϊκὰ ἔθνη τελείως ἀδιφιλονίκητον ὑπεροχὴν ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς. Διὸ καὶ ἐπ' αὐ-

τοὺς ἐφαρμόζεται ἀληθῶς καὶ τελείως ἡ φράσις, ἥς μεγάλη γίνεται κατάχρησις, ὅτι βαίνουσιν εὕρισκόμενοι ἐπὶ τῆς ἀνωτάτης βαθμίδος τοῦ πολιτισμοῦ. Μόνοι δηλ. οὗτοι εὐρύνουσι τὸν κύκλον τῶν γνώσεων ἐρευνῶντες τὴν φύσιν τῆς ὕλης καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ζητοῦντες νὰ διαγνώσωσι τὴν ἐμφάνισιν αὐτῶν ἐν τῷ παρελθόντι καὶ παρόντι τῆς γῆς καὶ τῶν κατοίκων αὐτῆς· μόνοι οὗτοι κέκτηνται ὑπερβάλλουσιν εὐφυΐαν, ἐλαστικότητα πνεύματος, ἀδιαλείπτως προβαίνοντες καὶ υπερβαίνοντες τὰ ἀρχαῖα ὅρια τὰ ζητοῦντα νὰ περιορίσωσι τὴν ἐνέργειαν αὐτῶν. Ἐπὶ πᾶσαν δὲ τὴν γῆν ἐκτείνουν τὰ δίκτυα τῆς δραστηριότητος αὐτῶν, καὶ τὰ πλοῖα αὐτῶν διαπλέουσι πάσας τὰς θαλάσσας σχεδὸν ἀπὸ τοῦ βορείου μέχρι τοῦ νοτίου πόλου ἐπὶ σκοπῷ εἴτε ἐρεύνης εἴτε ἐμπορίας εἴτε κατακτήσεως· αἱ ἀσθενέστεραι δὲ φυλαὶ ἀναγκάζονται νὰ ὑποκύπτωσιν εἰς τὸν ὑπέρτερον αὐτῶν πολιτισμὸν καὶ μόρφωσιν ἢ νὰ κάμπτονται πρὸ τῶν ὅπλων αὐτῶν καὶ ἐξαφανίζονται ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς, διότι εἶναι ὅλως ἀδύνατοι εἰς ἄμυναν. Οὗτοι κατέλαβον τὴν Ἀμερικὴν καὶ τὴν Αὐστραλίαν καὶ συνεχώνευσαν αὐτάς εἰς τὸ σύστημα τοῦ πολιτισμοῦ αὐτῶν. Αἱ δὲ μικρότεραι αὐτῶν ἀποικίαι ὡς προφυλακαὶ Εὐρωπαϊκαί, ὡς προφυλακαὶ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ ἐκτείνονται ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. Ἀπὸ τῶν μεγάλων δὲ κρατῶν τῆς ἀρχαιότητος ἐκληρονόμησαν τὸ σκῆπτρον τῆς κοσμοκρατορίας, ἥτις ὅμως νῦν ἐκτείνεται ἐπὶ πολλῷ μείζονος καὶ εὐρυτέρου κόσμου ἢ ἡ περιωρισμένη κατὰ τε τὰς γνώσεις καὶ τὴν δύναμιν ἐν τοῖς παλαιοῖς χρόνοις, καὶ εἶναι ἄξιοι νὰ φέρωσι τοῦτο τὸ σκῆπτρον, ἐπειδὴ ἡ ἡγεμονία αὐτῶν καθ' ὅλου εἰπεῖν διαδίδει φυσικὴν εὐαρέστησιν, γνώσεις, ἠθικὴν καὶ θρησκείαν παρὰ πᾶσι τοῖς λαοῖς, οἵτινες ὑπακούουσιν αὐτῇ.

Οὕτω δ' ἡ Ἰαπετικὴ γλωσσικὴ κέκτηται πλήρες τὸ θέλημα τῶν πασῶν τῶν ἱστορικῶν ἐρευνῶν, αἵτινες ἀσχολοῦνται περὶ τὸ γίνεσθαι, περὶ τὰ ἀρχαῖα καθεστῶτα, τὰς μεταναστώσεις, τὰς συγγενικάς, τὰς ἐξωτερικάς καὶ ἐσωτερικάς σχέσεις τῶν λαῶν ἐκείνων, ὅσοι ἀπὸ τῶν πρώτων ἀρχῶν τῆς ἱστορίας ἐδείχθησαν ὑπὲρ πάσας

τάς ἄλλας φυλάς τῆς γῆς ἄξιοι τῆς εὐγενεστάτης καὶ ὑψίστης ἀποστολῆς, νὰ λύσωσι τὰ μέγιστα προβλήματα.

Ἄλλ' ἐνταῦθα ἐγείρεται ἡ ἔνστασις, ὅτι τὸ καθαρῶς ἱστορικὸν τοῦτο διαφέρον κεῖται μακρὰν τῆς κυρίως γλωσσικῆς ἐπιστήμης, τῆς ὀφειλούσης ν' ἀσχολῇται πρὸ πάντων περὶ αὐτὴν τὴν γλῶσσαν, οὐχὶ δὲ περὶ τὴν φύσιν καὶ τὸν χαρακτήρα τῶν λαλούντων αὐτὴν ἀνθρώπων. Ἄλλ' ὅμως ἐλέγχθη ἤδη ἐν τῷ πρώτῳ Ἀναγνώσματι, ὅτι ἡ γλωσσικὴ παντὶ σθένει ζητεῖ ν' ἀποφύγῃ πᾶσαν μονομέρειαν. Θὰ ἦτο δὲ σφαλερὸς καὶ μικρόψυχος αὐτοπεριορισμός, ἂν τις γλωσσικὸς μηδέποτε ἐτόλμα νὰ ὑπερβῇ τὴν ἔρευναν καὶ τὸν καθορισμὸν γλωσσικῶν φαινομένων· ἐπειδὴ ταῦτα εἶναι οὕτως ἀχωρίστως συνδεδεμένα καὶ συμπεπλεγμένα μετὰ τῶν ἱστορικῶν γεγονότων, καὶ τοσοῦτον τὰ γλωσσικὰ φαινόμενα ἐξαρτῶνται ἐκ τῶν ἱστορικῶν, οὕτω δ' ἀνερμήνευτα, ἂν τις αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ ἤθελεν ἐξετάζει, ὥστε γλωσσικὴ καὶ ἱστορικὴ ἔρευνα μόνον ἐν στενωπότητι συναφεία δύνανται νὰ ἐξετάζωνται. Ἀναντιλέκτως ἄρα δύναται ἡ ἱστορικὴ σπουδαιότης τῶν Ἱαπετικῶν λαῶν νὰ συγκαταλεχθῇ τοῖς λόγοις, δι' ὧν ἀναγκαίως ἐξασφαλίζεται τῇ Ἱαπετικῇ γλωσσικῇ ἡ ἰδιαίτερα προσοχὴ τῶν γλωσσολόγων. Πρὸς τοῦτοις δὲ παρατηρεῖται ὅτι ἕνεκα τῆς ἀμέσου καὶ ἀναγκαίας σχέσεως μεταξὺ τοῦ χαρακτήρος ἔθνους τινὸς καὶ τοῦ χαρακτήρος τῆς γλώσσης, ἣν τὸ ἔθνος τοῦτο διεμόρφωσε, κατ' ἀνάγκην ἀπαραίτητον καὶ πρόδηλον ἡ γλῶσσα τῶν εὐφυστάτων καὶ μάλιστα ἀνεπτυγμένων λαῶν εἶναι ἅμα καὶ ἡ τελειοτάτη καὶ πλουσιωτάτη καὶ δὴ καὶ ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ἀξία τῆς ἐξετάσεως καὶ μελέτης διὰ τε τὸ γραμματικὸν οἰκοδόμημα καὶ τὰς σχέσεις αὐτῆς πρὸς τὸ πνεῦμα καὶ τὸ αἶσθημα. Καὶ ἄληθῶς κέκτηται τὸ πλεονέκτημα τοῦτο καὶ ἡ Ἱαπετικὴ γλῶσσα, ὅπως κατωτέρω θὰ δηλωθῇ· ἐν τῇ τάξει τῶν γλωσσῶν αὕτη κατέχει ἀδιαφιλονικήτως τὴν πρώτην θέσιν.

Ἄλλ' ὅσον ἰσχυροὶ καθ' ἑαυτοὺς, καὶ ἂν εἶναι οἱ λόγοι οὗτοι, οὐχ ἥττον παρέχει ἡ ἱστορία τῆς γλωσσικῆς καὶ ἕτερον ἔτι ἰσχυρότερον λόγον διὰ τὴν ἀμοιβαίαν σχέσιν, τὴν ὑπάρχουσαν οὕτω προ-

φανῶς μεταξὺ τῆς καθολικῆς καὶ τῆς Ἰαπετικῆς γλωσσικῆς. Ἦτοι οὐ μόνον εἶναι καὶ θὰ μένῃ εἰς αἰὶ τὸ λαμπρότατον κατόρθωμα τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης ἢ διάγνωσις τῆς Ἰαπετικῆς ὁμοειδίας, ἢ ἀπόδειξις δηλονότι ὅτι πᾶσαι αἱ ἐν τῷ Ἀναγνώσματι τούτῳ ἐξετασθεῖσαι γλωσσικαὶ ὁμοφυλῖαι ἀπαρτίζουσι μίαν καὶ μόνην γλωσσικὴν ὁμοειδίαν, ἀλλὰ καὶ ἡ νέα ἐπιστήμη αὕτη καὶ ἐδημιουργήθη τὸ πρῶτον καὶ ἀνεπτύχθη καὶ ἐτελειοποιήθη βραδύτερον πρὸ πάντων διὰ τῆς καταδείξεως τῆς θεμελιώδους ταύτης ἀληθείας. Καὶ τοῦτο ἐκ λόγων εὐνοήτων, ὅτι δηλ. μόναι αἱ Ἰαπετικαὶ γλῶσσαι ἠδύναντο νὰ παράσχωσιν οὕτω μέγα σύμπλεγμα ὁμοίων καὶ συγγενῶν φαινομένων, ὅσα ἀπητοῦντο κατ' ἀνάγκην εἰς βεβαίαν ἰδρύσιν τῆς γλωσσικῆς. Ἡ ἱστορία δὲ τῆς ἡμετέρας ὁμοειδίας διακρίνεται διὰ τὴν ἀνυπερέβλητον ποικιλίαν διασπάσεων καὶ διακλαδώσεων, καὶ αἱ Ἰαπετικαὶ γλῶσσαι καὶ διάλεκτοι ὑπερβάλλουσι πάσας τὰς λοιπὰς κατὰ τε τὸν πλοῦτον τοῦ τυπικοῦ καὶ κατὰ τὴν τοπικὴν καὶ χρονικὴν ἐξάπλωσιν. Διὰ τοῦτο δ' εἶναι καὶ ἀνεκτίμητον καὶ ἀπαραίτητον βοήθημα εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἱστορίας τῆς γλώσσης καὶ ἐν τοῖς ἱστορικοῖς καὶ ἐν τοῖς παλαιολόγοις προϊστορικοῖς χρόνοις, εἰς οὓς προκειμένου περὶ ἄλλων γλωσσῶν, δυσκόλως καὶ μετ' ἀτελῶν ἀποτελεσμάτων δύναται τις νὰ εἰσχωρήσῃ. Διότι εἶναι πασίγνωστον καὶ διὰ τοῦτο οὐδεμιᾶς χρήζει ἰδιαιτέρας μνείας, ὅτι ἡ ἱστορικὴ ἔρευνα μόνον ἐκεῖ δύναται νὰ ἐργάζεται μετ' ἀποτελέσματος, ὅπου ἔχει πρόχειρον ποσόν τι, μάλιστα οὐκ εὐκαταφρόνητον, ἱστορικῶν παραδόσεων, πρὸς δὲ τούτοις τὰς πληροφορίας, τὰς γνώμας καὶ ἐκδοχὰς οὐχὶ ἐνὸς μόνου συγγράφου· ἐπειδὴ ταῦτα πάντα ὁμοῦ παρέχουσιν αὐτῇ τὰ μέσα καὶ τὴν ἀφορμὴν εἰς βάσανον τῆς ἱστορικῆς κριτικῆς. Καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦτο ἐφαρμόζεται ἰσῶς ἐπὶ τὴν γλωσσικὴν πολλῶν μᾶλλον ἢ ἐπ' ἄλλον οἰονδήποτε κλάδον τῆς ἱστορικῆς ἐρεῦνης· ὅσα δηλ. ὑψηλοτέρους σκοποὺς ἐπιδιώκει, ὅσα μᾶλλον καθῆκον αὐτῆς ὑπολαμβάνει νὰ προβῇ πέραν τῶν οὕτω λεγομένων ἱστορικῶν χρόνων καὶ νὰ διαφωτίσῃ τὴν ἀρχαιοτάτην περίοδον τοῦ βίου τῶν γλωσσ-

σῶν καὶ τῶν ἐθνῶν, τοσούτῳ μᾶλλον ὀφείλει νὰ προχωρῇ πάντοτε στηριζομένη ἐπὶ ἐκτενεστάτου καὶ ποικιλωτάτου ὑλικοῦ, ἂν μὴ θέλῃ νὰ ἐξαφανισθῇ εἰς ἀτόπους καὶ ἀναξίας εἰκασίας. Ὅτι δ' ὅμως μόναι αἱ Ἱαπετικαὶ γλῶσσαι ἠδύναντο νὰ παράσχῃσι τοιοῦτο ὑλικόν, δύναται ν' ἀποδειχθῇ ἔτι σαφέστερον διὰ βραχείας ἐπιθεωρήσεως τῶν λοιπῶν γλωσσῶν.

Εἶναι ἀληθές ὅτι μέρη τινὰ τῆς Σινικῆς φιλολογίας εἶναι σχεδὸν οὕτως ἀρχαῖα ἢ καὶ τοσοῦτον ἀρχαῖα ὅσον καὶ τὸ παλαιότατον μνημεῖον τῶν Ἱαπετικῶν γλωσσῶν, καὶ ὅτι ἡ γλῶσσα τῶν Σινῶν, ὅπως κατωτέρω θὰ δειχθῇ, πολλαχῶς εἶναι ἀρχαιοτροπωτέρα οἰαςδὴποτε ἄλλης ἀνθρωπίνης γλώσσης. Ἀλλ' οἷα ἡ ἐν ἀρχῇ, τοιαύτη καὶ παρέμεινε διὰ παντός, μονῆρες παράδειγμα γλώσσης, ἥτις σχεδὸν οὐδεμίαν διήνυσεν ἱστορικὴν ἀνάπτυξιν. Ὁμοίως καὶ ἡ Αἰγυπτὸς παρέχει μνημεῖα ὑπερβαίνοντα πολὺ κατὰ τοὺς χρόνους πᾶν ἄλλο ἀνθρωπίνου λόγου τῶν παλαιότατων σκοτεινῶν χρόνων· ἀλλὰ τὸ μὲν περιεχόμενον αὐτῶν εἶναι μικροῦ λόγου ἄξιον καὶ αἰνιγματῶδες, ἡ δὲ γλῶσσα τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων εἶναι σχεδὸν μονήρης, ἄνευ ἀπογόνων καὶ σχεδὸν ἄνευ συγγενῶν. Μᾶλλον τὰς Σημιτικὰς γλώσσας θὰ ἠδύνάτο τις νὰ παραβάλλῃ πρὸς τὰς Ἱαπετικὰς, ἀλλ' οὐδ' αὗται δύναται νὰ ὑποστῶσι τὴν παραβολήν, ἂν ἐγγύτερον ἐξετασθῶσιν. Τὰ παλαιότατα δηλ. μνημεῖα τῶν Ἑβραίων ὀλίγων ἄλλων ὑστεροῦσι κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, καὶ ἡ Ἑβραϊκὴ γλῶσσα ἀποτελεῖ μετὰ τῶν ἄλλων συγγενῶν γλωσσῶν, λαλουμένων ἔτι ἢ ἐκλιπουσῶν, ἐκτενὲς σύστημα διαλέκτων· ἀλλ' ἡ φαινομένη αὕτη ποικιλία τῶν Σημιτικῶν γλωσσῶν παραβαλλομένη πρὸς τὰς Ἱαπετικὰς ἐμποιεῖ πτωχὴν καὶ εὐτελεῇ ἐντύπωσιν. Διότι ταῖς Σημιτικαῖς γλώσσαις ἰδιάζει δυσκολία τις καὶ δυσκαμψία τῆς κατασκευῆς τοῦ λόγου· ἔτι δὲ στεροῦνται καθ' ὁλοκληρίαν τῆς ἐν ταῖς Ἱαπετικαῖς γλώσσαις οὕτω διδακτικῆς πληθύος τῶν ἱστορικῶν ἀλλοιώσεων, ἡ δὲ ἀνάπτυξις αὐτῶν καὶ αἱ πρῶται ἀρχαὶ περιβάλλονται διὰ σκότους ἀδιαπεράστου. Ἐπειτα αἱ Σημιτικαὶ γλῶσσαι δὲν ἀπαρτίζουν σχεδὸν εἰπεῖν γλωσσικὴν ὁμοεθνίαν περιλαμβά-

νουςαν διαφόρους γλωσσικὰς ὁμοφυλίας, ἀλλὰ μᾶλλον ἄθροισμα συγγενεστάτων διαλέκτων· ἅπαν δὲ τὸ ἐξ αὐτῶν κέρδος διὰ τὴν γλωσσικὴν μόλις θάῃτο μεῖζον ἐκείνου, ὅπερ θὰ ἡδύνατο νὰ συναχθῇ ἐκ μιᾶς καὶ μόνης ὑποδιαίρέσεως τῆς Ἰαπετικῆς, λ.χ. ἐκ τῶν Γερμανικῶν ἢ Ῥωμανικῶν γλωσσῶν. Τέλος οὐδεμία τῶν ἄλλων ὁμοειθνῶν παρέχει διαλέκτους ἐχούσας ὅπως δὴ ποτε ἱκανὴν ἔκτασιν κατὰ τόπον καὶ χρόνον· ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δ' ἡμεῖς περὶ τῶν γλωσσῶν αὐτῶν οὐδὲν ἄλλο ἐπιστάμεθα ἢ ὅ,τι διδάσκει ὁ νῦν εὖ-χρηστος αὐτῶν τύπος. Ἄλλ' ἤδη καὶ ἀνωτέρω ἐγένετο λόγος, δὲν εἶναι δὲ δυνατόν νὰ ἐξαρθῇ ἐπαρκῶς, ὅτι ἐπιστήμη, ἥς ἡ μέθοδος εἶναι κατ' ἐξοχὴν ἱστορικὴ, ἥτις ζητεῖ νὰ κατανοήσῃ τὴν φύσιν, τὸν σκοπὸν καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς γλώσσης ἐκ τῆς κατὰ μικρὸν ἀναπτύξεως αὐτῆς, ἀνιχνεύουσα τὰς μεταβολὰς ἃς ἡ γλῶσσα μεταβαίνουσα ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν καὶ ἀπὸ φυλῆς εἰς φυλὴν ἔπαθεν, ὅτι τοιαύτη ἐπιστήμη, ἂν μέλλῃ ποτὲ νὰ ἔλθῃ εἰς ἀσφαλῆ μέθοδον καὶ εἰς βέβαια πορίσματα, ἐξαρτᾶται καθ' ὁλοκληρίαν ἐκ τούτου, ἂν δηλαδὴ τὸ ὑλικὸν τῶν ἱστορικῶν μεταβολῶν τῶν ἀπαραιτήτων εἰς τὰς ἐρεῦνας αὐτῆς ῥεῖ δαψιλὲς ἢ σπάνιον. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές· ὅτι δὲν ματαιοῦνται ὅλως αἱ ἱστορικαὶ περὶ τῆς γλώσσης ἔρευναι ἐκ τῆς ἐλλείψεως ἀρχαίων διαλέκτων, πρὸς ἃς νὰ παραβάλλωνται αἱ νεώτεραι· ὑπάρχουσι δὲ φαινόμενά τινα ἐν τῇ ἱστορίᾳ πάσης γλώσσης ἐντετυπωμένα ἱκανῶς σαφῶς ἐν τῇ κατασκευῇ αὐτῆς, ὥστε νὰ εἶναι εὐδιάγνωστα ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς τοῦ ἐρευνητοῦ καὶ εὐχρηστα εἰς τοὺς συλλογισμοὺς αὐτοῦ. Ἐτι περαιτέρω βοηθεῖ ἡ παραβολὴ συγγενῶν συγχρόνων γλωσσικῶν φάσεων· διότι ἔνεκα τῆς καταγωγῆς ἀπὸ κοινῆς τινος μητρὸς γλώσσης πᾶσα ἐπὶ μέρους γλῶσσα ὀφείλει σχεδὸν κατ' ἀνάγκην νὰ διασφύξῃ μέρος τι τοῦ ἀρχαίου γλωσσικοῦ θησαυροῦ, ὅπερ αἱ λοιπαὶ ἀπώλεσαν. Ἴνα τοῦτο συντόμως διασαφήσωμεν, ἀναγράφομεν ἐν ἡ δύο παραδείγματα· Ὅτι τὸ ὄνομα ὄχος καὶ τὸ ἐκ τούτου παράγωγον ῥῆμα ὄχω ὄχοϋμαι προῆλθεν ἐκ τινος ῥήματος *Fécho*, διαφοροῦ τοῦ *ἔχω*, θὰ ἡδύνατό τις νὰ εἰκάσῃ ἀποβλέπων εἰς τὸ Λατ. *vehō*, Ἰνδ. *vahati*

παρὰ τὸ sahati = ἔχειν, Γερμ. siegen. Ἄλλ' ἡ εἰκασία αὕτη ἀφ' ἐαυτῆς ἤδη προφανής, μετέπειτα θ' ἀπεδείκνυτο καὶ ἄλλως ἀληθής, ἐπειδὴ ἐν Παμφυλίᾳ ἐπιγραφῇ εὗρέθη τὸ ῥῆμα *Feχέτω*. Οὐ μόνον ἐν τῇ Ἰνδικῇ γλώσσῃ κεῖται ὁ ἀρχαῖος τύπος τοῦ ῥήματος ἐστὶ (*asti*) ὅθεν τὸ Λατινικὸν *est* καὶ τὸ Γερμανικὸν *ist* καὶ τὸ Ἀλβανικὸν *icht*, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ σήμερον ἔτι λαλουμένη Λιθουανικῇ σφύζεται τὸ *esti* ἀμετάβλητον. Τοῦναντίον δὲ ὑποτιθεμένου ὅτι ὁξύνους τις φιλόλογος ἤκαζεν, ὅτι τὸ Γερμανικὸν *ich liebte* ἢ τὸ Γαλλικὸν *j' aimeraï* ἐν ἀρχῇ οὐδὲν ἄλλο ἦσαν ἢ περιφράσεις *ich lieben* *that*, *ego amare habeo*, ταῦτα θὰ ἔμενον ἐς αἰὲ ἀπλαῖ εἰκασίαι, ἂν μὴ κατὰ τύχην τοῦτο μὲν τὸ ἀντίγραφον τῆς μεταφράσεως τοῦ Οὐλφίλα, τοῦτο δὲ τὰ παλαιὰ Γαλλικὰ κείμενα ἐσφύζοντο. Καὶ ἄλλη δὲ μεγάλη ἔτι σειρὰ σκοτεινῶν σημείων ἐν τῷ τυπικῷ τῶν Γερμανικῶν γλωσσῶν θὰ διεφωτίζετο, ὡς γνωστόν, διὰ μιᾶς, ἂν ἡμεῖς κατείχομεν λείψανα ἀρχαιοτέρων περιόδων αὐτῶν. Φύσει ἄρα κρέμαται ἐκ τῶν περιστάσεων κατὰ πόσον ἡ ἀπλή παραβολὴ τῶν συγχρόνων διαλέκτων θὰ δύνηται νὰ διαλευκάνῃ τὸ παρελθὸν γλωσσικοῦ τινος συμπλέγματος. Καθ' ὅσον τοῦτο ἐξαρτᾶται πρῶτον ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῆς ποικιλίας καὶ τοῦ συγγενικοῦ βαθμοῦ τῶν διαλέκτων τούτων, ἔπειτα ἐκ τοῦ βαθμοῦ τῆς ἐπιμονῆς, μεθ' ἧς ἐκάστη καθ' ἐαυτὴν καὶ πᾶσαι συλλήβδην ἔχονται τοῦ ἀρχαίου τυπικοῦ. Ἀλλὰ παρὰ πάντα ταῦτα εἶναι οὐχ ἥττον πρόδηλον ὅτι τὰ κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἐπιτευχθέντα πορίσματα καθ' ὅλου εἶπεῖν θὰ εἶναι πενιχρὰ καὶ ἀδέβαια ἐν σχέσει πρὸς τὸν θησαυρόν, ὃν παρέχει ἡ σύγκρισις τῶν σημερινῶν πρὸς τὰς ἀρχαίας γλώσσας τῆς αὐτῆς ὁμοειθνίας. Ἐνιαχοῦ ὁ γλωσσοδίφης ἐξετάζων μίαν καὶ μόνην γλωσσικὴν ὁμοφυλίαν ὠφελεῖται ἐκ τούτου, ὅτι ἐπίσταται αὐτὴν τὴν μητέρα γλῶσσαν, ἧς ἀπόγονοι εἶναι τρόπον τινὰ αἰ νεώτεροι διάλεκτοι· οὕτω λ.χ. ἡ γνώσις τῆς Λατινικῆς γλώσσης παρέχει ταῖς ἐρευνάαις ταῖς περὶ τὴν ἱστορίαν τῶν Ῥωμανικῶν γλωσσῶν, τῇ ἐξευρέσει τῶν νόμων τῆς ἀνάπτύξεως αὐτῶν βεβαιότητά πολλῶ μείζονα καὶ ἀκρίβειαν τῆς μεθόδου τοιαύτην, εἰς ἣν

ἡμεῖς δὲν θὰ ἡδυνάμεθα νὰ ἔλθωμεν, ἐὰν τὴν ὑπαρξίν τοιαύτης πρώτης γλώσσης ἐγένετο χρεία νὰ συμπεράνωμεν ἀπλῶς καὶ δι' ἐπιμελῶν συγκρίσεων καὶ συλλογισμῶν ν' ἀνοικοδομήσωμεν. Πρὸς τὸ ἀνεκτίμητον τοῦτο ὄφελος, ὅπερ παρέχει ἡ γνῶσις τῆς πρώτης γλώσσης προσεγγίζει τὸ ὄφελος πλουσίας παραδόσεως ἀρχαιοτέρων καὶ νεωτέρων γλωσσικῶν φάσεων τῆς αὐτῆς ὁμοεθνίας, ἐν αἷς ἡ κοινὴ γλῶσσα ἀντανακλᾶται διαφοροτρόπως κατὰ μεζζονας ἢ ἐλάσσονας ἀπομακρύνσεις ἀπὸ τῆς πρώτης φάσεως, ὥστε δυνάμεθα ἐντεῦθεν καὶ τὴν πορείαν τῆς ἀναπτύξεως νὰ κατανοήσωμεν καὶ μετὰ τινος ἀσφαλείας τὰ χάσματα τῆς παραδόσεως ν' ἀναπληρώσωμεν. Τὸ δεύτερον τοῦτο ὄφελος παρέχεται ἡμῖν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ, τῇ Γερμανικῇ, τῇ Λατινικῇ καὶ Ἀρίᾳ ὁμοφυλίᾳ τῆς Ἱαπετικῆς ὁμοεθνίας. Ἀλλ' ἐὰν ἐκτὸς ταύτης ἀποβλέψωμεν εἰς τὰς λοιπὰς μερίστας γλωσσικὰς ὁμοεθνίας, εὐρίσκομεν ὅτι παρέχει τοῖς γλωσσοδίφαις τὸ ὠφέλημα τοῦτο, καὶ τοῦτο ἐν βαθμῷ ἀνεφίκτῳ ἀλλαχοῦ, μάλιστα ἡ Ἱαπετική, ἡ ἐκτενεστάτη δηλ. αὕτη ὁμοεθνία συγγενικῶς συνημμένων διαλέκτων, ἥτις μετὰ τῶν κλάδων καὶ κλώνων αὐτῆς καλύπτει τὸ διάστημα τριῶν μέχρι τεσσάρων χιλιάδων ἐτῶν καὶ ἥς αἱ ρίζαι ἀνέρχονται εἰς πολλῶν ἀρχαιοτέραν περίοδον.

Ἐκ τῶν εἰρημένων δηλοῦται ἱκανῶς ἡ ἀμοιβαία σχέσις καὶ ὀργανικὴ σύνθεσις ἡ ὑπάρχουσα κατὰ τὴν ἡμετέραν ἀντίληψιν μεταξὺ τῆς ἀναπτύξεως τῆς Ἱαπετικῆς καὶ τῆς καθολικῆς γλωσσικῆς. Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἵνα δυνηθῶμεν νὰ μάθωμεν καὶ ὀρθῶς ἐκτιμήσωμεν τὴν γλῶσσαν κατὰ πάντα αὐτῆς τὰ μέρη καὶ τὰς σχέσεις, θὰ ἦτο κάλλιστον, ἐὰν ἦτο δυνατόν, νὰ ἐκτεθῇ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν ἡ σύμπασα γλωσσικὴ ἱστορία βιβλίον πρὸς βιβλίον καὶ κεφάλαιον πρὸς κεφάλαιον πεπιστωμένη δι' αὐθεντικῶν μνημείων. Ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο οὐδὲ κατὰ προσέγγισιν εἶναι δυνατόν, οἱ γλωσσοδίφαι ἐζήτησαν νὰ τύχωσι τοῦ ἐφικτοῦ αὐτοῖς ἀγαθοῦ ἀντὶ τοῦ τελείου, ἥτοι συνεκέντρωσαν τὰς μελέτας αὐτῶν ἐπὶ ἐκεῖνο τὸ σύμπλεγμα τῶν γλωσσῶν, ὧν ἡ ἱστορία σχετικῶς κάλλιστα εἶναι πεπιστωμένη δι' ἱστορικῶν μνημείων, καὶ διὰ τούτων τῶν μελετῶν ἐκτῆσαντο καὶ διεμόρ-

φωσαν τὴν μέθοδον, ἥτις ὀφείλει νὰ ἐφαρμοσθῇ ἐπὶ τὸ ἔτι πενιχρότερον καὶ ἀνεπαρκέστερον ὕλικόν τῶν ἄλλων γλωσσικῶν ὁμοεθνικῶν. Ἐν τῇ Ἰαπετικῇ γλώσσῃ μάλιστα πάντων τὴν δεδομένον τὸ ζητούμενον κέντρον τῆς νέας ἐπιστήμης· ἐνταῦθα ἠδύναντο ν' ἀνακαλυφθῶσιν οἱ καθολικοὶ νόμοι τοῦ βίου τῆς γλώσσης, νὰ καθορισθῶσιν αἱ ἐπιστημονικαὶ ἐργασίαι καὶ μέθοδοι, αἱ τροποποιούμεναι κατὰ τὰς ἐκάστοτε διαφόρους περιστάσεις ἠδύναντο νὰ ἐφαρμοσθῶσι καὶ ἐπὶ ἄλλους τύπους τοῦ γλωσσικοῦ οἰκοδομήματος. Τὰ θεμέλια ἦσαν ἱκανῶς εὐρέα καὶ ἰσχυρά, ὥστε νὰ φέρωσι τὸ μέγα καὶ μεγαλοπρεπὲς οἰκοδόμημα· διότι ἡ γλωσσικὴ ἐπιστήμη δὲν λήγει ἐν τῇ σπουδῇ τῶν Ἰαπετικῶν γλωσσῶν. Ὁ ἀνθρώπινος λόγος, εἰ καὶ κατ' οὐσίαν ὁμοειδής, ἀλλ' ὅμως τοσαύτην ἔχει ποικιλίαν, ὥστε ἐὰν ἡ γλωσσικὴ ἔρευνα περιωρίζετο ἀποκλειστικῶς ἐν ἐνὶ καὶ μόνῳ γλωσσικῷ τύπῳ, πάντως θὰ ἦγεν εἰς μονομερεῖς καὶ σφαλερὰς δοξασίας περὶ τῆς φύσεως καὶ τῆς ἱστορίας τῆς γλώσσης. Εἰ καὶ κατὰ τὰ φαινόμενα ἄπειρος φαίνεται ἡ ποικιλία τῶν Ἰαπετικῶν γλωσσῶν καὶ διαλέκτων, οὐχ ἥττον ὑπόκειται πάσαις ὠρισμένους γλωσσικὸς τύπος, οὗ λαμβάνομεν συνειδήσιν μόνον διὰ τῆς συγκρίσεως πρὸς ἄλλας οὐχὶ συγγενεῖς γλώσσας· αἱ Ἰαπετικαὶ γλώσσαι δὲν ἐξαντλοῦσι, πολλοῦ γε καὶ τοῦ παντὸς δεῖ, τὸ ἄπειρον πλῆθος τῶν φραστικῶν τρόπων, δι' ὧν τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἠδυνήθη νὰ περιβάλῃ τὰς ἐννοίας αὐτοῦ, ὃ δὲ γλωσσικὸς ὅστις μόνον περὶ ταύτας τὰς γλώσσας ἀσχολεῖται περιορίζει οὕτω τὸν κύκλον τῶν βλεμμάτων αὐτοῦ καὶ σφάλλεται εὐθύς ὡς ἐπιβῇ ἄλλου πεδίου ἐρεῦνης. Κατὰ ταῦτα τοσοῦτο μόνον ἀνάγκη νὰ μένῃ νῦν ἔμπεδον, ὅτι αἱ ἐσωτερικαὶ ιδιότητες καὶ ἡ ἐξωτερικὴ ἱστορία αὐτῶν ὁμοῦ καθιστῶσι τὰς Ἰαπετικὰς γλώσσας ἀξίας τῆς ιδιαιτέτης προσοχῆς τῶν γλωσσολογῶν, ὅτι ἡ Ἰαπετικὴ γλωσσικὴ ἐπιστήμη θὰ ἐξακολουθῇ εἰς αἰὶ κατέχουσα τὴν πρώτην θέσιν ἐν τῇ γλωσσικῇ, καὶ ὅτι ἡ περαιτέρω ἐπέκτασις καὶ ἀνοικοδομία τῆς ἐπιστήμης ταύτης ἀπαρτίζει τὸ μάλιστα εὐλυτον καὶ ὠφελιμώτατον, πρὸς δὲ τὸ σπουδαιότατον πάντων τῶν ἔργων τῆς γλωσσικῆς.

ΑΝΑΓΝΩΣΜΑ ΟΓΔΟΟΝ

Ἀρχαὶ τῶν Ἰαπετικῶν γλωσσῶν. — Πραγματικὴ ὑπαρξὶς τῶν στοιχείων τῶν λέξεων. — Ῥίζαι, διαίρεσις αὐτῶν εἰς ἀντωνυμικάς καὶ ῥηματικάς, ἡ φύσις αὐτῶν ὡς τῶν σπερμάτων τῆς μετέπειτα γλωσσικῆς ἀναπτύξεως. — Μετάδοσις ἀπὸ τῆς ῥιζικῆς εἰς τὴν κλιτικὴν περίοδον. — Τὸ γραμματικὸν οἰκοδόμημα τῶν Ἰαπετικῶν γλωσσῶν, γένεσις τῶν στοιχείων τῆς κλίσεως, τῆς συζυγίας καὶ τῆς παραγωγῆς, καὶ γένεσις τῶν μερῶν τοῦ λόγου. — Πῶς ἔχουσι πρὸς ἀλλήλους οἱ συνθετικοὶ καὶ ἀναλυτικοὶ τύποι. — Θεμελιώδης χαρακτήρ τῆς γραμματικῆς ἀναπτύξεως.

Τὰ δύο τελευταῖα Ἀναγνώσματα παρέσχον ἡμῖν γενικὴν τινα ὄψιν τοῦ Ἰαπετικοῦ γλωσσικοῦ συστήματος. Ἐξητάσαμεν δηλονότι τὰς σπουδαιοτάτας λαλουμένας καὶ ἐκλιπούσας γλώσσας καὶ διαλέκτους τὰς ἀνηκούσας τῷ συστήματι τούτῳ καὶ παρατηρήσαμεν πρὸ πάντων τὴν ἑκτακτον καθόλου ποικιλίαν αὐτῶν, τὴν μεγάλην ἡλικίαν τινῶν τούτων, ἐν μιᾷ λέξει τὴν μεγίστην χρονικὴν αὐτῶν ἑκτασιν καὶ τὴν πλουσίαν ἐσωτερικὴν ἀνάπτυξιν, ἥτις διακρίνει τὴν ἱστορίαν τῆς ἡμετέρας γλωσσικῆς ὁμοεθνίας. Ἐντεῦθεν ἐδηλώθη ἡμῖν καὶ ἡ ἀπαράμιλλος σπουδαιότης, ἣν διὰ τὴν καθ' ἑλίου γλωσσικὴν ἔχει ἡ μελέτη τῶν Ἰαπετικῶν γλωσσῶν, καθ' ὅσον οἱ λαοὶ οἱ λαλοῦντες αὐτὰς κατὰ τὰς δύο τελευταίας χιλιετηρίδας ἡ καὶ ἔτι πρότερον διεδραμάτισαν τὸ κύριον πρόσωπον ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ, καὶ καθ' ὅσον αἱ γλώσσαι αὗται περιέχουσι τὰ εὐγενέστατα καὶ τελειότατα ὄργανα τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου, καὶ ἡ γλωσσικὴ ἐν τῇ σημερινῇ αὐτῆς μορφῇ στηρίζεται κυρίως ἐπὶ τῆς σπουδῆς τῶν Ἰαπετικῶν γλωσσῶν. Καὶ νῦν προτοῦ τραπῶμεν ἐπὶ τὰς λοιπὰς γλωσσικὰς ὁμοεθνίας καὶ ἐξετάσωμεν τὴν σχέσιν αὐτῶν πρὸς τὴν Ἰαπετικὴν, ὀφείλομεν νὰ διατρίψωμεν ἔτι περὶ ταύτην, μέχρις οὗ θεωρήσωμεν τὰ κυριώτατα φαινόμενα τῆς ἱστορίας, τῆς γενέσεως καὶ ἀναπτύξεως αὐτῆς, τ. ἔ. τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἰδίου ἡμῶν γλωσσικοῦ τύπου,

ἂν τὸ « ἡμῶν » ἐκλάβωμεν ἐπὶ τῆς εὐρυτάτης ἐννοίας ὅπως καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἐποιοῦμεν. Δὲν δυνάμεθα δὲ ν' ἀντιπαρέλθωμεν τὰς τῆς γλωσσικῆς ἐρεῦνας καὶ διασαφήσεις περὶ τῆς παλαιολόγης, προϊστορικῆς, καταστάσεως τῆς ἡμετέρας ὁμοεθνίας, διότι αὗται παρέχουσι μέγιστον διαφέρον, καὶ διότι τὰ κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἐπιτυγχανόμενα διδάγματα θ' ἀποδειχθῶσι χρησιμώτατα, αὐτόχρημα ἀπαραίτητα ταῖς περαιτέρω ἐρεῦναις ἡμῶν.

Ὑπὲρ πάσας τὰς ἄλλας μεγάλας γλωσσικὰς ὁμοεθνίας ἡ Ἰαπετικὴ ἔτυχεν ἀκριβοῦς ἐξετάσεως καὶ ἐπιμελοῦς ιστορικῆς ἀναδιφύσεως, διὸ καὶ ταύτης μάλιστα πάντων ἡ ιστορικὴ ἐξέλιξις δύναται νὰ ἐπιθεωρηθῇ καθαρώτερον. Διὰ ταῦτα δὲ καὶ λαμβάνει τις τὴν ἀρίστην καὶ ὀρθοτάτην ἐννοιαν περὶ τῆς ἀπὸ τῶν πρώτων ἀρχῶν δημιουργίας καὶ ἀναπτύξεως τῆς καθόλου γλώσσης, ἐὰν ταύτης τῆς γλωσσικῆς ὁμοεθνίας τὴν ἱστορίαν μελετᾷ. Καὶ νῦν τὸ πρῶτον ἐρώτημα, ὅπερ ὀφείλομεν νὰ προβάλωμεν, ἀναφέρεται εἰς τὴν πρῶτην καὶ ἀρχέγονον κατάστασιν τῶν Ἰαπετικῶν γλωσσῶν, εἰς αὐτὴν τὴν γένεσιν τοῦ γλωσσικοῦ οἰκοδομήματος αὐτῶν. Τὰ κύρια φαινόμενα ἐν τῷ βίῳ καὶ τῇ ἁλλοιωσῇ τῶν γλωσσῶν, ὅπως ταῦτα ἐπῆλθον ἐν πάσαις ταῖς γλώσσαις καὶ διαλέκτοις τῆς ἡμετέρας ὁμοεθνίας ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, ἐξεθήκαμεν ἀνωτέρω (ἀπὸ τοῦ δευτέρου μέχρι τοῦ τετάρτου Ἀναγνώσματος). Ἐκεῖ εἶδομεν ὅτι, ἵνα περιβληθῶσι νέαι ἐννοιαί καὶ γνώσεις διὰ καταλλήλων συμβόλων, καὶ ἵν' ἀναπληρωθῶσιν αἱ ἀπώλειαι αἱ γινόμεναι ἐκ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἐξαφανίσεως τῶν λέξεων καὶ ἐκ τῆς ἀδιαλείπτου ἀποτριβῆς καὶ φθορᾶς τῶν τύπων, πλάττονται ἐκ τοῦ ἀρχαίου ὕλικου νέοι λέξεων σχηματισμοί, καὶ ὅτι λέξεις μετ' ἰδιαίτερας, αὐτοτελοῦς σημασίας, περιπίπτουσιν εἰς ἀπλᾶς προσθήκας ἄλλων λέξεων δηλωτικὰς δευτερευουσῶν τινων σχέσεων, καὶ ὅτι αἱ σημασίαι τῶν λέξεων πάσχουσι διαφόρους μεταβολὰς καὶ μεταφοράς. Τὰ φαινόμενα δὲ ταῦτα δύνανται, ἐφ' ὅσον δῆλον ἡμῖν, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἀπειράκις νὰ ἐπαναληφθῶσι καὶ νὰ μεταβάλλωσι δι' ἀπείρων ἁλλοιώσεων οἷονδῆποτε γλωσσικὸν τύπον εἰς ἕτερον, μικρὸν διά-

φορον, μέχρις οὗ τέλος ἐκάστη τῶν νῦν λαλουμένων γλωσσῶν διασχισθῇ εἰς ἀναριθμήτους ἀπογόνους γλώσσας καὶ τούτων ἐκάστη καταστῇ οὕτως ἀνομοία καὶ ἀλλοτρία τῆς προγόνου, ὥστε ἡ συγγένεια τούτων μετὰ δυσκολίας ἢ καὶ οὐδαμῶς νὰ διαγινώσκηται. Ἄλλ' ἄρα δὲν δύνανται τὰ φαινόμενα ταῦτα νὰ ἔχωσιν ἐνεργήσει καὶ ἐν τῷ παρελθόντι κατὰ τὸν αὐτὸν ἀκριβῶς τρόπον καὶ διαταράξει τοὺς ἀρχαίους τύπους ποικιλοτρόπως καὶ μορφώσει νέους διὰ συνθέσεως καὶ οὕτως ἐπὶ μέγιστον ἀλλοιωσεῖ οὐ μόνον τὴν ἐξωτερικὴν ὅψιν τῆς γλώσσης ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν γραμματικὸν αὐτῆς τύπον; Ἡ τοῦναντίον ὑπάρχουσιν ἰσχυρότατοι λόγοι κατὰ τῆς υποθέσεως ταύτης καὶ διεσώθησαν ἡμῖν καταφανῇ λείψανα τοιαύτης γλωσσικῆς καταστάσεως, ἥτις παραβαλλομένη πρὸς τὴν νῦν ὀφείλει νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς πρωτογενής; Τὸ δεῦτερον τοῦτο ἐρώτημα ἀνάγκη ἄνευ τινὸς δισταγμοῦ νὰ ὁμολογήσωμεν, ἐπειδὴ οἱ ἱστορικοὶ κατ' ἀναλογίαν συλλογισμοὶ τῆς γλωσσικῆς δὲν ἄγουσι μέχρι τινὸς σημείου, ὅπου αἰφνης διαρρήγνυται ὁ μίτος, ἀλλὰ τοῦναντίον βοηθοῦσι ν' ἀνέλθωμεν ἐπὶ τοιαῦτα στοιχεῖα, ἅτινα δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν, ἂν μὴ ὡς τοὺς πρώτους φθόγγους τῆς γλώσσης τῶν ἀνθρώπων, πάντως δ' ὅμως ὡς τὰ πρῶτα σπέρματα, ἐξ ὧν κατὰ μικρὸν ἀνεπτύχθη ὁ λόγος τῶν Ἰαπετικῶν ἐθνῶν. Ταῦτα ἐπιτρέπουσιν ἡμῖν νὰ ἐμβλέψωμεν εἰς γλωσσικὴν βαθμίδα, ἥτις εἶναι τελέως διάφορος πασῶν τῶν γλωσσικῶν τύπων τῶν εὕρισκομένων ἐντὸς τῆς ἡμετέρας ὁμοειθνίας, ἀλλ' ἥτις πάντως ἐγένετο ἡ ἀφετηρία καὶ βάσις πασῶν τῶν λοιπῶν.

Ἀνάγκη δ' ἐν τῷ παρόντι εὐθὺς νὰ δηλωθῇ, ὅτι ἡ ὁμολογία αὕτη πίπτει ἢ ἴσταται μετὰ τῆς ἀποβολῆς ἢ παραδοχῆς, ὅτι ὄντως ὑπῆρξαν τὰ στοιχεῖα, ἅτινα εὗρομεν κατατέμνοντες τὰς λέξεις εἰς τὰ στοιχεῖα αὐτῶν. Καὶ ἐξετέθησαν μὲν ἤδη ἐν τῷ δευτέρῳ Ἀναγνώσματι οἱ λόγοι, ἐφ' ὧν στηρίζεται ἡ παραδοχὴ αὕτη, ἀλλ' ὅμως ἡ σπουδαιότης τοῦ πράγματος θέλει δικαιολογήσει ἡμᾶς, ἐὰν αὖθις συγκεφαλαιώσωμεν ἐν τοῖς ἐξῆς τὰς προτέρας ἡμῶν διασαφήσεις.

Οὐδεὶς βεβαίως θὰ πιστεύσῃ ποτέ, ὅτι ἂν μὴ ἐλέγετο ἐν τῇ

Ἑλληνικῇ γλῶσση τὸ ἀπλοῦν Ζεὺς Διὸς καὶ τὸ κοῦρος κοῦροι, θὰ ἐσχηματίζετο τὸ σύνθετον Διόσκουροι, καθ' ὃν τρόπον οὐδὲ τὸ κιθαρωδός, τραγωδός, καρατόμος κττ., ἂν μὴ ὑπῆρχον τὰ ἀπλᾶ κιθάρα καὶ αἰοιδός, τράγος καὶ αἰοιδός, κάρα καὶ τομός. Ἀλλ' ὁμοίως προϋποτίθενται τὰ ἀπλᾶ κωφός καὶ ἄγρα, τυφλός καὶ ἄγρα, παῖς παιδός καὶ ποῦλλος κττ. εἰς σχηματισμὸν τῶν συνθέτων κουφάγρα, τυφλάγρα, παιδόπουλλον κττ., ἐν οἷς τὸ δεῦτερον συνθετικὸν -αγρα, -πουλλος ἐν σχέσει πρὸς τὰ πρῶτα συνθετικά, προσέλαβε τὴν ιδιότητα ἐπιθημάτων. Ὅμοίως δὲν θὰ ἐλέγετο σήμερον ζητιανολόγι, σκυλλολόγι, κωπελλολόγος, κοκκινωπός κ.τ.τ., ἂν μὴ πρότερον ὑπῆρχον τὰ ὀνόματα λόγος, ὥπός, καθ' ὃν τρόπον οὐδὲ τὸ Γερμανικὸν te, τὸ δηλωτικὸν τοῦ παρελθόντος (ich lieb-te=ἡγάπησα), ἂν μὴ οἱ παλαιότεροι εἶχον συνάψει τὸν παρατατικὸν τοῦ ῥήματος thun (=ποιῶ) μετὰ τῶν ῥημάτων εἰς δήλωσιν τοῦ παρελθυθότος. Πάντες ἄρα θὰ ὁμολογήσωσιν ἀναμφιβόλως, ὅτι, ὅταν κατὰ τὴν ἀνάλυσιν τῶν λέξεων προκύπτωσι στοιχεῖα δυνάμενα νὰ ταυτισθῶσι μετ' αὐθυποστάτων καὶ αὐτοτετῶν λέξεων, ταῦτα ἀληθῶς μόνον διὰ συνθέσεως ἦλθον εἰς τὸν τύπον καὶ τὴν σημασίαν ἣν νῦν ἔχουσιν. Ἀλλ' ἐπ' ἴσης πρὸς τούτοις οὐδεὶς θέλει δυνηθῆ ν' ἄρνηθῇ, ὅτι πᾶσαι αἱ παραγωγικαὶ καταλήξεις, αἱ ἰδιάζουσαι τῇ Ἑλληνικῇ γλῶσση καὶ μόνῃ ταύτῃ, δὲν ἀνεπτύχθησαν ἀναγκαιῶς μετὰ τὸν χωρισμὸν αὐτῆς ἀπὸ τῶν συγγενῶν γλωσσῶν κατ' ἀναλογίαν ἄλλων προϋπαρχουσῶν, ἔστω καὶ ἂν μὴ δυνάμεθα διὰ ῥητῶν μαρτυρίων ν' ἀποδείξωμεν ὅτι ἐκάστη τῶν καταλήξεων τούτων ἦν πρότερον ὡς ἀπλῇ λέξις ἐν χρήσει, λ. χ. τὸ ὠδης -ηρης. Ἡ διαφορὰ δὲν κεῖται ἐν αὐτοῖς τοῖς πράγμασιν, ἀλλ' ἐν τῷ τρόπῳ τῆς παραδόσεως τοῦ ὕλικου, τ' ἔ. ἐν τούτῳ ὅτι προκειμένου μὲν περὶ τῶν καταλήξεων -αγρα -ποῦλλος ἔχομεν ἐπαρκῆ ἱστορικὰ μαρτύρια, προκειμένου δὲ περὶ τοῦ -ὠδης -ηρης οὐχί. Ὁ συλλογισμὸς δ' οὗτος ἐφαρμόζεται οὐχὶ μόνον ἐπὶ τῇ Ἑλληνικῇ γλῶσσῃ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ σύμπασαν τὴν ἐξέλιξιν

τῶν καθόλου Ἰαπετικῶν γλωσσῶν. Διότι οὐδεὶς ὑπάρχει λόγος νὰ πιστεύσωμεν καὶ ὁμολογήσωμεν, ὅτι αἱ μὲν νεώτεραι παραγωγικαὶ καταλήξεις προῆλθον ἐκ συνθέσεως, αἱ δὲ παλαιότεραι οὐχί, ἢ ὅτι μόναι αἱ βραδύτερον ἀναπτυχθεῖσαι καταλήξεις ἐσχηματίσθησαν ἐξ αὐτοτελῶν στοιχείων, αἱ δὲ πρότεραι οὐχί. Ἐφ' ὅσον δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν τῇ ἱστορίᾳ τῆς γλώσσης, αἰέποτε βλέπομεν ὅτι αἱ αὐταὶ αἰεὶ δυνάμεις ἐπενεργοῦσιν ἐπὶ τὸν βίον τῆς γλώσσης, καὶ ὅτι ὁ τρόπος τῆς ἐνεργείας αὐτῶν παραμένει αἰεὶ ὁ αὐτός.

Εἶναι ἄρα ἀπλοῦν ἐπακολούθημα, ἀντικρυς ἀναπόφευκτος ἀπαιτήσις τῆς λογικῆς, ἡ παραδοχὴ ὅτι καὶ ἀπὸ τῆς πρώτης ἀρχῆς εἶχον ταῦτα ὁμοίως. Ἰνα δὲ κατὰ τὴν ἐξέτασιν οἰουδήποτε ἱστορικοῦ γεγονότος ἀνέλθωμεν μέχρι τῶν πρώτων, ἀδήλων πηγῶν, ἐξ ὧν προῆλθεν, ἐν μόνον ὑπάρχει μέσον, ἥτοι ἀνάγκη νὰ ζητήσωμεν νὰ ἐξετάσωμεν αὐτὸ ἐπιμελῶς ἐν τοῖς μετέπειτα γνωστοῖς αὐτοῦ σταδίοις κατὰ πᾶσαν τὴν ἔκτασιν καὶ νὰ χρησιμοποιήσωμεν μετὰ προσοχῆς τὰ οὕτως ἐπιτευχθέντα πορίσματα ἐν σειρᾷ κατ' ἀναλογίαν συλλογισμῶν περὶ τῶν προϊστορικῶν χρόνων. Οὕτω σπουδάζουσιν οἱ γεωλόγοι τὰς δυνάμεις, τὰς μεταβαλλούσας κατὰ μικρὸν ἐν τῷ παρόντι τὴν μορφήν καὶ τὴν ὄψιν τοῦ φλοιοῦ τῆς γῆς, παρατηροῦντες πῶς αἱ δυνάμεις αὗται ἀλλαχοῦ μὲν ἀποτρίβουσι βράχον, ἀλλαχοῦ δὲ ἀποχωρίζουσι στρώματα ψάμμου καὶ χαλῆκων, ἢ πῶς ἀλλαχοῦ ἡφαιστειογενῇ πυρὸς ρεύματα ἐκχέονται ἐπὶ ὀλοκλήρους χώρας καὶ πῶς ὀλόκληροι παράλιοι ζῶναι ἐγείρονται ἢ βυθίζονται. Ἐπειτα δὲ μεταφέρουσι μετὰ πεποιθήσεως πάντα ταῦτα τὰ πορίσματα τῶν παρατηρήσεων αὐτῶν ἐπὶ τὰ φαινόμενα παλαιωτάτων χρόνων, οὓς μετὰ δυσκολίας δυνάμεθα νὰ συλλάβωμεν διὰ τῆς διανοίας. Ἀλλ' ἐὰν ἐν τοῖς γεωλογικοῖς ἐπιτρέπωνται οὕτω κατ' ἀναλογίαν συλλογισμοί, διατί δὲν πρέπει νὰ ἐπιτρέπωνται καὶ ἐν τοῖς γλωσσικοῖς; θὰ ἡδύνατό τις ἐπ' ἴσης ὁρθῶς νὰ ζητῇ νὰ πείσῃ γεωλόγόν τινα μελετήσαντά ἐπιμελῶς τὰ γήινα στρώματα, ὅτι οἱ ἀνθρακοῦχοι βράχοι ἀπλῶς τούτου ἕνεκα κεῖνται ἐν παραλλήλοις στρώμασιν ἀλλοιουμένης ὕλης, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς εὐηρεστήθη νὰ

σχηματίσει τούτους οὕτω κατὰ τὴν δημιουργίαν τῆς γῆς. Ἡ ὅτι αἱ ἀποτυπώσεις φύλλων, τὰ στελέχη τῶν δένδρων, τὰ ἀποτυπώματα ζωικῶν λειψάνων, κογχυλίων καὶ ὀστῶν τὰ ἐν αὐτοῖς εὕρισκόμενα, ἢ οἱ αὐλακες καὶ οἱ ὑπὸ τῆς βροχῆς γενόμενοι ρύακες ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς πρέπει νὰ θεωρῶνται καὶ ἐρμηνεύονται ὡς ἀπλᾶ παίγνια τῆς φύσεως, ὡς τυχαῖαι ιδιότητες τοῦ στρώματος τούτου καὶ οὐχὶ ὡς σημεῖα τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἐσχηματίσθη. Ἄλλ' ὅπως ὁ γεωλόγος οὐδεμιᾶς προσοχῆς θὰ ἤξiou τοὺς λόγους τούτους, οὕτως οὐδ' ὁ γλωσσικὸς θὰ ἐπείθετό ποτε, ὅτι τὰ ἔχνη τῆς συνθέσεως καὶ τῆς ἐξελίξεως τὰ παρατηρούμενα καὶ ἐν ταῖς ἀρχαιοτάταις καὶ ἐν ταῖς νεωτάταις φάσεσι τῆς γλώσσης εἶναι ἀπλῶς ἀπατηλὰ εἶδωλα, καὶ ὅτι διὰ τοῦτο ὀφείλει νὰ περιορίζηται ἐν μόναις ταῖς ἱστορικαῖς φάσεσι τῆς γλώσσης, καὶ οὕτως ἐκ μόνων τούτων σχηματίσει πάσας τὰς παραστάσεις καὶ ἰδέας αὐτοῦ περὶ τῆς ἐξελίξεως τῆς γλώσσης. Συντόμως εἰπεῖν, οὐχὶ προκατάληψις, οὐχὶ θεωρία τις ἐκ τῶν προτέρων, ἀλλ' ἀντικρυς λογικὴ ἀνάγκη, λελογισμένη ἐπαγωγὴ ἐκ τῶν παρατηρουμένων ἀληθειῶν, ἄγει ἡμᾶς ἐπὶ τὸ συμπέρασμα, καθ' ὃ πάντα τὰ γλωσσικὰ στοιχεῖα, ἅτινα ἔχουσιν ἰδιαιτέραν σημασίαν καὶ λειτουργίαν καὶ συνετέθησαν καὶ ἐχρησιμοποιήθησαν διαφόρως πρὸς τοὺς ποικίλους σκοποὺς τῆς ἀνακοινώσεως, ἦσαν τὸ κατ' ἀρχὰς αὐθύπαρκα, διηγόν αὐτοτελῆ βίον, προτοῦ συνδεθῶσιν οὕτως εἰς ἐνότητα.

Καὶ νῦν ἐφαρμόσωμεν τὰς σκέψεις ταύτας ἐπὶ γνωστὴν τινα λέξιν. Λάβωμεν τὴν λέξιν ἀβοκᾶτος, ἣτις προφανῶς ἔχει τὴν ἀρχὴν ἐκ τοῦ Λατινικοῦ advocatus, ὅπως ἕκαστος ἄνευ πολλῆς σκέψεως εὕρισκει. Ἐάν δέ τις ἀναλύσῃ τὴν λέξιν ταύτην, εἰς τὰ στοιχεῖα ἐξ ὧν συνέστη, βλέπει ὅτι ἐν τέλει κεῖται ἡ κατάληξις -tus, παλαιότερον tos, ἣτις εὕρσκεται καὶ ἐν ταῖς ἡμετέροις παθητικοῖς ῥηματικοῖς, λ. γ. ποιητός, λυτός, λεκτός κττ. ἐν ἀρχῇ δὲ ἡ πρόθεσις ad, καὶ ἐν μέσῳ ἡ συλλαβὴ voc, ἣτις ὑπάρχει καὶ ἐν τῷ οὐσιαστικῷ vox vocis voci vocem κττ. καὶ ἐν τῷ ῥήματι voco vocor vocabam vocabar, vocabo vocabor, vocavi vocatus sum κττ.

Προφανῶς ἄρα τὸ vox καὶ vocare εἶναι προγενέστερα τοῦ ad-vocatus, ἐξ ὧν παρήχθη τό τε σύνθετον ad-vocare καὶ τὸ ad-vocatus, ὅπως καὶ τὸ Ἑλληνικὸν συλλογίζομαι, ἐκλογίζομαι, διαλογίζομαι εἶναι νεώτερον τοῦ λογίζομαι καὶ τοῦ λόγος. Ἐὰν δ' ἡ συλλαβὴ voc μὴ προσλαμβάνῃ τοιαύτας καὶ τοσαύτας καταλήξεις καὶ μὴ σχηματίζῃ τοσαύτας λέξεις, ὅσας ἡ συλλαβὴ λεγ-λογ, ἀλλὰ φαίνεται τρόπον τινὰ ἄγονος, τούτου αἰτία εἶναι, ὅτι ἡ λέξις αὕτη ἀβοκάτος καὶ μετ' αὐτῆς ἡ συλλαβὴ voc, εἶναι ἐπίσαικτος, δὲν ἐπολιτογραφήθη ὡς εἶπεν εἰσέτι, διὸ οὐδ' ἐγέννησεν ἀπογόνους, ὅπως λ. χ. ἡ παλαιόθεν εἰσαχθεῖσα λέξις porta πόρτα παρήγαγε τὸ πορτί, πορτάκι, πορτούλλα, πορτόπουλλο, πορτάρις, ξεπορτίζω, δίπορτο, πορτοπαράθυρα κττ., καὶ λαμβάνεται κυριολεκτικῶς καὶ μεταφορικῶς, ἡ Ὑψηλὴ Πόρτα, ἡ καὶ ἀπλῶς ἡ Πόρτα, τό 'χω δίπορτο κττ. Ἐν τῇ Λατινικῇ δ' ὅμως ἡ συλλαβὴ voc εἶναι γονιμωτάτη, διότι πλὴν τοῦ vox vocis καὶ vocare, ἐν οἷς ἀπαντῶσι καταλήξεις πτωτικαὶ καὶ προσωπικαί, σχηματίζονται ἐξ αὐτῆς δι' ἄλλων παραγωγικῶν λεγομένων καταλήξεων καὶ οὐσιαστικῶν καὶ ἐπίθετα οἷον vocalis vocabalum κλπ. καὶ σύνθετα provocatio, invocatio, convocatio κττ. Ἄν δέ τις ἀποβλέψῃ εἰς μόνα τὰ χρησιμοποιηθέντα τυπικὰ στοιχεῖα, οἱ δύο οὗτοι τρόποι τοῦ σχηματισμοῦ τῶν λέξεων ἦτοι ὁ διὰ τῶν πτωτικῶν καὶ προσωπικῶν καταλήξεων καὶ ὁ διὰ τῶν ἐπιθημάτων ἢ παραγωγικῶν καταλήξεων, οὐδαμῶς ἀλλήλων διακρίνονται· διότι ἐκάστη τῶν καταλήξεων τούτων ἔχει τὴν ἰδίαν αὐτῆς σημασίαν καὶ λειτουργίαν καὶ εὐχρηστεῖ ἐν πλείσταις ὁμοίως ἐσχηματισμέναις λέξεσιν, καὶ τοῦλάχιστον ἐν αὐτῶν δύνανται νὰ ἀναχθῶσιν εἰς αὐτοτελεῖς λέξεις, ἐξ ὧν προῆλθον. Ἐν μόνῳ δὲ τούτῳ κεῖται διαφορὰ τις, ὅτι ἐν τῷ vocat, vocem κττ, μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν τυπικῶν στοιχείων ἢ τῶν καταλήξεων δὲν ὑπολείπεται λέξις τις σωζομένη ἀληθῶς ὡς τοιαύτη ἐν τινι τῶν γλωσσῶν τῆς ἡμετέρας ὁμοειδίας, ἀλλὰ μόνον συλλαβὴ voc ἐκφράζουσα ὅλως καθολικῶς καὶ ἀπεριορίστως τὴν ἔννοιαν τοῦ καλεῖν καὶ ἀπαντῶσα ἐν τῷ

συνεχεῖ λόγῳ μόνον οὕτως, ὥστε ἀκριβέστερον νὰ ὀρίζηται καὶ περιορίζηται σημασιολογικῶς διὰ τῶν προστεθειμένων καταλήξεων. Ἄλλ' ἡ διαφορὰ αὕτη δὲν εἶναι τοιαύτη ὥστε δι' αὐτὴν καὶ μόνην αἱ οὕτω σχηματιζόμεναι λέξεις νὰ φαίνωνται ἀπαράβλητοι πρὸς ἀλλήλας, καὶ νὰ μὴ παραλαμβάνωνται εἰς συναγωγὴν ἀναλόγων συμπερασμάτων. Ὅλως τοῦναντίον, καὶ ἐν τούτοις ὀφείλομεν νὰ θαρρῶμεν ἐπὶ τῇ ὀρθότητι τῆς ἀναλύσεως ἡμῶν, μάλιστα ὅταν ἀποδλέψωμεν εἰς τύπους οἷον οἱ Ἑλληνικοὶ εἰ-μι-ἐς-σί, ἐς-τί ἢ οἱ Ἰνδοὶ vak-mi, vak-shi, vak-ti, ἐν οἷς τὸ -mi, -si, -ti πάντως εἶναι ἀντωνυμικὰ στοιχεῖα, ἃ συντεθέντα μετὰ τοῦ vok προφανῶς σημαίνουσι κα λ εἶ ν-μ ε, κα λ εἶ ν-σ ε, κα λ εἶ ν-τ ο ν. Κατ' αὐτὰς δὲν δυνάμεθα ν' ἀμφιβάλλωμεν ὅτι καὶ τὸ στοιχεῖον νοε ἤγέ ποτε αὐθυπόστατον βίον, ὅτι ἦν λέξις ἔν τινι ζώῃ πάλαι ποτὲ γλώσση, καὶ ὅτι οἱ διάφοροι λέξεων σχηματισμοί, ἐν οἷς περιέχεται, παρήχθησαν ἀληθῶς διὰ προσθήκης ἄλλων στοιχείων εἰς τὸ νοε τοῦτο (Φόπ-ς Φοπός, Φέπ-ος κλπ.) καὶ διὰ συγχωνεύσεως αὐτῶν ἐκάστοτε εἰς μίαν μόνην λέξιν, ἀκριβῶς καθ' ὃν τρόπον ἐν τῷ πι τυ ὠ δ ης χ α ρ ω π ὸς πο δ ἄ γ ρ α τυ φ λ ἄ γ ρ α κ τ τ., τὸ πι τυ καὶ ὠ δ ης, τὸ χ α ρ καὶ ὠ π ο ς, τὸ πο δ -, τυ φ λ - καὶ -α γ ρ α συνεχωνεύθησαν εἰς μίαν λέξιν.

Τὸ συμπέρασμα τοῦτο δυνάμεθα νὰ ἐκφράσωμεν κατὰ τὸν ἀκόλουθον γενικώτερον τρόπον. Ἀπασαὶ αἱ παραγωγικαὶ καταλήξεις διαιροῦνται εἰς δύο μεγάλας τάξεις, ἥτοι α) εἰς πρώτας ἢ ἀμέσους καταλήξεις, τ.ἔ. τοιαύτας δι' ὧν σχηματίζονται λέξεις ἀμέσως ἐκ τῆς ῥίζης· β) εἰς δευτέρας ἢ ἐμμέσους, μεθ' ὧν αἱ ἐκ τῶν ῥιζῶν παραχθεῖσαι ἤδη λέξεις, τὰ ἤδη διαμορφωθέντα θέματα, παραλαμβάνονται εἰς περαιτέρω δημιουργίας. Ἄλλ' αἱ τάξεις αὗται τῶν καταλήξεων διακρίνονται ἀλλήλων μόνον ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν, οὐχὶ δὲ καὶ ὡς πρὸς τὴν φύσιν αὐτῶν. Διότι ἀμφότεραι δύνανται ν' ἀναχθῶσιν κατὰ μέγα μέρος εἰς αὐτοτελεῖς λέξεις καὶ ὑπὲρ ἀμφοτέρων συνηγορεῖ ἡδη ἐκ τῶν προτέρων ἡ λογικὴ, ὅτι ἀπαξάπασαι κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐγένοντο καὶ ἐκεῖ ἔτι ὅπου ἡ πρώτη αὐτῶν

ἀρχὴ δὲν δύναται ν' ἀποδειχθῇ σήμερον. Ἄλλ' ἐὰν κατὰ ταῦτα θεωρῶμεν τὰ θέματα, εἰς ἃ προσεκολλήθησαν αἱ δεύτεραι ἢ ἔμμεσοι καταλήξεις, ὡς λέξεις ἐχούσας ποτὲ ἱστορικὴν ὑπαρξιν, ὡς λέξεις αἵτινες πρὸ τῆς συνθέσεως αὐτῶν μετ' ἄλλων λέξεων ἦσαν καθ' ἑαυτὰς ἀπλᾶι ἐν χρήσει, τότε ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν τὸ αὐτὸ καὶ περὶ τῶν ῥιζῶν, αἷς προστετέθησαν αἱ πρῶται ἢ ἄμεσοι καταλήξεις. Καὶ ταύταις δηλονότι ἐπ' ἴσης ὀφείλομεν ν' ἀποδώσωμεν ἱστορικὴν ὑπαρξιν.

Τὸ πόρισμα δε τοῦτο ἔχει μεγάλην σημασίαν. Ὑπάρχουσι στοιχεῖα ὅμοια τῷ περὶ οὗ διελάβομεν νοσ, μονοσύλλαβα ἢ δισύλλαβα συστήματα, οὐδὲν περιέχοντα εὐδιάγνωστον ἔχνος τυπικοῦ τινος στοιχείου καὶ διαφεύγοντα πᾶσαν ἀπόπειραν περαιτέρω ἀναλύσεως, εἰς ἃς ἐρχόμεθα πάντοτε παραβάλλοντες καὶ ἀναλύοντες τὰς λέξεις τῆς Ἰαπετικῆς γλωσσικῆς ὁμοεθνίας. Ἐν πάσῃ δηλονότι λέξει τῆς ὁμοεθνίας ταύτης—ἐξαιρουμένων ἐκείνων, ὧν ἡ ἱστορία εἶναι σκοτεινὴ, ὥστε δὲν δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν αὐταῖς μέχρι τῆς πρώτης αὐτῶν ἀρχῆς—κεῖται ὡς ἔσχατος σημαντικὸς πυρὴν μονοσύλλαβος ἢ δισύλλαβός τις ῥίζα, περιβεβλημένη διὰ καλύμματος ἐκ προσθέτων στοιχείων ἔργον ἐχόντων νὰ προσδώσωσι τῇ ἐννοίᾳ τῆς ῥίζης ἀκριβεστέρους τινὰς προσδιορισμοὺς καὶ σχέσεις. Ἡ γυμνὴ δὲ ῥίζα οὐδαμοῦ τοῦ βίου τῆς γλώσσης ἀπαντᾷ, ἀλλὰ πάντοτε ἐμφανίζεται περικεκαλυμμένη ὑπὸ τυπικῶν στοιχείων, ἐπιθημάτων ἢ προθημάτων ἢ καὶ ὑπ' ἀμφοτέρων (ἅτινα ὅμως, καθ' ἃ πολλάκις παρατηρήσαμεν, ἐν μέρει ἢ καὶ καθ' ὅλοκληρίαν δύνανται αὐθις νὰ ἐκπέσωσιν). Ἀλλὰ παρὰ πάντα ταῦτα ἡ ῥίζα αὕτη δὲν εἶναι ἀπλῆ ἀφαίρεσις, δὲν εἶναι προῖον τοῦ Γραμματικοῦ, ὅστις διὰ τῆς ἀνατομικῆς μαχαίρας τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης ἀπέκοψεν αὐτὸ ἐκ τῶν ζώντων ὀργανισμῶν τῆς γλώσσης. Οὐχί, εἶναι τὸ σπέρμα, ἐξ οὗ ἀνεπτύχθη ὁ πολὺπλοκος ὀργανισμὸς τῶν μετέπειτα γλωσσικῶν φάσεων. Ἐπὶ τῆς τοιαύτης δ' ἐκδοχῆς τῆς ἐννοίας τῶν ῥιζῶν κεῖται, ὅτι ἡ Ἰαπετικὴ γλῶσσα μετὰ παντὸς τοῦ πλούτου τῶν λεπτῶς διαμεμορφωμένων κλίσεων καὶ διαφορῶν αὐτῆς κατὰ

γεται ἐκ γλώσσης τὸ κατ' ἀρχὰς μονοσυλλάβου ἢ δισυλλάβου, ὅτι οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι ἐν τοῖς ἀρχαιοτάτοις ἐκείνοις χρόνοις ἐλάλουν πρὸς ἀλλήλους μόνον διὰ μονοσυλλάβων ἢ δισυλλάβων λέξεων, δι' ὧν εἶχον μὲν παραστήσει τὰς οὐσιώδεις ἐννοίας καὶ παραστάσεις αὐτῶν ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὰς σχέσεις τούτων πρὸς ἀλλήλας, καὶ ὅτι ἐκ τῶν μονοσυλλάβων ἢ δισυλλάβων τούτων ριζῶν δι' ὁμοίων τρόπων, οἷους βλέπομεν καθ' ἐκάστην σήμερον ἔτι ἐμφανιζομένους ἐν τῷ βίῳ τῆς γλώσσης, ἀνεπτύχθη κατὰ μικρὸν τὸ θαυμασιῶς ποικίλον σύστημα τῶν Ἰαπετικῶν γλωσσῶν.

Ὅτι δὲ ταῦτα ὄντως οὕτως ἔχουσιν, θεωροῦσιν ἀληθῶς οἱ γλωσσοδίφαι βεβαιότατον γεγονός, ἐφ' οὗ βαίνουσι μετὰ πεποιθήσεως. Ὅ,τι πρὸ ὀλίγων ἔτι ἐτῶν ἦν νέον καὶ παράδοξον δίδαγμα, εἶναι σήμερον ἀξίωμα ὁμολογούμενον ὁμοφώνως σχεδὸν ὑπὸ πάντων τῶν γλωσσοδιφῶν, ὥστε ταχέως θὰ εἶναι κοινὸν τῆς ἐπιστήμης κτῆμα. Ἐπειδὴ δ' ὅμως ὑπάρχουσι μεταξὺ τῶν γλωσσοδιφῶν καὶ οἱ ἰσχυρογνωμόνως ἀμφιβάλλοντες, οἵτινες ἐξακολουθοῦσιν ἀντιτείνοντες, καὶ ἐπειδὴ καὶ πολλοὶ τῶν ξένων τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης οὐδὲν περὶ τούτων ἐπίστανται, καλὸν θὰ εἶναι, ἂν μετ' ἀκριβεστεράς διαφωτίσεως τοῦ ἀξιώματος τούτου συνάψωμεν ἅμα καὶ βραχεῖαν κρίσιν καὶ ἔλεγχον τῶν ἀντιλογιῶν, ὅσαι κατὰ τῶν ριζῶν τούτων ἠγέρθησαν.

Κατὰ πρῶτον φρονῶ ὅτι οὐδεμιᾶς σοβαρᾶς ὑπερασπίσεως θὰ ᾔτο χρεία, ἂν τις τούτου ἕνεκα ἐδίσταζε νὰ ὁμολογήσῃ τὴν μονοσύλλαβον ἢ δισύλλαβον φάσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἐξελίξεως τῶν Ἰαπετικῶν γλωσσῶν, ὅτι τοιαύτη γλωσσικὴ φάσις δὲν φαίνεται ἀξία οὐδ' ἀρμόζουσα τοῖς ἡμετέροις προγόνοις, οἵτινες ἦσαν καὶ λίαν εὐφυεῖς καὶ ἀνεπτυγμένοι. Ὁ γλωσσοδίφης ἄνευ τινὸς προκαταλήψεως ἀναλαμβάνει τὰς ἱστορικὰς αὐτοῦ μελέτας περὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἡμετέρας γλωσσικῆς ὁμοεθνίας, καὶ οὕτως ὀλίγον δύναται νὰ ἐκπλαγῇ εὐρίσκων παρ' αὐτοῖς μονοσύλλαβον ἢ δισύλλαβον γλωσσικὸν τύπον, ὅσον θὰ ἐξεπλήσσετο, ἂν ἀπεδείκνυτο ὅτι κατόικουν ἐν σπηλαίοις καὶ κα-

λύθαις ἢ ὅτι ἐνεδύοντο διὰ φύλλων ἢ δερμάτων. Μάλιστα τὸ πρᾶγμα ἔχει ὅλως ἀντιστρόφως· ἦτοι ἂν ὡς προσῆκον τῷ ἀνθρώπῳ ἐθεωρεῖτο τοῦτο, ὅτι ἦν ἔμψυτος αὐτῷ γλῶσσα μόνον τελείως ἀνεπτυγμένη καὶ κεκοσμημένη ὑπὸ μακρᾶς σειρᾶς οὐσιαστικῶν, ῥημάτων καὶ ἐπιθέτων διὰ πᾶσαν χρῆσιν, τοῦτο θὰ ἦτο ἐπ' ἴσης ἄτοπον, ὥσεί τις ἤθελε νὰ πείσῃ ἑαυτόν, ὅτι οἱ πρωτογενεῖς ἄνθρωποι ἤλθον εἰς τὸν κόσμον ἐνδεδυμένοι ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν καὶ ἐν λαμπροῖς οἰκήμασι μετὰ πλήρων ἀποθηκῶν. Καθ' ἡμᾶς ὅλως τὸναντίον συμβαίνει, ὅτι δηλ. μέγιστον συμβάλλεται εἰς δόξαν τοῦ ἀνθρώπου, ὅτι ἡδυνήθη νὰ οἰκοδομήσῃ τοσοῦτο θαυμάσιον γλωσσικὸν οἰκοδόμημα ἐπὶ τοιούτων ἀσθενῶν βάσεων, ὅτι ἡπίστατο οὕτως ἐξαισιῶς νὰ χρησιμοποιήσῃ καὶ ἐν τῇ δημιουργίᾳ τῆς γλώσσης τὰς ἱκανότητας ὅσας ὁ Πλάστης ἔδωκεν αὐτῷ.

Οὐδὲ τὴν ἀκόλουθον ἐνστασιν θὰ τολμήσῃ βεβαίως τις νὰ ἐγείρῃ, ὅτι δηλ. οὐδεὶς ἐννοεῖ, πῶς οὕτως ἀτελὴς καὶ στοιχειώδης γλῶσσα θὰ ἦτο ἱκανὴ νὰ ἐκφράσῃ καὶ αὐτὰς τὰς συνηθεστάτας παραστάσεις καὶ ἐννοίας. Τοῦτο πάντως δὲν θὰ τολμήσῃ οὐδεὶς, ἂν μόνον ἐνθυμηταί τι περὶ τῆς παρούσης καταστάσεως τῆς γλώσσης ἐν ἄλλῃ τινὶ ὁμοεθνίᾳ. Ἡ Σινικὴ δηλονότι, γλῶσσα τῶν μάλιστα διαδεδομένων, οὐδέποτε ἐξῆλθεν, ὅπως κατωτέρω ἐν τῷ δεκάτῳ Ἀναγνώσματι δηλον ἔσται, ἐκ τῆς βαθμίδος τοῦ μονοσυλλαβισμοῦ. Μέχρι τῆς σήμερον ἡμέρας εἶναι καὶ μένουσιν αἱ Σινικαὶ λέξεις ἀπλᾶι μονοσύλλαβοι· ἄμορφοι καὶ καθ' ἑαυτὰς ἀληθῶς εἰπεῖν οὐχὶ λέξεις, γίνονται λέξεις μόνον ὅταν συνδέωνται εἰς προτάσεις, διότι τότε ἐκ τῶν συμφραζομένων ἀναγκαίως δηλοῦται ἐν τίνι σημασίᾳ καὶ σχέσει πρέπει νὰ ληφθῶσιν. Καὶ ὅμως ἡ πτωχὴ αὕτη καὶ ἀνάπηρος ὡς εἰπεῖν γλῶσσα ἐξήρκεσεν ἐπὶ χιλιάδας ἐτῶν εἰς πάσας τὰς ἀπαιτήσεις, ἃς πεπολιτισμένον καὶ εὐφυὲς ἔθνος εἶχε καὶ ἔχει ἐπ' αὐτῆς. Μετὰ τὸν σύντομον ἔλεγχον τῶν ἀντιλογιῶν τούτων, αἵτινες ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνονται ἀληθῶς ἀντιστρατευόμεναι πρὸς τὸ ἄνω ἀξίωμα, μεταβαίνομεν ἐπὶ τὴν ἀκριβεστέραν μελέτην τῆς μονοσυλλάβου καὶ δισυλλάβου βαθμίδος ἐν τῇ ἐξελίξει τοῦ οἰκοδομήματος τῶν Ἰαπε-

τικῶν γλωσσῶν, ἵνα ἴδωμεν πῶς περίπου ὀφείλομεν νὰ φανταζώμεθα τὴν κατάστασιν ταύτην.

Αἱ Ἰαπετικαὶ ῥίζαι δύνανται νὰ διαιρεθῶσιν εἰς δύο μεγάλας τάξεις, καθ' ὅσον ἐκφράζουσι τοῦτο μὲν ἀπλῶς τοπικὰς σχέσεις, τοῦτο δὲ πράξεις ἢ ιδιότητας· τὴν πρώτην τάξιν ὀνομάζουσιν ἀντωνυμικὰς, τὴν δὲ δευτέραν ῥηματικὰς ἢ ἀποφαντικὰς ῥίζας.

Αἱ ἀντωνυμικαὶ ῥίζαι ἔχουσιν ὑποκειμενικὴν φύσιν· δὲν ἐκφράζουσι τὴν ιδιότητα πράγματός τινος ἀλλ' ἀπλῶς τὴν σχέσιν, ἰδίως τὴν τοπικὴν ὡς πρὸς τὸν λαλοῦντα· δηλοῦσι περίπου τὰς ιδιότητας ἐκείνας ἃς ἡμεῖς ἐκφράζομεν διὰ τοῦ οὗτος καὶ ἐκεῖνος, ἐγὼ ἐδῶ καὶ σὺ αὐτοῦ, ὁ παρὼν καὶ ὁ ἀπὼν, τὸ πρᾶγμα ἐδῶ καὶ τὸ πρᾶγμα ἐκεῖ, ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἐμφαίνουσι τὸ ἐγγὺς ἢ τὸ μακρὰν τοῦ πράγματος, περὶ οὗ λέγεται τι. Ἐγκεῖται ἄρα ἐν αὐτῇ τῇ φύσει αὐτῶν, νὰ μὴ παραλαμβάνωνται ἀποκλειστικῶς εἰς δῆλωσιν πραγμάτων ἢ τάξεων πραγμάτων ἢ καθόλου νὰ μὴ δύνωνται νὰ περιορίζωνται ἐν τῇ χρήσει αὐτῶν. Τοῦναντίον δὲ δύνανται ἀπαξάπασαι νὰ ἔχωσι τὰς διαφορωτάτας σημασίας κατὰ λόγον τῆς σχέσεως, εἰς ἣν ὀφείλει νὰ ἔλθῃ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος πρόσωπον ἢ πρᾶγμα πρὸς ἄλλο. Μόνον ἐν πρᾶγμα καλεῖται ἡλιος, καὶ μόνον τινὰ πρᾶγματα λέγονται λευκά· ἀλλ' οὐδὲν ἀπολύτως ὑπάρχει, ὅπερ ἀμοιβαίως δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ νοηθῇ ἄλλοτε μὲν ὑπὸ τοῦ ἐγώ, ἄλλοτε δὲ ὑπὸ τοῦ σὺ καὶ ἄλλοτε ὑπὸ τοῦ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο κατὰ λόγον τῆς θέσεως τοῦ θεωμένου. Αὕτη δ' ἀκριβῶς εἶναι ἡ φύσις τῶν ἀντωνυμιῶν, ὅτι ἔχουσι μόνας τὰς καθολικωτάτας, μόνας τὰς διὰ τῆς ἐκάστοτε θέσεως μᾶλλον προσδιοριζόμενας σημασίας καὶ ὅτι διὰ τοῦτο δύνανται νὰ σημαίνωσιν οἷον· δῆποτε πρᾶγμα, ὅπερ ἔχει ἤδη ἄλλο ἰδιαίτερον ὄνομα, ἤτοι δύνανται τρόπον τινὰ νὰ κεῖνται ἀντὶ τοῦ ὀνόματος τούτου¹⁾.

Ἀμέσως δ' ἐξ αὐτῶν τῶν ἀντωνυμικῶν ῥιζῶν σχηματίζονται

1) Ἐντεῦθεν καὶ τὸ ὄνομα ἀντωνυμία ἦτοι «λέξις ἀντ' ὀνόματος προσώπων ὠρισμένων παραστατικῇ» εἰτι ἐπιτυχεστέρα εἶναι ἢ Ἰνδικῇ ὀνομασίᾳ sarvanāman, τ. ἔ. λέξεις δυνάμεναι νὰ συνδέωνται μετὰ πάντων τῶν ὀνομάτων, ὅπερ δὲν δύνανται τὰ λοιπὰ ἐπίθετα.

αἱ δεικτικαί, αἱ προσωπικαί καὶ αἱ ἐρωτηματικαὶ ἀντωνυμίαι. Ἐπειτα δ' ἐκ τῶν κυρίων τούτων γενῶν τῶν ἀντωνυμιῶν ἀνεπτύχθησαν αἱ ἀναφορικαὶ καὶ αἱ κτητικαί. Καὶ τὰ πλεῖστα ἐπιρρήματα τὰ δηλωτικὰ τόπου καὶ διευθύνσεως προήλθον ἐκ τῶν ἀντωνυμικῶν ῥιζῶν.

Θὰ ἐμακρηγοροῦμεν δ' ὑπερβαλλόντως, ἂν ἡθέλομεν νὰ ἐξετάσωμεν πάσας τὰς ἐπὶ μέρους φωνητικὰς ἀλλοιώσεις καὶ τὰς διαφόρους παραλλαγὰς τῶν κυρίων σημασιῶν οὗτος καὶ ἐκεῖνος, ὅς ἢ γλῶσσα κατὰ μικρὸν ἐξέφρασε δι' αὐτῶν. Τοσοῦτο μόνον εἰρήσθω, ὅτι αἱ ἀντωνυμικαὶ ῥίζαι αἱ ἀρχόμεναι ἀπὸ τοῦ m χρησιμεύουσι πρὸ πάντων εἰς ἔκφρασιν τοῦ ὑποκειμένου, τοῦ ἐγώ, αἱ δὲ ἀπὸ τοῦ t καὶ u ἀρχόμεναι ἔχουσι μάλιστα πάντων δεικτικὴν σημασίαν, καὶ αἱ ἀπὸ τοῦ k ἐρωτηματικὴν. Τὸ πλῆθος δ' αὐτῶν εἶναι μικρὸν καὶ δυσκόλως ὑπερβαίνει τὴν δωδεκάδα, καὶ ἂν τις ἀκόμη συγκαταλέγῃ ταύταις τὰς ἀντωνυμικὰς ἐκεῖνας ῥίζας, αἵτινες πιθανῶς εἶναι μόνον παραλλαγαὶ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ῥίζης. Ὁ δὲ φθογγικὸς τούτων τύπος εἶναι ἀπλούστατος, συνίστανται δηλ. ἡ ἐξ ἑνὸς καὶ μόνου φωνήεντος λ. χ. ο ἢ i, ἡ ἐξ ἑνὸς ἡ δύο φωνήεντων καὶ ἑνὸς ἡ δύο συμφώνων, συναποτελούντων οὕτω συλλαβὴν ἢ συλλαβὰς λίαν εὐεκφωνήτους λ. χ. me, no, so, to, tu, ko, ki, meme, teve, κ.λ.π. ¹⁾

Αἱ δὲ ῥίζαι τῆς ἐτέρας κατηγορίας αἱ ἐκφράζουσαι ἐνέργειαν ἢ ιδιότητα εἶναι πολὺ πολυπληθέστεραι—ἀριθμοῦνται κατὰ ἑκατοντάδας—καὶ ὥς πρὸς τὴν κατασκευὴν αὐτῶν πολυπλοκώτεραι, καθ' ὅσον δύνανται νὰ σύγκεινται ἐξ οἰασδῆποτε συμπλοκῆς φωνήεντος μετὰ τινος ἢ μετὰ τινων συμφώνων, ἢ δύνανται νὰ σύγκεινται καὶ ἐξ ἀπλοῦ φωνήεντος ἢ ἐκ φωνήεντος μεθ' ἐπομένου ἢ ἐπομένου καὶ ἅμα προηγουμένου συμφώνου ἢ συμφώνων. Αἱ ῥίζαι αὗται ἔχουσί τι τὸ ὑλικόν, τὸ πραγματικόν, καὶ ἐκφράζουσι τὰς ιδιότητας ἢ τὰς ἐνεργείας τὰς ἀρμοζούσας τοῖς φυσικοῖς πράγμασι καὶ πρὸ

¹⁾ Καθ' ὃ ἀνωτέρω σελ. 304 σημ. 1 ἐλέχθη, ἡ διαίρεσις αὕτη τῶν ῥιζῶν εἰς ἀντωνυμικὰς καὶ ἀποφαντικὰς ὁρμὴν εἶναι κατὰ πάντα ἀκριδής. X.

πάντων ἐκείνας, ὅσαι εἶναι αἰσθηταί, λ. χ. τὴν κίνησιν, τὸν φυσικὸν ἀγῶνα, τὸν ἦχον κ.τ.τ. Θὰ ἐπιθεωρήσωμεν ἀριθμὸν τινα τοιούτων ῥιζῶν, αἵτινες ἀπαντῶσαι ἐν πάσαις ἢ σχεδὸν ἐν πάσαις ταῖς γλώσσαις ἀποδείκνυνται ἀνήκουσαι τῇ ἀρχαιοτάτῃ Ἰαπετικῇ γλώσσῃ. λ. χ. *ei* εἶμι καὶ *gam* βαίνω, αἵτινες ἐκφράζουσι κίνησιν καθολικῶς, *stā* ἴστασθαι, *kei* κεῖσθαι, *ēs* καὶ *sed*, ἦσ-ται ἐδ-οῦμαι, *ped* πόδα ἰέναι, *ves* οἰκεῖν, *sek* ἔπομαι, *vert* *verto* στρατάνη, *serp* ἔρπειν, *pet* πέτεσθαι, *pleu* πλεῖν, *ed* ἔδειν, *pōi* πίνειν, *an*=πνεῖν (*animus*), *veid* ἰδεῖν, *kleu* κλύειν, *vek* εἶπεῖν, *dhē* τιθέναι, *dō* διδόναι, *deik* δεικνύναι, *bher* φέρειν, *kar* κραίνειν, *ten* τείνειν, *skid* καὶ *das* σχίζειν δαίεσθαι, *bendh* πεῖσμα, *dein*, *star* στρωννύναι, *bhā* φάναι φαίνειν, *bheu* φῶναι κ.λ. π.

Ἄν θέλωμεν νὰ νοήσωμεν ὁρθῶς τὴν φύσιν τῶν ῥιζῶν τούτων, ὀφείλομεν κατὰ πρῶτον ν' ἀφαιρέσωμεν ἀπὸ τῶν σημασιῶν αὐτῶν τὸ ὠρισμένον, μεθ' οὗ σήμερον θεωροῦμεν αὐτάς. Τούναντίον, ἐκάστη ῥίζα ἐκφράζει γυμνὴν τινα καὶ ψιλὴν ἔννοιαν, ἥτις ἀορίστος ἐν ταῖς σχέσεσιν αὐτῆς, δύναται ἐπ' ἴσης νὰ ἐκφράσῃ τὰς ιδιότητας τοῦ ῥήματος ἢ τοῦ οὐσιαστικοῦ, ὅπως τὰ συμφραζόμενα ἐκάστοτε διδάσκουσιν.

Ἄληθές δ' ἔτι εἶναι ὅτι οὐχὶ ἀκριβῆ ἔννοιαν τῆς φύσεως τῶν ῥιζῶν λαμβάνει, ὅστις παραβάλλει πρὸς αὐτάς λέξεις ἐκ νεωτέρων γλωσσῶν ἀποβαλλούσας διὰ φωνητικὴν φθορὰν ὅσα πρότερον εἶχον τυπικὰ στοιχεῖα καὶ ἐπανελθούσας οὕτως εἰς τὸν τύπον τῶν γυμνῶν ῥιζῶν. Καὶ αὗται ἀνάγκη νὰ συναφθῶσιν ἐκάστοτε μετ' ἄλλων λέξεων ἢ ν' ἀπαγγελθῶσιν ἐπίτηδες καὶ μετ' ἐμφάσεως, ἵνα δυναθῇ ὁ προσεκτικὸς ἀκροατὴς νὰ νοήσῃ πῶς ὁ λέγων ἐννοεῖ καὶ πῶς οὗτος ὀφείλει νὰ ἐκλάβῃ αὐτάς. *χάσ'* λ. χ. σημαίνει ἐν τῇ βορείῃ Ἑλληνικῇ καὶ *χάσ(ο υ)* καὶ ἡ *χάσ(ι)* τὴν *χάσ(ι)*, διότι τὸ ἄτονον *ου* καὶ *ι* ἐξέπεσον ἐν αὐτῇ. Διὰ μόνων ἄρα τῶν συμφραζομένων δύναται νὰ νοηθῇ ἂν τὸ *χάσ'* τοῦτο ὀφείλῃ ὡς προστακτικὴ ἢ ὡς ὄνομα νὰ ἐκληφθῇ. Ὁμοίως τὸ *πλύσ'* δηλοῖ τὸ *πλύσου* καὶ ἡ *πλύσις*. Ἐπίσης τὸ *γειτόν'* δηλοῖ *γειτόνου* καὶ *γειτό-*

νοι, ὅπως εἰς τὸ ἔλεγον συνέπεσε τότε ἐλεγο-μ καὶ τὸ ἐλεγο-ντ.

Ἄλλ' ἐν τούτοις ἡδύνατο νὰ ἐγερθῇ τὸ ζήτημα, πῶς αἱ ῥίζι- καὶ αὗται συλλαβαί, περὶ ἃς ἀσχολούμεθα, ἐγένοντο τὸ πρῶτον, καὶ ἂν μεταξὺ τούτων καὶ τῶν ὑπ' αὐτῶν ἐκφραζομένων ἐννοιῶν ὑπάρχει φυσικὸς καὶ ἀναγκαῖος σύνδεσμος τοιοῦτος, ὥστε τρόπον τινὰ δι' ἐκάστην ἔννοιαν νὰ εἶναι ἐκ τῶν προτέρων ὠρισμένη ἢ πρὸς τοῦτο ἐκλεκτέα ῥίζα ἢ τοῦλάχιστον νὰ εἶναι σφόδρα περιωρισμένη ἢ ἐκλογή. Ἀλλὰ τὸ ἐρώτημα τοῦτο ἀναβάλλομεν μετὰ τινων ἄλλων συναφῶν θεωρητικωτέρων καὶ γενικωτέρων προβλημάτων διὰ τὸ δωδέκατον Ἀνάγνωσμα.

Προσῆκον δ' εἶναι νὰ ἐξαρθῇ ἐπανειλημμένως, ὅτι πᾶσαι αἱ ὁμολογαί ὅσας ὠμολογήσαμεν περὶ τῆς πρώτης καταστάσεως τῆς Ἰαπετικῆς γλώσσης, στηρίζονται ἐπὶ ἀκριβῶς λελογισμένων καὶ ἀναγκαῶν συμπερασμάτων, ἐπὶ ἱστορικῶν γεγονότων εἰλημ- μένων ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν ἐπὶ μέρους ἀδελφῶν γλωσσῶν. Καθ' ὃν δηλ. χρόνον ἐσχηματίζομεν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς τὴν γνώμην ταύτην, δὲν ὠδηγήθημεν οὐδαμῶς ὑπ' οὐδεμιᾶς τῶν ὑπαρχουσῶν θεωριῶν περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ γενέσεως τῆς γλώσσης. Πολλάκις μέχρι τοῦδε καὶ τὸ πάλαι καὶ νῦν ἀνεκινήθη ὑπὸ πολλῶν θεωρητικῶν τὸ ζή- τημα, πότερον μέρος λόγου ἐσχηματίσθη πρότερον, ἂν τὰ ὀνόματα ἢ τὰ ῥήματα εἶναι ἀρχαιότερα· ἀλλ' ἐφ' ὅσον βλέπω, οὐδεὶς, οὐδ' οἱ ὀξυνούστατοι φιλόσοφοι ἐπενόησαν ἐκ τῶν προτέρων θεωρίαν προσεγγίζουσαν ὁπωσδήποτε πρὸς τὴν τῆς ἀληθοῦς τῶν πραγμά- των φύσεως ἀντίληψιν, εἰς ἣν ἤλθεν ἡ γλωσσικὴ ἐπιστήμη διὰ τῆς ἀπροκαταλήπτου ἱστορικῆς ἐξετάσεως τῆς γλώσσης. Ὅτι δὲ τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς γλώσσης, ἅτινα δύναται ν' ἀποδείξῃ ἡ γλωσσικὴ ἐπιστήμη, δὲν ἦσαν ὀνομασθαί συγκεκριμένων πραγμά- των, ἀλλ' ἐξέφραζον ἐνεργείας, κινήσεις, αἰσθητὰς ἀντιλήψεις, εἶναι πρότασις ὅσον τὸ δυνατόν βεβαίως ἀποδεδειγμένη, οὐδὲν οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον κοινὸν ἔχουσα πρὸς ἀθεμελιώτους καὶ κενὰς θεωρίας καὶ ὑποκειμενικάς ἐκδοχάς. Κατὰ πόσον δ' αὕτη καὶ τίνος ἔνεκα συμ- φωνεῖ πρὸς ὅσα καθίστανται πιθανὰ ἐκ συλλογισμῶν καθολικῶν καὶ

θεμελιουμένων ἐπὶ τῆς γνώσεως ἡμῶν περὶ τῆς φύσεως καὶ περὶ τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου καθόλου, θὰ ἐξετάσωμεν κατωτέρω ἐν τῷ Ἀναγνώσματι τῷ ἀφιερωμένῳ εἰς τὰ γενικώτερα ταῦτα ζητήματα.

Ὅμοίως ἔχει καὶ τὸ ζήτημα τῆς διαιρέσεως τῶν ῥιζῶν εἰς δύο μεγάλας κατηγορίας, τὰς ἀντωνυμικάς καὶ ῥηματικάς ἢ ἀποφαντικάς. Ἡ διαίρεσις αὕτη ἐμφανίζεται ἡμῖν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς γλώσσης οὕτω σαφῆς, ὥστε ἀναγκαίως ἔχει νὰ θεωρήσωμεν αὐτὴν ἀληθῆ. Καὶ δὲν λείπουν μὲν ἀληθῶς οἱ λόγοι οἱ ἀντιλέγοντες κατὰ τῆς διαιρέσεως ταύτης καὶ ζητοῦντες ν' ἀνεύρωσιν ἀνωτέραν τινὰ ἐνότητα, ἐν ᾗ νὰ συμπίπτωσιν ἀμφοτέραι αἱ κατηγορίαι, ὥστε κυρίως εἰπεῖν μία μόνη νὰ ὑπάρχῃ, ἣ οἱ ἀγωνιζόμενοι ν' ἀποδείξωσιν, ὅτι αἱ ἀντωνυμικαὶ ῥίζαι εἶναι λείψανα ἀρχαιότερων ῥηματικῶν ῥιζῶν, ἅτινα σὺν τῷ χρόνῳ κατέπεσον εἰς τὸν νῦν βραχὺν φθογγικὸν τύπον καὶ τὴν ὑποτυπώδη αὐτῶν σημασίαν. Ἀλλὰ μέχρι τοῦδε τοῦλάχιστον δύναται τις νὰ χαρακτηρίσῃ τοὺς ἀγῶνας τούτους ὡς ὅλως ματαίους, καὶ μάλιστα ἀπορεῖται ἂν καθόλου παρέχωσιν ἐλπίδα τινὰ ἐπιτυχίας. Πρὸς τὸν παρόντα ἡμῶν σκοπὸν δυνάμεθα νὰ ἐμμείνωμεν ἐν τούτῳ, ὅτι ἡ διαίρεσις τῶν ῥιζῶν εἶναι τι ἀρχαῖον, ἐξ ἀρχῆς δεδομένον.

Ἀλλὰ θὰ ἡδύνάτο τις ὄντως δικαιοτάτα νὰ ἐρωτήσῃ, πόθεν ἐπιστάμεθα ὅτι αἱ προμνημονευθεῖσαι καὶ πᾶσαι αἱ λοιπαὶ ῥίζαι, ὅσας ἡ γλωσσικὴ ἀνευρίσκει, εἶναι ἀληθῶς τὰ πρῶτα, τὰ οὐκέτι διαλυτὰ στοιχεῖα τοῦ λόγου ἡμῶν; Διατί δὲν θὰ ἡδύναντο αὗται νὰ εἶναι ἐπ' ἴσης προϊόντα παλαιότερων γλωσσικῶν ἀλλοιώσεων, καθ' ὃν τρόπον τὰνωτέρω ἀναγραφέντα χάσ', πλύσ', ἔλεγον, καὶ τσαῦτα ἄλλα προελθόντα σὺν τῷ χρόνῳ ἐκ τῶν πολυπλοκωτέρων καὶ συνθετωτέρων χάσου, χάσις, πλύσου, πλύσις, ελεγομ, ελεγοντ; Διατί τάχα ἔμελλον ταῦτα νὰ ἔχωσιν ἄλλως καὶ οὐχὶ ὅπως λ. χ. τὸ παρ' ἡμῖν κωστίζω, ὅπερ ἡμεῖς ὡς γνησίαν Ἑλληνικὴν λέξιν μεταχειρίζομεθα, διὸ λέγομεν οὐ μόνον κωστίζει, ἐκώστισεν, θὰ

κωστίση, ἀλλὰ καὶ τὸ κῶστος (= ἡ τιμή), εἰ καὶ κατ' ἀλήθειαν οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ τὸ σύνθετον Λατινικὸν con-stare; Τοιούτου εἶδους ψευδεῖς ρίζας ἔχομεν ἐν τῇ γλώσσῃ ἡμῶν οὐκ ὀλίγας, πρβλ. πρέζα, πρεζάρω ἐκ τοῦ Λατ. prensa ἀντὶ prae-hensa τοῦ pre-hendo, ὁμοίως κάθομαι ἐκ τοῦ καθ-ῆσ-ται, τὰ ἄμφια ἐκ τοῦ ἀμφιέννυμι, τὸ ἀνταμώνω ἀπὸ τοῦ ἐν τῷ ἄμα, τὸ ἴτσωπον κρέας ἀπὸ τοῦ αἰγ-ιτσωπὸν ἐν Ἰκάρῳ κ.λ.π. Ἀλλ' εἰς διάγνωσιν τούτων ἀρκεῖ συνήθως μικρὰ ἱστορία τῆς γλώσσης.

Ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλαις γλώσσαις λαλουμέναις καὶ ἐκλιπούσαις ἀπαντῶσι καὶ ἀπῆντων τοιοῦτοι σχηματισμοὶ λέξεων, διατί ἄρα οὐχὶ καὶ ἐν τῇ πρώτῃ Ἰαπετικῇ; Ἐν ἄλλαις λέξεσι, διατί δὲν δύνανται αἱ μονοσύλλαβοι καὶ δισύλλαβοι ἡμῶν ρίζαι νὰ εἶναι ὁμοίως ὀψιγενῆ, ἐκ πολυσυλλάβων συσταλέντα πλάσματα; Εἰς τοῦτο ἀπαντῶμεν ὅτι ἀληθῶς οὐδεμία δύναται νὰ ὑπάρχῃ ἀμφιβολία, ὅτι ἐν πάσῃ βαθυκτινῇ ἀναπτύξεως τῶν Ἰαπετικῶν γλωσσῶν, καὶ ἐν τοῖς ἱστορικοῖς καὶ ἐν τοῖς προϊστορικοῖς χρόνοις, ἐγένοντο τοιαῦται προσθήκαι εἰς τὸ πλῆθος τῶν ὑπαρχόντων ριζικῶν στοιχείων. Καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἰνδικῇ γλώσσῃ, ἐξ ἧς ἀφίλει νὰ ὁρμᾶται πᾶσα ἀπόπειρα εἰς καθορισμὸν τῆς ἀρχηγενοῦς καταστάσεως τῶν Ἰαπετικῶν ριζῶν, ἀπαντᾷ ἱκανὸς ἀριθμὸς αὐτῶν, αἵτινες μόνον κατὰ τὸ φαινόμενον εἶναι πρῶται, κατ' ἀλήθειαν δ' ὅμως ἀνέφυσαν ἐπὶ τοῦ Ἀρίου ἢ Ἰνδικοῦ γλωσσικοῦ ἐδάφους καὶ δι' αὐτὸ εἶναι παντάπασιν ἄχρηστοι προκειμένου περὶ τῆς Ἰαπετικῆς πρώτης γλώσσης.

Ἀλλὰ καί τι πλεόν, καὶ αὐτῶν τῶν ριζῶν, αἵτινες εἶναι κοιναὶ πάσαις ταῖς γλωσσικαῖς ὁμοφυλίαις καὶ δὴ πάντως ὑπῆρχον πρὸ τοῦ χωρισμοῦ τῶν γλωσσῶν ἐν τῇ παλαιοτάτῃ Ἰαπετικῇ περιόδῳ, πάντως οὐκ εὐάριθμοι φέρουσι σφόδρα καταφανῆ τὸν τύπον τοῦ ὀψιγενοῦς. Οὕτω π. χ. παρατηρεῖται ὅτι ρίζαι τινὲς φέρονται καὶ κατὰ βραχυτέρον καὶ κατ' ἐκτενέστερον τύπον, καὶ ἐπειδὴ δὲν δυνάμεθα νὰ νοήσωμεν πῶς ἦτο δυνατόν ν' ἀποβληθῶσι τινὰ τῶν τοῦ πληρεστέρου τύπου στοιχείων, εὐρίσκομεν πιθανώτερον ὅτι προσετέθησάν τινὰ τοῖς πρῶτῃν βραχυτέροις· πρβλ. πύ-ον καὶ πύθ-ετα

ἔ-σθ-η καὶ σβ-εσ-νυ-μι σβέσ-σαι ἐκ ῥίζης seg (seg-nis) sg, eu, ὅθεν ind-uo, ex-uviae, καὶ u-es ves-tis *Ἔσ-νυμι Ἔέσ-σαι*, rē-ri ra-tio καὶ rā-dh-ati Ἰνδ. = ἐτοιμάζει, εἴμι καὶ Σλαβ. i-d-am = πορεύομαι, ξέσ-σαι ξέ(σ)ω καὶ ξ-ύω παρὰ τὸ ἀρχαιότερον qes-, ὅθεν Λιθουαν. kas-aū = ξέω, Σλαβ. ces-ati = κτενίζειν, tar-alas = τρέμων καὶ τρέσ-σαι καὶ τρέμ-ειν, dor-mire καὶ δαρθ-άνω, φλέγ-ω φλεγέ-θω, πέλ-ω πελά-θω κττ.

Γλωσσικοί τινες πειρώμενοι ν' ἀναλύσωσι τὰς Ἰαπετικὰς ῥίζας καὶ νὰ ἐπαναγάγωσιν αὐτὰς εἰς τὸν πρῶτον τύπον αὐτῶν προσέβησαν ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα· ἐζήτησαν ὁηλ. ν' ἀνεύρωσι πάντα τὰνωτέρω μνημονευθέντα εἶδη νέων σχηματισμῶν ἐν τῇ γλωσσογονικῇ περιόδῳ τῶν Ἰαπετικῶν γλωσσῶν, καὶ τινες μάλιστα διατείνονται ὅτι οὐδεμία ἀληθῆς πρώτη ῥίζα ἔληγεν ἄλλως ἢ εἰς φωνῆεν καὶ οὐδεμία ἤρχετο ἀπὸ πλειόνων συμφώνων τοῦ ἐνός, διὸ καὶ πάσας τὰς ἀντιβαινούσας πρὸς τὸν κανόνα τοῦτον ῥίζας ἐξέλαβον προϊόντα συγχωνεύσεων ἐκ τῶν ἀρχαίων πρώτων ῥιζῶν καὶ ἐκ τυπικῶν στοιχείων. Δὲν εἶναι ἐν τῷ παρόντι καιρὸς νὰ εἰσέλθωμεν εἰς ἀκριβῆ ἐξέτασιν τῶν ἄκρων τούτων γνωμῶν καὶ εἰς κριτικὴν βάσανον τῆς μεθόδου τῶν οὕτως ἀναλυόντων τὰς ῥίζας· τοσοῦτο μόνον εἰρήσθω, ὅτι δὲν ἐλλείπουσι μὲν ἀληθῶς τὰ ἔχγη ἐπιγενομένης ἐξελίξεως καὶ περαιτέρω διαμορφώσεως οὐδ' ἀπ' αὐτῶν τῶν ἀρχαιότατα ἐν τῇ ἱστορίᾳ μεμαρτυρημένων ῥιζῶν, ὅτι διὰ τοῦτο εἶναι καὶ ἐπισφαλές νὰ κηρύττῃ τις οἰανδῆποτε ῥιζικὴν συλλαβὴν ὥς τι ἀπολύτως πρωτογενές, ἐφ' ὅσον δὲν δύναται ν' ἀποδειχθῇ ἐσωτερικὸς τις σύνδεσμος μεταξὺ τῆς συλλαβῆς ταύτης καὶ τῆς δι' αὐτῆς ἐκφραζομένης παραστάσεως, ὅτι δ' ὅμως ἔρευναι ἀναφερόμεναι εἰς τὰς πρώτας ἀρχὰς ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς γλώσσης, εἶναι τῶν δυσκολωτάτων καὶ πολυπλοκωτάτων.

Ἄλλ' αἱ ὁμολογίαι καὶ ὑποχωρήσεις αὗται οὐδὲν οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον δύνανται νὰ μεταβάλλωσι τῆς τεθείσης ἀρχῆς, καθ' ἣν τὸ γραμματικὸν οἰκοδόμημα τῆς Ἰαπετικῆς γλώσσης ἀνηγέρθη ἐπὶ βάσεως, ἱστορικῶς ἀποδεικτῆς, ἐκ μονοσυλλάβων ἢ δισυλλάβων

ρίζων. Ἐὰν ἐν ἐκάστῃ πολυσυλλάβῳ λέξει, ἥς τὴν ἱστορίαν δυνάμεθα νὰ ἐπιθεωρήσωμεν, ἀνευρίσκωμεν σύνθετόν τι δημιούργημα, καὶ ἐὰν ἐν ἐκάστῳ ὀνομαστικῷ ἢ ῥηματικῷ τύπῳ ὁμοίως ἀνευρίσκωμεν τυπικόν τι στοιχεῖον, χαρακτηρίζον αὐτόν ὡς ὄνομα ἢ ὡς ῥῆμα, τότε ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι τὰ σπέρματα ἐξ ὧν ἀνέφυ ἡ γλῶσσσα ἡμῶν, μόνην τὴν ἔκτασιν τῶν μονοσυλλάβων καὶ δισυλλάβων ῥίζων εἶχον καὶ ὅτι ταῦτα δὲν ἦσαν εἰσέτι κεχωρισμένα εἰς ῥήματα καὶ ὀνόματα, ἀλλὰ κατὰ τὰς περιστάσεις ἡδύναντο νὰ γένωνται καὶ ὀνόματα καὶ ῥήματα. Τούτοις δὲ προστίθενται καὶ ἄλλαι σκέψεις καθιστῶσαι βέβαιον, ὅτι διὰ τῶν ῥίζων τούτων προσεγγίζομεν τουλάχιστον σφόδρα ταῖς πρώταις ἀρχαῖς τῆς γλώσσης, ἴσως καὶ ὅλως ἐξικνούμεθα ἤδη αὐτῶν. Ἰνα δὴλ. εἰσαχθῇ εἰς τινὰ γλῶσσαν νέα τις κατὰ τὸ φαινόμενον ῥίζα καὶ καταστῇ διὰ τῆς προσλήψεως καταλήξεων ζωτικὴ καὶ γόνιμος, ἀνάγκη νὰ προϋπάρχῃ σύστημα κλίσεως διαμεμορφωμένον καὶ ἐν ἄλλαις ῥίζαις ἐφηρμοσμένον. Δὲν ἡδυνάμεθα ἡμεῖς νὰ εἰπώμεν πιθόπουλλο, σπιτόπουλλο κττ. εἰ μὴ ἀφοῦ τὸ ἐπίθημα τοῦτο -πουλλος φωνητικῶς καὶ σημασιολογικῶς κατέπεσεν εἰς τυπικὸν ὅλως στοιχεῖον, ὥστε καὶ ἐπὶ ἀψύχων νὰ λέγεται εἰς δῆλῳσιν τοῦ μικροῦ, τοῦ ὑποκορισμοῦ. Καὶ ἂν παρηκολουθήσαμεν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἐπιθήματος τούτου ἐπὶ τοσοῦτον, μέχρις οὗ εὗρομεν αὐτὸ ταυτιζόμενον μετὰ τῆς αὐτοτελοῦς λέξεως ἐξ ἧς προῆλθεν (ὁ πουλλος), ἐπιστάμεθα καὶ τοῦτο ὅτι ἀληθῶς ἰστάμεθα ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ καὶ ἔχομεν πρὸ ἡμῶν αὐτὴν ταύτην τὴν γλωσσικὴν βαθμίδα, ἐφ' ἧς κατὰ πρῶτον συνεδέθη μετ' ἄλλων λέξεων. Οὕτως ἔχει φύσει καὶ ἡ κατάληξις -αγρα ἐν τῷ στραβάγρα, νυστάγρα κλπ., τὸ -λογος, -λογι ἐν τῷ κωπελλολόγος, σκυλλολόγι κττ., ἐὰν παρακολουθήσωμεν τῇ ἱστορίᾳ τούτων μέχρι τῆς πρώτης ἀφετηρίας αὐτῶν, ὅτε ἐμφανίζονται ὡς ἰδιαιτεραὶ αὐθόπαρκτοι λέξεις. Ἐν ταῖς ῥίζαις ἄρα, ἃς πρὸ μικροῦ διὰ παραδειγμάτων ἐπιστώσαμεν, βλέπομεν γινομένην τὴν ὅλην διαμόρφωσιν τοῦ γραμματικοῦ οἰκοδομήματος τῶν Ἱαπετικῶν γλωσσῶν κατὰ

τὰ κυριώτατα αὐτοῦ στοιχεῖα. Ἐντεῦθεν πᾶς, ὅστις μὴ πυρρωνίζει ἀπέναντι τοῦ ἀπλουστάτου κατ' ἀναλογίαν συλλογισμοῦ, ὀφείλει ἀναγκαίως νὰ συναγάγῃ τὸ συμπέρασμα, ὅτι αἱ ῥίξαι αὗται καὶ αἱ παραπλήσiai ταύταις ἀποτελοῦσι τὴν ἱστορικὴν βάσιν τῆς ἡμετέρας γλώσσης, τὴν πρώτην ὕλην, ἐξ ἧς ἐδημιουργήθη ὁ πλουσίως διακεκοσμημένος ὀργανισμὸς αὐτῆς· θὰ ᾔτο δ' ὁμως τελείως ἀδιανόητον, ὅτι αἱ ῥίξαι αὗται ἔμελλον νὰ εἶναι ἀπλῶς καὶ μόνον λείψανα ἐρειπίων ἀρχαιοτέρας γραμματικῆς ἀναπτύξεως. Εἶναι ἀληθές ὅτι ἡ Ἀγγλικὴ γλῶσσα, ἥτις συχνὰ ἀναφέρεται ὡς παράδειγμα μονοσυλλάβου γλώσσης καὶ ὡς πρὸς τοῦτο μάλιστα παραβάλλεται, ἀλλ' ἀτόπως, ὡς ἴση πρὸς ἴσην, πρὸς τὴν Σινικὴν, τείνει ἀπὸ μακροῦ χρόνου εἰς ἄκλιτόν τινα μονοσύλλαβον γλωσσικὸν τύπον ἕνεκα τῆς μεγίστης ἐπιδόσεως, ἣν ἔλαβεν ἐν αὐτῇ ἡ ἀποτριβὴ καὶ φθορὰ τῶν φθόγγων. Ἀλλ' ἡ ἀκλισία αὐτῆς εἶναι παρὰ πάντα ταῦτα τοιαύτη, ὥστε καὶ ἡ διαφορὰ τῶν γραμματικῶν κατηγοριῶν σταθερῶς διασφύζεται, καὶ προθέσεις καὶ σύνδεσμοι δαψιλεῖς ἐξακολουθοῦσιν ὄντες ἐν χρήσει, καὶ ἐκάστη λέξις διατηρεῖ τὴν γραμματικὴν δύναμιν ἣν εἶχε πρότερον διὰ τὰ προσκείμενα τότε κλιτικὰ στοιχεῖα, καὶ λέξεις ἐσχηματισμέναι ἔχουσι καὶ μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῶν καταλήξεων ὅπως καὶ πρὸ αὐτῆς ἐπ' ἴσης ὁμοίας σημασίας. Πόσον οὐσιωδῶς διάφορος εἶναι τοιαύτη τῆς γλώσσης φύσις ἀπὸ τοῦ μονοσυλλάβου ἢ δισυλλάβου ἐκείνου γλωσσικοῦ οἰκοδομήματος, εἰς ὃ ἄγουσι τὸν γλωσσοδίφην αἱ ἔρευναι αὐτοῦ περὶ τῆς πρώτης ἱστορίας τοῦ Ἰαπετικοῦ γλωσσικοῦ οἰκοδομήματος, τοῦτο οὐδεμιᾶς χρήζει ἰδίας ἀναπτύξεως, καὶ ὁ γλωσσικὸς οὕτως εὐκόλως διαστέλλει ταῦτα ἀπ' ἀλλήλων καὶ ἐκτιμᾷ ἐκάτερον κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἀξίαν, ὅπως καὶ ὁ γεωλόγος ἄνευ τινὸς κόπου δύναται νὰ διακρίνῃ κρύσταλλον ἀπὸ κροχαλοπαγοῦς ἅμα μὲν συνισταμένου ἐξ ἀπεστρογγυλωμένων λείων καρχλήκων διαφόρου γενέσεως καὶ συνθέσεως ἅμα δὲ ἀναμείκτου μετὰ θραυσμάτων ἀρχαιοτέρων καὶ νεωτέρων ἀπολιθώσεων. Ὑποτεθείσθω ὅτι ἡ Ἀγγλικὴ γλῶσσα συνεστέλλετο παντελῶς εἰς μονοσυλλάβους λέξεις, πάλιν

καὶ τότε θὰ διетήρει τοῦτο μὲν ἀκέραιον πλούσιον θησαυρὸν τελείων λέξεων, δι' ὧν θὰ ἐξεφράζοντο πᾶσαι αἱ νοηταὶ ἔννοιαι καὶ ἀποχρώσεις αὐτῶν, τοῦτο δὲ πρὸς τούτοις σφόδρα ἀνεπτυγμένον φθογγικὸν σύστημα. Αἱ δὲ Ἰαπετικαὶ ρίζαι δὲν εἶναι ἀληθῶς λέξεις, ὑφ' ἣν ἔννοιαν νοοῦμεν σήμερον τὰς λέξεις, ἀλλ' ἀπλῶς συμπλέγματα φθόγγων ἐπιδεκτικὰ προσδιορισμῶν, ἅτινα διὰ προσθηκῶν τινων δύνανται νὰ τραπῶσιν εἰς ὀνόματα καὶ ῥήματα. Καὶ ὡς πρὸς τὴν σημασίαν περιορίζονται ἐν ἐνὶ μόνῳ εἶδει παραστάσεων, τ' ἔ. ἐν αἰσθηταῖς ἢ φυσικαῖς ἀντιλήψεσιν, ἐξ ὧν ἤρξαντο ἔπειτα ν' ἀναπτύσσωνται αἱ πνευματικαὶ καὶ ἠθικαὶ ἔννοιαι καὶ ἰδέαι δι' εὐαποδείκτων ἔτι καὶ νῦν μεταζουσῶν βαθμίδων. Τὸ πρῶτον ἡμῶν ἔργον ἔσται νὰ περιγράψωμεν τὴν βαθμιαίαν ἐξέλιξιν, δι' ἣς ἡ Ἰαπετικὴ γλῶσσα ἐξῆλθεν ἐκ τῆς βραχυσυλλάβου τῶν ριζῶν περιόδου καὶ κατὰ μικρὸν ἐγένετο κλιτὴ ἢ κλινομένη γλῶσσα. Ἀλλ' ἐὰν ἐπεχειροῦμεν νὰ περιγράψωμεν ἀκριβῶς ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα τὴν ἐξέλιξιν ταύτην, οὐδὲν ἦρσον ἢ τὴν συγγραφὴν συγκριτικῆς γραμματικῆς καὶ ἱστορίας τῶν Ἰαπετικῶν γλωσσῶν θ' ἀνελαμβάνομεν, ἔργον οὕτω σφόδρα ἐκτεταμένον, ὥστε δὲν δυνάμεθα νὰ τολμήσωμεν αὐτὸ ἐν τῷ παρόντι. Διὸ δυνάμεθα μᾶλλον νὰ λάβωμεν κατ' ἐξαίρεσιν ἔνια τῶν κυρίων χαρακτηριστικῶν, ἵνα καταστήσωμεν αἰσθητὴν τὴν πορείαν τῆς ἐξελίξεως.

Οἱ πρεσβύτατοι δισύλλαβοι ἢ πολυσύλλαβοι τύποι λέξεων φαίνονται προελθόντες ἐκ συνθέσεως ριζῶν τῶν δύο εἰδῶν, τῶν ἀντωνυμικῶν καὶ ῥηματικῶν. Οὕτως ἐσχηματίσθησαν τύποι ἐν τῇ κυρίᾳ σημασίᾳ τῆς λέξεως, ἐν οἷς ἡ καθ' ἑαυτὴν ἀόριστος τῆς ρίζης ἔννοια περιωρίσθη κατὰ τινὰ ὠρισμένον τρόπον. Ἀ.χ. τῇ ρίζῃ vek προσετέθησαν ἀντωνυμικά στοιχεῖα mi si ti, δι' ὧν ἐξεφράζετο ἤδη πρότερον ἡ διαφορὰ τῆς ἐγγυτέρας καὶ ἀπωτέρας σχέσεως, τοῦ πρώτου, δευτέρου καὶ τρίτου προσώπου, καὶ οὕτως ἀνεπτύχθησαν οἱ σύνθετοι τύποι vekmi veksi vektī, οἷς ἡ χρῆσις ἐπέθηκε τὰς σημασίας, ἐγώ-ἐδῶ-λέγω, σὺ-αὐτοῦ-λέγεις, αὐτὸς-ἐκεῖ-λέγει, καὶ οὕτω διέπλασεν αὐτοὺς εἰς μικρὰς προτάσεις ἢ ἀπο-

φάνσεις, ἐν αἷς ὡς γνωστὸν συνίσταται ἡ φύσις τοῦ ῥήματος ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ ὄνομα. Ἀκριβῶς καθ' ὃν τρόπον ἡμεῖς τὸ ἔλεγον, εἶδον, μόνον διὰ τῶν συμφραζομένων ἢ διὰ τῆς προσθήκης τοῦ ἐγὼ ἢ ἐκεῖνοι καθιστῶμεν ὠρισμένον τύπον. Ὁμοίως τὸ χάσ', ἀθρώπ' κττ. τῶν βορείων Ἑλλήνων μόνον διὰ τοῦ τ' ἀθρώπ' ἢ οἱ ἀθρώπ', χάσ' ἀπ' ἐδῶ ἢ ἡ χάσ' κττ. καθίστανται τύποι σαφεῖς τὴν ἔννοιαν. Ἀναμφιβόλως οἱ τύποι ἐκεῖνοι ἐξέφραζον κατὰ πρῶτον τὴν κατηγορηματικὴν ἢ ἀποφαντικὴν σχέσιν καθολικώτατα, τ'. ἔ. οὔτε πρὸς τὸ παρελθόν οὔτε πρὸς τὸ παρὸν οὔτε πρὸς τὸ μέλλον ἰδιαιτέρως ἐσχετίζοντο, ἀλλὰ πρὸς πάντα ὁμοῦ, καὶ ἐξέφραζον κατὰ τὰς ἐκάστοτε περιστάσεις ἐκ τῶν τριῶν τούτων χρόνων ἓνα τινά, τ'. ἔ. ἐκεῖνον ὃς ἐκ τῶν συμφραζομένων ἐφαίνετο ὅτι ἀπῆτεῖτο· συντόμως εἰπεῖν οὔτε τῶν χρόνων οὔτε τῶν ἐγκλίσεων τι εἶχον ἐν ἑαυτοῖς, ἀλλὰ κατὰ μικρὸν προῆλθον ἐξ αὐτῶν ἢ προσετέθησαν αὐτοῖς ἄλλοι ῥηματικοὶ τύποι, δι' ὧν ἐδηλώθησαν περαιτέρω τροποποιήσεις τῆς κατηγορηματικῆς ἐννοίας καὶ κατέλιπον ταῖς ἀρχαιοτάτοις ἐκείνοις τύποις μόνην τὴν σημασίαν τοῦ τῆς ὀριστικῆς ἐνεστώτος. Ἐθισθέντες δὲ νὰ προτάσσωσι τῆς ρίζης πρόθεσιν τινα ἐ τοῦ παρελθόντος δηλωτικὴν ἐσχημάτισαν τοὺς παρωχημένους χρόνους, σαφέστατα καὶ διαρρήδην ἐκφράζοντας τὸ παρελθόν, λ-χ, ἔ-φ η, ἔ-λ ε γ ε, ἔ-θ η κ ε κλπ. Εἰ καὶ τῶν ηὐξημένων τούτων χρόνων (ἀορίστων ἢ παρατατικῶν) ἐν ταῖς πλείσταις ἀδελφαῖς γλώσσαις, ἐξαιρουμένης τῆς Ἑλληνικῆς καὶ τῶν Ἀρίων γλωσσῶν, ἐλάχιστα μόνον καὶ ἀθέβαια ἔχνη εὐρίσκονται, ἀλλ' ὅμως οἱ τύποι οὗτοι ὑπολαμβάνονται πρωτογενεῖς, εὐχρηστοὶ ἐν τῇ παλαιγενεῇ Ἰαπετικῇ γλώσσῃ. Παρὰ τὰς πληρεστέρας δὲ καταλήξεις mi, si, ti, mes, nti, mai, sai, tai, ntai ὑπῆρχον καὶ βραχύτεραι m, s, t, me, nt, mām, nto (πρὸς λ. τίθημι ἐτίθη, τίθητι ἐτίθη(τ), φημι ἔφην κττ.). Ἐπειτα ἐπανελαμβάνετο ἡ ρίζα δις—καὶ κατὰ πρῶτον μὲν πᾶσα ἡ ρίζα, βραδύτερον δὲ μόνη ἡ ἀρχὴ αὐτῆς—ἵνα οὕτως συμβολικῶς παρασταθῇ, ὅτι ἡ πρᾶξις ἦν τετελεσμένη ἢ ὅτι ἐξετελεῖτο μετὰ δυνάμεως, ἐντάσεως. Οὕτω δὲ προσεγένετο ἕτερος

χρόνος ὁ παρακείμενος. Οὕτω π.χ. ἐκ τῆς ρίζης *dā* = διδόναι ἐσχηματίσθη ὁ Ἰνδικὸς παρακείμενος *dadāu*, ὁ Ἑλληνικὸς δέδωκα, ὁ Λατινικὸς *dedi*, ἐκ τῆς ρίζας *dhā* = τιθέναι ὁ Ἑλληνικὸς τέθηκα, ὁ ἀρχαῖος Γερμανικὸς *teta*, ὁ νεώτερος παρωχημένος *that*. Ὁ δεδιπλασιασμένος δ' οὗτος παρακείμενος ἀπαρτίζει ἐν τῇ Ἑλληνικῇ καὶ Ἰνδικῇ γλώσσῃ, ὅπως οἱ εἰδήμονες ἐπίστανται, ἀναπόσπαστον στοιχεῖον τοῦ συστήματος τοῦ σχηματισμοῦ τῶν ῥημάτων, καὶ ἐν τῇ Λατινικῇ δ' ὁμοίως πολλὰ ῥήματα διέσωσαν αὐτὸν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον σαφῆ, καὶ ἡ Γοθικὴ ὡσαύτως ἐν πολλῇ χρῆσει διετήρησεν (λ.χ. *haihald* τοῦ *haldan* = κρατεῖν, *saislep* τοῦ *slepan* = κοιμᾶσθαι), ἐν ταῖς λοιπαῖς δὲ Γερμανικαῖς γλώσσαις ἀπαντᾷ σχεδὸν ἐν μόνῳ τῷ μνημονευθέντι *teta* = ἐπραξα.

Κατ' αὐτὰ δὴλον ὅτι ὁ διπλασιασμὸς ἀνάγκη νὰ ὑποτεθῇ ἐπὶ ἐσχηματίσθη ἤδη ἐν τῷ ἀρχαιοτάτῳ συστήματι τοῦ ῥήματος, εἰ καὶ πιθανῶς νεώτερον τούτου μέλος. Ὅμοίως δ' ἀποδείκνυται ὁ συγχρότατα ἀπαντῶν μετασχηματισμὸς ἰδιαίτερου θέματος τοῦ ἐνεστώτος ὥς τι πανάρχαιον. Καὶ ἐν αὐταῖς δηλ. ταῖς ἀρχαίωτάταις γλώσσαις τῆς ἡμετέρας ὁμοειθνίας σχετικῶς πρὸς τὰλλα σφόδρα ὀλίγα εἶναι τὰ ῥήματα, ὅσα σχηματίζουν τὸν ἐνεστώτα ἐκ τῆς ἀπλῆς, οὐκ ἐνισχυμένης ρίζης, λ.χ. *es-mi*, *vek-mi* κττ. Συνήθως δ' ἡ ρίζα ἐμφανίζεται κατὰ τινα οἰονδήποτε τρόπον ἐπεκτεταμένη καὶ ἐνισχυμένη, ἄλλοτε μὲν δι' ἀναδιπλασιασμοῦ (π.χ. *dadāmi* δίδωμι, πίπτω, μίμνω, ἴσχω), ἄλλοτε δὲ διὰ προσθήκης ἐπιθηματοειδῶν τινων στοιχείων, λ.χ. *e*, *je*, *ske*, *ne*, *nā-nā*, *neu-nu* (λέγ-ε-τε, χαίρω, τείνω, στέλλω, ἀντὶ χαρίζω, τενῶ, στελῶ βόσκω, χάσκω, δάκνω, τέμνω, δάμνημι δάμναμεν, δείκνυμι δείκνυμεν), ἄλλοτε δι' ἐνισχύσεως τοῦ ριζικοῦ φωνήεντος (λ.χ. φεύγω, λείπω παρὰ τὸ φυγεῖν λιπεῖν), καὶ ἄλλοτε τέλος καὶ δι' ἐκτάσεως τοῦ ριζικοῦ φωνήεντος καὶ δι' ἐξωτερικῆς ἐπεκτάσεως τῆς ρίζης (θηγ-άνω, κευθ-άνω, τερσ-αίνω κλπ.)¹⁾.

¹⁾ Ἡ ἐν τῷ καμμένῳ λεγομένη ἐνίσχυσις τοῦ ριζικοῦ φωνήεντος ἦν μὲν ἀποδεκτὴ ὅτε αἱ ῥίζαι τῶν βημάτων ἐτίθεντο ἐν τῷ βραχυτάτῳ αὐτῶν τύπῳ, λ.χ. ἰέναι, *de* = αἰ

Ἡ ψυχολογικὴ δ' αἰτία ἡ ὑποκειμένη τῷ διπλασιασμῷ συνίσταται πιθανῶς ἐν τούτῳ, ὅτι δι' αὐτοῦ ἐσκοπεῖτο ἡ ἔκφρασις τῆς ἐπαναλήψεως ἢ τῆς διαρκείας καὶ δὴ τῆς ἐντάσεως τῆς πράξεως· καὶ ἐν τοῖς ἀναγραφείσιν ἐπιθήμασιν ὀφείλομεν πιθανώτατα νὰ διαγνώσωμεν ὁμοιά τινα στοιχεῖα τὴν διάρκειαν ἢ ἄλλας τινὰς ἀποχρώσεις τῆς πράξεως δηλοῦντα, ὥστε οἱ δι' αὐτῶν σχηματιζόμενοι χρόνοι εἶναι τρόπον τινὰ παρώνυμοι. Ἐκ τῆς οὕτω δ' ἐπεκταθείσης ρίζης ἐσχηματίσθη νέος ηὔξημένος χρόνος, ἔχων τὴν δύναμιν τοῦ παρατατικοῦ, ἥτοι ἐκφράζων τὴν διάρκειαν ἐν τῷ παρελθόντι· παρὰ τοῦτον δ' ἐσώθη ὁ ἀρχαῖος ἐκ τῆς ἀπλῆς ρίζης ἐσχηματισμένος παρωχημένος ὡς σημεῖον τοῦ ἀπροσδιορίστου παρελθόντος (ὁ δεῦτερος ἀόριστος τῆς Ἑλληνικῆς.)

Κατὰ τίνα δὲ τρόπον ἐσχηματίσθη ἐκ τῶν ἀπλουστάτων τούτων ῥηματικῶν τύπων ἡ ὑποτακτικὴ, ἡ εὐκτικὴ καὶ προστακτικὴ, οἱ μέσοι καὶ παθητικοὶ τύποι, τὸ ἐφετικόν, τὸ μεταδιδαστικόν τῆς ἐνεργείας, οἷον ποτίζω παρὰ τὸ πίνω, τὰ γίζω τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς παρὰ τὸ τρώγω, καὶ τὰ λοιπὰ εἶδη τοῦ ῥηματικοῦ θέματος, αἱ μετοχαὶ καὶ αἱ ἀρχαὶ τῆς ἀπαρεμφάτου, καθόλου σύμπας ὁ ἐκτενὴς διάκασμος τῶν ῥηματικῶν τύπων, ὅστις ἤδη προσιδίαζε τῇ Ἰαπετικῇ πρώτῃ γλώσσῃ, ταῦτα πάντα κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον λανθάνουσιν ἡμᾶς.

Τοῦ ἀρχαίου δὲ τούτου συστήματος τῶν ῥηματικῶν τύπων, ὁποῖον διεμορφώθη πρὸ τοῦ χωρισμοῦ τῶν Ἰαπετικῶν ἐπὶ μέρους λαῶν ἀπ' ἀλλήλων, μέρος τι ἀπέβαλεν ἔπειτα ἕκαστος τῶν λαῶν τούτων καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἐπλασε νέους σχηματισμούς, τὸ μὲν εἰς ἀναπλήρωσιν τοῦ ἀπολωλός, τὸ δὲ εἰς τελειοποίησιν τοῦ ὑπάρχοντος, ἵνα οὕτως ἐπαυξηθῇ ἡ λεπτότης καὶ ποικιλία τῆς γλωσσικῆς ἐκφράσεως. Ἀνυπερβλήτος κατὰ τὴν πλουσίαν καὶ ἐπιτυχῇ ἀνάπτυξιν τοῦ τυπικοῦ, κατὰ τὴν ἀκριβῆ καὶ χρήσιμον διάκρισιν τῶν σημασιολογικῶν ἀποχρώσεων εἶναι ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα· οὐδὲν σχε-

δόναι κλπ., οὐχὶ δὲ σήμερον, ὅτε αἱ ῥίζαι διὰ λόγους οὓς διδάσκει ἡ γραμματικὴ παραλαμβάνονται ἐν τῷ κανονικῷ αὐτῶν τύπῳ λ.χ. ei, veid, es, dā, sthā κλπ. X.

δὸν τοῦ ἀρχαίου κοινοῦ θησαυροῦ ἀπολέσασα ἀνέπτυξε πληθὸς νέων τύπων, οἵτινες παρέχουσιν αἰνίγματά τινα εἰς λύσιν τοῖς γλωσσοδίφαις τοῖς ἀσχολουμένοις περὶ τὴν γένεσιν αὐτῶν.

Οὐχὶ μέγα ὑπολείπεται τῆς Ἑλληνικῆς ἢ Λατινικῆς, ἥτις τὰς σπουδαίας ἀπωλείας, ὅσας ἐν τοῖς προϊστορικοῖς χρόνοις ἔπαθεν, ἀνεπλήρωσεν ἐπ' ἴσης ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις διὰ νέων ἐπιτευγμάτων, διὰ νεωτέρων συνθέσεων, οἷον ὁ παρατατικός εἰς -ham, ὁ μέλλων εἰς -ho, πάντα προϊόντα συνθέσεως, προελθόντα ἐκ τῆς συνθέσεως ὀνομαστικοῦ τινος στοιχείου μετὰ τοῦ ῥήματος fui φύω.

Κατὰ τὸν πλοῦτον ἀλλ' οὐχὶ καὶ κατὰ τὴν σημασίαν τῶν ῥηματικῶν τύπων ὑπολείπονται ἀμφοτέραι αἱ δόκιμοι γλώσσαι μεγάλας τῆς Ἰνδικῆς. Τῆς Γερμανικῆς δὲ γλώσσης τὸ ῥῆμα διήνυσεν περίοδον ἐσχάτης πενίας, ὅτε ἐκέκτητο μόνον τὸν ἀρχαῖον ἐνεστώτα, ὅστις καὶ ὡς μέλλων παρελαμβάνετο, καὶ ἓνα μόνον παρωχημένον, καταλαμβάνοντα τὴν θέσιν τοῦ ἀρχαίου δεδιπλασιασμένου παρακειμένου· ἐκάτερος δὲ τῶν σωζομένων τούτων χρόνων εἶχε παρ' ἑαυτὸν καὶ ὑποτακτικῆς τύπους. Αἱ ζῶσαι δὲ σήμερον Γερμανικαὶ γλώσσαι ἔπλασαν πληθὸς νέων τύπων εἰς ἔκφρασιν τῶν χρόνων καὶ τῶν ἐγκλίσεων, ἐπειδὴ ἔκαμον ἐκτενεστώτην χρῆσιν τῶν βοηθητικῶν ῥημάτων καὶ οὕτω προσέλαβον ἀληθῶς ἐξαίρετον μέσον εἰς ἀναπλήρωσιν τῶν ἀρχαίων μονολεκτικῶν τύπων. Θὰ ἦτο ἐπαγωγὸν καὶ διδακτικὸν ἔργον ἀλλ' ἐν τῷ παρόντι ἀλλότριον καὶ ἀδύνατον ἡμῖν, νὰ παρακολουθήσωμεν μετ' ἐπιμελείας καὶ παραστήσωμεν ἀκριβῶς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἰαπετικοῦ ῥήματος ἐν τε τῇ Γερμανικῇ καὶ ταῖς λοιπαῖς γλωσσικαῖς ὁμοφυλίαις τῆς ὁμοεθνίας ἡμῶν, καὶ ἀποδείξωμεν τὰς ἀπωλείας καὶ τὰς αὐξήσεις ἃς ἔπαθε μέχρι τῶν νεωτάτων προσθηκῶν, οἷον λ.χ. εἶναι ὁ μέλλων τῶν Ῥωμανικῶν γλωσσῶν καὶ ὁ Γερμανικὸς παρωχημένος εἰς-te, ὧν τὴν ἀρχὴν ἐξητάσαμεν καὶ ἡρμηνεύσαμεν ἐν τοῖς προηγουμένοις Ἀναγνώσμασιν.

Πολὺ δυσκολώτερον τοῦ σχηματισμοῦ τῶν ῥηματικῶν τύπων εἶναι νὰ παρακολουθήσωμεν τῇ ἱστορίᾳ τῶν ὀνομάτων μέχρι τῆς πρώτης ἀφετηρίας αὐτῶν καὶ ν' ἀνεύρωμεν τὴν γένεσιν τῶν ὀνο-

ματικῶν τύπων. Ὀνόματά τινα, λ.χ. δόρξ (δόρκ-ς), ὄψ (ὄπ-ς) κττ. σχηματίζονται ἀμέσως ἐκ τῆς ῥίζης προσκολλημένου αὐτῇ ἰδιαιτέρου συστήματος κλιτικῶν καταλήξεων. Ἡ χρῆσις δηλονότι ἐπέβαλεν αὐταῖς αὐθαιρέτως τὴν λειτουργίαν νὰ μεταβάλλωσι τὴν πρᾶξιν εἰς πρόσωπον ἢ πρᾶγμα, καθ' ὃν ἀκριβῶς τρόπον αἱ προσωπικαὶ καταλήξεις τοῦ ῥήματος μεταμορφοῦσι τὴν πρᾶξιν εἰς ἀπόφανσιν. Αἱ μνημονευθεῖσαι δὲ λέξεις, δόρξ, ὄψ δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς τυπικὰ παραδείγματα τῶν δύο κυρίων κατηγοριῶν, εἰς ἃς διαιροῦνται τὰ εὐθὺς ἐκ τῆς ῥίζης σχηματιζόμενα ὀνόματα. Τούτων δηλ. τὸ μὲν ὄψ δηλοῖ τὴν πρᾶξιν αὐτὴν, τὸ δὲ δόρξ τὸν δρῶντα τὴν πρᾶξιν, συντόμως εἰπεῖν τὸ μὲν ὄψ προσομοιάζει ἀπαρεμφάτῳ ἢ ἀφηρημένῳ ὀνόματι, τὸ δὲ δόρξ μετοχῇ ἢ ῥηματικῷ ἐπιθέτῳ, ὅθεν εὐκολὸς ἡ μετάβασις εἰς προσηγορικὸν ὄνομα¹⁾.

Ἐπειδὴ δ' ἄλλως ἐν τοῖς σχηματισμοῖς τούτοις ἡ ἔννοια τῆς ῥίζης ἐμφανίζεται μᾶλλον ἡλλοιωμένη ἢ ἐν τοῖς ἀπλουστάτοις ῥηματικοῖς τύποις, φαίνεται ὅτι τὰ ὀνόματα ταῦτα ἐξ ἀρχῆς ἐσχηματίζοντο διὰ τυπικῶν στοιχείων ἢ παραγωγικῶν καταλήξεων, δυνάμενων νὰ παραβληθῶσι πρὸς τὰς καταλήξεις τῶν ἐγκλίσεων καὶ τῶν χρόνων καὶ τῶν δευτερευόντων σχηματισμῶν τοῦ ῥήματος. Ἀλλὰ τί ἦσαν αἱ καταλήξεις αὗται κατὰ τὴν κυρίαν καὶ ἀληθῆ αὐτῶν φύσιν καὶ διὰ τίνων βαθμίδων ἐξελιξέως ἐγένοντο κατὰ μικρὸν ἀπὸ αὐτοτελῶν λέξεων ὅ,τι νῦν εἶναι, ἥτοι τυπικὰ στοιχεῖα, τροποποιοῦντα κατ' ἰδιαιτέρον ὅλως τρόπον τὴν ἔννοιαν τῆς ῥίζης, δὲν δύναται νὰ ὀρισθῇ μετ' ἀκριθείας ἐν ταῖς πλείεσταις περιπτώσεσιν. Πάντως δ' ὁμῶς εἶναι προφανές ὅτι κατὰ μέγα μέρος ἦσαν ἀντωνυμικῆς καὶ ἐπιρρηματικῆς ἀρχῆς, καὶ ἂν πολλὰ τὰ αὐθαίρετα καὶ παρόδοξα, ἀκατάληπτα μάλιστα ἐκ πρώτης ὄψεως, παρατηρῶνται ἐν τῇ ἱστορικῇ ἀναπτύξει, δι' ἧς αἱ καταλήξεις αὗται ἔλα-

¹⁾ Κατ' ἀρχὰς ἠδύναντο νὰ μὴ εἶναι κεχωρισμένοι αἱ δύο κύριαι κατηγορίαι τῶν ὀνομάτων, ἃς παραδέχεται ὁ Whitney, ἐπειδὴ ἐσχηματίζοντο διὰ τῶν αὐτῶν ἐπιθημάτων, καὶ ἐν μέρει ἔτι ἐν τῇ Ἑλληνικῇ τὸ οὐσιαστικὸν φέρος ἐκ τῆς ῥίζης φερ (= φέρειν) καὶ τὸ ἐπιθετον φορός διὰ τῆς αὐτῆς καταλήξεως ο_φ καὶ τὸν φέροντα καὶ τὸ φερόμενον ἰσθλουν. J.

θον τὰς ἰδιαιτέρως αὐτῶν σημασίας καὶ τὸν ἰδιαιτερον αὐτῶν τύπον, τοῦτο οὐδαμῶς δύναται νὰ ἐκπλήξη ἐκεῖνον ὅστις δι' ἐκτεταμένων μελετῶν πλειόνων γλωσσῶν ἔμαθεν εἰς ἡλικίας βιαίας καὶ ἀπιστεύτους μεταβολὰς καὶ σημασιολογικὰς μεταμορφώσεις ὑπόκεινται συχνὰ οἱ γραμματικοὶ τύποι, πόσον ἐξεζητημένα εἶναι ἐνίοτε αἱ εἰκόνες, πόσον ἀκατανόητοι αἱ ἐπίνοιαι, εἰς ἃς ἔρχονται οἱ ἄνθρωποι εἰς δημιουργίαν ὀνομασίας ἢ τύπου τινὸς ἀναγκαίου κριθέντος. (πρβλ. τὸ θὰ ἐκ τοῦ θέλω ἵνα, τὸ ἄς ἐκ τοῦ ἄφες ἢ τοῦ ἔασε τὸ μπάς ἐκ τοῦ μὴν ὑπάγης, κττ., *doner-ai* κττ.). Καὶ αἱ ῥηματικαὶ ρίζαι ὅπως καὶ αἱ ἀντωνυμικαὶ προσελήφθησαν ἀναντιλέκτως ἤδη ἐνωρὶς πρὸς τοιοῦτους σκοπούς. Ταχέως καὶ κατὰ διαδοχὴν παρήγοντο συνθέσεις ρίζης τινὸς μετ' ἄλλης καὶ παραγώγου τύπου μετ' ἄλλου παραγώγου, ἀναπτυχθέντων οὕτω τριτογενῶν σχηματισμῶν, οἵτινες προσετέθησαν τοῖς ἀπλῶς παραγώγοις, ἵνα οὕτω δαφιλῇ παραχθῶσι τὰ ἀπαιτούμενα μέσα εἰς ἀκριβέστερον προσδιορισμὸν καὶ εἰς ἀτομικευσιν τῆς ἀορίστου ἐννοίας τῶν ριζῶν· διὰ τῶν μέσων δὲ τούτων ἢ τῶν ριζῶν ἐννοία κατέστη ἱκανὴ νὰ σημάνῃ καταλλήλως τὰ ποικίλα ἐν τῇ ἐσωτερικῇ καὶ ἐξωτερικῇ κόσμῳ παρατηρούμενα, τὰς ὕλας, τὰς ἐνεργείας, τὰς καταστάσεις καὶ τὰς ιδιότητας κττ.

Τὰ ὀνομαστικὰ δὲ ταῦτα θέματα, ὅπως συντόμως δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν αὐτά, προσέλαβον πρὸς τούτοις εὐκινήτους τινὰς καταλήξεις, τὰς πτωτικὰς ἢ κλιτικὰς λεγομένας. Ὅπου τὸ ὀνομαστικὸν θεμα ἐταυτίζετο τῇ ρίζῃ, ὅπως ἐν ταῖς προμνημονευθεῖσαις λέξεσιν ὄψ, ὀόρξ, ἤρουν αὐταὶ μόναι αἱ πτωτικαὶ καταλήξεις, ἵνα χαρακτηρίσωσι τὸ ὄνομα ὡς ὄνομα καὶ διαστείλωσιν αὐτὸ ἀπὸ τοῦ ῥήματος καὶ ταῦτα ἄνευ τινὸς παραγωγικῆς καταλήξεως. Αἱ πτωτικαὶ δ' αὐταὶ καταλήξεις ἀπῆρτιζον περιεκτικὸν καὶ περίπλοκόν τι ὅλον καὶ εἶχεν ἐπιτραπῇ αὐταῖς ἢ δῆλωσις λίαν διαφόρων σχέσεων. Πρὸ πάντων δ' ἐξέφραζον τὴν πτωτικὴν σχέσιν, ἥτοι τὴν σχέσιν ἐκείνην, εἰς ἣν τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος οὐσιαστικὸν ὤφειλε νὰ τεθῇ πρὸς τὴν κυρίαν ἐνέργειαν τῆς προτάσεως ἐν ἣ ἐλέγετο, ἢ ὡς ὑποκείμε-

νον ἢ ὡς ἄμεσον ἢ ἔμμεσον ἀντικείμενον μετὰ τῶν δευτερευουσῶν σχέσεων τῶν γενικῶν προσδιορισμῶν ἤτοι τοῦ τρόπου, τόπου, χρόνου, αἰτίου κλπ. Τοιαῦται δὲ πτώσεις ὑπῆρχον ἐξ ἀρχῆς ἑπτὰ, ὧν τρεῖς ἐξέφραζον ὠρισμένας τοπικὰς σχέσεις· ἡ ἀφαιρετική ἐλαμβάνετο ἐπὶ τῆς ἀπὸ τόπου κινήσεως, ἡ τοπική ἐπὶ τῆς ἐν τόπῳ στάσεως, καὶ ἡ ὀργανική ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ ὀργάνου (διὰ τινος, μετὰ τινος) ἢ τοῦ αἰτίου (διὰ τι, ἐνεκά τινος), καθ' ὅσον ἡ ἐννοια τῆς τοπικῆς προσεγγίσεως ἢ συνοδείας εὐκόλως ἠδύνατο νὰ μεταβῇ εἰς τὴν τῆς συνεργείας ἢ αἰτίας. Δύο πτώσεις, ἡ δοτική καὶ ἡ γενική δὲν ἐξέφραζον ὁμοίως αἰσθητὰς σχέσεις· τὴν δοτικὴν θὰ ἀπεδίδομεν ἡμεῖς ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑλληνικῇ δι' αἰτιατικῆς τοῦ οὐσιαστικοῦ καὶ τῆς προθέσεως διὰ· ἡ δὲ γενικὴ ἐξέφραζε κτήσιν ἢ ὅλως γενικῶς τὸ συνανῆχον. Ἡ δὲ αἰτιατικὴ ἀνέλαβε τὴν λειτουργίαν νὰ σημαίνῃ τὴν σχέσιν τῆς ἀμεστωτάτης ἐξαρτήσεως, ἣν σχέσιν καὶ αὐταὶ αἱ νεώτεραι γλῶσσαι πᾶσαι ἀνεξαιρέτως ἐκφράζουσιν ἄνευ προθέσεως — αἰτιατικὴ τοῦ ἀντικειμένου —, πρὸς δὲ καὶ ἐκείνην τὴν σχέσιν τῆς διευθύνσεως ἢ κινήσεως, ἣν ἡμεῖς ἐκφράζομεν δι' αἰτιατικῆς καὶ τῆς προθέσεως εἰς. Τέλος ἡ ὀνομαστικὴ εἶχεν ἐπ' ἴσης ἰδιαιτέραν κατάληξιν, καὶ ἐν τούτῳ κεῖται μόνον οὐχὶ βοῶσα ἀπόδειξις τῆς τάσεως τῆς Ἰαπετικῆς πρωτογενοῦς γλώσσης, ἵνα ἐξ ἐκάστης λέξεως πλάττῃ γνήσιον τύπον καὶ ἐκάστῳ θέματι, οἰαδῇ ποτε σχέσις καὶ ἂν ἔμελλε δι' αὐτοῦ νὰ ἐκφρασθῇ, προσκολλᾶται τυπικὸν στοιχεῖον. Ταῖς ἑπτὰ δὲ ταύταις πτώσεσι προσετέθη ἔτι ἡ κλητική, ἡ πτῶσις τῆς κλήσεως, προσαγορεύσεως, ἣτις ὁμοίως ἐσχημάτισε μέλος ἐν τῷ σχήματι τῆς κλίσεως· ἀλλ' ὅμως δὲν εἶχεν ἰδιαιτέραν κατάληξιν καὶ ἐταυτίζετο ἢ μετὰ τοῦ θέματος ἢ μετὰ τῆς ὀνομαστικῆς ἢ ἐλάχιστον μόνον διέφερε τούτων.

Τὴν ἀκριβῆ δ' ἀνέυρεσιν τῆς πρώτης ἀρχῆς τῶν καταλήξεων τῶν πτώσεων τούτων, τὸν καθορισμὸν τῶν σημασιῶν, ἃς εἶχον ὡς αὐτοτελεῖς λέξεις πρὸ τῆς συνθέσεως καὶ τὴν μεταφορὰν τῶν ἐννοιῶν, δι' ὧν τὰ στοιχεῖα ταῦτα ἀπὸ αὐθυποστάτων καὶ αὐτοτελῶν

τὸ πρὶν ἐγένοντο κατὰ μικρὸν πτωτικαὶ καταλήξεις, ταῦτα δὲν δύναται νὰ δώσῃ μέχρι τοῦδε ἡ ἐπιστήμη.

Ἰπάρχουσι πολλαὶ γλῶσσαι, αἵτινες κατὰ τὸν σχηματισμὸν τοῦ πληθυντικοῦ τῶν ὀνομάτων μεταχειρίζονται ἀκριβῶς τὰς αὐτὰς πτωτικὰς καταλήξεις, οἷας καὶ κατὰ τὸν σχηματισμὸν τοῦ ἐνικοῦ, προστιθεμένου μόνον εἰσέτι ἐπιθήματός τινος εἰς δήλωσιν τῆς ἐννοίας τοῦ πληθυντικοῦ· πρβλ. Τουρκ. κιτάπ (= τὸ βιβλίον), γεν. κιταμπ-ήν, δοτ. κιταμπ-ά, αἰτ. κιταμπ-ή· πληθ. κιταπ-λάρ, γεν. κιταπλαρ-ήν, δοτ. κιταπ-λαρ-ά, αἰτ. κιταπ-λαρ-ή· μεκτέπ (= τὸ σχολεῖον) γεν. μεκτεμπ-ίν, δοτ. μεκτεμπ-έ, αἰτ. μεκτεμπ-ί, πληθ. μεκτεπ-λέρ, γεν. μεκτεπ-λέρ-ίν, δοτ. μεκτεπ-λέρ-έ, αἰτ. μεκτεπ-λέρ-ί. Τοιοῦτον τοῦ πληθυντικοῦ ἀριθμοῦ δηλωτικὸν ἐπίθημα ἐπειράθησαν ν' ἀποδείξωσι καὶ ἐν ταῖς πληθυντικαῖς καταλήξεσι τῶν ἀρχαιοτάτων οὐσιαστικῶν· ἀλλ' ἡ ἀπόπειρα αὕτη ἀπέτυχεν. Ἄν δ' ἄληθῶς αἱ καταλήξεις αὗται εἶναι σύνθετοι σχηματισμοί, τότε ὁμολογητέον πάντως, ὅτι τὰ ἔχνη τῆς συνθέσεως οὕτω σφόδρα συνεχύθησαν, ὥστε δὲν εἶναι πλέον εὐδιάγνωστα. Ἀνάγκη ἄρα ἐν τῷ παρόντι ν' ἀρκεσθῶμεν ἐν τούτῳ, ὅτι αἱ κλιτικαὶ καταλήξεις ἐξέφραζον τὰς σχέσεις καὶ τῶν πτώσεων καὶ τὰς τῶν ἀριθμῶν, τὴν διαφορὰν μεταξὺ τοῦ ἐνὸς καὶ τῶν πολλῶν. Πρὸς τούτοις δὲ διεκρίνετο ἐπὶ τῶν ὀνομάτων ὅπως καὶ ἐπὶ τῶν ῥημάτων τῆς πρωτογενοῦς Ἰαπετικῆς γλώσσης ἀπὸ τοῦ ἐνικοῦ ἀριθμοῦ οὐ μόνον ὁ πληθυντικὸς ἀλλὰ καὶ ὁ δυϊκὸς διὰ καταλήξεων ἰδιαιτέρων, ὧν ἡ ἀρχὴ εἶναι ἔτι μᾶλλον αἰνιγματώδης. Ἀλλὰ τὸ σύστημα τῶν καταλήξεων τοῦ δυϊκοῦ ἀτελῶς μόνον ἀνεπτύχθη, καθ' ὅσον καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἀρχαιοτάτῃ γνωστῇ ἡμῖν φάσει τῆς γλώσσικῆς ἐξελίξεως αἱ πτώσεις αὐτοῦ δὲν εἶναι πλείονες τῶν τριῶν.

Ἄλλη δέ τις διάκρισις, ἡ τῆς δηλώσεως τοῦ γένους, ἐξηρτᾶτο ἐν μέρει ἐκ τῶν πτωτικῶν καταλήξεων. Ἦδη ἐν τῷ τρίτῳ Ἀναγνώσματι ἡσχολήθημεν περὶ τὴν γενικὴν ἐκείνην διαίρεσιν πάντων τῶν ὀνομασμένων πραγμάτων εἰς ἀρσενικά, θηλυκὰ καὶ οὐδέτερα, ἣν καθήρτισαν οἱ ἀρχαιοτάτοι γλωσσοπλάσται τῆς ἡμετέρας ὁμοε-

θνίας, καὶ ἥτις μόνον ἐν μέρει ἐστηριζέτο ἐπὶ ἀληθοῦς τῶν γενῶν διακρίσεως, καὶ ἥτις ἐν ταῖς νεωτέραις γλώσσαις, ὅσαι τὴν διάκρισιν ταύτην διετήρησαν, παριστᾷ εἰκόνα παντελοῦς αὐθαιρεσίας καὶ ἀπελπιστικῆς συγχύσεως. Δὲν εἶναι δὲ κατορθωτὸν οὐδ' ἐν αὐταῖς ταῖς ἀρχαιοτάταις γλώσσαις τῆς ἡμετέρας ὁμοεθνίας ν' ἀνευρεθῶσιν, εἰμὴ μόνον ἐν μέρει καὶ ἀτελῶς, αἱ ἀναλογίαι αἱ πρυτανεύσασαι κατὰ τὴν διαίρεσιν καὶ τῶν ἐπὶ μέρους λέξεων καὶ τῶν τάξεων τῶν λέξεων εἰς τὰ τρία ταῦτα γένη, καὶ τοσοῦτο σκοτεινὸν καὶ δύσκολον εἶναι τὸ πεδίον εἰς ὃ διὰ τούτων εἰσῆλθομεν, ὥστε ἀναγκαζόμεθα νὰ μὴ προβῶμεν εἰς μερικὴν καὶ ἀκριβῆ τούτων ἐξέτασιν. Καθ' ἃ φαίνεται, ἐχωρίσθησαν κατὰ πρῶτον ἐκ τοῦ κυρίου τύπου, τοῦ διασωθέντος ἡμῖν ἐν τῷ ἀρσενικῷ, λέξεις τινὲς ὡς κατέχουσαι ιδιότητας τοῦ θήλεος καὶ ἐχαρακτηρίσθησαν διὰ μικρᾶς μεταβολῆς τῆς παραγωγικῆς καταλήξεως, ἥτις μεταβολὴ οὐδὲν ἄλλο ἢν πολλάκις ἢ ἔκτασις τοῦ φωνήεντος τοῦ ἐν τῷ τέλει τῆς καταλήξεως, καὶ ἥτις ἐγένετο κατ' ἀφομοίωσιν πρὸς τὰ οὐσιαστικά τὰ ἀρχαιότεν λήγοντα εἰς ῥιζικὸν ā, λ.χ. *mammā*, *gnā* (= γυνή) κττ. καθ' ἃ καὶ *equā* κττ. Κατὰ πρῶτον δ' ἡ διαφορὰ αὕτη ἐξεφράζετο ἀναμφιβόλως μόνον ἐπὶ τῶν παραγωγικῶν καταλήξεων καὶ αἱ πτωτικαὶ καταλήξεις ἦσαν ὅλως ἀμέτοχοι ταύτης· ἀλλὰ κατὰ μικρὸν εἰσῆλασεν καὶ εἰς τὰς πτωτικὰς καταλήξεις.

Ὁ δὲ χωρισμὸς τοῦ οὐδετέρου ἀπὸ τοῦ ἀρσενικοῦ ἐπῆλθε βραδύτερον, διὸ οὐδ' ἐξεφράσθη σαφῶς πανταχοῦ, καθ' ὅσον ἐπὶ τῶν παραγωγικῶν καταλήξεων μόλις ἐνιαχοῦ προκύπτει ἡ διάκρισις τούτων αὕτη, καὶ μόνον ἐμφανίζεται συντελεσθεῖσα ἐπὶ μικροῦ μέρους τῶν πτωτικῶν καταλήξεων (κυρίως ἐν μόνῃ τῇ ὀνομαστικῇ καὶ ἐν μέρει ἐν τῇ αἰτιατικῇ).

Ὁ διάκοσμος δ' οὗτος τῆς παναρχαίας Ἰαπετικῆς κλίσεως ἔπαθεν ἐν τῷ χρόνῳ μετὰ τὸν χωρισμὸν τῶν γλωσσῶν ἀπ' ἀλλήλων ἐν ταῖς καθ' ἑκάστον γλώσσαις οὐχ ἥσσοντας οὐδὲ μικροτέρας ἀλλοιώσεις ἢ τὸ ἀρχαῖον σύστημα τοῦ σχηματισμοῦ τῶν ῥημάτων. Σφόδρα πρωίμως δηλονότι ἀπώλετο ἐν ταῖς πλείσταις γλωσσ-

σικαῖς ὁμοφυλίαις ὁ δυνικός, ἄτε μικρὰν πρακτικὴν ἀξίαν κεκτημένος· πλήρη σφύζουσιν αὐτὸν ἀμφότεραι αἱ ἀρχαιόταται Ἀριαι γλῶσσαι, καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ δ' Ἑλληνικῇ οὐκ ἀνάξιον λόγου διαδραματίζει πρόσωπον, ἀλλ' ἐν ταῖς Γερμανικαῖς γλώσσαις οὐδ' αὐταὶ αἱ ἀρχαικώταται διάλεκτοι ἔχουσί τι πλεῖον τοῦ δυνικοῦ τοῦ πρώτου καὶ δευτέρου πρωσώπου τῆς προσωπικῆς ἀντωνυμίας, καὶ ἡ Λατινικὴ δὲ διετήρησε τούτου μόνον τὰ ἀπαραίτητα λείψανα (τὴν ὀνομαστικὴν καὶ αἰτιατικὴν duo καὶ ambo). Καὶ ὡς πρὸς τὰς πτώσεις παρατηρεῖται ὅτι ἐν μόνῃ τῇ Ἰνδικῇ καὶ Ἰρανικῇ γλώσσῃ διεσώθησαν αὗται πλήρεις, ἀλλὰ καὶ αὐτόθι ἤρξατο ἐν μέρει ἡ ἐλάττωσις αὐτῶν, καθ' ὅσον ἐν τούτῳ ἢ ἐν ἐκείνῳ τῷ ἀριθμῷ, ἐν ταύτῃ ἢ ἐκείνῃ τῇ κατηγορίᾳ τῶν λέξεων, δύο πτώσεις συνέπεσον εἰς μίαν, τ'. ἔ. ἢ μὲν ὡς ἴδιος τύπος ἀπόλλυται, ἢ δὲ ἀναλαμβάνει τὰς σημασίας τῆς ἐτέρας. Ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ δὲ γνωστῇ ἡμῖν φάσει τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς εὐρίσκομεν τὸ φαινόμενον τοῦτο ἔτι μᾶλλον προκεχωρηκός· οὕτω λ.χ. ἐν τῇ Λατινικῇ ἡ τοπικὴ καὶ ἡ ὀργανικὴ συνέπεσον μετὰ τῆς δοτικῆς ἢ γενικῆς, ἐν δὲ τῇ Ἑλληνικῇ ἡ γενικὴ καὶ ἡ ἀφαιρετικὴ συνεχωνεύθησαν εἰς μίαν πτῶσιν, καὶ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ δὲ δοτικῇ συγκρύπτονται τρεῖς ὅλαι τὸ πάλαι σαφῶς ἀπ' ἀλλήλων διακεκριμέναι πτώσεις, ἡ δοτικὴ, ἡ τοπικὴ καὶ ἡ ὀργανικὴ.

Αἱ ἀρχαιοτάται Γερμανικαὶ διάλεκτοι παρέχουσιν ὀνομαστικὴν, αἰτιατικὴν, γενικὴν καὶ δοτικὴν, πρὸς δὲ καὶ ἔχνη τῆς μετὰ ταῦτα ἐκλιπούσης ὀργανικῆς. Ἐν τισὶ δ' ὅμως τῶν νεωτέρων Γερμανικῶν γλωσσῶν (εἰς ἃς δὲν συγκαταλέγεται ἡ καθ' αὐτὸ Γερμανικὴ) ἐπήνεγκε καθολικὴν τῶν πτώσεων ἐρήμωσιν ἢ ἀνάπτυξιν καὶ χρήσιν τῶν προθέσεων, αἵτινες ἐν ταῖς νεωτέραις γλώσσαις ἐπέδωκαν σφόδρα καὶ πολλαχῶς ἀνέλαβον τὴν δῆλωσιν τῶν πρότερον διὰ τῶν πτωτικῶν καταλήξεων ἐκφραζομένων σχέσεων. Ἰδίως ἐν τῇ Ἀγγλικῇ ὑπελείφθη μία μόνον πλαγία πτῶσις, ἡ ἀρχαία γενικὴ, ἀλλὰ καὶ αὕτη ἀπώλεσε μέγα μέρος τῆς προτέρας λειτουργίας αὐτῆς, ὥστε νῦν μόνον ὡς ἡ πτῶσις ἢ τῆς κτήσεως δηλωτικὴ εὐχρηστεῖ (ἐν

ταῖς προσωπικαῖς ἀντωνυμίας σφύζεται ἔτι καὶ αἰτιατική τις, λεγομένη «ἀντικείμενον» λ. χ. me, us=ἐμέ, ἡμᾶς, καὶ whom=τίνα, τίνας). Ἐν δὲ ταῖς Ῥωμανικαῖς γλώσσαις τὸ ὄνομα ἀπώλεσε καθ' ὁλοκληρίαν τὰς πτωτικὰς αὐτοῦ καταλήξεις. Καὶ ἡ τῶν γενῶν δὲ διάκρισις ὁμοίως ἀπέβαλε, καθ' ἃ ἐν τῷ τρίτῳ Ἀναγνώσματι ὑπεδηλώθη, μέγα μέρος τῆς ἀρχαίας ἐκτάσεως αὐτῆς. Ἀλλὰ πασῶν τῶν γνωστοτέρων γλωσσῶν ἡ Ἀγγλικὴ καὶ πρὸ πάντων ἡ νέα Περσικὴ ἐχώρησαν καὶ ἐνταῦθα μέχρι τῶν ἄκρων, οὕτως ὥστε ἐν μὲν τῇ Ἀγγλικῇ μόνη ἡ τοῦ τρίτου προσώπου ἀντωνυμία he, she, it, (οὗτος, αὕτη, τοῦτο) ἐκφράζει τὴν διάκρισιν τῶν γενῶν, ἐν δὲ τῇ Περσικῇ οὐδ' αὕτη, ὥστε ἐν τῇ γλώσσῃ ταύτῃ τὸ γένος οὐδαμῶς σημαίνεται (πλὴν διὰ τοῦ θησαυροῦ τῶν λέξεων, ἐν ᾧ φύσει λέγονται λέξεις, οἷον υἱός, θυγάτηρ, ταῦρος, δάμαλις κτ.). Τῶν λοιπῶν δὲ νεωτέρων γλωσσῶν τῆς ἡμετέρας ὁμοεθνίας ἐναι, ὅπως ἡ Γαλλικὴ, περιώρισαν τὰ γένη ἀπὸ τριῶν εἰς δύο ἀποβαλοῦσαι τὴν διάκρισιν τῶν ἀρσενικῶν καὶ οὐδετέρων· ἀλλ' αἱ πλείονες, ὅπως καὶ ἡ ἡμετέρα μητρικὴ, διετήρησαν τὴν παλαιότατα καθορισθεῖσαν καὶ ἔκτοτε κληρονομηθεῖσαν διαφορὰν μεταξὺ τοῦ ἀρσενικοῦ, θηλυκοῦ καὶ οὐδετέρου γένους.

Ἄν δὲ καὶ ἡ πρωτογενὴς Ἰαπετικὴ γλῶσσα εἶχε τὰς δύο κυρίας κατηγορίας τῶν ὀνομάτων, τὰ οὐσιαστικά καὶ ἐπίθετα, ἀλλ' ὅμως ἐν τῇ κλίσει διέθηκεν αὐτὰ ὅλως ὁμοιοτρόπως καὶ ἔκλινε διὰ τῶν αὐτῶν πτωτικῶν καταλήξεων, καὶ αὐτὴν τὴν διάκρισιν τῶν γενῶν ἐξέφρασεν ἐπ' αὐτῶν καθ' ὅμοιον τρόπον. Ἦσαν δὲ πάντως κατ' ἀρχὰς τὰ ἐπίθετα καὶ τὰ οὐσιαστικά ἐν καὶ τὸ αὐτό, διὸ καὶ οὐ μόνον ἐμφανίζονται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐσχηματισμένα διὰ τῶν αὐτῶν καταλήξεων, ἀλλὰ καὶ ἀδιαλείπτως μεταβαίνουσιν εἰς ἄλληλα, καὶ ἦν ζήτημα μικρᾶς σημασίας, ἂν λέξις τις δηλοῦσα τὴν κτῆσιν ιδιότητος τινος ἔμελλε νὰ παραληφθῇ ἐπὶ προσδιοριστικῆς ἢ κατηγορηματικῆς ἐννοίας ἢ ὡς ὄνομα προσηγορικόν. Καὶ αἱ ἀντωνυμίαι δέ, αἵ τε οὐσιαστικαὶ καὶ ἐπιθετικά, ἐκλίνοντο καθ' ὅμοιον

τρόπον. εἰ καὶ δὲν ἐλλείπουσι καὶ τινες ἰδιοτροπίαι καὶ πολλαχῶς παρατηρεῖται προτίμησις τις ὑπὲρ ἀνωμάλων τύπων.

Ἐν τῇ κλίσει δὲ καὶ ἐν τῇ συζυγίᾳ περιλαμβάνεται κυρίως εἰπεῖν τὸ γραμματικὸν οἰκοδόμημα πάσης γλώσσης· πᾶσα λέξις, ἄξια τοῦ ὀνόματος τούτου, ἦν τὸ κατ' ἀρχὰς ἢ ῥῆμα ἢ ὄνομα· τὰ δὲ λοιπὰ μέρη τοῦ λόγου, τὰ ἐξ ἀμφοτέρων τούτων ἀναπτυχθέντα, δυνάμεθα δι' ὀλίγων μόνων νὰ ἐπιθεωρήσωμεν.

Τὰ ἐπιρρήματα, τὸ ἀρχαιότατον καὶ ἀναγκαιότατον εἶδος ἐν τῷ γένει τῶν ἀκλίτων λέξεων ἢ μορίων, εἶναι οἰκοθεν, καὶ ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ κατ' ἃ καὶ ἐν τῇ νεωτέρᾳ βαθμίδι τῆς γλωσσικῆς ἐξελίξεως, τύποι κλιτικοί, ἀπηργασμένοι πτώσεις οὐσιαστικῶν, ἐπιθέτων ἢ ἀντωνυμιῶν. Οὕτω π. χ. τὰ Ἀγγλικά ἐπιρρήματα εἰς *ly*, ὃ κατέστη συνήθης κατάληξις τῶν ἐπιρρημάτων, προῆλθον ἐκ τῶν κατ' ὀργανικὴν πτῶσιν λεγομένων ἐπιθέτων εἰς *lic*, ὅπως σαφῶς δηλοῦται ἐκ τοῦ ἀρχαιότερου τύπου τοῦ *ly* τούτου, ἤτοι τοῦ τύπου *lice* (εἶναι ἢ κατάληξις τῆς ὀργανικῆς). Διὰ τῆς ἰδιαιτέρας δὲ συχνῆς χρήσεως τῶν ὀργανικῶν τούτων τύπων, τῶν δηλούντων τὸν τρόπον πράξεώς τινος, περιέπεσαν εἰς λήθην ἢ συνάφεια αὐτῶν πρὸς τοὺς ἄλλους πτωτικούς τύπους τοὺς ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐπιθέτου σχηματιζομένους, καὶ οὕτως ἀπεχρυσταλλώθησαν. Ἄλλ' ἀκριβῶς τούτου ἕνεκα ἠδυνήθησαν οἱ τύποι οὗτοι νὰ διασωθῶσι μέχρι σήμερον ὡς ἐπιρρήματα, ἐνῶ ἡ ὀργανικὴ ὡς ἰδιαιτέρα πτῶσις εἶχεν ἐξαφανισθῇ ἐκ τῆς ζωστικῆς χρήσεως πρὸ πολλοῦ, ἤδη ἐν προϊστορικοῖς χρόνοις. Αὕτη δ' εἶναι ἡ ἱστορία πάντων τῶν ἐπιρρημάτων ἐν πάσαις ταῖς γλώσσαις. Οὕτως ἀνεπτύχθη ἡ ἐν ταῖς Ῥωμανικαῖς γλώσσαις ἐπικρατοῦσα κατάληξις *ment* ἐκ τῆς Λατινικῆς ἀφαιρετικῆς *mente* (λ. χ. Γαλλ. *bonnement* ἐκ τοῦ *bona mente*). Καὶ ἀνάγκη νὰ ὁμολογήσωμεν τὸ πόρισμα τὸ ἐκ τούτων πάντων συναγόμενον, ὅτι δηλ. κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐπλάσθησαν καὶ αἱ συνήθεις, διὰ τῶν φαινομένων ἐπιρρηματικῶν καταλήξεων ἐσχηματισμένοι λέξεις καθὰ καὶ αἱ μονήρεις σκοτεινῆς ἀρχῆς, ἃς εὐρίσκομεν ἐν τῷ πρωτογενεῖ θησαυρῷ τῶν λέξεων τῆς ἡμε-

τέρας ὁμοεθνίας ὡς ἀντιπροσωπευούσας τὰ ἐπιρρήματα. Αἱ λέξεις δ' ἐκεῖναι, ἃς ἡμεῖς ὀνομάζομεν προθέσεις δὲν ἦσαν προθέσεις ὑφ' ἣν ἔννοιαν ἡμεῖς σήμερον νοοῦμεν λέγοντες τὸ ὄνομα προθέσεις, ἀλλὰ μᾶλλον ὑφ' ἣν καὶ ἡ ἐτυμολογία αὐτῶν ἄγει, ἥτοι ἦσαν ἐπιρρηματοειδεῖς τινες λέξεις, αἵτινες παρετίθεντο τῷ ῥήματι, προετάσσοντο πολλάκις αὐτοῦ, ἵνα τὴν δι' αὐτοῦ ἐκφραζομένην πρᾶξιν προσδιορίσωσιν ἀκριδέστερον· βραδύτερον μόνον καὶ κατὰ μικρὸν συνέβη ὥστε ν' ἀποσπασθῶσι τοῦ ῥήματος καὶ νὰ ἔλθωσιν εἰς στενωτέραν σχέσιν πρὸς τὸ ὄνομα, οὕτω δὲ συνεβάλλοντο εἰς τὸν ἐξαφανισμόν τῶν πτωτικῶν καταλήξεων καὶ μικρὸν κατὰ μικρὸν ἀνέλαβον τὰς λειτουργίας αὐτῶν. Αἱ ἀρχαιόταται δὲ προθέσεις ἀναγονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὰς ἀντωνυμικὰς ρίζας, ὅπως ἦν φύσει προσδόκιμον διὰ τὸν χαρακτῆρα αὐτῶν ὡς λέξεων τῶν τοπικῶν σχέσεων, ὀλίγαι δὲ τινες ἐσχηματίσθησαν πιθανῶς ἐκ ῥηματικῶν ριζῶν. Οἱ δὲ σύνδεσμοι εἶναι σχεδόν τι πάντες σχετικῶς ὀψιγενέστερον προϊόν' τὸ ὕφος τῶν γλωσσογονικῶν ἐκείνων χρόνων ἦν πολὺ ἀπλούστερον ἢ ὥστε νὰ χρήζη αὐτῶν. Πῶς δὲ κατὰ μικρὸν διεπλάσθησαν ἥτοι δι' ἐξασθενήσεως καὶ καθολικεύσεως λέξεων τὸ κατ' ἀρχὰς πλήρων σημασίας καὶ ἐκφράσεως, παρατηρήσαμεν ἀνωτέρω (ἐν τῷ τετάρτῳ Ἀναγνώσματι) ἐπὶ τινων παραδειγμάτων¹.

Τοιοῦτον ἐξασθενήσεως προϊόν εἶναι καὶ τὸ ἄρθρον, ὁ κανονικῶς ἀναφαίνεται κατὰ τὰς νεωτέρας φάσεις τῶν γλωσσῶν, καὶ μάλιστα παρατηρεῖται ὅτι τὸ μὲν ὀριστικὸν ἄρθρον προέρχεται πάντοτε ἐκ τινος δεικτικῆς ἀντωνυμίας, τὸ δὲ ἀόριστον ἐκ τοῦ ἀριθμητικοῦ τοῦ δηλοῦντος τὴν μονάδα.

Καὶ τέλος τὰ ἐπιφωνήματα, ὅσον καὶ ἂν εἶναι ἐκφραστικά καὶ σημαντικά, δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἀληθῶς ἀναπόσπαστον στοιχεῖον τοῦ λόγου. Δὲν συνδέονται μετ' ἄλλων λέξεων οὐδ' ἐπιδρῶσιν οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον ἐπὶ τὴν κατασκευὴν τῶν προτάσεων,

¹) Πλεῖονα καὶ ἀκριδέστερα περὶ τῶν συνδέσμων, προθέσεων καὶ ἐπιρρημάτων εὕρισκεν ὁ βουλόμενος παρὰ Delbrück, *Vergleichende Syntax* Τομ. Α. 536 κ.ε. X.

μᾶλλον ἐκβάλλονται ἀμέσως ἀπὸ τοῦ συναισθήματος, π. χ. ὦ! ἄ!
ἢ εἶναι οὐδὲν ἄλλο ἢ σχήματα τρόπον τινα διὰ φθόγγων ἐκδηλού-
μενα, π. χ. στ! ψτ!, δι' ὧν ἀμέσως ἐκδηλοῦται θέλησίς τις. Ἐν
ἀμφοτέραις ταῖς περιπτώσεσι χρησιμεύουσιν εἰς ἀντικατάστασιν
φραστικῶν τύπων σαφέστερον ἄλλως διατυπουμενῶν. Ἀλλὰ παρὰ
πάντα ταῦτα δὲν δυνάμεθα νὰ παραλίπωμεν αὐτὰ ἐν τῷ παρόντι
ἀνεξέταστα, οὐ μόνον ἵνα μὴ φαίνεται ἡ πραγματεία ἐλλειπής,
ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλον ἰσχυρότερον λόγον, ὅτι πολλαὶ λέξεις ἢ καὶ
ὅλαι προτάσεις, αἵτινες ἄλλοτε παρελαμβάνοντο εἰς τὸν λόγον ὡς
βαρυσήμαντα μέρη αὐτοῦ, ἐνίοτε ἐξανεμοῦνται εἰς ἓν μόνον, ὑπὸ
ἓνα τόνον συνεκφωνούμενον ἐπιφώνημα, π. χ. ὦ τᾶν, ῥέ, καλὲ
καὶ κά, ὦ λε = ὦ λέγω, ἰδοὺ, οἱ μοι κττ.

Κατὰ τὸν ἐκτεθέντα τρόπον ἀνάγκη νὰ νοήσωμεν, κατὰ τὰς
κυριωτέρας αὐτῆς φάσεις, τὴν ἐξέλιξιν, δι' ἧς ἡ πρωτογενὴς Ἱα-
πετικὴ γλῶσσα ἀνῆλθεν ἀπὸ τῆς μονοσυλλάβου καὶ δισυλλάβου
τῶν ῥιζῶν περιόδου μέχρι τοῦ δαψιλοῦς καὶ σφόδρα γονίμου
πλούτου τοῦ νῦν τυπικοῦ. Πόσον δὲ ταχεῖα ἐγένετο ἡ πορεία ἣν
ἐβάδισεν ἡ ἀνάπτυξις αὕτη, ἅπαξ ἀρξαμένη, καὶ πόσου χρόνου
ἔχρηξεν, ἵνα καταστῇ πλήρης καὶ τελεία, οὔτε ἐπιστάμεθα οὔτε
δυνάμεθα νὰ ἐλπίζωμεν, ὅτι θὰ μάθωμέν ποτε. Ὁμοίως πόσον πολυά-
ριθμος ἦν ἡ φυλὴ ἐκείνη, ἡ παραγαγοῦσα τὴν πρωτογενῆ Ἱαπετικὴν
γλῶσσαν, ἐξ ἧς πᾶσαι ἀνεξαιρέτως αἱ μετέπειτα Ἱαπετικαὶ προῆλ-
θον, καὶ τίς ἡσχέσις τῆς φυλῆς ταύτης πρὸς ἄλλας φυλάς τῶν
χρόνων ἐκείνων, ταῦτα εἶναι μεγάλα καὶ χαλεπὰ προβλήματα,
ἐφ' ὧν μέχρι τοῦδε βαθὺ ἐπικάθηται σκότος. Ἀλλὰ περὶ τούτου
δὲν δύναται οὐδ' ἡ ἐλαχίστη ἀμφιβολία νὰ ὑπάρχῃ, ὅτι πρὸ τῆς
διασπάσεως (εἴτε διαδοχικῶς εἴτε ἅπαξ αὕτη ἐγένετο) τοῦ πρώτου
ἐκείνου ἔθνους εἰς τὰς ἐθνικὰς ὁμοφυλίας, αἵτινες εἶναι ἡ βάσις τῶν
κυρίων γλωσσῶν τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς μεσημβρινῆς Ἀσίας, εἶχεν
ἐκπονηθῇ τὸ σπουδαιότατον μέρος τῆς ἱστορίας τῆς Ἱαπετικῆς γλώσ-
σης, μέρος οὕτως ἐκτάκτου σπουδαιότητος, ὥστε τὰ ἴχνη αὐτοῦ
μέχρι σήμερον ἐξ οὐδεμιᾶς τῶν ἀπογόνων γλωσσῶν ἀπώλονται.

Τότε ἀνηγγέρθη ὁ γραμματικὸς διάκοσμος τῶν Ἱαπετικῶν γλωσσῶν, τὰ σημαντικώτατα μέρη τοῦ λόγου, καὶ τὰ εἶδη τῆς παραγωγῆς τῶν λέξεων καὶ τοῦ σχηματισμοῦ αὐτῶν καθωρίσθησαν τότε πρῶτον ἀλλ' ἅμα καὶ διαρκῶς.

✓ Ἀλλ' ἂν μὴ δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν τὸ χρονικὸν διάστημα τῆς ἐξελιξεως ταύτης μήτε κατὰ ἑκατονταετηρίδας μήτε κατὰ χιλιετηρίδας, οὐχ ἤττον τοσοῦτον εἶναι πάντως σαφές, ὅτι αὕτη βραδέως καὶ κατὰ μικρὸν συνεπληρώθη καὶ κατ' ἀνάγκην θ' ἀπῆλθε μακρὸν χρόνον. Τοῦτο γίνεται ὀφθαλμικῶς ἐκ τῆς φύσεως τῶν δυνάμεων, αἰτί-
νες, καθ' ἃ εἶδομεν, διέπουσι καὶ ὀρίζουσι πᾶσαν μεταβολὴν ἐν τῷ βίῳ τῆς γλώσσης, ὅτι ἐπανάστασις, αἰφνιδία ἀνατροπὴ πάντων τῶν καθεστώτων ἐν τῷ κράτει τῆς γλώσσης εἶναι ὅλως ἀδύνατος, —ἐτι δ' ὀλιγώτερον σωτηρία διατάραξις, ταχεῖα ἀνοικοδομία νέου συστήματος λέξεων καὶ τύπων. Καὶ ἐν αὐταῖς δ' ἐτι ταῖς σχετικῶς εὐκολώτερον γινομέναις φωνητικαῖς ἀλλοιωσέσιν ἀπαιτεῖται ἱκανὸς χρόνος, μέχρις οὗ ἐπιτευχθῇ ἡ ἔγκρισις τοῦ λαοῦ καὶ εἰσαχθῶσι καὶ ῥιζωθῶσιν ἐν τῇ γραπτῇ γλώσσῃ, καὶ ἑκατονταετηρίς ἢ καὶ ὀλόκληροι ἑκατονταετηρίδες παρέρχονται, μέχρις οὗ αὐτοτελής τις λέξις διανύσῃ πᾶσας τὰς μεταμορφώσεις κατὰ τε τὸν τύπον καὶ τὴν σημασίαν, δι' ὧν τέλος μεταβάλλεται εἰς τυπικὸν στοιχεῖον. Ὅτι δὲ ταῦτα ἄλλως ἐγίνοντο κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους, οὐδὲν δικαίωμα ἔχομεν νὰ πιστεύσωμεν. Πρὸς τὴν δοξασίαν ἐκεῖνων, οἵτινες φρονοῦσιν ὅτι τὸ ὅλον οἰκοδόμημα γλώσσης τινὸς διὰ μιᾶς ὡς διὰ μαγείας προῆλθεν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι, ἀντιμάχεται πᾶν ὅ,τι καθόλου ἐπιστάμεθα περὶ τῆς ἱστορίας τῆς γλώσσης. Ἡ δοξασία αὕτη οὔτε ἀποδείκνυται οὔτε δύνата ν' ἀποδειχθῇ, ζητεῖται δ', ὅπως καὶ πᾶσα ἄλλη ἄνευ λόγου γενομένη ὑπόθεσις, νὰ ὑποστηριχθῇ ἀπλῶς διὰ θεωριῶν ἐκ τῶν προτέρων. Ἀληθῶς εἰπεῖν ἀνάγκη νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἱκανόν, ἢ ἂν τις προτιμᾷ, μακρὸν χρόνον οἱ ἀρχαιοτάτοι ἡμῶν πρόγονοι συνδιελέγοντο πρὸς ἀλλήλους διὰ μόνων ἐκεῖνων τῶν φιλῶν, μονοσυλλάβων ἢ δισυλλάβων πρωτογενῶν λέξεων. Τοὺς ἀρχαιοτάτους δὲ τύπους, τ'. ε. τὰς τελείας

διαμεμορφωμένας λέξεις, τὰς περιεχούσας ῥιζικόν τε καὶ τυπικόν στοιχείον, δὲν ἠδύναντο ν' ἀναπτύξωσιν ἄλλως ἢ μόνον κατὰ μικρόν· προεκλήθησαν δ' οἱ τύποι οὗτοι ἀπλῶς καὶ μόνον, ἐπειδὴ ἐπὶ μακρὸν καὶ ἀδιαλείπτως ἤσκειτο ἐν τῇ ἐκλογῇ τῶν γλωσσικῶν μέσων πρὸς γλωσσικοὺς σκοποὺς ἢ λανθάνουσα ἐκείνη δξύνοια ἢ ἀρχαιοθὲν γα-
ρακτηρίζουσα τὴν Ἰαπετικὴν φυλὴν ὑπὲρ πάσας τὰς ἄλλας, καὶ ἐπειδὴ ἐπεκράτει ἐν τῇ φυλῇ ἡμῶν τὸ αἶσθημα τῆς συμμετρίας καὶ παντὸς ὠραίου καὶ τεχνικοῦ. Ἐκαστος δ' οὕτως ἀναπτυσσόμενος τύπος προωδοποιεῖ τὴν ὁδὸν εἰς κτῆσιν ἄλλων, ἅτε ἐξεγείρων τὴν τάσιν τῆς μιμήσεως καὶ παρέχων τὴν βᾶσιν ἐφ' ἧς ἠδύναντο νὰ στη-
ρίζωνται. Καὶ κατ' αὐτὴν τὴν φάσιν τῆς Ἰαπετικῆς γλώσσης, τὴν προηγουμένην τῆς διασπάσεως τῆς κοινῆς πρώτης γλώσσης, εἶχε διανύσει ἡ τῶν τύπων διάπλασις ὅλην σειρὰν διαφόρων βαθμίδων, εἶχον συσσωρευθῇ λέξεις καὶ τύποι ἐπ' ἀλλήλους, μέχρις οὗ ὁ συνθετικὸς τρόπος, δι' οὗ κατεσκευάζοντο οἱ τύποι, ἀνῆλθεν εἰς τη-
λικαύτην ἀκμὴν, ὥστε ἀπέναντι αὐτῆς πᾶσα καθόλου ἢ κατόπιν ἐξέλιξις τῆς γλώσσης δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς κατιοῦσα καὶ διαρκὴς φθορά.

Ἀνάγκη δ' ἐν τῷ παρόντι νὰ σταθῶμεν ἐπὶ βραχύ, ἵνα ἐξετά-
σωμεν ἔνστασιν τινα ἐγερθεῖσαν ὑπὸ τινων σπουδαίων καὶ ὀνομα-
στῶν γλωσσικῶν κατὰ τῆς μέχρι τοῦδε γενομένης ὑφ' ἡμῶν παρα-
δοχῆς περιόδου μονοσυλλάβων καὶ δισυλλάβων ῥιζῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ
τῆς Ἰαπετικῆς γλώσσης, καὶ κατὰ τῆς βαθμηδὸν ἐξυψώσεως τοῦ
γλωσσικοῦ τύπου ἡμῶν ἐκ τῆς πρωτογενοῦς ἐκείνης καταστάσεως.
Ἡ ἔνστασις δ' αὕτη φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως πολὺ ἰσχυροτέρα
καὶ ἐπιτυχεστέρα ἢ πᾶσαι αἱ μέχρι τοῦδε ὑφ' ἡμῶν μνημονευθεῖσαι
ἀντιλογίαι, καὶ θὰ ἠδύνατο νὰ διατυπωθῇ ὡδὲ πως: ἐφ' ὅσον ἀκο-
λουθοῦντες τῇ ἱστορίᾳ τῶν Ἰαπετικῶν γλωσσῶν ἀνερχόμεθα πρὸς
τὴν κοινὴν πρωτογενῆ γλῶσσαν καὶ πρὸς τὴν γένεσιν αὐτῆς, δὲν
προσεγγίζομεν πρὸς μονοσύλλαβον γλωσσικὴν φάσιν, ἀλλὰ τοῦ-
ναντίον ἀφιστάμεθα ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀπ' αὐτῆς. Αἱ ἀρχαιο-
τεραι γλῶσσαι παρέχουσι μακροτέρας λέξεις ἢ αἱ νεώτεραι, ὅπου

οἱ πρόγονοι ἡμῶν μετεχειρίζοντο μακροὺς καὶ πολυπλόκους τύπους, ἡμεῖς ἀρκούμεθα σμικροῖς ἢ ἀντικαθιστῶμεν διὰ περιφράσεων ἐκ πλειόνων κεχωρισμένων λέξεων. Οὕτω λέγομεν σήμερον λέγουσιν ἀντὶ λέγουσι, θὰ ἔχω καμωμένον ἀντὶ πεπράξομαι, ἔχω καμωμένον ἀντὶ πέπραχα καὶ οἱ Γάλλοι, fût αν fuisse κττ. Αἱ νεώτεραι γλῶσσαι βρίθουσι τοιούτων τύπων, ἐν οἷς κεῖνται συντακτικαὶ συμπλοκαὶ ἀντὶ ἀληθῶν συνθέσεων. Ὅπως δ' ἐν τῷ σχηματισμῷ τῶν ῥημάτων οὕτως ἔχει καὶ ἐν τῇ κλίσει τῶν ὀνομάτων. Αἱ πτωτικαὶ σχέσεις αἱ πρότερον ἀποκλειστικῶς ἐκδηλούμεναι διὰ τῶν κλιτικῶν καταλήξεων ἐπαύσαντο κατὰ μικρὸν νὰ παριστῶνται κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον καὶ ἐξεφράσθησαν ἐν τισὶ γλώσσαις σχεδὸν διὰ μόνων τῶν προθέσεων. Τοῦτο δ' εἶναι ὅπερ συνήθως χαρακτηρίζεται ὡς ἀναλυτικὸς τρόπος τοῦ γλωσσικοῦ οἴκου δομήματος. Οὐδαμοῦ δ' ὁ τρόπος οὗτος, ἐφ' ὅσον ἡμῖν γνωστόν, κατίσχυσεν οὕτω τελείως ὅσον ἐν τῇ Ἀγγλικῇ, ἥτις σχεδὸν τὰ ἡμισείας τῶν ἰδίων αὐτῆς λέξεων συνέστειλεν εἰς μονοσύλλαβους φθόγγων συμπλέγματα, ὥστε τὰς γραμματικὰς σχέσεις σχεδὸν πάσας δύναται νὰ παραστήσῃ μόνον περιφραστικῶς, ἥτοι διὰ βοηθητικῶν ῥημάτων, προθέσεων καὶ συνδέσμων· ἀλλὰ τοῦτο εἶναι μόνον ἐμφανέστατον παράδειγμα τῶν ἐπιδράσεων τοῦ ἀναλυτικοῦ τρόπου τοῦ καθόλου ἐπικρατοῦντος ἐν ταῖς νεωτέραις γλώσσαις. Ἐὰν ἄρα κατὰ πᾶσαν τὴν εὐσύνοπτον ἡμῖν φάσιν τῆς ἐξελιξέως αὐτῶν αἱ Ἱταπετικαὶ γλῶσσαι ἀδιαλείπτως κατὰ μικρὸν ἀφιστῶνται τοῦ συνθετικοῦ τρόπου, ἐὰν αἱ λέξεις αὐτῶν αἰετοτε σμικρύνωνται δὲν ὀφείλομεν νὰ εἰκάσωμεν ὅτι τοῦτο ἐγένετο πάντοτε, ὅτι ἡ δημιουργία τῆς γλώσσης ἤρξατο ἀπὸ τύπων λίαν πολυπλόκων, καὶ ὅτι οὗτοι ἀπὸ τῆς πρώτης ἀρχῆς αὐτῶν ὑπεβιβάζοντο εἰς τύπους ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον βραχυτέρους;

Ἐν τῷ συλλογισμῷ τούτῳ κεῖται τι, ὅπως ἤδη ἀνωμοτολογήσαμεν, τὸ δελεαστικόν, ἀλλ' οὐχ ἥττον μόνης τῆς ἐπιφανείας ἄπτεται καὶ δὲν ἀντέχει εἰς κριτικὴν βάσανον, ἐπειδὴ ἀναφέρεται εἰς μόνην τὴν ἐξωτερικὴν τῶν γλωσσικῶν φαινομένων ὄψιν, οὐχ

δὲ εἰς τὴν αἰτίαν αὐτῶν. Βεβαίως θὰ ἡδυνάμεθα καὶ θὰ ὠφείλομεν μάλιστα νὰ ὁμολογήσωμεν τοῖς ἀντιλέγουσιν, ἐάν, ἐφ' ὅσον αἱ γνώσεις ἡμῶν ἐκτείνονται, ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς γλώσσης αἰέποτε ὁ ἀναλυτικὸς τρόπος καὶ μόνος οὗτος ἦν ὁ κρατῶν, ἐὰν λέξις τις προσῆγγιζεν ἄλλῃ, ἵνα μετ' αὐτῆς ἀπαρτίσῃ περίφρασιν, μηδέποτε δὲ στοιχεῖα, κεχωρισμένα τὸ πρῖν, συνεχωνεύοντο εἰς μίαν σύνθετον λέξεω ἐνότητά. Ἀλλὰ νῦν ἐκ πείρας ἐπιστάμεθα κατὰ τίνας τρόπους παράγονται τοῦτο μὲν οἱ σύνθετοι, οἱ μονολεκτικοὶ τύποι, τοῦτο δὲ οἱ περιφραστικοί, καὶ τίνων ἔνεκα κατισχύουσιν ἄλλοτε μὲν οὗτοι, ἄλλοτε δ' ἐκεῖνοι. Πανταχοῦ τοῦ βίου τῆς γλώσσης ἀποδείκνυνται ἐκ τῶν ἐπιδράσεων αὐτῶν καὶ καταστρεπτικαὶ καὶ δημιουργικαὶ δυνάμεις, καὶ ἡμεῖς ἤδη ἐπανειλημμένως ἀπεδείξαμεν τὰς ἐπενεργείας ἀμφοτέρων τούτων. Πρὸς δὲ τούτοις δὲν κινεῖται ἡ ἐξέλιξις τῆς γλώσσης ἀδιαλείπτως καὶ κατὰ πάσας τὰς σχέσεις ἐν τοῖς ἱστορικοῖς χρόνοις μόνον κατὰ τὸν κατιόντα τρόπον, ἀπὸ τοῦ πλούτου δηλονότι τῶν τύπων εἰς τὴν πενίαν αὐτῶν. Διότι ἐὰν τὸ σύστημα τῆς κλίσεως τῶν ὀνομάτων τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς γλώσσης δὲν εἴναι οὕτω πλήρες ὅσον τὸ τῆς πρώτης Ἰαπετικῆς γλώσσης, ἀλλ' ὅμως τὸ σύστημα τοῦ σχηματισμοῦ τῶν ῥημάτων αὐτῶν, μάλιστα τὸ τῆς Ἑλληνικῆς εἶναι πλουσιώτερον ἀνεπτυγμένον καὶ βρίθει νέων μονολεκτικῶν σχηματισμῶν. Καὶ αἱ νεώτεροι δὲ Ῥωμανικαὶ γλώσσαι ἀπώλεσαν μὲν τινα τοῦ πλούτου τούτου, ἀλλ' ὅμως κατῴρθωσαν καὶ τινα νέα, καὶ τὸ ῥῆμα τούτων δύναται, καὶ ἂν οἱ περιφραστικοὶ χρόνοι μὴ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν, νὰ παραβληθῇ κάλλιστα πρὸς ἐκεῖνο, ὅπερ αἱ Ἰαπετικαὶ γλώσσαι παρέλαβον ὡς κοινὴν κληρονομίαν ἀπὸ τοῦ ἀρχαιοτάτου χρόνου. Πρὸς δὲ τούτοις πολλὰ τῶν νεωτέρων Ἰνδικῶν γλωσσῶν, ἀφοῦ διὰ τοὺς φωνητικούς νόμους ἀπέβαλον τὰς ἀρχαίας πτωτικὰς καταλήξεις τῆς ἀρχαίας δοκίμου γλώσσης, ἐπλάσαν ἀντ' αὐτῶν νέον κλίσεως σχῆμα, ὃ οὐδὲν ὑπολείπεται τοῦ προτέρου κατὰ τε τὴν ἔκτασιν καὶ τελειότητα. Καὶ ἡ νῦν λαλουμένη Ῥωσικὴ κέκτηται ὑπὸ τινα ἔποψιν τηλικούτον βαθμὸν συνθετικῆς ἰκανότητος, ὃν οὐ-

δεμία τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν ὑπερβάλλει, ὀλίγοι δὲ καὶ ἐξικινδύναι. Οὕτω π. γ. συνάπτει τὰς δύο κεχωρισμένας λέξεις bez Boga = ἄνευ Θεοῦ, καὶ συγχωνεύει αὐτὰς εἰς ἓν θέμα, ἐξ οὗ παράγει ὅλην σειρὰν παραγῶγων λέξεων, ἥτοι διὰ τῆς προσθήκης ἐπιθετικῆς καταλήξεως σχηματίζει τὸ ἐπίθετον bezboznyj = ἄθεος, καὶ διὰ τῆς προσθήκης ἄλλης ἔτι καταλήξεως τὸ οὐσιαστικὸν bezboznik = ὁ ἀθεϊστής· ἐκ δὲ τοῦ οὐσιαστικοῦ τούτου πάλιν παράγεται τὸ παρῶνυμον ῥῆμα bezboznicat = ἀθεϊστήν εἶναι, καὶ ἐκ τούτου πάλιν ἄλλαι παράγωγοι λέξεις, ἐν αἷς ἡ ῥηματική ἔννοια λαμβάνει τὸν τύπον καὶ τὴν σημασίαν ἐπιθέτου ἐκφράζοντος τὴν ἐνέργειαν ἢ τὸν ὁρῶντα κττ., ὥστε τὸ ἀφρημένον λέγεται bezboznicastvo = ἡ κατάστασις τοῦ εἶναι ἀθεϊστήν, καὶ ἐκ τοῦ ἀφρημένου τούτου σχηματίζεται τέλος ῥῆμα νέον, bezboznicastvovat = εὐρίσκεισθαι ἐν τῇ καταστάσει τοῦ εἶναι ἀθεϊστήν. Πολυπλοκώτερος μονολεκτικὸς τύπος τούτου δυσκόλως θὰ εὐρίσκετο ἐν τῇ Ἑλληνικῇ, Λατινικῇ ἢ Ἰνδικῇ, καὶ ὁμῶς οὐδαμῶς εἶναι μονήρης ἢ ἐξαίρεσις ἐν τῇ Ῥωσικῇ γλώσσῃ, ἀλλ' ἐκφράζει, μόνον χαρακτηριστικώτερον, τὸν γενικὸν χαρακτήρα τοῦ ἐν τῇ Ῥωσικῇ σχηματισμοῦ τῶν λέξεων καὶ τῆς παραγωγῆς αὐτῶν.

Δῆλον ἄρα ὅτι εἶναι πλημμελὲς νὰ ἰσχυρίζηται τις περὶ διαρκούς καὶ ἀνεξαιρέτου ἐλαττώσεως τῶν συνθετικῶν φραστικῶν τύπων ἐν ταῖς Ἰαπετικαῖς γλώσσαις. Ἄν δὲ τῶν γλωσσῶν τούτων ἔναι ἀντικατέστησαν τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ μέρος τοῦ γραμματικοῦ αὐτῶν διακόσμου δι' ἀναλυτικῶν τύπων, ἢ ἐὰν ἄλλαι — ἰδιαιτέρως ἡ Γερμανικὴ γλωσσικὴ ὁμοφυλία καὶ πρὸ πάντων ἡ Ἀγγλικὴ γλῶσσα — προσέλαβον κυρίως ἀναλυτικὸν καθόλου χαρακτήρα, ταῦτα εἶναι γεγονότα, ὧν ἡμεῖς θ' ἀναζητήσωμεν τὴν ἐρμηνείαν ἐν ταῖς περιστάσεσι καὶ ταῖς αἰτίαις, αἵτινες καθώρισαν τὴν πορείαν τῆς ἐξελιζέως τῶν γλωσσῶν τούτων. Ἐὰν δ' ἀληθῶς, ὅπερ καὶ ἡμεῖς ἀνωμολογήσαμεν, ἡ κρατοῦσα τάσις ἀπὸ μακροῦ χρόνου τείνῃ εἰς ἐλάττωσιν τῶν μονολεκτικῶν καὶ εἰς αὐξήσιν τῶν περιφραστικῶν τύπων, τότε ἐγείρεται ἡμῖν ἄλλο σπουδαιότερον ζήτημα,

ὅπερ ἀνάγκη νὰ διατυπωθῇ ὥδέ πως: Πόθεν προῆλθε τὸ ὅτι αἰ αἰτίαι ἢ αἰ δυνάμεις αἰ παραγαγοῦσαι τοὺς συνθέτους ἢ μονολεκτικούς τύπους ἀνῆλθον εἰς τὴν μεγίστην ἀκμὴν αὐτῶν ἐν αὐτοῖς τοῖς προϊστορικοῖς χρόνοις, ἔκτοτε δὲ παρὰ τούτῳ μὲν τῷ λαῷ ταχύτερον, παρ' ἐκείνῳ δὲ βραδύτερον ὑπεχώρησαν καὶ ὑποχωροῦσιν ἀδιαλείπτως ἄλλαις δυνάμεσιν; Ἀλλὰ διὰ πάντων τούτων οὐδαμῶς οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον ἐρχόμεθα ἡμεῖς εἰς τὸν πειρασμὸν ν' ἀμφισβητήσωμεν τὴν ιστορικὴν ὑπαρξίν τῶν ἀρχαιοτάτων συνθέσεων καὶ ν' ἀρνηθῶμεν τὴν οὐσιώδη ὁμοιότητα τούτων πρὸς τὰς νῦν παραγομένας. Τὸ ἐλατήριο, ὅπερ τὸ *ich liebe* καὶ τὸ *ich that lieben*, εἰ κατ' οὐσίαν εἶναι ταυτά, διεμόρφωσεν εἰς ὅλως διαφόρους τύπους, οὐδὲν ἄλλο ὑπῆρξεν ἢ ἡ κρατοῦσα χρῆσις, ἥτις κατὰ τοὺς χρόνους τῆς γενέσεως τοῦ *ich that lieben* μετεβλήθη. Πᾶσα δὲ γλῶσσα δύναται νὰ πράττῃ ὅπως εἰθίσθη. Ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα λ. χ. κέκτηται ἑκτακτον εὐκολίαν ἐν τῷ σχηματισμῷ συνθέτων λέξεων, ἐνῷ οὔτε ἐν τῇ Γαλλικῇ οὔτε ἐν τῇ Ἀγγλικῇ θὰ ἦσαν ἀνεκτὰ σύνθετα, οἷον *trempoche* *podaros*, *nucho* *podarctos* κττ., οὐχὶ διότι, ἂν ἐπλάττοντο, ἔμελλον νὰ εἶναι πᾶσιν ἀκατάληπτα, ἀλλὰ διότι οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἀγγλοὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν παλαιότερων προηγουμένων, ἀποδεικνυμένων ἐν τῇ ιστορίᾳ τῆς γλώσσης αὐτῶν, ἀπέβαλλον ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὴν ἑξίν, τέλος δὲ καὶ τὴν δύναμιν τοῦ συντιθέναι λέξεις συνανηκούσας κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον, εἰθίσθησαν δὲ ἀντὶ συνθέτων νὰ παρατάττωσι παρ' ἀλλήλας τὰς λέξεις ἄνευ τινὸς συνδέσεως. Τὴν χρῆσιν δὲ ταύτην ἀνέπτυξε μάλιστα ἡ Ἀγγλικὴ ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε καὶ ἡ Γαλλικὴ καὶ ἡ Γερμανικὴ σφόδρα ὑπελείφθησαν αὐτῆς ἐν τούτῳ. Σχεδὸν πᾶν οὐσιαστικὸν τῆς Ἀγγλικῆς γλώσσης δύναται ἐν τῇ προτάσει νὰ μετατραπῇ εἰς ἐπίθετον, ὅθεν λέγεται *a gold watch*, κατὰ λέξιν «ἐν χρυσὸς ὠρολόγιον», ἀντὶ ἐν (χρύσειον-χρυσὸν) χρυσὸν ὠρολόγιον, ὅπως ἡμεῖς ἀναγκαζόμεθα νὰ εἰπώμεν, τ. 'ε. ἡμεῖς ὀφείλομεν νὰ προσκολλήσωμεν εἰς τὸ οὐσιαστικὸν ἐπιθετικὴν κατάληξιν, ἵνα καὶ διὰ γλωσσικοῦ τύπου δηλωθῇ ἡ ἐπιθετικὴ αὐτοῦ φύ-

σις, καθ' ἣν ὀφείλει νὰ νοηθῇ. Ταύτην δὲ μόνην τὴν ἀρχὴν ὀφείλομεν νῦν νὰ καθολικεύσωμεν καὶ νὰ μεταδιβάσωμεν ἐπ' ἄλλας γλωσσικὰς φάσεις, ἵνα εὕρωμεν κατάλληλον, ὡς μοι φαίνεται, ἀποκρίσιν εἰς τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἡμῖν ζήτημα. Ἀφοῦ ἅπαξ (ἀγνοοῦμεν μετὰ πόσον μακρὸν χρόνον προπαρασκευῶν καὶ ἀποπειρῶν) ἤρξατο ὁ σχηματισμὸς λέξεων ἐν τῇ Ἰαπετικῇ πρωτογενεῖ γλώσσῃ διὰ τῆς πλήρους συνθέσεως καὶ ἀπεδείχθη τοσοῦτον χρήσιμος εἰς τοὺς πολυειδεῖς σκοποὺς τῆς γλώσσῃς, κατέστη ὁ κρατῶν ρυθμὸς τοῦ γλωσσικοῦ οἰκοδομήματος. Ὅσῳ δὲ μᾶλλον ηὐξάνετο ὁ ἀριθμὸς τῶν οὕτω δημιουργουμένων νέων τύπων, τοσοῦτω μείζονα ἐπίδοσιν ἐλάμβανε καὶ ἡ περαιτέρω εὐκολία ἐν τῇ δημιουργίᾳ ἄλλων, ἐπειδὴ ἔκτοτε ἐφαίνετο τοῖς λαλοῦσιν ὅτι ἡ ὕλη τῆς γλώσσῃς εἶχεν ἤδη ἐκ τῶν προτέρων τὴν ικανότητα τοῦ συντίθεσθαι καὶ συγχωνεύεσθαι, ἣν ικανότητα πρῶτοι οἱ προπάτορες αὐτῶν εἶχον ἐμβάλει εἰς τὴν ὕλην ταύτην. Ἀλλὰ μετὰ τινα χρόνον συνετελέσθη, ὡς εἶπεῖν, τὸ οἰκοδόμημα, καθ' ὅσον ὑπῆρχεν ἔτοιμος θαυιλῆς πλοῦτος πτωτικῶν, ρηματικῶν καὶ παραγωγικῶν καταλήξεων, δι' ὧν εὐκόλως καὶ ἐπιτηδείως ἠδύναντο νὰ πληρωθῶσιν αἱ ἀνάγκαι κλινομένης γλώσσῃς· ἐνιαχοῦ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦτο σπανίως, ἦν ἀναγκαῖα μικρά τις προσθήκη, ἵνα πληρωθῇ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ ἀπολειφθὲν κενὸν ἢ ν' ἀναπληρωθῶσιν ἀποβληθέντες τύποι. Οὕτω δ' ἐπῆλθε νέα περίοδος, ἐν ᾗ ὁ τῶν τύπων σχηματισμὸς κατέστη ὅλως ἔργον τῆς παραδόσεως καὶ μόνῃς ταύτης, διὸ δὲν ἠδύνατο νὰ λάβῃ τοῦ λοιποῦ μεγάλην ἐπίδοσιν. Καὶ καθ' ὅσον ἐλησμονεῖτο ἡ πρώτη τῶν συνθέτων τούτων γένεσις, ἅτε ἐπισκοτιζομένη διὰ τῆς μεταμορφωτικῆς ἐπιδράσεως, ἦν παρῆγεν ἡ φθορά τῶν φθόγων, κατὰ τοσοῦτον ἐγίνετο δυσκολώτερον νὰ πλάττῃνται νέοι τύποι, ἐπειδὴ πάντοτε ἦσαν παρίσταντο τοῖς γλωσσοπλάσταις τύποι δυνάμενοι νὰ χρησιμεύσωσιν αὐτοῖς ὡς πρότυπα κατὰ τὴν δημιουργίαν νέων.

Ἄλλ' ἐπειδὴ πάλιν ὁ θησαυρὸς τῶν λέξεων ἀδιαλείπτως ἐπέδιδε καὶ ἐπλουτίζετο προσλαμβάνων πλῆθος νέων ἀκριβῶς δια-

στελλομένων λέξεων καὶ σημασιῶν ὥφειλεν ἀναγκαίως νὰ προβῇ εἰς μεγάλην ἀκμὴν καὶ ἡ εὐκολία, μεθ' ἧς ἠδύναντο οἱ λέγοντες νὰ ἐκφράζωσιν ἐννοίας καὶ σχέσεις διὰ περιφράσεων, δι' ὧν συμπλεγμάτων κεχωρισμένων λέξεων. Ἐξ ἀρχῆς δ' ἤδη παρὰ τὸν ἀρχαιότερον φραστικὸν τρόπον βαίνων ὁ ἕτερος ὁ περιφραστικὸς ἤρξατο νὰ ἀμιλλᾶται καὶ νὰ ὑπερβάλλῃ αὐτὸν καὶ συνετέλεσεν, ὥς εἶναι προφανές, μέγιστον, ἵνα τὸν παλαιότερον συνθετικὸν τρόπον ἔτι μᾶλλον ἐξασθενώσῃ καὶ καταστήσῃ τελευταῖον ἀκατάλληλον εἰς ἐκτενῆ χρῆσιν. Καὶ ἡ τάσις δὲ πρὸς τὸ συνειδητὸν καὶ λελογισμένον, ἣτις ἐνεφανίσθη μὲν οἰκοθεν ἐν τῷ βίῳ τῆς γλώσσης μάλιστα μετὰ τῆς ἐπιδόσεως τῆς μορφώσεως, ἐνεργεῖ δ' ὅπως ἐπανελλημμένως ἤδη παρετηρήσαμεν, ὥς ἰδιαιτέρως ἰσχυρὸν ἀντίρροπον κατὰ πάσης ἀλλοιώσεως τῆς γλώσσης, ἐπέδρασεν ἰσχυρῶς ἐπὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα. Διότι εἶναι πρόδηλον ὅτι ἡ δύναμις τοῦ μεταβάλλειν τὴν ἐννοιαν καὶ τὴν χρῆσιν τῶν λέξεων, ἔστω καὶ μέχρι τοῦ βαθμοῦ ὥστε νὰ ἐξασθενωθῶσι καὶ προσλάβωσι δύναμιν ἀπλῶν τύπων, ἀπαρτίζει πολὺ οὐσιωδεστέραν καὶ ἐμμονωτέραν ιδιότητα τῆς γλώσσης ἢ ἡ δύναμις τοῦ συντιθέναι ἀπλῶς αὐτάς καὶ συγχωνεύειν εἰς μίαν. Ἄν δὲ τέλος πρὸς τούτοις συμβῶσιν, ὅπως λ.χ. ἐν τῇ Ἀγγλικῇ καὶ ταῖς Ῥωμανικαῖς γλώσσαις συνέβη, ἰδιαίτεραι περιστάσεις ἐπιφέρουσαι ταχεῖαν καὶ καθολικὴν φθοράν τῶν ἀρχαίων τύπων, τότε ἀποδείκνυται ὁ ἀρχαῖος τῶν τύπων διὰ συνθέσεως σχηματισμός, εἰ καὶ μηδέποτε καθ' ὅλοκληρίαν ἤργησεν, πάντως δ' ὅμως οὐχ ἱκανὸς ἰσχυρός, ἐν' ἀντιστηκῶσῃ τὰς γενομένας ἀπωλείας. Οὕτως εἰσέρχονται συντακτικαὶ συμπλοκαὶ ἀντὶ συνθέτων καὶ ἡ γλῶσσα προσλαμβάνει ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀναλυτικὸν χαρακτῆρα.

Ἐκ τῶν εἰρημένων ἐγένετο καὶ τοῦτο καταληπτόν, ἦτοι τίνος ἔνεκα ἡ ὑπεροχὴ τοῦ ἀναλυτικοῦ τούτου τρόπου ἐμφανίζεται ἐν οὕτω ποικίλαις βαθμῖσιν ἐν ταῖς νεωτέραις γλώσσαις. Ἄλλ' ὑποτεθείσθω, ὅτι οἱ λόγοι ἡμῶν περὶ τοῦ φαινομένου τούτου ἔμελλον νὰ ἐξελεγχθῶσιν ἀνεπαρκεῖς, τότε πάλιν θὰ ἠγείρετο ἐκ νέου τὸ ζή-

τημα περὶ τῆς αἰτίας, δι' ἣν ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ὑπερισχύει ἡ ἀναλυτικὴ τάσις· ἀλλὰ διὰ τούτου οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον θὰ ἐσαλεύετο τὸ γεγονὸς καὶ μετ' αὐτοῦ τὰ ἱστορικὰ γεγονότα ἐκ τῶν γλωσσοπλαστικῶν χρόνων τῆς ἡμετέρας ἡμοεθνίας, οἷα ἡμεῖς ἀνωτέρω καθωρίσαμεν, ἐπειδὴ στηρίζονται ἐπὶ ἀποδείξεων ἀκαταμάχητων ἅτε σαφῶς κεχαραγμένων ἐπὶ τῆς δημιουργίας τῶν ἀρχαιοτάτων τύπων. Εἶναι δ' ἀναντιλέκτως ἀληθές, ὅτι τὰ φαινόμενα ὅσα βλέπομεν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον σπανιώτερον συμβαίνοντα ἐν ταῖς ἱστορικῶς μεμαρτυρημέναις περιόδοις τοῦ βίου τῆς γλώσσης, οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ συνέχειαι καὶ ἐπαναλήψεις τῶν δημιουργικῶν ἐκείνων πράξεων καὶ ἐνεργειῶν, δι' ὧν παρήχθη σύμπαν τὸ ἀρμονικῶς ἡρθρωμένον σύστημα τῶν κλινομένων γλωσσῶν.

Ἡ ἀνάπτυξις δ' αὕτη, εἰρήσθω ἐν τέλει, ὑπῆρξεν ἀδιάλειπτος καὶ μάλιστα ἀδιαλείπτως ἀνιούσα, ἐπειδὴ καὶ κατὰ τὰς συνθετικὰς καὶ κατὰ τὰς ἀναλυτικὰς αὐτῆς περιόδους ἀκαταπαύστως ὥριζετο διὰ τῶν αὐτῶν αἰτιῶν καὶ δυνάμεων, αἵτινες εἶναι αἱ κρατοῦσαι ἐν τῇ ἀναπτύξει τῶν γλωσσῶν καὶ ἐν τοῖς μέχρι τοῦδε ἐπανειλημένως διεφωτίσθησαν ἢ ἐν παρόδῳ ἐμνημονεύθησαν, ἥτοι τοῦτο μὲν ἡ τῆς παραδόσεως δυνάμεις, ἣν ἐκδηλοῦσι διὰ τῆς δυνάμεως τῆς ἕξεως ἐπὶ τὸν σχηματισμὸν τῶν ἐννοιῶν καὶ τῆς γλώσσης οἱ ὑπάρχοντες καὶ παραδεδομένοι φραστικοὶ τύποι, τοῦτο δὲ αἱ διαφοραὶ ἐν τῷ χαρακτῆρι καὶ τῇ ἰδιοφυίᾳ, ἐν ταῖς ἐξωτερικαῖς περιστάσεσι καὶ ἀνάγκαις τῶν ἐθνῶν κατὰ τὰς διαφόρους περιόδους τῆς ἱστορίας αὐτῶν. Ἡ ἀνάπτυξις δ' αὕτη συνετελέσθη ἄνευ βιαίων ταραχῶν, ἄνευ αἰφνιδίων μεταβολῶν ἐν τῇ πορείᾳ τῆς ἀναπτύξεως, ἄνευ χασμάτων ἢ πηδημάτων. Διότι οὐδὲν ἀπολύτως ὑπάρχει χάσμα μεταξὺ τῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων γλωσσῶν, ὅπως πολλοὶ δοξάζουσι, καὶ δὴ θὰ ἦτο παντελῶς ἀδίκαις λόγῳ τὸ νὰ ἐμβλέπωμεν διάφορα ἐλατήρια ἐνεργοῦντα ἐν ἑκατέρᾳ φάσει, καὶ νὰ πιστεύωμεν, ὅτι ἦν τι ἐν ἐκείναις δυνατόν, ὅπερ ἐν ταύταις εἶναι ἀδύνατον ἢ τάνάπαλιν. Δὲν δυνάμεθα δὲ νὰ πιστεύωμεν ὅτι ἡ δραστηριότης ἔθνους τινὸς κατανηλίσκετο εἰς δημιουργίαν τῆς γλώσσης ἐν τινὶ μὲν χρονικῇ περιόδῳ μᾶλλον, ἐν

ἄλλη δ' ἦτο. Διότι ἡ γλωσσοπλαστικὴ ἐνέργεια ἐκδηλοῦται πάντοτε ὅλως ἀνεπιγνώστως καὶ τρόπον τινά ὡς ἐν παρέργῳ, ἀποτελεῖ μέλος ἀναπόσπαστον τοῦ κοινωνικοῦ βίου, βαίνει παραλλήλως πρὸς τὸ διανοεῖσθαι καὶ ἐξ αὐτοῦ, δὲν εἶναι δ' ὁ σκοπὸς συνειδητῶν ἀγώνων ἢ ἔργον, εἰς ὃ θὰ διηυθύνοντο δυνάμεις δυνάμεναι ἐπ' ἴσης καλῶς νὰ ἐφαρμοσθῶσι καὶ ἀλλαχοῦ. Ἡ θεωρία, καθ' ἣν φυλὴ τις κατὰ πρῶτον πλάττει τὴν γλῶσσαν αὐτῆς καὶ ἔπειτα εἰσέρχεται εἰς τὴν ἱστορίαν, ἐπενοήθη οὕτω καθ' ὁλοκληρίαν ἀνθαιρέτως ὅπως πᾶσα ἄλλη τῶν πολλῶν φαντασιῶν, αἵτινες περιλαμβάνονται ἐν τῷ μεγάλῳ κεφαλαίῳ τῶν ἐκτῶν προτέρων διδαγμάτων περὶ τῆς γλώσσης. Οὐδέποτε ἐν οὐδεμίᾳ γλώσσει συμβαίνει στάσις τῆς ἀναπτύξεως αὐτῆς, ὅπως δὲν δύναται νὰ παρατηρηθῇ οὐδ' ὀπισθοχώρησις αὐτῆς ἐν τοῖς ἱστορικῶς μεμαρτυρημένοις χρόνοις. Μόνον τὸ εἶδος τῆς ἐξελιξέως τῆς γλώσσης καὶ τοῦτο μᾶλλον ἢ ἡ ταχύτης αὐτῆς ἐξαρτᾶται, ἐκ τῶν ἐξωτερικῶν περιστάσεων. Ἐάν δ' ἡμεῖς ἐν αὐτῇ τῇ πρωτίστῃ γνωστῇ ἡμῖν φάσει τῆς ἱστορίας τῆς Ἰαπετικῆς γλώσσης εὐρίσκωμεν ὡς τι ἔτοιμον ὅλον τὸ οἰκοδόμημα αὐτῆς, αἰτία τούτου εἶναι τοῦτο καὶ μόνον, ὅτι καὶ αὕτη ἡ ἀρχαιοτάτη ἱστορικῶς γνωστῇ ἡμῖν περίοδος ἀπέχει μέγιστον τοῦ χρόνου τῆς δημιουργίας τῆς πρωτογενοῦς Ἰαπετικῆς γλώσσης. Ἐξετιμήσαμεν προσηκόντως τὴν μεγάλην δύναμιν, ἣν ἐμφαίνει ἐπὶ τὸν βίον τῆς γλώσσης ἡ ἀνάπτυξις τοῦ πολιτισμοῦ, ἀλλ' οὐδεμίαν οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ἄμεσον δύναμιν ἐπὶ τὴν γλῶσσαν δύνανται νὰ ἔχωσιν οὔτε τοιαῦτα συμβάντα, λ.χ. ὅτι ἔθνος τι κατοικῶν ἐγγὺς ἄλλου μεγάλου πεπολιτισμένου περιεγράφῃ ὑπὸ τῶν ἱστοριογράφων τούτου πρότερον καὶ οὕτως ἐγένετο «ἱστορικόν», οὔτε ἡ κατὰ μικρὸν ἀνύψωσις ἔθνους τινὸς—στηριζομένη μᾶλλον ἐπὶ πραγματικῆς ἀξίας ἢ ἐπὶ τύχης—εἰς πολιτικὸν μεγαλεῖον καὶ εἰς σπουδαιότητα διὰ τὴν παγκόσμιον ἱστορίαν. Ὅσῳ δὲ μᾶλλον χωροῦμεν ἐμβριθέστερον εἰς τὰς ἐρεῦνας ἡμῶν περὶ τῶν λαλουμένων ἢ ἱστορικῶς παραδεδομένων γλωσσῶν καὶ προφυλακτικώτερον εἰς τὰ κατ' ἀναλογίαν πορίσματα περὶ τῶν προἱστορικῶν περιόδων τῆς γλώσσης, καὶ ὅσῳ μᾶλλον προσέχο-

μεν νὰ μὴ ἀνομολογῶμεν ἐν τοῖς ἀγνώστοις ἐκείνοις χρόνοις ὡς δυνατὰς αἰτίας καὶ ἐπιδράσεις ἀνυπάρχτους ἐν τοῖς ἱστορικοῖς χρόνοις, τοσούτῳ ἀσφαλέστερα καὶ ἀξιοπιστότερα θὰ εἶναι τὰ πορίσματα τῆς ἐπιστημονικῆς ἡμῶν δράσεως. Εἶναι ἐπιπόλαιος τρόπος φιλολογίας ὅπως εἶναι καὶ ἐπιπόλαιος τρόπος γεωλογίας, ἥτις ζητεῖ νὰ ἐρμηνεύσῃ τὰς πρότερον γενομένης μεταβολὰς διὰ καταστροφῶν καὶ ἀνατροπῶν.

Ἐσχολήθημεν μέχρι τοῦδε ἐπὶ μακρὸν σχεδὸν ἀποκλειστικῶς περὶ τὴν Ἰαπετικὴν γλωσσικὴν ὁμοεθνίαν, καὶ νῦν θέλομεν ἐν τοῖς δυσὶ προσεχέσιν Ἀναγνώσμασιν τραπῇ ἐπὶ τὰς κυριωτάτας ἄλλας γλωσσικὰς ὁμοεθνίας, ἵνα κατὰ δύναμιν ἔπειτα χαρακτηρίσωμεν τὸν τύπον καὶ ὁρίσωμεν τὰ ὅρια αὐτῶν.

ΑΝΑΓΝΩΣΜΑ ΕΝΑΤΟΝ

Ἑννοια τῆς γλωσσικῆς ὁμοειθίας καθόλου. — Τὰ χαρακτηριστικά γνωρίσματα τῆς Ἰαπετικῆς ὁμοειθίας. — Ἡ Σημιτικὴ γλωσσικὴ ὁμοειθία, ἐκ τίνων γλωσσῶν σύγκειται, ἡ θέσις αὐτῆς ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ· αἱ Σημιτικαὶ φιλολογίαι, ὁ τύπος τῶν Σημιτικῶν γλωσσῶν. — Εἶναι συγγενεῖς αἱ Ἰαπετικαὶ καὶ αἱ Σημιτικαὶ γλώσσαι; — Ἡ Σκυθικὴ ἢ Ἀλταϊκὴ γλωσσικὴ ὁμοειθία· αἱ πέντε γλωσσικαὶ αὐτῆς ὁμοφυλίαι καὶ ἡ ἱστορία, αἱ φιλολογίαι καὶ ὁ γλωσσικὸς χαρακτήρ αὐτῶν. — Ἀμφιβολίαι περὶ τῆς πρώτης ἐνότητος αὐτῶν.

Μέχρι τοῦδε ἐπεθεωρήσαμεν τὰ σπουδαιότατα φαινόμενα ἐν τῇ γλώσσῃ καὶ τῇ ἱστορίᾳ αὐτῆς, ὅποια ἐγνώσθησαν ἡμῖν ἐκ τῶν γλωσσικῶν τύπων τῶν ἰδιαζόντων τῇ Ἰαπετικῇ ὁμοειθίᾳ. Εἰδομεν δ' ἐκ τίνων ἀφανῶν ἀρχῶν ὠρμήθη ἡ μητρικὴ ἡμῶν γλώσσα καὶ αἱ ἀδελφαὶ αὐτῆς καὶ διὰ τίνων βαθμίδων ἀνῆλθον αἱ γλώσσαι αὗται ἀπὸ τῆς πενιχρᾶς καὶ ἀγόνου τῶν ῥιζῶν περιόδου ἐπὶ τὸν θαυσιπλοῦτον τοῦ διακόσμου τῶν κλινομένων γλωσσῶν. Ἐπὶ τὰ πορίσματα δὲ ταῦτα ἤχθημεν βαίνοντες πάντοτε κατ' εὐθείαν εἰς τὰ ἐρεῦνας ἡμῶν, αἵτινες ἐσκόπουν νὰ βοηθήσωσιν ἡμῖν, ἵν' ἀπαντήσωμεν εἰς τὸ ἐν ἀρχῇ προταθὲν ἐρώτημα «διὰ τί ὁμιλοῦμεν οὕτως ὅπως ὁμιλοῦμεν;» Διότι ἐμάθομεν ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ ἡμῶν γλώσσα διήνυσεν μακρὰν καὶ σπουδαιοτάτην, ἅτε πλήρη ἐπακολουθημάτων, περίοδον τῆς ἱστορίας αὐτῆς ἀπὸ κοινοῦ μετὰ πάντων τῶν μελῶν τῆς εἰρημένης γλωσσικῆς ὁμοειθίας. Νῦν δ' ὀφείλομεν νὰ λάβωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν, πρῶτον μὲν ὅτι θὰ ἡδύνατο ἴσως καὶ αὕτη αὕτη ἡ Ἰαπετικὴ ὁμοειθία ν' ἀποδειχθῇ οὐδὲν ἄλλο οὐσα ἢ μέλος ἄλλης μείζονος ὁμοειθίας, ἔπειτα δέ, ἂν τυχὸν τὸ δυνατόν τοῦτο ἀπεκλείετο, ὅτι ἐνέκειτο πολὺ τὸ ἀμφισβητήσιμον καὶ μονομερὲς ἐν τῷ τρόπῳ τῆς ἐξετάσεως ἡμῶν, ἂν κατὰ ταύτην περιωριζόμεθα ἐν ὁρίοις στενωτέροις καὶ μὴ ἐλαμβάνομεν ὑπ' ὄψιν ὅλην τὴν ἀνθρωπότητα. Ἐντεῦθεν ἐπιβάλλεται ἡμῖν νῦν πρὸ

παντὸς ἄλλου νὰ ἐπιθεωρήσωμεν τὰς λοιπὰς κυρίας γλωσσικὰς ὁμοεθνίας, ἃς ἡ γλωσσικὴ μέχρι τοῦδε ἀνεῦρε, καὶ νὰ ἐξετάσωμεν κατὰ πόσον αὗται συμφωνοῦσι πρὸς τὴν μέχρι τοῦδε ἐξητασμένην Ἰαπετικὴν καὶ κατὰ πόσον διαφέρουσιν αὐτῆς. Ἐπειτα καὶ τοῦτο λεκτέον, ὅτι ἂν μὴ ἡρευνῶμεν τὸν τύπον τῶν λοιπῶν γλωσσικῶν ὁμοεθνιῶν, δὲν θὰ ἦτο ἡμῖν δυνατὸν νὰ διδῶμεν σαφῶς καὶ καθαρῶς τὸν ἰδιόζοντα τρόπον τῆς ἀνακοινώσεως τῶν ἐννοιῶν καὶ τὸν τρόπον τοῦ λέγειν τὸν προσιδιάζοντα καὶ διακρίνοντα τὴν ἡμετέραν ὁμοεθνίαν ἀπὸ πασῶν τῶν ἄλλων, οὐδὲ θὰ ἠπιστάμεθα ὅτι ἡ ὁμοεθνία ἡμῶν ἔχει καθόλου τοιοῦτον ἴδιον χαρακτῆρα, καὶ ὅτι τὸ πρόβλημα τῆς δημιουργίας τῆς γλώσσης δὲν ἐλύθη ὑπὸ πασῶν τῶν ἀνθρωπίνων φυλῶν καθ' ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν τρόπον. Διὰ τοῦτο σκοπὸς ἡμῶν ἐν τε τούτῳ καὶ τῷ ἀκολουθῶν Ἀναγνώσματι ἔσται, νὰ λάβωμεν γενικὴν τινα ἐννοιαν τῶν κυρίων τύπων τῶν γλωσσῶν· εἶναι δὲ εὐνόητον ὅτι θ' ἀναγκασθῶμεν νὰ περιορισθῶμεν ἐν τοῖς κυριωτάτοις καὶ θὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὰ ἐπὶ μέρους πολὺ ὀλιγώτερον ἢ ὅσον ἐπράξαμεν τοῦτο προκειμένου περὶ τῆς Ἰαπετικῆς ὁμοεθνίας.

Ἐὰν δ' ἐζητήσωμεν νὰ καταστήσωμεν ἀκριβεστέραν καὶ πληρεστέραν τὴν εἰκόνα τῆς Ἰαπετικῆς ὁμοεθνίας, περὶ ἣν οἱ ἐρευνῆται ἡσχολήθησαν καὶ ἐπὶ πλείστον καὶ μετὰ πλείστης ὠφελείας, αἰτία τούτου εἶναι ὅτι τινὰ τῶν κυρίων πορισμάτων τῆς Ἰαπετικῆς γλωσσικῆς ἰσχύουσι καὶ ἐφαρμόζονται ἄνευ τινὸς περιορισμοῦ καὶ ἐπὶ τὴν καθολικὴν γλωσσικὴν. Ἐνια δηλονότι φαινόμενα παρατηρηθέντα ὑφ' ἡμῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Ἰαπετικῶν γλωσσῶν ἐπαναλαμβάνονται ἐν πάσαις ταῖς γλώσσαις· οὐχὶ διότι ἐξητάσθη ἤδη ἱκανῶς σύμπασα ἡ ἱστορία τῶν γλωσσῶν καὶ συνήχθησαν οὕτως ὡς πρὸς πάσας τὰς γλωσσικὰς ὁμοεθνίας μετ' ἀπολύτου βεβαιότητος τὰ αὐτὰ πορίσματα, εἰς ἃ ἤγαγεν ἡ μελέτη τῶν Ἰαπετικῶν γλωσσῶν, ἀλλὰ διότι οὐδὲν ἀπολύτως ἡρέθη πείθον, ὅτι ἡ γλῶσσα, τοῦλάχιστον κατὰ τὰ κυριώτερα χαρακτηριστικὰ αὐτῆς, δὲν εἶναι ἐπὶ πάσης τῆς γῆς μία καὶ ἡ αὐτή, τούναντίον δ' ἡρέθησαν ἰσχυρότατοι λόγοι ὑπὲρ τῆς παραδοχῆς καθολικῆς ὁμοιότη-

τος. Εἶναι δ' οὕτως ἰσχυροὶ οἱ λόγοι οὗτοι, ὥστε ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῆς πιθανότητος τῆς ἐκ τῆς θεωρίας προερχομένης δικαιουσιν ἡμᾶς νὰ συναγάγωμεν τὸ συμπέρασμα, ὅτι πάντες οἱ ποικίλοι καὶ πολὺ-πλοκοὶ γλωσσικοὶ τύποι, ὧν βρίθκει σήμερον ἡ γῆ, προσέλαβον ἢ νῦν ἔχουσι μορφήν κατ' ἀκολουθίαν μακρᾶς σειρᾶς ὁμοίων συμβεβηκότων, ὅτι πάντες οἱ τρόποι δι' ὧν σημαίνονται αἱ γραμματικαὶ σχέσεις εἶναι τι κατὰ μικρὸν συντελεσθέν, ὅτι τὰ τυπικὰ στοιχεῖα τῶν γλωσσῶν προῆλθον καθόλου ἐκ λέξεων τὸ κατ' ἀρχὰς αὐτοτελῶν, ὅτι ἡ γλωσσικὴ ἱστορία πανταχοῦ ὠρμήθη ἐκ τοιούτων σπερμάτων, ὅποια τὰ ὑφ' ἡμῶν ἐν τῇ Ἰαπετικῇ γλωσσικῇ ὁμοεθνίᾳ ἀνευρεθέντα καὶ διὰ τὴν μεγάλην αὐτῶν ἀπλότητα «ρίζαι» ὀνομασθέντα, ὅτι προσέτι αἱ ρίζαι συνήθως, ἂν μὴ ἀνεξαιρέτως, ἦσαν δύο εἰδῶν, ἥτοι τὸ μὲν ἀντωνυμικαί, τὸ δὲ ῥηματικαί, καὶ ὅτι κατὰ τὰς πρωτίστας βαθμίδας τῆς ἐξελιξέως τῆς γλώσσης οἱ τύποι ἐσχηματίσθησαν πρὸ πάντων διὰ τῆς συνθέσεως ριζῶν ἀμφοτέρων τῶν εἰδῶν, ἐν τῇ συνθέσει ἡ μὲν ῥηματικὴ ρίζα ἐξέφραζε τὴν καθ' ἑαυτὸ ἔννοιαν καὶ τὴν κυρίαν σημασίαν τῆς λέξεως, ἡ δ' ἀντωνυμικὴ (καὶ ἐπιρρηματικὴ) ἐτροποποιεῖ αὐτὴν καὶ συνεσχέτιζε πρὸς ἄλλας παραστάσεις καὶ λέξεις.

Ἐφ' ὅσον δὲ μέχρι τοῦδε ἐν τῇ ταξινομήσει τῶν γλωσσῶν ἔχει προχωρήσει ἡ γλωσσικὴ, ἐγνώσθη ὅτι πᾶσαι αἱ γνωσταὶ γλωσσικαὶ ὁμοεθνίαι συνίστανται ἐκάστη ἐξ ἀριθμοῦ τινος γλωσσῶν, αἵτινες ἀποδεδειγμένως διήνυσαν ἀπὸ κοινοῦ ἰκανὸν διάστημα τῆς ἱστορικῆς αὐτῶν ἐξελιξέως, ὅτι ἐξῆλθον ὁμοῦ ἐκ τῆς πρωτογενοῦς βαθμίδος τῆς ἐξελιξέως τοῦ γλωσσικοῦ τύπου, τῆς περιόδου τῶν ριζῶν, καὶ κατέλιπον ἐν τῷ γραμματικῷ αὐτῶν τύπῳ εὐδιάγνωστα τοῖς γλωσσοδίφαις ἴχνη ἐλέγχοντα τὴν κοινὴν αὐτῶν καταγωγὴν ἐκ τινος κοινῆς πρώτης γλώσσης. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι δὲν ἀρνεῖται ἡ γλωσσικὴ, ὅπως κατωτέρω ἐν τῷ δεκάτῳ Ἀναγνώσματι θὰ ἴδωμεν, οὐδὲ δύναται ἐκ τῶν προτέρων ν' ἀρνηθῇ, ὅτι δυνατόν τὰ στοιχεῖα εἰς ἃ ἡδυνήθημεν νὰ καταλήξωμεν, αἱ ρίζαι, νὰ εἶναι ἐν πάσαις ταῖς γλώσσαις ταῦτά, ὅτι τῆς διαφοροῦ

ἐν ταῖς ἐπὶ μέρους γλωσσικαῖς ὁμοεθνίαις ἀναπτύξεως τῶν γραμματικῶν τύπων δυνατὸν νὰ προηγήται περίοδος τῆς ὁμοιότητος τῶν ριζῶν. Ἄλλ' ὅμως οὐδεμία μέχρι τοῦδε ἠυρέθη αἰτία, ἵνα ὀρίσῃ καὶ ἐπιβάλῃ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην. Διότι εἰ καὶ ὄντως πρόκεινται καὶ νῦν ἔτι παραδείγματα ἀλλοιώσεως ἐπὶ πλείστον προβάσεως καὶ δυναμένης ταχέως ν' ἀγάγῃ μέχρι τοῦ ἀκαταλήπτου, λ. χ. ἐν βαρβάροις τισὶ λαοῖς ἐπὶ τῶν διαφόρων ἡπείρων, ἐν τισι φυλαῖς τῆς Πολυνησίας, Ἀφρικῆς καὶ Ἀμερικῆς, εὐρίσκονται γλῶσσαι, ἐν αἷς λέγουσιν ὅτι τὰ συνήθη φαινόμενα τῆς γλωσσικῆς ἀλλοιώσεως, ἥτοι ἡ ἀπώλεια καὶ ὁ ἐκ νέου σχηματισμὸς λέξεων καὶ τύπων ἐκτελοῦνται μετὰ τηλικαύτης καταπληκτικῆς ταχύτητος ὥστε, καθ' ἃ δισχυρίζονται, ἡ ἀμέσως προσεχὴς ἢ ἡ μετ' αὐτὴν γενεὰ δὲν δύναται νὰ νοῇ τὴν γλῶσσαν τῶν πατέρων καὶ πάππων αὐτῶν. Δυνατὸν βεβαίως νὰ εἶναι ταῦτα καὶ ὑπερβολικῶς εἰρημένα, πάντοτε δ' ὅμως γίνεται ἐξ αὐτῶν πιθανόν, ὅτι δύναται κάλλιστα ἐντὸς χρονικοῦ τινος διαστήματος νὰ ἔχῃ ἐξαφανισθῇ πᾶν σαφὲς ἔχνος τῆς κοινῆς καταγωγῆς. Ἄλλ' ὅμως εἶναι αὐτόδηλον ὅτι τοιαῦται ἐξαιρέσεις δὲν ἐλαττοῦσι τὴν ἀξίαν τῆς γενετικῆς μεθόδου τῆς ἐρεύνης οὐδὲ παραβλάπτουσι καθόλου εἰπεῖν τὴν βεβαιότητα τῶν πορισμάτων, εἰς ἃ καταλήγει ἡ ἐπιστήμη ταξινομοῦσα τὰς γλώσσας κατὰ τὴν καταγωγὴν αὐτῶν. Διδάσκουσι δ' ὅμως πάντως ὅτι, εἰ καὶ μετὰ προσοχῆς καὶ μόνον ἐν σμικρῷ, ἀλλ' ὅμως ἀνάγκη ν' ἀναγνωρίσωμεν καὶ τι ἄλλο σημεῖον τῆς τῶν γλωσσῶν συγγενείας πλὴν τῶν γραμματικῶν ἀντιστοιχιῶν, τ'. ἔ. τοῦτο ἂν τὸ πρόβλημα τῆς δημιουργίας τῆς γλώσσης καθόλου ἐλύθη καθ' ὅμοιον τρόπον ἢ μή.

Πρὸς δὲ τούτοις εἶναι βέβαιον, ὅτι αἱ κυριώταται γλωσσικαὶ ὁμοεθνίαι οὐ μόνον διακρίνονται ἀλλήλων ὡς πρὸς αὐτὰς τὰς ἐν χρήσει λέξεις, ἥτοι οὐ μόνον ἀπὸ τῶν παλαιωτάτων γνωστῶν ἡμῖν χρόνων μετεχειρίζοντο διάφορα φθόγγων συμπλέγματα, ἵνα ἐξ αὐτῶν καὶ τὰ ριζικὰ καὶ τὰ τυπικὰ αὐτῶν στοιχεῖα σχηματίσωσι καὶ ὠρισμένας σημασίας καὶ σχέσεις ἐκφράσωσιν, ἀλλὰ καὶ δια-

φορωτάτας τρέπονται πολλάκις ὁδοὺς ἐν τῇ μεταχειρίσει αὐτῶν τῶν ἐν χρήσει λέξεων· διαφέρουσι δηλ. ἀλλήλων σφόδρα τοῦτο μὲν κατὰ τὸν συσχετισμὸν πλειόνων ἐννοιῶν πρὸς ἀλλήλας, τὸν ἐπιτυγχανόμενον διὰ τῆς συμπαραθέσεως διαφόρων γλωσσικῶν στοιχείων, τοῦτο δὲ κατὰ τὸν τρόπον, καθ' ὃν μεταχειρίζονται τὰ ὑπάρχοντα αὐταῖς μέσα εἰς ἔκφρασιν γραμματικῶν σχέσεων—συντόμως εἰπεῖν τὸ τυπικὸν ὥκοδομήθη οὐ μόνον ἐκ διαφόρου ὕλικου ἀλλὰ καὶ κατὰ διάφορα ὑποτυπώματα. Διὰ ταῦτα δ' εἶναι προφανῶς δυνατόν, ὅταν ὁ διάκοσμος γλώσσης τινὸς εἶναι ὅλως ιδιόρρυθμος καὶ χαρακτηριστικὸς αὐτῆς, νὰ συναχθῇ ἐξ αὐτοῦ μετ' ἀσφαλείας βέβαιον πόρισμα εἰς προσδιορισμὸν τῶν συγγενικῶν αὐτῆς σχέσεων, καὶ τότε ἔτι, ὅτε τὸ φθογικὸν αὐτῆς ὕλικόν, αἱ λέξεις δηλ. αὐτῆς, δι' ἀλλοιώσεων καὶ πολυπληθῶν νέων σχηματισμῶν θὰ ἡλλοιοῦντο οὕτω σφόδρα, ὥστε νὰ μὴ παρέχῃσι προσοχῆς ἄξια σημεῖα ἐπαφῆς πρὸς ἄλλας γλώσσας. Βραδύτερον θ' ἀσχοληθῶμεν περὶ τινὰς τοιαύτας περιπτώσεις, ἔνθα μορφολογικαὶ λεγόμεναι συμφωνίαι, ἤτοι συμφωνίαι ὡς πρὸς τὸν γραμματικὸν διάκοσμον, λέγεται ὅτι χρησιμεύουσιν ὡς γνώρισμα τῆς συγγενείας τῶν γλωσσῶν, καὶ θ' ἀναγκασθῶμεν νὰ εἰσέλθωμεν τότε καὶ εἰς μορφολογικὴν ταξινόμησιν τῶν γλωσσῶν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν τοιούτων ἀποπειρῶν, —ταξινόμησιν, ἣτις συμπίπτει μὲν ἀληθῶς καθόλου πρὸς τὴν ταξινόμησιν τὴν στηριζομένην ἐπὶ τῆς ὁμοίας καταγωγῆς, ἀλλ' ὅμως κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον διασταυροῖ καὶ ἀναπληροῖ αὐτήν.

Ποῦ δὲ κεῖνται τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ Ἱαπετικοῦ τυπικοῦ, εἶναι εὐδὴλον ἐκ τῶν ἐν τῷ προηγουμένῳ Ἀναγνώσματι εἰρημένων. Τὰ τυπικὰ δηλονότι στοιχεῖα σχηματίζονται καθόλου εἰπεῖν διὰ τῆς στενῆς συγκολλήσεως λέξεων οἰκοθεν αὐτοτελῶν, καὶ ἐν τούτῳ συμφωνεῖ ἡ Ἱαπετικὴ γλῶσσα σχεδὸν μετὰ πάντων τῶν ἄλλων γλωσσικῶν τύπων, ὧν ἡμεῖς ἔχομεν γνῶσιν. Πρὸς δὲ τούτοις τοποθετεῖται κατὰ τὰς εἰρημένας συνθέσεις τὸ τυπικὸν στοιχεῖον σχεδὸν πάντοτε μετὰ τὸ ριζικόν, καὶ δὴ σχηματίζει κατάληξιν ἢ ἐπίθημα· ὡς ἐξαιρέσεις τοῦ κανόνος τούτου παρα-

τηροῦνται τὰ ἀκόλουθα, ἥτοι πρῶτον μὲν ὁ ἀρχαιότατος σχηματισμὸς τῶν παρῳχημένων χρόνων τοῦ ῥήματος στηριζόμενος ἐπὶ τῆς συνθέσεως αὐτοῦ μετὰ τῆς αὐξήσεως, ἔπειτα ἐν τῷ ὀνόματι τὸ τὴν ἄρνησιν ἢ στέρησιν ἐκφράζον στερητικὸν μόριον *ā-* ἢ *an-*, (Λατινιστὶ *in*, Ἰνδιστὶ *a* ἢ *an*, Γερμανιστὶ *un* κλπ.), καὶ τρίτον τὰ εὐαπόσπαστα μόρια, *ā* προθέσεις λέγομεν (ἐκ-λέγειν, δια-θαίνειν κλπ.). Καὶ ἐν τούτῳ δὲ ἡ Ἱαπετικὴ διάγει ὁμοίως ταῖς πλείσταις τῶν ὑπαρχουσῶν γλωσσῶν. Ἄλλ' ἰδιαιτέρως χαρακτηριστικὸν αὐτῆς εἶναι ἡ μεγάλη καὶ προσφιλὴς αὐτῇ ικανότης, νὰ συνάπτῃ τὰ ῥιζικὰ καὶ τυπικὰ στοιχεῖα οὕτω στενῶς πρὸς ἄλληλα, ὥστε ν' ἀποβάλληται παντελῶς τὸ αἰσθημα τῆς ἀτομικῆς αὐτοτελείας αὐτῶν καὶ νὰ παραλαμβάνωνται τοῦ λοιποῦ αἱ συνθέσεις αὐταὶ ἀπλῶς ὡς συνθηματικὰ σύμβολα τῶν ἐννοιῶν τῶν ἐκφραζομένων δι' αὐτῶν. Πᾶσα δ' ἀνάμνησις τῆς ἀρχαίας λειτουργίας καὶ δυνάμεως τῶν γλωσσικῶν στοιχείων τούτων ἐκβάλλεται ὡς ἄχρηστος, καὶ ῥιζικὸν καὶ τυπικὸν συγχωνεύονται εἰς ἓν στερεὸν ὅλον, καὶ τοῦτο ἅπαξ ἐξεληθὲν ἐκ τοῦ ταγήνου, ἐν ᾧ συνετάκη, ὑπόκειται ταῖς ἀλλοιούσαις ἐπιδράσεσιν, αἵτινες καθόλου ἐπενεργοῦσιν ἐπὶ τὸν βίον τῆς γλώσσης. Ῥητέον δ' ὅμως ὅτι ἐν ταῖς διαφόροις γλώσσαις τῆς ἡμετέρας ὁμοεθνίας, ἐν ταῖς διαφόροις διαλέκτοις καὶ ἐν ταῖς διαφόροις φάσεσι τῆς ἐξελιζέως τῶν γλωσσῶν καὶ διαλέκτων ἡ τάσις αὕτη ἐμφανίζεται κατὰ βαθμοὺς σφόδρα διαφόρους. Οὕτω π. χ. λέξεων τῆς ἡμετέρας γλώσσης, οἷον ἀξιοθαύμαστος, πολύκαρπος, φιλότιμος κλπ. εἶναι ἡμῖν αἰσθητὰ τὰ διάφορα συνθετικὰ ὡς τοιαῦτα, καὶ ἕκαστος ἡμῶν ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν δύναται ἄνευ πολλῆς σκέψεως νὰ ταυτίσῃ αὐτὰ πρὸς τὰς αὐτοτελεῖς ἀπλᾶς λέξεις, ἀξίος θαυμαστός, πολὺς καρπός, τιμὴ φιλῶ κττ. τούναντίον δὲ ἐν λέξεσιν οἷον χαίρω, φαίνω, ἐλπίζω, κράζω, πράσσω, στέλλω, ἔστειλα, ἔφρηνα, χήρατο κττ. ἡ συγχώνεσις συνετελέσθη καθ' ὅλοκληρίαν. Διὰ τὴν προσκόλλησιν δὲ διαφόρων τυπικῶν καταλήξεων εἰς τὰς ῥίζας τῶν λέξεων τούτων καὶ ἄλλων αὐταὶ αὐταὶ αἱ ῥίζαι διεσχίσθησαν εἰς

διαφόρους τύπους, π. χ. στέλλω ἔστειλα ἔσταλμαι στόλος, ἔτεμον ἔταμον τόμος, εἶμι ἵμεν οἶμος ἦσαν κττ., καὶ αἱ οὕτως ἀναπτυχθεῖσαι αὐτῶν τῶν ρίζων διαφοραὶ ἐχρησίμευσαν ἔπειτα εἰς ἀναπλήρωσιν τῶν τυπικῶν ἢ γραμματικῶν στοιχείων, βραδύτερον δὲ καὶ εἰς παντελῇ ἀποβολὴν καὶ ἀντικατάστασιν αὐτῶν ἐν ταῖς ἀποβαλλούσαις τὰς καταλήξεις γλώσσαις (πρβλ. ἔστειλε ἔσταλτε, ἔταμε ἔταμε). Πρὸς τῇ ἐξωτερικῇ ἀπλῶς παραθέσει προσεγένετο ἡ ἐσωτερικὴ ἀλλοίωσις τῶν ρίζων, καὶ πολλαχῶς ὑπεισηλθεν εἰς τὰ ἔργα ἐκείνης. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν πάντες οἱ τύποι τῆς τε κλίσεως καὶ παραγωγῆς ἐν τῇ Ἱαπετικῇ γλώσσῃ ἦσαν τοιοῦτου εἶδους ὅπως περιεγράψαμεν αὐτούς, τ'. ε. οὐδὲν ἄλλο ἢ χαλαραὶ συνθέσεις αὐθυπάρκτων καὶ αὐτοτελῶν λέξεων, αἵτινες ἐν μέρει ὑπεβιάσθησαν εἰς ὑποδεστέραν σημασίαν καὶ καθαρῶς τυπικὴν δύναμιν· ἀλλὰ ταχέως οἱ τύποι οὗτοι ἐμφαίνουσι μεγάλην τάσιν νὰ μεταβῶσιν εἰς τὸ δεύτερον εἶδος, ὅπερ ἐκφράζει τὰς τυπικὰς σχέσεις οὐ μόνον δι' ἐξωτερικῆς παραθέσεως ἀλλὰ καὶ δι' ἐσωτερικῆς τροπῆς καὶ μεταμορφώσεως τῆς ρίζης ἢ τοῦ θέματος τῶν λέξεων.

Ἡ περὶ ἧς δ' ἡ λόγος τάσις αὕτη ἀπαρτίζει κατὰ τὴν κρατοῦσαν δοξασίαν τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῶν Ἱαπετικῶν γλωσσῶν, αἵτινες ἀληθῶς διὰ τούτου καθίστανται κλιταὶ ἢ κλινόμεναι γλώσσαι, ἐν τῇ κυρίᾳ σημασίᾳ τῆς λέξεως. Καὶ ὄντως αἱ κατὰ τὴν ἔννοιαν ταύτην κλινόμεναι γλώσσαι αὗται κατέχουσι τὴν ἀνωτάτην βαθμίδα μεταξὺ πασῶν τῶν γλωσσῶν. Ἀλλὰ λόγοιότινες θεωροῦσι τὴν ἐσωτερικὴν ἀλλοίωσιν τῶν ρίζων ὡς πολὺ σπουδαιότερον καὶ ὅλως ἰδιάζον χαρακτηριστικὸν τοῦ Ἱαπετικοῦ οἰκοδομήματος, φρονούντες ὅτι αἱ Ἱαπετικαὶ ρίζαι ἐξ ἀρχῆς ὑφίσταντο πλήρεις σημασιῶν ἀλλοιώσεις τοῦ ριζικοῦ φωνήεντος, καὶ ὅτι αἱ ἀλλοιώσεις αὗται εἶχον σημασίαν μεγάλην κατὰ τὰς ἀρχαιοτάτας πρωτογενεῖς βαθμίδας τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἡμετέρας γλωσσικῆς ὁμοιοθίας. Ἀλλὰ τὰς ἀποδείξεις, δ' ὧν ἐπεζητήθη ἡ ὑποστήριξις τῆς γνώμης ταύτης, ὀφείλω νὰ εἰπῶ ὅτι θεωρῶ ὅλως ἀνεπαρκεῖς. Ὅπου δὴποτε δηλονότι, εἴτε ἐν τῇ ἀρχαιο-

τάτῃ εἴτε ἐν τῇ νεωτάτῃ, περιόδῳ τῆς ἱστορίας τῆς γλώσσης, συνέβησαν ἐσωτερικαὶ τῆς ρίζης ἀλλοιώσεις, εἶναι κατ' ἐμὴν πεποίθησιν ὀψιγενεῖς καὶ οὐχὶ ὀργανικαί. Ἐπειτα θὰ ἦτο ἀνάγκη πάντως, ἂν τις ἐπεχειρεῖ ν' ἀποδείξῃ τὴν ἀρχὴν τῆς τῶν ριζῶν ποικιλίας ὡς θεμελιῶδες γνῶρισμα τοῦ Ἰαπετικοῦ γλωσσικοῦ οἰκοδομήματος, ν' ἀποδείξῃ πρότερον, ὅτι ἡ τροπὴ τῶν φωνηέντων ἀπετέλει ἤδη κατὰ τὸν σχηματισμὸν τῶν ἀρχαιοτάτων λέξεων μέσον ἀκριβῶς διαμεμορφωμένον εἰς ἔκφρασιν τῶν ἐννοιῶν ἢ τῶν γραμματικῶν σχέσεων. Ἀλλὰ κατ' ἀλήθειαν τὰ πράγματα ἔχουσιν ὅλως ἄλλως καὶ ἀκριβῶς ἀντιστρόφως, τ' ἔ. τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος γλωσσικὰ φαινόμενα ἀπαντῶσιν ἀνωμάλως καὶ καθ' ὁλοκληρίαν σποραδικῶς ἢ τροπὴ τῶν φωνηέντων ἐν τοῖς ἀρχαιοτάτοις τῶν λέξεων σχηματισμοῖς συμβαίνει πάντοτε ὡς ἐπακολούθημα τῆς διὰ ἐπιθημάτων παραγωγῆς, δὲν ἔχει δὲ σταθερὰν σημασίαν, καὶ αἱ πολλαχῶς μεταβαλλόμεναι σημασίαι καὶ σχέσεις, ἃς ἐκφράζει, ὑπεισῆλθον εἰς τὴν τροπὴν ταύτην βραδύτερον ἔνεκα τυχαίων περιστάσεων. Διὰ ταῦτα μόνον κατὰ τοῦτο δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὴν ἐσωτερικὴν ἀλλοίωσιν τῶν ριζῶν ὡς προτέρημα τοῦ τύπου τῶν Ἰαπετικῶν γλωσσῶν, καθ' ὅσον ἐν αὐτῇ ἐμφανίζεται ἐπίδρασις καὶ σημεῖον τῆς πλήρους συγχωνεύσεως καὶ ἀμοιβαίας συνυφάνσεως τῶν ριζῶν καὶ τυπικῶν στοιχείων ἐν ταῖς Ἰαπετικαῖς γλώσσαις. Ἀλλ' αἱ χαρακτηριστικαὶ ιδιότητες τοῦ συστήματος τῶν Ἰαπετικῶν γλωσσῶν θὰ διαλάμψωσι σαφέστερον, ὅταν ἐπιθεωρήσωμεν καὶ τοὺς λοιποὺς κυρίους τύπους τοῦ γλωσσικοῦ οἰκοδομήματος. Διὸ νῦν εὐθὺς ἀπὸ τῶν εἰσαγωγικῶς εἰρημένων παρατηρήσεων τούτων μεταβαίνομεν ἐπὶ τὰς ἄλλας ὁμοεθνίας καὶ ἐξετάζομεν τοὺς σπουδαιοτάτους γλωσσικοὺς τύπους κατατάπτοντες αὐτοὺς τὸ μὲν κατὰ γεωγραφικὴν ἀκολουθίαν τὸ δὲ κατὰ τὸ μέτρον τῆς σχετικῆς σπουδαιότητος αὐτῶν.

Κατ' ἀμφοτέρωθεν δὲ ταῦτα δὲν δύναται νὰ εἶναι ἀμφίβολον ἐπὶ τίνα ἄλλην γλωσσικὴν ὁμοεθνίαν, ἐκτὸς τῆς Ἰαπετικῆς ὀφείλομεν κατὰ πρῶτον νὰ τραπῶμεν, διότι εἶναι πρόδηλον ἐκ μυρίων ἱστορι-

κῶν καὶ ἄλλων λόγων, ὅτι ἀνάγκη εὐθὺς νὰ ἔλθωμεν ἐπὶ τὴν ὁμοεθνίαν ἐκείνην, ἣτις περιλαμβάνει ὡς κύρια μέλη αὐτῆς τὴν Ἑβραϊκὴν, Ἑβραϊκὴν καὶ Συριακὴν γλῶσσαν. Ἐνοῦντες δὲ πολλοὶ τὰ ὀνόματα τῶν γλωσσῶν τῶν λαλουμένων ἐν τοῖς ἀπωτάτω ἄκροις τῆς κοιτίδος τῆς γλωσσικῆς ταύτης ὁμοεθνίας ὀνομάζουσιν αὐτάς ἐνίοτε Συροαραβικὰς, συνήθως δ' ὅμως καλοῦνται Σημιτικαὶ καὶ Σημιτικὴ γλωσσικὴ ὁμοεθνία, ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀρχηγέτου τῶν πλείστων λαῶν τῶν λαλούντων τὰς γλώσσας ταύτας κατὰ τὴν Γένεσιν τοῦ Μωϋσέως. Διακρίνεται δ' ἡ Σημιτικὴ γλωσσικὴ ὁμοεθνία ἀκριβῶς καὶ σαφῶς τῶν λοιπῶν καὶ εἶναι, καίπερ ἐκτεταμένη ἐπὶ μικροῦ σχεδὸν εἰπεῖν μέρους τῆς μεσημβρινῆς Ἀσίας καὶ τῶν ἐγγύς τόπων τῆς Ἀφρικῆς, πλείστου λόγου ἄξια, ἕνεκα τῆς ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ ὑπερόχου θέσεως τῶν Σημιτικῶν λαῶν. Ἐπειδὴ δὲ τὰ κατὰ τὴν ὁμοεθνίαν ταύτην εἶναι καθόλου γνωστὰ, ὀλίγα θὰ εἴπωμεν περὶ αὐτῆς.

Ὡς τὸ πρῶτον Σημιτικὸν ἔθνος ὅπερ διεδραμάτισε σπουδαῖον πρόσωπον ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ ἐδιδάχθημεν νὰ θεωρῶμεν τοὺς Φοίνικας, οἵτινες κατώκουν ἐν Τύρῳ καὶ Σιδῶνι καὶ ἐπὶ τῆς ὁμορουσῆς κατὰ μῆκος παραλίας τῆς Μεσογείου θαλάσσης καὶ ἐλάλουν γλῶσσαν οὕτω στενῶς συγγενῇ πρὸς τὴν Ἑβραϊκὴν, ὥστε τὰ ὑπολειφθέντα ἡμῖν πενιχρὰ λείψανα τῆς γλώσσης αὐτῶν ἄνευ πολλοῦ κόπου διὰ τῆς βοήθειας τῆς Ἑβραϊκῆς δύνανται ν' ἀναγνωσθῶσι καὶ νοηθῶσιν. Ἐξεπλήρωσαν δ' οἱ Φοίνικες ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ πολιτισμοῦ λίαν τιμητικὴν καὶ εὐεργετικὴν ἀποστολήν. Διότι τὸ ἐμπορικὸν καὶ ἐπιχειρηματικὸν αὐτῶν πνεῦμα ἠύρυνεν ἐκτάκτως τὸν πνευματικὸν ὀρίζοντα καὶ τὰς γεωγραφικὰς γνώσεις καὶ διὰ τοῦ δεσμοῦ τῶν ἐμπορικῶν συμφερόντων συνέδεσε λαοὺς μέγιστον ἀφαστῶτας ἀλλήλων. Ἐντεῦθεν αἱ ἀποικίαι αὐτῶν κατέστησαν γνωστὰς τῷ πολιτισμῷ τὰς ἀκτὰς τῆς Μεσογείου θαλάσσης καὶ προωδοποίησαν ὑπὲρ τῆς διαδόσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ Ῥωμαικοῦ πολιτισμοῦ. Σημεῖον δέ, μόνον οὐχὶ λαλοῦν, τῆς ἐκτεταμένης καὶ εὐεργετικῆς ἐνεργείας αὐτῶν εἰς τὴν

ἀνάπτυξιν τῆς ἀνθρωπότητος καταφαίνεται σαφῶς ἐν τούτῳ, ὅτι μέγιστον μέρος τῶν ὑπαρχόντων ἀλφαβήτων, ὧν πολλὰ τῶν μάλιστα διαδιδομένων, πάντα δ' ἀνεξαίρετως τὰ ἐν τοῖς κυριωτάτοις πεπολιτισμένοις ἔθνεσιν, ἀνάγονται τελευταῖον εἰς τὸν Φοινικικὸν ἀλφάβητον. Μεγάλην πολιτικὴν δύναμιν οὐδέποτε ἔσχον οἱ Φοίνικες, πλὴν ἐν τῇ ἀκμαιοτάτῃ αὐτῶν ἀποικίᾳ, τῇ Καρχηδόνι, ἣτις ὡς γνωστόν, ἐπὶ τινα χρόνον διεξήγαγε τὸν ὑπὲρ τῆς κοσμοκρατορίας ἀγῶνα πρὸς τὴν Ῥώμην.

Ἄλλ' ὅμως δὲν πρέπει νὰ παρίδωμεν, ὅτι πολὺ πρὸ τῆς ἀναπτύξεως τῆς Φοινικικῆς μεγάλης ἐμπορίας ὑπῆρχον μεγάλα Σημιτικὰ κράτη ἐν Μεσοποταμίᾳ, τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ, ἐν ᾗ ἀνέτειλεν ἡ ἔννοια τῆς κοσμοκρατορίας καὶ κατὰ πρῶτον, ὡς φαίνεται, ἐπραγματοποιήθη, καὶ ἐν ᾗ ἔφυσαν καὶ ἐκαλλιεργήθησαν τὰ πρῶτιστα σπέρματα παγκοσμίου πολιτισμοῦ. Τὸ ἐν Μεσοποταμίᾳ δηλονότι μείγμα τῶν ἐθνῶν καὶ αἱ ποικιλότροποι τοῦ πολιτισμοῦ ἀναπτύξεις αἱ ἐπὶ χιλιετηρίδας ὅλας αὐτόθι περὶ ἐπικρατήσεως παλαίσασαι, μέχρις οὗ τὸ Περσικὸν ἔθνος, ἐκ τῆς Ἰαπετικῆς ὁμοεθνίας, ἐδάμασε πᾶσαν τὴν χώραν ταύτην, παρέχουσι τοῖς ἱστορικοῖς καὶ τοῖς γλωσσοδίφαις λίαν περίπλοκον πρόβλημα, οὗτινος ἡ λύσις μόνον ἐν μέρει ἐπετεύχθη. Διότι ἡ κλεῖς πρὸς τοῦτο ὑρέθη πρὸ ὀλίγων μόνων δεκαετηρίδων διὰ τῆς ἀνακαλύψεως καὶ ἀναγνώσεως τῶν ἐπιγραφῶν ἐπὶ τῶν μνημείων τῆς ἀρχαίας Βαβυλῶνος καὶ Νινευῆ, τῶν περιωνύμων σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν, ὥπως ὀνομάζονται ἀπὸ τοῦ σχήματος τῶν γραπτῶν σημείων. Τὰ ἐν αὐταῖς δὲ διασωθέντα γλωσσικὰ λείψανα εἶναι ἀρκούντως ἐκτεταμένα καὶ ποικίλου περιεχομένου, ἐπειδὴ δὲν εἶναι ἀπλῶς ἐπιγραφαὶ ἐν τῇ κυρίᾳ τῆς λέξεως σημασίᾳ, ἀλλ' ὀλόκληροι βιβλιοθήκαι χρονικῶν, ἐπιστημονικῶν ἔργων καὶ ποιήσεων, αἵτινες εἶναι ἐγκεχαραγμέναι ἐπὶ πινάκων καὶ κυλίνδρων ἐξ ὀπτῆς γῆς. Ἡμῖν ἀρκεῖ τοσοῦτον ὅτι Σημιτικὴ φυλὴ πάλαι ποτὲ καὶ μάλιστα ἐπὶ μακρὸν χρόνον εἶχε τὴν ἡγεμονίαν ἐν τῇ Μεσοποταμίᾳ καὶ ὅτι σπουδαιότατον κεφάλαιον τῆς ἱστορίας τῆς Σημιτικῆς γλωσσικῆς καὶ ἐθνικῆς ὁμοεθνίας διεφωτίσθη

διὰ τῆς ἐπίδοσιν μεγάλην λαβούσης μελέτης τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν τούτων.

Κατὰ πάντα δὲ τὸν χρόνον τοῦτον παριστᾷτο ὡς εἰπεῖν ὀπισθεν τῆς αὐλαίας τμημά τι τῆς Σημιτικῆς ἱστορίας, μέλλον βραδύτερον νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τὴν σύμπασαν ἀνάπτυξιν τοῦ πολιτισμοῦ πολὺ σπουδαιότερον ἢ ἡ Φοινικικὴ ἐμπορία καὶ ἡ Βαβυλωνιακὴ κοσμοκρατορία. Τὸ μικρὸν δηλονότι τῶν Ἑβραίων ἔθνος διεδραμάτισεν ἐν τῇ πολιτικῇ ἱστορίᾳ πάντοτε πρόσωπον ἐσχάτως ἀσήμαντον· ἀλλ' ἡ θρησκεία αὐτοῦ ἢ διὰ τοῦ Χριστοῦ παγκόσμιος γενομένη, κατέστη ὁ μέγιστος παράγων ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος· ἡ δ' ἐξαίσια, ἀρχαιοτάτη φιλολογία αὐτοῦ περιέχεται ἐν τῷ ἔργῳ ἐκείνῳ, ὃ πάντα τὰ πεπολιτισμένα ἔθνη τῶν νῦν αἰώνων συμφώνως χαρακτηρίζουσιν ὡς «τὴν Βίβλον» ἥτοι τὸ βιβλίον κατ' ἐξοχὴν αὐτὸ καθ' ἑαυτό· καὶ ἡ γλῶσσα τῆς Βίβλου ταύτης μελετᾶται σήμερον ἐπιμελέστερον ἢ πᾶσαι αἱ λοιπαὶ γλῶσσαι, ὅσαι δὲν ἀνήκουσι τῇ Ἰαπετικῇ ὁμοεθνίᾳ.

Ἄλλὰ καὶ αὐθις ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις παρῆλθεν ἐπὶ τὸ βῆμα τῆς παγκοσμίου ἱστορίας ἄλλος Σημιτικὸς λαός. Μακρὸν δηλ. χρόνον, ἀφοῦ παρῆλθε διὰ παντός ἡ Βαβυλωνιακὴ κοσμοκρατορία καὶ ἡ Φοινικικὴ ἐκτεταμένη ἐμπορία, ὅπως καὶ ἡ κατακτητικὴ βουλιμία τῶν Καρχηδονίων καὶ ἡ τοῦ Ἰεχωῦθ λατρεία τῶν Ἰουδαίων, καὶ συνετάφησαν πάντα ταῦτα μετὰ τῆς δεινῆς πτώσεως τῶν Σημιτῶν τῆς ἀρχαιότητος, ἔθνος τι Σημιτικῆς καταγωγῆς, καθεῦδον τέως ἐν ταῖς ἐρήμοις τῆς Ἀραβίας ἐν ἀπράγμονι ἀφανείᾳ, ἡγέρθη ὅλως αἰφνιδίως εἰς ἐνθουσιώδη ἐνέργειαν, κληθὲν ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ, ἐνὸς τῶν μεγίστων θρησκευτικῶν ἀρχηγῶν, διέβη τὰ ὅρια τῆς πατρίδος αὐτοῦ, ἐκαλλιέργησεν ἐν ἀπιστεύτως βραχεῖ χρόνῳ ἐπιστήμην, τέχνην καὶ φιλοσοφίαν καὶ προσέλαβεν ἅμα ἄρχουσας θέσιν ἐν τῇ πολιτικῇ καὶ φιλολογίᾳ, οἶαν οὐδὲν τῶν ἀρχαιοτέρων Σημιτικῶν ἐθνῶν οὐδὲ κατὰ προσέγγισιν εἶχε λάβει, μάλιστα ἠπείλησε ν' ἀποσπάσῃ ἀπὸ τῶν ἐξασθενησάντων ἐθνῶν τῆς Εὐρώπης τὴν ἡγεμονίαν ἐν τῇ ἐξελίξει τῶν ἀνθρωπίνων τυχῶν.

Ἀλλὰ τῇ αἰφνιδίᾳ ἀνυψώσει τῶν Ἀράβων ἐπηκολούθησε τάχιστα βαθεῖα κατάπτωσις. Σαθροὶ δηλονότι ἐσωτερικῶς, ἀδύνατοι καὶ διηρημένοι πρὸς τὰ ἔξω ἐπανεπέσον αὐθις σχεδὸν εἰς τὴν προτέραν ἀφάνειαν, ἐξ ἧς εἶχεν ἀποσπάσει αὐτοὺς ὁ Μωάμεθ καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ. Οὕτω δ' ἔδυσε διὰ παντός, τοῦλάχιστον ἐν τῷ πολιτικῷ ὀρίζοντι, ὁ ἀστήρ τῶν Σημιτῶν, αἱ θρησκευτικαὶ δ' ὅμως ἰδέαι καὶ τὰ θρησκευτικὰ καθεστῶτα αὐτῶν κατεξουσιάζουσιν εἰσέτι τὸ ἥμισυ τῆς ἀνθρωπότητος.

Αἱ Σημιτικαὶ διάλεκτοι—διότι ἀληθῶς εἰπεῖν δὲν ἔπρεπε νὰ ὀνομάζωνται γλῶσσαι ἕνεκα τῆς ἐκτάκτου φυλετικῆς ὁμοιότητος αὐτῶν—διαιροῦνται εἰς τὰ δύο μεγάλα τμήματα τῶν βορείων καὶ μεσημβρινῶν γλωσσῶν. Ἡ ἀρχαιοτάτη δὲ γλῶσσα τοῦ βορείου Σημιτικοῦ τμήματος καὶ καθόλου πάσης τῆς Σημιτικῆς ὁμοεθνίας εἶναι ἡ Ἀσσυριακὴ ἢ Βαβυλωνιακὴ, γνωστὴ ἐκ μόνων τῶν ἐπιγραφῶν, ἧτοι τῶν πολυκρότων σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν, αἵτινες ἀνεκαλύφθησαν ἐν τοῖς ἐρείπιοις τῆς Νινευῆς, Βαβυλῶνος καὶ ἄλλων ἀρχαίων πόλεων τῆς Μεσοποταμίας. Τὸ πλεῖστον δὲ μέρος τῶν Ἀσσυριακο-Βαβυλωνιακῶν τούτων ἐπιγραφῶν κατάγεται ἐκ τοῦ πρώτου ἡμίσεως τῆς πρώτης χιλιετηρίδος π. Χ., ἀλλ' οὐκ ὀλίγαι τούτων συνετάχθησαν ἔτι παλαιότερον ἧτοι περὶ τὰ 1400 ἔτη παλαιότερον τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως, εἶναι δ' ἀνέρχονται εἰς ἔτι ἀρχαιότερους χρόνους καὶ διαφωτίζουνσι θαυμασίως τὴν ἀρχαιοτάτην συνάφειαν τοῦ Βαβυλωνιακοῦ καὶ Αἰγυπτιακοῦ πολιτισμοῦ. Πρὸς δὲ τούτοις ἡ γλῶσσα τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν διασφύζει ἐν τε τοῖς φθόγγοις καὶ τοῖς τύποις ἱκανὰ ἀρχαιοπινῇ καὶ διὰ ταῦτα ἐχαρακτηρίσθη ὡς ἡ Ἰνδικὴ τρόπον τινὰ τῆς Σημιτικῆς ὁμοεθνίας, ἀλλὰ καὶ ἀπώλεσέ τινα ἀρχαῖα στοιχεῖα διασωθέντα ἐν ἄλλαις Σημιτικαῖς γλώσσαις.

Μετὰ τὴν Ἀσσυριακο-Βαβυλωνιακὴν δὲ γλῶσσαν ἡ Ἑβραϊκὴ φιλολογία, ὁμοίως τῷ βορείῳ τμήματι τῶν Σημιτικῶν γλωσσῶν ἀνήκουσα, εἶναι κατὰ πολὺ ἀρχαιότερα πασῶν τῶν ἄλλων Σημιτικῶν καὶ συγκαταλέγεται, ὡς πασίγνωστον, ταῖς ἀρχαιοτάταις

τῆς γῆς. Διότι ἄρχονται μὲν ἀπὸ χρόνων προγενεστέρων ἀναμφιβόλως τοῦ Μωϋσέως τὰ ἔργα τῶν Ἑβραίων χρονογράφων, ποιητῶν καὶ προφητῶν, ἐξικνουῦνται δὲ μέχρι τοῦ δευτέρου π. Χ. αἰῶνος σχεδόν, ὅτε ἐξέλιπεν ἡ χρῆσις τῆς Ἑβραϊκῆς ὡς ζωῆς καὶ λαλουμένης γλώσσης ὑποκυψάσης τῇ ἐν Συρίᾳ κρατούσῃ Χαλδαϊκῇ ἢ Ἀραμαϊκῇ. Ἀλλ' ἀπὸ τῶν χρόνων ἐκείνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ἀδιαλείπτως μελετᾶται, γράφεται, καὶ ὑπὸ τινων λογίων καὶ λαλεῖται, μάλιστα μετὰ τὴν ἀναγέννησιν καὶ καθαρισμόν ἀπὸ βαρβαρισμῶν εἰσερπυσάντων μετὰ τὴν ἐκδίωξιν τῶν Ἰουδαίων ἐκ τῆς Ἰσπανίας κατὰ τὴν δωδεκάτην ἑκατονταετηρίδα. Τῆς ἐκβαρβαρωθείσης δὲ καὶ διὰ ξένων ἀναμείξεων παραμορφωθείσης Ἑβραϊκῆς, ἣν μεταχειρίζονται οἱ Ῥαββῖνοι ὡς λογίαν γλῶσσαν ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Χριστοῦ γεννήσεως, τὸ σπουδαιότατον μνημεῖον εἶναι ἡ Mishna. Ἐτέρα δὲ τις παρηκμακυῖα διάλεκτος τῆς Ἑβραϊκῆς εἶναι ἡ Σαμαρειτικὴ, οὕτως ἀνάμεικτος Ἀραμαϊκοῖς στοιχείοις, ὥστε παριστᾷ μεταβατικὴν τινα μορφήν μεταξὺ Ἑβραϊκῆς καὶ Ἀραμαϊκῆς. Τὸ ἀρχαιότατον μνημεῖον τῆς γλώσσης ταύτης, ὅπερ ἔχομεν, τίθεται εἰς τὸν πρῶτον αἰῶνα μετὰ Χριστόν. Ἐν τῷ παρόντι δὲ φαίνεται ἡ Σαμαρειτικὴ διάλεκτος ἐγγὺς τοῦ τέλους αὐτῆς. Ὡς λαλουμένη δὲ γλῶσσα ἡ Σαμαρειτικὴ διεστέλλετο μικρὸν μόνον τῆς Ἑβραϊκῆς. Ἀλλ' εἰς λόγον τῆς γλωσσικῆς ἐρεῦνης ἡ Ἑβραϊκὴ εἶναι κατὰ πολὺ ὑπερτέρα, καὶ ὑπερβάλλει πάσας τὰς Σημιτικὰς γλώσσας κατὰ τὸ ἀρχαϊκὸν τῆς πλοκῆς τοῦ λόγου, συνισταμένου ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ προτάσεων κυρίων καὶ διὰ μόνου τοῦ καὶ χαλαρῶς παρατασσομένων ἀλλήλαις.

Καὶ τὸ διάσημον δ' ἐμπορικὸν ἔθνος τῶν Φοινίκων ἐλάλει ὁμοίως βόρειον Σημιτικὴν διάλεκτον, λίαν συγγενῇ πρὸς τὴν Ἑβραϊκὴν. Ἀλλ' ἀτυχῶς τῆς ἀρχαίας φιλολογίας τῆς Φοινίκης ἐσώθησαν μικρὰ μόνον ἀποσπάσματα ἐν Ἑλληνικῇ μεταφράσει, οὐχὶ δ' ἐν πρωτοτύπῳ. Ἀλλ' ὅμως πλήρη εἰκόνα τοῦ χαρακτῆρος τῆς Φοινικικῆς παρέχουσιν αἱ σωθεῖσαι ἐπιγραφαί, πρὸ πάντων μακρὰ τις ἐπιγραφή τοῦ ἔκτου αἰῶνος π. Χ. ἐπὶ τῆς σαρχοφάγου

βασιλέως τινὸς τῆς Σιδῶνος. Μέγας δ' εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπιγραφῶν, ἃς κατέλειπεν ἡμῖν ἡ μεγαλοπρεπὴς Καρχηδὼν, ἡ ἰσχυρὰ ἀποικία τῶν Φοινίκων. Ἡ δὲ γλῶσσα τῶν ἐπιγραφῶν τούτων εἶναι ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις χρόνοις σχεδὸν ἡ αὐτὴ τῇ τῆς μητροπόλεως Φοινίκης, ἀλλ' ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις ἐμφανίζει οὐσιώδεις διαφοράς. Ἀξιοσημείωτον δὲ λείψανον τῆς γλώσσης τῆς Καρχηδόνας διεσώθη ἡμῖν ἐν Λατινικῇ Κωμωδίᾳ τοῦ Πλαύτου, ἀλλ' ἀτυχῶς σφόδρα διεφθαρμένον, ἐπειδὴ καὶ οἱ μεταγραφεῖς δὲν ἐνόουν αὐτὸ καὶ ὁ Πλαῦτος αὐτὸς δὲν ἐφρόντισε βεβαίως πολὺ, ἵνα παραστήσῃ ἐντελῶς ὁρθῶς τὴν βάρβαρον γλῶσσαν τοῦ προαιωνίου ἐχθροῦ.

Τῶν λοιπῶν δὲ Χαναναίων διαλέκτων τὸ κατὰ πολὺ σπουδαιότερον μνημεῖον, ὃ διεσώθη ἡμῖν, εἶναι ἐπιγραφή τοῦ Μωαβίτου βασιλέως Μεσᾶ, καταγομένη ἴσως ἐκ τῆς δεκάτης ἐκατονταετηρίδος π.Χ. Ἡ διάλεκτος, ἐν ᾗ συνετάχθη, ἐλέγχει ὅλως ἀσημάντους διαφοράς ἀπὸ τῆς τότε συγχρόνου Ἑβραϊκῆς. Ἡ δ' Ἀραμαϊκὴ, ἡ γλῶσσα τοῦ Σημιτικοῦ ὑψιπέδου, διαφέρει σφόδρα τῶν γλωσσῶν τῆς Χανανά, ἀλλ' οὐχ ἥττον συγκαταλεκτέα τῷ βορείῳ τμήματι. Ἦδη ἐνωρὶς εὐρίσκομεν ὅτι αὕτη ἦν λίαν διαδεδομένη ἐν Μεσοποταμίᾳ καὶ ταῖς πρὸς δυσμὰς τόποις καὶ κατὰ μικρὸν ἐξέβαλεν ὅλως ἐκ τῆς χρήσεως πρῶτον μὲν τὴν Ἀσσυριακὴν, ἔπειτα τὴν Ἑβραϊκὴν καὶ Φοινικικὴν, ἀπερροφήθη δ' ἔπειτα ὑπὸ τῆς Ἀραβικῆς. Κατὰ τοὺς χρόνους δὲ τῆς τῶν Περσῶν κοσμοκρατορίας ἡ Ἀραμαϊκὴ ἐμφανίζεται ὡς ἐπίσημος τοῦ κράτους γλῶσσα ἐν πάσαις ταῖς πρὸς δυσμὰς τοῦ Εὐφράτου κειμέναις ἐπαρχίαις τοῦ κράτους τούτου, διὸ καὶ ἀναγινώσκειται ἐν ἐπιγραφαῖς τῆς περιόδου ταύτης καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ Αἰγύπτῳ. Τὸν δ' ἐν Παλαιστίνῃ κρατοῦντα τύπον τῆς Ἀραμαϊκῆς ἐπίστανται ἔκ τινων λεγομένων Χαλδαϊκῶν χωρίων, ἀπαντώντων ἐν τισὶ τῶν νεωτέρων βιβλίων τῆς παλαιᾶς Διαθήκης (ἐνὶ στίχῳ ἐν τῷ βιβλίῳ Ἱερεμίου, καὶ μεῖζουσιν ἀποσπάσμασιν ἐν Ἑσρᾷ καὶ Δανιήλ). Ἀλλὰ δὲ λείψανα τῆς χρήσεως τῆς γλώσσης ταύτης ἐν τῇ Ἑβραϊκῇ φιλολογίᾳ εἶναι τὸ Targum, περιφραστικαὶ διασαφήσεις τῆς Γραφῆς καταγόμεναι ἐκ τῶν χρόνων τοῦ Σωτῆρος, καὶ

ιδίως τὸ Τάλμουθ ἐκ τοῦ τετάρτου καὶ πέμπτου αἰῶνος. Ἐν δὲ τῇ Ἀραμαϊκῇ γλῶσσῃ εἶναι συντεταγμένοι καὶ αἱ ἐπιγραφαὶ αἱ εὐρεθεῖσαι ἐν τοῖς ἑρείπιοις τῆς ἄλλοτε ἰσχυρᾶς Παλμύρας καὶ ἀνήκουσαι τοῖς πρώτοις τρισὶν αἰῶσι μ. Χ. Ὁμοίως δὲ καὶ αἱ σχεδὸν σύγχρονοι Ναβαταῖται ἐπιγραφαί. Ἀλλ' ἰδίως ἤρξατο κατὰ τὴν δευτέραν μ. Χ. ἑκατονταετηρίδα μετὰ τῆς μεταφράσεως τῆς ὅλης Βίβλου εἰς τὴν Συριακὴν διάλεκτον ὃ ἀναπτύσσεται πολλοῦ λόγου ἀξία Χριστιανικὴ φιλολογία ἐν Συρίᾳ, ἥς πολλὰ μέρη ἐσώθησαν. Ἡ μεγάλη δ' αὐτῆς ἀκμὴ ἐξικνεῖται ἀπὸ τοῦ πέμπτου μέχρι τοῦ ἐνάτου αἰῶνος. Ἐγένετο δὲ πολλοῦ λόγου ἀξία οὐ μόνον διότι ὡς πηγὴ τῆς ἀρχαιοτέρας ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας μεγάλην κέκτηται σπουδαιότητα, ἀλλὰ καὶ διότι μετέδωκε τοῖς Ἀραβσι τὴν γνῶσιν τῆς φιλολογίας, ἐπιστήμης καὶ φιλοσοφίας τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλ' ὅτε κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας μετὰ τὸν Μωάμεθ ἡ Ἀραβικὴ γλῶσσα ἀνυψώθη καὶ τάχιστα διεδόθη, κατέπεσεν ἡ φιλολογία τῶν Σύρων καὶ αὐτὴ αὐτῇ γλῶσσᾳ αὐτῶν ἤλθεν ἐγγὺς νὰ ἐξαφανισθῇ. Ἀλλὰ καὶ σήμερον ἔτι ἡ ἀρχαία Συριακὴ εἶναι ἡ ἱερὰ γλῶσσα τῶν ὀλίγων ἐν Συρίᾳ Χριστιανῶν, οἵτινες καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις παριστῶσι τὴν Συριακὴν ἐκκλησίαν. Καὶ ὡς ζῶσα δὲ γλῶσσα διασώζεται ἔτι ἡ Συριακὴ ἐν τισὶ διεσκεδασμέναις Κοινότησιν, ἀλλ' οἱ νεώτεροι τύποι τῆς γλῶσσης ταύτης εἶναι σφόδρα παρηλλαγμένοι καὶ μετὰ ξένων στοιχείων ἀνάμεικτοι.

Ἐκ τῶν αὐτῶν δὲ περίπου χρόνων τῆς ἀρχαιοτέρας Συριακῆς φιλολογίας κατάγονται καὶ τὰ ἱερὰ βιβλία τῆς κατὰ τὸ ἡμῖς Χριστιανικῆς καὶ κατὰ τὸ ἡμῖς ἐθνικῆς αἵρέσεως τῶν Μενδαίων, συντεταγμένα ἐπ' ἴσης ἐν Ἀραμαϊκῇ διαλέκτῳ. Ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἡθεσι καὶ τῇ παραδόσει τῶν Μενδαίων καὶ Σαβαϊτῶν εὐρίσκονται ἔχνη αὐτόχθονος Χαλδαϊκοῦ πολιτισμοῦ.

Τὰ ἀρχαιότατα δὲ μνημεῖα τῆς μεσημβρινῆς ἢ Ἀραβικῆς ὑποδιαιρέσεως τῆς Σημιτικῆς γλωσσικῆς ὁμοεθνίας εἶναι πιθανῶς αἱ ἐπιγραφαί, αἱ ἀνακαλυφθεῖσαι ἐπὶ τῆς νοτιοδυτικῆς ἄκρας τῆς μεγάλης χερσονήσου. Ἡ γλῶσσα τῶν ἐπιγραφῶν τούτων διαφέρει

τῆς δοκίμου Ἀραβικῆς τοσοῦτον ὅσον καὶ οἱ Σαβαῖται καὶ Ἰεμενῖται, οἷς αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται ἀνῆκον, φαίνονται λίαν διάφοροι τῶν Ἀράβων τῆς ἐρήμου κατὰ τε τὸν ἐθνικὸν χαρακτήρα καὶ τὸ εἶδος τοῦ πολιτισμοῦ. Ὁ χρόνος δὲ τῶν ἐπιγραφῶν τούτων δὲν καθωρίσθη εἰσέτι ἀκριβῶς. Ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Ἰσλάμ αἱ γλῶσσαι τῶν λαῶν τούτων κατεπνίγησαν σχεδὸν ὅλως ὑπὸ τῆς νικηφόρου Ἀραβικῆς καὶ μόνον σκοτεινὰ λείψανα αὐτῶν διεσώθησαν ἡμῖν μέχρι σήμερον ἐν τῇ Ehkili καὶ λοιπαῖς διαλέκτοις τῆς μεσημβρίας. Στενῶς δὲ συγγενῆς πρὸς τὴν διάλεκτον τῆς Ἰεμένης εἶναι ἡ γλῶσσα τῆς ἀντικειμένης παραλίας ἐπὶ τῆς Ἀφρικῆς, ἥς οἱ κάτοικοι διέβησαν ἀναμφιβόλως διὰ τῆς Ἐρυθρᾶς Θαλάσσης ἐκ τῆς μεσημβρινῆς Ἀραβίας. Ἡ ἀρχαία δ' αὕτη γλῶσσα τῆς Ἀθησσινίας, ἡ Αἰθιοπικὴ ἢ Geez, παρέχει φιλολογίαν καθ' ὅλοκληρίαν Χριστιανικὴν, καταγομένην ἐκ τοῦ τετάρτου αἰῶνος μ. Χ., καὶ τὸ ἀρχαιότατον μνημεῖον αὐτῆς εἶναι ἡ μετὰφρασις τῆς Βίβλου. Ὡς γραπτὴ δὲ καὶ τῆς συνηθείας γλῶσσα εἰσηλθεν εἰς χρῆσιν κατὰ μικρὸν κατὰ τοὺς τελευταίους ἐξ αἰῶνας ἀντὶ τῆς Αἰθιοπικῆς ἢ Ἀμχαρικῆς, ἐτέρα διάλεκτος τῆς αὐτῆς μὲν φυλῆς, πολὺ δ' ὅμως μᾶλλον ἀλλοτριωθεῖσα ἀπὸ τοῦ ἀρχαίου γλωσσικοῦ τύπου καὶ ἀλλοιωθεῖσα ἢ ἡ Αἰθιοπικὴ. Ἀρχαιοπρεπεστέρα δ' ἐσώθη ἡ γλῶσσα ἐν Τίγρη καὶ Τιγρινίᾳ ἐπὶ τῆς βορείου Ἀθησσινίας καὶ ἐν τῇ Ἰταλικῇ ἀποικίᾳ τῆς Ἐρυθραίας.

Ἀλλ' ἀσυγκρίτως ἀνώτερον πασῶν τῶν ἄλλων Σημιτικῶν φιλολογιῶν, ἐξαιρουμένης τῆς Ἑβραϊκῆς, ἵσταται ἡ Ἀραβικὴ, εἰ καὶ κατὰ τοὺς χρόνους εἶναι ἡ νεωτάτη. Ἡ σύνταξις δὲ τῶν ἀρχαιοτάτων Ἀραβικῶν συγγραμμάτων συμπίπτει σχεδὸν ἀκριβῶς μετὰ τῶν πρώτων ἀρχῶν τοῦ πολιτικοῦ μεγαλείου τῶν Ἀράβων. Τὸ Κοράνιον, ὅπερ περὶ τὰ μέσα τῆς ἐβδόμης ἑκατονταετηρίδος συνετέθη κατὰ τὰς περιφερομένας προφορικὰς παραδόσεις περὶ τῶν ἀποκαλύψεων τοῦ Μωάμεθ καὶ διὰ τῆς γραφῆς καθωρίσθη, ἀποτελεῖ τὴν ἀφετηρίαν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἀραβικῆς φιλολογίας. Ὀλίγα δὲ τινα μόνον ποιήματα ἱκανῶς μικρᾶς ἐκτάσεως διεσώθησαν ἡμῖν ἐκ

παλαιότερων πως χρόνων, ὅπως καὶ αἱ ἐπιγραφαὶ τοῦ Χιγιάζου, αἵτινες, ὡς φαίνεται, κατάγονται ἐκ χρόνων προγενεστέρων τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως, καὶ παρέχουσι λίαν πενιχρὰ δείγματα συγγενῶν διαλέκτων. Ὁ δὲ ἡμεῖς Ἀραβικὴν γλῶσσαν λέγομεν, ἣν πρὸ τοῦ Μωάμεθ ὁ γλωσσικὸς τύπος, ὃν μετεχειρίζοντο αἱ ἐν τῷ μέσῳ τῆς χώρας κατοικοῦσαι φυλαί, τ. ἔ. ἐκείνο τὸ μέρος τοῦ ἔθνους ὅπερ καθαρῶτατον διετήρει τὸ Σημιτικὸν αὐτοῦ αἷμα καὶ ἥμισυ πάντων εἶχεν ἐπιτρέψει νὰ εἰσερπύσωσιν ἑξωθεν διαταράττουσαι ἐπιδράσεις ἐπὶ τὴν γλῶσσαν, ἐπὶ τὰ ἥθη καὶ καθεστῶτα αὐτοῦ. Ἦν δ' ἀπλῶς φυσικὴ ἀκολουθία τῶν πολιτικῶν καὶ θρησκευτικῶν ἀνατροπῶν, δι' ὧν τὸ Ἰσλάμ κατέστη θρησκεία τοῦ κράτους κατ' ἀρχὰς ἐν Ἀραβίᾳ καὶ μετέπειτα ἐν μεγάλῳ μέρει τῆς Ἀσίας καὶ Εὐρώπης, ὅτι ἡ διάλεκτος ἐκείνη εἰσῆλθεν εἰς τοιαύτην σταδιοδρομίαν, ἣν εἶχε πρότερον διανύσει ἡ Λατινικὴ γλῶσσα.

Ἐν δὲ τοῖς μετέπειτα χρόνοις ἡ Ἀραβικὴ γλῶσσα οὐ μόνον ἐξέβαλε σχεδὸν καθ' ὅλοκληρίαν πάσας τὰς ἄλλας Σημιτικὰς διαλέκτους ἐκ τῆς ἀρχαίας κοιτίδος αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ διεδόθη ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου καὶ ἐπὶ πάντων τῶν βορείων παραλίων τῆς Ἀφρικῆς. Καὶ αὕτη δὲ ἡ Ἰσπανικὴ γλῶσσα καὶ ἔτι μᾶλλον ἡ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῶν Ἰνδιῶν ἐπικρατοῦσα Ἰνδοστανικὴ ἐδανείσθησαν παρ' αὐτῆς πάμπολλα, πρὸς δὲ καὶ ἡ νεωτέρα Περσικὴ καὶ ἡ Τουρκικὴ γραφομένη παραλαμβάνουσιν ἐκ τῆς Ἀραβικῆς σχεδὸν πλείονας λέξεις ἢ ἐκ τοῦ ἐγχωρίου θησαυροῦ. Περὶ δὲ τῆς θαυμασίως πλουσίας καὶ ποικίλης φιλολογίας τῶν Ἀράβων, περὶ τῶν ὑπηρεσιῶν αὐτῶν εἰς διάσωσιν καὶ παράδοσιν τῶν Ἑλλήνων δοκίμων συγγραφέων καὶ τῆς δοκίμου παιδείας καθόλου, περὶ τοῦ θησαυροῦ τῶν ἐν τῇ γλώσσῃ ταύτῃ ἀποκειμένων διδαγμάτων τῶν εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ γεωγραφίαν τῆς Ἀνατολῆς ἀφορώντων, δὲν δυνάμεθα νὰ ἀλάβωμεν ἐν τῷ παρόντι, ἅτε περὶ τὴν ἱστορίαν τῆς γλώσσης οὐχὶ δὲ περὶ τὴν γραμματολογίαν ἀσχολούμενοι. Διὰ ταῦτα τρεπόμεθα εὐθὺς ἐπὶ τὰς κυρίας ιδιότητας τῶν Σημιτικῶν γλωσσῶν.

Ὅπως αἱ Ἰαπετικαὶ οὕτως ὀνομάζονται καὶ αἱ Σημιτικαὶ

γλῶσσαι κλιταί, καὶ συνήθως τὸ κατηγορούμενον τοῦτο περιορίζεται ἀποκλειστικῶς ἐν ταῖς δυσὶ ταύταις γλωσσικαῖς ὁμοεθνίαις. Ἀλλὰ πρὸς ἀποφυγὴν παρανοήσεώς τινος ἀνάγκη νὰ σημειωθῇ, ὅτι ἡ κατάταξις ἀμφοτέρων τῶν ὁμοεθνιῶν τούτων εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν μορφολογικὴν τάξιν δὲν σημαίνει καὶ συγγενειάν τινα τούτων στηριζομένην ἐπὶ κοινῆς καταγωγῆς, καὶ ὅτι οὐδ' ὑπεμφαίνεται κἂν ἐν τῇ ταξινομήσει ταύτῃ τὸ δυνατόν ὁμοίας καταγωγῆς· τὸυναντίον δ' ἡ ὁμοιότης μεταξὺ τῶν Ἰαπετικῶν καὶ Σημιτικῶν γλωσσῶν δὲν προβαίνει τοσοῦτον, ὅσον θὰ προσεδόκα τις κρίνων ἐκ τῶν προτέρων προκειμένου περὶ τῶν γλωσσῶν δύο ὁμοίως περίπου εὐφυῶν φυλῶν.

✓ Αἱ Σημιτικαὶ γλῶσσαι φέρουσιν ὡς πρὸς πολλὰ πρωτότυπον ὅλως καὶ ἰδιαίτατον αὐταῖς χαρακτήρα· ὅ,τι πρὸ πάντων χαρακτηρίζει αὐτάς εἶναι ἡ τριφθογγία τῶν ριζῶν αὐτῶν. Ἐκτὸς ὀλίγων καὶ ἀσημάντων ἐξαιρέσεων ἐκάστη τῶν Σημιτικῶν γλωσσῶν ῥηματικὴ ρίζα—αἱ ἀντωνυμικαὶ ρίζαι δὲν ὑπάρχοντα ὑπὸ τὸν κανόνα τοῦτον—περιέχει τρία ἀκριδῶς σύμφωνα, οὔτε πλεονα οὔτε ἐλάσσονα. Ὅμοίως δὲ γενικὸς εἶναι καὶ ὁ κανὼν ὅτι πᾶσα ρίζα δύναται ν' ἀπαρτίσθῃ μόνον ἐκ συμφώνων. Ἐντεῦθεν παρατηρεῖται ὅτι ἐν μὲν ταῖς Ἰαπετικαῖς καὶ ἄλλαις γλώσσαις τὸ φωνῆεν τῆς ρίζης εἶναι ἐπ' ἴσης ἀπαραίτητον στοιχεῖον τῆς ρίζης ὅσον καὶ τὰ σύμφωνα αὐτῆς, εἰ καὶ ὑπόκειται ἀληθῶς βιαιοτέrais ἢ τὰ σύμφωνα φωνητικαῖς ἀλλοιώσεσιν, ἐν δὲ ταῖς Σημιτικαῖς τὰ φωνήεντα, ἃ παρὰ τὰ σύμφωνα τῶν ριζῶν ἐκάστοτε ἐκφωνοῦνται, εἶναι σχεδὸν ἀπλῶς μέσον εἰς ἔκφρασιν γραμματικῶν σχέσεων. Μόνα δηλ. τὰ σύμφωνα τῆς ρίζης χρησιμεύουσιν ὡς ὄντως ριζικά στοιχεῖα εἰς ἔκφρασιν τῆς σημασίας, τὰ δὲ φωνήεντα ἔχουσιν ἀπλῶς τυπικὴν δύναμιν καὶ ἐκφράζουσι τὰς γραμματικὰς σχέσεις. Οὕτω π.χ. τὰ τρία σύμφωνα q-t-l ἀπαρτίζουν ἐν τῇ Ἀραβικῇ γλώσσῃ ρίζαν παριστῶσαν τὴν ἔννοιαν τοῦ κτείνειν· ἐντεῦθεν λέγεται qatala=ἔχτεινα, qutila=ἀπεκτάθη, ἀπέθανεν ὑπ' ἄλλου, qutilū=ἀπεκτάθησαν, uqtul=κτεῖνε, qatil=κτείνων, iqtal=ὁ βουλεύων φόνον, qatl=φόνος,

qitl = ἐχθρός, qutl = θανάσιμος κτλ. Παρά τὴν ἐσωτερικὴν ταύτην κλίσιν δι' ἀλλοιώσεων αὐτῆς τῆς ρίζης ἀπαντῶσι καὶ ἐπιθήματα καὶ προθήματα, ἐν μέρει καὶ ἐνθήματα, ἅτινα εἰς ἔκφρασιν τυπικῶν σχέσεων προσκολλῶνται ὅλως ἐξωτερικῶς ἢ ἐμβάλλονται εἰς αὐτάς· ἀλλὰ ταῦτα δὲν παραλαμβάνονται πολ- λάκις, καὶ καθόλου κατέχουσιν ὑποδεστέραν θέσιν συγκρινόμενα πρὸς τὰ ἀντίστοιχα παραγωγικὰ στοιχεῖα ἐν ἄλλαις γλώσσαις· αἱ ἀνάγκαι τῆς κλίσεως πληροῦνται πρὸ πάντων διὰ τῶν παραλασσόντων φωνηέντων τῆς ρίζης, ὥστε ὀλίγον ἔργον μόνον ὑπολείπεται ταῖς διαφοροῖς καταλήξεσιν.

Ἡ δὲ συσσωρεύσις καταλήξεως ἐπὶ ἄλλης, ὁ σχηματισμὸς νέων παραγῶγων ἐξ ἄλλων παραγῶγων, φαινόμενα συνηθέστατα παρ' ἡμῖν (ιδὲ ἀνωτέρω σελ. 109), εἶναι σχεδὸν ὅλως ἀνήκουστα ἐν ταῖς Σημιτικαῖς γλώσσαις. Διὰ τὴν στερεότυπον δ' ἀπλότητα ταύτην τῶν Σημιτικῶν ριζῶν καὶ διὰ τὴν ἰδιόζουσαν αὐταῖς ἰκανότητα νὰ ἐκφράζωσι διαφοροὺς γραμματικὰς σχέσεις διὰ τοῦ ἐκάστοτε φωνήεντος, μέγα καὶ σχεδὸν ἀδιάβατον ἐσθῆρικται χάσμα μεταξὺ τῆς Σημιτικῆς ὁμοειδίας καὶ πασῶν τῶν λοιπῶν γλωσσῶν. Διότι ἐφ' ὅσον ἡ ἱστορία τῶν γλωσσῶν τούτων ἐπιτρέπει ἡμῖν νὰ ἐκτείνωμεν τὸ βλέμμα, παρατηροῦμεν ὅτι ἡ παραλλαγή τῶν φωνηέντων τῶν ριζῶν τῶν Σημιτικῶν γλωσσῶν εἶναι τὸ ἔσχατον εἰς ὃ δυνάμεθα νὰ ἔλθωμεν κατὰ τὰς ἐρεῦνας ἡμῶν, καὶ ὅτι ἡ μνημονευθεῖσα σημασιολογικὴ μεταβολὴ συνάπτεται μετὰ τῆς φωνητικῆς παραλλαγῆς ἀπ' εὐθείας καὶ ὀργανικῶς. Δὲν κεῖται ἄρα ἐν τούτοις ὅπως ἐν τοῖς ἀναλόγοις φαινομένοις τῶν Ἰαπετικῶν γλωσσῶν εὐφω- νικὴ τις κατὰ πρῶτον ἀλλοίωσις, ἣτις μετέπειτα ἐγένετο φορεὺς σημασιολογικῶν διαφορῶν. Ἐπιστάμεθα λ.χ. τίνος ἕνεκα τὸ στελ (στέλλω) ἐγένετο σταλ (ἔσταλμαι, ἐστάλην), τίνος ἕνεκα τὸ οἰεῖ ἐγένετο ι, λ.χ. εἶδος οἶδα ἰδέα ἰδμεν κλπ., καὶ ὅτι ἐν τοῖς οὕτω διὰ φωνητικούς λόγους προκύψασι διαφοροὶς τύποις, ὅπου βραδύτερον ἀπεβλήθησαν αἱ καταλήξεις, τὰ διάφορα φωνήεντα ταῦτα ἀνέλαβον τὸ καθῆκον νὰ παριστῶσι τὴν διαφορὰν ση-

μασίαν αὐτῶν· πρὸ βλ. ἔφυν καὶ εφύντ ὅθεν ἔφυν, ἔβαν-ἔβην καὶ εβάντ-ἔβαν, ἔγνων καὶ εγνοντ-ἔγνον· τοὺς ἀρχαίους τύπους ἔγνον ἐδύν κττ. εὐρίσκομεν ἐν τοῖς ἀρχαιοτάτοις μνημείοις τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, τοὺς δὲ ἔτι ἀρχαιοτέρους εβαντ, -εγνοντ, -εδυντ κττ. ἀνευρίσκομεν μόνον παραβάλλοντες τοὺς ἐν τῇ Ἑλληνικῇ παραδοθέντας πρὸς τοὺς ἀντιστοίχους τῶν ἀδελφῶν γλωσσῶν, τ'. ἔ. πάντοτε διὰ τῆς ἱστορικῆς ἐρεῦνης καὶ συγκρίσεως. Ἄλλ' οἱ περὶ τὰς Σημιτικὰς γλώσσας ἀσχολούμενοι δὲν δύνανται διὰ τῶν ἱστορικῶν καὶ συγκριτικῶν ἐρευνῶν αὐτῶν ν' ἀνέλθωσιν εἰς ἀνάλογον ἐρμηνείαν τῶν μνημονευθέντων Σημιτικῶν φαινομένων, εἰς ὧν τὴν διαλεύκανσιν μέχρι τοῦδε οὐδ' ἐλπίς κἂν φαίνεται· ἐνιαχοῦ δὲ μόνον φαίνονται σαφῶς τὰ ἔχνη συμβολικῆς τιнос χρήσεως τῶν φωνηέντων· λ. χ. ἀπέναντι τοῦ ἰσχυροῦ ἀνοικτοῦ α ἔχουσιν ἐνίοτε τὰ ἀσθενέστερα φωνήεντα ι καὶ υ ρίζης τινὸς τὴν λειτουργίαν νὰ παραστήσωσι σημασίαν ἥττον ζωηράν καὶ μεταβατικήν· π.χ. ὁ φόνος ὡς πρᾶξις ἐκφράζεται διὰ τοῦ qatala, τούναντίον δὲ αἱ καταστάσεις τοῦ περίλυπον ἢ ὠραῖον εἶναι διὰ τοῦ 'hazina, 'hazuna. Ἰδιαιτέρως μάλιστα παρατηρεῖται ὅτι παρὰ πᾶν ἐνεργητικὸν ῥῆμα, λ. χ. qatala, ὑπάρχει ἀνάλογον παθητικόν, ὅπερ ὅπως τὸ qutila σχηματίζεται διὰ τῶν ἀσθενεστέρων φωνηέντων ι καὶ υ. Ἄλλ' ἐλάχιστα εἶναι τὰ παράγωγα ἐκ Σημιτικῶν ριζῶν, ἅτινα δύνανται ν' ἀναχθῶσιν εἰς τὴν συμβολικὴν ταύτην ἀρχήν. Ὁ δὲ τρόπος τῆς γενέσεως τῶν λοιπῶν εἶναι ἄλλοτεν εἰσέτι καὶ σφόδρα δύσκολον πρόβλημα.

Τὸ τριπλοῦν τῶν συμφώνων τῶν ριζῶν εἶναι οὕτω θεμελιῶδες γνώρισμα πασῶν τῶν Σημιτικῶν γλωσσῶν· ἀλλ' ὅμως ὑπάρχουσι καί τινα προσοχῆς ἄξια σημεῖα δεικνύοντα, ὅτι τὰ τρία σύμφωνα ταῦτα εἶναι προῖον ἱστορικῆς ἐξελιξέως. Ἰνα δ' ἐπιτευχθῇ ἡ ἀπαιτουμένη τριάς, ἐδιπλασιάσθη ἐν τισι ρίζαις ἐν καὶ τὸ αὐτὸ σύμφωνον, ἐν ἄλλαις δὲ τὸ ἐν τῶν τριῶν συμφώνων εἶναι λίαν ἀσθενὲς φθόγγος, τρόπον τινὰ παραπληρωματικὸν εἰς ἀποφυγὴν τῆς χασμωδίας ἢ εἶναι ἡμίφωνον, ὅπερ, ὡς φαίνεται, ἀνεπτύχθη

ἐξ ἀρχαιοτέρου φωνήεντος. Ἐπειτα ὑπάρχουσι συμπλέγματα ρίζων ὁμοίας περίπου σημασίας, αἵτινες ἔχουσι κοινὸν ἐν ἧ καὶ δύο σύμφωνα, ὥστε δὲν φαίνεται δύσκολος ἡ παραδοχή, ὅτι τὸ τρίτον προσετέθη βραδύτερον ὡς προσδιοριστικὸν τῆς ρίζης, τ'. ἐ. ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ καταστήσαι διάφορον γλωσσικῶς γενικὴν τινα σημασίαν πρότερον δι' ἀμφοτέρων ἐκφραζομένην. Ὑπὸ τοιούτων δὲ σκέψεων ἀγόμενοι καὶ ὁρμώμενοι ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐκ τῶν προτέρων τεθείσης, ὅτι ἡ τριφθογγία δὲν δύναται νὰ εἶναι τὸ ἀρχαῖον, ἀπεπειράθησαν διάφοροι ὀνομαστοὶ λόγιοι ν' ἀναγάγῃσι τὰς ρίζας ταύτας εἰς ἀρχαιότερον, ἀπλούστερον τύπον, ἐξ οὗ σὺν τῷ χρόνῳ κατὰ μικρὸν προέκυψαν. Ἀλλὰ παρὰ πάντα ταῦτα δὲν ἐπετεύχθη εἰσέτι, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, εὐαρεστοῦσα ἐρμηνεία τοῦ διακόσμου τῶν Σημιτικῶν γλωσσῶν. Κατέστησαν δὲ μόνον σφόδρα πιθανόν, ὅτι ἡ καθολικὴ ἐπικράτεια τῶν τριφθόγγων ριζῶν στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἀνοργάνου καὶ αὐθαιρέτου ἐκτάσεως ἀναλογίας τινός, ἐπίδοσιν μεγάλην λαβούσης, καὶ ὅτι αἱ ρίζαι πρὸ τοῦ προσλάβωσι τὸν νῦν αὐτῶν τύπον, διήνυσαν κατὰ μέγιστον μέρος μεσάζουσάν τινα βαθμίδα, ἐν ᾗ ὡς παράγωγα ὀνόματα ἐθεωροῦντο. Διότι οἱ ῥηματικοὶ τύποι ἐν ταῖς Σημιτικαῖς γλώσσαις παρέχουσι πολλὰ ἔχνη δεικνύοντα, ὅτι οὗτοι προῆλθον ἐξ ὀνοματικῶν τύπων καὶ τοῦτο πολὺ μᾶλλον ἀπ' εὐθείας καὶ ἀμεσώτερον ἢ ὅσον δύναται τοῦτο νὰ συναχθῇ ἐν ταῖς Ἰαπετικαῖς γλώσσαις ἐκ τῆς κατασκευῆς τοῦ Ἰαπετικοῦ ῥήματος.

Καθόλου δὲ διαφέρει οὐσιωδῶς ὁ διάκοσμος τοῦ Σημιτικοῦ ῥήματος ἀπὸ τοῦ Ἰαπετικοῦ. Διότι διακρίνονται μὲν καὶ ἐν τῷ Σημιτικῷ ῥήματι ὁμοίως τρία πρόσωπα, τὸ πρῶτον, τὸ δεύτερον καὶ τὸ τρίτον, καὶ τρεῖς ἀριθμοί, ἐνικός, διικός καὶ πληθυντικός, καὶ αἱ προσωπικαὶ καταλήξεις σχηματίζονται κατὰ μέγα μέρος, ὅπως καὶ ἐν τῇ Ἰαπετικῇ γλώσσῃ, διὰ τῆς προσκολλήσεως ἀντωνυμικῶν στοιχείων εἰς τὴν ῥηματικὴν ρίζαν. Ἀλλ' ἐν τῷ δευτέρῳ καὶ τρίτῳ προσώπῳ προστίθεται καὶ ἑτέρα τις διαφορὰ κατὰ τὸ γένος τοῦ προσώπου, περὶ οὗ λέγεται τι. Ἐντεῦθεν λ. χ. τὸ αὕτη ἀπέκτεινε λέγεται

qatalat, τὸ δὲ οὗτος ἀπέκτεινεν ἀπλῶς qatala. Ἄλλ' ἔτι μᾶλλον ἐπαυξάνει τὴν διαφορὰν τῶν Σημιτικῶν γλωσσῶν ἀπὸ τῶν Ἰαπετικῶν τοῦτο, ὅτι ἡ σπουδαιότης ἔννοια τοῦ χρόνου ἐκφράζεται ἐν ταῖς Σημιτικαῖς γλώσσαις παντάπασι διαφόρως ἢ ἐν ταῖς Ἰαπετικαῖς. Ἡ διὰ τῆς γλώσσης διάκρισις τῶν τριῶν τοῦ χρόνου σημεῖων, τοῦ παρελθόντος, τοῦ ἐνεστώτος καὶ τοῦ μέλλοντος, ἡ προσπίπτουσα ἡμῖν ὥς τι δεδομένον, ὥς ὑπὸ τῆς φύσεως τρόπον τινὰ οὕτω καθωρισμένον, εἶναι ὅλως ἄλλοτρία τῶν Σημιτικῶν γλωσσῶν, αἵτινες ἀντ' αὐτῶν δύο μόνον χρόνους μεταχειρίζονται, καὶ τούτους πολλαχῶς ἀνταλλάσσουν καὶ οὐδαμῶς ἀκριβῶς ἀπ' ἀλλήλων διαστέλλουσι, πλὴν τοῦ ὅτι ὁ μὲν ἕτερος ἐκφράζει πρὸ πάντων τὴν τετελεσμένην, ὁ δὲ λοιπὸς τὴν ἀτελεῖ πρᾶξιν. Κατ' αὐτὰ ἄρα ἐμφαίνουσιν οἱ χρόνοι οὗτοι τὸ χρονικὸν ποιὸν τῆς πράξεως, οὐχὶ δὲ τὸ χρονικὸν σημεῖον αὐτῆς, καὶ ἄνευ τινὸς διαφορᾶς παραλαμβάνονται εἰς δῆλωσιν τούτου καὶ ἐν τῷ παρελθόντι καὶ ἐν τῷ παρόντι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι (πρβλ. ἔτρωγα ἔφαγα, καὶ θά τρώγω θά φάγω). Ὁ παρακείμενος δ' εἶναι ὁ πρωτογενὴς χρόνος καὶ τὰ πρόσωπα ἐν αὐτῷ ἐκφράζονται διὰ προσθήκης ἀντωνυμικῶν στοιχείων, ὁ δὲ παρατατικὸς (ἐνίοτε μέλλων ὀνομαζόμενος) ἔχει εἰς δῆλωσιν τῶν ἀριθμῶν τὰς αὐτὰς τῷ ὀνόματι καταλήξεις καὶ ἐμφαίνει τὸ πρόσωπον καὶ τὸ γένος διὰ προθημάτων. Οὕτω π.χ. τὰ τρία ἐνικά πρόσωπα τοῦ ἀρσενικοῦ γένους λέγονται aqtulu, taqtulu καὶ jaqtulu, τὰ δὲ τρίτα θυϊκά ἀρσενικοῦ καὶ θηλυκοῦ γένους yaqtulāni καὶ taqtulāni καὶ τὰ πληθυντικά yaqtulūna καὶ yaqtulna. Τῷ παρατατικῷ δ' ἀνήκει ὑποτακτικὴ καὶ προστακτικὴ καὶ τινες ἔτι σχηματισμοὶ ὁμοιάζοντες πρὸς ἑγκλισιν. Ἄλλ' ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν πλοῦτον τῶν συνθετικῶν καὶ ἀναλυτικῶν τύπων τῶν δηλούντων τὰς ἐγκλιτικὰς σχέσεις, αἵτινες τὸ μὲν ἀρχαίῳθεν ὑπῆρχον ἐν τῇ Ἰαπετικῇ γλώσσῃ, τὸ δὲ ἀνεπτύχθησαν ἔπειτα ἐν ταῖς ἐπὶ μέρους ἀπογόνους αὐτῆς, τὸ Σημιτικὸν ῥῆμα μετὰ τῶν ὀλίγων καὶ πενιχρῶν ἐγκλίσεων αὐτοῦ ὑπολείπεται σφόδρα, προτιμᾷ δὲ νὰ διακρίνη ὅσον ἔνεστι

πλείστα εἶδη συζυγιῶν, νὰ καθορίζῃ ἀκριβέστερον τὸν τρόπον πράξεώς τινος, ἂν δηλ. εἶναι μεταβατική, μεταβιβαστική (πρβλ. ποτίζω, ἐμβιδάζω, κττ. παρὰ τὸ πίνω, ἐμβαίνω), ἐπιτατική, θαμιστική, ἐναρκτική, ἀντανakλωμένη κττ. Οὕτω λ. γ. qatala σημαίνει ἀπέκτεινεν, qattala δὲ ἀπέκτεινε σκοπίμως, ἐδολοφόνησεν, qāṭala ἀπεπειράθη κτεῖναι, aqṭala ἐβούλευσε φόνον, ἐκέλευσε κτεῖναι, inqatala = ἔκτεινεν ἑαυτόν, κττ. Πᾶν ῥῆμα τῆς Ἀραβικῆς γλώσσης δύναται, τοῦλάχιστον θεωρητικῶς, νὰ σχηματισθῇ οὕτω κατὰ πεντεκαίδεκα συζυγίας· καὶ σχεδὸν δωδεκάς ὅλη τούτων εὐρίσκεται ἀληθῶς μετὰ τῶν ἀντιστοίχων παθητικῶν ἐν ἰκανῶς πολλῇ χρήσει. Ἄλλ' ἐν ταῖς λοιπαῖς Σημιτικαῖς γλώσσαις τὸ σχῆμα τοῦτο δὲν εἶναι οὕτω τελείως ἀνεπτυγμένον. Πρὸς δὲ τούτοις πᾶσα συζυγία τούτων ἔχει παρ' ἑαυτὴν ἀνάλογα ῥηματικά οὐσιαστικά καὶ ἐπίθετα ἢ ἀπαρέμφата καὶ μετοχές.

Καὶ ἐπὶ τῶν ὀνομάτων δ' αὐτῶν διαστέλλουσιν οἱ Σημίται δύο μόνον γένη, τὸ ἀρσενικὸν καὶ τὸ θηλυκόν. Ὡς εἰκὸς δ' ἔχει τὸ Σημιτικὸν ὄνομα τρεῖς ἀριθμοὺς ὅπως καὶ τὸ ῥῆμα αὐτῶν. Ἄλλ' ὑπάρχει σχεδὸν τελεία ἔλλειψις πτωτικῶν καταλήξεων, καὶ μόνῃ ἢ Ἀραβικῇ διακρίνει ἐνίοτε μεταξὺ αἰτιατικῆς καὶ ὀνομαστικῆς ἢ μεταξὺ ὀνομαστικῆς, γενικῆς καὶ αἰτιατικῆς· διαφωνοῦσι δ' οἱ λόγιοι εἰσέτι, ἂν ἡ διάκρισις αὕτη προσεγένετο ἰδιαιτέρως τῇ Ἀραβικῇ γλώσσῃ βραδύτερον, ἀφοῦ ἐχωρίσθη τῶν λοιπῶν Σημιτικῶν γλωσσῶν, ἢ ἂν ἦτο ἀρχαία κληρονομία ἀποβληθεῖσα ἐκ τῶν ἄλλων καὶ διασωθεῖσα ἐν μόνῃ τῇ Ἀραβικῇ. Ἡ τελευταία γνώμη φαίνεται πιθανωτέρα.

Τὸ συνδετικὸν δὲ ῥῆμα εἰμὶ παραλείπεται ἐν ταῖς Σημιτικαῖς γλώσσαις κανονικῶς, ὥστε ἀντὶ τῆς φράσεως ὁ ἀνὴρ ἐστὶ καλὸς λέγεται ἀπλῶς ὁ ἀνὴρ καλὸς (πολλάκις μετ' ἰδιαιτέρου τινὸς ἐπιθετικοῦ τύπου δηλοῦντος ὅτι τὸ ἐπίθετον κεῖται ὡς κατηγορούμενον οὐχὶ ὡς προσδιορισμὸς) ἢ ὁ ἀνὴρ οὗτος καλός. Πρὸς δὲ τούτοις αἱ Σημιτικαὶ γλώσσαις εἶναι ἐνδεεῖς συνδέσμων καὶ μορίων.

Τοῦτο δὲ καὶ ἡ ἔλλειψις ἐγκλίσεων τοῦ ῥήματος ἐρμηνεύουσι τὸ φαινόμενον, ὅτι ἡ κατασκευὴ τῶν προτάσεων αὐτῶν ἔχει ἰδιαζόντως ἀπλοῦν καὶ ἄχομφον χαρακτῆρα. Τὸν λόγον δηλονότι αὐτοῦ περιβάλλει ὁ λαλῶν Ἰαπετικὴν τινα γλῶσσαν διὰ προτάσεων ἀπεστρογγυλωμένων καὶ πολυμελῶν, τούναντιον δὲ ὁ Σημίτης παρατάσσει τὰς προτάσεις αὐτοῦ ἐν χαλαρᾷ ἀκολουθίᾳ καὶ μόνον ἐνίοτε παρεμβάλλει τὸ καὶ ἢ τὸ ἀλλὰ. Καὶ τέλος ἡ αὐτὴ ἀκίνησις καὶ δυσκαμψία ἡ τοσοῦτον σφόδρα ἐμποδὼν γινομένη ἐν τῇ σχηματισμῷ τῶν προτάσεων, παρατηρεῖται καὶ ἐν τῇ σημασιολογικῇ ἐξελέξει τῶν Σημιτικῶν γλωσσῶν. Ἐνῷ δηλ. χαρακτηριστικὸν τοῦ ἡμετέρου λόγου εἶναι, ὅτι ἡμεῖς πολλὰς λέξεις, οἷον καταλαμβάνειν, ὑπερασπίζειν, συγχωρεῖν κτ. οὕτως ἀκριβῶς παραλαμβάνομεν εἰς τὸν καθ' ἡμέραν λόγον, ὥσπερ μηδέποτε ἐσήμαινον ἄλλο ἢ τὸ νῦν ὑφ' ἡμῶν νοούμενον ἥτοι (νοεῖν, βοηθεῖν, συγγινώσκειν) καὶ οὐδαμῶς σκεπτόμεθα οὐδ' ἐνθυμούμεθα τὰς ἐν αὐταῖς μεγάλας ἢ καὶ παραδόξους μεταφοράς, αἱ μεταφοραὶ ἐν ταῖς Σημιτικαῖς λέξεσιν, ὅσας τούτων μεταφορικὴ γίνεται χρῆσις, εἶναι συνηθέστατα ἱκανῶς καταφανεῖς καὶ δὲν δύνανται εὐκόλως νὰ περιπέσωσιν εἰς λήθην. Ἐκ τούτων δὲ αἱ γλῶσσαι τῶν Σημιτῶν εἶναι μᾶλλον γραφικαί, εἰκονικαί, ἰσχυραί, καὶ ζωηραὶ ἢ κατάλληλοι εἰς τὸ ἀκριβῶς διανοεῖσθαι, εἰς τὸ σκέπτεσθαι συνωδὰ ταῖς καθαφαῖς ἐννοίαις.

Εἶναι δὲ αἱ Σημιτικαὶ γλῶσσαι, καθ' ἃ ἤδη ἐλέχθη, πᾶσαι ἀνεξαιρέτως στενώτατα συγγενεῖς πρὸς ἀλλήλας καὶ ἰσως ἀρίστανται ἀλλήλων οὐχὶ πλέον ἢ ὅσον αἱ διάλεκτοι αἱ ὑπάρχουσαι ἐντὸς μιᾶς τινος Ἰαπετικῆς γλώσσης· ἔχουσιν ἄρα πρὸς ἀλλήλας μᾶλλον ὅπως ἡ Γερμανικὴ πρὸς τὴν Ὀλλανδικὴν καὶ Σουηδικὴν ἢ ὅπως ἡ Γερμανικὴ πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν καὶ Περσικὴν. Ἄλλ' ἐντεῦθεν δὲν πρέπει νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ὁ χωρισμὸς τῶν γλωσσῶν τούτων ἀπὸ τῆς κοινῆς πρώτης Σημιτικῆς μητρὸς ἐγένετο βραδύτερον τῆς Ἰαπετικῆς διασπάσεως. Διότι κατὰ πᾶσαν τὴν μακρὰν περίοδον τῆς ἱστορίας αὐτῶν τὴν διὰ γραπτῶν μνημείων μεμαρτυρημένην

αἱ Σημιτικαὶ γλῶσσαι ἀπεδείχθησαν πάντοτε στασιμώτεραι, ἤττον ἐπιδεκτικαὶ φθογγικῶν ἀλλοιώσεων καὶ ἀπωλειῶν, ἤττον γόνιμοι νέων λέξεων, νέων θεμάτων πρὸς σχηματισμὸν ἄλλων, νέων τύπων καὶ φαινομένων ριζῶν, ἢ αἱ γλῶσσαι τῆς ἡμετέρας ὁμοεθνίας. Δὲν ἀπαιτεῖται δ' ἕκτακτος εὐφυΐα, ἵνα τις ἐξεύρῃ, τουλάχιστον ἐν μέρει, τοὺς λόγους τοῦ φαινομένου τούτου. Ἦτοι ἐν τῷ γλωσσικῷ αἰσθήματι τῶν Σημιτῶν κεῖται σαφῶς καὶ συνειδητῶς πᾶσα ἀνεξαιρέτως λέξις ὡς τριάς ριζικῶν συμφώνων μετὰ τῶν ἀναπληρωτέων φωνηέντων, ἅτινα πάντα ἔχουσιν ὠρισμένην λειτουργίαν, προσδιορίζουσι τὴν ἔννοιαν τῆς ρίζης οὕτως ἢ ἄλλως, διό καὶ δὲν δύνανται ν' ἀλλοιωθῶσιν ἢ ἀνταλλαγῶσι πρὸς ἄλλα, εἰ δὲ μή, παραβαίνεται βέβαιος κανὼν καὶ ἐκλείπει τὸ καταληπτόν τῆς λέξεως.

Πρὸς δὲ τούτοις καθίσταται σχεδὸν ὅλως ἀδύνατος ἡ γένεσις νέων τύπων διὰ τοῦτο, ὅτι ἐν ταῖς Σημιτικαῖς γλώσσαις εἶναι σχεδὸν ἀνήκουστος ἡ κατηγορία τῶν συνθέτων, καθ' ὅσον ἐξ ἀρχῆς αἱ γλωσσικαὶ συνήθειαι τῶν Σημιτῶν δὲν ἀνέπτυξαν τὴν σύνθεσιν αὐτοτελῶν λέξεων, ὅπερ ἀποτελεῖ τὸ πρῶτον βῆμα πρὸς σχηματισμὸν νέων τυπικῶν στοιχείων. Ἐντεῦθεν διήκει διὰ πάσης τῆς Σημιτικῆς γλωσσικῆς ὁμοεθνίας ἀκαμφία καὶ στασιμότης τις. Ἀπ' αὐτῆς δὲ τῆς ἀρχαιοτάτης φάσεως τῆς ἐξελίξεως αὐτῶν—διότι ἐξέλιξιν, κατὰ μικρὸν γένεσιν, ἀνάγκη ἀπαραίτητος εἶναι νὰ ὁμολογήσωμεν προκειμένου καὶ περὶ τῶν Σημιτικῶν γλωσσῶν, εἰ καὶ κατ' ἀλήθειαν δὲν βλέπομεν αὐτὴν—προσέλαβον αἱ γλῶσσαι αὗται οὕτως ὠρισμένον, ἀτομικὸν χαρακτῆρα, ὥστε ἐκ τοῦ χρόνου ἐκείνου δὲν ἦσαν πλέον ἐκτεθειμέναι μεγάλαις ἀλλοιώσεσιν. Ἐν οὐδεμιᾷ δ' ἄλλῃ γλωσσικῇ ὁμοεθνίᾳ θὰ ἦτο καταληπτόν, ὅτι ἡ ἀρχαίχωτάτη καὶ τῇ πρωτογενεῖ ὁμοιοτάτη, ἡ πολυτυπωτάτη καὶ εὐφωνοτάτη διάλεκτος, ἡ παριστῶσα ἡμῖν τὸ πιστότατον ἀποτύπωμα τοῦ δι' ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης ἀνευρισκομένου πρωτοτύπου, εἰς ὃ ἀνάγονται πᾶσαι αἱ Σημιτικαὶ γλῶσσαι, ὅτι ἀκριβῶς ἡ διάλεκτος αὕτη παρεδόθη γραπτῶς ἐσχάτη πασῶν. Καὶ ὅμως τοῦτο ἀληθῶς

συμβαίνει ἐν ταῖς Σημιτικαῖς γλώσσαις. Ἡ δόκιμος δηλ. Ἀραβική, ἡ ἀρχαῖκωτάτη τῶν Σημιτικῶν διαλέκτων ἐμφανίζεται ὡς γραπτὴ γλῶσσα ἐν τῇ φιλολογίᾳ ἐν χρόνοις κατὰ χίλια πεντακόσια ἢ καὶ δύο χιλιάδας ἔτη νεωτέροις τῶν ἀρχαιοτάτων Ἑβραϊκῶν καὶ Ἀσσυριακῶν μνημείων. Ἀλλὰ σημειωτέον ὅτι πολὺ πιθανὴ εἶναι ἡ δοξασία, ὅτι ἡ γνώστη ἡμῖν Ἑβραϊκὴ γλῶσσα δὲν εἶναι κατὰ πάντα πιστὴ εἰκὼν τῆς γλώσσης ἐκείνης, ἥτις ἐλαλεῖτο ὑπὸ τῶν Ἑβραίων ἀρχαίῳθεν, ἀλλ' ὅτι μᾶλλον καὶ νεώτεροι σχηματισμοὶ ἐκ τῆς δημώδους λαλούμενης εἰσεχώρησαν εἰς αὐτήν, καὶ ὑπὸ τῶν Γραμματικῶν, οἷς ὀφείλεται ἡ παράδοσις τῆς γλώσσης ταύτης, ἐγένοντο αὐθαίρετοι μεταβολαὶ αὐτῆς. Αἱ δὲ σήμερον λαλούμεναι δημώδεις Σημιτικαὶ γλῶσαι φαίνονται ὁμοιάζουσαι πῶς ταῖς νεωτέραις Ἰαπετικαῖς, καθ' ὅσον καὶ αὗται περιέπεσον εἰς βραχύνσεις λέξεων, εἰς ἀποβολὴν κλιτικῶν καταλήξεων καὶ εἰς τὴν ἐπισχίασιν ἐτυμολογικῶς συνδεομένων στοιχείων· ἀλλ' ὅμως πάντα ταῦτα τὰ φαινόμενα ἀνεπτύχθησαν ἐν αὐταῖς πολὺ ὀλιγώτερον ἢ ἐν ταῖς Ἰαπετικαῖς γλώσσαις. Ὑπὲρ πάσας δὲ τὰς ἄλλας Σημιτικὰς διαλέκτους ἡ νεωτέρα Συριακὴ ἡ λαλούμενη ἐν Ὠρουμιά· ὁμοιάζει πῶς πρὸς τὰς ἀναλυτικὰς Ἰαπετικὰς γλώσσας, μάλιστα ὁ ἀναλυτικὸς τρόπος εἶναι ἐνταῦθα πολὺ μᾶλλον ἀνεπτυγμένος ἢ ὅσον πρὸ ὀλίγων ἔτι ἐτῶν ὑπελαμβάνετο δυνατόν ὑπὸ τῶν Σημιτολόγων. Ἀλλ' ἐν τῇ ἀναλυτικῇ τούτῳ τρόπῳ τῆς γλωσσικῆς ἐξελίξεως αὕτη ἡ μήτηρ τῆς νέας Συριακῆς, ἡ Ἀσσυριακὴ, προέλαβεν ὑπερβαῖσα πάσας τὰς συγχρόνους καὶ ἀρχαίας Σημιτικὰς διαλέκτους, ἴσως διὰ τοῦτο ὅτι ὑπέστη τὴν ἐξαλλοιωτικὴν ἐπίδρασιν τῶν ξένων λαῶν καὶ τῶν ξένων πολιτισμῶν, οἵτινες περιέκλειον τὴν Συρίαν καὶ ἐπανειλημμένως κατέκλυσαν αὐτήν.

Δυνάμεθα δὲ νὰ ἐλπίζωμεν ὅτι ἀκριβέστεραι περαιτέρω ἔρευναι θὰ ἐπιχύσωσι νέον φῶς ἐπὶ πολλὰ σημεῖα τῆς ἱστορίας τῶν Σημιτικῶν γλωσσῶν, σκοτεινὰ ἔτι σήμερον. Ἰδιαίτερος δὲ μάλιστα ὡς πρὸς τὴν παλαιοτάτην ἱστορίαν τῶν Σημιτικῶν γλωσσῶν δυνάμεθα νὰ προσδοκῶμεν μέγα ὄφελος ἐκ τῆς προβαίνουσας ἐπιδόσεως

τῶν ἐρευνῶν τῶν Χαμιτικῶν γλωσσῶν τῆς βορείου Ἀφρικῆς, αἵτινες ἀναντιλέκτως εἶναι συγγενεῖς ταῖς Σημιτικαῖς. Ἡ δὴλῳσις τοῦ θηλυκοῦ γένους διὰ τοῦ ἐπιθήματος *t*, ὁ σχηματισμὸς τῶν μεταβιβαστικῶν ῥημάτων διὰ τοῦ *s*, ἡ ὁμοιότης τῶν προσωπικῶν ἀντωνυμιῶν καὶ τινων ἀριθμητικῶν, ταῦτα καὶ τινα ἄλλα κοινὰ ταῖς Σημιτικαῖς καὶ Χαμιτικαῖς γλώσσαις δύνανται νὰ ἐρμηνευθῶσιν μόνον ὅταν ὑποτεθῇ κοινὴ τούτων καταγωγὴ. Ἀλλὰ ῥητέον, ὅτι ἡ ἀρχαία αὕτη συνάφεια τῶν δύο τούτων ὁμοεθνῶν ἐχαλαρώθη, ὥς φαίνεται, λίαν ἐνωρίς, διότι καὶ ὁ τῶν λέξεων θησαυρὸς καὶ ἡ γραμματικὴ αὐτῶν εἶναι καθόλου εἰπεῖν σφόδρα διάφορος, καὶ ἂν τις ἔτι λάβῃ πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ἀρχαίαν Αἰγυπτιακὴν, τὴν ἀρχαιοτάτην γνωστὴν μέχρι τοῦδε γλῶσσαν τῆς Χαμιτικῆς ὁμοεθνίας, ἣ καὶ πάσης τῆς γῆς, ἐπειδὴ αἱ ἀρχαιόταται ἱερογλυφικαὶ ἐπιγραφαὶ ἀνέρχονται μέχρι τῆς τετάρτης π. Χ. χιλιετηρίδος.

Κατ' αὐτὴν δὲ τὴν ἐξωτερικὴν αὐτῆς θέσιν εἶναι ἡ Αἴγυπτος ἀξιοσημείωτος χώρα, ἡ ἔδρα τοῦ ἀρχαιοτάτου πολιτισμοῦ ἐξ ὧν ἡ ἱστορία μνημονεύει. Εἶναι λωρὶς γῆς στενὴ ἀλλὰ κατὰ τὸ βόρειον ἄκρον αὐτῆς δίχην ῥιπιδίου ἢ δέλτα κεφαλαίου (διὸ καὶ Δέλτα) ἐξαπλουμένη, θαυμασίως χλοερὰ διὰ τὰς κανονικὰς ὑπερεκχειλίσσεις ἐνὸς καὶ μόνου ποταμοῦ, ὅστις φαίνεται ὅτι οὐδὲν ἔχει παραπόταμον, χαραχθεῖσα ἐν τῷ μέσῳ τῶν μεγίστων ἐρήμων τῶν ἐκτεινομένων ἀπὸ τῶν ἀκτῶν τοῦ Ἀτλαντικοῦ Ὠκεανοῦ μέχρι τοῦ οὐδοῦ τῶν Ἰνδιῶν· τοσοῦτο δὲ πυκνῶς κατωκημένη καὶ εὐφορος, ὥστε ἡδυνήθη νὰ παραγάγῃ περίσσειαν ἐργατικῶν δυνάμεων, ἣν ἀνεγείρῃ οἰκοδομήματα ἀνεφίκτου ἀλλαχοῦ διαρκείας καὶ μεγαλοπρεπείας, ἅτινα διὰ τὴν τελείαν ξηρασίαν τοῦ κλίματος διετηρήθησαν μέχρι σήμερον ἀσυγκρίτως καλῶς. Ἐπὶ τῶν μνημείων τούτων οἱ Αἰγύπτιοι, ἐμμανεῖς ἐρασταὶ τῆς ἱστοριογραφίας, μετ' ἀνηκούστου διεξοδικότητος τὸ μὲν δι' εἰκόνων παρέστησαν, τὸ δὲ διὰ λέξεων κατέγραφαν τὰ συμβάντα τοῦ πολιτικοῦ καὶ τὰς πράξεις τοῦ ἰδιωτικοῦ αὐτῶν βίου, καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν ἴστατο πρὸ τῶν ὁμμάτων τοῦ κόσμου ἐπὶ χιλιάδας ἐτῶν καὶ ἔμελλε

νὰ προσελκύη τοὺς ἀναγνώστας, ἂν μὴ ἡ κλείς τῆς γραφῆς, ἣν μετεχειρίζοντο οἱ Αἰγύπτιοι, εἶχεν ἐξαφανισθῇ κατὰ τοὺς πρώτους σχεδὸν χρόνους τῆς ἡμετέρας χρονολογίας, μέχρις οὗ ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς αἰῶνι ἐπανηυρέθη διὰ τῆς ὀξυνοίας καὶ τῆς ἐπιμελείας ἀκαταπονήτων τινῶν ἐρευνητῶν, ἐν οἷς τὴν πρώτην κατέχει τάξιν ὁ Champollion. Ἡ ἀνάγνωσις δὲ τῆς ἀρχαίας Αἰγυπτιακῆς, εἰ καὶ μήπω τετελεσμένη καθ' ὁλοκληρίαν, οὐχ ἤττον τοσοῦτον ἀναντιλέκτως ἔχει προβῇ, ὥστε δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν καθαρῶτα τὴν φύσιν καὶ τὸν διάκοσμον τῆς γλώσσης ταύτης. Ἐν ταύτῃ οὐδὲν ἄλλο εὐρίσκομεν ἢ ἀρχαιοτέραν φάσιν τῆς Κοπτικῆς γλώσσης, ἣτις ἐξέλιπε μὲν πρὸ τριῶν ἢ τεσσάρων ἑκατονταετηρίδων διὰ τὴν μεγάλην ἐπίδοσιν τῆς Ἀραβικῆς ἐν τῇ Βορείῳ Ἀφρικῇ, ἀλλ' ἤς σφύζονται σπουδαῖα λείψανα Χριστιανικῆς φιλολογίας ἱκανῶς ἐκτενῇ καὶ καταγόμενα ἐκ τῶν πρώτων Χριστιανικῶν χρόνων. Μεταξὺ δὲ τῆς νεωτέρας ταύτης φάσεως τῆς γλώσσης τῆς γεγραμμένης ἐν ἀλφαβητῷ ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ παρειλημμένῳ καὶ καταλήλως μετερρυθμισμένῳ καὶ τῆς ἀρχαίας Αἰγυπτιακῆς τῆς ἐπὶ τῶν ἱερογλυφικῶν μνημείων ὑπάρχουσι σχετικῶς μικραὶ καὶ ἀσήμαντοι μόνον διαφοραὶ· διότι ἡ ἐκτάκτως ἀπλῇ τῆς γλώσσης ταύτης κατασκευὴ διεφύλαξεν αὐτὴν ἀπὸ καθολικωτέρων ἀλλοιωσεων. Πρὸς δὲ τούτοις ἔχομεν καὶ μεσάζουσάν τινα μεταξὺ τούτων γλωσσικὴν φάσιν, ἣτοι τὴν γλῶσσαν τῶν μνημείων ἐκείνων, ἅτινα κοινῶς καλοῦνται ἱερατικὰ καὶ δημοτικὰ διὰ τὸ εἶδος τῆς γραφῆς, νεωτέρου καὶ ἀπλουστεροῦ τύπου τῶν ἱερογλυφικῶν, καὶ εἶναι γεγραμμένα ἐπὶ κυλίνδρων ἐκ παπύρου. Κατάγονται δ' ἐκ τῶν πέντε ἢ ἑξ αἰώνων π. Χ. καὶ παρέχουσιν ἀναμφηρίστως τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν τῶν χρόνων ἐκείνων.

Μετὰ τῆς Αἰγυπτιακῆς δ' ἐσυγγένεον παλαιότατα, καθ' ἃ πιστεύεται, ἄλλαι τινὲς Ἀφρικανικαὶ γλῶσσαι, αἵτινες διαιροῦνται εἰς δύο τάξεις, τὴν Αἰθιοπικὴν ἐν τῇ Ἀθησινίᾳ καὶ ταῖς πρὸς δυσμὰς καὶ ἀνατολὰς αὐτῆς χώραις, ἣ ἀνήκει ἡ τῶν Αἰθιόπων γλῶσσα τῆς Συμαλίας, Γάλλας, Ἀγανῆς, Δαγκαλῆς, τοῦ Σώχου

κλπ., καὶ τὴν Λιθυκὴν ἢ Βαρβαρικὴν, ἐν ἣ μνείας ἰδιαιτέρας ἀξία εἶναι ἢ γλῶσσα τῶν Καθύλων, Τουαρέγων καὶ Ταμασέκων.

Ἦν δ' ἡ Αἰγυπτιακὴ γλῶσσα γραμματικῶς ἐσχάτως ἀπλῆ, δύνανται τις νὰ εἴπῃ πενιχρότατα ὀργανωμένη. Αἱ ρίζαι αὐτῆς—αἵτινες, ὅπως ἡμεῖς βλέπομεν αὐτάς, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἦσαν μονοσύλλαβοι—ἐλαμβάνοντο ἀμέσως καὶ ὡς λέξεις, καὶ μάλιστα ἠδύναντο ρίζαι τινὲς νὰ παραληφθῶσιν ἅμα ὡς ῥήματα, ὡς οὐσιαστικά ἢ ὡς ἐπίθετα, ὅπως καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν Σινῶν, λ. χ. ankh=ζῆν, ζωή, ζῶν, sekhi=γράφειν, γραφή, γραφεύς· ἄλλαι δ' ὅμως μόνον ὡς ὀνόματα ἢ ῥήματα. Αἱ δὲ ρίζαι τῆς δευτέρας κατηγορίας ἔχουσι πρὸ αὐτῶν προσκείμενον ἄρθρον τι, ὅπερ πολλάκις συνάπτεται μετ' αὐτῶν στενῶς, ἀλλ' οὐδέποτε ὡς ἀναπόσπαστον τούτων στοιχείων. Ἡ κλίσις ἐλλείπει, καὶ τὸ ἀντικείμενον καὶ αἰλοιπαὶ πτωτικαὶ σχέσεις ἐκφράζονται διὰ προθέσεων. Ἐν τῷ ῥήματι δὲ διακρίνονται πλείονα συζυγιῶν εἶδη καὶ τὰ πρόσωπα σημαίνονται δι' ἀντωνυμικῶν καταλήξεων, αἵτινες φαίνονται χαλαρῶς προσκείμεναι, καὶ ἐν τῷ γ' προσώπῳ δύνανται νὰ παραλειφθῶσιν, ὅταν τὸ ὑποκείμενον τοῦ ῥήματος ἐκφράζεται δι' ὀνόματος. Διὰ προτασσομένων βοηθητικῶν ῥημάτων ἐκφράζονται πως, ἀλλὰ πάντοτε περιωρισμένως, αἱ ἐγκλίσεις καὶ οἱ χρόνοι. Ἄλλ' αἱ ἀντωνυμικαὶ καταλήξεις αἱ προσκολλώμεναι τῷ ῥήματι καὶ δηλοῦσαι τὸ ὑποκείμενον λαμβάνουσι πρὸς τούτοις προστιθέμεναι τοῖς ὀνόμασιν ἄλλην λειτουργίαν, ἥτοι δηλοῦσι τὴν κτῆσιν· λ. χ. ran-i σημαίνει «ὀνομάζω» καὶ «τὸ ἐμὸν ὄνομα», κατὰ λέξιν πάντως=«ὀνομάζειν-ἐμὸν», λαμβάνει δὲ ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν σημασίαν ἐκ τῶν συμφραζομένων· ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ἀληθῆς διάκρισις μεταξὺ ὀνόματος καὶ ῥήματος δὲν ὑπάρχει ἐν τῇ Αἰγυπτιακῇ γλώσσῃ, Τοῦναντίον δὲ παρατηρεῖται διαστολὴ τῶν γενῶν εἰς ἀρσενικά καὶ θηλυκά ἐπὶ τοῦ ἐνικοῦ ἀριθμοῦ τοῦ ἄρθρου καὶ ἐπὶ τῶν ἀντωνυμιῶν. Τοῦτο δ' εἶναι σπουδαιότατον σημεῖον ὡς πρὸς τὸν χαρακτηρισμὸν τῶν Χαμιτικῶν γλωσσῶν. Ἐπὶ τούτου δὲ μάλιστα στηρίζεται ἡ ἀξίωσις

αὐτῶν, ἵνα χαρακτηρίζωνται ὡς γλῶσσαι κλινομένοιαι, καὶ οὕτω παρατάσσωνται ταῖς Ἰαπετικαῖς καὶ Σημιτικαῖς, ὡς αἱ τρεῖς γλωσσικαὶ ὁμοθνίαι, αἵτινες μόναι πάντα τὰ ὄντα τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ ἐξωτερικοῦ κόσμου διήρεσαν κατὰ τὰ γνωστὰ γένη. Ἄλλὰ καθολικῶς θεωρουμένη ἡ Αἰγυπτιακὴ γλῶσσα δὲν δύναται κατ' οὐδένα τρόπον νὰ παραβληθῇ ὡς ἴση πρὸς τοὺς δύο ἐκείνους τελειοτάτους γλωσσικοὺς τύπους, τούναντίον κατὰ μίαν μόνην βαθμίδα ὑπερέχει τῆς Σινικῆς. Πολλαὶ δὲ τῶν συντακτικῶν πλοκῶν αὐτῆς εἶναι ἐπ' ἴσης δυσκίνητοι καὶ ἐν μέρει οὐδὲ τοσοῦτον σαφεῖς καὶ καταληπτοὶ ὅσον αἱ τῆς Σινικῆς. Τούναντίον δὲ ἡ συγγένεια, ἣν πολλοὶ ὡμολόγησαν, τῆς ἀρχαιοτάτης Ἰαπετικῆς πρὸς τὴν ἀρχαιοτάτην Σημιτικὴν, οὐδεμίαν παρέχει ἐλπίδα ὅτι θὰ διαχύσῃ ποτὲ ἀπλετώτερον φῶς ἐπὶ τὴν ἱστορίαν εἴτε ἀμφοτέρων τῶν γλωσσικῶν ὁμοθνιῶν τούτων εἴτε μόνης τῆς ἐτέρας ἢ ἡ αὐτοτελῆς μελέτη ἐκατέρας τούτων.

Ἐκ τῶν τέως λεχθέντων καθίσταται ἀναντιλέκτως δῆλον ὅτι ἤδη ἐκ τῶν προτέρων φαίνεται ἀδύνατος ἡ γνώμη, καθ' ἣν ἡ Ἰαπετικὴ καὶ Σημιτικὴ γλῶσσα ἐξῆλθον ὁμοῦ ἐκ μιᾶς κοινῆς περιόδου ριζῶν καὶ ἀνέπτυξαν ἀπὸ κοινοῦ τὰ γραμματικὰ αὐτῶν συστήματα. Ἐὰν δὲ καθόλου ὑπάρχῃ συγγένειά τις τούτων, αὕτη δύναται ν' ἀναφέρηται εἰς μόνας τὰς ρίζας, καὶ μάλιστα ὡς πρὸς τὰς Σημιτικὰς ρίζας, μόνον εἰς τὸν παλαιότατον τύπον αὐτῶν, ὅτε αὗται δὲν ἦσαν πᾶσαι ἀνεξαιρέτως τρίφθογγοι. Περὶ τῶν σημείων ἄρα τῆς λεγομένης γλωσσικῆς ἐνότητος τῶν Ἰαπετικῶν καὶ Σημιτικῶν λαῶν, τότε μόνον θὰ δύνηται νὰ γίνηται λόγος, ὅταν διαλυθῇ τὸ σκότος τὸ ἀδιαλείπτως ἔτι ἐπικαθήμενον ἐπὶ τῶν ἀρχῶν τῆς ἱστορίας τῶν Σημιτικῶν γλωσσῶν, καὶ ὅταν διαχωρισθῶσι τὰ νεώτερα φαινόμενα τῶν γλωσσῶν τούτων ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων. Ἄλλ' ἀπέναντι διαφορᾶς οὕτω σπουδαίας καὶ καθολικῆς, οἷαν ἐδείξαμεν αὐτὴν ἐν τοῖς ἀνωτέρω, μικρὰν μόνον πειστικὴν δύναμιν ἔχουσιν αἱ ἐπιπόλαιοι ὁμοιότητες αἱ τέως παρατηρηθεῖσαι.

Εἶναι πολὺ ἐπαγωγὸν νὰ φαντάζεται τις ὡς ἐν κατ' ἀρχὰς ἔλον τὰς νῦν κεχωρισμένας Σημιτικὰς καὶ Ἰαπετικὰς γλώσσας. Ἐν τῷ

ὁμοίῳ δηλ. φυσικῷ καὶ πνευματικῷ ὁργανισμῷ τῶν λαῶν τῶν λαλούντων τὰς γλώσσας ταύτας, ἐν τῇ ἱστορικῇ θέσει αὐτῶν, οἷτινες ἀπαρτίζουσι τὰς δύο μεγάλας λευκὰς φυλάς καὶ εἶναι οἱ ἡγήτορες καὶ φορεῖς τοῦ πολιτισμοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος, εἰς ἃ προστίθεται ἔτι ἡ γεωγραφικὴ τούτων θέσις ὡς πλησιεστάτων γειτόνων καὶ δοκοῦσά τις ὁμοιότης ὡς πρὸς τὰς παραδόσεις τὰς ὑπαρχούσας παρὰ τισι τῶν λαῶν τούτων περὶ πρώτης πατρίδος καὶ περὶ παλαιωτάτων χρόνων — ἐν πᾶσι τούτοις συλλήβδην κεῖται, ὡς εὐνόητον εἶναι, ἰσχυρὸς πειρασμός, εἰς ὃν πολλοὶ γλωσσικοὶ δὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀντιστῶσιν, διὸ καὶ ἐζήτησαν ὁμοίας ρίζας καὶ λέξεις ἐν ἀμφοτέραις ταῖς γλωσσικαῖς ὁμοιότησιν, καὶ ὅπου τοιαύτας τινὰς ἐνόμιζον ὅτι ἀνεύρισκον, ἤλπισαν παρ' αὐτῶν μέγιστα πράγματα. Εἶναι δ' ὅμως προφανές ὅτι ἐὰν τὰ κοινὰ ταῦτα σημεῖα ἤθελον παρατηρηθῇ μετὰ τῶν Ἰαπετικῶν γλωσσῶν καὶ τῶν γλωσσῶν ὁρδῶν τινῶν ἐκ τῶν Πολυνησιακῶν ἢ Ἀφρικανικῶν φυλῶν, ἤθελον κριθῇ εὐθὺς ἀπόβλητα ὡς ἀνάξια καὶ ἀσήμαντα. Θὰ ἦτο ἄρα παντελῶς πλημμελές, ἂν τις ὑπελάμβανεν ὅτι ἡ κοινὴ καταγωγὴ τῶν Ἰαπετικῶν καὶ Σημιτικῶν ἐθνῶν ἀπεδείχθη διὰ τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης· τὸ μέγιστον ὅπερ δύναται τις νὰ εἴπῃ εἶναι, ὅτι ἡ γλῶσσα περιέχει τινὰ σημεῖα ἀμφιβόλου ἀξίας, ἅτινα ἀπὸ κοινοῦ μετ' ἄλλων τινῶν τῆς ἐθνολογίας πορισμάτων, ὧν ὅμως ἀληθῶς ἡ ἀποδεικτικὴ δύναμις εἶναι ἐπ' ἴσης ἀμφισβητήσιμος, φαίνονται ὅτι ἐλέγχουσι τὴν ὑπαρξίν ἀρχαιοτάτης τινὸς συγγενείας μετὰ τῶν Σημιτικῶν καὶ Ἰαπετικῶν γλωσσῶν. Ἐν μιᾷ λέξει, τὸ ὅλον τοῦτο ζήτημα δὲν εἶναι εἰσέτι ὥριμον εἰς λύσιν. Ἄν δέ ποτε ἐν τῷ μέλλοντι, ὅταν ἡ ἱστορία τῶν Σημιτικῶν γλωσσῶν ἐπιμελέστερον ἐξετασθεῖσα πληρέστερον διαφωτισθῇ, θὰ λυθῇ ὀριστικῶς, δὲν ἐξετάζω· πάντως δ' ὅμως δὲν πρέπει νὰ ἐλπίζωμεν μετὰ πεποιθήσεως τοιοῦτον ἀποτέλεσμα, ἂν καὶ δὲν ἐπιβάλληται ἡμῖν ν' ἀποβάλωμεν ὅλως τὴν ἐλπίδα ταύτην¹⁾).

¹⁾ Καθ' ὅμοιον τῷ Witney τρόπον κρίνει καὶ ὁ ἐπ' ἐσχάτων διαλαβὼν περὶ τοῦ πράγματος διεφοδικῶς Friedrich Delitzsch ἐν τοῖς Studien über indogermanisch-

Ἡ μελέτη δὲ τοῦ Σημιτικοῦ ἐθνικοῦ χαρακτῆρος καὶ ἡ ἀπόδειξις τοῦ πόσον οὗτος ἐν τοῖς οὐσιωδεστάτοις ἀναλογεῖ τελείως τῷ τύπῳ τῶν Σημιτικῶν γλωσσῶν, θὰ ᾔτο λίαν ἐπαγωγὸν ἔργον, ἀλλὰ κεῖται μακρὰν τοῦ κυρίου σκοποῦ τῶν Ἀναγνωσμάτων τούτων. Διὰ τῆς δυνάμεως δηλονότι τῶν θρησκευτικῶν ἰδεῶν αὐτῶν κατέσχον οἱ λαοὶ οὗτοι ἐν παντὶ τῷ πεπολιτισμένῳ κόσμῳ τὰ πνεύματα καὶ θὰ διατηρήσωσι τὴν πνευματικὴν ταύτην κατάκτησιν, Ἄλλ' ὥς πρὸς τὰς ἄλλας σχέσεις, ὥς πρὸς τὴν κατὰ μικρὸν τελουμένην διάπλασιν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ ἐθνικοῦ χαρακτῆρος, ὥς πρὸς τὴν βαθμὴν ἐξέγερσιν τῶν ἐν τῷ πνεύματι τοῦ ἔθνους ὑπνωτόντων χαρισμάτων, ἐν οἷς μάλιστα συνίσταται ἡ ἱστορία ἐκάστου ἔθνους, ὥς πρὸς ταῦτα οἱ Σημίται ὑπελείφθησαν πάντοτε τῶν ἄλλων μεγάλων φυλῶν καὶ τῆς ὑποδεεστέρας ταύτης θέσεως μετέχει σαφέστατα καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν. Παρῆλθον δ' ἤδη πρὸ πολλοῦ οἱ χρόνοι, καθ' οὓς μετὰ τοῦ μεγάλου σεβασμοῦ πρὸς τὴν ἁγίαν Γραφὴν τῶν Ἑβραίων, ὥς τὸ Βιβλίον τῶν βιβλίων, συνεδέετο ἡ δοξασία, ὅτι ἡ Ἑβραϊκὴ γλῶσσα εἶναι ἡ τελειοτάτη καὶ ἀρχαιοτάτη πασῶν τῶν γνωστῶν γλωσσῶν, μάλιστα μήτηρ τῶν λοιπῶν. Νῦν εἶναι πᾶσι βέβαιον ὅτι αὕτη οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἀδελφὴ διάλεκτος ἀνήκουσα εὐαρίθμῳ τινὶ ὁμάδι συγγενεστάτων διαλέκτων μετὰ σαφῶς ἐγκεχαραγμένου φυλετικοῦ τύπου, ὅτι πᾶσαι αἱ διαλέκτοι τῆς ὁμάδος ταύτης εὐρίσκονται συνεσφιγμέναι ἐν τῇ

semitische Wurzelverandschaft, Λειψία 1873. Ὁ Delitzsch αἰτιολογεῖ τὰ ἀνεπαρκῆ ἀποτελέσματα τῶν προτέρων σφύδρα ἐκτενῶν συγκριτικῶν μελετῶν λέγων ὅτι τὸ ζήτημα ἐτέθη ἐξ ἀρχῆς πλημμελῶς, καθ' ὅσον ἄλλοτε ἐτόλμων τὰ προφανῶς ἀδύνατα ἥτοι ν' ἀνεύρωσιν ὁμοιότητας τοῦ γραμματικοῦ συστήματος. Ἄλλοτε δὲ παρέβαλλον ἐτοίμους λέξεις Ἑλληνικάς, Λατινικάς ἢ Γοτθικάς ἀφροντιστοῦντες περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ τοῦ σχηματισμοῦ αὐτῶν οὐδ' ἀνάγοντες αὐτάς ἐπὶ τοὺς ἀρχαίους τύπους αὐτῶν, παρέβαλλον, λέγει. λέξεις τοιαύτας πρὸς Ἑβραϊκὰς ἢ Ἀραβικὰς. Διὰ τοῦτο δὲ περιορίζεται ὁ Delitzsch ὅπως ἐν τῇ συγκρίσει τῶν ῥιζῶν καὶ οὕτως ἔρχεται εἰς πολύτμημα, εἰ καὶ ἴσως ἐν μέρει ἀδῶδαι ἐτι συμπεράσματα διότι οὐχ ἥσσονας τῶν ἑκατὸν Ἰαπετικῶν ῥιζῶν φρονεῖ ὅτι ἀνεῦρεν ἐν ταῖς Σημιτικαῖς γλώσσαις καὶ ὁ ἀριθμὸς οὗτος θὰ ἡδύνατο εὐκόλως νὰ διπλασιασθῇ κατὰ τὴν διαβεβαίωσιν αὐτοῦ. Δὲν ἐλήφθη δ' ὁ ὅμιος ὑπὸ τοῦ συγγραφέως εἰς ἐξέτασιν ἡ ἀρχαία Αἰγυπτιακὴ γλῶσσα. Jolly.

μεσημβρινοδυτικῇ γωνίᾳ τῆς Ἀσίας καὶ τῶν παρακειμένων χωρῶν τῆς Ἀφρικῆς καὶ ὅτι ἔχουσι προφανῇ προτερήματα, ἀλλὰ καὶ βρίθουσι παραδόξων ἐλλείψεων, καὶ ὅτι πρὸς οὐδεμίαν συγγενεύουσιν ἄλλην γνωστὴν γλωσσικὴν ὁμοεθνίαν.

Ἡ γλωσσικὴ δ' ὁμοεθνία, περὶ ἣν μέλλομεν νῦν ν' ἀσχοληθῶμεν, ὑπερβάλλει τὴν Σημιτικὴν πλεῖστον κατὰ τε τὴν γεωγραφικὴν ἔκτασιν καὶ τὴν ποικιλίαν. Κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν γνώμην διακλαδοῦται ἀνά τὴν Εὐρώπην καὶ Ἀσίαν διὰ παντὸς τοῦ βορείου μέρους τοῦ Ἀνατολικοῦ Ἡμισφαίριου, καὶ πρὸς τούτοις κατέχει τὸ πολὺ μέρος τῆς κεντρικῆς Ἀσίας καὶ οὐκ ὀλίγας ἔτι ἀνατολικώτερον κειμένας χώρας ἐν Ἀσίᾳ. Ὀνομάζεται δὲ διαφοροτρόπως. Ἕνιοι ὀνομάζουσιν αὐτὴν Οὐραλαλταϊκὴν, ἀπὸ τῆς ὀροσειρᾶς, ἀφ' ἧς λέγεται ὅτι κατῆλθον αἱ φυλαὶ αἱ λαλοῦσαι τὰς γλώσσας ταύτας, ἵνα διασκορπισθῶσιν εἰς τὰ τέσσαρα ἄκρα τοῦ ὀρίζοντος. Ἄλλοι δὲ κατὰ τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν σπουδαῖον κλάδον Μογγολικὴν ἢ Ταταρικὴν γλωσσικὴν ὁμοεθνίαν. Ἐπ' ἐσχάτων ἠκούσθη πολλάκις καὶ τὸ ὄνομα Τουρανικὴ ὁμοεθνία, ἐπειδὴ τοῦτο προετάρθη ὑπ' ἀνδρῶν τινων μέγα ἐχόντων κύρος ἐν τῇ γλωσσικῇ ἐθνολογίᾳ, εἰ καὶ μῆτε διὰ τὴν καταγωγὴν μῆτε διὰ τὴν κυρίαν αὐτοῦ σημασίαν συνιστᾶται (περὶ τούτου ἰδὲ κατωτέρω). τέλος δ' ἀνήκει ταῖς πολλαῖς ὀνομασίαις, δι' ὧν ἐκλήθη ἡ ὁμοεθνία αὕτη, καὶ τὸ ὄνομα Σκυθικὴ, αὐτὸ ἐκεῖνο, δι' οὗ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐσήμαινον τὰς ἐν τῇ ἀκροτάτῃ βορειανατολικῇ Εὐρώπῃ ἀγρίας νομαδικὰς φυλάς, αἵτινες ἀναμφιβόλως ἐν μέρει ἀνήκον τῇ αὐτῇ ὁμοεθνίᾳ. Καὶ ταύτην τὴν ὀνομασίαν θὰ μεταχειριζώμεθα ἐν τοῖς ἐπομένοις, διότι εἰ καὶ μὴ ἀναντίλεκτος καὶ ἀναμφισβήτητος, οὐχ ἦττον κάλλιστα καθόλου εὐαρμოსτεῖ τῷ σκοπῷ ἡμῶν.

Περιέχει δὲ ἡ Σκυθικὴ αὕτη ὁμοεθνία πέντε κυρίας ὁμοφυλίας. Τούτων ἡ πρώτη, ἡ Οὐγγρικὴ ἢ Φιννο-Οὐγγρικὴ, ἕνεκα τῆς νῦν, καὶ ἐφ' ὅσον ἡμῖν γνωστὸν ἐκ τῆς ἱστορίας, καὶ παλαιότερας γεωγραφικῆς αὐτῆς θέσεως κατοικεῖ σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου ἐν Εὐρώπῃ.

Περιλαμβάνει δὲ τὴν γλῶσσαν τῶν Λαππῶνων, τ. ἔ. τὴν γλῶσσαν τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ ἐκείνου ἔθνους, ὅπερ κατοικεῖ ὑπὲρ πάντας ἐπὶ τοῦ μεγίστου βορείου πλάτους καὶ πρὸς τούτοις εἶναι τοσοῦτον μικρόσωμον καὶ ἴσταται ἐπὶ τοσοῦτον ταπεινῆς βαθμίδος ἐν τῷ πολιτισμῷ ὅσον οὐδὲν ἄλλο. Ἐπειτα περιλαμβάνει τὴν γλῶσσαν τῶν Φιννῶν ἐν τῇ βορειοδυτικῇ Ῥωσσίᾳ μετὰ τῶν συγγενῶν διαλέκτων ἐν Ἑσθλανδίᾳ καὶ Λειφλανδίᾳ· ἔπειτα γλώσσας λαλουμένας ὑπ' ἀριθμοῦ τινος μικροτέρων καὶ ἱκανῶς ἀσημάντων φυλῶν, τῶν Περμίων, Συριαίων, Βοτιάκων, Τσερεμίσσων, Μορδουίνων κλπ. ἀρχομένων ἀπὸ τῶν μεσημβρινῶν ἄκρων τῶν Οὐραλίων ὁρέων μέχρι τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Ῥωσσίας καὶ τοῦ Βόλγα· πρὸς δὲ περιλαμβάνει τὴν ἔτι μεσημβρινώτερον λαλουμένην γλῶσσαν τῶν Οὐγγρων ἢ Μαγυάρων μετὰ τῶν συγγενῶν αὐτῆς διαλέκτων, τῆς Ὀστιακικῆς καὶ Βογουλικῆς ἐντὸς καὶ πέραν τῆς κεντρικῆς σειρᾶς τῶν Οὐραλταϊκῶν ὁρέων. Ἐκ ταύτης δὲ τῆς χώρας ὠρμήθησαν ἐν αὐτοῖς τοῖς ἱστορικοῖς χρόνοις πρὸ χιλίων περίπου ἐτῶν οἱ ἄγριοι πρόγονοι τοῦ ἀνδρείου καὶ ὑπερηφάνου ἔθνους τοῦ κατοικοῦντος σήμερον τὴν Οὐγγαρίαν, ἵνα διὰ μαχῶν ἀνοίξωσιν ἑαυτοῖς ὁδὸν πρὸς τὸν Ἴστρον.

Ἡ δευτέρα δ' ὁμοφυλία εἶναι ἡ Σαμογεδική· εἰ καὶ στενῶς συγγενῆς τῆς Οὐγγρικῆς, οὐχ ἥττον φαίνεται ὅτι ἀπαρτίζει αὐτοτελὲς ὅλον. Κατέχει δὲ τὴν ἀγωνωτάτην καὶ ἀξενωτάτην παραλίαν ζώνην τὴν ἐκτεινομένην ἐν τῇ βορειοστάτῃ Ἀσίᾳ καὶ Εὐρώπῃ, ἀπὸ τῆς Λευκῆς θαλάσσης διὰ τοῦ κάτω Γενισέη μέχρι τοῦ Λένα σχεδόν, πρὸς δὲ τούτοις λαλοῦνται καὶ ἄλλαι τινὲς διάλεκτοι τῆς ὁμοφυλίας ταύτης ἐπὶ τῶν μεσημβρινωτέρων ὁρεινῶν χωρῶν ἐν τῇ χώρᾳ τῶν πηγῶν τοῦ Γενισέη. Πιθανῶς δ' ἐνταῦθα ζητητέα ἡ πρώτη κοιτίς τῶν Σαμογεδικῶν φυλῶν, ὅθεν ἡ διὰ ξένων κατακτητῶν ἐξεβλήθησαν ἢ ἐκόντες ἀκολουθοῦντες τῷ κατιόντι τοῦ ποταμοῦ ρεύματι ἐτράπησαν πρὸς βορρᾶν καὶ ἐξηπλώθησαν κατὰ μῆκος τῶν παραλίων τῆς πεπηγυίας θαλάσσης. Πᾶν δ' ὅ,τι περὶ αὐτῶν καὶ τῆς γλώσσης αὐτῶν εἶναι γνωστὸν τῇ ἐπιστήμῃ, ὑφίεται

τοῖς ἐπιμελέσει μελέταις τοῦ ἀτρομήτου περιηγητοῦ Καστρήνου. Τῶν Σαμογεδικῶν δὲ διαλέκτων οὐδεμία κατέστη γραπτὴ γλῶσσα, διὸ οὐδὲ Σαμογεδικὴ φιλολογία ὑπάρχει.

Ἡ δὲ τρίτη ὁμοφυλία ἀπαρτίζεται ἐκ τῶν γλωσσῶν ἃς λαλοῦσιν αἱ Τουρκικαὶ ἐκεῖναι φυλαί, αἵτινες δὲν κατέχουσι τὴν ἐσχάτην θέσιν ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἱστορίᾳ. Αἱ πρῶται δ' αὐτῶν μεταναστεύσεις εὐρίσκονται ἀναγεγραμμέναι, εἰ καὶ ἀληθῶς εἰπεῖν μὴ ἀναντιλέκτως, ἐν τοῖς χρονικοῖς τοῦ Σινικοῦ κράτους, καὶ οἱ μακροχρόνιοι ἀγῶνες αὐτῶν πρὸς τοὺς Ἰρανικοὺς λαοὺς ἐν τοῖς ὁρίοις τοῦ Ἰράν καὶ Τουράν ἀποτελοῦσι τὸ κέντρον τῶν ἥρωικῶν παραδόσεων τῶν Περσῶν. Κατὰ τὴν ἐνάτην δὲ καὶ δεκάτην ἐκατονταετηρίδα συνέβη ὥστε νὰ ὁρμήσωσιν ἀπὸ τῶν ἐρήμων χωρῶν αὐτῶν, τῶν ἀπὸ τοῦ μεγάλου ὑπιδέδου τῆς Κεντρικῆς Ἀσίας, καὶ νὰ ἐπιτεθῶσιν ἐπὶ τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας τοῦ ἤδη καταπίπτοντος Μωαμεθανικοῦ Καλιφάτου, οὗ τινος τὴν πτῶσιν ἐπετάχυναν, καὶ ν' ἀρπάσωσι μέρος τῆς κληρονομίας. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐπεξέτειναν τὸν τρόπον τῶν ὅπλων αὐτῶν ἔτι μᾶλλον πρὸς δυσμὰς, μέχρις οὗ τῷ 1453 ἐγένοντο κύριοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ πασῶν τῶν χωρῶν τῆς μεσημβρινῆς καὶ ἀνατολικῆς Εὐρώπης καὶ θὰ εἰσεχώρουν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν καρδίαν αὐτῆς, ἂν μὴ ἐγίνετο ἡ ἥρωικὴ τε ἄμα καὶ ἐπίμονος ἀντίστασις τῶν Μαγυάρων, Γερμανῶν καὶ Σλαύων, διότι πρὸ τούτων ἐθραύσθη ἡ ὁρμὴ τῶν Τούρκων. Ἡ δὲ νεωτέρα ἱστορία καὶ ἡ νῦν στενόχωρος θέσις αὐτῶν, περιωρισμένων ἐν μικρῷ σχετικῶς χώρῳ ἐν τοῖς ἀνατολικομεσημβρινοῖς ὁρίοις τῆς Εὐρώπης, ἄτε πασίγνωστος, οὐδεμιᾶς χρήζει ἰδιαιτέρας μνείας. Ἐξαπλοῦται δ' ἡ Τουρκικὴ γλωσσικὴ ὁμοφυλία διὰ τῶν πολυαρίθμων ὑποδιαίρέσεων αὐτῆς ἐπὶ μεγίστης ἐκτάσεως, ἐκτεινομένης ἀπὸ τῶν ἀνατολικῶν ὁρίων τῆς Αὐστρο-Οὐγγρικῆς Μοναρχίας διὰ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τῆς Ταταρίας καὶ τῆς Σινικῆς Ταταρίας, μέχρι τοῦ μέσου τῆς Ἀσιατικῆς ἡπείρου καὶ ἔτι πέραν, αἱ δὲ παραφυάδες αὐτῆς προβαίνουσι μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ Λένα καὶ τῶν ἐκβολῶν αὐτοῦ ἐν τῇ βορειοτάτῃ Σιβηρίᾳ. Διαιροῦνται δὲ εἰς τρία κύρια μέρη ὧδε: Ἐν μὲν τῷ πρώτῳ βορείῳ

μέρει εἶναι τὰ σπουδαιότατα μέλη ἢ Κιργισία, ἢ Βασκιρικὴ καὶ Ἰακουτική, κατέχουσι δὲ (πλὴν τῆς Ἰακουτικῆς τῆς ἀνηκούσης τῇ ἀπωτάτῃ βορειανατολικῇ ἄκρᾳ) τὴν μεσημβρινὴν Σιβηρίαν καὶ Ταταρίαν ἀπὸ τοῦ Βόλγα μέχρι τοῦ Γενισέη· τὸ δὲ δεύτερον μεσημβρινανατολικὸν μέρος περιλαμβάνει τὰς γλώσσας τῶν Οὐιγούρων, τῶν Οὐσβέκων, τῶν Τουρκομάνων κλπ. καὶ ἐκτείνεται ἀπὸ τοῦ μεσημβρινοῦ ἄκρου τῆς Κασπίας θαλάσσης μέχρι τοῦ μέσου τοῦ μεγάλου ὑψιπέδου· τὸ δὲ τρίτον δυτικὸν τμήμα ἐκτείνεται διὰ τῆς βορείου Περσίας, τοῦ Καυκάσου, τῆς Κριμαίας καὶ Μικρᾶς Ἀσίας μέχρι τοῦ Βοσπόρου καὶ ἐξικνεῖται μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς Εὐρώπης, διὰ τῶν πολυαρίθμων ἐγκαταστάσεων τῶν εὐρισκομένων ἐν τῷ μεγάλῳ ἐθνικῷ μίγματι τῆς Τουρκικῆς αὐτοκρατορίας. Ῥητέον δ' ὅμως ὅτι ἡ γενομένη διαίρεσις ἐγένετο μᾶλλον κατὰ γεωγραφικούς ἢ κατὰ γλωσσικούς λόγους. Ἡ δ' ἐσωτερικὴ ταξινόμησις τῶν Τουρκικῶν γλωσσῶν εἶναι ἔτι κατὰ μέγα μέρος ἀπροσδιόριστος. Πρὸς τὰ ἔξω δ' ὅμως ἐμφανίζεται ὡς ἀποτελοῦσα καθωρισμένην ἐνότητα, καὶ ἡ συγγένεια τῶν ἐπὶ μέρους μελῶν τῆς ὁμοφυλίας ταύτης πρὸς ἄλληλα εἶναι πολὺ στενωτέρα ἢ ὅσον αἱ διάλεκτοι τῆς Οὐγκρικῆς οἰκογενείας πρὸς ἀλλήλας. Διατείνονται τινες μάλιστα—ἀλλ' ἡμεῖς δὲν θὰ ὑποστηρίξωμεν τὴν δισχύρισιν ταύτην—ὅτι Ἰακούτης ἐκ τῶν ὀχθῶν τοῦ Λένα καὶ Τοῦρκος τῶν κατωτέρων τάξεων τῆς Κωνσταντινουπόλεως δύνανται καὶ σήμερον ἔτι νὰ συνεννοηθῶσι πρὸς ἀλλήλους.

Ὁ δὲ τέταρτος κλάδος τῆς Σκυθικῆς ὁμοεθνίας εἶναι ὁ Μογγολικός. Καὶ οἱ Μογγόλοι ἔσχον τοὺς ἡρωϊκοὺς χρόνους αὐτῶν κατὰ τὴν δωδεκάτην καὶ τρισκαιδεκάτην ἑκατονταετηρίδα, ὅτε δι' ἐνδόξου σταδιοδρομίας κατέβαλον διαδοχικῶς σχεδὸν πάντα τὰ Ἀσιατικὰ κράτη καὶ ὑπέταξαν καὶ αὐτὴν τὴν ἀνατολικὴν Εὐρώπην. Ὁ δὲ τῶν Μογγόλων αὐτοκράτωρ Kublai Χάν, ὅστις ἀπὸ τῆς ἐν τῇ Σινικῇ πρωτεύουσας αὐτοῦ ἤρχεν ἐπὶ πασῶν τῶν χωρῶν ἀπὸ τῶν Γερμανικῶν ὁρίων μέχρι τῶν ἀνατολικῶν ἁκτῶν τῆς Ἀσίας, τ'. ε. ἐπὶ τῶν πολυανθρωποτάτων καὶ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, δυνατὸν

εἰπεῖν, μάλιστα πεπολιτισμένων χωρῶν τῆς γῆς, ἣν κύριος κράτους οἶον ὁ κόσμος οὔτε πρότερον οὔτε μετὰ ταῦτα εἶδεν. Ἄλλ' ἡ δυσκίνητος μᾶζα διελύθη σχεδὸν ἐξ ἴσου ταχέως ὅσον καὶ συνεπάγη. Αἱ δὲ φρικωδῶς ἐρημωτικαὶ ἐκστρατεῖαι, δι' ὧν οἱ Μογγόλοι ἀνίδρυσαν τὸ κράτος αὐτῶν, καὶ αἱ συμφοραὶ αἱ δι' αὐτῶν ἐπελθοῦσαι εἰς τὸν πολιτισμόν, οὔτε τότε ταχέως οὔτε κατόπιν ἀντεσηκώθησαν δι' ἀναλόγων εὐεργετημάτων. Ἦν δηλ. ἀπλῶς ὁρμὴ τῆς ἀπολυθείσης βαρβαρότητος, ἣν τις μόνον μετὰ φρίκης καὶ εὐγνωμονῶν ἐπὶ τῇ βραχείᾳ διαρκείᾳ αὐτῆς δύναται ν' ἀναπολῇ εἰς τὴν μνήμην. Ἐπειτα μόνον τὸ τῶν ἡγεμόνων πρόσωπον διεδραμάτισαν αὐτοὶ οἱ Μογγόλοι, Τουρκικὰς δὲ κατὰ μέγα μέρος φυλάς ἀφῆκαν νὰ ἐκτελέσωσι τὰς κατακτήσεις αὐτῶν. Μογγολικὴ δὲ δυναστεία κατέσχευεν ἐπὶ μίαν ἑκατονταετηρίδα τὸν αὐτοκρατορικὸν ἐν τῇ Σινικῇ θρόνον, μέχρις οὗ περὶ τὸ 1365 κατ' ἀκολουθίαν ἐπιτυχοῦς ἐπαναστάσεως ἐξεβλήθη ὑπὸ ἐγγχωρίου ἡγεμονικοῦ γένους. Καὶ διεσώθησαν μὲν μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων διαρκῶς μεγάλα λείψανα τοῦ ἄλλοτε φοβεροῦ τούτου ἔθνους, ἀλλ' οἱ νῦν Μογγόλοι διάγουσιν εἰρηνικὸν καὶ ἀποκεχωρηκότα βίον ὡς ὑποτελεῖς τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Σινικῆς. Ἀπτεται δ' ἡ χώρα αὐτῶν πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Θιβέτ καὶ ἐκτείνεται αὐτόθεν βορειανατολικῶς πρὸς τὰ Σινικὰ ὄρια, πρὸς βορρᾶν δὲ μέχρι τῆς λίμνης Τζαϊσάγκης, καὶ βορειανατολικῶς μέχρι τῆς λίμνης Βαϊκάλης καὶ τῆς Μαντζουρίας καὶ περιλαμβάνει τὸν ἀνώτερον ροῦν τοῦ Λένα καὶ τοῦ Ἀμούρ. Πρὸς δὲ τούτοις διεσώθησαν σποραδικὰ λείψανα τοῦ κλάδου τούτου σχεδὸν ἐν πάσῃ χώρᾳ δυτικῶς τοῦ Βόλγα καὶ ἰσχυρὰ καὶ συμπαγῆς μᾶζα Μογγόλων ἀποίκων εὐρίσκεται ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν ὀχθῶν τοῦ Βόλγα ὀλίγον ἀνωτέρω τῶν ἐκβολῶν αὐτοῦ. Αἱ σπουδαιόταται δὲ Μογγολικαὶ φυλαὶ εἶναι ἡ τῶν Χαλκᾶσων, Καλμούκων καὶ Βουριαίτων.

Ὡς πέμπτη δὲ καὶ τελευταία ὁμοφυλία τῆς Σκυθικῆς ὁμοεθνίας ὀνομαστέα ἡ Τουγγουσία. Αὕτη κατέχει εὐρεῖαν παραλίαν ζώνην ἐν τῇ βορειανατολικῇ Ἀσίᾳ, ἀπὸ τῶν Σινικῶν βορείων ὁρίων μέχρι τοῦ ἀρκτικοῦ Ὠκεανοῦ καὶ ἀπὸ τῶν περὶ τὸν Γενεσέην χωρῶν

μέχρι τής Καμτσιάκας σχεδόν. Ἡ σπουδαιοτάτη δὲ τῶν Τουγγουσιῶν διαλέκτων, ἡ τῶν Μαντζίου, λαλεῖται ὑπὸ φυλῶν, αἵτινες πρὸ δύο περίπου ἑκατονταετηρίδων (τῷ 1644) καταλαβόντες τὴν Σινικὴν κατέστησαν ἄξιοι γενικωτέρας τινὸς προσοχῆς. Ἐπὶ μακρὸν δὲ χρόνον ἐκράτησαν τὰς ἡνίας τῆς ἀρχῆς ἐν τῷ ἐκτενεῖ ἐκεῖνω κράτει μετὰ πολλῆς δεξιότητος, ἀλλ' ἀπὸ τινος χρόνου, ἀφοῦ τὸ κράτος αὐτῶν καὶ ἔξωθεν διὰ τῆς ὁρμῆς ξένων κατακτητῶν καὶ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ δι' ἐπαναστάσεων ἀπειλεῖται καὶ διασειεταί, δεικνύει καταφανῆ τὰ ἔχνη τῆς ἐπιθανατίου ἀδυναμίας. Οὕτως ἄρα ἡ δύναμις τῶν Σκυθῶν φαίνεται ἐν τῷ παρόντι καὶ ἐν τῇ ἀπωτάτῃ Ἀνατολῇ καθ' ἃπερ καὶ ἐν τῇ Δύσει βαίνουσα προφανῶς εἰς φθίσιν. Δὲν εἶναι δ' ὅμως ἡ δυναστεία τῶν Μαντζίου τὸ πρῶτον Τουγγουσίον ἡγεμονικὸν γένος, ὅπερ κατέστησε τὴν Σινικὴν βάσιν μεγάλου κράτους, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς δεκάτης μέχρι τῶν μέσων τῆς τρισκαίδεκάτης σχεδόν ἑκατονταετηρίδος εἶχον αἱ μεγάλαι δυναστεῖαι τῶν Χιτέμων καὶ τῶν Κίνων ὑποτελεῖς αὐταῖς μέγα μέρος τῆς βορείου Σινικῆς, εἰ καὶ δὲν εἶχον ἔτι καταλύσει τὸ Σινικὸν κράτος, ἀλλὰ μᾶλλον διῆγον ὅπως ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις οἱ Μαντζίου παρέλαβον δὲ παρὰ τῶν Σινῶν τὸν πολιτισμὸν καὶ τὰ καθεστῶτα αὐτῶν καὶ ἐκληροδότησαν αὐτὰ τοῖς μετέπειτα. Ἦν δὲ τὸ κράτος τῶν Κίνων ἐν τῶν πολλῶν, ἅτινα ὑπέκυψαν τῇ εἰσβολῇ τῶν Μογγόλων. Ὀνομάζουσι δ' οἱ Μαντζίου πάσας τὰς Τουγγουσίας φυλάς, πλὴν τῆς ἑαυτῶν, Orodshon, τ. ἔ. ταρανδούχους. Ἀλλὰ περὶ τῆς συγγενικῆς σχέσεως τῶν φυλῶν τούτων πρὸς ἀλλήλας ὀλίγα μόνον εἶναι γνωστά.

Ἐκ τῆς συντόμου ἐπιθεωρήσεως τῆς ἱστορίας τῶν Σκυθικῶν φυλῶν, ἣν συνυφάναμεν μετὰ τῆς ἐξετάσεως τῶν κυριωτέρων ὑποδιαιρέσεων αὐτῆς, καθίσταται ἀρκούντως σαφές, πόσον ὅλως δευτερεῖον πρόσωπον διεδραμάτισαν ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Σχεδὸν δηλονότι διὰ μόνου τοῦ πολέμου καὶ τῆς ἐρμώσεως εἰσέβαλον εἰς τὴν ὁδὸν ἱστορικῆς ἐξελίξεως. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι Σκυθικαὶ τινες φυλαὶ ἀπεδείχθησαν ἄξιοι νὰ στερεώσωσι τὰς κατακτήσεις αὐτῶν

μετὰ συνέσεως καὶ ἐνεργείας καὶ διατηρήσωσιν ἐπὶ τινα χρόνον. Ἀλλὰ καὶ αὐταὶ δὲν ἡδυνήθησαν νὰ συντελέσωσι τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πολιτισμοῦ οὐδὲ νὰ καταστήσωσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἰδίας αὐτῶν τὰς γνώσεις καὶ τὴν μόρφωσιν τῶν ὑπηκόων ἢ τῶν γειτόνων αὐτῶν. Οἱ Μαντζιοῦ λ. γ. ἤρξαντο ἀπὸ τινων αἰώνων νὰ μεταχειρίζωνται τὴν γλῶσσαν αὐτῶν καὶ εἰς συγγραφάς, ἀλλ' οὐδὲν ἔχουσιν ἄξιον νὰ ὀνομασθῇ ἐθνικὴ φιλολογία, διότι τὰ βιβλία αὐτῶν εἶναι μεταφράσεις ἢ δουλικαὶ ἀπομιμήσεις Σινικῶν ἔργων. Ἡ δὲ Μογγολικὴ φιλολογία ἀνέρχεται μὲν μέχρι τῆς τρισκαίδεκάτης ἑκατοτατηρίδος, εἰς οὓς δηλ. χρόνους συμπίπτει καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ἀναπτύξεως τῆς πολιτικῆς ἰσχύος αὐτῶν, ἀλλ' εἶναι ἐπ' ἰσῆς ἀσήμαντος. Τὸ Μογγολικὸν δ' ἀλφάβητον ἐχρησίμευσεν ὡς βάσις εἰς τὸ νῦν ἀλφάβητον τῶν Μαντζιοῦ, οὗτοι δὲ παρέλαβον αὐτὸ παρὰ τῶν Οὐιγούρων Τούρκων. Οὗτοι δὲ πάλιν ἐσχημάτισαν αὐτὸ κατὰ τὸ Συριακὸν ἀλφάβητον, ὅπερ ἱεραπόστολοι τῶν Νεστοριανῶν μετέδωκαν κατὰ τὴν Κεντρικὴν Ἀσίαν. Οἱ δ' Οὐίγουροι, ἢ πλεῖστον πρὸς ἀνατολὰς προελθοῦσα φυλὴ ἐκ τῆς Τουρκικῆς γλωσσικῆς καὶ ἐθνικῆς ὁμοθετίας, φαίνονται ὅτι ἔμαθον καὶ ἐξήσκησαν πρὸ πασῶν τῶν ἄλλων φυλῶν τῆς ὁμοφυλίας ταύτης τὴν γραφὴν, διότι μνεῖα τοῦ ἀλφαβήτου γίνεται, ὡς λέγεται, ἐν τοῖς Σινικοῖς χρονικοῖς τοῦ πέμπτου αἰῶνος, καὶ μέχρι τῶν χρόνων τῶν Μογγόλων ἐτιμῶντο μεγάλως διὰ τὴν παιδείαν αὐτῶν καὶ κατεῖχον τὰ ὑπατά ἀξιώματα· ἀλλ' ἔκτοτε ἐξηφανίσθησαν μετὰ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς φιλολογίας σχεδὸν καθ' ὅλοκληρίαν ἐκ τοῦ προσώπου τῆς γῆς, ὥστε καὶ ζήτημα, ἡδυνήθη νὰ ἐγερεθῇ, ἂν ὄντως ἦσαν Τουρκικὴ φυλὴ καὶ ἐλάλουν Τουρκικὴν διάλεκτον. Μόνον δ' εὐάριθμὰ τινα ἀχρονολόγητα λείψανα τῆς ἄλλοτε, ὡς παραδέχονται, σπουδαιότητος φιλολογικῆς παραγωγῆς αὐτῶν διεσώθησαν ἡμῖν.

Συγγενῆς δὲ τῶν Οὐιγούρων εἶναι ἡ φυλὴ τῶν Tu-kin, ὅπως οἱ Σῖναι ὀνομάζουσιν αὐτοὺς τ. ἔ. τῶν Τούρκων. Τοῦ ἔθνους τούτου ἔχομεν ἱστορικὰς ἐπιγραφάς τινας, πρὸ πάντων μίαν τὴν ἐκτενεστάτην τοῦ ἔτους 731 μ. Χ., αἵτινες ἀπαρτίζουνσι τὰ πρῶτα μέ-

χρη σήμερον γραπτὰ μνημεῖα τῆς ὅλης Οὐραλταϊκῆς ὁμοφυλῆος
 Ἀνευρέθησαν δ' αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται νεωστὶ πρὸς ἀνατολὰς
 ποταμοῦ Ὀρχου οὐχὶ μακρὰν τῆς ἀρχαίας πρωτευούσης τῶν
 γούρων, οἵτινες κατέλυσαν τὸ κράτος τῶν Tu-kin, ἀφοῦ διήρ-
 κησαν περὶ τὰς δύο ἑκατονταετηρίδας. Τὸ δ' ἀλφάβητον τῶν ἐπιγραφῶν
 τούτων ἀνάγεται εἰς τὸ Ἀραμαϊκὸν καὶ ἐκομίσθη ἴσως εἰς
 Tu-kin ὑπὸ τῶν Οὐιγούρων, ἀλλ' εἶναι ὅλως διάφορον τῆς
 φῆς τῆς μετέπειτα παρὰ τοῖς Οὐιγούροις ἐν χρήσει, διότι κατὰ
 εἰρημένα ἢ νεωτέρα αὕτη γραφὴ ἀνάγεται εἰς τὴν Συριακὴν
 δὲ γραφὴν τῶν Tu-kin μετέβη ἀπὸ τούτων κατὰ τὸν ἕκτον ἢ
 ἑβδόμον αἰῶνα πρὸς βορρᾶν εἰς ἄλλην Τουρκικὴν φυλὴν, τὴν Κιρ-
 κισκὴν παρὰ τὸν Γενισσέην, ἔνθα ἐπ' ἴσης πρὸς ὀλίγων ἐτῶν ἀνευρέθη
 ἐπιγραφαὶ ἐν Ἰνδικῷ ἀλφαβήτῳ γεγραμμέναι, ἀλλ' ὧν ὁ χαρακτὴρ
 δὲν δύναται νὰ καθορισθῇ.

Τοῦ μεσημβρινανατολικοῦ δὲ Τζιαγαταϊκοῦ ἢ ἀνατολικοῦ Τζιαγα-
 ταϊκοῦ λεγομένου τμήματος τῆς ὁμοφυλίας ταύτης διεσώθη
 φιλολογία οὐχ ὅλως ἀσήμερος, ἀνήκουσα τῶ πεντεκαίδεκά-
 ἑκκαίδεκάτῳ αἰῶνι, ὅτε λήγει. Τὸ κύριον ἔργον τῆς Τζιαγαταϊ-
 κῆς φιλολογίας ταύτης εἶναι ἡ αὐτοβιογραφία τοῦ αὐτοκράτορος
 Εἰρῆου, τοῦ ἐκτάκτου ἐκείνου ἀνδρός, ὅστις ὑπεδούλωσε περὶ τὰς
 ἡμέρας τοῦ ἑκκαίδεκάτου αἰῶνος τὰς Ἰνδίας καὶ ἱδρύσεν αὐτόθι
 δυναστείαν τῶν Μογούλων, ἧς ὁ τελευταῖος γόνος ἐτελεύτησεν
 1862 ὡς πολιτικὸς τῶν Ἀγγλῶν αἰχμάλωτος ἐν Ραγγένη.

Ἡ δὲ δυτικωτάτη τῶν Τουρκικῶν φυλῶν, ἀποτελουμένη
 τῶν κατακτητῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως (οὗτοι ὀνομάζονται σαρ-
 θωας Ὁσμανλῆδες ἢ Ὁθωμανοί, ἀμφοτέρω ἐφαρμμένα πρὸς τὴν
 γῶγα ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ γενάρχου αὐτῶν Ὁθμάν), ἔχει
 ὁμογενὴ καὶ λόγου ἀξίαν φιλολογίαν, ἀρχομένην ἀπὸ τοῦ
 τέταρτου αἰῶνος, ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως δηλ. τῆς πολιτικῆς αὐ-
 τῆς δυνάμεως καὶ ἀρχῆς, μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Ἀλλ' ἡ
 φιλολογία αὕτη δὲν ἔχει πρωτοτυπίαν, εἶναι δ' ἀπομίμησις Περσικῶν
 Ἀραβικῶν ἔργων καὶ κατὰ τε τὸ εἶδος καὶ τὴν ὕλην ὀλίγον

τὸ γνησίως ἐθνικόν. Πρὸς δὲ τούτοις ἡ τεχνητὴ γλῶσσα ἐν ᾗ συνετάχθη, εἶναι κατάφορτος Περσικῶν καὶ Ἀραβικῶν λέξεων, ὥστε τὸ ἐγγώριον τουρκικὸν στοιχεῖον πολλαχῶς καθ' ὁλοκληρίαν ἐξαφανίζεται.

Τέλος δὲ παρατηροῦμεν ὅτι καὶ ἐν τῇ Φιννικῇ καὶ Οὐγγρικῇ ὁμοφυλίᾳ τῆς Σκυθικῆς γλωσσικῆς ὁμοεθνίας ἀπαντᾷ ἡ αὐτὴ ἔλλειψις γραπτῶν μνημείων. Ἐν τῇ Οὐγγαρίᾳ μακρὸν χρόνον μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ ὑπὸ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐπεκράτει σχεδὸν ἡ Λατινικὴ ὡς γλῶσσα τῆς μορφώσεως καὶ τῆς φιλολογίας· τὰ ἀρχαιότατα δὲ μνημεῖα τῆς Οὐγγρικῆς γλώσσης λέγεται ὅτι κατάγονται ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἡμίσεως τῆς δωδεκάτης ἐκατονταετηρίδος. Κατὰ τὸν δέκατον ἕκτον θὰ ἡδύνατο ἡ μεταρρύθμισις ν' ἀποβῇ εὖνους εἰς παραγωγὴν ἐθνικῆς φιλολογίας ἐν τῇ ἐγγωρίῳ γλώσσῃ συγγραφομένης· ἀλλ' ἡ Αὐστριακὴ πολιτικὴ παρεκώλυσε καὶ κατεπίεσεν αὐτήν, ὅπως καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς ὑπὸ τὸ κράτος αὐτῆς χώραις, καὶ νέα τις ἐπίδοσις τῆς ἀναπτύξεως τοῦ πνευματικοῦ βίου τῆς Οὐγγαρίας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἡμετέρου αἰῶνος, ἀνεκόπη βιαίως ὑπὸ τῆς καταστολῆς τῆς Οὐγγρικῆς ἐπαναστάσεως καὶ τῆς ἐξαφανίσεως τῶν ὑπολειπομένων ἔτι λειψάνων ἐλευθερίας τῇ 1849. Μόνον κατ' ἀκολουθίαν τῶν μεγάλων πολιτικῶν ἀνατροπῶν, αἵτινες ἤγαγον ἐπὶ τὴν μετατροπὴν τῆς Αὐστριακῆς αὐτοκρατορίας εἰς Αὐстро-Οὐγγρικὴν μοναρχίαν, φαίνεται ὅτι ἄρχεται καὶ νέα φιλολογικὴ ἀνάπτυξις ἐν Οὐγγαρίᾳ. Καὶ ἡ Φιννικὴ δὲ φιλολογία εἶναι νεωτάτων χρόνων, δύναται δ' ὅμως νὰ καυχᾶται ἐπὶ τῇ κτήσει ἑνὸς τοῦλάχιστον σπουδαιότατου καὶ καθ' ὁλοκληρίαν δημοτικοῦ καὶ ἐθνικοῦ ἔργου. Τὸ γνήσιον δηλ. ἐθνικὸν τῶν Φιννῶν ἔπος, τὸ Καλεβάλα, εἶναι συλλογὴ ἐπικῶν οὐ συνεχομένων ᾠσμάτων, ὧν ἡ ὕλη εἶναι εἰλημμένη ἐκ τῶν περὶ θεῶν καὶ ἡρώων μύθων, οἵτινες προφανῶς ἐπὶ πολλὰς ἐκατονταετηρίδας μετεδίδοντο προφορικῶς ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν. Τῶν λοιπῶν δ' Οὐγγρικῶν φυλῶν οὐδεμία ἔχει φιλολογίαν τινά.

Ἐν τούτοις ἐμελλε νὰ λήγῃ ἡ ἐπιθεώρησις ἡμῶν περὶ τῆς

γραμματολογίας τῶν Σκυθικῶν ἐθνῶν καὶ θὰ ἐτρεπόμεθα εὐθύ-
 τὴν ἐξέτασιν τῶν γλωσσῶν αὐτῶν, ἂν μὴ ὠφείλομεν πρότερον
 πάσῃ συντομίᾳ νὰ βασανίσωμεν παράδοξόν τινα διυσχύρισιν πρὸς
 τοῦσαν ἐξ ἐκείνων, οἷτινες ἐπεβάλλοντο νὰ προσαγάγῃσι νέους θη-
 ροὺς τῇ γλωσσικῇ, τῇ ἐθνολογίᾳ καὶ τῇ πολιτικῇ ἱστορίᾳ ἐκ
 νεωστὶ ἀνακαλυφθέντων Ἀσσυριακῶν μνημείων. Ἡ διυσχύρισις
 ἔχει ὡδὲ πως: «Οὔτε ἡ Ἰαπετική οὔτε ἡ Σημιτική ὁμοεθνία
 ἄλλη τις τρίτη παρέσχε τοὺς ἀρχαιοτάτους κατοίκους καὶ κατό-
 τῃς ἐκ παλαιοτάτων χρόνων πεπολιτισμένης ἐκείνης χώρας,
 ἔθνηκε τὰ θεμέλια τῆς ἀναπτύξεως τοῦ πολιτισμοῦ, ὃν παρέλ-
 κει περαιτέρω ἐκαλλιέργησαν τὰ ἄλλα ἔθνη, ἅτινα κατὰ σ-
 ῆρξαν αὐτόθι». Πρὸς δὲ ἐπιφέρεται ὑπό τινων τοῦλάχιστον
 καθ' ἃ ἡ γλῶσσα διδάσκει, ἡ φυλὴ αὕτη ἦν Σκυθική, ἀκριβέ-
 ρον δ' ἔτι, ὅτι τὸ παλαιγενὲς ἐκεῖνο ἔθνος ἦν μέλος τῆς δυτικῆς
 Φιννο-Οὐγγρικῆς ὁμοφυλίας τῆς Σκυθικῆς ὁμοεθνίας. Ἀλλ' ὅ-
 ἄρνοῦνται διαρρήδην τὸν Σκυθικὸν χαρακτῆρα τῆς γλώσσης
 νῆς. Ἐπειδὴ δ' ὀλίγοι μέχρι τοῦδε λόγοι μετέλαβον τῆς
 τούτων συζητήσεως καὶ οὗτοι δὲν ἦσαν ἐπαρκῶς συγκεκριμένη
 τὰ περὶ τὴν ἔρευναν καὶ γινώσιν τῶν Σκυθικῶν γλωσσῶν, δὲν
 τεύχθη μέχρι τοῦδε ὠρισμένη τις καὶ τελεία κρίσις· ἐντεῦθεν
 κατ' ἀνάγκην μετ' ἀνυποκρίτου δυσπιστίας θ' ἀντιταχθῶμεν
 τὴν γνώμην ταύτην τὴν ἀπονέμουσαν Σκυθικῶ ἔθνει τὴν ἰδί-
 αν πρωτοτύπου πολιτισμοῦ καὶ προσφορὰν αὐτοῦ ἔπειτα εἰς τοὺς
 περικοὺς καὶ Σημιτικοὺς λαοὺς. Διότι ἡ γνώμη αὕτη οὐδαμῶς
 βιβιάζεται πρὸς ὅσα ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν Σκυθῶν ἐπιστάμεθα
 θὰ ἀπετέλει ἐθνολογικὸν θαῦμα. Κατὰ ταῦτα, ἂν μὴ δυνάμε-
 ἀποβάλλωμεν ἐκ τῶν προτέρων αὐτὴν ὡς ὅλως ἀδιανόητον,
 ὅμως ἔχομεν ὁμολογουμένως καὶ ἀναντιρρήτως τὸ δικαίωμα
 ἀπαιτήσωμεν πληρεστέρας καὶ ἀναμφισβηλωτέρας ἀποδείξεις αὐ-
 πρὶν ἢ ἀνομολογήσωμεν αὐτήν. Διότι πάντοτε ἐπαναστατικὸν
 γονότα — ἀλλ' ἂν ἀληθῶς δυνάμεθα νὰ ὁμιλῶμεν περὶ γεγονό-

τοῦτο ἀκριβῶς εἶναι ἐν τῷ παρόντι ζήτημα — ὀφείλουσι δι' ἀγώνων νὰ ἐξαναγκάζωσι καὶ ἐπιβάλλωσι τὴν ἀναγνώρισιν αὐτὴν.

Ὁ γλωσσικὸς δὲ σύνδεσμος ὁ συγκρατῶν τὰς εὐρύτατα διασπαρμένας ὁμοφυλίας τῆς μεγάλης ὁμοεθνίας ταύτης εἶναι ἱκανῶς χαλαρὸς καὶ ἀσθενής. Διότι ἡ συγγένεια αὐτῶν παρατηρεῖται οὐχὶ τοσοῦτον ἐν τῇ δυναμένῃ ν' ἀποδειχθῇ συμφωνία τῶν λέξεων καὶ τύπων αὐτῶν ἢ ἐν τῇ κοινῇ κτήσει ὁμοίων ῥιζῶν καὶ γραμματικῶν στοιχείων, ἀλλὰ μᾶλλον ἐν τούτῳ ὅτι ὁ ὅλος γλωσσικὸς διάκοσμος ἐν πάσαις ταύταις ταῖς γλώσσαις φέρει ὅμοιον τύπον καὶ ὅτι αἱ γραμματικαὶ σχέσεις καθόλου εἰπεῖν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐκλαμβάνονται καὶ ἐκφράζονται. Ἐκάστη δὲ τῶν ὑποδιαίρέσεων αὐτῆς ἀπαρτίζει οὕτω σχεδὸν καθ' ἑαυτὴν ἰδιαιτέραν γλωσσικὴν ὁμοφυλίαν, ὅπως λ. χ. ἐντὸς τῆς Ἰαπετικῆς γλωσσικῆς ὁμοεθνίας ἡ Γερμανικὴ ἢ ἡ Σλαυικὴ. Τοῦναντίον δ' ὅμως μεταξὺ τῆς Οὐγκρικῆς, Τουρκικῆς, Μογγολικῆς καὶ Μαντζιουικῆς γλωσσικῆς ὁμοφυλίας δὲν ἀνευρίσκονται οὕτως ἐναργῆ καὶ ἀναντίλεκτα σημεῖα τῆς τούτων συγγενείας, οἷα λ. χ. μεταξὺ Ἑλληνικῆς, Ἰνδικῆς, Σλαυικῆς, Γερμανικῆς κλπ. Οἱ δὲ μέγιστοι ζηλωταὶ καὶ προθυμότατοι συνήγοροι τῆς ἱστορικῆς συναφείας αὐτῶν προέρχονται κατὰ μέγα μέρος ἐκ τῆς τάξεως ἐκείνων, οἵτινες ἀγνοοῦσι σχεδὸν τὰς γλώσσας ταύτας. Τοῦναντίον δὲ ὁ Καστρήνος, ἀνὴρ Φίννης τὸ γένος καὶ οὕτινος αἱ πολυετεῖς καὶ ἀκριβεῖς μελέται ἐπεσκίασαν πᾶν ἕτι ὑπ' ἄλλου περὶ τῶν γλωσσῶν τούτων εἶχε διδαχθῇ, ἐτόλμησε νὰ ὁμολογήσῃ διαρρήδην μόνην τὴν βεβαίως ἀποδεικνυμένην συγγένειαν μεταξὺ Οὐγκρικῆς, Σαμογεδικῆς καὶ Τουρκικῆς, κατέλιπε δ' ἀμφίβολον ἂν δύνωνται νὰ συνδεθῶσι μετὰ τῶν γλωσσῶν τούτων καὶ ἡ Μογγολικὴ καὶ ἡ Μαντζιουικὴ. Ἀλλὰ καὶ περὶ μόνων τῶν τριῶν ὁμοφυλιῶν προκειμένου, ἦτοι τῆς Οὐγκρικῆς, Σαμογεδικῆς καὶ Τουρκικῆς, πάλιν ῥητέον ὅτι αἱ ἀποδείξεις τῆς παλαιᾶς ἐνότητος αὐτῶν εἶναι ἀσθενεῖς καὶ ἀτελεῖς παραβαλλόμεναι πρὸς τὰς ὑπαρχούσας ἐν ταῖς Ἰαπετικαῖς γλώσσαις καὶ ἀποδειχθεῖσας διὰ τινων παραδειγμάτων ἐν τῷ ἔκτῳ

Ἀναγνώσματι. Διοτι οὐδεὶς μέχρι τοῦδε γλωσσικὸς ηὐτύχησεν ἢ ἀνέυρη καὶ δείξῃ μακρὰς σειρὰς φανερῶν ἀντιστοιχιῶν λέξεων καὶ τύπων, αἵτινες σαφέστατα καὶ ἄνευ τινὸς ἀντιλογίας θὰ ἡδύναντο μόναι ν' ἀποδείξωσι πᾶσι τὴν συγγένειαν τῶν Σκυθικῶν γλωσσῶν. Ἐννοεῖται δ' οἴκοθεν ὅτι ἡμεῖς δυνάμεθα προθύμως νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι οἱ λαοὶ οἱ λαλοῦντες τὰς γλώσσας ταύτας διεσχίσθησαν καὶ ἐχωρίσθησαν ἀπ' ἀλλήλων πολὺ πρότερον τῶν Ἰαπετικῶν λαῶν, ἐντεῦθεν δ' ἐξηφανίσθησαν πολὺ μᾶλλον ἢ ἐν ταῖς ἡμετέραις γλώσσαις τὰ ἔχνη τῆς κοινῆς καταγωγῆς αὐτῶν. Ὁμοίως ὅτι διὰ τὴν ἑλλειψιν ἀρχαιοτάτα παραδοθέντων ἡμῖν γραπτῶν μνημείων τῶν γλωσσῶν καὶ διαλέκτων τούτων δυναμένων νὰ ὑποστηρίξωσιν γενναίως τὰς γλωσσικὰς ἐρεῦνας (ὅπως λ. χ. τοῦτο ἐγένετο ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ὁμοεθνίᾳ διὰ τὴν παλαιοτάτην παράδοσιν τῆς Ἰνδικῆς καὶ Ἑλληνικῆς φιλολογίας), δὲν δύναται σήμερον εὐκόλως νὰ εὑρεθῇ σύνδεσμος ὁ συγκαταστὰς τὰς Σκυθικὰς γλώσσας καὶ ἀπαρτίζων ἐκ αὐτῶν ἓν ὅλον. Πρὸς δὲ τούτοις θὰ ἡδυνάμεθα καὶ ταύτην ἔτι τὴν ὑπόθεσιν νὰ νοήσωμεν, ὅτι δηλ. αἱ γλώσσαι αὗται παραβαλλόμεναι πρὸς τὰς Ἰαπετικὰς ἔχουσι φύσιν οὕτως εὐμετάβολον καὶ ἀσταθῆν ὅσον αἱ Ἰαπετικαὶ παραβαλλόμεναι πρὸς τὰς Σημιτικὰς. Καὶ ἡ ὑπόθεσις αὕτη ὄντως ἐγένετο πολλάκις καὶ ὑπεστηρίχθη διὰ θεωρητικῶν λόγων, ἐκ τῶν προτέρων εἰλημμένων. Ἀλλὰ διὰ γεγονότων καὶ ἀποδείξεων καθ' αὐτὸ γλωσσικῶν οὐδέποτε μέχρι τοῦδε ἀπεδείχθη ἔφ' ὅσον τοῦλάχιστον ἡξεύρω, ἀντιστρατεύεται δὲ κατ' αὐτῆς ἐκ τῶν προτέρων τοῦτο μὲν ὅτι αἱ ἐπὶ μέρους γλωσσικαὶ ὁμοφυλίαι ἀπαρτίζουσι καθ' ἑαυτὰς ἀκριβῶς κεχωρισμένον τι σύνολον, τοῦτο δὲ ὅτι αἱ διάλεκτοι ἐκάστης ὁμοφυλίας εἶναι στενῶς πρὸς ἀλλήλους συγγενεῖς. Καὶ τελευταῖον ὑποτιθεμένου ὅτι τῶν δυνατῶν καθ' ἑαυτὰς ὑποθέσεων τούτων τῶν ἐρμηνευουσῶν τὴν μεγάλην διαφορὰν τῶν Σκυθικῶν γλωσσῶν ἀπ' ἀλλήλων ἢ μία τις ἢ καὶ πᾶσαι ἐπέτυχανον τοῦ ἀληθοῦς καὶ ἀπεδεικνύοντο ὀρθαί, πάλιν δὲν θὰ ἐλύετο οὐδαμῶς τὸ ζήτημα τῆς ἐνότητος τῶν γλωσσῶν τούτων καταφαντικῶς καὶ βεβαίως, ἀλλὰ θὰ συνήγετο ἐντεῦθεν τοσοῦτο μόνον ὅτι

ἡμεῖς δὲν δυνάμεθα ν' ἀρνηθῶμεν μετ' ἀναντιλέκτων ἀποδείξεων τὴν ὑπαρξιν συγγενείας τινὸς μεταξὺ τῶν γλωσσῶν τούτων. Πάντοτε δὲ θὰ ἐδικαιούμεθα ν' ἀπαιτῶμεν ἀποδείξεις ἀναμφισβητήτους, ἀποδείξεις στηριζόμενας ἐπὶ ὁμοιοτήτων ὕλικῶν ἢ ἔστω καὶ τυπικῶν, ἀλλὰ πάντοτε ἀκριβῶς καὶ σαφῶς ἐκπεφρασμένων, πρὶν ἢ ἡμεῖς ἀναγνωρίσωμεν ὅτι ἡ συγγένεια τούτων ἀπεδείχθη θετικῶς. Καὶ καθ' ἃ ἐδηλώθη ἤδη, μορφολογικὴ τις ὁμοιότης εἶναι ἡ πραγματικὴ βάσις, ἐφ' ἧς μάλιστα πάντων στηρίζεται ἡ παραδοχὴ τῆς συγγενείας τῶν Σκυθικῶν γλωσσῶν. Τὸ σπουδαιότατον δὲ κοινὸν γνώρισμα αὐτῶν εἶναι, ὅτι ἀνήκουσι τῷ λεγομένῳ παρατακτικῷ τρόπῳ τοῦ γλωσσικοῦ διακόσμου, τ. ἔ. ὅτι τὰ στοιχεῖα, ἐξ ὧν αἱ λέξεις αὐτῶν συνίστανται, παρατάσσονται μόνον χαλαρῶς παρ' ἄλληλα, δὲν συνδέονται δὲ στενῶς οὐδὲ συγχωνεύονται εἰς ἓν ὅλον· παρατάσσονται ἀλλὰ δὲν συντίθεται. Αἱ ρίζαι ἢ τὰ θέματα διαμένουσιν οὕτω κεχωρισμένα τῶν ἐπιθημάτων, καὶ ταῦτα ἀπ' ἀλλήλων, ὥστε πάντα εἶναι εἰσέτι αἰσθητὰ καθ' ὅλοκληρίαν ὡς ἰδιαιτέρας αὐτοτελεῖς λέξεις. Κατὰ τινὰ ἐπιτυχῆ ἐκφρασιν τοῦ καθηγητοῦ Max Müller ἐν μὲν ταῖς Ἰαπετικαῖς γλώσσαις κατὰ τὴν σύνθεσιν δύο ριζῶν εἰς σχηματισμὸν τύπου τινος ἀποβάλλουσιν ἀμφοτέραι τὴν αὐτοτέλειαν αὐτῶν, ἐν δὲ ταῖς Σκυθικαῖς μόνη ἢ ἑτέρα, ἢ τοῦ ἐπιθήματος. Κατὰ τὰς πρώτας δὲ βαθμίδας αὐτοῦ τὸ φαινόμενον τοῦτο δὲν ἦτο βεβαίως διάφορον ἐν ταῖς γλωσσικαῖς ὁμοειθίαις ταύταις, ἐπεὶ δὴ καὶ ἕκαστος Ἰαπετικὸς τύπος συνίστατο ἐκ τῆς κατ' ἀρχὰς παρατάξεως δύο πρότερον κεχωρισμένων λέξεων, καὶ πολλάκις ἡ ρίζα διετήρησεν εἰς αἰεὶ ἄθικτον τὸν τύπον καὶ τὴν σημασίαν αὐτῆς· πρόκειται ἄρα διαφορὰ μᾶλλον κατὰ ποσὸν ἢ κατὰ ποιόν, διαφορὰ τῆς ἐπιδόσεως καὶ ἐκτάσεως τῆς γλωσσοπλαστικῆς ταύτης δυνάμεως μᾶλλον ἢ τῆς ἀληθοῦς καὶ κυρίας αὐτῶν φύσεως. Καὶ ὅμως εἶναι καθολικὴ καὶ σπουδαία διαφορὰ, ὅπως ἕκαστος εὐκόλως μανθάνει, παραβάλλων καθολικῶς τὸν διάκοσμον δύο γλωσσῶν τῶν ὁμοειθιῶν τούτων.

* Ἄν δ' αἱ Σκυθικαὶ γλῶσσαι κατὰ μὴδὲν ἄλλο συνεφώνουν πρὸς

ἀλλήλας ἢ κατὰ τοῦτο, ὅτι πᾶσαι ἀνήκουσι τῇ τάξει τῶν παρατακτικῶν γλωσσῶν, ἡ ὁμολογουμένη αὐτῶν συγγένεια θὰ ἴστατο ἐπὶ λίαν ἀσθενῶν θεμελίων. Αὕτη καὶ μόνη ἡ ἔλλειψις τῆς κλίσεως, θὰ ἦτο καθ' ἑαυτὴν ὑπερβαλλόντως φενικὸν καὶ ἀόριστον σημεῖον, ὥστε δὲν θὰ ἐπετρέπετο νὰ συμπεράνωμεν ἐξ αὐτοῦ συμπέρασμα τι. Ἄλλ' αὗται παρέχουσι καὶ τινὰ ἄλλα ἀξιοσημεῖωτα σημεῖα ἐπαφῆς ὡς πρὸς τὸν τρόπον καὶ τὸν τύπον τῆς παρατάξεως, καταλληλὰ ν' ἀναπληρώσωσιν ὅ,τι τῆς ἐπιθυμητῆς τελειότητος ἐλλείπει ἀπὸ τοῦ συνόλου τῶν ὑλικῶν συμφωνιῶν. Αἱ σπουδαιόταται τούτων τῶν συμφωνιῶν τῶν ἀναφερομένων εἰς τὸν διάκοσμον τῶν γλωσσῶν εἶναι περίπου αἱ ἀκόλουθοι.

Ἐν ταῖς Σκυθικαῖς γλώσσαις εἶναι ἄγνωστος ἡ παραγωγὴ λέξεων διὰ προθημάτων· ἡ ρίζικὴ συλλαβὴ ἴσταται πάντοτε ἐπὶ κεφαλῆς τῆς λέξεως, τὰ δὲ τυπικὰ στοιχεῖα ἔπονται ταύτῃ. Πρὸς δὲ τούτοις ἡ ρίζα μένει ἀείποτε ὅλως ἄθικτος καὶ ἀναλλοίωτος οὔτε μετὰ τῶν ἐπιθημάτων συγχωνευομένη οὔτε εὐφωνικὰς ἄλλας διὰ τὰ ἐπιθήματα ταῦτα πάσχουσα μεταβολάς, ἀδιάφορον πόσον μεγάλη θὰ εἶναι ἡ αὐξήσις, ἡ οὕτω προσγινομένη αὐτῇ. Πάντοτε δ' ἀνεξαιρέτως διατηρεῖ ἀναλλοίωτον ἐν τῷ συνόλῳ τῶν παραγῶγων λέξεων μίαν καὶ τὴν αὐτὴν μορφήν δι' ἣν καὶ εὐκόλως διαγιγνώσκεται. Εἶναι δ' ὅμως ἀληθὲς ὅτι ὁ θεμελιώδης οὗτος νόμος περὶ τοῦ ἀμετατρέπτου τῶν Σκυθικῶν ριζῶν ὀφείλει ἐκ θεωρητικῶν λόγων νὰ ἐξενεχθῇ μετὰ τινων περιορισμῶν· διότι ἂν πάντοτε ἡ ρίζα ἐχωρίζετο ἀκριβῶς ἀπὸ τῆς καταλήξεως καὶ διετηρεῖτο τελείως ἀναλλοίωτος, τότε τοῦτο μὲν ἔπρεπε νὰ προσδοκῶμεν πολὺ ἐκτενεστέραν σύμπτωσιν τῶν ριζῶν ἐν ταῖς διαφόροις γλώσσαις ἢ ὅση πράγματι εἶναι, τοῦτο δὲ ἔμελλον αἱ γλώσσαι αὗται ν' ἀπολέσωσιν οὕτω τὸ κύριον μέσον εἰς σχηματισμὸν νέων λέξεων καὶ ὅη καὶ πᾶσαν σχεδὸν νέαν αὐξήσιν. Οὕτω δ' ἐρμηνεύεται ὅτι ἡ μὲν ρίζα καθόλου εἰπεῖν δὲν τροποποιεῖται ὑπὸ τῶν καταλήξεων, αὗται δὲ ὑπὸ τῆς ρίζης διατίθενται κατὰ τοιοῦτον τρόπον ὅστις ἀποτελεῖ τὴν παραδοξοτάτην φωνητικὴν ιδιότητα τῆς Σκυθικῆς γλωσσικῆς ὁμοεθνίας.

Ἦτοι τὰ φωνήεντα διαιροῦνται εἰς δύο τάξεις, ἀδρότερα (a, o, u κτλ.) καὶ λεπτότερα (e, i, ü κλπ.) ἢ ὑπερωικά καὶ οὐρανικά, καὶ ἐν ταῖς καταλήξεσι δύνανται νὰ ἐκφωνῶνται φωνήεντα μόνον τῆς αὐτῆς τάξεως ἢ ἀνήκει καὶ τὸ τῆς ρίζης, ἢ ἂν ἡ ρίζα ἔχῃ πλείονα φωνήεντα, ἢ ἀνήκει τὸ τῆς τελευταίας ριζικῆς συλλαβῆς. Διὰ τοῦτο πᾶν ἐπιθήμα ἀπαντᾷ ἐν διττῷ τύπῳ ἤτοι περιλαμβάνει κατὰ τὰς περιστάσεις ἀδρότερον ἢ λεπτότερον φωνῆεν. Οὕτω π.χ. λέγεται ἐν τῇ Τουρκικῇ baba (= ὁ πατήρ) καὶ ἐκ τούτου τὸ παράγωγον baba-larumdan=παρὰ τῶν ἡμετέρων πατέρων μετὰ ἀδρῶν τῶν φωνηέντων, ἀλλ' ἐκ τοῦ dedeh=πάππος σχηματίζεται μετὰ τῶν λεπτῶν φωνηέντων τὸ παράγωγον dede-ler-inden=παρὰ τῶν ἡμετέρων πάππων. Ἐκ τοῦ al=λαμβάνειν σχηματίζεται τὸ almak, alma, alajak, ἐκ δὲ τοῦ sev (=ἀγαπᾶν) οἱ ἀνάλογοι σχηματισμοὶ λέγονται sevmek, sevmek, sevejek. Ἐξετάζοντες δὲ τὴν Οὐγγρικὴν γλῶσσαν παρατηροῦμεν ὅτι ὁμοίως λέγεται yuh-asz nak=τῷ ποιμένι, ἀλλὰ kert-esz-nek=τῷ κηπουρῷ. Ὁ φωνητικός οὗτος νόμος λέγεται συνήθως ἡ τῶν φωνηέντων ἁρμονία. Ἀλλ' ἡ ἁρμονία αὕτη ἐμφανίζεται ἐν ταῖς διαφόροις γλωσσικαῖς ὁμοφυλίαις ὀλίγον διαφοροτρόπως ἐφηρμοσμένη καὶ πρὸς τούτοις περιπλέκεται διὰ πολλῶν λεπτοτάτων ὡς πρὸς τὰ ἁρμονικά ἀντισταθμήματα, εἰς ἃ οὐδεμία ἀνάγκη νὰ εἰσέλθωμεν. Ἐπιμελέστατα διαμορφωμένη καὶ ἀκριβέστατα τηρουμένη ἐμφανίζεται αὕτη μάλιστα ἐν ταῖς Τουρκικαῖς διαλέκτοις.

Ἀμέσως δ' ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τοῦ παρατακτικοῦ τρόπου, τοῦ ἀπονέμοντος ἐκάστῳ ἐπιθήματι ὠρισμένον τύπον καὶ λειτουργίαν καὶ τοῦ ἐπιτρέποντος τὴν συσσωρεύσιν τυπικῶν στοιχείων διαφοροῦ λειτουργίας ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ λέξει, εἰ καὶ ὑπάρχει σαφῶς αἰσθητὴ ἡ ἐνότης τῆς λέξεως, πηγάζουσιν ἔνια σπουδαίότατα γενικά γνωρίσματα πασῶν ἀνεξαιρέτως τῶν γλωσσῶν τῆς Σκυθικῆς ὁμοεθνίας. Πρῶτον δηλ. εἶναι σχεδὸν ἄγνωστοι σάλοι καὶ ἀνωμαλῖαι ἐν τῇ κλίσει καὶ συζυγίᾳ τῶν γλωσσῶν τούτων. Διότι πάντα τὰ ῥήματα καὶ πάντα τὰ ὀνόματα

κλίνονται καθ' ἐν καὶ τὸ αὐτὸ σχῆμα, ὅπερ μένει αἰεὶ ὁμοιον, καὶ πᾶσα γραμματικὴ σχέσις ἔχει τὸ ὠρισμένον, ἀμετάτρεπτον χαρακτηριστικὸν αὐτῆς. Δεύτερον δὲ δύναται νὰ σχηματισθῇ ὁλόκληρος ἐσμός κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον πολυπλόκων τύπων ἐκ μιᾶς ρίζης ἢ ἐξ ἐνὸς στελέχους. Παράδειγμα ἔστω τὸ μνημονευθὲν baba-lar-um-dam, ὅπερ πλὴν τῆς καταλήξεως τῆς ἀφαιρετικῆς πτώσεως dan περιέχει ἔτι τὴν ἀντωνυμίαν un= ἡμέτερος καὶ τὴν κατάληξιν τοῦ πληθυντικοῦ lar. Σαφέστερον ἔτι παράδειγμα τοῦ γλωσσικοῦ τούτου φαινομένου παρέχουσι τὰ Τουρκικὰ ῥήματα· διὰ τῆς προσθήκης δηλονότι ἐνὸς ἢ πλειόνων στοιχείων εἰς τὴν ρίζαν, ἅτινα εἰς τὴν κυρίαν σημασίαν αὐτῆς προσαρμύζουσί τινας εἰδικὰς σχέσεις καὶ μάλιστα ἐκφράζουσι τὴν σχέσιν τοῦ παθητικοῦ, τοῦ ἀντανακλωμένου, τοῦ ἀλληλοπαθοῦς, τοῦ μεταβιβαστικοῦ, τοῦ ἀρνητικοῦ καὶ ἀδυνάτου, κττ. σχηματίζονται πολυπληθεῖς συζυγίαι, ὧν ἐκάστη κέκτηται πλήρες σύστημα χρόνων καὶ ἐγκλίσεων κλπ. Οὕτω λ.χ. ἐκ τῆς ρίζης sev= ἀγαπᾶν σχηματίζονται αἱ ἀκόλουθοι παράγωγοι συζυγίαι: sevmemek= οὐκ ἀγαπᾶν, sevichmek= ἀγαπᾶν ἀλλήλους, sevdirmek= ποιεῖν ἀγαπᾶν, συμφιλιοῦν, sevichdirmek= ποιεῖν ὥστε ν' ἀγαπῶσιν ἀλλήλους, sevilmek= ἀγαπᾶσθαι ὑπό τινος, sevichdirilmek= γίνεσθαι αἷτιον ὥστε ν' ἀγαπῶσιν ἀλλήλους, sevichdirilmemek= οὐ γίνεσθαι αἷτιον ὥστε ν' ἀγαπῶσιν ἀλλήλους· πρβλ. καὶ aramak= ζητεῖν, aratmak= δι' ἄλλου ζητεῖν, kapamak= κλείειν, kapatmak= ποιεῖν ὥστε κλεισθῆναι, kapatdirmek= ὑποχρεοῦν τινὰ ἵνα διὰ τῶν ἀρμοδίων μέσων κλείσῃ τι, κττ. κττ. Ἴδε τὸν ἐπόμενον πίνακα (σελ. 482-483).

ΠΙΝΑΞ
ΤΩΝ ΣΥΖΥΓΙΩΝ ΤΟΥ ΡΗΜΑΤΟΣ
ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

Συζυγίαι τοῦ ῥήματος

		Πρωτότυπον	Ἀλληλοπαθές	Μέσον	Μεταβιβαστικὸν ἐνεργείας
Καταφατικὰ	Ἐνεργητικά	σεδμῆκ = ἀγαπᾶν	σεδισγμῆκ = ἀγαπᾶν ἀλλήλους	σεδινμῆκ = χαίρειν	σεδιδιρμῆκ = ποιεῖν ἀγαπᾶν
	Παθητικά	σεδιλμῆκ = ἀγαπᾶσθαι	σεδισγιλμῆκ = ἀγαπᾶσθαι ὑπ' ἀλλήλων, ἢ τὸ νὰ συμδῇ ἀμοιβαία ἀγάπη	σεδινιλμῆκ = τὸ νὰ συμδῇ χαρμωσύνῃ	σεδιδιριλμῆκ = ἀγαπητὸν καθίστασθαι
Ἀποφατικὰ	Ἐνεργητικά	σέδμεμεκ = οὐκ ἀγαπᾶν	σέδισγμεμεκ = οὐκ ἀγαπᾶν ἀλλήλους	σέδινμεμεκ = οὐ χαίρειν	σέδιδιρμεμεκ = οὐ ποιεῖν ἀγαπᾶν ἢ ποιεῖν μὴ ἀγαπᾶν, κωλύειν ἀγαπᾶν
	Παθητικά	σεδιλμεκεκ = οὐκ ἀγαπᾶσθαι	σέδισγιλμεμεκ = οὐκ ἀγαπᾶσθαι ὑπ' ἀλλήλων, ἢ τὸ νὰ μὴ συμδῇ ἀμοιβαία ἀγάπη	σέδινιλμεμεκ = τὸ νὰ μὴ συμδῇ χαρμωσύνῃ	σέδιδιριλμεμεκ = οὐ καθίστασθαι ἀγαπητὸν ἢ κωλύεσθαι ἀγαπᾶσθαι
Ἀδυνάτως ἀποφατικὰ	Ἐνεργητικά	σεδέμεμεκ = οὐ δύνασθαι ἀγαπᾶν	σεδισχέμεμεκ = οὐ δύνασθαι ἀγαπᾶν ἀλλήλους	σεδινέμεμεκ = οὐ δύνασθαι χαίρειν	σεδιδιρέμεμεκ = οὐ δύνασθαι ποιεῖν ἀγαπᾶν
	Παθητικά	σεδιλέμεκεκ = οὐ δύνασθαι ἀγαπᾶσθαι	σεδισχιλέμεμεκ = οὐ δύνασθαι ἀγαπᾶσθαι ὑπ' ἀλλήλων	σεδινιλέμεμεκ = τὸ νὰ εἶναι ἀδύνατον ἵνα συμδῇ χαρμωσύνῃ	σεδιδιριλέμεμεκ = τὸ νὰ εἶναι ἀδύνατον ἵνα κατασταθῇ τις ἀγαπητὸς

της Τουρκικής γλώσσας.

Διπλοῦν μεταβι- δαστικόν	Μεταβιδαστικὸν ἀλληλοπαθοῦς	Μεταβιδαστικὸν μέσου	Διπλοῦν μετα- βιδαστικὸν ἀλ- ληλοπαθοῦς	Διπλοῦν μετα- βιδαστικὸν μέσου
σεδιδιρτμέκ = μέσον τινὸς ποιεῖν ἀγαπᾶν	σεδισχδιρμέκ = ποιεῖν ἀγαπᾶν ἀλ- λήλους	σεδινδιρμέκ = χαροποιεῖν	σεδισχδιρτμέκ = μέσον τινὸς ποιεῖν ἀγαπᾶν ἀλλήλους	σεδινδιρτμέκ = μέσον τινὸς χαρο- ποιεῖν
σεδιδιρδιλμέκ = μέσον τινὸς ἀγαπη- τὸν καθίστασθαι	σεδισχδιριλμέκ = ὕποχρεοῦσθαι ἀγα- πᾶν ἀλλήλους	σεδινδιριλμέκ = χαροποιεῖσθαι		
σεδιδιρτμέμεκ = μέσον τινὸς ποιεῖν μὴ ἀγαπᾶν ἢ κω- λύειν ἀγαπᾶν	σεδισχδιρμέμεκ = ποιεῖν μὴ ἀγαπᾶν ἢ κωλύειν ἀγα- πᾶν ἀλλήλους	σεδινδιρμέμεκ = οὐ χαροποιεῖν, ἢ κωλύειν χαίρειν	σεδισχδιρτμέμεκ = μέσον τινὸς ποιεῖν μὴ ἀγαπᾶν ἢ κω- λύειν ἀγαπᾶν ἀλ- λήλους	σεδινδιρτμέμεκ = μέσον τινὸς οὐ χα- ροποιεῖν ἢ κωλύειν χαίρειν
σεδιδιρδιλμέμεκ = μέσον τινὸς κω- λύεσθαι ἀγαπᾶ- σθαι	σεδισχδιριλμέμεκ = οὐχ ὕποχρεοῦσθαι ἀγαπᾶν ἢ κωλύε- σθαι ἀγαπᾶν ἀλ- λήλους	σεδινδιριλμέμεκ = οὐ χαροποιεῖσθαι ἢ κωλύεσθαι χαί- ρειν		
σεδιδιρδέμεκ = οὐ δύνασθαι μέ- σον τινὸς ποιεῖν ἀγαπᾶν	σεδισχδιρδέμεκ = οὐ δύνασθαι ποιεῖν ἀγαπᾶν ἀλλή- λους	σεδινδιρδέμεκ = οὐ δύνασθαι χα- ροποιεῖν	σεδισχδιρδέμεκ οὐ δύνασθαι μέσον τινὸς ποιεῖν ἀγα- πᾶν ἀλλήλους	σεδινδιρδέμεκ = οὐ δύνασθαι μέσον τινὸς χαροποιεῖν
σεδιδιρδιλμέμεκ = τὸ νὰ εἶναι ἀδύνα- τον ἵνα μέσον τι- νὸς κατασταθῇ τι; ἀγαπητός	σεδισχδιριλμέμεκ = τὸ νὰ εἶναι ἀδύ- νατον ἵνα ὕπο- χρεωθῶσιν ἀγαπᾶν ἀλλήλους	σεδινδιριλμέμεκ = τὸ νὰ εἶναι ἀδύ- νατον ἵνα χαρο- ποιηθῇ τις		

V

Ἄλλὰ καὶ τῶν συνήθων γραμματικῶν ἢ κλιτικῶν τύπων, οἷους αἱ ἡμέτεραι γλῶσσαι ἔχουσι, κέκτηνται ἔναι τῶν Σκυθικῶν γλῶσσῶν τεράστιον ἀληθῶς πλοῦτον. Οὕτω π.χ. κλίνονται ἐν τῇ Φιννικῇ γλῶσσῃ τὰ ὀνόματα κανονικῶς ἐν πεντεκαίδεκα πτώσεσι, τὰ δὲ ἐν τῇ Οὐγγρικῇ ἐν ὅλαις εἴκοσιν. Ὁ πληθυντικὸς δ' ἀριθμὸς σχηματίζεται δι' ἰδιαιτέρου τινὸς ἐπιθήματος τὸν πληθυντικὸν σημαίνοντος (ἐν τῇ Τουρκικῇ *lar* ἢ *ler*, ὅπως τάνωτέρω παραδείγματα διδάσκουσι), μεθ' ἃ ἐπιφέρονται προσκεκολλημέναι αἱ αὐταὶ πτωτικαὶ καταλήξεις, αἱ ἐν τῷ ἐνικῷ ἀριθμῷ προσκολλῶνται εἰς αὐτὸ τὸ θέμα. Δηλωσις δέ τις τοῦ γραμματικοῦ γένους ἀγνοεῖται. Καὶ οἱ ῥηματικοὶ τύποι σχηματίζονται ὅπως καὶ παρ' ἡμῖν, διὰ τῶν προσωπικῶν καταλήξεων καταγομένων ἐκ τῶν ἀντωνυμιῶν. Ὑπάρχουσι δὲ δύο εἰδῶν καταλήξεις, προσωπικαὶ καὶ κτητικαὶ, καὶ προσαρμόζονται εἰς ῥηματικὰ θέματα ἔχοντα μετοχικὴν ἢ ἀπαρεμφατικὴν σημασίαν. Οὕτω π.χ. ἐν τῇ Τουρκικῇ γλῶσσῃ σχηματίζεται ἐκ τοῦ *dog-mak* = π λ ή τ τ ε ι ν διὰ τῆς μετοχῆς τοῦ ἐνεστώτος ὁ ἐνεστώς *dogurum* = π λ ή τ τ ω ν-ἐ'γώ, τ.ἔ. π λ ή τ τ ω. Ὁ παρῳχημένος λέγεται *dogd-um* = π λ η γ ή-ἐμ.ή, τ'.ἔ. ἐπ λ η ξ α· ἀλλὰ τὸ γ' πρόσωπον περιέχει τὸ ἀπλοῦν, τὸ γυμνὸν θέμα ἄνευ τινὸς καταλήξεως, λ.χ. *dogur* = π λ ή τ τ ε ι, *dogdi* = ἐπ λ η ξ ε ν, καὶ ἐκ τῆς προσαρμογῆς εἰς τοὺς τύπους τούτους τῆς συνήθους ἐν τῇ κλίσει καταλήξεως τοῦ πληθυντικοῦ προκύπτουσι τὰ τρία πληθυντικὰ πρόσωπα, ἥτοι *dogur-lar* = π λ ή τ τ ο υ σ ι, *dogdi-ler* = ἐπ λ η ξ α ν, κατὰ λέξιν = π λ ή κ τ η ς, π λ η κ τ α ι. Εἶναι ἄρα οἱ ῥηματικοὶ οὗτοι τύποι κυρίως εἰπεῖν ὀνόματα, λαμβανόμενα κατηγορηματικῶς ἢ ὡς κατηγορούμενα· ἢ δ' ἔννοια ἢ ἐγκειμένη τῇ ῥίζῃ ἐμφανίζεται ἐν τοῖς τύποις τούτοις ἐκπεφρασμένη δι' ὀνόματος, ἵνα οὕτω παραληφθῇ ἐν τῷ λόγῳ ὡς ῥῆμα. Καὶ τοσοῦτον ἔτι ὑπολείπεται αὐτοῖς τῆς τοῦ ὀνόματος φύσεως, ὥστε ἀναγκάζεται τις νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι αἱ Σκυθικαὶ γλῶσσαι οὔτε συνέλαβον σαφῶς οὔτε ἐξέφρασαν διὰ τῆς γλῶσσης ῥητῶς τὴν διαφορὰν μεταξὺ τῶν δύο τούτων μεγάλων στύλων τοῦ λόγου. Ἄλλὰ παρὰ πάντα ταῦτα ἢ

συζυγία αὐτῶν εἶναι πλουσία διακρίσεων κατὰ τοὺς χρόνους καὶ τὰς ἐγκλίσεις. Ἐν τῷ β' δ' ἐνικῷ προσώπῳ τῆς προστακτικῆς ἐμφανίζεται ἡ ρίζα καθαρά, λ. χ. *sen* = ἀγάπα ἢ ἀγάπησον, *ats* = ἄνοιγε ἢ ἄνοιξον κττ.

Προθέσεις δὲ καὶ σύνδεσμοι εἶναι ἐν ταῖς γλώσσαις τῆς ὁμοειδίας ταύτης σχεδὸν ἄγνωστοι. Ἀντὶ δὲ τῶν ἡμετέρων δευτερευουσῶν προτάσεων μεταχειρίζονται αἱ γλώσσαι αὗται πτωσίᾳ τινι οὐσιαστικοῦ, λ. χ. ἡ φράσις «ὅτε ἐπορεύθημεν» θὰ παρασταθῇ ἐν τῇ Τουρκικῇ γλώσσῃ διὰ τοῦ *git-diy-imiz-de*, ἥτοι κατὰ τὴν ἡμετέραν πορείαν. Διὰ τῶν θετικῶν (*gerundiva*) καὶ κτητικῶν συμπίπτουν τὰ διάφορα μέλη τῆς περιόδου εἰς μίαν μόνην περίπλοκον καὶ ἀσαφῆ πρότασιν, ἐν ᾗ τὸ κύριον ῥῆμα κανονικῶς κεῖται ἐν τῷ τέλει καὶ ἡ προσδιοριζομένη λέξις προηγεῖται τῆς προσδιορίζουσας· οὕτω δὲ παράγονται πολλάκις συντάξεις παραδοξόταται ὡς πρὸς τὸ ἡμέτερον γλωσσικὸν αἶσθημα.

Ἀνάγκη δὲ νὰ παρατηρηθῇ, ὅτι μεταξὺ τῶν διαφόρων κλάδων τῆς Σκυθικῆς γλωσσικῆς ὁμοειδίας μεγάλη ἐπικρατεῖ διαφορὰ ὡς πρὸς τὸν βαθμὸν, εἰς ὃν ἀνέπτυξαν τὸν παρατακτικὸν τρόπον. Τὴν ὑπάτην τάξιν ἐν τούτῳ κατέχουσιν αἱ Οὕγγρικαὶ διάλεκτοι, ἰδιαιτέρως ἡ Οὕγγρική καὶ Φιννική, σχεδὸν δυνάμεναι νὰ συγκαταλεχθῶσι ταῖς κλινομέναις γλώσσαις. Οἱ δ' ἀνατολικοὶ κλάδοι, Μογγολικαὶ καὶ Τουγγούσαι γλώσσαι, εἶναι κατὰ πάντα πτωχότεραι καὶ πενιχρότεραι καὶ ἡ Ματζιουική προσεγγίζει μάλιστα πρὸς τὸ ἀκαμπές τοῦ μονοσυλλαβισμοῦ, καθ' ὅσον λ. χ. ἐν λέξεσι παραλαμβανομέναις κατηγορηματικῶς οὔτε ἀριθμούς οὔτε πρόσωπα παρεμφαίνει. Ἡ δὲ Τουρκικὴ κατέχει μεσάζουσάν τινα θέσιν, ἀκριβῶς ὅπως καὶ γεωγραφικῶς κεῖται μεταξὺ τοῦ ἀνατολικοῦ καὶ τοῦ δυτικοῦ.

Ἄν δ' αἱ ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἐκτεθεῖσαι μορφολογικαὶ συμφωναίαι καὶ ἄλλαι τινὲς ἦπτον αἰσθηταί, ἀποδεχθεῖσαι μεταξὺ τῶν Οὕγγρικῶν, Σαμογεδικῶν, Τουρκικῶν, Μογγολικῶν καὶ Τουγγουσίων γλωσσῶν, εἶναι καθ' ἑαυτὰς ἐπαρκεῖς, ἐν' ἀποδείξωσι συγγενεῖς τὰς γλώσσας ταύτας, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἄλυτον ἔτι ζήτημα.

Ὅμοίως εἶναι ἀμφίβολον ἂν αἱ ἐν τοῖς φθόγγοις τῶν γλωσσῶν τούτων ὁμοιότητες ἀπεδείχθησαν καὶ κατὰ ποσὸν ἐπαρκεῖς καὶ κατὰ ποιὸν ἱκαναί, ἵνα μετὰ τῶν τυπικῶν ἐκείνων ὁμοιοτήτων καταστήσωσιν ἀκριβῆ καὶ πειστικὴν τὴν ἀπόδειξιν τῆς ὑπάρξεως μιᾶς μεγάλης ὁμοεθνίας τῶν Σκυθικῶν γλωσσῶν καὶ ἐθνῶν. Διὰ ταῦτα τὸ φρονιμώτατον πάντων ἔσται νὰ θεωρήσωμεν πρὸς τὸ παρὸν τὴν ταξινόμησιν ταύτην ὅλως προσωρινὴν καὶ νὰ περιμένωμεν τὴν τελικὴν παραδοχὴν ἢ ἀπόρριψιν αὐτῆς ἀπὸ μελλουσῶν ἐπιμελεστέρων ἐρευνῶν. Διότι πολλῶν ἐκ τῶν γλωσσῶν τούτων πρὸ μικροῦ μόνον ἤρξατο καὶ ἡ ἐπὶ μέρους μελέτη καὶ ἡ πρὸς ἄλλας σύγκρισις, διὸ καὶ παραμένει μέχρι τοῦδε σφόδρα ἐλλιπής. Δυνατὸν ἄρα αἱ σπουδαὶ αὗται ἐπίδοσιν λαμβάνουσαι ν' ἀποδείξωσιν ἰσχυρὸν τὸν δεσμὸν τὸν συνάπτοντα κατὰ τὰ μέχρι τοῦδε παραδεδεγμένα τὰς ἀνατολικὰς καὶ δυτικὰς γλώσσας, δυνατὸν δ' ὅμως ν' ἀποδείξωσι καὶ ὅτι ἡ συγγένεια αὕτη εἶναι ἀπλῶς φαινομένη.

ΑΝΑΓΝΩΣΜΑ ΔΕΚΑΤΟΝ

Ἀμφίβολα ἐν τῷ γενεαλογικῷ συστήματι τῶν γλωσσῶν. — Ἡ “Τουρανικὴ” γλωσσικὴ ὁμοεθνία. — Ἡ ὁμάς τῶν Δραβιδικῶν γλωσσῶν. — Ἡ ἐν τῇ βορειανατολικῇ Ἀσίᾳ γλῶσσα. — Μονοσύλλαδοι γλῶσσαι: Σινική, Ἰνδοσινική, Θιβητικὴ κλπ. — Ἡ Μαλαϊκὴ καὶ Πολυνησιακὴ ὁμοεθνία καὶ ἡ Μελανησιακὴ ὁμοφυλία. — Αἱ γλῶσσαι τῆς μεσημβρινῆς καὶ μέσης Ἀφρικῆς. — Ἡ Ἀμερικανικὴ γλωσσικὴ ὁμοεθνία καὶ τὸ ζήτημα περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν Ἀμερικανικῶν γλωσσῶν. — Μονῆρεις γλῶσσαι, Βασκικὴ, Καυκασία κλπ.

Ἐν τῷ τελευταίῳ Ἀναγνώσματι ἐπεχειρήσαμεν νὰ παραστήσωμεν τοὺς κυριωτάτους τύπους τοῦ γλωσσικοῦ διακόσμου, οὓς ἡ γλωσσικὴ μέχρι σήμερον ἠδυνήθη νὰ καθορίσῃ. Ἀλλὰ μέχρι τοῦδε ἠδυνήθημεν ν’ ἀσχοληθῶμεν περὶ δύο μόνους τῶν τύπων τούτων, τοὺς περιλαμβάνοντας τὰς γλώσσας τῶν δύο μεγάλων λευκῶν φυλῶν, αἵτινες μετὰ τῆς ἡμετέρας Ἰαπετικῆς διεδραμάτισαν ἡ διαδραματίζουσι τὸ σπουδαιότατον πρόσωπον ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ· ἥτοι ἠσχολήθημεν πρῶτον μὲν περὶ τὴν Σημιτικὴν καὶ Χαμιτικὴν γλωσσικὴν ὁμοεθνίαν, ἥτοι περὶ τὸ σύμπλεγμα τῶν διὰ μεγάλης οἰκογενειακῆς ὡς εἶπεν ὁμοιότητος συναπτομένων πρὸς ἀλλήλας Σημιτικῶν γλωσσῶν, αἵτινες ἐκτείνονται ἐπὶ τῆς μεσημβρινοδυτικῆς ἄκρας τῆς Ἀσίας καὶ ἐν αἷς μάλιστα διαπρέπει ἡ Ἑβραϊκὴ, ἡ Ἀραβικὴ καὶ ἡ Συριακὴ γλῶσσα. Ἐπειτα περὶ τὰς Χαμιτικὰς γλώσσας τῆς βορείου Ἀφρικῆς, αἵτινες καὶ πρὸς τὴν Σημιτικὴν ὁμοεθνίαν καὶ ἐν μέρει καὶ πρὸς ἑαυτὰς ἀπωτέρω μόνον συγγενεύουσιν. Μετὰ δὲ ταῦτα ἤλθομεν ἐπὶ τὴν Σκυθικὴν ὁμοεθνίαν, μεγίστην σωρείαν ποικιλωτάτων γλωσσικῶν στρωμάτων, ἥτις διὰ τῶν πέντε κυρίων διακλαδώσεων αὐτῆς — τῆς Οὐγγρικῆς, Σαμογεδικῆς, Τουρκικῆς, Μογγολικῆς καὶ Τουγγουσίας — κατέχει σφόδρα ἐκτεταμένους, ἀλλ’ ἐν μέρει ἐρήμους ἐκτάσεις ἐπὶ τῶν ἡπείρων Ἀσίας καὶ Εὐρώπης. Νῦν δ’ ἐπιβάλλεται ἡμῖν τὸ ἀτερπὲς ἔργον ν’ ἀγάγωμεν εἰς πέρας τὴν ἐπιχειρηθεῖσαν ἐξέτασιν ἐπιθεω-

ροῦντες ἐν πάσῃ συντομίᾳ τὰς λοιπὰς γλωσσικὰς ὁμοεθνίας. Ἄν δὲ φροντίζω μήπως ἡ ὑπόθεσις αὕτη φανῇ πως ἄχαρις καὶ καματηρά, τοῦτου αἰτία εἶναι, ὅτι δὲν δύναμαι ν' ἀποφύγω κατὰ μέγα μέρος ἀπλὴν καὶ ξηρὰν ἀπαρίθμησιν ἡμιγνώστων ἢ καὶ παντάπασις ἀγνώστων καὶ ἀδιαφόρων ὀνομάτων. Ἄλλ' ὅμως, ἂν ἀντὶ τοῦ κόπου τοῦτου δυνηθῶμεν νὰ σχηματίσωμεν πλήρη εἰκόνα τῆς ἐξωτερικῆς ἐξαπλώσεως καὶ τῆς ἐσωτερικῆς διακοσμήσεως τοῦ συνόλου τῶν γλωσσῶν, δὲν θὰ κατατρίψωμεν μάτην τὸν χρόνον.

Εἶναι πολλοῦ λόγου ἄξιον νὰ ἔχωμεν ἤδη ἐκ τῶν προτέρων ὑπ' ὄψει, ὅτι καὶ ἡ ἀρίστη ταξινόμησις τῶν γλωσσῶν, ἡ δυναμένη κατὰ τὴν σημερινὴν γλωσσικὴν νὰ διαχαραχθῇ, οὔτε τελεία οὔτε κατὰ πάντα ὁμοίως βεβαία καὶ ἀξιόπιστος θὰ εἶναι. Καθ' ὃν δὲ τρόπον οἱ γεωγράφοι σχεδιαγραφοῦντες τοὺς γεωγραφικοὺς χάρτας, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οἱ γλωσσικοὶ σχεδιαγραφοῦντες τὸ ἑαυτῶν σύστημα τῶν γλωσσῶν καθόλου εἰπεῖν δὲν ἀναγκάζονται μὲν νὰ σημάνωσι μεγάλην τινὰ ἔκτασιν ὡς « ἄγνωστον », ἀλλ' ὅμως παρὰ πάντα ταῦτα ὑπάρχουσι πολυάριθμοι γλωσσικαὶ ἐκτάσεις, αἵτινες εἶναι γνωσταὶ μόνον γενικώτατα καὶ εἰκαστικῶς καὶ κατὰ μαρτυρίας ἀμφιβόλου ἀξιοπιστίας. Καθόλου δὲ δύναται γενικῶς νὰ λεχθῇ, ὅτι ὅπου ἡ ταξινόμησις στηρίζεται ἀπλῶς ἐπὶ μαρτυριῶν τῶν περιηγητῶν ἢ ἐπὶ συλλογῶν λέξεων, τὰ τέως συναχθέντα πορίσματα εἶναι λίαν ἀμφιβόλου ἀξίας καὶ ὅλως προσωρινά. Διότι οὐδεμία γλωσσικὴ ὁμοεθνία δύναται νὰ θεωρηθῇ ἐπιστημονικῶς βεβαία καὶ ἔμπεδος, ἐφ' ὅσον δὲν ἐξερευνηθῇ καὶ διαφωτισθῇ ὁ λεξιλογικὸς θησαυρὸς, τὸ φθογγικὸν καὶ τυπικὸν σύστημα αὐτῆς κατὰ πάντα τὰ ἐν τῷ παρόντι καὶ τῷ παρελθόντι φαινόμενα καὶ ἐφ' ὅσον δὲν ἀνακαλυφθῶσι καὶ ἀποδειχθῶσι πάντες οἱ νόμοι τοῦ βίου αὐτῆς. Ἀλλὰ θὰ ἀπαιτηθῶσιν ἔτι πολλοὶ πόνοι καὶ χρόνοι, μέχρις οὗ ἡ ἀπαίτησις αὕτη ἐν πάσαις ταῖς γλωσσικαῖς ὁμοεθνίαις ἐκπληρωθῇ, καὶ ἐπὶ μακρὸν ἔτι χρόνον ἀνάγκη νὰ μὴ ἐκπληττώμεθα, ἐὰν βλέπωμεν πάλιν καὶ πάλιν μεταχινούμενα τὰ ὅρια μεταξὺ τῶν γλωσσικῶν ὁμοεθνιῶν, καὶ ἄλλοτε μὲν ἐνουμένας τάξεις,

ἄς νῦν χωρίζομεν, ἄλλοτε δὲ χωριζόμενας, ἄς νῦν συνάπτομεν. Διότι εἶναι δυνατὸν δι' ἐπιμελεστέρας καὶ ἀκριβεστέρας ἐρεῦνης οὐ μόνον νὰ παρατηρηθῶσιν ὁμοιότητες λανθάνουσαι μέχρι τοῦδε, ἀλλὰ καὶ ἀντιστρόφως νὰ διαγνωσθῇ ἡ ἀπατηλὴ φύσις φαινομένων τινῶν ὁμοιοτήτων, ἐν αἷς κατεσπευσμένως ἐπιστεύθη ὅτι ἔκειντο τὰ ἴχνη συγγενικῶν σχέσεων. Παραβάλλων δηλονότι τις ἐκ τοῦ προχείρου κλίνει πάντοτε ν' ἀπονέμῃ μεγάλην σπουδαιότητα εἰς τυχαίας ὁμοιότητας. Πρὸς δὲ τοῦτοις ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον αἱ πρῶται ἀπόπειραι ταξινομήσεως ἐπιχειροῦνται ὑπὸ γλωσσικῶν εὐφантаσιώτων καὶ παραβόλων· διὸ καὶ ἀπαραίτητος καθόλου ἀνάγκη νὰ λαμβάνηται ὑπ' ὄψιν κατὰ τὰς παρατηρήσεις καὶ τὰ συμπεράσματα τῶν γλωσσικῶν ἀνδρῶν καὶ ἡ διαφορὰ τῆς ἰδιοσυγκρασίας, τῆς εὐφυΐας καὶ τῶν τρόπων αὐτῶν, ὅπως γίνεται προκειμένου περὶ τῶν καλλιεργούντων τὰς λοιπὰς ἐπιστήμας. Διότι ὑπάρχουσι τοῦτο μὲν οὐκ ὀλίγοι ταχεῖς καὶ εὐφάνταστοι ἐρευνηταί, οἵτινες εὐκολώτατα παραφερόμενοι ὑπὸ φαινομένων τινῶν ὁμοιοτήτων ἐπιθυμοῦσι μὲν ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἢ ν' ἀνευρίσκωσι καὶ παρατάττωσι μεγάλας γλωσσικὰς ὁμοιοθνήας καὶ ἐκπλήττωσι διὰ νέων καὶ αἰφνιδίων θεωριῶν τὸν κόσμον, ἀδυνατοῦσι δὲ νὰ ὁμολογήσωσι, προκειμένου περὶ οἵουδήποτε ζητήματος, τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἄνοιαν· τοῦτο δὲ πάλιν ἄλλοι συνετοὶ καὶ μετὰ ψυχρᾶς κριτικῆς ἐξετάζοντες τὰ πράγματα γλωσσικοί, οἵτινες ἀποβλέποντες μᾶλλον εἰς τὰς βαθέως κεχαραγμένας ἀντιθέσεις τὰς παρατηρουμένας πολλάκις ὑπὸ τὰς ἐπιπολαίους ὁμοιότητας, ἀπαιτοῦσι μὲν πάντοτε ἐπιμόνως καὶ μεγαλοφώνως νέας καὶ ἰσχυρὰς ἀποδείξεις, καὶ διὰ τοῦτο ἐπέχουσι, μέχρις οὗ αἱ ἀποδείξεις αὗται προσαχθῶσιν, ἀρνοῦνται δὲ ἐπιμόνως νὰ ἐγκρίνωσι καὶ αὐτὰς τὰς εὐλογοφανεστάτας εἰκασίας, ἵνα μόνοις τοῖς μετὰ πειθανάγκης ἀποδεδειγμένοις ἀπονεύωσι τὴν ἐγκρισιν αὐτῶν. Ἀμφότεροι δ' αἱ τρόποι ἔχουσι τὰ προτερήματα αὐτῶν, ὁ μὲν παρέχει τοὺς ὀδευετὰς, ὁ δὲ τοὺς κριτικούς, ὁ μὲν φοιτᾷται συχνότερον καὶ εἶναι προσφιλέστερος, ὁ δὲ εἶναι ἀσφαλέστερος καὶ ἐπιστημονικώτερος.

Καταφανὲς δὲ τεκμήριον τῆς ἐπιδράσεως, ἣν ἡ ἰδιοσυγκρασία τῶν ἐρευνητῶν ἔχει ἐπὶ τὰς ἐπιστημονικὰς αὐτῶν δοξασίας, παρατηροῦμεν καὶ ἐπὶ τῶν ἤδη ἐξετασθεισῶν γλωσσικῶν ὁμοιοθνιῶν. Ἄν δηλαδὴ πέντε κύριαι ὑποδιαίρέσεις τῆς Σκυθικῆς γλωσσικῆς ὁμοιοθνίας εἶναι ἀληθῶς συγγενεῖς καὶ ἂν ἡ συγγένεια αὐτῶν στηρίζεται ἐπὶ τῆς κοινῆς καταγωγῆς πασῶν, δὲν ἐφάνη ἡμῖν ἀποδεδειγμένον ἐν τῷ προηγουμένῳ Ἀναγνώσματι, ἐπειδὴ μέχρι τοῦδε πρὸ πάντων μόνον ἐν τῷ γραμματικῷ διακόσμῳ αὐτῶν ἀπεδείχθη ὁμοιομορφία τις, ἀλλὰ παρ' αὐτὴν οὐδαμῶς ἐλήφθη πρὸ ὀφθαλμῶν ἡ μεγάλη καὶ οὐσιώδης διαφορὰ, οἷα λ. χ. ἡ μεταξὺ τῆς ἀγόνου γλώσσης τῶν Μαντζίου καὶ τῶν πλουσιῶν καὶ σχεδὸν κλινομένων γλωσσῶν τῶν Φιννῶν καὶ Οὐγγρων. Ἐγένετο ἄρα χρεῖα νὰ δηλώσωμεν, ὅτι εἶναι ἀμφίβολον, ἂν θὰ διατηρηθῇ ἐν τῷ μέλλοντι ἡ γλωσσικὴ ὁμοιοθνία αὕτη μετὰ τῆς αὐτῆς ἐκτάσεως, ἣν ἔχει σήμερον, δὲν ἀπεχρούσαμεν δ' ὅμως ἀπολύτως τὸ δυνατόν τοῦ πράγματος, οὐδὲ νομίζομεν ὅλως ἀδύνατον νὰ εὑρεθῶσι μεταξὺ τῶν ἀταξινομήτων ἔτι Ἀσιατικῶν γλωσσῶν ἄλλαι τινὲς ἀνήκουσαι τῇ Σκυθικῇ ὁμοιοθνίᾳ. Ἀλλ' ἄλλοι λίαν ὀνομαστοὶ γλωσσικοὶ ἐπειράθησαν νὰ παραστήσωσι τὰ δυνατόν ταῦτα ὡς βέβαια καὶ ἀναντίλεκτα γεγονότα. Καταπληκτικὴ δηλ. τὴν ἔκτασιν γλωσσικὴ τις ὁμοιοθνία, ἣν ὀνομάζουσι «Τουρανικὴν», καὶ περὶ ἧς διατείνονται ὅτι αὕτη εἶναι ἡ ἀληθὴς ἀντιπρόσωπος τοῦ καθόλου παρατακτικοῦ τρόπου, λέγεται ὅτι ἐκτείνεται ἐπὶ συμπάσης τῆς Ἀσίας, ἐπὶ τῶν νήσων τῆς Ὠκεανίας καὶ ἐπὶ τῆς Ἀμερικανικῆς ἡπείρου καὶ περιλαμβάνει σχεδὸν πάσας τὰς γλώσσας, ἐξαιρουμένων τῶν Ἰαπετικῶν καὶ Σημιτικῶν. Ἀλλὰ πρὸς τοιαύτην συσσώρευσιν (περὶ ταξινομήσεως δυσκόλως δύναται νὰ γένηται λόγος τις) τῶν ποικιλωτάτων καὶ διαφορωτάτων γλωσσῶν οὐδ' ἡ ἐλαχίστη ἀφορμὴ ὑπάρχει ἐν τῇ νῦν θέσει τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης. Οὐδὲν δ' ἄλλο δι' αὐτῶν δηλοῦται ἢ ἄγνοια τῶν ἐπὶ μέρους φαινομένων καὶ μεγάλῃ τάσει εἰς γενικὰς καὶ κενὰς θεωρίας, ἅτινα, ὡς φαίνεται, χαρακτηρίζουσι τοὺς ἰδρυτὰς τῶν θεωριῶν τούτων. Πρόσθετος δ' ὅτι περὶ πολλῶν ἐκ τῶν «Τουρανι-

κῶν» λεγομένων γλωσσῶν εἶναι νῦν ἀποδεδειγμένον, ὅτι ὡς πρὸς τὸν διάκοσμον διαφέρουσιν ἀλλήλων οὕτως ἰσχυρῶς ὅπως ἡ Ἑλληνικὴ καὶ ἡ Ἑβραϊκὴ καὶ ὅπως τὸ πρᾶγμα οὕτω καὶ τὸ ὄνομα οὐδὲν καθ' ἑαυτὸ ἔχει τὸ δυνάμενον νὰ συστήσῃ τὴν διατήρησιν τῆς «Τουρανικῆς φυλῆς» ἐν ἐπιστημονικοῖς ἔργοις. Ληφθὲν δηλ. ἐκ Schah-nameh τοῦ Πέρσου ποιητοῦ Firdusi ἀναφέρεται εἰς τὸν Περσικὸν μῦθον περὶ τῆς ἑχθρας τῶν δύο ἀδελφῶν Iredsch καὶ Tur, ἀφ' ὧν λέγεται ὅτι κατὰγονται τὰ διαρκῶς ἐπὶ τῶν ὁρίων ἀντιμαχόμενα γείτονα ἔθνη τῶν Περσῶν ἢ Ἰρανίων καὶ τῶν Τουρανίων, τῶν ἀνηκόντων πιθανῶς εἰς τὴν Τουρκικὴν ὁμοφυλίαν. Πολὺ δὲ δυσκόλως δύναται τις ἀληθῶς νὰ νοήσῃ διατί ὄνομα οὕτω τοπικὸν φέρον χαρακτῆρα καὶ ἀνῆκον μυθικῷ κύκλῳ παντελῶς ξένῳ ἡμῶν, ὁφείλει νὰ ἀνυψωθῇ ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ χαρακτηρίσῃ ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ ἐπιστήμῃ φυλὴν ἐκτεινομένην ἐπὶ τὰ τρία τέταρτα τῆς κατωκημένης γῆς.

Δύο δὲ μάλιστα εἶναι αἱ Ἀσιατικαὶ γλωσσικαὶ ὁμοεθνίαι, ἃς κατέλεξαν, καὶ ταῦτα οὐχὶ ἄνευ τινὸς εὐλογοφανείας, ἐν τῇ Σκυθικῇ γλωσσικῇ ὁμοεθνίᾳ. Θὰ ἐξετάσωμεν κατὰ πρῶτον ὡς γνωστοτέραν τὴν Δραβιδικὴν ἢ Ταμουλικήν, λαλουμένην ἐν ταῖς μεσημβριναῖς Ἰνδαίαις. Εἶδομεν δηλονότι ἀνωτέρω (ἐν τῷ 6ῳ καὶ 7ῳ Ἀναγνώσματι), ὅτι σχεδὸν ἐν τοῖς ἱστορικοῖς χρόνοις οἱ τὴν Ἰνδικὴν γλῶσσαν λαλοῦντες λαοὶ τῆς Ἰαπετικῆς ὁμοεθνίας εἰσέβαλον εἰς τὰς Ἰνδίας διὰ τῶν βορειοδυτικῶν στενῶν, καὶ κατέλαβον πάσας τὰς βορείους ἐπαρχίας τῆς χώρας ἀποκτείναντες ἢ ἐκβαλόντες τοὺς ἀρχαιοτέρους κατοίκους ἢ καὶ μεταβαλόντες αὐτοὺς εἰς δούλους, ὅτι δ' ὁμοῦ κατέλιπον τὰς λοφώδεις καὶ ὄρεινὰς χώρας τῆς μεσημβρίας καὶ τὰς πολὺ ὑψηλότερον κειμένας ὁροσειρὰς τοῦ βορρᾶ, τὰ Ἰμαλάια ὄρη, ταῖς ἀρχαίῳθεν αὐτόθι κατοικοῦσαις φυλαῖς. Σχεδὸν δ' ἐν ὅλῳ τῷ Δεκάν αἱ ἀρχαιότεραι φυλαὶ αὗται ἀποτελοῦσι καὶ σήμερον ἔτι τὸν πυρῆνα τῶν κατοίκων καὶ λαλοῦσι καὶ γράφουσι τὰς ἀρχαίας ἐθνικὰς αὐτῶν γλώσσας. Αἱ σπουδαιόταται τούτων εἶναι ἡ Ταμουλική, λαλουμένη ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς ἁκρας τῆς

χερσονήσου πρὸς ἀνατολὰς μέχρι τῆς Μαδρᾶς καὶ ἐπὶ μέρους τῆς Κεϋλάνης, ἢ βορειότερον ταύτης ἐπὶ μείζονος ἐκτάσεως διαδομένη Τελίγγα ἢ Τελούγου, ἢ Καναρεσικὴ ἢ ἐκτεινομένη διὰ τῆς μεσογαίας πρὸς δυσμὰς τῆς Ταμουλικῆς καὶ Τελίγγας ἐν μέρει καὶ μέχρι τῆς παραλίας, ἢ Μαλαβαρική λαλουμένη ἐν τοῖς νοτιοδυτικοῖς, ἐν τῇ παραλίᾳ τῆς Μαλαβάρης, καὶ κατέχουσα ἐπιμήκη ἀλλὰ στενὴν παραλίαν ζώνην, καὶ τέλος ἡ Τουλουικὴ ἢ πρὸς βορρᾶν εἰσχωροῦσα εἰς εὐρὺ ἀλλὰ μικρὸν μέρος τῆς παραλίας τῆς Μαλαβάρης. Πᾶσαι δ' αὗται εἶναι γραφόμεναι γλῶσσαι καὶ παρέχουσιν ἐν μέρει ἱκανῶς ἀρχαῖα φιλολογικὰ μνημεῖα. Ἀλλὰ σημαντικωτάτη καὶ ἀρχαιοτάτη εἶναι ἡ Ταμουλική, ἥς ἔργα τινὰ φαίνονται ἀνερχόμενα μέχρι τοῦ ὀγδόου ἢ ἐνάτου αἰῶνος μ. Χ. Τῆς δὲ Τελουγικῆς οὐδὲν μνημεῖον εἶναι ἀρχαιότερον τῆς δωδεκάτης ἑκατονταετηρίδος. Σημειωτέον δ' ὅτι αἱ Δραβιδικαὶ φυλαὶ παρέλαβον τὴν θρησκείαν, τὰ πολιτικὰ καθεστῶτα καὶ καθόλου πάντα τὸν πολιτισμὸν παρὰ τῶν βορείων γειτόνων αὐτῶν, ἥτοι παρὰ τῶν Ἰνδῶν. Πλὴν δὲ τῶν Δραβιδικῶν φυλῶν ὑπάρχουσιν ἔτι ἐπὶ τῶν ὀρεινῶν μερῶν τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν ἄλλαι τινὲς φυλαὶ οὐχὶ τοσοῦτον πολυάριθμοι καὶ σπουδαῖαι, αἵτινες παρέμειναν ὅλως ἀπολίτιστοι καὶ ἐν μέρει ζῶσιν ἔτι ὅλως ἄγριοι. Ἐνιοὶ τούτων λ.χ. οἱ Τουδαῖοι, οἱ Κωδαῖοι καὶ οἱ ἄγριοι Χόνδαι καὶ Γόνδαι εἶναι, καθ' ἃ ἡ γλῶσσα αὐτῶν ἐλέγχει, συγγενεῖς τῶν Δραβιδικῶν λαῶν, ἄλλοι δὲ λ.χ. οἱ Κόλσαι, οἱ Κορβαῖοι καὶ Σανθάλοι φαίνεται ὅτι εἶναι τελείως διάφοροι τὴν τε γλῶσσαν καὶ καταγωγὴν, ἵσως δύναται τις νὰ ἐνίδῃ ἐν αὐτοῖς τὰ τελευταῖα λείψανα ἀρχαιοτέρων τινῶν λαῶν, οὓς εὗρον οἱ Δραβῖδαι κατὰ τὴν εἰσβολὴν αὐτῶν εἰς τὰς Ἰνδίας καὶ ἐξέβαλον, ὅπως πάλιν οὗτοι ἐξεβλήθησαν βραδύτερον ὑπὸ τῶν Ἰαπετικῶν Ἰνδῶν. Ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς τῶν Ἰνδιῶν εὐρίσκονται Δραβῖδαι, ἐν τῇ Βελουχιστάν, τῇ Γεδρωσίᾳ τῶν ἀρχαίων, ὀνομάζονται δὲ Βραχουῖσιοι, καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν, εἰ καὶ ἀνάπλεως Ἰνδικῶν λέξεων, ἀλλ' ὅμως κατὰ τὰ οὐσιώδη λέγεται Δραβιδικὴ. Εἶναι δ' αἱ Δραβιδικαὶ γλῶσσαι τοῦ πα-

ρατακτικοῦ τρόπου καὶ μάλιστα κατὰ τὴν αὐτὴν ὅλως ἀρχήν, καθ' ἣν καὶ αἱ Σκυθικαί· ὅτι δ' ὁμοίως εἶναι καὶ συγγενεῖς τούτων, θ' ἀπεδείκνυτο, ἂν τις ἔμπειρος ἀμφοτέρων τῶν γλωσσικῶν ὁμοιοτήτων ἐπετύγχανε ν' ἀποδείξει ὅτι καὶ ἐν τοῖς φθόγγοις αὐτῶν ὑπάρχουσι προφανεῖς συμφωνίαι. Ἀλλὰ πρὸς τοῦτο μέχρι τοῦδε οὐδ' ἀπόπειρά τις ἐγένετο, οὐδὲ εἶναι δυνατόν νὰ γένηται, πρὶν ἢ συγκριτικὴ γραμματικὴ τῶν Σκυθικῶν γλωσσῶν ἐξετασθῇ ἐπιμελέστερον καὶ τεθῇ ἐπὶ βάσεων ἀσφαλεστέρων ἢ μέχρι τοῦ νῦν ἐγένετο. Πρὸς τὸ παρὸν ἄρα ἡ γνώμη, ὅτι παραφυσάς τις τῆς Σκυθικῆς ὁμοιοτήτος προέβη διὰ τοῦ μεσημβρινοῦ καὶ δυτικοῦ Ἰρὰν μέχρι τῶν ἀνατολικῶν Ἰνδῶν, μένει ἀπλῶς διαφέρουσα καὶ εὐλογος εἰκασία, δυναμένη ν' ἀποδειχθῇ διὰ τῆς τῶν γλωσσῶν συγκρίσεως, ἂν μόνον ὑπάρξῃ ἡ ἀναγκαία γνώσις τῶν γλωσσῶν τούτων καὶ ἡ ἀπαιτούμενη προσοχή.

Ἡ δευτέρα δ' ὁμάς τῶν γλωσσῶν, ἐν αἷς ἐνομήσθη ὅτι ἀνευρέθησαν ἔχνη τῆς συγγενείας αὐτῶν πρὸς τὰς Σκυθικάς, ἀπαρτίζει γεωγραφικὴν μόνον ἐνότητα, ἅτε συγκειμένη ἐκ πολλῶν καὶ διαφορῶν οὐχὶ ἀκριβῶς γνωστῶν γλωσσῶν, ἐκτεινομένων ἐπὶ τὰ ἀπώτατα βορειοανατολικά ἄκρα τῆς Ἀσίας.

Τὸ σημαντικώτατον δὲ καὶ γνωστότατον μέρος τῆς ὁμάδος ταύτης εἶναι ἡ γλῶσσα τῶν Ἰαπώνων. Ἡ γραμματικὴ δηλ. κατασκευὴ αὐτῆς εἶναι τοῦ παρατακτικοῦ τρόπου καὶ τοῦτο ἀτέχνως, ὅπως περίπου καὶ ἡ τῆς ἀνατολικωτάτης ὑποδιαίρέσεως τῆς Σκυθικῆς γλωσσικῆς ὁμοιοτήτος, εἰ καὶ μέχρι τοῦδε δὲν κατωρθώθη ν' ἀποδειχθῇ, ὅτι ὑπάρχει ἁμεσὸς τις συγγένεια μεταξὺ τῆς Ἰαπωνικῆς καὶ τῆς γλώσσης τῆς ἀπέναντι ἡπείρου. Ἀπαντᾷ δ' ἡ γλῶσσα αὕτη ἐκτὸς τοῦ Ἰαπωνικοῦ κράτους καὶ ἐν ταῖς νήσοις Λιουκίου, ὧν ἡ γλῶσσα διαλεκτικῶς μόνον διαφέρει τῆς Ἰαπωνικῆς. Τὸ δὲ σύστημα τῆς κλίσεως αὐτῆς εἶναι ἐσχάτως πενιχρὸν καὶ σχεδὸν δὲν ἐκφράζει οὐδ' αὐτὴν τὴν διαφορὰν τὴν μεταξὺ ὀνομάτων καὶ ῥημάτων· ὡς πρὸς τοὺς φθόγγους δ' αἱ Ἰαπωνικαὶ λέξεις εἶναι ἀπλατὴ τὴν κατασκευὴν καὶ εὐεκφώνητοι.

Ἐπειδὴ δὲ τὸν πολιτισμὸν αὐτῆς ἡ Ἰαπωνία παρέλαβε πρὸ

πάντων παρὰ τῶν Σινῶν, ἡ γλῶσσα καὶ ἡ φιλολογία αὐτῶν ἔσχον τοιαύτην ἐπίδρασιν ἐπὶ τὴν ἱστορίαν πῶν Ἰαπώνων, οἷαν ἡ Λατινικὴ ἐπὶ τὴν τῶν Εὐρωπαϊῶν. Κατὰ τὰς ἰδίαις δηλονότι αὐτῶν μαρτυρίας πρῶτον κατὰ τὸν γ' μ. Χ. αἰῶνα ἔλαβον γνῶσιν τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Σινῶν, καθ' οὓς χρόνους καὶ ὁ Βουδδισμὸς εἰσεχώρησεν εἰς τὴν Ἰαπωνίαν, ἔκτοτε δὲ σχεδὸν πᾶσα ἡ μόρφωσις τῆς χώρας ταύτης ἦν Σινικὴ. Εἰδὸς τι τῆς φιλολογίας συνετάχθη μάλιστα σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου ἐν τῇ Σινικῇ γλώσσῃ, ἀλλὰ καὶ ἄλλως ὁ θησαυρὸς τῶν λέξεων τῆς γραφομένης συνίσταται πολλάκις κατὰ τὸ ἥμισυ ἐκ Σινικῶν λέξεων καὶ αὐτὴ ἔτι ἡ γλῶσσα τῶν συναναστροφῶν βρίθει Σινικῶν λέξεων. Καὶ αἱ πολυπληθεῖς δὲ νέαι λέξεις, αἵτινες ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις εἰσέρχονται εἰς τὴν Ἰαπωνικὴν γλῶσσαν, ἀφοῦ ἐπετράπη τοῖς Εὐρωπαίοις ἡ εἰσόδος εἰς τὴν χώραν καὶ ἐντεῦθεν ἦλθον οἱ Ἰάπωνες εἰς σχέσεις πρὸς ξένον πολιτισμόν, εἶναι ἐπ' ἴσης ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον Σινικαί. Τὰ ἀρχαιότατα δὲ γραπτὰ μνημεῖα τῆς Ἰαπωνικῆς γλώσσης κατὰγονται ἐκ τοῦ ἐβδόμου καὶ ὀγδοῦ αἰῶνος καὶ εἶναι ἐν μέρει ποιήματα, ὧν πολλὰ περιέχουσιν ἀπηρχαιωμένους νῦν γλωσσικοὺς τύπους καὶ εἶναι ἔτι ἀμιγῆ Σινικῶν στοιχείων. Ἀλλ' ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἰαπωνικῇ ἀπαντῶσι πλείονα εἶδη ὕφους, διακρινόμενα ἀπ' ἀλλήλων κυρίως κατὰ τὴν μείζονα ἢ ἐλάσσονα ἐπικράτειαν ἰδιοτήτων τινῶν. Ἀλλῃ δὲ τις ἀξιοσημείωτος ιδιότης τῆς Ἰαπωνικῆς γλώσσης εἶναι ἡ ἔκτακτος ἐν αὐτῇ χρῆσις φιλοφρονητικῶν τύπων, οἵτινες καὶ ἐν τῷ προφορικῷ καὶ ἐν τῷ γραπτῷ λόγῳ παραβιάπτουσι σφόδρα τὴν ἀπλότητα καὶ ἀκρίθειαν τῆς ἐκφράσεως. Οὐ μόνον δηλ. ὅταν τις προσαγορεύῃ τοὺς ἐν τοῖς ἀξιώμασιν, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἀποφαινῇται περὶ αὐτῶν, μεταχειρίζεται πάντοτε φράσεις καὶ πλοκάς διαφόρους τῶν συνήθων.

Τὸ δὲ σύστημα τῆς γραφῆς ἐν Ἰαπωνίᾳ εἶναι σφόδρα περίπλοκον. Κατ' ἀρχὰς δηλ. μετεχειρίζοντο — οὕτω λ. χ. ἐν τοῖς μνημονευθεῖσιν ἀρχαίοις ποιήμασι — τὰ Σινικὰ σημεῖα τῆς γραφῆς, τὸ μὲν ὡς εἰκονογραφίαν τὸ δὲ ὡς φθογγογραφίαν. Κατὰ δὲ τὸν ὀγδοὸν ἢ ἑνατον αἰῶνα εἰσῆχθη ὠρισμένη τις συλλαβογραφία, ἡ συνήθως

Κατακάνα ὀνομαζομένη καὶ ἐκ 47 σημείων συγκειμένη (κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς Ἰνδικῆς γραφῆς). Ἀλλὰ παρὰ τὴν συλλαβογραφίαν ταύτην γίνεται πολλαχῶς χρήσις καὶ ἀορίστου ἀριθμοῦ Σινικῶν σημείων. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δ' οὐ μόνον αἱ ἐκ τῆς Σινικῆς παρειλημμένοι λέξεις, ἀλλὰ καὶ τὰ γνήσια Ἰαπωνικὰ οὐσιαστικά, ἐπίθετα καὶ τὰ ῥήματα, ἅτινα ὡς ρίζαι τρόπον τινὰ ἐμφανίζονται, παριστῶνται διὰ Σινικῶν, αἱ δὲ καταλήξεις καὶ αἱ προθέσεις δι' Ἰαπωνικῶν σημείων.

Κατὰ τὸν φυλετικὸν δὲ τύπον οἱ Ἰάπωνες, καθ' ἃ καὶ οἱ Σῖναι καὶ οἱ ἀνατολικοὶ Σκύθαι, ἀνήκουσι τοῖς Μογγόλοις. Ἀλλ' ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους ἀνατολικούς λαοὺς οἱ Ἰάπωνες δεῖκνύουσι μεγίστην τάσιν καὶ ἰκανότητα νὰ προσλάβωσι τὸν Εὐρωπαϊκὸν πολιτισμόν. Πρὸς δὲ τούτοις αἱ γνώσεις ἡμῶν περὶ τῆς Ἰαπωνίας οὕτως ηὐξήθησαν ἐν τοῖς τελευταίοις χρόνοις, ὥστε οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι καὶ ἡ ἱστορία καὶ ὁ χαρακτήρ τῆς Ἰαπωνικῆς γλώσσης ταχέως θὰ ἐξετασθῇ καὶ διαλευκανθῇ. Καὶ ἐπὶ τῆς χερσονήσου δὲ Κορέας λαλεῖται γλῶσσα οὐχὶ τοσοῦτον ἀνομοία πρὸς τὴν Ἰαπωνικὴν ὡς πρὸς τὸν διάκοσμον αὐτῆς, ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατόν νὰ κατάγωνται ἀμφότεραι ἐκ τινος κοινῆς παλαιότερας γλώσσης, ἀλλ' ἕμως δὲν ἀπεδείχθησαν μέχρι τοῦδε ἀναμφισβήτητα τεκμήρια πρὸς παραδοχὴν συγγενείας τινὸς αὐτῶν. Τὰς λοιπὰς δὲ γλώσσας τῆς βορειανατολικῆς Ἀσίας ἐπειράθησαν, ἀλλὰ μετ' ἀμφιβόλου ἀποτελέσματος, νὰ συνάψωσι τὸ μὲν πρὸς τὴν Ἰαπωνικὴν, ὅπως καὶ τὴν τῆς χερσονήσου Κορέας, τὸ δὲ πρὸς τὰς γλώσσας τῶν αὐτοχθόνων τῆς Ἀμερικῆς, ἄλλαι δὲ πάλιν λ. χ. ἡ τῆς Καμποϊάκας, θεωροῦνται ὡς σποραδικαὶ γλῶσσαι.

Αἱ δὲ μεσημβρινανατολικαὶ χῶραι τῆς Ἀσιατικῆς ἡπείρου, ἥτοι ἡ Σινικὴ καὶ τὸ μέγα μέρος τῆς Ἰνδοσινικῆς καὶ μέρος τοῦ ὑψιπέδου τῆς κεντρικῆς ὀρεινῆς Ἀσίας κατοικοῦνται ὑπὸ ἐθνῶν συγγενῶν τὴν γλῶσσαν. Τούτων δηλ. πάντων ἀνεξαιρέτως αἱ γλῶσσαι συμφωνοῦσιν ἐν τούτῳ ὅτι εἶναι μονοσύλλαβοι. Οὕτω π. χ. αἱ Σινικαὶ λέξεις εἶναι κατὰ μέγα μέρος ἔτι ρίζαι, ἐκφράζουσαι τὰς ἐννοίας

ὁλῶν, κυρίως καὶ γενικῶς καὶ συνάμειναι κατὰ τὰς περιπτώσεις νὰ ἐκληρωθῶσιν ἐπ' ἴσης εὐκόλως ὡς ὀνόματα, ῥήματα, ἐπιρρήματα κλπ. Ἡ ῥίζα λ. γ. τα σημαίνει καθολικῶς «εἶναι μέγαν», ἐντεῦθεν δύναται νὰ σημάνη καὶ τὸ οὐσιαστικὸν «μέγεθος» καὶ τὸ ἐπίθετον «μέγας» καὶ τὸ ῥῆμα «μέγαν εἶναι» ἢ «μεγαλύνειν» καὶ τὸ ἐπίρρημα «μεγάλως, σφόδρα». Ἡ ἐκάστοτε δὲ σημασία τῆς ῥίζης ἐξαρτᾶται τὸ μὲν ἐκ τῆς θέσεως αὐτῆς ἐν τῇ προτάσει, τὸ δ' ἐκ τῶν συμπραζομένων. Ἦδη ἐν τῷ ὁγδόῳ Ἀναγνώσματι ἐλάβομεν εὐκαιρίαν νὰ παρατηρήσωμεν ἀνάλογόν τι φαινόμενον καὶ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ, λ. γ. ἡ λέξις χάσ' ἐχρησίμευσεν ἡμῖν ἐκεῖ ὡς παράδειγμα ἑλης τάξεως λέξεων, αἵτινες ἀπέβαλον τὰς καταλήξεις αὐτῶν, δι' ὧν ἐχαρακτηρίζοντο πρότερον ἀκριβῶς τοιοῦτοι ἢ τοιοῦτοι τύποι. Καὶ ἄλλαι δὲ πολλαὶ λέξεις τῆς τε ἡμετέρας καὶ μάλιστα ἄλλων γλωσσῶν συνέπεσον φωνητικῶς διὰ τὴν φθορὰν τῶν φθόγγων. Οὕτω π. γ. τὸ ἰὸς ἐκ τοῦ visos (Λατ. virus) καὶ τὸ ἰὸς ἐκ τοῦ isos (Ἰνδ. ishu) συνέπεσον ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ Ἑλληνικῇ. Κατὰ δὲ τὴν νεωτέραν ἡμῶν προφορὰν συνέπεσε τοῦτοις καὶ τὸ υἱός. Ὁμοίως συνεχύθη τὸ εἶτα πρὸς τὸ ἦτα, τὸ ἐπὶ πρὸς τὸ ἐπεῖ, τὸ εἰ πρὸς τὸ ἦ, ἦ, οἶ κττ. Ἐν τῇ λατ. τὸ sine τοῦ sino καὶ τὸ sine=ἄνευ, ἐν τῇ Γαλλικῇ τὸ sans, sang, s'en, sens, sent, cent κττ. κττ.

Ἀλλὰ πάντα τ' ἀνάλογα τοῦτα οὐδὲ προσεγγίζουσι κἄν, πολλοῦ γε καὶ τοῦ παντός δεῖ, πρὸς τὴν ἑκτακτον ποικιλίαν τῶν σημασιῶν, ἃς ἡ Σινική καὶ αἱ συγγενεῖς αὐτῆς γλώσσαις δύνανται ν' ἀναπτύξωσι καὶ ἐκφράσωσι διὰ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς λέξεως. Ἀρκεῖ νὰ παραβάλλῃ τις οἰανόηποτε Σινικὴν πρότασιν πρὸς ταυτόσημον περὶπου Εὐρωπαϊκῆς τινος γλώσσης, λ. γ. Ἀγγλικῆς ἢ Γαλλικῆς, ἵνα μάθῃ πόσον οὐσιωδῶς διάφορος κατὰ τοῦτο εἶναι ὁ τρόπος γλωσσῶν μονήρων, τ. ἔ. ἄνευ τινὸς οἰασθήποτε κλίσεως, ἀπὸ τοῦ τρόπου γλωσσῶν, αἵτινες σὺν τῷ χρόνῳ διὰ τὴν φθορὰν τῶν φθόγγων ἀπώλεσαν ἀπλῶς τὰς κλιτικὰς καταλήξεις, σφύζουσι δ' ἄλλως καὶ ἐκφράζουσι τὰς σχέσεις τῆς κλίσεως κατ' ἄλλους τρόπους. λ. γ. Σινική

τις πρότασις μεταφραζομένη κατὰ λέξιν ἔχει ὥδε πως· Βασιλε-
ειπ-γεροντ-, -ου-μακρ-χιλι-σταδι-, καὶ ἐρχεσθ-, καὶ
θέλε-ἐχε-ὄφελ-εμ- βασιλεῖ, ἥτοι «ὁ βασιλεὺς εἶπεν,
σεβάσμιε γέρον, ἐπειδὴ σὺ οὐ μακρὰ λογισάμενος τὰ
χίλια στάδια ἤλθες, εἴθε νὰ ἔχῃς καὶ ἀγαθόν τι ὑπὲρ
τοῦ βασιλείου μου».

Ἄλλ' ἐνθ' σύμψασαι αἱ γλῶσσαι αἱ λαλούμεναι ἐπὶ τῶν χω-
ρῶν τούτων συμφωνοῦσιν ὡς πρὸς τὸν τὸν μορφολογικὸν διάκωσμον
αὐτῶν, διαστέλλονται ἀλλήλων σφόδρα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κατὰ
τοὺς φθόγγους τῶν ρίζων αὐτῶν. Ἄλλ' ἄρα δυνάμεθα παρὰ τὴν
ἀνωτέρω δισχύρισιν ἡμῶν νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τούτου, ὅτι δὲν
ὑπάρχει μετὰ τῶν γλωσσῶν τούτων ἀρχαιοτάτη τις συγγένεια;
Ἄν τυχὸν ὁ τύπος τῶν μονήρων ἢ μονοσυλλάβων γλωσσῶν ἦν
συχνὸν φαινόμενον ἐν τῇ λόγῳ τῶν ἀνθρώπων, ἂν τυχὸν μονοσύλ-
λαβον μὲν τινα γλωσσικὴν ὁμοειδίαν εὐρίσκομεν ἐν τῇ Σινικῇ,
ἄλλην δ' ἐν τῇ Ἀφρικῇ καὶ ἄλλην ἐν Ἀμερικῇ, τότε ἡ δισχύρισις
ἡμῶν, ὅτι πᾶσαι κατ' ἀνάγκην κατὰγονται ἐκ μιᾶς κοινῆς πρώτης
γλώσσης, θὰ ἦτο σφόδρα παρακεκινδυνευμένη· ἐπειδὴ δ' ὅμως ἐν
μιᾷ καὶ μόνῃ γωνίᾳ τῆς Ἀσίας εὐρίσκομεν συνεσφιγμένας πάσας
τὰς γνωστὰς γλώσσας τοῦ τύπου τούτου, ὀφείλομεν νὰ ὁμο-
λογήσωμεν ὅτι ἅπασαι ἀνεξαιρέτως εἶναι εἶδη ἐνὸς καὶ μόνου
γλωσσικοῦ τύπου καὶ ὅτι πᾶσαι αἱ διαφοραὶ αὐτῶν, ὅσον καὶ ἂν
εἶναι μεγάλαι, στηρίζονται ἐπὶ ἀτομικῆς περαιτέρω ἐξελίξεως.

Ὁ ἐξοχώτατος δ' ἀντιπρόσωπος τῆς μονοσυλλάβου γλωσσικῆς
ὁμοειδίας εἶναι ἡ Σινικὴ γλῶσσα, ἥτις παρέχει ἡμῖν φιλολογικὰ
μνημεῖα καταγόμενα, ὡς λέγεται, ὅπως λ. γ. αἱ ῥοδαὶ τοῦ Σχι-
κίγγου ἢ «τὸ βιβλίον τῶν ῥοδῶν», ἀπὸ τοῦ δισχιλιοστοῦ ἔτους
πρὸ Χριστοῦ· τὰ δὲ Χρονικά, ἡ ἱστορικὴ παράδοσις τῶν Σινῶν
ἀνέρχεται ἑκατονταετηρίδας πινὰς ἔτι μακρότερον. Κατὰ ταῦτα οἱ
ἱστορικοὶ χρόνοι ἄρχονται παρὰ τοῖς Σίναις ἐνωρίτερον ἢ παρὰ τοῖς
Σημιτικοῖς καὶ τοῖς Ἰαπετικοῖς λαοῖς.

Ἀποτελεῖ δ' ἀληθῶς ἡ Σινικὴ λῖαν ἀξιοσημείωτον φαινόμενον

διὰ τῆς ἐκτάκτου συντηρητικότητος, διὰ τῆς ἀρχαϊκωτάτης φύσεως τῆς γλώσσης, διὰ τῶν πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν καθεστώτων καὶ ἐθίμων καὶ διὰ τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιτηδευμάτων αὐτῆς. Πανταχοῦ μὲν ἀλλαχοῦ βλέπομεν ἐπικρατοῦσαν τὴν μεταβολήν, ἐν τῇ Σινικῇ δὲ τὴν στασιμότητα, ἀλλὰ στασιμότητα ἀτόπως χαρακτηριζομένην πολλάκις ὡς ἀπραξίαν ἢ ἀκίνησίαν. Διότι μέχρι τῶν νεωτάτων χρόνων ὁ πολιτισμὸς τῶν Σινῶν ἐπετέλεσε σημαντικὰς προόδους, εἰ καὶ ἐντὸς στενῶν ὁρίων καὶ μόνον βραδέως καὶ κατὰ διαλείμματα. Πρὸς δὲ τούτοις ἡ Σινικὴ ὑπῆρξεν ἀπὸ χιλιετηρίδων καὶ ὑπάρχει μέχρι τοῦδε ἐν τῶν ἐλαχίστων κέντρων τοῦ πολιτισμοῦ τῶν γνωστῶν ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ, καὶ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ πολιτισμοῦ αὐτῆς ὑπῆρξεν ἀείποτε ὅλως ἰδιοφυῆς καὶ ἀμιγῆς πάσης ξενικῆς ἐπιδράσεως. Τούναντίον δ' οἱ Σῖναι μετέδωκαν τοῖς ἀστυγείτοσιν αὐτῶν ὅ,τι τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν κατεῖχον καὶ κατέχουσι μέχρι τοῦδε, καὶ ὅσας ἐπετάχθησαν ἀλλοδαποῖς, πάντοτε ἐξηνάγκασαν τοὺς νικητὰς αὐτῶν νὰ προσλάβωσι τὸν πολιτισμὸν καὶ τὰ πολιτικὰ καθεστώτα αὐτῶν. Ὅτι δὲ τὰ τῶν Σινῶν πράγματα διὰ πολλὰς αἰτίας, οἷαι λ.χ. εἶναι ὁ ὑπερβάλλων πληθυσμὸς τῆς χώρας, αἱ διαρκεῖς στάσεις κατὰ μισητῆς ξένης δεσποτείας ἐν τῷ ἐσωτερικῷ καὶ ἐπιβλαβεῖς ἀναμειξεις τῶν Εὐρωπαϊῶν ἔξωθεν κττ., βαίνουσι ταχέως πρὸς τὸν ὅλεθρον, δυνατὸν νὰ εἶναι ὀρθόν. Ἀλλ' ἡμεῖς ὀφείλομεν οὐχὶ μετὰ σκωμμάτων, μᾶλλον δὲ μετὰ συμπαθείας ν' ἀποβλέπωμεν πρὸς τὴν δύσιν πολιτισμοῦ, ὅστις κατὰ τε τὴν ἀρχαιότητα καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀνθρώπων ἐφ' οὓς ἐπέδρασεν, ἴσως ἐξέπεμψε τοσοῦτον φῶς καὶ διέδωκε τοσαῦτα ἀγαθὰ, ὅσα ἐλάχιστοι ἄλλοι.

Τὸ ἐνδοξότατον δ' ὄνομα τῆς Σινικῆς ἱστορίας εἶναι τὸ τοῦ Κομφουκίου, ἀκμάσαντος κατὰ τὴν ἑκτὴν π. Χ. ἑκατονταετηρίδα. Δὲν εἶναι θρησκείας ἰδρυτῆς, ἀλλὰ φιλόσοφος τὰ τε ἠθικὰ καὶ πολιτικά, ἐν ᾧ ἐνεσωματώθη ἡ σοφία τῆς ἀρχαιότητος, καὶ ἐξεφράσθη ἐπισημώτατα ἡ γνησία ἐθνικὴ ἐκδοχὴ περὶ τῶν σκοπῶν καὶ

τῶν καθηκόντων τοῦ βίου, ὅποια καὶ παρέμειναν κρατοῦντα κατὰ πάντας τοὺς ἐξῆς αἰῶνας.

Οὗτος ἔκρινε τίνα στοιχεῖα τῆς ἀρχαίας φιλολογίας ἦσαν ἄξια νὰ διαφυλαχθῶσι τοῖς μετέπειτα, καὶ αἱ ἐπιτομαί, ἃς τούτων κατήρτισεν, ἀπαρτίζουσι μετὰ τῶν ἔργων αὐτοῦ τε καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ (ἐν οἷς ἔργοις κατετέθησαν αἱ θεμελιώδεις ἀρχαὶ αὐτοῦ περὶ τῆς ἠθικῆς ἐν τῷ δημοσίῳ καὶ ἰδιωτικῷ βίῳ) τὰ ἀρχαιότατον καὶ ἱερὸν θεωρούμενον μέρος τῆς γνησίας Σινικῆς φιλολογίας. Ἐν τῇ Σινικῇ δὲ φιλολογίᾳ, ὅποια βραδύτερον ἀνεπτύχθη, ἀντιπροσωπεύονται σχεδὸν πάντα τὰ εἶδη τῆς πνευματικῆς ἐνεργείας· ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ ταῖς βιογραφίαις, ἐν τῇ γεωγραφίᾳ καὶ τῇ ἐθνολογίᾳ, ἐν τῇ νομικῇ, ἐν τῇ γραμματικῇ καὶ λεξιλογικῇ μελέτῃ τῆς ἰδίας αὐτῶν γλώσσης, ἐν τῇ ἐρευνῇ καὶ τῇ περιγραφῇ τῆς φύσεως, ἐν τῇ τέχνῃ καὶ τῇ βιομηχανίᾳ, ἐν ταῖς καλαῖς τέχναις καὶ ἐνταῦθα ἔν τε τῷ ὁράματι καὶ τῇ λύρᾳ καὶ τῷ μυθιστορήματι κατάρθρωσαν οἱ Σῖναι τηλικαῦτα, ὥστε καὶ πρὸς τὰ ἀντίστοιχα Εὐρωπαϊκὰ παρβαλλόμενα φαίνονται ἄξια πολλῆς προσοχῆς ἢ καὶ θαυμασμοῦ. Ἀναντιλέκτως δ' ὑπερβάλλει ἡ Σινικὴ φιλολογία κατὰ τε τὴν ἔκτασιν καὶ τὴν σημασίαν τὴν φιλολογίαν πάσης ἄλλης φυλῆς, ἐξαιρουμένων τῶν Ἰαπετικῶν καὶ Σημιτικῶν, ἀλλὰ καὶ τούτων ἔναι οὐδὲν ὅμοιον τοῖς Σινικοῖς ἔργοις ἔχουσι νὰ ἐπιδείξωσιν.

Περὶ τοῦ διακόσμου δὲ καὶ τῆς ἱστορίας γλώσσης οὕτως ἀπλῆς ὀλίγα μόνον δύναται τις νὰ εἴπῃ· ἡ Σινικὴ δηλ. οὔτε κλίσιν ἔχει οὔτε μέρη τοῦ λόγου διακρίνει, καὶ αἱ ἀλλοιώσεις, ἃς ὑπέστη ἐντὸς τεσσάρων χιλιετηρίδων, ἴσως δὲν εἶναι μείζονες ἐκείνων, ἃς ἄλλαι γλῶσσαι ἔπαθον ἐντὸς τεσσάρων ἑκατονταετηρίδων. Τοσοῦτο δὲ πενιχρὸν εἶναι τὸ σύστημα τῶν Σινικῶν φθόγγων, ὥστε ἡ ἐπικρατοῦσα καὶ γραφρμένη γλῶσσα σύγκειται μόνον ἐκ τετρακοσίων πεντήκοντα περίπου φθογγικῶν συμπλεγμάτων ἧτοι λέξεων. Ἀλλὰ τὰ συμπλέγματα ταῦτα δύνανται ν' αὐξηθῶσιν εἰς τριπλάσιον σχεδὸν ἀριθμὸν ἀληθῶν λέξεων διὰ τοῦ ᾠδικοῦ τρόπου τινὰ τόνου, ὃν μεταχειρίζονται οἱ Σῖναι, οὐχὶ ὅπως ἡμεῖς ὡς ῥητορικὸν μέσον, ἀλλ' εἰς ἔκ-

φρασιν σημασιολογικῶν διαφορῶν. Ἡ φυσικὴ δὲ τούτου ἀκολουθία εἶναι ὅτι αἱ λέξεις αὗται περιλαμβάνουσιν ἐν ἑαυταῖς πολὺ εὐρύτερον κύκλον σημασιῶν ἢ ὅσον συμβαίνει ἐν ἄλλαις γλώσσαις. Ὁ ὅλος δὲ τῆς γλώσσης βίος συγκεντροῦται αὐτόθι ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς σημασιολογικῆς ἐξελίξεως. Μεταβάλλεται δ' ἀδιαλείπτως οὐχὶ μόνον ἡ γραμματικὴ σχέσις, ἀλλὰ καὶ ἡ ῥιζικὴ σημασία τῶν λέξεων καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ μόνων τῶν συμφραζομένων δύναται τις νὰ μαντεύσῃ αὐτήν, ὅπως παρ' ἡμῖν φυν = ἔφυν, ἔφυσαν καὶ τὸ φύν, καὶ ἰ=οί, ἡ, εἰ, ἡ κττ. (ἴδε ἀνωτέρω σελ. 496). Ἄλλ' ἐν τῷ γραπτῷ λόγῳ ἀποφεύγουσι κατὰ μέγα μέρος τὸ πολυσήμαντον τοῦτο, ἐπειδὴ τὰ Σινικὰ τῆς γραφῆς σημεῖα σημαίνουσιν οὐχὶ μόνον τὸν φθόγγον τῶν λέξεων, ἀλλὰ καὶ τὴν σημασιολογικὴν δύναμιν αὐτῶν, ¹⁾ ὅθεν νοεῖται τὸ παράδοξον φαινόμενον, ὅτι γλῶσσα συγκειμένη ἐκ χιλίων μέχρι δύο χιλιάδων λέξεων γράφεται διὰ στοιχείων δεκάδων χιλιάδων.

Διὰ τοῦτο δ' ἐν τῇ γραπτῇ γλώσσῃ τῶν Σινῶν παρατηρεῖται ἄρκοῦσα σαφήνεια συνημμένη μετὰ θαυμαστῆς ἀληθῶς συντομίας τῆς φράσεως. Ἡ δὲ λαλουμένη γλῶσσα εἶναι πολὺ διεξοδικωτέρα, μεταχειριζομένη πλῆθος περιφράσεων καὶ παραθέσεων προσεγγιζουσῶν πολλάκις πρὸς τὸν τρόπον τῶν παρατακτικῶν γλωσσῶν. Οὕτω π. χ. ἡ ἔννοια τῆς «ἀρετῆς» μόνον διὰ τεσσάρων λέξεων δύναται νὰ παρασταθῇ ἐν τῇ Σινικῇ, ἥτοι διὰ τῆς ἀπαριθμήσεως τῶν ἐξῆς τεσσάρων πρώτων καὶ μεγίστων ἀρετῶν «πίστις-εὐσέβεια-μετριότης-δικαιοσύνη»· ἡ ἔννοια τῶν «γονέων» διὰ τῆς ἐνώσεως «πατήρ μήτηρ»· συχνότατα προσαρμόζονται δύο συνώνυμα, λ. χ., ὁδός-τρίβος, ἀντὶ ὁδός, ὅπως π. χ. ἡμεῖς λέγομεν «κακὰ καὶ ψυχρὰ» «εὖτε καὶ καλῶς» κττ.· πολλάκις δὲ συνάπτουσι μετὰ τῶν ειδικωτέρων καὶ τὰς τὸ καθολικώτερον εἶδος σημαίνουσας λέξεις, ὅπως ἡμεῖς λέγομεν λ. χ. Ἑλλάς γῆ, Ἀχελῷος ποταμός, τὸ Αἰγιάλεων ὄρος κττ. ἀντὶ ἡ Ἑλ-

¹⁾ Ἀκριβοτέραν ἐρμηνείαν τῆς ἰδιότητος ταύτης τῆς Σινικῆς γραφῆς θὰ δώσωμεν κατωτέρω ἐν τῷ δεκάτῳ τρίτῳ Ἀναγνώσματι.

λάς, ὁ Ἀχελῷος, τὸ Αἰγάλεων. Τέλος δ' ὑπάρχουσι καὶ ρίζαι τινὲς μετὰ γενικωτέρας σημασίας, ἀντιστοιχοῦσαι σχεδὸν πρὸς τὰς ἡμετέρας καταλήξεις· λέξεις τις δηλωτικὴ τοῦ « τιθέναι » μεταβάλλει ῥήματα καὶ ἐπιρρήματα εἰς ὀνόματα· ἀναφορικόν τι μόριον ἐκφράζει τὴν σχέσιν τοῦ προσδιορισμοῦ· μόριά τινα τοῦ ἀντικειμένου χρησιμεύουσιν ὡς σημεῖα τῆς ὀργανικῆς, τῆς τοπικῆς καὶ δοτικῆς· λέξεις δηλοῦσαι κυρίως ἀριθμόν, πλῆθος, σωρόν, σημαίνουν τὸν πληθυντικόν· λέξεις δηλοῦσα τὸ παιδίον παραλαμβάνεται εἰς δῆλωσιν τοῦ ὑποκορισμοῦ κττ. Πᾶσα δὲ μεταβολὴ ἐπὶ τὸ ἀσθενέστερον ἢ τὸ ἀφρημένον, ἥτις τοσοῦτον σημαντικὴ ἀπεδείχθη ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἰδίας ἡμῶν γλώσσης κατὰ τὸν σχηματισμὸν τῶν μορίων, ἐμφανίζεται καὶ ἐν τῇ Σινικῇ γλώσσῃ, καὶ εὐκόλως θὰ ἡδύνατο ἢ παράθεσις τῶν λέξεων νὰ προβῇ μέχρι παρατάξεως καὶ συγχωνεύσεως, ὅπερ κατὰ τὴν κρίσιν ἐνίων εἰδότην καὶ συνέβη ἀληθῶς ἤδη ἐν τισὶ δημοτικοῖς ἰδιώμασι τῆς Σινικῆς (ταῦτα διαστέλλονται σφόδρα τῆς γλώσσης τῶν λογίων, τῆς λεγομένης Κουαγχουᾶς).

Ἄν δὲ κατὰ ταῦτα ἡ γλῶσσα αὕτη εἶναι κατὰ πολλὰς τῶν οὐσιωδεστάτων σχέσεων ἡ πτωχοτάτη καὶ ἡ ἥκιστα ἀνεπτυγμένη τῶν γνωστῶν ἡμῖν γλωσσῶν, ἀλλ' ὅμως πάλιν ἐλάχισται ὑπάρχουσι καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν μάλιστα ὠργανωμένων γλωσσῶν, αἵτινες ἐχρησιμοποιήθησαν πρὸς ὑψηλοτέρους καὶ ποικιλωτέρους σκοπούς, καὶ ἂν τις θέλῃ νὰ εἶναι δίκαιος ὀφείλει νὰ μὴ παραβλέψῃ ἀλλὰ μᾶλλον προθυμώτατα νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι οἱ Σῖναι καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ καὶ ἐν πολλαῖς τέχναις καὶ βιομηχανίαις ἐπέδειξαν ἀπαράμιλλον δεξιότητα, διὸ καὶ κατεσκεύασαν μεγάλα ἀληθῶς καὶ θαυμάσια δι' ὀργάνων ἀτελῶν καὶ ἀτέχνων.

Τῆς Ἰνδοσινικῆς δὲ κύρια ἔθνη εἶναι οἱ Ἀνναμίται ἢ Καχίγχοι Σῖναι, οἱ Σιαμαῖοι καὶ οἱ Βιρμανοί. Ὁ πολιτισμὸς τῶν Ἀνναμιτῶν ἔχει τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἐκ τῆς Σινικῆς, ἀλλ' ἡ γλῶσσα αὐτῶν ἀπαρτίζει μετὰ τῆς Καμβροτζακικῆς ἢ Κμαίρης καὶ μετὰ τῆς Μόνης ἢ Ταλαίγγης ἰδιαίτεραν γλωσσικὴν ὁμοεθνίαν, ἥτις πιθανῶς ἐμφανίζει ἡμῖν τὰς γλώσσας τῶν αὐτοχθόνων τῆς Ἰνδοσινικῆς.

Οἱ δὲ λαοὶ τοῦ Σιάμ ἐμφανίζονται εἰς τὴν ἱστορίαν, ἀφοῦ πρῶτον παρέλαβον ἐκ τῶν Ἰνδιῶν τὴν γραφὴν, τὴν θρησκείαν τοῦ Βούδδα, τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας. Εἶναι δ' αἱ γλῶσσαι αὐτῶν μονοσύλλαβοι καὶ μονήρεις ὅπως ἡ Σινική, ἀλλ' ὑπολείπονται αὐτῆς μεγάλως ὡς πρὸς τὴν ἀκρίβειαν τῆς τοποθετήσεως τῶν λέξεων καὶ ὅη καὶ ὡς πρὸς τὴν σαφήνειαν τῆς ἐκφράσεως. Ὡσαύτως δὲ κατάγεται καὶ ὁ πολιτισμὸς τῆς Βιρμανίας ἐκ τῶν Ἰνδιῶν, ἀλλ' ἡ γλῶσσα αὐτῆς ἀνήκει τῷ Σινικῷ τύπῳ. Διαστέλλονται δ' ἡ τε Σιαμική καὶ Βιρμανική γλῶσσα τῆς Σινικῆς, καὶ μάλιστα ἡ Βιρμανική, κατὰ τοῦτο ὅτι ἀνέπτυξαν μέγα πλῆθος παραγωγικῶν στοιχείων, ἅτινα ἐν τῇ Σιαμικῇ γλώσσῃ συνήθως προτάσσονται τῶν ῥιζῶν, ἐν δὲ τῇ Βιρμανικῇ ἔπονται αὐταῖς. Ἐχρυσι δ' ὅμως κοινήν μετὰ τῆς Σινικῆς τὴν συχνὴν χρῆσιν τῆς ἰδιαιτέρας τῶν λέξεων προσφθιάς εἰς ἐκφρασιν σημασιολογικῶν διαφορῶν. Κέκτηται δὲ καὶ ἰδιαιτέρα γραπτὰ σημεῖα τῆς προσφθιάς ταύτης ἡ Σιαμική γλῶσσα.

Εἰς τὴν αὐτὴν ὁμοεθνίαν ἀλλ' οὐχὶ ἄνευ τινῶν ἰδιαιτέρων χαρακτηριστικῶν ἐν τῇ κατασκευῇ, δι' ὧν σχεδὸν γίνεται μετάβασις εἰς τὸν παρατακτικὸν τρόπον, ἀνέχουσι, καθ' ἃ συνήθως παραδέχονται, καὶ αἱ πολυάριθμοι καὶ λίαν ἀλλήλων διαφέρουσαι γλῶσσαι αἱ λαλοῦμεναι ὑπὸ ἀγρίων ὀρεινῶν λαῶν κατοικούντων ἐπὶ τῶν ὀροπεδίων τῶν βορείων καὶ μεσημβρινῶν κλιτύων τῶν Ἰμαλαίων ὀρέων. Ἀλλὰ μόνη τῶν οὕτω ἱκανῶς ἐξητασμένων καὶ κατατεταγμένων γλωσσῶν τούτων ἡ τοῦ Θιβέτ ἔχει καὶ φιλολογικὴν καὶ ἱστορικὴν τινα σημασίαν. Ἡ χώρα αὕτη οὕσα τῶν πρωτίστων κατακτῆσεων τοῦ Βουδδισμού καὶ ἐπὶ μακρὸν χρόνον τῶν κυρίων ἐδρῶν αὐτοῦ, κέκτηται λίαν ἐκτενῆ Βουδδικὴν φιλολογίαν, κατὰ μέγα μέρος ἐκ τῆς δοκίμου Ἰνδικῆς, τῆς Σανσκριτικῆς, μεταπεφρασμένην καὶ γεγραμμένην ἐν ἀλφαβῆτι, ὅπερ ἐκ τοῦ Ἰνδικοῦ ἐπίτηδες κατεσκευάσθη. Ἡ Θιβητικὴ γλῶσσα, εἰ καὶ εἶναι μονοσύλλαβος ὡς πρὸς τὴν κατασκευὴν αὐτῆς, κέκτηται πλῆθος καταλήξεων τῆς τε κλίσεως καὶ τῆς συζυγίας καὶ εἶναι πλουσι-

τάτη φθόγγων. Δὲν εἶναι δ' ἀδύνατον νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ἡ Θιβετικὴ γλῶσσα διέσωσεν ἡμῖν ἀρχαιότερον, τελειότερον τύπον τῆς γλωσσικῆς ὁμοεθνίας ταύτης, ἐξ οὗ ἡ Σινικὴ καὶ Ἰνδοσινικὴ γλῶσσα διὰ τῆς ἐπὶ μακρὸν προβάσεως φθορᾶς τῶν φθόγγων καὶ διὰ συστολῆς τῶν πολυσυλλαβῶν λέξεων ἤλθον εἰς τὸν μονοσύλλαβον νῦν τύπον.

Αἱ δὲ νῆσοι τοῦ Εἰρηνικοῦ καὶ τοῦ Ἰνδικοῦ Ὤκεανοῦ ἀπὸ τῆς Μαγαδασκάρης μέχρι τῶν Σανδουίχων καὶ τῶν ἀνατολικῶν νήσων καὶ ἀπὸ τῆς νέας Ζηλανδίας μέχρι τῆς Φορμόζης κατέχονται κατὰ τὸ μέγιστον μέρος ὑπὸ τῶν διαφόρων διακλαδώσεων μιᾶς μεγάλης καὶ ἀσφαλῶς γνωστῆς γλωσσικῆς ὁμοεθνίας τῆς Μαλαϊκο-Πολυνησιακῆς. Συνήθως δὲ διαιρεῖται ἡ ὁμοεθνία αὕτη εἰς τρεῖς μεγάλας ὁμοφυλίας, ἥτοι 1) εἰς τὴν Μαλαϊκὴν, περιλαμβάνουσαν τοῦτο μὲν τὴν γλῶσσαν τῆς Μαλάκκας, Σουμάτρας, Ἰάβας καὶ τῶν παρακειμένων νήσων, τοῦτο δὲ τὴν τῶν Φιλιππίνων καὶ Λαδρόνων. 2) εἰς τὴν Πολυνησιακὴν, λαλουμένην ἐπὶ τῆς νέας Ζηλανδίας καὶ ἐπὶ τῶν πλείστων μικροτέρων, διεσκεδασμένων, νησιωτικῶν συμπλεγμάτων. 3) εἰς τὴν Μελανησιακὴν ἐπὶ τῶν Φιτζικῶν καὶ λοιπῶν νήσων, βορειανατολικῶς τῆς Αὐστραλίας. Γλῶσσαι δὲ τινες τῆς ὑπ' ἀριθμὸν 1) ὡνομασμένης γλωσσικῆς ὁμοφυλίας ἔχουσιν ἀλφάβητα καὶ ἔλαβον καὶ τινα φιλολογικὴν ἀνάπτυξιν, οὕτω λ.χ. ἡ καθ' αὐτὸ Μαλαϊκὴ, ἥτις διὰ τὴν εἰσβολὴν τῆς Μωαμεθανικῆς θρησκείας προσέλαβε τὸ Ἀραβικὸν ἀλφάβητον καὶ παρέχει σημαντικὴν φιλολογίαν ἀνερχομένην μέχρι τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος· ἔπειτα ἄλλαι τινὲς γλῶσσαι λαλούμεναι ἐπὶ τῆς Σουμάτρας, Ἰάβας καὶ Κελεβῆς, ὧν ἡ καλλιέργεια καὶ ἀνύψωσις εἰς γραπτὰς γλώσσας στηρίζεται ἐπὶ τῆς Ἰνδικῆς θρησκείας καὶ τοῦ Ἰνδικοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ Ἰαβικὴ δὲ φιλολογία βάσιν ἔχουσα τὴν Σανσκριτικὴν χρονολογεῖται κατὰ προσέγγισιν ἀπὸ τῆς ἐνάτης ἑκατονταετηρίδος μ.Χ. Αἱ δὲ λοιπαὶ δύο γλωσσικαὶ ὁμοφυλίαι στεροῦνται πάσης φιλολογίας, ἐκτὸς ὅ,τι τοιοῦτον παρέσχεν αὐταῖς ἡ τῶν ἱεραποστόλων ἐνέργεια. Αἱ δὲ γλῶσσαι τῆς Πολυνησιακῆς ὁμοφυλίας εἶναι προφανῶς συγγενεῖς πρὸς ἀλλήλας καὶ διακρίνονται τῶν Μαλαϊκῶν διὰ τὸν ἔτι ἀπλούστερον

καὶ πενιχρότερον διάκοσμον αὐτῶν. Ἄλλ' αἱ Μαλαϊκαὶ φαίνονται ὅτι μετὰ τὸν χωρισμὸν αὐτῶν ἀπὸ τῆς κοινῆς μητρὸς γλώσσης ἐγένοντο πλουσιώτεραι προσεγγίσασαι σχεδὸν τῇ κλίσει.

Πολὺ δὲ μᾶλλον διαφέρουσιν αἱ Μελανησιακαὶ γλώσσαι καὶ ἀλλήλων καὶ τῶν λοιπῶν τῆς ὅλης ὁμοεθνίας, τούτων μάλιστα ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε καὶ ἀμφιβολίαι ἠγέρθησαν, περὶ τοῦ ἂν εἶναι καθόλου συγγενεῖς αὐτῶν. Πρὸς δὲ τούτοις παρατηρεῖται ὅτι οἱ λαοὺντες τὰς Μελανησιακὰς γλώσσας ταύτας ἀνήκουσιν ἄλλῃ φυλετικῇ τύπῳ, ἥτοι εἶναι σχεδὸν μέλανες καὶ οὐλότριχες, ἐν ᾧ οἱ κυρίως Μαλαϊκοὶ καὶ Πολυνησιακοὶ λαοὶ εἶναι ὑπώχροι μέχρι τοῦ ὑπομέλανος. Ἄλλ' αἱ ιδιότητες αὗται δύνανται νὰ ἐρμηνευθῶσιν διὰ τῆς παραδοχῆς, ὅτι ἐγένετο μεγάλη ἀνάμειξις τῶν λαῶν τούτων μετὰ τῶν αὐτοχθόνων καταγομένων ἐκ τῆς φυλῆς τῶν Παπουῶν (ἴδε κατωτέρω). Προφανὲς δ' εἶναι ὅτι αἱ νῆσοι τοῦ Εἰρηνικοῦ Ὠκεανοῦ κατωκλήθησαν βαθμηδὸν διὰ τῆς ἀδιαλείπτου πρὸς ἀνατολὰς ἐξαπλώσεως τῆς Μαλαϊκο-Πολυνησιακῆς φυλῆς. Ἀλλὰ ποῦ ὀφείλομεν νὰ ζητήσωμεν τὴν πρώτην κοιτίδα αὐτῆς, περὶ τούτου εἰκασίαι μόνον δύνανται νὰ προενεχθῶσιν. Πάντως δ' ὅμως εἰς τὴν χερσόνησον Μαλάκκαν, τὴν μόνην χώραν αὐτῶν ἐπὶ τῆς Ἀσιατικῆς ἡπείρου, εἰσῆλσαν μόνον βραδύτατα.

Αἱ δὲ γλώσσαι τῆς ὁμοεθνίας ταύτης, ἰδιαιτέρως μάλιστα αἱ τοῦ Πολυνησιακοῦ τμήματος, διαπρέπουσι κατὰ τὴν ἀλλαχοῦ ἀνεφικτον φθογγικὴν ἀπλότητα. Τὰ φθογγικὰ δηλ. τῶν Πολυνησιακῶν γλωσσῶν συστήματα δὲν περιέχουσι πλείονα τῶν δέκα συμφώνων, πολλάκις δὲ οὐδὲ τῶν ἑπτὰ, καὶ ὡς πρὸς τὰ συμπλέγματα αὐτῶν μόναι αἱ εἰς φωνῆν λήγουσαι καὶ ἀπὸ ἐνὸς συμφώνου ἀρχόμεναι συλλαβαὶ εἶναι ἀνεκταί· ὡς πρὸς δὲ τὴν κατασκευὴν αὐτῶν ἐπικρατεῖ καθόλου τὸ ὁμοιόμορφον. Εἶναι μὲν πολυσύλλαβοι, ἀλλὰ τοσοῦτον πτωχαὶ τύπων, ὥστε γραμματικῶς δυσκόλως ὑπερβάλλουσι τὰς μονοσυλλάβους γλώσσας. Αἱ ρίζαι δ' αὐτῶν, ἂν δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν αὐτὰς οὕτως, τ'. ἔ. τὰ ἀπλούστατα στοιχεῖα, εἰς αὐτὰ δύνανται νὰ ἀναλυθῶσιν αἱ λέξεις, ἱστορικῶς ἐξεταζό-

μεναι εἶναι πολλάκις δισύλλαβοι, ἀλλὰ τὰ μέρη τοῦ λόγου δὲν διακρίνονται διὰ τούτων, διότι ἄνευ τῆς ἐλαχίστης μεταβολῆς δύ-
ναι νὰ παραλαμβάνωνται ἄλλοτε μὲν ὡς ῥήματα, ἄλλοτε δ' ὡς
οὐσιαστικά ἢ ἐπίθετα ἢ καὶ ὡς προθέσεις. Τῆς κλίσεως δ' οὐδ'
ἔχνος παρατηρεῖται, ὥστε γένος, πτώσις, ἀριθμός, χρόνος, ἔγκλισις,
πρόσωπον κατ' οὐδένα τρόπον δηλοῦται γλωσσικῶς. Πᾶσαι δ' αἱ
γραμματικαὶ σχέσεις σημαίνονται δι' ἀντωνυμιῶν, δεικτικῶν μο-
ρίων, προθέσεων κττ.

Πρὸς δὲ τούτοις αἱ γλῶσσαι αὗται στεροῦνται παντελῶς λέξεων,
ἃς θὰ ἡδύνάτο τις νὰ χαρακτηρίσῃ ὡς ῥήματα· τὰ παρ' αὐτοῖς δὲ
ῥήματα λεγόμενα εἶναι κατ' ἀλήθειαν οὐδὲν ἄλλο ἢ οὐσιαστικά
λαμβανόμενα κατηγορηματικῶς. Οὕτω π.χ. πρότασις οἷον «φορεῖ
λευκὸν χιτῶνα» ἐν τῇ Δαγιακικῇ γλώσσῃ ὀφείλει νὰ μεταρ-
ρυθμισθῇ ὥδε: οὗτος μετὰ χιτῶνος μετὰ λευκοῦ ἢ
οὗτος λευκῶς κεχιτωνισμένος. Ἴνα δ' ἡ σημασία τῆς
ρίζης τροποποιηθῇ, ἐπαναλαμβάνεται ἡ διπλασιάζεται συνηθέστατα
ἡ ρίζα· καὶ προθήματα καὶ ἐπιθήματα, πρὸ πάντων προθήματα,
παραλαμβάνονται συχνότατα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον.

Ἡ δὲ μέλαινα μαλλώδης φυλὴ, μεθ' ἧς ἀνεμείχθησαν οἱ ὑπο-
μέλανες τὸ χρῶμα καὶ λαλοῦντες τὰς Μελανησιακὰς γλῶσσας
ὀνομάζεται φυλὴ τῶν Παπουῶν ἢ Νιγριτῶν. Αὕτη ἀναμφιδόλως
κατεῖχε πολλὰς τῶν νήσων τῶν νῦν κατοικουμένων καθόλου ἢ ἐν
μέρει ὑπὸ τῆς ὑπομελαίνης φυλῆς, καὶ νῦν ἔτι ἐπικρατεῖ ἡ φυλὴ
αὕτη ἐν Νέα Γουινέα, καὶ εὐρίσκεται πρὸς τούτοις ἐπὶ πολλῶν ἐκ
τῶν ἄλλων νήσων, λ.χ. ἐπὶ τῆς Βορνέου, Κελεβῆς, τῶν Φιλιππί-
νων ἐν τοῖς ἐνδοτέρω καὶ δυσπροσίτοις μέρεσι, καὶ ἐκτείνεται, καθ'
ἃ παραδέχονται, μέχρι καὶ αὐτῶν τῶν Ἀνδαμανῶν νήσων. Αἱ δὲ
γλῶσσαι τῆς φυλῆς ταύτης συγγενεύουσιν, εἰ καὶ ἡ συγγένεια
αὕτη εἶναι ἀπωτέρω, κατὰ τὰς νεωτάτας ἐρεῦνας πρὸς τὴν Μελα-
νησιακὴν καὶ καθόλου πρὸς τὴν Μαλαϊκο-Πολυνησιακὴν δημοθνήαν.

Οἱ δ' αὐτόχθονες τῆς Αὐστραλίας καὶ τῆς Τασμανίας ἀπαρτί-
ζουσι τρίτην νησιωτικὴν φυλὴν, τὴν Αὐστραλικήν, διακρίνο-

μένην τῶν λοιπῶν ὅτι τὸ μὲν δέρμα αὐτῆς εἶναι μέλαν, αἱ δὲ τρίχες λεῖται. Καὶ αἱ γλῶσσαι δ' αὐτῶν συγγενέουσιν οὐ μόνον πρὸς ἀλλήλας ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς τῶν Παπουῶν καὶ πρὸς τὰς τῆς Μαλαϊκο-Πολυνησιακῆς ὁμοεθνίας, παρατηροῦνται μάλιστα καὶ τινα σημεῖα ἐπαφῆς καὶ συγγενείας αὐτῶν καὶ πρὸς τὰς γλῶσσας τῶν αὐτοχθόνων τῆς Ἰνδοσινικῆς καὶ πρὸς τὰς Κολσικὰς γλῶσσας ἐν ταῖς πρόσθεν Ἰνδίασι. Ἄλλ' εἶναι ἀληθές, ὅτι πᾶσαι αἱ ὁμοιότητες αὗται ἀναφέρονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μόνον εἰς τὸν θησαυρὸν τῶν λέξεων, αἵτινες δύνανται νὰ εἶναι ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις δεδανεισμένοι. Ἄν δ' ἀληθῶς πάντα ταῦτα τὰ γλωσσικὰ συμπλέγματα ἀνήγοντο εἰς μίαν κοινὴν πρώτην γλῶσσαν, θὰ καθίστατο πολὺ πιθανώτερον ἢ πολλάκις προενεχθεῖσα εἰκασία περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν Μαλαϊκο-Πολυνησιακῶν γλωσσῶν καὶ ἔθνων ἐκ τῆς Ἀσιατικῆς ἡπείρου καὶ θὰ ἡδύνατό τις νὰ συνδέσῃ τὴν μετανάστευσιν τῶν φυλῶν τούτων ἐκ τῆς Ἰνδοσινικῆς καὶ τῶν πρόσθεν Ἰνδιῶν μετὰ τῆς ἀπὸ βορρᾶ εἰσβολῆς τῶν ἔθνων τῶν νῦν ἐπικρατούντων ἐν ταῖς εὐρείαις ταύταις χώραις.

Ἐκτὸς δὲ τῶν γλωσσῶν, ὧν ἐμνημονεύσαμεν μέχρι τοῦδε ὡς ἀνηκουσῶν τῇ Σημιτικῇ ἢ Χαμιτικῇ φυλῇ, ὑπάρχει ἔτι ἐν Ἀφρικῇ ἡ γλωσσικὴ ὁμοεθνία τῆς μεσημβρινῆς Ἀφρικῆς, ἀσφαλέςτατα γνωστὴ καὶ εὐρύτατα διαδεδομένη· κρατεῖ δὲ σχεδὸν ἐπὶ παντὸς τοῦ πρὸς μεσημβρίαν ἡμίσεος τῆς Ἀφρικανικῆς ἡπείρου, ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἑλπίδος μέχρι τοῦ ἰσημερινοῦ καὶ προσέτι ἐπὶ τινων βαθμῶν βορειότερον. Ἡ στενὴ δὲ κατὰ τε τὸ τυπικὸν καὶ τὰς ρίζας συγγένεια τῶν πολυαριθμῶν γλωσσῶν τῆς χώρας ταύτης οὐδεμίαν καταλείπει ἀμφιβολίαν περὶ τῆς κοινῆς καταγωγῆς αὐτῶν. Ἀλλὰ τὰς γλωσσικὰς ὁμοφυλίαις καὶ τὰς ἐπὶ μέρους γλῶσσας, ἐξ ὧν ἡ ὁμοεθνία αὕτη ἀποτελεῖται, οὐδεμία ἀνάγκη ν' ἀναγράψω ἐν τῷ παρόντι.

Πᾶσαι δ' αὗται αἱ γλῶσσαι μόνον ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἐγράφθησαν καὶ τοῦτο διὰ τῆς ἐνεργείας τῶν ἱεραποστόλων. Ὡς πρὸς τὸν μορφολογικὸν διάκοσμον αὐτῶν ἀνήκουσι ταῖς παρατακτικαῖς

γλώσσαις καὶ κατασκευάζουσι μακρὰς λέξεις, ὑπό τινα δ' ἔποψιν εἶναι καὶ πλούσιαι τυπικοῦ καὶ δύνανται νὰ ἐκφράζωσι λεπτὰς διαφορὰς σχέσεων καὶ ἐννοιῶν. Ἀλλ' εἰδικὸν χαρακτηριστικὸν τῶν γλωσσῶν τούτων εἶναι τὰ ἀντωνυμικὰ προθήματα τὰ προτασσόμενα τῶν οὐσιαστικῶν. Τὰ προθήματα δὲ ταῦτα, ὧν μέγα πλῆθος ὑπάρχει (ἐντισι γλώσσαις μέχρι τοῦ ἀριθμοῦ 16), χρησιμεύουσιν εἰς προσδιορισμὸν τοῦ οὐσιαστικοῦ κατὰ τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν λειτουργίαν, καὶ οὕτως εὐρίσκομεν λ. χ. ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν Ζουλοῦ um-fama=παῖς, aba-fama=παῖδες, in-komo=βόους, izin-kumo=βόες, ili-zwi=λέξεις, ama-zwi=λέξεις κλπ. Ἀλλὰ τὰ προθήματα ταῦτα ἢ τὰ ὡς τοιαῦτα χρησιμεύοντα μόρια παραλαμβάνονται καὶ κατὰ τὸν σχηματισμὸν τῶν ἐπιθέτων καὶ τῶν κτητικῶν καὶ ἀναφορικῶν ἀντωνυμιῶν καὶ τέλος λειτουργοῦσιν ὡς προσωπικαὶ ἀντωνυμίαι, ἵνα ἐκφράσωσι τὸ ἀντικείμενον ἢ τὸ ὑποκείμενον τοῦ ῥήματος, ὅτε συμφωνοῦσι πρὸς τὸ εἰς ὃ ἀναφέρονται ὄνομα· πρβλ. aba-fama b-ami aba kulu, ba-tanda=οἱ ἐμοὶ μεγάλοι παῖδες, οὗτοι ἀγαπῶσιν, ἀλλὰ izin-komo, z-ani izin-kulu, zi tanda=αἱ ἐμαὶ μεγάλαι βόες, αὗται ἀγαπῶσιν. Οὕτω δὲ γεννᾶται εἶδος παρηχήσεως, ὅπως περίπου ἐν τῇ Λατινικῇ vir-o optim-o maxim-o, femin-ae optim-ae maxim-ae, ἢ τῷ καλῷ καγαθῷ γαμβρῷ, τῇ καλῇ καγαθῇ νύμφῃ κττ. Πτώσεις δὲ καὶ προσωπικαὶ καταλήξεις εἶναι σχεδὸν ἄγνωστοι καὶ διὰ μόνων τῶν προτασσομένων προθέσεων ἐπιτυγχάνεται εἰδὸς τι κλίσεως τῶν ὀνομάτων καὶ ῥημάτων. Ὡσαύτως δὲ σημαίνονται οἱ χρόνοι καὶ αἱ ἐγκλίσεις διὰ προτασσομένων προθημάτων καὶ τοῦτο μὲν κανονικῶς, ἐνίοτε δ' ὅμως ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ σχηματίζονται ἐκ τῆς ῥίζης κλινόμενοι τύποι δι' ἐπιθημάτων, λ. χ. tandile=ἀγαπῶσιν ἐκ τοῦ tanda=ἀγαπᾶν. Διὰ τοιούτων δὲ ἐπιθημάτων σχηματίζεται καὶ μεγάλη σειρὰ συζυγιῶν δυναμένων νὰ παραταχθῶσιν ὡς ἰσοδύναμοι ταῖς ἀνωτέρω μνημονευθείσαις ὁμοίαις ἐκ τῆς Τουρκικῆς γλώσσῃς. Οὕτω λ. χ. bonisa=δεικνύναι, bonela=βλέπειν αὐτόν, bonana=βλέπειν ἀλλήλους, bonisana=δεικνύ-

ναι ἀλλήλους, bonwa=βλέπεσθαι κττ., πάντα ἐκ τοῦ bona=βλέπειν. Ἐκτός δὲ τῶν ἐπιφωνηματοειδῶν, ἤτοι τῆς κλητικῆς καὶ τῶν δευτέρων προσώπων τῆς προστακτικῆς, ἐμφανίζονται ἐν τῇ σειρᾷ τοῦ λόγου πάντα τὰ ὀνόματα καὶ τὰ ῥήματα τῶν γλωσσῶν τούτων περιβεβλημένα διὰ τινος ἀντωνυμικοῦ προθήματος, καὶ οὕτως ἀπαρτίζουσι τὰ προθήματα ταῦτα ἐν ταῖς περὶ ὧν ὁ λόγος γλώσσαις οὕτως ἀναπόσπαστον στοιχεῖον τῶν λέξεων, ὅπως ἐν ταῖς Ἰαπετικαῖς, τοῦλάχιστον ἐν ταῖς ἀρχαιοτέραις τούτων φάσεσι, τὰ ἐπιθήματα.

Καὶ ἐν τῷ φθογγικῷ δὲ συστήματι τῆς ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ἀφρικῇ λαλουμένης γλωσσικῆς ὁμοεθνίας, μάλιστα δ' ἐν τῇ ὁμοφυλίᾳ τῶν Καφρικῶν γλωσσῶν (ταύτη συγκαταλέγεται καὶ ἡ γλῶσσα τῶν Ζουλοῦ), ἀπαντᾷ φαινόμενον ὅλως ἀσύνηθες, ἤτοι παρὰ τοὺς οὐρανικούς, ἐρρίνους κλπ. φθόγγους, ὁποίους καὶ αἱ λοιπαὶ γλῶσσαι ἔχουσιν, ἀπαντῶσιν ὡς ἰσόβαθμα πρὸς αὐτοὺς στοιχεῖα καὶ ἄλλοι φθόγγοι — ἐν τισὶ διαλέκτοις μέχρι τεσσάρων — ποππυζόμενοι, τ'. ἔ. τοιοῦτοι συμφωνικοὶ φόφοι, οἵτινες σχηματίζονται, ὅταν αἰφνης ἀπομακρύνεται ἀπὸ τοῦ ἄνω τοίχου τοῦ στόματος ἡ γλῶσσα καὶ ἅμα γίνηται κατάποσις τις· τοὺς φθόγγους τούτους ἐκφωνοῦμεν ἡμεῖς πρὸς τοὺς ἵππους ἢ θέλοντες νὰ τέρψωμεν μικρὰ παιδία. Ἀξίον δὲ προσοχῆς ἰδιαιτέρας εἶναι ὅτι οἱ ποππυζόμενοι οὗτοι φθόγγοι εὐρίσκονται ὄντες ἐν χρήσει καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν Ὀττεντότων καὶ Βούσχων· ἐντεῦθεν δ' ἤκασάν τινες ὅτι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν ἔχουσιν ἐκ τῆς γλώσσης τῶν Ὀττεντότων, εἰς δὲ τὰς ἄλλας γλώσσας εἰσεχώρησαν κατὰ μίμησιν αὐτῶν, διὸ καὶ μόνον ἐν τοιαύταις γλώσσαις τῶν διαφόρων Ἀφρικανικῶν γλωσσικῶν ὁμοφυλιῶν ἀπαντῶσιν, αἵτινες συνορεύουσι πρὸς τὴν χώραν τῶν Ὀττεντότων.

Κατὰ μῆκος δὲ τῶν δυτικῶν ἀκτῶν τῆς Ἀφρικῆς ἐκτείνονται αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος γλῶσσαι μέχρι τῆς χώρας τῆς Σιέρρα-Λεώνης· ἀλλὰ πρὸς βορρᾶν φαίνονται σφόδρα ἀναμεμειγμένα πρὸς ἄλλας οὐχὶ συγγενεῖς γλώσσας. Δίχην δ' εὐρείας ζώνης ἐκτείνονται διὰ τῆς Ἀφρικῆς πολυπληθεῖς καὶ διάφοροι γλῶσσαι ἀκριβῶς ἐκεῖ,

ἐνθα ἡ ἥπειρος αὕτη εἶναι εὐρυτάτη, ἀπὸ τῆς Σενεγάλης πρὸς βορρᾶν μέχρι τοῦ κόλπου τῆς Γουινέας πρὸς μεσημβρίαν καὶ πρὸς ἀνατολὰς μέχρι τοῦ ἀνωτέρω ῥοῦ τοῦ Νείλου· ἀλλὰ μέχρι τοῦδε ἀτελῶς ἐμελετήθησαν καὶ προσκαίρως μόνον ἐταξινομήθησαν, διὸ καὶ εἰσέτι κυμαίνονται αἱ γνῶμαι τῶν κάλλιστα ἐπισταμένων αὐτὰς περὶ τῆς τάξεως καὶ διαιρέσεως αὐτῶν. Τούτου δὲ τοῦ μέρους τῆς Ἀφρικανικῆς ἡπείρου οἱ χᾶτοιχοι ἔχουσιν ἰσχυρότατα ἀνεπτυγμένον τὸν τύπον τῆς φυλῆς τῶν Νέγρων. Δίκην δὲ σφηνὸς φαίνεται ἐμβεβλημένη μεταξὺ τῶν μεσαφρικανικῶν λαῶν ἄλλη τις φυλή, συγγενὴς τῶν Νουβίων, δέρματος ὑποκιτρίνου, οἱ Φελλάχοι, οἱ νικήσαντες καὶ ὑποτάξαντες πολλοὺς τῶν λαῶν ἐκείνων. Ἔχουσι δ' αἱ μεσαφρικανικαὶ γλῶσσαι ἐν μέρει κοινὴν μετὰ τῶν γλωσσῶν τῆς μεσημβριναφρικανικῆς φυλῆς τὴν ἰδιαιτέρως ἀξιοσημεῖωτον ἰδιότητα, ἥτοι τὰ ἀντωνυμικὰ ἐπιθήματα, καὶ διὰ τοῦτο δυνατόν νά κατὰγονται πᾶσαι ἐκ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς κοινῆς πρωτογενοῦς γλώσσης. Ἄλλαι δ' ὅμως ἔχουσιν ὅλως ἰδιαιτέραν κατασκευὴν καὶ δεικνύουσι τοσοῦτον ἑτερογενεῖς τύπους, ὥστε ἐναυάγησαν πᾶσαι αἱ μέχρι τοῦδε ἀποπειραι, ἵνα ὑπαγάγῃσι πάσας ὑπὸ ἐν σύστημα. Τὴν σπουδαίαν δ' ὁμάδα τῶν γλωσσῶν τῶν Μανδαίων Νέγρων ἐμελέτησεν ἐπιμελῶς καὶ διεφώτισεν ὁ Steinthal. Ἄξιον δὲ πολλῆς προσοχῆς γλωσσικὸν πρόβλημα παρέχει ἡ γλῶσσα τῶν Χαύσων, ἥτις οὐ μόνον κρατεῖ ἐν ταῖς ἐπτὰ οὕτω λεγομέναις γηυσίαις Χαυσσικαῖς πολιτείαις μεταξὺ τοῦ Νίγρου καὶ τῆς Λίμνης Τσάδης, ἀλλὰ καὶ πέραν τῆς χώρας ταύτης εἶναι διαδεδομένη ἐν τῇ κεντρικῇ Ἀφρικῇ. Ἐμφαίνει δὲ ὁ γραμματικὸς διάκοσμος τῆς Χαυσσικῆς γλώσσης πολλὰς ὁμοιότητας πρὸς τὰς Χαμιτικὰς γλώσσας, αἵτινες εἶναι τοσοῦτο μᾶλλον παράδοξοι, καθ' ὅσον χωρίζεται ἐπ' αὐτῶν γεωγραφικῶς. Ἴσως δ' ἐπιτρέπεται νά θεωρήσωμεν μετὰ τοῦ Barth τοὺς Χαύσσους ὡς ἀπογόνους τῶν Ἀπαράντων τοῦ Ἡροδότου (Δ' 184)· πάντως κατῴκουν οὗτοί ποτε βορειανατολικώτερον ἢ σήμερον, ἐπειδὴ μόνον οὕτως ἠδύναντο νά λάβωσι παρά τινος Χαμιτικοῦ ἔθνους, λ.χ. τοῦ

τῶν Λιβύων, τὰ ἐν τῇ γλώσσῃ αὐτῶν ἀπαντῶντα Χαμιτικὰ στοιχεῖα.

Ἐπὶ πάσης δὲ τῆς βορείου καὶ μέσης Ἀφρικῆς ἐκτείνονται ἀπὸ τινος χρόνου οἱ Ἀραβες ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον καὶ μεταδίδουσι βαθμόν τινα πολιτισμοῦ, τὸ Ἰσλάμ καὶ τὸ Κοράνιον, ἐν μέρει δὲ καὶ τὴν γλῶσσαν αὐτῶν εἰς τὰς χώρας ταύτας. Μόνον δ' ἐνταῦθα παρατηρεῖται καὶ σήμερον ἔτι, ὅτι Σημιτικὴ γλῶσσα καὶ πολιτισμὸς προβαίνει κατακτητικῶς.

Ἡ μεσημβρινὴ δ' ἄκρα τῆς Ἀφρικῆς μέχρι τοῦ ποταμοῦ τῆς Ὁράγγης πρὸς βορρᾶν εἶναι ἡ πατρίς τῶν Ὀττεντότων, φυλῆς ἥτις νῦν διὰ πολέμων, πείνης καὶ ἀναμείξεως μετ' ἄλλων φυλῶν εἶναι πολὺ ἡλαττωμένη ἐν σχέσει πρὸς παλαιότερους χρόνους. Φαίνονται δ' οἱ Ὀττεντότοι διάφοροι τῶν ἄλλων κατοίκων τῆς Ἀφρικῆς κατὰ τε τὴν σωματικὴν κατασκευὴν καὶ τὴν ὄψιν καὶ κατὰ τὴν ιδιόρρυθμον γλῶσσαν, ἐπειδὴ αἱ ἀπόπειραι νὰ συνδέσωσι τὴν γλῶσσαν αὐτῶν πρὸς τὴν ἀρχαίαν Αἰγυπτιακὴν ἀνάγκη νὰ θεωρηθῶσιν ὡς καθ' ὁλοκληρίαν ἀνεπιτυχεῖς. Εἶναι δὲ σχεδὸν μονοσύλλαβος καὶ διακρίνει τὰ τρία γένη, τὸ ἀρσενικόν, θηλυκὸν καὶ οὐδέτερον. Οἱ δὲ Βοῦσχοι, οἵτινες συνήθως τάσσονται μετὰ τῶν Ὀττεντότων, ζῶσιν ἐν τῇ αὐτῇ τοῖς Ὀττεντότοις χώρᾳ καὶ εἶναι διεσκεδασμένοι μεταξὺ αὐτῶν ὡς ληστρικαὶ συμμορίαί, καὶ ἐν καταστάσει ἡμιζωώδους ἀγριότητος. Ἰστανται πολὺ κατώτερον τῶν Ὀττεντότων καὶ συγκαταλέγονται ταῖς κατωτάταις φυλαῖς. Ἡ γλῶσσα δ' αὐτῶν διασχίζεται εἰς πολλὰς διαλέκτους ἐλάχιστα ἐχούσας τὰ κοινὰ πρὸς ἀλλήλας καὶ παντάπασι διαφερούσας τῆς γλώσσης τῶν Ὀττεντότων, ἐκτὸς ὅτι οἱ Βοῦσχοι φιλοῦσι σφόδρα τοὺς ποππυζομένους φθόγγους, ὧν ἕξ ὅλα εἶδη ἔχουσιν ἐν καθημερινῇ χρήσει.

Ἐξετάσαντες μέχρι τοῦδε τὰς ἐπὶ τοῦ Ἀνατολικοῦ Ἡμισφαιρίου μεγάλας γλωσσικὰς ὁμοιοθνίας ἐρχόμεθα νῦν ἐπὶ τὰς ὑπολοίπους τοῦ Δυτικοῦ Ἡμισφαιρίου, τῆς Ἀμερικῆς. Καὶ ἐνταῦθα πάλιν πρόκειται ἡμῖν ὁμοίως ἐκτενὲς καὶ δύσκολον ἔργον ὅπως προκειμέ-

νου περὶ τῆς Ἀφρικῆς, ὥστε μετὰ πολλῆς δυσκολίας θὰ δυνηθῶμεν νὰ ἐκτελέσωμεν αὐτὸ ἐν τῷ περιορισμένῳ χρόνῳ ἡμῶν. Μάλιστα δ' αἱ σχέσεις τῶν Ἀμερικανικῶν γλωσσῶν εἶναι αἱ περιπλοκώταται καὶ ἀνερμηνευτόταται πασῶν, ἃς οἰαδῆποτε γλωσσικὴ ὁμοιοθνία παρέχει τοῖς γλωσσοδίφαις. Διότι τὸ πλῆθος καὶ ἡ ποικιλία τῶν Ἀμερικανικῶν διαλέκτων εἶναι ἐπ' ἰσῆς ἐκπληκτικὸν καὶ αἱ κεντρόφυγες δυνάμεις ἀνεπτύχθησαν ἐνταῦθα σχεδὸν παντελῶς ἀκωλύτως, ἥκιστα περιοριζόμεναι ὑπὸ τῆς τάσεως τῆς ἐνώσεως καὶ τῆς συντηρητικότητος. Τὸ μέγιστον μέρος τῆς Ἀμερικανικῆς ἡπείρου φαίνεται κεκαλυμμένον ὑπὸ μικρῶν φυλῶν ἀποκεχωρισμένων ἀπὸ τῶν γειτόνων αὐτῶν ἢ μόνον εἰς ἐχθρικὰς σχέσεις πρὸς αὐτοὺς εὐρισκομένων. Μόνον δὲ τὸ Μεξικόν, ἡ Κεντρικὴ Ἀμερικὴ καὶ τὸ Περοῦ ἐσχημάτιζον κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀνακαλύψεως καὶ κατακτήσεως αὐτῶν ὑπὸ τῶν Ἰσπανῶν κέντρα πολιτισμοῦ πολλοῦ λόγου ἄξια. Τῶν ἀναμφιβόλως δ' αὐτοχθόνων τούτων πολιτισμῶν μάλιστα ὁ τῶν Περουανῶν ἐχώρει καὶ κατακτητικῶς, καὶ τὸ βασιλείον τῶν Ἰγγων ηὐξάνετο καὶ ἐπέδιδεν ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἀδιαλείπτως καὶ ἐπεχείρει καὶ κατῳρῆθαι ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον νὰ ἐξαπλοῖ καὶ διαδίδῃ ἐθνικὴν ἐνότητα καὶ κοινὸν πολίτευμα καὶ κοινὴν γλῶσσαν ἐν τοῖς κατοίκοις τῆς ὁροσειρᾶς τῶν Ἀνδεων, ὅτε κατέρριψεν αὐτὸ ὁρᾶξ σκληρῶν κατακτητῶν. Ὁ δὲ Μεξικανικὸς πολιτισμὸς, εἰ καὶ καθόλου ἴστατο ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ὕψους, εἶχεν ἀγριώτερον τύπον. Φαίνεται δ' ὅτι μετέβη κληρονομικῶς ἐπὶ πλείονας διαφοροὺς φυλάς καὶ παρὰ τοῖς Ἀστέκαις εὐρίσκεται προδήλως ἤδη ἐν παρακμῇ. Περὶ τοῦ πολιτισμοῦ δὲ τῆς κεντρικῆς Ἀμερικῆς ἐπιστάμεθα ὀλιγώτερα· διότι τὰ ἀξιοπαρατήρητα λείψανα ἀρχαίων πόλεων τὰ αὐτόθι ἀπαντῶντα καὶ μαρτυροῦντα πρόοδον ἐν τῇ ἀναπτύξει τῶν τεχνῶν καὶ τῆς ἡμερώσεως καθόλου μείζονα πάσης ἄλλης ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἀμερικῇ, ἀποτελοῦσιν ἔτι ἄλυτον αἰνίγμα. Τὰ αὐτόθι δηλονότι ἀνευρεθέντα μνημεῖα καλύπτονται ὑπὸ γραπτῶν σημείων, ἅτινα ἴσως ἡμέραν τινὰ ν' ἀναγνωσθῶσι καὶ ρίψωσι φῶς ἐπὶ τὰς ἀρχαιοτέρας φάσεις τῶν γλωσσῶν τῆς Κεντρικῆς Ἀμερικῆς. Εἶχον δ' οἱ Μεξι-

καναί καὶ φιλολογικὸν αἰῶνα, ἀλλ' ἡ φιλολογία αὐτῶν κατεστράφη ὑπὸ τῶν βαρβάρων καὶ θρησκομανῶν νικητῶν αὐτῶν· τοῦναντίον δὲ τὸ Περσὺ, εἰ καὶ ἐν ταῖς Κουίπποις αὐτοῦ (ἶδε τὸ δωδέκατον Ἀνάγνωσμα) εἶχεν εὐχρηστον μέσον εἰς καταγραφὴν τῶν ἑαυτοῦ ἀνακοινώσεων καὶ διανοημάτων, ἀλλ' ὅμως οὔτε ἀλφάβητον ἀληθῶς οὔτε φιλολογίαν ἀνέπτυξεν. Ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς τῶν μνημονευθεισῶν χωρῶν ὑπῆρχον ἐν Ἀμερικῇ καὶ ἄλλοι τόποι, ὧν οἱ κάτοικοι δὲν εἶχον ζῆσει πάντοτε ἐν τῇ ἀγρίᾳ καὶ ἡμιζωῶδει καταστάσει ἐκείνῃ, ἐν ᾗ εὗρον αὐτοὺς οἱ Εὐρωπαῖοι. Κατὰ πᾶσαν δηλ. τὴν δυτικὴν Βόρειον Ἀμερικὴν ἀπαντῶσι διεσκορπισμένα παμμέγιστα τεχνικὰ οἰκοδομήματα, σαφὲς τεκμήριον τοῦ ὅτι ἐκεῖ ποτε κατώκει πυκνὸς καὶ μόνιμος πληθυσμὸς ἐπιστάμενος νὰ διοργανοῖ μεγαλοπρεπεῖς ἐπιχειρήσεις εἰς πολιτικούς σκοπούς. Ταῦτ' οὖν δὲ μαρτυροῦσι καὶ ἀρχαῖαι ὑπόνομοι ἀνακαλυφθεῖσαι ἐν ταῖς χαλκωρυχείοις τῆς Ὑπερτέρας Λίμνης. Ἐκ τούτων δηλον ὅτι πᾶσα ἡ χώρα αὕτη ὠπισθοχώρησε κατὰ τὸν πολιτισμόν, καὶ εἶναι μάλιστα πιθανὸν ὅτι ὁ αὐτόχθων ἐν πάσῃ τῇ βορείᾳ Ἀμερικῇ πολιτισμὸς θὰ ἐξέλαιπε, καὶ ἂν μὴ ἐπήρχετο ἔξωθεν ὠθησις. Πάντως δ' ὅμως ἐν Ἀμερικῇ ἐλλείπουσι καθ' ὅλοκληρίαν τὰ βοηθητικὰ μέσα, ἅτινα ἀλλαχοῦ παρέχει συνήθως εἰς τὴν μελέτην τῆς γλώσσης ἡ ἱστορικὴ παράδοσις. Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ γλωσσικὸν ὕλικόν, ὅπερ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀνακαλύψεως τῆς Ἀμερικῆς ἠδύνατο νὰ συλλεχθῇ, μόνον κατ' ἐλάχιστον συνελέχθη, τὸ δὲ λοιπὸν ἀπώλετο διὰ παντός· ὡς πρὸς πάντα ἄρα εὐρίσκεται ὁ ἐρευνητὴς τῶν γλωσσῶν τούτων ἐν θέσει λίαν δυσκόλῳ.

Ὅσα δ' ἐλέχθησαν περὶ τῆς λεγομένης σχεδὸν ἀπεριορίστου μεταμορφωτικῆς δυνάμεως καὶ ἀσταθείας τῶν Ἀμερικανικῶν γλωσσῶν, τὰ ἀποτελοῦντα, ὡς λέγεται, τὴν ἐτέραν χαρακτηριστικὴν ιδιότητα αὐτῶν, εἶναι μόνον ἐν μέρει ὀρθά· ἀληθῶς δ' εἰπεῖν οὐδεὶς ὑπάρχει λόγος νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι αἱ Ἀμερικανικαὶ γλῶσσαι ὑπερβάλλουσι κατὰ τοῦτο τὰς βαρβάρους γλώσσας τῶν ἄλλων ἡπείρων. Μόνον δ' ἡ τάσις πρὸς μεταβολὰς ἀπὸ κοινοῦ

μετὰ τῶν προειρημένων περιστάσεων ἐνήργησαν ἐν Ἀμερικῇ ἰσχυρότερον καὶ ἐκτενέστερον ἢ ἀλλαχοῦ.

Ἡ οὕτω δὲ παραχθεῖσα διαφορὰ ὑπῆρξε τοσοῦτον μεγάλη καὶ τελεία, ὥστε ὑπ' αὐτῆς ἔξοχοι γλωσσοδίται ἤχθησαν νὰ ὀρίσωσι τὸν ἀριθμὸν τῶν διαφόρων πρωτογενῶν γλωσσῶν ἐν τῇ βορείῳ καὶ νοτίῳ Ἀμερικῇ εἰς οὐχ ἥσσονας τῶν ἑκατόν. Ἀλλ' οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι ἡ πρόοδος τῆς συγκριτικῆς γραμματικῆς τῶν γλωσσῶν τούτων θὰ ἐλαττώσῃ κατὰ πολὺ τὸν ὀρισθέντα τοῦτον ἀριθμὸν καὶ θὰ καταδείξῃ ὁμοιότητας λανθανούσας τέως, εἰ καὶ δυνατόν νὰ ὑπολειφθῶσιν αὐτόθι τοσαῦται συγγενεῖς γλῶσσαι ὅσαι ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐν Ἀσίᾳ ὁμοῦ. Ἀλλ' ἐνταῦθα φαίνεται ὅτι πρόκειται περὶπτώσις ἀξιοσημείωτος, καθ' ἣν ὁ γραμματικὸς διάκοσμος ἀποδείκνυται διαρκέστερος τοῦ πρωτογενοῦς θησαυροῦ τῶν ῥιζῶν καὶ λέξεων, καὶ δὴ μορφολογικαὶ συμφωνίαι τυγχάνουσιν αὐτοτελοῦς σημασίας ὡς τεκμήρια συγγενείας. Ἐν δὲ τῇ καὶ μόνον ὁμοειδὲς σχέδιον διήκει διὰ παντὸς τοῦ διακόσμου τῶν γλωσσῶν τούτων, αἰτίνας ὡς πρὸς τὰς λέξεις φαίνονται παντάπασιν ἀλλότριαι ἀλλήλων. Εἶναι δὲ τοῦτο ὁ ἐνσαρκωτικὸς ἢ πολυσυνθετικὸς τρόπος τῆς κατασκευῆς αὐτῶν. Ὡς οὕτω, διότι τείνει πᾶσιν δυνάμειν ἀσυνγχευῆσθαι εἰς ἓν σῶμα πάντα τὰ διάφορα στοιχεῖα τῆς προτάσεως, ὥστε ὑποκείμενον, ἀντικείμενον καὶ ἐπιρρηματικοὶ προσδιορισμοὶ καταπίπτουσιν εἰς ἐξαρτήματα τῆς λέξεως τῆς περιεχούσης τὴν ἀπόφασιν, ἥτοι τοῦ ῥήματος, καὶ οὕτω παράγεται ῥηματοειδὲς τι πολυσύνθετον ἢ συγκόλλημα λέξεων ἀντὶ ἡρθρωμένης πλοκῆς προτάσεως, ὅπως ἐν ταῖς ἄλλαις γλώσσαις γίνεται· οὕτω π.χ. λέγει ὁ Μεξικανὸς «εγω-κρεο-τρωγ» ἀντὶ ἐγὼ τρώγω κρέας· ἢ ἐὰν ἐκφέρωσι τὸ ἀντικείμενον λεχωρισμένον χάριν ἐμφάσεως, τότε ἐκφράζεται τοῦτο δι' ἀντωνυμίας παρεμβαλλομένης εἰς τὸ ῥηματοειδὲς σύνθετον, λ.χ. εγω-τοῦτο-τρωγ, το κρεα, ἢ «ἐγω-τοῦτο-αὐτω-δίδω, τον-αρτον, τω-εμφ-παίδ, τ.ἔ. δίδω τὸν ἄρτον τῷ ἐμῷ παιδί. Ὁμοίως ἐν τῇ γλώσσῃ τῆς Μασσαχουσέττης wut-ap-ré-sit-tuk-qus'-sun-no-weht-eruk-quoh

τ'ε. ἔπese πρὸ τῶν γονάτων αὐτοῦ καὶ παρεκάλει αὐτόν. Αὕτη εἶναι ἡ μεγίστη λέξις ἡ ἀπαντῶσα ἐν τῇ μεταφράσει τῆς Γραφῆς ὑπὸ Eliot, ἀλλ' ἐκ τῆς γλώσσης τῆς Χεροκῆς παρέχει ὁ Γαλλατίνος τὴν ἀκόλουθον πολὺ μεῖζονα πλοκήν: wi-ni-taw-ti-ge-gi-na-li-skaw-lung-ta-naw-ne-li-ti-se-sti τ.ε. θὰ παύσωνται πιθανῶς ἕως τότε νὰ παρέχωσι σοὶ καὶ ἐμοὶ μακρόθεν εὐνοίας σημεῖα. Ὁ δὲ Μαύχεθος μεταφράζει τὴν φράσιν «οἱ ἡμέτεροι πολὺ ἐπιδέξιοι κατοπτροποιοὶ» κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον rup-pakh-nuh tō-ke-pe-nau-wut-chut-chuh-quō-ka-neh-cha-e-nin-nu-mun-nō-nok. Ἰεραπόστολός τις ὑπολογίζει εἰς διακοσίας χιλιάδας τὸν ἀριθμὸν τῶν δίκην ῥήματος κλινομένων μορφῶν, ὥς ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν Ὀζιλῶν δύναται νὰ λάβῃ ῥηματική τις ρίζα. Ὁ δὲ σύμπας ἀριθμὸς τῶν ἐκ μιᾶς τοιαύτης ρίζης δυνατῶν σχηματισμῶν ἀνέρχεται κατὰ τὸν αὐτὸν μάρτυρα εἰς τὸν φοβερὸν ἀριθμὸν τῶν δέκα ἐπτὰ ἑκατομμυρίων. Δηλονότι διὰ τῶν ἐνσωματουμένων μορίων δύναται νὰ σημανθῇ ἀμέσως διὰ τοῦ ῥήματος ἅπειρον πλῆθος τῶν διαφορωτάτων τροποποιήσεων τῆς ἐνεργείας τοῦ ῥήματος, ὥς ἡμεῖς ἐκφράζομεν δι' αὐτοτελῶν λέξεων. Ἐπειτα δ' ὑπάρχουσιν καὶ γενικά τινα λεξεῖδια, ἅτινα δυσκόλως δύναται τις νὰ ἐκλάβῃ ὥς αὐθυποστάτους, αὐτοτελεῖς λέξεις. Ἐν τῇ ὀρθῇ δὲ χρήσει τῶν βοηθητικῶν τούτων λέξεων κεῖται ἡ μεγίστη δυσκολία κατὰ τὴν ἐκμάθησιν Ἀμερικανικῆς τινος γλώσσης. Καὶ ἡ θέσις δ' αὐτῶν ἐν τῷ ἁθροίσματι τῶν λέξεων δύναται νὰ ποικίλλῃ, ἐπειδὴ καὶ ἐν γλώσσαις στενῶς συγγενέσι τὰ αὐτὰ ἢ τὰ ἰσοδύναμα σχεδὸν στοιχεῖα ἄλλοτε μὲν προτάσσονται τῆς ῥηματικῆς ρίζης, ἄλλοτε δ' ἐπιτάσσονται αὐτῇ.

Ἀλλὰ τὴν ἱστορικὴν γένεσιν τῶν συνθέσεων τούτων δὲν ἡρέυνησαν εἰσέτι ἐπαρκῶς, ὥστε νὰ δύναται τις νὰ διαγνώσῃ σαφῶς ἐκ τίνων ἀρχῶν ἠδυνήθησαν κατὰ μικρὸν ν' ἀναπτυχθῶσιν οὕτω τερατώδεις λέξεις, ὅποια νῦν πρόκεινται ἡμῖν. Ἐπὶ τὸ σημεῖον δὲ τοῦτο ἀνάγκη νὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν αὐτῆς πᾶσα συγκριτικὴ

μελέτῃ τῶν Ἀμερικανικῶν γλωσσῶν, καὶ μόνον ὅταν ἐπιτευχθῇ ἡ διαλεύκανσις αὐτοῦ, θὰ δυνηθῶσιν αἱ σπουδαὶ αὗται νὰ λάβω-
σιν περαιτέρω ἐπίδοσιν. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι ὁ πολυσυνθετικὸς
γλωσσικὸς τρόπος δὲν εἶναι τι καθ' ὁλοκληρίαν προσιδιάζον ταῖς
Ἀμερικανικαῖς γλώσσαις, ἐπειδὴ καὶ ἐν ταῖς γλώσσαις τῆς ἡμετέ-
ρας ὁμοειθνίας ὅπως καὶ ἐν ἄλλαις εὐρίσκονται τύποι, ἐν οἷς πλὴν
τοῦ ὑποκειμένου εἶναι συγκεχωνευμένον καὶ τὸ ἀντικείμενον· λ. χ.
amor ἀντὶ amo-se=ἄγαπῶ ἑαυτόν, Κελτικὸν berthar=Λατ.
fertur=φέρει ἑαυτόν¹⁾, καὶ ἐν τῇ Οὐγγρικῇ γλώσσῃ τὸ φαινόμε-
νον τοῦτο εἶναι πολὺ συχνότερον, ἰδιαιτέρως δὲ συνθετικὴ γλῶσσα
εἶναι ἡ Βασκική. Ἀλλ' ὅμως αἱ καθολικαὶ ἐπενέργειαι τῆς ἀρχῆς
ταύτης ἐπὶ τὸν διάκοσμον τῶν Ἀμερικανικῶν γλωσσῶν εἶναι τοιαῦ-
ται, ὥστε ἡ γλωσσικὴ δύναται θαρρούντως ν' ἀποφαινῆται, ὅτι αἱ
γλῶσσαι αὗται εἶναι πρὸς ἀλλήλας συγγενεῖς, ἀπὸ πασῶν τῶν ἄλ-
λων γνωστῶν γλωσσῶν κεχωρισμέναι καὶ ὡς πρὸς τὴν καταγωγὴν.

Κατὰ τὸν βαθμὸν δέ, καθ' ὃν αἱ διάφοροι διάλεκτοι ἀνέπτυξαν
τὴν πολυσυνθετικὴν ἀρχήν, διαστέλλονται αὗται μέγιστον, διὸ καὶ
εἶναι μέχρι τοῦδε ἄλυτον ζήτημα, ἂν ἡ ἀρχὴ αὕτη εὐρίσκηται παν-
ταχοῦ ἰκανῶς ἐκπεφρασμένη, ὥστε νὰ συνάπτῃ συμπάσας ἀνεξαι-
ρέτως τὰς γλώσσας τῆς βορείου καὶ νοτίου Ἀμερικῆς εἰς μίαν
καὶ μόνην γλωσσικὴν ὁμοειθνίαν. Τοῦτο εἶναι περὶ τῶν πλεί-
στων βεβαίως ἀναντίλεκτον, καὶ ὅπου φαίνεται ὅτι πρόκειται ἐξαι-
ρέσεις — οὕτω π. χ. λέγεται ὅτι ἡ γλῶσσα τῶν Ὀταμίων ἐν τῷ
ἐσωτερικῷ τοῦ Μεξικοῦ εἶναι μονοσύλλαβος καὶ ἡ πολὺ ἐκτεταμένη
γλῶσσα τῶν Ίουπίσων ἐν Βρασιλίᾳ στερεῖται ὅλως κατὰ τὸν Hartt
τοῦ πολυσυνθετικοῦ χαρακτῆρος — ἐκεῖ ἴσως ἐν τῷ μέλλοντι θὰ
ἐλεγχθῶσιν αἱ ἐξαιρέσεις αὗται ἀπλῶς φαινόμεναι.

¹⁾ Ἡ ἐρμηνεία αὕτη τοῦ μέσου ἢ παθητικοῦ τύπου amor, legor, δὲν εἶναι πλέον σήμερον
ἀποδεκτὴ, ἐπειδὴ παρατηρήθη ὅτι εὐρίσκεται καὶ ἐν τῇ διαλέκτῃ τῶν Ὀσκων καὶ ἐν τῇ τῶν
Ὀμβρων καὶ ἐν τῇ Κελτικῇ γλώσσῃ, ὧν παντελῶς ἀλλότριος εἶναι ὁ ῥωτακισμὸς ἥτοι ἡ τροπὴ
τοῦ v εἰς r· ὅθλον ἄρα ὅτι ἄλλη ἡ ἀρχὴ τοῦ τύπου τούτου. Ἰδε Brugmann, Συνόψως
Τόμ. Β' 1388 κ.ε. X.

Πρὸς πλήρη δ' ἀπαρίθμῃσιν πασῶν τῶν γλωσσικῶν ὁμοφυλιῶν τῆς Ἀμερικανικῆς ὁμοεθνίας ἢ καὶ ἐκάστης γλώσσης χωρὶς δὲν εἶναι ἐνθάδε ὁ κατάλληλος τόπος, ἀλλὰ τοῦλάχιστον τὰς κυριωτάτας ὁμάδας ἀνάγκη νὰ ἐπιθεωρήσωμεν. Ἐν ταῖς βορειοτάταις χώραις κατὰ μῆκος τῆς ὅλης παραλίας τῆς πεπηγυίας θαλάσσης ἐπικρατοῦσιν αἱ γλῶσσαι τῶν Ἑσκιμῶων πρὸς ἀνατολὰς μὲν ἐκτεινόμεναι διὰ τῆς Γροιλανδίας μέχρι τῆς Νεουφουνδλανδίας πρὸς μεσημβρίαν, πρὸς δυσμὰς δὲ περιλαμβάνουσαι τὴν ἀκροτάτην ἄκραν τῆς Ἀσιατικῆς ἡπείρου καὶ ἴσως καὶ τὰς Ἀτλαντικὰς νήσους. Μεσημβρινῶς δὲ τούτων ἐξαπλοῦνται αἱ Ἀθαπασκικαὶ ἢ Χιππεβεϊκαὶ γλῶσσαι ἐπὶ μεγάλης ἀλλὰ ψιλῆς καὶ ἐρήμου χώρας. Τῇ ὁμάδι δὲ ταύτῃ συγκαταλέγονται καὶ αἱ πολὺ μεσημβρινώτεραι γλῶσσαι τῶν Ἀπάχων καὶ Ναβαίων. Κάτωθεν δὲ τῶν Ἀθαπασκικῶν λαλοῦνται αἱ πολυπληθεῖς διάλεκτοι τῆς μεγάλης τῶν Δελαβάρων ἢ Ἀλγογκίνων φυλῆς, εἰς ἃς ὑπάγονται καὶ πᾶσαι αἱ γλῶσσαι τῆς Νέας Ἀγγλίας. Ἐκτείνονται δ' αἱ γλῶσσαι αὗται ἐπὶ ζωνῶν πρὸς ἀνατολὰς μὲν λίαν εὐρείων, ἀπὸ τοῦ Λαβραδῶρου μέχρι τῶν δύο Καρολινῶν, πρὸς δυσμὰς δ' ἐπὶ στενωτέρων. Ἄλλ' εἰς τὸ μέσον τούτων παρεμβάλλεται ἡ γλῶσσα τῶν Ἰροκίων ἐθνῶν, ὧν αἱ μεμονωμέναι γλῶσσαι ἐξικνοῦντο ἄλλοτε ἀπὸ τοῦ Οὐδσωνος ποταμοῦ διὰ τῶν χωρῶν τοῦ Νιαγάρα μέχρι τῆς Οὐρώνης λίμνης. Αἱ μεγάλαι δὲ πεδιάδες δυτικῶς τοῦ Μισσιισσιππὶ κατείχοντο κατὰ τὸ πλεῖστον ὑπὸ τῆς ὁμοφυλίας τῶν Δακοτικῶν γλωσσῶν, παρ' ἃς ἐλαλεῖτο καὶ ἡ γλῶσσα τῶν Παούνων καὶ αἱ συγγενεῖς αὐτῆς ὡς παράλληλοι ἀλλὰ συγκριτικῶς ἀσήμαντοι. Ἐν δὲ ταῖς μεσημβρινανατολικαῖς μέρεσι τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν ἐπικράτει ἄλλοτε ἡ ὁμοφυλία τῶν Ἰλοϊδῶν γλωσσῶν, ὧν κυριωτάτη ἡ Γρήκη, ἡ Χοκτάβη καὶ ἡ Χεροκέη. Αἱ δὲ δυτικαὶ ἀκταὶ ἀπὸ Ἀλάσκας μέχρι Καλιφορνίας, κατείχοντο ὑπὸ μακρᾶς σειρᾶς γλωσσικῶν ὁμοφυλιῶν, τῶν Κιναίων, Κολοσῶν, Σαλισῶν καὶ λοιπῶν, αἱς προσετίθεντο καὶ ἄλλαι μικρότεραι ὁμάδες καὶ μονήρεις γλῶσσαι. Ἄλλη δ' ὁμάς γλωσσῶν πολὺ διαδεδομένων, ἐν αἷς ἡ Κυμάγχχη,

Οὐτάη καὶ Σκοχώνη, ἐξετείνετο ἀπὸ τῆς Τεξᾶς πρὸς βορρᾶν μέχρι τῶν ὁρίων τῆς Καλλιφορνίας καὶ τῆς Ἀθαπασκικῆς γλώσσης. Φαίνεται δ' ὅτι αὕτη συγγενεῦει πρὸς τὰς γλώσσας τῶν πεπολιτισμένων Μεξικανῶν, τῶν Ἀστέκων κλπ., αἵτινες πρότερον ἐξηπλοῦντο ἐπὶ πᾶν τὸ Μεξικόν, εἰ καὶ ἦσαν μεμειγμένοι μετ' ἄλλων οὐχὶ συγγενῶν γλωσσῶν, λ. χ. μετὰ τῆς μνημονευθείσης Ὀταμικῆς. Ἡ δὲ γλώσσα τοῦ ἀρχαίου πεπολιτισμένου ἔθνους τῆς Κεντρικῆς Ἀμερικῆς λέγεται, ὅτι διασφύζεται ἐν ταῖς Ματαῖς γλώσσαις τοῦ Γιουκατάνου καὶ ἐν ταῖς παρακειμέναις χώραις.

Ἐν δὲ τῇ νοτίῳ Ἀμερικῇ ἀπαντῶσιν αἱ δύο ὑπὲρ πάσας τὰς ἄλλας σπουδαιότεραι γλωσσικαὶ ὁμοφυλίαι, ἥτοι τὸ μὲν αἱ γλώσσαι τῶν Κεχούων καὶ Αἰμάρων ἐπὶ τῶν Ἀνδεων, αἱ χρησιμεύσασαι τοῖς Ἰγγοῖς ὡς γλώσσαι κράτους καὶ πολιτισμοῦ, τὸ δὲ αἱ γλώσσαι τῶν Τουπίων καὶ Γουαρανίων, αἱ ἐκτεινόμεναι ἐπὶ πᾶσαν τὴν χώραν ἀνατολικῶς τῶν Ἀνδεων μεταξὺ τοῦ Ὀρινόκου καὶ τοῦ Λαπλάτα, ἀλλὰ δὲν κατέχουσι καθ' ὅλοκληρίαν τὴν χώραν ταύτην. Διάλεκτος δέ τις τῆς τῶν Τουπίων γλώσσης εἶναι ἡ καθολικῶς ἐν ταῖς ἐπιμεξικαῖς εὐχρηστος γλώσσα τῶν παρὰ τὸν Ἀμαζόνιον ποταμὸν χωρῶν, διὸ καὶ καλεῖται *lingua geral* (ὡς εἰπεῖν Κοινή). Ἀλλὰ πλὴν τούτων ἐπιθυμῶ εἰσέτι νᾶ ὀνομάσω τὴν Ἀραβάκην καὶ Καρίβην γλώσσαν τῶν βορείων παραλίων καὶ νήσων, τὴν Χιδίκην ἢ Μύσκη, τὴν ἐπὶ τῆς βορειοδυτικῆς ἄκρας τῆς ἡπείρου, καὶ τὴν Ἀροβακικὴν τὴν ἐν τῇ Χιλῇ λαλουμένην. Μνημονεύσωμεν ἔτι δι' ὀλίγων καὶ τῶν ποικίλων γλωσσῶν, τῶν λαλουμένων ἐπὶ τῶν πεδίων καὶ τῶν ὀρέων τῆς νοτίου Ἀμερικῆς, ἀπὸ τοῦ Λαπλάτα μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου Χόρνου.

Ἐὰν δ' αἱ γλώσσαι τῆς Ἀμερικῆς καὶ αἱ περὶ αὐτῶν γνώσεις ἡμῶν ἔχωσιν, ὅπως ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἐξεθήκαμεν, δῆλον ὅτι χρησιμωτάτη ἔσται πᾶσα ἀπόπειρα, ἵνα διὰ γλωσσικῶν τεκμηρίων ἀποδειχθῇ, ὅτι ἡ Ἀμερικὴ ἔλαβε τοὺς κατοίκους αὐτῆς ἐκ τῆς Ἀσίας ἢ ἐξ ἄλλης τινὸς τῶν ἄλλων ἡπείρων. Ἀλλ' ὅμως ἐὰν τις ἐπεχειρεῖ νᾶ παραβάλλῃ τὰς νῦν ἐν Ἀμερικῇ λαλουμένας γλώσσας ἀμέ-

σως πρὸς τὰς σήμερον λαλουμένας ἐν Ἀσίᾳ, ἢ ἀνιχνεύσῃ οὕτω συγγένειάν τινα τῶν φυλῶν ἐν ταῖς γλώσσαις ἴσως ὑπάρχουσιν, τοῦτο θὰ ἰσοδυναμῇ πρὸς ἀναίρεσιν τῶν ὑπάτων ἀξιωματῶν τῆς γλωσσικῆς, καὶ θὰ ᾔτο κατὰ φύσιν ὁμοία ματαιοπονία, ὥσεί τις ἀνελάμβανε ν' ἀνεύρῃ ὁμοιότητας μεταξὺ τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς, τῆς νεωτέρας Συριακῆς καὶ τῆς Οὐγγρικῆς γλώσσης, καὶ ἀποδείξῃ οὕτως ὅτι ἀρχαιοθὲν ἡ Ἰαπετική, ἡ Σημιτική καὶ ἡ Σκυθική ὁμοεθνία ἦσαν συγγενεῖς. Ἀλλ' ἡ ὀρθὴ μέθοδος κατ' ἀνάγκην καὶ ἐνταυθα στηρίζεται ἐπὶ τῆς κατὰ πρῶτον ἐπιθεωρήσεως ἐκάστης διαλέκτου, ἐκάστης γλώσσης καὶ ἐκάστης γλωσσικῆς ὁμοφυλίας, τέλος καὶ ἐκάστης γλωσσικῆς ὁμοεθνίας καθ' ἑαυτήν, πρὶν ἢ ζητηθῇ ν' ἀνευρεθῶσιν αἱ ἀπωτέρω τούτων σχέσεις πρὸς ξένας γλώσσας. Οὕτω δὲ προκύπτει ὡς πρῶτον ἐπιβαλλόμενον ἔργον νὰ μελετηθῶσι καὶ συγκριθῶσι πρὸ παντὸς ἄλλου αἱ Ἀμερικανικαὶ τῶν αὐτοχθόνων γλώσσαι, νὰ ἐρευνηθῇ ἡ ἐσωτερικὴ αὐτῶν τάξις, νὰ γνωσθῶσιν οἱ νόμοι τῆς ἀναπτύξεως αὐτῶν καὶ κατὰ δύναμιν ν' ἀναχθῶσιν εἰς μίαν κοινὴν πρωτογενῆ γλῶσσαν. Ἐὰν δέ ποτε κατωρθοῦτο διὰ τῆς μεθόδου ταύτης νὰ προβῇ ἡ γλωσσικὴ ἔρευνα ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ δύνηται μετὰ θάρρους ν' ἀναλάβῃ τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος τῆς συγγενείας τῶν Ἀμερικανικῶν καὶ Ἀσιατικῶν φυλῶν, τότε αὐτὸ τοῦτο μόνον, ὅτι ἡδυνήθη ν' ἀναλάβῃ τὸ ζήτημα τοῦτο, θὰ ἡδύνατο νὰ ἐορτάσῃ, καὶ ταῦτα δικαίως, ὡς ἓνα τῶν μεγίστων θριάμβων αὐτῆς. Ἀλλ' ὁμολογῶ ὅτι τὸ ἐπ' ἐμοὶ δὲν προσδοκῶ μέγα τι ὡς πρὸς τοῦτο παρὰ τῆς γλωσσικῆς· ἄλλοι δύνανται νὰ εἶναι μᾶλλον αἰσιόδοξοι ἐν ταῖς προσδοκίαις αὐτῶν, ἀλλὰ τοσοῦτον θὰ μοι ὁμολογήσῃ, ἐλπίζω, προθύμως ἕκαστος ὅτι, ὅπως τὰ πράγματα νῦν διάκεινται, οὐδεμία ὠφέλεια περιμένεται ἐκ τῆς κινήσεως τοῦ ζητήματος τούτου. Περὶ τῶν ἀτόπων δὲ καὶ ἀσυστάτων γνωμῶν, ἃς ἄνδρες λόγιοι καὶ εὐφυεῖς προήνεγκον καὶ σοβαρῶς ὑπεστήριξαν περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν Ἀμερικανικῶν φυλῶν, θὰ ᾔτο ματαία χρόνου ἀπώλεια, ἂν καὶ πρὸς στιγμὴν ἐπεμένομεν ἀναιροῦντες αὐτάς. Ὑπάρχουσι δηλονότι πολλαί, ἀναντίλεκτοι, ὡς λέ-

γεται, ἀποδείξεις, ὅτι τὰ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν πεπολιτισμένων αὐτοχθόνων τῆς Ἀμερικῆς κατὰγονται ἐκ τῆς Αἰγύπτου, ἐκ τῆς Φοινίκης, ἐκ τῶν Ἰνδιῶν, ἀπλῶς οὐδεμία, μάλιστα πεπολιτισμένη, χώρα τοῦ ἀρχαίου κόσμου ὑπάρχει, ἐξ ἧς δὲν ἐγένετο ἀπόπειρα νὰ παραχθῇ ὁ Ἀμερικανικὸς πολιτισμός, ὅτε καὶ πᾶσα ἡ δῆθεν ἱστορία τῶν μεταναστεύσεων τῶν λαῶν τούτων διὰ τοῦ Βεριγγείου πορθμοῦ καὶ τῶν νήσων τοῦ Εἰρηνικοῦ ἢ τοῦ Ἀτλαντικοῦ Ὠκεανοῦ περιεγράφη μέχρι τῶν καθ' ἕκαστα. Πρὸς δὲ τούτοις ἐζητήθη ἡ ταύτισις αὐτῶν πρὸς τοὺς ὑπὸ τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐξαφανισθέντας Χαναναίους καὶ τέλος, τοῦτο δὲ καὶ τὸ μέγιστον ἀπάντων, πρὸς τὰς δέκα φυλάς τοῦ Ἰσραὴλ τὰς εἰς ἐξορίαν ἀχθείσας ὑπὸ τῶν βασιλέων τῆς Μεσοποταμίας! Ἀλλ' ἡμεῖς ὀφείλομεν ἤδη ἐκ πείρας νὰ ἐνθυμώμεθα, ὅτι οὐδεμία ἐπίνοια οὐδ' ἡ φαντασιωδестаτή καὶ ἀνοητοτάτη φαίνεται ἀπίθανος ἐκείνοις, ὅσοι μεστοὶ προλήψεων καὶ γνωμιδίων ἀποτολμῶσι νὰ εἰσπηδῶσιν εἰς τὰ δυσκολώτατα καὶ ὅλως ἀλλότρια αὐτῶν προβλήματα.

Προτοῦ δὲ περὶ ἀνωμεν τὴν σύντομον καὶ ἀτελεῖ ἐπιθεώρησιν τῶν πολλαπλῶν γλωσσικῶν τύπων, ἀνάγκη νὰ μνημονεύσωμεν εἰσέτι καὶ τινων γλωσσῶν ἢ γλωσσικῶν ὁμοφυλιῶν, αἵτινες μέχρι τοῦδε ἀντέστησαν πρὸς πᾶσαν ἀπόπειραν τοῦ νὰ συναφθῶσι μετ' ἄλλης τινὸς μείζονος γλωσσικῆς ὁμοεθνίας. Πρὸ παντὸς δ' ἐλκύει τὴν προσοχὴν ἡμῶν ἡ γλῶσσα τῶν Βάσκων, λαλουμένη ἐν μικρᾷ χώρᾳ ἐπὶ τῶν Πυρηναίων κατὰ μῆκος τῶν Γαλλικῶν καὶ Ἰσπανικῶν ὁρίων, ἀπὸ τοῦ Βιλθᾶου μέχρι τῆς Βαυόνης. Οἱ Βάσκοι οὗτοι ἀπεδείχθησαν ἀναμφισβητήτως ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων Ἰδέρων, οἵτινες ἦσαν οἱ ἀρχαῖοι αὐτόχθονες τῆς Ἰσπανίας κάτοικοι, καὶ κατεῖχον αὐτὴν μέχρι τῆς εἰσβολῆς τῶν Κελτῶν. Ἡ ἔμφυτος δ' αὐτῶν ἐπιμονὴ καὶ δύναμις πρὸς ἀντίστασιν καὶ τὸ ἀπρόσιτον τῆς σφόδρα ὀρεινῆς αὐτῶν χώρας ἐρμηνεύουσι, πῶς διέσωσαν ἀδιαλείπτως καὶ ἀσυγχύτως τὴν γλῶσσαν αὐτῶν παρὰ τὰς εἰσβολὰς καὶ κατακτήσεις τῆς Ἰβηρικῆς χερσονήσου πρῶτον ὑπὸ τῶν Κελτῶν, ἔπειτα ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, τῶν Γότθων καὶ τέλος ὑπὸ τῶν Ἀρά-

βων. Ἡ γλῶσσα δ' αὕτη, ἐφ' ὅσον μέχρι τοῦδε εἶναι γνωστόν, εἶναι ὅλως μονήρης, πρὸς πᾶσαν δηλ. διεύθυνσιν ἐπεζητήθησαν συγγένειαι αὐτῆς, ἀλλὰ πάντοτε μάτην. Ἐντεῦθεν δῆλον ὅτι ἐν τῇ Βασικῇ γλῶσσῃ πρόκειται ἡμῖν μεμονωμένον λείψανον τῆς γλώσσης πρωτογενοῦς λαοῦ, ὅστις εἴτε μέχρι τῆς μεταναστεύσεως τῶν Ἰαπετικῶν εἴτε μέχρι τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Σκυθικῶν λαῶν κατῴκει μέγα μέρος τῆς ἡμετέρας ἡπείρου, καὶ ἡ πιθανότης τῆς εἰκασίας ταύτης παρέχει τῇ Βασικῇ γλῶσσῃ μέγα διαφέρον. Εἶναι δ' ὁ γραμματικὸς διάκοσμος αὐτῆς ἐσχάτως ἰδιόρρυθμος, πολύπλοκος καὶ δύσκολος. Καθ' ἃ δ' ἐλέχθη ἤδη, ἡ γλῶσσα αὕτη προσομοιάζει ὡς πρὸς τοῦτο ἐκ πασῶν τῶν γνωστῶν γλωσσῶν μάλιστα ταῖς Ἀμερικανικαῖς, ἀλλ' ὅμως οὐδεμίαν τάσιν ἐμφαίνει, ὅπως αὗται, ἵνα συγχωνεύη τὴν ὅλην πρότασιν εἰς ἓν καὶ μόνον ῥῆμα. Καὶ κατὰ τὴν κλίσιν τῶν ὀνομάτων χωρεῖ μᾶλλον ἀναλόγως πρὸς τὰς Σκυθικὰς γλώσσας ἢ πρὸς τὰς Ἀμερικανικὰς· ἀλλ' ὑπάρχουσιν ἔτι καὶ ἄλλαι διαφοραὶ ἀπαγορεύουσai τὴν παραδοχὴν ἀρχαίας γενεαλογικῆς συγγενείας μεταξὺ Βασικῆς καὶ Ἀμερικανικῶν γλωσσῶν. Δυνατὸν γλῶσσαι τινες τῶν ἄλλοτε ὑπαρχόντων ἀλλ' ἔπειτα ἐκλιπόντων λαῶν τῆς μεσημβρινῆς Εὐρώπης, περὶ ὧν οἱ ἀρχαῖοι μαρτυροῦσιν ὅτι ἦσαν ἀλλόγλωσσοι καὶ μονήρεις, νὰ νομισθῶσι συγγενεῖς πρὸς τὴν Βασικὴν. Ἀλλὰ καθόλου περὶ πάντων τῶν ἐθνολογικῶν τούτων ζητημάτων τῆς ἀρχαίας ἐθνολογίας ἐπικρατεῖ βαθὺ σκότος, ὅπερ καὶ μέλλουσai ἔρευναι δυσκόλως θέλουσι ποτε διασχεδάσει.

Ἐν δὲ τῇ Ἰταλίᾳ ἐσώθησαν λείψανα ἐνὸς τῶν ἐν τῇ ἀπομονώσει αὐτῶν ἤδη ἐν τῇ ἀρχαιότητι αἰνιγματωδῶν λαῶν, ἥτοι τῶν Τυρρηνῶν. Ἦσαν δ' οὗτοι λαὸς πολὺ μᾶλλον τῶν Βάσκων πεπολιτισμένος, καὶ διὰ τὴν γειτονικὴν αὐτῶν σχέσιν πρὸς τοὺς Ῥωμαίους καὶ διὰ τὴν ἐπίδρασιν, ἣν ἔσχον ἐν πολέμῳ καὶ εἰρήνῃ ἐπὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτείας κατὰ τὴν πρώτην περίοδον αὐτῆς, προσέλαβον κοσμοϊστορικὴν σημασίαν καὶ τάξιν, ἣν οὐδὲ πόρρωθεν δύνανται ν' ἀξιῶσιν οἱ Βάσκοι. Αἱ Τυρρηνικαὶ δ' ἐπιγραφαὶ αἱ δια-

σωθεῖσαι ἡμῖν δύνανται ἀκόπως ν' ἀναγνωσθῶσιν, ἔναι δὲ καὶ μέχρι τινὸς νὰ νοηθῶσιν· ἀλλ' ὁ χαρακτήρ καὶ αἱ συγγενικαὶ σχέσεις τῆς γλῶσσης, ἐν ᾗ εἶναι συντεταγμέναι, ἀποτελοῦσιν ἀπὸ μακροῦ χρόνου πρόβλημα, ὅπερ φαίνεται ἀνθιστάμενον πρὸς πᾶσαν εὐφυΐαν. Καὶ ἀπεπειράθησαν μὲν ἐπανειλημμένως ν' ἀποδείξωσι τὴν Τυρρηνικὴν γλῶσσαν ἄλλοτε μὲν ταύτῃ ἄλλοτε δὲ ἐκείνῃ τῇ γλωσσικῇ ὁμοεινίᾳ συγγενῇ, ἀλλ' αἱ ἐκάστοτε προσαγόμεναι ἀποδείξεις δὲν ἠδυνήθησαν νὰ πείσωσι πλὴν τῶν προενεγκόντων τὰς νέας ὑποθέσεις ταύτας ἄλλους πολλοὺς ἐπιστήμονας.

Πρὸς δὲ ταύτοις ἀπαντῶσιν ἐπὶ τοῦ ὅρους Καυκάσου καὶ τῶν παρακειμένων χωρῶν μεταξὺ τῆς Κασπίας θαλάσσης καὶ τοῦ Εὐξεινίου Πόντου διάλεκτοί τινες, ἃς οὐδεὶς μέχρι τοῦδε γλωσσικὸς ἠδυνήθη νὰ συνδέσῃ οὔτε πρὸς τινα ἄλλον γλωσσικὸν τύπον οὔτε πρὸς ἀλλήλας, ἐπειδὴ καὶ πρὸς ἀλλήλας συνδέονται αἱ τοῦ Καυκάσου γλῶσσαι μόνον χαλαρῶς. Διαιροῦνται δ', ὡς φαίνεται, εἰς δύο διάφορα συμπλέγματα τὸ τῶν βορείων καὶ τὸ τῶν μεσημβρινῶν. Καὶ ταῖς μὲν μεσημβριναῖς Καυκασίαις γλώσσαις συγκαταλέγεται ἡ Γεωργιανή, ἡ μόνη ἀρχαία γραπτὴ γλῶσσα τοῦ Καυκάσου, γραφομένη δι' ἄλφαβήτου ἰδιαιτέρου καὶ σφόδρα πλουσίου, ὅπερ φαίνεται ὅτι ἐσχηματίσθη ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ μετὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ μετηνέχθη εἰς τὴν Γεωργίαν. Ἀνέρχεται δ' ἡ Γεωργιανὴ φιλολογία μέχρι τῆς δωδεκάτης ἑκατονταετηρίδος. Συγγενεὺς δὲ μετὰ τῆς Γεωργιανῆς ἡ γλῶσσα τῶν Μιγγρελίων, τῶν Λαζῶν καὶ τῶν Σουανῶν ἐπὶ τοῦ μεσημβρινοῦ Καυκάσου.

Αἱ δὲ γλῶσσαι τῶν ἐπὶ τοῦ βορείου Καυκάσου Κερκέζων ('Αβχαζῶν), 'Αβάρων, Κουσικουμύκων, 'Αρταίων, Κυρίσων καὶ λοιπῶν φυλῶν συνδέονται πρὸς ἀλλήλας λίαν χαλαρῶς καὶ αἱ σχέσεις αὐτῶν πρὸς τὰς μεσημβρινὰς Καυκασίας γλώσσας εἶναι ἐλάχισται.

Μεταβαίνοντες δ' ἀπὸ τοῦ Καυκάσου εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν εὐρίσκομεν ἐν τῇ Λυκίᾳ ἀρχαίας ἐπιγραφὰς γεγραμμένας μὲν ἐν παραλλαγῇ τινι τοῦ Ἑλληνικοῦ ἄλφαβήτου, οὐχὶ δ' ὅμως καὶ ἐν γλώσσῃ συγγενεῇ πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν ἀλλ' ἐν ὅλῳ ξένῃ, φαίνε-

ταὶ δ' ὅτι καὶ ἄλλαι ἀρχαῖαι Μικρασιατικαὶ γλῶσσαι ἦσαν συγγενεῖς πρὸς τὴν τῆς Λυκίας.

Μίαν δ' ἔτι στιγμὴν εἶναι ἄξιον τοῦ κόπου νὰ διατρίψωμεν ἐνθάδε ὀνομάζοντες Ἀσιατικὴν τινα γλῶσσαν. Ἡ Γενισσεϊκή, λαλουμένη ἐν ταῖς περὶ τὸν μέσον ῥοῦν τοῦ ποταμοῦ Γινεσσέη χώραις, ἐν μέρει δὲ καὶ περὶ τὰς πηγὰς αὐτοῦ, ἀνήκει τοῖς πενιχροῖς καὶ ἀφανέσι λειψάνοις ἄλλου, ἀρχαιοτέρου γλωσσικοῦ καὶ ἐθνικοῦ στρώματος, ὃ ἐνεσφηνωμένον μεταξὺ τῶν Σκυθικῶν γλωσσῶν καὶ φυλῶν, μέλλει προφανῶς νὰ ὑποκύψῃ τάχιστα ταύταις.

Εἶναι δ' εὐνόητον ὅτι δυνατόν ν' αὐξηθῇ ὁ ἀριθμὸς τῶν μεμωμένων ἢ σποραδικῶν γλωσσῶν ἔτι μᾶλλον, καθ' ὅσον μέλλουσι νὰ πλουτισθῶσι καὶ ἐξακριβωθῶσιν αἱ ἡμέτεραι γνώσεις περὶ τῶν σχέσεων τῶν γλωσσῶν τῶν διαφόρων τέως ἡμιτελῶς μόνον μελετηθεῖσων χωρῶν. Στηρίζεται δὲ τὸ δυνατόν τοῦτο ἐπὶ τούτου ὅτι πολλὰ ἄλλοτε λίαν ἐκτεταμέναι γλωσσικαὶ ὁμοεθνίαι σφύζονται σήμερον ἐν ὀλίγοις μόνον λειψάνοις· ἀλλ' ὁμοίως εἶναι δυνατόν νὰ νοηθῇ καὶ ὅτι ἔνιαι τούτων ἐξηφανίσθησαν καθ' ὁλοκληρίαν ἀπὸ τοῦ προσώπου τῆς γῆς.

ΑΝΑΓΝΩΣΜΑ ΕΝΔΕΚΑΤΟΝ

Διαίρεσις τῶν γλωσσῶν. — Μορφολογικαὶ διαίρεσεις. — Τὰ ἐλαττώματα αὐτῶν. — Ὁ μορφολογικὸς τύπος τοῦ Schleicher. — Διαίρεσις κατὰ τὴν τελειότητα τοῦ διακόσμου αὐτῶν. — Προτερήματα τῆς γενεαλογικῆς διαίρεσεως. — Σημασία τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης διὰ τὴν ἐθνολογίαν. — Τίς ἡ σχέσις τῆς κατὰ γλώσσας διαίρεσεως πρὸς τὴν κατὰ φυλὰς τὴν στηριζομένην ἐπὶ τῶν φυσικῶν χαρακτηριστικῶν. — Ἐν ταῖς Ἰαπετικαῖς λααῖς γλώσσα καὶ φυλὴ ταυτίζονται ὡς πρὸς τὰ οὐσιώδη. — Δυσκολία τοῦ ἐθνολογικοῦ προβλήματος. — Ἐκ τῆς γλώσσης δὲν ἀποδεικνύεται οὔτε ἡ ἐξ ἑνὸς ζεύγους καταγωγὴ πάντων τῶν ἀνθρώπων οὔτε ἡ ἐξ ἀρχῆς διαφορὰ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. — Τυχαῖαι συμφωνίαι. — Τὸ ἀσήμαντον τῶν συγκρίσεων τῶν ῥιζῶν.

Αἱ μελέται ἡμῶν περὶ τὴν ἱστορίαν καὶ τὰς συγγενικὰς σχέσεις τῶν γλωσσῶν ὠδήγησαν ἡμᾶς τέλος εἰς κριτικὴν ἐπιθεώρησιν τῆς διαίρεσεως αὐτῶν εἰς γλωσσικὰς ὁμοειθνίας, καθ' ὅσον τοιαύτη διαίρεσις ἔχει μέχρι τοῦδε ἐν τῇ γλωσσικῇ κατορθωθῇ. Δυνάμεθα δὲ—ἵνα τὰ λεγθέντα αὖθις συγκεφαλαιώσωμεν—να ὁμολογήσωμεν τὰς ἐπομένας κυρίας γλωσσικὰς ὁμοειθνίας. Τὴν πρώτην, σημαντικωτάτην τάξιν ἔχει ἡ Ἰαπετικὴ γλωσσικὴ ὁμοειθνία, ἐκτετατομένη σχεδὸν ἐπὶ πάσης τῆς μέσης καὶ μεσημβρινῆς Εὐρώπης καὶ πρὸς τούτοις ἐπὶ μεγάλου μέρους τῆς μεσημβρινοδυτικῆς Ἀσίας, σποραδικῶς δὲ λαλεῖται σχεδὸν πανταχοῦ τῆς γῆς. Ταύτην ἀπαρτίζουν αἱ γλῶσσαι σχεδὸν πάντων τῶν νεωτέρων πεπολιτισμένων ἐθνῶν, καθ' ἃ καὶ πολλῶν ἐκ τῶν ἐξεχόντων ἀρχαίων. Κατόπιν δ' ἔρχεται ἡ Σημιτικο-Χαμιτικὴ γλωσσικὴ ὁμοειθνία, ἥτις 2 μόνης τῆς Ἰαπετικῆς εἶναι ὑποδεεστέρα ὡς πρὸς τὴν κοσμοϊστορικὴν σημασίαν καὶ ἔχει τὴν κοιτίδα αὐτῆς ἐν Ἀραβίᾳ καὶ τοῖς παρακειμένοις μέρεσι τῆς Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς. Μετὰ δὲ ταύτας ἔρχεται τὸ χαλαρώτερον συνδεδεμένον σμῆνος τῶν Σκυθικῶν γλωσσῶν, 3 ὅπως αὐτὰς ἐκαλέσαμεν, ἐξικνουμένων ἀπὸ Νορβηγίας μέχρι τοῦ Βεριγγείου πορθμοῦ σχεδὸν καὶ πρὸς τούτοις κατεχουσῶν εὐρείας

ἐκτάσεις ἐν τῇ μέσῃ Ἀσίᾳ καὶ εἰσχωρουσῶν διὰ τινων ἀποφύσεων μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς μεσημβρινῆς Εὐρώπης (ἐν Οὐγγαρίᾳ καὶ Τουρκίᾳ). Ἐπειτα δ' ἡ μεσημβρινανατολικὴ ἢ μονοσύλλαβος γλωσσικὴ ὁμοεθνία ἐν Σινικῇ, Ἰνδοσινικῇ καὶ ταῖς γειτονικαῖς χώραις ἢ Μαλαίκο-Πολυνησιακῇ ἢ Μελανησιακῇ ὁμοεθνία διεσκεδασμένη ἐπὶ τῶν ἀναριθμῶν νήσων τοῦ Εἰρηνικοῦ καὶ Ἰνδικοῦ Ὤκεανοῦ. Ἡ νότιος Ἀφρικανικὴ, λαλουμένη περὶ τὸν ἰσημερινὸν καὶ ἐν ταῖς πρὸς νότον κειμέναις χώραις τῆς Ἀφρικῆς. Καὶ τέλος ἡ Ἀμερικανικὴ, ἥτις διὰ τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων αὐτῆς παραλλαγῶν καλύπτει τὸ Δυτικὸν Ἡμισφαίριον ἀπὸ τῆς βορείου μέχρι τῆς νοτίου πεπηγυίας θαλάσσης. Ἐκτὸς δὲ τῶν κυρίων ὁμοεθνιῶν τούτων παρατηρήσαμεν καὶ τινὰς ἄλλας σποραδικὰς γλώσσας ἢ γλωσσικὰς ὁμοφυλίας ἀμφιβόλου ἢ καὶ ὅλως ἀγνώστου φυλετικοῦ χαρακτῆρος, λ. χ. τὰς ἐν τῷ βορειανατολικῷ μέρει τῆς Ἀσίας, τὰς ἐν τῇ Ὤκεανίᾳ, Αὐστραλίᾳ καὶ Ἰνδοσινικῇ, τὰς ἐπὶ τῶν ὀρέων τοῦ Καυκάσου, τὰς ἐν τῇ μέσῃ Ἀφρικῇ, τὴν Βασικίην ἐπὶ τῶν Πυρηναίων, τὴν Γενισσεϊκὴν ἐν Σιβιρίᾳ καὶ τὴν ἐκλιποῦσαν Τυρρηνικὴν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ καὶ τὴν Λυκίαν ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ.

Βάσις δὲ τῆς διαιρέσεως ἡμῶν κατὰ τὴν ταξινόμησιν ταύτην τῶν γλωσσῶν ἦν ἡ γενεαλογικὴ, τ'. εἰ. πᾶσαι ἀνεξαιρέτως αἱ παραδεδεγμέναι ὑφ' ἡμῶν γλωσσικαὶ ὁμοεθνίαι συνίστανται ἐκ σειρᾶς ἀληθῶς κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ποικίλων γλωσσῶν, ἀλλὰ πασῶν τούτων καταγομένων ἐκ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς τῶ πάλαι κοινῆς μητρὸς γλώσσης. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ἐδέησε νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ἡ ταξινόμησις ἡμῶν αὕτη δὲν στηρίζεται πανταχοῦ ἐπὶ τοιαύτης βεβαίας βάσεως, ὅποια λ. χ. εἶναι ἡ τῆς Ἰαπετικῆς ἢ τῆς Σημιτικῆς γλωσσικῆς ὁμοεθνίας, ἐν αἷς ἡ ὁμοιότης τῶν λέξεων καὶ ἡ συμφωνία τοῦ γραμματικοῦ διακόσμου τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος γλωσσῶν ἀπεδείχθη διὰ μακρᾶς σειρᾶς βεβαιωμάτων καὶ εὐφυστάτων παρατηρήσεων, ὥστε ἡ ἱστορικὴ ὑπαρξὶς τῶν δύο τούτων ὁμοεθνιῶν δὲν δύναται νὰ ὑπόκειται ἀμφιβολίᾳ

τινί. Ἄλλ' ὅμως αἱ δύο αὗται ὁμοεθνίαι εἶναι καὶ αἱ μόναι περὶ ὧν δύναται ὁ γλωσσικὸς νὰ ἐκφράσῃ μετὰ πεποιθήσεως τοιαύτην βεβαίαν καὶ ἀσφαλῆ ἰσχύρισιν. Περὶ πασῶν δὲ τῶν λοιπῶν προκειμένου ἢ ὑπάρχει χάσμα τι ἐν ταῖς γνώσεσιν ἡμῶν, ὅπερ σὺν τῷ χρόνῳ δύναται νὰ πληρωθῇ ἢ ἴσως καὶ μὴ, ἢ τὰ πράγματα ἔχουσιν οὕτως, ὥστε ἡ παραδοχὴ τῆς γλωσσικῆς συγγενείας στηρίζεται ἀπλῶς καὶ μόνον ἐπὶ τῆς ὁμοιότητος τοῦ ὁργανισμοῦ, ἥτις ὅμως δὲν εἶναι τοσοῦτον ἀποδεικτικὴ. Σημειωτέον δ' ὅτι ἡ σημασία τῶν μορφολογικῶν συμφωνιῶν πολλαχῶς ὑπερετιμήθη· ἐπειδὴ ἀναντιλέκτως αἱ συμφωνίαι αὗται δὲν παρέχουσιν οὕτως ἄμεσον καὶ ἀψευδὲς τεκμήριον τῆς συγγενείας τῶν γλωσσῶν ὅσον αἱ φωνητικαὶ συμφωνίαι. Ἄν δηλ. δύο γλῶσσαι συμφωνῶσιν καὶ ὡς πρὸς τοὺς φθόγγους, ἐξ ὧν αἱ λέξεις καὶ αἱ γραμματικαὶ κλίσεις αὐτῶν διεπλάσθησαν, τότε ἐπιβάλλεται ἀναγκαίως τὸ συμπέρασμα ὅτι εἶναι συγγενεῖς. Τοῦναντίον δὲ δύναται ἡ ὑπαρξὶς ὁμοιοτήτων τινῶν ὡς πρὸς τὸν τρόπον, καθ' ὃν αἱ λέξεις συντίθενται καὶ αἱ ἔννοιαι ἐκφράζονται, νὰ προέρχεται καὶ ἐξ ἄλλων αἰτίων ἢτοι ἐκ τῆς ὁμοιότητος τῶν φυσικῶν χαρακτηρισμάτων, ἐκ τῆς ὁμοιότητος τῶν πνευματικῶν τάσεων ἢ τῆς ἀνατροφῆς. Ἄλλ' ἵνα δυνηθῶμεν νὰ σχηματίσωμεν σαφεῆ καὶ καθαρὰν γνώμην περὶ τῆς σχετικῆς ἀξίας τῆς μορφολογικῆς ταξινομήσεως, ἥς τὰ πορίσματα ἐπὶ τοσοῦτον ἀπησχόλησαν ἡμᾶς, ὀφείλομεν νὰ ἐξετάσωμεν πάντα ὁμοῦ τὰ διάφορα συστήματα καὶ τὰς διαφόρους ἀποδείξεις, ὅσαι μέχρι τοῦδε ἐγένοντο.

Κατὰ πρῶτον διήρesan τὸ πλῆθος τῶν γλωσσῶν εἰς δύο τάξεις τὴν μὲν περιλαμβάνουσαν τὰς μονοσυλλάβους, τὴν δὲ τὰς πολυσυλλάβους. Ἡ πρώτη τάξις, ἡ συνήθως καλουμένη ἡ μονήρης ἢ ἡ ῥιζική, περιλαμβάνει κυρίως τὰς γλώσσας τῆς Σινικῆς καὶ Ἰνδοσινικῆς μετὰ τινων παραφυάδων αὐτῶν ἐν τῷ αὐτῷ μέρει τῆς Ἀσίας. Ῥίζα καὶ λέξις ταυτίζονται ἐν ταῖς γλώσσαις ταύταις, οὐδεμία δὲ λέξις εὐρίσκεται ἐνταῦθα συνισταμένη ἐκ ῥιζικοῦ καὶ τυπικοῦ στοιχείου. Καὶ δύναται μὲν ἐνίοτε, χρείας τυχούσης αὕτη ἢ ἐκείνη ἢ ῥίζα κατὰ λόγον τῶν συμφραζομένων ν' ἀντιπροσωπεύσῃ

τάς καταλήξεις ἢ τὰ ἐπιθήματα τῶν κλινομένων γλωσσῶν, εἶναι μάλιστα ρίζαι δύνανται διαρκῶς μόνον ὡς ὀνόματα ἢ ὡς ἄντωνυμιαί ἢ ὡς ῥήματα κττ. νὰ παραλαμβάνωνται ἐν τῷ λόγῳ· ἀλλὰ πάντα ταῦτα εἶναι πενιχρά μόνον ἀναπληρώματα τούτου ὅ,τι δύνανται ἐν τούτοις νὰ κατορθώσωσι γλῶσσαι εὐφύστερον ἀνεπτυγμένοι. Καθόλου δὲ κατηγορίαι ἐννοιῶν οὐκ ἐκφραζόμεναι διὰ τῆς γλώσσης εἶναι πάντοτε καὶ ἐν τῇ διανοίᾳ ἢ οὐδαμῶς ἢ πάντως τοῦλάχιστον ἀτελῶς ἀνεπτυγμένοι. Τῇ δευτέρᾳ δέ, τῇ κλινομένη τάξει ἀνήκουσι σύμπασαι αἱ λοιπαὶ γλῶσσαι, αἵτινες, ἐν ὅσοισδήποτε καὶ ὅσονδήποτε καὶ ἂν διαφέρωσιν ἄλλως ἀπ' ἀλλήλων, πάντοτε τοῦτο ἔχουσι κοινὸν πρὸς ἀλλήλας, ὅτι μεταχειρίζονται εἰς ἔκφρασιν τῶν διαφόρων σχέσεων οὐχὶ πάντοτε ἀνεξαίρετως κεχωρισμένας λέξεις, ἀλλὰ καὶ μέρη λέξεων ἀπλῶς, ἐν ἄλλοις λόγοις, ὅτι αἱ λέξεις αὐτῶν ἐν μέρει τοῦλάχιστον συνίστανται ἐκ δύο ἢ καὶ τριῶν στοιχείων, ὧν τὸ μὲν ριζικόν, τὰ δὲ λοιπὰ εἶναι τυπικά. Θεμελιωδεστέραν ταύτης διαφορὰν τοῦ γραμματικοῦ διακόσμου δὲν δύναται τις ἀναμφιβόλως νὰ νοήσῃ. Ἀλλὰ παρὰ πάντα ταῦτα ἡ διαίρεσις αὕτη δὲν εἶναι ἀπόλυτος καὶ καθολικὴ. Διότι καὶ ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ ἡμετέρᾳ γλώσσῃ κεῖνται μετὰξὺ ἀπλῆς παραθέσεως καὶ τελείας συνθέσεως τῶν λέξεων πολλαὶ μεσάζουσαι βαθμίδες, καὶ ὡς πρὸς τοῦτο οὐδὲν ὑπάρχει ἀκριβὲς ὄριον μετὰξὺ ἐκφράσεων, οἷον ποδ-απὸς ἀλλοδ-απὸς καὶ παντο-δαπὸς ἢ ποδ-ἀγρα χειρ-ἀγρα καὶ στραβ-ἀγρα, νυστ-ἀγρα, ἢ δημο-κοπῶ καὶ ἐξε-στοκοπήθηκα=ἐξεστάθηκα, ἐθερμάνθην, μακρο-λογῶ, καὶ σταφυλογῶ γαλατολογῶ=ἐσθίω σταφυλὰς, γάλα, εὐώδης καὶ στοιχειώδης, Διὶ φίλος καὶ διίφίλος—Δίφιλος, Διὸς δοτὸς—Διόσδοτος καθ' ὃ καὶ θεόδοτος, πρβλ. καὶ plebis scitum καὶ plebis scitum κττ. Κατὰ τὸν αὐτὸν δ' ἀκριβῶς τρόπον ἀπονεμούσι τινες γλωσσοδίφαι καὶ αὐτῇ τῇ Σινικῇ γλώσσῃ, ἣτις ὑπολαμβάνεται ὡς ὁ γνησιώτατος ἀντιπρόσωπος τοῦ μονήρους ἢ μονοσυλλαβικοῦ διακόσμου, τὴν ικανότητα νὰ σχηματίζῃ συνθέτους λέξεις· καὶ ἐπειδὴ πᾶσαι αἱ κλιταὶ γλῶσσαι πάλαι ποτὲ διήνυσαν

τὴν μονοσυλλαβικὴν φάσιν, ὀφείλουσι κατ' ἀνάγκην νὰ ὑπάρχωσι πάμπολλαι μεταβατικαὶ μορφαὶ μεταξὺ τῶν δύο εἰδῶν τοῦ γλωσσικοῦ διακόσμου, καθιστῶσαι τὴν διαίρεσιν ταύτην σχεδὸν φαινομένην.

Ἄλλ' ἡ κυρία κατὰ τῆς διαιρέσεως ταύτης δυναμένη νὰ ἐγερθῇ ἔνστασις δὲν κεῖται τοσοῦτον ἐν τῇ ἀοριστίᾳ αὐτῆς (διότι αὕτη εἶναι τὸ γενικὸν ἐλάττωμα πασῶν τῶν διαιρέσεων ἐν πάσαις ταῖς ἐπιστήμας ἀνεξαίρετως), ὅσον ἐν τῇ ἀνισότητι αὐτῆς. Ὁμοιάζει σφόδρα πρὸς τὴν διαίρεσιν τοῦ σύμπαντος, ἣν ἐραστής τις κατώρθωσε διαιρέσας τὸν ὅλον κόσμον εἰς δύο μέρη, τ' ἔ. εἰς ἓν μέρος ἔνθα ἦτο ἡ φίλη αὐτοῦ, καὶ εἰς ἓν ἄλλο ὅπου δὲν ἦτο· οὕτω καὶ ἡ διαίρεσις αὕτη συμπαλαμβάνει σχεδὸν σύμπασαν τὴν μᾶζαν τῶν γλωσσῶν εἰς μίαν καὶ μόνην τερατώδη τάξιν.

Διὰ ταῦτα δ' ἄλλο συχνότερον καὶ μᾶλλον διαδεδομένον ταξινομήσεως σύστημα διαιρεῖ τὰς γλώσσας εἰς τρεῖς τάξεις. Κατὰ τοῦτο δὲ διαιροῦνται αἱ καθόλου κλινόμεναι γλώσσαι εἰς παρατακτικές, ἥτοι τοιαύτας αἵτινες παρατάσσουσι καὶ συνάπτουσι χαλαρώτερόν πως τὰ τυπικὰ αὐτῶν στοιχεῖα πρὸς τὰς ἀμεταβλήτους μενούσας ρίζας, καὶ εἰς καθ' αὐτὸ κλιτάς, αἵτινες τὰ ριζικά καὶ τυπικὰ στοιχεῖα αὐτῶν συνάπτουσι μετ' ἀλλήλων στενότερον καὶ στερεώτερον καὶ εἴτε βραδύτερον εἴτε καὶ εὐθύς ἐν ἀρχῇ κατώρθωσαν καὶ ἐσωτερικὰς τῶν ριζῶν ἀλλοιώσεις, ἵνα οὕτως ἐκφράσωσι γραμματικὰς σχέσεις. Τὴν διαφορὰν δὲ τὴν ἐπικρατοῦσαν μεταξὺ τῶν τριῶν τούτων κυρίων τύπων τοῦ γλωσσικοῦ διακόσμου ἐξέφρασεν ὁ καθηγητὴς Max Müller κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον: 1) Αἱ ρίζαι δύνανται νὰ παραλαμβάνωνται ὡς λέξεις, ἐκαστῆς ριζῆς διασφύζουσας τὴν πλήρη αὐτῆς ἀνεξαρτησίαν καὶ αὐτοτέλειαν· 2) δύο ρίζαι δύνανται νὰ συνδέωνται, ἵνα σχηματίζωσι λέξεις, καὶ ἐν ταῖς συνθέσεσι ταύταις δύναται ἡ ἐτέρα ρίζα ν' ἀπολέσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῆς· 3) δύο ρίζαι δύνανται νὰ συνδέωνται εἰς σχηματισμὸν λέξεων καὶ ἐν ταῖς συνθέσεσι ταύταις δύνανται ἀμφοτέραι αἱ ρίζαι ν' ἀποβάλωσι τὴν αὐτοτέλειαν αὐτῶν.

Πιθανὸν εἶναι ὅτι θὰ διατηρηθῇ ἐπὶ μακρὸν ἔτι ἡ διαίρεσις αὕτη καὶ διὰ τὴν ἀπλότητα καὶ σαφήνειαν αὐτῆς, καὶ διότι ἀληθῶς παριστᾷ τρεῖς κυρίας βαθμίδας ἐν τῇ φυσικῇ ἐξελίξει τοῦ γλωσσικοῦ διακόσμου. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο δὲν εἶναι προσῆκον νὰ παραβλέπωμεν τὰ ἐλαττώματα αὐτῆς. Ἦτοι πρῶτον ὅτι ἐν τῇ διατυπώσει τοῦ Max Müller ταύτη οὐδαμῶς λαμβάνεται πρὸ ὀφθαλμῶν ἡ κανονικὴ μεταβολὴ τοῦ ριζικοῦ φωνήεντος, ἥτις ἐν τῷ γραμματικῷ διακόσμῳ τῶν Σημιτικῶν γλωσσῶν ἀπαρτίζει τὸ καθολικώτατον ἄντικρυς χαρακτηριστικὸν αὐτῶν. Ἡ ἀλλοίωσις δηλονότι τοῦ φωνήεντος ἡ ἐμφανιζομένη ἐν τῷ qatala = ἀπέκτεινε, qutila = ἐφονεύθη κτ., δὲν δύναται κατ' οὐδένα τρόπον νὰ ἐρμηνευθῇ ὅτι προῆλθεν ἐκ συνθέσεως δύο ριζῶν ἐπιβαλούσης τὴν ἀπώλειαν τῆς ἀρχαίας αὐτοτελείας, εἰ καὶ ἡ ἀνάλογος σχεδὸν διαφορὰ ἡ παρατηρουμένη ἐν παραδείγμασιν, οἶον λέων λέαινα, φρὴν φρενὸς φρασί, στέλω ἔσταλμαι, τείνω τέταμαι, πείθω πιθῶν κτ. κτ. ἐπιδέχεται τὴν ἐρμηνείαν ταύτην. Ἐπειτα παρατηρεῖται ὅτι καὶ κατὰ τὴν εἰς τρεῖς τάξεις διαίρεσιν τῶν γλωσσῶν ταύτην δύναται νὰ ἐγερθῇ ἡ αὕτη κυρία ἔνστασις ἥτις καὶ κατὰ τὴν εἰς δύο μόνον διαίρεσιν αὐτῶν. Διότι ἂν καὶ αἱ δύο γλωσσικαὶ ὁμοεθνίαι, ἡ Ἰαπετικὴ καὶ Σημιτικὴ, αἱ χωρισθεῖσαι τῶν λοιπῶν, εἶναι ἀναντιλέκτως αἱ μεγίστης καὶ αὐτόχρημα ἀπαραμίλλου σπουδαιότητος, πάλιν εἶναι δυσάρεστον ὅτι αἱ ἄλλαι κατὰ τὸ πλεῖστον ἐγκαταλείπονται εἰς φοβερὸν χάος. Καὶ τέλος εὐρίσκονται οὐκ ἐλάσσονες ἑτερογενεῖς γλωσσικοὶ τύποι ἡνωμένοι παρ' ἀλλήλους καὶ ἐν τῇ ἀνωτάτῃ καὶ ἐν τῇ μεσαίᾳ τάξει. Πῶς δ' εὐρίσκονται ἡ Ἰαπετικὴ καὶ ἡ Σημιτικὴ γλωσσικὴ ὁμοεθνία ἐπὶ τῆς αὐτῆς μορφολογικῆς βαθμίδος, ἀφοῦ καὶ αὐτῶν τῶν παρατακτικῶν γλωσσῶν τινες, λ. χ. ἡ Φιννικὴ καὶ ἡ Οὐγγρικὴ καὶ καθόλου αἱ ἀνώτερον ὀργανωμέναι γλῶσσαι τῆς Σκυθικῆς ὁμοεθνίας προσεγγίζουσι πολὺ μᾶλλον ἢ αἱ Σημιτικαὶ γλῶσσαι πρὸς τὴν ἀρχὴν ἐκείνην τῆς κλίσεως τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐν τῇ Ἰαπετικῇ; Μάλιστα δὲ καθαρῶς θεωρητικῶς ἐξεταζόμεναι παρίσταν-

ται ἡ Σινική, ἡ Σκυθική καὶ ἡ Ἰαπετική γλωσσικὴ ὁμοειδία ὡς ἐξελίξεις ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ γλωσσικοῦ τύπου καθ' ὁμοίαν διεύθυνσιν χωροῦντος, ἐνῶ ἡ Σημιτική, καὶ ἂν ᾔθελεν ὑποτεθεῖ ὅτι ὠρμήθη ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἡ ὁμοίας ἀρχῆς, ἐξέκλινεν ἐντεῦθεν μέγιστον κατ' ἄλλην διεύθυνσιν. Καὶ μεταξὺ δὲ τῶν παρατακτικῶν γλωσσῶν δὲν παρατηρεῖται μὲν καθολικὴ διαφορά, ἀλλὰ πάντως ἑκτακτος ποικιλία τοῦ γραμματικοῦ διακόσμου, ἥτις οὐδαμῶς καθίσταται εὐσυνοπτοτέρα, ἂν τις, ὅπως ἐνίοτε γίνεται, χωρίζῃ ὡς ὑποδιαιρέσεις τὰς οὕτω λεγομένας πολυσυνθέτους γλώσσας, τὰς τῆς Ἀμερικανικῆς γλωσσικῆς ὁμοειδίας, καὶ τὴν Βασκικὴν. Διότι οὐ μόνον ἡ τριπλῇ διαίρεσις μεταβάλλεται ἀληθῶς οὕτως εἰς τετραπλὴν, ἀλλὰ καὶ παραλείπονται καὶ δὲν λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν καὶ μεταξὺ τῶν παρατακτικῶν γλωσσῶν ἔτι τοιαῦται διαφοραὶ ὡς πρὸς τὸν βαθμὸν τῆς παρατάξεως, οἷαι λ. χ. παρατηροῦνται μεταξὺ τῆς ψιλῆς καὶ σχεδὸν μονοσυλλάβου Μαντζουικῆς καὶ τῆς Τουρκικῆς, τῆς ὑπερόχου διὰ τὴν πλουσίως ἀνεπτυγμένην παραγωγὴν τῶν λέξεων αὐτῆς, ἢ τῆς Βασκικῆς τῆς πλήρους παμμεγίστων λέξεων. Πρὸς δὲ τούτοις δὲν λαμβάνονται πρὸ ὀφθαλμῶν οὕτω σπουδαῖαι διαφοραὶ ἐν τῷ τρόπῳ τῆς παρατάξεως οἷαν παρέχουσιν αὐτὴν τοῦτο μὲν ἡ Σκυθική, ἢ διὰ μόνον τῶν ἐπιθημάτων κινουμένη, τοῦτο δὲ ἡ Μαλαϊκὴ ἢ ἡ μεσημβρινὴ Ἀφρικανικὴ ἢ κατ' ἐξοχὴν προθήματα μεταχειριζομένη. Ἐν τούτῳ δὲ δύναται τις αὖθις νὰ ἐγείρῃ τὸ ζήτημα, μὴ ἡ συγγένεια μεταξὺ Σκυθικῆς καὶ Ἰαπετικῆς εἶναι ἐγγυτέρα ἢ ἡ μεταξὺ Σκυθικῆς καὶ Μαλαϊκῆς· ἐπειδὴ ἡ διαφορὰ τῆς Σκυθικῆς καὶ Ἰαπετικῆς ἀπ' ἀλλήλων στηρίζεται μᾶλλον ἐπὶ τελεολογικοῦ ἢ μορφολογικοῦ κριτηρίου, ἀναφέρεται δηλ. μόνον εἰς τὴν λειτουργίαν, οὐχὶ δ' εἰς τὴν θέσιν τῶν τυπικῶν στοιχείων ἐν τῷ συνόλῳ τῆς λέξεως. Πρόσθετος δ' ὅτι πολλαχῶς ὑπερτιμᾶται ἡ σημασία καὶ ἀξία τοῦ πρώτου ἐκείνου κριτηρίου ὡς πρὸς τὴν Ἰαπετικὴν γλωσσικὴν ὁμοειδίαν. Διαλαμβάνομεν δηλ. περὶ τοῦ κλιτοῦ χαρακτηρισμοῦ τῆς ἡμετέρας ὁμοειδίας καὶ ἔπειτα τάσσομεν τοὺς πολυ-

αριθμούς ἀπλῶς παρατακτικούς σχηματισμούς (λεκ-τός, φη-μί κττ.) τῆς μητρικῆς ἡμῶν γλώσσης παρὰ τοὺς γνησίους κλιτοὺς (πείθω πέποιθα, στέλλω ἐστάλην ἐστειλα κττ). Οὐδὲ δύναται τις νὰ νοήσῃ, πῶς τὸ ἐβράχην, ἐτράπην, ἐκλάπην παρὰ τὸ βρέχω, τρέπω, κλέπτω, ἢ τὸ λέαινα, γείταινα, θέαινα κττ. παρὰ τὸ λέων, γείτων, θεός, διαφέρουσι τῶν Ἀραβικῶν qutla qatala κλπ. Δὲν δύναται δὲ προφανῶς νὰ διαμφισβητηθῇ εὐλόγως, ὅτι καθ' ἑαυτὴν ἡ ἐνότης, ἣν ὁ Σκύθης παρέχει ταῖς λέξεσιν αὐτοῦ διὰ τῆς προσαρμογῆς τοῦ φωνήεντος τῆς καταλήξεως πρὸς τὸ τῆς ῥίζης, δὲν εἶναι τι τοῦλάχιστον τοσοῦτον ἐξάιρετον ὅσον καὶ ἡ πάθησις τοῦ ῥιζικοῦ φωνήεντος διὰ τῆς καταλήξεως, ἡ ὑπόταξις ὁλῆ. αὕτη ἀνωτέρου στοιχείου ὑπὸ ὑποδεέστερον, ὅπερ ἐφάνη τοῖς Ἰαπετικοῖς λαοῖς ἐπιτετραμμένον καὶ χρήσιμον.

Ὁ Max Müller¹⁾ ἀπεπειράθη νὰ παραλληλίσῃ τὰς τρεῖς βαθμίδας, εἰς ἃς κατὰ τὴν κρατοῦσαν γνώμην διαιροῦνται οἱ κυριώτατοι τύποι τοῦ γλωσσικοῦ διακόσμου, πρὸς τοὺς τρεῖς κυρίους τύπους τῆς τῶν ἀνθρώπων κοινωνίας, ἣτοι πρὸς τὸν πατριαρχικόν, τὸν νομαδικόν καὶ τὸν πολιτικόν. Κατ' αὐτὰ ἔμελλον νὰ εἶναι αἱ μονοσύλλαβοι « αἱ οἰκογενεϊακαὶ γλῶσσαι » ἰδίως κατάλληλοι εἰς πατριαρχικὰς σχέσεις, ἐπειδὴ λίαν σύντομα νεύματα ἀρκοῦσιν εἰς τὰς ἀνακοινώσεις, ἃς τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας ἔχουσι νὰ κάμνωσι πρὸς ἄλληλα. Αἱ παρατακτικαὶ δὲ « αἱ νομαδικαὶ γλῶσσαι » ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τὰς σχέσεις πλάνητος βίου, ἐν ᾧ κατ' ἀνάγκην ἔμελλε νὰ ἐκλίπῃ ἡ ἐνότης τῆς γλώσσης διὰ τὴν ἀδιάλειπτον περιφορὰν ἄνω καὶ κάτω τῶν λαῶν, ἂν μὴ ὑπῆρχον σταθεραὶ καὶ ἀναλλοίωτοι ῥίζαι. Πρὸς δὲ τὰς κεκανονισμένας τακτικὰς σχέσεις ἀνεπτυγμένου ὅπωςδήποτε πολιτικοῦ βίου ἀντιστοιχοῦσι τέλος αἱ κλιταὶ « αἱ πολιτεϊακαὶ γλῶσσαι », ἐν αἷς διὰ τὴν ἐκτάκτως μεγάλην ἀνάπτυξιν τῆς ἐπιμειξίας δὲν παραβιάπτει τὸ δυνα-

¹⁾ Ἐν τινι ἐπιστολῇ αὐτοῦ περὶ τῆς ταξινομήσεως τῶν Τουρανικῶν γλωσσῶν, σελ. 21· πρὸλ. καὶ τὸ πρῶτον μέρος τῶν Ἀναγνωσμάτων αὐτοῦ.

τὸν τῆς συνεννοήσεως οὐδ' αὐτὴ ἡ πλήρης καὶ τελεία συγχώνευσις τῶν ριζῶν καὶ λέξεων.

Ὁ παραλληλισμὸς οὗτος εἶναι ἐπαγωγὸς καὶ διασκεδαστικός, ἀλλ' οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἀντέχει σοβαρᾷ κριτικῇ. Διότι οὔτε προσήκει τὸ ἀπειροπληθὲς καὶ μάλιστα κεκανονισμένον Σινικὸν ἔθνος νὰ θεωρηθῇ ὡς μία οἰκογένεια καὶ οὕτως ἐρμηνευθῶσιν αἱ ἰδιορρυθμίαι τῆς Σινικῆς γλώσσης, οὔτε εἶναι νοητὸν ὅτι περιπλανώμεναι φυλαὶ ἔμελλον ποτε ν' ἀποφασίσωσι, διὰ τὰς σπανίας συναντήσεις αὐτῶν, νὰ μὴ ἐπιτρέπωσι μεταβολὰς ἐπὶ τῶν ριζῶν τῆς γλώσσης αὐτῶν (ἀλλὰ διατί ἐπὶ τῶν καταλήξεων;)· πρόσθε δὲ καὶ ὁ χαρακτηρισμὸς τῶν κλιτῶν γλωσσῶν ὡς πολιτειακῶν ἀντιβαίνει πρὸς τὸ προφανές ἱστορικὸν γεγονὸς, ὅτι δηλ. αἱ γλώσσαι αὗται εἶχον ἔλθει πολὺ πρότερον ἐπὶ τὴν κλιτὴν βαθμίδαν, πρὶν οἱ λαλοῦντες ταύτας λαοὶ καταλίπωσι τὸν νομαδικὸν βίον.

Πολὺ δὲ σπουδαιότερα τῆς ἀποπείρας ταύτης εἶναι ἡ Ἀλγε-βρική, ὡς εἶπεῖν, μέθοδος, δι' ἧς ὁ Schleicher¹ ἐζήτησε νὰ στηρίξη τὴν μορφολογικὴν εἰς τρεῖς τάξεις διαίρεσιν δι' ἐπιστήμης πολὺ μακράν κειμένης καὶ νὰ ἐκφράσῃ αὐτὴν ἀκριβέστερον. Τὴν ἀπλὴν δηλ. καὶ ἀμετάβλητον ὡς λέξιν παραλαμβανομένην ρίζαν σημαίνει διὰ τοῦ Α. Ὅταν ἄρα πλείονες τοιαῦται ριζικαὶ λέξεις συνδέωνται εἰς μίαν πρότασιν, ὅπως συμβαίνει συχνὰ ἐν τῇ Σινικῇ γλώσσῃ, τότε παράγεται ὁ τύπος Α Β Γ κλπ. Ρίζαι δέ, αἵτινες δὲν ἀποβάλλουσι μὲν τὴν αὐτοτέλειαν αὐτῶν καθ' ὁλοκληρίαν, παραλαμβάνονται δ' ὅμως ἐπὶ τῷ ἐιδικῷ σκοπῷ, ἵνα χρησιμεύσωσιν εἰς ἀκριβέστερον προσδιορισμὸν ἄλλων (φαινόμενον ὅπερ κατὰ τὰ ἐν τῷ προηγουμένῳ Ἀναγνώσματι λεχθέντα πολλάκις ἀπαντᾷ ἐν ταῖς μονήρεσι γλώσσαις), λαμβάνουσιν ὡς διακριτικὸν σημεῖον τόνον, οὕτω δ' ἐμφανίζονται οἱ συνδυασμοὶ Α+Α, Α+Α', Α'+Α+Β', Β'+Α κλπ. Ἐὰν δὲ τὰ τυπικὰ στοιχεῖα οὕτω μετὰ τῆς ρίζης συντακῶσιν, ὥστε νὰ παραχθῶσι νέαι λέξεις, τότε αὗται

¹) Ἐν ταῖς Μορφολογικαῖς Ἑρεῦναις αὐτοῦ (Πρακτικοῖς τῆς ἐν Περτρούπολει Ἀκαδημείας ἐτ. 1859) καὶ ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ τῆς Γερμανικῆς Γραμματικῆς αὐτοῦ.

παρίστανται δι' ἐνὸς κεφαλαίου γράμματος καὶ δι' ἄλλων μικροτέρων, ὅσα τυπικὰ στοιχεῖα ὡς προθήματα ἢ ἐπιθήματα προσεκολλήθησαν τῇ ῥίζῃ.

✓ Ἐάν τις λ.χ. ἤθελε νὰ σημάνη τὴν λέξιν φίλος διὰ τοῦ Α, τότε τὸ σύνθετον ἄ-φίλος θὰ παρίστα διὰ τοῦ α Α, τὸ δὲ φίλιος, φιλία διὰ τοῦ Αα, τὸ δὲ ἀφιλία διὰ τοῦ α Αβ, καὶ τὸ συμφιλιῶ διὰ τοῦ α Αβγ. Τοιοῦτοι φραστικοὶ τρόποι ἀνήκουσι τῇ παρατακτικῇ βαθμίδι τοῦ γλωσσικοῦ διακόσμου καὶ δύνανται προφανῶς διὰ τούτων νὰ παρασταθῶσι καὶ αὐτὰ τὰ διάφορα εἶδη καὶ οἱ βαθμοὶ τῆς παρατάξεως. Ἵνα λ.χ. διακρίνῃ τις τὰς κλιτικὰς καταλήξεις ἀπὸ τῶν παραγωγικῶν, θὰ ἤρκει ἀπλῶς νὰ μεταχειρίζηται τὰ στοιχεῖα ἄλλης τινὸς γλώσσης, λ.χ. τῆς Λατινικῆς: οὕτως αἱ φιλίαι θὰ παρίστατο διὰ τοῦ Α α α, τὸ δὲ συμφιλιῶ ὅπως ἀνωτέρω διὰ τοῦ α Α β α, τὸ Τουρκικὸν babalarumdan διὰ τοῦ Α α β α, ἀλλὰ τὸ sevischdirlmemek διὰ τοῦ Α α β γ δ ε ζ. Ἡ δὲ κλίσις τέλος, τ'. ἔ. ἢ ἀλλοίωσις αὐτῆς τῆς ῥίζης εἰς ἔκφρασιν γραμματικῶν σχέσεων θὰ καθίστατο καταφανὲς διὰ τῆς προσθήκης δεικτῶν παρὰ τὸ σημεῖον τῆς ῥίζης: λ.χ. Α = κύων, ἀλλὰ κύνες = Α^α α, τρέπω = Α α, ἀλλ' ἐτράπην, τέτραμμαι, τρέπος κττ. θὰ παρασταθῶσι διὰ τῶν Α Α^α β β, Α Α^α b, Α^ε β α κττ. Καὶ ἐν τῇ Σημιτικῇ δέ, ἐν ἣ τὸ φωνῆεν τῆς ῥίζης χρησιμεύει διαρκῶς πρὸς ἔκφρασιν διαφορῶν, τὸ σύμβολον θὰ εἶναι πάντοτε Α. Τὰ σύνθετα τέλος δύνανται νὰ ἐκφράζωνται κατὰ τὴν μέθοδον ταύτην ἀπλούστατα διὰ τῆς παραθέσεως τῶν σημείων τῶν στοιχείων αὐτῶν, λ.χ. οἰκοδόμος θὰ παρασταθῇ διὰ τοῦ Α Β, οἰκοδομία διὰ τοῦ Α Β α, οἰκοδομαί διὰ τοῦ Α Β α α.

Ὁ τρόπος δ' οὗτος τῆς παραστάσεως τοῦ Schleicher εἶναι τοσοῦτον ἀξιοσύστατος διὰ τὴν διαύγειαν καὶ ἀπλότητα αὐτοῦ, ὥστε οὐδεμία ἀνάγκη ἐπαίνων. Μόνον ἓν τι ἐπιθυμῶ νὰ δηλώσω, ὅπερ ἴσως θὰ ἐξελαμβάνετο ὡς ἐλάττωμα τοῦ σχήματος, κατ' ἀλήθειαν δ' ὅμως εἶναι πλεονέκτημα, τ'. ἔ. ὅτι δὲν δύνανται εὐκόλως καὶ διὰ μιᾶς νὰ ὑπαχθῶσιν ὑπ' αὐτὸ πᾶσαι ἀνεξαίρετως αἱ γλώσσαι. Ἀλλ'

ἀκριβῶς ἐντεῦθεν συνάγεται, ὅτι οὐδεμίαν ἐπάγει βίαν ἐπὶ τὴν φυσικὴν ποικιλίαν τῶν γλωσσικῶν χαρακτηρηστικῶν, ἀλλὰ δι' αὐτὸ ὅτι καὶ τοῦτο εἶναι οὕτω περιωρισμένον, παρέχει ἔννοiάν τινα περὶ τῆς ἀπείρου ποικιλίας τῶν γλωσσῶν καὶ περὶ τοῦ ἀδυνάτου νὰ διαιρεθῶσιν ἀκριβῶς καὶ ὑπαχθῶσιν ὑπὸ παντελῶς διαφόρους τάξεις.

Ἐτι δ' ἦσσαν εἶναι δυνατόν νὰ ἐξευρεθῶσι καὶ καθορισθῶσι καθολικὰ κριτήρια τῆς τελειότητος τῶν γλωσσῶν καὶ ἐπὶ τούτων νὰ ἰδρυθῇ βαθμολογία τις μεταξὺ τῶν διαφόρων εἰδῶν τοῦ γλωσσικοῦ διακόσμου. Ἡδὴ ἀνωτέρω ἠναγκάσθημεν νὰ ἐγείρωμεν ἀμφιβολίας περὶ τῆς ἀπολύτου ἀρετῆς τῶν κλιτῶν γλωσσῶν, νῦν δὲ δυνάμεθα νὰ ἐκφράσωμεν ὅπως γενικῶς τὴν πρότασιν, ὅτι ἡ ἐπιθεώρησις τοῦ συνόλου γλώσσης τινὸς δύναται ν' ἀγάγῃ ἄλλοτε μὲν εἰς εὐμενεστέραν, ἄλλοτε δὲ εἰς δυσμενεστέραν περὶ αὐτῆς κρίσιν, δὲν ἀποφασίζεται δὲ τοῦτο ἀπλῶς καὶ μόνον κατὰ τὸ μορφολογικὸν αὐτῆς σχῆμα.

Κατ' αὐτὰ δύνανται κάλλιστα παρατακτικὰ γλῶσσαι νὰ ὑπερβάλλωσι τινὰς τῶν κλινομένων κατὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν δύναμιν, καὶ αὐτὴν ταύτην τὴν μονήρη Σινικήν ἔπαξεν ὁ Γουλιέλμος Οὐμβόλδος καὶ ὁ Steinthal ¹⁾ μετὰ τῆς Σημιτικῆς καὶ Ἰαπετικῆς εἰς τὴν ἀνωτέραν τάξιν, τὴν τῶν τύπων ἐχουσῶν γλωσσῶν, διότι δὲν ἐκφράζει μὲν ῥητῶς τὰς γραμματικὰς σχέσεις δι' ἰδιαιτέρων γλωσσικῶν σημείων, ἀλλὰ τοῦλάχιστον δὲν καθιστᾷ δύσκολον τὴν ἀντίληψιν αὐτῶν δι' ἀσαφῶν παραστάσεως τρόπων, ὅπως πολλὰ ἄλλαι γλῶσσαι. Καὶ ὅπως οἱ Σῖναι οὕτω καὶ ἄλλοι πολλοὶ λαοὶ τεκμηριοῦσι τὴν πνευματικὴν καὶ γλωσσικὴν εὐφυίαν αὐτῶν οὐχὶ τοσοῦτον ἐν τῇ διακόσμῳ τῆς ἰδίας αὐτῶν γλώσσης, ὅσον ἐν τῇ δεξιότητι μεθ' ἧς ἐπίστανται νὰ χειρίζωνται τὴν ἀτελῶς ὀργανωμένην γλῶσσαν, ἣν παρὰ τῶν προγόνων αὐτῶν ἐκληρονόμησαν.

Ἄλλ' ὁ μορφολογικὸς διάκοσμος, ἡ γραμματικὴ, οὐδαμῶς εἶναι, καθόλου εἰπεῖν, τὸ μόνον κύριον κριτήριον τῆς ἀξίας γλώσσης τινός, ἀλλὰ τοῦλάχιστον ἐπ' ἴσης οὐσιῶδες ὅσον καὶ ὁ τύπος αὐτῆς,

¹⁾ *Ides* τὸ βιβλίον τοῦ Steinthal, *Characteristik* κλπ. σελ. 70, 327.

εἶναι πρὸς τὸν προσδιορισμὸν τοῦτον τὸ περιεχόμενον αὐτῆς, τὸ σύνολον τῶν ἐννοιῶν τῶν ἐν αὐτῇ κατατεθειμένων. Διότι ἂν πράγματι ὑπάρχωσι τινες ἐννοιαὶ καὶ παραστάσεις οὕτω πρόχειροι καὶ ἀπαράιτητοι ὥστε ἐν οὐδεμιᾷ γλώσσῃ δύνανται νὰ ἐλλείπωσιν αἱ ὀνομασίαι αὐτῶν, ἀλλ' ὅμως ὡς πρὸς τὸ μέγιστον πλῆθος τῶν λοιπῶν ἐννοιῶν ἐπικρατεῖ πλήρης ἐλευθερία.

Κατ' αὐτὰ ἄρα ἐρωτᾶται, ἂν γλώσσά τις δεδομένη κατῴρθωσεν ἢ ἀνυψωθῇ εἰς ἔκφρασιν ἀφηρημένων ἐκφράσεων, ἂν δύνηται νὰ περιγράψῃ διὰ λαμπρῶν, ζωηρῶν χρωμάτων, τὰ περιβάλλοντα ἡμᾶς φυσικὰ φαινόμενα, ἂν ἐξηρεύνησεν φιλοσοφικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ ζητήματα κλπ. Καὶ εἰς τὴν τοιαύτην ἢ τοιαύτην ἀπόκρισιν εἰς τὰ ἐρωτήματα ταῦτα ἀνάγκη νὰ δοθῇ τοσαύτη σημασία, προκειμένου νὰ κριθῇ καὶ ὀρισθῇ ἡ σχετικὴ ἀξία αὐτῆς, ὅση καὶ εἰς τοῦτο, ἂν δηλ. κατὰ τὸν τύπον αὐτῆς εἶναι μονήρης, παρατακτικῆς ἢ κλιτῆς. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἀκριδῶς ἐπὶ τούτου συμβαίνουν αἱ μέγισται τοπικαὶ καὶ χρονικαὶ διαφοραί. Ἦδη ἐν ταῖς μελέταις ἡμῶν περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς γλώσσης (ἐν τῷ τετάρτῳ Ἀναγνώσματι) παρατηρήσαμεν, ὅτι ὁ θησαυρὸς τῶν λέξεων μάλιστα πάντων ὑπόκειται ταῖς μεγίσταις ἀλλοιώσεσι καὶ ὅτι ἐξωτερικαὶ παντοειδεῖς περιστάσεις παράγουσι πλήρη καὶ τελείαν ἀλλοίωσιν ὡς πρὸς τὰς σημασίας τῶν λέξεων οὐ μόνον μεταξὺ διαφόρων γλωσσῶν ἀλλὰ καὶ μεταξὺ διαφόρων φάσεων τῆς αὐτῆς γλώσσης.

Αἱ σχέσεις ἄρα αἱ ὀφείλουσαι νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν κατὰ τὴν διαίρεσιν καὶ ταξινόμησιν τῶν γλωσσῶν κατὰ λόγον τῆς ἀρετῆς αὐτῶν, εἶναι ἀπείρῳ πολυπλοκώτεραι ἢ ἐκεῖναι ἀφ' ὧν ὁρμᾶται ἡ μορφολογικὴ ταξινόμησις, μάλιστα κατὰ τὴν διαίρεσιν ταύτην εἶναι δύσκολον ἢ ἀπέχωμεν ὑποκειμενικῶν ὅλως κρίσεων καὶ παλαιῶν προλήψεων — ἢ τίς ἡμῶν θὰ τολμήσῃ νὰ εἴπῃ ὅτι ὡς ὅλως ἀμερόληπτος δικαστὴς θὰ δικάσῃ τὴν περὶ τῶν πρωτείων ἀξίωσιν μεταξὺ τῆς μητρικῆς αὐτοῦ καὶ ξένης τινὸς γλώσσης; — Ἄλλ' ὅμως συντόμως εἰπεῖν τοιαύτη ταξινόμησις ἀνάγκη νὰ χαρακτη-

ρισθῇ ὡς τῶν ὑπάτων καὶ τελευταίων ἔργων τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης.

Ἐν τῇ σημερινῇ δὲ καταστάσει τῆς ἐπιστήμης ἡ γενεαλογικὴ κατὰ ταξίς τῶν γλωσσῶν, ἡ ἀναγωγὴ αὐτῶν εἰς γλωσσικὰς ὁμοειδίας καταγομένους ἐκ μιᾶς κοινῆς πρώτης γλώσσης, εἶναι ἡ πασῶν κρατίστη. Διότι ἐκάστη γλωσσικὴ ὁμοειδία ἔχει τὸν σαφῶς ἐκτετυπωμένον αὐτῆς τύπον, δι' οὗ διαστέλλεται πασῶν τῶν λοιπῶν, πάντα δὲ τᾶλλα διακριτικὰ γνωρίσματα, ὅσα ἐφηρμόσθησαν ἐπὶ τῆς γλώσσης, ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τὰς καθ' ἑαυτὰς μὲν ἐπιτυχεῖς ἀλλὰ πάντοτε δευτερευούσης σημασίας διαιρέσεις τῶν φυτικῶν ὁργανισμῶν εἰς μονόγωνα, δίγωνα κλπ. ἢ εἰς ἐξωγενῆ καὶ ἐνδογενῆ κλπ. ἢ εἰς φανερόγαμα καὶ κρυπτόγαμα. Ἡ δὲ γενεαλογικὴ ταξινόμησις τῶν γλωσσῶν παραβάλλεται πρὸς τὸ φυσικὸν τῶν φυτῶν σύστημα, τὸ βασιζόμενον ἐπὶ τῆς παρατηρήσεως πασῶν ἀνεξαιρέτως τῶν χαρακτηριστικῶν ιδιοτήτων. Καὶ μετὰ τοῦ γενεαλογικοῦ δὲ τῶν γλωσσῶν συστήματος συνδέονται καὶ τὰ ἱστορικὰ καὶ ἐθνολογικὰ πορίσματα τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης, ἐφ' ὧν στηρίζεται τὸ γενικὸν περὶ αὐτῆς διαφέρον καὶ ἡ ἔξοχος θέσις αὐτῆς ἐν τῷ συνόλῳ τῶν ἐπιστημῶν. Περὶ τοῦτου δέ, ἤτοι περὶ τῆς σχέσεως τῆς γλωσσικῆς πρὸς τὴν ἐθνολογίαν θὰ ἐκθέσωμεν ἐν τοῖς ἐξῆς λεπτομερεστέρας τινὰς παρατηρήσεις.

Ἐν ταῖς πρώταις δὲ παρατηρήσεσι τῶν ἐπιβαλλομένων ἡμῖν ἐν τῷδε συγκαταλέγεται ἡδε, ὅτι οὐδεμία τῶν συνήθων κατὰ φυλὰς διαιρέσεων τῶν ἀνθρώπων συμφωνεῖ πρὸς τὴν ταξινόμησιν τῶν γλωσσῶν, ἣν ἐμάθομεν. Καὶ ναὶ μὲν εἶναι πασίγνωστον νῦν τοῖς ἐπιστήμοσιν, ὅτι ἡ ἀρχαία ἀπὸ τοῦ Blumenbach καταγομένη παραδοχὴ πέντε φυλῶν, ἣτοι τῆς Καυκασίας, τῆς Μογγολικῆς, τῆς Μαλαϊκῆς, τῆς Ἀφρικανικῆς καὶ τῆς Ἀμερικανικῆς εἶναι ἀπόβλητος, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν ἀνθρωπίνων φυλῶν, ἃς διαστέλλουσιν οἱ νεώτεροι φυσιολογοὶ, καὶ τῶν ποικίλων διαιρέσεων καὶ ταξινομήσεων τῶν γλωσσικῶν ὁμοειδιῶν ὑπάρχει πάντοτε μέγα καὶ ἀδιάβατον χάσμα. Ἰαπετικά, Σημιτικά, Σκυθικά καὶ Καυκάσια

γλῶσσαι λαλοῦνται ὑπ' ἀνθρώπων, περὶ ὧν οὐδεὶς ποτε γλωσσοδίφης θὰ θελήσῃ νὰ πιστεύσῃ ὅτι ἀνήκουσι διαφόροις φυλετικοῖς τύποις· καὶ τοῦναντίον λαλοῦσιν οἱ Οὐγγροὶ καὶ οἱ Λάπωνες, ἤτοι δύο λαοὶ τοῦ πάντων διαφορωτάτου φυλετικοῦ τύπου, συγγενεστάτας Σκυθικὰς γλώσσας, καὶ καθόλου οὐδὲν σπάνιον εἶναι ἢ ὑπαρξίς ἀναλόγων διαφορῶν ἐν τῇ σωματικῇ κατασκευῇ μεταξὺ λαῶν λαλούντων συγγενεῖς γλώσσας.

Ἀπέναντι δὲ τοιούτων γεγονότων ἐγείρεται τὸ σπουδαῖον ζήτημα περὶ τῆς ἀμοιβαίας σχέσεως τῶν φυσιολογικῶν καὶ γλωσσικῶν χαρακτηριστικῶν τῆς τῶν φυλῶν συγγενείας. Εἶναι πρόδηλον ὅτι καὶ οἱ φυσιοδίφαι καὶ οἱ γλωσσοδίφαι ἐπιδιώκουσι τὸν αὐτὸν σκοπὸν κατὰ τὰς ταξινομήσεις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἅς ἐκάτεροι ἀναλαμβάνουσιν, ἐπειδὴ καὶ ἐκάτεροι φροντίζουσιν οὐ μόνον περὶ αὐτῆς ταύτης τῆς ταξινομήσεως ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἐκ ταύτης πορισμάτων. Ἡ ἐξεύρεσις ἄρα ἐξισώσεώς τινος ἀμφοτέρων τῶν μεθόδων τούτων, τῆς φυσιολογικῆς καὶ τῆς γλωσσικῆς ἐθνολογίας, θὰ ἦτο σπουδαῖον καὶ εὐπρόσδεκτον ἔργον, ἀλλ' ὅπερ μόνον τότε θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῇ, ὅταν ἡ ἐπιστήμη θὰ ἔχῃ ἔτι μᾶλλον προχωρήσει. Ἀλλ' ἐν τῷ παρόντι δὲν δυνάμεθα, ὡς εἰκός, ἢ ὀλίγα μόνον καθολικώτερα νὰ εἰπώμεν περὶ τούτων, καὶ ἰδιαίτερος ν' ἀσχοληθῶμεν περὶ τὰς ἐλλείψεις καὶ τὰ ὅρια ἀμφοτέρων τῶν μεθόδων, ὁπόθεν θὰ καταστῇ δῆλον, πόσον ὀφείλει ἐκάτερα νὰ τρέπεται καὶ καταφεύγῃ ἐπὶ τὴν ἐτέραν καὶ ὅτι διὰ μόνης τῆς ὁμοφώνου συνεργασίας δύνανται νὰ ἐπιτύχωσι τοῦ ὑψηλοῦ αὐτῶν σκοποῦ.

Πόσον ἡ συγγένεια ἢ ἡ διαφορὰ τῆς γλώσσης συμπίπτει καθόλου εἰπεῖν μετὰ τῆς φυλῆς, παρατηρήσαμεν ἤδη ἐν ἀρχῇ τῶν ἐρευνῶν ἡμῶν, ἐνθα καὶ ἐξηλέγξαμεν μάλιστα δύο θεμελιώδεις πλάνας, ἅς τινες ἐζήτησαν νὰ διδάξωσι περὶ τῆς φύσεως τῆς γλώσσης ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἔθνος. Ἡ ἐτέρα τῶν πλάνων τούτων ἦν, ὅτι ἡ γλῶσσα διὰ τὸν ἀνθρώπον δὲν ἐδήλου τι πλεόν ἢ ὅ, τι διὰ τὸ πτηνόν, τὸν λέοντα καὶ τὸν κύνα τὸ ἄδειν, τὸ βρυχεῖσθαι, τὸ ὑλακτεῖν,

καὶ ὅτι κατὰ ταῦτα ἡ ὑπαρξὶς ὁμοίων γλωσσικῶν τύπων ἐν διαφόροις ἀνθρωπίναις φυλαῖς δὲν ἀποδεικνύει τὴν κοινὴν αὐτῶν καταγωγὴν, ὅπως οὐδ' ὁ ὁμοίος βρυχηθμὸς Ἰνδικοῦ καὶ Ἀφρικανικοῦ τινος λέοντος θὰ ἐτεκμηρίου τὴν κοινὴν τούτων καταγωγὴν. Ἡ δ' ἄλλη πλάνη συνίστατο ἐν τούτῳ, ὅτι ἐξελάμβανον τὴν γλῶσσαν ὡς τὸ ἄμεσον πόρισμα τοῦ φυσικοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἐπίστευσαν, ὅτι μόνον διὰ τοῦτο οἱ Ἕλληνες λαλοῦσιν ἄλλην γλῶσσαν ἢ οἱ Γάλλοι ἢ οἱ Σῖναι κλπ., καὶ πάλιν πάντες οἱ Ἕλληνες λαλοῦσι τὴν αὐτὴν γλῶσσαν, διότι ἡ κληρονομικὴ τῶν σωμάτων ιδιότης, ὁ τρόπος τοῦ βίου καὶ αἱ κλιματολογικαὶ καὶ λοιπαὶ ἐξωτερικαὶ περιστάσεις καὶ σχέσεις κατὰ μὲν τὴν πρώτην περίπτωσιν ἦσαν διάφοροι, κατὰ δὲ τὴν δευτέραν αἱ αὐταί. Ἀλλ' ἂν ὄντως ἡ ἑτέρα τῶν γνωμῶν τούτων ἡλθήευν, ἡ γλῶσσα θὰ κατέπιπτεν εἰς φυσικὴν καθ' ὁλοκληρίαν τοῦ ἀνθρώπου λειτουργίαν, καὶ ἡ γλωσσικὴ θ' ἀπέβαλλε πᾶσαν σημασίαν διὰ τὴν ἐθνολογίαν καὶ θὰ ἠναγκάζετο νὰ καταλίπη τὸ ἔργον ὅλως τῇ φυσιολογίᾳ. Ἀλλὰ πάσας τὰς γνώμας καὶ θεωρίας ταύτας καὶ τὰς τοιαύτας ἀναιρεῖ ἡ ἀπλὴ καὶ αὐτόδηλος παρατήρησις, ὅτι ἡμεῖς δὲν παράγομεν τὸν λόγον ἡμῶν ἐξ ἡμῶν αὐτῶν, ἀλλὰ δεχόμεθα αὐτὸν ἔξωθεν μεταδιδόμενον, ὅτι ἡμεῖς οὔτε πλάττομεν οὔτε κληρονομοῦμεν, ὅπως τὰς φυσικὰς ἡμῶν ιδιότητας, τὰς λέξεις ἅς μεταχειρίζομεθα, ἀλλ' ἐμάθομεν παρὰ τῶν περὶ ἡμᾶς.

Ἐκ τῆς προτάσεως δὲ ταύτης προκύπτει περαιτέρω, ὅτι οὐδενὸς ἀνθρώπου ὁ λόγος ἐλέγχει ἀναγκαιῶς καὶ ἀμέσως τὴν καταγωγὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ μόνον ὑπεμφαίνει ἐν τίνι κοινωνίᾳ, μεταξὺ τίνος ἔθνους ἠϋξήθη. Διότι οὐ μόνον δύνανται ἄτομά τινα ἢ καὶ οἰκογένειαι καὶ γένη, ὅπως λ.χ. ἐν τῇ βορείῳ Ἀμερικῇ καθ' ἐκάστην συμβαίνει τοῖς αὐτότε μεταναστεύουσιν, ἐλθόντα εἰς ξένον τι ἔθνος καὶ ἀφομοιωθέντα αὐτῷ νὰ παραλάβωσι καὶ τὴν γλῶσσαν τοῦ ἔθνους τούτου, ἀλλὰ δύνανται νὰ συμβῇ ὥστε καὶ ὅλαι φυλαὶ καὶ ἔθνη, ὅπως π.χ. οἱ ἄρχαιοι Γαλάται δουλωθέντες τοῖς Ῥωμαίοις, οἱ Κελτοὶ καὶ οἱ Νέγροι οἱ ἐν Ἀμερικῇ ζῶντες, ὅπως τοὺς νόμους καὶ τὸν πολι-

τισμὸν οὕτω νὰ παραλάβωσι καὶ τὴν γλῶσσαν ἔθνους ἄλλου μᾶλλον προβεβηκότος εἰς τὸν πολιτισμὸν καὶ ἰσχυροῦ, ἐγκαταλιπόντα τὴν ἑαυτῶν.

Ἐὰν δὲ παρατηρήσωμεν τοὺς χρόνους ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἱστορικῆς παραδόσεως μέχρι σήμερον, εὐρίσκομεν ὅτι πολυάριθμοι γλῶσσαι παντελῶς ἐξηλείφθησαν, ὅτι δὲ τοῦτο ἐγένετο οὐχὶ τοσοῦτον, διότι ἀπέθανον καὶ ἠφανίσθησαν οἱ λαλοῦντες αὐτὰς λαοί, ὅσον διότι συνεχωνεύθησαν μετ' ἄλλοι γλῶσσων ἔθνων.

Γνωστὸν δὲ φαινόμενον εἶναι καὶ ἡ ἐκβολὴ γλώσσης τινὸς δι' ἄλλης ἢ ἡ γένεσις μεικτῶν τύπων, ὅπου ἐν ταῖς μεθορίοις χώραις συμπίπτουσι δύο γλῶσσαι. Ἄλλ' ὅμως καὶ πάλιν ῥητέον ὅτι ἡ παρούσα μεικτῆς γλώσσης δὲν ἀποδεικνύει ὅτι ἐγένετο προηγουμένως καὶ μεῖζις τῶν λαῶν. Διότι ἄλλως ὤφειλε π. χ. τὸ μέγα πλῆθος τῶν ἐκ τῆς Λατινικῆς παρειλημμένων εἰς τὴν Γερμανικὴν λέξεων ἢ τὸ πλῆθος τῶν ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἡμῶν γλώσσῃ Τουρκικῶν λέξεων ν' ἀποδεικνύη, ὅτι καὶ ἐν ταῖς φλεψὶ τῶν νῦν Γερμανῶν ῥέει πολὺ τὸ γνήσιον Ῥωμαϊκὸν αἷμα, ἐφ' ᾧ ἐναβρύνονται οἱ Γάλλοι καὶ Ἰταλοί, καὶ ἐν ἡμῖν οὐκ ὀλίγον Τουρκικόν, ὃ παντάπασι πλημμελές.

Ἄλλ' ὅσον μεγάλοι καὶ ἂν εἶναι κατὰ τὰ εἰρημένα αἱ δυσκολίαι, πρὸς ἃς ἔχει νὰ παλαίσῃ ἡ χρησιμοποίησις γλωσσικῶν τεκμηρίων εἰς τὰς ἐρεῦνας περὶ φυλετικῆς συγγενείας, καὶ ὅσον καὶ ἂν δι' αὐτὰ ὀφείλῃ ὁ γλωσσικὸς κατὰ τὰς ἐπιχειρήσεις αὐτοῦ ταύτας ν' ἀναφέρηται καὶ νὰ λαμβάνῃ πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν τὰς φυσιολογικὰς, τὰς ἱστορικὰς καὶ ἀρχαιολογικὰς ἐρεῦνας, πάλιν δὲν πρέπει νὰ ὑπερτιμᾷ τὴν σημασίαν τῶν μνημονευθέντων φαινομένων. Διότι ἐὰν ἡ παγκόσμιος ἱστορία καὶ ἡ ἐξέλιξις τῆς γλώσσης θεωρηθῶσι καθολικῶς, δῆλον ὅτι τάνωτέρω μνημονευθέντα φαινόμενα ἀπαρτίζουν οὐδὲν ἄλλο ἢ ἐξαίρέσεις τοῦ κανόνος· ὁ δὲ κανὼν εἶναι ὅτι ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων οἱ ἄνθρωποι, ἐν οἷς ἐγεννήθη ἄτομόν τι καὶ παρ' ὧν ἔμαθε νὰ ὁμιλῇ, ἦσαν ὁμόφυλοι αὐτῷ.

Ἐπειτα παρατηρεῖται ὅτι, καὶ ἂν τις παντελῶς ὁμολογῇ τὴν μεγάλην βαρύτητα τῶν δυσκολιῶν τούτων, πάλιν δὲν ἐλαττοῦται δι' αὐτὸ ἡ γλωσσικὴ ἐθνολογία τῆς φυσιολογικῆς ἢ τῆς λεγομένης ἀνθρωπολογικῆς. Διότι αὗται κατὰ μέγα μέρος στηρίζονται ἐπὶ τούτου, ὅπερ ἀποτελεῖ τὸ κύριον κώλυμα πάσης ἐθνολογικῆς ἐρεύνης, τ'. ἔ. ὅτι αἱ ἀνθρώπιναι φυλαὶ δὲν διετηρήθησαν ἀμιγεῖς, ἀλλ' ὅτι γίνεται ἀδιάλειπτος διασταύρωσις τῶν λαῶν καὶ φυλῶν διαφόρου καταγωγῆς. Ἄλλ' ἡ διασταύρωσις τῶν φυλῶνθαίνει παραλήλως πρὸς τὴν διασταύρωσιν τῶν γλωσσῶν. Ἐν τούτῳ δ' εὐρίσκεται ὁ γλωσσοδότης ἐπὶ ἀσφαλεστέρου ἐδάφους ἢ ὁ φυσιολόγος, διότι αἱ ἀνάμεικτοι γλῶσσαι μαρτυροῦσι συνήθως σαφέστερον τὸν τρόπον τῆς ἀναμείξεως αὐτῶν ἢ αἱ ἀνάμεικτοι φυλαὶ τῆς ἑαυτῶν. Ὅτι π.χ. οἱ νῦν Γάλλοι εἶναι ἔθνος ἀνάμεικτον ἐκ Κελτικῶν, Ἰταλικῶν καὶ Γερμανικῶν στοιχείων, δύναται κάλλιστα — ἂν καὶ διὰ μόνης τῆς ιστορικῆς παραδόσεως ἐπιτυγχάνηται νὰ ἐκτιμηθῶσι καθ' ὅλην αὐτῶν τὴν σημασίαν καὶ ἐρμηνευθῶσι τὰ σημεῖα τῆς ιστορίας τῆς γλώσσης—νὰ παρακολουθηθῇ καὶ καταδειχθῇ διὰ τῶν πολυαρίθμων Κελτικῶν καὶ Γερμανικῶν λέξεων, ὥς ἡ Γαλλικὴ γλῶσσα παρὰ τὰς Λατινικὰς ἔχει· ἀλλ' οὐδέποτε βεβαίως φυσιολόγος ἀνὴρ θὰ κατώρθου νὰ συναγάγῃ τὰ ἐθνολογικὰ ταῦτα γεγονότα ἐκ τῆς σωματικῆς κατασκευῆς τῶν Γάλλων.

Κατὰ τοὺς φυσιολόγους ἄρα δύναται φυλὴ τις ν' ἀναμειχθῇ σφέδρα μετ' ἄλλης, ἀλλ' ὅμως παρὰ τὴν ἀνάμειξιν ταύτην νὰ μὴ ἀλλοιωθῇ οὐσιωδῶς ὁ φυλετικὸς αὐτῆς τύπος. Δι' αὐτὸ δ' ἐν πᾶσι τούτοις ἡ γλωσσικὴ ἐρευνα δύναται νὰ παράσχῃ τοιαύτας ἐπικουρίας, οἷας μάτην θὰ ἐζήτει τις ἀλλαχοῦ. Καὶ εἶναι μὲν πάλιν ἀληθές, ὅτι δύναται γλωσσά τις νὰ διαδοθῇ πολὺ πέραν τῶν πρώτων αὐτῆς ὁρίων καὶ τοῖς παραγομένοις οὕτω μεικτοῖς λαοῖς νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ τὸ εὐαριθμότερον στοιχεῖον· οὕτω π. χ. ἡ Λατινικὴ ἐξετόπισέ ποτε καὶ ἀπερρόφησε τὰς πλείστας πρότερον ἐν Εὐρώπῃ λαλουμένας γλώσσας. Ἄλλ' οὐδαμῶς ἐντεῦθεν πρέπει νὰ συμπεράνωμεν ὅτι συχνότατα ἐπανελαμβάνετο τοῦτο,

ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον νὰ ἐρωτήσωμεν εἰς τίνας ὅλως ἐκτάκτους περιστάσεις ὀφείλει ἡ Λατινικὴ τὴν νικηφόρον αὐτῆς σταδιοδρομίαν ταύτην· ἡ δὲ ἀπόκρισις εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο κεῖται ἐν τοῖς ἐν τῷ πέμπτῳ Ἀναγνώσματι διεξοδικῶς ἀποδειχθεῖσιν, ὅτι δηλ. μόνῃ ἡ κτῆσις ὑπερέχοντος πολιτικοῦ ὀργανισμοῦ καὶ ὑπερεχούσης φιλολογίας δύναται νὰ παράσχῃ εἰς τινὰ γλῶσσαν οὕτως ἀσυνήθη ἐκτατικὴν δύναμιν. Διότι καὶ οἱ Πέρσαι καὶ οἱ Μογγόλοι, βραδύτερον καὶ οἱ Γερμανοὶ ἰδρυσαν οὕτω μεγάλα κράτη ὅσον καὶ τὸ Ῥωμαϊκὸν ἦτο, ἀλλ' ὅμως δὲν διέδωκαν τὴν γλῶσσαν αὐτῶν, τοῦλάχιστον οὐχὶ ἐπὶ μακρὸν χρόνον, πολὺ πέραν τῶν πρώτων ὁρίων αὐτῶν· καὶ αὐταὶ δ' αἱ ἐπὶ πασῶν τῶν ἡπειρῶν ἰδρυμέναι Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ εἰσαγάγῃσιν εἰς πολλὰ ξένα ἔθνη τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, εἰ καὶ εἶχον θαυμάσιον πολιτισμὸν ὑπερβάλλοντα κατὰ πολὺ τὸν τῶν ἄλλων. Ἀλλ' οἱ Ῥωμαῖοι ἐκέκτηντο ὀργανωτικὸν δαιμόνιον πνεῦμα καὶ ἀφομοιωτικὴν δύναμιν μοναδικὴν ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ. Καὶ ἐὰν ἡ ἱστορία τῆς Λατινικῆς γλώσσης ἔχῃ ἀνάλογόν τι ἐν τῇ σταδιοδρομίᾳ τῆς Ἀραβικῆς, πάλιν ἡ γλῶσσα αὕτη δὲν ὀφείλει τὴν ἐξάπλωσιν αὐτῆς εἰς τὰ ὅπλα, ἀλλ' εἰς τὸ ἱερὸν βιβλίον τοῦ Ἰσλάμ, εἰς τὴν θρησκείαν καὶ τὸν πολιτικὸν ὀργανισμόν, ἅτινα ἐπέβαλεν ἀνὰ πάσας τὰς χώρας τὸ βιβλίον τοῦτο καὶ τὰ ὅπλα τοῦ Ἰσλάμ. Ἐπειδὴ ἄρα τοιαῦτα φαινόμενα προϋποθέτουσι τὴν ὑπαρξίν σφόδρα ἀνεπτυγμένου πολιτισμοῦ καὶ φιλολογίας, ἀνάγκη νὰ εὕρισκωνται πάντοτε μεμαρτυρημένα καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ὅπως δὲ σήμερον οἱ φυσικοὶ λαοὶ ξένων χωρῶν, περὶ ὧν διηγοῦνται ἡμῖν οἱ περιηγηταί, δὲν στέλλουσιν ἀποίκους καὶ δὲν διαδίδουσι τὴν γλῶσσαν αὐτῶν εἰς ξένας καὶ ἀπομεμακρυσμένας χώρας, οὕτω δὲν ἠδύναντο καὶ ἐν τοῖς παλαιοτάτοις προῖστορικοῖς χρόνοις, ὅτε οὐδὲν ἔθνος τῆς γῆς εἶχεν ὑπερβῆτας κατωτάτας βαθμίδας τοῦ πολιτισμοῦ, νὰ συμῶσι τοιαῦτα πράγματα, ὧν ἡ πραγμάτωσις μόνον ἐν τῇ μεγίστῃ ἐπιδόσει τοῦ πολιτισμοῦ εἶναι δυνατὴ. Ὅσα δὲ μᾶλλον εἰσχωρεῖ τις εἰς τὸ σκότος τοῦ παρελθόντος, τοσούτῳ μᾶλλον πιθανώτερον γίνεται αὐτῷ

ὅτι αἱ γλῶσσαι συνέπιπτον πρὸς τὰς φυλάς καὶ ὅτι μείξεις ἐν ἀμφοτέραις συγχρόνως ἐτελοῦντο.

Οὕτω δ' ἐξελέγχεται καὶ ἡ δοξασία ἐκείνη, ἥς ἀνωτέρω, ὅτε ἦν ὁ λόγος περὶ τῆς ἱστορικῆς σημασίας τῆς Ἰαπετικῆς γλωσσικῆς, ἐμνημονεύσαμεν καὶ κατεπολεμήσαμεν, τ' ἔ. ὅτι ἡ πρώτη, ἡ παλαιοτάτη ἱστορία τῶν Ἰαπετικῶν γλωσσῶν δύναται νὰ νοηθῇ παράλληλος τῇ ἱστορίᾳ τῆς Λατινικῆς, ὅτι δηλονότι καθ' ὃν ἀκριβῶς τρόπον οἱ Τυρρηνοί, οἱ Κελτοί, οἱ Ἰβηρες καὶ Γερμανοὶ ἔμαθον νὰ λαλῶσι τὴν νεωτέραν Λατινικὴν, οὕτω καὶ οἱ λαοὶ οἱ πάλοι ποτὲ κατοικοῦντες ἐν Εὐρώπῃ, τῇ δυτικῇ καὶ μεσημβρινῇ Ἀσίᾳ πάντες οὗτοι παρέλαβον Ἰαπετικὴν γλῶσσαν, εἰ καὶ φυλετικῶς οὐδὲν κοινὸν τοῖς Ἰαπετικαῖς λαοῖς εἶχον, καὶ ὅτι κατ' ἀκολουθίαν τούτου ἡ Ἰνδική, ἡ Ἑλληνική, ἡ Κελτική καὶ αἱ Σλαυικαὶ γλῶσσαι ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας ἀκριβῶς ὅπως ἡ Γαλλικὴ, Ἱταλικὴ καὶ Ἰσπανικὴ. Εἶναι δ' ὀφθαλμοφανὲς ὅτι ἂν ἡ γνώμη αὕτη ἦν ἀληθής — καὶ ὄντως ἔτυχεν οὕτως ἐπιφανῶν συνηγόρων, ὥστε ἀπλῶς διὰ τοῦτο ἐφάνη μοι ἀναγκαῖον νὰ ἐπανέλθω διὰ βραχέων ἐπ' αὐτὴν —, θ' ἀπέβαλλεν ἡ διὰ τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης γενομένη ἀνακάλυψις τῆς Ἰαπετικῆς γλωσσικῆς ὁμοεθνίας πᾶσαν σημασίαν ὡς πρὸς τὴν ἐθνολογίαν. Ἀλλὰ ποῦ εἶναι αἱ ἀποδείξεις, ὅτι ἐν τοῖς σκοτεινοῖς παλαιοτάτοις ἐκείνοις χρόνοις, ὅτε ἡ Ἰαπετικὴ πρωτογενὴς γλῶσσα, ἡ μήτηρ πασῶν τῶν εἰρημένων γλωσσῶν, ἐλαλεῖτο ἔτι, ἐκράτουν τοιαῦται σχέσεις, οἷαις ἡ Λατινικὴ ὀφείλει τὴν δεσπόζουσαν αὐτῆς θέσιν; Πιθανὸν βεβαίως εἶναι ὅτι οἱ Ἰαπετικοὶ ἐκείνοι πρόγονοι ἡμῶν ἐκέκτηντο δύναμιν θελήσεως, πολεμικὰς ἀρετὰς καὶ ἔξοχα πνευματικὰ χαρίσματα, καὶ ὅτι καθ' ἃ ἡ γλῶσσα αὐτῶν ἐμφαίνει, ὑπῆρχον ἤδη παρ' αὐτοῖς αἱ πρώτισται ἀρχαὶ τοῦ πολιτισμοῦ, λ. χ. ἡ χρῆσις τῶν μετάλλων, ἀνεπτυγμένος οἰκογενειακὸς βίος, θρησκευτικαὶ τινες καὶ ἠθικαὶ ιδέαι· ἀλλ' ἄράγε ἀρκοῦσι πάντα ταῦτα, ἵνα καὶ πόρρωθεν ἔτι παραβληθῶσι πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ἢ καὶ ταχῶσιν ἐπὶ τῆς αὐτῆς τούτοις βαθμίδος; Ἴνα καταστήσωσι δυνατὴν τὴν νικηφόρον ἐπέλασιν καὶ κατίσχυσιν τῆς γλώσσης τῶν Λατίνων,

ἀπηρετοῦντο αἱ μεγαλοπρεπεῖς τοῦ πολιτισμοῦ πρόοδοι, ἃς οὗτοι ποικιλωτάτας εἶχον ἐπιτελέσει, μεταξὺ ἄλλων ἀπηρεῖτο ἡ γνῶσις τῆς γραφῆς, ἡ ἀνάπτυξις φιλολογίας καὶ συστήματος διδασκαλίας τῆς γλώσσης· ὅτι δ' ὅμως οἱ Ἰαπετικοὶ προπότερες ἡμῶν οὐδὲν ἔχον τούτων εἶχον, οὐδενὸς χρήζει μακροῦ λόγου εἰς ἀπόδειξιν.

Ἄλλ' ἂν κατὰ τὰ εἰρημένα μηδεμιᾶ δύναται νὰ ὑπόκειται ἀμφιβολία, ὅτι αἱ γλωσσικαὶ συμφωνίαι, αἱ ἐν τῇ μεγάλῃ Ἰαπετικῇ ὁμοεθνίᾳ ἀπαντῶσαι τεκμηριοῦσι τὴν ὑπαρξίν συγγενικῶν δεσμῶν, πάλιν παρατηρεῖται πολλαχῶς, καθ' ἃ ἤδη ἐλέχθη, τὸ φαινόμενον, ὅτι συγγενεῖς τὴν ἀρχὴν λαοὶ προσλαμβάνουσιν οὕτω διάφορον φυλετικὸν τύπον, ὥστε μόνῃ ἡ γλῶσσα διδάσκει τὴν συγγένειαν αὐτῶν. Ἄν δὲ νῦν ἡ φυλετικὴ συγγένεια τῶν Ἰαπετικῶν λαῶν πιστῶται διὰ μόνης τῆς γλώσσης αὐτῶν, ἐὰν οἱ Μαγυάροι μῆτε διὰ τῆς σωματικῆς κατασκευῆς μῆτε διὰ τῶν τρόπων αὐτῶν ὑπερβαίνωσιν, ὅτι ἤλθον ἐκεῖθεν τοῦ Οὐράλ, ἐὰν οἱ Ὀθωμανοὶ Τοῦρκοι ἐγένοντο κατὰ τὸ ἐξωτερικὸν ὅλως διάφοροι τῶν ὁμοφύλων αὐτῶν τῶν κατοικούντων ἀνὰ τὰ ἄξενα ὑψίπεδα τῆς Κεντρικῆς Ἀσίας, δύναται τις εἶτι ἐπὶ μακρότερον ν' ἀμφιβάλλῃ, ὅτι ἡ φυσιολογικὴ ἐθνολογία ἔχει τοσαύτην ἀνάγκην τῆς γλωσσικῆς ἐθνολογίας ὅσην καὶ ἀντιστρόφως; Ἐπειτα ἡ φυσιοδιφία δὲν καθώρισεν εἰσέτι, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, τὸν τρόπον, τὴν ταχύτητα καὶ τὸν βαθμὸν τῶν μεταμορφώσεων, ἃς δύναται νὰ προκαλέσωσιν ἐπὶ τοῦ τύπου φυλῆς τινος ἐξωτερικαὶ περιστάσεις οἷον κλίμα, ἥθη καὶ ἔθιμα καὶ τρόπος τοῦ ζῆν. Ἄλλ' ἡ ἀμφιβολία ἐνταῦθα εἶναι περὶ τοῦ πῶς, οὐχὶ περὶ τοῦ ἂν. Λέγω τοῦτο καλῶς ἐπιστάμενος, ὅτι ὑπάρχουσιν ὀλίγοι τινὲς ζωολόγοι καὶ ἐθνολόγοι οἵτινες ὑπερμαχοῦσιν ὑπὲρ τοῦ δόγματος τῆς σταθερότητος καὶ τοῦ ἀμεταβλήτου τοῦ φυλετικοῦ τύπου καὶ ὑπολαμβάνουσι πᾶσαν φυλὴν ὥς τι γνησίως πρωτογενές. Ἀλλὰ τὸ κρατοῦν ρεῦμα χωρεῖ ὁμολογουμένως κατὰ τὴν ἐναντίαν διεύθυνσιν καὶ ἀδιαλείπτως τείνει πρὸς τὴν γνῶμην, ὅτι τὰ εἶδη εἶναι ἀπολύτως μεταβλητά. Ὅτι δ' ἐπὶ Αἰγυπτιακῶν μνημείων τριῶν καὶ ἐπέκεινα χιλιάδων ἐτῶν εὐρίσκονται

ἀπεικονίσσεις ἀνθρωπίνων φυλῶν καὶ εἰδῶν κυνῶν, ἐν αἷς παρατηροῦνται αἱ αὐταὶ χαρακτηριστικαὶ διαφοραὶ ὅσαι καὶ σήμερον ὑπάρχουσιν, εἶναι βέβαιον, ἀλλ' ἐν τούτῳ οὐδὲν ἀναντιλέκτως κεῖται, ὅπερ δύναται νὰ ὑποληφθῇ ὅτι ἀντιβαίνει πρὸς τὴν γνώμην ἐκείνην· καθ' ὅσον οὐ μόνον αἱ νεώτεραι φυσικαὶ ἔρευναι ἔδειξαν ἡμῖν ὅτι διάστημα χρόνου ἐκ τρισχιλίων ἐτῶν ἀποτελεῖ ἐλάχιστον μόριον τῶν αἰώνων, οὓς διήνυσεν ὁ ἄνθρωπος ἐπὶ τῆς γῆς μέχρι τοῦδε, ἀλλὰ καὶ τὰ Αἰγυπτιακὰ παραδείγματα ταῦτα δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς ἀπόδειξιν μόνης τῆς ἀντοχῆς φυλετικοῦ τύπου τελείως ἀνεπτυγμένου, οὐχὶ δὲ καὶ τοῦ πρώτου χαρακτήρος αὐτοῦ τούτου τοῦ τύπου. Ἐν τούτοις δὲ παρέχει ἡμῖν ἡ γλῶσσα διδακτικωτάτην ἀναλογίαν. Ἐάν δηλ. ἐτύγχανε νὰ διασφύζωνται ἡμῖν ἐξ οὕτως ἀρχαίου χρόνου λείψανα τῆς γλώσσης τῶν ἀρχαίων ἀπολιτίστων ἔτι Γερμανῶν, θὰ παρατηροῦντο ἀναντιλέκτως ἐν αὐτοῖς χαρακτηριστικὰ σημεῖα, ἅτινα θὰ ὠμοιάζον πρὸς μόνας τὰς μετέπειτα παραδεδομένας Γερμανικὰς γλώσσας, θὰ διεστέλλοντο δὲ τῆς Ἑλληνικῆς, Κελτικῆς καὶ τῶν λοιπῶν Ἰαπετικῶν γλωσσῶν. Ἀλλὰ παρὰ πάντα ταῦτα οὐδαμῶς ἡμεῖς ἀμφιβάλλομεν, ὅτι ὁ τύπος τῶν Γερμανικῶν γλωσσῶν εἶναι ὑστερογενὴς τις καὶ ὅτι ἀνεπτύχθη ἐκ τῆς αὐτῆς πρωτοτύπου Ἰαπετικῆς μητρὸς γλώσσης, ἐξ ἧς καὶ οἱ τῶν λοιπῶν γλωσσῶν. Ἐν πᾶσιν ἄρα τοῖς ἀμφιβάλοις τούτοις ζητήμασιν ὁ φυσιολόγος καὶ ὁ ἀνθρωπολόγος θ' ἀναγκάζεται νὰ δράττηται προθύμως τῆς ἀρωγοῦ χειρός, ἣν τείνει πρὸς αὐτοὺς ἡ ἱστορικὴ καθόλου ἔρευνα, ἀλλὰ τὴν σπουδαιωτάτην ἐπικουρίαν παρέχει αὐτοῖς ἡ γλωσσικὴ ἐπιστήμη.

Μέχρι τοῦδε, ἀσχολούμενοι περὶ ἐθνολογικὰ προβλήματα, παρετηρήσαμεν καὶ ἐν τῇ γλωσσικῇ καὶ ἐν τῇ φυσικῇ ἐρευνῇ ἐλλείψεις καὶ ἀναπόσπαστα ὡς εἶπεν ἀπ' αὐτῶν ἀμαρτήματα, ὥστε ἡδύνατο ἐντεῦθεν νὰ νομισθῇ ὅτι ἰσοφαρίζουσι περίπου αἱ μέθοδοι αὗται. Νῦν δὲ θέλομεν λάβει πρὸ ὀφθαλμῶν σημεῖά τινα, δι' ὧν ἡ γλωσσικὴ ἔρευνα ἄνευ τινὸς ἀντιρρήσεως πλεονεκτεῖ τῆς φυσικῆς. Ἐάν τις δηλ. παραβάλλῃ τὰς γλωσσικὰς διαφορὰς πρὸς τὰς ἐν τῇ

ἀνθρωπίνῃ φύσει ὑπαρχούσας, εὐρίσκει ὅτι αἱ γλωσσικαὶ διαφοραὶ δὲν ὁμοιάζουσι πρὸς τὰς παραλλαγὰς τὰς ἀπαντώσας ἐντὸς εἶδους ἢ γένους τινός, ἀλλ' ἀναντιλέκτως πρὸς τὰς μεγάλας καὶ οὐσιώδεις ἐκείνας διαφοράς, αἵτινες γνωρίζουσιν ἡμῖν μίαν καὶ μόνην μεγαλοπρεπῆ κλίμακα ἀπὸ τῶν ταπεινοτάτων μέχρι τῶν ὑψίστων ὀργανισμῶν. Ἄλλ' ἐντεῦθεν γίνεται κατάδηλον ἀμέσως, πόσον εὐκολωτέρα ἀναγκαίως μέλλει νὰ εἶναι ἡ παρατήρησις καὶ περιγραφὴ τούτων μᾶλλον ἢ ἡ τῶν φυσικῶν φυσιολογικῶν χαρακτήρων τῆς φυλετικῆς συγγενείας. Ἵνα δηλονότι πιστῶς καὶ καθαρῶς περιγραφῶσι τὰ χαρακτηριστικὰ καὶ διακριτικὰ σημεῖα φυσικῆς τιнос φυλῆς, εἶναι ἀπαραιτήτως ἀναγκαία τοῦτο μὲν παρατηρητικὴ δύναμις, τοῦτο δὲ ἐξηκριθῶμεναι προπαρασκευαστικαὶ μελέται καὶ μάλιστα κατάλληλος εὐκαιρία εἰς ἐρεύνas. Τοῦναντίον δὲ πόσον εὐκὸλον εἶναι νὰ καταρτίσῃ τις ὁλοκλήρους συλλογὰς δειγμάτων ἐκ γλωσσῶν λαῶν ἀπώτατα κατοικούντων! Καὶ ὅμως ἐπὶ τῇ βάσει τῶν δειγμάτων τούτων, ἃς περιηγητὴς τις ἐκόμισε μεθ' ἑαυτοῦ, καὶ ὅταν ἀκόμη περιορίζωνται ἐν ὀλίγαις λέξεσιν ἢ φράσεσιν, δύνανται νὰ διαγνωσθῶσι καὶ κριθῶσιν αἱ συγγενικαὶ σχέσεις τῶν λαῶν, ἐκ τοῦ στόματος τῶν ὁποίων συνελέχθησαν· καὶ ἡ ἐκ τῶν δειγμάτων τούτων διάγνωσις καὶ κρίσις αὕτη εἶναι πολλῶν ἀσφαλεστέρα καὶ εὐκολωτέρα πάσης ἄλλης καὶ αὐτῆς τῆς λεπτομερεστάτης περιγραφῆς τοῦ φυσιολογικοῦ ὀργανισμοῦ, ἣν ὁ περιηγητὴς οὗτος ἠδύνατο νὰ ἐκτελέσῃ. Καὶ αὕτη δὲ ἡ φωτογραφία, ἥς νῦν ὡς τῆς μεγίστης ἐπικουρίας γίνεται χρῆσις πολλαχῶς εἰς τοιαύτας περιγραφάς, δὲν αἶρει πάσας τὰς μεγάλας δυσκολίας πρὸς ἃς ὁ ἐρευνητὴς ἔχει ἀκαταπαύστως νὰ παλαίῃ ἐπὶ τοῦ πεδίου τούτου, καὶ αἵτινες συνίστανται ἐν τούτῳ, ὅτι εἶναι σχεδὸν ἀδύνατον νὰ διακρίνῃ τὰς καθαρῶς ἀτομικὰς καὶ τυχαίας ιδιότητας τῶν γενικῶν καὶ τυπικῶν.

Ἄλλ' ἵνα διαφωτίσωμεν προσηκόντως τὴν ἀπαράμιλλον σπουδαιότητα, ἣν ἡ γλωσσικὴ ἐρευνα κέκτηται διὰ πάντα τὰ ζητήματα τῆς τῶν φυλῶν συγγενείας, ἀρκεῖ ν' ἀναγράψωμεν ὀλίγα τινὰ πα-

X παραδείγματα. Τί θά ἡδύνατο λ. χ. ν' ἄρῃ οὕτως ὑπεράνω πάσης
 ἀμφιβολίας τὴν ἐθνολογικὴν θέσιν τῶν ἀρχαίων Περσῶν, ὅσον
 ἔπραξε τοῦτο ἡ ἀνάγνωσις τῶν ἐπιγραφῶν τοῦ Δαρείου καὶ τῶν δια-
 δόχων αὐτοῦ, αἵτινες διδάσκουσιν ἡμᾶς ὅτι οἱ Πέρσαι ἐλάλουν διάλε-
 κτον οὕτω στεγῶς συγγενῇ πρὸς τὰς γλώσσας τῆς Βακτριανῆς καὶ
 τῶν Ἰνδιῶν, ὥστε ἡ κατάληψις αὐτῆς ἡδύνατο νὰ καταστῇ δυνατὴ
 διὰ μόνων τῶν γλωσσῶν ἐκείνων; Ἄν μὴ εἴχομεν τὰς τριγλώσσους
 ἐπιγραφὰς ἐπὶ τῶν μνημείων τῆς ἀρχαίας Μεσοποταμίας, πόθεν
 ἐμέλλομεν νὰ μάθωμεν, ὅτι ἐκεῖ πάλαι ποτὲ ἔζη σπουδαῖον πεπολι-
 τισμένον ἔθνος, ὅπερ οὔτε Ἰαπετικὸν οὔτε Σημιτικὸν ἦτο; Ἐὰν δέ
 ποτε κατορθωθῇ ν' ἀποδειχθῇ ἐναργῶς, ὅτι ἡ γλῶσσα τῶν ἀρχαίων
 Αἰγυπτίων εἶναι συγγενὴς πρὸς τὴν τῶν Ὀπτεντότων, πόσον σπου-
 δαῖον μέλλει νὰ εἶναι διὰ τὴν ἐθνολογίαν τῆς Ἀφρικῆς τὸ γεγονὸς τῆς
 συγγενείας ταύτης; Ἐὰν μὴ διεσφύζοντο ἡμῖν λείψανα τῆς γλώσσης
 τῶν ἀρχαίων Τυρρηνῶν, πόθεν θά ἠρῴμεθα τὰ μέσα, ἵνα κρίνωμεν
 τὴν θέσιν αὐτῶν ἐν τῷ κύκλῳ τῶν Ἰταλικῶν φύλων καὶ τῶν Εὐ-
 ρωπαϊκῶν ἐθνῶν; Καὶ πότε θά ἤρχετο ἡ φυσικὴ ἐπιστήμη εἰς τὴν
 ἀνακάλυψιν, ὅτι ὁμοίως ἔχει καὶ ὡς πρὸς τοὺς Βάσκους, οὓς ἀπὸ
 μακροῦ χρόνου κατὰ βούλησιν ἡδύνατο νὰ μελετήσῃ καὶ ἐξετάσῃ;
 Ἀλλὰ τὸ μέγα πλεονέκτημα, ὅπερ διὰ τὴν ἐθνολογίαν ἡ γλωσ-
 σικὴ ἐπιστήμη ὑπὲρ τὴν φυσιοδιφίαν ἔχει, στηρίζεται ἐπὶ τοῦ ἐν
 ἀρχῇ παρατηρηθέντος, ὅτι δηλ. ἡ γλῶσσα ὁρθῶς ἀνακρινομένη,
 διδάσκει πολλῶ πλείονα περὶ τῆς ἱστορίας τῶν φυλῶν ἢ ὅσα κεῖν-
 ται ἐν τῷ κύκλῳ καὶ ἐν τῷ ὀρίζοντι τῶν φυσιοδιφῶν. Διότι ἡ
 γλῶσσα εἶναι κάτοπτρον τοῦ ἐσωτερικοῦ βίου τοῦ ἔθνους τοῦ λα-
 λοῦντος αὐτήν, καὶ ἅμα ἀντανάκλᾳ τὰς ἐξωτερικὰς σχέσεις αὐτοῦ.
 Ὅπως δ' αὕτη εἶναι ἐθνικὸν δημιούργημα καὶ ἤλθεν εἰς τὸ μέσον
 διὰ τῆς ἁποδοῦμου, εἰ καὶ σχεδὸν ἀνεπιγνώστου, συνεργείας πάντων
 τῶν ἀποτελούντων τὸ ἔθνος, οὕτως ἀπαρτίζει (καθ' ὃν τρόπον καὶ
 τὰ ἥθη καὶ τὸ δίκαιον, τὰ καθεστῶτα τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν πολι-
 τείαν, τὴν θρησκείαν, τὴν φιλολογίαν καὶ τὴν τέχνην ἔθνους τινὸς) τὴν
 θαυμασίαν λυδίαν λίθον, δι' ἧς δοκιμάζεται καὶ ἀποδείκνυται ἡ με-

γάλη σημασία αὐτῆς. Καὶ ἐκεῖ δ' ἔνθα δὲν ἐμφαίνει τὴν καταγωγὴν αὐτῆς, ρίπτει πάντοτε ἄλλως πολὺ φῶς ἐπὶ τὴν ἱστορίαν τῶν λαῶν. Οὕτω π. χ. ἐκ τῆς σχέσεως τῶν Ῥωμανικῶν γλωσσῶν πρὸς τὴν Λατινικὴν διδασκόμεθα τὴν μεγίστην δύναμιν, ἣν οἱ Ῥωμαῖοι ἔσχον ἐπ' ἄλλα ἔθνη διὰ τὰ ὀργανωτικὰ καὶ ἐκπολιτιστικὰ αὐτῶν πνευματικὰ χαρίσματα.

Ἐκ τῶν εἰρημένων ἐγένετο δῆλον, τίς ἡ πρὸς ἀλλήλας σχέσις τῶν δύο μεθόδων τῆς ἐθνολογικῆς ἐρεῦνης· ὑπάρχουσι δηλονότι μέρη, ἐν οἷς μόνῃ ἡ φυσιοδιφία εἶναι ἀξιοχρεως καὶ κυρία, ἀλλὰ προκειμένου περὶ τῶν κυρίων ζητημάτων τῆς τῶν φυλῶν συγγενείας ἡ μέθοδος τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης εἶναι ἡ ἀποτελεσματικωτέρα, καὶ ταῦτα διὰ τοῦτο μάλιστα, ὅτι μόνῃ αὕτη δύναται νὰ μετατρέψῃ εἰς ζῶσαν ἱστορικὴν ἀντίληψιν ὅ, τι ἄλλως θὰ ἔμενε ξηρὰ ταξινόμησις. Μετὰ τοῦ καθορισμοῦ δὲ τῶν πρὸς ἀλλήλας σχέσεων τῶν μεθόδων τούτων ἐκλείπει, ὡς εἰκός, καὶ πᾶσα ἀφορμὴ εἰς ἔριδας περὶ πρωτείων. Διότι ἀμφότεραι δικαιοῦνται ἐξ ἴσου καὶ εἶναι ὁμοίως ἀναγκαῖαι, ἵν' ἀγάγῃ εἰς τὴν λύσιν αὐτοῦ τὸ μέγα καὶ δύσκολον ζήτημα περὶ τοῦ λόγου τῆς ὑπάρξεως καὶ περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐπὶ τῆς γῆς — ζήτημα οὕτινος τὸ μέγεθος καὶ τὴν δυσκολίαν νῦν μόνον ἄρχονται νὰ αἰσθάνωνται οἱ ἐρευνηταὶ καὶ εἰς ὃ ἴσως οὐδέποτε θὰ δυνηθῶσι ν' ἀνεύρῳσιν οὐδὲ κατὰ προσέγγισιν ἀπόκρισιν ἐπαρκῆ. Πρὸ πόσου χρόνου ἀκόμῃ δὲν ἐφαντάζοντο τὴν ἱστορίαν τῆς ἐξελιξέως τοῦ ἡμετέρου πλανήτου ἀφελέστατα ὡς ἄμεσον ἀποτέλεσμα ἐνὸς « Γενηθῆτω » ἐξάκις ἐν ἑξ ἡμέραις καὶ ἑξ νυξίν ἐπαναληφθέντος ὑπὸ τοῦ Πλάστου, ἐνῶ σήμερον σχεδὸν πᾶς μαθητὴς τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ἐπίσταται, ὅτι κατ' ἀνάγκην ἄπειροι αἰῶνες παρῆλθον, μέχρις οὗ ἡ γῆ προσλάβῃ τὴν νῦν αὐτῆς μορφήν! Ὅμοίως ἐπεκράτει μέχρι πρὸ μικροῦ ἡ δοξασία, ὅτι ἡ πρώτη ἐμφάνισις τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ πλάσει ἐγένετο πρὸ ἑξ ἡ ἑπτὰ χιλιάδων ἐτῶν ἀπὸ τοῦ παρόντος, καὶ ἐνομίζετο ὅτι ἐγγὺς εἶναι ἤδη ὁ χρόνος, ὅτε ἤθελέ τις δυνηθῆ νὰ συνίδῃ σαφῶς τὴν οὕτω στενῶς περιωρισμένην ἱστορίαν τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς ἀπὸ

τῶν πρώτων αὐτῆς ἀρχῶν. Ἄλλ' ὅσῳ μᾶλλον εὐρύνονται καὶ ἐμβαθύνουσιν οἱ διάφοροι κλάδοι τῆς ἱστορικῆς ἐρεῦνης, τοσοῦτον καταδηλότερον γίνεται, πόσον ἀπείρως μακρὰν ἀπὸ τοῦ σκοποῦ τούτου εἴμεθα εἰσέτι καὶ ἐν ἡλικίᾳ ἀδιαφανεῖ σκότει μένουσιν εἰσέτι κεκαλυμμένοι αἱ ἀρχαὶ τῆς ἱστορίας τοῦ ἀνθρώπου. Εἰς τὴν τοιαύτην δ' ἀναγνώρισιν ἀγόμεθα μάλιστα πάντων ὑπὸ τῆς ἱστορικῆς ἐκείνης ἐρεῦνης, ἥτις ἀπασχολεῖ ἡμᾶς ἐν τοῖς Ἀναγνώσμασι τούτοις, ὑπὸ τῆς ἱστορίας τῆς γλώσσης.

Διότι ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐπιθεωρήσεως, ἣν ἐπὶ τῶν κυρίων τύπων τοῦ γλωσσικοῦ διακόσμου ἐνηργήσαμεν, ἐγείρεται ἀναγκαίως τὸ περαιτέρω ζήτημα: τί σημαίνει, τίνα ἱστορικὴν σημασίαν ἔχει ἡ ἐπιχειρηθεῖσα κατὰτάξις καὶ διαίρεσις τῶν γλωσσῶν; Ἦσαν δηλαδὴ κεχωρισμένοι αἱ ἀνευρεθεῖσαι ὑφ' ἡμῶν γλωσσικαὶ ὁμοεθνίαι, καὶ οἱ ἄνθρωποι οἱ λαλήσαντες αὐτάς ποτε ὑπῆρχον ἐξ ἀρχῆς οἰκοθεν ὡς κεχωρισμένοι φυλαί; Δύναται ἡ γλωσσικὴ νᾶ δισχυρίζεται οὐ μόνον ὅτι οὐδεμία συγγένεια εἶναι αἰσθητὴ μεταξὺ τῶν διαφόρων γλωσσικῶν ὁμοεθνιῶν, ἀλλὰ καὶ ὅτι καθόλου δὲν ὑπάρχει τοιαύτη συγγένεια; Ἀπλῶς εἰπεῖν, ἂν πάντα τὰ ζητήματα συλλάβωμεν εἰς ἓν, τίς ἡ σχέσις τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης πρὸς τὸ πρόβλημα τῆς ἐξ ἀρχῆς ἐνότητος ἢ πολλαπλότητος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους;

Πιστεύω, ὅτι τοῦτο εἶναι ἐν τῶν ζητημάτων, ὧν τὴν ἀπόκρισιν παρέχουσιν ἡμῖν αἱ ἐρευναι ἡμῶν περὶ τῆς φύσεως καὶ τῆς ἱστορίας τῆς γλώσσης καὶ τῶν γλωσσῶν. Εἶναι δ' ὅμως ἀληθές ὅτι ἡ ἀπόκρισις αὕτη εἶναι μόνον ἀρνητικὴ. Ἵνα δηλ. παράσχη μετὰ κύρους θετικὴν λύσιν τοῦ μεγάλου τούτου ζητήματος ἡ γλωσσικὴ, οὐ μόνον νῦν θεωρεῖ ἑαυτὴν ἀνίκανον, ἀλλὰ καθ' ὅσον δύναται τις νᾶ προβλέψῃ, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι οὐδέποτε θὰ δυνηθῇ τοῦτο. Ἄκων βεβαίως ὁμολογεῖ τοῦτο ὁ γλωσσικός, ἄλλως τε καὶ ἐπειδὴ φαίνεται ὡς τι κατεσπευσμένον, ὡς τις ἑλλειψὶς πεποιθήσεως ἐπὶ τῷ μέλλοντι τῆς ἐπιστήμης αὐτοῦ, — ἐπιστήμης, ἥτις ὅσον καὶ ἂν ἔχη προοδεύσει, πάντοτε εὐρίσκεται ἐν ταῖς ἀρχαῖς αὐτῆς. Ἐπειτα καὶ

πολλοὶ γλωσσικοί, εἰ καὶ καταδικάζουσιν ὡς κατεσπευσμένην καὶ ἀσυλλόγιστον τὴν σπουδὴν τινων ὁμοτέχνων πιστευόντων ὅτι ἀπέδειξαν διὰ τῆς γλώσσης τὴν ἐνιαίαν καὶ κοινὴν καταγωγὴν πασῶν τῶν ἀνθρωπίνων φυλῶν, ἀλλ' ὅμως ἐλπίζουσι στερεῶς ὅτι ἐν τῷ μέλλοντι θὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ἀπόδειξις αὕτη. Βραχεῖα ἄρα περὶ τοῦτου διασκόπησις ἔσται κατάλληλος καὶ ἀναγκαία ἐν τῷ παρόντι, ἵνα δικαιολογήσω ἣν ἀνωτέρω ἐξήνεγκον δισχυρίσιν ἀπέναντι τῶν ἀντικειμένων δοξασιῶν τούτων.

Ὡς πρὸς τὴν πρώτην δισχυρίσίν μου, ὅτι δηλ. ἡ γλωσσικὴ οὐδέποτε θὰ ἐπιτύχῃ ν' ἀποδείξῃ τὴν ἐξ ἀρχῆς πολλαπλότητα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, τὴν καταγωγὴν αὐτοῦ ἐκ πλειόνων ἢ ἐξ ἐνὸς καὶ μόνου ζεύγους, αὕτη δύναται νὰ πιστωθῇ εὐκόλως καὶ συντόμως. Αὕτη δηλ. πηγάζει ὡς ἀναγκαία ἀκολουθία ἐκ πάντων ὅσα μέχρι τοῦδε ἐξεθήκαμεν περὶ τῶν φαινομένων τῆς ἱστορίας τῆς γλώσσης. Διότι ἂν ὠφείλομεν νὰ θεωρῶμεν τὴν διαφορὰν τοῦ γλωσσικοῦ διακόσμου τὴν ἐπικρατοῦσαν σήμερον ἐν ταῖς διαφόροις γλωσσικαῖς ὁμοεθνίαις ὡς τι ἐξ ἀρχῆς δεδομένον, τότε θὰ ἤναγκαζόμεθα νὰ συμπεράνωμεν ἐντεῦθεν καὶ ὅτι αἱ ὁμοεθνίαι αὗται ἦσαν ἐκ πρώτης ἀρχῆς διαφοροῦ καταγωγῆς. Ἀλλὰ καθ' ἃ ἱκανῶς ἐπείσθημεν, τὰ πράγματα δὲν ἔχουσιν οὕτως. Πᾶν δηλ. ὅ,τι τῶν γραμματικῶν στοιχείων ἀπαντᾷ ἐν ταῖς γλώσσαις, διαγινώσκει ἡ γλωσσικὴ ὡς δευτερεῦον. Τὰ ἀπλᾶ δ' ἐκεῖνα καὶ θεμελιώδη στοιχεῖα, ἅτινα ὠνομάσαμεν ῥίζας, ἀπετέλεσαν τὴν βάσιν, ἐξ ἧς αἱ γλῶσσαι ἀνεπτύχθησαν καὶ ἐγένοντο ὅ,τι σήμερον εἶναι, καὶ αἱ ῥίζαι αὗται ἦσαν ὡς πρὸς τὸν τύπον καὶ τὴν χρῆσιν αὐτῶν ἐν πάσαις ταῖς γλώσσαις οὐσιωδῶς ὁμοίας φύσεως, ἥτοι θέματα λέξεων, ἅτινα ὑπάρχοντα πρὸ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀνεπτυγμένου καὶ τελείου λόγου, ἐξέφραζον τὰ ἀπλούστατα φαινόμενα καὶ πράγματα τῆς περιβαλλούσης ἡμᾶς φύσεως καὶ τὰ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου κατὰ τρόπον ἄριστον, γενικόν. Λοιπὸν τότε μόνον ὅτε θὰ κατωρθοῦτο ν' ἀναχθῶσιν αἱ διάφοροι ὑπάρχουσαι γλωσσικαὶ ὁμοεθνίαι εἰς τὰς ῥίζας αὐτῶν καὶ δειχθῇ ὅτι αἱ ῥίζαι αὗται διαφέρουσιν ἀλλήλων, τότε

καὶ μόνον τότε θὰ ἐφαίνετο ὅτι ἀπεδείχθη καὶ ἡ δοξασία περὶ τῆς θεμελιώδους διαφορᾶς τῶν γλωσσικῶν ὁμοεινῶν. Ἀλλὰ καὶ πάλιν μόνον θὰ ἐφαίνετο ὅτι ἀπεδείχθη, διότι θὰ ὑπελείπετο βεβαίως πάντοτε ὡς δυνατόν, καὶ οὐδεμία ὑπὸ τῆς γλωσσικῆς θὰ ἡγείρετο ἔνστασις, ἂν τις ὑπελάμβανεν ὅτι τὸ ἐν, τὸ πρῶτιστον ἀνθρώπινον ζεῦγος, διὰ μακροῦ χρόνου ἠϋξάνετο καὶ ἠϋξήθη εἰς πολυπληθέστατον ὄγκον διὰ τοῦ φυσικοῦ πολλαπλασιασμοῦ, πρὶν ἢ συμπαγῇ ὁ τῶν ῥιζῶν σχηματισμὸς τοιουτοτρόπως, ὥστε νὰ δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς βᾶσις εἰς τὴν μετέπειτα ἐξέλιξιν τῆς γλώσσης. Ἐὰν δέ τις ἀποβλέπων εἰς τὰς νῦν ἀληθῶς ὑπαρχούσας μεγάλας διαφορὰς τῶν γλωσσῶν ἐξαίρῃ αὐτάς, εἶναι πρόδηλον ὅτι τοσοῦτον ὀλίγον διὰ τούτων ἀποδείκνυται, ὥστε ἴσως οὐδ' ἀναιρέσεως εἶναι χρεία τῆς δῆθεν ἀποδείξεως ταύτης. Διότι οὐδενὶ ποτε ἐχέφρονι γλωσσικῷ θὰ ἐπέλθῃ νὰ ἐπιχειρήσῃ νὰ χαράξῃ ὄριον, μέχρις οὗ, καὶ οὐχὶ περαιτέρω, μέλλει νὰ εἶναι δυνατόν νὰ προσβῇ τὸ μεταβλητὸν δύο γλωσσῶν ἐν ἀρχῇ μὲν ταυτιζομένων ἔπειτα δὲ χωρισθεισῶν. Ἄν δ' ἀρχῇ χρονικὸν διάστημα δύο ἢ τριῶν χιλιάδων ἐτῶν κεχωρισμένου βίου, ἵνα ἐρμηνεύσῃ τὴν γένεσιν τοσοῦτο σπουδαίων διαφορῶν, ὅποια ἐπικρατοῦσι μεταξύ Γερμανικῆς καὶ Ἀγγλικῆς γλώσσης, καὶ ἐὰν ἀπαιτῇται διάστημα τινων χιλιετηρίδων ἔτι μείζον, ἵνα καταστήσῃ νοητὴν τὴν διάσχισιν καὶ διαφορὰν τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς ἀπὸ τῶν νεωτέρων Ἰνδικῶν καὶ τῶν Σλαυικῶν γλωσσῶν, τίνες ὑπολείπονται ἔτι θεμελιώδεις διαφοραί, αἵτινες δὲν θὰ ἡδύναντο κάλλιστα νὰ νοηθῶσιν ἀπλῶς καὶ μόνον διὰ τῆς παραδοχῆς μακροτέρων χρονικῶν διαστημάτων; Ἐὰν δὲ γλῶσσαι καταγόμεναι ἐξ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ κλιτοῦ γλωσσικοῦ τύπου καὶ ἀναπτύσσασαι ἀπὸ καινοῦ εἰς μέγαν βαθμὸν τὴν συνθετικὴν διαμόρφωσιν, δύνωνται νὰ καταστῶσι σὺν τῷ χρόνῳ οὕτως ἀνόμοιαι ἀλλήλων, ὥστε, ἂν μὴ παρεδίδοντο ἡμῖν πλὴν τῶν σημερινῶν αὐτῶν φάσεων σῦνμα καὶ αἱ ἀρχαιότεραι, δυσκόλως θ' ἀπεδείκνυτο ἡ συγγένεια αὐτῶν, πόσον εὐκολώτερον ἡδύνατο νὰ γένηται, ὥστε νὰ προσλάβωσιν ὅψιν διάφορον μέχρι τοῦ ἀδιαγνώστου

γλῶσσαι, αἵτινες εἶχον κοινὰς ἀλλήλαις οἰκοθεν μόνας τὰς ὁμοίας ρίζας ἢ ἐχωρίσθησαν ἀπ' ἀλλήλων ἅμα ἀρξάμεναι νὰ σχηματίζωσιν αὐτάς!

Ἀπὸ τῆς θέσεως ἄρα, ἀφ' ἧς ἡ γλωσσικὴ ὁρμᾶται εἰς λύσιν τοῦ ζητήματος περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τῶν νόμων τῆς ἐξελίξεως τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου, ἐλέγχονται ψευδεῖς πᾶσαι αἱ ἀποδείξεις ὅσας φαίνεται ὅτι παρέχει ἡ γλῶσσα ὑπὲρ τῆς παραδοχῆς ἀρχαίας διαφορᾶς τῶν ἀνθρωπίνων φυλῶν. Διότι πᾶσαι ἀνεξαίρετως αἱ γλωσσικαὶ διαφοραί, ὧν ἔχομεν γνῶσιν, δύνανται κάλλιστα νὰ συμβιβασθῶσι πρὸς τὴν θεωρίαν τῆς καταγωγῆς τῶν ἀνθρώπων ἐξ ἑνὸς καὶ μόνου ζεύγους. Οὐδέποτε δὲ θὰ δυνηθῇ γλωσσικὸς τις ὡς τοιοῦτος νὰ ἐγερεθῇ κατὰ τῆς θεωρίας ταύτης.

Ὅτι δ' ἡ γλωσσικὴ οὐδὲ τὴν ἐναντίαν γνώμην θὰ δυνηθῇ ποτὲ ν' ἀποδείξῃ, δύνатаι, καθ' ἃ φρονῶ, ἐπ' ἴσης ἀσφαλῶς, εἰ καὶ μὴ ὁμοίως ἀπ' εὐθείας, νὰ καταστῇ πασίδηλον. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐκ τῶν προτέρων εἶναι ἡ γνώμη αὕτη δυνατὴ, διότι καὶ οὐδεμία πραγματικὴ ἀπόδειξις κατ' αὐτῆς πρόκειται. Καθ' ὃν ἄρα τρόπον ἡ γλωσσικὴ ὀφείλει νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι σύνολον λαοῦ τινος ὑπάρξαν ποτὲ ἡνωμένον ἡδύνατο ἔπειτα νὰ διαλυθῇ εἰς πολλὰς φυλάς, προτοῦ εἰσέτι τεθῇ διαρκὴς καὶ σταθερὰ βᾶσις εἰς γλωσσικὰς ἐξελίξεις, οὕτως ὀφείλει νὰ θεωρήσῃ ὡς νοητὸν καὶ ὅτι τὸ σύνολον τοῦ λαοῦ ἐκείνου ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον παρέμεινεν ἡνωμένον, ἢ ὅτι ἡ γλῶσσα αὐτοῦ ἀνεπτύχθη καὶ διεμορφώθη οὕτω ταχέως, ὥστε πρὸ τῆς διαλύσεως αὐτοῦ εἶχε διαμορφωθῇ κοινὸς γλωσσικὸς τύπος, οὗτινος τὰ ἔχνη δὲν ἡδυνήθησαν ἔπειτα νὰ ἐξαφανίσωσιν οὔτε ὁ μακρὸς χρόνος οὔτε αἱ μεγάλαι ἀλλοιώσεις καὶ διαταράξεις. Ἦτο μάλιστα ἐτι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν θρησκευτικὸν ὡς εἰπεῖν καθῆκον παντὸς γλωσσικοῦ νὰ ἔχῃ πάντοτε κατὰ πάσας αὐτοῦ τὰς μελέτας τὸ δυνατόν τοῦτο πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ πάντοτε ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ νὰ ἐλπίζῃ, ὅτι θὰ ἐπιτευχθῇ ποτε ν' ἀποδειχθῇ ἐκ τῆς κοινότητος τῶν γλωσσῶν πάντων τῶν λαῶν ἡ φυλετικὴ κοινότης αὐτῶν. Ἀλλ' ὅτε ἡ ἐλπίς αὕτη ἐξηλέγχθη φρούδη διὰ γεγονότων, διὰ γλωσσικῶν παρατηρήσεων,

τότε ἡδυνήθη καὶ ἐδέησε μάλιστα ν' ἀποβληθῇ, καὶ τοῦτο ὄντως κατ' ἀνάγκην ἐγένετο. Διότι ὅσον περιορισμέναι καὶ ἐλλιπεῖς καὶ ἂν εἶναι αἱ παρατηρήσεις καὶ τὰ πορίσματα τῆς γλωσσικῆς, ἀλλ' ὅμως ἀναντιλέκτως ἤδη ἀπὸ τοῦδε ἱκανοῦσιν ἡμᾶς νὰ κηρύξωμεν ἅπαξ διὰ παντὸς ἀσύστατον τὴν γνώμην περὶ γλωσσικῆς κοινότητος ἐκτεινομένης ἐπὶ πάντας τοὺς λαοὺς τῆς γῆς. Εἰς ἀπόδειξιν δὲ τούτων οὐδεμία ἀνάγκη νὰ εἰσέλθωμεν εἰς λεπτομερεῖς ἐρεῦνας δύο ἄλλοτριων θεωρουμένων γλωσσῶν καὶ ν' ἀποδείξωμεν ὅτι δὲν ὑπάρχουσι χαρακτηριστικὰ σημεῖα, ἐξ ὧν ὅπωςδήποτε ν' ἀποδεικνύηται ἡ συγγένεια αὐτῶν, ἀλλ' ἄρκει νὰ περιορισθῶμεν ἐν τοῖς γενικοῖς τοῖσδε: Εἶδομεν ὅτι αἱ μέχρι τοῦδε γνωσθεῖσαι γλωσσικαὶ ὁμοθειαὶ καθόλου εἰπεῖν συνίστανται ἐκ ταιούτων γλωσσῶν, αἵτινες — ἂν τυχόν τινες μὴ ἐξακολουθῶσι παραμένουσai ἐν τῇ περιόδῳ τῶν ριζῶν — ἤδη ἐν τοῖς χρόνοις τῆς συμβιώσεως αὐτῶν εἶχον προδῆ ἀπὸ τοῦ σχηματισμοῦ τῶν ριζῶν εἰς τὸν σχηματισμὸν τῶν τύπων, διὸ καὶ ἔχουσι κοινὸν τοῦλάχιστον ἐν μέρος τῆς γραμματικῆς αὐτῶν.

Καὶ ὑπάρχουσι μὲν ὄντως αἰσιόδοξοι ἐν τοῖς γλωσσικοῖς φρονούντες, ὅτι θὰ γένηται ποτε δυνατόν ν' ἀνακαλυφθῶσιν ὁμοία γνωρίσματα τῆς γλωσσικῆς συγγενείας καὶ μεταξὺ δύο ἢ τριῶν ἐκ τῶν νῦν ἔλως διαφόρων θεωρουμένων γλωσσικῶν ὁμοθειῶν, ἀλλ' οὐδεὶς τῶν ἀξίων λόγου γλωσσικῶν θεωρεῖ τοῦτο δυνατόν διὰ πάσας τὰς γλωσσικὰς ὁμοθειάς. Διότι οὕτως ἐκ διαμέτρου ἀντίκεινται πολλοὶ τύποι τῶν ὑπαρχουσῶν γλωσσῶν κατὰ τὴν σύμπασαν φύσιν τοῦ διακόσμου αὐτῶν, ὥστε τότε μόνον δύναται νὰ παρατηρηθῇ ἵχνος τι ὁμοιότητος, ὅταν τις τὸ βλέμμα διευθύνῃ ἐπὶ τὰς πρωτίστας ἀρχὰς αὐτῶν. Μόνη δ' ἡ τῶν ριζῶν σύγκρισις δύναται ν' ἀράγῃ ἐπὶ τὸ τέρμα ἐκείνον ὅστις ἀναλαμβάνει ν' ἀποδείξῃ τὴν καταγωγὴν πασῶν τῶν γλωσσῶν ἐκ μιᾶς καὶ μόνης πρώτης γλώσσης. Ἀλλὰ τὴν ὁδὸν ταύτην δυσκόλως θὰ βαδίσῃ τις καὶ δὲν θ' ἀναγκασθῇ νὰ στραφῇ πάλιν πρὸς τὰ ὀπίσω ἀπέναντι τῶν ἀληθῶς ἀπείρων δυσκολιῶν. Ὅσω δ' ἐμπειρότερος τῆς γλωσσικῆς ἐρεῦνης εἶναι, τοσούτω μᾶλλον ὀφείλει νὰ γινώσκῃ πό-

σον ἀπείρως δύσκολον εἶναι νὰ καθορισθῇ ὁ πρῶτος τύπος καὶ ἡ πρώτη σημασία τῶν ῥιζῶν ἐν ἐκάστη ὁμοεθνίᾳ. Διότι εἰ καὶ διεσώθησαν καὶ λαλοῦνται ἔτι τοσαῦται καὶ οὕτω ποικίλαι καὶ ἐν μέρει σφόδρα ἀρχαῖαι καὶ Ἰαπετικαὶ γλῶσσαι, ἀλλ' ὅμως θὰ ᾔτο ὅλως ἀδύνατον νὰ εὐρεθῶσιν ἐξ αὐτῶν καὶ μόνων αἱ Ἰαπετικαὶ ῥίζαι, καὶ αὐταὶ δ' αἱ ἀρχαῖαι δόκιμοι γλῶσσαι, Ἑλληνικὴ καὶ Λατινικὴ, μικρὰν μόνον βοήθειαν παρέχουσιν εἰς τοῦτο· ἀπητεῖτο δ' ἡ ἀνακάλυψις τῆς Ἰνδοικῆς γλώσσης μετὰ τῆς ἐξαιρέτως ἀρχαϊκῆς καὶ διαφανοῦς κατασκευῆς αὐτῆς, ἵνα πορίσῃ ἡμῖν τὸ σπουδαῖον ἐκεῖνο βλέμμα εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ διακόσμου τῶν Ἰαπετικῶν τύπων, ὅστις ὅμως πάλιν καθ' ἃ ἐν τῷ προσήκοντι τόπῳ (ἐν τῷ 8ῳ Ἀναγνώσματι) ἐγένετο χρεῖα νὰ εἰπωμεν, δὲν βοηθεῖ ἡμᾶς νὰ εἰσχωρήσωμεν εἰς αὐτοὺς ἀληθῶς τοὺς χρόνους τῆς γενέσεως τῆς πρώτης γλώσσης, εἰς τοὺς γλωσσογονικοὺς αἰῶνας. Καὶ ἡ Σημιτικὴ πρώτη γλῶσσα, ἅτε ἐκ τρισυμφώνων ῥιζῶν συγκειμένη, δύναται καθόλου εἰπεῖν ν' ἀνευρεθῇ· ἀλλ' αὐταὶ αὐταὶ αἱ ῥίζαι εἶναι, καθ' ἃ ἐδείχθη ἡμῖν, τὸ προῖον ἰδιορρύθμου ὅλως ἐξελίξεως, δι' ἧς ὁ πρῶτος αὐτῶν τύπος κατέστη παντάπασιν ἀγνώριστος. Ἐν δὲ τῇ Σκυθικῇ γλωσσικῇ ὁμοεθνίᾳ οὐδὲ ῥιζῶν συγγένειαν ἱκανῶς ἐκπεφρασμένην εὕρομεν, ἵνα ἐπ' αὐτῆς στηριζόμενοι ὁμολογήσωμεν τὴν παλαιγενῆ ἐνότητα τοῦ μεγίστου τούτου γλωσσικοῦ συμπλέγματος, ἐντεῦθεν ἐδέησε πρὸς ταῖς ἀντιστοιχίας τῶν ῥιζῶν νὰ προσλάβωμεν εἰς ἐπικουρίαν καὶ μορφολογικὰς ἔτι ὁμοιότητας. Ὁμοίως δὲ μόνῃ ἡ ἐν τῷ τύπῳ συμφωνία παρεκίνησεν ἡμᾶς νὰ ἐνώσωμεν τὰς ἐν τῇ μεσημβρινανατολικῇ Ἀσίᾳ λαλουμένας μονοσυλλάβους γλώσσας εἰς μίαν ὁμοεθνίαν καὶ τὰς Ἀμερικανικὰς πάσας εἰς ἑτέραν. Ἐκ τούτων ἄρα ἐγένετο δῆλον πόσον ἐλλείπουσι πάντα τὰ προαπαιτούμενα εἰς σύγκρισιν καὶ μόνων τῶν τριῶν πρώτων γλωσσικῶν ὁμοεθνιῶν πρὸς ἀλλήλας ἢ πρὸς ἄλλας· τοῦτοις δ' ὅμως προστίθεται ἔτι ὅτι ἡ Σινικὴ ὁμοεθνία παρέχει φανερωτάτην ἀπόδειξιν τῆς σχεδὸν ὅλως ἀπεριορίστου δυνάμεως τῆς τῶν φθόγγων φθορᾶς, ἐπειδὴ αὕτη εἰ καὶ στερεῖται τῆς βοηθείας τῶν συνήθων τῆς συνθέσεως καὶ συγ-

χωνεύσεως φαινομένων, ἀλλ' ὅμως καθ' ὅλοκληρίαν ἡλλοίωσε καὶ κατέστησεν ἀδιαγνώστους αὐτὰς τὰς γυμνάς ῥίζας τῆς γλώσσης. Ἐὰν δ' ἡμεῖς ἐν αὐταῖς ταῖς καθαρῶς ῥιζικαῖς λέξεσι τῶν γλωσσῶν τῆς Σινικῆς, τοῦ Σιάμ καὶ τῆς Βιρμανίας δὲν δυνώμεθα ν' ἀνεύρωμεν ἱκανὰς ἀντιστοιχίας, ἵνα ἐντεῦθεν λάβωμεν ἰσχυρὰν ἀπόδειξιν τῆς συγγενείας αὐτῶν, ἀλλ' ὀφείλωμεν πλὴν τούτων νὰ προσφύγωμεν εἰς τὴν συμφωνοῦσαν μορφολογικὴν κατασκευὴν, εἰς τὸ διαρκῶς μονοσύλλαβον αὐτῶν, πῶς δυνάμεθα ἔτι νὰ ἐλπίζωμεν ὅτι θὰ ἴδωμέν ποτε ἀποδεδειγμένην τὴν συγγένειαν αὐτῶν πρὸς τὰς Μογγολικὰς ἢ Πολυνησιακὰς καὶ καθόλου πρὸς τοιαύτας γλώσσας, αἷς οὐδαμῶς ὁμοιάζουσιν οὐδ' ὥς πρὸς τὴν μορφολογίαν; Καὶ τίς αἰσιόδοξος θέλει ποτὲ θεωρήσει δυνατόν ἐκ τοῦ φοβεροῦ κυκεῶνος τῶν Ἀμερικανικῶν γλωσσῶν, αἵτινες διασχιζόνται εἰς δωδεκάδας ῥιζικῶς διαφορωτάτων ὁμάδων ν' ἀνασκάψῃ παρὰ τὰς δυσκολίας ταύτας τὰ κοινὰ πάσαις στοιχεῖα, ἅσα εἶχον πρὸ τῆς διασπάσεως αὐτῶν;

Ἀλλὰ νῦν δύναται νὰ ἐγερθῇ τὸ ζήτημα, ἂν ἐν τῷ μέλλοντι δὲν θ' ἀναπτυχθῇ ἡ γλωσσικὴ ἐπιστήμη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ δυνηθῇ νὰ καθορίσῃ πολὺ ἀκριβέστερον τὰ γνωρίσματα τῆς τῶν γλωσσῶν συγγενείας. Ἐν τῇ τελειότητι, εἰς ἣν ἀφίκετο ἡ χημεία σήμερον, οὐδὲν σχεδὸν σημαίνει ποσάκις ἀλληλοδιαδόχως στοιχεῖόν τι συνεδέθη καὶ ἀνεμείχθη, ἐπειδὴ δεξιὸς χημικὸς δύναται ἔτι νὰ ἐξεύρῃ αὐτὸ κατόπιν πασῶν τῶν δυνατῶν ἡλλοιώσεων. Ἀλλ' ἐν τῇ γλωσσικῇ τὰ πράγματα ἔχουσιν ὅλως ἄλλως — καὶ διὰ τούτου καὶ μόνου ἐξελέγχεται ἡ ἀνωτέρω ἔνστασις —. Ἐν τῇ γλωσσικῇ δηλονότι δὲν πρόκειται εἰς ἐξήγησιν φυσικὸν καὶ δι' αὐτὸ ἄφθαρτον καὶ ἀναλλοίωτον προϊόν ἢ στοιχεῖον, ἀλλ' ἀπλῶς ἀνθρώπινον ἔργον. Ὁ γλωσσικὸς ἄρα εὐρίσκεται ἐν ἡ θέσει θὰ ᾗτο ὁ χημικὸς, ἂν τυχόν, ὅπως αἱ ῥίζαι ἐν ταῖς γλώσσαις, οὕτω καὶ τὰ πρῶτα καὶ ἀπλᾶ στοιχεῖα ἐνηλλάσσοντο καὶ μετεβάλλοντο ἀδιαλείπτως καὶ ἀμέσως εἰς ἄλληλα καὶ ἂν ἐξηφανίζοντο μὲν ἐνίοτε ἀρχαῖα ἄτομα, ἐνεφανίζοντο δὲ νέα. Ὅταν λ. χ. λέγωμεν ἔτσι, τότε οὐδὲν φαίνεται τοῦ ἀρ-

χαίου οὕτως, ἐξ οὗ ἔχει τὴν ἀρχήν, καὶ οὐδεμία ἀνάλυσις κατὰ τοὺς χημικοὺς, ἀλλ' ἀπλῶς καὶ μόνον ἱστορικαί ἔρευναι διαφωτίζουσιν ἡμᾶς περὶ τῆς σχέσεως τῶν δύο τούτων τύπων οὕτως— ἔτσι. Ἀλλὰ πάλιν μεταξὺ τοῦ Ἑλληνικοῦ φαῦλος καὶ τοῦ Γερμανικοῦ faul ὑπάρχει κατὰ τὸ φαινόμενον πολὺ μείζων ὁμοιότης καὶ δὴ συγγένεια ἢ μεταξὺ τοῦ Ἑλληνικοῦ ὁδοὺς καὶ τοῦ Γερμανικοῦ zahn. Καὶ ὅμως ἡ πρώτη ὁμοιότης εἶναι ἀπλῶς ἀπατηλὴ ὁμοιοχία, ἡ δὲ δευτέρα τοῦναντίον ἀποδείκνυται ὑπὸ τῆς ἱστορίας ὅτι εἶναι ἀληθὴς ταυτότης τῆς καταγωγῆς.

Αἱ μεταμορφώσεις δ' αὐταὶ αἱ ἀδιαλείπτως συμβαίνουσαι ἐν τῷ βίῳ τῆς γλώσσης καὶ μεταμορφοῦσαι τὸν τύπον καὶ τὴν σημασίαν τῶν λέξεων, ἐξετέθησαν ἱκανῶς διεξοδικῶς ἐν τοῖς προηγουμένοις Ἀναγνώσμασιν. Περὶ δὲ τοῦ βαθμοῦ καὶ τῆς ποικιλίας τῶν οὕτως ἐπερχομένων ἀλλοιώσεων οὐδὲν ἀπολύτως δύναται νὰ ὁρισθῇ καθολικῶς, καὶ ἐντεῦθεν ἀπορρέουσιν αἱ δυσκολίαι, πρὸς ἃς ἔχει νὰ παλαίῃ πᾶς ἐτυμολογικὸς συνδυασμός. Ὑπάρχουσι δύο ἐναντία κατ' ἀρχὴν δυνατά, ὑφ' ὧν ὁ ἐτυμολόγος ἀπαύστως πιέζεται καὶ εἰς ἀμφιβολίας ρίπτεται, ἥτοι τοῦτο μὲν εἶναι δυνατόν λέξεις κατὰ τὸ φαινόμενον παντάπασιν ἀλλότριαι ἀλλήλων ν' ἀποδείχθῶσιν ἐν τέλει παραλλαγαὶ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς λέξεως. Οὕτω π. χ. ἐλέχθη ἔπος καὶ ὄσσα ἐκ τῆς αὐτῆς ρίζης, ὁμοίως τίνω τείσω καὶ ποινή, τίς κίς καὶ πόσος κόσος, μέλι καὶ βλίτω, μολεῖν καὶ βλώσκω, μαλακὸς καὶ βλάξ, ἀνὴρ ἀνδρὸς καὶ δροτῆτα καὶ δρώψ = ἄνθρωπος, ὅτου οὕτσα ἴτου ἔτις ἔτσι ἔτσά ἀπὸ τοῦ ἀρχαίου οὕτως, παιδίᾱ καὶ παιᾱ ἀπὸ τοῦ παιδία κττ. Τοῦτο δ' ἀνάγκη προδήλως νὰ μὴ παραβλέπωμεν τὸ σπουδαιότατον τοῦτο, ὅτι δηλ. ἡ προφανὴς ὁμοιότης δύο παραβαλλομένων λέξεων δύναται νὰ εἶναι ὅλως τυχαία καὶ ὅλως ἐξωτερική· διότι πλειστάκις συμβαίνει ὥστε λέξεις παντελῶς διαφόρου ἀρχῆς εἴτε ἐν τῇ αὐτῇ γλώσσῃ εἴτε ἐν διαφόροις συγγενέσιν ἢ καὶ οὐχί, νὰ προσλάβωσι τὸν αὐτὸν ἢ ὅμοιον τύπον, εἰς ὃν ἐνίοτε προσέρχεται καὶ ὁμοιότης τῆς σημασίας ἐπὶ τοσοῦτον προβαίνουσα

ὥστε ἀναγκάζεται τις νὰ ὑπολάβῃ αὐτὰς ἐξ ἀρχῆς συγγενεῖς, εἰ καὶ ὄντως δὲν εἶναι. Εἶδομεν λ.χ. ἀνωτέρω τὸ Ἑλληνικὸν φαῦλος καὶ τὸ Γερμανικὸν *faul*· εἰ καὶ αἱ γλώσσαι αὗται εἶναι συγγενεῖς πρὸς ἀλλήλας, ἀλλ', ὅμως πᾶς ἔμπειρος τῆς ἱστορίας τῶν γλωσσῶν τούτων ἐπίσταται, τὸ ἀρκτικὸν *f* καὶ *f* ἐν ταῖς γλώσσαις ταύταις εἶναι διαφόρου καταγωγῆς, καθ' ὅσον ἐν μὲν τῇ Ἑλληνικῇ προῆλθεν ἐκ τοῦ *ph* (οὕτω μετὰ τοῦ *h* ἀπαγγελλομένου), ἐν δὲ τῇ Γερμανικῇ τούναντίον ἐκ τοῦ *p*· διὰ τοῦτο ἄρα οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ἀξίαν θ' ἀποδώσῃ τις εἰς τὴν τυχαίαν ταύτην σύμπτωσιν, ὅσον καὶ ἂν ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται προφανές. Προφανές ἐπ' ἴσης φαίνεται ὅτι τὸ Γαλλικὸν *feu* καὶ τὸ Γερμανικὸν *feuer* εἶναι ταῦτά, ἀφοῦ καὶ ἡ σημασία εἶναι ἡ αὐτὴ καὶ οἱ φθόγγοι σχεδὸν οἱ αὐτοί. Ἄλλ' ὅμως τὸ μὲν *feu* προῆλθεν ἐκ τοῦ *focus*, τὸ δὲ ἀντιστοιχεῖ τῷ Ἑλλ. *πῦρ* καὶ δὴ εἶναι ὅλως διάφορα ἀλλήλων ὡς πρὸς τὴν ἀρχήν. Ἐν τῇ Ἰνδικῇ γλώσσῃ λέγεται *lōka* καὶ ἐν τῇ Λατινικῇ *locus* καὶ αἱ λέξεις αὗται ἐνομίζοντο ἐπὶ μακρὸν ἀναμφιλέκτως συγγενεῖς ἀρχαιοθὲν, μέχρις οὗ ἀπεδείχθη ὅτι τὸ *locus* προῆλθεν ἐξ ἀρχαιοτέρου *stlokus* καὶ τὸ *lōka* πιθανῶς πρότερον ἐλέγετο *ulōka*. Ἐπειδὴ ἡ Πολυνησιακὴ λέξις *mata* καὶ ἡ νεωτέρα Ἑλληνικὴ *μάτι* σημαίνουν τὸν ὀφθαλμόν, ἡδύνατο ταχυπειθῆς γλωσσοδίφης νὰ παραχθῇ ὥστε νὰ πιστεύσῃ ὅτι αἱ γλώσσαι αὗται εἶναι συγγενεῖς πρὸς ἀλλήλας· ἀλλὰ τὸ *μάτι* προῆλθεν ἐκ τοῦ ὁμμάτιον, ὑποκοριστικοῦ τοῦ ὁμμά, καὶ τοῦτο ἐκ τῆς ρίζης *οπ* τῆς δηλούσης ὁρᾶν, καὶ τὸ *μάτι* ἀπώλεσεν, ὡς δηλοῦται, πάντας ἐκείνους τοὺς φθόγγους ἐν οἷς ἀρχαιοθὲν περιείχετο ἡ σημασία αὐτοῦ καὶ μόνον τυχαίως προσέλαβε τὸν αὐτὸν ἥχον ὃν ἔχει ἡ Πολυνησιακὴ λέξις.

Ὁμοίως δ' εἶναι πλημμελὴς ἡ ὑποτιθεμένη πολλᾶκις ταυτότης τοῦ θεοῦ καὶ *deus* καὶ Ἰνδ. *dēva-s*, ἐπειδὴ τῷ Ἑλληνικῷ θ ἐν ἀρχῇ λέξεως δὲν ἀντιστοιχεῖ Λατ. καὶ Ἰνδ. *d*.

Ταῦτα εἶναι ὀλίγα παραδείγματα ληφθέντα ὡς ἔτυχεν ἐκ τῶν χιλιάδων καὶ μυριάδων πλημμελῶν ἐτυμολογιῶν, ὧν βρίθει πᾶσα ἡ περὶ γλώσσης φιλολογία ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων μέχρι

τῶν καθ' ἡμᾶς, ἐτυμολογιῶν, ἃς πολλάκις μετὰ πάσης δυνατῆς ἀγχινοίας, ματαίως δαπανηθείσης, καὶ μετὰ πολλοῦ ζήλου συν-
σώρευσαν ἐκ τοῦ θησαυροῦ τῶν λέξεων τῶν διαφορωτάτων γλωσ-
σικῶν τύπων. Τὰ ἐν τούτοις ὡς βάσεις ὑποκείμενα αἷτια ἐρμη-
νεύονται κατὰ μέγα μέρος ἐντεῦθεν, ὅτι αἱ φθογγικαὶ καὶ σημασιο-
λογικαὶ ἀναλογίαι δύνανται ν' ἀναφυῶσι καὶ ἀναπτυχθῶσι καὶ
μεταξὺ λέξεων ἱστορικῶς παντάπασι διαφορῶν. Καὶ ἐκ τῆς συγχό-
τητος δὲ τῶν ἀναλογιῶν τούτων γίνεται ἀρκούντως σαφές, πόσον
πολλαχῶς τὸ φαινόμενον τοῦτο συμβαίνει.

Εἶναι δηλ. ὁμολογούμενον γεγονός ὅτι δὲν ὑπάρχουσι δύο γλῶσ-
σαι ἐπὶ τῆς γῆς, ἔστω καὶ παντελῶς διάφοροι τὴν καταγωγὴν, ἐν
αἷς δὲν θὰ ἦτο δυνατόν ν' ἀνευρεθῶσι μία ἢ δύο ὁμόηχοι ἢ ὁμόση-
μοι λέξεις ἢ στοιχεῖα λέξεων, αἵτινες κατὰ τὸ φαινόμενον θὰ ἦσαν
λείψανον ἀρχαιοτάτων χρόνων, οὓς δῆθεν αἱ γλῶσσαι αὗται συνέ-
ζησαν ἀπὸ κοινοῦ, ἀλλ' αἵτινες ὅμως, ἂν τις ἔχη καὶ μικρὰν
πολλάκις γνῶσιν τῆς ἱστορίας, ἀποδείκνυνται, εἴτε βεβαιότατα
εἴτε ἱκανῶς σαφῶς, ὅτι οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ τυχαία σύμπτωσις.
Ἐὰν δέ τις πρὸς τούτοις παραβλέπῃ τοὺς γενικοὺς λόγους, οἵτινες
ἀντιμάχονται πρὸς τὴν συγγένειαν δύο παραβαλλομένων γλωσσῶν
(λ. χ. τὴν τοπικὴν ἢ χρονικὴν ἐμφάνισιν αὐτῶν, τὰς ἄλλας στενο-
τέρας συγγενικὰς σχέσεις ἐκατέρας, διαρκεῖς γραμματικὰς καὶ
λεξιλογικὰς διαφοράς), καὶ ἔπειτα παραδέχεται φωνητικὰς ἐν αὐ-
ταῖς μεταβολάς, ἔστω καὶ τοσαύτας μόνον ὅσαι συμβαίνουσιν
ἀληθῶς ἐν ἄλλαις γλώσσαις, ταῦτα ἀρκοῦσι πληρέστατα, ἵνα
ἐπανεύρῃ μέγαν ἀριθμὸν λέξεων τῆς ἐτέρας γλώσσης ἐν τῇ ἄλλῃ.
Αἱ ἀτοπίαί δ' αἱ προελθοῦσαι ἐκ τοιούτων συγκρίσεων καὶ ἐτυμο-
λογιῶν παρέσχον πολὺν γέλωτα μέχρι τοῦδε, καὶ εἰ καὶ ἡ γλωσ-
σικὴ ὡς πρὸς τοῦτο μεγίστας ἐπετέλεσε προόδους καὶ ὥρισεν ἀρχὰς
καὶ νόμους τοῦ ἐτυμολογεῖν, ἀλλ' ὅμως πάντοτε κατ' ἔτος ἀναφαί-
νονται βιβλία καὶ βιβλίδια πάμπολλα, ἐν οἷς οὐ μόνον παραμε-
λοῦνται αἱ ἀρχαὶ αὗται καθ' ὁλοκληρίαν, ἀλλὰ καί, ὅπερ τὸ χεῖ-

ριστονπάντων, παραλαμβάνεται ἡ μέθοδος καὶ τὸ ὄνομα τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης καὶ ἐφαρμόζεται στρεβλότατα καὶ γελοιότατα.

Ἐν τούτοις ἄρα κεῖται ἡ αἰτία, δι' ἣν ὄντως εἶναι ἀδύνατον ν' ἀποδειχθῇ ὁ λόγος τῶν ἀνθρώπων ἐνιαῖος τὴν ἀρχήν. Ἦτοι τοῦτο μὲν δύνανται αἱ τυχαῖαι ἐκεῖναι ὁμοιότητες καὶ ἰσότητες αἱ δυνάμεναι νὰ παρατηρηθῶσιν ἐν δύο οἰαισδήποτε παραβαλλομέναις γλώσσαις, ν' ἀπαρτίσωσι μέρος τοῦ ὅλου γλωσσικοῦ θησαυροῦ οὐκ εὐκαταφρόνητον· τοῦτο δὲ πάλιν δύνανται αἱ ἱστορικαὶ ἀναλογίαι καὶ συμφωνίαι αἱ ὑπάρχουσαι ἐν δύο γλώσσαις ὁμοίας καταγωγῆς νὰ ἐπισκιασθῶσι καὶ ἀμαυρωθῶσιν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε τὰ ἀντ' αὐτῶν εἰσελθόντα καὶ ἐπικρατήσαντα νεώτερα ν' ἀποδῶσι πολλῶ πολυαριθμότερα. Ἐν ἄλλαις λέξεσι, δύο συγγενεῖς γλώσσαι ἐπὶ μακρὸν χρόνον κεχωρισμένοι, δύνανται κατὰ τὰ ἐξωτερικὰ φαινόμενα νὰ καταστῶσιν ἀλλήλων διαφορώτεραι ἢ δύο παντάπασι ξέναι, ἔχουσαι ὅμως ἀπὸ κοινοῦ ἀριθμόν τινα οὐ μικρὸν κατὰ τὰ φαινόμενα ὁμοίων λέξεων καὶ τύπων. Ὁ κληρονομικὸς δηλ. φυλετικὸς τῶν πρότερον συγγενῶν γλωσσῶν χαρακτήρ ἐπὶ τοσοῦτον ἀλλοιοῦται καὶ ἀφανίζεται, ὥστε τὰ διασπώζόμενα ἔτι ἱχνη τούτου δὲν δύνανται πλέον νὰ διακριθῶσιν ἀπὸ τῶν τυχαίων φαινομένων. Καθ' ἃ ἄρα ἡ ἐπιθεώρησις καὶ ἀποδείξεις τῆς Ἰαπετικῆς τῶν γλωσσῶν συγγενείας κατέστησε δηλὸν (ἐν τῷ 6ῳ Ἀναγνώσματι), ἀπαιτοῦνται ἀναγκαίως ἀποδείξεις οὐχὶ ἐπὶ μεμονωμένων φαινομένων στηριζόμεναι, ἀλλ' ἐπὶ συνόλων, ἐπὶ ὁμάδων, ἐν' ἀποδείξωσι τὴν ὁμοίαν καταγωγὴν δύο γλωσσῶν. Διότι πολλάκις κατὰ τὴν σύγκρισιν τῶν γλωσσῶν χωρεῖ τις μέχρι σημείου τινός, ὅπου ἀποβαίνει ἀδύνατον νὰ κριθῇ, ἂν αἱ ἐπὶ μέρους ὁμοιότητες, περὶ ὧν ὁ λόγος, κατὰγονται ἐκ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς κοινῆς πρώτης γλώσσης, ἢ ἂν στηρίζωνται ἀπλῶς ἐπὶ τύχης. Διὰ ταύτην δ' ἀκριβῶς τὴν αἰτίαν πολλάκις παραβαλλομένων διαφόρων γλωσσικῶν ὁμοιοθινῶν, ἐγκαταλείπουσιν ἡμᾶς τὰ λοιπὰ κριτήρια τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης καθ' ὅλοκληρίαν καὶ ἀποβάλλουσι πᾶσαν ἀποδεικτικὴν δύναμιν. Δύνανται μὲν πιθανῶς ἐν διαφόροις

γλωσσικαῖς ὁμοεθνίαις νὰ εὐρεθῶσι ρίζαι ὅμοιαι κατὰ τὸ ἐξωτερικόν, ἀλλὰ θὰ ἦτο παντελῶς ἄτοπον νὰ θέλῃ τις νὰ συμπεραίνῃ ἐντεῦθεν συγγένειαν τῶν ὁμοφυλιῶν τούτων. Πρὸς δὲ τούτοις ἐν πᾶσιν, ἃ περὶ τῆς φύσεως τῶν ἀρχαιοτάτων ριζῶν ἐπιστάμεθα, οὐδὲν κεῖται σαφὲς γνώρισμα καὶ κριτήριον, ἵνα στηριζόμενοι ἐπ' αὐτοῦ ὑπολάβωμεν ἀδύνατον εἶναι δύναται καὶ τυχαῖαι τινες ἐν αὐταῖς ὁμοιότητες. "Ὅλως τούναντίον, ἦτοι, ἂν τις ἀναλογίζηται, πόσον πτωχὸν τὸ φθογγικὸν σύστημα, πόσον περιωρισμένος ὁ κύκλος τῶν ἰδεῶν, πόσον ἄοριστοι καὶ σαλεύουσαι αἱ τῶν λέξεων σημασίαι κατ' ἀνάγκην ἔμελλον νὰ εἶναι ἐν τῇ τῶν ριζῶν περιόδῳ, τότε ὀφείλει νὰ ἐκπλήττηται ἔτι ὀλιγώτερον διὰ τὴν ἐμφάνισιν ὅλως τυχαίων ὁμοιοτήτων ἐν ταῖς ρίζαις ξένων ὅλως ἀπ' ἀλλήλων γλωσσῶν ἢ διὰ τὴν ἐμφάνισιν πλήρων καὶ τελείων ὁμοίων λέξεων ἐν αὐταῖς.

Οὗτοι εἶναι οἱ λόγοι, δι' οὓς κατὰ τὴν σύγκρισιν τῶν ριζῶν δὲν δυνάμεθα οὐδ' ἐν ταῖς εὐνοϊκωτάταις περιστάσεσιν νὰ ἐλπίζωμεν ἐπαρκῆ πορίσματα καὶ νὰ περιμένωμεν, ὅτι θὰ ἴδωμεν αὐτὰ διήκοντα ἐπιτυχῶς διὰ πασῶν τῶν γλωσσικῶν ὁμοεθνιῶν. Καὶ ὑπάρχουσι μὲν ἀληθῶς οὐκ ὀλίγοι γλωσσοδίφαι, ἐν οἷς καὶ αὐθενταὶ πρῶτης τάξεως, οἵτινες τὰς μέχρι τοῦδε ἀποδειχθείσας ὁμοιότητας μεταξὺ τῶν Ἰαπετικῶν καὶ Σημιτικῶν ριζῶν ὑπολαμβάνουσιν ἰκανὴν βάσιν, ἵνα ἐπ' αὐτῆς στηριζόμενοι θεωρήσωσι τὴν Ἰαπετικὴν καὶ Σημιτικὴν γλωσσικὴν συγγένειαν ὡς βέβαιον γεγονός. Ἀλλὰ πολλῶν πλείονες γλωσσικοὶ κρίνουσι τὰς λεγομένας ἀποδείξεις ἐκείνας παντάπασιν ἀνεπαρκεῖς. Ἐπειράθην δ' ἀνωτέρω (ἐν τῷ 9ῳ Ἀναγνώσματι) νὰ δείξω ὅτι ἡ κυρία αἰτία εἰς ἴδρυσιν καὶ διατήρησιν τῆς παραδοχῆς ταύτης δὲν κεῖται ἐν παρατηρήσεσιν ἐπ' αὐτῶν τῶν γλωσσῶν, ἀλλ' ἐν φιλοσοφικαῖς περὶ τῆς ἱστορίας θεωρίαις. Δύνανται δ' αὖται διὰ τῆς ἰδρύσεως νέων, ἐμβριθέστερων ἐρευνῶν οὕτως εὐκόλως ν' ἀνατραπῶσιν ὅσον καὶ νὰ βεβαιωθῶσιν. Ἀλλ' ὡς πρὸς τὸ προκείμενον ζήτημα οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον σημαίνει εἴτε τις παραδέχεται, εἴτε ἀποκρούει εἰδικῶς τὴν συγγέ-

νειαν τῆς Ἰαπετικῆς πρὸς τὴν Σημιτικὴν ὁμοειδίαν ἢ τὴν τῆς Σινικῆς πρὸς τὴν Πολυνησιακὴν. Διότι πάντοτε καὶ μετὰ τὴν παραδοχὴν ταύτην θὰ ἔμενεν ἀδύνατον εἰς τὴν γλωσσικὴν ἐπιστήμην νὰ ἐπεκτείνῃ, δι' ὧν ἔχει νῦν μέσων, τὴν ὁμοίαν παραδοχὴν καὶ ἐπὶ τὰς λοιπὰς γλωσσικὰς ὁμοειδίας.

Τὸ πόρισμα ἄρα, ὃ δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς ἀναμφισβήτητον καὶ ἐπιβαλλόμενον, θὰ ἡδύνατο νὰ διατυπωθῇ ὡδὲ πω: Ἄν ἐξ ἀρχῆς ὑπῆρχον διαφοροὶ φυλαὶ ἀνθρώπων, δὲν θὰ ἦτο ἀνάγκη νὰ διαφέρωσιν ἀλλήλων αἱ γλῶσσαι αὐτῶν περισσότερον ἢ νῦν· ἂν δὲ τοῦναντίον πάντες οἱ ἄνθρωποι κατὰγονται ἐξ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ζεύγους, αἱ γλῶσσαι αὐτῶν οὐδαμῶς ὀφείλουσι νὰ εἶναι ὁμοιότεραι πρὸς ἀλλήλας ἢ ὅσον ἐπ' ἀληθείας εἶναι. Ἐκ τῆς γλώσσης ἄρα οὔτε ἡ πολλαπλότης τῶν ἀνθρωπίνων φυλῶν ἀποδείκνυται ἐξ ἀρχῆς ὑπάρχουσα οὔτε ἡ ἀναγωγὴ τῶν φυλῶν τούτων εἰς μίαν καὶ μόνην πρώτην, εἰς ἓν ζεῦγος ἀνθρώπων, εἶναι δυνατὴ.

ΑΝΑΓΝΩΣΜΑ ΔΩΔΕΚΑΤΟΝ

Ἡ ἀρχὴ τῆς γλώσσης. — Τίνα μορφήν λαμβάνει ἡδὴ τὸ πρόβλημα τοῦτο. — Ὑπό τίνα ἔννοιαν εἶναι ἡ γλῶσσα θείας ἀρχῆς καὶ γενέσεως. — Ὁ πρῶτος, ὁ ἄμεσος λόγος τῆς γενέσεως αὐτῆς εἶναι ἡ τάσις τῆς ἀνακοινώσεως. — Λέγειν καὶ διανοεῖσθαι δὲν εἶναι ταῦτόν — Ὑπάρχει καὶ διανοεῖσθαι ἄνευ γλώσσης. — Διαφορὰ τῆς πνευματικῆς ἐνεργείας ἐν τοῖς ἀνθρώποις, καὶ ἐν τοῖς ζῴοις κατωτέρας τάξεως. — Ἡ γλῶσσα εἶναι τὸ πόρισμα καὶ τὸ μέσον τοῦ ἀναλυτικῶς διανοεῖσθαι, προάγει τὸ ἀκριδέστερον διανοεῖσθαι. — Ἡ φωνὴ ὡς ὄργανον τῆς ἐκφράσεως τῶν διανοημάτων. — Αἱ ἀρχαιόταται ὀνομασίαι ἀναφέρονται εἰς ἐνεργείας καὶ ἰδιότητας. — Ἡ θεωρία τοῦ βίου-βίου, τοῦ ἀχ-αχ καὶ τοῦ ντίν-ντίν. — Ἡ ἀληθὴς πηγὴ τῆς ἀρχαιότατης γλωσσικῆς δημιουργίας κεῖται ἐν τῇ ὀνομα-τυποίᾳ. — Διάφοροι τύποι ἐμφανίσεως καὶ ὅρια αὐτῆς — Τὰ ἔγγραφα αὐτῆς κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξηφανίσθησαν. — Τὰ ὑπολειπόμενα εἰσι σκοτεινὰ τοῦ ὅλου προβλήματος.

Ἐν τοῖς τελευταίοις Ἀναγνώσμασιν ἐξητήσαμεν κατὰ πρῶτον γὰ ἐκλέξωμεν καὶ ἐξετάσωμεν σημεῖα τίνα, ἅτινα ἐνεφανίσθησαν ἡμῖν εἰς ἐξέτασιν εὐθύς μετὰ τὴν ἐπιθεώρησιν τῶν κυρίων τύπων τοῦ γλωσσικοῦ διακόσμου. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν ἡσυχολήθημεν περὶ τὰς διαφόρους ἀποπείρας τὰς γενομένας ὑπὸ πολλῶν, ἵνα διαιρέσωσι καὶ κατατάξωσι τὰς γλώσσας κατὰ τὸν μορφολογικὸν χαρακτήρα ἢ κατὰ τὴν φυσικὴν τάξιν αὐτῶν, καὶ ὑπεβάλομεν τὰ χαρακτηριστικὰ σημεῖα, ἐφ' ὧν αἱ διαιρέσεις αὗται ἐστηρίζοντο, βραχείᾳ ἐπιθεωρήσει καὶ ἀμοιβαίᾳ παρεξετάσει, ἥτις ὠδήγησεν ἡμᾶς ἐπὶ τὸ πόρισμα, ὅτι ἡ προτιμοτάτη πασῶν τῶν ταξινομήσεων εἶναι ἡ γενεαλογικὴ, τ'. εἰ. ἡ κατατάσσουσα τὰς γλώσσας κατὰ τὴν ἱστορικὴν συγγένειαν αὐτῶν. Ἐπειτα μετέβημεν ἐντεῦθεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς σχέσεως τῆς γλωσσικῆς πρὸς τὴν ἐθνολογίαν ἢ τῆς ἱστορίας τῶν φυλῶν καθόλου. Παρατηρήσαμεν δ' ὅτι μεταξύ τῆς σπουδῆς τῶν γλωσσικῶν καὶ τῶν φυσικῶν γνωρισμάτων τῶν χαρακτηριστίζοντων τὴν συγγένειαν τῶν ἐθνῶν οὐδεὶς λόγος, ἵνα ἐπικρατῇ ἕρις καὶ ζήλοτυπία, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπαινετὴ ἀμιλλα καὶ ἀμοιβαία βοήθεια· ὅτι οὐδετέρᾳ τῶν ἐπιστημονικῶν τούτων μεθόδων

δύναται νὰ στερηθῇ τῆς ἐτέρας καὶ ὅτι ἀμφότεραι ὀφείλουσιν ἀδιδίπλωτος νὰ ἔχωσι πρὸ ὀφθαλμῶν τὰς ἀρχαιολογικὰς καὶ ἱστορικὰς ἐρεῦνας καὶ νὰ ἐπικαλῶνται τὴν βοήθειαν αὐτῶν. Οὕτω πολὺπλοκὸν καὶ αἰνιγματῶδες εἶναι τὸ πρόβλημα τὸ ἐμφανιζόμενον πρὸ ἡμῶν κατὰ τὰς ἐρεῦνας περὶ τῆς πρώτης ἀρχῆς τῆς ἱστορίας, περὶ τῆς γενέσεως καὶ τῶν ἐν ἀρχῇ σχέσεων τῶν ἀνθρωπίνων φυλῶν, ὥστε καὶ αἱ ὀξυνούσονται εἰκασίαι, ἃς δυνάμεθα νὰ προτείνωμεν στηριζόμενοι ἐπὶ τοσοῦτον ἐπιμελῶς καὶ πανταχόθεν συνειλεγμένου ὕλικου, ἴσως οὐδέποτε θὰ δυνηθῶσι ν' ἀγάγωσιν ἡμᾶς εἰς τελικὴν λύσιν αὐτοῦ. Διότι ἐπὶ μικρὰν μόνον ἔκτασιν εἶναι ἡ ἱστορία καὶ ἡ παράδοσις οἱ ἀσφαλέστατοι ὁδηγοὶ ἡμῶν· ὀλίγον δ' ἔτι περαιτέρω, εἰ καὶ διὰ βημάτων ταλαντευομένων καὶ ἀβεβαίων, ἄγει ἡμᾶς ἡ γλωσσικὴ ἐπιστήμη· ἡ δὲ φυσικὴ ἱστορία ἐπαγγέλλεται ἡμῖν ἀπόψεις εἰς ἔτι παλαιότερους χρόνους, ἀγνοῶν κατὰ πόσον εὐρυτέρας καὶ μᾶλλον ἀπομεμαχρυσμένας. Καὶ ἐπειδὴ προκειμένου περὶ ἐρευνῶν οὕτω περιπλόκων, ἀπαραίτητον πρὸ πάντων εἶναι νὰ ἔχωμεν τελείως σαφῇ καὶ καθαρὰν ἔννοιαν περὶ τῆς φύσεως καὶ τῆς σπουδαιότητος τοῦ ὕλικου, οὗτινος ποιούμεθα χρῆσιν εἰς τὰς ἀποδείξεις ἡμῶν, ἡγεύμεθα τὸ ζήτημα, ἂν ἡ γλωσσικὴ ἐπιστήμη εἶναι καθόλου ἱκανή, προκειμένου περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐξ ἑνὸς ζεύγους ἢ ἐκ πλειόνων, νὰ κρίνῃ τοῦτο. Καὶ ἐγένετο χρεῖα ν' ἀρνηθῶμεν αὐτό. Διότι αἱ πρῶται ἀρχαὶ τῆς τῶν γλωσσῶν δημιουργίας ἐπεσκιάσθησαν, καὶ τοῦλάχιστον ἐν μέρει τινὶ τῶν μέχρι τοῦδε ἀποδειχθεῖσων γλωσσικῶν ὁμοειθιῶν, οὕτω σφόδρα δι' ὀφειγεσετέρων ἀναπτύξεων ἐκαλύφθησαν, ὥστε δὲν δύνανται οὐδὲ κατὰ προσέγγισιν ν' ἀναγνωρισθῶσιν. Καὶ αἱ μέχρι τοῦδε δ' ἀνακαλυφθεῖσαι ἢ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἀνακαλυφθησόμεναι ἐν ταῖς ῥίζαις ἀντιστοιχίαι μετὰ τῶν εἰς διαφόρους γλώσσας διηρημένων ἐν τῷ παρόντι ὁμοειθιῶν δύνανται οὕτω πιθανῶς νὰ θεωρηθῶσιν ὡς προϊόντα τύχης, ὥστε θὰ ἦτο τοῦλάχιστον παρακεκινδυνευμένον νὰ παράγωμεν αὐτὰς ἐκ τινος ὑποτιθεμένης κοινῆς πρώτης γλώσσης. Οὕτω κατελήξαμεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι εἶναι ἀληθὲς τοῦτο

μὲν ὅτι πᾶσαι αἱ ὑπάρχουσαι γλωσσικαὶ διαφοραὶ ἡδύναντο κατὰ μικρὸν ν' ἀναπτυχθῶσι, διὰ συνεχοῦς καὶ ἀδιαλείπτου ἐπιδόσεως τῶν διαφορῶν, ἔκ τινος πρωτογενοῦς ἔτι καὶ ἀνεξελίκτου διαλέκτου πρώτης τινὸς φυλῆς ἢ ὁμοφυλίας, τοῦτο δ' ὅτι ἀποδλέποντες εἰς τοῦτο, ὅτι ἡ φύσις τοῦ ἀνθρώπου παρὰ πάσας τὰς χρονικὰς καὶ τοπικὰς διαφορὰς πάντοτε κατ' οὐσίαν εἶναι καὶ μένει αἰετὶ μία καὶ ἡ αὕτη, δὲν θὰ ἐδικαιούμεθα νὰ περιμένωμεν διαφορὰς ἐν ταῖς γλωσσαῖς μείζοντας τῶν ὑπαρχουσῶν οὐδ' ἂν δωδεκάς ὅλη ἢ καὶ πλείονες ἔτι φυλαὶ εἶχον ἐκάστη τὸν ἴδιον αὐτῆς Ἀδάμ καὶ τὴν ἰδίαν Εὐάν.

Ἐὰν δ' ἐκ τῆς φυσιοδιφίας μέλλῃ ποτὲ νὰ ἐπιχυθῇ ἐπαρκὲς φῶς ἐπὶ τὸ πολύκροτον τοῦτο ζήτημα, ἐῷμεν ἀνεξέταστον· ἐν τῷ παρόντι βλέπομεν μόνον ὅτι οἱ ὀνομαστότατοι ἐργάται αὐτῆς ἀγωνίζονται νὰ καταστήσωσι πιθανὸν καὶ ἀποδεκτὸν τὸ μεταβλητὸν τοῦ εἶδους καὶ τοῦτο ἐν οὕτως εὐρεῖ μέτρῳ, ὥστε οὐδεμίαν δυσκολίαν θὰ παρειχεν ἔτι, ἂν παριστῶμεν πάσας τὰς ἀνθρωπίνας φυλάς ὡς παραλλαγὰς τοῦ αὐτοῦ ἀρχαίου τύπου· ἀλλὰ ῥητέον ὅτι καὶ μετὰ τοῦτο, ὅπως καὶ πρὶν, πάντοτε θὰ ὑπελείπετο τὸ δυνατόν ὅτι αὗται ἐγένοντο ἀνεξαρτήτως ἀλλήλων. Καὶ εἶναι μὲν πιθανὸν νὰ προβῶμεν ποτε ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ δυνώμεθα νὰ ὀρίσωμεν, ἂν ὑπὲρ ταύτης ἢ ὑπὲρ ἐκείνης τῆς γνώμης συνηγορῶσι σοβαρώτεροι λόγοι. Κατ' εὐτυχίαν δ' ὅμως τὸ ὅλον ζήτημα τοῦτο δὲν ἔχει πολλὴν πρακτικὴν σημασίαν. Δὲν κεῖται δηλ. ἐν τῇ συγγενείᾳ τῆς σαρκὸς ἀλλ' ἐν τῇ ὁμοιότητι τῆς φύσεως καὶ τοῦ προσορισμοῦ τὸ ὅτι πάντες οἱ ἄνθρωποι αἰσθάνονται ἢ ὥφειλον νὰ αἰσθάνωνται ἑαυτοὺς ὡς ἀδελφοὺς καὶ ὑποχρέους εἰς ἀμοιβαίαν βοήθειαν. Ἐὰν δ' ὑπάρχωσιν ἄνθρωποι μὴ αἰσχυρόμενοι νὰ δικαιολογῶσιν ὃν ἐπὶ ὅλης φυλῆς ἐπιβάλλουσι ζυγὸν δουλείας διατεινόμενοι, ὅτι κατὰγονται ἐξ ἄλλων προγόνων, οὗτοι διαπράττουσι διὰ τῶν λόγων τούτων ἐπ' ἴσης ἀνέκφραστον ἀτιμίαν, ὅπως καὶ ἐκεῖνοι ὅσοι θέλουσι νὰ περιβάλλωσι τὴν ἐνέργειαν αὐτῶν διὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ τῆς ἀγιότητος, παριστῶντες αὐτὴν ὡς τὴν πλήρωσιν τῆς ἀρᾶς, ἣν οἰνοβαρὴς πα-

τριάρχης λέγεται ὅτι ἐξήνεγκέ ποτε κατὰ τινος τῶν ἀπογόνων αὐτοῦ. Εἶναι δ' ἐπ' ἱσῆς ἀποτρόπαιον, ἂν τὴν ἐπιστήμην ἢ τὴν θρησκείαν βλέπωμεν παραλαμβανομένην ἵνα χρησιμεύῃ συστηματικῶς εἰς διαστροφήν τῶν πρὸς τὸν πλησίον ἡμῶν καθηκόντων¹.

Ἄλλ' ἐὰν κατὰ ταῦτα, προκειμένου περὶ τῆς πρώτης ἀρχῆς καὶ γενέσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἡ γλωσσικὴ ὀφείλῃ νὰ τηρῇ φρόνιμον σιγὴν, τί δύναται νὰ διδάξῃ περὶ τῆς ἀρχῆς αὐτῆς ταύτης τῆς γλώσσης; Εἰς τοῦτο τὸ ζήτημα ἐπανειλημμένως μέχρι τοῦδε ἤχθημεν, ἀλλ' ἀπεφύγομεν μέχρι τοῦδε ἐπιμελῶς νὰ διαλάβωμεν περὶ αὐτοῦ κατὰ διέξοδον· διότι ἀληθῶς εἰπεῖν δὲν ἔκειτο ἐν τῇ ὁδῷ ἡμῶν.

Θηρεύοντες δηλ. νὰ εὕρωμεν ἐπιτυχῇ ἀπόκρισιν εἰς τὸ κύριον ἡμῶν ἐρώτημα «Διατί ἡμεῖς ἀληθῶς οὕτως ὁμιλοῦμεν ὅπως ὁμιλοῦμεν;» ὑπεβάλομεν τὰ ἱστορικῶς παραδεδομένα ἡμῖν γλωσσικὰ φαινόμενα ἀκριβεῖ ἐρεῦνῃ καὶ κριτικῇ βασάνῳ καὶ ἐνταῦθα κατελήξαμεν εἰς στοιχειώδη τινὰ φθόγγων συμπλέγματα, ἅτινα ὠνομάσαμεν ῥίζας καὶ ἀνεγνωρίσαμεν ὠρισμένως ὡς τὰ σπέρματα, ἐξ ὧν ὠρμήθη πᾶσα ἡ ἐξέλιξις τῆς γλώσσης, ἀλλ' ἅτινα δὲν δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς τὰς ἀπολύτως ἀρχαιοτάτας ἐκφράσεις τοῦ λαλοῦντος ἀνθρώπου. Τοιαῦται ἄρα ὑπῆρξαν αἱ ἱστορικαὶ ἀρχαὶ τῆς γλώσσης, πέραν τῶν ὁποίων οὐδεμία ἱστορικὴ ἐρευνα δύναται νὰ προβῇ καὶ χωρὴς εἰς ἔτι ἀρχαιοτέρους χρόνους. Τὸ ζήτημα δὲ περὶ τοῦ τίνες ἄρα γε ἦσαν ἀληθῶς αἱ ἀρχαιοτάται λέξεις καὶ πῶς ἐπλάσθησαν, ἂν εἶναι καθόλου δυνατόν νὰ λυθῇ, θὰ λυθῇ δι' ὅλως ἄλλης ὁδοῦ, ἥτοι διὰ γενικωτέρας θεωρίας καὶ διὰ τῶν κατ' ἀναλογίαν συμπερασμάτων, διὰ παρατηρήσεων περὶ τῶν φαινομένων ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐν τῷ βίῳ τῆς γλώσσης, ἅτινα ὀφείλουσι νὰ ὑποστηρίξωσιν ἀλλήλα καὶ ἐκ παραλλήλου νὰ

¹) Ὁ συγγραφεὺς ἐννοεῖ διὰ τούτων τὸν θεσμόν τῆς δουλείας τῶν Μαύρων. ἦτις νῦν ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ εὐτυχῶς ἐξέλιπεν, πρότερον δ' ὅμως ὑπὸ τῶν ὑποστηρίζοντων αὐτὴν τοῦ τῆς ἡ υπεράσπισις αὐτῆς τὸ μὲν εἰς τὴν δῆθεν διάφορον καταγωγὴν τῶν Μαύρων τούτων, τὸ δὲ εἰς τὴν γνωστὴν ἀρὰν τοῦ Νῶε J.

ἐξετάζονται. Τὸ ζήτημα ἄρα τοῦτο ἀνήκει οὐχὶ τοσοῦτον τῇ ιστορικῇ γλωσσικῇ ἐπιστήμῃ ἀλλὰ μᾶλλον τῇ φιλοσοφίᾳ τῆς γλώσσης, καθ' ὅσον αὕτη ἀπαρτίζει κλάδον τῆς ἀνθρωπολογίας. Ἄλλ' ὅμως παρὰ πάντα ταῦτα εἶναι τοσοῦτο διαφέρον καὶ αἱ ἱστορικαὶ ἡμῶν ἔρευναι παρέσχον ἡμῖν τὸ πρὸς ἀπόδειξιν ἀναγκαῖον ὑλικὸν οὕτω πλήρες, ὥστε ἀναγκαίως ἔχει νὰ ἐξετάσωμεν καὶ ἡμεῖς τὸ πολυθρύλητον τοῦτο ζήτημα. Καὶ δύναται μὲν ἀληθῶς νὰ συμβῇ, ὥστε νὰ μὴ δυνηθῶμεν νὰ ἔλθωμεν εἰς ἀπόκρισιν ὠρισμένως καὶ ἀκριβῶς διατετυπωμένην καὶ ἀποδεικτικὴν, ἀλλ' ὅμως φρονῶ, ὅτι δὲν θὰ εἶναι ὑπερβαλλόντως τολμηρὸν νὰ ἐλπίζωμεν, ὅτι τὸ ὑποθετικὸν καὶ ἀβέβαιον θέλει περιορισθῇ ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ δύνῃται νὰ θεωρηθῇ τὸ ζήτημα κατὰ τὰ κυριώτατα ὡς λελυμένον ἤδη.

Πρὸ παντὸς φρονῶ ὅτι δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, ὅτι μετὰ τὰ λεχθέντα καὶ ἀποδειχθέντα περὶ τῆς ἱστορικῆς ἐξελιξέως τῆς γλώσσης τὸ ζήτημα τοῦτο προσέλαβεν ὅψιν κατὰ πολὺ ἀπλουστέραν καὶ τὸ μυστηριῶδες σκότος, ἐν ᾧ ἐφαίνετο κεκαλυμμένη ἡ ἀρχὴ καὶ γένεσις τῆς γλώσσης, τοῦλάχιστον ἐπαισθητῶς ἡραιώθη. Διότι, ἂν τυχόν μὴ προέκειντο ἡμῖν ἔχνη παλαιότερας καὶ ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν νῦν ἀρχαϊκωτέρας φάσεως τῶν γλωσσῶν, ἀλλ' ἐκ πρώτης ἀρχῆς ἐνεφανίζετο ἡ γλῶσσα ὡς ἑτοιμόν τι ὄλον, ἔχουσα ἰδιαίτερα σημεῖα εἰς παράστασιν παντοειδῶν πραγμάτων, ἰδιοτήτων, ἐνεργειῶν καὶ ἀφηρημένων ἐννοιῶν, μηχανισμὸν ἐκτενέστατον περιλαμβάνοντα πᾶσαν ἔκφρασιν σχέσεως καὶ σημασίας, τότε θὰ ἦτο λίαν φυσικόν, ἂν ἀπειχόμεθα ἐκ τῶν προτέρων, ὡς ὅλως ἀπέλπιδος, πάσης ἀποπειρας, ἵνα εὕρωμεν τὴν ἀρχὴν αὐτῆς, καὶ ἂν ὠμολογοῦμεν ὅτι ἡ γλῶσσα διὰ μόνου τοῦ θαύματος ἠδυνήθη νὰ γενηθῇ καὶ μόνον δι' ὑπερφυσικοῦ τρόπου ἐγένετο κτῆμα τοῦ ἀνθρώπου. Ἄλλ' ἡμεῖς, ὡς γνωστόν, παρετηρήσαμεν ἤδη, ὅτι ἀκριβῶς αἱ ἀρχαιόταται πασῶν γλῶσσαι ἤλθον εἰς τὴν διαμόρφωσιν καὶ τελείωσιν αὐτῶν μόνον κατὰ μικρὸν καὶ διὰ τῆς ἐνεργείας τοιούτων δυνάμεων, ὅποῃαι καὶ σήμερον ἔτι ἀπαντῶσιν ἡμῖν ἐν πάσῃ ζώσῃ καὶ λαλουμένη γλώσσῃ. Ἐπ' ἴσης δ' ἐμάθομεν, πῶς ἅπας ὁ πλοῦτος οὗτος

ἀνεπτύχθη καὶ ἡϋξήθη ἐκ τῆς ἐν ἀρχῇ πενίας βῆμα πρὸς βῆμα καὶ ὅτι τὰ κυρίως σπέρματα τῆς γλώσσης συνίστανται ἐκ μικροῦ ἀριθμοῦ γυμνῶν ριζῶν, σημαινουσῶν ὀλίγας τινὰς ἀντιλήψεις τῶν αἰσθήσεων καὶ ἰδιαιτέρως προσπίπτοντα ταῖς αἰσθήσεσι φαινόμενα, ἀναφερόμενα τὸ μὲν εἰς ἡμᾶς αὐτούς, τὸ δὲ εἰς τοὺς πλησίον, τὸ δὲ καὶ εἰς τὴν περιβάλλουσαν φύσιν.

Νυν δ' ὑπολείπεται ἡμῖν τὸ σχετικῶς εὐκολον ἔργον, νὰ βεβαιωθῶμεν κατὰ τίνα τρόπον οἱ ἄνθρωποι προσέλαβον καὶ κατέστησαν ἴδιον κτῆμα τὰς πενιχρὰς ταύτας ἀρχὰς τοῦ λόγου.

Οὕτω νυν γεννᾶται κατὰ πρῶτον προφανῶς τὸ ζήτημα, μὴ αὐτὰ ταῦτα ἀκριβῶς τὰ χαρίσματα τῆς διανοίας καὶ φαντασίας τοῦ ἀνθρώπου, ἅτινα ἐκ τῆς ψιλῆς ἐξ ἀπλῶν ριζῶν συγκειμένης γλώσσης ἀνήγειραν τὸν θαυμάσιον πλοῦτον τοῦ διακόσμου τῶν κλιτῶν γλωσσῶν, ἦσαν καθ' ἑαυτὰ ἤδη ἐπαρκῆ καὶ δυνατὰ νὰ πλάσωσι τὸν μικρὸν καὶ περιορισμένον λεξιλογικὸν θησαυρὸν τῶν ἀρχηγενῶν ἐκείνων χρόνων. Ὑπάρχουσιν ἀληθῶς οἱ σφόδρα ἰσχυρογνῶμόνως ἐπιμένοντες ἐν τούτῳ, ὅπερ νοοῦσιν ἱκανῶς αὐθαιρέτως ὑπὸ τὸ ὄνομα « τῆς θείας ἀρχῆς τῆς γλώσσης » καὶ οὐδαμῶς ἀσεβῆ εἰς τὸν Θεὸν παραδοχὴν ὑπολαμβάνοντες τὸ ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸς ἐπενόησε ρίζας καὶ λέξεις καὶ ταύτας μετεβίβασεν ἔπειτα εἰς τοὺς πρῶτους ἀνθρώπους ὡς ἑτοιμον δῶρον διὰ τινος οἰουδήποτε ὑπερφυσικοῦ τρόπου. Ἀλλὰ θὰ ἐπεθύμουν νὰ ἐρωτήσω τοὺς ὑπαδούς τῆς διδασκαλίας ταύτης ἂν πράγματι δύνηται νὰ λεχθῇ σοβαρῶς ἡ γλῶσσα θεῖον δῶρον ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην, καὶ ἂν μὴ μᾶλλον ἡ ἐνέργεια τῆς θείας προνοίας κατὰ τὴν γλωσσικὴν δημιουργίαν ἐπ' ἴσης προφανῶς ὀφείλῃ ν' ἀναγνωρισθῇ καὶ ταπεινῶς λατρευθῇ, καὶ ἂν τις ἔτι ὁμολογῇ, ὅτι αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος λαβὼν παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν ἀνάγκην τῆς γλώσσης καὶ τὴν ἱκανότητα εἰς δημιουργίαν αὐτῆς, ἔπλασεν αὐτὴν διὰ τῆς πλήρους καὶ συνειδητῆς ἀναπτύξεως τῶν ἐν αὐτῇ ἐγκειμένων δυνάμεων. Διότι ὁ λόγος, τὸ ἐν ἄνθρωπῳ λέγειν ἀποτελεῖ διακριτικὸν γνώρισμα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καθολικὸν ἅμα καὶ χαρακτηριστικόν. Οὐδεμία δὲ φυλὴ, ὅσον ἀγρία, ἀμαθὴς

καὶ ἀφυῆς καὶ ἂν εἶναι, στερεῖται τοῦ λόγου· ἀλλὰ καὶ πάλιν οὐδὲν γένος ζώων, οὐδὲ τὸ εὐφυστάτον, δύναται νὰ ὁμιλήσῃ. Καὶ δὲν ἀποδείκνυται τοιοῦτοτρόπως μετ' ἀναντιλέκτου βεβαιότητος, ὅτι οὕτως ἀκριβῶς ἔκειτο ἐν τῷ σχεδίῳ τῆς δημιουργίας τὸ ὅτι ὠφείλομεν νὰ ὁμιλῶμεν ὅπως καὶ ὅτι ὠφείλομεν νὰ ἀναπνέωμεν, νὰ βαδίζωμεν, ἐσθίωμεν καὶ πίνωμεν; Περὶ μόνοι δὲ τούτου δύναται ν' ἀπορῇται, ἂν ἤλθομεν ἐπὶ τὸ λέγειν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καθ' ὃν ἡρξάμεθα ν' ἀναπνέωμεν, τ'. εἰ. ἂν μὴ μετέσχε τοῦ ἔργου τούτου ἡ ἐνέργεια τῆς ἡμετέρας θελήσεως, ἢ ἂν ἤλθομεν ἐπὶ τὸ λέγειν ὅπως ἐπὶ τὸ ἐνδύεσθαι καὶ κατοικεῖν, τ'. εἰ. ἀναπτύσσοντες σκοπίμως τὰ φυσικὰ ἡμῶν χαρίσματα καὶ μεταχειριζόμενοι τὰς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δοθείσας ἡμῖν δυνάμεις εἰς ἐκπλήρωσιν τῶν ὑπὸ τοῦ Πλάστου ἐμφυτευθεισῶν ἡμῖν τάσεων.

"Ὅτι δ' ὄντως ἡ τελευταία γνώμη παρέχει καθ' ὁλοκληρίαν ἐπαρκῆ ἐρμηνείαν τῆς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ὑπαρχούσης δυνάμεως τοῦ λόγου, οὐδεμιᾷ δύναται νὰ ὑπέκειται εὐλόγῳ ἀμφιβολίᾳ. Διότι καθ' ἅπαντας τοὺς ιστορικοὺς χρόνους ἡ γλῶσσα ἐμφανίζεται ὡς ἐλευθερά ἰδιοκτησία τῶν ἀνθρώπων, οὔτινες χιλιότροπως ἀλλοιοῦσι, πλουτίζουν καὶ μεταπλάττουσιν αὐτὴν κατὰ λόγον τῶν ποικίλων ἀπαιτήσεων, ἃς ἐπὶ τῆς γλώσσης ἔχει ἡ ἐκάστοτε ποικιλία τῶν γνώσεων καὶ ἐμπειριῶν. Τοῦλάχιστον τὰ δέκα καὶ ἐννέα εἰκοστὰ τῶν ἐν χρήσει παρ' ἡμῖν λέξεων εἶναι ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην ἔργον ἡμέτερον· λοιπὸν διατὶ ἄρα ἔμελλε νὰ ἔχῃ ἄλλως τὸ ὑπολειπόμενον εἰκοστόν; Εἶναι δ' ὅλως παιδικὸν ὡς πρὸς φιλόσοφον, εἰς πρὸς ἐρμηνείαν τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν βίον τῆς γλώσσης μηδὲν ἄλλο δύνηται νὰ προσαγάγῃ ἐπιχείρημα ἢ τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ἡ θεία αὕτη ἐπέμβασις εἰς τὴν ἀρχαιοτάτην φάσιν τῆς γλώσσης ἐγένετο κατὰ ἰδιαιτέρον καὶ θαυμαστὸν ὅλως τρόπον. Καὶ ἄκων δ' ἀναμνηνέσκειται τις τῆς εὐφυοῦς ἐκείνης πληροφορίας, ἣν ἔδωκε μικρά τις κόρη ἐρωτηθεῖσα τίς ἔπλασεν αὐτήν· ἡ ἀπόκρισις αὐτῆς λέγεται ὅτι εἶχεν ὧδε : « Κουκλίτσα μικρὴ μικρὴ (καὶ κατεβίβασε τὴν χεῖρα αὐτῆς πρὸς τὸ ἔδαφος μέχρις ἀποστάσεως ἐνός

οἰδὲς) μ' ἔπλασεν ὁ Θεός, τὸ ὑπόλοιπον (καὶ ἀνύψωσε τὴν εἶρα μεθ' ὑπερφηανείας πρὸς τὰ ἄνω) ἐμεγάλωσα μόνη μου». ἰότης ἡ δύναμις ἡ πλάττουσα τὰ πράγματα, δὲν δύναται νὰ χωρισθῇ ἀπὸ τῆς διατηρούσης καὶ ἀναπτυσσούσης αὐτά· ἀμφότεραι εἶναι ἐν καὶ τὸ αὐτὸ κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν φύσιν καὶ τὸν τρόπον ὧν κανονικῶν ἐκδηλώσεων αὐτῶν. Ἄν δ' ὄντως τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀλουμένου λόγου, αἱ ἀρχαιόταται ὀνομασίαι πνευματικῶν ἐννοιῶν πεκαλύφθησαν τῷ ἀνθρώπῳ κατὰ θαυμαστὸν τρόπον, τότε θὰ ἡδύατό τις μετὰ τοῦ αὐτοῦ ἀκριβῶς δικαίου νὰ ὁμολογήσῃ ταῦτά καὶ πρὸς τὰ γράμματα τοῦ ἀλφabethου καὶ ὡς πρὸς τὸ ἀριθμεῖν ἐπὶ δακτύλων, καὶ ταῦτα ἀναγκαίως ἔμελλον νὰ ἔχωσιν ἀποκαυφθῇ τῷ ἀνθρώπῳ, ἵνα κατόπιν ἀναπτύξῃ αὐτὰ καὶ διαπλάσῃ ἐξ αὐτῶν τὰ γνωστὰ συστήματα τῆς γραφῆς καὶ τὴν μαθηματικὴν σημείων γλώσσαν.

Ἀπλῶς δ' εἰπεῖν, ἀφοῦ ἅπαξ διέγνωμεν ὅτι ἡ γλώσσα εἶναι δημιουργήμα, μέσον, καὶ οὐχὶ σκόπιμον σύστημα φυσικῶν, κυρίων συμβόλων ἐννοιῶν, ὅτι δὲν συνδέεται ἀναποσπάστως μετὰ τοῦ διαοεῖσθαι οὐδὲ προῆλθεν αὐθαιρέτως εἰς τὸ εἶναι ὑπὸ τοῦ πνεύματος, ἀλλ' ὅτι μᾶλλον εἶναι ἄθροισμα συνθηματικῶν συμβόλων, ἅτινα ροσλαμβάνουσι τὴν σημασίαν αὐτῶν δι' ἀμοιβαίας συνεννοήσεως ὧν ἀνθρώπων, καὶ ἀφοῦ πρὸς τούτοις παρετηρήσαμεν ὅτι ἡ ἱστορία τοῦ δημιουργήματος τούτου δὲν παρίσταται ὡς σειρὰ ἐξωτερικῶν ἀλλοιώσεων, ἐπιγινομένων ἐπὶ τινος κατὰ τὰ κυριώτατα αὐτοῦ ἀμεταβλήτου αἰεὶ διατελοῦντος, ἀλλ' ὅτι ἡ ἱστορία αὐτοῦ αὕτη φεῖλει νὰ ὑποληφθῇ ὡς ἐξέλιξις ἐν τῇ ἀληθεῖ σημασίᾳ τῆς λέξεως, ἀπιδιαικισμένη καὶ ὀριζομένη διὰ τῶν ἀνθρωπίνων δυνάμεων, ὅποται εἶναι δυνατόν καὶ ν' ἀποδειχθῶσι καὶ νὰ νοηθῶσιν ἐκ τῶν ἐπιδράσεων αὐτῶν, τότε πίπτουσιν ἀφ' ἑαυτῶν πάντα τὰ στηρίγματα τῆς εωρίας περὶ τῆς θείας ἀρχῆς τῆς γλώσσης καθ' ὃν τρόπον πρότερον ἐφαντάζοντο αὐτήν. Ἡ θεία ἀρχὴ τῆς γλώσσης ἀφείλει νὰ γένηται ἀποδεκτὴ κατὰ τὴν αὐτὴν ἐννοιαν καθ' ἣν δῶρον τοῦ Θεοῦ εἶναι πᾶσα καθόλου ἡ ἀνθρωπίνη φύσις μετὰ πάντων τῶν φυσικῶν

καὶ ἐπικτήτων χαρισμάτων αὐτῆς, εἶναι δι' ὅμως σύναμα καὶ ἀνθρωπίνης ἀρχῆς, καθ' ὅσον δι' αὐτῆς ταύτης τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, δι' ἀνθρωπίνης ἐργασίας παρήχθη καὶ ὑπάρχει.

Δὲν πιστεύω δὲ νὰ εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ἐπανέλθω αὖθις ἐπὶ ἐνστασίν τινα, ἥς ἐν παρόδῳ ἤδη ἐγένετο μνεία, καὶ ἥτις ἴσως ἡδύνατο νὰ ἐγερθῇ κατὰ τῆς ὀρθότητος τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἡμεῖς διεχαράξαμεν τὴν πορείαν τῆς ἀναπτύξεως τῆς γλώσσης συνωδὰ πρὸς τὰ ἔχγη τῆς συνθέσεως, τῆς τῶν φθόγγων φθορᾶς, τῆς μεταφορᾶς τῶν ἐννοιῶν καὶ τῶν λοιπῶν τρόπων, καθ' οὓς ἐμφανίζεται ἡ ἀλλοίωσις τῆς γλώσσης ἢ ἀπαντῶσα ἡμῖν πανταχοῦ ἐν παντὶ τῷ ὕλικῳ τῆς γλώσσης. Συνέβη δηλ. νὰ ἐρωτήσωσιν ἐνίοτε, ἂν δὲν θὰ ἦτο ἐπ' ἴσης δυνατὸν εἰς τὸν Πλάστην νὰ παραγάγῃ χάριν τῶν ἀνθρώπων γλῶσσαν περιέχουσαν τοιαῦτα προφανῆ ἔχγη προγενεστέρας ἐξελιξεως ὅπως καὶ γλῶσσαν φέρουσαν τὸν χαρακτῆρα νέας δημιουργίας.

Εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην ἀποκρινόμεθα ὅτι εἴμεθα κατ' ἀρχὴν ἐντελῶς σύμφωνοι· διότι εἶναι πασίγνωστον βεβαίως ὅτι παρὰ τῷ Παντοδυνάμῳ οὐδὲν ἀδύνατον. Ἀλλ' ἡ διισχυρίσις ὅτι ὁ Θεὸς οὕτως ἐποίησεν, εἶναι μία τῶν βιαιοτάτων καὶ ἀτοπωτάτων παραδοχῶν, καθ' ἣν οὗτος τὸν νοῦν, ὃν βεβαίως αὐτὸς μόνος ἐνέβαλεν εἰς τὰ πλάσματα αὐτοῦ, ἐχλεύασε καὶ τοῦτο κατὰ τρόπον παντελῶς ἀνάξιον ἑαυτοῦ, ἀντικρυς μάλιστα παρεπλάνησε καὶ ἠπάτησεν. Ἡ δοξασία δ' αὕτη εἶναι ἀκριβῶς τοῦ αὐτοῦ εἶδους ὅπως καὶ ἡ ἐπίνοια, ἥτις καθ' οὓς χρόνους ἐγνώσθησαν εἰς τὸ Κοινὸν αἱ πρῶται ἀνακαλύψεις τῆς γεωλογίας, ἐλέχθη καὶ ἔτυχε γενικῆς ἐπιδοκιμασίας, ὅτι δηλ. αἱ ἀπολιθώσεις καὶ οἱ σχηματισμοὶ στρωμάτων καὶ τὰ τοιαῦτα οὐδὲν ἀπολύτως σημαίνουν, διότι ὅτε ὁ Θεὸς ἔπλασε τοὺς βράχους, ἡδύνατο νὰ πλάσῃ αὐτοὺς κατὰ τοῦτο τὸ σχῆμα καὶ ἐκ ταύτης τῆς ὕλης ὅπως καὶ καθ' ὅποιονδήποτε ἄλλον τρόπον. Πρὸς ἀνθρώπους μεταχειριζομένους σοβαρῶς τοιαῦτα ἐπιχειρήματα θὰ ἦτο ἀπολύτως ἀδύνατον νὰ συζητῇ τις περὶ ἱστορικῶν ζητημάτων. Δι' αὐτοὺς οὐδὲν ἀπολύτως σημαίνουν τὰ πορίσματα

τῶν ιστορικῶν ἐρευνῶν, διότι θὰ ἦσαν ἴσως ἱκανοὶ νὰ διακηρύξωσι καὶ δένδρον τι, ὅπερ δὲν εἶδον ἰδίους ὄμμασι βλαστάνον καὶ αὐξανόμενον ἐκ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ, ὡς ἄμεσον ἔργον τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι ἀκριβῶς ὅποιον βλέπουσι τὸ δένδρον μετὰ στελέχους, κλάδων, φύλλων, ριζῶν καὶ λοιπῶν πάντων, τοιοῦτον ἐξῆλθεν ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ Δημιουργοῦ· ἐν τέλει ἠδύναντο νὰ τολμήσωσι νὰ εἰπωσιν ὅτι καὶ οἰκία, καὶ ὠρολόγιον ἢ εἰκὼν, ὅπως εἶναι τὴν στιγμὴν ταύτην, ἐπλάσθησαν διὰ τινος ἀπ' εὐθείας καὶ ἀμέσου ἐνεργείας τῆς Προνοίας.

Ἐν τῷ παρόντι δ' εἶναι ὁ κατάλληλος τόπος ν' ἀναπτύξωμεν ἀκριβέστερόν πως ἀνάλογόν τι, περὶ οὗ ἐπανειλημμένως ἐν τοῖς μέχρι τοῦδε ἐγένετο λόγος, ἐπειδὴ τοῦτο, εἰ καὶ πιθανῶς ὑπὸ τινων θέλει ἐκληφθῇ ὡς κοινόν καὶ τετριμμένον, ἀλλ' ὅμως εἶναι ἐπιτυχές, καταφανές καὶ δὴ καὶ διδακτικόν· λέγω τὴν ἀναλογίαν τὴν ὑπάρχουσαν μεταξὺ τῆς γλώσσης καὶ τῆς κατοικίας ἢ τῶν ἐνδυμάτων, καθ' ὅσον ἐν πᾶσι τούτοις πρόκειται περὶ πορισμάτων προελθόντων ἐκ τῶν ἀναγκῶν καὶ τῶν ἱκανοτήτων τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος δηλονότι δὲν ἐπλάσθη, ὅπως τὰ ὄντα τῆς κατωτέρας τάξεως, μετ' ὀργανισμοῦ ἱκανοῦ νὰ παλαίῃ πρὸς πάσας τὰς νοητὰς καιρικὰς ἐπιδράσεις, οὐδ' ἐκοσμήθη ὑπὸ τῆς φύσεως διὰ προφυλάττοντος αὐτὸν περικαλύμματος κόμης καὶ τριχώματος, ἵνα οὕτω δύνηται ν' ἀνθίσταται πρὸς τὰς μεταβολὰς τῶν ὥρῶν τοῦ ἔτους· οὐχί, πᾶν ἀνθρώπινον πλάσμα ἔρχεται εἰς τὸν κόσμον γυμνὸν καὶ ἀδύνατον καὶ ἔχει ἀνάγκην τῶν ἐνδυμάτων, ἅτινα τὰς μὲν βλάβας ἀπομαχρύνουσι, τὴν δ' αἰδῶ διαφυλάττουσιν.

Ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος ὠπλισμένος διὰ πάσης τῆς φυσικῆς ὀξυνοίας τῆς ἀναγκαίας ἵνα ἐπινότησῃ τὰ κατάλληλα μέσα εἰς ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν αὐτοῦ, βλέπει ἑαυτὸν ἅμα ἐν τῷ μέσῳ τῆς περιβαλλούσης φύσεως τῆς παρεχούσης αὐτῷ τὰ ἀναγκαῖα μέσα καὶ τὰς ἀναγκαίας ὕλας, ἵνα ἐπ' αὐτῶν ἀσκήσῃ καὶ χρησιμοποίησιν τὴν ὀξύνοϊαν αὐτοῦ. Οὕτω δὲ συμβαίνει, ὥστε τὸ βαδίζειν ἐνδεδυμένον ἀπαρτίζει σχεδὸν οὕτως οὐσιῶδες διακριτικὸν παντός

ἀνθρωπίνου ὄντος γνώρισμα, ὅπως καὶ τὸ εἶναι κάτοχον τῆς γλώσσης. Ὅμοίως δὲ οὐδὲν ἄλλο γένος ζώντων ὄντων ὑπάρχει, ὅπερ καθολικῶς ἔχει ἰδιαιτέρας κατοικίας ὅπως ὁ ἄνθρωπος· τὰρχαιότατα δ' αὐτοῦ ἐνδύματα κατεσκευάζοντο ἐκ τοῦ ἀκατεργάστου ὕλικου, ὅπερ παρεῖχεν αὐτῷ ἡ φύσις, ἐκ τῶν φύλλων καὶ φλοιῶν, ἐκ τῶν δερμάτων ἀγρίων θηρίων καὶ τῶν τοιούτων, ὅπως καὶ αἱ ἀρχαιοτάται κατοικίαι συνίσταντο ἐκ τῆς ἐλεεινῆς στέγης ἣν παρεῖχεν αὐτῷ σπήλαιόν τι, ὅπῃ ἐσκαμμένη ἐντὸς τῆς γῆς, κοῖλον στέλεχος δένδρου ἢ καλύβη ἀποτελουμένη ἐκ συμπλεκόμενων κλάδων. Ἄλλ' ὁξύνουσι καὶ καλαισθησία μεταβιβάζουσαι κληρονομικῶς ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν τὰς κατὰ μικρὸν προσγενομένας ἐμπειρίας καὶ ἐν ταύτῃ ἀδιαλείπτως ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀναπτυσσόμεναι ὑπηρετήσαν ὑψηλοτέρας καὶ λεπτοτέρας ἀνάγκας καὶ ἀπαιτήσεις, τάσις δὲ τις πρὸς εὐκολίαν, εὐμάρειαν, ποικιλίαν, γλαφυρότητα καὶ κάλλος ἐπεκράτησε, καὶ οὕτω κατὰ μικρὸν ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ἐγένετο τέχνη καὶ ἡ τῶν ἐνδυμάτων κατασκευὴ ἐπιτήδευμα· ἀμφοτέραι δὲ αἱ ἐργασίαι αὗται βοηθούμεναι ὑπὸ πλήθους ἄλλων τεχνῶν καὶ ἐπιτηδευμάτων ἀπασχολοῦσι μέγα μέρος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, καὶ ἔχουσιν ἀνάγκην ἐνίων ἐκ τῶν εὐγενεστάτων χαρισμάτων αὐτοῦ, καὶ παράγουσι τὰ χαριέστατα καὶ ὠραιότατα προϊόντα, ἐν οἷς ἐνσωματοῦνται ἐννοιαὶ καὶ πραγματοποιῶνται ἰδανικὰ παριστώντα τὸ κεφάλαιον ὁλοκλήρου ἀναπτύξεως πολιτισμοῦ καὶ ἀπαιτήσαντα μακροὺς χρόνους οὐχὶ εἰς τελειοποίησιν ἀλλὰ καὶ εἰς ἀπλὴν γένεσιν. Ἀκριβῶς δ' οὕτως ἔχουσι καὶ τὰ κατὰ τὴν γλῶσσαν. Ὁ ἄνθρωπος δηλονότι δὲν ὠπλίσθη κατὰ τὴν πλάσιν διὰ κλίμακος ἢ διαγράμματος ἤχων ἢ διὰ μελωδικῶν φωνῶν τῶν πτηνῶν, ἵνα ἐκφράξῃ ἀγαλλόμενος τὰ συναισθητά αὐτοῦ ἐπὶ ταῖς ἀπολαύσεσι τοῦ βίου, ἀλλ' ἐπλάσθη μετ' ἀναγκῶν καὶ μετ' ἀπεριορίστου ἱκανότητος εἰς τελειοποίησιν. Εἰς ἀμφοτέρων δ' ὅμως τούτων τὴν πλήρωσιν καὶ ἐκμόρφωσιν ἡδύνατο νὰ προβῇ διὰ μόνης τῆς γλώσσης, καὶ ἡ φύσις δὲν ἐγκατέλειπεν αὐτὸν ἐν τῇ ἔργῳ τούτῳ ἀβοήθητον, ἀλλ' ἔδωκεν αὐτῷ φωνητικὰ ὄργανα καὶ ἅμα τὴν ἱκανότητα νὰ μεταχειρίζηται

αὐτὰ εἰς σχηματισμὸν φθόγγων. Καὶ αἱ μὲν πρῶται αὐτοῦ ἀπόπειραι, ἵνα ὁμιλήσῃ, ἦσαν βεβαίως ἔτι ἱκανῶς ἀκατασκευάστοι καὶ ἀτελεῖς, ἀλλ' οἱ ὁμόθυμοι ἀγῶνες πολλῶν γενεῶν ἐπέτυχον νὰ τελειοποιήσωσιν αὐτὰς ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον, μέχρις οὗ τὰ διανοήματα τοῦ ἀνθρώπου ἐφάνησαν περιβεβλημένα διὰ περιβλήματος ἀξίου ἑαυτῶν, καὶ κατεσκευάσθη γλωσσικὸς διάκοσμος μεγαλοπρεπέστερος, λαμπρότερος καὶ σπουδαιότερος δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους ἢ πᾶν ἄλλο τῶν ἡμετέρων κατορθωμάτων. Καὶ σήμερον δ' ἔτι ζῶσι λαοί, ὧν αἱ μικραὶ ἀνάγκαι καὶ τὰ ὑποδεέστερα φυσικὰ χαρίσματα ἐπέτρεψαν αὐτοῖς νὰ προβῶσι μόνον εἰς διαμόρφωσιν ταπεινοτέρων γλωσσικῶν τύπων, καθ' ὃν τρόπον ὑπάρχουσι καὶ σήμερον ἔτι λαοί, οἵτινες εἴτε ἐξ ἀνάγκης εἴτε ἐξ ἐλλείψεως δραστηριότητος ἀρκοῦνται ἐν τοῖς πενιχροτάτοις ἐνδύμασι καὶ ἐν τοῖς ἐλεεινοτάτοις οἰκήμασιν. Ἀλλὰ παιδίον παρ' ἡμῖν ἄμα ἰδὼν τὸ φῶς τοῦ ἡλίου ἐνδύεται δι' ἐνδυμάτων προερχομένων ἐκ πάσης ζώνης τῆς γῆς καὶ ἐκ πάσης ἡπείρου, καὶ τοποθετεῖται πολλάκις ἐν οἰκίᾳ ὑποδομημένη κατὰ πάντας τοὺς κανόνας τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, ὅποια παρεδόθη ἡμῖν παρὰ τῶν Αἰγυπτίων καὶ Ἑλλήνων διὰ πολλῶν γενεῶν ἀρχιτεκτόνων καὶ ἐργατῶν.

Ἡ σύγκρισις δ' αὕτη ἡδύνατο ἐπωφελῶς ἔτι μᾶλλον νὰ προβῇ, ἀλλὰ δὲν θέλω νὰ ἐπιμείνω ἐν ταύτῃ μακρότερον καὶ νὰ ὑποδείξω καὶ τὰς λοιπὰς σχέσεις, ἐξ ὧν ἡδύνατο νὰ ληφθῇ ὄφελός τι εἰς κατανόησιν τῆς ἐξελίξεως τῆς γλώσσης. Διότι, καθ' ἃ κρίνω, προκύπτει ἐκ τῶν εἰρημένων σαφέστατα, ὅτι ἡ γλωσσικὴ ἐπιστήμη οὐδένα ἀπολύτως λόγον ἔχει, ἵνα ὁμολογήσῃ θαῦμα διὰ τὴν πρῶτην γένεσιν τῆς γλώσσης, ὅτι ἡμεῖς κατὰ πάσας τὰς ἐρεῦνας περὶ τῆς γλώσσης καὶ τῆς σχέσεως αὐτῆς πρὸς τὴν φύσιν καὶ ἱστορίαν τοῦ ἀνθρώπου οὐδαμοῦ προσκρούομεν εἰς ἐπέμδασιν ὑπερφυσικῶν δυνάμεων.

Τὸ ἀμέσως δὲ τούτοις ἐπόμενον, σπουδαιότατον καὶ ἀναπόφευκτον ἔργον, ὁμέλλομεν νῦν ν' ἀναλάβωμεν, συνίσταται ἐν τούτῳ, ἵνα ἐρωτήσωμεν, ποῦ ἄρα γε κεῖται ἡ αἰτία ἡ ὠθήσασα καὶ ὠθοῦσα

τὸν ἄνθρωπον ἀπ' εὐθείας καὶ ἀμέσως εἰς τὸν σχηματισμὸν γλώσσης. Ἡ γλῶσσα, ὡς γνωστὸν ἡμῖν, εἶναι σύμπλεγμα ἐξωτερικῶν ἀκουστῶν σημείων σημαινόντων ἐσωτερικὰ ψυχικὰ φαινόμενα, ἐννοίας καὶ παραστάσεις, ἐν τῇ εὐρυτάτῃ σημασίᾳ τῆς λέξεως. Ἀλλὰ διατί νὰ ἐξευρεθῶσι τοιαῦτα σημεῖα; Περὶ τούτου ἐκφράζεται πολλάκις ἡ γνώμη, ὅτι ἐν τῇ διανοίᾳ τοῦ ἀνθρώπου ἐγκτεται τάσις τις εἰς τὸ ἐκφράζεσθαι, ὅτι μάλιστα ἀναγκαία ἰδιότης τοῦ ψυχικοῦ ἡμῶν βίου εἶναι νὰ ἐκφέρηται πρὸς τὸν ἐκτὸς κόσμον καὶ γνωρίζεται πρὸς αὐτόν, καθ' ὃν ἀκριβῶς τρόπον τὸ ὠριμάσαν ἔμβρυον διασχίζει τὸ περιβάλλον αὐτὸ κάλυμμα, ἵνα ἐξέλθῃ εἰς αὐτοτελῆ ὑπαρξιν. Ἀλλ' ἡ γνώμη αὕτη εἶναι κατ' ἐμὲ μεγάλη πλάνη, στηρίζεται δέ, καθ' ὅσον βλέπω, ἀπλῶς ἐπὶ ὑποκειμενικῆς αὐθαίρεσίας καὶ ἐπὶ πλημμυλοῦς καθ' ὁλοκληρίαν ἐκδοχῆς τῆς σχέσεως τῆς ὑπαρχούσης μεταξὺ τῆς διανοίας καὶ τῆς ὁρατῆς ἐκφράσεως αὐτῆς. Εὐρίσκεται δ' ἐν ἀποτομωτάτῃ ἀντιθέσει πρὸς πάντα τὰ πορίσματα καὶ συμπεράσματα, εἰς ἃ ἤγαγον ἡμᾶς αἱ μέχρι τοῦδε ἔρευναι περὶ τῆς φύσεως καὶ τοῦ προορισμοῦ τῆς γλώσσης. Διότι, ἀνάγκη νὰ ἐξαρθῇ αὖθις, ὁ λόγος δὲν εἶναι ἀτομικὴ ἀλλὰ κοινωνικὴ ἰδιοκτησία, ἀνήκει δὲ τῷ ἀτόμῳ μόνον κατὰ τοσοῦτον, καθ' ὅσον οὗτος εἶναι μέλος μεγάλου τινὸς συνόλου. Οὐδὲν δ' ἰῶτα ἐν αὐτῇ εἶναι τὸ ἔργον ἀτόμου τινός. Διότι πᾶν ὅ,τι ἐξέλθῃ ἐκ τοῦ στόματός τινος ἡμῶν, δὲν εἶναι γλῶσσα, ἀλλὰ γίνεται τότε μόνον ὅταν οἱ πλησίον ἡμῶν ἐγκρίνωσι καὶ μιμηθῶσιν αὐτό. Καὶ λαμβάνει μὲν πᾶσα ἡ ἐξέλιξις τῆς γλώσσης παρὰ τῶν ἀτόμων τὰς ὠθήσεις αὐτῆς, ἀλλὰ τὴν διεύθυνσιν παρὰ μόνου τοῦ συνόλου τῶν λαλούντων. Λέξις εἶναι ὅ,τι ὅλος λαὸς ἢ μεῖζων ἢ ἐλάσσων ὁμᾶς ἀναγνωρίζει καὶ μεταχειρίζεται ὡς σύμβολον ἐννοίας τινός, ἀδιάφορον τίνες οἱ φθόγγοι τοῦ συμβόλου τούτου, πόσον μέγα καὶ πόθεν ἦλθεν, καὶ ἡ καθολικὴ κατὰληψις αὐτοῦ εἶναι ὁ μόνος δεσμός, δι' οὗ φαίνεται συνδεδεμένον πρὸς τὴν ἔννοιαν. Εἶναι σύμβολον, ὅπερ ἕκαστος παρέλαβεν ἕξωθεν, διὰ τῆς μετ' ἄλλων συναναστροφῆς, καὶ ἕκαστος ἔμαθε τὴν τέχνην νὰ ἐξωτερικεύῃ ὅ,τι αἰσθάνεται ἐν ἑαυτῷ

διὰ τοιούτων συμβόλων. Ἐπὶ τοῦ καθολικῶς δὲ καταληπτοῦ καὶ ἐπὶ τούτου μόνου στηρίζεται, καθ' ἃ εἶδομεν, ἡ ἐνότης ζωσσης γλῶσσης· ἡ ἀναγκαιότης δ' ὅπως τις καθίσταται καθόλου καταληπτός, καὶ μόνῃ αὕτῃ διατηρεῖ τὴν ἐνότητα ταύτην, ἀλλ' ἡ αὕτῃ τάσις τῆς μετ' ἄλλων συνεννοήσεως καὶ μόνῃ αὕτῃ ἤγαγε καὶ τὸ κατ' ἀρχὰς εἰς τὸ εἶναι τὴν γλῶσσαν. Ὁ ἄνθρωπος ἄρα κυρίως εἰπεῖν δὲν ὁμιλεῖ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ διανοεῖσθαι, ἀλλ' ἐπὶ τῷ τοῦ ἀνακοινοῦσθαι τὰ ἤδη ὑπάρχοντα διανοήματα αὐτοῦ. Αἱ κοινωνικαὶ ἀνάγκαι, αἱ κοινωνικαὶ κλίσεις αὐτοῦ ἀναγκάζουσιν αὐτὸν νὰ ὁμιλῇ. Μονήρης ζῶν οὐδέποτε ἤθελε σχηματίσει γλῶσσαν. Διὸ καὶ ἂν τις θρέψῃ παιδίον τι, μέχρις οὗ καταγγραφή καὶ ἀποθάνῃ, ἐν πλήρει ἀπομονώσει ἀπὸ πάσης ἀνθρωπίνης κοινωνίας, θὰ παραμένῃ τοῦτο καθ' ἑλὼν τὸν βίον ἄλαλον, ὅσον ποικίλῃ καὶ πλήρῃς θελγῆτρων καὶ ἂν εἶναι ἡ περιβάλλουσα αὐτὸ φύσις καὶ ὅσον ζωηρὰ καὶ ἰσχυρὰ καὶ ἂν εἶναι ἡ αἰσθησις αὐτοῦ πρὸς τὰ πράγματα τοῦ ἐκτὸς κόσμου καὶ πρὸς τὸν ἴδιον ἐσωτερικὸν βίον. Ἄν δέ τις τούναντιον ἀναθρέψῃ δύο παιδιὰ ὁμοῦ οὐδεμίαν αὐτοῖς εἰπὼν ποτε λέξιν, ταῦτα μέλλουσιν ἀναποφεύκτως βῆμα πρὸς βῆμα ἄλλοτε ταύτην καὶ ἄλλοτε ἐκείνην τὴν ἔκφρασιν νὰ ἐπινοήσωσιν, ἵνα δύνωνται νὰ συνεννοῶνται μετ' ἀλλήλων. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν πόσον ἀτελεῖς ἔμελλον νὰ εἶναι αἱ ἐκφράσεις αὗται καὶ πόσον βραδέως θὰ παρήγουντο, καὶ εἰ καὶ θὰ ἦτο πολὺ διαφέρον καὶ διδακτικὸν τοιοῦτον πείραμα, ἀλλ' ὅμως ἡ φιλάνθρωπία ἀπαγορεύει ἡμῖν νὰ ἐλπίζωμεν ἢ νὰ εὐχόμεθα, ἵνα ἐπιχειρηθῇ ποτε. Οὐδεμία δ' ἀμφιβολία ὅτι γλῶσσα κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον σχηματισθεῖσα θ' ἀπέβαινε λίαν διάφορος κατὰ λόγον τῆς εὐφυΐας τῶν παιδίων καὶ τῶν ἐν μέρει φυσικῶν ἐν μέρει τυχαίων μεταβολῶν τῶν ἐσωτερικῶν περιστάσεων. Ἀλλ' ὅμως εἶναι ἀδιανόητον ὅτι ἀνθρώπινα ὄντα ἔμελλον μὲν ἐπὶ μακρὸν χρόνον νὰ συναναστρέφωνται, δὲν θὰ κατέβαλλον δὲ πᾶσαν προσπάθειαν καὶ μάλιστα προσπάθειαν ἐπιτυχῇ, ἵνα παρασκευάσωσι μέσον ἀνταλλαγῆς ἐννοιῶν. Ὑποτεθείσθω δὲ τέλος καὶ τοῦτο, ὅτι τις ζήσας ἐπὶ μακρὸν καὶ ἀνδρωθεὶς μεταξὺ

τῶν ὁμοίων αὐτῷ ἀνθρώπων ἡναγκάσθη νὰ χωρισθῇ αὐτῶν καὶ νὰ διαγάγῃ μονήρης τὸν λοιπὸν βίον, τότε οὗτος θὰ ἀπομάθῃ τὴν μητρικὴν αὐτοῦ γλῶσσαν ἀπλῶς καὶ μόνον δι' ἑλλειψιν ἀσκήσεως καὶ ἐπὶ τέλους δὲν θὰ δύνηται καθόλου νὰ ὁμιλῇ ἢ τοῦλάχιστον θὰ ποιῇ τοῦτο διὰ διακεκομμένων προτάσεων, μέχρις οὗ πάλιν διὰ νέας ἀσκήσεως ἀνακτήσῃ τὴν προτέραν ἐν τῷ λέγειν εὐχέρειαν. Ἡ μὲν οἰκογένεια Ῥοδινῶν, ὅπως περιγράφεται ἡμῖν ἐν τισὶ τῶν νεωτέρων μυθιστορημάτων τοῦ συνήθους τούτου εἶδους, διατηρεῖ τὴν γλῶσσαν αὐτῆς καὶ μάλιστα πλουτίζει αὐτὴν διὰ τῆς δημιουργίας νέων λέξεων εἰς ὀνομασίαν πάντων τῶν νέων καὶ ἀσυνήθων τάπων καὶ φυσικῶν προϊόντων, πρὸς ἃ ἐσχέτισεν αὐτοὺς διαμονὴ ἐν παντελῶς ξένη χώρα, ἀλλ' ὁ γνήσιος Ῥοδινῶν Κρουζόε, ὅπως περιγράφεται ἐν τῷ περιφήμῳ Ἀγγλικῷ πρωτοτύπῳ ἔργῳ, ἀποβάλλει σχεδὸν καθ' ὁλοκληρίαν τὴν ἑαυτοῦ γλῶσσαν. Ἀλλ' εἰς αἰτιολογίαν τῶν ὑφ' ἡμῶν λεγομένων οὐδεμία ἀνάγκη νὰ στηρίξωμεν αὐτὰ ἐπὶ ὑποθετικῶν περιπτώσεων. Διότι εἶναι βέβαιον γεγονὸς ὅτι παιδία, ἐν ἡλικίᾳ τεσσάρων ἢ πέντε ἐτῶν, τ'. ἔ. ὅτε ἤδη δύνανται εὐχερέστατα νὰ λαλῶσιν, ἀποβάλλοντα τὴν ἀκοήν, καὶ οὕτως ἀποχωριζόμενα ἀπὸ πάσης προφορικῆς συναναστροφῆς πρὸς τοὺς περὶ αὐτά, ταῦτα συνήθως ἀποβάλλουσι πᾶν ὅ,τι τῆς γλώσσης ἔχουσι μάθει καὶ ἀποβαίνουσι τοσοῦτον ἄλαλα, ὥσπερ μὴ εἶχον μηδέποτε μάθει νὰ περιβάλλωσι τὰ διανοήματα αὐτῶν διὰ λέξεων. Καὶ ἡ ἐσωτερικὴ μὲν ὁρμὴ τοῦ ἐκφράζεσθαι ὑπάρχει ἐν αὐτοῖς, ἀλλ' εἶναι τοσοῦτον ἀδύνατος ὥστε δὲν δύναται νὰ ἐκδηλωθῇ καὶ παραγάγῃ λόγον, ἐπειδὴ ἐξέλιπε πᾶσα ἀναγκαία συκοινωνία μεταξὺ ἀνθρώπου καὶ ἀνθρώπου, διὰ τοῦτο δὲ καὶ οὐ μόνον δὲν δύναται νὰ ἀναπτυχθῇ ἡ ὁρμὴ αὕτη ἀλλὰ καὶ φθίνει.

Κατὰ ταῦτα ἄρα ἡ γλῶσσα εἶναι τὸ μέσον, ἵνα ἀνακοινώμεθα τὰ διανοήματα ἡμῶν διὰ φθόγγων, οὐδὲν πλέον, οὐδὲν ἔλασσον. Τὸ ὁμιλεῖν δὲν εἶναι διανοεῖσθαι, ὅπως οὐδὲ τὸ διανοεῖσθαι εἶναι ὁμιλεῖν. Ὅμοιως δ' εἶναι πλημμελὲς νὰ ὑποτίθεται, ὅπως μεταξὺ ψυχῆς καὶ σώματος, οὕτω καὶ μεταξὺ διανοίας καὶ γλώσσης μυ-

στηριώδης τις ἀδιάλυτος σύνδεσμος, οὕτως ὥστε μηδετέρα ἄνευ τῆς ἐτέρας νὰ δύνηται νὰ ὑπάρξῃ καὶ νὰ ἐκδηλωθῇ. Ἡ γνώμη, ὅτι διάνοια καὶ γλῶσσα εἶναι ἓν καὶ τὸ αὐτό, εἶναι τῶν μεγίστων καὶ ἐπιβλαβεστάτων σφαλμάτων τῶν γενομένων ἐν τῇ γλωσσικῇ ἐρευνῇ ἢ ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ. Δυστυχῶς δὲ τὸ σφάλμα τοῦτο διαπράττεται συχνῶς καὶ ὑπὸ τῶν γλωσσικῶν καὶ ὑπὸ τῶν φιλοσόφων. «Ὁ ἄνθρωπος ὁμιλεῖ, διότι διανοεῖται»· ἐπὶ τοῦ λογίου τούτου ἐζήτησαν ἤδη ἱκανοὶ λόγιοι νὰ ἐγείρῃσι τὸ περὶ γλώσσης καὶ φιλοσοφίας σύστημα αὐτῶν. Καὶ εἶναι μὲν ἀναντίλεκτον, ὅτι τὸ λόγιον τοῦτο ὡς τοιοῦτον οὐ μόνον εἶναι ὀρθόν, ἀλλὰ καὶ αὐτόχρημα κοινοτοπία, διότι οὐδεὶς θὰ τολμήσῃ ποτὲ νὰ εἴπῃ ὅτι ὁ ἄνθρωπος θὰ ὁμιλεῖ, ἂν μὴ διανοεῖτο· ἀλλ' οὐδεὶς νήφων λογικευόμενος θὰ τολμήσῃ ποτὲ νὰ συναγάγῃ οὕτω σπουδαῖα συμπεράσματα ἐκ τοιαύτης ἀορίστου προτάσεως. Βεβαίως ὁ ἄνθρωπος δὲν θὰ ἐφόρει ἐνδύματα, ἂν μὴ εἶχε σῶμα, οὐδὲ θὰ ἱδρῦε βαμβακοκλωστήρια καὶ ἐριοκλωστήρια, ἂν μὴ ἠϋξάνετο ἐπὶ τινων θάμνων ὁ βάμβαξ καὶ μὴ ἐφύοντο ἐπὶ τῆς βάχεως τῶν προβάτων τὰ ἔρια, ἀλλὰ παρὰ πάντα ταῦτα τὸ σῶμα θεωρεῖται πολυτιμότερον τῶν ἐνδυμάτων, καὶ ἐπειδὴ ὑπάρχουσι βαμβακέαι καὶ πρόβατα, οὐδεμία ἦτο ἀνάγκη διὰ τοῦτο καὶ μόνον νὰ ὑπάρχωσι καὶ τροχοὶ μηχανῶν καὶ δύναμις τοῦ ὕδατος. Τὸ σῶμα δ' ἄνευ ἐνδυμάτων οὔτε θὰ εἶχε καλῶς οὔτε θὰ ἐφαίνετο ὡραῖον· βάμβαξ καὶ ἔρια μικρὸν θὰ ὠφέλουν ἡμᾶς, ἂν μὴ εἶχομεν τὰς μηχανάς, δι' ὧν μεταβάλλομεν αὐτὰ ἄνευ πολλοῦ κόπου καὶ δαπάνης εἰς ἐνδύματα· καὶ ἀναλόγως πρὸς ταῦτα, ἡ διάνοια ἡμῶν θὰ ἦτο ἀδέξιος, ἀσθενὴς καὶ ἀσαφής, ἂν ἔμελλε νὰ στερῇται τοῦ ἐξωτερικοῦ περιβλήματος ὅπερ παρέχει αὐτῇ ἡ γλῶσσα. Ἄν δ' ἀρνώμεθα τὴν ταυτότητα τῆς διανοίας μετὰ τῆς γλωσσικῆς αὐτῆς ἐκφράσεως, οὐδαμῶς δι' αὐτοῦ ἐλαττοῦμεν τὴν ὅλως ἑκτακτον ἀξίαν, ἣν ἡ γλῶσσα ἔχει διὰ τὴν διάνοιαν, δεικνύομεν δὲ μόνον ποῦ ἀληθῶς κεῖται ἡ ἀξία αὕτη.

Ὅτι δὲ λέγειν καὶ διανοεῖσθαι οὐχὶ ταῦτόν, συνάγεται, καθ' ἃ μοι φαίνεται, ὅλως ἀμέσως καὶ μετ' ἀπολύτου ἀνάγκης ἐκ πολ-

λῶν προτάσεων, αἵτινες ἀπεδείχθησαν κατὰ τὰς μέχρι τοῦδε ἐρεύ-
νας ἡμῶν περὶ τῆς φύσεως τῆς γλώσσης. Ἀλλ' ὅμως τοσοῦτον
σπουδαῖον εἶναι τὸ ζήτημα τοῦτο ἐν τῷ παρόντι, ὥστε ἵνα μηδεμία
ἀμφιβολία ὑπολειφθῇ, σκόπιμον ἔσται νὰ ἐπαναλάβωμεν ἅπαξ ἔτι
συγκεφαλαιωτικῶς τὰς προτάσεις ἐκεῖνας, ἐξαίροντες τὴν σημα-
σίαν, ἣν ἔχουσι διὰ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ζήτημα. Οὕτω λ. χ. πρὸ
πάντων παρετηρήσαμεν πολλαχῶς τὴν ἀτέλειαν τῆς γλώσσης,
καθ' ὅσον αὕτη ἐλέγετο ὅτι εἶναι πιστὸν ἀποτύπωμα τῆς διανοίας,
ἀλλὰ δὲν εἶναι. Λέξεις καὶ φράσεις ἀπαρτίζουν μόνον τὸν σκελετὸν
τοῦ λόγου, δίδουσι μόνον νεύματα, προβάλλουσι μόνον, ὅπως ἡ
ταχέως χαραχθεῖσα ἰχνογραφία ἐπιτηδείου ἰχνογράφου, τὴν εἰκόνα
ἐν ἀσθενεῖ ὑποτυπώσει, τὸ δὲ ἔμπειρον πνεῦμα τοῦ συμπαθοῦς
θεατοῦ ἢ ἀκροατοῦ παρέχει εἰς τὴν εἰκόνα ταύτην μορφήν καὶ
χρώματα.

Περὶ τῶν συμβαινόντων ἄρα ἐν τῷ πνευματικῷ καὶ ψυχικῷ
ἡμῶν βίῳ δυνάμεθα νὰ δώσωμεν ἡμῖν αὐτοῖς ἀκριβέστατον λόγον
καὶ εὐθύνας, ἀλλ' οὐδέποτε θὰ δυνηθῶμεν ν' ἀποκαλύψωμεν αὐτὰ
ἐντελῶς ἄλλοις διὰ τῆς γλώσσης, καθ' ἃ καὶ τοῦναντίον οὐδέποτε
θὰ δυνηθῶμεν νὰ καταμάθωμεν τελείως τὰ κατὰ τὸν πνευματικὸν
βίον ἄλλου τινὸς ἀπλῶς διὰ λέξεων, ὅσονδ' ἔστι καὶ ἂν ᾔθελον εἶναι
αὗται εἰλικρινεῖς καὶ παρρησιαστικαί. Πανταχοῦ δ', ἐξαιρουμένων
τῶν ὅλως ἀντικειμενικῶς ἐκτεθειμένων ἐπιστημονικῶν ἀποδείξεων
ἢ τῶν καθ' ὁλοκληρίαν ξηρῶν ἐκθέσεων τῶν ἀπλουστάτων, προ-
φανεστάτων σχέσεων, ὀφείλομεν νὰ ἔχωμεν ἐκ τῶν προτέρων ἀκρι-
βεῖς τινὰς γνώσεις πολλὰς ἢ ὀλίγας περὶ τῆς προσωπικότητος τοῦ
λέγοντος ἢ γράφοντος, ἵνα δυνώμεθα νὰ κατανοήσωμεν αὐτὸν τε-
λείως. Ἐκ τοῦ συνόλου τῶν ἐντυπώσεων, ἃς ἐκ τῆς μετ' αὐτοῦ
συναναστροφῆς ἐλάβομεν, ὀφείλομεν νὰ ἔχωμεν καταρτίσει εἰκόνα
τινὰ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν οὗτος διανοεῖται καὶ αἰσθάνεται, ἵνα οὕ-
τως ἀκούοντες ἢ ἀναγινώσκοντες ἐκάστην αὐτοῦ λέξιν εἴμεθα
βέβαιοι, ὅτι αἰσθανόμεθα εὐθὺς ὅ,τι ἐν τῇ διανοίᾳ ἐκεῖνος εἶχεν·
ἴσως δὲ τοιαῦται ψυχολογικαὶ μελέται θὰ ἱκανώσωσιν ἡμᾶς νὰ

ἀνεύρωμεν βαθυτέραν ἔννοιαν καὶ ἐν φράσεσιν, αἵτινες κατὰ πρῶτον ἐφάνησαν ἡμῖν κοιναὶ καὶ τετριμμέναι ἢ καὶ ὅλως κεναὶ ἐννοίας.

Πολλάκις ἐν βλέμμα ἢ τόνος φωνῆς ἐκφράζει πλείονα ἢ ὁλόκληρος ποταμὸς λέξεων, καὶ ὁ σαρκασμὸς, ἡ εἰρωνεία καὶ τὰ λογοπαίγνια στηρίζονται μάλιστα ἐπὶ τούτου, ὅτι λέξεις τις δύναται νὰ προσλάβῃ ἔννοιαν πολὺ ἀφεστῶσαν τῆς κυρίας αὐτῆς σημασίας οὐ μόνον διὰ μικρᾶς τιнос μεταβολῆς ἐν τῇ ἐκφωνήσει καὶ τῷ τονισμῷ ἀλλὰ καὶ δι' ἀπλῆς ἀντικαταστάσεως τῶν συνήθως μετ' αὐτῆς συμφραζομένων (ὅπως λ. χ. ἐν τῷ σχήματι παρ' ὑπόνοιαν). Ἀλλὰ καὶ ἀντιστρόφως δὲν εἶναι ἀπλῆ συνήθης φράσις, ἀλλ' ἀληθῶς συχνότατον φαινόμενον, ὅτι πολλάκις οὐδεμίαν εὐρίσκομεν λέξιν, ἵνα ἐκφράσωμεν τὰ αἰσθήματα ἡμῶν, καὶ δὲν εἶναι μόνον τὰ αἰσθήματα, ἅτινα δὲν δυνάμεθα ν' ἀποδώσωμεν ὁρθῶς καὶ πιστῶς διὰ τῶν στερεοτύπων, τῶν διὰ τὰς συχνάς ὑπερβολὰς ψυχρῶν καὶ ἀσημάντων γενομένων ἐκφράσεων ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ παραστάσεις καὶ αἰσθήσεις καὶ γινώμαι παντοειδεῖς διαφεύγουσι πᾶσαν ἀπόπειραν, ἵνα διὰ προσηκουσῶν λέξεων περιβληθῶσιν. Ποσάκις δὲν ἀναγκαζόμεθα νὰ τρεπώμεθα πανταχόσε καὶ νὰ βασανίζωμεθα διὰ περιφράσεων, ἵνα περὶ πράγματός τιнос, λίαν σαφοῦς ἡμῖν ὄντος, διαφωτίσωμεν προσηκόντως ἄλλον τινά! Ποσάκις δὲν συμβαίνει, ὥστε μέλλοντες νὰ ἐκφράσωμεν ἢ νὰ καταγράψωμεν πρότασιν τινα, νὰ στερώμεθα λέξεώς τινος καὶ ν' ἀναγκαζώμεθα νὰ βασανίζωμεν τὸν ἐγκέφαλον ἢ νὰ φυλλομετρῶμεν τὰ λεξικά ἡμῶν, καὶ ταῦτα πολλάκις ματαίως!

Τίς δὲ διαφορὰ ὡς πρὸς τὸν βαθμὸν τῆς ἐπὶ τῆς γλώσσης κυριότητος δύναται νὰ ὑπάρξῃ μεταξὺ ἀνθρώπων ὁμοίως ἐχόντων πνευματικῶς καὶ ὁμοίως πεπαιδευμένων, εἶδομεν ἐν τῷ πρώτῳ Ἀναγνώσματι ἡμῶν. Καθ' ὃν δὲ τρόπον τὰ γλωσσικὰ μέσα δὲν πρόκεινται εἰς χρῆσιν ἐξ ἴσου πᾶσι τοῖς ὁμοίως ἔχουσι φύσεως ἢ παιδείας, οὕτως οὐδ' ἐξαρκουσί ποτε, οὐδὲ κατὰ τὰς εὐνοϊκωτάτας περιπτώσεις, ἵνα καλύψωσι σύμπαντα τὸν θησαυρὸν τῶν ἐννοιῶν τοῦ μεταχειριζομένου αὐτάς. Θὰ ἦτο δὲ μικρὸν καὶ πενιχρῶς

ὀργανωμένον πνεῦμα, ὅπερ ἐνίοτε δὲν θὰ ἡσθάνετο ἑαυτὸ στενωχωρούμενον ὑπὲρ τῶν ὁρίων τῆς γλώσσης καὶ ἐν ᾧ δὲν θ' ἀνέκυπτε πολλάκις ἡ ἐπιθυμία τῆς τελειοποιήσεως τοῦ θησαυροῦ τῶν λέξεων καὶ φράσεων.

Ἐπειτα καὶ τοῦτο, ὅτι εἰς ὀνομασίαν τοῦ αὐτοῦ πράγματος δύνανται σφόδρα ποικίλαι ἐκφράσεις νὰ παραληφθῶσιν, ἀντίσταται ἀκαταμαχῆτως πρὸς τὴν ἀπόπειραν τοῦ ταυτίσαι τὴν γλῶσσαν μετὰ τῆς διανοίας· παραδείγματος χάριν διανοοῦμαι καὶ ἐκφράζω διὰ προτάσεως ὅτι «ἡμέραι καὶ νύκτες ἴσαι εἶναι δύο κατ' ἔτος». Μεθ' ὁπόσης ἐλλείψεως ἀκριβείας ἐξεφράσθη ἐν τῇ προτάσει ταύτῃ ἡ ἀμοιβαία τῶν ἐν αὐτῇ περιεχομένων ἐννοιῶν σχέσις, καὶ πόσον διάφορα δύνανται ἡ πρότασις αὕτη νὰ σημάνῃ κατὰ λόγον τοῦ τονισμοῦ καὶ συνδέσεως τῶν ἐννοιῶν τούτων! Ἄν δὲ ᾗθελον νὰ κάμω χρῆσιν τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς λέξεως ἰσημερίας, ἢ τῆς Λατινικῆς *aequinoctium*, καὶ ἔλεγον ἰσημερίαι εἰσὶ δύο ἐκάστου ἔτους ἢ *aequinoctia bina sunt singulis annis*, τότε οὐ μόνον αἱ λέξεις αὗται θὰ ᾗσαν διάφοροι, ἀλλὰ καὶ θὰ ἐξέφραζον ἀκριβῶς καὶ σαφῶς τὴν σχέσιν τῶν ἐν τῇ προτάσει ταύτῃ περιλαμβανομένων ἐννοιῶν. Ἀκριβῶς δ' ἐπειδὴ ἡ λέξις ἰσημερία, *aequinoctium*, περὶ ἧς κυρίως πρόκειται, εἶναι τοσοῦτον συντομωτέρα τῆς περιφράσεως δύο νύκτες καὶ ἡμέραι ἴσαι, δὲν εἶναι εὐκόλος παρανόησις τούτου, ἄλλως τε καὶ ἀφοῦ εἶναι σαφὴς ἡ σημασία τῆς λέξεως ἰσημερία, ἧς ἡ παραγωγή ἐκ τοῦ ἴση — ἡμέρα, εἶναι αἰσθητὴ παντὶ Ἑλληνι, ὅπως καὶ ἡ τοῦ *aequinoctium* ἐκ τοῦ *aequa* - *nox* ἦτο παντὶ Λατίνῳ. Ἐν ᾧ δ' ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλληνικῇ καὶ Λατινικῇ ἡ ἐννοια αὕτη δύνανται νὰ ἐκφρασθῇ σαφέστερον ἢ ἐν τῇ νέᾳ ἡμῶν γλώσσῃ, ἐν τῇ Σινικῇ θὰ ἐνεφανίζετο περιβεβλημένη διὰ λέξεων, ὧν ἡ πρὸς ἀλλήλας σχέσις θὰ ἦτο κατὰ πολὺ ἀσαφεστέρα τῆς τῶν νέων Ἑλληνικῶν. Ἄλλαι δὲ πάλιν γλῶσσαι, ἐν' ἀποδώσωσι τὰς αὐτὰς ἐννοίας, θὰ προσεκώλων καὶ ἄλλας τινὰς ἀποχρώσεις, ἴσως θὰ εἶχον ἰδιαιτέρας ἐκφράσεις διὰ τὴν χειμερινὴν ἰσημερίαν καὶ ἄλλας διὰ τὴν θερινήν, ἀλλ' οὐδε-

μίαν δι' ἀμφοτέρας ὁμοῦ ἢ θὰ ἦτο αὐταῖς ἡ ὅλη ἐννοια παντάπασι ξένη καὶ θὰ ἐγίνετο χρεῖα νὰ καταφύγωσιν εἰς περιφράσεις, καὶ οὕτω καθεξῆς. Καὶ ὅμως ἡ ἐννοια θὰ ἔμεγεν ἐν πάσαις ταῖς περιπτώσεσι ταύταις ἡ αὐτή· ὅσον διαφόρως καὶ ἂν μετέφραζε τὴν πρότασίν μου ὁ Σίνας ἢ ὁ Ἰνδὸς ἢ ὁ Ἰάπων, πάντοτε θ' ἀπεδείκνυτο, ἐξεταζομένου τοῦ πράγματος ἀκριβῶς, ὅτι, ἂν καθ' ὑπόθεσιν ἐκεῖνοι ἐνόησιν τὴν Ἑλληνικὴν ἐμοῦ γλῶσσαν ἱκανῶς, ὁμοιότατα ἐξέλαβον αὐτήν. Λοιπὸν πῶς εἶναι δυνατόν νὰ δισχυρίζηται τις τοῦ λοιποῦ ὅτι λέγειν καὶ διανοεῖσθαι εἶναι ἐν καὶ τὸ αὐτό, ἐὰν ὅμοια διανοήματα δύνωνται νὰ ἐνυπάρχωσι μετὰ τηλικαύτης ἐν τῇ ἐκφράσει διαφορᾶς;

Ἐξετάσωμεν δ' ἔτι ἅπαξ τὸν σύνδεσμον τὸν ὑπάρχοντα μετὰξὺ τῆς ἐννοίας καὶ τοῦ γλωσσικοῦ συμβόλου αὐτῆς. Παιδίον ὃν ἔμαθον παρὰ τῶν περὶ ἐμέ τὴν λέξιν ψάρι, καὶ νῦν ἡ λέξις αὕτη οὕτως ἀδιασπάστως σχεδὸν εἶναι συνυφασμένη ἐν τῇ συνειδήσει μου μετὰ τῆς παραστάσεως, ἣν κοινῶς συνάπτομεν μετ' αὐτῆς, ὥστε δὲν δύναμαι ν' ἀκούσω τὴν λέξιν ψάρι καὶ νὰ μὴ ἀναπολήσω ἅμα τὴν παράστασιν ταύτην, καθ' ἣ καὶ τὰν ἀπάλιν οὔτε ἐγὼ οὔτε τις τῶν συμπολιτῶν μου θ' ἀναπολήσῃ τὴν ἐννοίαν τοῦ ἰχθύος καὶ δὲν θὰ ἐνθυμηθῇ ἅμα καὶ τὸ φθογγικὸν σύμπλεγμα ψ-ά-ρ-ι. Βραδύτερον ἔμαθον νὰ συνάπτω τὴν ἐννοίαν ταύτην μετ' ἄλλων λέξεων, ἰχθύς, piscis, poisson, Fisch, baluk κλπ. καὶ δύναμαι κατὰ βούλησιν ν' ἀναμνησθῶ αὐτῶν καὶ ἀντὶ τῆς λέξεως ψάρι νὰ μεταχειρίζωμαι. Ὅτι δ' ἐξακολουθῶ νὰ προτιμῶ τὴν λέξιν ψάρι, τούτου αἰτία οὐδεμία ἄλλη εἶναι ἢ ὅτι δι' αὐτῆς γίνομαι εὐκολώτατα καὶ τάχιστα καταληπτὸς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, μεθ' ὧν, προκειμένου περὶ ἰχθύων, συναναστρέφομαι. Ἄν δ' ὅμως μετέβαινον εἰς Γαλλίαν, θὰ ἔλεγον τοῦ λοιποῦ διὰ τὸν αὐτὸν ἀκριβῶς λόγον τὴν λέξιν poisson. Ἄν δὲ καὶ ἐπὶ μακρὸν χρόνον διέμενον αὐτόθι, θὰ ἤκουον καὶ θὰ ἔλεγον τὴν λέξιν ταύτην οὕτω συχνῶς, ὥστε ἐν τέλει ἡ λέξις αὕτη θὰ μοι ἐγίνετο φυσικωτέρα ἢ ἡ Ἑλληνική, καὶ ὁσάκις θ' ἀνεπόλουν τὴν παράστασιν ταύτην τοῦ ἰχθύος, θὰ μοι προσέπιπτεν ἡ Γαλλικὴ λέξις poisson· θὰ εἶχον μάθει νὰ σκέπτομαι, ὅπως λέγε-

ται συνήθως, Γαλλιστί ἀντὶ Ἑλληνιστί. Οὕτως ἄρα χαλαρῶς συνδέεται ἡ λέξις πρὸς τὴν ἔννοιαν, καὶ ὅμως λέγεται ὅτι ταυτίζονται! Ταυτίζονται, ἐὰν εἶναι τὰ αὐτὰ τοῦτο μὲν τὸ κάλυμμα τοῦ γυμνοῦ κοιλίου (ὅστις φύσει μαλακὸς καὶ ἀκέλυφος εἰσέρπει εἰς τὴν πρώτην τυχούσαν κόγχην, ἵνα μείνῃ ἐν αὐτῇ μέχρι οὗ εὐκαιρίας δοθείσης νομίσῃ καταλληλότερον νὰ μετοικίσῃ εἰς ἄλλην), τοῦτο δὲ τὸ σκληρὸν ὅστρακον τῆς χελώνης, ὅπερ ἐκ γενετῆς εἶναι προσηρμοσμένον αὐτῇ καὶ δὲν δύναται ν' ἀποσπασθῇ ἄνευ τοῦ θανάτου αὐτῆς.

Ἀλλὰ δὲν καταντᾷ τις αὐτόχρημα εἰς ἀτοπίαν πειρώμενος νὰ ἐξεύρῃ καὶ δικαιολογήσῃ φιλοσοφικῶς τὴν γνώμην ὅτι λέξεις καὶ διανοήματα εἶναι ἐν καὶ τὸ αὐτό; Τὸ πνεῦμα λέγεται ὅτι ἐπινοεῖ λέξεις καὶ φθόγγους· καὶ ἀληθῶς ἡ δύναμις τοῦ πνεύματος ἡ ἀκριβέστερον τῆς θελήσεως ἡμῶν παράγει αὐτάς. Ἀλλ' εἶναι αὗται διὰ τοῦτο πνευματικώτερόν τι τῶν παντομιμικῶν σχημάτων, ἃ διὰ τῶν δακτύλων ποιοῦμεν αὐτομάτως; Ὡς γνωστόν, ὑπάρχει γλῶσσά τις, ἥτις ἀντὶ λέξεων μεταχειρίζεται τοιαῦτα σχήματα, ἡ γλῶσσα τῶν κωφαλάλων. Οὐδὲν δ' εἶναι οὕτω κατάλληλον νὰ καταδείξῃ τὴν γλῶσσαν ἀληθέστατα οὖσαν σύστημα αὐθαιρέτων, γνωστῶν γενομένων, συμβόλων ἔννοιῶν, ὅσον ὁ τρόπος καθ' ὃν ἡ δυστυχὴς τῶν ἀνθρώπων τούτων τάξις ἐπίσταται νὰ συννενοῇται καὶ νὰ συνδιαλέγῃται, καὶ μάλιστα οὐ μόνον ἡ συνήθης γλῶσσα αὐτῶν, ἐν ἣ αἱ ἔννοιαι ἀπ' εὐθείας ἐκφράζονται διὰ σχημάτων καθ' ἑαυτὰ μὲν ἐκφραστικῶν, κατὰ τὴν ἐκαστοτε δὲ χρῆσιν συνθηματικῶς ὠρισμένων, ἀλλὰ καὶ ἰδιαιτέρως ἡ διὰ τῶν δακτύλων ἐκφραζομένη γλῶσσα, ὁ ἐσχάτως παράδοξος καὶ ἀξιοσημείωτος τρόπος οὗτος, καθ' ὃν αἱ ἔννοιαι σημαίνονται ἀμέσως, ἥτοι οὐχὶ δι' ἐνάρθρων φθόγγων, ὧν ἐκεῖνοι οἱ ταλαίπωροι οὐδ' ἔννοιαν ἔχουσιν, ἀλλὰ δι' ὅλως αὐθαιρέτων περιστροφῶν καὶ κινήσεων ἄκρων τινῶν τοῦ σώματος. Ἀλλ' ἑκατέρα τῶν δύο τούτων διὰ σχημάτων ἐκφραζομένων γλωσσῶν ἡ καὶ ἀμφοτέραι παρέχουσι τοῖς κωφαλάλοις τὰς αὐτάς ὑπηρεσίας, ὅσας ἡμῖν τοῖς ἄλλοις ἡ διὰ φθόγγων παριστωμένη γλῶσσα· μόνον δ' ἐπειδὴ τὸ ὄργανον τῆς

γλώσσης ἐκείνων εἶναι σφόδρα ἀτελές, ἢ γλῶσσα αὐτῶν δὲν ἐπιτε-
λεῖ τὸ ἔργον αὐτῆς οὕτω καθολικῶς, εἰ καὶ δύναται τις μετὰ πάσης
τῆς σοβαρότητος νὰ ἐρωτήσῃ, μὴ ἢ γλῶσσα τῶν κωφαλάλων δύ-
νεται νὰ ταχθῇ ἐπὶ τῆς αὐτῆς τάξεως μετὰ τῶν ταπεινότερον
ὀργανωμένων γλωσσῶν. Λοιπὸν ἀνάγκη πᾶσα, ἂν ἀληθεύῃ ὅτι
ἡμεῖς διανοούμεθα λέξεις, καὶ οἱ κωφάλαλοι νὰ διανοῶνται στροφάς
καὶ κινήσεις δακτύλων· θὰ εὐρεθῇ ἄρα γε ὄντως τις πρόθυμος νὰ
τολμήσῃ καὶ ταύτην τὴν δισχύρισιν;

Ἄλλο δ' ὑπόλοιπον ἡμῖν ζήτημα εἶναι, ἂν τὸ διανοεῖσθαι εἶναι
μὲν διάφορον τοῦ λέγειν, δὲν ἡδύνατο δ' ὅμως νὰ ὑπάρξῃ ἄνευ αὐ-
τοῦ, ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ἂν εἶναι ἀδύνατον νὰ διανοώμεθα ἄλλως
εἰ μὴ ἐν λέξεσι καὶ διὰ λέξεων. Πολλάκις λέγεται διαρρήδην ὅτι
«αἱ γενικαὶ παραστάσεις εἶναι ἀναπόσπαστοι ἀπὸ τῶν
λέξεων» καὶ ὅτι «ἄνευ λέξεων οὐδὲ τὰς ἀπλουστάτας
ἐννοίας οἷα ἡ τοῦ λευκοῦ ἢ τοῦ μέλανος θὰ ἡδυνάμεθα
νὰ σχηματίσωμεν». Ἐπὶ τίνος δὲ στηρίζεται ὁ δισχυρισμὸς
οὗτος; Ὑποθετίσθω, ὅτι ἐν τῇ περιβαλλούσῃ ἡμᾶς φύσει ὑπῆρχε
μία καὶ μόνη λευκὴ οὐσία, λ. χ. ἢ χιῶν, τότε θὰ ἦτο νοη-
τόν, μάλιστα πιθανόν, ὅτι ἡμεῖς θὰ εἴχομεν μὲν λέξιν δηλοῦσαν
τὴν οὐσίαν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ λέξιν δηλωτικὴν τοῦ χρώματος, καὶ ὅμως
θὰ ἡσθανόμεθα βεβαίως τὸ χρῶμα τοῦτο ὡς διάφορον τῶν χρωμά-
των τῶν ἄλλων οὐσιῶν, καθ' ὃν τρόπον νῦν ἐπὶ τῶν ἐρυθρῶν, κυ-
ανῶν, ἢ χλωρῶν οὐσιῶν αἰσθανόμεθα μὲν πλῆθος διαφορῶν ἀποχρώ-
σεων τῶν κυρίων τούτων χρωμάτων, δὲν σημαίνομεν δ' ὅμως αὐ-
τὰς πάσας διὰ λέξεων ἰδιαιτέρων. Καὶ ἐπιστάμεθα μὲν καὶ ἀνομο-
λογοῦμεν αὐτάς, ἀλλὰ δὲν ἔχουσι τηλικαύτην πρακτικὴν δι' ἡμᾶς
σημασίαν ὥστε νὰ τύχωσιν ἰδιαιτέρων ὀνομασιῶν. Ὑποθετίσθω δὲ
νῦν, ὅτι μετεβαίνομεν ἔπειτα εἰς Αἴγυπτον καὶ ἐβλέπομεν ἐκεῖ τὰς
βαμβακέας καὶ τὸν βάμβακα, τότε δὲν θὰ διέφευγεν ἡμᾶς, ὅτι οὗτος
ἔχει μετὰ τῆς χιόνος κοινὴν τὴν ιδιότητα τοῦ λευκοῦ, εἰ καὶ ἡμεῖς
θὰ ἐστερούμεθα λέξεως δηλωτικῆς τῆς ιδιότητος ταύτης. Μάλιστα
ἡμεῖς στηριζόμενοι ἐπὶ τῆς παρατηρήσεως ἡμῶν ταύτης θὰ ἀπενέ-

μοιεν τῷ βάμβακι τὸ ὄνομα «χιονῶδες ἢ χιονόχρουν», καὶ ἂν ἐμανθάνομεν βραδύτερον καὶ ἄλλα πράγματα ὁμοίου χρώματος, θὰ ὠνομάζομεν καὶ αὐτὰ ὁμοίως, μέχρις οὗ (μάλιστα ἂν ζῶντες ἐν τροπικῇ τινι κλίματι δὲν ἐβλέπομεν πλέον χιόνα) τὸ ὄνομα χιονῶδες θὰ καθίστατο ἡμῖν ὅ,τι εἶναι σήμερον τὸ λευκόν, καὶ ἡ χιονότης ὅ,τι σήμερον ἡ λευκότης. Τὸ παράδειγμα τοῦτο εἶναι τυπικόν, καὶ ὅ,τι ἐδείχθη ἐν τῇ πλαστῇ περιπτώσει ταύτῃ, συνέβη καὶ συμβαίνει ἀληθῶς πάντοτε κατὰ πάντα σχηματισμὸν λέξεων. Προτοῦ δὴλ. οἱ ἀρχαιοτάτοι πρόγονοι ἡμῶν ὠνομάσωσι τὸν δορυφόρον τῆς γῆς μῆνην ὡς χρησιμεύοντα αὐτοῖς εἰς μέτρησιν τῶν ἡμερῶν, καὶ δὴ ὡς μετρητήν, ἥτο αὐτοῖς γνωστὸς καὶ ὁ δορυφόρος αὐτὸς καὶ ἡ σχέσις αὐτοῦ πρὸς τὴν ἡμετέραν γῆν, καὶ ἂν τυχὸν εἶχον ἄλλο αὐτοῦ ἀρχαιότερον ὄνομα, καὶ τοῦτο πάντως εἶχε ληφθῇ ἀπὸ τινος ιδιότητος τῆς σελήνης. Ἐὰν δὲ τις φρονῇ ὅτι ἔννοιά τις τότε μόνον ἐμφανίζεται, ὅταν ὑπάρχῃ ἕτοιμον σύμβολον αὐτῆς, εἶναι τὸ αὐτὸ ὡσεὶ ἐνόμιζεν, ὅτι οὐδὲ παιδίον δύναται νὰ γεννηθῇ, ἂν μὴ εἶναι ἕτοιμα σπάργανα, ἵνα σπαργανωθῇ.

Ἀπαραιτήτως ἄρα ἀναγκαῖον εἶναι νὰ ὁμολογηθῇ ἡμῖν καὶ ἡ περαιτέρω ὁμολογία, ὅτι δηλ. τὸ διανοεῖσθαι εἶναι ἱκανῶς ἀνεξάρτητον ἀπὸ τῆς γλώσσης, ἵνα κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις προβαίνει ὀλίγον περαιτέρω τῆς γλώσσης καὶ καταλαμβάνῃ νέας ἐκτάσεις χάριν αὐτῆς. Ἄλλ' ἐκ τῶν προηγουμένων διασαφήσεων καὶ τεκμηρίων ἡμῶν προκύπτει καὶ τι ἕτερον, ὅτι δηλ. τὰ ἐν τῇ ψυχῇ ἡμῶν μόνον ἐν μέρει δυνάμεθα διὰ τῆς γλώσσης νὰ ἐκφράσωμεν, καὶ ὅτι τὰ λεγόμενα ὑφ' ἡμῶν παριστῶσι μόνον σκελετόν τινα τῶν διανοημάτων ἡμῶν, ὃν ὁ πρὸς ὃν ἀποτεινόμεθα ὀφείλει νὰ περιβάλλῃ διὰ σαρκὸς καὶ λοιπῶν. Ὅτι δ' ἡμεῖς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διὰ λέξεων καὶ ἐν λέξεσι διανοοῦμεθα, δύναται νὰ εἶναι ὀρθόν, ἀλλὰ μοι φαίνεται ὅτι καὶ ἡ συχνότης τοῦ διανοεῖσθαι διὰ λέξεων καὶ ἡ σταθερότης τοῦ συνδέσμου τοῦ ὑφισταμένου μεταξὺ διανοεῖσθαι καὶ λέγειν, ὑπερετιμῆθησαν ὑπερβαλλόντως. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι, ὅταν σοβαρῶς διασκοπῶμέν τι, διατυποῦμεν τὸ

διανόημα ἡμῶν οὕτως, ὥσπερ θέλομεν νὰ ἐκφράσωμεν ἢ καταγράψωμεν αὐτό· ἀλλ' ἄρα γε σκεπτόμεθα σπουδαίως καὶ ἀκριβῶς πᾶν ὅ,τι ἐπέλθῃ εἰς τὸν νοῦν ἡμῶν; Ἐὰν λ.χ. τάσσω παρ' ἀλλήλας δύο ῥάβδους, ἵνα ἴδω ποτέρα τούτων εἶναι μακροτέρα, ἢ πρᾶξις αὕτη τῆς συγκρίσεως καὶ διανοίας κεῖται προδήλως μακρὰν καὶ ἐκτὸς πάσης γλώσσης. Ἡ ἐὰν τεμάχιον προκειμένου μοι θαλασσίου ἰχθύος εἰσαγάγω εἰς τὸ στόμα μου, τότε ἡ διὰ τῶν αἰσθητηρίων νεύρων ἐγερθεῖσα αἰσθησίς μου, ὅτι τὸ εἰσαχθὲν παρέχει τὴν γεῦσιν τῆς θαλάσσης, καὶ ἡ κρίσις μου ὅτι πάντως τοῦτο εἶναι τεμάχιον θαλασσίου ἰχθύος, εἶναι ψυχικὰ φαινόμενα ἀμέσως ἐγγινόμενα. Ἐκ διανοητικῆς δὲ περαιτέρω ἐργασίας πηγάζουσιν αἱ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἐκλεκταὶ ἐκφράσεις, δι' ὧν κατόπιν δυνάμεθα νὰ περιβάλλωμεν τὰς ἰδέας ἡ, προκειμένου νὰ γνωρίσωμεν αὐτὰς ἄλλοις, τὰς κρίσεις ἡμῶν. Τὸ ἐν λέξεσιν ἄρα διανοεῖσθαι περιλαμβάνει ἀληθῶς ἐν ἑαυτῷ δύο πράξεις, ἥτοι κατὰ πρῶτον διανοεῖται τις καὶ ἔπειτα ἐκλέγει ἐκφρασιν διὰ τὸ διανόημα. Καὶ οἱ κωφάλαοι, ὅταν σπουδαίως σκέπτονται, ἐκτελοῦσι πάντοτε κατὰ διάνοιαν τὰς κινήσεις τῶν δακτύλων, δι' ὧν θὰ μετέδιδον ἄλλοις τὰ διανοήματα αὐτῶν, ἀλλ' ὅμως ἡ σκέψις αὐτῶν δὲν ἐξαρτᾶται δουλικῶς ἀπὸ τῶν σχημάτων τούτων¹.

Ἵνα τις καταστήσῃ πιστευτόν, ὅτι σκέπτεσθαι καὶ λέγειν εἶναι συναφῇ καὶ περιορίζουσιν ἀλλήλα, ὥφειλε νὰ καταφυγῇ εἰς τοῦτο καὶ μόνον τὸ μέσον, ἥτοι νὰ ὀρίσῃ τὸ διανοεῖσθαι οὕτως, ὥστε ν' ἀποκλείωνται καθ' ὁλοκληρίαν ἀπ' αὐτοῦ πᾶσαι αἱ πνευματικαὶ ἐνέργειαι, ὅσαι συμβαίνουσιν ἄνευ βοηθείας τῆς γλώσσης. Διότι τότε βεβαίως, ὅταν τις μόνος ἐκείνας τὰς ἐνεργείας τοῦ πνεύματος

¹) Τὰ παιδία πρῶτον διευθυντοῦ καταστήματός τινος κωφάλαων, τὰ ἀξήθηντα ἐν αὐτῷ καὶ τὴν διὰ τῶν δακτύλων ἐκφραζομένην γλῶσσαν ἐπιστάμενα οὕτω καλῶς ὥσον καὶ τὴν μητρικὴν ἠδύναντο, ὅτε ὁ πατὴρ αὐτῶν βεβουθισμένος εἰς σκέψεις περιεπάτει ἄνω καὶ κάτω, παρατηροῦντα προσεκτικῶς τὰς χεῖρας αὐτοῦ νὰ μαντεύσῃ καὶ εἰπῇ περὶ τίνος ἐσκέπτετο ἐκεῖνος, αὐτομάτως δηλ. οἱ δάκτυλοι ἐξετέλουν τὰς κινήσεις ἐκείνας, αἵτινες ἐν τῇ νῆϊ αὐτοῦ συνεδέοντο μετὰ τοῦ περιεχομένου τῶν ἰδεῶν, καθ' ὃν χρόνον ἀναμφιδόλως ἀνέπολει κατὰ νοῦν καὶ τοὺς φθόγγους αὐτῶν.

ἡμῶν θεωρήσῃ διανοητικὰς, ὅσαι χρήζουσι λέξεων, καὶ τὰς λοιπὰς πάσας—πῶς πρέπει νὰ ὀνομάσῃ τις αὐτάς;—θεωρήσῃ ὡς προβαθμιδὰς τινας τοῦ διανοεῖσθαι, τότε κυρίως εἰπεῖν ὁ ἀγὼν εἶναι περὶ λέξεων, πράγματι δὲ τὸ ἐγερεθὲν ζήτημα ὠμολογήθη. Διότι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ληφθῇ τοσοῦτον στενωὺς ἢ ἔννοια τοῦ διανοεῖσθαι, ἐκτὸς ἂν τις ἐκτείνῃ αὐτὴν ἐπὶ τῆς κλίνης τοῦ Προκρούστου· ἐπειδὴ πανταχοῦ ὅπου γίνεται σύγκρισις, διαστολή, ὅπου συνάγεται συμπέρασμα, ὅπου συλλαμβάνονται διὰ τῶν αἰσθήσεων ἐντυπώσεις, ὅπου γίνεται ἀφαίρεσις γενικῶν ιδεῶν, ἐκεῖ ὑπάρχει καὶ διάνοια. Καὶ τίς τολμᾷ ν' ἀρνηθῇ καὶ αὐτοῖς τοῖς πεπαιδευμένοις κωφαλάλοις τὴν κτῆσιν ιδεῶν καὶ γνώσεών τινων, τὸ δῶρον τοῦ παρατηρεῖν καὶ συνάγειν ἐκ τῶν παρατηρήσεων συμπεράσματα, τὴν φαντασίαν, τὴν μνήμην καὶ τὰς ἐλπίδας; Καὶ αὐτὰ δ' ἔτι τὰ τελειότερα ζῶα, καίτοι πολλάκις τούναντίον ἐλέχθη, δὲν εἶναι ἐστερημένα τῆς διανοητικῆς δυνάμεως, εἰ καὶ ἀληθῶς ταῦτα δὲν δύνανται νὰ περιβάλλωσι τὰς ἐννοίας καὶ παραστάσεις αὐτῶν διὰ τοιούτων συμβόλων, ἅτινα ὀρθῶς θὰ ὀνομάζοντο γλῶσσα. Ὁ κύων λ. γ. καταλαμβάνει τὴν ἔννοιαν τοῦ δένδρου, τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ τεμαχίου κρέατος, τοῦ ψύχους καὶ θάλπους, τῆς χαρᾶς καὶ λύπης, τῆς ἀπειλῆς, τῆς ὑλακῆς καὶ πολλῶν ἄλλων οὕτως ἀκριβῶς καὶ σαφῶς, ὥσπερ εἶχε λέξεις ἐκφραζούσας τὰς ἐννοίας ταύτας. Δύνανται δὲ μάλιστα καὶ πολυπλόκουις σχέψεις νὰ ἐκτελέσῃ καὶ νὰ διανοηθῇ λ. γ. οὕτως ὠρισμένως «τὸ ὅς τοῦν τοῦτο θὰ κλέψω, εὐθύς ὡς ὁ ἄνθρωπος, εἰς ὃν ἀνήκει, στρέψῃ πρὸς ἐμὲ τὰ νῶτα, ὥστε νὰ μὴ δύνηται νὰ παρατηρήσῃ τὴν κλοπὴν» ὥσπερ τὴν πρότασιν ταύτην ἐξέφραζεν ἐν τῇ δοκιμωτάτῃ Ἑλληνικῇ. Ὅτι δ' ὁ κύων καὶ πολλὰ ἄλλα ζῶα δύνανται νὰ διαμορφώσωσιν ἐν ἑαυτοῖς σχεδὸν εἰπεῖν εἰδὸς τι γλωσσικῆς δυνάμεως, ἀποδεικνύει καὶ τοῦτο ὅτι ταῦτα μακθάνουσι νὰ νοῶσι καὶ νὰ ὑπακούωσιν εἰς ὅ,τι ἂν λέγῃσι πρὸς αὐτά. Καὶ αὐτὸς δ' ὁ νωθρὸς βοῦς ἐπίσταται κάλλιστα ἐπὶ πότερα ὀφείλει νὰ τραπῇ, ὅταν ὁ βοηλάτης βοᾷ πρὸς αὐτὸν ἄνω! ἢ ἔσω!

ἡ παρέστα! ἡ παραβολή!). Καὶ ἡ παράδοξος δ' ἀντίληψις, ἣν ὁ κύων δεικνύει κατανοῶν τὰς πρὸς αὐτὸν ἀποτετινομένας διαταγὰς, ἡ καὶ ἀκροώμενος συνδιαλέξεων, παρέσχεν ἀφορμὴν πρὸς πολλὰ ὠραῖα καὶ τελείως πεπιστωμένα ἀνέκδοτα. Εἶναι δὲ μάταιος κόπος ἡ προθυμία ν' ἀρνώμεθα, ὅτι καθ' ὃν τρόπον ὡς πρὸς τὰς ζωϊκὰς λειτουργίας καὶ αἰσθήσεις, οἷον κίνησιν καὶ πέψιν, χαρὰν καὶ λύπην, οὕτω καὶ ὡς πρὸς τὰ φαινόμενα καὶ τὰς ἐκδηλώσεις τῶν πνευματικῶν ἐνεργειῶν ἐπικρατεῖ μέχρι βαθμοῦ τινος συμφωνία μετὰ τὸν ἀνθρώπου καὶ ζῴου. Διότι ὁ πνευματικὸς βίος μάλιστα ἀνθρώπου ζῶντος ἐν φυσικῇ καταστάσει εὐρίσκεται ὁμολογουμένως πολὺ ἐγγύτερον τῷ βίῳ τοῦ ζῴου ἢ τῷ τοῦ ὁμοίου αὐτῷ ἀνθρώπου τοῦ διὰ τῆς γλώσσης εἰς τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν ἡμέρωσιν προεχωρηκότος. Σημειωτέον δ' ὅμως ὅτι δὲν εἶναι ἀπλῶς διαφορὰ βαθμοῦ, ἀλλὰ διαφορὰ δυνάμει, ἡ ἐπικρατοῦσα μετὰ τὸν φυσικοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ ζῴου, ὥστε ἡ μετὰ τούτων σχέσις εἶναι ὅποια ἡ μετὰ τὸν γονίμου καὶ ἀγόνου ὥου. Μόνον δηλ. τὸ γόνιμον, οὐχὶ δὲ τὸ ἄγονον, δύναται νὰ ἀναπτυχθῇ καὶ καταστῇ ὀργανικὸν ὄν. Ἐν παράδειγμα θὰ διαφωτίσῃ μᾶλλον τὰ λεγόμενα.

Παρατηρήθη ὅτι ἡ κορώνη κέκτεται τὴν ἱκανότητα ν' ἀριθμῇ μέχρι τινὸς ἀριθμοῦ. Ἐὰν λ. χ. δύο κυνηγοὶ εἰσέλθωσιν εἰς καλύβην τινὰ καὶ ἔπειτα ἐξέλθῃ μόνος ὁ ἕτερος, τότε δι' οὐδενὸς ποτε δελέατος εἶναι δυνατόν νὰ ἐλκυσθῇ ἡ κορώνη ἐγγὺς τῆς καλύβης· τὸ αὐτὸ δὲ συμβαίνει καὶ ἂν τρεῖς μὲν εἰσέλθωσι, δύο δὲ μόνον ἐξέλθωσι, καὶ οὕτω καθεξῆς, μέχρις οὗ ἀριθμὸς τῶν κυνηγῶν τοσοῦτον αὐξηθῇ ὥστε νὰ ὑπερβῇ τὸν ἀριθμητικὸν ὀρίζοντα τῆς κορώνης, καὶ τότε ἐπειδὴ δὲν δύναται νὰ παρατηρήσῃ ὅτι ὑπολείπεται κυνηγὸς τις ἐν τῇ καλύβῃ, δελεάζεται ὥστε νὰ προσεγγίσῃ καὶ νὰ φονευθῇ. Ὁμοίωτατα δὲ θὰ συνέβαινε καὶ τοῖς ἀνθρώποις, ἂν μὴ εἶχον γλῶσσαν. Ἄν λ. χ. λάβῃ τις ἐν τῇ χειρὶ καὶ κρύψῃ ἓνα κόκκον σίτου καὶ ἔπειτα αἰφνης ἀνοίξῃ τὴν χεῖρα, καὶ ἂν μετὰ ταῦτα δύο κόκκους λάβῃ καὶ κρύψῃ καὶ πάλιν αἰφνης ἀνοίξῃ, τότε πᾶς

1) Αἱ λέξεις αὗται εἶναι ἐν Κρήτῃ, παρὰ τοῖς βοηλάταις ἐν καθημερινῇ χρήσει. Χ.

ἔχων ὄμματα θὰ ἴδῃ καὶ θὰ ὁμολογήσῃ τὴν διαφορὰν· τὸ αὐτὸ δὲ θὰ συμβῇ καὶ ἂν τις τρεῖς κόκκους λάβῃ καὶ οὕτω καθεξῆς μέχρις οὗ ἔλθῃ εἰς ὄριόν τι, ὅπερ δύναται μὲν νὰ εἶναι διάφορον κατὰ λόγον τῆς ὀξύτητος τοῦ βλέμματος καὶ τῆς λογιστικῆς δυνάμεως τοῦ ἀριθμοῦντος, πάντοτε δ' ὅμως καὶ μάλιστα ταχέως θὰ ἐπέλθῃ. Ἄν δηλ. τις αἰφνης ἀνοίξῃ τὴν χεῖρα αὐτοῦ τὴν περιέχουσαν εἴκοσι κόκκους καὶ ἔπειτα ἀφαιρέσῃ λάθρα ἓνα καὶ πάλιν κλείσῃ καὶ ἀνοίξῃ τὴν χεῖρα, οὐδ' ὁ μάλιστα ἐξησκημένος ὀφθαλμὸς θ' ἀνακαλύψῃ τὴν ἐλάττωσιν. Ἡ ἂν τις σχηματίσῃ παρ' ἀλλήλους δύο σωρούς, ὧν ὁ μὲν νὰ συνίσταται ἐκ δέκα καὶ ἑννέα, ὁ δὲ ἐξ εἴκοσι κόκκων, τότε ἀδύνατον ἐκ πρώτης ὄψεως νὰ διακρίνῃ τις τὸν ἔχοντα τοὺς εἴκοσι κόκκους ἀπὸ τοῦ ἐτέρου. Ἄλλ' ἐν τούτῳ καταφαίνεται ἡ διαφορὰ ἢ μεταξὺ τοῦ ἀνθρωπίνου καὶ τοῦ ζωικοῦ διανοεῖσθαι· ἡ κορώνη οὐδέποτε θὰ ἐξεύρισκεν ὅτι ὁ σωρὸς ὁ ἔχων τοὺς εἴκοσι κόκκους εἶναι μείζων τοῦ ἐτέρου, ὁ δὲ ἄνθρωπος κατορθοῖ τοῦτο ἄνευ τινὸς κόπου. Οὗτος διαμερίζει ἐκάτερον σωρὸν εἰς μικροτέρους, εὐσυνωπτοτέρους, λόγου χάριν εἰς σωρούς ἀνὰ τέσσαρας κόκκους, καὶ οὕτω καταλήγει τέλος εἰς δύο σωρούς, περὶ ὧν καὶ ὁ ἄνθρωπος καὶ αὐτὴ ἡ κορώνη ἐκ πρώτης ὄψεως αἰσθάνονται ὅτι ὁ ἕτερος σωρὸς εἶναι μείζων τοῦ ἐτέρου.

Ἡ δύναμις δ' αὕτη τοῦ διαιρεῖν καὶ ἀναλύειν τὰ πράγματα εἰς τὰ στοιχεῖα αὐτῶν καὶ ἐννοεῖν αὐτὰ διὰ τῆς συγκρίσεως εἶναι ἢ μάλιστα, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἡ μόνη αἴρουσα τὸν ἄνθρωπον τοσοῦτον ὑψηλὰ ὑπὲρ πάντα τὰ ὅμοια αὐτῷ πλάσματα. Διότι ἐὰν μαρτυρῇ περὶ τῆς ἀπείρου ὑπερτέρας ἀντιληπτικῆς δυνάμεως τοῦ ἀνθρώπου ἢ τῆς κορώνης τοῦτο, ὅτι ὁ μὲν ἄνθρωπος δύναται ἄνευ κόπου ἐν πάσῃ δεδομένη περιπτώσει νὰ πεισθῇ, ἂν ἔχῃ πρὸ αὐτοῦ δέκα καὶ ἑννέα ἢ εἴκοσιν, ἐνενήκοντα καὶ ἑννέα ἢ ἑκατὸν κόκκους, ἢ δὲ κορώνη τούναντίον μόνον τρεῖς κόκκους ἀπὸ δύο δύναται νὰ διαστείλῃ, ἀλλ' ὅμως πρὸς τοῦτο δὲν χρῆζει ἔτι τῆς γλώσσης, ὅπως καὶ διὰ μόνης τῆς δυνάμεως ταύτης δὲν θὰ ἐκινεῖτο εἰσέτι εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς γλώσσης. Μᾶλλον δ' ἀπαι-

τεῖται πρὸς τοῦτο καὶ τις περαιτέρω διανοητικὴ ἐνέργεια· δὲν ἀρκεῖ ἡ διαίρεσις τοῦ πράγματος εἰς τὰ στοιχεῖα αὐτοῦ, ἀλλ' ἀνάγκη μεταξὺ αὐτοῦ τούτου τοῦ πράγματος καὶ τῶν ιδιοτήτων αὐτοῦ νὰ γένηται διάκρισις καὶ αἱ ιδιότητες αὗται νὰ θεωρῶνται καθ' ἑαυτάς. Καὶ ἀληθῶς κέκτηται ὁ ἄνθρωπος τὸ χάρισμα νὰ διαγιγνώσκη οὐχὶ μόνον ὅτι τρεῖς κόκκοι εἶναι πλείονες τῶν δύο, ἀλλὰ καὶ ὅτι καθόλου ὁ ἀριθμὸς τρία εἶναι μεῖζων τοῦ δύο, χάρισμα οὗ στεροῦνται τὰ πτηνὰ καὶ καθόλου τὰ ἄλογα ζῶα. Μόνον δὲ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον δύναται νὰ γεννηθῇ γλῶσσα, δύνανται — καὶ τοῦτο εἶναι ὁμολογουμένως ἡ φύσις τῆς γλώσσης — νὰ ὀνομασθῶσιν ιδιότητες καὶ κατ' αὐτάς πάλιν πράγματα, οὕτω δὲ καὶ ἡ διάνοια αὕτη σφόδρα προάγεται. Ἀφοῦ δ' ἅπαξ ἐξηυρέθησαν ὀνομασίαι δηλωτικαὶ τῆς μονάδος, τῆς δυάδος, τῆς τριάδος κλπ., δυνάμεθα εὐκόλως ν' ἀναβαίνωμεν εἰς ὑψηλοτέρας πάντοτε ἀθροίσεις καὶ οὕτω κατὰ μικρὸν νὰ διαγράψωμεν ὁλόκληρον ἀριθμητικὸν σύστημα, ὅπερ ἀπαλλάσσει ἡμᾶς τοῦ κόπου, ἵνα ἐκάστοτε ἐκ νέου ὑπολογίζωμεν. Ἐάν δηλ. ἅπαξ ἐμάθομεν, ὅτι τρία εἶναι πλείονα τῶν δύο, ὅτι δύο καὶ ἓν ἀποτελοῦσι τρία, δις δύο ἀποτελοῦσιν τέσσαρα — πάντα ταῦτα ἀλήθειαι, ὧν κυρίως εἰπεῖν καὶ ἡ κορώνη εἶναι ἐπιδεκτικὴ, διότι αὕτη, ὅσάκις πρόκειται περὶ πρακτικῆς ἐφαρμογῆς αὐτῶν, πάντοτε ἐπιτυγχάνει τοῦ ὀρθοῦ —, τότε καταλήγομεν ἐντεῦθεν εἰς τὴν περαιτέρω διάγνωσιν ὅτι εἴκοσιν εἶναι πλείονα τῶν δέκα καὶ ἑννέα, ὅτι δέκα πέντε καὶ εἰκοσιπέντε καὶ ἐπτάκις ἐπτὰ συμποσοῦνται εἰς ὀγδοήκοντα ἑννέα· καὶ ταῦτα εἶναι ἀλήθειαι, ἃς ἡμεῖς θ' ἀνευρίσκομεν καὶ ἄνευ τῆς βοήθειας τῆς γλώσσης. Διότι ταῦτα εἶναι συμπεράσματα εἰς ἃ κατελήξαμεν δι' ἐλιγμῶν, ἀλλ' ἃ διὰ τῆς γλώσσης ἐγένοντο ἡμῖν τοσοῦτον φυσικὰ ὅσον καὶ αἱ ἀπλούσταται, αἱ ἀμέσως καταληπταὶ ἐκεῖναι ἀλήθειαι. Ὅστις λ. χ. μαθὼν ἀπλῶς ν' ἀριθμῇ, θέλῃ νὰ διαχαράξῃ πίνακα πολλαπλασιασμοῦ, ὀφείλει νὰ προβαίνῃ βαθμηδὸν καὶ βῆμα πρὸς βῆμα ἀναβαίνῃ, ἀκριβῶς καθ' ὃν τρόπον ὅστις δὲν ἔμαθε νὰ ὁμιλῇ. Ἀλλὰ πᾶν γινόμενον ὅπερ παράγει καὶ ὅπερ μετ' ἀμφοτέρων τῶν

παραγόντων αὐτοῦ ἐντυποῖ ἐν τῇ ἑαυτοῦ μνήμῃ, θὰ διατηρῇ αἰωνίως. Καὶ ἂν δέ ποτε ἤθελεν ἀναβῇ τὴν κλίμακα τῆς ἀριθμητικῆς, ὅπως τὴν τοῦ Ἰακώβ οἱ ἄγγελοι, δὲν θ' ἀπολέσῃ αὐτά. Ἐν βραχεῖ δὲ σχετικῶς χρόνῳ θ' ἀνέλθῃ εἰς τὰς ὑπάτας βαθμίδας αὐτῆς, μάλιστα ἂν μεταχειρίζεται τὰ ἐπικουρήματα, ὅσα παρέχει αὐτῷ ἡ ἀλγεβρική τῶν ἀριθμῶν γλῶσσα.

Ἐπιμείνωμεν ἔτι ἐπὶ βραχὺ ἐν τῷ παραδείγματι τούτῳ, ἐπειδὴ διαφωτίζει πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως τὴν σχέσιν τοῦ λέγειν πρὸς τὸ διανοεῖσθαι. Εἶναι ἀληθές ὅτι ἐν τοῖς μαθηματικοῖς μάλιστα πάντων ἡ γλῶσσα κατέστη ὅλως ἀπαραίτητος εἰς μόρφωσιν τῶν ἐννοιῶν, ἐπειδὴ δὲν εἶναι καθόλου δυνατὸν νὰ νοηθῶσι μᾶλλον ἀφηρημένα· ἐννοιαὶ τῶν μαθηματικῶν, αἵτινες φαίνονται ὅτι καθ' ὁλοκληρίαν συμπίπτουσι μετὰ τῶν ἐκφωνουμένων ἢ γραφομένων ὀνομασιῶν καὶ συμβόλων αὐτῶν. Καὶ ὅμως καὶ ἐνταῦθα τὰ σύμβολα οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ οἱ στυλοὶ τῶν ἐννοιῶν, καὶ ἐγένοντο τοιαῦτα διὰ μόνης τῆς διανοίας. Ὅσον δὲ βέβαιον εἶναι ὅτι αἱ ἀριθμητικαὶ σειραί, αἱ ἐξισώσεις, οἱ λογάριθμοι, ἀπλῶς πᾶσα ἡ διὰ τῶν ἀριθμῶν γλῶσσα τῶν μαθηματικῶν ἐπενοήθησαν κατὰ μικρὸν ὑπὸ ἐπινοητικῶν ἀνθρώπων, οἵτινες στηριζόμενοι ἐπὶ τῶν πορισμάτων τῶν προγενεστερῶν διεμόρφουν ἀδιαλείπτως ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὸ μαθηματικῶς σκέπτεσθαι καὶ παρηκολούθησαν μέχρι τῶν ἀκροτάτων συμπερασμάτων αὐτοῦ, ἄλλο τοσοῦτον εἶναι βέβαιον ὅτι τὰ ἀριθμητικὰ ἡμῶν ὀνόματα εἶναι τὸ πόρισμα πνευματικῆς ἐργασίας πολλῶν αἰώνων. Διότι, ὅτι δὲν ἐπλάσθησαν διὰ μιᾶς, ἀλλ' ἐγένετο χρεῖα σφόδρα μακρᾶς σκέψεως καὶ πολλῶν εὐτυχῶν ἐπινοιῶν, ἵνα κατὰ μικρὸν ἔλθωσιν εἰς φῶς, τοῦτο δύναται ν' ἀποδειχθῇ διὰ γλωσσικῶν γεγονότων. Ὑπάρχουσι λ. χ. γλῶσσαι, ἐν αἷς ἡ ἀρίθμησις προβαίνει μόνον μέχρι τοῦ τρία ἢ τέσσαρα, πᾶν τὸ ἐπέκεινα εἶναι ἐν ἀσφαρὲς πολὺ, ὅ οἱ τὰς γλώσσας ταύτας λαλοῦντες λαοὶ ἐγκαταλείπουσι καθ' ὁλοκληρίαν ὀρίστον, ὥστε μὴ εἶχον καθόλου γλῶσσαν. Πολὺ δὲ μείζων εἶναι ἄλλη τις κατηγορία γλωσσῶν, αἵτινες δὲν ἐξικνοῦνται μέχρι τοῦ ἀριθμοῦ ἑκατόν. Καὶ

αὐτοὶ δ' οἱ Ἰαπετικοὶ λαοί, ὡς φαίνεται, δὲν εἶχον πρὸ τοῦ χωρισμοῦ αὐτῶν ἀπ' ἀλλήλων κοινόν τινα ἀριθμὸν εἰς παράστασιν τοῦ χίλιαι¹). Τὸ πνεῦμα τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ λαοῦ δὲν κατώρθωσε νὰ σχηματίσῃ σαφεῖ παράστασιν ἀριθμοῦ ὑπερβαίνοντος τὴν μυριάδα· καὶ ἡμεῖς δ' αὐτοὶ τῆς ἀπείρου καὶ ἀτελευτήτου σειρᾶς ἀριθμῶν οὕς δυνάμεθα νὰ νοήσωμεν ὡς δυνατοὺς ἐντὸς τοῦ δεκαδικοῦ συστήματος, μόνους τοὺς πρώτους ὠνομάσαμεν. Καὶ τίς ἄλλη εὐγλωττοτέρα ἀπόδειξις τοῦ ὅλως ἐξωτερικοῦ χαρακτῆρος τοῦ σύμπαντος ἀριθμητικοῦ συστήματος ἡμῶν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἢ ἡ παρεχομένη ὑπὸ τῆς διαιρέσεως αὐτοῦ εἰς δεκάδας, διαιρέσεως στηριζομένης, ὡς πασίγνωστον, ἐπὶ τοῦ ἐποουσιωδεστάτου τούτου γεγονότος, ὅτι ἡμεῖς ἐπὶ ἑκατέρας χειρὸς ἔχομεν πέντε δακτύλους ἥτοι τὸ ὅλον δέκα, οἵτινες εἰς τοὺς ἀπείρους περὶ τὰς ἀριθμήσεις παρέχουσι τοσοῦτον σπουδαίαν ἐπικουρίαν κατὰ τὰς ἀριθμητικὰς ἐργασίας; Ἄν δὲ ἀντὶ δέκα εἶχομεν δώδεκα δακτύλους, σήμερον θὰ εἶχομεν τὸ δωδεκαδικόν σύστημα, ὅπερ ὡς ὑπὸ πάντων ὁμολογεῖται, κατὰ πολλὰ εἶναι προτιμότερον.

Οὐδεὶς δὲ πνευματικὸς κύκλος μένει ἀμέτοχος τῆς ὠφελείας ταύτης, ἣν εἶδομεν προσγινομένην ἐκ τῆς γλώσσης τῷ μαθηματικῶς σκέπτεσθαι. Διότι ἡ ἔννοια ἢ ἅπαξ ἐνσωματωθεῖσα ἐν τινι λέξει οὐ μόνον καθίσταται οὕτως ἀκριβεστέρα, ἀλλὰ καί, ὅπερ τὸ σπουδαιότατον, γίνεται κοινὸν τῆς κοινωνίας κτῆμα, μεταβαῖνον ἀπὸ ἐνὸς εἰς ἄλλον καὶ ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν καὶ δυνάμενον νὰ διαμορφωθῇ ἀκριβεστέρον καὶ τελειοποιηθῇ ὑπὸ πολλῶν εὐφυῶν ἀνθρώπων. Οὕτω δὲ σχηματίζονται ἔπειτα τύποι τοῦ διανοεῖσθαι, ἐν οἷς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα δυσκόλως θὰ ἠδύνατο πλέον νὰ κινήται ἄνευ τῆς βοηθείας τῆς γλώσσης, καθ' ὃν τρόπον ὑπάρχουσιν, ὡς

¹) Τοῦλάχιστον δὲν συμφωνοῦσιν ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τοῦτον αἱ πλείους Ἰαπετικαὶ γλώσσαι· ἀλλ' ὅμως ἡ ἐν ταῖς τρισὶν ἀρχαιοτάταις γλώσσαις τῆς ἡμετέρας ὁμοεθνίας, τῇ Ἰνδικῇ, Πρακίτῃ καὶ Ἑλληνικῇ, ἀπαντῶσα ἀπὸ κοινοῦ λέξις (sa-hasra, ha-zanta, χίλιοι) δύναται ν' ἀνήκῃ τῇ πρωτογενεῖ Ἰαπετικῇ γλώσσῃ, ἀπεδλήθη δ' ὡς φαίνεται, ἐκ τῶν λοιπῶν γλωσσῶν διὰ νέων σχηματισμῶν. Jolly

γνωστόν, καὶ συλλογιστικαὶ σειραί, ἅς ἀπολύτως ἀδύνατον εἶναι ἡμῖν ν' ἀναπτύξωμεν καὶ συγκρατήσωμεν ἄνευ τῆς ὑπὸ τῆς γλώσσης παρεχομένης περαιτέρω βοηθείας. Δυνάμεθα δὲ μάλιστα ἐλευθέρως νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι πολλαὶ διανοητικαὶ ἐργασίαι, ἃς ἡμεῖς συνηθέστατα ἐκτελοῦμεν, θὰ προσέπιπτον ἡμῖν ὑπερβαλλόντως δύσκολοι ἄνευ λέξεων. Καὶ θὰ ἔκειντο ἤδη ἐκ πρώτης ἀρχῆς πολὺ ἀνωτέρω τοῦ πνευματικοῦ ἡμῶν ὀρίζοντος, ἂν μὴ ἡμεῖς εἶχομεν διὰ τῆς γλώσσης συνηθίσει νὰ σκεπτόμεθα λογικῶς, καὶ ἂν μὴ διὰ τῆς γλώσσης κατείχομεν τελείως πάντα τὰ πνευματικὰ ἐπιτεύγματα, ὅσα αἱ προηγούμεναι γενεαὶ κατώρθωσαν καὶ ἐν λέξεσι κατέθηκαν. Ἀλλὰ καίτοι ὡμολογήσαμεν καὶ παρεχωρήσαμεν πάντα ταῦτα, ἀλλ' ὅμως δὲν παρεχωρήσαμεν, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, καὶ ὅτι οὐδὲν διανόημα ὑπάρχει ἄνευ γλώσσης. Διότι ἀναμφιβόλως θὰ ἦτο ἀπολύτως ἀδύνατον καὶ ἄνευ τῶν μεγαλοπρεπῶν ἡμῶν ἐργοστασίων νὰ κατασκευάζωμεν ἀτμομηχανὰς καὶ σιδηροδρόμους, νὰ τοποθετῶμεν τηλεγραφικὰ σύρματα, νὰ ὑφαίνωμεν τάπητας καὶ τρίχαπτα τῶν Βρυξελλῶν, ν' ἀνοίγωμεν σήραγγας καὶ διατέμνωμεν ἰσθμούς πολλῶν σταδίων. Ἀλλὰ τίς τούτων ἕνεκα θ' ἀποκηρύξη τὴν ἀπλὴν τῶν χειρῶν ἐργασίαν ὡς ὅλως ἀνωφελῆ καὶ ἄκαρπον, καὶ δὲν θὰ εἶπη μᾶλλον ὅτι αἱ χεῖρες ἡμῶν διὰ τῶν μηχανῶν δύνανται νὰ ἐπιτελῶσι θαυμάσια ἔργα, ἀλλὰ καὶ ἄνευ αὐτῶν δύνανται νὰ κατορθώσιν ἀξιοθαύμαστα;

Συντόμως δ' εἰπεῖν, ὡς τελικὸν συμπέρασμα πάντων τῶν εἰρημένων ὑπολείπεται ἡ πρότασις, ὅτι τὸ διανοεῖσθαι προηγεῖται τῆς γλώσσης καὶ ὑπάρχει κεχωρισμένον ἀπ' αὐτῆς. Ἡ ἔκτακτος δὲ καὶ ἄντικρυς ἀνεκτίμητος ὠφέλεια ἡ παρεχομένη εἰς τὴν διάνοιαν ὑπὸ τῆς γλώσσης, εἶναι τι ὅλως πρόσθετον, ὅπερ προσεγένετο αὐτῇ βραδύτερον ἐκ τῆς κοινωνικῆς τάσεως τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι βεβαίως ἀληθές, ὅτι τὸ πνεῦμα τοῦ ἀτόμου ἄνευ γλώσσης ἐμελλεν ἀναγκάτως νὰ φθίνη ἢ νὰ μένη ἐπὶ ταπεινῆς τινος σχετικῶς βαθμίδος, ἀλλὰ τοῦτο οὐδὲν ἕτερον σημαίνει ἢ ὅτι ὁ ἄνθρωπος μόνον διὰ τοῦ κοινωνικοῦ βίου ἐν τῇ συναναστροφῇ μετὰ τῶν

ὁμοίων αὐτῷ ἡδύνατο νὰ ἀναπτύξῃ τὰ πνευματικὰ δῶρα καὶ νὰ διακαιοῖσιν τὸν προορισμὸν αὐτοῦ. Εἶναι δηλονότι ἐκ φύσεως κοινωνικὸν ὃν καὶ τὸ πολυτιμότεον ἰδιαιτέρον αὐτοῦ κτῆμα, τὸν λόγον, δύναται μόνον ὡς κοινωνικὸν ὃν νὰ κατορθώσῃ. Κατ' αὐτὰ δὲ οὐδ' αἱ ἱστορικαὶ ἀρχαὶ τῆς γλώσσης ὑπῆρξαν ἀκούσiai ἐκρήξεις τῶν συναισθημάτων, αἵτινες μόνον ἀφοῦ ἐξετελέσθησαν κατέστησαν συνειδητὸν εἰς τὸν ἐξ οὗ ἐξῆλθον ἄνθρωπον τὸ περιεχόμενον τοῦ ψυχικοῦ αὐτοῦ βίου, ἀλλ' ἦσαν ἐπιτυχεῖς ἀπόπειραι, ἵνα διὰ τῆς χρήσεως συμβόλων προκαλέσωσι καὶ ἐν ἄλλοις τὰς αὐτὰς παραστάσεις αἵτινες ἐπεβάλλοντο εἰς αὐτὸν τοῦτον.

Ἐὰν ἄρα μὴ σφάλλωμαι, πίπτει διὰ τῶν συλλογισμῶν τούτων μέγα φῶς εἰς τὸ σκότος, ὅπερ ἐφαίνετο ὅτι περιεκάλυπτε τὴν ἀρχὴν τῆς γλώσσης. Ἀναγνωρίζοντες δὲ τὴν συνάφειαν τὴν μεταξὺ ἐννοίας καὶ λέξεως ὡς χαλαρὰν καὶ ἐξωτερικὴν καὶ τὴν δύναμιν τὴν παράγουσαν τὴν λέξιν ὡς τι δευτερεῦον, δυνάμεθα νὰ διατυπώσωμεν τὸ πρόβλημα ἡμῶν κατὰ τὸν ἀκόλουθον ἀπλοῦν τρόπον: Πῶς οἱ πρῶτοι ἐφευρεταὶ τῆς γλώσσης—ἄνθρωποι ὅπως καὶ ἡμεῖς, οὐχ ὑποδέστεροι ἡμῶν κατὰ τὰ ἔμφυτα χαρίσματα, ἀλλ' ἦπτον ἀνεπτυγμένας ἔχοντες τὰς πνευματικὰς δυνάμεις—ἡδυνήθησαν νὰ ἔλθωσιν ἐπὶ τοῦτο, ὥστε νὰ ἐφεύρωσι φθογγικὰ σύμβολα, δι' ὧν νὰ γίνωνται καταληπτοὶ πρὸς ἀλλήλους; Τὸ κύριον ἡμῶν ἄρα θέμα θὰ συνίστατο ἐν τούτῳ, ἥτοι νὰ λάβωμεν καὶ ἐξετάσωμεν τὰς περὶ τῆς ἐφευρέσεως τῶν ἀρχαιοτάτων φθογγικῶν συμβόλων ἥτοι τῶν λέξεων προταθείσας κυριωτάτας γνώμας· ἀλλ' ὅμως πρὸ τούτου ἀνάγκη νὰ διαλευκάνωμεν ἐν ἡ δύο προκαταρκτικὰ ζητήματα.

Ἦτοι πρῶτον ἐμφανίζεται αὐτομάτως τὸ ζήτημα, τίνας ἔνεκα ἐγένετο ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων χρῆσις τῆς φωνῆς ὡς μέσου πρὸς ἐκδήλωσιν τῶν διανοημάτων αὐτῶν; Ἐὰν δηλονότι ἐννοία καὶ ἐκδήλωσις αὐτῆς οὕτω χαλαρῶς πρὸς ἀλλήλας συνδέωνται, διατί τάχα νὰ εἶναι πάντοτε τὸ δηλοῦν λέξις τις, καὶ ἡ γλῶσσα σύμπλεγμα ἢ σειράι ἐνάρθρων φθόγγων;

Ὡς ἀπόκρισις εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο ἀρκεῖ ἡ ὑπόμνησις τῆς

ἐκτάκτως μεγάλης ἐπιτηδειότητος καὶ τῆς εὐκόλου χρήσεως τῶν φθογγικῶν συμβόλων, ὑπερβαινόντων ὡς πρὸς τοῦτο μεγάλως τὰ σχήματα παντὸς ἄλλου εἶδους. Εἰς τὰς ιδιότητας ταύτας καὶ εἰς μόνας ταύτας ὀφείλει ἡ ἀνθρωπίνη φωνὴ τὸ ὅτι ἐχρησίμευσεν ὡς ὄργανον τῆς γλώσσης. Διότι ἔχοντες οἱ ἄνθρωποι τὰς διακρινοῦσας αὐτοὺς πνευματικὰς ἀρετὰς καὶ κοινωνικὰς τάσεις θὰ ἐπλαττον γλώσσαν, καὶ ἂν μηδεμίαν εἶχον φωνήν. Πρὸ παντὸς θὰ παρελαμβάνοντο ἀναμφιβόλως σχήματα πρὸς τοῦτο· διότι εἶναι εἰς τὸν ἄνθρωπον σχεδὸν ἐπ' ἴσης φυσικὸν νὰ μεταχειρίζεται τὰς χεῖρας αὐτοῦ ὅσον καὶ τὴν γλώσσαν εἰς ἀνακοίνωσιν τῶν διανοημάτων αὐτοῦ, καὶ δὲν εἶναι ἥττον ἐκφραστικὴ ἢ στάσις, ἣν τις λαμβάνει, οὐδὲ τὰ τοῦ προσώπου σχήματα, ὅπως, ὡς γνωστόν, μεταξὺ ἀλλογλώσσων πολλάκις παντομιμικὰ σχήματα χρησιμεύουσιν ὡς τὸ μόνον καὶ ἀποτελεσματικὸν μέσον τῆς συνεννοήσεως. Καὶ οἱ ἄνθρωποι δ' ἐκεῖνοι, οἷς μετὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ αἰσθητηρίου τῆς ἀκοῆς ἀποβαίνουσιν ἀνωφελῇ τὰ φωνητικὰ ὄργανα, μανθάνουσι παντομιμικὴν τινα γλώσσαν, ἥς δὲν πρέπει οὐδαμῶς νὰ ὑποτιμᾶται ἡ σημασία καὶ εὐχρηστία. Διότι ἔχει μὲν βεβαίως τὰς ἐλλείψεις αὐτῆς, ἀλλ' οὐδεὶς δύναται νὰ νοήσῃ, ποία τις θὰ καθίστατο αὕτη, ἂν ἐτύγχανε τηλικαύτης ἐπιμελοῦς καλλιιεργίας οἷας ἡ ἐκ φθόγγων ἀποτελουμένη γλώσσα ἡμῶν, ἥτις μόνον διὰ τῶν ἠνωμένων ἀγῶνων πολλῶν ἑκατοντάδων γενεῶν ἐγένετο ὅ,τι νῦν εἶναι· τὸ ἐπ' ἐμοὶ οὐδαμῶς ἀμφιβάλλω ὅτι ἡ διὰ σχημάτων γλώσσα αὕτη θὰ ὑπερέβαλλε κατὰ πολὺ πολλὰς τῶν ζωσῶν γλωσσῶν ὡς πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν ἔκτασιν καὶ τὸ ἐσωτερικὸν περιεχόμενον, καὶ ὅτι προσγενομένου αὐτῇ καὶ ἰδιαιτέρου γραφικοῦ τινος συστήματος θὰ ἠδύνατο ν' ἀποδῇ σπουδαῖος παράγων ἐν τῇ ἀναπτύξει τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος. Πόσον δ' εὐμάθητος καὶ πόσον φυσικὴ εἶναι ἡ διὰ τῶν δακτύλων γλώσσα, ἀποδείκνυται καὶ διὰ τούτου, ὅτι παιδιὰ τῶν διδασκόντων ἐν τοῖς καταστήμασι τῶν κωφασμένων ὑγιεινὰς ἔχοντα καὶ τὰς πέντε αἰσθήσεις, ἂν ἀνατραφῶσιν ἐν τοῖς καταστήμασι τούτοις μεταξὺ ἀνθρώπων ἐννοούντων καὶ τὴν διὰ φθόγγων

καὶ τὴν διὰ σχημάτων γλῶσσαν, πρώτην μαυθάνουσι συνήθως τὴν διὰ τῶν σχημάτων καὶ μεταχειρίζονται ταύτην κατὰ προτίμησιν καὶ ὅταν ἔτι ἔλθωσιν εἰς τὴν ἡλικίαν, ἐν ᾗ τὰλλα παιδία εὐχερέστατα λαλοῦσιν. Οὐδεὶς δ' ἐχέφρων δύναται ν' ἀμφιβάλλῃ ὅτι κατὰ τὰς ἀρχαιοτάτας τῶν πρώτων ἀνθρώπων συναναστροφὰς τὰ σχήματα διεδραμάτισαν σημαντικὸν ἂν μὴ τὸ πάντων σημαντικώτατον πρόσωπον, ὅτι τὸ ἀνθρώπινον γένος μόνον βαθμηδὸν ἔμαθε νὰ αἰσθάνηται τὰ προτερήματα τῶν φθογγικῶν συμβόλων, καὶ ὅτι μόνον ἔκτοτε ἤρξατο νὰ περιορίζῃ τὰ σχήματα εἰς τὴν ἐπικράτειαν τῆς ῥητορικῆς, καθ' ὃν τρόπον ἐν πάσαις ταῖς μεγάλως ἀνεπτυγμέναις γλώσσαις συνέβη εἰς τὸν μουσικὸν τόνον τῶν λέξεων. Καὶ ναὶ μὲν οὐδενὸς χρήζει περαιτέρω λόγου, ὅτι ἡ διὰ τῶν φθόγγων γλῶσσα ἀρμόζει ἀπείρῳ κάλλιον εἰς πᾶν εἶδος ἀνακοινώσεως ἐννοιῶν ἢ οἰαδήποτε ἄλλα σύμβολα, ἀλλ' ὅμως παρατηρητέον, ὅτι ὅταν παρατηρῶμεν ἐκείνους, οἵτινες, εἰ καὶ δὲν δύνανται νὰ λαλῶσιν, οὐχ ἦττον εὐχερέστατα συνεννοοῦνται, καταλαμβάνει ἡμᾶς τὸ αὐτὸ αἶσθημα, ὃ καὶ ὅταν βλέπωμεν κυλλοὺς ἐκτελοῦντας διὰ τῶν ποδῶν τὰς συνήθως διὰ τῶν χειρῶν ἡμῶν γινομένης ἐργασίας. Ἐνιοὶ λ. χ. τῶν ἀτυχῶν τούτων δύνανται δι' ὀργάνων κρατουμένων διὰ τῶν δακτύλων τῶν ποδῶν νὰ κατασκευάζωσιν ἀθύρματα, νὰ γλύψωσι σχήματα καὶ νὰ ζωγραφῶσιν εἰκόνας, πάντα ἔργα ἅτινα ἡμεῖς διὰ πάσης τῆς δεξιότητος τῶν δακτύλων τῶν χειρῶν ἡμῶν δὲν θὰ κατωρθοῦμεν. Ἀλλ' ἐν τούτῳ γίνεται αὖθις κατάδηλον πόσον ἐν πάσῃ ἀνθρωπίνῃ ἐνεργείᾳ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα εἶναι ὁ κύριος παράγων, διὸ καὶ δύναται νὰ ἐπιτελέσῃ θαυμαστὰ ἔργα καὶ διὰ τοιούτων ὀργάνων, ἅτινα ἡμῖν φαίνονται πενιχρά, ἀκατάλληλα καὶ ἀνεπαρκῆ. Καὶ ὅπως εἰς τεχνικὰ ἔργα ἡ χεὶρ οὕτως εἶναι εἰς πλήρωσιν τῶν σπουδαιοτάτων κοινωνικῶν ἀναγκῶν καὶ καθηκόντων τοῦ ἀνθρώπου ἡ φωνή, τὸ ὄργανον τῆς γλώσσης, τὸ ὑπὸ τῆς φύσεως δεδομένον ἐργαλεῖον· διότι οὐδεμία φυλὴ ὑρέθη στερουμένη τῆς διὰ φθόγγων γλώσσης.

Τὸ δεῦτερον δὲ προκαταρκτικὸν ζήτημα, ὃ ἔχομεν νὰ δια-

λευκάνωμεν, περιστρέφεται περὶ τὸδε: τίνες ἔννοιαὶ καὶ παραστάσεις κατὰ πρῶτον ἐνεσωματώθησαν ἐν φθόγγois; Ὅ,τι ἱστορικαὶ ἔρευναι ἐδίδαξαν ὡς κύρια στοιχεῖα τῆς γλώσσης, εἶδομεν ἐν τῷ ὀγδόῳ Ἀναγνώσματι. Ἐκεῖ ἀπεδείχθη, ὅτι ῥίζαι ἐκφράζουσαι ἀμέσως ιδιότητα ἢ ἐνέργειάν τινα, ἀπετέλεσαν τὰς ἀφετηρίας ἢ τὰ σπέρματα, περὶ ἃ κατὰ μικρὸν συνεσωρεύθη σύμπασα ἡ ὀνοματολογία ἡμῶν. Ἀλλ' ὅμως ὑπάρχουσι καὶ τινες ἀπαρεσκόμενοί πως τῷ παρίσματι τούτῳ, διατεινόμενοι ὅτι εἶναι δυσκόλως νοητόν, πῶς ἀπὸ τοιούτων ἀφηρημένων ὥρμησε πᾶς ὁ τῆς γλώσσης σχηματισμός. Διότι οὐχὶ ιδιότητες, ἀλλὰ συγκεκριμένα πράγματα ὤφειλον, κατὰ τὴν κρίσιν αὐτῶν, νὰ προσπέσωσι πρῶτον τῇ πρὸς τὴν γλῶσσαν ἀγούσῃ τάσει τῶν ἀρχαιοτάτων ἀνθρώπων, πρὸ πάντων τὰ περιβάλλοντα αὐτοὺς πράγματα, τὰ καθ' ἑκάστην πρὸ τῶν ἀφθαλμῶν αὐτῶν ἐμφανιζόμενα, ταῦτα ὤφειλον κατὰ πρῶτον νὰ ὀνομασθῶσιν. Ἡ ἐκδοχὴ δ' αὕτη ἔχει πολὺ τὸ εἰκός, ἀλλ' ὅμως οὐδὲν ἄλλο ἀληθῶς εἶναι ἢ ἀπλῶς ἐναλλαγὴ τῶν πρώτων ὀνομασθέντων πραγμάτων (*prima denominata*) πρὸς τὰ πρῶτα γνωσθέντα (*prima cognita*). Διότι οὐδεμία ἀμφιβολία, ὅτι κατὰ τὰς πρώτας ἀπλουστάτας διανοητικὰς ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου συγκεκριμένα πράγματα κατὰ πρῶτον ἐγνώσθησαν, διεκρίθησαν καὶ ἐταξινομήθησαν· ἀλλὰ τὸ εἶδος τοῦτο τῆς διανοητικῆς δυνάμεως δὲν ὑπερβαίνει τὸ τῶν ζώων καὶ οὐδέποτε θὰ ἦγεν εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς γλώσσης, ἥτις γίνεται δυνατὴ διὰ μόνης τῆς ἀναλυτικῆς διανοήσεως. Ἀλλ' ὡς γνωστὸν διαφεύγουσι τὴν ἄμεσον ἐνέργειαν τῆς γλώσσης καὶ συγκεκριμένα πράγματα καὶ πνευματικὰ καὶ ἠθικὰ φαινόμενα καὶ ἀντιλήψεις. Καθ' ὃν δὲ τρόπον ἐν τῇ συμπάσῃ ἱστορίᾳ τῆς γλώσσης τὰ ἠθικὰ καὶ πνευματικὰ ταῦτα ἐσημάνθησαν διὰ μόνης τῆς βοηθείας αἰσθητῶν ἐκφράσεων, οὕτως οὐδὲ τὰ συγκεκριμένα πράγματα ἠδυνήθησάν ποτε νὰ ἐκφρασθῶσιν ἄλλως ἢ διὰ τῶν χαρακτηριστικῶν αὐτῶν ιδιοτήτων. Διὸ καὶ καθ' ἑκάστην ἐτυμολογικὴν ἔρευναν περὶ τοῦ ὀνόματος συγκεκριμένου τινὸς πράγματος τότε μόνον πείθεται τις ὅτι ἀφίκετο εἰς τὸ τέρμα, ὅταν τὸ ἐρευνώμενον ὄνομα

ἐπαναγάγῃ εἰς λέξιν ἐκφράζουσιν ιδιότητά τινα. Οὕτω π. χ. εὐ-
 ρομεν ἐν τῷ τετάρτῳ Ἀναγνώσματι ὅτι εἰς ἔκφρασιν τῶν ἐν-
 νοιῶν μῆνη, σελήνη, ἥλιος κτλ. ἡ γλῶσσα προσέφυγεν εἰς λέ-
 ξεις δηλούσας ιδιότητά τινα αὐτῶν, τὴν τοῦ μετρεῖν, τοῦ ἔχειν καὶ
 δὴ παρέχειν σέλας, τοῦ ἐγείρειν ἢ παράγειν κττ. Ἐν ἄλλαις πάλιν
 λέξεσιν ὅσον σελήνη, γλῶσσα, ὀφθαλμός κτλ. παρέσχεν ἡ
 κοινὴ κτῆσις ὁμοίας ιδιότητος ἢ ἄλλος τις συνειρμὸς τῶν ἐννοιῶν
 ἀφορμὴν, ἵνα μετενεχθῇ ἐπὶ τὸ μέλλον νὰ ὀνομασθῇ κατὰ πρῶτον
 πρᾶγμα τὸ ὄνομα ἄλλου ἤδη ὀνομασμένου. Καὶ σήμερον δ' ἔτι ἵνα
 ἐφεύρωμεν νέαν τινὰ ὀνομασίαν, δὲν δυνάμεθα εἰ καὶ τοσαῦτα πλε-
 ονεκτήματα παρέχει ἡμῖν πρόχειρα ὁ πολιτισμὸς καὶ ἡ παιδεία,
 νὰ τραπῶμεν ἄλλην καὶ προτιμωτέραν ὁδὸν ἢ ταύτην, ἥτοι νὰ ἐκλέ-
 ξωμεν μίαν τινὰ μάλιστα κατὰ τὸ ἐνὸν σημαντικὴν ιδιότητα τοῦ
 ὀνομαστέου πράγματος καὶ τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς ιδιότητος ταύ-
 της ν' ἀποδώσωμεν αὐτῷ τούτῳ τῷ πράγματι ὡς ὄνομα αὐτοῦ.
 Προκειμένου λ. χ. περὶ κυνός τιнос, ἡμεῖς θὰ παρεβάλλομεν τὴν
 ἐντύπωσιν, ἣν ἐμποιεῖ ἡμῖν, πρὸς τὴν παράστασιν ἣν περὶ ἄλλων
 ὄντων ἐν ἡμῖν ἔχομεν, καὶ θὰ παρατηροῦμεν τὰς εἰδικὰς αὐτοῦ
 διαφορὰς ἀπ' αὐτῶν ὡς πρὸς τὸ ἐξωτερικόν, τὴν μορφήν, τὴν διά-
 θεσιν, τὸ χρῶμα, τὴν φωνήν· αὐτόδηλον ὅτι δὲν θὰ ἠδυνάμεθα
 κατ' οὐδένα τρόπον νὰ συμπεριλάβωμεν πάσας τὰς τὰς παρα-
 τηρηθείσας ιδιότητας ἐν ἐνὶ καὶ μόνῳ συμβόλῳ ἥτοι ἐν μιᾷ λέξει,
 ἀλλὰ κατὰ τὰς περιστάσεις θὰ ἐγίνετο χρεῖα νὰ ἐκλέξωμεν ταύ-
 την ἢ ἐκείνην τὴν ιδιότητα, ἵνα κατ' αὐτὴν ὀνομάσωμεν τὸν κύνα.
 Αἱ δὲ περιστάσεις, ἐξ ὧν ἐξαρτᾶται ἡ ἐκλογή ἡμῶν, κεῖνται κυρίως
 ἐν τῇ φύσει τοῦ μέσου, δι' οὗ θέλομεν νὰ ἐκφράσωμεν τὴν ἐκλε-
 χθεῖσαν ιδιότητα. Ἄν λ. χ. ἠθέλομεν (ἵνα ἐμμείνωμεν ἐν τῷ αὐτῷ
 παραδείγματι) νὰ ἐκδηλώσωμεν γραπτῶς τὴν ἡμετέραν περὶ τοῦ
 κυνὸς παράστασιν, θὰ ἐχαράττομεν ἰσως σκιαγραφίαν τινὰ τῆς
 μορφῆς τοῦ κυνός· ἂν δ' ἠθέλομεν νὰ δηλώσωμεν αὐτὴν διὰ χειρο-
 νομιῶν, θὰ ὑπεδολοῦμεν παντομιμικῶς μίαν τινὰ τῶν χαρακτηριστι-
 κῶν αὐτοῦ κινήσεων, λ. χ. τὸ δάκνειν ἢ τὸ σαίνειν· ἂν δὲ τέλος ἡθέ-

λομεν νὰ ἐκφράσωμεν αὐτὴν διὰ τῆς φωνῆς, τότε ἀφεύκτως θὰ κατεφύγομεν εἰς μίμησιν τῆς ὕλακῆς τοῦ κυνὸς καὶ οὕτω θὰ παρήγετο ὡς ὀνομασία τοῦ κυνὸς τὸ γάου-γάου τῶν παιδίων ἢ τι παρεμφερές. Ἀληθὲς ὅτι οὕτως ἀμέσως θὰ ἐχαρακτηρίζετο μόνῃ ἢ πρᾶξις τοῦ ὕλακτεῖν, ὁ δὲ δράστης αὐτῆς, ὁ ὕλακτῶν κύων, θ' ἀνεπληροῦτο ἐν τῇ διανοίᾳ. Τὸ γάου-γάου ὡς ὄνομα τοῦ κυνὸς θὰ ἐδήλου κατὰ λέξιν «τὸ ζῶον ὅπου κάμνει γάου-γάου». Θὰ ἠδύνατο δ' ἀκριβῶς διὰ τὴν ἀοριστίαν ταύτην τῆς ἐκφράσεως μετ' ἄλλων συνεκπερόμενον τὸ γάου-γάου νὰ σημαίνει καὶ μόνῃν τὴν ὕλακην. Καὶ παρομοίᾳ τις ἀοριστία ἔγκειται κατὰ τὴν φύσιν τοῦ πράγματος κατ' ἀρχὰς πᾶσι τοῖς ὀνόμασιν, ἥτοι κατὰ τὰς ἐκαστοτε ἀνάγκας δύνανται νὰ δηλώσιν ιδιότητα ἢ πρᾶξιν ἢ συγκεκριμένον τι, τ' ἔ. ἔργον ἢ ἐργάτην. Βραδύτερον δύνανται σὺν τῷ χρόνῳ νὰ προσλάβωσιν ἀποκλειστικῶς τὸ μὲν ταύτην, τὸ δὲ ἐκείνην τὴν σημασίαν, ἀλλ' ὅμως πάντοτε, τοῦλάχιστον κατὰ τὰς πρωτογενεῖς βαθμίδας τῆς γλώσσης, θὰ κυμαίνωνται μετὰ τῶν σημασιῶν τούτων ὥς τινα μεσάζοντα ἢ μιγάδες. Ἀπλῶς δ' εἰπεῖν αὐταὶ ὡς τοιαῦται θὰ εἶναι σχεδὸν οὐχὶ λέξεις ἀλλὰ μᾶλλον στοιχεῖα λέξεων, οἷας ἀληθῶς εὔρομεν αὐτάς ἐν ταῖς ῥίζαις, ἐξ ὧν ὡς ἐκ σπερμάτων προῆλθεν ἡ μετέπειτα ἐξέλιξις τῆς γλώσσης.

Ἐκ τούτων δ' ἐγένετο δῆλον, πῶς ὁ τρόπος καθ' ὃν ἔσχεν ἀρχὴν ἡ ἀνθρωπίνη γλῶσσα, ὡς σύμπλεγμα ἐκφωνουμένων φθόγων ὥφειλε μέγιστον καὶ οὐσιωδῶς καθ' ὠρισμένον τρόπον νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν σημασίαν τῶν ἀρχαιοτάτων λέξεων. Καὶ ἡ διὰ τῶν σχημάτων δὲ γλῶσσα θὰ ἠδύνατο νὰ σημάνῃ τὰ πράγματα κατὰ τὰς ιδιότητας αὐτῶν· τούναντίον δὲ γλῶσσα συνισταμένη ἐκ γραπτῶν εἰκόνων ἀναπορεύκτως θὰ ὥφειλε ν' ἀρξῇται ἀπὸ τῶν εἰκόνων συγκεκριμένων πραγμάτων, καὶ μόνον διὰ τῆς πλαγίας ταύτης ὁδοῦ θὰ ἠδύνατο νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν ἔκφρασιν ιδιοτήτων.

Καὶ νῦν κατόπιν πασῶν τῶν σκέψεων τούτων εὕρισκόμεθα ἀμέσως πρὸ τοῦ προβλήματος περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ γενέσεως

τῆς γλώσσης. Πρὶν δ' ὅμως συναγάγωμεν ἐντεῦθεν τὸ πόρισμα, ἵνα ἐφαρμόσωμεν αὐτὸ ἐπὶ τὸ πολύχροτον τοῦτο ζήτημα, ἴδωμεν πῶς ἕτεροι ὑπέλαβον ὅτι συνέβησαν τὰ πράγματα ὅτε οἱ ἄνθρωποι κατὰ πρῶτον ἀνεκάλυψαν, τίνος ἕνεκα ἐδόθη αὐτοῖς ἡ φωνή καὶ ἤρξαντο νὰ μεταχειρίζωνται αὐτὴν συνωδᾷ τῷ προορισμῷ αὐτῆς καὶ νὰ σχηματίζωσι λέξεις.

Περὶ τοῦτου ὑπάρχουσι αἱ ἐξῆς τρεῖς κύριαι γινῶμαι: Κατὰ τὴν πρώτην αἱ πρώτισται ὀνομασίαι πραγμάτων καὶ πράξεων προ-
ῆλθον ἐκ τῆς μιμήσεως φυσικῶν φθόγγων· λ. γ. ἵνα ὀνομάσῃσι
ζῶντι, ἐμιμοῦντο τὴν φωνὴν αὐτοῦ, ὅπως καὶ σήμερον ἔτι ἐν
ταῖς πλείσταis Ἰαπετικαῖς γλώσσαις ὁ κόκκυξ, κοῦκκος ἐκ τῆς
μιμήσεως τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἔχει τὸ ὄνομα· ὁμοίως ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν
παιδῶν ὁ κύων γάου-γάου καὶ ἄλλα πολλὰ ζῶα. Ὡσαύτως ἔτυ-
χον μιμήσεως ὁ ῥοῦζος τοῦ ἀνέμου, ὁ ψόφος τῶν φύλλων,
τὸ κελάρυσμα τοῦ ὕδατος, ὁ πάταγος τῆς ὑάλου καὶ πολ-
λοὶ ἄλλοι τοιοῦτοι ψόφοι χαρακτηρίζοντες τοσαῦτα πράγματα τῆς
ἀνοργάνου δημιουργίας, ἵνα διὰ τῆς μιμήσεως ταύτης ὀνομασθῶ-
σιν αὐτὰ ταῦτα τὰ πράγματα καὶ τὰ ὅμοια τοῦτοις — οὕτω δὲ μι-
κρὸν κατὰ μικρὸν παρήχθη ἰκανὴ βάσις ῥιζικῶν λέξεων, ἐξ ἧς
ἠδυνήθη νὰ ἀναπτυχθῇ γλῶσσα ἐν τῇ κυρίᾳ σημασίᾳ τῆς λέξεως.
Αὕτη δ' εἶναι ἡ λεγομένη ὀνοματοποιητικὴ θεωρία. Ἡ δευ-
τέρα ἢ ἡ ἐπιφωνηματικὴ θεωρία ὁρμαίνεται ἀπὸ τῶν ᾧ! ᾗχ! χμ!
χα!, ἅτινα ἐκφωνοῦμεν, ὅτε εἴμεθα τεταραγμένοι, ἵνα ἐκφέρωμεν
τὰ συναισθήματα ἡμῶν· τοιοῦτοι δὲ φυσικοὶ ἢ συναισθηματικοὶ
φθόγγοι λέγεται ὅτι ἀπετέλεσαν τὰ πρῶτα σπέρματα τοῦ ἀνθρω-
πίνου λόγου. Λόγιος δὲ τις τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, οὗτινος τὰ
συγγράμματα ἔτυχον μεγάλης διαδόσεως, ἀπορρίπτει ὅλως ἀμφο-
τέρας τὰς θεωρίας ταύτας, ἃς καὶ κακίζων ὀνομάζει σκωπτικῶς
θεωρίας τοῦ γάου-γάου καὶ τοῦ ᾗχ-ᾗχ. Ἡ δὲ θεωρία ἣν οὗτος
προτείνει¹, παραληφθεῖσα ἐκ τοῦ συστήματος τῆς γλωσσικῆς

¹) Ἐν τῇ τελευταίᾳ Ἀναγνώσματι τῆς πρώτης σειρᾶς τῶν περὶ τῆς γλωσσικῆς ἐπι-
στήμης Ἀναγνωσμάτων αὐτοῦ. Ἄλλ' ἀναγκαίως ἔχει ὅπως ῥητῶς λεγθῇ, ὅτι ἐν ταῖς νεω-

ἐπιστήμης τοῦ Heyse ἔχει κατὰ τὰ κυριώτατα αὐτῆς ὧδε: « Ὑπάρχει νόμος τις διήκων σχεδὸν διὰ πάσης τῆς φύσεως, καθ' ὃν πᾶν σῶμα κραδαινόμενον παράγει ἤχον. Ἐκάστη δ' οὐσία ἔχει τὸν ἰδιαιτέρον αὐτῆς ἤχον. Τὸ αὐτὸ δ' ἰσχύει καὶ περὶ τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ τελειοτάτου ὀργανισμοῦ μεταξὺ τῶν ἔργων τῆς φύσεως » — κλπ. Ὁ ἄνθρωπος ἐκέκμητο ἔνστικτον « δύναμιν, ἵνα εἰς τὰς ἀφηρημένους αὐτοῦ παραστάσεις παρέχῃ ἑναρθρον ἔκφρασιν ». Ἄλλ' « ἡ δημιουργικὴ αὐτῇ δύναμις ἢ παρέχουσα ἔκφρασιν διὰ φθόγγων εἰς πᾶσαν παράστασιν εὐθύς ὥς κατὰ πρῶτον διήρχετο διὰ τοῦ ἐγκεφάλου, ἐσθέσθη ἅμα πληρώσασα τὸν σκοπὸν αὐτῆς » κλπ. Τὴν δοξασίαν ταύτην ὠνόμασαν ἐπιτυχῶς θεωρίαν τοῦ Ντίν-Ντίν.

Ἀλλὰ τίς ἡ ἀξία τῶν διαφορῶν θεωριῶν τούτων, γίνεται σαφές ἐκ τῶν ἐν τοῖς ἀνωτέρω τεθεισῶν καὶ αἰτιολογηθεισῶν ἀρχῶν. Ἡ τρίτη τούτων ὡς ὅλως ἀσύστατος καὶ ἄτοπος οὐδεμία χρεία ν' ἀπασχολήσῃ ἡμᾶς ἐπὶ μακρόν. Εἶναι δ' ἀληθῶς σφόδρα παράδοξον, ὅτι λόγιος οὕτως ὀνομαστός, ὅπως ὁ Max Müller, ἀφοῦ ἐζήτησε νὰ σκώψῃ καὶ καταγελάσῃ τὰς γνώμας τῶν ἄλλων περὶ τοῦ σπουδαίου τούτου ζητήματος, προήνεγκε τὴν ἰδίαν αὐτοῦ δοξασίαν ἀπλῶς ὡς δόγμα, δὲν ἐφρόντισε δὲ νὰ στηρίξῃ αὐτὴν ἄλλως ἢ διὰ φανταστικῆς τινος παραβολῆς, στερουμένης πάντων ἀνεξαιρέτως τῶν στοιχείων τῶν ἀπαραιτήτων εἰς πᾶσαν ἀναλογίαν μέλλουσας νὰ ἔχῃ ἀποδεικτικὴν ἰσχύϊν, καὶ ὅτι δὲν ἐτόλμησε νὰ αἰτιολογήσῃ αὐτὴν διὰ τινος λόγου εἰλημμένου ἐκ τῆς φύσεως ἢ ἱστορίας τῆς γλώσσης ἢ τοῦλάχιστον νὰ πιστώσῃ αὐτὴν διὰ παραδειγμάτων. Διότι ἀληθῶς οὐδὲν ἄλλο προτείνει ἢ ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐν τῇ πρώτῃ ἀρχῇ ὑπῆρξεν ἀναγκαίως κώδων τις· ὅτε ἄρα παράστασις τις ἐν τῷ ἐσωτερικῷ αὐτοῦ ἐκρούετο, οὗτος ἤχει. Θαυμάζω δὲ μόνον πῶς ὁ

τέραις ἐκδόσει τοῦ βιβλίου τούτου διαρρήθην ἀποκρούει τὴν γνώμην ταύτην διατεινόμενος ὅτι οὐδέποτε ἀληθῶς εἶχεν αὐτήν. Ἐπὶ τούτῳ δὲ μετέβαλε καὶ τὰς προτεράς αὐτοῦ περὶ τούτου ἐκφράσεις, ὅπως μηδεμία πλέον ὑπολείπεται ἀμφιβολία. Jolly.

Max Müller δὲν προσέθηκεν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὤφειλεν ἀκριβῶς τούτου ἕνεκα νὰ παράγῃ διὰ τῆς γλώσσης αὐτοῦ ἤχους, ἐπειδὴ καὶ οἱ κώδωνες, ὡς γνωστόν, κατὰ τινὰ πολύχρηστον παραβολὴν λαλοῦσι διὰ τῶν γλωσσῶν αὐτῶν. Ἡ προσθήκη δ' αὕτη θὰ ἦτο λίαν σύμφωνος πρὸς τὰς λοιπὰς διυσχυρίσεις αὐτοῦ, καὶ μόνον θὰ ἐδείκνυε σαφέστερον, τί περὶ πάσης ταύτης τῆς θεωρίας ἀληθῶς ἔπρεπε νὰ φρονῶμεν. Στηριζέται δ' ἐπὶ τῆς ἀνωτέρω ἐξετασθείσης καὶ ἐξελεγχθείσης πλάνης ὅτι τὰ διανοήματα ἐκρήγνυνται ἀφ' ἑαυτῶν ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἐνῶ κατ' ἀλήθειαν μόνον τυχαῖαι ἀφορμαὶ ἀναγκάζουσιν αὐτὸν νὰ ἐξωτερικεύσῃ αὐτάς, ἔτι δὲ συνάπτει τούτοις τὴν ὅλως αὐθαίρετον δοξασίαν, ὅτι ἡ ἐσωτερικὴ αὕτη τάσις εἰς τὸ λέγειν αἰφνης πάλιν ἐσθῆσθη, ἀφοῦ παρήγαγεν εἰς τὸ εἶναι τὰ πρῶτα σπέρματα τῆς γλωσσικῆς δημιουργίας. Συντόμως δ' εἰπεῖν, αὕτη ἐπικαλεῖται εἰς βοήθειαν τὸ θαῦμα, ἵνα ἐρμηνεύσῃ τὴν ἀρχὴν τῆς γλώσσης. Διότι δὲν ἀποδείκνυται ἀναντιλέκτως ἐκ πάντων ὅσα πρότερον ἀπεδείξαμεν περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς γλώσσης, ὅτι οὐδέποτε διανοητικὴ ἐργασία μετεβιβάσθη ἀμέσως εἰς φθογγικὸν σύμπλεγμα; Καὶ σήμερον δ' ἔτι διελαύνουσι διὰ τοῦ ἐγκεφάλου ἡμῶν τῶν σημερινῶν ἀνθρώπων ἀδιαλείπτως νέαι ἀντιλήψεις καὶ παραστάσεις οὐδαμῶς κραδαίνουσαι τὴν γλῶσσαν ἡμῶν, καθ' ὃν τρόπον δὲν ἀναγκάζουσιν ἡμᾶς νὰ κινήσωμεν τοὺς δακτύλους. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι πᾶσα ψυχικὴ διέγερσις, εἴτε χαρμόσυνος εἴτε λυπηρά, εὐκόλως ἄγει ἡμᾶς εἰς κραυγὰς· ἀλλ' αἱ κραυγαὶ αὗται ἐκφράζουσιν ἀπλῶς τὰ ἡμέτερα συναισθήματα, οὐχὶ δὲ τὰς παραστάσεις δι' ὧν τὰ συναισθήματα διηγέροντο, καὶ ἂν ἡ γλῶσσα ἤρχετο οὕτως, ὥφειλον αἱ πρῶτισται λέξεις νὰ εἶναι δηλωτικαὶ αἰσθημάτων, οὐχὶ ιδιοτήτων.

Ὁ δὲ μέγας σκόπελος ἐφ' οὗ ναυαγοῦσιν αὐταὶ τε καὶ πᾶσαι αἱ ὅμοιαι αὐτῇ θεωρίαι περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς γλώσσης, κεῖται ἐν τούτῳ, ὅτι ἀνιχνεύουσι τὴν ὁρᾶσιν ὅλως ἀλλοίων, βαθυτέρων αἰτιῶν, οὐχὶ δ' ἐκείνων αἵτινες ὑπόκεινται ὡς θεμέλιον τῆς γλωσσικῆς δημιουργίας κατὰ πάντας τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους. Τὸ ἔργον ἄρα ὁ ἔχο-

μεν νὰ ἐξετάσωμεν εἶναι ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον, ἥτοι ἀφοῦ καθ' ὅλο-
κληρίαν ἐπέστημεν ὅτι πάντα τὰ γλωσσικὰ δημιουργήματα, ὅσα
ἤλθον εἰς τὸ εἶναι ἐν τῇ μακρᾷ ἱστορικῇ περιόδῳ τοῦ βίου τῆς
γλώσσης, αἰτίαν ἔχουσι τὴν τάσιν ἡμῶν νὰ γνωρίσωμεν ἡμᾶς αὐ-
τοὺς ἄλλοις διὰ καταληπτῶν σημείων, ὀφείλομεν νὰ ζητήσωμεν
ν' ἀποδείξωμεν τὰς ἐνεργείας αὐτῆς ταύτης τῆς τάσεως καὶ ἐν τοῖς
πρωτίστοις χρόνοις τῆς δημιουργίας τῆς γλώσσης.

Ἐντεῦθεν δ' ὁρμώμενοι διαβλέπομεν πάραυτα, τίς ἀξία ὀφεί-
λει ν' ἀπονεμηθῇ ταῖς ἄλλαις δύο θεωρίαις. Καὶ ἡ ὀνοματοποιη-
τικὴ καὶ ἡ ἐπιφωνηματικὴ θεωρία βοηθοῦσιν ἡμῖν νὰ ἐρμηνεύσω-
μεν μέρος τῶν γλωσσικῶν φαινομένων, περὶ ὧν ὁ λόγος, ἰδιαιτέρως
δ' ὅμως προβαίνομεν προδήλως διὰ τῆς πρώτης. Ἀφοῦ ἐξελέχθη
ἡ φωνὴ ὡς τὸ κύριον μέσον πρὸς ἐκφράσεις, καὶ αἱ ἐκφράσεις αὗται
ἀνεφέροντο συνήθως εἰς ἰδιότητας ἢ πράξεις, ἥτο φυσικόν, καθ' ὃ
ἐδείχθη, νὰ ἐκφράζωνται διὰ μιμήσεως πράξεις παρέχουσαι ἀφ' ἐαυ-
τῶν ἀκουστόν τι, ἥτοι ἤχοι ἢ ψόφοι. Ἐπ' ἴσης ἐμνημονεύθη ἡδὲ ὅτι
ὁ κόκκυξ ἐν πολλαῖς γλώσσαις ἔλαβε τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἀπὸ τοιαύτης
μιμήσεως τῆς φωνῆς αὐτοῦ. Καὶ τὸ ὄνομα, ὅπερ ὁ ἀλεκτρυὼν ἐν
ταῖς πλείσταις Ἰαπετικαῖς γλώσσαις φέρει, στηρίζεται ἐπὶ τῆς
ὀνοματοποιητικῆς ἀρχῆς, πρὸς Γαλλ. coq, Ἀγγλ. cock, κίκυ-
ρος (= ἀλεκτρυὼν), κόκορας κττ., ὅθεν τὸ παράγωγον coquet
coquette κυρίως = ὁ βρενθούμενος ὅπως ὁ ἀλεκτρυὼν, καὶ kokarde
κυρίως = τὸ χάλλαιον τοῦ ἀλέκτορος, coquetterie κλπ. Ἀλλὰ
καὶ ἡ ἐπιφωνηματικὴ ἀρχὴ ἀνάγκη νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι εἶχε με-
γάλην δύναμιν ἐξελίξεως. Ἀλλ' ὡς φαίνεται ἡ δύναμις αὕτη
ἐξεφράσθη οὐχὶ ἀπ' εὐθείας διὰ τοῦ σχηματισμοῦ ριζῶν ὡς ἐπιφω-
νημάτων, ἀλλὰ μᾶλλον διὰ τούτου, ὅτι τὰ ἐπιφωνήματα ἢ αἱ
κραυγαί, δι' ὧν ἡ πιεζομένη ἢ ὑπὸ χαρᾶς καὶ ὑπερηφανείας ἐξο-
γκουμένη καρδιά ἀνεκουφίζετο, καθίστων ἀδιαλείπτως σαφέστερον
εἰς τὸν ἄνθρωπον, ποῖον πολύτιμον μέσον εἰς ἔκφρασιν τῶν συναι-
σθημάτων καὶ διανοημάτων αὐτοῦ ἐκέκτητο ἐν τῇ φωνῇ.

Πρὸς δὲ τούτοις αἱ θεωρίαι αὗται οὐδαμῶς ἀντίκεινται ἀλλή-

λαις· οὔτε ὑπάρχει δέ, καθ' ὅσον βλέπω, ἀγῶν μεταξὺ τῶν συν-
ηγόρων τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης, οὔτε πρόκειται πραγματική τις αἰ-
τία πρὸς τοιοῦτον ἀγῶνα, καθ' ὅσον εἶναι κάλλιστα δυνατόν νὰ ἐκ-
λάβωμεν τὴν ἔννοιαν τῆς ὀνοματοποιίας ἐν οὕτως εὐρείᾳ σημασίᾳ,
ὥστε νὰ περιλαμβάνη καὶ τὴν ἐπιφωνηματικὴν. Ἐπειτα εἶναι γνω-
στὸν ὅτι τὴν τῶν ἤχων ἢ φόφων μίμησιν δὲν δυνάμεθα νὰ ὀρίσω-
μεν ὑπερβαλλόντως στενῶς· διότι ἡ ἀνθρωπίνη φωνὴ δύναται οὐ
μόνον νὰ μιμηθῇ τοὺς φυσικοὺς φθόγγους, ἀλλὰ καὶ νὰ παραστήσῃ
τὸν τρόπον, τὴν ταχύτητα, τὴν χαλεπότητα κτλ., ἂν μὴ ἀμέσως,
ἀλλὰ τοῦλάχιστον συμβολικῶς. Ἐζητήθη δέ, καὶ τοῦτο οὐχὶ ὅλως
ἀνεπιτυχῶς, νὰ ἐρμηνευθῶσιν τινες τῶν ἀρχαιοτάτων ῥιζῶν ἐκ τινος
εὐρυτέρας συμβολικῆς, καὶ οὕτω π.χ. ἐλέχθη, ὅτι ἡ ἀντωνυμικὴ
ρίζα me (ἐμέ), ἥτις ἐν ταῖς Ἰαπετικαῖς (καὶ πολλαῖς ἄλλαις) γλώσ-
σαις παριστᾷ τὴν ἀντωνυμίαν τοῦ πρώτου προσώπου ἐφάνη ἰδιαι-
τέρως κατάλληλος πρὸς δῆλωσιν τούτου, ἔνεκα τῆς προφορᾶς τοῦ
μ, καθ' ἣν, ἵνα τρόπον τινὰ ἀποκλεισθῇ πᾶς ὁ ἐκτὸς κόσμος, συμ-
πιέζονται τὰ χεῖλη· καὶ ὅτι ἡ δεικτικὴ ἀντωνυμικὴ ρίζα io (τό,
τοῦ. .) ἡδύνατο νὰ σημαίνῃ τὴν δεῖξιν πράγματός τινος εἰκονικῶς,
ἅτε τῆς γλώσσης κατὰ τὴν προφορὰν ταύτης ἐκτεινομένης ἐν τῷ
στόματι, ὥσει ἤθελε νὰ δηλώσῃ τὴν διεύθυνσιν. Ἀλλ' εἶναι ἀληθές
ὅτι ἐν τῷ παρόντι οὐδὲν ἐν τούτοις δύναται ν' ἀποδειχθῇ καὶ ὀφεί-
λομεν προτείνοντες τοιαύτας εἰκασίας νὰ εἴμεθα ἐκτάκτως προσε-
κτικοί, ἂν μὴ θέλωμεν νὰ περιπίπτωμεν εἰς τινὰ τῶν δεινοτάτων
πλανῶν τῆς περὶ τὴν γλῶσσαν φιλοσοφίας, τ' ἔ. εἰς τὴν πλάνην περὶ
τῆς φυσικῆς σημασίας τῶν φθόγγων. Διότι δύναται τις νὰ ἐξαίρῃ,
ὅσον δύναται, τὴν ὀνοματοποιητικὴν ἢ ἐπιφωνηματικὴν ἀρχήν, πάν-
τοτε δ' ὁμως ἀνάγκη νὰ ἐνθυμῆται, ὅτι οἱ γλωσσοπλάσται δὲν ἡδύ-
ναντο νὰ φροντίζωσι, πῶς ἔμελλον νὰ ἐκφράζωσι τὰ διανοήματα
ἢ τὰς παραστάσεις αὐτῶν μετὰ πλαστικῆς σαφηνείας, ἀλλ'
ἀπλῶς καὶ μόνον πῶς καθόλου ἔμελλον νὰ γένωνται καταληπτοὶ
τοῖς πλησίον. Λοιπὸν πάντα τὰ εἶδη τῶν σημείων, ἅτινα ἡδύνατο
νὰ βοηθήσωσι τὴν κατάληψιν, παρελήφθησαν ἀναγκαίως εἰς χρῆ-

σιν, καὶ οὐδεμία ὑπολείπεται ἀμφιβολία ὅτι εἰς δῆλῳσιν ἐννοίας ἢ παραστάσεώς τινος ἦτο πολὺ χαρακτηριστικώτερον σχῆμα, τόνος, μορφασμός τις, ἢ λέξις, καὶ ὅτι, καθ' ἃ ἐλέγχθη, πάντα ταῦτα διεδραμάτισαν πάντως σπουδαῖον πρόσωπον κατὰ τὰς πρώτας ἀρχὰς τῆς γλώσσης εἴτε ὡς αὐτοτελῇ καθ' ἑαυτὰ εἴτε ὡς συνοδεύοντα τὰς προφερομένας λέξεις. Καὶ σήμερον δ' ἔτι οὐδέποτε δύναται ἡ γλῶσσα νὰ στερηθῇ ὅλως τῆς βοηθείας τούτων, τοῦλάχιστον ἐκεῖ ὅπου ὀφείλει νὰ ἐκφράσῃ καὶ ἐγείρῃ συναισθήματα καὶ πάθη. Διότι ἐν τούτοις εἶναι, ὅπως εἶπέ τις τῶν μεγίστων ῥητόρων τῆς ἀρχαιότητος (ὁ Δημοσθένης) τὰ σχήματα πολὺ τῶν λόγων ἰσχυρότερα.

Ἐννοεῖται δ' ὅμως οἶκοθεν, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐκλάβωμεν τὰς κατὰ μίμησιν ψόφων γενομένας λέξεις, περὶ ὧν πρόκειται, ὡς δουλικάς, πιστάς εἰκόνας τῶν φυσικῶν φθόγγων. Καὶ ἂν δ' ἔτι ἦτο δυνατὸν ν' ἀποδίδωνται ἀκριβέστατα ἀναρροὶ ψόφοι δι' ἐνηρθρωμένων φθόγγων, πάλιν οὐδεμία πρὸς τοῦτο ἀνάγκη θὰ ἐπέβαλλε τοῦτο. Ἐν τῇ γλώσσῃ μικρῶν παιδιῶν κατὰ πρῶτον μανθανόντων νὰ λαλῶσι, δύναται τις νὰ παρατηρήσῃ πόσον δεινῶς ἐπιτρέπεται νὰ διαστραπῇ λέξις τις, καὶ ὅμως παρὰ πᾶσαν τὴν ἔκτακτον διαστροφὴν ταύτην νὰ μένῃ σαφὴς καὶ καταληπτὴ ἐκείνοις πρὸς οὓς ἀποτείνεται, ἐὰν μόνον οὗτοι ὅπωςδὴποτε γινώσκωσι τὸν περιωρισμένον κύκλον τῶν ἰδεῶν τοῦ παιδιοῦ. Ὑπάρχουσι δ' ὅμως καὶ ἄλλαι ἐπ' ἴσης δειναὶ ἀλλοιώσεις καὶ μεταθέσεις, ἃς εἶδομεν πολλάκις ὁμαλῶς συμβαινούσας ἐν τῇ βίῳ τῆς γλώσσης, καὶ ὅμως δι' αὐτάς δὲν διεκόπτετο ἡ συνέχεια τῆς ἐξελίξεως καὶ παραδόσεως αὐτῆς. Καθόλου δὲ σύμπασα ἡ ἱστορία τῆς γλώσσης ἀποτελεῖ ἄλυσιν ἀποπειρῶν εἰσαγωγῆς νέων φθογγικῶν συμβόλων, αἵτινες ἀπόπειραι τούτου ἔνεκα πολλάκις ἐπέτυχον, διότι γενικῶς καὶ ζωηρῶς ἐγένοντο ἀποδεκταί. Καθ' ὃν δὲ τρόπον ἡ μήτηρ ἐπίσταται νὰ ἐρμηνεύῃ τὸν ψελλισμόν τοῦ βρέφους αὐτῆς, οὕτω καὶ οἱ ἐν ἡλικίᾳ ἀνέκαθεν ἠπίσταντο νὰ ἐρμηνεύωσιν ὁρθῶς τὰς ἐκφράσεις, ἔστω καὶ ἀποσπασματικάς, τῶν πλησίον αὐτῶν. Οὕτως ἄρα παρείχετο εἰς

τὴν ἐκλογὴν τῆς ὀνοματοποιητικῆς ὀνομασίας πράγματός τινος εὐρεῖα ἐλευθερία, εἰ καὶ ἡ ἀρχὴ πάντοτε ἡ αὐτὴ ἔμενεν, ὅπως, ὡς γνωστόν, καὶ σήμερον ἔτι ἐκτάκτως μεγάλη ποικιλία καὶ διαφορὰ ἐπικρατεῖ ἐν λέξεσιν ὁμολογουμένως κατὰ μίμησιν ψόφων γενομέναις, εἰ καὶ τὸ ὀνομαζόμενον δι' αὐτῶν πρᾶγμα εἶναι ἐν καὶ τὸ αὐτό.

Ὅτι δ' ὅμως αἱ πλεῖστοι τῶν λέξεων τούτων, ἐν αἷς ἀναγνωρίζομεν μίμησιν φυσικῶν φθόγγων, λ. χ. βοῦς βοῖδιον ἐκ τοῦ gōus, σίζω ἐκ τοῦ ksigjo, λάπτω ἐκ τοῦ laktōκτλ., κατ' ἀρχὰς ἄλλην εἶχον μορφήν καὶ μόνον βραδύτερον προσέλαβον τὸν ὀνοματοποιητικὸν φαινόμενον τύπον αὐτῶν, καὶ ὅτι ἀκριβῶς ἐν ταῖς ἀρχαιοτάταις Ἰαπετικαῖς λέξεσι καὶ ρίζαις ἐλάχιστος μόνον ἀριθμὸς ὀνοματοποιημένων σχηματισμῶν ἀποδείκνυται, ταῦτα δὲν δύναται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἀποδείξεις κατὰ τῆς ὀρθότητος τῆς ἡμετέρας γνώμης περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς γλώσσης. Εἶναι δὲ συχνότατον σφάλμα τῶν συνηγόρων τῆς ὀνοματοποιητικῆς θεωρίας τὸ ὅτι ἀγωνίζονται ν' ἀποδείξωσιν αὐτὴν πανταχοῦ ἐν τοῖς ἐπὶ μέρους. Θηρεύοντες δὲ τὰς φθογγικὰς ἀπομιμήσεις ταύτας ἔδωκαν πολλάκις εὐκόλον νίκην τοῖς ἀντιπάλοις αὐτῶν, καθ' ὅσον ἀπεδείκνυσαν ὅτι λέξεις ἅς ἐκεῖνοι ἐκήρυττον ὅτι κατ' ὀνοματοποιίαν ἐγένοντο, ἡττομολογοῦντο πράγματι πολὺ ἀπλούστερον. Ἄλλ' οἱ ἄγονοι οὗτοι ἀγῶνες ἦσαν ἅμα καὶ περιττοί· διότι καὶ ἂν πᾶς ὁ θησαυρὸς τῶν λέξεων ἦν ἐν ἀρχῇ ὀνοματοποιητικῆς φύσεως, πάλιν κεῖται, καθ' ἃ πολλάκις μέχρι τοῦδε ἐμάθομεν, ἐν τῇ φύσει τῆς γλώσσης τὸ ὅτι ἅμα σχηματισθεῖσης λέξεώς τινος εὐθὺς ἀρχεται νὰ ἐπισκοτίζεται τὸ αἶσθημα περὶ τῆς καταγωγῆς αὐτῆς καὶ ταχέως νὰ ἐξαφανίζεται καθ' ὅλοκληρίαν. Οὕτω καὶ αὐτὴ ἡ ὀνοματοποιητικὴ βαθμὶς τῆς ἐξελίξεως τῆς γλώσσης οὐδὲν ἄλλο ἡδύνατο νὰ εἶναι ἢ μεταβατικὴ τις φάσις, μάλιστα δὲ πάντων ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ὁμοεθνίᾳ, εἰς ἧς τὴν μεγάλην εὐφυΐαν δὲν ἡδύνατο νὰ ἐξαρκέσῃ τοιοῦτος ἀρχαϊκὸς τρόπος ἐκφράσεως τῶν ἐννοιῶν. Πολὺ δὲ μᾶλλον θὰ ἦτο δυνατόν νὰ νοηθῇ, ὅτι ἐν ταῖς ρίζαις ἄλλων ὁμοεθνιῶν, ἂν ἡδύνατο ν' ἀναχθῶσιν εἰς τὸν πρώτιστον αὐτῶν τύπον, θὰ ἐνεφανίζοντο σαφεῖς

ἔχνη τῆς τῶν ψόφων μιμήσεως, ἴσως μάλιστα καὶ ὅτι ἐν τισι τούτων καὶ ἐν αὐτῇ τῇ νεωτάτῃ ἐξελίξει αὐτῶν θὰ ἀπεδείκνυτο ἡ ὀνοματοποιία ὡς κυρία γλωσσοπλαστικὴ ἀρχή.

Πόσαι δ' ἀρχαὶ εἰς τὴν δημιουργίαν λέξεων ἐγένοντο καὶ πάλιν ἐλησμονήθησαν, πόσον χρόνον διήρκεσε, μέχρις οὗ ἀπεταμειύθη ἱκανὸς θησαυρὸς γενικῶς καταληπτῶν λέξεων, καὶ πόσαι ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν τῶν λέξεων τούτων ἐστηρίζοντο ἐπὶ ἀμέσου μιμήσεως ἤχων, ποῖα τις ἦτο κατὰ τὸ πλῆθος καὶ τὰ ἦθη ἢ πανάρχαιος ἐκείνη φυλή, ἥτις ἐπλασε κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον τὴν βάσιν τῆς ἐξελίξεως μιᾶς τινος γραμματικῶς ἡρθρωμένης γλωσσικῆς ὁμοεθνίας ἢ πασῶν τῶν γλωσσικῶν ὁμοεθνιῶν, πότε ἤρξατο ἡ ἐξελίξις αὕτη, πάντα τὰ ζητήματα ταῦτα δὲν δύνανται, ὅπως ἤδη ἐν ὁμοίᾳ εὐκαιρίᾳ παρετηρήσαμεν (ἐν τῷ ὁγδόῳ Ἀναγνώσματι) οὐδὲ κατ' εἰκασίαν νὰ τύχωσιν ἀπαντήσεως. Ἀλλ' ὅμως δύνανται τις μετὰ παντὸς τοῦ δικαίου νὰ διατείνηται, ὅτι γλῶσσα συνιστάμενη ἀπλῶς ἐκ γυμνῶν ῥιζῶν δὲν δύναται νὰ εἶναι ἄλλο τι ἢ ἐσχάτως πενιχρὰ καὶ ἀτελής. Οὐδὲν δὲ ψευδέστερον ἢ τὸ φαντάζεσθαι ἐν τῇ πρώτῃ γλώσσῃ δαψιλεῖς καὶ περισσὰς λέξεις καὶ ῥίξας, ἐξ ὧν αἱ κατόπιν γενεαὶ ἐξέλεξαν συνετῶς τὰς χρησίμους, δὲν ἠύξησαν δ' αὐτάς. Πρὸς τοῦτοισι γίνεται σαφὲς ἐκ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων, ὅτι, καθ' ἃ ἤδη παρετηρήθη, ἡ μίμησις τῶν ἤχων ὡς μόνη ἀρχὴ τῆς γλωσσικῆς δημιουργίας δὲν ἠδύνατο νὰ διαμένῃ μακρὸν χρόνον, ἀλλ' ἤδη λίαν ἐνωρὶς ὤφειλε νὰ προσκολληθῇ αὕτῃ ἄλλη τις νέα ἀρχὴ γλωσσοπλαστικῆς ἐνεργείας, τ'. ἔ. ἡ ἐκμόρφωσις καὶ ἡ πρὸς γένεσιν διαφορῶν τάσις τῶν ἐν χρήσει φθογγικῶν συμβόλων ἢ λέξεων. Καὶ ἡ νέα δ' αὕτη ἀρχή, καθ' ὅσον τάχιστα ἠϋξάνετο ὁ θησαυρὸς τῶν ἐννοιῶν καὶ λέξεων, ἀπέβαινε ὁσημέραι ἐπικρατεστέρα τῆς ὀνοματοποιητικῆς, μέχρις οὗ σχεδὸν ἀφίκετο εἰς τὴν πλήρη ἐπικράτειαν, ἥτοι μέχρις οὗ ἐπετεύχθη ἡ βαθμὶς τῆς γλωσσικῆς ἐξελίξεως, ἐφ' ἣς βλέπομεν ἱσταμένας τὰς γλῶσσας πάσας ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῶν ἱστορικῶν χρόνων, ὅτε ἐπίδοσις τοῦ θησαυροῦ τῶν λέξεων ἐπιτυγχάνεται σχεδὸν μόνον ἐκ τῶν

ἤδη προϋπαρχόντων γλωσσικῶν στοιχείων καὶ μόνον σπανίως καὶ κατ' ἐξαίρεσιν γίνεται καταφυγὴ εἰς τὴν ὀνοματοποιίαν.

Ἡ ἐν τοῖς προηγουμένοις δ' ἀναπτυχθεῖσα θεωρία περὶ τῆς γλώσσης καὶ τῆς ἀρχῆς αὐτῆς θὰ κατηγορηθῇ, δὲν ἀμφιβάλλω, ὑπὸ πολλῶν ὡς ταπεινὴ καὶ κοινὴ, ἀλλ' ἡ μομφὴ αὕτη δὲν πρέπει νὰ ἐνοχλῇ ἡμᾶς. Διότι εἶναι σκόπιμον νὰ σκοπεύῃ τις πρὸς τὰ κάτω, ἂν μόνον ἐπιτυχάνῃ τοῦ σκοποῦ, καὶ προτιμότερον νὰ μένωμεν ἐν τῇ ἀληθείᾳ ἀφελεῖς καὶ ἀπλοῖ ἢ ν' ἀναλαμβάνωμεν κατ' Ἰκαρον ὑψηλὴν ἀλλ' ἐπικίνδυνον πτήσιν. Δυστυχῶς δ' εἶναι μέγα τὸ σμῆνος τῶν γλωσσοδιφῶν, οἵτινες ἐξ ἱεροῦ τρόμου πρὸ τῆς ἀγνῆς καὶ ἐξόχου φύσεως τῆς γλώσσης συγχέουσιν αὐτὴν μετὰ τῆς διανοίας καὶ πολλὰς ιδιότητας, αἵτινες ἀνήκουσι μόνῳ τῷ πρώτῳ αἰτίῳ, τῷ ἀνθρωπίνῳ πνεύματι, ἀπονέμουσι τῷ ὄργανῳ αὐτοῦ ἥτοι τῇ γλώσσῃ, οὕτω δὲ ἡ περιπλέκονται εἰς ἀντιφάσεις καὶ ἀτοπίας ἢ πλανῶνται μετὰ τῶν ἀκολούθων αὐτῶν εἰς μυστικὰς θεωρίας, ἃς ὁ ὑγιὴς ἀνθρώπινος νοῦς δὲν κατανοεῖ. Διότι τὸ πνεῦμα καὶ αἱ ἐνέργειαι αἱ ἐξ αὐτοῦ προερχόμεναι παρέχουσι τῷ σκεπτομένῳ ἐρευνῇ τῇ τῶν πραγμάτων μέγα πλῆθος ἀλύτων αἰνιγμάτων· ἐν τῇ γλώσσῃ δ' ὅμως οὐδὲν ὑπάρχει αἰνιγμα, ἀλλὰ μόνον σκοτεινὰ καὶ δύσκολά τινα, ἅτινα φυσικῶς καὶ ἀναγκαίως μάλιστα ἐπικάθηνται ἐπ' αὐτῆς ὡς τοῦ πρωτίστου καὶ σπουδαιοτάτου τῶν ἀνθρωπίνων ἔργων.

ΑΝΑΓΝΩΣΜΑ ΔΕΚΑΤΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Διατί μόνοι οἱ ἄνθρωποι δύνανται νὰ ὁμιλῶσιν ; — Σπουδαιότης τῆς γλώσσης διὰ τὸ ἀνθρώπινον γένος. — Ἡ μάθησις τῆς γλώσσης ὡς μέσον ἀνατροφῆς. — Ἀντεπίδρασις τῆς γλώσσης ἐπὶ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ἱστορίαν. — Ὡς ἀναγκαῖα καὶ φυσικὴ ἀναπλήρωσις τῆς γλώσσης προσέρχεται ἡ γραφή. — Ἐννοια καὶ γένεσις τῆς γραφῆς. — Μνημονικαὶ καὶ συμβολικαὶ προγενέστεραι βαθμίδες. — Εἰκονογραφία. — Τὰ Αἰγυπτιακὰ Ἱερογλυφικά. — Ἡ Σινικὴ γραφή. — Ἀρχὴ τῆς σσηνοειδοῦς γραφῆς. — Τὸ Σημιτικὸν ἀλφάβητον καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ εἶδη τῆς γραφῆς. — Τὸ Ἑλληνικὸν καὶ Λατινικὸν ἀλφάβητον.

Ἐν τῷ προηγουμένῳ Ἀναγνώσματι ἐρευνῶντες τὰ κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς γλώσσης καὶ τὰ κατὰ τὴν σχέσιν αὐτῆς πρὸς τὸ διανοεῖσθαι ἤλθομεν εἰς ὅμοια πορίσματα οἷα εἶχον ἡμῖν παράσχει αἱ προηγούμεναι μελέται ἡμῶν. Καθ' ὃν τρόπον δηλ. πρότερον εἶχομεν εὖρει, ὅτι πάντες οἱ παράγοντες οἱ ὀρίζοντες καὶ ἐπιβάλλοντες τὴν ἀλλοίωσιν καὶ ἐξέλιξιν τῆς γλώσσης κεῖνται ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, οὕτω διέγνωμεν πάλιν, ὅτι καὶ κατὰ τὴν πρωτίστην δημιουργίαν τῆς γλώσσης οὐδεμία ἀνάγκη νὰ ὑπολάβωμεν, ὅτι ἐνήργησαν ἄλλοιοι παράγοντες. Ὑπεράνθρωπον δέ τι, δῶρον τοῦ Θεοῦ, εἶναι ἢ γλῶσσα μόνον κατὰ τοῦτο καθ' ὅσον πᾶν ὅ,τι τῶν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς ἡμῶν ἀγαθῶν ἔχομεν, εἶναι δεδομένον ἡμῖν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Ἐπειτα: καθ' ὃν τρόπον πρότερον εἶχομεν πεισθῆ περὶ τῆς αὐθαιρέτου φύσεως τῶν ὀνομάτων, δι' ὧν ἕκαστος, ἅπαξ μαθὼν αὐτὰ ἐν τῇ συναναστροφῇ πρὸς τὸ κατὰ τύχην περιβάλλον αὐτόν, καθιστᾷ τὰ διανοήματα αὐτοῦ καταληπτὰ ἄλλοις, — οὕτω παρατηρήσαμεν καὶ νῦν, ὅτι αἱ λέξεις εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὁμοίας ὤφειλον νὰ εἶναι φύσεως, ὅτι δηλ. οὐδέποτε ὑπῆρξαν ἐνσώματα διανοήματα, ἀλλὰ πάντοτε ἀπεικονίσματα τῶν διανοημάτων. Τέλος δὲ εἶχομεν προηγουμένως ἰδεῖ, ὅτι ἡ ἐτυμολογικὴ βᾶσις, ἥς φύσει οὐδεμία λέξις στερεῖται, οὐδαμῶς εἶναι ἀναγκαῖον νὰ εἶναι

γνωστὴ καὶ αἰσθητή, ἵνα αἱ λέξεις ἀναπτυχθῶσι καὶ εἰς τὸν λόγον παραλαμβάνωνται, διὸ καὶ ἡ γνῶσις τοῦ ἐτύμου αὕτη ἐκπληρώσασα τὸν σκοπὸν αὐτῆς, ἵνα δηλ. χρησιμεύσῃ τὸ κατ' ἀρχάς ὡς συνδετικὸν μέσον μεταξὺ λέξεως καὶ ἐννοίας, ταχέως ἐπισκοτιζεται καὶ περιπίπτει εἰς λήθην· ἀλλ' ὁμοίως παρετηρήσαμεν ὅτι καὶ αἱ πασῶν ἀρχαιοτάται λέξεις παρήχθησαν καθ' ὅμοιον τρόπον ἀναγκαίως. Καὶ αὗται δηλονότι ἦσαν ἀπλῶς τὰ πρῶτα, ἐλλιπῇ συνεννοήσεως μέσα, ὅποια κατ' ἀνάγκην προσέπιπτον εὐκολώτατα εἰς τὸν τότε ἄνθρωπον κατὰ λόγον τῆς βαθμίδος τῆς ἀναπτύξεως αὐτοῦ, ὅτε ἰδιαζόντως ἦτο ζωηρὰ ἢ πρὸς μίμησιν τάσις καὶ ἢ πρὸς ἐπιφωνήσεις καὶ κραυγὰς κλίσις αὐτοῦ. Ἡ ὀνοματοποιία ἄρα κατὰ πάσας αὐτῆς τὰς βαθμίδας, βοηθουμένη μάλιστα ὑπὸ τῶν σχημάτων καὶ τοῦ μουσικοῦ τόνου ἦν τὸ κύριον ἐλατήριον, ὅπερ ἤγαγε τοὺς γλωσσοπλάστας εἰς εὗρεσιν καταληπτῶν λέξεων, ἀλλ' ἥτις ἀπώλεσε πᾶσαν δύναμιν ἐπὶ τὸν περαιτέρω σχηματισμὸν τῆς γλώσσης, ἀφοῦ ἅπαξ ἔτυχε καθολικῆς ἐγκρίσεως· ἐπειδὴ καὶ ἡ ὀνοματοποιητικὴ αὕτη δύναμις παρήκμασε καὶ κατὰ μικρὸν ἐσθῆσθη σχεδὸν ὅλως, ἀφοῦ εἶχε πλασθῇ ἱκανὸν κεφάλαιον λέξεων, δυνάμενον νὰ πολλαπλασιασθῇ κατὰ βούλησιν διὰ συνθέσεως καὶ διακρίσεως ἢ διαστολῆς. Λοιπὸν τὸ τελικὸν ἡμῶν πόρισμα ἦν, ὅτι ἡ τάσις τοῦ κατανοῆσαι ἄλλους καὶ κατανοηθῆναι ὑπ' αὐτῶν ἦν ἡ κυρία καὶ ἄμεσος γλωσσοπλαστικὴ ἀρχή· ἀκριβῶς δ' οὕτως εἶχομεν ἤδη πρότερον καταδείξει, ὅτι τὸ νοεῖν καὶ νοεῖσθαι εἶναι ὁ μόνος σύνδεσμος ὁ συγκρατῶν τὴν ἐνότητα τῆς γλώσσης καὶ ἡ λυδία λίθος τῆς ἐνότητος αὐτῆς. Καὶ ἐντεῦθεν δὲ πηγάζει, ὅτι ἡ γλῶσσα κατὰ πάσας τὰς βαθμίδας τῆς ἐξελιξεως αὐτῆς ὁμοίως ἦν κοινωνικόν, ἐν τῇ κυρίᾳ σημασίᾳ τῆς λέξεως, καθεστώς, ὅτι αἱ ἐννοιαὶ γλῶσσα καὶ κοινωνία εἶναι ἀναπόσπαστοι ἀλλήλων.

Οὕτως ἀνήλθομεν μέχρι τῶν πρωτίστων ἀρχῶν τῆς γλώσσης καὶ εἰς τὸ ἐν ἀρχῇ ἐρώτημα ἡμῶν «Διατὶ ὁμιλοῦμεν οὕτως ὅπως ὁμιλοῦμεν καὶ οὐχὶ ἄλλως;» ἐδόθη τοσοῦτον διεξοδικὴ ἀπόκρισις, ὅσον ἐπέτρεπεν ὁ πρὸς τοῦτο ὠρισμένος χρόνος καὶ αἱ σημεριναὶ περὶ

ἡ ἀρχὴ
τῆς γλώσσης

τῆς γλώσσης γνώσεις. Ἀλλὰ τὸ πρῶτον καὶ κύριον ἡμῶν ζήτημα δύναται νὰ ἐξαρθῇ καὶ κατ' ἄλλον ἢ τὸν μέχρι τοῦδε δειχθέντα τρόπον, καὶ τοῦτο ἄγει ἡμᾶς ἐπὶ τινα ἄλλα σημεῖα, περὶ ὧν ἐν τοῖς προλαβοῦσιν οὐδεὶς ἐγένετο λόγος.

Ἦτοι: διατὶ ἄρα λαλοῦμεν μόνοι ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι, καὶ οὐχὶ καὶ τὰ λοιπὰ ζῶα, ἅτινα, ὡς γνωστόν, πολλαχῶς εἶναι ὁμοιά πως ἡμῖν κατὰ τε τὴν μορφήν καὶ τὰ χαρίσματα; Διότι εἶναι πρόδηλον, ὅτι ἡ τῶν ζώων γλώσσα εἶναι οὐσιωδῶς διάφορος τῆς τῶν ἀνθρώπων καὶ τὸ ὄνομα « γλῶσσα » μόνον ἐν καταχρηστικῇ σημασίᾳ δύναται νὰ λεχθῇ ἐπὶ τῶν ἐκφράσεων αὐτῶν. Ἐπειδὴ ὁ λόγος μὲν ἡμῶν εἶναι αὐθαίρετος καὶ συνθηματικός, θέσει, ἡ γλῶσσα δὲ τῶν ζώων ταύναντίον φυσικὴ καὶ ἐνστικτος, διὰ τοῦτο ἡ μὲν ἀνθρωπίνη γλῶσσα δύναται μέχρι τοῦ ἀπείρου νὰ μεταβάλληται, ν' ἀναπτύσσεται καὶ τελειοποιῇται, ἡ δὲ τῶν ζώων μένει διὰ παντός ἐν τῇ νῦν ταπεινῇ καταστάσει αὐτῆς προσπεπαταλευμένη. Σημειωτέον δ' ὅμως ὅτι πολὺ δυσκολώτερον ἢ ὁ καθορισμὸς τῆς διαφορᾶς ταύτης εἶναι ν' ἀνεύρη τις καὶ ὁρίσῃ διαρρήδην λόγον τινὰ αὐτῆς, ἐκτὸς ἂν τις κατέφευγεν εἰς τὸ γενικὸν ἄξιωμα — ἐν ᾧ καὶ φρόνιμον εἶναι νὰ μείνωμεν ἐν τῷ παρόντι — ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὃν ἀπείρῳ τελειότερον ὀργανωμένον ἢ πάντα ἄλλα πλάσματα. Καὶ ἀληθῶς οὐδὲν ἄλλο λέγει καὶ αὐτὸς ὁ συνήθης ὁρισμὸς τῆς διαφορᾶς μεταξὺ ἀνθρώπου καὶ ἀλόγων ζώων. Διότι ἂν ἡμεῖς ἀποδίδωμεν τῷ ἀνθρώπῳ ὡς κυρίαν καὶ μοναδικὴν προνομίαν, ἐξαίρετον ἀπὸ τοῦ κόσμου τῶν ζώων, τὸ δῶρον τοῦ λογικοῦ, πάλιν δὲν θυνάμεθα καὶ ἀντιστρόφως νὰ ὁρίσωμεν τὸ λογικὸν ἄλλως ἢ ὡς τὸ κατὰ προνομίαν δοθὲν τῷ ἀνθρώπῳ δῶρον, ὅπερ κέκτηται ὁ ἄνθρωπος ἐν ἀντιδιαστολῇ ἀπὸ τῶν ζώων. Ἀλλ' οὐδ' ἄλλως ἐμβαθύνει τις μᾶλλον εἰς τὴν φύσιν τοῦ λογικοῦ, ἂν δηλ. ἀπονέμῃ τοῖς ζώοις ἐνστικτον μόνον ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν ἄνθρωπον. Διότι τοῦτο εἶναι ἀπλῶς ὄνομα διαφορᾶς, ἥς τὴν φύσιν ἀδυνατοῦμεν νὰ ἐρμηνεύσωμεν. Καὶ πάντως ἤδη ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἐγένετο διάβασις διὰ τοῦ βαθέως χάσματος τοῦ κειμένου, π. χ. μεταξὺ τοῦ λεγομένου

τυφλοῦ ἐνστίκτου» τῆς μελίσεως ἢ τοῦ μύρμηκος καὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου «ἐλευθέρας ἐνεργείας». Καὶ τὴν διάβασιν ταύτην δύναται τις εὐκόλως νὰ νοήσῃ, ἐὰν μόνον βαθμιαίως ἀπὸ τῶν κατωτέρων τούτων εἰδῶν τῶν ζώων ἀνερχόμενος ἀνέλθῃ εἰς ζῶον τελειότερου ὀργανισμοῦ, ὅς ᾤ λ. χ. εἶναι ὁ κύων. Διότι μάτην θὰ δισχυρίζετο τις, ὅτι ὁ κύων δὲν ἔχει καθόλου εἰπεῖν πνευματικὰς ἱκανότητας καὶ τοῦλάχιστον τὰς ἀρχὰς πάντων τῶν ὑψηλοτέρων χαρισμάτων καὶ ὁρμῶν, ἐφ' αἷς σεμνυνόμεθα οἱ ἄνθρωποι. Πᾶν δ' ὅμως χάρισμα προσεγγίζον πρὸς τὰ πνευματικὰ, ἔστω καὶ μακρόθεν, προϋποτίθῃσιν ἀναγκαίως τὴν ἱκανότητα τοῦ σχηματίζειν γενικὰς ἐννοίας. Εἶναι λ. χ. ἀπλούστατα ἀτοπία τὸ ἀρνεῖσθαι, ὅτι οἱ πλείστοι κύνες δὲν ἔχουσιν ὅλως σαφεῖ ἐννοίαν τοῦ ἀνθρώπου, ὁμοίως δὲ καὶ πολλὰ πτηνὰ· διότι ἂν μὴ ἡπίσταντο τί εἶναι ἄνθρωπος, διατὶ ἔμελλον νὰ φοβῶνται τὰ δι' αὐτὰ καθεσταμένα φόβητρα; Πλημμελέστατον ἄρα καὶ τὸ ταυτίζειν τὸ λογικὸν τῷ εἰδικῷ χαρίσματι τοῦ σχηματίζειν γενικὰς ἐννοίας καὶ τὸ ἀνάγειν τὴν δύναμιν τοῦ λέγειν κατ' εὐθεῖαν εἰς αὐτό, πλημμέλεια ὀφειλομένη καθ' ὅλοκληρίαν τῇ ἐπιπολαίῳ καὶ σφαλερᾷ τάσει τῆς φιλοσοφίας τῆς γλώσσης τῆς συγχεύσεως ἀδιακρίτως τὸ λέγειν, τὸ διανοεῖσθαι καὶ τὸ λογικόν. Ἡ γλῶσσα εἶναι τῶν σπουδαιοτάτων καὶ προφανεστάτων ἐκδηλώσεων τοῦ λογικοῦ, ἀλλὰ πλὴν τῆς γλώσσης δύναται ὁ ἄνθρωπος διὰ τοῦ λογικοῦ αὐτοῦ καὶ ἄλλας πολλὰς ἐργασίας νὰ ἐπιτελέσῃ, διαφευγούσας τὴν παραγωγικὴν δύναμιν τῶν ζώων.

Ἐὰν δὲ τις ἐπιμένῃ ἀπαιτῶν ἀπόκρισιν τινα εἰς τὸ ἐρώτημα, ποῦ ἄρα ὄντως κεῖται ἡ ἔλλειψις ἐν τῷ ὀργανισμῷ τῶν κατωτέρων τάξεων τῶν ζώων, ἢ καθιστῶσα αὐτοῖς ἀδύνατον τὸ λέγειν, ἐξαίρομεν ἀδιστάκτως τὴν ἀνικανότητα αὐτῶν πρὸς τὸ σκέπτεσθαι, πρὸς τὸ συνειδητῶς συλλογίζεσθαι, ἥτις κωλύει αὐτὰ νὰ χωρίζωσιν ἀπ' ἀλλήλων ιδιότητας καὶ σχέσεις καὶ νὰ παρατηρῶσιν ὅτι ἀμφοτέραι ἐπιτρέπουσι χωριστὰς ὀνομασίας. Ὅτι δὲ πολλὰ ζῶα κατὰ τοσοῦτο κέχτηνται εἰδὸς τι δυνάμεως τοῦ λέγειν, καθ' ὅσον ἐννοοῦσι καὶ ἀκολουθοῦσι διαταγὴν τινα ἀπευθυνομένην πρὸς αὐτά, εἰδείχθη

ἐν τῷ προηγουμένῳ Ἀναγνώσματι. Τί δὲ κωλύει νὰ τάξωμεν αὐτὰ ὡς πρὸς τοῦτο ἐν τῇ αὐτῇ γραμμῇ μετὰ τῶν μικρῶν παιδίων, ἅτινα ὁμοίως ταχύτερον μαθάνουσι νὰ νοῶσι τὰ λεγόμενα καὶ σχηματίζωσιν ἐννοίας ἢ νὰ ὁμιλῶσιν; ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν ὑπάρχει ὀφθαλμοφανῶς πολὺ μείζων ἀπόστασις μεταξὺ ὀστρέου, πρὸς ὃ δι' οὐδεμιᾶς διδασκαλίας δύναται τις νὰ καταστήσῃ οὐδὲ πόρρωθεν γνωστὸν ὅ,τι ἐπιθυμεῖ νὰ ἀνακοινώσῃται αὐτῷ, καὶ τοῦ νοήμονος καὶ εὐδιδάκτου κυνός, ἢ μεταξὺ τοῦ κυνός καὶ τοῦ ἀνεξελίχτου καὶ ἀπολιτίστου ἀνθρώπου.

✓ Ἐπειτα δὲ διὰ τί ἢ πρὸς τί ὁμιλοῦμεν καὶ κατὰ πόσον ὀφελεῖ ἡμᾶς ἡ κτῆσις τῆς γλώσσης; Τὰ μέγιστα καὶ εὐρύτατα ζητήματα ταῦτα δυνάμεθα νὰ ἐξετάσωμεν ἐν τῷ παρόντι συντομώτατα, τὸ μὲν ὅτι ἡ ὠφέλεια τῆς γλώσσης καθ' ἑαυτὴν εἶναι ἤδη τελείως συνειδητὴ ἐκάστῳ, ὥστε οὐδεμία χρεία πολλῶν περὶ τούτου λόγων, τὸ δὲ ὅτι τὰ κύρια σημεῖα, περὶ ὧν ὁ λόγος ἐν τούτοις, ἐξητάσθησαν ἤδη ἐν ταῖς μέχρι τοῦδε. Διὰ ταῦτα ὁ ὅλως καθολικῶς δύναται τις νὰ ἐκφράσῃ τὴν ὠφέλειαν τῆς γλώσσης λέγων, ὅτι αὕτη καθίστησι τοὺς ἀνθρώπους ἱκανοὺς συνωδᾶ τῷ φυσικῷ προορισμῷ αὐτῶν οὐ μόνον νὰ συνοικῶσι κατὰ στίφη καὶ ὀρδᾶς, ἀλλὰ καὶ νὰ συζῶσιν ἐν κοινωνίαις. Διότι ἄνευ γλώσσης οὐδὲν θὰ ὑπῆρχεν ἔθνος καὶ δὴ οὐδεμία ἱστορία. Πᾶν δὲ πλεονέκτημα τοῦ ἀνθρώπου ὑπὲρ τὰ ζῶα συνάπτεται οὕτω στενῶς μετὰ τῆς γλώσσης, ὥστε, εἰ καὶ καθ' ἃ εἶδομεν, πλημμελῶς συνεχέοντο ἀμφότερα, ἀλλ' ὅμως εἶναι εὐνόητος καὶ συγγνωστὴ πλάνη. Καθόλου δ' ἐφ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος στερεῖται γλώσσης, εἶναι ὃν ἀνεξέλικτον, περιέχον μὲν ἐν ἑαυτῷ τὰ σπέρματα παντὸς μεγάλου καὶ γενναίου, ἀλλὰ μόνον τὰ σπέρματα, ἅτινα ἔχουσιν ἀνάγκην καλλιέργειας ἵνα βλαστήσωσιν, εὐδοκίμησωσι καὶ καρποφορήσωσιν. Οὕτω λ. χ. παρατηρεῖται ὅτι δυσκόλως ὑπάρχει ἐν πάσῃ τῇ ζώῃ πλάσει ἀγεννέστερον καὶ ἀποτροπαιότερον τῶν ἀγρίων ἐκείνων τῶν ἐν σπηλαίοις ἢ δάσει-σιν οἰκούντων ἀνθρωπίνων πλασμάτων, οἷα ἐνίοτε ἀνευρίσκον-ται ἐν ταῖς ἀπολιτίστοις ἔτι ἡπείροις· ἀλλὰ τοῦτο, καθ' ὃ ἡμεῖς

αἰσθανόμεθα ἡμᾶς αὐτοὺς ὑπερέχοντας αὐτῶν, προσεγένετο ἡμῖν διὰ μακρᾶς, βαθμιαίας ἐξελίξεως, ἥτις διὰ μόνης τῆς γλώσσης ἦν δυνατή. Ἐὰν δ' ἕκαστον ἄτομον ὥφειλε ν' ἀναλαμβάνη ἐξ ἀρχῆς τὴν ἑαυτοῦ διαμόρφωσιν καὶ ἀνατροφὴν, θὰ κατετρίβοντο πᾶσαι αἱ πνευματικαὶ δυνάμεις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐν ταῖς αἰετῶς ἀναλαμβανομέναις ἀποπείραις ταύταις. Διὰ μόνης ἄρα τῆς κτήσεως τῆς γλώσσης δύναται ἑκάστη γενεὰ νὰ τοποθετήσῃ ἀσφαλῶς τὸ κεφάλαιον τοῦ πνεύματος καὶ τῶν γνώσεων αὐτῆς καὶ νὰ κληροδοτήσῃ αὐτὸ εἰς πάσας τὰς ἐπομένας γενεάς.

Ἐπιστάμεθα μὲν βεβαίως πάντες κάλλιστα, πόσα ὀφείλομεν εἰς τὴν ἀνατροφὴν ἡμῶν, ἥτις ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν προήγαγεν ἡμᾶς πολὺ μᾶλλον ἢ ὅσον θὰ προεχωροῦμεν ἡμεῖς αὐτοὶ ἄνευ ξένης βοήθειας μετὰ μακροῦς αἰῶνας. Ὅμοίως εἶναι πασίγνωστον, ὅτι ὁ νεώτερος πολιτισμός, οὗ τῶν ἀγαθῶν ἀπολαύομεν, εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα μακρᾶς ἀναπτύξεως πολλῶν αἰώνων ἢ μᾶλλον χιλιετηρίδων ὅλων· ὅτι ἡ βάσις αὐτοῦ ἐτέθη ἐν τῇ ἀπωτάτῳ Ἀνατολῇ κατὰ παλαιωτάτους σκοτεινοὺς χρόνους, ὥστε οὔτε ἡ ἱστορία οὔτε ὁ μῦθος ἐπίσταται νὰ εἴπῃ τι περὶ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ· ὅτι τὴν περαιτέρω διαμόρφωσιν αὐτοῦ ὀφείλει ἐνίοις ἐξαιρέτως εὐφυέσι λαοῖς καὶ πολλαῖς κατ' ἐξαίρεσιν εὐνοικαῖς περιστάσεσι, καὶ ὅτι πᾶσαι αὗται αἱ πρόοδοι καὶ μεταβάσεις ἀπὸ ἔθνους εἰς ἔθνος ἦσαν δυναταὶ διὰ μόνης τῆς βοήθειας τῆς γλώσσης, τοῦ γραφομένου καὶ τοῦ λαλομένου λόγου. Ἐκεῖνο δ' ὅμως ὃ πολλῶν ἤττον προσέχομεν, εἶναι ὅτι ἡ ἐκμάθησις αὐτῆς ταύτης τῆς γλώσσης παρέχει ἡμῖν ὅλως ὅμοια ὀφελήματα, ὅτι καὶ αὕτη αὕτη, ὅπως καὶ ὁ πολιτισμὸς ἡμῶν, εἶναι καρπὸς πνευματικῆς ἐργασίας διαρκεσάσης πολλὰς ἤδη κατὰ συνέχειαν χιλιετηρίδας καὶ συνεχισθείσης ὑπὸ διαφόρων ἐθνῶν διαδοχικῶς, ὅτι ἐν ταῖς λέξεσιν, ἃς οὕτως ἀκόπως μανθάνομεν καὶ εὐκόλως ἐκφωνοῦμεν, εἶναι κατατεθειμένης ὁλόκληρος θησαυρὸς ἐπιπόνων παρατηρήσεων καὶ σοβαρῶν μελετῶν. Διὰ ταῦτα ἀνάγκη νὰ εἰσέλθωμεν εἰς ἀκριβεστέραν τούτων ἐξέτασιν.

Ἡ μάθησις τῆς γλώσσης εἶναι ἡ πρώτη βαθμὶς ἐν τῇ ἀνατροφῇ

τῶν παιδίων καὶ ἀπαρτίζει τὴν ἀναγκαίαν βάσιν παντὸς εἶδους ὑψηλοτέρας μορφώσεως. Ἀκριβῶς δ' οὕτως εἶχε καὶ κατὰ τὴν «ἀνατροφὴν τοῦ ἀνθρώπου γενέους». Ἡ ἐφεύρεσις δηλ. τῆς γλώσσης ἦν τὸ πρῶτον βῆμα πρὸς τὴν βαθμιαίαν ἀνάπτυξιν τῶν πνευματικῶν δυνάμεων αὐτοῦ. Κατὰ τὴν σημερινὴν ἀνατροφὴν τῶν νέων παρέχονται τῷ τροφίμῳ ἐν ὀλίγοις ἔτεσι πάμπολλαι γνώσεις, εἰς ὧν τὴν συλλογὴν ἐγένετο χρεῖα μακρῶν ἐπὶ αἰῶνας διαρκεσάντων πνευματικῶν ἀγώνων πλείστων ἐθνῶν καὶ ἀπειροπληθῶν ἀτόμων. Ὅλως δ' ὁμοίως συμπεκνούνται ἐν τῇ γνώσει τῆς γλώσσης, ἣν κτᾶται παιδίον τι σήμερον κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ βίου αὐτοῦ, τὰ πορίσματα ἀπείρως μακρῶς καὶ πολυμεροῦς γλωσσοπλαστικῆς ἐνεργείας. Εἶδομεν δ' ἐν τῷ προηγουμένῳ Ἀναγνώσματι ὅτι, ἂν τις ἐπέτρεπε ν' αὐξηθῶσι δύο ἀνθρώπινα ὄντα ἄνευ διδασκαλίας τινός, ταῦτα θὰ ἐξεύρισκον ἀναμφιβόλως μέσον τι οἰονδήποτε πρὸς ἀμοιβαίαν συνεννόησιν, ἥτοι γλῶσσάν τινα· ἀλλ' εἶναι ἄλλο ζήτημα, πόσαι γενεαὶ ἐμελλον νὰ παρέλθωσι, μέχρις οὗ οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν θὰ ἤγουν τὴν γλῶσσαν ταύτην ἔστω καὶ μέχρις ἐκείνης τῆς βαθμίδος τῆς ἀναπτύξεως, ἐν ἣ ἐυρίσκονται σήμερον αἱ ἀτελέστατα ὀργανωμέναι τῶν γνωστῶν γλωσσῶν.

Ὁ ἄνθρωπος ὡς γένος ἐφευρίσκει τὴν γλῶσσαν, τὸ ὄργανον τῆς πνευματικῆς αὐτοῦ ἐνεργείας, ὅπως ἀκριβῶς ἐφευρίσκει καὶ τὰ μηχανήματα, δι' ὧν καθιστᾷ εὐκολωτέραν καὶ ἀνυψοῖ τὴν σωματικὴν ἐργασίαν αὐτοῦ. Ἀλλ' εἰς ἕκαστον ἐπὶ μέρους ἀνθρώπων ἢ καὶ εἰς μίαν ὅλην γενεάν θὰ ἦτο ἐπ' ἴσης ἀδύνατος ἡ ἐφεύρεσις γλώσσης τινὸς τοῦ γνωστοῦ ἡμῖν εἶδους, ὅσον καὶ ἡ ἐφεύρεσις ἀτμομηχανῆς. Ἡ ἐφεύρεσις τῆς ἀτμομηχανῆς ὀφείλει, ἀκριβῶς ἐξεταζομένου τοῦ πράγματος, ν' ἀναχθῇ μέχρι τοῦ χρόνου ἐκείνου, ὅτε κατὰ πρῶτον οἱ ἄνθρωποι ἔμαθον τὴν τέχνην ν' ἀνάπτωσι καὶ διατηρῶσι πῦρ· ἄλλην δὲ περαιτέρω ἐπ' ἴσης ἐν ἀρχαιοτάτοις χρόνοις γενομένην πρόοδον ἀποτελεῖ ἡ ἐπινόησις τοῦ τροχοῦ· κατὰ μίχρον ἐπενόησαν καὶ ἄλλους μηχανικοὺς τρόπους, ἀνεκαλύφθησαν

διαδοχικῶς τὰ μέταλλα καὶ ἡ τέχνη τῆς κατεργασίας αὐτῶν, φυσικαὶ κινητήριαι δυνάμεις ἢ μία μετὰ τὴν ἄλλην ἤρχοντο εἰς ὑπερσίαν τοῦ ἀνθρώπου, μέχρις οὗ παρετηρήθη ὅτι καὶ ὁ ἀτμὸς κέκτῃται κινητικὴν δυνάμιν, καὶ μετὰ πολλὰς ἀποτυχούσας ἀποπείρας ἔμαθον νὰ μεταχειρίζωνται καὶ τοῦτον ὀρθῶς — καὶ οὕτω προέβησαν τέλος μέχρι τοσούτου, ὥστε ἡ τελευταία ἢ αἱ τελευταῖαι ὑπολειπόμεναι νὰ γένωνται ἀνακαλύψεις, ἡδύναντο νὰ γένωνται ὑπὸ ἐνὸς μόνου. Δὲν εἶναι δ' ἀναγκαῖον νὰ ἐφαρμόσωμεν πάντα ταῦτα κατ' ἕκασιν ἐπὶ τὸν βίον τῆς γλώσσης, ἀλλὰ δυνάμεθα νὰ περιορισθῶμεν ἐν τῇ ἐντεῦθεν πηγαζούσῃ γενικῇ παρατηρήσει, ὅτι ὀλίγοι μόνον ἡμῶν ἔχουσι σαφῇ καὶ τελείαν συνείδησιν τοῦ μεγάλου ὀφειλήματος ὅπερ ὀφείλομεν τοῖς ἡμετέροις προγόνοις διὰ τὰς ἐννοίας, ἃς ἡμεῖς σήμερον ἅμα ταῖς ὀνομασίαις παραλαμβάνομεν, καὶ ὅτι μέγιστον καὶ οὐσιῶδες μέρος τῆς πνευματικῆς ἡμῶν διαμορφώσεως συνίσταται ἐν τούτῳ καὶ μόνῳ ὅτι ἀπλῶς ἐμάθομεν νὰ ὁμιλῶμεν. Τοῦτο δ' ἄγει ἡμᾶς ἀμέσως ἐπὶ τινὰ περαιτέρω ἀλλὰ τῷ περὶ οὗ ὁ λόγος ζητήματι ἀνήκουσαν παρατήρησιν. Εἶναι δηλ. φυσικόν, ὅτι, ἂν ἡμεῖς ὀφείλωμεν νὰ προσλάβωμεν μετὰ τῆς γλώσσης τῶν περὶ ἡμᾶς καὶ τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι αὐτῶν, ὥστε κατ' ἀνάγκην ὁ τρόπος αὐτῶν τοῦ παρατηρεῖν καὶ κρίνειν τὰ πράγματα καθίσταται καὶ ἡμέτερος, ἐν τῇ πνευματικῇ ταύτῃ ἡγεμονίᾳ καὶ ποδηγετήσῃ κεῖται προδήλως καὶ εἰδὸς τι περιορισμοῦ, εἰ καὶ ἡμεῖς δὲν ἔχομεν αἰσθῆσιν αὐτοῦ. Μανθάνοντες δ' ἔμως ξένην τινὰ γλῶσσαν αἰσθανόμεθα τι τοιοῦτον. Ὁ ἐπιχειρῶν δηλ. νὰ μάθῃ ἄλλην τινὰ γλῶσσαν, δὲν παρατηρεῖ κατ' ἀρχὰς οὐδαμῶς τὴν ἀπόστασιν, ἣτις ὑπάρχει μεταξὺ τῶν τύπων τῶν ἰδιαζόντων τῇ γλώσσῃ ταύτῃ καὶ τῶν γνωστῶν αὐτῷ ἐκ τῆς μητρικῆς γλώσσης τῶν δηλούντων ὁμοίας ἐννοίας. Ἀλλ' ὅσῳ μᾶλλον εἰσχωρεῖ εἰς τὴν φύσιν τῆς νέας γλώσσης, τοσούτῳ σαφέστερον θὰ παρατηρῇ, πόσον μεγάλως μετεβλήθη καὶ τὸ περιεχόμενον τῶν ἐννοιῶν αὐτοῦ διὰ τοῦ ἀσυνήθους περιβλήματος, δι' οὗ περιβάλλει τὰς ἐννοίας ταύτας, καὶ πόσον ἀδύ-

νατον εἶναι νὰ μεταφράσῃ κυρίως, κατὰ λέξιν, ἔκ τινος ξένης γλώσσης εἰς τὴν μητρικὴν. Ἐντεῦθεν ὀφείλει πᾶς εἰσερχόμενος εἰς κύκλον ἀνθρώπων ἄλλην γλῶσσαν λαλοῦντων νὰ θυσιάσῃ μέρος τῆς προσωπικῆς αὐτοῦ ἐλευθερίας, εἰ καὶ ἀληθῶς τὸ ἐντεῦθεν κέρδος ὑπερβάλλει κατὰ πολὺ τὴν ἀπώλειαν. Ὁμοιότατα δὲ παιδαγωγεῖται καὶ ἐκάστη γενεὰ καὶ ταῦτα οὐχὶ ὑπὸ μόνῃς τῆς ἀμέσως προηγουμένης, παρ' ἧς ἔμαθε νὰ ὁμιλῇ, ἀλλ' ἅμα ὑπὸ πασῶν τῶν προγενεστέρων καὶ οὐχ ἥκιστα καὶ ὑπ' ἐκείνων ἔτι τῶν μακρὰν πάσης μνήμης, αἵτινες ἰδρυσαν τὰ ἐπικρατοῦντα σήμερον γραμματικὰ συστήματα. Διὰ ταῦτα, ἐὰν καὶ καθόλου εἰπεῖν ἐκάστη φυλὴ αὐτὴ ποιῇ τὴν ἰδίαν γλῶσσαν, ἀλλ' ὅμως πολλάκις ἐν ταῖς μετέπειτα βαθμίσι τῆς ἱστορικῆς ἐξελιξέως αὐτῆς γίνεται αἰσθητὴ ἡ περιστέλλουσα καὶ παραλύνουσα ἐπίδρασις τῶν σφαλμάτων, ὅσα ἐγένοντο κατὰ τὸν χρόνον τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ γραμματικοῦ διακόσμου, καὶ ἅτινα τότε μόνον θὰ διωρθοῦντο, ἂν ἦτο δυνατόν νὰ ἐπαναληφθῇ πάλιν ἡ δημιουργία ἐξ ἀρχῆς. Ἀλλὰ ῥητέον ὅτι ἡ ἀντεπίδρασις τοῦ πνεύματος ἐπὶ τὴν γλῶσσαν θ' ἀπῆτει νὰ εἰσέλθωμεν εἰς μερικὰς γλωσσικὰς καὶ ψυχολογικὰς ἐρεῦνας πολὺ διεξοδικώτερον ἢ ὅσον δυνάμεθα νὰ πράξωμεν τοῦτο ἐν τῷ παρόντι ὑπὲρ τῶν μεγάλων τούτων ζητημάτων.

Πόσον δ' ἔθνος ἢ φυλὴ τις εἶναι ἱκανὴ νὰ ἐκμεταλλευθῇ τὰ ὑπὸ τῆς γλώσσης παρεχόμενα πλεονεκτήματα, ἐξαρτᾶται προφανῶς καὶ ἀναγκαίως καθ' ὁλοκληρίαν ἐκ τῶν πνευματικῶν αὐτῆς χαρισμάτων. Ἐν τισι λαοῖς π. χ. ἡ γλῶσσα ὑπηρετεῖ ἀπλῶς τοῖς ταπεινοῖς σκοποῖς τῆς ὑπάρξεως, ἥτις βοηθουμένη ὑπὸ τῆς γλώσσης αἵρεται ὀλίγον τι ὑπεράνω τοῦ βίου τῶν ἀλόγων ζώων, ἀλλ' αὐτόθι καὶ μένει μονίμως. Ὁλόκληρος δ' ὁ βίος αὐτῶν δαπανᾶται εἰς τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν τῆς στιγμῆς, καὶ οὔτε περὶ παρελθόντος οὔτε περὶ μέλλοντος φροντίζουσιν. Ὅ,τι ἄρα ἡ γλῶσσα ἔχει παρὰ τούτοις νὰ ἐκτελέσῃ, κατ' ἀνάγκην ἀναφέρεται ἀπλῶς εἰς τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα τῆς καθ' ἡμέραν ἐπιμειξίας. Ἐν τοιαύτῃ δέ τινι καταστάσει εὐρέθη ἀναγκαίως ποτὲ πᾶσα γλῶσσα· ἀλλ' ἐνῷ

τινες ἀδιαλείπτως ἐμμένουσιν ἐν τῇ καταστάσει ταύτῃ, παρ' ἄλλαις ἣν αὕτη ἀπλῶς μεταβατική βαθμὶς, ὑπὲρ ἣν ἐχώρησαν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον, ἔνιαι δὲ μάλιστα ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε δύνανται νὰ ἐπαρκῶσι πρὸς πάσας τὰς ἀναριθμήτους ἀπαιτήσεις, ἃς ἔχει ἐπ' αὐτῶν ὁ νεώτερος πολιτισμός. Καὶ ὅμως οὗτος τοσοῦτους περιχλείει ἐν ἑαυτῷ ἀμετρήτους θησαυροὺς σοφίας, πνεύματος καὶ γνώσεων, οὓς συνεισώρευσεν μακρὰ σειρὰ παρωχημένων γενεῶν πρὸς ὠφέλειαν τῶν νῦν καὶ τῶν μετέπειτα, ὥστε τις διὰ τῆς μεγίστης ἐπιμελείας καὶ διὰ τῶν εὐρυτάτων μελετῶν ἐν τέλει καταντᾷ νὰ ἐννοήσῃ, πόσον ὀλίγα δύναται νὰ μάθῃ καὶ νὰ διαγινώσκῃ τῶν ὅσων ἔμαθον καὶ διέγνωσαν οἱ πρὸ αὐτοῦ.

Ἄλλ' οὕτω πλήρης ἐξέλιξις τῶν σκοπῶν καὶ τῶν εὐεργετημάτων τῆς γλώσσης θὰ ἦτο ὅλως ἀδιανόητος, ἂν ἡ γλῶσσα ἐλαλεῖτο μόνον· ἐδέησεν ἄρα νὰ προσγένηται ἔτι αὐτῇ καὶ σύμμαχος ἐν τῷ τύπῳ τῆς γραφομένης λέξεως. Ἡ τέχνη δηλονότι τοῦ γράφειν ἀποτελεῖ τὸ φυσικὸν ἀντιστήκωμα, τὴν ἀναγκαίαν ἀναπλήρωσιν τῆς τέχνης τοῦ λέγειν, καὶ προάγει ἐπὶ τοσοῦτον τοῦτο, ὅπερ παρέχει ἡ γλῶσσα ὑπὲρ τῆς μορφώσεως καὶ τῆς πνευματικῆς ἡμερώσεως τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε δὲν δυνάμεθα ν' ἀποφύγωμεν ν' ἀσχοληθῶμεν καὶ περὶ αὐτήν, ἄλλως ἐμελλεν ἡ ἐπιθεώρησις ἡμῶν περὶ τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς γλώσσης νὰ περιέχῃ οὐσιῶδες χάσμα. Ἐπὶ τῆς γλώσσης στηρίζεται ὁ ἐθνισμός, ἐνότης δὲ τῆς γλώσσης καὶ ἐνότης τοῦ ἔθνους εἶναι κατ' οὐσίαν ταυτόσημοι ἐννοιαί. Ἄλλ' ἡ γραφή φέρει πάντα τὰ ἔθνη εἰς σχέσιν πρὸς ἄλληλα καὶ ἀναγκάζει τὸ ὅλον ἀνθρώπινον γένος νὰ συντελῇ εἰς τὴν ἀνατροφὴν καὶ παιδείαν ἐκάστου ἀτόμου. Τούτοις προστίθεται, ὅτι ἡ ἱστορία τῶν δύο τούτων ἀδελφῶν τεχνῶν οὕτως ὁμοία ἐν πολλοῖς εἶναι, ὥστε καὶ μόνον χάριν τῆς διδακτικῆς ὁμοιότητος, ἥτις ἐν τούτοις γίνεται καταφανὴς θὰ εἶναι ἄξιον τοῦ κόπου ν' ἀναλάβωμεν τὴν ἐκδρομὴν ταύτην εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς γραφῆς.

Εἶναι ἀναγκαῖον νὰ προταχθῇ, ὅτι ὅπως ἐν τῇ γλώσσῃ οὕτω καὶ ἐν τῇ γραφῇ μόνον ὅταν τις προσεγγίσῃ ἱκανῶς τῷ πράγματι,

παρατηρεῖ, ὅτι καθόλου ἔχει καὶ ἡ γραφὴ ἱστορίαν. Τὸ καταγράφειν τὰς ἐννοίας ἡμῶν φαίνεται ἡμῖν οὕτω φυσικὸν ὅσον καὶ τὸ ἐκφωνεῖν αὐτάς. Καὶ ὅμως τὸ πρότερον περὶ τοῦ λαλουμένου λόγου ἀποδειχθὲν ἀληθεύει καὶ ἐφαρμόζεται πολὺ μᾶλλον καὶ ἐπὶ τὸν γραφόμενον. Παρῆλθε δηλ. μακρὸς χρόνος, μέχρις οὗ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα συνέλαβε καθόλου τὴν ἐννοιαν ταύτην καὶ ἔτι μακρότερα καὶ ἐπιπονωτέρα ἐδῆξε ν' ἀνυσθῇ ὁδός, ἵνα κατὰ μικρὸν πραγματωθῇ. Δὲν ἐπετέλεσε δὲ τὸ ἔργον ἓν ἔθνος, ἀλλὰ πολλὰ μετέσχον αὐτοῦ, οὐδὲ μία ἀλλὰ πολλαὶ ἀπόπειραι ἀπέτυχον, μέχρις οὗ τέλος διεμορφώθησαν τὰ ἀπλᾶ ταῦτα καὶ εὐκόλα σημεία, ἃ ἡμεῖς οὕτως εὐτυχεῖς εἴμεθα μεταχειριζόμενοι. Ἐπειδὴ δὲ δὲν δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν τῇ ἱστορίᾳ τῶν σημείων τούτων μέχρι τῆς πρώτης αὐτῶν ἀρχῆς, καλῶς ἔσται, ἂν ἐξετάσωμεν τινὰς τῶν ἀποπειρῶν ἐκείνων· ἐκ τούτων δὲ θὰ ἴδωμεν, πῶς ὀφείλομεν νὰ φανταζώμεθα τὴν γένεσιν τοῦ ἡμετέρου ἀλφαβήτου καὶ ἐντεῦθεν θὰ μάθωμεν νὰ κατανοῶμεν τὴν νῦν φύσιν καὶ τὰ προτερήματα αὐτοῦ ὑπὲρ τοὺς λοιποὺς τρόπους τῆς γραφῆς¹.

Κατὰ πρῶτον ὀφείλομεν νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ἡ ὥθσις εἰς τὴν εὗρεσιν τῆς γραφῆς, τ'. ἔ. εἰς τὴν ἔκφρασιν τῶν ἐννοιῶν διὰ σημείων ὁρατῶν ἀντὶ ἀκουστῶν ὅπως ἐν τῷ ἐκφωνουμένῳ λόγῳ, ὀφείλει νὰ ζητηθῇ ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ τῆς ἀνακοινώσεως πρὸς πρόσωπα ζῶντα μακράν. Καὶ αὕτη δ' ἡ ἀνάγκη τῆς διαδόσεως τῶν διανοημάτων πέραν τῶν χρονικῶν ὁρίων καὶ τῆς μεταδόσεως αὐτῶν εἰς μεταγενεστέρους γενεάς, ἀνακύπτει βραδύτερον. Πολὺ δ' ὀλιγώτερον ἠδύναντο οἱ πρῶτοι ἐφευρεταὶ τῆς γραφῆς νὰ σκοπῶσι, πῶς ἔμελλον νὰ ἐξασφαλίσωσιν ἑαυτοῖς καὶ τοῖς ὁμοίοις αὐτῶν ἀνθρώποις τοῦτο μὲν τὰ πλεονεκτήματα, ἅτινα παρέχει ἡ ἐπανάληψις τῶν προτέρων διανοημάτων, τοῦτο δὲ τὴν ὠφέλειαν ἣτις προσγίνεται

¹) Τῇ ἐπομένῃ συνοπτικῇ ἱστορίᾳ τῆς γραφῆς ὑπόκειται ὡς βάσις πρὸ πάντων ἡ ἐξαιρετος διατριβὴ τοῦ Steinthal, « Die Entwicklung der Schrift ». Βερολίνῳ 1852.

τοῖς ἀνθρώποις διὰ τῆς ἐν μόνῃ τῇ γραφῇ δυνατῆς διατηρήσεως καὶ συνεχοῦς διαμορφώσεως τῶν κτηθεισῶν γνώσεων. Ἐν τούτοις ἀπαντῶμεν ὀφθαλμοφανεῖ τινι ἀναλογίᾳ μεταξὺ τῆς ἐξελίξεως τῆς γλώσσης καὶ τῆς ἐξελίξεως τῆς γραφῆς, ἥτοι ἡ ἀπλῇ ἐκπλήρωσις κοινωνικῆς ἀνάγκης ἤγαγε κατὰ μικρὸν εἰς δημιουργίαν πλείστου ἀξίαν διὰ σύμπασαν τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος. Οἱ πρῶτοι δηλ. γράψαντες ὅπως καὶ οἱ πρῶτοι λαλήσαντες ἔδρων πολὺ συνετώτερον ἢ ὅσον ἠπίσταντο ἡ ὑπετόπαζον.

Κατὰ τὴν γένεσιν δ' αὐτῆς ἡ γραφὴ εἶναι ἔτι ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῆς γλώσσης, ἐπειδὴ δὲν ἠδύνατο ἔτι, οὐδὲ πόρρωθεν, νὰ ἐκφράσῃ οὕτως ἀκριβεῖς ἐννοίας ἢ διανοήματα. Ἡ συμβολικὴ δ' αὕτη βαθμὶς ἡ προηγουμένη τῆς γραφῆς ἀντιπροσωπεύεται ἰδιαίτερος διὰ τῆς ἀρχαίας συνηθείας, καθ' ἣν οἱ πρέσβεις παραλαμβάνουσι καὶ τι ὀφθαλμοφανὲς πρᾶγμα, μέλλον νὰ πιστώσῃ καὶ ἅμα καταστήσῃ ἐντονωτέραν τὴν ἀποστολὴν αὐτῶν. Οὕτω λέγει ὁ προφήτης Ἰερεμίας ΙΘ'. « Εἶπε κύριως πρὸς με: βάδισον καὶ κτῆσαι βιχὸν πεπλασμένον ὀστράκινον καὶ ἄξεις... καὶ συντρίψεις τὸν βιχὸν κατ' ὀφθαλμοὺς τῶν ἀνδρῶν τῶν ἐκπορευομένων μετὰ σοῦ καὶ ἔρεῖς, Τάδε λέγει κύριος: οὕτω συντρίψω τὸν λαὸν τοῦτον καὶ τὴν πόλιν ταύτην καθὼς συντρίβεται ἄγγος ὀστράκινον ὃ οὐ δυνηθήσεται ἰαθῆναι ». Οὕτω δὲ συμβολικῶς ἐκφράζεται ἡ αἰφνιδία καὶ ἀνιάτος φθορὰ ἡ ἀπειλοῦσα τὸν λαὸν Ἰσραήλ. Ὅμοια ἦσαν καὶ τὰ συμβολικὰ σκεύη, ἅτινα συνήθιζον νὰ ἔχωσι μεθ' ἑαυτῶν οἱ κομισταὶ κηρύξεως πολέμου ἢ εἰρηνικῆς πρεσβείας· ὁμοία ἦν καὶ ἡ χειρὶς ἣν ἔρριπτεν ὁ ἱππότης πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ ἀντιπάλου αὐτοῦ, ἡ ράβδος ἣτις συνήθως ἐθραύετο ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ εἰς θάνατον καταδεδικασμένου κακούργου κατ' ἀρχαῖον Γερμανικὸν ἔθιμον.

Συνθηματικώτεραι δὲ πῶς καὶ διὰ ταῦτα μᾶλλον προσεγγίζουσαι τῇ ἡμετέρᾳ γραφῇ ἦσαν αἱ ράβδοι, ἃς οἱ αὐτόχθονες τῆς Βορείου Ἀμερικῆς ἔφερον συνήθως μεθ' ἑαυτῶν, ὅσakis ἐσχόπουν

ν' ἀγορεύσωσιν ἐν συνελεύσει· πρὸς ἕκαστον κύριον μέρος τοῦ λόγου αὐτῶν ἀντεστοίχει μία τοιαύτη ῥάβδος καὶ προσεφέρετο τῷ πρὸς ὃν ἀπευθύνετο ὁ λόγος μετὰ τὴν ἐκφώνησιν τοῦ μέρους αὐτοῦ.

Ἀλλὰ τὴν μεγίστην αὐτοῦ ἀνάπτυξιν ἔσχε τὸ σύστημα τοῦτο παρὰ τοῖς αὐτόχθοσι τοῦ Περού. Οἱ quíppos δηλονότι, οὓς συνήθιζον νὰ μεταχειρίζωνται ἐν πάσαις ταῖς πρεσβείαις κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀνακαλύψεως καὶ κατακτήσεως τῆς χώρας αὐτῶν ὑπὸ τῶν Ἰσπανῶν, ἐγένοντό πως περίφημοι. Ἦσαν δ' οὗτοι ὄρμοι ἐκ κόμβων, ὅμοιοι πρὸς τοὺς παρ' ἡμῖν ῥοδίνους στεφάνους, ἀλλὰ τὸ μὲν διὰ τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τοῦ μεγέθους, τὸ δὲ διὰ τοῦ χρώματος καὶ τῆς διατάξεως τῶν κόμβων ἠπίσταντο νὰ ἐρμηνεύωσι τὸ περιεχόμενον πρεσβείας τινὸς τοσοῦτον ἱκανῶς ὥστε ἐν μέρει οὐδεμιᾶς προφορικῆς ἐξηγήσεως παρὰ τοῦ πρεσβευτοῦ ἦν χρεία. Καὶ αὐτὰ δὲ τὰ χρονικά τοῦ ἰσχυροῦ κράτους τῶν Ἰγκων λέγονται ὅτι ἦσαν συντεταγμένα ἐν τῷ ἀρχαίῳ τούτῳ εἶδει τῆς γραφῆς. Εἶναι δ' ἀξιοσημείωτον, ὅτι καὶ οἱ Σῖναι κατὰ τὴν παρ' αὐτοῖς παράδοσιν ὁμοίαν ἐκ κόμβων γραφὴν μετεχειρίζοντο κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους, μέχρις οὗ ὁ αὐτοκράτωρ Φωχῆς ἐφεῦρε τὸ τελειότερον γραφικὸν σύστημα, περὶ οὗ ἔσται ἡμῖν ὁ λόγος εὐθὺς κατωτέρω.

Πολὺ δ' ὑψηλότερον κεῖται ἡ ἐφεύρεσις τῆς εἰκονογραφίας ἣτις εἶναι καὶ καθ' ἑαυτὴν εὐφυής καὶ ἐπιδεκτικὴ μεγίστης ἀναπτύξεως καὶ τελειοποιήσεως. Ἀλλὰ μέλλοντες νὰ ἐπιθεωρήσωμεν τὸ εἶδος τοῦτο τῆς γραφῆς τῆς ἀπαντώσης σχεδὸν παρὰ πᾶσι τοῖς ὀπωσδήποτε πεπολιτισμένοις λαοῖς, θὰ ὀρμηθῶμεν ἀπὸ παραδείγματος εἰλημμένου ἐκ τῆς εἰκονογραφίας τῶν αὐτοχθόνων τῆς Ἀμερικῆς¹.

Δύο κυνηγοὶ ἐπεχείρησαν θηρευτικῇ ἐκδρομῇ πρὸς τὰς πηγὰς ποταμοῦ τινος, καὶ ἀπέκτειναν μὲν ἄρκτον, συνέλαβον δὲ πολλοὺς ἰχθῦς, καὶ νῦν θέλουσι διὰ σημείου ἰσταμένου ἐπὶ τῆς θέσεως ταύτης νὰ

¹) Κατὰ τὸν Steinthal. οὗτινος πηρὶ εἶναι τὸ ἔργον τοῦ Schoolkraft, Ueber die Indianerstämme A'. 332.

διδάξωσι πάντα διαβάτην περὶ τῆς κυνηγετικῆς ἐπιτυχίας αὐτῶν. Πρὸς τὸν σκοπὸν ἄρα τοῦτον ὑποτυποῦσι σχεδιογραφίαν, ἐφ' ἧς παρατηροῦνται δύο πλοιάρια καὶ ἐφ' ἑκατέρου τούτων τὸ totem τ'. ἔ. τὸ συμβολικὸν ζῷον, ὅπερ μέλλει νὰ δηλώσῃ τὴν εἰς ἣν ὁ κυνηγὸς ἀνήκει οἰκογένειαν, τρόπον τινὰ τὸ ἐπώνυμον αὐτοῦ. Ἄρκτος δὲ συνημμένη τούτοις καὶ ἡμίσεια δωδεκάς ἰχθύων ἐπιτρέπουσι νὰ μαντεύσῃ τις τὸ λοιπόν. Ἐν τούτοις ἄρα δὲν σκοπεῖται οὐδεμία διήγησις, τὰ καθ' ἕκαστον συμβάντα δὲν παρατάσσονται κατὰ τὴν προσήκουσαν ἀκολουθίαν, ἀλλ' ἐν τῇ αὐτῇ ἀσαφεὶ παρατάξει, ἐν ἣ ἀντικατοπτρίζονται ἐν τῇ φαντασίᾳ ἀνθρώπου ἀμορφώτου ἢ εἴπωμεν μᾶλλον οὕτω διὰ τῆς γλώσσης παιδαγωγηθέντος· διότι ἄνευ τῆς γλώσσης, ἧς ἐν τῇ εἰκονογραφίᾳ ἀποφεύγεται ἡ χρῆσις, δὲν ὑπάρχει ἀκριβές, μεμερισμένον κατὰ τὰς ἐννοίας διανόημα. Μόνον δ' ἐν τῇ χρήσει τῶν totem κεῖται τὸ σπέρμα πρὸς ὑψηλότερόν τι, ἐπειδὴ ταῦτα δὲν παριστῶσι πράγματα, ἀλλὰ συνθηματικά ὀνόματα πραγμάτων. Καθόλου δ' ὅμως δεικνύει ἡμῖν ἤδη τὸ παράδειγμα τοῦτο, ὅτι ἡ εἰκονογραφία ἵσταται ἐπὶ τῆς αὐτῆς βαθμίδος μετὰ τῆς ἐν ἀρχῇ ἐκείνης φάσεως τῆς γλωσσικῆς ἐξελιξέως, ἐν ἣ πᾶσαι αἱ ὀνομασταὶ εἶναι ἔτι ὀνοματοποιητικά, τ'. ἔ. ἐκφράζουσι τὸ ὀνομαζόμενον ὅλως ἀμέσως, διὸ καὶ ἄνευ περαιτέρω ὁδηγίας κατανοοῦνται ὑπὸ πάντων τῶν ἑμοφύλων, ἂν μόνον ἔχωσι τὰς αὐτὰς περίπου γνώσεις καὶ συνηθείας. Κατὰ τί δ' ὅμως ἡ ὀνοματοποιητικὴ βαθμὶς τῆς γλώσσης διαστελλεται πλεῖστον τῆς εἰκονογραφίας, ἐδηλώθη ἤδη ἐν τῷ προηγουμένῳ Ἀναγνώσματι, τ'. ἔ. ἐνεκα τοῦ διαφόρου μέσου, δι' οὗ ἐπιτυγχάνεται ἡ ἀνακοίνωσις, τὰρχαιότατα γραπτὰ σημεῖα ἀναφέρονται εἰς συγκεκριμένα πράγματα, τὰρχαιότατα δ' ἐκφωνούμενα σημεῖα εἰς ιδιότητας καὶ ἐνεργείας.

Ἐτερον δὲ Ἀμερικανικὸν ἔθνος, τὸ Μεξικανικόν, ἀναπτύσσον ὁμαλῶς περαιτέρω τὴν διάνοιαν τὴν ὑποκειμένην τοῖς totem τῶν αὐτοχθόνων τῆς Ἀμερικῆς προήγαγε τὴν εἰκονογραφίαν εἰς τηλικαύτην τελειότητα, ὥστε ἡδύνατο νὰ ἐξαρκέσῃ πρὸς πάσας τὰς πνευματικὰς χρεῖας τούτου τοῦ σχετικῶς ἱκανῶς ἀνεπτυγμένου

ἔθνους. Πᾶν δηλ. Μεξικανικὸν ὄνομα τόπου ἢ προσώπου συνέκειτο ἐκ πλειόνων εὐχρήστων λέξεων καὶ κανονικῶς ἦν παραστατὸν ἱερογλυφικῶς, καθ' ὃν ἀκριδῶς τρόπον ἡμεῖς θὰ ἠδυνάμεθα νὰ παραστήσωμεν εἰκονογραφικῶς ἄνθρωπὸν τινα ὀνομαζόμενον Πεταλᾶν δι' εἰκονογραφίας ἐν ἣ ἡ θὰ παρίστατο πέταλον καὶ ἀνὴρ ἔχων σφῦραν ἐν τῇ χειρί, ἢ ἄνθρωπον ὀνομαζόμενον Ψαρᾶν δι' εἰκονογραφίας παριστώσης ἄνθρωπον, ἰχθυὺς καὶ ἀλιευτικόν τι ὄργανον.

Ὅμοιως παρεστάθησαν κατὰ φυσικὰ πράγματα καὶ αἱ μακρότεραι ἢ βραχύτεραι περίοδοι αὐτῶν, εἰς ἃς διήρουν τὰ τεχνικῶς καὶ ἐπιτιμειῶς σχεδιογραφηθέντα ἡμερολόγια αὐτῶν, καὶ ἐξέφραζον ἐν τῇ γραφῇ διὰ τῆς ἀπεικονίσεως τῶν πραγμάτων τούτων. Διὰ τοῦτο δὲ τὰ Μεξικανικὰ χρονικά ἦσαν πλήρη τοιούτων εἰκονικῶν σημείων δηλούντων τὰ ἐκφωνούμενα ὀνόματα προσώπων καὶ τὰς χρονολογίας, καὶ προφανῶς ὤφειλε νὰ εἶναι ἤδη αὐτοῖς πρόδηλος ἡ ἔννοια ἱερογλυφικῆς γραφῆς ἀκολουθοῦσης τῇ προόδῳ τῆς προφορικῆς διηγήσεως καὶ ἀπλῶς ἐπαναλαμβανούσης αὐτήν. Καὶ θὰ ἐπραγματοποιούον δ' αὐτὴν ἴσως, ἂν ὁ Μεξικανικὸς πολιτισμὸς ἠτύχῃ νὰ ἀναπτυχθῇ ἀπαρενόχλητος· ἀλλ' ἡ δεισιδαίμων καὶ βάρβαρος θρησκομανία τῶν Ἰσπανῶν κατακτητῶν ἐξηφάνισε σχεδὸν αὐτὸν ἐκ τοῦ προσώπου τῆς γῆς καὶ μετ' αὐτοῦ ἀπώλετο καὶ ἡ κλείς τῆς κατανοήσεως τῆς Μεξικανικῆς γραφῆς καὶ φιλολογίας· ἐντεῦθεν μόνον ἐν τοῖς νεωτάτοις χρόνοις καὶ μέχρι σήμερον ἀτελῶς μόνον ἠδυνήθησαν νὰ ἐπανεύρωσιν αὐτήν.

Καὶ ἐν Αἰγύπτῳ δ' ἀνεπτύχθη ἐξ ὁμοίων ἀρχῶν γραφῆς σύστημα οὐσιωδῶς διαφόρου χαρακτῆρος. Κατὰ τὴν γένεσιν δὲ καὶ τὴν μετέπειτα χρῆσιν αὐτῆς εἶναι πρὸ παντὸς ἐπιγραφικὴ γραφή, ἣτις καὶ εἰς αἰὶ διετήρησε τὴν εἰκονικὴν αὐτῆς φύσιν. Ἐκαστον δηλ. σημεῖον αὐτῆς παριστᾷ ὁρατὸν τι πρᾶγμα, ὅσον καὶ ἂν διακρίνηται τὸ σημεῖον τοῦτο σημασιολογικῶς ἀπὸ τοῦ πράγματος τούτου ἐν τῇ γλώσσῃ τῆς Αἰγύπτου. Παραβάλλεται ἄρα πρὸς γλῶσσαν, ἣτις οὐδεμιᾶς τῶν λέξεων αὐτῆς ἐλησμόνησε τὴν ἀρχήν,

ἀλλὰ διατηρεῖ πάσας ἐν τῷ ἐτυμολογικῷ πρώτῳ τύπῳ αὐτῶν, ὅσον καὶ ἂν μετεβλήθῃ ἡ σημασία αὐτῶν. Εἶναι δηλονότι τρόπον τινὰ ἡ Ἰνδικὴ γλῶσσα μεταξὺ τῶν εἰδῶν τῆς γραφῆς. Εὐρίσκει δέ τις ἐπὶ τῶν Αἰγυπτιακῶν μνημείων παρὰ τὰ ἱερογλυφικά γράμματα, ἅτινα χρησιμεύουσιν ὡς διασαφήσεις, πλῆθος εἰκονικῶν παραστάσεων, — βασιλεῖς πολιορκοῦντας πόλεις ἢ ἀκολουθουμένους ὑπὸ πλήθους αἰχμαλώτων, ἰδιώτας προσφέροντας θυσίαν, ψυχὰς τεθνεώτων, αἵτινες δικάζονται ἢ τιμωροῦνται κλπ. — Καὶ αἱ παραστάσεις αὗται φέρουσι καθ' ὁλοκληρίαν συνθηματικὸν χαρακτῆρα καὶ ἄπαντῶσιν ἐν μέρει ἀνάμεικτοι μετὰ συμβολικῶν παραστάσεων καὶ ἐπιδιώκουσιν οὐχὶ τοσοῦτον καλλιτεχνικόν, ἀλλὰ μᾶλλον διδακτικὸν σκοπόν. Ἐν ταύταις ἄρα εὐρίσκεται προφανῶς ἡ ἀρχαιοτάτη, καθαρῶς ἰδεογραφικὴ ἔτι βαθμὶς τοῦ Αἰγυπτιακοῦ γραφικοῦ συστήματος ἢ ἀναλογοῦσα τελείως τῇ εἰκονογραφίᾳ τῶν αὐτοχθόνων τῆς Ἀμερικῆς, ἐνῶ τὰ ἱερογλυφικά γράμματα — κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὰ σχήματα τῶν totem τοῦ αὐτοῦ παραδείγματος, μάλιστα δὲ τῶν Μεξικανικῶν σημείων τῶν δηλωτικῶν τῶν κυρίων ὀνομάτων — προῆλθον ἐκ τῆς ἀποπειράς ν' ἀπεικονίσωσι καὶ νὰ ἐρμηνεύσωσιν ἀκριβέστερον τὰ ἀπεικονισμένα πρόσωπα καὶ τὰς πράξεις.

Ἡ ἐφαρμοσθεῖσα δ' ἐπὶ τούτων μέθοδος μετεβλήθη πολλαχῶς· ἐξαιρέτως δὲ γόνιμον μέσον εἰς κτῆσιν σημείων εὔρον ἐν τῇ ὁμωνυμίᾳ καὶ συμβολικῇ. Οὕτω π. χ. ἔγραφον τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ Ὅσιριδος «Hesiri» διὰ δύο σημείων, ὧν τὸ μὲν παρίστα εἶδος ἑδρας(;) hes, τὸ δὲ ὀφθαλμὸν iri neb (= κόφινος) ἐδήλου ἅμα τὴν ὁμότηχον λέξιν neb (= κύριος)· χεὶρ ἀντλοῦσα ἐξ ἀγγείου τινὸς σπονδᾶς ἐδήλου «θυσίαν», χεὶρ δὲ προτείνουσα πρᾶγμα τι ἐσήμαινε «διδόναι» κλπ. Ἄλλ' ἐνῶ οὕτω διεμόρφουν τὴν γλῶσσαν αὐτῶν οἱ Αἰγύπτιοι ἀπέδειξαν πολὺ μείζονα τῶν Μεξικανῶν ἐπιτηδεϊότητα καὶ εἰς τὸν συνδυασμὸν καὶ τὴν πλήρη ἐφαρμογὴν καὶ ἐξίσωσιν τῆς γραφῆς πρὸς τὴν γλῶσσαν. Κατὰ πρῶτον δηλονότι ἐπέτυχον νὰ παραστήσωσι διὰ συμβολικῶν σημείων πρότασιν

οἶον « νέοι, γέροντες, ὁ Θεὸς μισεῖ τὸ αἰσχρόν », ἤτοι διὰ τῶν πέντε διαδοχικῶς τεταγμένων εἰκόνων παιδός, γέροντος, ἱέρακος, ἰχθύος καὶ ἵπποποτάμου, ἐνῷ ὁ Μεξικανὸς ἐν ὁμοίᾳ περιπτώσει θὰ ἔδιδεν ἡνωμένην συμβολικὴν παράστασιν τῆς ὅλης πράξεως, καὶ ἴσως θὰ προσετίθει ἢ τὸ Μέγα Πνεῦμα ἔτοιμον νὰ τιμωρήσῃ κακοῦργόν τινα ἢ ἄλλο τι παρόμοιον. Ἄλλ' ἡ Αἰγυπτιακὴ γραφὴ ἐβάδισεν ἔπειτα καὶ τὸ κρισιμώτερον βῆμα, (δι' οὗ ὤφειλε περαιτέρω ἀναπτυσσομένη νὰ καταστῇ ἀλφάβητος, ἐν τῇ κυρίᾳ σημασίᾳ τῆς λέξεως) ὥστε ἐσήμανε διὰ τινων σημείων αὐτῆς ἐκαστους φθόγγους, ἤτοι ἐκτῆσατο φωνητικὰ στοιχεῖα. Οὕτω π. χ. ἡ εἰκὼν τοῦ λέοντος labo ἐξέφραζε συγχρόνως καὶ τὸ στοιχεῖον λ, ἡ εἰκὼν τοῦ ἀετοῦ ahom ἅμα καὶ τὸ α. Κύρια δ' ὀνόματα εὐρίσκονται σχεδὸν ἀνεξαίρετως γεγραμμένα διὰ τοιούτων φθογγικῶν σημείων, καὶ ἡ ὀρθὴ ἀνάγνωσις τῶν ὀνομάτων Πτολεμαίου καὶ Κλεοπάτρας, ὅπως εἶναι γεγραμμένα διὰ σημείων ὁμολογουμένως φωνητικῶν ἐν τῇ περιφῆμῃ ἐπιγραφῇ τῆς Rosette (τῆς Βολβιτίνης τῶν ἀρχαίων) ἐγένετο ἡ ἀφετηρία εἰς ἐπιτυχῆ ἀνάγνωσιν τῶν ἱερογλυφικῶν γραμμάτων. Ἐπὶ τῶν συνήθων δὲ κειμένων ἐμφανίζονται τελείως ἀνάμεικτα φωνητικὰ σημεῖα, ὁμώνυμα καὶ συμβολικά, ἀμοιβαίως ἀναπληρούμενα, ὑποστηριζόμενα καὶ ἐρμηνευόμενα. Τὰ ἀνωτέρω λ. χ. μνημονευθέντα σημεῖα τοῦ Ὁσίριδος (Hesiri) ἔχουσι πάντοτε παρ' ἑαυτὰ τὴν εἰκόνα σφύρας ἢ σκαπάνης, ἣτις ἦν τῶν τυπικῶν συμβόλων τῆς θεότητος ἐκ λόγου ἀγνώστου εἰσέτι, τῷ φωνητικῶς δὲ γραφομένῳ ῥήματι ti = διδόναι προστίθεται ἔτι εἰς ἀκριβέστερον προσδιορισμὸν τὸ σύμβολον προτεταμένου βραχίονος.

✓

Ἐπὶ ἐπιγραφῶν, ἐν μέρει δὲ καὶ ἐν τῇ φιλολογίᾳ, τὰ ἱερογλυφικά διετήρησαν κατὰ τὰ εἰρημένα τὸν ἰδεογραφικόν, εἰκονικὸν αὐτῶν χαρακτῆρα ἐπὶ τοσοῦτον, ἐφ' ὅσον διετηρήθη καὶ τὸ κράτος καὶ ὁ πολιτισμὸς τῶν Αἰγυπτίων. Διότι τοῦτο μὲν ἡ ἐμμονὴ ἐν ταῖς παραδεδομένοις, τοῦτο δὲ μάλιστα ὅτι ἦσαν καταλληλότατα εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν διακόσμησιν, ἐνθα μάλιστα πλείστη ἐγένετο αὐτῶν

χρῆσις, προεφύλαξαν αὐτὰ ἀπὸ παραμορφουσῶν ἀλλοιωσέων. Πόσον δ' ὅμως εὐκόλως ἡδύνατο ν' ἀναπτυχθῇ ὑπὸ τὴν πίεσιν πρακτικῶν ἀναγκῶν γνήσιον ἀλφάβητον ἐκ τοῦ δυσκόλου, πολυπλόκου καὶ πολυσήμου γραφικοῦ τούτου συστήματος, διδάσκει ἡ ἱστορία ἀμφοτέρων τῶν ἐντεῦθεν ἀναπτυχθεισῶν γραφῶν τῆς ἱερατικῆς καὶ τῆς δημοτικῆς ἢ ἐγχωρίου. Ἡ ἱερατικὴ δηλ. εἶναι ἀπλῶς συντομωτέρα, οἷα ἡ λεγομένη παρ' ἡμῖν ταχυγραφία, ἕτερος τύπος τῶν ἱερογλυφικῶν, ἐν ᾗ ἀντὶ τοῦ πλήρους τύπου τῶν ἱερογλυφικῶν ἐμφανίζεται μόνον μέρος τοῦ σχήματος αὐτῶν ἢ ἄλλαι ἀντικατάστασεις παραμεμορφωμέναι μέχρι τοῦ ἀδιαγνώστου. Ταύτην δὲ τὴν γραφὴν μετεχειρίζοντο συνήθως οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ ἱεροὶ γραφεῖς ἐκ χρόνων παλαιῶν. Ἡ δὲ δημοτικὴ εἶναι νεωτέρα παραλλαγή ταύτης, ἀποβαλοῦσα ἐντελῶς τὸν χαρακτῆρα εἰκονογραφίας καὶ συγκειμένη ἐκ περιωρισμένου ἀριθμοῦ σημείων αὐθαιρέτων καὶ οὐχὶ πολὺ εὐκόλως νοητῶν καὶ εὐσυνόπτων, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ φωνητικῆς φύσεως. Τίνων δὲ περαιτέρω βελτιώσεων θὰ ἦτο ἐπιδεκτικὴ ἡ δημοτικὴ γραφὴ, καὶ ἂν θὰ ἠπλοποιεῖτο σὺν τῷ χρόνῳ, ὥστε νὰ καταστῇ γνήσιον ἀλφάβητον, ἀνάγκη νὰ μείνῃ ἀνεξέταστον. Διότι πρῶτον μὲν ἡ ἐπίδρασις τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἔπειτα δὲ ἡ τοῦ Χριστιανισμοῦ διετάραξαν καὶ ἐκώλυσαν τὴν φυσικὴν αὐτῆς περαιτέρω διαμόρφωσιν. Ἡ Χριστιανικὴ δηλ. φιλολογία ἡ ἀναπτυχθεῖσα ἐν Αἰγύπτῳ ἐγκατέλιπε τὴν χρῆσιν τῶν ἐγχωρίων γραφικῶν τρόπων ἀνταλλάξασα αὐτοὺς διὰ τινος ὅλως νέου ἀλφαβήτου ἐσχηματισμένου κατὰ μίμησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ· εἶναι δὲ γνωστὸν ὅπως καὶ ἡ ἐν αὐτῷ συνταχθεῖσα φιλολογία, ὑπὸ τὸ ὄνομα Κοπτικόν.

Καὶ ἡ Σινικὴ γραφὴ ἦν ἐν ἀρχῇ εἰκονογραφία, ὅσον καὶ ἂν εἶναι τὰ νῦν ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Σῖναις γραπτὰ σημεῖα διάφορα τῶν ἱερογλυφικῶν. Αὐτοὶ δ' οἱ Σῖναι μετὰ τῆς χαρακτηριστικῆς αὐτῶν ἱστορικῆς ἰδιοφυίας διετήρησαν ἡμῖν εἰδήσεις περὶ τῶν διαφορῶν σταδίων τῆς ἐξελίξεως τῆς γραφῆς ταύτης. Εἶναι δ' αἱ εἰδήσεις αὗται ἡμῖν πολυτιμότεραι διὰ τοῦτο μάλιστα, ὅτι οὐδε-

μιᾶς ἄλλης γραφῆς ἡ ἱστορία παρέχει οὕτως ἐπαγωγὸν ὁμοιότητα πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς γλώσσης, ἔσον ἡ ἱστορία τοῦ Σινικοῦ γραφικοῦ συστήματος. Ἡρξάτο δ' ἡ γραφή ἀπὸ τῶν προμνημονευθέντων ὅρων ἐκ κόμβων· ἀλλ' ὅμως τὰρχαϊότατα σημεῖα δὲν ἦσαν ἀπεικονίσσεις ἀλλ' ἀντικαταστάσεις αὐτῶν. Ὅπως δὲ τὰ ἱερογλυφικά καὶ καθόλου πάντα τὰ ἀρχαῖα εἶδη τῆς γραφῆς ἦσαν καὶ ταῦτα ἄτεχνοι εἰκόνες — οὕτω π. χ. παρίστατο ὁ ἥλιος διὰ κύκλου μετὰ στιγμαῖς ἐν τῷ κέντρῳ, τὸ ὄρος δὲ διὰ τριῶν κορυφῶν —, διότι προφανῶς κεῖται οὕτως ἐν τῇ φύσει τοῦ πράγματος, ἵνα πᾶν γραφῆς σύστημα ἀρχηται κατ' ἀνάγκην ἀπὸ τῆς εἰκονογραφίας, ὅπως καὶ πᾶσα γλῶσσα ἀπὸ τῶν ὀνοματοποιημένων λέξεων. Οὐσιώδη δ' αὖξῃσιν ἔσχον ταῦτα διὰ τῆς εἰς χρῆσιν ἐλθούσης συνθέσεως πλειόνων σημείων εἰς ἓν, καθ' ὃν ἀκριβῶς τρόπον ὁ θησαυρὸς τῶν λέξεων μάλιστα πάντων διὰ συνθέσεως αὐξάνεται καὶ οὕτω μόνον ἡ γλῶσσα ἐξέρχεται ἐκ τῆς ὀνοματοποιητικῆς βαθμίδος. Οὕτω π. χ. τὰ σημεῖα τὰ δηλοῦντα ὄρος καὶ ἄνθρωπος τεθέντα παρ' ἀλλήλα ἔδωκαν τὸ σύνηθες σημεῖον τοῦ ἐρημίτου· ἡ οἰκονόμος παρεστάθη διὰ τῶν τριῶν σημείων τῆς γυναικός, τῆς χειρὸς καὶ τοῦ σαρώθρου. Ἰκανῶς δὲ περαιτέρω ἐχώρησαν διὰ τῆς ἀλληγορίας· οὕτω π. χ. παρίστα ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη παρ' ἀλλήλους τιθέμενοι πὴν ἔννοιαν τοῦ φωτός· τὸ οὖς μεταξὺ δύο θυρῶν τὴν ἔννοιαν τοῦ ὠτακουστοῦ. Ὡς παραβάλλῃ τις πρὸς τοῦτο τὰς σημασιολογικὰς μεταβολὰς τὰς ἐν τῇ γλώσσῃ γινομένας. Ἀλλὰ γονιμωτάτη πρὸ πάντων ἀπεδείχθη ἡ εἰσαγωγή φωνητικῆς ἀρχῆς καὶ ὁ σχηματισμὸς συνθέτων σημείων ἐκ φωνητικῶν καὶ ἰδεογραφικῶν στοιχείων.

Καθ' ἃ δ' εἶδομεν ἐν τῷ ἐνάτῳ Ἀναγνώσματι, ἡ Σινική γλῶσσα βρίθκει πολυσημάντων λέξεων, συνωνύμων· ὅτε ἄρα ὑπῆρχέ τι εἴτε ἀπ' εὐθείας ἰδεογραφικὸν εἴτε συμβολικὸν σημεῖον δηλοῦν μίαν τινὰ σημασίαν τοιοῦτου συνωνύμου, τότε ἦν εὐκόλον νὰ γένηται αὐτοῦ χρῆσις καὶ ὅπου ἡ αὐτὴ λέξις ἐν ἄλλῃ τινὶ σημασίᾳ ἐλέγετο, ὅτε μικρόν τι μόνον διακριτικὸν σημεῖον θὰ ἦτο χρεῖα νὰ

προστεθῇ. Οὕτω θὰ ἐγίνετο λ. χ., ἐὰν ἡμεῖς τὴν λέξιν ἡμῶν λύ-
κος, ὅπου μὲν ἐδήλου τὸ ζῶον, παριστῶμεν διὰ τινος εἰκόνος παρι-
στώσης ὅπωςδῆποτε τὸν λύκον, ὅπου δὲ ἐσήμαινε τὸν λύκον τοῦ
ὅπλου, παριστῶμεν διὰ τῆς αὐτῆς εἰκόνος ἀλλ' ἅμα προσετίθεμεν
καὶ τινὰ σφαῖραν ἢ τὸν σωλῆνα τοῦ ὅπλου. Ἐν τῇ Σινικῇ γραφῇ
ἔτυχεν ἡ ἀρχὴ αὕτη εὐρυτάτης ἐφαρμογῆς οὕτω λ. χ. σημείον
τι ἀγνώστου ἀρχῆς δηλοῦν τὸ λευκὸν καὶ ἐκφωνούμενον *pe*, ἂν
προταχθῇ αὐτοῦ τὸ σημείον τὸ δηλωτικὸν τοῦ δένδρου, τὸ *pe* δηλοῖ
εἶδος κυπαρίσσου, ἂν δὲ συντεθῇ μετὰ τοῦ σημείου τοῦ δηλούν-
τος ἄνδρα, τὸ *pe* σημαίνει τὸν πρεσβύτερον ἀδελφόν, ἂν δὲ
μετὰ τοῦ σημείου τῶν σκιῶν τῶν τεθνεώτων, τὸ *pe* σημαίνει «τὸ
σπέρμα τῆς ζωῆς ἐν τῇ διαρκείᾳ αὐτοῦ μετὰ τὸν θάνατον» κλπ. τὸ
σημείον τὸ παριστῶν τὸν ἄνθρωπον δύναται νὰ καταρτίσῃ σχεδὸν
ἑξακοσίους συνδυασμούς, ἐν οἷς πάντοτε ἐκφράζει τι σχέσιν ἔχον
πρὸς τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὸ σημείον τὸ δηλοῦν τὸ δένδρον δύναται
κατὰ ἑνεακοσίους τρόπους νὰ συναφθῇ μετ' ἄλλων, ὅτε δηλοῖ εἶδη
δένδρων, ξύλα, ξύλινα σκεύη κλπ. Εἶναι δὲ πρόδηλος ἡ ἀνα-
λογία τοῦ γένους τῶν σημείων τούτων πρὸς τὰ τυπικὰ στοιχεῖα τῆς
γλώσσης. Ἀμφότερα δηλονότι σκοποῦσι νὰ προσδιορίσωσιν ἀκρι-
βέστερον τὸ κύριον σημείον ἢ τὴν κυρίαν ἔννοιαν, χαρακτηρίζοντα
αὐτὸ ἢ αὐτὴν ὡς ἀνήκουσαν εἰς κατηγορίαν τινὰ σημασιῶν.

Διαφόρως δ' ἀπὸ τῶν ἱερογλυφικῶν, ἀλλ' ἀναλόγως πρὸς αὐτά,
ἐπετεύχθη ἐν τῇ γραφῇ τῶν Σινῶν ὅ,τι διέγνωμεν ὡς συνήθη καὶ
ὠφέλιμον τάσιν ἐν τῷ βίῳ τῆς γλώσσης, ἦται τὰ σημεία τῆς ἀρ-
χαίας εἰκονογραφίας μετετράπησαν λίαν ἐνωρὶς εἰς ὅλως συνθη-
ματικά, ὥστε οὐδαμῶς ὁμοιάζουσι πλέον πρὸς τὰ πράγματα, ὧν
ἦσαν κατ' ἀρχὰς εἰκόνες. Διὰ μακρᾶς δὲ σειρᾶς μεσαζουσῶν βαθ-
μίδων, ἐν μέρει διασφζομένων ἡμῖν ἐπὶ μνημείων, προσέλαβεν ἡ
Σινικὴ γραφὴ πρὸ χιλίων ἤδη ἐτῶν τὸν τύπον ἐν ᾧ παραμένει καὶ
σήμερον ἔτι σταθερὰ καὶ ἀμετάβλητος. Πρὸς δὲ τούτοις παρατη-
ρεῖται ὅτι μεγάλην καὶ οὐσιώδη ῥοπὴν ἔσχον ἐπὶ τούτου τὰ ἐν χρή-
σει παρ' αὐτοῖς γραφικὰ ὄργανα καὶ ὁ τρόπος τῆς χρήσεως αὐτῶν.

διότι ἡ ἐπίδρασις αὐτῶν ἐπὶ τὸν τύπον τῶν γραπτῶν σημείων ὑπῆρξε τοιαύτη, οἷα ἡ τῶν φθογγικῶν νόμων γλώσσης τινὸς ἐπὶ τὸν τύπον τῶν λέξεων, καθ' οὓς λ.χ. ἐν τῇ Ἰταλικῇ πᾶσαι αἱ λέξεις καταλήγουσιν εἰς φωνῆεν, ἐν τῇ Γαλλικῇ δ' ἐξέπεσον πᾶσαι αἱ συλλαβαὶ ὅσαι εἶποντο τῇ τονουμένη συλλαβῇ τῆς ἀναλόγου Λατινικῆς λέξεως. Τοσοῦτον δὲ ἐπεστιάσθη καὶ κατέστη ἀδιάγνωστος διὰ τῶν μεταβολῶν τούτων ἡ ιερογλυφικὴ ἀρχὴ τῶν Σινικῶν γραπτῶν σημείων, ὥστε οὐδεὶς, ἐπιστάμενος αὐτὰ ὑπὸ μόνον τὸν νῦν τύπον, θὰ ἠδύνατό ποτε νὰ ὑποτοπᾷσῃ οὐδὲ πόρρωθεν, ὅτι ἀρχὴν ἔσχον ἀπὸ τῆς ἀπεικονίσεως ὁρατῶν πραγμάτων.

Λοιπὸν πρέπει νὰ ἐκπληττῆται τις, ἐὰν αἱ ὀνοματοποιητικαὶ πρῶται ἀρχαὶ τῆς γλώσσης, ἀνερχόμεναι εἰς χρόνους πρὸς οὓς παραβαλλομένη ἡ Σινικὴ γραφὴ εὐρίσκεται χθεσινῇ, δὲν δύνανται σήμερον νὰ καταδειχθῶσι καθαραὶ ἐν τοῖς τεθλωμένοις καὶ παραμορφωμένοις τύποις τῆς γλώσσης, ὁποῖους παρέχει ἡ μόνη ἡμῖν γνωστὴ φάσις τῆς γλωσσικῆς ἐξελίξεως;

Ἄλλὰ καὶ ἄλλο τι γεγονὸς ἐπέδρασεν οὐσιωδῶς ἐπὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Σινικῆς γραφῆς, λέγω τὴν αἰσθητὴν πενίαν τῆς γλώσσης. Ἐνεκα δηλ. ταύτης ἦν φυσικὸν νὰ ζητήσωσιν, ἵνα διὰ τῆς γραφῆς βοηθήσωσι ταῖς ἀδυναμίαις αὐτῆς καὶ ἄρωσιν οὕτω τὸ εἰς πολλὰς παρανοήσεις ὁδηγοῦν πολυσήμαντον τῶν λέξεων. Ἐπέτυχον δὲ τούτου οἱ Σῖναι τοσοῦτο καλῶς ὥστε θὰ ἠδύνατό τις νὰ μάθῃ κάλλιστα τὴν γραφὴν αὐτῶν, καὶ ἂν μὴ ἐμάνθανε τὴν δύναμιν τῶν φθόγγων, οὓς παριστᾷ αὕτη. Καὶ ὑποτιθεμένου δ' ὅτι οἱ Σῖναι ἤθελον κατὰ πᾶσαν γενησομένην ὑπ' αὐτῶν ἀνακοίνωσιν ἐγκαταλίπει καθ' ὁλοκληρίαν τὴν χρῆσιν τῶν φωνητικῶν καὶ ἀκουστικῶν ὀργάνων αὐτῶν καὶ ἀντὶ τούτων μετεχειρίζοντο τὴν χεῖρα καὶ τοὺς ὀφθαλμούς, πάλιν θὰ κατῴρθουν διὰ τῶν τεσσαράκοντα χιλιάδων γραπτῶν σημείων αὐτῶν πλείονα ἢ διὰ τῶν χιλίων ἢ δύο χιλιάδων λέξεων τῆς ἑαυτῶν γλώσσης. Ἄλλως δὲ εἰς τὰς καθημερινὰς χρείας ἐξαρκεῖ — καὶ τοῦτο ἀναλόγει σφόδρα πρὸς τὴν ἀνάλογον παρατήρησιν τὴν ὑφ' ἡμῶν ἐν τῷ πρώτῳ Ἀναγνώ-

σματι γενομένην ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν — μόνον κλάσμα τι τῶν σημείων τούτων· μόνον ὀκτώ μέχρι δέκα χιλιάδων δὲν εἶναι σφόδρα σπάνια, συνήθως δ' εἶναι ἐν χρήσει μόνον τρεῖς μέχρι πέντε χιλιάδων.

Ἰπάρχει δ' ἔτι καὶ ἄλλο εἶδος γραφῆς, ὅπερ κατὰ τὰς διαβεβαιώσεις τῶν εἰδόντων ἀποδεδειγμένως προῆλθεν ἐκ τῶν ιερογλυφικῶν, τ'. ε. ἡ σφηνοειδὴς λεγομένη γραφή, ἀπαντῶσα ἐπὶ τινων μνημείων ἐν Μεσοποταμίᾳ καὶ ταῖς παρακειμέναις χώραις. Μέρος δηλ. τῶν σφηνοειδῶν σημείων, ἐξ ὧν συνίσταται ἡ γραφή αὕτη — εἶναι ταῦτα προφανῶς ἐγκεχαραγμένα δι' ὀξέος ὄργανου ἐπὶ μαλακῶν, ἔπειτα δὲ ὠπτημένων γηίνων πλίνθων — φέρει ἐναργῶς εἰκονικὸν χαρακτῆρα. Ἰπάρχουσι δὲ τρία εἶδη σφηνοειδοῦς γραφῆς, ἐξ ὧν ἡ ἀρχαιοτάτη, συνισταμένη ἐκ μείγματος φωνητικῶν, ιδεογραφικῶν καὶ συμβολικῶν σημείων, παρέχει ἐκτάκτους δυσκολίας εἰς τὴν ἀνάγνωσιν, ἄλλως τε καὶ διότι πρὸς τοῖς εἰρημένοις τριτοῖς σημείοις προστίθενται καὶ τινὰ ἄλλα ἐν ἀρχῇ μὲν φωνητικά, ἀλλὰ μεταβιβασθέντα εἰς ἄλλην γλῶσσαν, διάφορον τῆς ἐν ᾗ ἐφευρέθησαν, προσέλαβον προφορὰν ὅλως νέαν, καθ' ὃν τρόπον λ. χ. τὸ σημεῖον +, ὃ παρ' ἡμῶν ἀναγινώσκεται σύμ, ἐν Γαλλίᾳ δὲ plus, καὶ καθ' ὃν τρόπον πάντες οἱ λεγόμενοι Ἀραβικοί, ἀληθῶς δὲ Ἰνδοὶ ἀριθμοί, 1, 2, 3, κλπ. γράφονται μὲν ὑπὸ πάντων τῶν Εὐρωπαίων ὁμοίως, ἐκφωνοῦνται δὲ διαφόρως. Ὅτι δὲ κατὰ τὸν περιγραφέντα τρόπον δύναται ιερογλυφικὸν σύστημα γραφῆς νὰ μεταβῇ εἰς καθαρῶς ἀλφαβητικόν, ἀποδεικνύει ἡ τῶν ἀρχαίων Περσῶν σφηνοειδὴς γραφή, ἡ προελθούσα ἀληθῶς ἐξ αὐτοῦ. Τὸ εἶδος δηλ. τοῦτο τῆς σφηνοειδοῦς γραφῆς, ἐν ᾗ εἶναι συντεταγμένοι αἱ μνημονευεῖσαι ἀνωτέρω ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Ἰαπετικῶν γλωσσῶν ἐπιγραφαὶ τῶν ἀρχαίων Περσῶν βασιλέων ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Ἀχαιμενιδῶν, εἶναι ὑπὲρ πάντα τᾶλλα τὸ ἀπλούστατον καὶ εὐνοητότατον, συνίσταται δ' ἐκ τριάκοντα καὶ ἐξ σημείων, ἃ πάντα εἶναι φωνητικῆς φύσεως, ἐν μέρει δ' ὅμως συλλαβικά, καθ' ὅσον δηλ. σύμφωνά τινὰ κατὰ λόγον τοῦ ἐπομένου φωνήεντος παριστῶνται δι' ἰδιατέρων σημείων.

Τὰ ἡμισυλλαβικά δὲ ταῦτα σημεῖα τῆς Περσικῆς σφηνοειδοῦς γραφῆς ἄγουσιν ἡμᾶς ἐπὶ τὰ κυρίως συλλαβικά συστήματα, διαδραματίσαντα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς γραφῆς πρόσωπον τοσοῦτον σπουδαῖον, ὥστε δὲν δυνάμεθα νὰ παραλίπωμεν αὐτὰ ἀνεξέταστα. Συνίσταται δ' ἡ φύσις τῆς συλλαβογραφίας ἐν τούτῳ ὅτι ἕκαστον γραπτὸν σημεῖον παριστᾷ ὁλόκληρον συλλαβὴν, ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ἢ ἀνάλυσις τῶν λέξεων εἰς τὰ στοιχεῖα αὐτῶν, ἐφ' ἧς στηρίζεται ἡ τῶν φθόγγων γραφή, δὲν εἶναι ἐν τῇ συλλαβογραφίᾳ ὅλως συντετελεσμένη, διὸ τὰ φωνήεντα δὲν διακρίνονται ἔτι ἀπὸ τοῦ ἢ ἀπὸ τῶν συνοδευόντων αὐτὰ συμφώνων. Ἀρμόζει δ' ἡ συλλαβογραφία μάλιστα γλώσσαις ἀπλῶς ὠργανωμέναις, ἀγνοοῦσαι τοὺς δυσκόλους τῶν συμφώνων συνδυασμούς. Ἐν ταῖς γνωστοτάτοις δ' ἀλφαβήτοις τοῦ εἶδους τούτου καταλέγεται τὸ Ἰαπωνικόν, τὸ ἥδη ἐν τῷ ἐνάτῳ Ἀναγνώσματι μνημονευθὲν Κατὰ κάνα ἢ *irofa*, οὕτως ὀνομασθὲν κατὰ τὸ ὄνομα τῶν δύο πρώτων στοιχείων, ὅπως τὸ ἀλφάβητον κατὰ τὸ ἄλφα καὶ βῆτα. Ἀπηρτίσθη δ' ἐκ μέρους τινὸς τῶν Σινικῶν γραπτῶν σημείων καὶ συνίστατο ἐξ εἴκοσι καὶ ἑπτὰ στοιχείων ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν συλλαβῶν, τῶν ἀπαντωσῶν τότε ἐν ταῖς Ἰαπωνικαῖς λέξεσιν. Διότι τὸ Ἰαπωνικὸν φθογγικὸν σύστημα περιελάμβανε τότε δέκα μόνον σύμφωνα καὶ πέντε φωνήεντα καὶ οὐδεμίαν συλλαβὴν ἡδύνατο νὰ περιέχῃ πλέον ἢ ἐν φωνῇ μεθ' ἑνὸς προηγούμενου συμφώνου. Ὁμοίως ἐξήγειρεν ἡ θεὰ Ἀγγλικῶν βιβλίων ἐν τινι ἑφευρετικῷ Χερσκέφ, εἰ καὶ μήτε ν' ἀναγνώσῃ μήτε νὰ νοήσῃ τὸ περιεχόμενον αὐτῶν ἡδύνατο, τὴν ἰδέαν, νὰ ἐπινοήσῃ πρὸς ὠφέλειαν τῶν ὁμοφύλων αὐτοῦ ἀλφάβητον ὅμοιον πρὸς τὸ Ἰαπωνικόν. Περιέχει δὲ τοῦτο ὁγδοήκοντα καὶ πέντε στοιχεῖα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κατὰ μίμησιν τῶν Λατινικῶν γενόμενα, ἀλλὰ παντάπασι διάφορον προφορὰν ἔχοντα.

Ἄλλος δέ τις οὐχὶ τοσοῦτον καθαρὸς τύπος τῆς συλλαβογραφίας εἶναι ἐκεῖνος, ὅστις τὸ μὲν σύμφωνον μεταχειρίζεται ὡς τὸ μόνον οὐσιώδες καὶ ἀπαραίτητον στοιχεῖον τῆς συλλαβῆς, τὸ δὲ φωνήεν ἐκλαμβάνει ὡς τι ὑποδεέστερον, τρόπον τινὰ μόνον ὡς λαμ-

προτέραν ἢ σκοτεινότεραν ἀπόχρωσιν τοῦ συμφώνου. Εἰ δὲ κα σφόδρα παράδοξος φαίνεται ἡμῖν ἡ θεωρία αὕτη, ἀλλ' ἔμως ἔσχε μεγίστην σημασίαν διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς γραφῆς· διότι ἐπὶ ταύτης στηρίζεται ἡ ἰδιάζουσα μορφή τῆς Σημιτικῆς γραφῆς, ἐξ ἧς προῆλθον τὰ λφάβητα σχεδὸν πάντων τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν τῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων χρόνων. Ἄλλως δ' ἐρμηνεύεται εὐκόλως ἡ ἰδιορρυθμία τῆς γραφῆς ταύτης ἐκ τῆς χαρακτηριστικῆς ιδιότητος τοῦ τύπου τῶν Σημιτικῶν γλωσσῶν τοῦ νὰ μεταχειρίζονται τὰ σύμφωνα ὡς τοὺς κυρίους φορεῖς τῆς τῶν λέξεων σημασίας, τὰ δὲ φωνήεντα ἀπλῶς ὡς τυπικὰ στοιχεῖα ἐκφράζοντα μόνον τὴν σχέσιν τῶν λέξεων. Συνέκειτο δ' ἡ γραφή τῶν Φοινίκων ἐν τῷ ἀρχαιοτάτῳ γνωστῷ ἡμῖν τύπῳ αὐτῆς ἐξ 22 στοιχείων παριστάντων σύμφωνα, ἐξ ὧν ὅμως τρία, ἦτοι τὸ j καὶ τὸ v καὶ τὸ δασὺ h ἐνεῖχον καὶ τι τῆς τῶν φωνηέντων φύσεως καὶ ὁμοίαν τοῖς παρ' ἡμῖν ἡμιφώνοις.

Ἐπειδὴ δ' οὕτως ἡ Σημιτικὴ γραφή παρὰ τὰς ἰδιαζούσας αὐτῇ ἑλλείψεις ταύτας εἶναι γνησίᾳ φθογογραφία, ἀνάγκη καὶ αὕτη, ὅπως καὶ πᾶσα ἄλλη φθογογραφία, νὰ ἔχῃ διανύσῃ τὰς προτέρας βαθμίδας τῆς εἰκονογραφίας ἢ τῆς ἱερογλυφικῆς γραφικῆς εἴτε ἐν αὐτοῖς τοῖς Σημίταις εἴτε ἐν ἄλλῃ τινὶ φυλῇ. Καὶ ὄντως ἀρχαίόθεν παραδεδομένα ἡμῖν ὀνόματα τῶν Σημιτικῶν γραπτῶν σημείων εἶναι προφανῶς εἰλημμένα ἀπὸ ὁρατῶν πραγμάτων, λ. χ. τὸ σημεῖον τοῦ β beth = οἶκος, τὸ σημεῖον τοῦ γ gimel = κάμηλος, τὸ τοῦ δ daleth = θύρα. Πρὸς δὲ τούτοις ὀφείλει τις ν' ἀναγνώρῃσιν ὁμοιότητά τινα πολλῶν γραμμάτων πρὸς τὰ πράγματα, ἀφ' ὧν ὠνομάσθησαν, λ. χ. alef = ταῦρος, τὸ ἔχον δηλ. περὶ τοῦ τὴν μορφήν τοῦ ταύρου. Τὸ γεγονός δὲ τοῦτο ἄγει εἰς τὴν εἰκασίαν, ὅτι καὶ ἐν τούτοις πρόκειται περὶ τοιαύτης τροπῆς ἀρχαίων ἱερογλυφικῶν, ὅποια καὶ ἡ διαπλάσασα τὰς εἰκόνας τοῦ λέοντος καὶ τοῦ ἀετοῦ εἰς τὸ λ καὶ α παρὰ τοῖς Αἰγυπτίοις (ἴδε ἀνωτ. σελ. 622). Ἄλλ' ἂν πρέπη νὰ συμπεράνωμεν ἐντεῦθεν ὅτι τὸ Φοινικικὸν ἀλφάβητον κατὰγεται ἐκ τῆς Αἰγύπτου, εἶναι ζήτημα πολὺ

πολυπλοκώτερον, ἢ ὥστε νὰ δυνάμεθα νὰ ἐξετάσωμεν αὐτὸ ἐν τῷ παρόντι ἀκριβῶς.

Ἡ διάδοσις δ', ἣς ἔτυχε τὸ ἀλφάβητον τοῦτο καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ παραχθέντα εἶδη, καταντᾷ θαῦμα. Διότι ἐξ αὐτοῦ προέρχονται ἀμέσως ἢ ἐμμέσως τὰ τρία κύρια Σημιτικὰ ἀλφάβητα, τ'. ἔ. τὸ Ἑβραϊκόν, τὸ Συριακόν καὶ τὸ Ἀραβικόν· τοῦτο δὲ πάλιν εἰσῆλθεν εἰς μέγα μέρος τοῦ ἀρχαίου κόσμου, καὶ μετέβη εἰς γλώσσας διαφόρων ὁμοεθνιῶν, Ἰαπεδικὰς (Περσικὴν, Ἀφγανικὴν καὶ Ἰνδοστανικὴν), Σκυθικὰς (Τουρκικὴν) καὶ Πολυνησιακὰς (Μαλαϊκὴν). Ἀλλὰ καὶ τὸ Συριακόν ἐχώρησε μέχρι τοῦ ἀκροτάτου τῆς βορειανατολικῆς Ἀσίας διὰ τῆς Οὐιγουρικῆς, Τουρκικῆς, Μογγολικῆς καὶ Μαντζουρικῆς γλώσσης. Καὶ τὰ ἀλφάβητα δὲ τοῦ ἀνατολικοῦ Ἰράν καὶ τῶν Ἰνδιῶν παράγονται ὀφθαλμοφανῶς ἐπ' ἴσης ἐκ τοῦ Σημιτικοῦ καὶ τὸ Ἰνδικόν ἔδαφος ὑπῆρξε μάλιστα πάντων γόνιμον περαιτέρω σχηματισμῶν τοῦ εἶδους τούτου τῆς γραφῆς, καὶ ἐκ τῶν Ἰνδιῶν, ὡς ἀπὸ μητροπόλεως, διεδόθη τὸ ἀλφάβητον τοῦτο ἐπὶ μεγάλης ἐκτάσεως τῆς Ἀσίας καὶ ἐπὶ τὰς νήσους πρὸς μεσημβρίαν αὐτῆς, μέχρις οὗ τέλος ἐν ταῖς τελευταίαις αὐτοῦ παραλλαγαῖς κατέληξεν εἰς τύπους, οἵτινες καὶ ἀπ' ἀλλήλων καὶ ἀπὸ τοῦ προτύπου τηλικαύτας ἔχουσι διαφοράς, ὅσας κέκτηνται αἱ νεώτεραι ποικιλίαι γλωσσικῆς ὁμοεθνίας σφόδρα ἐκτεταμένης.

Ἀλλὰ σχεδὸν ἐν πάσαις ταῖς Ἀσιατικαῖς χώραις τὸ Σημιτικόν ἀλφάβητον καίπερ πολλαχῶς ἄλλως μεταμορφωθέν, πάντοτε διетήρησε τὸν θεμελιώδη αὐτοῦ χαρακτῆρα, τ'. ἔ. ἢ οὐδαμῶς ἢ μόνον ἐν μέρει καὶ ἐν παρέργῳ ἐδήλωσε τὰ φωνήεντα. Κατὰ τὴν πρὸς δυσμὰς δ' ὅμως πορείαν αὐτοῦ ἔτυχεν εὐθὺς ὑπὸ τοῦ πρώτου Εὐρωπαϊκοῦ ἔθνους, παρ' οὗ ἐγένετο ἀποδεκτόν, σημαντικωτάτης μεταπλάσεως καὶ τελειοποιήσεως, δι' ὧν οὕτω κατωρθώθη νὰ γένηται ἀληθὴς φθογογραφία καὶ οὕτω τελείως ἐπραγματοποιήσῃ τὸ ἰδανικόν τοῦ ἀλφάβητου, ἂν ἰδανικόν γραφῆς τινος κεῖται ἐν τούτῳ, ὡς πρόδηλον, νὰ μὴ ζητῇ παραλείπον τὴν γλῶσσαν νὰ παριστᾷ ἀμέσως τὰ διανοήματα, ἀλλ' ἐχόμενον ἀπρίξ τῆς λέξεως

ν' ἀποδίδῃ πιστῶς ἕκαστον ἐπὶ μέρους φθόγγον. Ἦσαν δ' οἱ Ἑλληνες οἱ ἀναπληρώσαντες ἐπιτηδείως τὰς ἐλλείψεις τοῦ Σημιτικοῦ ἀλφαβήτου ἤτοι τὰ φωνήεντα, ἐπωφεληθέντες τὸν σχετικῶς ὑπέρμεγαν ἀριθμὸν τῶν ὑπερωικῶν καὶ συριστικῶν φθόγγων, τῶν χαρκτηριζόντων τὸ Σημιτικὸν φθογγικὸν καὶ γραφικὸν σύστημα, ἵνα τρέψωσιν ἕνια τῶν ἐν ταῖς Εὐρωπαϊκαῖς γλώσσαις περιττῶν τούτων σημείων εἰς γραφὴν τῶν φωνηέντων. Ὅσα δηλ. παρίστων παρὰ τοῖς Φοίνιξιν ὑπερωικούς πνευματώδεις φθόγγους, ἐγένοντο παρὰ τοῖς Ἑλλησι δηλωτικὰ τῶν α, ε, ο. Πρὸς τοῦτοις τὸ Σημιτικὸν σημεῖον τὸ δηλοῦν τὸ ἡμίφωνον j ἀπλοποιηθὲν εἰς I ἐγένετο δηλωτικὸν τοῦ φωνήεντος ι. Εἰς παράστασιν δὲ τοῦ u ἐπενόησαν οἱ Ἑλληνες νέον ὅλως στοιχεῖον, τὸ Y ἢ V, ¹διετήρησαν δὲ κατ' ἀρχάς καὶ τὸ Σημιτικὸν σημεῖον F. Τὰς λοιπὰς δὲ καινοτομίας ὅσας οἱ Ἑλληνες ἔπραξαν ἐπὶ τοῦ Σημιτικοῦ ἀλφαβήτου, παραλείπομεν ἐν τῷ παρόντι ὡς ἤττον σπουδαίας. ²

Ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ δ' ἀλφαβήτου παρήχθησαν μετὰ μειζόνων ἢ ἐλασσόνων ἀλλοιώσεων, οἷας ἐφαίνετο ἀπαιτῶν ἐκάστοτε ὁ χαρακτήρ τῶν παραλαμβανουσῶν γλωσσῶν, τὰ γραφικὰ συστήματα ἢ ἀλφάβητα τῆς Ἀρμενικῆς γλώσσης ἐν Ἀσίᾳ, ³τῆς Κοπτικῆς ἢ μεταγενεστέρας Αἰγυπτιακῆς ἐν Ἀφρικῇ, ἰδίως δὲ τὰ ἀλφάβητα πάντων τῶν ἄλλων Εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν· οὕτω π. X. τὰ Ῥουνικά σημεῖα τῶν ἀρχαίων Γερμανῶν ⁴, ἡ γραφὴ τῶν Κελτῶν, ἡ τῶν Γότθων, ὅποίαν ἐφεῦρεν ὁ Οὐλφίλας χάριν τῆς ὑπ' αὐτοῦ γενομένης μεταφράσεως τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ ἐφήρμοσεν ἐν αὐτῇ, τὸ Ῥωσικὸν ἀλφάβητον ὅπερ σχηματισθὲν ἐν τῷ ἀρχαιοτάτῳ τύπῳ αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου τῶν Σλαύων Ἑλληνος Κυρίλλου ἐκ τοῦ

¹) Τὸ στοιχεῖον Y ἢ V, παρέλαβον οἱ Ἑλληνες ἐπ' ἴσης παρὰ τῶν Φοινίκων. Jolly.

²) Περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου εὕρισκει ὁ βουλόμενος τὰ δέοντα παρὰ Kirchhoff. Studien zur Geschichte des gr. Alphabets, καὶ παρὰ Larfeld ἐν I. v. Müller, Handbuch κλπ. Α' 359 κξ. X.

³) Τὸ Ἀρμενικὸν ἀλφάβητον δὲν παρελήφθη καθ' ὁλοκληρίαν ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ, ἀλλ' ἐν μέρει ἐκ τοῦ Συριακοῦ. Jolly.

⁴) Τὰ Ῥουνικά σημεῖα παρελήφθησαν ἐκ τοῦ Λατινικοῦ ἀλφαβήτου. Jolly.

Ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου, παριστᾷ ἴσως τὴν μάλιστα ἄχαριν καὶ δυσκολωτάτην παραλλαγὴν τῆς κομφῆς τῶν Ἑλλήνων γραφῆς. Ἀλλὰ πολλῷ σπουδαιότερον πάντων τῶν εἰρημένων εἶναι τὸ Λατινικὸν γραφικὸν σύστημα. Αἱ Ἑλληνικαὶ δηλ. ἀποικίαι ἐν τῇ μέσῃ καὶ κάτω Ἰταλίᾳ μετέδωκαν τοῖς κατοικοῖς τῆς Ἰταλικῆς χερσονήσου, Τυρρηνοῖς, Ὀμβροῖς, Ὀσκοῖς καὶ ἰδιαιτέρως τοῖς Λατίνοις τὴν γνῶσιν τῶν Ἑλληνικῶν στοιχείων, καὶ τοῦτο ἐν χρόνοις ὅτε τὰ σημεῖα ταῦτα δὲν εἶχον εἰσέτι προσλάβει τὸν τύπον, μεθ' οὗ σήμερον εἶναι ἐν κοινῇ χρήσει.

Ἐκ τούτου δ' ἐρμηνεύονται καὶ τινες διαφοραὶ αἰτινες ὑπάρχουσι μετὰ τὸ Ἑλληνικὸν καὶ Λατινικὸν ἀλφαβήτου· οὕτω λ. χ. τὸ H, ὅτε παρέλαβον αὐτὸ οἱ Ῥωμαῖοι παρὰ τῶν Ἑλλήνων, δὲν ἐδήλου ἔτι τὸ μακρὸν ῥ, ἀλλὰ τὸ δασὺ πνεῦμα, καὶ τὴν σημασίαν ταύτην διетήρησε καὶ ἐν τῇ Λατινικῇ γλώσσῃ. Τὸ ἀρχαῖον δ' Ἑλληνικὸν βαϚ, F, καὶ τὸ ἐπ' ἴσης ὑπάρχον ἐν τῷ Ἑλληνικῷ ἀλφαβήτῳ q, ὅπως καὶ ἐν τῷ Σημιτικῷ ἐσώθησαν ἐν τῷ Λατινικῷ ἀλφαβήτῳ, εἰ καὶ μετὰ διαφοροῦ προφορᾶς. Ἄλλαι δὲ τινες διαφοραὶ ὀφείλονται εἰς καινοτομίας τῶν Ῥωμαίων, ἀλλ' ἔτι καὶ νῦν δύνανται νὰ διαγνωσθῶσιν αἱ αἰτίαι τούτων. Οὕτω λ. χ. τὸ πᾶσι τοῖς Ἑλληνικοῖς ἀλφαβήτοις γνωστὸν K κατέστη ἐν τῇ Λατινικῇ σχεδὸν ὅλως ἄχρηστον, παραλαμβανομένου ἐπὶ μακρὸν χρόνον τοῦ Ἑλληνικοῦ σημείου Γ ὑπὸ τὸν Χαλκιδικὸν τύπον C εἰς παράστασιν τοῦ τε Γ ἤτοι g καὶ τοῦ K. Ὅτε δὲ βραδύτερον ἠγέρθη τάσις εἰς διαφορὰν τούτων, οὐδεμία ἄλλη ἐξηυρέθη διέξοδος ἢ τῷ μὲν C νὰ καταλίπῃσιν τὴν προφορὰν τοῦ K, διὰ προσθήκης δὲ μικροῦ τινος διακριτικοῦ σημείου νὰ σχηματίσῃσιν τὸ G. Τὸ I καὶ τὸ J, τὸ U καὶ V εἶναι οὐδὲν ἄλλο ἢ διπλοὶ γραφῆς τύποι ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ σημείου. Τὸ δὲ Z ὑπάρχον ἀρχαίῳ ἐν τῷ Ἑλληνικῷ ἀλφαβήτῳ καὶ παραληφθὲν εἰς τὸ Λατινικὸν ἀπηρχαιώθη ἐνωρίς, ὥστε ἐν ὀλίγαις μόνον παλαιότηταις ἐπιγραφαῖς ἀναγινώσκειται, βραδύτερον δὲ πάλιν ἐπανελήφθη ἢ χρῆσις αὐτοῦ, ὅτε εἰσῆχθη καὶ τὸ Y κατὰ μίμησιν Ἑλληνικὴν καὶ πρὸς παράστασιν φθόγγων Ἑλληνικῶν λέξεων.

ΑΝΑΓΝΩΣΜΑ ΔΕΚΑΤΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

1. Ἱστορία τῆς γλωσσικῆς Ἐπιστήμης. — Ὁμαλὴ διαίρεσις αὐτῆς εἰς τέσσαρα κύρια στάδια. — Ἡ Ἑλληνικὴ γλωσσική. — Διαίρεσις αὐτῆς εἰς δύο περιόδους. — Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης, Ἐπίκουρος καὶ Στωικοί. — Ἡ Ἀλεξανδρινὴ φιλολογία — Θέσις τῆς γραμματικῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Λατινικῆς γλώσσης, καὶ τῶν Ῥωμαίων ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς γραμματικῆς. — Ἡ γλωσσικὴ τῶν Ἰνδῶν, γένεσις ἱστορίας καὶ διαρκὲς σημασία αὐτῆς. — Γραμματικὴ τῶν Περσῶν, τῶν Ἑβραίων, τῶν Ἀράβων, τοῦ μέσου αἰῶνος καὶ τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως τῶν γραμμάτων.

Ἐν τοῖς δώδεκα πρώτοις Ἀναγνώσμασιν ἤγαγεν ἡμᾶς ἡ ἀποκρίσις εἰς τὸ ἐν ἀρχῇ τεθὲν ἐρώτημα ἀπὸ τῆς μητρικῆς ἡμῶν γλώσσης μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς δημιουργίας τῆς ἀνθρωπίνης γλώσσης. Ἐβαδίσαμεν δὲ τὴν ὁδὸν ταύτην διαρκῶς διὰ συνεχοῦς σειρᾶς συλλογισμῶν περὶ τῶν ἀπωτάτω κατὰ τόπον καὶ χρόνων ἀποστάσεων, εἰς ἃς ἐν γένει δύναται νὰ ἐξίκηται τὸ βλέμμα τοῦ γλωσσολογίου. Μετὰ δὲ ταῦτα εἰσῆλθομεν ἐν τῷ τελευταίῳ Ἀναγνώσματι εἰς δύο γενικώτερα θεωρήματα, μικρόν τι μεταβαλόντες τὸ ἐρώτημα ἡμῶν. Ἠρωτήσαμεν δηλ. πρῶτον, διατί μόνοι ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι ὁμιλοῦμεν καὶ οὐχὶ καὶ τὰ ἄλογα ζῷα; καὶ δεύτερον, πρὸς τί ὁμιλοῦμεν; τ'. ἔ. τί πνευματικὸν ὄφελος ἔχομεν ἐκ τῆς γλώσσης; πῶς ἀντετιδρᾷ τὸ λέγειν ἐπὶ τὸ διανοεῖσθαι; καὶ στηριζόμενοι ἐπὶ τῶν προηγουμένων ἐρευνῶν ἡμῶν περὶ τῆς ἱστορίας τῆς γλώσσης ἐζητήσαμεν ν' ἀπαντήσωμεν εἰς τὰ δύο ταῦτα μεγάλα προβλήματα τῆς φιλοσοφίας τῆς γλώσσης. Ἐπανελθόντες δὲ πάλιν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς γλώσσης ἀνεγνωρίσαμεν τὴν γραφὴν ὡς τὸν ἀναπόσπαστον ὁπαδὸν πάσης ὑψηλοτέρας ἀναπτύξεως τῶν γλωσσῶν, διὸ καὶ ὑπεβάλομεν τὴν γένεσιν καὶ διαμόρφωσιν αὐτῆς συνοπτικῇ ἐπιθεωρήσει, ἐν ᾗ παρατηρήσαμεν ὁμοίαν τινὰ ἐξέλιξιν, ἣν εἶδομεν καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ λαλουμένου λόγου κατ' ἀντίστροφον τάξιν.

Νῦν δὲ τρεπόμεθα ἐπὶ τὸ τελευταῖον μέρος τοῦ προγράμματος ἡμῶν, ἐπὶ τὴν ἱστορίαν τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης.

Ἐσχολήθημεν βεβαίως μέχρι τοῦδε κατὰ τὴν πορείαν τῶν ἐρευνῶν ἡμῶν ἐνιαχοῦ περὶ τὴν ἱστορίαν τῶν ὑφ' ἡμῶν διασαφουμένων προβλημάτων, ἀλλὰ τοῦτο οὐχὶ πλεῖον ἢ ὅσον ἐξήκει, ἵνα, προκειμένου περὶ ἀμφιβαλλομένων τινῶν σημείων, βασανίσωμεν τὰς σπουδαιότητας ἐπ' ἐσχάτων περὶ τούτων προενεχθείσας δοξασίας, ἢ ἵνα, προκειμένου περὶ νεωτάτων τινῶν πορισμάτων τῆς γλωσσικῆς, ἅτινα δὲν κατέστησαν εἰσέτι κοινὸν κτῆμα πάντων τῶν ἐρευνητῶν, μὴ παραλίπωμεν ἀμνημονεύτους τὰς πηγὰς ἡμῶν. Ἄλλ' εἰς πάντα τὰ ἀρχαιότερα καὶ ἀρχαιότατα στάδια τῆς ἀναπτύξεως, ἣν διήνυσαν τὰ ζητήματα τῆς ἐπιστήμης ταύτης, δὲν εἰσῆλθομεν, καὶ τοῦτο ἕνεκα τοῦ ἀκολούθου θεμελιώδους λόγου, ὅτι ἐν πάσῃ ἐπιστήμῃ καὶ καθόλου ἐν παντὶ γεγονότι τότε μόνον γεννᾶται διαφέρον καὶ ἐπιζητεῖται ἡ γνῶσις τῆς παλαιότερας καὶ νεωτέρας ἱστορίας αὐτοῦ, ὅταν πρότερον προσγένηται ὀρθή τις ἔννοια περὶ τῆς νῦν αὐτοῦ καταστάσεως. Λοιπὸν μόνον, ἀφοῦ ἐπεθεωρήσαμεν τὰ κυριώτατα διδάγματα τῆς σημερινῆς γλωσσικῆς, εἵμεθα ἀρκούντως παρσκευασμένοι καὶ προσηκόντως διατεθειμένοι, ὅπως κατανοήσωμεν τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν αὐτῆς. Νῦν ἄρα πρῶτον ἐπιτρέπεται ἡμῖν νὰ σπεύσωμεν νὰ καταλάβωμεν τὰ πλεονεκτήματα ὅσα ἐν πάσῃ ἐπιστήμῃ, μάλιστα δὲ πάντων ἐν τῇ γλωσσικῇ, δύναται νὰ παράσχη ἡ ἐξέτασις καὶ διάγνωσις τῆς ἱστορικῆς αὐτῆς διαμορφώσεως. Διότι τὸ ἄθροισμα τῶν ἐπιστημονικῶν γνώσεων αἰῶνός τινος εἶναι μὲν κοινὸν κτῆμα τούτου καὶ ἕκαστος δύναται νὰ ἐπωφεληθῇ αὐτοῦ, ἀλλ' ὅμως τοσούτῳ μᾶλλον θὰ μετὰσχη καὶ τοσούτῳ διαρκέστερον ὄφελος θὰ λάβῃ ἐξ αὐτοῦ, ὅσῳ μᾶλλον ἀγωνίζεται ν' ἀναπαριστᾷ ἐν τῷ πνεύματι αὐτοῦ οὐχὶ μόνον τὰς γνώσεις ταύτας ὅπως ἔχουσιν ἐν τῷ παρόντι, ἀλλὰ καί, βοηθούμενος ὑπὸ τῆς μελέτης τῆς ἱστορίας, πάντα τὰ ἐπὶ μέρος στάδια τῆς ἐξελίξεως, ὧν προῖον πάντοτε εἶναι ἐπιστήμη ἢ ἐπιστημονικόν τι σύστημα.

Ὅτι δ' ὁμως μάλιστα πάντων κατὰ τὰς γλωσσολογικὰς μελέτας ἀνάγκη ἰδιαιτέρως νὰ ἐξαίρηται ἡ ὠφέλεια τῆς ἱστορικῆς ταύτης ἐξετάσεως, τοῦτο συνάγεται ἀμέσως ἐκ τινος χαρακτηριστικοῦ τῆς ἱστορικῆς σταδιοδρομίας αὐτῆς, οὗ ἐπανειλημμένως θὰ γένηται μνεῖα ἅτε σπουδαιοτάτου. Καθ' ὃν δηλ. τρόπον ἡ γλῶσσα αὕτη καὶ καθ' ὃν τρόπον ἡ γραφή, οὕτω καὶ ἡ γλωσσικὴ ἐπιστήμη διήνυσεν μεγίστην καὶ σφόδρα εὐμετάβολον καὶ ποικίλην ἐξέλιξιν καὶ ἐκαλλιεργήθη καὶ προήχθη μᾶλλον πάσης ἄλλης ἐπιστήμης κατὰ σειρὰν ὑπὸ τῶν διαφορωτάτων ἔθνων τῆς γῆς, μέχρις οὗ μετὰ πολλοὺς ἐλιγμούς καὶ πολλὰς πλάνας ἠδυνήθη ν' ἀνυψωθῇ εἰς τὸ πλῆρες ἐκεῖνο σύστημα διδαγμάτων, ὃ ἐπεδείξαμεν ἐν τοῖς προηγουμένοις. Ἄνδρες δηλονότι ἐξ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, ἔθνη ἐκ τῆς Ἰαπετικῆς καὶ τῆς Σημιτικῆς φυλῆς, ἐκ τῶν νέων καὶ ἐκ τῶν ἀρχαίων χρόνων, συνεβάλοντο εἰς ἀνίδρυσιν καὶ τελειοποίησιν αὐτῆς· ἂν δὲ καί, καθ' ἃ ἤδη ἐν ἀρχῇ παρατηρήθη καὶ ἐν τοῖς ἐξῆς σαφέστερον θὰ δειχθῇ, ἡ σπουδαιότης τῶν διαφορῶν τούτων ἐργασιῶν εἶναι σφόδρα ἄνισος, ἀλλ' ὁμως ἐκάστη τούτων ἔχει τὴν ἰδίαν αὐτῆς ἀξίαν καὶ ἔχει καταστῆ ἐν τῇ θέσει αὐτῆς οὕτως ἀναγκαῖος καὶ ἀναπόσπαστος ἀπὸ τοῦ ὅλου οἰκοδομήματος λίθος, ὥστε ἀδύνατον νὰ ἐξαιρεθῇ ἐκεῖθεν ἄνευ καταπτώσεως τοῦ καλῶς συνηρμοσμένου ἐπιστημονικοῦ οἰκοδομήματος. Καὶ εἶναι μὲν ἄληθές ὅτι τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο, ὅσον καὶ ἂν εἶναι ἐπὶ εὐρέων σχεδίων τεθεμελιωμένον καὶ σύμμετρον, ἀνηγέρθη ἐπ' ἐσχάτων μόνον, καὶ ὅτι τοὺς ἀρχιτέκτονας παρέσχεν ἐν μόνον ἔθνος, τὸ Γερμανικόν· διότι Γερμανοὶ ἐρευνηταὶ ἐξηκρίβωσαν κριτικῶς τὰς ἐτερογενεῖς διδασκαλίας τῶν Ἰνδῶν, τῶν Ἑλλήνων, τῶν Ἀράβων, τῶν Ἑβραίων καὶ λοιπῶν λαῶν τῶν ἀρχαίων καὶ νέων χρόνων, καὶ μετέπλασαν καὶ ἐκ νέου διεμόρφωσαν καὶ εἰς ἐν ὅλον συνεχώνευσαν καὶ εἰς ἐπιστήμην ἀνύψωσαν. Ἀλλ' ὁμως ἐπ' ἴσης εἶναι ἀληθές καὶ ὅτι ἡ ἱστορία τῶν ἀρχαίων ἐκείνων συμβολῶν καὶ ἂν μὴδὲν ἄλλο ἢ ἱστορία πλανῶν ἦτο, ἀλλ' ὅπερ δὲν εἶναι — ἀποτελεῖ τὴν ἱστορικὴν βάσιν τῆς νεωτέρας γλωσσικῆς, καὶ μάλιστα ἔτι

πλέον, ὅτι ἡ μελέτη αὐτῶν κέκτηται πᾶσαν τὴν ἐπαγωγὸν δύναμιν τῶν ἐρευνῶν, αἵτινες ἐκτείνονται ἐπὶ σφόδρα μακροῦς χρόνους καὶ ἐπὶ πολλοὺς ἀπ' ἀλλήλων ἀφεστῶτας λαοὺς ἔσχον ἱστορικὴν ἐξέλιξιν· ἐπαγωγὸν δύναμιν, ἣν ἡ ἱστορία τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης ἔχει, καθ' ἃ εἵπομεν, ἀπὸ κοινοῦ τρόπον τινὰ μετὰ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ τούτου τοῦ ἐξεταζομένου ὑπ' αὐτῆς πράγματος, ἥτοι τῆς γλώσσης αὐτῆς.

Ἐπειτα δ' ὅσον συγκεχυμένα καὶ περίπλοκα καὶ ἂν εἶναι κατὰ τὸ φαινόμενον τὰ νήματα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς γλωσσικῆς, ὅσον καὶ ἂν φαίνονται ἄλλοιαι αἱ διάφοροι τάσεις τῶν γλωσσικῶν ἐρευνῶν, ἀλλ' ὅμως δύναται νὰ παρατηρηθῇ ἐν αὐταῖς ὀργανικὴ τις κίνησις, λογικὸν σύστημα βαθμιαίας ἐξελίξεως, καὶ ἡ κανονικότης αὕτη ἐκδηλοῦται καὶ ἐν τούτῳ ἔτι, ὅτι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπαναλαμβάνεται κατὰ τὰς γλωσσικὰς μελέτας τῶν ἐπὶ μέρους ἐθνῶν καὶ ἀτόμων ὁμοία τις πορεία καὶ ἀνάπτυξις. Μανθάνουσι δηλ. ἡ ἐμάνθανον πρότερον γλῶσσάν τινα κατὰ πρῶτον ἀπλῶς πρὸς πρακτικοὺς σκοποὺς, ἵνα δύνωνται νὰ συνεννοῶνται πρὸς ἐκείνους οἵτινες λαλοῦσιν αὐτὴν ὡς μητρικὴν γλῶσσαν, ἢ νὰ κατανοῶσι τὰ ἐν αὐτῇ γεγραμμένα ἢ τετυπωμένα. Ἀκριβῶς δηλ. οὕτως, ὅπως ἡμεῖς ἐν τοῖς σχολείοις ἢ βραδύτερον, χρείας τυχεύσης, μανθάνομεν ξένην τινὰ γλῶσσαν, εἰσήγοντο οἱ παῖδες τῶν μεταγενεστέρων Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων εἰς τὴν μελέτην τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, καὶ οὕτω διδάσκεται ἐν τοῖς Ἰνδοικοῖς τῶν Βραχμάνων σχολείοις ἀπὸ ἀμνημονεύτων χρόνων ἡ ἐκλιποῦσα ἀπὸ τῆς συναναστροφῆς Σανσκριτική. Ἡ αἰτία δὲ κατὰ τὰς ἐμπειρικὰς ταύτας γλωσσικὰς μελέτας εἶναι, καθ' ἃ ἐλέχθη, ὅπως πρακτικὴ καὶ οὐδὲν ἔχει κοινὸν μετ' ἀφρηρημένων περὶ γλώσσης ἐρευνῶν. Καλλιεργοῦσι δηλ. γλώσσας, καθ' ὃν τρόπον ὁ κηπουρὸς ἀγωνίζεται νὰ προσλάβῃ ὅσον ἔνεστιν ἀκριβεστάτην καὶ ἐκτενεστάτην γνῶσιν τῶν ἀνθῶν καὶ φυτῶν, ἵνα δύνωνται ὀρθῶς καὶ ἀσφαλῶς νὰ μεταχειρίζωνται τὰς γλώσσας ταύτας, διὸ καὶ ὅπως ἐποιοῦν κατὰ τὴν μάθησιν τῆς μητρικῆς αὐτῶν γλώσσης, οὕτω καὶ νῦν ἐντείνουσι μάλιστα πάν-

των τὴν μνήμην αὐτῶν καὶ ἀγωνίζονται νὰ διαμορφώσωσιν ἐν ἑαυτοῖς γλωσσικὸν αἶσθημα τῆς ξένης γλώσσης. Ἀλλὰ νῦν ἀνάγκη ν' ἀποκρούσωμεν τὴν ἔνστασιν, ὅτι τοιαύτη περὶ τὴν γλῶσσαν ἐνασχόλησις οὐδαμῶς δικαιούται νὰ ὀνομάζηται ἐπιστημονικὴ ἐργασία, ἀλλ' ὅτι τούναντίον ὀφείλει μᾶλλον νὰ διαστέλληται ἀπ' αὐτῆς ὅπως αἱ ἀσχολίαι τοῦ κηπουροῦ ἀπὸ τῆς πνευματικῆς δράσεως τοῦ βοτανικοῦ. Καὶ ἀναμφιβόλως οὐδεὶς ποτε θὰ εὕρῃ ὑψηλὰς θεωρίας ἐν τῇ ἐργασίᾳ μικροῦ παιδίου καταπονοῦντος τὸν ἐγκέφαλον αὐτοῦ, ἵνα μάθῃ τὰς ἐπιβεβλημένας αὐτῷ Γαλλικὰς λέξεις. Ἀλλ' ὅμως ἂν τις ἱστορικῶς ἐξετάζῃ τὰ πράγματα, ἀναγκάζεται νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι οἱ ἀγῶνες καὶ τῶν ἀτόμων καὶ τῶν λαῶν εἰς ἐκμάθησιν ξένων γλωσσῶν συνδέονται ἀναποσπάστως καὶ αἰτιολογικῶς μετὰ τῆς ἐξελίξεως τῆς γλωσσικῆς, μάλιστα ἐφ' ὅσον αὕτη ἴσταται ἐπὶ κατωτέρας βαθμίδος, εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι καὶ αἱ λοιπαὶ ἐπιστῆμαι ὀφείλουσιν εἰς ὕλικά συμφέροντα τὴν πρώτην γένεσιν αὐτῶν, ἔναι δὲ καὶ αὐτὰς τὰς μετέπειτα προόδους. Πρὸς τὸ πρόσωπον ἄρα, ὃ διεδραμάτισαν ἐν τῇ ἀστρονομίᾳ αἱ ἀρχαιόταται ἀστρονομικαὶ παρατηρήσεις ναυτικῶν ἐθνῶν καὶ ἐν τῇ ἐθνικῇ δημοσιονομίᾳ ἡ ἐκ τῆς διεθνοῦς ἐμπορίας προσγενομένη ἐμπειρία, ἀντιστοιχεῖ ἐν τῇ γλωσσικῇ ἐπιστήμῃ ἡ ἐμπειρικὴ μάθησις γλωσσῶν. Διότι καὶ κατὰ τὴν ὅλως πρακτικὴν ἐνασχόλησιν περὶ ξένην τινὰ γλῶσσαν δὲν προκόπτει τις ἢ τοῦλάχιστον δὲν προκόπτει ταχέως, ἂν μὴ ἐξετάσῃ καὶ μάθῃ ὅπωςδὴποτε τὴν φύσιν καὶ τὰ στοιχεῖα καθόλου αὐτῆς. Οὕτω δὲ πάντοτε προπαρασκευάζεται καὶ ὑποστηρίζεται ἡ μάθησις ξένων γλωσσῶν ἢ καὶ ἀρχαιοτέρας τινὸς φάσεως τῆς μητρικῆς, ὅπου ὑπάρχει, διὰ θεωρητικῆς τινος, ἔστω καὶ ἀτελοῦς, μεθόδου τῆς σπουδῆς τῆς γλώσσης, ἣν μέθοδον θὰ ὀνομάσωμεν τὴν ὀρθολογιστικὴν. Διότι ὁ ὀρθολογισμὸς ἔχει καὶ ἐν τῇ γραμματικῇ ταῦτὰ χαρακτηριστικά, οἷα καὶ ἀλλαχοῦ, διὸ ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ἐκαλλιεργήθη καὶ ἐπὶ τῆς γλώσσης ἔτι, μάλιστα ἐν Γαλλίᾳ, τῇ κοιτίδι τοῦ ὀρθολογισμοῦ. Ἐκεῖθεν δὲ προέρχεται καὶ τὸ ὄνομα *grammaire raisonnée*, τὸ

ἀρμόζον οὐ μόνον τῇ Γαλλικῇ, ἀλλὰ καὶ συμπάσῃ τῇ γραμματικῇ τῶν ἀρχαιοτέρων χρόνων, οὐδ' αὐτῆς τῆς Ἰνδικῆς ἐξαιρουμένης, εἰ καὶ οἱ Ἴνδοι προέβησαν ἐν τῇ γραμματικῇ σφόδρα, πολὺ πλεῖον καὶ αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων. Διότι ἐν πᾶσι τούτοις ὡς γενικὸν καὶ θεμελιῶδες χαρακτηριστικὸν παρατηρεῖται ὅτι ὁ Γραμματικὸς ὁρμᾶται ἐκ τῆς μητρικῆς αὐτοῦ γλώσσης, ἐξ' ἣν ἐκτείνει πυκνὸν δίκτυον κανόνων, οὓς ἐπενόησε καὶ ὑφ' οὓς πολλάκις ζητεῖ μετὰ μικρολογίας νὰ ὑποβάλῃ τὴν γλῶσσαν. Οὕτω π. γ. ὁ σοφιστὴς Πρωταγόρας ἐμέμφθη τὸν πρῶτον στίχον τῆς Ἰλιάδος, λέγων ὅτι ἡ λέξις μῆνις ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ σημαίνόμενον αὐτῆς εἶναι θηλυκοῦ γένους· δι' ὃ καὶ ἐσκώφη ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους ἐν Νεφέλαις, ἔνθα παρίσταται ὁ Σωκράτης ἐπιπλήττων τὸν γέροντα Στρεψιάδην, διότι ἔλεγεν ἡ ἀλεκτρυών, ἡ κάρδος κτ., δέον λέγειν ἡ ἀλεκτρυάιναν, ἡ καρδόπη, ὅπως ἐπιτυγχάνεται τελεία ἡ συμφωνία τῶν καταλήξεων ὡς πρὸς τὰ γένη.

Ὁ ὕπατος δὲ σκοπὸς ὁ ὑποκείμενος τῷ γλωσσικῷ τούτῳ ὀρθολογισμῷ εἶναι ἡ δημιουργία καθολικῆς, λόγῳ φιλοσοφικῆς γραμματικῆς, ἥς οἱ κανόνες, ὅπως οἱ νόμοι τῆς λογικῆς, ἀνάγκη νὰ ἰσχύωσιν ὁμοίως ἐν πᾶσι τοῖς λαοῖς. Ἀλλ' ὅμως ἀντὶ τούτου, ἐπειδὴ μία τις γλῶσσα οὐδέποτε εἶναι δυνατόν νὰ ἐρευνηθῇ καὶ διαγνωσθῇ ἀπλῶς καθ' ἑαυτὴν θεωρουμένη, καὶ ἐν Ἀραβίᾳ καὶ ἐν Ἰνδία καὶ ἐν τῇ δοκίμῳ ἀρχαιότητι καὶ ἐν τοῖς νεωτέροις λαοῖς τῆς Εὐρώπης πάντοτε κανονικῶς ἡ ὀρθολογιστικὴ αὕτη τάσις ἤγαγεν εἰς ἀτελεύτητον πάλην τῶν διὰ τῆς ἀφηρημένης σκέψεως κατηρτισμένων γνωμῶν καὶ θεωριῶν πρὸς ἀλλήλας καὶ πρὸς τὰ ὑπάρχοντα ἀληθῶς ἐν τῇ γλώσσῃ, πάλην ἧς ἡ διάλυσις μόνον ἐπὶ ὑψηλότερας βαθμίδος τῆς γλωσσικῆς κατέστη δυνατή.

Διὰ τῆς ιδρύσεως δηλ. τῆς ἱστορικο-συγκριτικῆς καὶ τῆς φιλοσοφικῆς μεθόδου, ἥτις ἀνήκει καθ' ὅλοκληρίαν τῇ ἐπιστημονικῇ δράσει τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος καὶ πρὸ πάντων τοῖς Γερμανοῖς γλωσσοδίφαις, ἐγένετο κατὰ πρῶτον δυνατόν, ἵνα ἐμβλέψωμεν εἰς τὸν φυσικὸν βίον τῆς γλώσσης, ὅποιος ἐμφανίζεται

ἐν τῇ ἀδιαλείπτῳ ἐξελίζει αὐτοῦ. Ἄλλὰ περιγραφὴ ὅπωςδὴποτε ἐκτενὲς τῆς ἱστορικῆς γενέσεως ἀμφοτέρων τῶν μεθόδων τούτων δύναται νὰ δοθῇ μόνον ἐν ἰδιαιτέρῳ Ἀναγνώσματι, διὸ ἐν τῷ παρόντι ἀνάγκη νὰ προτάξωμεν δύο προκαταρκτικὰς παρατηρήσεις εἰς διασάφησιν τῶν ὀνομάτων, δι' ὧν ὠνομάσαμεν τὰς μεθόδους ταύτας.

Πρῶτον εἶναι δυνατόν, ἐπιπολαίως θεωρουμένων τῶν πραγμάτων, νὰ προσκρούσῃ τις τούτῳ, ὅτι ἡ ἱστορικὴ καὶ ἡ συγκριτικὴ μέθοδος συνάπτονται ὡς μία μόνη. Καὶ ἀληθῶς ἱστορικῶς ἐξεταζόμεναι ἀποδείκνυνται, ὅπως κατωτέρω θὰ ἴδωμεν, ὅτι κεχωρισμένα ἀπ' ἀλλήλων ἀνεφάνησαν ἡ ἱστορικὴ καὶ ἡ συγκριτικὴ γραμματικὴ. Ἄλλὰ κατ' ἀλήθειαν ἀμφοτέραι τὸν αὐτὸν ὅλως ἐπιδιώκουσι σκοπὸν, καὶ ἂν αὐτὸ τὸ ὄνομα τῆς ἱστορικῆς ἐλέγχει τὸν σκοπὸν αὐτῆς, ὅτι δηλ. ζητεῖ νὰ διαγνώσῃ καὶ μάθῃ τὴν φύσιν τῆς γλώσσης ἐκ τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως αὐτῆς, νὰ ἐρευνήσῃ τὰς διαδοχικὰς αὐτῆς ἀλλοιώσεις, ἀλλ' ὅμως καὶ ἡ συγκριτικὴ προτίθεται ἔργον καθαρῶς ἱστορικόν, ἀκριδέστερον εἰπεῖν παγκοσμίως ἱστορικόν. Αὕτη δηλ. ἐξακολουθεῖ καὶ συνεχίζει τὴν ἔρευναν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς γλώσσης ἀρχομένη ἀμέσως ἐκεῖ, ἐνθα διακόπτεται ὁ μῖτος τῆς ἱστορικῆς παραδόσεως καὶ εἰσέρχεται εἰς διαφώτισιν τοῦ προϊστορικοῦ βίου τῆς γλώσσης· τοῦτο δ' οὐδαμῶς ἄλλως ἢ διὰ τῆς συγκρίσεως τῶν συγγενῶν γλωσσῶν εἶναι δυνατόν. Ἡ δευτέρα δὲ παρατήρησις ἀφορᾷ εἰς τὴν σχέσιν τῆς φιλοσοφικῆς πρὸς τὴν ὀρθολογιστικὴν μέθοδον, σχέσιν στενοτάτην καὶ τοιαύτην ὥστε αὗται διαστέλλονται ἀλλήλων μόνον κατὰ τὸ ποσόν, οὐχὶ δὲ κατὰ ποιόν. Διότι καὶ ἡ ὀρθολογικὴ, καθ' ἃ καὶ ἡ φιλοσοφικὴ, σκοπὸν προβάλλεται νὰ λύσῃ τὰ μεγάλα φιλοσοφικὰ ζητήματα τὰ μετὰ τῆς γλώσσης στενῶς συνεχόμενα, ἀλλὰ περιοριζομένη ἐν μιᾷ μόνη τῶν ἐπὶ μέρους γλωσσῶν καὶ ἐν ταῖς ὑποκειμενικαῖς σκέψεσι μεταχειρίζεται πολὺ ὀλιγώτερα μέσα εἰς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τούτου ἢ ἡ φιλοσοφικὴ ἢ στηριζομένη ἐπὶ τῶν γεγονότων τῆς ἱστορίας τῆς γλώσσης. Τίς δ'

ἐπιστήμων θὰ ἡμφισβήτηι ποτέ, ὅτι ἔργον περὶ τῆς γλώσσης ἀξι-
οσημείωτον, κατὰ τε τὸ εἶδος καὶ τὴν ὕλην ἔξοχον προῖον τῆς τοῦ
θείου Πλάτωνος διανοίας, ὁποῖος ὁ Κρατύλος, περὶ οὗ εὐθὺς ἔσται
ἡμῖν ὁ λόγος, προῆλθεν ἐκ καθαρῶς φιλοσοφικῆς τάσεως; Καὶ
ὅμως ὁ Πλατωνικὸς οὗτος διάλογος ἀνήκει καθ' ὁλοκληρίαν ἐτι
τῇ ὀρθολογιστικῇ τάσει, διότι παρὰ πᾶν τὸ πνεῦμα καὶ τὴν βαθύ-
νοιαν τοῦ συγγραφέως αὐτοῦ βρίθκει παραδοξοτάτων παραστάσεων
περὶ τῆς ἱστορίας καὶ τῶν συγγενικῶν σχέσεων τῶν γλωσσῶν.
Μόνη δ' ἡ συγκριτικὴ τῶν γλωσσῶν ἐξέτασις κατέστησε δυνατόν,
ἵνα τοῦλάχιστον προπαρασκευασθῇ γενικὴ περὶ τῆς γλώσσης ἐπι-
στήμη, ἀγωνιζομένη νὰ προσεγγίσῃ εἰς τὴν λύσιν αὐτῶν τὰ ζη-
τήματα τῆς φιλοσοφίας τῆς γλώσσης διὰ τοῦ μόνου δυνατοῦ τρό-
που, τῆς ἐπαγωγῆς. Διότι καθ' ὃν τρόπον ἡ φιλοσοφία ζητεῖ νὰ
κατανοήσῃ τὸ σύνολον τῶν ἐμπειρικῶν γνώσεων καθόλου ὡς ἐνό-
τηταί τινα, οὕτω καὶ ἡ περὶ τῆς γλώσσης φιλοσοφία προτίθεται ἐν
τῷ στενοτέρῳ αὐτῆς κύκλῳ τὸ μέγα ἔργον, νὰ συλλάβῃ συμπάσας
τάς περὶ γλώσσης γνώσεις ὡς ἐν τι ὅλον.

Νῦν τρεπόμεθα εἰς ἐπιθεώρησιν τῶν ἐργασιῶν, δι' ὧν οἱ λαοὶ
τῆς ἀρχαιότητος καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ἔλαστος κατὰ τὰ ἰδιά-
ζοντα αὐτῷ πνευματικὰ χαρίσματα καὶ τὴν ἰδιοφυίαν προή-
γαγον κατὰ μικρὸν τὴν γλωσσικὴν μέχρι τοῦ νῦν σημείου τῆς
ἀναπτύξεως αὐτῆς. Ἀρχόμεθα δ' ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων, εἰ καὶ κατὰ
τινας νεωτέρας μαρτυρίας προηγρῶνται αἱ γλωσσικαὶ ἔρευναι Ἀνα-
τολικῶν τινῶν λαῶν. Ἀλλ' ἂν οἱ Αἰγύπτιοι, ὡς οἱ ἐφευρεταὶ τῆς
κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀρχαιοτάτης ἐπὶ τῆς γῆς φθογογραφίας
ἐγένοντο μεγάλου ἀγαθοῦ πρόξενοι, ὅτι πρῶτοι προσεκτικῶς παρε-
τήρησαν τὰ στοιχεῖα τῆς γλώσσης, τοὺς φθόγγους, ἀλλ' ὅμως ἡ
συμβολὴ αὕτη, ἥς τὴν σημασίαν ἀνωτέρω ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς γρα-
φῆς ἐξήραμεν, δὲν ἀνήκει τῇ ἱστορίᾳ τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης.
Πρὸς δὲ τοῦτοις εἶναι ἐπ' ἴσης ὑπὲρ πᾶν μέτρον εὐρεῖα ἐκδοχὴ τῆς
ἐννοίας ταύτης νὰ θεωρήσῃ τις ὡς προϊόντα τῆς γλωσσικῆς ἐπιστή-
μης καὶ νὰ μεταχειρίζεται ὡς τοιαῦτα τὰ συλλαβικὰ συστήματα

τὰ πρὸς τὰ ἀλφαβητάρια τῶν μικρῶν παιδῶν ἡμῶν παραβαλλόμενα, ἅτινα κατέλιπεν ἡμῖν ἄλλο ἀρχαιοτάτον πεπολιτισμένον ἔθνος, οἱ Ἀσσύριοι, ἐπὶ τῶν πολυαρίθμων πηλίνων πινακιδίων τῶν ἐν τοῖς ἐρειπίοις τῆς Νινευῆ εὑρεθέντων καὶ κεκαλυμμένων διὰ σφηνοειδοῦς γραφῆς. Περὶ δὲ τὴν γλωσσικὴν ἐπιστήμην τῶν Ἰνδῶν θ' ἀσχοληθῶμεν βραδύτερον τούτου ἕνεκα, ὅτι, εἰ καὶ ἀνεπτύχθη πολὺ ἀρχαιότερον τῆς Ἑλληνικῆς, ἀλλ' ὅμως μόνον δύο χιλιάδας ἔτη βραδύτερον ἢ ἡ Ἑλληνικὴ ἔσχεν ἐν Εὐρώπῃ σημασίαν ὡς πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης, ἐπειδὴ μόνον ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ παρελθόντος αἰῶνος κατέστη προσιτὴ τοῖς Εὐρωπαίοις λογίοις.

Ἡ φιλοσοφικὴ δὲ τάσις τῶν Ἑλλήνων, ἡ ἔφεις αὐτῶν νὰ διαγνώσῃ τὸν ἔσχατον λόγον πάντων τῶν πραγμάτων καὶ τὰ ἐγνωσμένα νὰ συλλάβῃ εἰς ἐνότητα καὶ νὰ διατυπώσῃ εἰς θεωρήματα, ἀποτελεῖ καὶ κατὰ τὰς γλωσσικὰς αὐτῶν ἐρεῦνας τὸν κύριον χαρακτήρα τῶν ἐργασιῶν τούτων καὶ μάλιστα ἀναφαίνεται ἡ πρὸς τὰς θεωρίας ταύτας τάσις ἥδη κατὰ τὰς πρώτας ἀρχὰς τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ἐν πολλαῖς ἐκφράσεσι τῶν ἀρχαιοτάτων φιλοσόφων περὶ τῆς φύσεως τῆς γλώσσης. Πρὸς δὲ τούτοις παρατηρεῖται μάλιστα ὅτι ἀπὸ ἐριδὸς τινος τῶν φιλοσοφικῶν σχολῶν ἤρξατο σύμπασα ἡ ἀνέλιξις τῆς Ἑλληνικῆς γραμματικῆς. Περὶ τὸ πρόβλημα δηλ. ἂν αἱ λέξεις ἐγένοντο φύσει ἢ θέσει (κατὰ φυσικὴν ἀναγκαιότητα ἢ κατὰ συμφωνίαν μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων) περιεστρέφετο ἡ ἔρις αὕτη· μετῆνεγκον δηλ. ἐν ἄλλαις λέξεσι τὸ μέγα ζήτημα περὶ τῆς ἐλευθέρας τοῦ ἀνθρώπου θελήσεως ἐπὶ τὸν βίον τῆς γλώσσης, ζήτημα γεννηθὲν ἐπ' ἴσης ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς φιλοσοφικαῖς σχολαῖς καὶ ἔκτοτε ἐξακολουθοῦν ἀδιαλείπτως καὶ μέλλον νὰ ἐξακολουθήσῃ εἰς αἰὶ ἀπασχολοῦν πάντας τοὺς φιλοσοφοῦντας. Εἶναι δ' ὅμως ἀληθὲς ὅτι ἐν τῇ διατυπώσει ταύτῃ, ἣν δύο τῶν κορυφαίων τῆς ἀρχαιοτάτης Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ἔδωκαν τῷ ζητήματι τούτῳ ἐν τῇ σημασίᾳ καὶ σχέσει αὐτοῦ πρὸς τὴν γλῶσσαν, ἀναγκαζόμεθα, ἂν καὶ μέγιστον σεβώμεθα τὰ δνόματα τοῦ Ἡρακλείτου καὶ Δημο-

κρίτου, νὰ διαγνώσωμεν ἐκατέρωθεν ἐξ ἴσου σφόδρα μονομερῇ καὶ περιωρισμένῃ ἐκδοχῇ. Διότι εἶναι πρόδηλον ὅτι οὐδενὶ πράγματι δύναται νὰ εἶναι τὸ ὄνομα αὐτοῦ φυσικόν, ὅφ' ἦν σημασίαν ἐνόει τοῦτο ὁ Ἡράκλειτος, ἐπειδὴ τοῦτο, ὡς γνωστόν, οὐδὲν ἄλλο ἐκφράζει ἢ τὸ αἰσθητὸν γνώρισμα, ὅπερ μάλιστα πάντων προσέπεσε τῇ ἀντιλήψει κατὰ τὴν πλάσιν αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ πάλιν δὲν κεῖται ἐφ' ἐκάστῳ τῶν ἀνθρώπων νὰ ἐπινοῇ καὶ μεταχειρίζεται αὐθαίρετως ὀνομάτι, ὅπως ὁ Δημόκριτος δισχυρίζετο· ἐπειδὴ, καθ' ἃ εἶδομεν, αἱ λέξεις δὲν εἶναι ἔργον τῆς σήμερον ἢ τῆς χθές, ἀλλὰ τὸ προῖον πνευματικῆς δράσεως ὄλων γενεῶν καὶ πολλῶν ἐθνῶν. Ἀλλ' ἡ ὀρθότερα ἡμῶν αὕτη γνώσις δὲν πρέπει πάλιν νὰ ἐμποδίσῃ ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ νὰ ἐκτιμήσωμεν κατ' ἀξίαν τὴν μεγάλην ἱστορικὴν σπουδαιότητα τοῦ καθ' ἑαυτὸ στρεβλοῦ ἐκείνου ζητήματος, περὶ ὃ ἦν ἡ ἔρις. Μετὰ πόσης δὲ ζωηρότητος συνεζητεῖτο ἐν ταῖς φιλοσοφικαῖς σχολαῖς, μαρτυρεῖ τοῦτο, ὅτι σχεδὸν πάντες οἱ κορυφαῖοι τῆς φιλοσοφίας μετέσχον διαρρήδην αὐτοῦ, καὶ οὐ μόνον οὗτοι ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἐξ ἐπαγγέλματος Γραμματικοὶ ἐτράπησαν σαφῶς ἐπ' αὐτό, καὶ τοῦτο ἀποτελεῖ τὸν σύνδεσμον μεταξὺ τῶν δύο κυρίων περιόδων τῆς Ἑλληνικῆς γλωσσικῆς, ἥτοι μεταξὺ τῶν χρόνων τῆς φιλοσοφίας τῆς γλώσσης, ἥτις ἡσχολεῖτο περὶ τὴν γλῶσσαν καθόλου, καὶ τῆς γραμματικῆς, ἥτις πρὸ πάντων ἐξετάζει τὰ ἐπὶ μέρους στοιχεῖα αὐτῆς.

Ἀλλ' ἤδη τῇ πρώτῃ περιόδῳ ἀνήκει ἡ ἰδρυσις ἐπιστήμης ἣ εἴπωμεν μᾶλλον μόνον ἐπιστημονικῆς δράσεως, ἥτις ὥρμησεν ἐπὶ εἰδικώτατον ἐν τῇ γλώσσῃ ζήτημα, ἥτοι ἐπὶ τὴν ἀνέυρεσιν τοῦ ἐτύμου τῶν λέξεων. Ὅντως δ' ἡ ἐτυμολογία εἶναι τῶν ἀρχαιοτάτων μαθήσεων, προελθοῦσα ἤδη ἐνωρὶς ἐκ τῆς ἑριδος ἐκείνης περὶ τῆς γενέσεως τῶν λέξεων ἐν ταῖς φιλοσοφικαῖς τῶν Ἰωνῶν σχολαῖς (διὸ καὶ ἡ λέξις ἔτυμον (= ἀληθές) εἶναι Ἰωνικὴ), ἀλλ' οὐδαμῶς ἐγένετο παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν ἀξία τοῦ κομπῶδους ὀνόματος, δι' οὗ ἐκοσμήθη, ἐτυμολογία = ἐπιστήμη τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ γνησίου. Διότι ἡ ἐτυμολογία, ἐν ἣ οἱ Ἰνδοί, ὅπως εὐθὺς κατωτέρω θὰ ἴδω-

μεν, τοσαῦτα κατώρθωσαν, ἀποτελεῖ τὸ ἀσθενέστατον μέρος ἐν τῇ γλωσσικῇ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ῥωμαίων. Αἱ αὐθαίρετώταται δηλ. ἀλλοιώσεις καὶ μεταθέσεις τῶν φθόγγων καὶ συλλαβῶν ὄλων ἦσαν κατ' αὐτὴν ἐπιτετραμμέναι, ἡ καταπληκτικωτάτη μετατροπὴ τῆς σημασίας δὲν ἐφαίνετο ἀπαρέσκουσα, ἐὰν μόνον τις ᾔθελε χάριν φαντασιοπληξίας τινὸς ν' ἀποδείξῃ τὴν κοινὴν καταγωγὴν δύο λέξεων. Τὸ οὕτω δ' ἀλόγως ἐτυμολογεῖν ἐκληρονομήθη δίκην νόσου ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν διὰ πάσης τῆς γλωσσολογούσης ἀρχαιότητος καὶ βραδύτερον κατέστη πλήρης σύστημα, τ'. ἔ. ἐπεβλήθη μέθοδός τις εἰς τὴν παράνοϊαν. Οὕτω δ' ἐγένετο θεμελιώδης ἀρχὴ τῆς Ἑλληνικῆς ταύτης ἐτυμολογίας, ἥς τὰ πορίσματα συνειλεγμένα ἐπιμελῶς πρόκεινται ἡμῖν ἐν τῷ Μεγάλῳ Ἑτυμολογικῷ καὶ ἄλλοις τισὶν ἔργοις ἀπὸ τῶν Ἀλεξανδρεωτικῶν χρόνων καὶ ἐξῆς, ὅτι «τῇ λέξει συμβαίνει ἀκριβῶς τὸ αὐτὸ ὅπερ καὶ τῷ δι' αὐτῆς σημαινομένῳ πράγματι» καὶ συνωδᾷ πρὸς τὴν ἀρχὴν ταύτην παρήγαγον ἤδη ἐν ἀρχαίοις χρόνοις τὸ φηλήτης (= κλέπτης) ἀπὸ τοῦ ὑφ' ἐλέσθαι, ἡρμήνευσαν δὲ τὸ μὲν ἡ ἀντὶ τοῦ εἰς ἐκτάσει καὶ τὴν ἀποβολὴν τοῦ ἀρκτικοῦ υ ἀφαιρέσει, τιθέντες τὸ δόγμα «ὅτι συνέπαθεν ἡ φωνὴ τῷ σημαινομένῳ, ὡς ἡμισυκύκλιον· ἡμικύκλιον, λείπω· λιμός· ὁ γὰρ κλέπτης ἐνδειαν ποιεῖ· οὗ χάριν καὶ φωνῆς ἐνδειαν ἐνεδέξατο». Ὁμοίως ἐλέχθη ὅτι τὸ ὄνομα Ἀρης τοῦτου ἔνεκα πολυειδῶς καὶ ἀνωμάλως κλίνεται, ὅτι θεὸς ὢν τῶν μαχῶν καὶ τῶν πολέμων συνετάραξε τὴν κλίσιν! Περὶ δὲ τῆς ἄλλης ἐξ ἴσου ἀτόπου ἀρχῆς, τῆς κατ' ἀντίφρασιν, ἣν ὁμοίως οἱ Ἕλληνες ἐθηκάν, ἔσται ἡμῖν κατωτέρω ὁ λόγος κατὰ τὴν ἐξέτασιν τῆς παρὰ Ῥωμαίοις ἐτυμολογίας.

Νῦν δὲ τραπῶμεν ἀπὸ τῆς λυπηρᾶς ταύτης εἰκόνης σοφιστικῶν λήρων καὶ λογίας παρανοίας τῆς ἀπαντώσης ἡμῖν εὐθὺς ἐπὶ τοῦ οὐδοῦ τῆς Ἑλληνικῆς γλωσσικῆς, ἐπὶ τι τῶν σπουδαιωτάτων καθόλου κατορθωμάτων, πάντως τὸ λαμπρότατον προῖόν τῆς Ἑλληνικῆς περὶ γλώσσης φιλοσοφίας, ἐπὶ τὸν Κρατύλον τοῦ

Πλάτωνος. Καὶ ἂν δ' ὅλως παραλίπωμεν τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ, ὁ διάλογος οὗτος, Κρατύλος ὀνομαζόμενος ἀπὸ τοῦ ἐν αὐτῷ διαλεγομένου φιλοσόφου Κρατύλου, πιστοτάτου ὁπαδοῦ τοῦ Ἡρακλειτείου συστήματος καὶ ἅμα τῆς φυσικῆς γενέσεως τῶν λέξεων, δικαιούται ν' ἀξιοῖ καὶ διεγείρῃ μέγα ἱστορικὸν διαφέρον, ἐπειδὴ παρέχει αὐθεντικὴν μαρτυρίαν τοῦ ζήλου καὶ τῆς ζωνρότητος, μεθ' ἧς τὰ προβλήματα τῆς φιλοσοφίας τῆς γλώσσης καὶ πρὸ πάντων τὸ ζήτημα περὶ τοῦ φύσει ἢ θέσει τῶν λέξεων συνεζητοῦντο τότε ἐν Ἀθήναις. Τὸ φαινόμενον, δὲ τοῦτο ἐρμηνεύεται, ὡς φαίνεται, ἀπὸ τῆς προηγουμένης ἐμφανίσεως τῶν σοφιστῶν, ὧν ἡ ὅλη τάσις σκοποῦσα μάλιστα πάντων τὴν διαμόρφωσιν διαλεκτικῶν, καὶ δὴ γλωσσικῶν τεχνασμάτων, εἶχεν ὁδηγήσει ἤδη αὐτοὺς πολλαχῶς εἰς γλωσσικὰς παρατηρήσεις καὶ θεωρίας. Παρατηρεῖται δ' ἄλλως ὅτι ὁ Πλάτων ἐκφράζεται, ἀορίστως πως καὶ ἐνίοτε μόνον, οὐχὶ περὶ αὐτῆς ταύτης τῆς ἀρχαίας ἀμφιλογίας, κλίνων ὑπὲρ τῆς γνώμης τῶν Ἡρακλειτείων, ἀλλὰ περὶ ἐιδικωτέρας ἐκδοχῆς αὐτῆς, τ'. ἔ. οὐχὶ περὶ τῆς γενέσεως, ἀλλὰ περὶ τῆς ὀρθότητος τῶν λέξεων πραγματεύονται ἐν τῷ διαλόγῳ τοῦτῳ ὁ Κρατύλος, ὁ Ἑρμογένης καὶ ὁ Σωκράτης. Τούτων δ' ὁ μὲν ἤδη μνημονευθεὶς Κρατύλος περιγράφεται ὡς ὁπαδὸς φιλοσοφικοῦ συστήματος οὐχὶ ἄνευ εἰρωνείας, ὁ δ' Ἑρμογένης παρίσταται ὡς ἄνθρωπος ἔχων τὴν κοινὴν μόρφωσιν καὶ ὑπερασπίζει, προκειμένου περὶ τῆς ὀρθότητος τῶν λέξεων, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Κρατύλον τὴν προφανῶς τότε κρατούσαν γνώμην, ὅτι αὗται στηρίζονται ἐπὶ τῆς αὐθαιρεσίας τοῦ ἀνθρώπου· ὁ δὲ Σωκράτης ἀποδεικνύει καὶ ἐν τῷ διαλόγῳ τοῦτῳ τὴν ἑαυτοῦ ὑπεροχὴν διὰ τοῦτου, ὅτι ἀφοῦ κατ' ἀρχὰς κατὰ τὸ φαινόμενον σοβαρῶς ὑπεστήριξε καὶ ἐνίσχυε τὸν πεφυσιωμένον Κρατύλον, ἔπειτα, μεταχειριζόμενος τὴν παροιμιώδη αὐτοῦ εἰρωνείαν, ταχέως διὰ πλαγίων ἐρωτήσεων πιέζει καὶ τελευτῶν ὅλως καταβάλλει. Ἀλλ' ὅσον ἐπαγωγὸς καὶ ἂν εἶναι ἡ ὑπόθεσις, δὲν δυνάμεθα ν' ἀσχοληθῶμεν διεξοδικῶς περὶ τὴν ἔκθεσιν τῶν διανοημάτων τοῦ Πλατωνικοῦ τούτου ἀριστουργήματος, ἀλλὰ πᾶς ὅστις μετὰ προ-

σοχῆς μελετήσῃ αὐτό, θ' ἀμειβθῇ πλουσίως διὰ πλῆθους διεγερτικῶν καὶ πρὸς τούτοις ἐμβριθεστάτων παρατηρήσεων, διὰ τῆς ὁμαλῆς καὶ τεχνικῆς διεξαγωγῆς, διὰ τοῦ πλούτου τῶν ἐπινοιῶν, διὰ τῆς λεπτῆς ἀστείότητος καὶ εἰρωνείας τοῦ συγγραφέως, καθ' ἃ καὶ διὰ τῆς ὑψιπετείας τῶν θεμελιωδῶν διανοημάτων αὐτοῦ. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι μένει ἄλυτον τὸ ἐν ἀρχῇ τοῦ διαλόγου τεθὲν πρόβλημα: « πόθεν ἡ ὀρθότης τῶν ὀνομάτων »; Ἄλλ' ὅμως ὑπάρχουσι ζητήματα, ὧν καὶ μόνῃ ἡ θέσις εἶναι ἤδη μέγα ἔργον καὶ ἂν ἡμεῖς μὴ δυσῶμεθα νὰ στοιχίσωμεν τῇ ἀποκρίσει τοῦ Πλάτωνος, πάλιν τὸ ζήτημα « πόθεν προέρχεται τὸ ὅτι λέξις τις ἐκλαμβάνεται καὶ νοεῖται ὑπὸ τοῦ ἀκούοντος ἐν τῇ αὐτῇ ἀκριβῶς ἐννοίᾳ, μεθ' ἧς ἐνόει αὐτὴν ὁ εἰπὼν » ἔχει ἔκτακτον ὁμοιότητα πρὸς τὸ πρόβλημα, ὅπερ, καθ' ἃ εἶδομεν, εἶναι τὸ πρῶτον καὶ κύριον ζήτημα τῆς σημερινῆς γλωσσικῆς καὶ διήκει διὰ πάντων τῶν μερῶν αὐτῆς. Ἄλλ' ὁ Πλάτων διάκειται ὅλως ἄλλως πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο, ἐπειδὴ ἐν τῷ τέλει τοῦ διαλόγου ὁ Σωκράτης, δηλ. ὁ Πλάτων, ἀποφαίνεται ὅτι φυσικὴ ὀρθότης τῶν ὀνομάτων ἐν τῇ ὑπαρχούσῃ γλώσσῃ (δηλ. φύσει ἐν τῇ Ἑλληνικῇ, ἣτις μόνῃ λαμβάνεται πρὸ ὀφθαλμῶν) καθόλου εἰπεῖν δὲν ὑπάρχει, καὶ καθ' ὃν τρόπον ἔπλασεν ὁ Πλάτων ἰδανικὴν πολιτείαν, οὕτως ἐπιθυμεῖ νὰ εὕρῃ καὶ ἰδανικὴν γλῶσσαν, ἐν ᾗ αἱ λέξεις νὰ εἶναι ἀναγκαίως τέλειαι καὶ πισταὶ ἀπεικονίσαις τῶν δι' αὐτῶν ὀνομασμένων πραγμάτων. Δὲν διέλαβε δ' ὅμως ὁ Ἕλλην φιλόσοφος οὐδ' ἐξέθηκε διεξοδικώτερον, πῶς καθόλου ἐφαντάζετο τὴν ἰδανικὴν ταύτην γλῶσσαν, ἀλλὰ τὸ διανόημα αὐτοῦ τοῦτο ἐπανελήφθη ἀνεξαρτήτως ἀπ' αὐτοῦ πολὺ βραδύτερον καὶ διεξήχθη μέχρι τῶν καθ' ἕκαστα. Ἐξοχοὶ δηλ. ἄνδρες τῆς δεκάτης ἐβδόμης καὶ δεκάτης ὀγδόης ἑκατονταετηρίδος εἶχον κατὰ πάντα τὸν βίον αὐτῶν ὡς προσφιλέστατον σχέδιον τὴν γνώμην νὰ πλάσωσι καθολικὴν συμβολικὴν γλῶσσαν, παντελῶς ἀνεξάρτητον ἀπὸ τῶν ἐν χρήσει μερικῶν γλωσσῶν καὶ καταληπτὴν ἐξ ἴσου πᾶσι τοῖς λογίοις πάντων τῶν ἐθνῶν. Οὕτω λ. χ. ὁ Leibniz, ὅστις συνέγραψε σύγγραμμά τι ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Lin-

gua characteristic universalis, καὶ ὁ Ἀγγλὸς ἐπίσκοπος Wilkins, οὕτινος ἡ μετ' ὀξυνοίας καὶ ἐπιμελείας διεξαχθεῖσα ἰδεόγλωσσα παραμένει καὶ σήμερον ἔτι ἀξία σημειώσεως καὶ προσοχῆς.¹ Ἀλλ' ἡ ἰδέα, ἡ μέλλουσα νὰ πραγματοποιηθῇ ἐν αὐτῇ, εἶναι ἀνέφικτόν τι ὅπως καὶ ἡ πρότασις τοῦ Πλάτωνος, πρὸς ἣν τοσοῦτον σφόδρα εἶναι ὁμοία. Διότι ὅπως αἱ ἔννοιαι ἡμῶν οὕτω καὶ αἱ ἐκφράσεις αὐτῶν οὐδὲν σταθερὸν εἶναι, οὐδὲ θὰ ἦτο εὐκταῖον, ἵνα κατισχύσῃ καθολικῶς ἰδεόγλωσσά τις καὶ γένηται παρὰ πάντων ἀποδεκτὴ, διότι μετὰ τῶν συμβόλων τούτων ἔμμελλον ἴσως καὶ αὐταὶ αἱ ἔννοιαι ἡμῶν νὰ καταστῶσιν ἐς αἰεὶ ἔμπεδοι καὶ θὰ παρεκωλύετο οὕτως ἡ αὐξήσις τῶν γνώσεων καὶ ἰδεῶν ἡμῶν, τ' ἔ. θὰ καθίστατο ἀδύνατος πᾶσα πρόοδος ἐν τῇ μορφώσει καὶ τῷ πολιτισμῷ.

✓ Ὅπως δ' ὁ Πλάτων οὕτω καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἡσχολήθη προδήλως μετὰ πολλοῦ ζήλου περὶ τὰ κύρια ζητήματα τῆς φιλοσοφίας τῆς γλώσσης, ἀλλὰ περὶ ὧν διέπραξεν ἐν τῇ ἐρευνῇ ταύτῃ οὔτε οὕτω πλήρεις οὔτε οὕτως αὐθεντικὰς ἔχομεν μαρτυρίας, ἐπειδὴ τὸ μὲν, ὡς γνωστόν, δὲν διεσώθησαν ἡμῖν πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ, ὅπως τὰ τοῦ Πλάτωνος, τὸ δὲ τὰ εἰς τὴν γλωσσικὴν ἀναφερόμενα χωρία τὰ ἐν τοῖς σφζομένοις ἔργοις αὐτοῦ νοθεύονται. Ἀλλὰ φαίνεται πιθανὴ ἡ γνώμη, ὅτι καὶ ἐνταῦθα ὁμοίως τις ὑπῆρχεν ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ τῶν γνωμῶν καὶ διδαγμάτων τοῦ μεγάλου διδασκάλου καὶ τῶν τοῦ μεγάλου μαθητοῦ, οἷος καὶ ἐν πᾶσι τοῖς λοιποῖς², ἀνταγωνισμός, ὃν συντομίας χάριν ἐπιτραπήτω ἡμῖν νὰ ὀνομάσωμεν διὰ τῶν λέξεων πραγματικότητα καὶ ἰδανικότητα, εἰ καὶ αὐταὶ διὰ τὴν πολλὴν κατάχρησιν αὐτῶν περιέπεσαν εἰς τινὰ δυσφημίαν. Τοῦτο δὲ γίνεται προφανὲς ἐξ αὐτῆς τῆς

¹) Ἰδε ἀνωτέρω σελ. 86. Πλείονα περὶ τῆς ῥηθείσης ἰδεογλώσσης τοῦ Wilkins καὶ Leibniz ἴδε ἐν Max Müller Ἀναγνώσμασι Β', 2.

²) Τοῦτο εἶναι ἡ ἀπὸ μακροῦ χρόνου κρατούσα γνώμη, ἣν διημφιστῆτησεν μὲν ὁ Steinthal ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῶν γλωσσικῶν μελετῶν παρ' Ἑλλήσι καὶ Ῥωμαίοις, ἀλλ' ὁ ἐπικριτὴς τοῦ βιβλίου τούτου Christ ἐπανήγαγεν αὐτὴν πειστικῶς εἰς τὴν προτέραν βεβαιότητα. Jolly.

θέσεως ἢ ὁ Ἀριστοτέλης ἔλαβεν ἀπέναντι τοῦ ζητήματος περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν λέξεων. Δὲν ἐπιθυμεῖ δηλ. ν' ἀποδώσῃ ταῖς λέξεσιν, εἴτε τῆς ἀληθῶς ὑπαρχούσης εἴτε τῆς πλαστῆς ἰδανικῆς γλώσσης, φυσικὴν τινα ὀρθότητα, ἀλλὰ προσκολλᾶται ἀνεκδοιάστως ἐκείνοις ὅσοι ἡρμήνευον τὸ καθολικῶς καταληπτὸν τῶν λέξεων ἐκ συνθήκης μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, ἵνα τὰς λέξεις οὕτω καὶ οὐκ ἄλλως λέγωσι καὶ νοῶσι. Πᾶσα λέξις ἔχει σημασίαν, ἀλλ' οὐχὶ ὡς ὄργανον (δηλ. τῆς φύσεως ἢ τῆς γλώσσης), ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι ἔδωκαν αὐτῇ σημασίαν κατὰ συνθήκην. Διότι καθ' ἑαυτοὺς οἱ φθόγγοι δὲν εἶναι λέξεις, ἀλλὰ γίνονται τότε μόνον «ὅταν γένωνται σύμβολα». Σαφέστατα δὲ χωρεῖ διὰ τῶν ἀπλῶν ἀλλὰ χαρακτηριστικῶν τούτων λέξεων ἐναντίον τῆς ἀοριστίας τοῦ θεσπεσίου διδασκάλου αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτὸ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἰδρυτὴς τῆς θεωρίας τῆς ὀνοματοποιητικῆς ἀρχῆς τῆς γλώσσης, ἣ καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ ἐν τῷ δωδεκάτῳ Ἀναγνώσματι ἠκολουθήσαμεν κατὰ τὰ οὐσιώδη. Περὶ δὲ τῆς σχέσεως τῶν λέξεων ἢ τῶν φθογγικῶν συμβόλων πρὸς τὰς σημασίας, ἃς οἱ ἄνθρωποι ἀποδίδουσιν αὐταῖς, διέλαβε κατ' ἔκτασιν ὁ Ἀριστοτέλης πολλαχοῦ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ, ἀλλ' ὅμως μάλιστα ζητοῦμεν ἐν αὐτοῖς ὀρθὴν διάκρισιν μεταξὺ λέγειν καὶ διανοεῖσθαι· πρᾶγμα, ἔννοια καὶ λέξις συγχέονται ἐν αὐτῷ, καὶ ἡ ὑπαρξὶς αὐτοτελῶν γλωσσικῶν νόμων δὲν ἐπῆλθεν εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ ὀξυνουστάτου ἐρευνητοῦ τῶν νόμων τοῦ διανοεῖσθαι. Ἀλλὰ σημειωτέον ὅτι ἡ κυρία αὐτοῦ συμβολὴ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς περὶ τὴν γλῶσσαν ἐπιστήμης δὲν κεῖται ἐπὶ τῆς καθαρῶς φιλοσοφικῆς, ἀλλ' ἐπὶ τῆς συγκεκριμένης ἐρεύνης τῶν πραγματικῶν φαινομένων τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, καὶ ἐν τούτῳ καταφαίνεται πάλιν λαμπρῶς ἡ ἀντίθεσις τοῦ πραγματικοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ λαμβάνοντος τὰ πράγματα ὅποια εἶναι, πρὸς τὸν ἰδανικὸν Πλάτωνα, τὸν ζητοῦντα νὰ μάθῃ, πῶς ἔπρεπε νὰ εἶναι. Περὶ τῶν στοιχείων δηλ. τῆς γλώσσης αὐτοῦ ὁ Πλάτων, ἂν παραλίπωμεν παρατηρήσεις τινὰς περὶ τῆς φύσεως τῶν φθόγγων ἐν τῷ Κρατύλῳ, τοσοῦτον μόνον ἠπίστατο, ὅτι αἱ λέξεις τὸ μὲν εἶναι ὀνόματα, τὸ δὲ ῥή-

ματα. Ἀλλ' ὁ Ἀριστοτέλης προσέθηκε καὶ τρίτον μέρος λόγου, τοὺς συνδέσμους (κατὰ τινὰς δὲ ἀλλ' οὐχὶ ἀξιοπίστους μαρτυρίας, ἡπίστατο καὶ τὸ ἄρθρον), εἰσήγαγε τὸν τεχνικὸν ὅρον πῶσιν, ἀλλ' ἐνόει ὑπὸ τοῦτον πάντα καθόλου τῆς κλίσεως τύπον, ἦτοι καὶ τῶν ὀνομάτων καὶ τῶν ῥημάτων τοὺς κατὰ τὴν κλίσιν ἢ σχηματισμὸν ἐμφανιζομένους τύπους. Διήρесе πρὸς τοῦτοις τὰ ὀνόματα εἰς ἀπλᾶ καὶ σύνθετα καὶ διέκρινεν, ὅπως πρὸ αὐτοῦ ἤδη ὁ Πρωταγόρας, τρία γένη αὐτῶν, ἀλλ' ὠνόμασε τὰ οὐδέτερα ἄλλως, οὐχὶ σκεύη ὅπως ὁ Πρωταγόρας, καὶ ἐπειράθη ὁρμώμενος ἀπὸ τῆς καταλήξεως τῆς ἐνικῆς ὀνομαστικῆς νὰ ὀρίσῃ κανόνας περὶ τῆς δηλώσεως τοῦ γένους.

Τῶν μετέπειτα δ' Ἑλλήνων φιλοσόφων, ὅσοι κατέλιπον ἡμῖν γνώμας περὶ τῆς γλώσσης καὶ ἰδιαιτέρως περὶ τοῦ ἀνωτέρου μνημονευθέντος ζητήματος (περὶ τοῦ φύσει ἢ θέσει τῶν λέξεων), ὅπερ δίκην ἐρυθροῦ νήματος διήκει διὰ πασῶν τῶν περὶ γλώσσης μελετῶν τῶν ἀρχαίων, οὐδεὶς φαίνεται ἐμβλέψας οὕτω βαθέως εἰς τὴν φύσιν τῆς γλώσσης ὅσον ὁ Ἐπίκουρος. Καὶ δὲν διακρίνεται μὲν ὁ Ἐπίκουρος πολλῶν ἐκ τῶν προηγουμένων αὐτοῦ κατὰ τοῦτο, ὅτι ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν τοῦ Ἀριστοτέλους θεωρίαν ὑποτίθησιν ὅτι ἡ γλῶσσα εἶναι φύσει, ἀλλὰ κυρίως κατὰ τὸ ἀκόλουθον ὅτι ἡ φύσις αὕτη δὲν εἶναι κατ' αὐτὸν σταθερὸς καὶ ἀναλλοίωτος φυσικὸς νόμος ὁ προενεγκὼν τὰς λέξεις, καθόλου οὐχὶ ἡ ἐξωτερικὴ φύσις, ἀλλ' ἡ φύσις αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Ἐνῶ δηλονότι τὰ διάφορα ἄτομα κατὰ λόγον τοῦ διαφόρου ἔθνους καὶ τοῦ κλίματος, ἐν ᾧ ζῶσι, διαφοροῦς, λαμβάνουσιν ἐντυπώσεις καὶ διαφοροῦς σχηματίζουνσι παραστάσεις, ἐκπέμπουσι τὴν διὰ τῶν ἐντυπώσεων καὶ παραστάσεων τούτων ἐγερθεῖσαν ἀναπνοὴν κατὰ διάφορον τρόπον. Εἶναι ἄρα ἀληθῶς οἱ ἄνθρωποι — καὶ ἐν τούτῳ συμφωνεῖ ὁ Ἐπίκουρος πρὸς τοὺς ὁπαδοὺς τῆς θέσει, κατὰ συνθήκην, γενέσεως τῆς γλώσσης — οἱ πλάττοντες τὴν γλῶσσαν, ἀλλὰ χωροῦσιν εἰς τὸ ἔργον οὐχὶ «ἐπιστημόνως ἢ κατὰ συνθήκην, ἀλλ' ἐνστίκτως, αὐτομάτως, φυσικῶς κινούμενοι». Διὰ τῆς ἐκδοχῆς δὲ ταύτης ὑπερβάλλει ὁ Ἐπί-

κουρος τοὺς πρὸ αὐτοῦ διττῶς, πρῶτον ὅτι λαμβάνει ὑπ' ὄψιν καὶ τὰς τῶν ἄλλων ἐθνῶν γλώσσας, ἅς οἱ Ἕλληνες ἄλλως οὐδ' ὡς γλώσσας καθόλου ἐθεώρουν, καὶ δεύτερον ὅτι πρῶτος ἐξῆρε τὴν ἑν-
στικτον, ἀνεπίγνωστον φύσιν τῆς γλώσσης. Θὰ ἡδυνάμεθα ἄρα κατὰ τὰ προεκτεθειμένα νὰ στοιχήσωμεν προθυμότατα τῇ γνώμῃ ταύτῃ τοῦ Ἐπικούρου περὶ τῆς φύσεως τῆς γλώσσης, ἂν μόνον ἡδυνάμεθα νὰ ὑποβάλωμεν τῇ φύσει τοῦ ἀνθρώπου, ἣτις κατὰ τὸν Ἐπίκουρον παρέχει τὴν ὁρμὴν πρὸς τὸ λέγειν, τὴν σημασίαν τῆς «κοινωνικῆς φύσεως», κοινωνικῆς ὀψεως τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Ἀλλ' ἀντὶ ταύτης ὁ Ἐπίκουρος ἢ ἔχει περὶ τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου ὅλως ἀόριστον καὶ ἀσαφῆ ἔννοιαν ἢ, ἐὰν ἀληθῶς κατὰγεται ἐξ αὐτοῦ ὁ διασωθεὶς ἡμῖν ὁρισμὸς τῆς ἐκφράσεως ταύτης¹, ὁ Ἐπίκουρος ἐνόει διὰ τούτων τὴν αἰσθητὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸ λέγειν φυσικὴν λειτουργίαν, ὅπως λ. γ. τὴν ὑλακὴν τῶν κυνῶν². Ἐννοεῖται ὁ οἰκοθεν ὅτι ἂν τοῦτο ἡλθήθειεν, ἡ θεωρία αὐτοῦ θὰ ἦτο περίπου ὁποία ἡ ἀνωτέρω ἐν τῷ δωδεκάτῳ Ἀναγνώσματι ἐξελεγχθεῖσα τοῦ ντίν-ντίν.

Παραλείπομεν τὰ εἰρημένα ὑπὸ μεταγενεστέρων Ἐπικουρείων, οἷον τοῦ Λουκρητίου καὶ Ὁρατίου, περὶ τῆς φύσεως καὶ ἀρχῆς τῆς γλώσσης, ἵνα ἐξετάσωμεν εὐθύς τὰς σπουδαίας εἰς τὴν γλωσσικὴν συμβολὰς τῆς ἀντικειμένης τοῖς Ἐπικουρείοις φιλοσοφικῆς σχολῆς, τῆς Στοᾶς. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι καὶ οἱ ἀπὸ τῆς Στοᾶς φιλόσοφοι δὲν ἡδυνήθησαν ν' ἀπαλλαγῶσι τῆς ἡδὴ παρ' Ἀριστοτέλει παρα-
τηρουμένης πλάνης, ὅτι δηλ. ἡ γλῶσσα ἀκολουθεῖ τοῖς αὐτοῖς κα-

1) Τοῦτο ἡμφιστάτησε νεωστὶ ὁ Steintal, χαρακτηρίσας τὰς λέξεις ταύτας ἐν τῇ Ἱστορίᾳ κλπ. ὡς προσθήκας ὑπομνηματιστοῦ τινος Jolly.

2) Τὸ φύσει τετραχῶς ἢ γὰρ ὡς αἱ τῶν ζώων καὶ φυτῶν οὐσίαι ὅλαι τε καὶ τὰ μέρη αὐτῶν, ἢ αἱ τούτων ἐνέργειαι καὶ δυνάμεις, ὡς ἡ τοῦ πυρὸς κουφότης καὶ θερμότης, ἢ ὡς αἱ σκιαὶ καὶ αἱ ἐμφάσεις ἐν τοῖς κατόπτροις, ἢ ὡς αἱ τεγνηταὶ εἰκόνες ἐοικυῖαι τοῖς ἀρχετύποις ἑαυτῶν. Ὁ μὲν οὖν Ἐπίκουρος κατὰ τὸ πρῶτον σημαίνόμενον ὡςτο φύσει εἶναι τὰ ὀνόματα, ὡς ἔργα φύσεως προηγούμενα, ὡς τὴν φωνὴν καὶ τὴν δρασιν, καὶ ὡς τὸ ὄρεν καὶ τὸ ἀκούειν οὕτω καὶ τὸ ὀνομάζειν, ὥστε καὶ τὸ ὄνομα φύσει εἶναι ὡς ἔργον φύσεως... Ὁ γὰρ Ἐπίκουρος ἔλεγεν ὅτι οὐχὶ ἐπιστημόνως οὗτοι ἔθεντο τὰ ὀνόματα, ἀλλὰ φυσικῶς κινούμενοι, ὡς οἱ βῆσσοντες καὶ παῖροντες καὶ μυκώμενοι καὶ ὕλακτοῦντες καὶ στεναχόντες. Χ.

νόσιν, οἷς καὶ τὸ λογικῶς σκέπτεσθαι, οὐδ' ἐπέτυχον νὰ διατηρήσωσι πανταχοῦ τὴν διαφορὰν δύο ἐπιστημῶν, τῆς λογικῆς καὶ τῆς γραμματικῆς ἢ γλωσσικῆς, αἵτινες ταυτίζονται μὲν ἀληθῶς ἔντισιν, ἀλλὰ πολλάκις βαίνουνσι καὶ ἄλλας τρίβους, ὅπως δύναται νὰ καταστή ἑυκόλως δῆλον δι' ἐνὸς παραδείγματος. Ἐὰν λ. χ. εἶπω « ἡ σφαῖρα εἶναι τετράγωνος », ὁ μὲν λογικευόμενος θὰ ἐξαναστῇ, ὁ δὲ γραμματικὸς ἀναγκάζεται νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ἡ πρότασις αὕτη γλωσσικῶς εἶναι ἄμεμπτος. Καὶ ἀντιστρόφως ἂν μαθητῆς τις γράψῃ ἐν θέματι αὐτοῦ « ἡ σφαῖρα (ἢ ἡ σφέρα) εἶναι στρογγύλη », ὁ μὲν λογικευόμενος ἀποβλέπων εἰς μόνην τὴν λογικὴν αὐτοῦ καὶ οὐχὶ καὶ εἰς τὴν γλῶσσαν, οὐδὲν θὰ παρατηρήσῃ περὶ τῆς προτάσεως ταύτης, ἂν καὶ ὀφθαλμοφανῶς περιέχῃ σφάλμα περὶ τὴν ὀρθογραφίαν, ἀλλ' ὁ γραμματικὸς θὰ ἐπιπλήξῃ σφόδρα τὸν γράψαντα δι' αὐτὸ τοῦτο τὸ σφάλμα. Εἶδομεν δ' ἄνωτέρω (ἐν τῷ δωδεκάτῳ Ἀναγνώσματι) ἡλικίας πλάναις περιέπεσον οἱ περὶ τὴν γλῶσσαν φιλοσοφῆσαντες ἐν αὐτοῖς τοῖς νεωτάτοις χρόνοις, ἐπειδὴ ἠθέλησαν νὰ ταυτίσωσι τὸ λέγειν καὶ τὸ διανοεῖσθαι. Παρριδόντες δ' οὕτως οἱ Στωικοὶ τὴν διαφορὰν τῶν λογικῶν καὶ γραμματικῶν νόμων περιεπλάκησαν πολλαῖς περιτταῖς δυσκολίαις καὶ κατέφυγον εἰς σοφιστικὰς, μάλιστα γελοίας ἐρμηνείας, ὧν πολλὰ εἰς γέλωτα παραδείγματα ἡδυνάτο τις ν' ἀναγράψῃ, ἂν μὴ ὠφείλομεν νὰ σπεύσωμεν πρὸς σπουδαιότερα. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ αἱ γλωσσικαὶ διαιρέσεις καὶ κατηγορίαι αὐτῶν εἶναι καθ' ὅλοκληρίαν ὅπως καὶ αἱ τοῦ Ἀριστοτέλους λογικο-γραμματικὰ μείγματα, ἢ δὲ μόνῃ διαφορὰ ἐν τούτοις εἶναι ὅτι ὁ μὲν Ἀριστοτέλης ἀπὸ τῆς λογικῆς ἐποίει παρεκβάσεις εἰς τὴν γραμματικὴν, παρὰ δὲ τοῖς Στωικοῖς αἱ γλωσσικαὶ ἔρευναι ἀπαρτίζουσι τὴν ἀφετηρίαν, καὶ ἡ γλωσσικὴ ἐπιστῆμη ἀνῆλθε παρ' αὐτοῖς εἰς μεῖζον ἀξίωμα. Οὕτω δ' ἐπέτυχον νὰ διορθώσωσιν οὐσιωδῶς καὶ τελειοποιήσωσι τὰς γλωσσικὰς ἀνακαλύψεις τοῦ Ἀριστοτέλους. Ὡνόμασαν λ. χ. διὰ τῆς ὀνομασίας τοῦ ἄρθρου, τὸ νῦν ἄρθρον λεγόμενον καὶ τὰς ἀντωνυμίας, ἐνῷ ὁ Ἀριστοτέλης πάντα ταῦτα συγκατέλεγε τοῖς

συνδέσμοις, οὕτω δὲ προσέθηκαν καὶ τέταρτον μέρος τοῦ λόγου τοῖς τρισὶ τοῦ Ἀριστοτέλους, πρὸς δὲ τούτοις ἐξῆραν ὠρισμένως καὶ πέμπτον, τὸ ἐπίρρημα. Ὁμοίως περιώρισαν τὸν ὅρον πῶς σιν ἐν τῇ γῶν αὐτοῦ σημασίᾳ, καὶ ἐπλάσαν καὶ τὰ ὀνόματα τῶν τεσσάρων κυρίων πτώσεων, ἅτινα καὶ παρ' ἡμῖν σφύζονται καὶ μεταφρασθέντα κατὰ λέξιν εἰς τὴν Λατινικὴν εἰσεχώρησαν εἰς πάσας τὰς γλώσσας τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν. Ἐν δὲ τῷ ῥήματι διέκριναν τοὺς χρόνους, τὰς ἐγκλίσεις καὶ τὰς διαθέσεις. Ἐπ' ἴσης πρῶτος ὁ ἰδρυτὴς τῆς Στωικῆς Σχολῆς Χρύσιππος (280—206 π. Χ.) διήρесе τὰ ὀνόματα εἰς κύρια καὶ προσηγορικά. Καὶ ἀπλῶς εἶπεν, πᾶσα ἡ ὀνοματολογία, ὁ σκελετὸς τῆς γραμματικῆς, ὅπως δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, ὀφείλεται τῇ Στωικῇ Σχολῇ, καὶ ἐὰν τὰ ἔργα αὐτῆς ἔνεκα τῆς αὐστηρᾶς ἠθικῆς τῶν Στωϊκῶν ἐνίοτε ὑπερετιμῆθησαν, ἀλλ' ὅμως ἐκτέτατο διὰ τῶν συμβολῶν αὐτῆς εἰς τὸν σπουδαιότατον τοῦτον κλάδον τῆς ἡμετέρας μορφώσεως ἀξίωμα ἥττον μὲν θαυμαζόμενον, ἀλλ' ἀναμφισβήτητον καὶ διαρκές.

Ἡδὴ παρὰ τοῖς Στωϊκοῖς εἶχεν ἡ Γραμματικὴ, ἥτις τὸ πρῶτον καθ' ἃ καὶ τὸ ὄνομα αὐτῆς ἐλέγχει, οὐδὲν ἄλλο ἢν ἡ διδασκαλία τῶν γραμμάτων, σχεδὸν ἀνυψωθῇ εἰς ἀξίωμα αὐτοτελοῦς μαθήσεως· ἀλλ' ἡ κυρία ἀκμὴ αὐτῆς ἀνήκει τῇ δευτέρᾳ περιόδῳ τῆς Ἑλληνικῆς γλωσσικῆς καὶ ἔδρα αὐτῆς ἦν ἡ Ἀλεξάνδρεια. Διότι ἐνταῦθα κατὰ πρῶτον παρατηρεῖται τοῦτο ὅτι ἡ καθαρῶς ἐμπειρικὴ τῆς γλώσσης μελέτη καὶ σπουδὴ, ἡ πρακτικὴ μάθησις γλώσσης τινὸς ἀντεπιδρᾷ ἐπὶ τὴν θεωρητικὴν, κατ' ἀρχὰς ἀληθῶς μόνον ὀρθολογιστικὴν, ὑποκειμενικῶς νοουμένην ἔρευναν τῆς γλώσσης ταύτης. Ὡς γνωστὸν ἡ Ἀλεξάνδρεια ἦν ἡ κοίτις τῆς φιλολογίας, ἐπιστήμης ἀνεγερθείσης ἀμέσως ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς πνευματικῆς παραγωγικῆς δυνάμεως καὶ ἐξ αὐτῶν. Ἐν τοῖς χρόνοις δηλονότι τῆς πολιτικῆς, ἠθικῆς καὶ διανοητικῆς παρακμῆς, ἦν συνήθως ὀνομάζουσι περίοδον τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὅτε ἡ δημοκρατία ἐξαχρηιωθεῖσα κατέληξεν εἰς δεσποτείαν καὶ ὁ ἀρχαῖος τῶν Ἑλλήνων

εὐθυμος βίος εἰς ἡδυνάθειαν, ὅτε ἡ ποιητικὴ καὶ φιλοσοφικὴ δημιουργικὴ δύναμις ἐσθέσθη, τότε ὥρμησαν μετὰ ζήλου εἰς θεωρίαν τοῦ λαμπροῦ καὶ ἀνεπιστρεπτεῖ ἀποικομένου παρελθόντος, καὶ τὰ εὐγενέστατα πνεύματα καὶ οἱ εὐφυέστατοι ἄνδρες, οἷς συγκαταλέγονται ἀναμφιβόλως ὁ Ἀρίσταρχος καὶ ὁ Κράτης, ἐνέκυψαν τοῖς ἐξόχοις ἀριστουργήμασι τῆς Ἑλληνικῆς ἀκμῆς ἐν τῇ ποιήσει καὶ τῷ πεζῷ λόγῳ. Ἀλλὰ μετὰ τῆς δοκίμου φιλολογικῆς περιόδου συναπώλετο διὰ παντὸς καὶ ἡ δόκιμος γλῶσσα αὐτῆς, ἐπειδὴ διὰ τῆς μειαδόμενης αὐτῆς εἰς ξένα ἐδάφη, εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ Ἀσίαν καὶ διὰ τῆς παρακμῆς καὶ καταπτώσεως τοῦ προτέρου κέντρου τῆς μορφώσεως, τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν, ἡ γλῶσσα διεφθάρη καὶ ἐξεβαρβαρώθη. Οὕτω δ' ἐφάνη τοῖς Ἑλλησι τῶν Ἀλεξανδρεωτικῶν χρόνων ἡ διάλεκτος, ἐν ᾗ ὁ Σοφοκλῆς καὶ ὁ Πλάτων συνέγραφαν, ἔτι δὲ μᾶλλον ἡ ἀρχαϊκωτέρα τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν, σχεδὸν ξένη γλῶσσα, ἣν δὲν ἡδύνατό τις νὰ νοήσῃ ἀμέσως καὶ εὐκόλως ἀλλὰ μόνον διὰ συντόνου σπουδῆς καὶ μελέτης νὰ μάθῃ. Καὶ αὕτη δὲ ἡ ἐπισφαλὴς καὶ πλημμελὴς παράδοσις τῶν κειμένων, ὁ σάλος τῶν διαφόρων γραφῶν καθίστων διυσχερῆ τὴν πρόσοδον εἰς τὰ ἀριστουργήματα τῶν δοκίμων χρόνων. Ἐπεβάλλετο ἄρα ἀνάγκη ἵνα ταῦτα πρῶτον καθαρισθῶσιν ἀπὸ τῶν εἰσφρησάντων σφαλμάτων καὶ παρεμβλημάτων, ἵνα γένηται δυνατὴ πλήρης τούτων κατανόησις καὶ ἀληθὴς ἀπόλαυσις. Ἀλλ' ὅμως καὶ χάριν αὐτῶν τῶν προπαρασκευαστικῶν ἐργασιῶν ὤφειλον ν' ἀναλάβωσι γλωσσικὰς ἐρεῦνας. Οὕτω λ. χ. ἤπορεῖτο, ἂν ὁ Ὅμηρος, περὶ ὃν μάλιστα ἡσχολοῦντο, εἶχε κάμει χρῆσιν τοῦ Αἰολικοῦ ἢ τοῦ Ἰωνικοῦ τύπου ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς λέξεως. Ἠπίστατο ἄρα ἤδη τὸ ἄρθρον, ὅπως οἱ μετέπειτα Ἕλληνες; Τὰ ζητήματα δὲ ταῦτα καὶ τὰ παραπλήσια τούτοις ἀπησχόλουν σφόδρα τοὺς φιλόλογους καὶ κριτικούς τῶν χρόνων ἐκείνων, ἐπειδὴ δὲν ἡδύναντο ἀμέσως ἐκ τοῦ ἰδίου αὐτῶν γλωσσικοῦ αἰσθήματος νὰ κρίνωσι καὶ λύωσι ταῦτα· διότι ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἣν οὗτοι ἐλάλουν, εἶχε καταστῆ τοσοῦτον διάφορος τῆς Ὀμηρικῆς ἢ καὶ ἔτι διαφορωτέρα ἢ ὅσον ἡ νῦν

Γερμανικὴ τῆς τοῦ Λουθήρου. Ὡρμησαν ἄρα ἐπὶ τὴν παρατήρησιν τῆς Ὀμηρικῆς χρήσεως, συνέλεγον καὶ παρέβαλλον χωρία, ἵνα ἔχωσιν ἀσφαλῆ καὶ βεβαίαν ἀφετηρίαν εἰς κρίσιν τῶν ἀμφιβαλλομένων.

Ἄλλὰ καθ' ὃν τρόπον δὲν γίνονται παρατηρήσεις ὅπου δὲν ἐγείρονται ζητήματα, τ'. ἔ. ὅπου δὲν γεννῶνται ἀπορίαι, δὲν ἐγείρονται δὲ ἀπορίαι οὐδὲ τίθενται ζητήματα εἰ μὴ ἐπὶ τῇ βάσει τινῶν ἔστω καὶ ἀτελεστέρων γενικῶν ἀρχῶν, οὕτως ὥφειλον καὶ ἐκεῖνοι νὰ ἔχωσι πρότερον διαμορφώσει ὠρισμένην καὶ σαφῆ γνώμην περὶ τινῶν θεμελιωδῶν ζητημάτων ἀφορώντων εἰς τὴν φύσιν τῆς γλώσσης καθόλου, πρὶν ἢ δυνηθῶσι νὰ ἔλθωσιν εἰς ἴδρυσιν γραμματικῆς τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης· τοῦτο δ' ἤγαγεν αὐτοὺς ἐπὶ τὴν φιλοσοφίαν τῆς γλώσσης, ἐπὶ τὰ διδάγματα τοῦ Χρυσίππου καὶ τῶν λοιπῶν Στωϊκῶν καὶ ἐπὶ τὸ ζήτημα περὶ τῆς γενέσεως τῶν λέξεων. Διότι καὶ οἱ Στωϊκοὶ εἶχον ἀσχοληθῆ, ὅπως ἀνάγκη νὰ προσθέσωμεν, περὶ τὸ ζήτημα τοῦτο καὶ εἶχον δώσει αὐτῷ ὅλως νέαν τροπὴν, καὶ ἐκ τῶν Στωϊκῶν κατάγεται τὸ πρῶτον σύμβολον τῶν δύο μερίδων, Ἀνωμαλία καὶ Ἀναλογία, ἐν αἷς ἐπανελήφθη ἐκ νέου ὁ ἀρχαῖος ἀγὼν, καὶ κατὰ τὰς ἀκολουθοῦσας ἑκατονταετηρίδας, ἀπὸ τῆς τρίτης περίου π. Χ. μέχρι τῆς πρώτης μ. Χ., οὗτος ἀπετέλεσε τὸ κέντρον, περὶ ὃ περιστράφη πᾶσα ἡ ἀνάπτυξις τῆς γραμματικῆς. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι ἡμεῖς σήμερον δὲν δυνάμεθα νὰ συμφωνήσωμεν πρὸς οὐδετέραν τῶν ἐριζουσῶν τούτων μερίδων, οὔτε πρὸς τὸν ἄκριτον ἐξομαλισμὸν τῶν Ἀναλογικῶν οὔτε πρὸς τὴν ὀλεθρίαν σκέψιν τῶν Ἀνωμαλικῶν. Ἀλλὰ τὸ κύριον σημεῖον, περὶ ὃ περιστρέφετο ἡ παρὰ πάντα ταῦτα ὠφέλιμος περὶ τῶν γενικῶν ἀρχῶν ἔρις αὕτη, ἣν τόδε: ἂν ἐν τῇ γλώσσῃ ἐπικρατῇ μεταξὺ λέξεως καὶ ἐννοίας ἀναλογία τις ὡς βέβαιος νόμος καὶ ἀπαράβατος κανὼν, ἢ ἂν αἱ λέξεις δὲν ἐσχηματίσθησαν ἐν ἀρμονίᾳ πρὸς τὰς ἐννοίας, καὶ ὅτ' ἂν ὑπάρχῃ ἀνωμαλία καὶ ἀσυμφωνία μεταξὺ λέξεως καὶ ἐννοίας, μεταξὺ γλωσσικῆς ἐκφράσεως καὶ περιεχομένου τῆς διανοίας. Καὶ ἐπὶ κεφαλῆς μὲν τῶν Ἀναλογικῶν ἵστατο ὁ Ἀρί-

σταρχος, ὁ μέγας τῆς Ἀλεξανδρείας κριτικὸς καὶ ἀρχαιογνώστης, καὶ πλῆθος κανόνων οὓς μανθάνομεν ἐκ τῆς συνήθους γραμματικῆς ὀφείλει ἀναμφιβόλως τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ τοῖς ἐπιμόνοις ἀγῶσιν ἐκείνου, ἐν' ἀνευρίσκει ἀναλογίαν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ. Ἀλλ' ὅμως καὶ ὑπερέβαλλεν ἐνίοτε, διότι ζητῶν καὶ αὐτὰς τὰς προφανεῖς ἀνωμαλίας τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης νὰ ὑποβάλῃ ὑπὸ τινὰ κανόνα, ὃν αὐτὸς πρὸς τοῦτο ἐπενόει, περιέπιπτεν εἰς μικρολογίας ὁμοίας ἐκείναις, δι' ὧν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις τινὲς λεγόμενοι γλωσσοδιφαι ἐγείρουσι τὸν γέλωτα τοῦ κοινοῦ. Οὕτω π. χ. ἔπρεπε κατ' αὐτὸν τὸ ὄνομα Ζεὺς νὰ σχηματίζεται ἐν ταῖς πλαγαῖς πτώσεσιν οὐχὶ Διὸς ἢ Ζηνός, Διὶ ἢ Ζηνὶ κλπ., ἀλλὰ Ζέως Ζέει, διότι κατὰ τὴν παρατήρησιν τοῦ Ἀριστάρχου τὰ λοιπὰ ὀνόματα εἰς-εὗς ἐσχημάτιζον τὴν γενικὴν εἰς-έως καὶ τὴν δοτικὴν εἰς-έει-εἶ. Τοιαῦται παρεκτροπαὶ τῆς Ἀλεξανδρεωτικῆς σχολῆς παρήγαγον ἢ ὀρθότερον ἐπανήγαγον εἰς τὸ εἶναι τὴν ἀντίθετον ἀκριβῶς θεωρίαν, τὴν ἀνωμαλίαν.

Διότι εἶχον μὲν ἤδη παρατηρήσει καὶ οἱ ἀπὸ τῆς Στοᾶς τὴν ἀνωμαλίαν τὴν κειμένην ἐν τούτῳ ὅτι λ. χ. τὸ ἀρσενικὸν ὄνομα ὁ κόραξ δηλοῖ καὶ τὸ θῆλυ γένος τῶν κοράκων, καὶ τὸ θηλυκὸν ἢ χελώνη σημαίνει καὶ τὴν ἄρρενα χελώνην· ἀλλ' ὅμως Κράτης ὁ Μαλλώτης, ὁ ἀρχηγὸς τῆς Περγαμηνῆς φιλολογικῆς Σχολῆς ἀνύψωσε τὴν ἀνωμαλίαν καὶ ὑπέλαβεν αὐτὴν ἀπλῶς ὡς τὴν ὑπάτην ἀρχὴν τῆς γλωσσικῆς δημιουργίας. Ἀλλ' ἡ θεωρία αὕτη ἦν ὅλως ὑπερβολικὴ, ὑπὲρ ἧς τὰ γεγονότα τοῦ βίου τῆς γλώσσης μόλις παρῆχον λαβὴν τινά. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὑπεστηρίχθη ἐπὶ τινὰς αἰῶνας ὑπὸ πολλῶν διασήμεων ἀνδρῶν μετὰ μεγάλης ὀξυνοίας, περιωρίσθη κατ' εὐτυχίαν ἢ τάσιν τῶν Ἀναλογικῶν τοῦ νὰ κατασκευάσωσιν ἀπεριόριστον πλῆθος κανόνων. Ἐπιλαμβανόμενοι δηλ. καὶ ἐλέγχοντες πᾶσαν ἀδυναμίαν τῶν Ἀναλογικῶν οἱ Ἀνωμαλικοὶ ἠνάγκασαν τοὺς ἀντιπάλους αὐτῶν νὰ διατυπώσωσιν ἀκριβέστερον πάντας τοὺς εὐρύτερον ἢ στενότερον τοῦ δέοντος τεθέντας κανόνας· ἀλλὰ καὶ τῶν νέων τούτων

κανόνων προσῆγον οὗτοι πάλιν νέας ἐξαιρέσεις, καὶ οὕτως ἠνάγκασαν αὐτοὺς νὰ διακρίνωσι κατὰ μικρὸν τὰ οὐσιώδη ἀπὸ τῶν ἐπουσιωδῶν, τοὺς κυρίους νόμους τῆς κλίσεως ἀπὸ περιωρισμένων ἀναλογιῶν, μέχρις οὗ τελευταῖον ὡς ἀποτέλεσμα τοῦ ἀγῶνος ἀνεφάνη σύστημα γραμματικῶν κανόνων, παραμεῖναν κύριον κατὰ πάντας τοὺς ἀκολουθοῦς χρόνους.

Ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ἐδέχθη πολλῶν ἐτῶν, καὶ καθ' οὓς χρόνους αἱ γραμματικαὶ σπουδαὶ μετελαμπαδεύθησαν ἐκ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Ῥώμην, ὁ ἀγὼν ἦν ἐν τῇ ἀκμῇ αὐτοῦ· φυσικὸν ἄρα ὅτι καὶ οἱ Ῥωμαῖοι, φίλοι τῶν μελετῶν τούτων, μετέσχον τοῦ ἀγῶνος, καὶ ὅτι μάλιστα σύμπασα ἡ διαμόρφωσις τῆς Λατινικῆς καθ' ἃ καὶ τῆς Ἑλληνικῆς γραμματικῆς συνδέεται στενῶς πρὸς τὸν ἀγῶνα τῶν Ἀναλογικῶν καὶ Ἀνωμαλικῶν. Σχεδὸν δὲ πάντα τὰ προϊόντα τῆς γραμματικῆς ἐν Ῥώμῃ δράσεως — ἐν οἷς παρατηρεῖται ἡ πάλῃ καὶ ἡ ἀκμὴ τῆς Ῥωμαϊκῆς γραμματικῆς — φέρουσιν ὡς γενικὴν ἐπωνυμίαν ἢ ἔν τισι κεφαλαίοις ἐπιγραφὰς ἀναφερομένας εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον· οὕτω π.χ. βιβλία τινὰ διασωθέντα ἡμῖν ἐκ τοῦ μεγαλοπρεποῦς ἔργου τοῦ Οὐάρρωνος *De lingua Latina*, οὕτω δὲ καὶ ὀλίγα τινὰ ἀποσπάσματα τοῦ ἀπολωλότος ἔργου τοῦ Καίσαρος *De Analogia*.

Ἀλλ' οὐδὲν ἴσως εἶναι οὕτω χαρακτηριστικὸν τῆς ἀναπτύξεως τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἡμῖν γλωσσικῆς ἐπιστήμης παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις, ὅσον τὸ γεγονός ὅτι ὁ μέγιστος πολιτικὸς καὶ στρατηγὸς τῆς Ῥώμης οὕτως ἐξόχως μετέσχεν αὐτῆς. Ἀσχολούμενος δηλ. περὶ τὴν ὑποδούλωσιν τῶν Γαλατῶν — διότι κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Γαλατικῶν πολέμων συνετάχθη τὸ πόνημα *De Analogia* — καὶ παρακολουθῶν ἐκ Γαλατίας μετὰ πολλῆς προσοχῆς ταῖς ποικίλαις φάσεσι τῆς ἐν Ῥώμῃ πάλῃς τῶν κομμάτων, ἵνα μὴ ἀπολέσῃ τὴν κατάλληλον στιγμὴν πρὸς ἐπέμβασιν, δὲν ἔκρινεν ἀνάξιον ἑαυτοῦ νὰ συμμετάσχη δι' ἰδίας συγγραφῆς ἀγῶνος φιλολογικοῦ περιστρεφομένου ἀπλῶς περὶ λέξεις καὶ γράμματα. Ἀλλὰ καὶ ἄλλως δὲν εἶναι μόνον τὸ γραμματικὸν πόνημα τοῦτο τοῦ Καί-

σαρος ἢ μόνη ἀπόδειξις τῆς ἐκτάκτου καὶ συντόνου προσοχῆς, μεθ' ἧς Ῥωμαῖοι ἄνδρες τὰ πρῶτα φέροντες ἐν τε τοῖς γράμμασι καὶ τῇ πολιτείᾳ ἐτράπησαν ἐπὶ τὰς γραμματικὰς μελέτας. Ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ἀναφέρονται ἀπὸ τοῦ Ἀππίου Κλαυδίου Καΐκου, τοῦ γράψαντος κατὰ τὴν τρίτην π. Χ. ἑκατονταετηρίδα περὶ γραμματικῆς, καὶ ἀπὸ τοῦ Σχηπίωνος τοῦ Ἀφρικανοῦ τοῦ νεωτέρου, τοῦ ἀσχοληθέντος ἔστιν ὅτε περὶ τὴν διόρθωσιν τῆς Ῥωμαϊκῆς ὀρθογραφίας κατὰ τὸν δεύτερον π. Χ. αἰῶνα, ᾧ ἦν ἀφιερωμένον καὶ τὸ ἑνατον βιβλίον τῶν Σατιρῶν τοῦ Λουκιλλίου, μέχρι τοῦ αὐτοκράτορος Κλαυδίου ἐν τῇ πρώτῃ μ. Χ. αἰῶνι, ὅστις οὐ μόνον, καθ' ἃ οἱ ἀμέσως προηγούμενοι αὐτοῦ ἡσχολεῖτο προσφιλέστατα περὶ τὴν γραμματικὴν, ἀλλὰ καὶ καθ' ἅπαντα τὸν χρόνον τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ οὐδὲν μᾶλλον ἐφρόντισεν ἢ νὰ καταστήσῃ στοιχεῖά τινα νέα ὑπ' αὐτοῦ ἐπινοηθέντα γενικῶς ἀποδεκτά. Ἀλλ' εἶναι φυσικὸν ὅτι ἡ ἀπόπειρα αὕτη ἀπέτυχε καὶ τὰ νέα στοιχεῖα τοῦ Κλαυδίου ἐμφανίζονται σχεδὸν ἐν μόναις ταῖς ἐπιγραφαῖς ταῖς συνταχθείσαις κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος, ὧν ἔνιαι ἐπ' ἐσχάτων ἀνευρέθησαν καὶ ἐξεδόθησαν. Καὶ ὁ τρόπος δ' αὐτός, καθ' ὃν κατὰ τὴν παράδοσιν ἐγένετο ἡ ἰδρύσις τῆς ἀληθοῦς γραμματικῆς ὁράσεως ἐν Ῥώμῃ, προϋποτίθησι τὴν ὑπαρξίν μεγάλου καὶ γενικοῦ διαφέροντος ὑπὲρ τῶν γραμματικῶν μελετῶν. Ὅτε δηλ. ὁ γραμματικὸς Κράτης ὁ Μαλλώτης, αὐτὸς ὃν ἀνωτέρω εἶδομεν ὡς ἀρχηγὸν τῶν Ἀνωμαλικῶν, ἦλθεν ἐκ Περγάμου εἰς τὴν Ῥώμην τῷ 159 π. Χ. ὡς πρεσβευτὴς τοῦ βασιλέως Ἀττάλου, ἔτυχε παρὰ τοῖς πρώτοις τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀριστοκρατίας ἀποδοχῆς σφόδρα τιμητικῆς καὶ προετράπη νὰ διδάξῃ μαθήματά τινα περὶ γραμματικῆς ἐνώπιον πολυπληθεστάτου Κοινου. Τὰ παρατεθέντα δὲ χαρακτηριστικὰ τεκμήρια ταῦτα θὰ εἶναι ἱκανά, ἵνα παράσχωσιν εἰκόνα τινὰ τῆς ἐκτάκτου σπουδαιότητος, ἣν ἡ γραμματικὴ καὶ αἱ ξηραὶ περὶ λέξεων καὶ τύπων συζητήσεις ἔσχον ἐν τῇ ἐξελίξει τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Ῥωμαίων. Ἀλλὰ βραχεῖά τις ἐπιθεώρησις θὰ βοηθήσῃ ἡμῖν νὰ νοήσωμεν ἔτι μᾶλλον καὶ ἐρμηνεύσωμεν τὸ φαινόμενον τοῦτο.

οὕτω δὲ θὰ μάθωμεν νὰ ἐκτιμῶμεν προσηκόντως καὶ τὴν θέσιν, ἣν ἐν τῇ καθόλου ἀναπτύξει τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης ἀξιοῖ ἡ Ῥωμαϊκὴ γραμματικὴ.

Παρατηρήσαμεν δηλ. πόσον ἐπωφελῶς κατὰ τοὺς Ἀλεξανδρεωτικούς χρόνους ἐπέδρασεν ἐπὶ τὴν γραμματικὴν τῶν Ἑλλήνων ἡ ἐμπειρικὴ τῆς γλώσσης σπουδὴ καὶ πόσον στενῶς αὕτη συνδέεται μετὰ τῆς μεγάλης ἐπιδόσεως, ἣν ἔλαβεν ἅμα τῇ χειραφετήσει αὐτῆς ἀπὸ τῶν φιλοσοφικῶν σχολῶν, ὡς αἰτία μετ' ἀποτελέσματος. Ἀλλ' ἐν τῇ Ῥώμῃ ἡ ἐμπειρικὴ σπουδὴ τῆς γλώσσης ὑπῆρξεν ἐξ ἀρχῆς ἡ πρώτη αἰτία καὶ ἡ ψυχὴ πασῶν τῶν γραμματικῶν σπουδῶν καὶ αὕτη ἔλαβε τηλικαύτην αὐτόθι ἐπίδοσιν οἷαν οὔτε πρότερον οὔτε μετέπειτά ποτε ἔσχεν, καὶ τοῦτο ἔνεκα δύο λόγων. Εἶναι δηλ. γνωστὸν ὅτι ὁ Ῥωμαϊκὸς πολιτισμὸς καὶ ἡ ἡμέρωσις εἶναι τέκνον τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Πᾶν ἄρα ὅ, τι διέπραξαν οἱ Ῥωμαῖοι ἐν τῇ φιλολογίᾳ, τῇ τέχνῃ καὶ τῇ ἐπιστήμῃ, ὀφείλεται εἰς τὴν τᾶσιν αὐτῶν καὶ ἰκανότητα πρὸς μόρφωσιν, μεθ' ὧν ἡδυνήθησαν νὰ παραλάβωσι καὶ καταστήσωσιν ἴδια αὐτῶν τὰ ἐν ταύταις κατορθώματα τῶν Ἑλλήνων μεταβαλόντες αὐτὰ εἰς ἴδιον αὐτῶν κτῆμα. Οὕτως ἡ ἱστορία τῆς τῶν Ῥωμαίων μορφώσεως καὶ πνευματικῆς ὁράσεως παρίστησιν ἀπλῶς τὴν ἀδιαλείπτως αὐξανόμενῃν εἰσβολῇ τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὴν κατὰ μικρὸν προβαίνουσαν οἰκαιοποίησιν αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων. Ὅτι δ' ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ ἡ γλῶσσα ὡς ἡ κλεις πρὸς τὴν κατάληψιν τῶν Ἑλληνικῶν φιλολογικῶν ἔργων ὤφειλε μεγίστην νὰ ἔχῃ σημασίαν, εἶναι τοσοῦτον πρόδηλον, ὅσον καὶ ὅτι αὕτη ἐπ' ἰσῆς ἦν ἀνάγκη νὰ ὑπαχθῇ ὑπὸ τινας κανόνας, ἵνα δύνωνται νὰ διδάσκωνται καὶ μαθηθῶσιν αὐτὴν εὐκόλως καὶ ἀληθῶς. Συντόμως δ' εἰπεῖν, ἡ Ἑλληνικὴ γραμματικὴ δὲν ἦτο μόνον ὑποκείμενον συζητήσεων ἐν φιλολογικοῖς κύκλοις, ἀλλὰ ταχέως κατέστη καὶ ἀπαραίτητον στοιχεῖον τῆς διδασκαλίας καὶ μορφώσεως παρὰ λαῶν κρίνοντι, ὅτι πλήρης εὐχέρεια περὶ τὸ λαλεῖν καὶ γράφειν τὴν Ἑλληνικὴν ἦν τὸ πρῶτον καθῆκον παντὸς μεμορφωμένου ἀνδρὸς καὶ τοῦτο πολλῶ

μᾶλλον ἢ ὅσον κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ὑπελαμβάνετο ἐν πάσῃ τῇ Εὐρώπῃ ἡ εὐχέρεια περὶ τὴν χρῆσιν τῆς Γαλλικῆς. Ἐντεῦθεν ἄρα νοεῖται ὁ πυρετώδης ζήλος, μεθ' οὗ συνεζήτουν ἐν Ῥώμῃ περὶ τῆς Ἑλληνικῆς γραμματικῆς. Ἐξ ἄλλου δ' ὅλως, ἀλλ' ὁμοίως πρακτικοῦ λόγου ἐπεδόθησαν οἱ Ῥωμαῖοι μετὰ μεγίστης ἐπιμελείας καὶ ζήλου εἰς τὰς γραμματικὰς μελέτας τῆς μητρικῆς αὐτῶν γλώσσης. Ἡ Λατινικὴ δηλονότι γλῶσσα, ὅποια διεμορφώθη ὑπὸ τῶν ῥητόρων καὶ τῶν συγγραφέων τῆς Ῥώμης, δὲν εἶναι βλάστημα φύσει αὐξηθὲν ἐκ τῆς γλώσσης τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ τεχνητόν τι, ἄνθος φυτοκομείου, εὐδοκιμήσαν καὶ ἀναπτυχθὲν μόνον δι' ἐπιμελοῦς καὶ συνεχοῦς καλλιέργιας. Ὅ,τι φυσικῆς εὐκαμψίας καὶ πλαστικότητος ἐστερεῖτο ἡ Λατινικὴ, τοῦτο ὤφειλε νὰ ζητήσῃ ν' ἀναπληρώσῃ ἡ τεχνητὴ καλλιέργια, ἥς ἠξίωσαν αὐτὴν οἱ λόγιοι καὶ μεμορφωμένοι. Τιμᾷ δὲ σφόδρα τοὺς Ῥωμαίους ὅτι ἤδη ἐνωρὶς διέγνωσαν τοῦτο καὶ προθύμως παρεχώρησαν τὴν ἡγεμονίαν ταύτην τοῖς εὐφυστάτοις καὶ καλαισθητικωτάτοις τῶν ἀνδρῶν τῆς Ῥώμης, τῶν ἄριστα δυναμένων νὰ καταστῶσι πρότυπα καὶ ἐν τοῖς γλωσσικοῖς πράγμασιν. Ἦσαν δ' οὗτοι μικρὸς κύκλος φιλολογικῶς μεμορφωμένων ἀνδρῶν, ὁ προμνημονευθεὶς Σκηπίων καὶ οἱ περὶ αὐτόν, καὶ ταῦτοις προσήκει ἡ τιμὴ, ὅτι τὸν γλωσσικὸν τύπον, ὃς μετέπειτα ὠνομάσθη δόκιμος Λατινικὴ γλῶσσα, κατὰ πρῶτον καθώρισαν ἐν τοῖς κυριωτάτοις. Ὁ τύπος δ' οὗτος τελείως διαμορφωθείς ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος διετηρήθη κατὰ τὸ ἐνὸν ἀλώβητος διὰ μακρᾶς σειρᾶς συγγραφέων καὶ διεφυλάχθη ἀπὸ τῆς διαφθειρούσης ἐπιδράσεως τῶν λαϊκῶν διαλέκτων. Εἶδομεν δ' ἄνωτέρω (ἐν τῷ ἔκτῳ Ἀναγνώσματι) πόσου χρόνου ἐδέησεν, ἵνα διαρρήξωσι τὰ ὅρια ταῦτα μετὰ τῆς δοκίμου Λατινικῆς καὶ τῆς γλώσσης τοῦ λαοῦ¹ καὶ πῶς ἡ δημώδης γλῶσσα ἀνέκυψε καὶ κατίσχυσεν αὐθις ἐν ταῖς Ῥωμανικαῖς γλώσσαις. Ἐφ' ὅσον δηλ. ἵστατο τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος,

¹) Περὶ τῆς διαφορᾶς ταύτης τῶν γυδαίων διαφόρων κατὰ τόπους ἰδιωμάτων ἀπὸ τῆς κοινῆς λαλουμένης καὶ τούτων πάλιν ἀπὸ τῆς γραφομένης ἴδε τὰ εἰρημένα ἐν Ἀθηνᾶς Τομ. II' σελ. 146 κξ. X.

ἐκράτουν οἱ Ῥωμαῖοι μετὰ τῆς ἀκάμπτου ἐπιμονῆς καὶ τῆς αὐστηρᾶς ἀγωγῆς, τῆς χαρακτηριζούσης καθόλου τὴν ἑαυτῶν φύσιν, τὴν γλῶσσαν αὐτῶν ὑπὸ αὐστηροῦς γραμματικοῦς κανόνας, καὶ παρέχουσιν ἀξιοσημεῖωτον παράδειγμα τοῦ πόσον δύναται νὰ συμβάληται συνετὴ γραμματικὴ καλλιέργεια εἰς ἀνύψωσιν καὶ ἐξευγενισμόν γλώσσης, ἥτις ὑπὸ τῆς φύσεως δὲν διεκοσμήθη δαψιλῶς.

Καθ' ὃν δὲ τρόπον ἡ φιλοσοφία τῶν Ἑλλήνων Στωικῶν μετεβλήθη παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις εἰς γνησίαν καὶ ἀληθῆ βίον, οὕτω καὶ τὰ γραμματικὰ διδάγματα τῆς Στοᾶς εὗρον παρὰ τῷ ὄντως πρακτικῷ τούτῳ ἔθνει τὴν πραγματικωτάτην αὐτῶν σημασίαν. Εἶναι δ' ὅμως ἀληθές ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι Γραμματικοὶ ἦσαν ὁμοίως μονομερῶς πρακτικοί, ὅπως καὶ οἱ Ῥωμαῖοι φιλόσοφοι· καὶ καθ' ὃν τρόπον δὲν μετέχουσι τῆς ἐσωτερικῆς ἀναπτύξεως τῆς φιλοσοφίας δι' ἰδίας αὐτενεργείας, οὕτως ἠκολούθησαν καὶ ὡς πρὸς τὰ θεωρητικὰ μέρη τῆς γλωσσικῆς καθ' ὁλοκληρίαν τοῖς διδάγμασι τῶν Ἑλλήνων, καὶ τοῦτο οὐχὶ μόνον ὡς πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὴν Λατινικὴν γραμματικὴν. Καὶ ἀληθῶς μάτην τις θ' ἀνεζήτηει παρ' αὐτοῖς πρόοδόν τινα ὡς πρὸς τὰς γενικὰς ἀρχάς, διὸ καὶ τὰ ἔργα τῶν Ῥωμαίων Γραμματικῶν ὅσον πολυάριθμα καὶ ὀγκώδη καὶ ἂν εἶναι, ἐξεταζόμενα ὡς πρὸς τοῦτο, οὐδὲν ἄλλο ἀπαρτίζουν ἢ ἀπλοῦν ἐπεισόδιον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἑλληνικῆς γλωσσικῆς. Καὶ ἂν οἱ ἀρχαιότεροι Γραμματικοί, ἰδιαιτέρως ὁ Οὐάρρων, δεικνύουσιν εἰσέτι ἀνεξαρτησίαν τινὰ καὶ δὲν στερεῶνται ὅλως πρωτοτύπου ἐκδοχῆς, καὶ ἂν καὶ αὐτὸν τὸν περὶ ἀναλογίας ἀγῶνα μετήνεγκον μετὰ ζήλου καὶ εὐφυΐας ἐπὶ τὰ φαινόμενα τῆς μητρικῆς αὐτῶν γλώσσης, ἀλλ' ὅμως ταχέως σβέννυται καὶ τοῦτο τὸ διαφέρον καὶ ἀρκοῦνται, ὅπως καὶ ἐν ταῖς πλείσταis ἄλλαις ἐπιστήμαις, ν' ἀντιγράφωσιν ἀβασανίστως τὰ Ἑλληνικὰ πρότυπα. Καὶ ἐν τῇ ἑτυμολογίᾳ δ' ἔσπευσαν νὰ μεταβιβάσωσι καὶ ἐφαρμόσωσιν ἐπὶ τὴν Λατινικὴν τὰς ἀτόπους καὶ γελοίας ἀρχὰς τῶν Ἑλλήνων. Ὅπως ἄρα οἱ Ἑλληνες ἠετυμολόγουν τὸ λίθος ἀπὸ τοῦ λίαν θεῖν κατ' ἀντίφρασιν, τὸ πλὴν ἐκ τοῦ πλησίον, τὸ

βάτος ἐκ τοῦ ἄβ α τ ο ς, τὸ ἐτ ῆ σ ι ο ς ἐκ τοῦ* ἐτ ῆ ς-ἐτε ῆ ς κττ. κατὰ τὴν αὐτὴν ἀρχήν, οὕτως ἦλθον καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἐπὶ τὴν παραγωγὴν τοῦ *lucens* a non *lucendo* «διότι ἐν τούτῳ δὲν φαίνεται ὁ ἥλιος». Ἡ ἐτυμολογία αὕτη κατέστη παροιμιώδης, ἀλλὰ δὲν εἶναι, πολλοῦ γε καὶ τοῦ παντός δεῖ, ἢ μόνῃ τοῦ εἶδους τούτου. Κατὰ τὴν ἀρχὴν δὲ ταύτην, τὴν ἤδη μνημονευθεῖσαν, κατ' ἀντίφρασιν, παρήγαγεν ὁ ἄλλως συνεπὲς Οὐάρρων τὸ ὄνομα *Parcae* (=Μοῖραι) ἀπὸ τοῦ *pareus* (=φειδωλὸς) «διότι οὐδενὸς φεῖδονται»· τὸ ὄνομα *coelum* (=οὐρανός) ἀπὸ τοῦ *coelatum* (=κεκαλυμένον) «διότι εἶναι ἀκάλυπτος, ἀνοικτός», τὸ ὄνομα *bellum* (=ὁ πόλεμος) ἀπὸ τοῦ *bellus* (=καλός, ὠραίος) «διότι οὐδὲν ἐν αὐτῷ ὑπάρχει ὠραίον»· καὶ ἀντιστρόφως *foedus* (=ἡ συμμαχία) ἀπὸ τοῦ *foedus* (=αἰσχροῦς) «διότι οὐδὲν ἐν αὐτῷ αἰσχρόν». Ἐννοεῖται δ' ὅτι τοιαῦτα ἐτυμολογικὰ τεχνάσματα δὲν πρέπει νὰ ἐκπλήττωσιν ἀπαντῶντα παρὰ τοῖς ἀρχαιοτέροις Γραμματικοῖς, ἀφοῦ καὶ ὁ ἐκκλησιαστικὸς πατήρ Αὐγουστίνος ἀπροκαλύπτως διετείνεται ὅτι, ὅπως περὶ τῆς διαλύσεως τῶν ὀνείρων, οὕτω καὶ περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν λεξεων κρίνει ἕκαστος κατὰ βούλησιν. Καὶ ἐν τῇ γραμματικῇ δ' εὖρον ἐπ' ἴσης εὐχολον οἱ Ῥωμαῖοι νὰ μεταφράσωσιν ἀπλῶς εἰς τὴν Λατινικὴν τοὺς τεχνικοὺς τῆς γραμματικῆς ὅρους καὶ οὕτω μεταβιβάσωσιν ἐπὶ τὴν ἑαυτῶν γλῶσσαν ἀπλούστατα τὸ ἔτοιμον πρότυπον, ὃ προσέφερον αὐτοῖς αἱ γραμματικαὶ τῶν Ἑλλήνων μελέται, καὶ ἰδίως ἡ σύντομος Ἑλληνικὴ Γραμματικὴ Διονυσίου τοῦ Θρακικοῦ (κατὰ τὸν πρῶτον αἰῶνα π. Χ.). Καὶ οὐδ' ἠδυνήθησαν νὰ μεταφράσωσι τοὺς ὅρους τούτους ὀρθῶς, ἀλλὰ καὶ παρενόησάν τινες κατὰ τὰς μεταφράσεις ταύτας. Οὕτω π. χ. εἶναι πλημμελὲς μετάφρασις τοῦ αἰτιατικῆ τὸ *accusativus* (=πτῶσις κατηγορίας, *accusandi*), διότι τὸ ὄνομα αἰτιατικῆ σχετίζεται οὐχὶ πρὸς τὸ αἰτιόμααι=κατηγορῶ, ἀλλὰ πρὸς τὸ αἰτία, καὶ δὴ σημαίνει «πτῶσιν αἰτίας». Καὶ τὸ ὄνομα *infinitivus* στηρίζεται ἐπὶ παρανοήσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀπαρεμφάτου, ὃ δὲν σημαίνει τὴν οὐχ ὀρίζουσαν

ἢ τὴν οὐχ ὠρισμένην ἔγκλισιν, ἀλλὰ τὴν οὐκ ἐμφαίνουσαν τὰ δευτερεύοντα, ἐν ἄλλαις λέξεσι σημαίνει τὴν ἔγκλισιν, ἥτις δὲν ἐκφράζει ὅπως αἱ λοιπαὶ ἐγκλίσεις, παρὰ τὴν γενικὴν τοῦ ῥήματος ἔννοϊαν εἰσέτι καὶ τὰ πρόσωπα.

Κατ' αὐτὰ ἄρα εἶναι αὐτόδηλον ὅτι δυσκόλως δύναται νὰ γίνηται λόγος περὶ ἐπιδράσεως τῶν Ῥωμαίων ἐπὶ τὴν ἐσωτερικὴν ἀνάπτυξιν τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης· ἀλλ' ὅμως ἐπὶ τὴν ἐξωτερικὴν ἱστορίαν αὐτῆς ἐπέδρασαν διαρκέστατα, διότι τὸ σημαντικὸν αὐτῶν καθήκον τῆς μεταβιβάσεως τῶν ἐπιστημῶν ἐκ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν Εὐρωπαϊκὸν μέσον αἰῶνα δὲν ἐξεπλήρωσαν ὡς πρὸς τὴν γραμματικὴν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καθ' ὃν καὶ ὡς πρὸς τὰς πλείστας ἄλλας ἐπιστήμας, ἀλλ' ὑπερβάντες τὸ ἔργον αὐτῶν ὡς μεσιτῶν μετήνεγκον τὴν γλωσσικὴν ἐπιστήμην εἰς τὴν σχολειακὴν χρῆσιν τοῦ μέσου αἰῶνος οὐ μόνον κεκαλλιεργημένην μετ' ἀγάπης κατὰ τὸν περιγραφέντα τρόπον καὶ διὰ τὰς ἐκτεθείσας αἰτίας ἀλλὰ καὶ ἐκτενεστέραν καὶ ἰδιαιτέρως τιμιωτέραν νομιζομένην. Διὰ ταῦτα δὲ καὶ ὀλίγα ἐπιστημονικὰ τῶν Ῥωμαίων ἔργα ἐμελετῶντο κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα τοσοῦτον ὅσον τὰ ὀκτωκαίδεκα βιβλία γραμματικῶν κανόνων τοῦ Πρισκιανοῦ, ἔργον ἄλλως καθ' ὁλοκληρίαν στηριζόμενον ἐπὶ τῶν συγγραμμάτων Ἀπολλωνίου τοῦ Δυσκόλου καὶ Ἡρωδιανοῦ, εἰς ἃ ἀνάγκη νὰ ρίψωμεν ἔτι ἐν βλέμμα, ἐπειδὴ ταῦτα ἀποτελοῦσι τὸ τέλος τῆς δημιουργικῆς ἐργασίας τῶν Ἑλλήνων ἐν τῇ γλωσσικῇ ἐπιστήμῃ. Ὑπὸ τὸ κράτος δηλ. τῶν Ῥωμαίων ἔσχεν ἡ ἐπιστήμη αὕτη νέαν τινὰ ἀκμὴν καθ' ὅσον τὸ μέγα διαφέρον τῶν Ῥωμαίων ὑπὲρ τῆς γραμματικῆς ἀντεπέδρασεν προτρεπτικῶς καὶ ἐπὶ τὰς Ἑλληνικὰς ἐρεῦνας. Τὰ δὲ πολυάριθμα ἔργα τοῦ σημαντικωτάτου γραμματικοῦ τῆς περιόδου ταύτης, Ἀπολλωνίου τοῦ Δυσκόλου (γεννηθέντος κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς δευτέρας ἑκατονταετηρίδος μ. Χ.), ἀπώλοντο δυστυχῶς πλὴν ὀλίγων, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν, αἵτινες περιῆλθον εἰς ἡμᾶς γίνεται κατὰφανές ὅτι τὰ πονήματα αὐτοῦ ἀπῆρτιζον πάντως ἀληθῆ ἐγκυ-

¹⁾ Ἦδε τὴν ἱστορίαν τῆς ἀπαρεμφάτου ὑπὸ Jolly σελ. 31-33.

κλοπαιδείαν τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης, καὶ μεταξὺ τῶν διασωθέντων ἡμῖν λειψάνων τὸ κατὰ μέγα μέρος σωθὲν πόνημα «Περὶ συντάξεως» εἶναι ἔργον μεγάλης πρωτοτυπίας παραδλαπτόμενον μόνον διὰ τῆς σκοτεινῆς καὶ δυσκόλου παραστάσεως τοῦ συγγραφέως, ἐξ ἧς καὶ τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ δυσκόλου, σκοτεινοῦ, ἔλαβεν. Ἐντεῦθεν ὁ Ἀπολλώνιος ἐνομιζέτο κατὰ πάντας τοὺς ἀκολουθούς αἰῶνας ὡς ἡ πρώτη αὐθεντία ἐν τῇ συντάξει· σχεδὸν δ' ἐν πᾶσι τοῖς λοιποῖς μέρεσι τῆς γραμματικῆς ἔλαβεν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἡρωδιανός, ἀκμάσας ἐπὶ Μάρκου Αὐρηλίου, ὁμοίαν τῷ πατρὶ αὐτοῦ θέσιν διὰ τῆς σφόδρα ἐκτεταμένης συγγραφικῆς ἐνεργείας αὐτοῦ. Δὲν δύναται δ' οὐδεὶς νὰ μὴ ἐκφράσῃ τὸν σεβασμὸν αὐτοῦ πρὸς τὰ ἔργα τῆς Ἑλληνικῆς διανοίας περὶ τῆς γλώσσης, ὅποια πρόκεινται ἡμῖν παρ' Ἀπολλωνίῳ καὶ Ἡρωδιανῷ. Ὡς πρὸς τὴν θεωρητικὴν δὲ θεμελιώδη ἀρχὴν παρατηρητέον ὅτι ὁ ἀγὼν τῶν Ἀναλογικῶν καὶ Ἀνωμαλικῶν φαίνεται τελευταῖον περατωθεὶς κατὰ τινα οὐχὶ ἀφυῶς ἐπινοηθεῖσαν συμφωνίαν, ἐπειδὴ ἡ ἀναλογία, τ. ἔ. ἡ ἁμαλότης ἀναγνωρίζεται καὶ ἐπικυροῦται ἐν πᾶσι τοῖς δικαιώμασιν αὐτῆς ὡς ἡ κυρία ἀρχὴ τῆς γλωσσικῆς δημιουργίας· ἀλλὰ καὶ ἡ χρῆσις τῆς γλώσσης μετὰ τῶν φαινομένων ἀνωμαλιῶν αὐτῆς τυγχάνει τῆς προσηκούσης φροντίδος καὶ προστασίας κατὰ τῶν ὑπερβολῶν καὶ τῆς τάσεως πρὸς διόρθωσιν τῆς γλώσσης, εἰς ἃς ὑπερβολὰς ἐνέπιπτον μὲν οἱ Ἀναλογικοί, ἀνθίσταντο δὲ καὶ ἐξῆλλον πάσῃ δυνάμει οἱ Ἀνωμαλικοί. Οὕτως ἔληξεν ὁ κατὰ τὰ φαινόμενα ἀτελεύτητος οὗτος ἀγὼν, περὶ τῆς μεγάλης σημασίας τοῦ ὁποίου δὲν δυνάμεθα τοῦ λοιποῦ ν' ἀμφιβάλλωμεν καὶ περὶ οὗ ἀδυνατοῦμεν ὅλως νὰ συμφωνήσωμεν πρὸς τὴν γνώμην, ἣν ἐξήνεγκεν ὀνομαστὸς ἐρευνητὴς τῆς ἀρχαίας γλωσσικῆς ἐπιστήμης¹ πρὸ ὀλίγων ἔτι δεκαετηρίδων, ὅτι δηλ. ἡ ὅλη ὑπόθεσις τοῦ ἀγῶνος δὲν ἦτο ἀξία τοσούτου θορύβου. Ἀλλὰ τὰς ἐπιδράσεις τοῦ ἀγῶνος τούτου πάντες ἡμεῖς αὐτοὶ προσωπικῶς ἐπὶ ἱκανὰ ἔτη τοῦ βίου ἡμῶν αἰσθανόμεθα, ὅτε ἐν τῷ σχολείῳ ὀφείλομεν νὰ ἐντυπῶμεν ἐν τῇ

¹) Classen ἐν τῇ βιβλίῳ αὐτοῦ, Primord. gramm. graecae.

μνήμη ἡμῶν τοὺς κανόνας καὶ τὰς ἐξαιρέσεις τούτων τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς γραμματικῆς. Διότι πάντες μὲν οἱ κανόνες εἶναι ἀπλῶς περίληψις τῶν γλωσσικῶν νόμων τῶν Ἀναλογικῶν, πᾶσαι δ' αἱ ἐξαιρέσεις εἶναι αἱ ἀντιπαρατηρήσεις τῶν Ἀνωμαλικῶν.

Ἐὰν δέ τις ἐπιθεωρῇ τὰ ἐπὶ μέρους τοῦ γραμματικοῦ συστήματος τῶν Ἑλλήνων, εὕρισκει ὅτι ἐν τῇ φωνητικῇ διέγνωσαν ὀρθῶς τοῦλάχιστον τὰς στοιχειωδεστάτας φυσιολογικὰς διαφοράς, ὅτι τὰ περὶ τῶν μερῶν τοῦ λόγου ἰδρυσαν καὶ ἡρμήνευσαν θαυμάσιως, ὅτι ἐν τῷ τυπικῷ ἀκριβῶς καὶ ἐπιμελῶς κατέγραψαν πάντας ἀνεξαιρέτως τοὺς τύπους τῆς κλίσεως τῶν τε ὀνομάτων καὶ ῥημάτων (ἀλλ' ἢ ταξινομήσεις ἐν τούτοις εἶναι ὑποδεεστέρα τῆς στατιστικῆς) καὶ παρέστησαν εὐφυέστατα τὰ περὶ τῆς συνδéseως τῶν λέξεων, ἥτοι τὰ περὶ τῆς συντάξεως τοῦ λόγου.

Ἀλλὰ ῥητέον ὅτι ἀκριβῶς ἐν τῇ συντάξει ἐμφανίζεται μάλιστα πάντων ἡ ἀνωτέρω ἤδη μνημονευθεῖσα πλημμέλεια, τ' ἔ. ὅτι τὸ διανοεῖσθαι συγγέεται πρὸς τὸ λέγειν, οἱ τύποι τῶν προτάσεων πρὸς τὰς κατηγορίας τῆς λογικῆς, καὶ καθόλου ἐπικρατεῖ ἡ θεωρία, ὅτι ἀνάγκη τὸ ἀπεριόριστον πλῆθος τῶν γλωσσικῶν τρόπων τῆς ἐκφράσεως νὰ προσαρμοσθῇ καὶ συμπιεσθῇ ὑπὸ τοὺς στενοὺς τύπους τῆς λογικῆς. Ἀλλὰ κατ' ἀλήθειαν οἱ μὲν γλωσσικοὶ φραστικοὶ τύποι διεπλάσθησαν ὑπὸ ὀλοκλήρου τοῦ ἔθνους ἐπὶ μακρὰς γενεάς κατὰ μικρὸν ὅλως ἀνεπιγνώστως, ἐνστίκτως, αἱ δὲ κατηγορίαι τῆς ὑποθέσεως, τῆς ἀντιθέσεως, τῆς ἐναντιώσεως καὶ διαζεύξεως κτ. ὀφείλουσι τὴν γένεσιν αὐτῶν τῷ ἐρευνητικῷ ἐγκεφάλῳ τοῦ λογικευομένου, παρ' οὗ οὐδέποτε ὤφειλον νὰ παραλάβωσιν αὐτὰς οἱ γραμματικοί. Ἀλλ' ἐὰν ἡ ἀλήθεια αὕτη ἔμεινεν ἄγνωστος τοῖς Ἑλλησι καὶ Ῥωμαίοις καὶ μόνον διὰ τῆς συγκριτικῆς γλωσσικῆς κατέστη γνωστὴ, αἰτία τούτου εἶναι ἄλλη τις βαθυτέρα, τ' ἔ. ὅτι οἱ λαοὶ τῆς δοκίμου ἀρχαιότητος δὲν ἤρθησαν ἐν οὐδενὶ μέρει τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης ὑπεράνω τῆς ὀρθολογιστικῆς βαθμίδος, ὑπεράνω στοιχειώδους, ὑποκειμενικῆς τινος κρίσεως, ἐπειδὴ πάντοτε περιωρίζοντο ἐν ταῖς δύο

δοκίμοις γλώσσαις. Διότι μόνη ἡ Ἑλληνικὴ καὶ ἡ Λατινικὴ ὑπελαμβάνοντο καθόλου ὑπ' αὐτῶν ἀληθῶς γλῶσσαι, ἐν τῇ ἀληθείᾳ σημασίᾳ τῆς λέξεως, αἱ δὲ τῶν ἄλλων Ἑθνῶν ἐχαρακτηρίζοντο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν πολλάκις ὡς πτηνῶν τερετίσματα· ἐπειδὴ δηλονότι ἐλαλοῦντο ὑπὸ βαρβάρων ὥφειλον καὶ αὐταὶ νὰ εἶναι βάρβαροι. Μάλιστα δ' ἡ λέξις βάρβαρος εἶχε παρ' αὐτοῖς ἰδιαίτεραν σχέσιν πρὸς τὴν γλῶσσαν, ἦτο δηλ. ἐν καὶ τὸ αὐτὸ τότε βάρβαρον εἶναι καὶ τὸ ἀκατάληπτον γλῶσσαν λαλεῖν. Διὰ δὲ τὴν ἐθνικὴν ταύτην ματαιοφροσύνην παρήρχοντο δίκην κωφῶν ἐγγὺς τῆς ἀξιοσημειώτου ὁμοιότητος, ἣτις ὑπῆρχε μεταξὺ τῶν γνωστῶν αὐτοῖς γλωσσῶν καὶ μεταξὺ πολλῶν γειτόνων συγγενῶν· διὰ τοῦτο οὔτε οἱ Ἕλληγες περετῆρησαν ὅτι οἱ Πέρσαι οὔτε οἱ Ῥωμαῖοι ὅτι αἱ Γερμανικαὶ καὶ αἱ Κελτικαὶ φυλαὶ ἐλάλουν διαλέκτους συγγενεστάτας πρὸς τὰς γλώσσας αὐτῶν.

Ἀλλὰ πολλάκις ἐν τοῖς Ἀναγνώσμασι τούτοις ἡδυνήθημεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι μόνον διὰ τῆς συγκρίσεως τῶν συγγενῶν γλωσσῶν δύναται νὰ διαφωτισθῇ τὸ προϊστορικὸν στάδιον γλώσσης τινός, καὶ ὅτι μόνον ἐκ τῆς προϊστορικῆς γενέσεως καὶ ἀναπτύξεως αὐτῆς εἶναι δυνατόν νὰ κατανοήσωμεν ὄντως τὰ πραγματικὰ γλωσσικὰ φαινόμενα τὰ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν, καὶ νὰ διαγνώσωμεν τὰς αἰτίας καὶ συναφείας αὐτῶν. Ἦν ἄρα ἀναγκαῖον πρότερον νὰ εὐρυνθῇ ὁ γλωσσικὸς ὁρίζων τῶν λαῶν, ὥφειλον νὰ καταπέσῃσι τὰ διαχωρίσματα, ὅσα περιωρισμένη ἐθνικὴ πρόληψις εἶχεν ἀνεγείρει μεταξὺ τῶν ἀρχαίων δοκίμων καὶ τῶν ἄλλων βαρβάρων γλωσσῶν, καὶ τότε μόνον θὰ ἡδύνατο ἡ γλωσσικὴ ν' ἀναπτυχθῇ καὶ ἀνυψωθῇ ἀπὸ τῆς ὀρθολογιστικῆς βαθμίδος ἐπὶ τὴν συγκριτικὴν. Ἀλλὰ προτοῦ ἐξετάσωμεν τὰς ἐξωτερικὰς αἰτίας, αἵτινες ἐπήγαγον κατὰ μικρὸν τὴν δηλωθεῖσαν ταύτην μετατροπὴν τῆς ἀντιλήψεως καὶ ἐξωμάλυναν τὴν ὁδὸν τῇ συγκριτικῇ τῶν γλωσσῶν μελέτῃ, ὀφείλομεν ν' ἀσχοληθῶμεν περὶ ὅσα ἕτερόν τι ἔθνος διέπραξεν ὑπὲρ τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης, καὶ ἅτινα ἀνωτέρω κρίνοντες τὰ κατὰ τὴν ὀρθολογιστικὴν μέθοδον, ἐνομίσαμεν ὅτι ὠφείλομεν νὰ ὁμολογήσω-

μεν ὡς τὰ κράτιστα πάντων. Ὅτι ἡ τιμὴ αὕτη ἡ ἀπονεμομένη τῇ γλωσσικῇ τῶν Ἰνδῶν ἐπιστήμῃ δὲν ἀποδίδεται αὐτοῖς παρ' ἄξιαν καὶ ὅτι οἱ Ἕλληνες, οἵτινες ἄλλως ἐν τε τῇ τέχνῃ καὶ τῇ ἐπιστήμῃ κανονικῶς ἠγοῦνται τῶν ἄλλων λαῶν τῆς ἀρχαιότητος, ἐν τῇ γλωσσικῇ ὑπελείφθησαν ἄλλου ἀρχαίου ἔθνους, τοῦτο δύναται νὰ δειχθῇ διὰ τοῦ ἀπλουστάτου τούτου γεγονότος, ὅτι ἡ Ἰνδικὴ γραμματικὴ ἐντὸς ὀλίγων δεκαετηρίδων ἤδη ἀπὸ τῆς εἰσαγωγῆς αὐτῆς εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν ἐπιστήμην ἐπήνεγκε καθολικὴν ἀνατροπὴν καὶ ἐν ταῖς γλωσσικαῖς μελέταις καθόλου καὶ ἐν ταῖς τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς ἰδίᾳ. Ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων δηλ. καὶ Ῥωμαίων Γραμματικῶν ἐτράπη ἡ γλωσσικὴ πρὸς τὰς ἀρχαίας Ἰνδίας, ἵνα ὑπερπηδῶσα τοὺς μακροὺς αἰῶνας ἔλθῃ εἰς σχέσεις πρὸς τοὺς Ἰνδοὺς Γραμματικοὺς καὶ ἐρευνητάς, ὧν τὰ ὀνόματα ἔτυχον κλέους βραδέος μὲν ἀλλὰ διαρκούς, καὶ ἡ γλωσσικὴ τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ἤρξατο τῶν ἐρευνῶν αὐτῆς σχεδὸν ἀπὸ τοῦ σημείου ἐκείνου, ἐφ' οὗ πρὸ δύο χιλιᾶδων καὶ ἐπέκεινα ἐτῶν ἴσταντο οἱ Ἰνδοὶ γλωσσικοί. Δυστυχῶς δὲ εἶναι θαψιλεῖς αἱ πηγαὶ περὶ τῆς δράσεως τῶν Ἰνδῶν ἐρευνητῶν, ἥτις πάντως διήρκεσε πολλοὺς αἰῶνας καὶ ἐφ' ἧς στηρίζονται τὰ ἀξιοθαύμαστα πορίσματα τῆς Ἰνδικῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης, διὸ καὶ εἶναι ἀδύνατον ἐν τῷ παρόντι νὰ διαχαράξωμεν σαφῶς ὑποτετυπωμένην εἰκόνα τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως αὐτῆς. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς τούτοις δὲν ἐπιθυμῶ νὰ καταπονήσω τινὰ προφέρων ξένα καὶ ἄγνωστα ὀνόματα καὶ τεχνικοὺς ὅρους, θὰ ζητήσω τοῦτο μὲν ν' ἀναγράψω ἐν ὀλίγοις τὰς κυριωτάτας ἐργασίας τῶν Ἰνδῶν Γραμματικῶν, Vāiṃkāranās = διαλυταί, (ὅπως ὠνομάζοντο, τοῦ ὀνόματος αὐτῶν τούτου δηλοῦντος σαφῶς τὴν φύσιν τῆς καθαρῶς ἐπαγωγικῆς καὶ γνησίας ἐπιστημονικῆς μεθόδου αὐτῶν), τοῦτο δὲ νὰ συνάψω ταύτας πρὸς τὰς ιδιότητας τοῦ ἐθνικοῦ πνεύματος τῶν Ἰνδῶν τὰς προκυπούσας ἐκ τῆς καθόλου πορείας τῆς ἀναπτύξεως τοῦ πολιτισμοῦ παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς.

Αὕτη αὕτη δηλονότι ἡ φύσις τῆς ἀρχαίας Ἰνδικῆς γλώσσης, ὁ μέγας πλοῦτος τοῦ τυπικοῦ, ἡ ἔκτακτος ἀρχαιότης, ἡ ἐτυμολογικὴ

διαύγεια τῆς δοκίμου γλώσσης βοηθοῦσι, καθ' ἃ προηγουμένως παρατηρήθη, σφόδρα ταῖς γλωσσικαῖς ἐρεύναις. Ἀλλὰ πρὸς ταύταις ταῖς εὐνοϊκαῖς ἐξωτερικαῖς περιστάσεσιν, ὁποῖαι ἴσως ἐν οὐδεμιᾷ ἄλλῃ γλώσσῃ, οὐδ' ἐν αὐτῇ τῇ τοσοῦτον ὑμνηθείσῃ Ἑλληνικῇ, ὑπῆρξαν οὕτω θαυμάσιαι, προστίθεται καὶ θαυμασία φυσικὴ τῶν Ἰνδῶν ἰδιοφυΐα εἰς γλωσσικὰς μελέτας. Διότι οὗτοι εἶχον κοινὴν μετὰ τῶν Ἑλλήνων τὴν τάσιν ἐκείνην πρὸς τὴν θεωρίαν, ἥτις ἀποσπᾶται προθύμως ἀπὸ τῆς πραγματικῆς, τῆς περιβαλλούσης, φύσεως καὶ ἀπὸ τοῦ παρόντος, ἵνα διαγνώσῃ τὸν ἔσχατον λόγον τῶν πραγμάτων, καὶ ἂν ἡ γλωσσικὴ ἐπιστήμη ἀπαιτῇ τὴν ἀφαιρετικὴν ταύτην δύναμιν ἴσως μᾶλλον ἄλλου τινὸς κλάδου τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρέυνης, οἱ σοφοὶ Ἰνδοὶ ἦσαν οἰονεὶ ὑπὸ τῆς φύσεως πεπλάσμενοι, ἵνα διαλύσωσι τοὺς περιτέχνους τύπους τῆς ἑαυτῶν γλώσσης εἰς τὰ στοιχεῖα αὐτῶν, καὶ διασαφήσωσι τὴν μυστηριώδη σημασίαν, ἣν παλαιὸς χρόνος ἡδυνήθη νὰ ἐμβάλῃ εἰς τὰ στοιχεῖα ταῦτα. Ἦδη δ' ἐν αὐτοῖς ταῖς ἀρχαιοτάτοις χρόνοις ἀπησχόλει ἡ γλῶσσα τὸ ἐρευνητικὸν πνεῦμα τῶν Ἰνδῶν καὶ ἦσαν πλήρεις γνησίου, ἐνθουσιώδους θαυμασμοῦ ὑπὲρ τῆς ἐξεταζομένης ὑπ' αὐτῶν γλώσσης, καὶ εἶναι πασίγνωστον ὅτι ἄνευ τοῦ θαυμασμοῦ τοῦτου οὐδεμία ἐπιστήμη δύναται νὰ εὐδοκιμήσῃ. Καὶ ἐν αὐτοῖς ἤδη τοῖς ὕμνοις τοῦ Rig-vēda, τοῖς ἀνερχομένοις τοὐλάχιστον μέχρι τοῦ 1500 π. Χ., ὑμνεῖται ἡ μεγάλη δύναμις τῆς λέξεως, ἐπειδὴ ἡ vāk (= vox) ἐμφανίζεται ὡς τις τῶν ὑπάτων Θεαινῶν, ἥτις «δίκην ἀνέμου ἐλαύνει πρὸς τὰ πρόσω, διέρχεται οὐρανὸν καὶ γῆν καὶ πάντα σφόδρα ἀγαπῶντα αὐτὴν καθιστᾷ Βραχμᾶνα, ποιητὴν καὶ σοφόν». Καὶ ὁ θαυμασμός οὗτος τῆς γλώσσης διήκει διὰ πάσης τῆς ἱστορίας τοῦ πνευματικοῦ βίου τῶν Ἰνδῶν, καὶ σήμερον δ' ἔτι γίνεται τοῦτο καταφανὲς ἐν τῷ ὀργανισμῷ τῆς ἐκπαιδεύσεως αὐτῶν, ἐν ᾧ ἡ γραμματικὴ τοῦ Pāṇini ἀποτελεῖ πολὺ σπουδαιότερον μέρος ἢ πᾶσα ἄλλη γραμματικὴ ἐν τῷ προγράμματι τῶν μαθημάτων Εὐρωπαϊκοῦ τινος ἔθνους. Τέλος δ' ἐκέκτηντο οἱ Ἰνδοὶ καὶ τὴν ὑπομονὴν καὶ τὴν μέχρις ἀφο-

σιώσεως ἐπιμέλειαν τοῦ Ἀσιάτου, ἥτις δὲν καταπονεῖται οὐδ' ὑπὸ τῶν τάλαιπώρων καὶ ξηρῶν ἐργασιῶν καὶ ἥτις διεφύλαξεν αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ σκοπέλου, εἰς ὃν ἐναυάγησαν τοσάκις οἱ Ἕλληνες Γραμματικοὶ καὶ φιλόσοφοι, ὥστε νὰ διαταράττωσι διὰ κατεσπευσμένων ἐπαγωγῶν ἢ προκαταλήψεων τὴν ἐλευθέραν παρατήρησιν καὶ συλλογὴν τῶν γλωσσικῶν φαινομένων.

Αὕτη δὲ μάλιστα πάντων ἡ ιδιότης τῶν Ἰνδῶν χαρακτηρίζει ἀληθῶς τὴν πρώτην αὐτῶν πρᾶξιν ἐν τῇ γλωσσικῇ, τ'. ἔ. τὴν διαίρεσιν καὶ ἀπαρίθμησιν τῶν στίχων, τῶν λέξεων καὶ συλλαβῶν τοῦ Rig-vēda. Συνετελέσθη δ' αὕτη πάντως πρὸ τοῦ 600 π. Χ. καὶ ἔδειξεν ὅτι οἱ 1028 ὕμνοι ἔχουσιν 10,402 (ἢ 10,622) στίχους, 153,826 λέξεις καὶ 432,000 συλλαβάς. Μόνω δ' ἐκείνῳ θὰ φανῇ ἡ στατιστικὴ αὕτη ὡς ἔργον ἀπλῆς ὑπομονῆς, ὅστις ἀγνοεῖ τὴν ιδιότητα τῆς Ἰνδικῆς γλώσσης, τῆς συναπτούσης πάσας τὰς λέξεις προτάσεως ἢ στίχου τινὸς πρὸς ἀλλήλας πολὺ στενότερον ἢ ἡ ἡμετέρα, οὕτω δὲ τὰ τελικὰ τῆς προηγουμένης λέξεως γράμματα συνδόνται μετὰ τῶν ἀρκτικῶν τῆς ἐπομένης καὶ ἀλλοιοῦνται σφόδρα, ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ ἀριθμὸς τῶν συλλαβῶν λέξεώς τινος κατὰ λόγον τῆς ἀκολουθοῦντος ὑπόκειται σάλῳ. Ἐπειδὴ δὲ παραλλήλως πρὸς τὴν γλωσσικὴν ιδιότητα ταύτην χωρεῖ καὶ ἡ ιδιοτροπία τῆς Ἰνδικῆς γραφῆς, καθ' ἣν πᾶσαι αἱ λέξεις προτάσεως ἢ στίχου τινὸς γράφονται ἀμέσως ἐν συνεχείᾳ ἄνευ διαχωρίζοντος διαστήματος, γίνεται δῆλον, ὅτι ἡ ἐκτέλεσις στατιστικῆς, οἷα ἡ μνημονευθεῖσα, ἥς τὴν παραδειγματικὴν ἀκρίβειαν ἀπέδειξε νεωτέρα βᾶσανος, δὲν εἶναι τῶν εὐκόλων ἔργων, ἀλλὰ μᾶλλον προϋποτίθησι μέγα πλῆθος μερικῶν παρατηρήσεων στηριζομένων ἐπὶ ἀκριβεστάτης ἐμπειρικῆς γνώσεως τῶν φωνητικῶν ἀλλοιώσεων καὶ τοῦ τυπικοῦ. Τὸ αὐτὸ δὲ λεκτέον καὶ περὶ ἄλλης τινὸς ἐργασίας ἀνερχομένης ὁμοίως εἰς προαμνημονεύτους σχεδὸν χρόνους· ἐν ταῖς κειμένοις δηλ. τοῦ Vēda τοῖς λεγομένοις Pāda ἀπεπειράθησαν καὶ ἐπέτυχον νὰ χωρίσωσι πανταχοῦ τὰς λέξεις ἀπ' ἀλλήλων καὶ οὕτω καταστήσωσιν εὐκρόλον τὴν κατάληψιν τοῦ περιεχομένου.

Διότι τοιούτοις φιλολογικοῖς, δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, σκοποῖς ὀφείλει ἡ γλωσσικὴ δρᾶσις τῶν Ἰνδῶν τὴν πρώτην αὐτῆς ὠθησιν, καὶ οὕτως ὁμοιάζουσιν ὡς πρὸς τοῦτο μᾶλλον πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, παρ' οἷς ὁμοίως ἡ ἐμπειρικὴ τῆς γλώσσης μελέτη ὑπῆρξεν ἡ πρώτη ἀρχὴ τῆς γραμματικῆς, ἢ πρὸς τοὺς Ἕλληνας, παρ' οἷς ἡ φιλοσοφία. Ἀλλ' ὅμως μεταξὺ τῶν φιλολόγων τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῶν Ἰνδῶν ἐρμηνευτῶν τοῦ Vēda ὑπάρχει πάντως μεγάλη ὁμοιότης. Ὅπως δηλ. οἱ λόγιοι Ἕλληνες ἐμελέτων τὸν ἑαυτῶν Ὅμηρον, οὕτως οἱ Ἰνδοὶ Βραχμᾶνες τὸ Vēda αὐτῶν, καὶ ἐὰν παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ὁ θαυμασμὸς τῆς Ὀμηρικῆς τέχνης, τ'. εἰ. αἰσθητικὴ αἰτία, ἦν τὸ κέντρον πρὸς τὰς ἐρεῦνας, παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς ἦν ἡ θρησκεία, διὸ καὶ ἴσως πολὺ ἰσχυρότερον κέντρον. Καὶ ἡ ἀστρονομία δὲ καὶ ἡ μουσικὴ καὶ ἡ μετρικὴ καὶ ἡ γραμματικὴ ἐμφανίζονται κατὰ πρῶτον παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς ὡς Vēdangas τ'. εἰ. ὡς κλάδοι τῆς ἐρμηνείας τοῦ Vēda, καὶ οὕτω πᾶσαι αἱ ἐπιστήμαι, ὅσαι ὑπὸ τῶν Ἰνδῶν ἔτυχον καλλιέργειας, λ. χ. ἐκτὸς τῶν εἰρημένων καὶ ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ ἱατρικὴ καὶ ἡ ἀριθμητικὴ καὶ ἡ θεολογία, προήλθον ἀμέσως ἐκ τῆς μελέτης τοῦ Vēda. Ὅτι δ' οὗτοι ἐκαλλιέργησαν τὴν γραμματικὴν καὶ ἐνωρίτερον καὶ καρποφορώτερον ἢ πᾶσαν ἄλλην ἐπιστήμην, τούτου αἰτία ἦν ἡ μεγάλη ἀλλοιώσις, ἦν ὑπέστη ἡ γλῶσσα τῶν Vēda, μάλιστα τοῦ ἀρχαιοτάτου καὶ ἱερωτάτου Rīg-vēda, ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, ὅτε συνετάχθησαν τὰ ἔργα ταῦτα. Διότι ὅπως οἱ Ἀλεξανδρίνοι ἴσταντο ἀπέναντι τῆς γλώσσης τοῦ Ὀμήρου, οὕτω καὶ οἱ Βραχμᾶνες ἀπέναντι τῆς διαλέκτου τῶν Vēda ἡ γλῶσσα δηλ. εἶχεν ἑκτοτε ἀποβάλλει πλῆθος ἀρχαίων τύπων, σμῆνος δὲ νέων λέξεων καὶ σημασιῶν εἶχεν εἰσχωρήσει, αἱ δὲ ἀρχαῖαι ἀπαρχαιωθῇ, καὶ οὕτω κατὰ μικρὸν ἀντὶ τῆς Ἰνδικῆς τῶν Vēda ἐπῆλθεν ὅλως νέος γλωσσικὸς τύπος, ἡ λεγομένη δόκιμος Ἰνδικὴ ἢ μονολεκτικῶς Σανσκριτικὴ. Διὸ καὶ μόνον μετὰ κόπου ἡδύνατο ὁ λαὸς νὰ νοήσῃ τοὺς ἀρχαίους ὕμνους, ὅπως διαρρήδην μαρτυρεῖ ἡμῖν τοῦτό τις τῶν ἀρχαιοτάτων γραμματικῶν, ὁ Kāutsa, ἀκμάσας πάντως οὐχὶ βραδύτερον

τοῦ πέμπτου αἰῶνος π. Χ. Τῆς μαρτυρίας δ' αὐτοῦ μνημονεύει ἕτερος περίφημος, ὀλίγον νεώτερος ἢ καὶ σύγχρονος αὐτοῦ γραμματικός, ὁ Yāska ἐν τῷ Nirukta αὐτοῦ. Πιθανὸν δὲ φαίνεται ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ περιεχόμενον τοῦ Rig-Vēda διὰ τὸν ποικίλον πλοῦτον τῶν μυθολογικῶν ἐννοιῶν καὶ παραστάσεων παρεῖχε μεγάλας δυσκολίας εἰς τὴν κατάληψιν ἥδη ἀπὸ τῶν χρόνων ἐκείνων. Ἀλλ' ἀκριβῶς διὰ πάντα ταῦτα ἐπεβάλλετο ἀναγκαίως αὐτοῖς ν' ἀγωνίζωνται, ὅπως γίνωνται καθ' ὁλοκληρίαν κάτοχοι τῆς γλώσσης καὶ νὰ εἶναι ἔτοιμοι νὰ στηρίζωνται ἐπὶ τῆς γραμματικῆς ὡς τῆς ἀσφαλεστάτης ὁδηγοῦ ἐν ταῖς δυσκόλοις ταύταις μελέταις. Ἀλλὰ καὶ ἄλλη τις δεισιδαίμων αἰτία ὤθει εἰς γλωσσικὰς ἐρεῦνας, ἥτοι ἡ ἰδιαιτέρα δύναμις, ἣν ἀπέδιδον οἱ Βραχμᾶνες εἰς τὴν ἀδιάπταιστον ἀπαγγελίαν τῶν ὕμνων τοῦ Vēda, οὕτως ὥστε κατὰ τὴν γνώμην αὐτῶν παντελῶς ἐματαιοῦτο ἡ ἐνέργεια θυσίας τινός, ἐὰν ὁ ἱερεὺς κατὰ τὴν ἐκφώνησιν τῆς κατὰ τὴν θυσίαν δεήσεως ἐσφάλλετο ἔστω καὶ τὸ ἐλάχιστον.

Τοιοιουτοτρόπως δὲ καὶ ὑπὸ τῆς φυσικῆς αὐτῶν εὐφυΐας καὶ ὑπὸ πρακτικῶν αἰτίων, ὑπὸ ἐπιστημονικῶν τάσεων καὶ ὑπὸ τῆς θρησκείας καὶ ὑπ' αὐτῆς ἔτι τῆς δεισιδαιμονίας αὐτῶν παρακινούμενοι εἰς τὰς γλωσσικὰς ἐρεῦνας καὶ ὑπὸ τῆς κατασκευῆς τῆς γλώσσης αὐτῶν βοηθούμενοι ὥρμησαν οἱ Βραχμᾶνες μετὰ πυρετώδους ζήλου ἐπὶ τὴν γλωσσικὴν ἐπιστήμην καὶ ταχέως ἀνέπτυξαν αὐτὴν πολὺ πέραν τῶν πρώτων ἐκείνων ἀρχῶν τῆς ἀπλῆς στατιστικῆς καὶ ἐμπειρίας. Διὰ ταῦτα δὲ καὶ ἥδη ἐν τι τῶν ἀρχαιοτάτων προϊόντων τῆς Ἰνδικῆς Γραμματικῆς, τῆς Vyākaraṇa ἢ ἀναλύσεως τῶν λέξεων (ἐντεῦθεν καὶ τὸ ἥδη μνημονευθὲν ὄνομα τῶν Γραμματικῶν Vāiyākaraṇās) τὰ Prāticākyaś, ἔχουσι μεγάλην ἐπιστημονικὴν ἀξίαν, εἰ καὶ αἱ ἐν αὐτοῖς περιεχόμεναι πραγματεῖαι ἐπιδιώκουσιν ἀπλῶς πρακτικὸν σκοπόν, ἵνα δηλ. εἰσαγάγωσιν εἰς τὴν ὀρθὴν ἀπαγγελίαν τῶν ὕμνων τοῦ Vēda. Διότι πανταχοῦ ἐν τούτοις βλέπομεν τὸν συγγραφέα ἢ τοὺς συγγραφεῖς προβαίνοντας ἀπὸ τῶν ἀπλῶν κανόνων περὶ τῆς προφορᾶς

τῶν φθόγγων εἰς ἀγλίνους ἐρεῦνας περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἐκφωνοῦνται καὶ περὶ τῆς φυσιολογικῆς φύσεως καὶ διαιρέσεως αὐτῶν. Διὸ τὰ τῆς φυσιολογίας τῶν φθόγγων οὕτω τελείως ἐξηκριβωμένα καὶ καθόλου οὕτως ἐπιτυχῶς ἐκτεθειμένα εἶναι ἐν τοῖς μικροῖς τούτοις βιβλίοις, ὥστε οὐ μόνον ὅσα περὶ τούτων οἱ Ἕλληνες ἐδίδαξαν τελείως ἐπεσκιόσθησαν, ἀλλὰ καὶ οἱ νῦν ἀκμάζοντες φυσιολόγοι, οἱ χειριζόμενοι ὄργανα καταπληκτικῶς τελειοποιηθέντα καὶ μεθόδους νεωτάτας, εὐρίσκουσιν ὅτι ἀληθεύουσι τὰ πλεῖστα πορίσματα τῶν Ἰνδῶν περὶ τῆς φυσιολογίας τῶν φθόγγων, διὸ καὶ ὁ διάσημος φυσιολόγος Brücke ῥητῶς ἐξέφρασε τὴν προσήκουσαν αὐτοῖς τιμὴν.

Ἄλλ' ὑπελείπετο ἔτι, πρὶν ἢ καταστῇ δυνατὴ ἀληθὴς πρόοδος ἐν ἀμφοτέροις τοῖς τμήμασι τῆς Γραμματικῆς, νὰ κατανικηθῇ ἰδιαιτέρα τις θρησκευτικὴ πρόληψις, ἥτις ἀπεδείκνυτο οὕτω κωλυτικὴ ὅσον ἡ προμνημονευθεῖσα δεισιδαιμονία ἦν βοηθητικὴ. Ὁ σεβασμὸς δηλ. καὶ ἡ πτόησις περὶ τὰ γράμματα τῶν ὕμνων τοῦ Rig-Vēda ὑπῆρξε τηλικαύτη, ὥστε ἐνομιζέτο ὅτι δὲν ἐπετρέπετο ν' ἀποσπασθῶσιν αἱ ἐπὶ μέρους λέξεις ἀπὸ τοῦ κειμένου ἐπὶ σκοπῷ ἐρμηνείας καὶ ἐξετασθῶσιν, ἤτοι ἐπιστεύετο ὅτι διαστρέφεται ἡ ἔννοια, ἐὰν μὴ ἐμνημονεύοντο αἱ λέξεις μετὰ πάντων τῶν συμφραζομένων ἐν τῇ προτάσει, ἐν ᾗ ἀπῆντων. Ἀλλὰ καὶ τὰ κωλύματα ταῦτα ἤρθησαν καὶ ἤδη ἐν τοῖς Nighantavas, συλλογῇ σπανίων λέξεων τῆς διαλέκτου τῶν Vēda μετὰ τῆς ἐρμηνείας αὐτῶν, γενομένη οὐχὶ βραδύτερον τοῦ πέμπτου αἰῶνος π. Χ. αἱ λέξεις ἀναγράφονται κεχωρισμέναι.

Ἐν μεγάλῃ δὲ συναφείᾳ μετ' ἀλλήλων ἐξεταζόμεναι ἤκμασαν σφόδρα αἱ γραμματικαὶ καὶ λεξιλογικαὶ μελέται· καὶ χαρακτηριστικὸν τῆς ἀκμῆς ταύτης εἶναι οὐ μόνον ὁ μέγας ἀριθμὸς τῶν παραδεδομένων ἡμῖν ἐξόχων Γραμματικῶν (vāiyākaraṇās), ἀλλὰ καὶ ὅπερ πολλῷ σπουδαιότερον, ἀμφιβολία τις ἀρξαμένη κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Nighantavas ἢ ὀλίγῳ βραδύτερον. Τὸ δ' αἷτιον τῆς ἀμφιλογίας ταύτης ἀποτελεῖ ἡ γένεσις τῶν ὀνομάτων.

καὶ ἐσχηματίσθησαν δύο μερίδες, ὧν ἡ μὲν ἐπὶ κεφαλῇς ἔχουσα τὸν διάσημον Śākatāyana διίσχυρίζετο, ὅτι πάντα τὰ ὀνόματα παρήχθησαν ἐκ ῥημάτων, οἱ δὲ ἀντίπαλοι, ἡγουμένου τοῦ Gārgiṃya, ἐπρέσβευον ὅτι δὲν προῆλθον πάντα τὰ ὀνόματα ἐκ ῥημάτων. Ὁ Śākatāyana καὶ οἱ ὁπαδοὶ αὐτοῦ ἐνίκησαν ἐν τῷ ἀγῶνι· ταχέως δὲ προσετέθη τοῦτοις καὶ ὁ Yāska, καὶ ὁ πολυύμνητος Pāṇini ἐν τῇ γραμματικῇ αὐτοῦ ταύτην τὴν θεωρίαν ἔσχεν ὡς ὁδηγὸν αὐτοῦ. Ἀλλὰ θὰ παρῇγεν ἡμᾶς ὑπερβαλλόντως, ἂν ἠθέλομεν ν' ἀναγράψωμεν τὰ ἐπιχειρήματα, ἅτινα προσήγαγον ἑκατέρα μερίς ὑπὲρ τῆς γνώμης αὐτῆς, εἰ καὶ εἶναι ἀληθῶς λίαν ἐπαγωγὰ καὶ διδακτικά. Ἀρκεῖτω δ' ὅτι καθόλου ζήτημα τοιαύτης φύσεως ἠδυνήθη νὰ ἐγερθῇ· διότι ἐνταῦθα γίνεται ὁῦλον οὐ μόνον ὅτι οἱ Ἴνδοι εἶχον πολὺ τὸ διαφέρειν περὶ τὰ γενικώτερα προβλήματα τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης, ἅτινα ζητήματα ἄλλως φαίνονται οὗτοι ἐξετάσαντες μᾶλλον ἐν φιλοσοφικοῖς ἔργοις, ἀλλὰ καὶ ὅτι ὤφειλον, ἐπειδὴ τὸ πρόβλημα ἐκεῖνο δὲν ἠδύνατο νὰ λυθῇ ἐκ τῶν προτέρων καὶ διὰ φιλοσοφικῆς συζητήσεως, νὰ ἔχῃσι πρότερον καταρτισθῇ πάμπολλαι παρατηρήσεις καὶ πραγματικοὶ καθορισμοί, πρὶν οἱ Γραμματικοί, καὶ μάλιστα αὐθενταί, οἷος ὁ Śākatāyana νὰ δυνηθῶσι καὶ νὰ διανοηθῶσι νὰ ἐγείρῳσιν αὐτά. Ἦτο δηλονότι ἀνάγκη, ὅπως δύνωνται νὰ παράγῳσι τὰ ὀνόματα ἐκ τῶν ῥημάτων, νὰ γένωνται πρότερον ἐτυμολογικαὶ ἔρευναι περὶ τῶν ὀνομάτων· καὶ ἵνα αἱ ἔρευναι αὗται γένωνται μετ' ἐλπίδος ἐπιτυχίας, ἐπεβάλλετο πρῶτον ν' ἀνευρεθῶσιν οἱ νόμοι, καθ' οὓς τελεῖται ἡ παραγωγή αὕτη καὶ δὴ νὰ ἔχῃ συντελεσθῇ ὁ ἀποχωρισμὸς τῶν τυπικῶν ἢ παραγωγικῶν στοιχείων, τῶν ἐπιθημάτων, προθημάτων, διπλασιασμῶν κλπ. ἀπὸ τοῦ θέματος τῶν λέξεων· πρὸς τοῦτοις ἦν ἀναγκαῖον νὰ ἔχῃσι πρότερον διαγνώσει τὰς ἀλλοιώσεις καὶ συγχωνεύσεις τῶν φθόγγων, τὰς γινομένας κατὰ τὴν προσθήκην τῶν παραγωγικῶν στοιχείων εἰς τὸ θέμα.

Πάντα δὲ ταῦτα μετ' ἄλλων τινῶν προβλημάτων τῆς γραμματικῆς καὶ ἐτυμολογικῆς ἐρεῦνης εὐρίσκονται ἡρμηνευμένα μετὰ

καταπληκτικῆς τελειότητος καὶ ἀκριβείας καὶ μετὰ περιεκτικῆς συντομίας ἐν τῷ Nirukta (= Ἐτυμολογικὸν) τοῦ Yaska, ἔργῳ πολλῶ ἀρχαιοτέρῳ τοῦ Πλατωνικοῦ Κρατύλου, τοῦ ἀρχαιοτάτου δηλ. προτόντος τῆς Ἑλληνικῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης. Ἐπειδὴ ἔτυμολογία καὶ γραμματικὴ παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς, καθ' ἃ ἐλέχθη, οὐδέποτε ἔτυχον κεχωρισμένης καλλιεργίας, ἄλλως τε καὶ ἀφοῦ κατ' ἀλήθειαν δὲν δύνανται νὰ χωρισθῶσι καὶ ἐν τῇ νεωτάτῃ γλωσσικῇ ἐμφανίζονται ὁμοίως στενότατα συνδεδεμένοι, διὰ τοῦτο ὁ Yaska ἐπραγματεύθη ὁμοῦ καὶ τὴν γραμματικὴν, καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ θὰ ἠδύνατο νὰ ὀνομασθῇ διὰ νεωτέρας φράσεως μᾶλλον «Ἐγκυκλοπαιδεία τῆς γλωσσικῆς». Ἀλλὰ καὶ τὰ περὶ τῶν μερῶν τοῦ λόγου εἶναι ἐνταῦθα ἐκτεθειμένα, καὶ εἶναι ἀξιόσημίον, πόσον ἀκριβῶς συμφωνοῦσιν αἱ διαιρέσεις τῶν λέξεων ὑπὸ τοῦ Yaska πρὸς τὰ σπουδαιότατα μέρη τοῦ λόγου, ἅτινα διέσπειλαν οἱ Ἕλληνες καὶ ἡμεῖς μετ' ἐκείνων παραδεχόμεθα. Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότατον, τὸ κορυφαῖον ἔργον τῆς Ἰνδικῆς γλωσσικῆς καὶ ἅμα ἡ τελειοτάτη γραμματικὴ, ἣν γλῶσσά τις ἐν τῷ κόσμῳ μέχρι τοῦδε ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ, εἶναι ἡ γραμματικὴ τοῦ Pāṇini, ἀκμάσαντος περὶ τὸν τέταρτον π. Χ. αἰῶνα. Τὸ ἔργον αὐτοῦ διαιρεῖται εἰς ὀκτὼ βιβλία, περιλαμβάνοντα ὁμοῦ τέσσαρας χιλιάδας ἐκτάκτως συντόμους κανόνας. Ἄνευ τῶν νεωτέρων ὑπομνημάτων, τῶν συνεκτυπούμενων ἐν ταῖς ἡμετέραις ἐκδόσεσιν, οἱ κανόνες οὗτοι δὲν θὰ κατελάμβανον ἴσως πλείονας τῶν 150 σελίδων τυπούμενοι διὰ τῶν μεγάλων συνήθων γραμμάτων τοῦ ἀλφαβήτου τῶν Ἰνδῶν. Καὶ ὅμως τὸ βιβλιάριον τοῦτο περιλαμβάνει οὐ μόνον πᾶν ὅ,τι κεῖται συνήθως ἐν τοῖς Εὐρωπαϊκοῖς βιβλίοις τοῦ εἶδους τούτου, ἤτοι τὴν φωνητικὴν, ἥτις ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐμβριθεστάτων καὶ ὀρθοτάτων παρατηρήσεων τῶν Ἰνδῶν φωνητικῶν ἐκτίθεται πολλῶ ἐπιμελέστερον ἢ ἐν τοῖς ἡμετέραις γραμματικαῖς· τὴν κλίσιν τῶν ὀνομάτων καὶ ῥημάτων, ἐν ᾗ πάλιν ὑπάρχει διηλεκτικῆς ὁμοιότητος πρὸς τοὺς Ἕλληνας γραμματικούς, ὅπως ἤδη παρετηρήσαμεν τοῦ λόγου ὄντος περὶ τῶν μερῶν τοῦ λόγου καὶ ὅπως εἶναι εὐνόητον

ἐν δύο οὕτω στενῶς συγγενέσι γλώσσαις· τὰ περὶ τῶν ἐπιρρημάτων, συνδέσμων καὶ λοιπῶν μορίων· τὴν σύνταξιν, ἣν ὅμως ὁ Pāṇini δὲν ἐπραγματεύθη ἐν ἰδιαιτέρῳ κεφαλαίῳ τῆς γραμματικῆς αὐτοῦ, ἀλλ' ἐν τῷ τυπικῷ ἐν ἐκάστῳ τύπῳ ἢ ἐκάστῃ τάξει λέξεων. Ἀλλὰ πλὴν τῶν μερῶν τούτων τῆς γραμματικῆς ὁ Pāṇini παρέστησε, καὶ τοῦτο οὐχ ἥττον ἀκριβῶς, καὶ πάντα τὰ περὶ τῆς παραγωγῆς τῶν λέξεων, κατέγραψεν ἀκριβῶς καὶ τελείως σχεδὸν πάντα τὸν ἄπειρον ἀριθμὸν τῶν ἐπιθημάτων, ἃ ἡ Ἰνδικὴ γλῶσσα μεταχειρίζεται εἰς σχηματισμὸν τῶν λέξεων αὐτῆς, καὶ ἅτινα ὁ Pāṇini σκοπίμως διαιρεῖ εἰς πρωτεύοντα καὶ δευτερεύοντα, καὶ περὶ ἐκάστου παρετήρησε κατὰ πόσον τροποποιεῖ τὴν σημασίαν τῆς ῥίζης, μεθ' ἧς ἐμφανίζεται συνημμένον εἰς σχηματισμὸν τινος λέξεως, καὶ οὕτω λ.χ. ἄλλα μὲν ἐμφαίνουσι κατάστασιν, ἄλλα δὲ ἀφηρημένην σχέσιν. Πρὸς δὲ τούτοις ἐπραγματεύθη καὶ τὰ περὶ τῆς συνθέσεως τῶν λέξεων καὶ περὶ τῶν εἰδῶν τῶν συνθέτων πολὺ ἐμβριθέστερον ἢ οἰοσδῆποτε Εὐρωπαῖος Γραμματικὸς πρὸ τοῦ γνωσθῆ ἐν Εὐρώπῃ ἢ Ἰνδικῇ γραμματικῇ, ἥτις καὶ εἰς τοῦτο τὸ τμήμα τῆς γραμματικῆς ἐπήνεγκε πλήρη ἀνατροπὴν. Οὐδεμία δ' ἐξαίρεσις, ἔστω καὶ ἡ ἐλαχίστη, διέφυγε τὸ ὄξυ βλέμμα τοῦ θαυμασίου Ἰνδοῦ γλωσσολόγου καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ φαίνεται τοσοῦτ' ἀξιοθαυμαστότερον, ὅσῳ τις μᾶλλον λαμβάνει πρὸ ὀφθαλμῶν τῆς Ἰνδικῆς γλώσσης τὸν ἄπειρον πλοῦτον φθόγγων, λέξεων, τύπων, παραγωγικῶν συλλαβῶν, συνθέσεων, ἐξαιρέσεων κλπ. κλπ. Μιᾶς δὲ μόνης ἀναπληρώσεως ἐπιδεκτικὸν εἶναι τὸ γραμματικὸν σύστημα αὐτοῦ, ἥτοι τὰ ῥιζικά στοιχεῖα τῶν λέξεων, ἐφ' ὧν τὸ σύστημα αὐτοῦ ἐδράζεται, δὲν περιλαμβάνονται ἐν αὐτῇ τῇ γραμματικῇ, ἀλλ' ἐν ἰδιαιτέρῳ τῶν ῥιζῶν καταλόγῳ, ὧν τινες θὰ ὑπῆρχον πάντως πρὸ τοῦ Pāṇini, ἀλλ' οὗτος ἀνεπλήρωσε καὶ διώρθωσεν. Ἡ ἔννοια τῆς ῥίζης (Ἰνδ. dhātu = βάσις, θεμέλιον, ὑπόθημα) συγκαταλέγεται ταῖς παραλήφθεϊσαις παρὰ τῶν Ἰνδῶν ὑπὸ τῆς νεωτέρας γλωσσικῆς, τοῦλάχιστον ἐν τῇ ἐννοίᾳ ἐν ἣ ἡμεῖς ἀνωτέρω (ἐν τῷ ὀγδόῳ Ἀναγνώσματι) παρελάβομεν καὶ διεσαφήσαμεν τὴν λέξιν ταύτην,

διότι ἄλλως καὶ ὁ Οὐάρρων μεταχειρίζεται ἐπὶ τῆς γλώσσης τὴν λέξιν rādix καὶ οἱ Ἑλληνες Γραμματικοὶ τὸ θέμα ἢ τὸ ἄρχον ἢ τὴν ἀρχήν, ἀλλ' ἐνόουν ὑπὸ ταῦτα τὸ μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν καταλήξεων, τοῦ τέλους, ὅπως ἔλεγον, ὑπολειπόμενον μέρος τῆς λέξεως καὶ οὐδὲν πλεόν, ἥτοι οὐχὶ καὶ ὅτι ταῦτα ἦσαν τὰ πρῶτα ὑπάρξαντα στοιχεῖα τῆς γλώσσης, ἐξ ὧν διὰ συνθέσεως προῆλθεν ἡ τε κλίσις καὶ καθόλου πᾶς ὁ διάκοσμος καὶ πλοῦτος τῆς γλώσσης.

Ῥητέον δ' ὅμως ὅτι καὶ οἱ Ἴνδοι κατὰ τὸν καθορισμὸν τῶν ριζῶν αὐτῶν, ὧν περὶ τὰς 1700 παραδέχονται, καθόλου μὲν ἐπι-τυγχάνουσι τάληθοῦς, ἀλλ' ἔστιν ὅτε καὶ ὑπερβαλλόντως ἐκτεταμένην χρῆσιν ἔκαμον τῆς ἀρχῆς, ὅτι «πᾶν ὄνομα παράγεται ἐκ ρήματος».

Πρὸς τούτοις δ' εἶναι ἄξιον νὰ ἐξαρθῇ ἡ Λακωνικὴ βραχυλογία τῶν Ἰνδῶν Γραμματικῶν. Ἡ βραχυλογία αὕτη ἰδιάζει καθόλου εἶδει τινὶ τῆς Ἰνδικῆς φιλολογίας, γνωστῆς ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν τῆς Σουτραίας φιλολογίας, καὶ ὑπάρχει Ἰνδικὸν ἀπόφθεγμα, καθ' ὃ τις Sūtrakāra, τ'. ἔ. ποιητῆς κανόνος τινὸς (= sūtra) χαίρει μᾶλλον ἐπὶ τῇ φειδοῖ ἡμισείας συλλαβῆς ἢ ἐπὶ τῇ γεννήσει υἱοῦ. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου ἡ βραχυλογία αὕτη τοῦ γραμματικοῦ ὅφους παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς συνάπτεται στενῶς καὶ πρὸς τοὺς ἰδιάζοντας αὐτοῖς τεχνικοὺς ὅρους, οἵτινες ἀναμνησκουσι τοὺς μαθηματικοὺς τύπους. Οὕτω π. γ. παρὰ Pāṇini ἀπλοῦν ἰ σημαίνει καθόλου τὰς καταλήξεις τῶν ρημάτων, It τὰς καταλήξεις τῶν λεγομένων ἀρκτικῶν χρόνων, In τὰς τῶν παραγομένων, διὰ φωνήεντος δὲ παρεμβαλλομένου μεταξὺ τῶν γραμμάτων τούτων ἐκφράζονται οἱ χρόνοι καὶ αἱ ἐγκλίσεις, λ. γ. ὁ ἐνεστώς παρίσταται διὰ τοῦ lāt, ἡ δὲ προστακτικὴ διὰ τοῦ lōt, κλπ. Πόσαι δὲ γενεαὶ γραμματικῶν ὥφειλον νὰ μετᾴσχωσι τῆς διαμορφώσεως τῆς γραμματικῆς, πρὶν αὕτη ἐπεξεργασθῇ οὕτω θεμελιωδῶς, ὥστε νὰ δύνηται νὰ ὑπαχθῇ ὑπὸ τὸν προδήλως

βοηθητικὸν τῆς μνήμης τοῦτον τύπον τὸν ἐξυπηρετοῦντα τοὺς σκοποὺς τῆς διδασκαλίας !

Συγχεφαλαιοῦντες δ' ὅπως ἀνωτέρω προκειμένου περὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων, οὕτω καὶ περὶ τῶν Ἰνδῶν τὰ γραμματικά πορίσματα τὰ ἐπιτευχθέντα ὑπὸ τῶν Ἰνδῶν παρατηροῦμεν, ὅτι ταῦτα ἀναφέρονται μάλιστα πάντων εἰς τὴν ἐτυμολογίαν καὶ τὴν φωνητικὴν, ἐν αἷς ὄντως ὑπῆρξαν δημιουργικοί, ἔπειτα δ' εἰς τὸ τυπικόν, ἐν ᾧ δὲν ὑπελείφθησαν τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων, Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἡ ἐτυμολογία καὶ ἡ φωνητικὴ καὶ ἐν τῇ νεωτέρᾳ, τῇ καθ' ἡμᾶς γλωσσικῇ στηρίζονται κατ' οὐσίαν ἐπὶ τῶν πορισμάτων τῶν Ἰνδῶν, ὅτι δ' ὅμως πολλὰ τούτων ἡ νεωτέρα κριτικὴ ἐκαθάρισε καὶ ἡκρίβωσε, πρόδηλον. Διότι καὶ οἱ Ἰνδοὶ δι' ἐθνικὴν ματαιοφροσύνην περιώριζον τὸ βλέμμα αὐτῶν ἀπέναντι πολλῶν φαινομένων, καὶ τούτοις αἱ ξέναι γλῶσσαι ἦσαν γῇ ἄγνωστος, ἐπειδὴ καὶ οὗτοι κατεφρόνουν μέγιστον τοὺς ξένους λαοὺς χαρακτηρίζοντες αὐτοὺς ὡς mlēchās τ. ἔ. βαρβάρους.

Τῶν ἀμεσωτάτων δ' ὠφελειῶν τῆς εἰσαγωγῆς τῆς Ἰνδικῆς γλώσσης εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ τῆς καλλιεργίας αὐτῆς ὑπὸ τῶν Ἰνδῶν Γραμματικῶν ὑπῆρξεν ἡ γνῶσις τῶν γλωσσῶν τοῦ ἀρχαίου Ἰράν, τῆς ἀρχαίας Περσικῆς καὶ τῆς Ζενδικῆς, ἐπεθεωρήσαμεν δ' ἀνωτέρω τὰς ἐπὶ τῶν γλωσσῶν τούτων ἐργασίας τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης, ἐν αἷς ἀληθῶς κατήγαγεν ἓνα τῶν λαμπροτάτων θριάμβων αὐτῆς. Ἐν τῷ παρόντι δ' ἐμνήσθημεν τῶν Ἰρανικῶν γλωσσῶν καὶ τούτου ἕνεκα, ὅτι ἐν ταύταις ἐμφανίζεται τὸ ἐντελῶς ἄγονον τοῦ ἔθνους τῶν Περσῶν ἐν τῇ γλωσσικῇ ἐπιστήμῃ. Διότι οἱ Πέρσαι κατέλιπον ἄλλοις λαοῖς νὰ καλλιεργήσωσι γραμματικῶς τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν αὐτῶν, τοῦλάχιστον οὐδὲν γραμματικὸν ἔργον οἰονδήποτε εὐρέθη περὶ τῆς ἀρχαίας Περσικῆς καὶ περὶ τῆς Ζενδικῆς γλώσσης συντεταγμένον ὑπὸ γνησίου Πέρσου. Ἀλλ' ἡ ἀπραξία αὕτη τοῦ ἄλλως πολλαχῶς παραγωγικοῦ ἔθνους τῶν Περσῶν ἐρμηνεύεται ἔκ τινος ἐξωτερικοῦ γεγονότος, τ' ἔ. διὰ τὴν ἐπανειλημμένην εἰσβολὴν Σημιτικῶν φυλῶν εἰς τὸ Ἰράν οὐ μόνον

ἐσθῆσθη ἡ ἀρχαία ἐθνικὴ γλῶσσα, ἀλλὰ καὶ ἐπῆλθε πλήρες ῥῆγμα εἰς τὴν παράδοσιν. Ὅτε δὲ βραδύτερον ἐπὶ τῶν Σασσανιδῶν ἤρξαντο αὐτοὶς ν' ἀσχολῶνται τοῦλάχιστον περὶ τὴν Ζενδικήν, τὴν γλῶσσαν τοῦ Ζωροάστρου, εἶχον ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς γενέσεως τοῦ ἱεροῦ τούτου βιβλίου ὑπερβαλλόντως, διὸ καὶ μόνον κατὰ προσέγγισιν ἠδύναντο νὰ νοῶσιν αὐτό· ὁπλὸν ἄρα ὅτι ἔτι ὀλιγώτερον ἦσαν ἱκανοὶ νὰ ἐπιχειρήσωσι γραμματικαῖς ἐρευναις περὶ αὐτοῦ. Ὅτι δ' ὅμως οἱ Πέρσαι δὲν ἐστεροῦντο εὐφυΐας πρὸς τοιαύτας μελέτας, τεκμηριοῦσιν αἱ πολυάριθμοι καὶ ὀξυνοῦσται πραγματεῖαι ἐγγωρίων Γραμματικῶν περὶ τῆς νεωτέρας Περσικῆς. Ἄλλ' ἡ γλῶσσα αὕτη εἶναι σφόδρα ἀκατάλληλος εἰς γραμματικὰς σπουδὰς ἕνεκα τῆς παραδόξου αὐτῆς πενίας ὡς πρὸς τὸ τυπικόν, διὸ καὶ αἱ μνημονευθεῖσαι ἐργασίαι τῶν Περσῶν δὲν παρέχουσι γενικόν τι διαφέρον· ἀποδεικνύουσι δ' ὅμως ἡμῖν, ὅτι οὐδὲν εὐφυὲς ἔθνος, ὅσον ὀλίγον καὶ ἂν βοηθῶσιν αὐτῷ αἱ ἐξωτερικαὶ περιστάσεις, παρημέλησέ ποτε καθ' ὁλοκληρίαν ν' ἀσχοληθῇ περὶ τὴν γλωσσικὴν.

Πολὺ δὲ τῆς τῶν Περσῶν σπουδαιοτέρα κατὰ τε τὴν ἑκτασιν καὶ τὸ περιεχόμενον ὑπῆρξεν ἡ γραμματικὴ δρᾶσις δύο Σημιτικῶν φυλῶν, τῶν Ἀράβων καὶ Ἑβραίων, οἵτινες ὁμοίως τοῖς Ἰνδοῖς ἐλθόντες εἰς ἐξέτασιν τῆς γλώσσης αὐτῶν διὰ θρησκευτικὰς αἰτίας, διὰ τὴν μελέτην δηλονότι τῶν ἱερῶν βιβλίων αὐτῶν, ἀπέδειξαν τοσοῦτον ζῆλον καὶ κατέληξαν εἰς τοιαῦτα πορίσματα, ὥστε αἱ ἐργασίαι αὐτῶν ἠδυνήθησαν νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς ἄμεσοι βάσεις ταῖς ἐν Εὐρώπῃ συγγραφομέναις νῦν Ἀραβικαῖς καὶ Ἑβραϊκαῖς γραμματικαῖς. Ἄλλ' ἐν αὐταῖς ἐπικρατεῖ τοιαύτη σχέσις, ὥστε τὸ γραμματικὸν σύστημα τῶν Ἑβραίων, ὅπερ ὑπόκειται ὡς βάσις τοῖς πολλοῖς καὶ ἀπὸ πολλοῦ χρόνου ἀρξαμένοις ἔργοις τῶν Εὐρωπαίων περὶ τῆς Ἑβραϊκῆς, τῆς γλώσσης τῆς παλαιᾶς Διαθήκης, ἔχει κατὰ τὰ οὐσιώδη αὐτοῦ μέρη παραληφθῆ ἐκ τῆς Ἀραβικῆς. Ἡ δὲ κυρίως αὐτοτελὴς δρᾶσις τῶν Ἑβραίων ἐν τῇ γλωσσικῇ, ἡ ἀρξαμένη ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς διασπορᾶς αὐτῶν, περιορίζεται ἐν

ἔργοις σκοποῦσι τὴν ὀρθὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἀλώβητον διατήρησιν τοῦ κειμένου τῆς Γραφῆς. Δύναται δέ τις νὰ παραβάλῃ τὴν ἐν τῷ εἶδει αὐτῆς πολλοῦ λόγου ἀξίαν ὁρᾷσιν ταύτην τῶν Ἰουδαίων Μασσωρητῶν καὶ στιγμαικῶν πρὸς τὴν κατασκευὴν τοῦ Pāda-κειμένου τοῦ Rig-Vēda, τὴν ἀρχαιοτάτην γλωσσικὴν ἐνέργειαν τῶν Ἰνδῶν. Ἀλλ' οἱ ἀληθεῖς δημιουργοὶ τῆς Σημιτικῆς γραμματικῆς εἶναι οἱ Ἀραβες· διότι ἔνεκα τῆς μεγάλης ὁμοιότητος τῶν Σημιτικῶν γλωσσῶν ἠδύναντο αἱ ἀνακαλύψεις καὶ τὰ συστήματα αὐτῶν νὰ χρησιμεύσωσιν ἀμέσως εἰς παράστασιν τῶν λοιπῶν Σημιτικῶν γλωσσῶν, τῆς Ἑβραϊκῆς, Συριακῆς καὶ τῆς Αἰθιοπικῆς. Διὸ καὶ τὰ πολυάριθμα καὶ προσοχῆς ἄξια πονήματα, ἅτινα συνέγραψαν οἱ Ἑβραῖοι περίπου ἀπὸ τοῦ δεκάτου αἰῶνος καὶ ἐξῆς περὶ τῆς γλώσσης αὐτῶν, στηρίζονται ἀμέσως ἐπὶ τῶν ἔργων τῶν Ἀράβων. Ἐξοχος Ἑβραῖος Γραμματικός, ὁ Dunaseh ben Librat, λέγει διαρρήδην περὶ τοῦ ἔργου αὐτοῦ « Ἐξετάζω ἐν τούτῳ τὰς σχέσεις τῆς Ἀραβικῆς πρὸς τὴν Ἑβραϊκὴν, ἀπαριθμῶ πάσας τὰς γνησίας Ἀραβικὰς λέξεις τὰς ἀπαντώσας καὶ ἐν τῇ Ἑβραϊκῇ καὶ ἀποδεικνύω ὅτι ἡ Ἑβραϊκὴ εἶναι καθαρὰ Ἀραβικὴ. »

Καὶ παρὰ τοῖς Ἀραβσι δ' ἐμφανίζονται αἱ γραμματικαὶ μελέται στενῶς συνημμέναι μετὰ τῆς φροντίδος ὑπὲρ τῆς ἐρμηνείας τῶν ἱερῶν αὐτῶν βιβλίων, φροντίδος, ἥτις παρ' αὐτοῖς τοσοῦτω μείζων ὥφειλεν ἀναγκαίως νὰ εἶναι ὅσῃ αὐστηρότερον οὗτοι, ὅλως διαφόρως τῶν Χριστιανῶν, εἶχον ἀπαγορεύσει τὴν μετάφρασιν τοῦ Κορανίου εἰς τὰς διαφόρους γλώσσας τῶν ἐθνῶν, ἅτινα διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου ἐξηνάγκαζον εἰς τὴν παραδοχὴν τοῦ Ἰσλάμ. Θὰ ἦτο ἄρα ἀδύνατον ν' ἀποφύγῃσι τὰς παραμορφώσεις καὶ πλημμελεῖς ἐρμηνείας τοῦ κειμένου, ἂν μὴ μετὰ ζήλου ἐκαλλιέργουν τὴν γραμματικὴν καὶ τὸ λεξικὸν τῆς γλώσσης ταύτης. Καὶ ἀληθῶς δ' οἱ Ἀραβες, εἰ καὶ καθόλου ὁ πνευματικὸς αὐτῶν βίος τοσοῦτον λαμπρῶς καὶ πολυμερῶς ἤκμασεν, ἀλλ' ὅμως περὶ οὐδεμίαν ἄλλην μάθησιν ἡσυχολήθησαν μετὰ μείζονος ζήλου ὅσον περὶ τὴν γραμματικὴν. Μέτρον δὲ τούτου παρέχει ἀπλοῦς τις μαθηματικὸς ὑπο-

λογισμός· ἤδη κατὰ τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα ὁ πολυῖστωρ Ἀραψ Sujuti ὑπολογίζει τὸν ἀριθμὸν τῶν Γραμματικῶν τοῦ ἔθνους αὐτοῦ τῶν ἀχμασάντων μέχρι τῶν χρόνων ἐκείνων εἰς δύο χιλιάδας πεντακοσίους· πρὸς δὲ τούτοις ἔχομεν γνῶσιν μεγάλου ἀριθμοῦ γραμματικῶν σχολῶν, ἐν αἷς, ὡς φαίνεται, δὲν ἔλειπον καὶ αἱ ἀπὸ τῆς ἐξελίξεως τῆς γλωσσικῆς ἀναπόσπαστοι φιλονικίαι. Οὐδενὸς δ' ἐφείδοντο κόπου, ἵνα ἐκμάθωσι τὴν γνησίαν καὶ ἀνόθευτον γλῶσσαν τοῦ Κορανίου, καὶ οἱ σπουδαιότατοι Γραμματικοὶ διήνυσον συνήθως μακρὰ ἔτη ἐν τοῖς Βεδουίνοις τῶν ἐρήμων, ἵν' ἀκούσωσι τοὺς ὁμοίους φθόγγους καὶ τὰς αὐτὰς λέξεις, ἅς ποτε μετεχειρίζετο ὁ προφήτης. Καὶ δὲν δυνάμεθα μὲν ἐν τῷ παρόντι νὰ εἰσέλθωμεν ἐπὶ μᾶλλον εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἱστορίαν τῆς Ἀραβικῆς γλώσσης, ἐπειδὴ καθόλου μικροῦ λόγου ἀξία εἶναι ἡ σπουδαιότης αὐτῆς ὑπὲρ τῆς καθολικῆς γλωσσικῆς, ἐν ᾗ γενικῶς εἰπεῖν αἱ Σημιτικαὶ γλῶσσαι καὶ αἱ Σημιτικαὶ ἔρευναι ὑποδεεστέραν μόνον κατέχουσι θέσιν. Ἀλλ' ἐν παρόδῳ εἰρήσθω, ὅτι ἡ ἔννοια τῆς ρίζης ἤδη ἐνωρὶς ὑπὸ τῶν Ἀράβων Γραμματικῶν ὅπως καὶ ὑπὸ τῶν Ἰνδῶν ὀρθῶς ἀφηρέθη, καὶ ὅτι ἐπεχειρήθη ὁμοίως ἡ ἀνάλυσις πασῶν τῶν λέξεων τῆς γλώσσης αὐτῶν εἰς ρίζας, ὅπως μετέπειτα καὶ οἱ Ἑβραῖοι διεξήγαγον τὴν αὐτὴν ἐργασίαν ἐν τῇ Ἑβραϊκῇ γλώσσῃ.

Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος ἄρχεται μετὰ τῆς παρακμῆς καὶ καταπτώσεως τοῦ Ἀραβικοῦ πολιτισμοῦ καθόλου καὶ ἡ τῶν γραμματικῶν μελετῶν κατὰπτωσις, ἐξ ἧς οὐδέποτε τοῦ λοιποῦ ἀνέκυψαν. Μόνη δ' ἡ σπουδὴ ξένων γλωσσῶν θὰ ἡδύνατο νὰ προσαγάγῃ αὐτοῖς νέαν ζωὴν, ἀλλ' οἱ ὀρθσκομανεῖς Μουσουλμάνοι, ὅπως ἐλέγχει ἡ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσα ἀπαγόρευσις τῆς μεταφράσεως τοῦ Κορανίου εἰς ξένας γλώσσας, θὰ ἐπέιθοντο εἰς τοῦτο πολὺ ὀλιγώτερον τῶν Ἰνδῶν, τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων.

Ἐν τούτοις δ' ἐπικυροῦται αὖθις ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς γλωσσικῆς τὸ ἀξίωμα, πόσον ἐκάστη ἐπὶ μέρους πρόοδος ἀνθρωπίνης γνώσεως ἐξαρθᾷται ἐκ τῆς καθόλου πορείας τῆς ἐξελίξεως τοῦ πολιτισμοῦ. Ὅστις ἀγνοεῖ ξένας γλώσσας, λέγει ὁ Göthe, οὐδὲν τῆς ἰδίας αὐτοῦ

γλώσσης ἐπίσταται· ἐτι δ' ἥσσον δύνανται νὰ τύχωσιν ἀπαντήσεώς τινος τὰ μεγάλα ζητήματα τῆς φιλοσοφίας τῆς γλώσσης, καὶ ἐτι ὀλιγώτερον δύνανται νὰ διαγνωσθῇ ἀφηρημένως ἡ ἔννοια τῆς γλώσσης καὶ ἰδρυθῇ ἐπιστήμη αὐτῆς ἀξία τοῦ ὀνόματος τούτου, ἂν μὴ συμπεριληφθῇ εἰς ἐξέτασιν τὸ συγκεκριμένως καὶ ἀληθῶς ὑπάρχον πλῆθος τῶν γλωσσῶν. Ἐὰν ἄρα τὰ ἔθνη, περὶ τῶν γραμματικῶν ἐργασιῶν τῶν ὁποίων ἡσχολήθημεν μέχρι τοῦδε, ἐκαλλιέργησαν μὲν μετὰ πολλοῦ ζήλου καὶ ἐξαιρέτου ἀποτελέσματος τὰς ἰδίας αὐτῶν γλώσσας, παρημέλησαν δ' ὅμως τῆς ἐξετάσεως ξένων γλωσσῶν ἔνεκα ἐθνικῆς ματαιοφροσύνης καὶ περιορισμοῦ, δηλονότι κατ' ἀνάγκην ἐπεβάλλετο νὰ ὑπερνικηθῇ πρῶτον ἡ στενὴ καὶ περιωρισμένη αὐτῇ ἀντίληψις, ἵνα δυνηθῇ ἡ γλωσσικὴ ἐπιστήμη ν' ἀνέλθῃ εἰς ὑψηλοτέραν βαθμίδα ἀναπτύξεως.

Πόσον δ' ἀναγκαία εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γλωσσικῆς ἦτο ἡ πρόοδος αὕτη τῆς συνειδήσεως τοῦ πολιτισμοῦ, ἡ συνισταμένη ἐν τῇ φανερᾷ καὶ προθύμῳ ἀναγνωρίσει καὶ ἐκτιμῇ τῶν ἰδιοτήτων ξένων ἐθνῶν, ἐμάθομεν ἤδη ἐν ἀρχῇ· ὅτι δ' ἀληθῶς ἡ πρόοδος αὕτη ἐπετελέσθη, ὀφείλεται ἀναμφιβόλως τῇ διαδόσει τῶν Χριστιανικῶν ἀληθειῶν. Ὁ Χριστιανισμὸς δηλ. ἀνήγγειλε τὸ εὐαγγέλιον τῆς ἀγάπης πᾶσι τοῖς λαοῖς ἀνεξαιρέτως, καὶ ἀναγράφων ἐπὶ τῶν σημαίων αὐτοῦ τὰ αὐτὰ δικαιώματα χάριν πάντων τῶν ἐθνῶν προωδοποιεῖ καὶ προητοιμάζει τὰ αὐτὰ δικαιώματα ὑπὲρ πασῶν τῶν γλωσσῶν. Διὰ τοῦτο ἡδη ἐν αὐταῖς ταῖς πρώταις μ.Χ. ἑκατονταετηρίαι μετεφράσθη ἡ Βίβλος εἰς τὴν Κοπτικὴν, τὴν Συριακὴν, τὴν Ἀρμενικὴν, τὴν Γεωργικὴν, τὴν Αἰθιοπικὴν, καὶ — σημαντικώτατον γεγονός ὡς πρὸς τὴν νεωτάτην ἀνάπτυξιν τῆς γλωσσικῆς — εἰς τὴν Γοτθικὴν· οὕτω δ' ἐγένοντο αἱ γλώσσαι αὗται προσिताὶ τῇ Εὐρωπαϊκῇ ἐπιστήμῃ, εἰς ἣν ἡ χρονολογικὴ σειρὰ ἐπανάγει ἡμᾶς. Μικρὸν δὲ κατὰ μικρὸν ὁ ἀριθμὸς τῶν μεταφράσεων τῆς Γραφῆς τούτων, ὑπὲρ ἧς μεγάλως συνεβάλλετο ἐπ' ἐσχάτων ἡ Ἀγγλικὴ Βιβλικὴ Ἑταιρεία, ἡυξήθη ἀπείρως, καὶ εὐκόλως νοεῖ τις, ὅποση ὠφέλεια προσεγένετο τῇ γλωσσικῇ ἐπιστήμῃ ἐκ τῆς ὑπάρξεως τῶν ἔργων τούτων ἐν

γλώσσαις, αἵτινες οὐδεμίαν ἄλλην ἢ τοῦλάχιστον ὅλως πενιχρὰν ἢ δύσληπτον φιλολογίαν ἔχουσι νὰ ἐπιδείξωσιν.

Ἀλλὰ παρὰ ταῦτα πάντα ἄμεσον ἐπίδρασιν ἐπὶ τὰς γραμματικὰς ἐργασίας ἐν τῇ Δύσει δὲν ἐξεδήλωσεν ὁ Χριστιανισμός, καί-περ διαρρήξας τοὺς διεθνεῖς φραγμοὺς καὶ ἐπεκτείνας τὸν γλωσσικὸν ὁρίζοντα τῶν ἐν Εὐρώπῃ πεπολιτισμένων ἐθνῶν. Διότι ἡ ὑπεροχὴ τοῦ ἀρχαίου πνεύματος ὑπὲρ τὸ μεσαιωνικὸν ἦτο μεγίστη καὶ τὸ ἀξίωμα τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων ἦτο βαθύτατα ἐρριζωμένον, καὶ πρὸ πάντων τὰ διδάγματα τῶν ἀρχαίων Γραμματικῶν διετήρουν τὴν ἀρχαίαν δύναμιν ἐπὶ μακρὸν καὶ ὅλως ἀπεριόριστον, ὥστε δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐπέλθῃ τινὶ ν' ἀντιτάξῃ πρὸς ταῦτα τὰ κωλύματα ἐλευθερωτέραν ἀντίληψιν. Οὐδεὶς δὲ δύναται νὰ προσδοκᾷ ἐπαναστατικὰς ἀντιδράσεις κατὰ τῶν διαταγμάτων τοῦ Ἡρωδianoῦ καὶ Πρισκianoῦ ἐν χρόνοις, ἐν οἷς οἱ φιλόσοφοι κατὰ γράμμα ὤμνουν ἐπὶ τοῦ Ἀριστοτέλους. Καθόλου δ' ἡ μανία τοῦ Μέσου Αἰῶνος τοῦ ζητεῖν αὐθεντίας καὶ ἐμμένειν αὐταῖς χαρακτηρίζεται πράγματι ἀρκούντως σαφῶς καὶ ἐν τάσει τινὶ τῶν γραμματικῶν σπουδῶν, ἧς πᾶσα ἡ πρωτοτυπία, παραλειπομένων τινῶν λεπτεπιλέπτων διακρίσεων, στηρίζεται ἐν τούτῳ ὅτι κατήρτιζον περιλήψεις τῶν κανόνων χάριν ἀποστηθίσεως, εἰς οὓς εἶχον συμπιληθῇ καὶ συντακτὴ τὰ γραμματικὰ ἔργα κατὰ τὰς ἀρχὰς τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων, καὶ ὅτι τὰ εὐκόλα ταῦτα σχήματα μετεδίδαζον ἐπὶ ταύτην ἡ ἐκείνην τὴν γλῶσσαν ἐκ νέου. Ἐννοεῖται δ' οἴκοθεν ὅτι τοιαύτη δρᾶσις δὲν εἶναι ἀξία νὰ ὀνομάζῃται ἐπιστημονικὴ, καὶ τοῦτο πολὺ ἦττον ἢ ἡ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων, ὧν τὴν γραμματικὴν, ἐφ' ὅσον ἐδημιουργεῖτο, ἐξωογόνει φιλολογικὴ κίνησις. Οὕτως ἀπὸ τῆς ὀρθολογιστικῆς φάσεως κατέπεσεν αὖθις ἡ μάθησις αὕτη εἰς τὴν καθαρῶς ἐμπειρικὴν. Μόνον δ' ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως ἐπανερχονται πάλιν οἱ γραμματικοὶ εἰς θεωρητικὰς ἐρεῖνας· οὕτω λ. γ. ὁ σοφιστικώτατος Ἰσπανὸς Sanctius ἐν τῇ Minerva αὐτοῦ, ὁ Γάλλος J. C. Scaliger ἐν τῷ πονήματι αὐτοῦ De causis linguae Latinae, ὁ μικρολόγος Ὁλλανδὸς G. J. Vossius,

ἐντῷ ὀγκώδει αὐτοῦ ἔργῳ Aristarchus sive de arte Grammatica, ὁ ἐπιστήμονος δόξαν ἀντιποιοῦμενος Γερμανὸς Scioppius ἐν τῇ « φιλοσοφικῇ Γραμματικῇ » αὐτοῦ — ἔργοις ἐπαναλαβοῦσιν ἐν μέρει καὶ τὰς ἀρχαίας ἔριδας τῆς ἀρχαίας γραμματικῆς. Ἀλλὰ τὰ ἐπιχειρήματα δι' ὧν συζητοῦσι τὰ ζητήματα ταῦτα εἶναι καθόλου εἰπεῖν ὡς πρὸς τὰ οὐσιώδη αὐτὰ τὰ ἀρχαῖα, καὶ πᾶσα ἡ τάσις αὕτη, ἥτις διὰ τοῦ G. Hermann, τοῦ διασήμεου Γερμανοῦ φιλολόγου, ἐξικνεῖται μέχρις αὐτοῦ τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος, δὲν ὑπερέβη τὸν ὑποκειμενικὸν ὀρθολογισμόν, τὸν περιοριζόμενον ἐν τοῖς φαινομένοις τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς, ἐνίοτε δὲ καὶ τῆς Ἑβραϊκῆς γλώσσης.

Διότι ἡ Ἑβραϊκὴ, ὡς ἱερὰ γλῶσσα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης διαδραματίζει ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ μέσου αἰῶνος μετὰ τῶν δοκίμων γλωσσῶν μέγα πρόσωπον, καὶ ἴσως πρόληψις στηριζομένη ἐπ' αὐτῆς ἐγένετο ἡ κυρία αἰτία τοῦ ὅτι μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς Ἀμερικῆς, ὅτε οὕτως ηὐρύνθη καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἀρχαιότητα οὕτως ἐκτάκτως ἐπέδωκεν ἡ γλωσσομάθεια, ἀλλ' ὅμως δὲν ἀνεπτύχθη εὐθύς ἀληθῆς καὶ γνησίᾳ γλωσσικῇ ἐπιστήμῃ, καὶ ἔτι καὶ αὐτοὶ οἱ πεφωτισμένοι καὶ πρὸς ζωηρὸν πνευματικὸν βίον ἐξεγερθέντες χρόνοι τῆς Ἀναγεννήσεως δὲν προήγαγον τὴν γραμματικὴν πέραν τῶν ἀρχαίων ὁρίων.

Εἶχον δηλονότι οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἤδη ἐκφράσει τὴν γνώμην, ὅτι ἡ Ἑβραϊκὴ, ὅποια πρόκειται ἡμῖν ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ, ὑπῆρξεν ἡ πρώτη γλῶσσα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἐξ ἧς προήλθον πᾶσαι αἱ λοιπαί, αἱ λεγόμεναι βέβηλοι γλῶσσαι. Εἰ δὲ καὶ ἡ δοξασία αὕτη δὲν ἐπικυροῦται ὑπὸ τῆς Γραφῆς — τούναντίον μάλιστα ἀντικρυς ἀντιβαίνει πρὸς τὴν μαρτυρίαν αὐτῆς, ὅτι ἡ γλῶσσα τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὴν πυργωποιάν τῆς Βαβυλῶνος συνεχύθη, καὶ δὴ ὅτι καὶ ἡ Ἑβραϊκὴ, ὅπως καὶ πᾶσα ἄλλη γλῶσσα προέκυψεν ἐκ τῆς ἐν τῇ Βαβυλωνίᾳ συγχύσεως — ἀλλ' ὅμως τοῦτο ἐθεωρεῖτο κατὰ πάντας τοὺς ἀκολουθοῦντας αἰῶνας ὡς βέβαιον γεγονός. Ἐντεῦθεν διήκουσι διὰ παντὸς τοῦ μέσου αἰῶνος αἱ ἀποπειραι, ἵνα καταστήσωσιν αὐτὴν ἀφετηρίαν πάσης ἐτυμολογίας,

καὶ ἐν τῇ ὁδῷ ταύτῃ ἐπὶ τοσοῦτον προέβησαν, ἐπειδὴ ἄλλαι μέθοδοι δὲν ἤθελον νὰ ὁδηγήσωσιν εἰς τὸν σκοπόν, ὥστε μετέτρεπον τὰς Ἑβραϊκὰς λέξεις εἰς Ἑλληνικὰς καὶ Λατινικὰς δι' ἀναστροφῆς τ'. εἰ. ἀναγινώσκοντες τὰς ἀπὸ τῶν δεξιῶν πρὸς ἀριστερὰ ἀναγινωσκομένας λέξεις τῆς Ἑβραϊκῆς κατὰ τὸν ἡμέτερον τρόπον ἦτοι ἀπὸ τῶν ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ. Τοὺς σφοδροὺς δὲ καὶ ἀδιακόπους ἀγῶνας, οὓς ἐπὶ μακρὸν χρόνον κατέβαλλον πρὸς ταύτην καὶ ἄλλας ὁμοίας λύσεις ἀλύτου αὐτοῖς προβλήματος, παρέβαλον καταλλήλως πρὸς τὰς ὡσαύτως πολυαριθμούς ἀποπείρας, δι' ὧν πρὸ τοῦ Κοπερνίκου ἐζήτουν ν' ἀποδείξωσιν ὅτι ὁ ἥλιος περιστρέφεται περὶ τὴν γῆν. Ἄλλ' ἐν ἀμφοτέραις ταῖς περιπτώσεσι δὲν ὑπῆρξεν ὅλως ματαία ἢ καταναλωθεῖσα ὀξύνοια· ἐπειδὴ δηλονότι οὐδεμία τῶν ἐπιχειρηθεισῶν ἀποδείξεων ἤθελε νὰ ἐπαρκέσῃ, ἦλθον ἐπὶ τέλους εἰς τὴν ἐπίγνωσιν, ὅτι τὸ ζήτημα εἶχε τεθῇ πλημμελῶς καὶ οὕτως ἤναγκάσθησαν νὰ σχηματίσωσι νέαν θεωρίαν περὶ τοῦ συστήματος τοῦ κόσμου καὶ περὶ τῶν γλωσσῶν.

Ὅ,τι δ' ὁ Κοπερνίκος κατώρθωσεν ἐν τῇ ἀστρονομίᾳ ἀποβαλὼν τὸ γεωκεντρικὸν σύστημα, τοῦτο διέπραξεν ὁ Leibnitz ἐν τῇ γλωσσικῇ διαλύσει τὴν πρόληψιν περὶ τῆς «Ἑβραϊκῆς πρώτης γλώσσης». Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι τὰ θετικὰ ἔργα αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς ἰδρύσεως τῆς νέας γλωσσικῆς δὲν ἐξισοῦνται πρὸς τὰ τοῦ Κοπερνίκου, ἅτινα περίοδον ὅλην ἀποτελοῦσιν ἐν τῇ ἀστρονομίᾳ, ἀλλ' ὅμως πάντοτε εἶναι ἰκανῶς σπουδαῖα. Ὡς Γερμανὸς δ' ἠνέωξεν ὁ Leibnitz τὴν σειρὰν τῶν μεγαλοφυῶν Γερμανῶν ἐπιστημόνων, οἵτινες ἀρξάμενοι ἀπὸ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἀνέλαβον τὴν ἡγεμονίαν ἐν τῇ ἀναπτύξει τῆς γλωσσικῆς καὶ ταχέως ἀνύψωσαν αὐτὴν εἰς τὴν ἱστορικο-συγκριτικὴν καὶ φιλοσοφικὴν βαθμίδα καὶ εἰς τὸ νῦν ὕψος τῆς διαμορφώσεως καὶ ἀναπτύξεως αὐτῆς.

ΑΝΑΓΝΩΣΜΑ ΔΕΚΑΤΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Ἡ ἱστορία τῆς γλωσσικῆς ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἱστορικὴν ἀνάπτυξιν ἄλλων ἐπιστημονικῶν κύκλων. — Ὁ Leibnitz. — Ὁ Herder καὶ ἡ θεωρία περὶ τῆς θείας ἀρχῆς τῆς γλώσσης. — Ἡ ἀνακάλυψις τῆς Ἰνδικῆς γλώσσης καὶ ἡ ἀναγνώρισις τῆς Ἰαπετικῆς ὁμοεθνίας — Φρειδερίκος Schlegel — Franz Bopp. — Jacob Grimm. — Wilhelm von Humboldt. — Ἡ νῦν θέσις τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης.

Ἐν τῇ ἐπιθεωρήσει τῆς ἱστορίας τῆς γλωσσικῆς, ἣν ἀνελάβομεν ἐν τῷ προηγουμένῳ Ἀναγνώσματι, ἐδηλώθη ἡμῖν κατὰ πρῶτον γενικὴ τις ἀρχὴ τῆς προόδου, ὁμαλὴ τις καὶ κανονικὴ ἀκολουθία παρατηρουμένη ἐν ταῖς διαφόροις ἱστορικῶς παρακολουθούμεναις βαθμῖσι τῶν γλωσσικῶν σπουδῶν. Καθ' ὃν δηλ. τρόπον πᾶσα θεωρητικὴ ἐνέργεια οὕτω καὶ ἡ περὶ τὴν γλῶσσαν ἀσχολία στηρίζεται ἐπὶ πρακτικῆς αἰτίας, ἐξετάζει τις γλῶσσαν τινα ἐμπειρικῶς, ἵνα μάθῃ αὐτήν· ἀλλ' ὅμως πρὸς τὴν ἐμπειρικὴν ταύτην ἐξέτασιν συνηθέστατα προσγίνονται καὶ ἐπιστημονικαὶ τινες ἀφαιρέσεις, ἐνίοτε δὲ καὶ προηγούνται αὐτῇς — ἀφαιρέσεις ἀληθῶς, αἵτινες δὲν ἀνυψοῦνται ὑπεράνω αὐθαιρέτων θεωριῶν, καὶ ἄγουσιν εἰς σχηματισμὸν περιτέχνων γραμματικῶν συστημάτων, ἐν οἷς ὁ λογικευόμενος Γραμματικὸς περιβάλλει τὴν μητρικὴν αὐτοῦ γλῶσσαν διὰ πυκνοῦ δικτύου ἐπινοηθέντων ὑπ' αὐτοῦ κανόνων. Ἡ ὀρθολογιστικὴ δ' αὕτη τάσις, εἰ καὶ εἶναι κενὴ καὶ ἀνεπιστήμων, ἀλλ' ὅμως κατέχει ἐν τῇ ἱστορικῇ ἐξελίσσει τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης ἐκτάκτως μέγαν χῶρον, ἐπειδὴ αὕτη ἐπεκράτει μέχρι τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος ἐν τοῖς Γραμματικοῖς πάντων τῶν ἐθνῶν. Διὰ τοῦτο δὲ παρελίπομεν ἐν τῷ προηγουμένῳ Ἀναγνώσματι ἀναβαλόντες εἰς τὸ παρὸν τὴν ἐπιθεώρησιν τῆς γλωσσικῆς κατὰ τὰς δύο ἐν τοῖς νεωτάτοις χρόνοις ἐπιτευχθείσας φάσεις τῆς διαμορφώσεως αὐτῆς, τ'. ε. κατὰ τὴν ἱστορικο-συγκριτικὴν καὶ

τὴν φιλοσοφικὴν φάσιν, καὶ ἐτράπημεν εἰς ἀκριβέστερον χαρακτηρισμὸν τοῦ ἔργου, ὃ ἐπετέλεσαν τὰ ἐπὶ μέρους ἔθνη τοῦ ἀρχαίου καὶ νέου κόσμου ἕκαστον κατὰ τὰ ἰδιάζοντα αὐτῷ πνευματικὰ χαρίσματα, συμβαλόντα οὕτως εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς γλωσσικῆς ἀπὸ τῆς ὀρθολογιστικῆς βαθμίδος. Εἶδομεν δ' ὅτι παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν, οἵτινες ἔκλινον εἰς τὰς θεωρίας καὶ «σοφίαν ἐζήτουν», τὴν πρώτην ὥθησιν εἰς ἀκριβεστέρας ἐρεῦνας τῶν φαινομένων τῆς μητρικῆς αὐτῶν γλώσσης ἔδωκε φιλοσοφικὸν ζήτημα, καὶ ἂν μετέπειτα οἱ Ἀλεξανδρίνοι Γραμματικοὶ ἦλθον διὰ φιλολογικούς, τ'. ἔ. ἐμπειρικούς, πρακτικούς λόγους, ἐπὶ τὰς οὕτω γονίμως διεξαχθεῖσας γλωσσικὰς σπουδὰς αὐτῶν, πάλιν δ' ὅμως ὑπόκειται καὶ κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην περίοδον ἡ γλωσσικὴ τῶν Ἑλλήνων ἐπιστήμη καθολικῇ τινι ἀρχῇ, τ'. ἔ. περιστρέφεται περὶ τὸν ἀγῶνα τῶν Ἀναλογικῶν καὶ Ἀνωμαλικῶν. Καὶ εἰς τοὺς Ῥωμαίους δὲ μετεδόθη ὁ ἀγὼν οὗτος, ἀλλὰ παρ' αὐτοῖς χαρακτηριστικὸν τοῦ ὅλως πρακτικοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν, κατίσχυσεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἡ πρακτικὴ ἐξάσκησις καὶ χρῆσις, διὸ καὶ ἡ Ἑλληνικὴ γραμματικὴ μεταβάλλεται παρ' αὐτοῖς εἰς γραμματικὴν τῶν σχολείων καὶ ἡ Λατινικὴ γραμματικὴ εἰς φύλακα καὶ σῶτειραν τῆς δοκίμου γλώσσης, εἶδομεν δὲ πόσον σπουδαίαν θέσιν κατέλαβεν οὕτως ἡ γραμματικὴ ἐν τῷ πνευματικῷ βίῳ τῶν Ῥωμαίων, ἀλλὰ καὶ πόσον ἄγονος παρέμεινε θεωρητικῶς. Ἡ δὲ γλωσσικὴ τῶν Ἰνδῶν, ἐφ' ἣν ἀμέσως ἔπειτα ἐτράπημεν, παρέχει σημεῖά τινα ἐπαφῆς καὶ ὁμοιότητος πρὸς τὴν γραμματικὴν ὁρᾷσιν τῶν Ἑλλήνων, ταῦτα δὲ καὶ ὡς πρὸς τὰς ἀφορμὰς καὶ ὡς πρὸς τοὺς σκοπούς· ἀλλ' ὅμως παρὰ πάντα ταῦτα παρατηρεῖται οὐσιώδης διαφορὰ τῆς ἀντιλήψεως, ἐν ᾗ εἶδομεν σαφῶς ἐκπεφρασμένας τὰς ἄλλοθεν ἡμῖν γνωστὰς ιδιότητας τοῦ πνεύματος τῶν Ἰνδῶν. Πρὸ πάντων δ' εἶναι ἀξιοσημείωτος ἡ μεγάλη διαφορὰ κατὰ τὴν ἔρευναν τοῦ ὕλικου μέρους τῆς γλώσσης, καθ' ὅσον οἱ Ἰνδοὶ μάλιστα ἐπεμελήθησαν καὶ μετ' ἐξόχων ἀποτελεσμάτων ἐκαλλιέργη-

σαν τὴν ἐτυμολογίαν καὶ φωνητικὴν, ὥς οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἀτελῶς μόνον ἐξήτασαν.

Μετὰ δὲ ταῦτα ἐπιθεωρήσαντες συντόμως τὴν γραμματικὴν τῶν Περσῶν καὶ ὀλίγων ἐκτενέστερον τὴν γλωσσικὴν τῶν Ἑβραίων καὶ Ἀράβων ἐζητήσαμεν νὰ ἐξεύρωμεν τὰς αἰτίας, δι' ἃς οὐδεὶς τῶν ἀρχαίων λαῶν ἠδυνήθη ν' ἀνυψωθῇ ὑπεράνω κατὰ τὸ ἥμισυ ἐμπειρικῆς καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ ὀρθολογιστικῆς ἐξετάσεως τῆς γραμματικῆς, καὶ εἶδομεν, ὅτι πρὸ πάντων ἡ διάδοσις τῶν Χριστιανικῶν ἰδεῶν, καταβαλοῦσα τὴν ἐθνικὴν ματαιότητα τῆς ἀρχαιότητος ἤγαγεν ἡ τοῦλάχιστον παρεσκευάσεν εἰς ἐλευθέραν προλήψεων ἀντίληψιν καὶ κατανόησιν ξένων ἐθνῶν, οὕτω δὲ καὶ εἰς τὴν συγκριτικὴν μελέτην ξένων γλωσσῶν. Διότι ὁ Μέσος Αἰὼν προσκεκολλημένος τοῦτο μὲν ταῖς ἀρχαίαις τῶν σχολείων παραδόσεσι, τοῦτο δὲ ἄλλη νεώτερον ἀναφανείσῃ προλήψει — ἤτοι ὅτι ἡ Ἑβραϊκὴ ἦν ἡ πρώτη γλῶσσα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους — δὲν ἠδυνήθη, ὥπως οὐδ' αὐτὸς ἔτι ὁ δραστήριος τῆς Ἀναγεννήσεως, νὰ ὑπερβῇ τὴν βαθμίδα τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Ῥωμαϊκῆς γραμματικῆς· πρῶτος δ' ὁ Γερμανὸς φιλόσοφος τοῦ δεκάτου ὀγδοῦ αἰῶνος, Leibnitz ηὐτύχησεν ἀρνητικῶς μὲν διαλύσας τὴν μνημονευθεῖσαν πρόληψιν, θετικῶς δὲ διὰ τῶν πολυμερῶν ὠθήσεων, ὥς ἔδωκε πρὸς ἱστορικὰς, φιλοσοφικὰς καὶ συγκριτικὰς τῆς γλώσσης μελέτας, νὰ παρασκευάσῃ τὴν ἀνύψωσιν τῆς γλωσσικῆς ἐπὶ τὰς δύο ὑφίστας βαθμίδας τῆς ἐξετάσεως αὐτῆς καὶ ἅμα νὰ μεταβιβάσῃ αὐτὴν πρὸς τὸ ἔθνος ἐκεῖνο, ὅπερ ἐπέπρωτο νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν πρόοδον ταύτην.

Ἄλλ' ὅμως προτοῦ εἰσέλθωμεν ἐγγύτερον εἰς τὰς ἐργασίας, δι' ὧν ὁ Leibnitz ἀνήγειρεν ἑαυτῷ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς γλωσσικῆς οὕτως ἀθάνατον μνημεῖον, ὅποιον καὶ ἐν τῇ ἀναπτύξει τῶν διαφορωτάτων ἄλλων ἐπιστημονικῶν κύκλων, ἀναγκαῖον ἔσται νὰ ἐξετάσωμεν καὶ αἰτιολογήσωμεν ἀκριβέστερον τὴν καθολικὴν ἐκδοχὴν καὶ διαίρεσιν αὐτῆς, ἐξ ἧς ὠρμήθημεν μὲν ἐν τοῖς μέχρι τοῦδε, σκοποῦμεν δὲ νὰ διατηρήσωμεν καὶ

κατὰ τὴν ἔκθεσιν τοῦ δευτέρου τμήματος αὐτῆς, καταδεικνύοντες τὴν σχέσιν αὐτῆς πρὸς ἄλλην οὐσιωδῶς διάφορον γνώμην περὶ τῆς πορείας τῆς ἐξελίξεως τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης. Ἐν τοῖς πολλάκις δηλ. ὑφ' ἡμῶν μνημονευθεῖσιν Ἀναγνώσμασιν αὐτοῦ «Περὶ τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης» ἐζήτησε ὁ Max Müller νὰ κατατάξῃ τὰ κύρια διδάγματα ταύτης οὕτως, ὥστε ἡ ἔκθεσις αὐτοῦ νὰ ἐμφανίζῃ τὴν αὐτὴν πορείαν, ἣν κατὰ τὴν γνώμην αὐτοῦ ἔβη ἡ ἱστορικὴ ἐξέλιξις τῆς γλωσσικῆς. Κατ' αὐτὸν δηλ. ἀνάγκη νὰ διακριθῶσιν, ὅπως καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν «ἄλλων» φυσικῶν ἐπιστημῶν, τρεῖς βαθμίδαι, ἡ ἐμπειρικὴ, ἡ ταξινομοῦσα καὶ ἡ θεωρητικὴ. Ἡ ἐμπειρικὴ βαθμὶς τοῦ Max Müller περιλαμβάνει ἐκείνας περίπου τὰς τάσεις τῶν γλωσσικῶν σπουδῶν, ἃς ἡμεῖς ἀνωτέρω διεστείλαμεν εἰς τὰ δύο κύρια ἤδη τῆς ἐμπειρικῆς καὶ ὀρθολογιστικῆς γραμματικῆς· παραβάλλει δὲ πρὸς ταύτην ἐκ τῆς βοτανικῆς, ἥς μετὰ περισσῆς προθυμίας ποιεῖται καθόλου χρῆσιν εἰς διαφώτισιν τῆς γνώμης αὐτοῦ, τὴν δρᾶσιν ἐρευνητοῦ, ὅστις διέρχεται ξένας χώρας, συλλέγει μεγάλας ποσότητας φυτῶν καὶ ἐπίσταται τὰ ὀνόματα, τὰς ιδιότητας, τὰς φαρμακευτικὰς χρήσεις αὐτῶν — ἀλλὰ παρὰ πάντα ταῦτα δὲν εἶναι εἰσέτι βοτανικός, ἀλλ' ἀπλῶς φυτογνώστης, συλλογεύς, ἀπλῶς εἰπεῖν εἶναι καὶ μένει ἐρασίτεχνος. «Ἡ ἀληθὴς τῶν φυτῶν ἐπιστήμη ἄρχεται, ὅπως καὶ πᾶσα ἄλλη, ἀπὸ τοῦ ἔργου τῆς ταξινομήσεως. Παυόμεθα μελετῶντες ἕκαστον ἄνθος χάριν αὐτοῦ τούτου, παρατηροῦντες δὲ τὰς κοινὰς πολλοῖς ἄνθεσιν ιδιότητας ἰδρύομεν φυσικὰς τάξεις, καὶ ἐπὶ τῆς παρατηρήσεως ἔτι γενικωτέρων ὁμοιοτήτων ἢ διαφορῶν τάξεων ἀπὸ ἄλλων τάξεων, ὀρίζομεν ὁμοταξίας, καὶ ὅταν οὕτως ἐπιθεωρηθῇ τὸ ὅλον βασιλεῖον τῶν φυτῶν, καὶ ἐκτεθῇ ἀπλοῦν σύστημα ὀνομάτων ἀνά τὸν εὐρὺν κῆπον τῆς φύσεως, τότε ὁμιλοῦμεν περὶ τῆς ἐπιστήμης τῶν φυτῶν, περὶ τῆς βοτανικῆς (ἔνθα ἀνωτ. σελ. 18)».

«Ὅλως δὲ τὸ αὐτὸ ἔργον, οἷον εἶναι ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς βοτανικῆς ἢ κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ὑπὸ τοῦ Σουηδοῦ Λινναίου θεμελιω-

θεῖσα συστηματικὴ κατὰταξις τῶν φυτῶν, ἐπιτελεῖ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς γλωσσικῆς ἢ γενεαλογικῇ ταξινόμησις τῶν γλωσσῶν ἢ κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον ἀναφανεῖσα. Καὶ τέλος ἡ θεωρητικὴ βαθμὶς ἐν τῇ γλωσσικῇ ἐπιστήμῃ ὑπόθεσιν ἔχει τὸ ζήτημα περὶ τῆς πρώτης ἀρχῆς καὶ γενέσεως τῆς γλώσσης». Τὴν ὁμοιότητα πρὸς τὴν βοτανικὴν δὲν ἐπεξέτεινε περαιτέρω ἐν τούτῳ ὁ Max Müller, ἀλλ' ἀπλῶς εὐκαιρίας δοθείσης ὑπεμφαίνει, ὅτι οὐδεὶς δύναται νὰ κατανόησιν ἀληθῶς ἔργον, οἷόν ἐστι λ. χ. τὸ τοῦ καθηγητοῦ Schleiden «Βίος τῶν φυτῶν», ἂν μὴ πρότερον ἔχη σπουδάσει τὴν πρακτικὴν γραμματικὴν, τρόπον τινά, τῶν φυτῶν καὶ ἂν μὴ ἔμαθε πρὸς τοῦτοις νὰ παραβάλλῃ, κατατάσῃ καὶ ταξινομήῃ (σελ. 19).

Ἄλλ' ἀπέναντι τῆς ἀποπείρας ταύτης τοῦ διατυπῶσαι τὴν ἱστορίαν τῆς γλωσσικῆς ὡς φυσικῆς ἐπιστήμης, δυνάμεθα νὰ ἐπαναλάβωμεν ἀπλῶς τὴν κρίσιν, ἣν ἐξηνέγκομεν ἀνωτέρω ἐν τῷ δευτέρῳ Ἀναγνώσματι, περὶ τῆς ὁμοίας ἐκδοχῆς, ἣν περὶ τῆς φύσεως τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης ὑπεστήριξεν ὁ αὐτὸς λόγιος· ὁ χαρακτηρισμὸς δηλ. τῆς γλωσσικῆς ὡς φυσικῆς ἐπιστήμης ἔχει τι τὸ εὐλογοφανές καὶ μάλιστα τὸ ἐπαγωγόν, ἐφ' ὅσον πρόκειται ἀπλῶς καὶ μόνον περὶ ὁμοιότητος, περὶ παραβολῆς, δι' ἧς τίθεται εἰς τινα σχέσιν πρὸς ἐπιστήμην μεθ' ἧς ἐκ πρώτης ὄψεως οὐδὲν οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον ἔχει κοινὸν οὔτε ὡς πρὸς τὴν ὕλην οὔτε ὡς πρὸς τὴν μέθοδον αὐτῆς. Ἄλλ' ἡ εἰκονικὴ αὕτη ἔκφρασις ἄγει ἀναγκαίως εἰς τὰς μεγίστας πλάνας, εὐθὺς ὡς τις λησμονήσῃ, ὅτι ἐν τῇ ἐπιστήμῃ αἱ εἰκόνες οὐδὲν ἀπολύτως ἀποδεικνύουσιν, εὐθὺς ὡς τις ζητήσῃ νὰ συναγάγῃ ἐξ αὐτῶν περαιτέρω συμπεράσματα. Ὅμοίως δ' ἔχει καὶ ἡ ἀναλογία καὶ ὁμοιότης τοῦ Max Müller (τοῦτο δυνάμεθα νὰ ὁμολογήσωμεν ἀνεκδοιάστως) μεταξὺ τῆς ἱστορίας τῆς γλωσσικῆς καὶ τῆς βοτανικῆς πολὺ τὸ εὐλογοφανές, ἀλλ' ὅμως πάντοτε εἶναι κατὰχρησις ἀναλογίας, ἀψόγου καθ' ἑαυτήν, ἢ ἀξιώσεις ὅτι διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῇ γλωσσικῇ ἀναγκαίως συνέβη ἡ δῆθεν κανονικὴ ἀκολουθία ἐκείνη τῶν τριῶν βαθμίδων. Μάλιστα ἐν τῇ

παρουσῇ περιπτώσει δυνάμεθα νὰ χωρήσωμεν καὶ εἰς ἄλλην ἔτι μείζονα ἢ πρότερον ὁμολογίαν καὶ νὰ παραχωρήσωμεν πρὸς στιγμὴν ὅτι ὄντως ἀπεδείχθη ἡ πρότασις, καθ' ἣν ἡ γλωσσικὴ εἶναι φυσικὴ ἐπιστήμη — ἀλλ' ὅμως πάλιν οὐδαμῶς θὰ ἐπεβάλλετο ἡμῖν κατ' ἀνάγκην ν' ἀναγνώρισωμεν τὴν ὀρθότητα τῆς τριπλῆς ἐκείνης βαθμίδος. Διότι ἂν ἀληθῶς τοιαύτη ἦτο ἡ φυσικὴ ἀκολουθία τῆς ἀναπτύξεως, ἦν φυσικὴ τις ἐπιστήμη κατὰ τὴν ἱστορικὴν αὐτῆς σταδιοδρομίαν ὀφείλει νὰ διανύσῃ, τότε ὤφειλε νὰ ἐφαρμόζηται ἐπὶ πάσας ὁμοίως τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας. Ἄλλ' ὅμως ἀντὶ ταύτης παρατηρεῖται μὲν ἐμπειρικὴ καὶ θεωρητικὴ τις μέθοδος ἐν τῇ ἱστορίᾳ πάσης φυσικῆς ἐπιστήμης, καθ' ἣ καὶ πάσης ἐπιστημονικῆς μαθήσεως — λίαν εὐνόητον, ἐπειδὴ ἀμφότεραι αἱ μέθοδοι αὗται, συνήθως ἢ συνθετικὴ καὶ ἀναλυτικὴ λεγόμεναι, ἀποτελοῦσι τοὺς δύο πόλους τῆς ἐπιστημονικῆς διαγνώσεως — ἀλλὰ τῆς δευτέρας βαθμίδος, τῆς ταξινομήσεως, μόλις δύνανται νὰ εὐρεθῶσι τὰ ἴχνη ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς φυσικῆς, τῆς μηχανικῆς, τῶν μαθηματικῶν, τ'. ἔ. ἀκριβῶς τῶν ἀρχαιοτάτων καὶ μάλιστα ἀνεπτυγμένων φυσικῶν ἐπιστημῶν. Οὐδέποτε δὲ ἡ ταξινόμησις διεδραμάτισεν ἐν ταῖς ἐπιστήμας ταύταις πρόσωπον, ὅποιον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Βοτανικῆς ἀληθῶς κατέχει ἡ ταξινόμησις τῶν φυτῶν ὑπὸ τοῦ Λινναίου. Ἐν μόνῃ δὲ τῇ ὀρυκτολογίᾳ καὶ τῇ ζωολογίᾳ ἔχει ἔτι ἡ ταξινομήσις ἀνάλογόν τινα σπουδαιότητα, ἥτις οὕτως ὀφείλει νὰ περιορισθῇ ἀπλῶς ἐν τῷ συμπλέγματι τῶν λεγομένων περιγραφικῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Οὐδ' ἐν αὐτῇ δὲ τῇ γεωλογίᾳ, ἥς τὴν μέθοδον ἄλλως εὗρομεν ὁμοίαν πῶς πρὸς τὴν τῆς σημερινῆς γλωσσικῆς, ἐμφανίζεται ἡ ταξινόμησις αὕτη κατὰ τρόπον ἀληθῶς χαρακτηριστικόν. Δῆλον ἄρα ὅτι ἡ διαίρεσις τοῦ Max Müller οὐδεμίαν ἔχει πειθανάγκην, καὶ ἂν ἔτι παραχωρήσωμεν τὴν προϋπόθεσιν, ὅτι ἡ γλωσσικὴ εἶναι φυσικὴ ἐπιστήμη καὶ ὅτι κατ' ἀκολουθίαν τούτου ὤφειλε ν' ἀναπτυχθῇ καθ' ὃν τρόπον αἱ ἀδελφαὶ μαθήσεις.

Ἄλλ' ὅμως ἡ προϋπόθεσις αὕτη εἶναι, καθ' ἣ ἀρκούντως ἀπεδείξαμεν (ιδεὲ τὸ δεύτερον Ἀνάγνωσμα) παντελῶς πλημμελῆς, εἰ-

δομεν δηλ. ὅτι αὕτη δὲν δύναται νὰ ὑποστηριχθῇ διὰ γεγονότων, ἀλλ' ἀπλῶς διὰ τινων ἀναλογιῶν οὔτε ἀποδεικτικῶν ὡς ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως αὐτῶν οὔτε καθολικῶν, καὶ ὅτι ἐγένετο ἀπλῶς καὶ μόνον ἕνεκα ὅλως ἐξωτερικῆς αἰτίας, ἵνα δηλ. τὴν εὐνοίαν, ἣν ὁ συρμός ἀπονέμει ταῖς φυσικαῖς ἐπιστήμαις, ἐφελκύσῃ καὶ ὑπὲρ τῆς γλωσσικῆς. Ἀλλ' ἡ γλωσσικὴ, τῶν κατ' ἐξοχὴν ιστορικῶν ἢ τῶν τοῦ πνεύματος ἐπιστημῶν, ἔχουσα πλήρη συνειδήσιν τῆς ἰδίας αὐτῆς ἀξίας, οὐδαμῶς χρῆζει τοιούτων ψιμυθίων, ἵνα συσταθῇ. Ὅμοίως δ' εἶναι ἡ ιστορικὴ ἐξέλιξις αὐτῆς ἀρχοῦντως ποιίλη καὶ θελκτικὴ, ὥστε δύναται κάλλιστα ν' ἀμιλλᾶται περὶ αὐτοτελοῦς διαφέροντος πρὸς τὴν ἱστορίαν τῶν πλείστων φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἐνίων δὲ καὶ νὰ ὑπερβῇ. Ἄν δὲ προέκειτο ν' ἀνευρεθῶσι καὶ ἐκτεθῶσι τὰ νήματα, τὰ συνάπτοντα αὐτὴν πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν ἄλλων ἐπιστημῶν, διὰ τί νὰ μὴ ὀνομάσωμεν τὰς πολὺ βαθυτέρας, ποικιλωτέρας, ἀρχαιοτέρας σχέσεις, ἃς ἡ γλωσσικὴ ἔχει πρὸς δύο ἄλλας οὕτω σεβαστάς ἐπιστήμας, ὅποια ἡ φιλολογία καὶ ἡ ἱστορία; Ἀλλὰ καὶ μέχρις αὐτῆς τῆς ἐπιστήμης τῶν ἐπιστημῶν, μέχρι τῆς φιλοσοφίας, δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν ἀκόπως τῇ γενεαλογίᾳ αὐτῆς, καὶ θὰ ἡδύνατό τις μάλιστα ἄνευ τινὸς βιαίας ὑποθέσεως νὰ ἐκλάβῃ καὶ παραστήσῃ σύμπασαν τὴν ἱστορίαν τῆς γραμματικῆς ἀπὸ τῶν πρώτων αὐτῆς ἀρχῶν μέχρι τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος (ἐξαιρουμένης δ' ὅμως ἀληθῶς τῆς Ἀσιατικῆς γλωσσικῆς) ὡς προσθήκην εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας. Διότι ἀπὸ τῆς ἀμφισβητήσεως τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν λέξεων μέχρι τῆς ὑπὸ τοῦ G. Hermann γενομένης διαιρέσεως τῶν μερῶν τοῦ λόγου κατὰ τὰς λογικὰς τοῦ Kant κατηγορίας καὶ μέχρι τῆς ἀποπείρας τοῦ K. F. Bekker νὰ εἰσαγάγῃ τὴν τοῦ Schelling ἔννοιαν τοῦ ὀργανισμοῦ εἰς τὴν γραμματικὴν, πάντοτε ἡ γλωσσικὴ ἐπιστήμη εὐρίσκετο ἐν στενοτάτῃ συναφείᾳ πρὸς τὰς φιλοσοφικὰς καθόλου ἰδέας ἐκάστου αἰῶνος.

Ἀλλ' ἂν ἡ γλωσσικὴ εἶναι αὐτοτελής καὶ ἀνεξάρτητος ἐπιστήμη, ἂν αὕτη σήμερον μὴ μόνον ἴσταται ἰσότημος παρ' ἄλλους

κλάδους ἀνθρωπίνων γνώσεων, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὴν ἡλικίαν καὶ τὴν ποικίλην ἐν τῇ ἱστορίᾳ σταδιοδρομίαν δύναται νὰ ὑποστῇ ἀδεῶς τὴν σύγκρισιν πρὸς πάντ' ἄλλον τῶν κλάδων τούτων, τότε ἀνάγκη, ἵνα λάβωμεν ὀρθὴν καὶ πλήρη εἰκόνα πάσης ταύτης τῆς ἱστορικῆς ἀναπτύξεως, νὰ προσέχωμεν οὐχὶ τοσοῦτον εἰς ἀναλογίας καὶ σχέσεις αὐτῆς πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν ἄλλων ἐπιστημῶν, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τῶν ἰδιαιτέρων γνωρισμάτων καὶ χαρακτηριστικῶν σημείων, δι' ὧν διαστέλλεται τῶν λοιπῶν. Διὰ ταῦτα δὲ δὲν θὰ ζητήσωμεν ν' ἀνεύρωμεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης τὰς τρεῖς ἐκείνας βαθμίδας, ἃς διήνυσεν ἡ ἐξέλιξις ἐνίων φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἀλλ' ἐμμένοντες τῇ ἀνωτέρῳ ἐκτεθείσῃ τετραπλῇ διαιρέσει θ' ἀναγνωρίζωμεν μὲν τὴν ἀναλογίαν τὴν μεταξὺ τῆς ἐμπειρίας καὶ θεωρίας, ὅποια ἐμφανίζεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς βοτανικῆς καὶ ἐν τῇ τῆς γλωσσικῆς, ἀλλὰ δὲν θὰ παρίδωμεν δι' αὐτὸ τὴν ἔκτακτον διάδοσιν, ἣν ἐν τῇ γλωσσικῇ ἔσχεν ἡ ὀρθολογιστικὴ τάσις, οὐδὲ θὰ παραλίπωμεν διὰ τὰς ὁμοιότητας τῆς βοτανικῆς καὶ γλωσσικῆς ταξινομήσεως τὴν μεγάλην καὶ βαθεῶς ἐρριζωμένην διαφορὰν αὐτῶν. Οὕτω λ. χ. κατὰ τὴν βοτανικὴν ταξινόμησιν βάσις πασῶν τῶν διαιρέσεων εἶναι ἡ σύγκρισις τοῦναντίον δ' ἡ γενεαλογικὴ ταξινόμησις τῶν γλωσσῶν πάντοτε ὁρμᾷται ἐκ τῆς ἱστορίας αὐτῶν, αὕτη εἶναι τὸ πρωτεῦον, παρ' ὃ ἡ σύγκρισις εἶναι ἀπλῶς εὗρυνσις τοῦ ὀρίζοντος, ἐπέκτασις τῆς ἱστορικῆς ἐξετάσεως ἐπὶ μείζονα ἀριθμὸν γλωσσῶν. Καὶ ἂν δ' ἔτι τις ᾔθελε ν' ἀναλύσῃ τὴν ἡμετέραν ἱστορικο-συγκριτικὴν βαθμίδα εἰς τὰ δύο μέρη αὐτῆς καὶ νὰ παραβάλῃ τὴν σύγκρισιν ὡς ἰδιαιτέραν μέθοδον πρὸς τὰ σχήματα τοῦ βοτανικοῦ, καὶ τότε πάλιν ἡ ὁμοιότης περιορίζεται ἐν τῷ παντελῶς ἐπουσιώδει τούτῳ, ὅτι ἐν ἀμφοτέραις ταῖς ἐπιστήμας ταύταις μέγα δύναται ἡ συλλογὴ σφόδρα ἐκτενοῦς καὶ περιεκτικοῦ ὕλικου διεσπαρμένου ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ ὅτι μόνον, ἀφοῦ καθαρισθῇ, καταταχθῇ καὶ ταξινομηθῇ ὁ ἅπειρος θησαυρός, εἶναι δυνατόν νὰ γένηται αὐτοῦ ἐπωφελὲς χρῆσις εἰς τοὺς σκοποὺς τῆς ἐρεῦνης.

Ἐὰν ἄρα ἤδη ἐξ αὐτῶν τῶν μεγάλων τμημάτων, εἰς ἃ ἄνευ τινὸς βίας διηρέσαμεν τὴν ἱστορίαν τῆς γλωσσικῆς, ἐμφανίζεται ἡμῖν ἀρκούντως σαφῆς ἡ ἰδιαιτέρως χαρακτηριστικὴ ἰδιότης αὐτῆς, ἡ ἐντύπωσις τῆς ἰδιορρυθμίας ταύτης καθίσταται κατὰ πολὺ ἰσχυροτέρα, ἂν τις ἐξετάσῃ τὰ ἐπὶ μέρους χαρακτηριστικὰ τῆς ἐξελέως αὐτῆς κατὰ τοὺς διαφόρους τόπους καὶ χρόνους. Ἐν τῇ βιογραφίᾳ δηλ. σχεδὸν πασῶν τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν, φυσικῶν καὶ ἱστορικῶν δύναται τις, ἀποβλέπων εἰς τὴν ἐξωτερικὴν αὐτῶν σταδιοδρομίαν, νὰ διακρίνῃ εὐκόλως μεγάλην ὁμοιότητα τούτων, τ'. ἔ. ἐν ἀρχῇ, ὅπως πᾶς ὁ πολιτισμὸς ἡμῶν, ὀρμηθεῖσα ἐπιστήμη τις αἰαδῆποτε ἐκ τῆς Ἑλλάδος μεταδίδεται συνήθως κατὰ πρῶτον εἰς τοὺς Ῥωμαίους, οἵτινες μετὰ μείζονος προθυμίας ἢ εὐφυίας παραλαμβάνουσιν (ἀναμιμνήσκω τὰ ἐν τῷ προηγουμένῳ Ἀναγνώσματι ἀνακοινωθέντα παραδείγματα παρανοήσεως Ἑλληνικῶν γραμματικῶν ὅρων) καὶ ἐν Λατινικῷ ἐνδύματι κληροδοτοῦσιν αὐτὴν τῷ Μέσῳ Αἰῶνι, ὅστις σχεδὸν καταπνίγει αὐτὴν ἐν τῇ κόνει τῶν σχολείων. Μόνον δὲ κατὰ τὸν αἰῶνα τῆς Ἀναγεννήσεως λαμβάνει νέαν τινὰ ζωὴν, ἵνα τελευταῖον ἀνέλθῃ εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς ἀναπτύξεως αὐτῆς διὰ τῆς ἀμίλλης τῶν νεωτέρων πεπολιτισμένων ἐθνῶν. Ἀλλὰ πόσον διαφόρως διεμορφώθη ἡ ἐξωτερικὴ καὶ δὴ καὶ ἡ ἐσωτερικὴ ἱστορία τῆς γλωσσικῆς ἀπὸ τῆς πρώτης ἀρχῆς καὶ καθ' ἅπαν τὸ πρῶτον καὶ μείζον ἥμισυ μέρος αὐτῆς! Πόσον μικροῦ λόγου ἄξια ἐπετέλεσαν ἐν ταύτῃ οἱ Ἕλληνες καὶ μεταξὺ πόσων διαφορωτάτων ἐθνῶν ἐμφανίζεται αὕτη διηρημένη! (Περὶ τούτου ἐγένετο μὲν βραχὺς λόγος ἐπανειλημμένως, ἀνάγκη δ' ὅμως ἐν συναφείᾳ νὰ ἐπανέλθωμεν ἐπ' αὐτό). Ὅλως παράδοξα φαίνονται συνήθως τῷ ἰδιώτῃ τῷ φυλλομετροῦντι νεώτερά τινα γλωσσολογικὰ ἔργα, τὰ ξενότροπα ὀνόματα καὶ οἱ τεχνικοὶ ὅροι οἱ ἐκ τῆς Ἰνδικῆς παραληφθέντες. Ἀλλὰ ταῦτα εἶναι τεκμήριον τῆς μεγάλης καὶ εὐρείας ἐπιδράσεως, ἣν ἅμα γνωσθὲν ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ γλωσσικῇ ἤρξατο νὰ ἔχῃ τὸ γραμματικὸν σύστημα τῶν Ἰνδῶν. Τίς δ' ἄλλη ἐπιστήμη ἔλαβε τοιαύτην τινά, ἔστω καὶ κατὰ προσέγγισιν, ὥθῃσιν

ἐκ τῶν Ἰνδιῶν; Ἡ φιλοσοφία βεβαίως οὐχί, ἄλλως τε καὶ ἀφοῦ συνήθως μεθ' ὑπερβολικῆς καταφρονήσεως ἀποβλέπουσιν εἰς τὰ φιλοσοφικὰ τῶν Ἰνδῶν συστήματα, « τὰ μυθολογικὴν φέροντα χροιάν ». Καὶ ὅμως τοσοῦτον σπουδαία καὶ ἀξιοθαύμαστος εἶναι ἡ ἐπίδρασις τῶν Ἰνδῶν ἐπὶ τὴν γλωσσικὴν, ὥστε θὰ ἡδύνατό τις ἐπ' ἴσης ὀρθῶς νὰ ὀμιλῇ περὶ ἐπικρατήσεως τῆς Ἰνδικῆς μεθόδου ἐν τῇ νῦν ἐξετάσει τῆς γραμματικῆς, ὅπως πρότερον ὀρθῶς ἐλεγετο ὅτι ἡ μελέτη αὐτῆς καὶ ὠρίζετο καὶ ὠδηγεῖτο ὑπὸ τῆς μεθόδου τῶν Ἑλλήνων Γραμματικῶν. Καὶ ὅμως οἱ Ἰνδοὶ εἶναι μὲν τὸ ἐπιστημώτατον ἀλλ' οὐχί καὶ τὸ μόνον παράδειγμα τῆς ἐνδόξου ἐμφανίσεως ταύτης, τῆς ἀνηκούστου ἐν τῇ ἱστορικῇ ἀναπτύξει πασῶν τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν, Ἀσιατικοῦ τινος ἔθνους εἰς τὴν ἐπιστήμην· διότι καὶ ἡ Γραμματικὴ τῶν Σημιτικῶν γλωσσῶν, ὅπως διδάσκεται ἐν Εὐρώπῃ, καὶ ἰδιαίτερος ἡ ἐτυμολογικὴ καὶ λεξιλογικὴ ἔρευνα τῶν γλωσσῶν τούτων στηρίζεται, ὅπως εἶδομεν, πρὸ πάντων ἐπὶ τῶν ἐργασιῶν τῶν γνησίων Σημιτῶν Γραμματικῶν. Καὶ θὰ ἡδύνατο μὲν τις ἐν τῇ συμμετοχῇ τῆς Ἀσίας ταύτῃ νὰ διαγνώσῃ ἰδιαίτερόν τινα χαρακτῆρα τῆς ἐξωτερικῆς ἱστορίας τῆς γλωσσικῆς, ἀδιάφορον ὅμως ὡς πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν αὐτῆς διαμόρφωσιν ἢ τοῦλάχιστον ἀνάλογον πρὸς τὴν διαίρεσιν τοῦ ἔργου μεταξὺ τῶν ἐθνῶν, ὅποια συνήθως παρατηρεῖται, καθ' ἃ ἐδηλώσαμεν, καὶ ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἱστορίᾳ ἄλλων ἐπιστημῶν καὶ οὐχ ἥκιστα ἐν τῇ τῆς γλωσσικῆς. Ὅτι λ. χ. οἱ νήφοντες Γάλλοι, οἱ λεπτοὶ Ἰσπανοί, οἱ ἀκριβεῖς Ὁλλανδοί, πάντες ἐν τῷ μέρει συνεβάλλοντο εἰς τὴν νεωτέραν διαμόρφωσιν τῆς Γραμματικῆς, εἶναι μὲν ἀξιοπαρατήρητον, ἀλλ' ὅμως ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν ἐπιστημῶν καθόλου συνηθέστατον φαινόμενον. Λοιπὸν διὰ τί ἔμελλε νὰ εἶναι ἰδιαίτερος παράδοξον, ἂν ἡδὴ ἐν ταῖς ἀρχαιοτέραις περιόδοις τῆς γλωσσικῆς συνέβῃ ὁμοίᾳ τις ἀπὸ κοινοῦ ἢ διαδοχικῇ ἐργασία διαφόρων ἐθνῶν; Ἀλλὰ πρὸς τὴν ἔνστασιν ταύτην δυνάμεθα ἀπλοῦστα ν' ἀπαντήσωμεν, ὅτι ὑπάρχουσι διαφοραὶ τοῦ ποσοῦ, οὕτω μεγάλαι καὶ βαθεῖαι, ὥστε σχεδὸν καταντῶσιν εἰς διαφορὰς τοῦ ποιοῦ

ἢ τοῦ εἶδους. Τὰ Εὐρωπαϊκὰ δηλ. ἔθνη τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, εἴτε Γερμανικῆς εἴτε Ῥωμανικῆς εἴτε Κελτικῆς φυλῆς εἶναι, ἴστανται διὰ τὴν ὁμοιότητα τοῦ ἑαυτῶν πολιτισμοῦ, στηριζομένου ἐπὶ τοῦ τῆς ἀρχαιότητος, καὶ διὰ τὰς μακραίωνας φιλικὰς ἢ ἐχθρικὰς αὐτῶν σχέσεις σχεδὸν οὕτως ἐγγὺς ἀλλήλων, ὅσον λ. χ. αἱ τρεῖς κύριαι φυλαὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἡ τῶν Αἰολέων, ἡ τῶν Ἰώνων καὶ τῶν Δωριέων. Ἐὰν ἄρα τὰ ἔθνη ταῦτα ἀπὸ κοινοῦ καλλιεργῶσιν ἐπιστήμην τινὰ καὶ ἂν τοῦτο συνεχίζῃ τὰς ἐργασίας ἐκείνου, τὸ φαινόμενον τοῦτο παραβάλλεται πρὸς ὃ παρατηροῦμεν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι, ἥτοι πρὸς τὰς διαφόρους φιλοσοφικὰς Σχολὰς ἢ τοὺς διαφόρους κλάδους τῆς ποιήσεως καλλιεργουμένης ἐκάστοτε μάλιστα ὑπὸ μιᾶς τῶν τριῶν φυλῶν. Ἀλλὰ πόσον ἀπείρῳ μείζων τῆς ἀποστάσεως τῆς μεταξὺ τοῦ Αἰολέως, Ἰωνος καὶ Δωριέως ἢ μεταξὺ τοῦ Ἰσπανοῦ, Ὀλλανδοῦ καὶ Γάλλου εἶναι ἢ ὄντως θεμελιώδης διαφορὰ ἢ ἐπικρατοῦσα ἐν τῇ πνευματικῇ ιδιοφυίᾳ καὶ τοῖς τρόποις τοῦ Ἑλλήνος, τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τοῦ Ἀραβος! Ἐὰν ἄρα παρὰ πάντα ταῦτα πρόκειται ἐν τῇ ἱστορίᾳ συνεργασία τῶν ἐθνῶν τούτων ἐπὶ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πεδίου, τοῦ τῆς γλωσσικῆς, δῆλον ὅτι τὸ γεγονός τοῦτο ὤφειλε νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τὴν διαμόρφωσιν τῆς ἐπιστήμης ταύτης ὅλως ἰδιαιτέρως, ὅπως δύναται νὰ ἐρμηνευθῇ ἀρκούντως ἐξ αὐτῆς καὶ μόνης τῆς ἰδιαιτέρας φύσεως τῆς γλώσσης. Ἦτοι ὁ ἀδιάσπαστος σύνδεσμος τῆς γλώσσης μετὰ τοῦ πνευματικοῦ καὶ ἡθικοῦ βίου ἔθνους τινὸς καθίσταται αὐτὸ ἱκανὸν ἕνεκα τοῦ ἐν αὐτῷ ἐνυπάρχοντος γλωσσικοῦ αἰσθηματος νὰ συμβάλλῃται καὶ εἰς ἐπιστημονικὴν καλλιέργειαν τῆς γλώσσης, καὶ νὰ δημιουργήσῃ γραμματικὸν σύστημα μόνῃ μὲν τῇ μητρικῇ αὐτοῦ γλώσσῃ ἀλλὰ ταύτῃ μάλιστα ἰδιόζον. Μόνον δὲ διὰ τῆς διαμορφώσεως μακρᾶς σειρᾶς τοιούτων γραμματικῶν συστημάτων ἡ δύνατο νὰ εὑρεθῇ τὸ ἀσφαλὲς θεμέλιον, ἐφ' οὗ ἀνηγέρθῃ τὸ μέγα οἰκοδόμημα τῆς νεωτέρας γλωσσικῆς ἐπιστήμης. Ἀλλὰ καὶ πάλιν, ἵνα τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο ἐγερθῇ, καθ' ἐν ὁμοειδὲς σχέδιον, ἵνα τοσοῦτον διάφοροι τὴν φύσιν ἐργασίαι, ὅπως αἱ τῶν Ἑλλήνων, τῶν Ἰνδῶν καὶ τῶν

Σημιτῶν Γραμματικῶν, συγχωνευθῶσιν εἰς ἓν ἐπιστημονικὸν ὅλον, ἦτο προφανῶς ἀναγκαία ἡ ὁμόθυμος πνευματικὴ δρασίς ἐνὸς μόνου ἔθνους· οὕτως δ' ἐρμηνεύεται τὸ μετέπειτα ἰδιαίτερον χαρακτηριστικὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης, ὅτι δηλ. ἡ ἐπιστήμη αὕτη πρότερον μᾶλλον πάσης ἄλλης ὑπὸ διαφορωτάτων ἔθνων καλλιεργουμένη, ἐν τῇ νεωτάτῃ αὐτῆς περιόδῳ, ὅλως διαφόρως πασῶν τῶν ἄλλων μαθήσεων, μετέβη σχεδὸν καθ' ὁλοκληρίαν εἰς ἓν καὶ μόνον ἔθνος, καὶ κατέστη Γερμανικὴ ἐπιστήμη. Οὕτω δ' εὐρίσκόμεθα πάλιν ἐν τῷ σημείῳ, ἐξ οὗ ὠρμήθημεν εἰς τὴν ἀναγκαίαν παρέκβασιν ταύτην, καὶ νῦν ὀφείλομεν ν' ἀσχοληθῶμεν ἀκριδέστερον περὶ τὸν ἄνδρα ἐλεῖνον, δι' οὗ ἐπετελέσθη ἡ μετάβασις τῆς γλωσσικῆς εἰς τὴν Γερμανίαν, καὶ ἐν ταῖς ἐργασίαις τοῦ ὁποίου εὐρίσκονται ἤδη ὅπωςδῆποτε σαφεῖς αἱ δύο ἡ ἀκριδέστερον αἱ τρεῖς κύριαί μέθοδοι, δι' ὧν ἡ νῦν γραμματικὴ μάλιστα πάντων ἀνεπτύχθη καὶ ἐγένετο τελειότερα ἢ πρότερον.

Τίνα δ' ἱστορίαν ἐπιστήμης τινὸς δύναται τις καθόλου νὰ σπουδάσῃ χωρὶς ν' ἀπαντήσῃ τῷ ὀνόματι τοῦ Leibnitz, τοῦ καθολικοῦ τούτου πνεύματος τοῦ κατέχοντος πάσας τὰς γνώσεις τοῦ αἰῶνος αὐτοῦ ὁμοίως ὅπως ὁ Ἀριστοτέλης τοῦ ἰδίου αἰῶνος, ὥστε ἦτο ἐν ταυτῷ καὶ φιλόσοφος καὶ νομικὸς καὶ θεολόγος καὶ ἱστορικὸς καὶ πολιτικὸς καὶ μαθηματικὸς καὶ γλωσσικός! Τὸν αὐτὸν τοῦ καθολικοῦ τύπον φέρουσι καὶ αἱ ἐργασίαι καὶ αἱ ὁδηγίαι, ὅσας ἐν τῷ στενοτέρῳ πεδίῳ τῆς γλωσσικῆς ἐρεύνης κατέλιπε τοῖς μεταγενεστέροις καὶ ἰδιαίτερως τοῖς ὁμοεθνήσιν αὐτοῦ Γερμανοῖς, οὓς ἐκ παντὸς τρόπου παρώρμα ἐπὶ τὰς γλωσσικὰς ἐρέυνας. Διότι τὰς σπουδὰς ταύτας προήγαγε καὶ διὰ τῶν πολυμερεστάτων αὐτοῦ θετικῶν ἐργασιῶν, οὐχὶ δὲ μόνον διὰ τῆς διαλύσεως τῆς ἀρχαίας ἐρριζωμένης ἐκείνης προλήψεως περὶ τῆς προτεραιότητος τῆς Ἑβραϊκῆς γλώσσης, εἰ καί, καθ' ἃ ἐδηλώθη ἤδη, μεγάλως εὐηργέτησεν οὕτω τὴν ἐπιστήμην ταύτην. Μετέσχε δὲ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς φιλοσοφίας τῆς γλώσσης, καταπολεμήσας τὴν ὑπὸ τοῦ μεγάλου ἀντιπάλου αὐτοῦ ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ, τοῦ Ἀγγλοῦ Locke, ἐξενεχθεῖσαν

γνώμην, καθ' ἣν αἱ λέξεις ἦσαν ὅλως αὐθαίρετα σύμβολα τῶν δι' αὐτῶν παριστωμένων ἐννοιῶν. Ἐπειτα παρώτρυνεν ἐν πονήματι πλήρει εὐγενοῦς φιλοπατρίας κατὰ τὸ ἔτος 1697 πρὸς διαμόρφωσιν καὶ ἐπιστημονικὴν ἐξέτασιν τῆς Γερμανικῆς γλώσσης, καὶ τὸ σχέδιον, καθ' ὃ προέτεινεν, ἵνα διευθετηθῶσιν αἱ σπουδαὶ αὗται καὶ ἐμπεδοθῶσιν ἐπὶ τῶν ἀρχαίων γλωσσικῶν πηγῶν, ἐλέγχει ἀκριβεστάτην γνώσιν τοῦ πράγματος καὶ ὠριμωτάτην κρίσιν. Παρ' αὐτοῦ ἄρα ἔλαβεν ἡ ἔρευνα τῆς Γερμανικῆς γλώσσης ὥθησιν ἰσχυράν, διαρκῆ καὶ προφανῆ· πόσον δ' αὕτη πάλιν ἀντεπέδρασεν ἐπὶ τὴν καθόλου γλωσσικὴν, θὰ δειχθῇ κατωτέρω. Ἀλλὰ καὶ ἔτι ἀμεσώτερον συνεβάλετο ὁ Leibnitz εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης. Ἐξελέγξας δηλ. καὶ καταστήσας καταγέλαστον τὴν πρόληψιν περὶ τῆς Ἑβραϊκῆς ὡς πρώτης γλώσσης ἔδειξεν ἐν τῇ ῥήξικελεύθῳ πραγματείᾳ αὐτοῦ, δι' ἧς ἐνεκαίνισε τῷ 1710 τὰ Πρακτικὰ τῆς διὰ τῆς συνεργασίας αὐτοῦ ἰδρυθείσης Ἀκαδημείας τοῦ Βερολίνου, τὴν ἑκτακτον σημασίαν, ἣν ἡ γνώσις τῶν γλωσσῶν, ἂν ὀρθῇ γίνηται αὐτῶν χρήσις, ἔχει εἰς πᾶσαν ἔρευναν περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς ἀρχαιοτάτης ἱστορίας τῶν ἐθνῶν. Εἰ δὲ καὶ δὲν εἶναι ἐπιτυχὴς ἡ ἐπ' αὐτοῦ γενομένη διαίρεσις τῶν γλωσσῶν, καθ' ἣν τὸ πρῶτον ἐπεκράτει ἐπὶ παντὸς τοῦ ἀρχαίου κόσμου μία καὶ μόνη πρώτη γλῶσσα, διασπασθεῖσα κατόπιν εἰς Ἰαπετικὴν καὶ Σημιτικὴν, ὅπως δὲν εἶναι ὀρθαὶ οὐδ' αἱ ὑποδιαιρέσεις τῶν δύο τούτων κυρίων γλωσσῶν, ὅφ' ἂς ὑποβάλλει πάσας τὰς ἐπὶ μέρους γνωστὰς γλώσσας, ἀλλ' ὅμως αἱ γενικαί, αἱ θεμελιώδεις αὐτοῦ ἰδέαι ἀπεδείχθησαν ὀρθαὶ καὶ γόνιμοι. Πρὸς δὲ τούτοις ἐφρόντισεν αὐτὸς ὁ Leibnitz καὶ περὶ τῆς πρακτικῆς ἐκτελέσεως τῶν ἰδεῶν αὐτοῦ μετὰ τοῦ πολιτικοῦ πνεύματος, ὅπερ διέκρινεν αὐτὸν οὐχ ἥττον τῶν ἀπείρων γνώσεων καὶ τῆς ἐρευνητικῆς φύσεως αὐτοῦ. Ἀπηύθυνε δηλ. πρὸς τὸν Μέγαν Πέτρον ἐπιστολὴν, ἐν ἣ ἔφιστα τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν σπουδαιότητα τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης τοῦ ἀπείρου πλήθους τῶν γλωσσῶν τῶν λαλουμένων ἐν τῷ ἄχανεῖ Ῥωσικῷ κράτει. Εἰ δὲ καὶ ἔμεινεν ἡ πρόσκλησις αὕτη

παρὰ τῷ Μεγάλῳ Πέτρῳ ἄνευ ἀποτελέσματος, ἀλλ' ὅμως αἱ μεγαλοπρεπεῖς συλλογαὶ λέξεων, αἱ γενόμεναι βραδύτερον κατὰ διαταγὴν Αἰκατερίνης τῆς Μεγάλης ἐκ διακοσίων περίπου γλωσσῶν λαλουμένων ἐν τῷ κράτει αὐτῆς, ἐγένοντο κυρίως κατὰ τὰς λεπτομερεῖς ὁδηγίας, ἃς ὁ Leibnitz εἶχε συντάξει πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Καὶ ὅταν ἔτι παρατηρῶμεν ὅτι βαίνει πλημμυρῶν ὁδὸν, καὶ ὅταν βλέπωμεν τὸν μέγαν φιλόσοφον ἐπιδιώκοντα τὸ ψευδὲς εἰδῶλον καθολικῆς συμβολικῆς γλώσσης, πάλιν ὁ ζῆλος καὶ ἡ ἐπιμονὴ μεθ' ἧς ἀπὸ τῆς νεαρᾶς ἡλικίας καὶ διὰ παντὸς τοῦ βίου αὐτοῦ ἀντείχετο τῆς προσφιλοῦς αὐτῷ ιδέας ταύτης, δεικνύουσιν, ὅτι διηνεκῶς ἀπασχόλει αὐτὸν ἡ γλῶσσα καὶ πάντα τὰ μετ' αὐτῆς συναφῇ ζητήματα. Ἀλλὰ πλὴν τοῦ Leibnitz ἔκαμον καὶ δύο σύγχρονοι Ἄγγλοι, Dalgarn καὶ Wilkins, ἀποπείρας πρὸς εἰσαγωγὴν τῆς συμβολικῆς γλώσσης, ἧς τὸ ἀνυπόστατον διέγνωμεν ἀνωτέρω σελ. 86 σημ., ἀλλ' ἧς ἡ συχὴ κατὰ τὸν αἰῶνα ἐκεῖνον ἐμφάνισις σαφῶς ἐλέγχει τὴν ἀναγέννησιν τοῦ γλωσσικοῦ διαφέροντος.

Διὰ τοῦτο δ' ἦτο κυρίως ἀναγκαῖον νὰ διεξέλθωμεν διεξοδικώτερον τὰ κατὰ τὸν Leibnitz, ἐπειδὴ τοῦτο μὲν αἱ ἐργασίαι ἤδη αὐτοῦ φέρουσιν ἐν ἑαυταῖς τὰ σπέρματα τῶν τριῶν μεθόδων, ἐξ ὧν προέκυψεν ἡ νῦν γλωσσικὴ ἐπιστήμη, τῆς φιλοσοφικῆς, τῆς ἱστορικῆς, ἥτις ἀνεπτύχθη ἐκ τῶν ἱστορικῶν ἐρευνῶν περὶ τῆς Γερμανικῆς γλώσσης, καὶ τῆς συγκριτικῆς· τοῦτο δὲ ἀπὸ τοῦ Leibnitz ἄρχεται ἡ σειρὰ τῶν Γερμανῶν ἐρευνητῶν, εἰς ὧν τὰς χεῖρας ἀποκλειστικῶς ἔκτοτε μετεβιβάσθη ἡ γλωσσικὴ ἔρευνα. Διὸ καὶ ἕτερος Γερμανὸς ὁμοίως φιλόσοφος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἐπέδρασεν ὠφελίμως μετὰ τὸν Leibnitz, καὶ τοῦτο ἐν πολλῶν εὐρυτέροις κύκλοις, ἐπὶ τὴν γλωσσικὴν.

Ὁ Herder, ὅστις τῶν κορυφαίων τῆς δοκίμου Γερμανικῆς φιλολογίας, ὅπως ὀλίγοι, ἠκούετο ὑπὸ παντὸς τοῦ ἔθνους, ἐχρησιμοποίησε τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ, ἵνα ἐν τῷ πονήματι «*Stimmen der Völker*», καθ' ἃ καὶ ἐν ἄλλοις σφόδρα ἀναγινωσκομένοις ἔργοις

αὐτοῦ, ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν τοῦ πεπαιδευμένου Κοινοῦ ἐπὶ τὴν δημώδη ποιήσιν, ἐπὶ τοὺς δημώδεις μύθους, ἀπλῶς ἐπὶ πᾶν τὸ γνησίως δημῶδες ἐν τῇ φιλολογίᾳ καὶ τῇ ποιήσῃ, εἴτε εὑρίσκει τοῦτο ἐν Σκωττικοῖς ὑπορχήμασιν (Balladen) εἴτε ἐν Ἰσπανικαῖς μυθιστορίαις εἴτε ἐν τοῖς πεπολιτισμένοις ἔθνεσι τῆς Εὐρώπης εἴτε ἐν τοῖς φυσικοῖς λαοῖς τῆς Ἀσίας καὶ Ἀμερικῆς. Εἶναι δ' εὐδὴλον πόσον ἐγγὺς ἀπὸ τῶν συγκριτικῶν τούτων φιλολογικῶν μελετῶν ἦν ἡ ὁδὸς πρὸς τὴν συγκριτικὴν γλωσσικὴν, καὶ μάλιστα αὐτὸς ὁ Herder, βαθὺς γνώστης τῆς Ἑβραϊκῆς ποιήσεως, ἔδωκε διὰ τῆς εὐφυοῦς αὐτοῦ συγγραφῆς «Περὶ τοῦ πνεύματος τῆς Ἑβραϊκῆς ποιήσεως» μεγάλην ὠθησιν πρὸς ἐμβριθεστέρας ἐρεῦνας περὶ τῆς ἱστορίας καὶ τῆς συναφείας τῶν Σημιτικῶν γλωσσῶν, ἐρεῦνας αἵτινες κατὰ τὸν δέκατον ἔνατον αἰῶνα ἐκ βάθρων ἀνεκαίνισαν καὶ μετέπλασαν τὰς σπουδὰς τῶν γλωσσῶν τούτων καὶ τὸ τεχνητὸν σύστημα τῶν Ἀράβων Γραμματικῶν ἀντικατέστησαν δι' ἐπιστημονικῆς συγκριτικῆς ἐκθέσεως τῆς Σημιτικῆς ὁμοεθνίας.

Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἱστορικὴν ἐξέτασιν τῆς Γερμανικῆς γλώσσης, ἥτις ἐν τῷ μεταξὺ διὰ τοῦ I. G. Eckhart, Lenonhart Frisch καὶ ἄλλων ὑπὸ τοῦ Leibnitz παρορμηθέντων λογίων εἶχε λάβει μεγάλην ἐπίδοσιν, καὶ εἰς ταύτην συνεβάλετο ὁ Herder, πρὸ πάντων δ' ὅμως εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς φιλοσοφίας τῆς γλώσσης καὶ τοῦτο κατὰ ῥηξικέλευθον τρόπον. Εἶχε δηλ. ἐπαναληφθῇ, καὶ τοῦτο μετὰ πολλοῦ ζήλου, λήγοντος τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος, ἀπὸ τοῦ Locke καὶ Leibnitz, ἡ ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος κατερχομένη ἀμφιλογία περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς γλώσσης, καὶ ταύτης μετέσχον καὶ οἱ Γάλλοι Rousseau, Maupertuis καὶ ἄλλοι, καὶ ὁ Γερμανὸς φιλόσοφος Mendelssohn. Οὕτω δὲ πρὸς τὰς δύο ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἐπικρατούσας κυρίας γνώμας «φυσικὴν ἀρχὴν τῆς γλώσσης ἢ γένεσιν τῶν λέξεων κατὰ συνθήκην μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων» προσετέθη καὶ τρίτη ἀπόπειρα πρὸς λύσιν τοῦ ἀρχαιοτάτου προβλήματος, τ'. ἔ. ἡ ὑπόθεσις τῆς θείας ἀρχῆς τῆς

γλώσσης, ἥτις ἐν Γερμανίᾳ ἔτυχε δεξιοῦ ὑπερασπιστοῦ ἐν τῷ Süssmiller, τῷ γνωστῷ ἄλλως ὡς ἰδρυτῇ τῆς στατιστικῆς. Ἀλλὰ τὴν θεολογικὴν ταύτην δοξασίαν, ἥτις ἄλλως οὐδ' ὑπὸ τῆς Βίβλου πιστοῦται, ἀλλὰ μάλιστα ἀντιβαίνει πρὸς τὴν ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ διήγησιν περὶ τῆς ἐπινοήσεως τῶν λέξεων ὑπὸ τοῦ Ἀδάμ, ἐξήλεγξεν ὁ Herder διὰ πραγματείας εὐφυοῦς καὶ λαμπρῶς γεγραμμένης « Περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς γλώσσης » βραβευθείσης ὑπὸ τῆς ἐν Βερολίνῃ Ἀκαδημείας καὶ οὕτω συνεβάλετο μέγιστον εἰς τὴν πρόοδον τῆς γλωσσικῆς, εἰ καὶ ἀφορμὴν λαβὼν παρὰ τοῦ μυστικοῦ Hamann βραδύτερον ἐπανεπέσεν εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ καταπολεμηθεῖσαν πλάνην καὶ ἤδη ἐν τῇ βραβευθείσῃ ταύτῃ πραγματείᾳ φαίνεται ἔχων σφόδρα σκοτεινάς παραστάσεις περὶ τῆς γενέσεως, τῆς ἱστορικῆς φύσεως τῆς γλώσσης. Ἀλλ' ἐὰν ἡ ὑπὸ τοῦ Herder καταπολεμηθεῖσα δοξασία περὶ τῆς θείας ἀρχῆς τῆς γλώσσης διέμενε διαρκῶς ἐν ἰσχύϊ καὶ οἱ ἄνθρωποι ὀπανεπαύοντο πιστεύοντες ὅτι ἡ γλῶσσα ἐδόθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν ἄνθρωπον ὡς ἔτοιμον δῶρον, ὠφείλον κατ' ἀνάγκην νὰ λήξωσιν ἀποτόμως ὡς περιτταὶ πᾶσαι αἱ ἔρευναι περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς γλώσσης.

Εἶναι δ' ἄξιον νὰ λεχθῇ ῥητῶς ὅτι ὁ ὑπὸ τοῦ Herder ἐνεργούμενος προσηλυτισμὸς ὑπὲρ τῆς γλωσσικῆς δὲν ἠδύνατο νὰ γένηται ἐν εὐνοϊκωτέροις χρόνοις. Διότι ἡ ἀκμὴ τῆς Γερμανικῆς ποιήσεως, ἡ ἐμφάνισις τῶν τεσσάρων μεγάλων φιλοσόφων Kant, Fichte, Schelling καὶ Hegel, καὶ ἡ μεγαλοπρεπὴς ἀνόρθωσις τῆς Γερμανικῆς φιλολογίας καὶ ἀρχαιομαθείας ἀπὸ τοῦ F. A. Wolf καὶ ἐξῆς ἡ ταχεῖα ἐπίδοσις τῆς πνευματικῆς καὶ φιλολογικῆς κινήσεως ἐν πάσῃ τῇ Εὐρώπῃ ἢ εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐκστρατεία τοῦ Ναπολέοντος μετὰ τῶν λαμπρῶν ἐπιστημονικῶν πορισμάτων αὐτῆς· αἱ ἀπροσδόκητοὶ ἀνακαλύψεις αἱ γενόμεναι ὑπὸ Γάλλων, Ἀγγλῶν καὶ Γερμανῶν ἐν Περσεπόλει, Βαβυλῶνι καὶ Νινευῇ — πάντα ταῦτα καὶ ἄλλα διάφοροι περιστάσεις συνετέλεσαν, ἵνα ἀπὸ τῶν ὁμμάτων τῶν λογίων, πρῶτιστα ἐν Γερμανίᾳ, ἀφαιρεθῇ ὁ πέπλος, ὅστις τέως συν-εκάλυπτε νέον ὅλως κόσμον ἐπιστημονικῶν καθηκόντων, προβλη-

μάτων καὶ γεγονότων, καὶ προπαρασκευάσωσι τὴν πλήρη ἀνατροπὴν ἣν ἔμελλεν ἐντὸς βραχέος χρόνου νὰ ὑποστῇ ἡ μελέτη τῆς γλώσσης καὶ τῶν γλωσσῶν. Ἀλλ' ὅμως παρὰ πάντα ταῦτα παρατηροῦμεν, ὅτι κατ' ἀρχὰς οὐδεμία μεγάλη πρόοδος ἐγένετο ὑπὸ τῶν πολυαριθμῶν ἐρευνητῶν, οἵτινες μάλιστα ἐν Γερμανίᾳ ἀκολουθοῦντες τῇ προτροπῇ τοῦ Herder καὶ ἄλλων ἐπεδόθησαν εἰς τὰς περὶ τὴν γλῶσσαν ἐρεῦνας.

Ἐάν τις π. χ. παραβάλλῃ τὸ ἐν ἔτει 1817 ἐκδοθὲν μέγα ἔργον τοῦ Adelung, τὸν Μιθραδάτην, λογίου σφόδρα τιμωμένου ὑπὸ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ καὶ σήμερον ἔτι προσοχῆς ἀξίου διὰ τὴν καταπληκτικὴν αὐτοῦ συγγραφικὴν γονιμότητα ἐν τῇ γλωσσικῇ καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ πολιτισμοῦ, ἔργον ἐκδοθὲν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συγγραφέως ὑπὸ τοῦ Vater, πρὸς τὸ ἐν ἔτος πρότερον, τῷ 1816, ἐκδοθὲν ἔργον τοῦ Franz Bopp «Ueber das Conjugationssystem der Sanskritsprache in Vergleichung mit jenem der griechischen, lateinischen, persischen und germanischen Sprache», εὐθὺς καὶ ἄκων λαμβάνει τὴν ἐντύπωσιν, ὥσπερ τὸ κατὰ ἐν ἔτος βραδύτερον ἐκδοθὲν ἔργον τοῦ Adelung ἀνῆκει ἄλλῃ περιόδῳ τῆς γλωσσικῆς κατὰ πολλοὺς αἰῶνας παλαιότερα. Διότι ἐν τῷ μικρῷ βιβλίῳ τούτῳ τοῦ Bopp κεῖται σοφία δεκαπλασία τῆς ἐν τοῖς τέσσαρσι μεγάλοις τόμοις τοῦ Adelung - Vater, καθ' ὅσον οὗτοι μὲν περιλαμβάνουσιν ἐκπληκτικὸν χάος γλωσσικῶν δειγμάτων ἐκ πεντακοσίων σχεδὸν γλωσσῶν, ἐκεῖνο δ' εἶναι πλήρες τῶν δύο ἐπιστημονικῶν πορισμάτων, ἅτινα τρόπον τινὰ ἐνέβαλον τὸ πῦρ εἰς τὴν ὑπὸ τῶν προηγουμένως ἀπαριθμηθεῖσων ποικίλων περιστάσεων συσσωρευθεῖσαν γλωσσικὴν ὕλην καὶ ἐκ τῆς κόνεως τῆς ἀρχαίας γραμματικῆς ἀνέστησαν τὸν φοῖνικα τῆς συγκριτικῆς γλωσσικῆς, τὰ πορίσματα δὲ ταῦτα ἦσαν ἡ ἀνακάλυψις τῆς Ἰνδικῆς καὶ ἡ ἀπόδειξις τῆς Ἰαπετικῆς ὁμοεθνίας.

Ἡ Ἰνδικὴ γλῶσσα, ἥ ἴνα εἴπω ἀκριβέστερον, ἡ ὑπαρξίς ἀρχαιοτάτης φιλολογίας ἐν Ἰνδία, συντεταγμένης ἐν γλώσσῃ ἀρχαιοπρεπεστάτῃ καὶ συγγενεστάτῃ τῆς Ἑλληνικῆς, Λατινικῆς καὶ

ἄλλων ἀρχαίων καὶ νεωτέρων τῆς Εὐρώπης γλωσσῶν, δὲν ἦτο ἀπὸ τινων αἰώνων ὅλως ἄγνωστος ἐν Εὐρώπῃ. Ἐν τοῖς νεωτάτοις δὲ χρόνοις ἡσχολήθησαν μετὰ πολλοῦ ζήλου, ἵν' ἀποδείξωσι τὰ ἀρχαιότατα ἔγγραφα τῆς παρ' Εὐρωπαίοις γνώσεως τῆς Ἰνδικῆς ταύτης γλώσσης, καὶ οὕτως ἐγένετο ὁ δῆλον, ὅτι ἤδη κατὰ τὸν δέκατον ἔκτον αἰῶνα εὐφυῆς τις Ἰταλὸς, Φίλιππος Sasseti, διαμείνας πέντε ἔτη ἐν Ἰνδοῖς ἐφρόντισεν ἐπιμελῶς περὶ τῆς Ἰνδικῆς γλώσσης, ὅτι δὲ διέγνω τὴν συγγένειαν τῶν ἀριθμητικῶν ὀνομάτων καὶ ἄλλων πολλῶν λέξεων τῆς Ἰνδικῆς πρὸς τὰς ἀντιστοίχους Ἰταλικὰς. Ὁμοίως δ' ἐξηκριβώθη, ὅτι κατὰ τὸν δέκατον ἑβδόμον αἰῶνα ἄλλος Ἰταλὸς Robertus de Nobilibus πορευθεὶς τῷ 1606 ὡς ἱεραπόστολος εἰς τὰς Ἰνδίας καὶ μετὰ πεντήκοντα ἔτη Γερμανὸς ἱεραπόστολος Heinrich Roth τοσοῦτον καλῶς ἐξέμαθον τὴν Ἰνδικὴν γλῶσσαν, ὥστε ἠδύναντο νὰ συζητῶσιν Ἰνδοὶς πρὸς τοὺς Βραχμᾶνας περὶ τῆς θρησκείας αὐτῶν. Ὅτι δ' ὁμοίως κατὰ τὸν δέκατον ὀγδοὺν αἰῶνα ἕτεροι δύο Γερμανοὶ ἱεραπόστολοι Hanxleden καὶ Paulinus a Santo Bartholomeo (Philipp Wesdin) ἦσαν οἱ πρῶτοι Εὐρωπαῖοι οἱ συγγράψαντες Ἰνδικὴν γραμματικὴν, καὶ ὅτι καὶ ἄλλοι τινὲς Γερμανοὶ καὶ Γάλλοι ἱεραπόστολοι καὶ λόγιοι ἀπέδειξαν διὰ πολλῶν οὐ μόνον τὴν μεγάλην σπουδαιότητα τῆς Ἰνδικῆς φιλολογίας, ἀλλὰ καὶ τὴν στενὴν συγγένειαν τὴν ὑπάρχουσαν μεταξὺ Ἰνδικῆς, Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς γλώσσης μάλιστα ὡς πρὸς τὰ ἀριθμητικά. Ἀλλ' ὅμως πᾶσαι αἱ φωναὶ αὐταὶ οὐδεμιᾶς ἔτυχον προσοχῆς ἐν Εὐρώπῃ, τὸ μὲν διότι ὁ κόσμος τῶν λογίων δὲν εἶχεν ἔτι τότε τὴν ἀπαιτουμένην ἐπιστημονικὴν περὶ ἐργίαν καὶ τὴν ἀναγκαίαν εὐρύτητα τοῦ βλέμματος, ἵνα νοήσῃ τὴν κληρὸν ἐκείνην καὶ ἐκτιμήσῃ κατὰ τὴν ἀληθῆ αὐτῶν σημασίαν τὰ ἀπὸ τῶν Ἰνδίων ἀγγελλόμενα θαύματα, τὸ δὲ διότι τὸ εὐαγγέλιον τοῦτο δὲν προσεφέρετο μετὰ ἐπαρκοῦς γνώσεως τοῦ πράγματος. Παρὰ πάσαν ὁμολογίαν τὴν φιλομάθειαν τῶν ἱεραποστόλων καὶ λοιπῶν ἐκεῖσε μεταβάντων Εὐρωπαίων σπανίως καὶ μόνον κατ' ἐξαιρέσιν ἦν αὐτοῖς δυνατόν νὰ μάθωσι τι ἀκριβὲς περὶ τῆς Ἰνδι-

κῆς δοκίμου γλώσσης καὶ φιλολογίας· διότι μετὰ δυσπιστίας καὶ ζήλοτυπίας ἔβλεπον οἱ Βραχμᾶνες τὴν πρόσοδον τῶν ἀλλοφύλων τούτων εἰς τὴν ἀρχαίαν καὶ ἱερὰν αὐτῶν γλῶσσαν καὶ φιλολογίαν, καὶ καταφρονοῦντες μετὰ τῆς ἐθνικῆς ὑπερηφανίας, περὶ ἧς ἀνωτέρω διελάβομεν, τοὺς ἀλλοδαπούς, (τοὺς *mlēchās* = βαρβάρους) ὑπελάμβανον ἐξευτελιστικὸν ἑαυτῶν ν' ἀνακοινώσωσι τούτοις τι περὶ αὐτῶν ἢ καὶ νὰ διδάξωσιν αὐτοὺς τὴν γλῶσσαν ταύτην. Καὶ οἱ δεσμοὶ αὗτοι κατελύθησαν τότε πρῶτον, ὅτε ἰσχυρὸν καὶ πεπολιτισμένον Εὐρωπαϊκὸν ἔθνος, τὸ Ἀγγλικόν, ἵδρυσε βεβαίαν καὶ ἐπὶ μεγάλου μέρους τῶν Ἰνδιῶν ἐκτεινομένην ἀρχὴν καὶ ταχέως προέβη εἰς τὸν διοργανισμὸν τῆς διοικήσεως τῶν κατειλημμένων τούτων χωρῶν.

Διότι τότε ὁ διάσημος Ἀγγλος πολιτικὸς Ἀστιγξ ἠδυνήθη νὰ καταρτίσῃ ἐπιτροπείαν ἐξ ἑνδεκα λογίων Βραχμάνων, ὅπως ἐκ τῶν ἐγχωρίων πηγῶν συναπαρτίσωσι νομικὴν συλλογὴν χάριν τῶν ὁμοφύλων αὐτῶν, καὶ ἡ μετάφρασις ταύτης εἰς τὴν Ἀγγλικὴν γλῶσσαν διὰ τοῦ Halhed ἡ ἐκδοθεῖσα τῷ 1776 ἐγένετο ἡ κυρία ἀφετηρία τῶν ἐν Εὐρώπῃ σπουδῶν τῆς Ἰνδικῆς γλώσσης. Διότι ἀπὸ τοῦδε, ἀφοῦ ἐγένετο ἡ ἀρχὴ ἀπὸ τῶν νόμων, δὲν ἠδύναντο νὰ μένωσιν ἄγνωστα καὶ ἀπρόσιτα τοῖς φιλομαθεῖσιν Ἀγγλοῖς οὐδὲ τὰ λοιπὰ μέρη τῆς πνευματικῆς δράσεως τῶν Ἰνδιῶν ὑψηλῶν αὐτῶν. Οὕτως ἐγνώσθη ἡ λυρική, ἡ διδακτική, ἡ ἐρωτική καὶ φιλοσοφική ποίησις τῶν Ἰνδιῶν, ἀμφότερα τὰ μεγάλα αὐτῶν ἔπη, ἡ Σακουνταλά καὶ τὰ λοιπὰ δράματα τοῦ Καλιδάσα, τὰ ἐπιστημονικὰ καὶ ἰδιαιτέρως τὰ γραμματικὰ ἔργα αὐτῶν, βραδύτερον δὲ καὶ τὰ *Vēda*, καθόλου πάντα τὰ μνημεῖα λαμπροτάτου πνευματικοῦ βίου μετ' ἀνεξαντλήτου σχεδὸν πλούτου, καὶ κατέστησαν δι' ἐκδόσεων, μεταφράσεων καὶ διασαφήσεων προσιτὰ πολὺ εὐρυτέροις κύκλοις ὑπὸ τῆς ἐν ἔτει 1784 ἰδρυθείσης ἐν Καλκούττα α' Ἀσιατικῆς Ἑταιρείας¹⁾. Ταχέως δ' ἐξηγέρθη καὶ ἐν

¹⁾ Τοῦ λόγου ὄντος περὶ τῶν ἀνδρῶν, ὅσοι κατὰ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ λήγοντος ἡἱ αἰῶνος ἐξέμαθον τὴν γλῶσσαν καὶ φιλολογίαν τῶν ἀρχαίων Ἰνδιῶν

ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἰδιαιτέρως ἐν Γερμανίᾳ μέγιστον διαφέρων ὑπὲρ τούτων καὶ ἐν τῇ Γερμανίᾳ κατὰ πρῶτον διέγνωσαν, ποῦ κυρίως κεῖται ἡ ἀληθὴς καὶ κυρία σημασία τῶν Ἀγγλικῶν ἀνακαλύψεων, τ'. ἔ. ὅτι οὐχὶ ἐν τῇ φιλολογίᾳ ἀλλ' ἐν τῇ γλώσσῃ ἦν ἀνεκάλυψαν. Καὶ εἶχε μὲν ἤδη ἀληθῶς στρέψει τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν Ἰνδικὴν γλῶσσαν αὐτὴν καθ' ἑαυτήν, ἀπλῶς χάριν γλωσσικῶν σκοπῶν, ὁ Ἀγγλος Sir W. Jones, ἀνὴρ ὑπερόχου ἰκανότητος καὶ ἐκ τῶν διασημοτάτων Ἀσιανολόγων τῆς Ἀγγλίας, ὁ ἰδρυτὴς τῆς Ἰνδικῆς ἀρχαιολογίας, καὶ οὕτως οὐ μόνον τὴν συγγένειαν τῆς Ἰνδικῆς πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν καὶ Λατινικὴν παρετήρησεν, ἀλλὰ καὶ ἠδυνήθη νὰ ἐρμηνεύσῃ τὸ φαινόμενον τοῦτο πολὺ ὀρθότερον ἢ οἱ πρὸ αὐτοῦ Γερμανοί, Ἰταλοὶ καὶ Γάλλοι λόγιοι. «Οὐδεὶς φιλόλογος», παρατηρεῖ, «θὰ ἠδύνατο ἐξετάζων τὰς τρεῖς γλώσσας νὰ μὴ νοήσῃ ὅτι αὗται ἀνάγονται εἰς κοινὴν τινα, ἵσως οὐκέτι ὑπάρχουσιν πρῶτην γλῶσσαν». Ἀλλ' ἀπὸ παρατηρήσεως τινὸς οὕτως ἐρριμένης μέχρι τῆς ἐπιστημονικῆς ἀνακαλύψεως ὑπολείπεται ἔτι μακρὸν διάστημα καὶ τοῦτο διήνυσαν πρῶτοι οἱ Γερμανοί.

Ὁ Γερμανὸς δὲ ποιητὴς Friedrich Schlegel συνήγαγε πρῶτος ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ «Ueber die Sprache und Weisheit der Inder 1808 (= περὶ τῆς γλώσσῃς καὶ φιλοσοφίας τῶν Ἰνδῶν) τὰ σπουδαιότατα ἱστορικὰ καὶ φιλοσοφικὰ συμπεράσματα, ἅτινα παρέχονται ἐκ τῆς γραμματικῆς καὶ λεξιλογικῆς συμφωνίας τῆς Ἰνδικῆς μετὰ τῶν Εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν καὶ ἅμα ἱδρύσει δι' ὀργανωτικῆς μεγαλοφυΐας τὴν μέθοδον τῆς νέας ἐπιστήμης, ἥτις ἐντεῦθεν ἔμελλε νὰ προέλθῃ. Τὸ σπουδαιότατον δὲ τῶν πορισμάτων τούτων εἶναι ἡ πρότασις, ὅτι ἡ Ἰνδικὴ μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς

καὶ διὰ μεταφράσεων καὶ ἄλλων ἐργασιῶν ἐπεμελήθησαν νὰ καταστήσωσι ταύτην γνωστὴν καὶ τοῖς Εὐρωπαίοις, ὅν ἐν εἶναι δίκαιον νὰ παραλίπωμεν νὰ μνημονεύσωμεν τοῦ Ἑλλήνου Δημ. Γαλανοῦ, οὕτινος αἱ μεταφράσεις οὐ μικρὰς τυγχάνουσι τιμῆς καὶ σήμερον ἔτι παρὰ τῶν συγγρῶν τῆς Ἑσπερίας Ἰνδιστῶν. Τὰ περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν μεταφράσεων κλπ. τοῦ ἀνδρὸς πρῶτ. ὅσα ὁ ἐκδότης τὰ ἔργα αὐτοῦ Γεώργιος Τυπάλδους διελαβεν ἐν τῷ Προλόγῳ τοῦ Α' Τόμου. Χ.

καθ' ἃ καὶ μετὰ τῆς Γερμανικῆς καὶ Περσικῆς γλώσσης ἀνήκουσιν ὡς μέλη μεγάλη τινὶ γλωσσικῇ ὁμοεθνίᾳ, πρὸς ἣν συγγενεύουσι καὶ ἡ Ἀρμενικὴ, Σλαυικὴ καὶ Κελτικὴ γλώσσα ἤττον μὲν ἀλλὰ πάντοτε προφανῶς. Ἀλλ' ἔτι μᾶλλον διαφέρει ἡμῖν ἡ μέθοδος δι' ἧς ὁ Schlegel ἦλθεν εἰς ἀπόδειξιν τῆς δισχυρίσεως ταύτης. Ἦτοι ἀφοῦ παρέθηκεν ἀριθμὸν τινα λέξεων ἐκ τῆς Ἰνδικῆς, Ἑλληνικῆς, Λατινικῆς καὶ Περσικῆς, ἐγείρει αὐτὸς οὗτος τὴν ἐνστασιν: ἀλλὰ πόθεν συνάγεται ὅτι ἡ Ἰνδικὴ μετὰ τῶν συγγενῶν γλωσσῶν εἶναι ἡ ἀρχαιοτέρα καὶ κοινὴ πασῶν πηγὴ καὶ ἀρχή; Καὶ δὲν ἡδύνατο ἄρα νὰ παραχθῇ διὰ μείξεως ἐκ τῶν ἄλλων γλωσσῶν ἡ νὰ παραλάβῃ οὕτω τὴν ὁμοιότητα ταύτην; Πρὸς τοῦτο, παρατηρεῖ, ἀντιθαίνει ἤδη αὐτὴ ἡ ἐξωτερικὴ πιθανότης, πᾶσα ἡ ἱστορικὴ θέσις τῶν λαῶν τούτων. Καθόλου, λέγει ὁ Schlegel ὁρθῶς, ἡ ὑπόθεσις ὅτι τὰ ἐν τῇ Ἰνδικῇ γλώσσῃ εὐρισκόμενα ὅμοια τῇ Ἑλληνικῇ δύναται νὰ ἔχωσι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν ἐκ τῶν ἐν τῇ Βακτριανῇ Σελευκιδῶν, δὲν εἶναι πολὺ ἐπιτυχέστερα ἐκείνης, καθ' ἣν αἱ ἐν Αἰγύπτῳ πυραμίδες εἶναι φυσικαὶ ἀποκρυσταλλώσεις. « Ἀλλὰ, λέγει ὁ Schlegel, τὸ κύριον σημεῖον, ὃ πάντα διαλευκαίνει, εἶναι ἡ ἐσωτερικὴ κατασκευὴ τῶν γλωσσῶν, ἡ ἡ «συγκριτικὴ γραμματικὴ», ἥτις θὰ παράσχῃ ἡμῖν ὅλως νέας ἀποκαλύψεις περὶ τῆς γενεαλογίας τῶν γλωσσῶν, καθ' ὃν τρόπον ἡ συγκριτικὴ ἀνατομικὴ ἐπέχυσε τοσοῦτον φῶς ἐπὶ τὴν ὑψηλοτέραν φυσικὴν ἱστορίαν. » Ὅπως ἐκ τῶν λέξεων τούτων ἔχει τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ὁ ὅρος συγκριτικὴ γραμματικὴ ἢ συγκριτικὴ γλωσσικὴ, οὕτω κεῖται ἐν αὐταῖς σαφῶς ἐκπεφρασμένη καὶ ἡ θεμελιώδης αὐτῆς ἀρχή, ὅτι δηλ. οὐχὶ ἡ ἀπατηλὴ ὁμοηχία οὐδ' αἱ ἐπὶ μέρους ὁμοιότητες λέξεων καὶ τύπων, ἀλλὰ μόνῃ ἡ συμφωνία τοῦ γραμματικοῦ διακόσμου, αὕτη δ' ὅμως μετ' ἀπολύτου βεβαιότητος, ἐπιτρέπει συμπέρασμα περὶ τῆς ἱστορικῆς συγγενείας δύο γλωσσῶν καὶ περὶ τῆς καταγωγῆς αὐτῶν ἐκ κοινῆς τινος πρώτης γλώσσης. Ἐν τῇ λεπτομερεστερᾷ δ' ἐκθέσει τῆς ιδέας ταύτης ἐσφάλη ἔνια ὁ Schlegel, ἅτινα

οὐδεὶς σπουδαστὴς σήμερον θὰ σφαλῇ, ἂν μόνον ἐπὶ ἐν ἐξάμηνον ἀκούσῃ μαθημάτων περὶ τῆς Ἰνδικῆς γλώσσης· διὰ τοῦτο δὲ καὶ οὗτος καὶ ὁ εὐφύεστατος αὐτοῦ ἀδελφὸς August Wilhelm Schlegel, ὁ δεξιώτατος μεταφράστης τοῦ Shakespeare καὶ πρῶτος καθηγητὴς τῆς Ἰνδικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας ἐν Γερμανίᾳ (ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Βόννης), κατηγορήθησαν πολλάκις ὡς ἐπιπόλαιοι Ἰνδολόγοι. Ἀλλ' ἂν οὗτοι, καὶ ἰδιαιτέρως ὁ Friedrich μᾶλλον ἢ ὁ πολυμαθέστατος ἀδελφὸς αὐτοῦ, ἐστεροῦντό πως τῆς ἀκριβείας ἐκείνης τῆς χαρακτηριζούσης τοὺς Γερμανοὺς λογίους, ἀλλ' ὅμως ὁ Friedrich Schlegel ἐκέκτητο, ὅπως αἱ μνημονευθεῖσαι ῥηξικέλευθοι προτάσεις ἐκεῖναι ἀποδεικνύουσι, ὥρα σφόδρα σπάνια παρὰ τοῖς λογίοις τῶν γραφείων, ἥτοι καθολικὰς βλέψεις, πλήρη κατοχὴν τοῦ πράγματος καὶ μαντικὸν βλέμμα.

Ἦτο δὲ μέγα εὐτύχημα διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐπιστήμης ταύτης, ὅτι τῇ προαισθανομένῃ καὶ μαντικῇ φαντασίᾳ τοῦ ποιητοῦ προσετέθη ταχέως ἡ νήφουσα ἔρευνα τοῦ Franz Bopp. Περὶ τῶν ἐξωτερικῶν περιστάσεων τοῦ βίου τοῦ διασήμεου τούτου ἔρευνητοῦ, ὅστις ἐγεννήθη τῷ 1791 ἐν Μαγεντία, καὶ ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ τῷ 1867 ἦν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Βερολίνου καθηγητὴς τῆς Ἰνδικῆς γλώσσης καὶ τῆς συγκριτικῆς γλωσσικῆς, ὀλίγα δύναται τις νὰ εἴπῃ· ἦν ἀδιαλείπτως ἤσυχος, ἐπιμελὴς βίος λογίου ἀνδρός, πλήρης ὀξυνουσμάτων καὶ ἀκριβεστάτων, σοφῶν καὶ διδακτικῶν ἔργων, ἅτινα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπόθεσιν εἶχον τὴν ἐπιστημονικὴν ἀνάλυσιν τῶν γλωσσῶν, ἃς ὁ Schlegel εἶχε διαγνώσει ὡς μέλη μιᾶς ὁμοεθνίας, τῆς Ἰαπετικῆς. Τὸ πρῶτον δ' ἔργον αὐτοῦ ἦν τὸ Vergleichendes Conjugationssystem, ᾧ ἤδη ἀνωτέρω ἀπηντήσαμεν. Καὶ ἐν τούτῳ ὑπέβαλεν ὁ Bopp, ὅπως ὁ Schlegel ἐξῆρε τὴν γραμματικὴν κατασκευὴν, ὑπὸ ἀκριβῆ συγκριτικὴν ἔρευναν μέγα μέρος τοῦ γραμματικοῦ συστήματος τῶν Ἰαπετικῶν γλωσσῶν. Ἀλλὰ τὸ μέγιστον καὶ μάλιστα ῥηξικέλευθον ἔργον αὐτοῦ εἶναι ἡ « Συγκριτικὴ Γραμματικὴ τῆς Ἰνδικῆς, Ζενδικῆς, Ἑλληνικῆς, Λατινικῆς, Λιθουανικῆς, Ποτ-

τθικῆς καὶ Γερμανικῆς» ἐν Βερολίῳ ἐκδοθεῖσα ἀπὸ τοῦ ἔτους 1833 — 1852 καὶ πληροῦσα ἐν τῇ πρώτῃ αὐτῆς ἐκδόσει 1511 σελίδας· θὰ κατηγοροῦμην ἐπὶ ἀσεβείᾳ πρὸς τὸν ἰδρυτὴν τῆς συγκριτικῆς γλωσσικῆς, ἂν τὸ σχέδιον τοῦ περιεκτικοῦ πλείστων σοφῶν ἀνακαλύψεων καὶ ἐκτενοῦς τούτου ἔργου ἤθελον ἀνακοινώσῃ ἄλλως ἢ διὰ τῶν ἰδίων λέξεων αὐτοῦ τοῦ συγγραφέως, ὅστις κατὰ τὸ Πινδαρικὸν παράγγελμα « Ἀρχομένου δ' ἔργου πρόσωπον χρὴ θέμεν τηλαυγές », ἐπέθηκεν οὕτω τῇ ἀληθῶς κολοσσαίᾳ αὐτοῦ ἐρευνητικῇ δράσει ἀθάνατον ἐπίγραμμα. « Σκοπῶ, λέγει ὁ Βορρ, ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ νὰ δώσω συγκριτικὴν, πᾶν συγγενὲς περιλαμβάνουσαν περιγραφὴν τοῦ ὀργανισμοῦ τῶν ἐπὶ κεφαλῇς τοῦ βιβλίου ἀναγεγραμμένων γλωσσῶν καὶ ἀνεύρεσιν τῶν φυσικῶν καὶ μηχανικῶν νόμων καὶ τῆς ἀρχῆς καὶ γενέσεως τῶν τύπων τῶν δηλούντων τὰς γραμματικὰς σχέσεις », (ἐν ταῖς μετέπειτα ἐκδόσεσι προσετέθη καὶ ἡ Ἀρμενικὴ καὶ ἡ ἀρχαία Σλαυικὴ, τὴν δὲ Κελτικὴν εἶχε διαλευκάνει ὁ Βορρ ἐν ἰδιαιτέρᾳ ὀξυνουστάτῃ διατριβῇ, καὶ ἀποδείξει ἐν αὐτῇ τὸν Ἰαπετικὸν χαρακτῆρα τῆς γλώσσης ταύτης, καίπερ σχεδὸν ἀποτριβέντα διὰ τὴν δεινὴν ἀλλοίωσιν τῶν Κελτικῶν τύπων,) Ἐκαστος δὲ τῶν τριῶν τούτων σκοπῶν, οὓς ὁ Βορρ προέθετο ἐν τῷ κυρίῳ αὐτοῦ ἔργῳ καὶ στενότατα συνημμένους παρηκολούθησεν, περικλείει ἐν ἑαυτῷ γιγαντώδες ἐγχείρημα. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ δὲν δύναται τις ν' ἀποδώσῃ αὐτῷ μείζονα ἀλλ' ἅμα καὶ οὐχ ὑπὲρ τὴν ἀξίαν αὐτοῦ ἔπαινον ἢ τοῦτο ὅτι τὰ ὑπ' αὐτοῦ τούτου ἀναληφθέντα ζητήματα ἔλυσεν ὅσον ἦτο δυνατόν τελείως. Εἶναι ἀληθές, καὶ ἔκειτο ἐν αὐτῇ τῇ φύσει τῶν ζητημάτων τούτων, τὸ ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ κατισχύσῃ τούτων εἰς ἀνὴρ οὐδ' ὁ εὐφυέστατος καὶ ἐπιμελέστατος, καὶ ὅτι οὐδ' αὐτά, ἃ ἠρεύνῃσε καὶ κατῴρθωσεν ὁ Βορρ, θὰ διέπραττε, τοῦλάχιστον οὐχὶ οὕτως ἀκριβῶς καὶ ἀναμφισβητήτως, ἂν μὴ παρίσταντο αὐτῷ οἱ πολυάριθμοι μαθηταὶ καὶ συνεργάται αὐτοῦ, περὶ ὧν θὰ διαλάβω μετέπειτα δι' ὀλίγων. Πρὸς δὲ τούτοις σχεδὸν ὠφελιμώ-

τερον τῆς ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ ἔργῳ ὑποστηρίξεως εἶναι ῥηξικελεύθῳ ἐπιστήμονι, ἐὰν προτείνηται αὐτῷ χεὶρ βοηθός ἐκ συγγενοῦς ἐρεῦνης. Τοιαύτην δὲ βοήθειαν εὗρεν ὁ Bopp, ὁ δεῦτερος ἰδρυτὴς τῆς συγκριτικῆς γραμματικῆς, ἐν τῷ J. Grimm, τῷ δημιουργῷ τῆς ἱστορικῆς γραμματικῆς.

Ὅπως δ' οὐδεὶς δύναται νὰ μὴ θαυμάζῃ τοῦτο μὲν τὴν εὐρύτητα τοῦ βλέμματος καὶ τὴν ἔκτασιν τῶν γνώσεων, μεθ' ὧν ὁ Bopp ἦν κύριος οὕτως εὐρυτάτου κόσμου γλωσσῶν, τοῦτο δὲ τὴν ἀκριβῆ καὶ ἀπαρέγκλιτον ἀκολουθίαν, μεθ' ἧς διεξήγαγε μέχρι τῶν ἀπείρων λεπτομερειῶν τὰς θεμελιώδεις ἐκείνας τρεῖς ἰδέας, οὕτως ἀκριβῶς δὲν δύναται τις λαβὼν γνώσιν τῶν ἐρευνῶν τοῦ Grimm, τῶν ἐν ὀλιγωτέραις μὲν γλώσσαις περιοριζομένων, ἀλλ' ἱστορικῶν ἀντιλήψεων βριθουσῶν καὶ ὑπὸ τούτων θερμαινομένων, νὰ μὴ ἀγαπήσῃ καὶ τιμήσῃ τὸ πρόσωπον τοῦ συγγραφέως ἐκ τῶν ἔργων αὐτοῦ. Ἀδιάλειπτος ἐπιστημονικὴ ἔρευνα μετὰ τηλικαύτης εὐγενείας ἡθους ἡνωμένη, ὅποια ἴσως οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ τῆς συμπάσης ἱστορίας τῶν ἐπιστημῶν ἀπαντᾷ, εὐγενὴς φιλοπατρία, ἣτις ἐνεψύχου τὸν λόγιον τὸν πεπροικισμένον ὑπὸ τῶν σπανιωτάτων δώρων τῆς διανοίας καὶ τῆς φαντασίας, καὶ ἐπιμονὴ καὶ σταθερότης ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ, ἴσως παρὰ μόνους τοῖς Γερμανοῖς εὕρισκομένη, κατέστησαν τὸν J. Grimm ἡγεμόνα σχεδὸν ἐν πάσαις ταῖς σπουδαῖς καὶ ἐπιστημονικαῖς μεθόδοις, αἵτινες ἀπὸ τινος χρόνου μετὰ μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ καὶ μετ' ἀποτελέσματος ἐφηρμόσθησαν ἐπὶ τὴν ἔρευναν τῆς Γερμανικῆς ἀρχαιότητος.

Ἄλλ' εἰ καὶ οὕτω πολλαχῶς ὁ Grimm ἐξήτασε τὴν Γερμανικὴν ἀρχαιολογίαν, ἧς τὴν ποίησιν, τὸ δίκαιον, τὴν μυθολογίαν καὶ τὸν θησαυρὸν τῶν παραμυθίων ἠρεύνησε καὶ παρέστησεν ἐν πολλοῖς ῥηξικελεύθοις ἔργοις, πάντοτε τὸ κέντρον τῶν ἐρευνῶν αὐτοῦ ἀπέτέλεσεν ἡ Γερμανικὴ γλῶσσα. Ἀλλὰ καὶ πάλιν μεταξὺ πάντων τῶν γλωσσικῶν αὐτοῦ πονημάτων εἶναι μὲν τὸ μέγα Λεξικόν, οὗ τὴν ἐπιτέλεισιν ἐκώλυσεν ὁ ἐπελθὼν θάνατος, ἄξιον νὰ ὀνομασθῇ ἀληθῶς ἐθνικὸν μνημεῖον, καὶ εἶναι ἐπ' ἰσῆς σφόδρα ἐπαγωγὸς

« Ἡ ἱστορία τῆς Γερμανικῆς γλώσσης » αὐτοῦ, διότι ἐν αὐτῇ συνύφανε μετὰ μεγάλης εὐφυΐας τὴν ἱστορίαν τῆς γλώσσης μετὰ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ πολιτισμοῦ, ἀλλ' ὅμως ἡ Γερμανικὴ αὐτοῦ Γραμματικὴ κατέχει τὴν πρώτην τάξιν. Καὶ ἡ μικροτάτη δ' ἀξία τοῦ δοκίμου τούτου ἔργου εἶναι, ὅτι οὐδ' αὐτὰς τὰς ἀπωτάτω πηγὰς ὑπερεῖδε καὶ ὅτι τὸ ὕλικόν πάσης τῆς μακρᾶς ἱστορίας τῆς Γερμανικῆς γλώσσης οὕτως ἐντελῶς συνέλεξεν, ὥπως ἐν οὐδεμιᾷ γραμματικῇ τοῦ κόσμου, πλὴν τῆς τοῦ Pānini, συνέβη. Ἐὰν δ' ὁ Grimm ὑπολείπεται τοῦ Pānini κατὰ τοῦτο, ὅτι ἡ ἐπεξεργασία τοῦ ἀπείρου ὕλικου εἶναι ἐλλιπεστέρα παρ' αὐτῷ, ἅτε, κατὰ τὴν ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἐπικρατοῦσαν συνήθειαν, τῆς ἐτυμολογίας ἤττον διεξοδικῶς ὑπὸ τοῦ Grimm ἢ ὑπὸ τοῦ Pānini ἐξετασθείσης, ἀλλ' ὅμως μεγίστη διαφορὰ καὶ αὕτη ὑπὲρ τοῦ Grimm εἶναι, ὅτι τῶν μὲν κανόνων τοῦ Pānini τὸ ὕφος εἶναι ἐσχάτως ξηρόν, ἡ δὲ μέθοδος τοῦ Grimm τοῦναντίον μετὰ ζωηρότητος ἀνιχνεύουσα τὴν ἱστορίαν τῆς γλώσσης μέχρι τῆς κατωτάτης αὐτῆς ἑδρας ἐν τῇ ψυχῇ καὶ τῇ φαντασίᾳ τοῦ ἔθνους ἐρμηνεύει πλειστάκις θαυμασίως τὰς σχέσεις αὐτῆς πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς φιλολογίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ· τοῦτο δ' ὁμολογουμένως βοᾷ ὑπὲρ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ Γερμανοῦ Γραμματικοῦ. Οὕτω δ' εἶναι τὸ ἔργον αὐτοῦ τὸ μέχρι τοῦδε ἀνέφικτον παράδειγμα γραμματικῆς· καὶ ἐπειδὴ ἡ ἐμφάνισις αὐτῆς (ἀπὸ τοῦ 1816 καὶ ἐξῆς) συμπίπτει μεταξύ τῶν δύο μνημονευθέντων κυρίων ἔργων τοῦ Borp, σαφῶς δηλοῦται πόσον βαθέως ἔμελλε κατ' ἀνάγκην νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τὴν μέθοδον τῆς ἐρεῦνης αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἄλλη τις ἰδιαίτερα σχέσις μεταξύ τούτων ὑπάρχει, τ'. ἔ. τῆς ἀρχαίας Ἰαπετικῆς ὁμοειθείας, τῆς ὑποθέσεως ταύτης τῶν ἐρευνῶν τοῦ Borp, ἀπεικόνισμα ἐν μικρῷ παρέχει ἡ ἀμοιβαία σχέσις τῶν ἀρχαίων Γερμανικῶν διαλέκτων καὶ γλωσσῶν· ὥπως δηλ. ἐκείνη διηρέθη εἰς Ἰνδικήν, Ἑλληνικήν, Λατινικήν, Γερμανικήν καὶ ἄλλας ἔτι γλώσσας, οὕτω τὸ Γερμανικὸν γλωσσικὸν ρεῦμα, ἀποσπασθὲν ἀπὸ τῆς Ἰαπετικῆς πρώτης γλώσσης, διεσχίσθη σὺν τῷ μακρῷ χρόνῳ εἰς πολλοὺς μικροτέ-

ρους βραχίονας, ὧν διασημότατοι εἶναι ἡ Ἄνω Γερμανικὴ, ἡ Κάτω Γερμανικὴ καὶ ἡ Σκανδιναυικὴ γλῶσσα.

Πρὸς, δὲ τούτοις ἐπανελήφθη ἐν τῷ μικροτέρῳ τούτῳ πεδίῳ καὶ ἡ σχέσις ἐκείνη, καθ' ἣν εἰς πολλὰ ἀπὸ μακροῦ γνωστὰ μέλη γλωσσικῆς τινος ὁμοφυλίας προστίθεται αἰφνης πολὺ ἀρχαιοτέρα ἀδελφὴ γλῶσσα, ἥτις διασώσασα πολὺ πλείονα τοῦ ἀρχαίου κοινοῦ θησαυροῦ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἢ αἱ λοιπαὶ ἐπιχέει καὶ ἐπ' αὐτὰς νέον φῶς καὶ διαλευκαίνει οὕτως ὁλοκλήρους τέως ἀγνώστους ἐκτάσεις τῆς ἱστορίας καὶ προἱστορίας αὐτῶν. Ὅ,τι ἐν ταῖς Ἰαπετικαῖς γλώσσαις εἶναι ἡ Ἰνδική, τοῦτο ἐν ταῖς Γερμανικαῖς ἡ Γοτθικὴ, καὶ θὰ ἡδύνατό τις καὶ μεταξὺ τῆς ἐξελιξέως τῆς γλωσσικῆς ἐρεῦνης ἐν τῇ Ἰαπετικῇ καὶ ἐν τῇ Γερμανικῇ ν' ἀνεύρῃ ἀναλογίας τινάς, οὕτω π. χ. θ' ἀντεστοίχουν αἱ σποραδικαὶ σημειώσεις περὶ τοῦ Οὐλφίλα καὶ τῆς μεταφράσεως αὐτοῦ αἰεὶ εὐρισκόμεναι παρὰ παλαιότεροις λογίοις, πρὸς τὰς ἀραιὰς παρατηρήσεις Εὐρωπαίων ἀπὸ τοῦ 16—18 αἰῶνος περὶ τῆς Ἰνδικῆς γλώσσης, καὶ ἡ ἐπανεύρεσις, ἔκδοσις καὶ ἐπιστημονικὴ ἐξέτασις καὶ χρησιμοποίησις τῶν ἀρχαίων Γοτθικῶν γλωσσικῶν λειψάνων δι' Ἀγγλων καὶ Ὀλλανδῶν Γραμματικῶν τοῦ 17 καὶ 18 αἰῶνος πρὸς τὴν ἀνακάλυψιν καὶ πρώτην ἐπεξεργασίαν τῆς Ἰνδικῆς διὰ τῶν Ἀγγλων, καὶ τέλος ἡ ὑπὸ τοῦ Grimm ἱδρυσις ἱστορικῆς γραμματικῆς τῶν Γερμανικῶν γλωσσῶν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς Γοτθικῆς γλώσσης πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Bopp ἱδρυσιν συγκριτικῆς Γραμματικῆς τῆς Ἰαπετικῆς ὁμοεθνίας ἐπὶ τῇ βάσει τῆς Ἰνδικῆς γλώσσης. Ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν ἀναλογίαν ταύτην ἔτι περαιτέρω, ἀρκοῦσι δὲ τὰ εἰρημένα, ἵνα δικαιολογήσῃ τὴν προηγουμένως ἐξενεχθεῖσαν γνώμην, ὅτι ἡ ἱστορικὴ καὶ ἡ συγκριτικὴ μέθοδος τῆς ἐξετάσεως τῆς γλώσσης εἶναι κατ' οὐσίαν ἐν καὶ τὸ αὐτὸ καὶ μόνον διαστέλλονται κατὰ τὸ περιεχόμενον τῆς ὕλης οὐχὶ δὲ κατὰ τὸν σκοπὸν καὶ τὴν μέθοδον.

Τοσοῦτον δὲ μόνον ἰδιαιτέρως ἀνάγκη νὰ προστεθῇ ἔτι, εἰ καὶ τοῦτο προκύπτει οἰκοθεν σχεδὸν ἐκ τῶν λεχθέντων, ὅτι ἡ ἐπὶ στε-

νοτέρου χώρου εφαρμοσθεῖσα ἔρευνα τοῦ Grimm ὑπερβάλλει τὴν ἐκτενεστέραν τοῦ Bopp κατὰ τὴν ἀκριβεστέραν καὶ ἀσφαλεστέραν μέθοδον, καὶ ἐὰν αἱ ἔρευναι τοῦ Bopp καὶ τοῦ Grimm παριστῶσι τὸ ὑπόδειγμα ὁμοφώνου συνεργασίας, πάλιν καθόλου εἰπεῖν, λαμβανομένης ὑπ' ὅψιν μᾶλλον τῆς μεθόδου ἢ τῶν λεπτομερειῶν, ἡ μὲν τοῦ Bopp εἶναι τὸ προσλαμβάνον μέτρον καὶ τύπον, ἡ δὲ τοῦ Grimm τὸ παρέχον αὐτά. Διὰ ταῦτα δὲ καὶ ἐν τῇ σημερινῇ θέσει τῆς γλωσσικῆς ἡ μὲν ἱστορικὴ μέθοδος εἶναι τὸ παράδειγμα καὶ τὸ πρότυπον εἰς τὴν συγκριτικὴν ὡς πρὸς τὴν διαμόρφωσιν καὶ τελειότητα τῆς μεθόδου, ἡ δὲ συγκριτικὴ ὑπερέχει τῆς ἱστορικῆς κατὰ τὴν ἔκτασιν τῶν βλέψεων καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν πορισμάτων, δι' ὃ καὶ εἶναι ἀπαραίτητος τῇ ἱστορικῇ ἐν πᾶσι τοῖς σπουδαιοτάτοις ἔργοις αὐτῆς.

Ἵπάρχουσι δ' ἐτι σπουδαιότερα ζητήματα ἐν τῇ γλωσσικῇ, ἅτινα δὲν δύνανται νὰ ἔλθωσιν ἐγγύτερον εἰς λύσιν διὰ τῆς συγκριτικῆς γλωσσικῆς, ἀλλὰ περὶ ὧν μᾶλλον ἢ πολὺ ψεγθεῖσα καὶ ὅμως ἀπαραίτητος φιλοσοφία παρέχει τὴν μόνην ἐλπίδα ὅτι διὰ μόνης αὐτῆς δύνανται νὰ τύχωσι λύσεως τινος· ἐντεῦθεν ἐπιδίδεται ἀναποφεύκτως ἡ ἀνάγκη μεθόδου θεωρητικῆς, ἐκ τῶν προτέρων, ἥτις τὰ φαινόμενα τὰ ἐξακριβωθέντα ὑπὸ τῶν δύο ἄλλων ἐπαγωγικῶν, ἐκ τῶν ὑστέρων, μεθόδων, τῆς ἱστορικῆς καὶ τῆς συγκριτικῆς, ἀνυψοῖ εἰς θεωρητικὴν περιωπὴν καὶ ἔρευναν, καὶ οὕτω συνάπτει τὴν γλωσσικὴν ἔρευναν πρὸς τὸ σύνολον τῶν ἐπιστημονικῶν γνώσεων. Ταύτην δὲ τὴν γνησίως φιλοσοφικὴν τάσιν τοῦ διαλύειν τὰς ἀντιθέσεις, ἀντιπροσωπεύει ὁ Wilhelm von Humboldt, ὁ ιδρυτὴς ἀνανεωθείσης φιλοσοφίας τῆς γλώσσης, ἥτις οὕτε ὀλιγωρεῖ τῆς λεπτομεροῦς τῶν φαινομένων ἐξετάσεως οὕτε, ὅπως ἀρχαιότεροί τινες περὶ γλώσσης φιλοσοφοῦντες ἐποίουν, ὅλως ἀφροντιστεῖ αὐτῶν, ἀλλὰ τούναντίον καὶ περὶ τούτων φροντίζει καὶ ἅμα ἀγωνίζεται νὰ λύσῃ τὸ μέγα πρόβλημα τῆς ἀρχῆς καὶ γενέσεως τῆς γλώσσης ἐν τῷ πνεύματι τοῦ ἀνθρώπου, τὸ πρόβλημα τῆς συναφείας τῆς γλώσσης μετὰ παντὸς τοῦ ψυχικοῦ

βίου, ἐν ἄλλοις λόγοις νὰ συνάψῃ τὴν γλωσσικὴν μετὰ τῆς ψυχολογίας, ἐνῷ πᾶσα ἡ ἀρχαιοτέρα φιλοσοφία τῆς γλώσσης ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συνῆπτεν αὐτὴν πλημμελῶς μετὰ τῆς λογικῆς, ἥτις ἀποτελεῖ μέρος μόνον τοῦ ψυχικοῦ βίου.

Εἰς ἱδρυσιν δὲ τοιαύτης μεθόδου οὐδεὶς ἄλλος ἦτο καταλληλότερος τοῦ ὑψιπέτου Wilhelm von Humboldt. Ἀπὸ τῆς πρώτης δηλ. ἀρχῆς τῆς ἐπιστημονικῆς αὐτοῦ δράσεως προεβλήτετο σκοπὸν ὅσον ἐνεστὶν ὑψηλότατον, καὶ ἐνῷ ὁ διάσημος νεώτερος αὐτοῦ ἀδελφὸς Ἀλέξανδρος von Humboldt κατέστησεν ὑποκείμενον τῆς γιγαντώδους ἐρεῦνης αὐτοῦ σύμπαντα τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον τῶν φυσικῶν ὁργανισμῶν τῶν περιβαλλόντων τὸν ἄνθρωπον καὶ ἐπιδρωμάτων ἐπὶ τὰ διανοήματα καὶ τὰς πράξεις αὐτοῦ, ὁ Wilhelm ἐζήτηε νὰ περιλάβῃ καὶ ἀνεύρῃ πάσας τὰς ἐσωτερικὰς τάσεις καὶ τὰ ψυχικὰ φαινόμενα, ἅτινα ἐμφανιζόμενα ἐν πάσῃ τῇ ἀνθρωπότητι ἐπιδρῶσι καὶ ὀρίζουσι τὰς πράξεις, τὰ διανοήματα καὶ τὰ συναισθήματα αὐτῆς. Οὐδαμοῦ δὲ παρατηρεῖται οὕτω πιστὴ καὶ ἀκριβὴς εἰκὼν τοῦ ψυχικοῦ βίου τοῦ ἀνθρώπου, ὅσον ἐν τῇ γλώσσῃ· διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἐξ ἀρχῆς ἡ γλωσσικὴ ἐπιστήμη ἀπετέλεσε τὸ κέντρον τῆς περὶ τὰ γράμματα ἀσχολίας αὐτοῦ, εἰ καὶ πλεῖστον ἡσχολήθη καὶ περὶ τὰς λοιπὰς ἐπιστήμας καὶ περὶ τὴν πολιτικὴν, ἣν καὶ μετῴληθεν ὡς ἀνώτερος πολιτικὸς ἀνὴρ τῆς Πρωσσίας, καὶ περὶ τὴν αἰσθητικὴν καὶ τὴν φιλολογίαν, ἐνθα καὶ παρήγαγεν ἔργα ἔξοχα καὶ σήμερον ἔτι ὑπὸ τῶν εἰδικῶν ἀνδρῶν γενικῶς ἀναγνωριζόμενα καὶ ἐκτιμώμενα. Ἦδη δὲ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς φοιτήσεως αὐτοῦ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον ἡ φιλολογία ἦτο ἡ προσφιλέστατος ἐνασχόλησις αὐτοῦ καὶ βραδύτερον κατὰ τὸν μακρὸν αὐτοῦ βίον ἐξέμαθε τοσοῦτον πλῆθος διαφορωτάτων γλωσσῶν, ὥστε καὶ ὡς πρὸς τὴν ἑκτασιν τῆς ἐμπειρικῆς γλωσσομαθείας εἶναι σχεδὸν ἀνυπερέβλητος. Περιερχόμενος δὲ τοὺς Παρισίους καὶ τὴν Ἰσπανίαν ἀπὸ τοῦ 1797 — 1801 ἡσχολήθη περὶ τὴν Ἰσπανικὴν καὶ Προβηγκιανὴν γλῶσσαν, διαμένων δ' ἐν Ῥώμῃ ἐμελέτα τὰς Ἀμερικανικὰς γλώσσας, καὶ μικρὸν ἔπειτα ἐσπούδασε τὴν Βασκικὴν ὁμοῦ μετὰ τῆς γλώσ-

σης τῶν Ἰσθέρων, τῶν αὐτοχθόνων τῆς Ἰσπανίας· μετὰ δὲ ταῦτα εὐρίσκομεν αὐτὸν ἀσχολούμενον περὶ τὰ ἱερογλυφικά τῆς Αἰγύπτου, περὶ τὴν Σινικήν, τὴν Ἰαπωνικήν καὶ τὴν Ἰνδικήν, ἐξ ἧς καὶ μετέφρασέ τινα καὶ μάλιστα θαυμασίως, καὶ περὶ τὰς γλώσσας τῆς Ἰνδοσινικῆς. Καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἀλέξανδρος βοηθεῖ παρέχων αὐτῷ γλωσσικὰ δείγματα τῶν χωρῶν, ἃς περιήρχετο. Καὶ περὶ τῶν πλείστων δὲ τῶν γλωσσῶν τούτων, πρὸ πάντων περὶ τῶν Μαλαίκο-Πολυνησιακῶν τῆς Ἰνδοσινικῆς ἐδημοσίευσεν ὁ W. von Humboldt πολυτίμους πραγματείας. Ἀλλὰ πᾶσα λεπτομερὴς σπουδὴ ἦν παρ' αὐτῷ μέσον πρὸς τὸν σκοπόν, ἐν μόνῃ τῇ φιλοσοφικῇ θεωρίᾳ τῶν γλωσσικῶν φαινομένων εὕρισκεν ἡδονὴν τὸ πνεῦμα αὐτοῦ τὸ αἰεὶ εἰς τὰ γενικὰ ἀποβλέπον καὶ πάντοτε ἐζητεῖ ἐκ τοῦ πλήθους τῶν ἀνθρωπίνων γλωσσῶν ν' ἀνεύρητὴν ἰδέαν τῆς γλώσσης, ἥτις μία μόνη δύναται νὰ εἶναι.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ ἰδέα αὕτη ἐμφανίζεται σφόδρα ποικιλόμορφος, διότι ἡ γλῶσσα δὲν εἶναι ἑτοιμόν τι ἔργον ἢ δύναμις, ἀλλ' ἡ αἰεὶ ἐπαναλαμβανομένη «ἐργασία τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ἵνα καθιστᾷ τὸν ἑναρθρον φθόγγον ἱκανὸν εἰς ἔκφρασιν τῆς διανοίας» Κατέθηκε δ' ὁ Humboldt μᾶλλον ἐν πολλαῖς τοιαύταις προτάσεσιν, ὅς ὁ περίφημος καταστάς οὗτος ὁρισμὸς τῆς γλώσσης, τὰ πορίσματα τῆς πνευματικῆς αὐτοῦ ἐνεργείας περὶ τὴν γλῶσσαν ἢ ἐν συστηματικοῖς πονήμασιν. Διότι δὲν πρέπει νὰ παρασιωπηθῇ, ὅτι καθόλου δὲν ἦτο συστηματικὸς φιλόσοφος, διὸ καὶ ἔνια παρ' αὐτῷ στεροῦνται τῆς ποθητῆς σαφηνείας, καὶ εἶναι πενιχρὰ ἀκριβῶν, καταληπτῶν ἀποτελεσμάτων. Ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ἡ πεπρωμένη πάσης φιλοσοφίας, νὰ μένῃ λαμπρά, ἰδανικὴ τάσις πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Μόνον δὲ διὰ τοῦτο ὅτι τοσοῦτον ὑψηλοὺς σκοποὺς προτίθεται, τοὺς ὑψίστους τῶν ὑπαρχόντων καθόλου, ὑπολείπεται αὐτῶν πολλάκις τοσοῦτον, διὰ ταῦτα δὲ καὶ ἐφ' ὅσον θὰ ὑπάρχῃ γνησίᾳ γλωσσικῇ ἐπιστήμῃ, οὐδέποτε θὰ ἐξαφανισθῇ τὸ εὐγενὲς φιλοσοφικὸν ἰδανικὸν τὸ ἐμφανιζόμενον ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Wilhelm von Humboldt «Ueber die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaus», εἰ καὶ αἱ ὑπὸ

τῆς ἐπιγραφῆς αὐτοῦ διεγειρόμεναι ἐλπίδες τοσοῦτον ὀλίγον ἐπληρώθησαν ὅσον καὶ ἐν τῷ « Κόσμῳ » τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ. Θὰ ἦτο δ' εὐχῆς ἔργον, ἂν τινες τῶν ὠραίων γενικῶν προτάσεων, ἅςτινας ὁ Wilhelm ἐξέφρασεν ἐν τῷ μνημονευθέντι βιβλίῳ παρελαμβάνοντο συντόμως ὑπὸ παντὸς γλωσσικοῦ καὶ ἀπομνημονευόμεναι ἐφηρμόζοντο ὡς γλωσσικὰ ἀξιώματα κατὰ τὰς ἐρεῦνας αὐτῶν.

Τοσαῦτα εἶχον νὰ παρατηρήσω περὶ τῆς ιδρύσεως τῆς σημερινῆς γλωσσικῆς ὡς πρὸς τὰς δύο κυρίας μεθόδους αὐτῆς, τὴν ιστορικο-συγκριτικὴν ἢ τὴν ἐπαγωγικὴν καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων, καὶ τὴν φιλοσοφικὴν ἢ ἐκ τῶν προτέρων· εὐρίσκομαι ἄρα περὶ τὸ τέλος τῆς ἐπιθεωρήσεως τῆς ιστορίας τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης. Διότι ὅσον ἐπαγωγὸν καὶ ἂν ἤθελεν εἶναι νὰ χαρακτηρίσω κατὰ τὰς διαφόρους καὶ διασταυρουμένας τάσεις αὐτῶν τοὺς πολυπληθεῖς νεωτέρους γλωσσικοὺς ἀνδρας, οἵτινες γενναίως προβαίνουν ἐργαζόμενοι ἐπὶ τῆς βάσεως τῆς θεείσης ὑπὸ τῶν μεγάλων θεμελιωτῶν ἐκείνων, ἀλλ' ὅμως δὲν φαίνεται πρέπον νὰ παραληφθῶσιν εἰς ιστορικὴν ἐξέτασιν καὶ παράστασιν καὶ οἱ ἔτι ζῶντες. Διὸ θὰ δοκιμάσω νὰ χαράξω ὀλίγας τινὰς γραμμὰς περὶ τῆς σημερινῆς θέσεως τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης¹.

Καθ' ὃν δηλ. τρόπον ἀποκλειστικῶς Γερμανοῖς λογίοις ὀφείλει ἡ γλωσσικὴ τὸ βάθος καὶ τὴν τελειοποίησιν καὶ ἀνύψωσιν αὐτῆς εἰς ἐπιστήμην ἐν τῇ ἀληθεῖ σημασίᾳ τῆς λέξεως, οὕτω καὶ μέχρι σήμερον ἡ Γερμανικὴ ἔρευνα ἡγεμονεύει, καὶ εἰς ταύτην ὑπακούουσι προθύμως οἱ λοιποὶ πεπολιτισμένοι λαοί, καὶ τὸ μὲν ταχέως τὸ δὲ βραδέως ἀκολουθοῦσιν αὐτῇ. Οὕτω παρίσταται ἡ γλωσσικὴ ὡς ρεῦμα, ὅπερ πηγάσαν ἐκ Γερμανίας ἐξεχύθη δι' ἀκαταπαύστου δρόμου ἐπὶ τὰς παρακειμένας πεπολιτισμένας χώρας Γαλλίας καὶ

¹) Τὴν συνέχειαν τῆς ἱστορίας τῆς γλωσσικῆς μετὰ τινων ἄλλων μεγάλων τῆς γλωσσικῆς ζητημάτων παρέχει ὁ σεβαστός μοι καθηγητὴς B. Delbrück ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ *Einleitung in das Sprachstudium*, ὅπερ ἀπὸ τοῦ 1880 τρίς μέχρι τοῦδε ἐξεδόθη. Τοῦ πονήματος τούτου μετάφρασιν ἐλπίζω, Θεοῦ θέλοντος νὰ καταρτίσω βραδύτερον, προθύμως πάνυ ἐπιτρέψαντός μοι αὐτὸ τοῦ κ. συγγραφέως. Χ.

Ἀγγλίας, βραδύτερον δὲ καὶ ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν, Ἰσπανίαν καὶ Ἑλλάδα, καὶ αὕτῃ δὲ ἡ σφόδρα ἀπομεμακρυσμένη Ἀσία δὲν ἔμεινεν ἀπότιστος καὶ ἄκαρπος. Καὶ αἱ Σκανδιναυικαὶ δὲ χώραι καὶ ἡ Ὀλλανδία μετέλαβον τοῦ ἔργου γενναίως, καὶ περὶ τῆς ἐν τῇ Βορείῳ Ἀμερικῇ ἐπιδόσεως αὐτῆς μαρτύριον οὐ μικρὸν εἶναι, ὥς κρίνω, τὰ Ἀναγνώσματα ταῦτα τοῦ Ἀμερικανοῦ γλωσσικοῦ Whitney. Ἐν τῇ κοιτίδι δ' αὐτῆς, ἐν αὐτῇ τῇ Γερμανίᾳ, προβαίνει διαρκῶς εἰς ταχεῖαν καὶ ισχυράν ἐπίδοσιν, καὶ τῆς ἐπιδόσεως ταύτης οὐδὲν ἴσως εἶναι οὕτω σαφές τεκμήριον, ὅσον τὸ μέγα ἄξιωμα, ὅπερ προέλαβεν ἐντὸς βραχείος χρόνου καὶ ἐπὶ πεδίου παντελῶς πρακτικοῦ, ἥτοι τῆς παιδαγωγικῆς. Ἡ γλωσσικὴ δηλονότι εἰσῆγαγεν εἰς τινὰ τῶν σπουδαιοτάτων κλάδων τῆς διδασκαλίας, εἰς τὴν Γραμματικὴν, ὅλως νέαν ἀρχήν, τὴν συγκριτικὴν, καὶ ἐν βραχεῖ χρόνῳ ἔτυχε βιβλίον συντεταγμένον κατὰ τὴν ἀρχὴν ταύτην ὑπὸ ζῶντος γλωσσικοῦ (ἡ τοῦ Γ. Κουρτίου Ἑλληνικὴ Γραμματικὴ) τηλικαύτης διαδόσεως ἐν τε τῇ Γερμανίᾳ καὶ τῇ λοιπῇ Εὐρώπῃ, οἷας οὐδὲν ἄλλο βιβλίον πρότερον. Ἀλλὰ καὶ ἡ Γερμανικὴ γραμματικὴ διδάσκεται ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἐν Γερμανίᾳ κατὰ τρόπον συμφωνοῦντα καθ' ὁλοκληρίαν πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς ὑπὸ τοῦ Grimm ἰδρυθείσης ἱστορικῆς μεθόδου. Ἄν δέ τις λάβῃ πρὸ ὀφθαλμῶν, ὅτι πολλάκις δεκαετηρίδες ἢ καὶ ἑκατονταετηρίδες ὅλαι παρέρχονται, μέχρις οὗ εἰσελάσσωσιν εἰς τὴν πρᾶξιν τῶν σχολείων μεταβολαὶ πολλάκις ἐλάχισται, ἀλλ' οὐχὶ στενῶς συνημμέναι μετὰ τῶν γενικῶν ἀρχῶν τῆς παιδαγωγικῆς καὶ λοιπῆς ἐπιστήμης, δὲν δύναται ἴσως νὰ ἐκτιμήσῃ ἱκανῶς τὴν σπουδαιότητα τοῦ φαινομένου τούτου.

Πόσῃν δ' ἔκτασιν προσέλαβεν ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἡ θεωρητικὴ μελέτῃ τῆς γλωσσικῆς, δύναται τις νὰ πεισθῇ, ἂν μόνον ἐν ταχὺ βλέμμα ρίψῃ ἐπὶ τὴν διδασκαλίαν αὐτῆς ἐν τοῖς Πανεπιστημίοις καὶ ἐν τοῖς περιοδικοῖς. Ἐν παντὶ Γερμανικῷ Πανεπιστημίῳ παρέχονται τοῖς σπουδασταῖς εὐκολίαι ν' ἀκούωσι μαθημάτων περὶ τῆς Ἰνδικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας καὶ περὶ τῆς γλωσσικῆς ἐπι-

στήμης, ἐν τοῖς πλείστοις δ' ἰδρύθησαν καὶ ἔδραι χάριν ἀμφοτέρων τῶν μαθήσεων τούτων ἢ καὶ χωρὶς ἑκατέρας. Τέσσαρα δ' ἐπιστημονικά περιοδικὰ ἀφιερῶσι τὰς στήλας αὐτῶν ἀποκλειστικῶς μόναις γλωσσικαῖς διατριβαῖς, ἀλλὰ καὶ τὰ περιοδικὰ τῆς δοκίμου, τῆς Γερμανικῆς, τῆς Ῥωμανικῆς καὶ Ἀσιατικῆς φιλολογίας συχνότατα δημοσιεύουσι πραγματείας ἀποτέμνας τῶν γλωσσικῶν φαινομένων.

Ὅτι δ' ἐν τῇ δραστηρίᾳ ταύτῃ ἐνεργεῖα τῇ ἐπικρατούσῃ ἐν πᾶσι τοῖς κλάδοις τῆς γλωσσικῆς συχνὴ εἶναι ἢ ζωνηρὰ πάλῃ τῶν γνωμῶν καὶ ὁ πολεμικὸς ζήλος, τοῦτο ἐξήρθη καὶ δικαίως ὡς ἰδιαίτερον θέλγητρον αὐτῆς ἐν ἀντιθέσει πρὸς ἄλλας ἐξαντληθείσας μαθήσεις, ἐν αἷς ἐλύθησαν σχεδὸν πᾶσαι αἱ ἀμφιλογίαι καὶ διὰ τοῦτο, ὡς εἰκός, ἰσοπεδώθησαν καὶ πάντα τὰ κύματα ἐπιστημονικῶν μαχῶν. Ἀλλ' ἐν τῇ γλωσσικῇ ἐπιστήμῃ ἰδιαίτερος τὰ κύματα ταῦτα ἤρθησαν εἰς μέγα ὕψος, καὶ ἀμφισβητήσεις περὶ τῆς φύσεως καὶ ἀρχῆς τῆς γλώσσης ἀπαρτίζουσι, καθ' ἃ εἶδομεν, τὸν χαρακτῆρα πασῶν τῶν δημιουργικῶν περιόδων τῆς ἐξελιξεως αὐτῆς ἦτοι καὶ ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τῆς γλωσσικῆς ὅτε ἐφιλοσόφουν περὶ τῆς γλώσσης, καὶ κατὰ τὴν δευτέραν ὅτε ἤκημασαν οἱ Γραμματικοί, καὶ ἐν ταῖς Ἰνδαίαις καὶ ἐν Γερμανίᾳ καὶ καθόλου ἐν πάσαις ταῖς περιόδοις αὐτῆς. Οὕτως ἄρα καὶ ἐν τῇ νεωτάτῃ καλλιεργίᾳ αὐτῆς ἀνεφάνη αὖθις ἀγὼν περὶ γενικῆς τινος ἀρχῆς, ἦτοι ἢ ἀμφιλογία, ἂν ἡ γλωσσικὴ εἶναι φυσικὴ ἢ ἱστορικὴ (ἢ τοῦ πνεύματος) ἐπιστήμη, καὶ τοῦ ἀγῶνος τούτου μετέσχομεν καὶ ἡμεῖς. Ἄν δὲ καὶ φαίνεται ὅτι ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον πάντες πείθονται, ὅτι οὐδεὶς λόγος ὑπάρχει, δι' ὃν ν' ἀποσπασθῇ ἐκ τοῦ κύκλου τῶν ἀληθῶς συγγενῶν αὐτῆς, τῶν ἱστορικῶν ἐπιστημῶν, καὶ ἐναντίον τοῦ μακροῦ αὐτῆς παρελθόντος νὰ συνδεθῇ τεχνητῶς καὶ μόνον οὕτω πρὸς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας, πάντοτε δ' ὁμως ὑπολείπεται καὶ θὰ ὑπάρχῃ ἢ ἀντίθεσις ἢ παρατηρουμένη μεταξὺ ἐκείνων, ὅσοι θεωροῦσι τὴν γλῶσσαν ὡς πρὸς τὸ φυσικὸν αὐτῆς μέρος, ὡς πρὸς τοὺς φθόγγους καὶ τοὺς τύπους, καὶ ἐκείνων, ὅσοι ἐξετά-

ζουσιν αὐτὴν ὡς πρὸς τὸ πνευματικὸν αὐτῆς μέρος, ὡς πρὸς τὰς σημασίας τῶν λέξεων καὶ τοὺς τύπους τῶν προτάσεων αὐτῶν. Κατὰ τὴν γνώμην ἄρα ἐκείνων, τῶν καθαρωτάτων γλωσσικῶν, τὸ ἀκαλλιέργητον ἰδίωμα τῶν Ὀττεντόττων εἶναι ἐπ' ἴσης διαφέρον, ὅσον καὶ ἡ γλῶσσα, ἐν ἣ συνέγραψεν ὁ Πλάτων καὶ ὁ Σοφοκλῆς· οὗτοι δέ, οἱ φιλόλογοι, ἀσχολοῦνται καθόλου περὶ μίαν ἢ δύο μόνον γλώσσας, ἵνα ἐν αὐταῖς ἀληθῶς καθ' ὀλοκληρίαν ἐγκληματισθῶσιν¹. Ἡ ἀντιθεσις αὕτη παρήγαγεν, ὡς εἰκός, συγκρούσεις τινὰς μεταξὺ τῶν γλωσσικῶν καὶ τῶν φιλολόγων, ἀλλὰ παρήγαγε καὶ τινὰς ἀγλαοὺς καρπούς. Οὕτω λ. χ. ἵνα ἓνα μόνον τούτων ἀναγράψω, παρατηρῶ ὅτι ἡ ἔρευνα τῶν ἀρχαίων διαλέκτων τῆς Ἑλλάδος καὶ Ἰταλίας, αἵτινες ἄλλοτε ἀπετέλουν τὴν λυδίαν λίθον τῆς ὀξυνοίας, δὲν θὰ ἐπετυγχάνετο ἀναμφιβόλως οὕτω ταχέως, ὅπως πράγματι συνέβη, ἂν μὴ γλωσσικοὶ καὶ φιλόλογοι ἡμιλλῶντο ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ.

¹) Καθ' ἃ καὶ ἐν Ἀθηνᾶς Τομ. Ζ' σελ. 180 κέξ. ἐλέγχθη, ἡ φιλολογία καὶ ἡ γλωσσικὴ δὲν δύνανται νὰ χωρίσωσιν ἀπέναντι ἀλλήλων τὰς ἐργασίας αὐτῶν, οὕτως ὥστε ἡ ἑτέρα νὰ ἐπωφελεῖται μόνον τὰ ἔτοιμα πορίσματα τῆς ἑτέρας. Οὐδ' ἡ ἄλλη συνήθως προφερομένη διαφορά τούτων εἶναι ἀληθής, καθ' ἣν ἡ μὲν γλωσσικὴ ἀσχολεῖται περὶ τὰς γενικάς, τὰς διὰ τὴν χρῆσιν σταθεράς σχέσεις τῆς γλώσσης, ἡ δὲ φιλολογία περὶ τὴν ἀτομικὴν χρῆσιν αὐτῶν. Διότι τὰ προϊόντα ἐνός τινος συγγραφέως δὲν δύνανται ἐπαρκῶς νὰ ἐκτιμηθῶσιν, ἂν μὴ τις ἐπίσταται κάλλιστα τίς ἡ σχέση τῶν προϊόντων αὐτοῦ πρὸς τὸ σύνολον τῆς γλώσσης καὶ πρὸς τὴν καθολικὴν χρῆσιν. Καὶ ἀντιστρόφως δ' ἡ μεταβολὴ τῆς καθολικῆς χρήσεως ἀδύνατον νὰ νοηθῇ, ἂν μὴ καλῶς μελετηθῇ ἡ ἀτομικὴ τοῦ λέγειν ἐνέργεια ἐκάστου συγγραφέως. Περὶ τῆς σχέσεως τῆς γλωσσικῆς καὶ φιλολογίας πρὸς ἀλλήλας ἀνέγνων πρὸ μικροῦ ἐν ταῖς συμβολαῖς τοῦ Bezzzenberger Τομ. ΚΓ' σελ 162 γνώμην τοῦ O. Franke ἔχουσιν ὡδε: «Πῃ ἐμὴ γνώμῃ περὶ τῆς ἀμοιβαίας σχέσεως τῆς γλωσσικῆς καὶ φιλολογίας εἶναι ἡ ἀκόλουθος: Ἐπειδὴ μακρὰ πείρα ἐδίδαξεν ἡμᾶς πάντας ὅτι ἡ μὲν γλωσσικὴ ἐγκαταλείπουσα τὴν φιλολογικὴν ἔρευναν καὶ ἐργαζομένη μόνον διὰ τῆς βοήθειας τῶν λεξικῶν ἀποβαίνει ὀνημέραι ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐπιπολαιότερα, ἡ δὲ φιλολογία πρὸς ἀκριβῆ γνώσιν τοῦ ἀπαραιτήτου αὐτῆς ὀργάνου, τῆς γλώσσης, συγγόντατα ὀφείλει νὰ καταφεύγῃ πρὸς τὴν γλωσσικὴν ζητοῦσα νὰ φωτισθῇ ὑπ' αὐτῆς, οὐδὲν ἄλλο ὑπολείπεται αὐταῖς ἢ κατὰ τινα Ἰνδικὴν παρομοίωσιν, νὰ συνάψωσι τοιαύτην συνθήκην ὥσιν ποτὲ συνῆψεν, ὡς λέγεται, ἐν Ἰνδίας τυφλὸς πρὸς χυλόν, καὶ καθ' ἣν ὁ μὲν χυλὸς ἐφέρετο ὑπὸ τοῦ τυφλοῦ, ὁ δὲ τυφλὸς ὠδηγεῖτο ὑπὸ τοῦ χυλοῦ. Νομίζω δ' ἀπαραιτήτως καὶ κατ' ἀρχὴν ἀναγκαῖον νὰ ἐκφράσω τὴν ἀπαίτησιν ταύτην, τὴν ἄλλως αὐτόδηλον, ἐπειδὴ ἐνίοτε συμβαίνει παρανοήσεις τινὲς αἵτινες δύνανται νὰ παρακωλύσωσιν ὅπωςδὴποτε τὴν ἐπιστημονικὴν πρόδοον». Χ.

Καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ἄρα ταύτῃ, καθ' ἃ καὶ ἐν πάσαις ταῖς πρότερον ἀναλόγοις, ἀληθεύει τὸ τοῦ παλαιοῦ «πόλεμος πάντων πατήρ», διὸ καὶ αὐθις ὁ πόλεμος ἀπεδείχθη ὁ αἷτις τῆς ἐπιστημονικῆς προόδου. Ὅσον δὲ καὶ ἂν θὰ ἐφαίνετο εὐκταῖον ἵνα λήξωσιν ἅπαξ διὰ παντὸς αἱ ἐξωτερικαὶ αὐταὶ ἔριδες καὶ φιλονικίαι. αἱ προσβολαὶ καὶ ὑποτιμήσεις, αἷς ἔτι καὶ νῦν εἶναι ἐκτεθειμένη ἡ νεωτέρα αὕτη ἐπιστήμη τὸ μὲν ὑπὸ τῶν ὁπαδῶν ἄλλων μεθόδων, τὸ δὲ ὑπὸ τῆς ἀδιαφορίας, τῆς ἰσχυροτάτης καὶ ἐν ταῖς ἐπιστήμαις ὅπως καὶ ἐν τῇ θρησκείᾳ, ἀλλ' ὅμως πᾶς συνετὸς φίλος τῆς γλωσσικῆς ὤφειλε νὰ θρηνήσῃ, ἂν ἐξηφανίζοντο οἱ ἐσωτερικοὶ ἀγῶνες, αἱ περὶ τῶν γενικῶν ἀρχῶν καὶ περὶ τῶν λεπτομερειῶν ἀμφιλογίαι, τὸ πνεῦμα τῆς ἀντιλογίας καὶ τῆς βασάνου, ἅτινα εἶναι ἀπαραίτητος ὁρος ὑπάρξεως πάσης ἐπιστήμης. Εἶθε καὶ οἱ μετὰ προσοχῆς διελθόντες τὰ Ἀναγνώσματα ταῦτα νὰ παρακινηθῶσι μὴ μόνον εἰς συμφωνίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀντιλογίαν πρὸς τὰ ἐν αὐτοῖς λεγόμενα, καὶ εἶθε αὐτοτελῶς νὰ προβῶσιν εἰς βάσανον, εἰς συμμετοχὴν τῶν ἐρευνῶν ἐν ἐπιστήμῃ, ἥτις ὑπόθεσιν ἔχει τὴν φύσιν καὶ ἱστορίαν ἐνὸς τῶν καλλίστων καὶ σπουδαιωτάτων μερῶν τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου.

ΠΙΝΑΞ ΛΕΞΕΩΝ

187

ἀβοκᾶτος σελ.	392—3
ἀγορά	175
αἱ δίφθογγοι ἐν τῇ νεωτέρᾳ	
Ἑλλ.	91 σημ.
αἵρεσις αἵρεσεύω αἵρετικὸς	211
Ἀκαδήμεια	120. 203—5
ἀκριβής - ἀκριβός, ἀκριβῶ ἀκρι-	
βαίνω ἀκριβίζω	177
Ἀλίартος	150
ἄλλα—ἄλλὰ	195
ἄλογον	302—5
ἄλλοδ-απόδ	98
ἄμμη	185
ἄμφια	403
ἄμυλον	120
ἄνα (ᾠ) καὶ (ᾠ) ἄναξ	180
ἀναγνώστης Ἀναγνώστης Ἀ-	
ναγνώστακις κλπ.	172
ἀνταμώνω	403
ἀντιδωρον-ἀντίντερο	150
ἄνω	584
ἀπαλλαγέντες	171
ἀπαντέχω ἀπαντοχή	131
ἀπό	194
Ἀρβανίτης, δὲν εἶν' ὁ Θεός	
Ἀρβανίτης	212
Ἄρης	643
ἀριστερός-δεξιός	182
ἀρματωλός	217
ἀρνακίς	125
ἄς	186. 413
ἀτέχνως καὶ ἀτεχνῶς	181
à travers	187
αὐθάδης-αὐτώδης	97

ἀφεντιά (ή) σου εἶπεν καὶ ἡ	
ἀφεντιά σου εἶπες	56
ἀφουκράζομαι	97
βαράει Καραϊσκάκι	187
βεκός	15 σημ.
βλάξ-μαλακός	554
βλίττω-μέλι	554
βοῦς	603
βρέ	123
βρέχειν-ῥεῖν	165
chez-casa	187
γάιδарος	90—1 σημ.
γαλβανισμός γαλβανίζω κλπ.	68
γέφυρα-πόντες	232 σημ.
γλῶσσα	168 - 9
δάμαρ	97
δαμος (δαίωμαι δατέομαι)	206
δάσκαλος	126
δὲν	97
δεσπότης	97
dēvas-deus-θεός	555
διὰ-για-γιανὰ	193—4
διαβιβάζω-διαβάζω	126. 180
δουλεία-δουλεῖα	180
δοῦλος-εὖω	278
δροτήτα δρώψ - ἀνδρός	554
δροδοκῶ	110
ἐαυτὸν ἐπὶ πάντων τῶν προ-	
σώπων	57

ει ἡ δίφθογγος ἐγένετο ἀπλοῦς φθόγγος κατὰ τὸν 5' αἰ- ῶνα π. X.	151	θέλω γράψαι	131—133
εἶμαι	57	θερμόβουλον σπλάγχνον	209
ἐκάς (sFe-κας	206	θεσπίζω	120
ἐλευθερία-λευτεριά	216	θωρῶ	120
ἐνεκα	98	igitur	186
ἐν καρὸς αἴση	187	Ἰούδας Ἰσκαριώτης	205
en vertu	187	ισημερία	578
ἐπηρμένος-παρμένος	180	ἴστημι καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ παρά- γωγα	197—8
ἐπιτρέπεται	236	ἴσωπον	101
ἐπος-ῶσα	554	καθαρός	182
ἐπρόσεξα	131	Καῖσαρ	172
ἐρινὰ κτλ.	278—9	κίθομαι	177
ἔσω	584	κακός	177
et=ἔτι	187	καμάρα-κάμαρη	180
ἔτις ἵτου ἔτσι-οὕτως . 163. 554		καμέλλαι	69
εὐκαιρος εὐκαιρῶ εὐκαιρέζω . 119		κίκυρος, κόκορας, coq, cock, coquet, coquetterie, ko- karde	600
εὐνοῦχος	119	κλέπτῃς-κλέφτης	216—7
ἐφέτος	97	κόκκυξ κοῦκκος	597. 600
ἐφόδια	121	κοντὰ-κοντεύω	185
ἐφὸλκιον	121	κωστιζω κῶστος	403
ἔχω γραμμένον, ἔχω γράψαι, ἔχω νὰ πάω . . 125 192—3		λάπτω	603
feu-feuer-focus-πῦρ	555	λέγεσαι ἀντὶ λέγῃ	76
ζεῦγος	171	λέγουν ἀντὶ λέγουσιν	76
ζήτω	186	λιμὸς	643
ζιμιὸν	184	locus-lōca	555
ζυγώνω	176	λοιπὸν	183
F ἐν τῇ Τσακων.	221	λόγου σου, τοῦ λόγου σου	56
Fέχω ἔχω	384	μαῖζα μαζιον-μαζί	153
ἥλιος	167	Μαραθῶν	150
*Ηρώδης	205	μάτι	555
θα	185	me-μέ	601
θέατρον θεατριζω	168	mente-ment	202
θέλεις-θέλεις	186	μὴν μῆνη σελήνη φέγγος φεγ	
θέλει φάγω κλπ.	279		

γος φεγγάριον	166	Πιλᾶτος - πιλᾶτος	205
μήπως - μπάς	186. 413	πνεῦμα	181
μόλα ταῦτα	196	πόνος ἐν τοῖς κεφαλόπονος, κοι- λόπονος, ὀδοντόπονος	68
μολύνω	182	πόρτα καὶ τὰ ἐκ τούτου πα- ράγωγα	393
μονέδα μονήτα monēta	211	πούλλος - 'πουλλος - πούλλα	98—9
μόνον - μὸν	195	πρέζα πρεζάρω	403
Μυζηθράς - Μυστράς	149	προεστώς	120
ναυαγῶ	121	πῶς	184—5
Νεάπολις	121	quinque	150
νηρὸν ἡμίνηρον - νερόν	303	ρεπορτάζ	230—1
νήστις νηστεύω	120	ρήγνυμι	182
νόσφι	206	ρήγλα - ρέγολα	100
νωπὸς	101	ρήματα εἰς -οῦμαι ἐν Πόντῳ	221
ξανοίγω	121	ῥωμαντικὸς	211
θ καὶ ὅτι	184—5	σάν - ὡς ἂν	194
ὁδοὺς	554	σελήνη σεληνιάζομαι	168
ῥζος	98	σήμερον	98
οἰκονομῶ	121	Σίγειον	214
ον = homo	187	σίδα	14 σημ.
οὐ ἢ δῖφθογγος ἐγένετο ἀπλοῦς φθόγγος κατὰ τὸν 5' αἰ- ῶνα π. Χ.	151	σίζω	603
οὔτσα - οὔτως	163	Σκλάβος - σκλάβος Σλαῦος	212
οὔτως - ἔτσι	553—4	σταυραετοὶ	203
ὀφθαλμὸς	169	σταυροφορία	121
παιδιὰ παιὰ	554	στενὸς	177
παλληκᾶρι	216	στενοχωρία	118
παραβολή	585	συβάζω	126
παρέστα	585	σῦκον συκολογοῦντες	215
Περγαμηνή - περγαμηνή	210	συκοφάντης - ντία - ντῶ	121
περὶ δνου σκιᾶς	187	συμπαθῆς - θῶ - θεια - θητικὸς	182
περὶ που - περίπου	195—6	συναγωνίζομαι συναγωνισμὸς	71
πέρυσι	98	συναλλαγή	67
πετσώματα	203	συνεπῆς συνέπεια	72
πηγή πηγᾶδι	165	συνερίζομαι συνορίζομαι	71
πηλὸς προπηλακίζω	182	Σύραγγος	170
πιέζω πιάζω	98. 176	τάλαντον	170

ταπεινός	182	φρουρός	97
Ταταρικός - Ταρταρικός	66	φύσις	174
τίποτε - τίβοτσι κλπ	163	χανικολόγος	150
το - τὸ	601	χάρις	196
Τοῦρκος, εἶναι Τοῦρκος	212	χείμαρρος	120
τρέπεζα	125	χίλια	589 σημ.
τσε τσι ἀντί κε κι	74	χίμαιρα χίμαρος χειμῶν 209—10	
υπουλος	121	χλωρὸν	177
ὕστέρα	214	χρωστεῖ τῆς Μιχαλοῦς	187
ὕω ὑβάτου=ὕδωρ ὕδατος	303	ψαλτῆρι	170
vel-vel	186	ψηφός ψηφίζομαι ψηφίζω -ψηφῶ	
φανός φανάρι - Φανάρι Φανα-		ψάμαθος ψαθυρός ψαθούρι	
ριῶται	173	ψῶ	210—211
φαῦλος	554	ψυχραιμία	209
φηλήτης	643	ψύχωσις	67
φιλάργυρος	183	ὥς	184—5
φιλόνικος	183	ὥς=ἕως εἰς	195
φρουδός	97		

ΠΙΝΑΞ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ

α ἐν τῇ Ἀττ. διαλέκτῳ ἀντὶ Ἰων.
ἡ σελ. 131.

α ἐν τῇ Τσακωνικῇ διαλέκτῳ ἀντὶ
κοινοῦ ἡ 221.

α κατάληξις ἐπιρρημάτων 202.

α, ο, ε, ἄτονα ἐξασθενοῦσιν ἐν τῇ
Λατ. εἰς i 186.

accusativus 660.

Adelung 699.

Αἴγυπτος, Αἰγύπτιοι, Αἰγ. γλῶσσα
καὶ χαρακτήρ αὐτῆς 459-461.

Αἰγύπτου ἱερογλυφικὰ, χαρακτήρ καὶ
ἱστορία τῆς γραφῆς, ἱερατικῇ, δη-
μοτικῇ γραφῇ 621-3.

αἰτίαι, τῶν γλωσσικῶν σφαλμάτων
55. — ἐσωτερικαὶ τῆς ἀλλοιώ-
σεως τῶν γλωσσῶν 242. — τῆς
παραμελήσεως τῆς μέσης καὶ νεω-
τέρας Ἑλληνικῆς 361 σημ.

Ἀλβανικὴ γλῶσσα 296.

ἀλλοιώσεις, ἀνισος τῶν γλωσσῶν καὶ
διαλέκτων κατὰ τόπους καὶ χρό-
νους 243-4. — τῆς γλώσσης ἄλ-
λοτε εὐκολωτέρα καὶ ἄλλοτε δυσ-
κολωτέρα 75. — ἐσωτερικὴ καὶ
ἐξωτερικὴ 158-9. — τῶν λέ-
ξεων τῆς Ἑλληνικ. γλώσσης 48.
— βιαιότεραι φθογγικαὶ καὶ ση-
μασιολογικαὶ ἐν τοῖς τυπικοῖς
στοιχείοις 413. — διαφορῶν βαθ-
μῶν καὶ εἰδῶν ἐν ταῖς γλώσ-
σαις σὺν τῷ χρόνῳ 58, 95. —
τῆς γλώσσης παρακωλύονται ὑπὸ
δοκίμου φιλολογίας 239. — ἔχνη
αὐτῶν παρέχουσι πᾶσαι αἱ λέξεις
95. — σημασιολογικὰ βιαιότε-

ραι ἐν ταῖς τέχναις καὶ ἐπιστή-
μας 229. — τοῦ τυπικοῦ 52.

— τὸ φυσικώτατον καὶ ἀναγκαιό-
τατον εἶδος αὐτῶν 51.

ἀλφίβητον 628-630. — Ἑλληνι-
κόν 631. — Λατινικόν 632. —
Φοινικικόν 629.

Ἀμερικανικὴ γλωσσικὴ ὁμοθεσία
511. — γλῶσσαι 516-7.

Ἀμερικανοὶ αὐτόχθονες 518.

ἄμεσα ἀποτελέσματα τῆς μορφώ-
σεως τῆς γλώσσης 283.

ἀμφιλογία περὶ τῆς παραγωγῆς τῶν
ὀνομάτων ἐν Ἰνδία 671.

ἀναγκαῖον (τὸ) τῆς ἱστορίας τῆς
γλωσσικῆς 635.

ἀναλογία καὶ ἀνωμαλία καὶ Ἀνα-
λογικοὶ καὶ Ἀνωμαλικοὶ 653-5.

ἀναλογίαι ἐν τῇ δημιουργίᾳ τῆς γλώσ-
σης καὶ ἐν τῇ τῶν ἐνδυμάτων 569.

ἀναλογικοὶ σχηματισμοὶ ἐν τῇ γεω-
λογίᾳ καὶ τῇ γλωσσικῇ 392.

ἀναλυτικοῦ τρόπου ἐπίδοσις 426-9.

ἀνάμειξις λαῶν καὶ γλωσσῶν 269.

ἀναπλήρωσις φραστικῶν μέσων 129.

ἀνάπτυξις, τῆς κλίσεως τοῦ ῥήματος
408-410. — τῶν προθέσεων

131. — συμφώνου 150.

ἀνερμηνεῦτα φαινόμενα τῆς ἀλλοιώ-
σεως τῶν γλωσσῶν 243.

ἄνθρωποι (οἱ) μόνοι λαλοῦσιν 608.

ἄνθρωπίνου γένους κοινότης 562.

ἀνομοιώσις 150.

ἀντικατάστασις εὐκόλου διὰ δυσκο-
λωτέρου 136.

ἀντίστασις τῆς γλώσσης πρὸς αὐθαι-

ρέτους μεταβολάς 77-8.

ἀντίφρασς 643.

ἀπαρχαίωσις καὶ ἀπώλεια λέξεων 156-7.

Ἀπολλώνιος ὁ Δύσκολος 661.

ἀπώλεια, φραστικῶν μέσων 129. —

τῆς ἀπαρεμφάτου, τοῦ γ' προσώπου τῆς προστακτικῆς, τῆς διὰ τῶν προσωπικῶν καταλήξεων διακρίσεως τοῦ παρατατικοῦ ἀπὸ τοῦ ἀορίστου 130. — τοῦ δυϊκοῦ 129. — τῆς γενικῆς 137. — τοῦ δυϊκοῦ, τοῦ οὐδετέρου γένους, τῆς δηλώσεως τοῦ γένους καθόλου 416-8. — τῆς εὐκτικῆς 130. — τοῦ μέσου ἀορίστου 136. — ὅλης συλλαβῆς 150.

Αραβικὴ γραμματικὴ καὶ γλωσσικὴ 676-8.

ἀρεταὶ καὶ κακίαι τῆς εἰσαγωγῆς ἀρχαίων λέξεων εἰς τὴν νῦν γλῶσσαν 236-7.

ἄρθρον (τὸ) τῆς Ἑλλήν. γλώσσης 131. ἀριθμησις ἐν ταῖς διαφόροις γλώσσαις 588.

Ἀριστοτέλης 646-8.

Ἀρμενικὴ γλῶσσα 297, 361.

ἀρχαὶ τῆς γραφομένης Ἑλληνικῆς 261

ἀρχαῖα διαλεκτικὰ ἔχνη ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑλλήν. 255.

ἀρχαῖαι λέξεις εἰσαγόμεναι εἰς τὸν παρ' ἡμῖν λόγον 235-6.

ἀρχὴ τῆς γλώσσης 563.

Ἀττικισμός Ἀττικισταί 256-9.

αὐξήσις τοῦ περιεχομένου τῶν λέξεων ἄνευ αὐξήσεως τοῦ ἀριθμοῦ αὐτῶν 200.

Αὐστραλικὴ ὁμοθνία 506.

ἀφομοίωσις 150. — τῆς ὀριστικῆς καὶ ὑποτακτικῆς 135.

Ἀφρικανικαὶ γλῶσσαι 508-510.

Βαλτικὴ γλωσσικὴ ὁμοφυλία 296' 349-350.

Βασικὴ γλῶσσα 297, 529.

βοηθητικαὶ τῆς γλῶσ. ἐπιστῆμαι 83.

Bopp 699, 704. — πρῶτα ἔργα αὐτοῦ 699. — ἡ Συγκριτικὴ γραμματικὴ αὐτοῦ 704.

Γαλανὸς Δημ. 702.

Γαλλικὴ καὶ Ἰταλικὴ γραφομένη γλῶσσα 263.

γένεσις, ἄλλης ἀρχῆς παρὰ τὴν ὀνοματοποιῶν 604, 607. — τῶν ἄλλων μερῶν τοῦ λόγου ἐξ ὀνομάτων καὶ ῥημάτων 419-420. — καὶ ἀπώλεια διαλεκτικῶν διαφορῶν 280-1. — τῆς δοκίμου γραφομένης Λατινικῆς 658. — γλωσσικῶν διαφορῶν 245-7. — γραπτῆς γλώσσης 263, 268. — ἐπιθημάτων 99-104. — ἐπιρρημάτων 419. — καταλήξεων ἐν τοῖς προϊστορικοῖς χρόνοις 105-6. — μορίων 193-6. — τῆς νεωτέρας Ἀγγλικῆς γλώσσης 270-3. — νέων διαλέκτων καὶ γλωσσῶν 248-9. — τῶν προθέσεων, τῶν συνδέσμων, τοῦ ἄρθρου, τῶν ἐπιφωνημάτων 420-1. — τῶν πρώτων ῥηματικῶν τύπων 408. — τῶν φθογγικῶν καὶ τυπικῶν ἀλλοιώσεων 54-7.

Γενισσεῖκὴ γλῶσσα 522.

γένους τῶν ὀνομάτων ἀρχὴ 415-6.

Γερμανικὴ, γλῶσσα ἐν Ἀμερικῇ 251.

— γλωσσικὴ ὁμοφυλία 341-6.

— οἱ τρεῖς μεγάλοι κλάδοι αὐτῆς 289-90.

γλῶσσα, τί εἶναι 572-4. — πολύτιμον ἀρχεῖον 23, 545. — προϊὼν τῆς κοινῆς 573-4. — γνώρι-

σμα τῆς συγγενείας τῶν ἐθνῶν, τῆς ἐθνολογίας 22-3, 615. — δὲν εἶναι προϊὼν σκέψεως 85. — οὔτε σκόπιμος οὔτε συνειδητὴ 87. — δὲνεῖναι θείας ἀρχῆς 565-8. — δὲν ἔχει ἀντικειμενικὴν ὑπερξίν, δὲν εἶναι ὁργανισμός, δὲν ἔχει κλίσεις ἢ τάσεις κλπ., ἀλλ' ἀνθρώπινον δημιουργήμα 82. — πῶς ἀλλοιοῦται 63. — οὐχὶ ὑφ' ἐνός τινος ἀλλ' ὑπὸ τοῦ ἔθνους 201. — διαφωτίζει τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους 22. — φύσει ἢ θέσει 644. — ζῶσαι καὶ νεκραί, λειτουργίαι καὶ χαρακτηρὲς ἐκατέρων 240. — καὶ διάλεκτοι 273. — καὶ μόρφωσις 238-9. — τῶν κωφαλῶν 580, 583, 592. — πανελλήνιος 254. — τεχνητὰ 86-7. — (ἡ) τίνων κατισχύει 269. — ἀλλοιώσεις μετὰ τοῦ βίου 49. — ἀνάμειξις 538. — ἀνεπτυγμένων χαρακτηρὲς καὶ φύσις 285. — ταξινομίαι κατὰ τὴν ἀξίαν αὐτῶν 533-4 — κατὰ τὴν μορφολογίαν καὶ τὰ ἐλαττώματα αὐτῆς 525-30. — universalis Leibnitz 646.

Γλωσσική, εἶναι ἐπιστήμη ἱστορικὴ ἢ τοῦ πνεύματος 83-5. — ὑπόθεσις καὶ σκοπὸς αὐτῆς 17-22. — ἀμεσοὶ καὶ ἀπωτέρω σκοποὶ 22 κέξ. — ὑποκειμένον αὐτῆς εἶναι ἡ παγκόσμιος ἱστορία 94. — καὶ ἡ ἀνέυρεσις τῶν συνθετικῶν μερῶν 110. — ἔχει ἰδιόζουσαν αὐτῇ ἐξέλιξιν. 690. — αἱ τρεῖς κύριαι μέθοδοι αὐτῆς 696 — καὶ ἀνθρωπολογία 542-3. — καὶ φιλοσοφία 698 — τί διδάσκει περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ γενέσεως τῆς γλώσσης 563.

— περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐξ ἐνὸς ζεύγους ἢ ἐκ πολλῶν 539, 547-557. — δημιουργίας (τῆς) αἱ αἰτίαι ἦσαν καὶ ἐν τοῖς πρωτίστοις χρόνοις αἱ αὐταὶ οἶαι καὶ σήμερον 599-600. — συμβολαὶ τῶν διαφόρων ἐθνῶν εἰς δημιουργίαν αὐτῆς 636 — κοινότης πάντων τῶν ἐθνῶν τῆς γῆς δὲν ὑπάρχει 551. — ὁμοεθνίαι (αἱ) διαφέρουσι καὶ κατὰ τὰς ρίζας 551. — ὁμοεθνίαι καὶ φυλετικοὶ τύποι 535-7. — πᾶσα φάσις προῆλθεν ἐξ ἄλλης προγενεστέρης 286. — τύπος καὶ ἐθνικὸς χαρακτηρ τῶν Σημιτῶν 464. — χαρακτηρ τῆς γλωσσικῆς καὶ γραμματικῆς αὐτῶν 676-8.

γινώμαι, διαφορῶν λογίων περὶ τῆς γλωσσικῆς τοῦ Whitney ε'. — τοῦ Max Müller περὶ τῆς ἱστορίας τῆς γλωσσικῆς 686.

γνωρίσματα (τὰ) τὰ ἀληθῶς ἀποδεικτικὰ τῆς τῶν γλωσσῶν συγγενείας 557.

γραμματικαὶ σπουδαί, ἐν Ῥώμῃ 656. κέξ. — αἰτία καὶ χαρακτηρ αὐτῶν 657 κέξ. — κατὰ τὸν Μέσον Αἰῶνα 680 — 2.

γραμματικῆς ἀλλοιώσεις 224.

γραφὴ, βαθμιαίως ἀναπτύχθεισα 616. — Αἰγυπτιακὴ 622 — 3. — Σινικὴ 624 — 6 — σφηνοειδῆς 627 — 8. — συλλαβικὴ 628 κέξ. Grimm 706 — Ἰδρυτὴς τῆς ἱστορικῆς γραμματικῆς. 706 — 7.

δανεισμοῦ ξένων λέξεων αἰτίαι 231-3 — ξένων λέξεων διαφοραὶ κατὰ ποῖον καὶ ποσὸν 237.

δασέα (τὰ) ἀρχαῖα ἐγένοντο προσ-
τριβόμενα 149.

δασεία (ἡ) Ἑλλ. ἀντιστοιχεῖ Λατι-
νικῷ s καὶ j 155-6.

δεκαδικὸν συστήματος γενέσεις 589.

δημιουργία (ἡ) τῶν λέξεων ἐξ αὐ-
θαιρεσίας, οὐχὶ ἐξ ἀναγκαιότητος
204-6.

δημοτικῶν ᾄσμάτων γλώσσα 354.
dhātu 673.

διαίρεσις τῶν γλωσσῶν εἰς ὁμοφυ-
λίας 436.

διάκοσμος γραμματικὸς γλώσσης,
βελτιοῦται ἢ φθείρεται 224. —
ἀλλοιοῦται ὑπὸ μόνου τοῦ ἔθνους
201. — συμφωνεῖ ἐν ταῖς Ἰα-
πετικαῖς γλώσσαις 310-11. —
ἐκ τῆς συμφωνίας τούτου ἐν ταῖς
Ἰαπετικαῖς γλώσσαις πόρισμα
312 — ἀναλυτικὸς τρόπος αὐτοῦ
— διαρκῆς ἐπίδοσις αὐτοῦ 423-
424 — σχέσις αὐτοῦ πρὸς τὸν
συνθετικὸν 423-6.

διακρίσις μεταξὺ τοῦ πράγματος καὶ
τῶν ιδιοτήτων αὐτοῦ ἀναγκαία
εἰς δημιουργίαν τῆς γλώσσης 587.

διαλεκτικοὶ ιδιωτισμοὶ 35. κέξ.

διαλεκτικῶν διαφορῶν ἐπιτάχυνσις ἢ
ἐπιβράδυνσις 248-9.

διανοεῖσθαι, ἀνευ λέξεων 580. — εἶ-
ναι ἀνεξάρτητον τῆς γλώσσης
582. — προηγείται τῆς γλώσ-
σης καὶ εἶναι διάφορον αὐτῆς
590.

διανοητικαὶ ἐνέργειαι καὶ ἐκδηλώ-
σεις αὐτῶν ἐν τοῖς ζώοις 584.

διάσπασις τῆς γραφομένης γλώσσης 268.

διαστροφή τῶν φθόγγων καὶ τῶν
τύπων ὑπὸ τῶν παιδιῶν 52-3.

διατὶ ἐξελέφθη ἡ γλωσσικὴ ὡς φυσικὴ
ἐπιστήμη 89.

διατὶ ὁμιλοῦμεν ὅπως ὁμιλοῦμεν 27.

διαφορὰ, σαφηνεύει κατὰ τὴν ἔκφρα-
σιν τῶν αὐτῶν ἐννοιῶν ἐν ταῖς
διαφόροις γλώσσαις 578. — τῶν
ἐπιστημῶν τοῦ πνεύματος ἀπὸ
τῶν τῆς φύσεως 85. — τῆς ἐνερ-
γείας τοῦ γλωσσικοῦ ἀπὸ τῆς τοῦ
χημικοῦ 553. — τῆς γλωσσικῆς
ἐπιστήμης ἀπὸ τῶν φυσικῶν 84.
διαφοροὶ γλωσσικαὶ φάσεις ἐκάστου
ἀνθρώπου 246.

διδάγματα ἐκ τῆς ιστορίας τῆς Ἑλλ.
γλώσσης 262.

διπλὰ σύμφωνα ἐπὶ τῶν νοτίων Σπο-
ράδων καὶ τῆς Κύπρου 74. — ἡπλο-
ποιημένα 74.

διφθογγοὶ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς 73.
δόκιμος Λατινικὴ 658.

Δραβιδικὴ ὁμοθνία 492-3.

δυϊκοῦ δῆλωσις 415.

δύναμις πλάττουσα (ἡ) εἶναι ἢ αὐτὴ
μετὰ τῆς διατηρούσης καὶ ἀνα-
πτυσσοῦσης τὰ ὄντα 567.

δυνάμεις συνέχουσαι καὶ ἐμποδιζου-
σαι τὴν γένεσιν καὶ ἐπίδοσιν γλωσ-
σικῶν διαφορῶν 245-6.

δυσκολίαι κατὰ τὴν ἔρευναν τῆς
Ἀμερικανικῆς γλωσσικῆς ὁμοε-
θίας 512.

Δωρικὴ βαρύτης καὶ Ἰωνικὴ εὐτρα-
πελία 254 σημ.

εὐ τρέπεται εἰς ι 151.

Ἑβραϊκὴ, γραμματικὴ καὶ γλωσσικὴ
676-7. — γλώσσα ὡς πρώτη
πασῶν νομιζομένη 682.

ἐθνολογία, γλωσσικὴ καὶ φυσιολο-
γικὴ 540.

εἰκονογραφία 616-620

ἐκδηλώσις τῶν διανοημάτων διὰ τῆς
γλώσσης 591

ἐκλογῇ (ἡ) τῆς ιδιότητος τῆς σημα-
νούσης τὸ ὀνομαστέον ἐξαρτᾶται
ἐκ τῆς φύσεως τοῦ μέσου, οὐ θὰ
γίνῃ χρήσις πρὸς δῆλωσιν 595
ἐκτασις τῆς ιστορίας, τῆς γλωσσοδι-
φίας εἰς τὸ παρελθὸν τοῦ ἀνθρώ-
που 561.

ἐλατήρια πρὸς δημιουργίαν τῆς γλώσ-
σης 572. — πρὸς ἐφεύρεσιν τῆς
γραφῆς 616 — 7

ἐλλειψίς (ἡ) τῆς συνειδητῆς σκοπι-
μότητος ἀφαιρεῖ τὸ ὑποκειμενικὸν
καὶ αὐθαίρετον ἐν τῇ γλώσσῃ 88
Ἑλληνες (οἱ) πάντες δὲν λαλοῦσι
τὴν αὐτὴν Ἑλληνικὴν 44.

Ἑλληνικὴ γλῶσσα, τί εἶναι 45 —
ἀρχαία καὶ νέα 360-1 — ἀλ-
λοιώσεις αὐτῆς ἐν τοῖς διαφόροις
χρόνοις 47-8. — κατὰ τίνα
ἀλλοιοῦται 228. — εἶναι καινοτο-
μωτέρα τοῦ συνήθους 50 σημ. —
παράδοσις καὶ διατήρησις αὐτῆς
45-6. — συντομος ἱστορία αὐτῆς
252-262. — γλωσσικὴ ὁμοφυλία
359-360. — γλωσσικῆς χαρα-
κτῆρ καὶ ἀρχαί 641 — Ἑλλη-
νικῶν διαλέκτων χρήσις εἰς φιλο-
λογικὰ ἔργα 253.

ἐναλλαγὰι συγγενῶν φθόγγων 149.
— τοῦ β-δ, τοῦ θ-φ 149. —
ἀσθενῶς ἐκφωνουμένων φθόγγων
150.

ἐννοιαὶ (αἱ) ὑπάρχουσι πρὸ τῶν λέ-
ξεων 203.

ἐνοποιητικαὶ δυνάμεις ἐν τῇ γλώσσῃ
251-1.

ἐνότης τῶν ἀρχαίων Ἰαπετικῶν
γλωσσῶν 301-2.

ἐξάπλωσις (ἡ) γλώσσης ἐξαρτᾶται ἐκ
τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ λαλοῦντος
αὐτὴν ἔθνους 282.

ἐξελληνισμὸς τῶν ἐπιστημονικῶν
δρων 234.

ἐξέλιξις (ἡ) τῆς γλώσσης ἦν ὁμοία
ἐν τε τοῖς προϊστορικοῖς καὶ τοῖς
ιστορικοῖς χρόνοις 431-2. — ἦν
διαρκὴς 430.

ἐξευγενισμὸς τῆς γλώσσης διὰ τῶν
σχολείων, τῆς συναναστροφῆς, τῆς
ἀναγνώσεως κλπ. 37-8.

ἐξωτερικαὶ ἐπιδράσεις ἐπὶ τὴν ἀλ-
λοίωσιν τῆς γλώσσης 227. — ἐπὶ
τὴν μόρφωσιν τῶν γλωσσῶν 222-3.

ἐπαρχιωτικοὶ ιδιωτισμοὶ 36.

ἐπιδράσεις, φθόγγων ἀμοιβαῖαι 143.

— ἐπιβλαβεῖς ἐπὶ τῶν φωνητικῶν
μεταβολῶν 135. — ἐπιβλαβεῖς καὶ
ἐπωφελεῖς 125. — τῶν ἀριστα
λεγόντων ἐπὶ τὴν γλῶσσαν 284.

— τοῦ ἀτόμου ἐπὶ τὴν γλῶσσαν
75. — δοκίμων συγγραφέων ἐπὶ
τὴν παράδοσιν τῆς γλώσσης 46.
— τοῦ πολιτισμοῦ ἐπὶ τὸν βίον
τῆς γλώσσης 282-4 — ὑπερόχων
ἀνδρῶν ἐπὶ τὴν γλῶσσαν 70.

ἐπιθετα εἰς -ήρης 99. — εἰς -ώδης
100.

Ἐπικούρου διδασκαλία περὶ γενέσεως
τῆς γλώσσης 649.

ἐπιφωνηματικὴ ἀρχὴ τῆς γλώσσης
597-600.

ἐρμηνεῖα τῶν συμφωνιῶν ἐν ταῖς
γλωσσικαῖς ὁμοφυλίαις 300-9.

ἐτυμολογία (ἡ), βάσις καὶ ἀφετηρία
πάσης γλωσσικῆς ἐρεῦνης 94. —
εἶναι ὅλως ἀδιάφορος ἡμῖν κατὰ
τὴν ἐκμάθησιν τῆς μητρικῆς
γλώσσης 32-33. — στηριζόμεναι
ἐπὶ ψευδοῦς φυσιολογικῆς παρα-
στάσεως, ἐπὶ παραβιάσεως τῆς
φυσικῆς ἱστορίας ἐπὶ γεωγραφι-
κοῦ ἢ ἐθνολογικοῦ σφάλματος

209-210. — σκοπὸς αὐτῆς 209.
 ἐτυμολογῶν (δ) πότε καταπαύει τὰς
 περαιτέρω ἐρεῦνας αὐτοῦ 594-5.
 ἔτυμον (τὸ), τῶν λέξεων διάφορον τῆς
 χρήσεως αὐτῶν 216-7. — τί ση-
 μαίνει ἡ ζήτησις αὐτοῦ 205-6
 ἐτυμολογίας ἰδρυσις 643.
 εὐφωνία 144.

F τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς 149.

ζωὴ τῆς γλώσσης 62. — τί σημαί-
 νει 60.

ζῶα (τὰ) ἀδυνατοῦσι νὰ χωρίζωσιν
 ἰδιότητας κλπ. καὶ δὴ καὶ νὰ
 λαλῶσιν 609.

ζωογένησις τῶν ῥιζῶν καὶ θεμάτων
 διὰ τῶν ἐπιθημάτων 134.

Ἡρωδιανὸς 662.

Θ=f ἢ b ἐν τῇ Λατ. 155

θέματα ἐνεστωτικά 409.

θησαυροῦ τῶν λέξεων ἀλλοιώσεις
 224.

Herder περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς γλώσ-
 σης 698.

Humboldt Wilhelm. 709 — ἡ
 περὶ γλώσσης φιλοσοφία αὐτοῦ
 710-1.

Ἰαπετικὴ γλωσσικὴ ὁμοθνία 340.
 ἀνακάλυψις αὐτῆς 17. — ὀνομα-
 σία αὐτῆς 299. — γλῶσσαι συνι-
 στῶσαι αὐτὴν 294-6. — σπου-
 δαιότης αὐτῆς 375-6. — γλωσ-
 σικὴ βάσις τῆς καθολικῆς γλωσ-
 σικῆς 381-2.

Ἰαπετικὴ καὶ Σημιτικὴ γλωσσικὴ
 ὁμοθνία 462-3.

Ἰαπετικῶν γλωσσῶν ἀρχαιότης καὶ
 ποικιλία 384-6. — παλαιότητα
 ἱστορία καὶ γένεσις αὐτῶν 388-9.

— πλουσία παράδοσις αὐτῶν 383.

— λαῶν ἀρχαιοτάτη ἱστορία 541.

— αἱ σπουδαιόταται ἀποδείξεις
 τῆς συγγενείας αὐτῶν 303-6. —
 ἐκπόνησις καὶ διάρκεια τοῦ σχη-
 ματισμοῦ 421-2.

Ἰαπωνικὴ γλῶσσα, γραφὴ καὶ φυ-
 λετικὸς τύπος 493-5.

ιδανικότης 646.

ιδεόγλωσσα 646.

ιδιότητες ἐπιστήμης τινός 90.

ιδιώματα 247.

ισρογλυφικά 621.

Ἰνδικὴ γλῶσσα 298. — ἀνακάλυ-
 ψις καὶ χαρακτήρ αὐτῆς 17,
 665-6. — εἰσαγωγὴ αὐτῆς εἰς
 τὴν Εὐρωπαϊκὴν ἐπιστήμην 700-
 -2 γλωσσικὴ ὁμοφυλία καὶ Σαν-
 σκριτικὴ γλῶσσα 367-371. —
 γραμματικῆς προπαρασκευαί, ἀρ-
 χαὶ καὶ ἀφορμαὶ 667-9.

Ἰνδοὶ γραμματικοὶ 665, — χαρα-
 κτὴρ αὐτῶν 666.

Ἰνδοσινικαὶ γλῶσσαι 501-2.

infinitivum 660.

Ἰρανικὴ γλωσσικὴ ὁμοφυλία 362-6.

Ἰρλανδικὴ γλῶσσα ἐν Ἀμερικῇ
 251-2.

ἱστορία (ἡ), τῆς γλώσσης ἀπαρτίζε-
 ται ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν λέξεων
 94. — τὰ δύο κύρια φαινόμενα ἐν
 ταύτῃ 252. — τῆς γλωσσικῆς
 14 κέξ. — τῆς γλωσσικῆς κατὰ
 τὸν Max Müller 686. — πα-
 ραλληλισμὸς αὐτῆς πρὸς τὴν τῶν
 φυσικῶν ἐπιστημῶν 687. — τῶν
 Ἰαπετικῶν ἔθνων 377-9. — τῆς
 Ἑλληνικῆς γλώσσης 252-62.
 — τῆς κλίσεως ἐν ταῖς Ἰαπετι-
 καῖς ὁμοφυλίαις 417-8. — τῆς
 Λατινικῆς γλώσσης 263-66.

ιστορικάι (αί) ἀρχαί τῆς γλώσσης οὐκ ἀκούσαι ἐκρήξεις, ἀλλ' ἐπιτυχεῖς ἀπόπειραι 591. — ὕπαρξις τῶν ριζῶν καὶ θεμάτων τῶν λέξεων 390-1.

Ἰταλικάι ἀρχαῖαι διὰ λεκτοὶ 358.

καινοτομία καὶ ἐν τοῖς συγγενικοῖς ὀνόμασι 304 σημ. 2. — τίνες τούτων κατισχύουσιν; 75-6, 78.

Κατακάνα 495.

καταλήξεις, ἀπόλλυνται διὰ φωνητικὰς μεταβολὰς 128. — ἀναπτύσσονται καὶ εἰσάγονται νέαι 230. — ἐξασθενεῖ ἡ κυρία αὐτῶν σημασία 191. — τοῦ μέλλοντος τῶν Νεολατινικῶν γλωσσῶν 104. — παραγωγικάι διτταὶ ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν 394. — περιορίζονται αἱ ξέναι ἐν μόναις ταῖς ξέναις λέξεσι 231. — προήλθον πᾶσαι ἐξ αὐτοτελῶν λέξεων 111. — αἱ προσωπικάι τῶν ῥημάτων 106-8.

κατάληξις -αῖνα 103. -άρα, -μάρα 103. -άρις, -ās, -ātos, -ούρα 226. -bam, -bo 604. -έα. ἐν τῇ μέσῃ καὶ νεωτέρῃ Ἑλληνικῇ 225-6. -ētum 103-4. — Τουρκικὴ -ιζής, -λής 227.

Καυκάσαι γλώσσαι 521.

Κελτικὴ γλωσσικὴ ὁμοφυλία 295. 351-4.

κλίσις τῆς Ἰαπετικῆς γλώσσης 439-440.

Κοινὴ γλώσσα 255.

Κρατύλος τοῦ Πλάτωνος 644-6.

κυρία ὀνόματα συγκοπτόμενα 123. κυρίας σημασίας λέξεων καὶ φράσεων ἐξασθενέως 184-7.

κωλύματα κατὰ τὰς ἐτυμολογικάς

ἐρεῦνας 535.

Λατινικῆς γλώσσης ἀρχαῖαι ἱστορία 357 λέγειν καὶ διανοεῖσθαι οὐ ταῦτά 577.647.

Leibnitz ἰδεόγλωσσα 646. — διαλύει τὴν περὶ τῆς Ἑβραϊκῆς γλώσσης πλάνην 682. — ἡ ἐπὶ τὴν γλωσσικὴν καὶ τὰς ἄλλας ἐπιστήμας ἐπίδρασις αὐτοῦ — 694-5.

λέξεις, τί εἶναι 245. 572-4 — αἱ λέξεις καὶ αἱ ἐννοιαὶ αἱ ὑπ' αὐτῶν ἐκφραζόμεναι δὲν συνδέονται δι' ἐσωτερικοῦ καὶ ἀναγκαίου συνδέσμου 59. — ἀρχαιόταται 595 — παραγόμεναι ἐκ μιᾶς 197-8. — δισημῶς λεγόμεναι 214-5. — ἀοριστία τῶν πρώτων λέξεων 596 — ἐξασθενοῦνται ἀπὸ αὐτοτελῶν γενόμενα τυπικὰ στοιχεῖα 192. — ἐπιδίδουσιν ἡ φθίνουσιν αἱ σημασίαι αὐτῶν 224. — δύνανται νὰ διασχισθῶσιν εἰς μέγα πλῆθος φωνητικῶς διαφόρων καὶ τάνάπαλιν νὰ συμπεσωσιν αἱ πρὶν διάφοροι 554. — ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ εἶναι μεγάλα 126. — πᾶσαι αἱ τῆς Ἑλλ. γλώσσης εἶναι σύνθετοι 109-113. — εἶναι σύμβολα, οὐκ ἀπεικονίσματα τῶν ἐννοιῶν 42. — τάξεις τινὲς αὐτῶν ἀποδεικτικώταται τῆς συγγενείας τῶν λαῶν 302-5. ἡ χρῆσις αὐτῶν ἀνεξάρτητος ἀπὸ τοῦ ἐτύμου 207-8.

λήθη τοῦ ἐτύμου καθίστησι τὰς λέξεις εὐχρηστοτέρας 213.

λήθη τῆς ἐτυμολογικῆς σημασίας καὶ φθογγικῆς μεταβολαὶ τῶν συνθέτων 124.

λογικῆς καὶ γραμματικῆς σχέσις πρὸς ἀλλήλας 650.

λόγος (δ) οὐκ άτομικὴ ἀλλὰ κοινωνικὴ ιδιοκτησία 572 — αὐτὸς τε καὶ αἱ μεταβολαὶ αὐτοῦ τῶν δημοσίων πραγμάτων 78.
λύσεις τοῦ ζητήματος περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς γλώσσης 563.

μαθήσεως τῆς μητρικῆς γλώσσης διὰφοροὶ βαθμοὶ 38-41.

μάθησις γλώσσης καὶ καταγωγὴ τοῦ μανθάνοντος ἀλλότρια ἀλλήλων. 33.

Μαλαίκο-Πολυνησιακὴ ὁμοεθνία 503-5.

μέθοδοι (δύο) τῆς ἐθνολογικῆς ἐρεῦνης, ἡ τῶν γλωσσικῶν καὶ ἡ τῶν φυσιοδιφῶν, καὶ τὸ κύριον ἔργον ἑκατέρας 546. — ἡ τῆς γλωσσικῆς εἶναι ἱστορικὴ, 93. — ἡ τοῦ παρόντος βιβλίου 25. — ὀρθολογιστικὴ, φιλοσοφία συγκριτικὴ καὶ ἱστορικὴ 637-40.

μεικτῆς γλώσσης γένεσις 237-8. — γένεσις καὶ χαρακτὴρ 307-9.

μέλλων τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς 132-3. — τῶν Νεολατινικῶν γλωσσῶν 104.

μεμονωμένα γλῶσσαι 519.

μέρη (τὰ) τοῦ λόγου 648, 651.

Μεσημβριναφρικανικὴ γλωσσικὴ ὁμοεθνία 507-8

μετάβασις ἀπὸ τῆς ριζικῆς περιόδου εἰς τὴν τῆς κλίσεως 407. — ἀπὸ τῆς ὀνοματοποιητικῆς βαθμίδος εἰς τὴν διὰ συνθέσεως τελειοτέραν 603, 624.

μεταβολαὶ τῶν λέξεων ἐσωτερικαὶ καὶ ἐξωτερικαὶ 162.

μεταπλασμοὶ νεώτεροι ἐν τῇ κλίσει 411.

μετασχηματισμὸς τῶν εἰς -μι ῥη-

μάτων κατὰ τὰ εἰς -ω 57.

μεταφορὰ συγκεκριμένων εἰς ἀφηρημένα 182.

μεταφορικῶν ἐκφράσεων κατάχρησις ἐν τῇ γλώσσῃ 26-7.

μετάφρασις πανευρωπαϊκῶν προσηγορικῶν ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑλλ. 70-1.

μητρικὴ γλῶσσα 28. — ἐκμάθησις αὐτῆς 28-34.

Μικρασιατικαὶ γλῶσσαι 521-2.

μονοσύλλαβοι γλῶσσαι ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ἀσίᾳ 496.

Νεολατινικαὶ γλῶσσαι 266-7.

νεωτερικὰ ἔχνη ἐν τῇ μεταγενεστέρᾳ Ἑλληνικῇ 259-60.

nirukta τοῦ Yāska 671-2.

νόμοι, τῆς γενέσεως τῶν ἐπιθημάτων 102. — φθογγικοί ἐν τῇ βορείᾳ Ἑλληνικῇ 99. — φθογγικοὶ εἶναι μόνον ἐν μέρει ἑρμηνευτοὶ 153.

ξέναὶ λέξεις 232. — ἀποβληθεῖσαι 77. — κατισχύσασαι 77. — συντομώτεροι ἀντὶ ἐγγυρίων μακροτέρων 126. — ὑπὸ τίνων τάξεων ἀνθρώπων διατηροῦνται 234.

ὁμοεθνεῖαι πᾶσαι αἱ γνωσταὶ συνίσταται ἐκ γλωσσῶν κοινῆς ἀρχῆς καὶ ὁμοίων ἐν τῷ γραμματικῷ διακόσμῳ 395.

ὁμοιότης τῆς μεθόδου τῆς γλωσσικῆς πρὸς τὴν τῆς γεωλογίας 81. — ἐν τῇ εὐρέσει καὶ τελειοποιήσει τῆς γλώσσης καὶ ἐν τῇ εὐρέσει καὶ τελειοποιήσει τῶν μηχανῶν καὶ τῆς γραφῆς 612-615. — τῆς γλωσσικῆς καὶ τῆς μεθόδου αὐτῆς πρὸς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς μεθόδους αὐτῶν 79-88 κἑξ.

ὀνομασθέντα (τὰ) πρῶτον 594.

ὀνόματα, εἰς -αγρα 100-1. — εἰς αρα -αρος αρις-ουρα ουρος-ουρι 91 σημ. — εἰς -λόγος -λογία -λόγι(ον) 102. — εἰς -ωπος 101. — διττὰ ἐξ ἀρχῆς, τῆς ἐνεργείας καὶ τοῦ ὁρῶντος δηλωτικὰ 412.

ὀνοματικὰ θέματα καὶ λειτουργίαι τῶν πτώσεων 414.

ὀνοματοθεσία συνήθως γίνεται ἄνευ προμελέτης πλὴν προκειμένου περὶ ἐπιστημονικῶν ὄρων 199. — διάφοροι βαθμοὶ τοῦ ἀνεπιγνώστου αὐτῆς 200. — τὰ δύο γένη αὐτῆς 173. — πῶς βαίνομεν ἐπ' αὐτὴν 595.

ὀνοματοποιεῖται φαινόμενα 603. — ὑπέκυψαν φθογγικαῖς ἀλλοιώσεσιν ὅπως καὶ πᾶσαι αἱ μετέπειτα λέξεις 602-3.

ὀνοματοποιητικὴ ἀρχὴ τῆς γλώσσης 597, 600-7.

ὀργανικὴ ἐξέλιξις τῆς γλώσσης 80.

ὄργανον τῆς φωνῆς ὑπέρτερον τῶν χειρονομιῶν 593.

ὀρθογραφικὰ ἀπόπειραι ἀποτυχοῦσαι 77.

ὄρια (τὰ) τῆς συνθέσεως καὶ συνεχφορᾶς συγγέοντα 190.

ὀρισμός τῆς μιᾶς γλώσσης 247.

ὄροι, ἐφ' οἷς ἄνδρες ὑπέροχοι ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τὴν γλῶσσαν 70. — τεχνικοί, ἐπιστημονικοὶ κλπ. 40. — νέοι ἐπιστημονικοὶ 69. — ἐπιστημονικοὶ καὶ τεχνικοὶ μεταφραζόμενοι καὶ ὑπ' ἄλλων ἐθνῶν 234-5.

Οὐγγρικὴ γλῶσσα 297.

παλαιοντολογία ἐν τῇ γλωσσικῇ 322 pāda 667.

πάλη ἐγγωρίων καὶ ξένων λέξεων 77 Pānini 67'-3.

παράγωγα (τὰ) ἀποχωρίζονται ὅλως τῶν ἐξ ὧν παρήχθησαν 217.

παραδείγματα ὑπεροχῆς τῆς γλωσσικῆς ἐρεύνης 545.

παραδόσεως τῆς γλώσσης ἀτέλεια 60 παρακειμένου γένεσις 408-9.

παράλειψις τῆς δασείας 55.

παρτατατικοῦ καὶ ἀορίστου γένεσις 410

πατρὶς τοῦ ἀρχηγενοῦς Ἰαπετικοῦ ἔθνους 313-5. 320-338.

περιεχόμενον τῆς γλωσσικῆς τοῦ Whitney κατὰ τὸν Brugmann ἡ.

περιορισμοὶ ἐν ταῖς γλωσσικαῖς καινοτομίαις ἐπιβαλλόμενοι πᾶσιν 70.

Περσικὴ γλῶσσα 298

πηγὴ, ἀλλοιώσεων καὶ διορθώσεων 79. — τῶν νέων διαλέκτων καὶ ἰδιωμάτων 75.

πλάναι περὶ τῆς σχέσεως τῶν γλωσσῶν καὶ διαλέκτων πρὸς ἀλλήλας 276-7.

πλημμελεῖς ἐτυμολογίαι 555.

πλουτισμός τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις 227. — τῆς γλώσσης 66 σημ. — ἄλλοτε συνεπάγεται καὶ αὐξήσιν τῶν λέξεων αὐτῆς, ἄλλοτε δὲ οὐχί 228-9.

πνεύματος κυριαρχία ἐπὶ τῆς γλώσσης 218.

πνευματικὴ ἀσκήσις ἢ μάθησις τῆς γλώσσης 613-4

πνευματικὰ καὶ ἡθικὰ φαινόμενα (τὰ) ὀνομάζονται οὐχὶ ἀμέσως, ἀλλὰ διὰ τῆς βοήθειας αἰσθητῶν ἐκφράσεων 594

ποιικιλία ἐν πᾶσι τοῖς ὁμογλώσσοις 282. — τῶν πρώτων λέξεων ἐν

ταῖς ἀδελφαῖς γλώσσαις καὶ δια-
λέκτοις 278-9.
πολλαπλότης, τῶν γλωσσῶν κατὰ
τόπον καὶ χρόνον 244. — τρέ-
πεται εἰς ἐνότητα 250. — ἡ
τῶν ἀδελφῶν γλωσσῶν προϋποτί-
θῃσιν ἀρχαίαν ἐνότητα 285.
πολιτισμός, τοῦ ἀρχηγενοῦς Ἰαπετι-
κοῦ ἔθνους 313-5, 320-338.
— ἐπίδοσις αὐτοῦ συγκρατεῖ τὴν
τὴν ἐνότητα τῆς γλώσσης καὶ
ἀντιστρόφως 248-9. — πᾶσα
μεταβολὴ αὐτοῦ συνεπάγεται με-
ταβολὴν καὶ τῆς γλώσσης 223.
πολυσήμαντον (τὸ) τῶν λέξεων
174-5, 178.
ποσὸν (τὸ) τῶν λέξεων γλώσσης
τινὸς εἶναι τὸ μέτρον τῶν γνώ-
σεων τοῦ λαλοῦντος αὐτὴν ἔθνους
48-9, 51
πορίσματα ἐκ τῆς γλώσσης περὶ τοῦ
τίνες οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι 14 σημ.
— ἐκ τῆς συγκρίσεως τῶν ριζῶν
518.
πραγματικότης 647.
prāṭicakyaś 669.
προϊστορικαὶ περίοδοι τῆς γλώσσης
285.
προτάσεις (αἱ) οὐκ ἀπεικονίσματα
τῶν διανοημάτων 42.
προσωπικαὶ καταλήξεις πληρέστεραι
καὶ βραχύτεραι 408.
πτώσεων λειτουργίαι 414.
ῥήματα εἰς -ώνω τῆς νεωτέρας Ἑλ-
ληνικῆς 76,
ῥήματος, σχηματισμός ἐν τῇ Ἑλλ.
Λατ. καὶ Γερμανικῇ ὁμοφυλίᾳ
410-11. — μεταβιβαστικὸς τύ-
πος 410.
quīppos 618,

ρίζαι (αἱ), πρῶται βάσεις τοῦ Ἰαπετι-
κοῦ διακόσμου τῶν τύπων 405-6.-
ἐπεκτεταμέναι καὶ δὴ ἅμα βραχύ-
τεραι καὶ ἐκτενέστεραι 403-4. —
πρῶτα στοιχεῖα τῆς γλώσσης 403
— ἀντωνυμικαὶ καὶ ἀποφαντικαὶ
398 — 400, 402. — μονοσύλ-
λαβοὶ καὶ δισύλλαβοι ἡ πρώτη
βαθμὶς τοῦ τυπικοῦ 395, 397. —
πραγματικῶς ὑπάρξασαι 396. —
τίνος εἰς φύσεως 400 — 1. —
ἡ διαφορὰ τῶν ἀντωνυμικῶν ἀπὸ
τῶν ἀποφαντικῶν οὐ καθολικῇ
304 σημ. 1. — ἀριθμός καὶ ση-
μασία αὐτῶν ἐν τοῖς Ἰνδικοῖς
Γραμματικοῖς 674. — ἐν τῷ Λα-
τίνῳ Οὐάρρωνι 674.
Ῥωμανικὴ γλωσσικὴ ὁμοφυλία 355
— 6. — σχέσεις αὐτῆς πρὸς τὴν
Γερμανικὴν ὁμοφυλίαν 292-3

σάλος (ὁ), ἐν τῇ ἐκδοχῇ τῶν λέξεων
41. — εἶναι διάφορος κατὰ τὰς
διαφόρους κατηγορίας αὐτῶν
43-4. — 4. — ἐν τῇ ταχύτητι
τῆς ἀλλοιώσεως τῶν γλωσσῶν
220 — 221. — μεταξὺ συνθέ-
σεως καὶ συνεκφορᾶς 96.

σαφήνεια (ἡ) παραβλάπτεται ὑπὸ
τῆς εἰκονικῆς παραστάσεως καὶ
ζωηρότητος τοῦ λόγου 213.

Σανκριτικῆς γλώσσης σπουδαιότης
372 — 4.

Schlegel, ἰδρυτῆς τῆς συγκριτι-
κῆς γραμματικῆς 702-3.

σημασία (ἡ) τῶν λέξεων δύναται
νὰ τραπῇ εἰς τὴν ὅλως ἐναντίαν
176-7. — εἶναι ἀπειρώς με-
ταβλητὴ 164. — πῶς μανθάνομεν
αὐτὰς 41 κέξ. — μεταφορικαὶ 175.
σημασιολογικαὶ, μεταβολαὶ 165-

172. — διαφοραὶ 165. — σπουδαιότης καὶ αἰτία τῶν μεταβολῶν τούτων 162-4.
- Σημιτική γλωσσική ὁμοιοθνή, Σημιτικά γλῶσσαι καὶ φιλολογίαι, ἱστορία τῶν Σημιτικῶν λαῶν 441-449. — ῥήματος σχηματισμός 454-5.
- Σινική, γραφή 623-4. — φιλολογία καὶ γλῶσσα, λαλουμένη καὶ γραφομένη, διάκοσμος αὐτῆς 497-509.
- Σκυθική γλωσσική ὁμοιοθνή, αἱ πέντε ὁμοφυλίαι αὐτῆς, φιλολογία καὶ συγγένεια αὐτῶν 465-77. — ἡ τῶν φωνηέντων ἁρμονία καὶ λοιποὶ χαρακτῆρες αὐτῆς 478-484. — ἡ κλίσις, ἡ συζυγία καὶ ἡ πλοκή τοῦ λόγου αὐτῆς 484-5. — ὁ παρατακτικὸς τρόπος τῶν γλωσσῶν αὐτῆς 477.
- σοφία ἡ ἐν τῇ γλώσσῃ ἀποκειμένη 611.
- σκοπὸς τῶν γλωσσοπλαστῶν κατὰ τὰς πρώτας ὀνοματοποιίας 601.
- Σλαυική (ἡ) γλωσσική ὁμοφυλία 295. 347-8
- σπουδαιότης, τῆς γλώσσης διὰ τὸν ἄνθρωπον 610. — τῆς συνεχείας αὐτῆς 78. — τῆς γλωσσικῆς 91. — τῶν εἰς τὸν ἄνθρωπον ἀναφερομένων ἀλλθειῶν 92. — τῶν σημασιολογικῶν μεταβολῶν 163. — τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων Γραμματικῶν 661.
- σταθερότης (ἡ) τῶν νεωτέρων γλωσσῶν μείζων 241.
- στασιμότης τινῶν γλωσσῶν καὶ τινῶν περιόδων αὐτῶν 221.
- στενότεραι συγγένειαι ἐνίων ἐκ τῶν Ἰαπετικῶν γλωσσῶν 317,
- στοιχεῖα (τὰ) τοῦ τυπικοῦ ἐπιτάσσονται τῷ θέματι πλὴν τῶν προθέσεων καὶ τοῦ στερητικοῦ α 438. — τὰ τοῦ τυπικοῦ τῶν Ἰαπετικῶν γλωσσῶν περιπίπτουσιν εἰς λήθην καὶ συγχωνεύονται μετὰ τῶν ῥιζῶν 438-9.
- Στοᾶς καὶ Στωικῶν διδασκαλία περὶ γλώσσης 650.
- συμβολικὴ δύναμις τῶν φθόγγων τῶν ῥιζῶν 601.
- συγγενεῖς τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης 85. — αἱ συγγενεῖς τῆς Ἑλληνικῆς γλῶσσαι 287-8 — συγγενείας βαθμὸς τῶν Ἰαπετικῶν γλωσσῶν πρὸς ἀλλήλας 300.
- συγκεκριμένα (τὰ) πράγματα ὀνομάζονται διὰ τῶν ιδιοτήτων αὐτῶν 594.
- συγκοπὴ ὅλης συλλαβῆς 125.
- σύγκρισις (ἡ) μόνων τῶν ῥιζῶν ἐπισφαλῆς 551-2. — τῆς γλώσσης πρὸς τὰ ἐνδύματα καὶ τὰς οἰκῆσεις 570-1.
- συγκριτικὴ γλωσσικὴ 17.
- σύγχυσις διανοίας καὶ γλώσσης 605.
- συλλαβογραφία 629 — συλλαβικὰ συστήματα 628, 640.
- σύμβολα γενόμενοι οἱ φθόγγοι λέγονται λέξεις 647.
- συμβολικὰ μέσα παραστάσεως 615-6. — τῶν χρόνων, ἐγκλίσεων, καταλήξεων κλπ. ἐν τοῖς Ἰνδοῖς γραμματικοῖς 674.
- συμφωνίαι ἐν πάσαις ταῖς γλώσσαις 434-5.
- συνεργασία πάντων τῶν ὁμογλωσσῶν εἰς τὰ τῆς γλώσσης ὅπως πάντων τῶν κοραλλίων εἰς τὰ τῶν βράχων 78-9.
- συνέχεια (ἡ) τῆς γλώσσης σπου-

δαιοτέρα τῆς ὀρθογραφίας 77-8.
 σύνθεσις 95. — ἡ πηγὴ τῶν ἐπιθη-
 μάτων 105. — ἐπισκοτισθεῖσαι
 96-7.

σύνθετα φαινόμενα ἀπλᾶ 97-8. —
 γενόμενα ἐκ τῶν συμφραζομέ-
 νων 95. — ἡ ἡμενηνευμένα ὑπὸ
 Pānini 673.

συνθετικὸς (ὁ) τρόπος οὐδέποτε
 ἐληξε 425-7.

συνίζησις ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑλληνικῇ
 55, 152. — σάλος αὐτῆς 55.

συντηρητικὸν (τὸ) ἐν τῇ γλώσσῃ
 ἰδιάζει λαοὶς τι 238-9. —
 εἶναι ἀνεξάρτητον ἀπὸ τῶν με-
 ταναστεύσεων 316. — ποῖόν τι
 ὀφείλει νὰ εἶναι ἐν τῇ γλώσσῃ
 241. — ποῖον παρατηρεῖται ἐν
 τῇ Ἑλληνικῇ 58. — τίνα τὰ
 αἵτια αὐτοῦ 239. — οὐ πάντοτε
 προφανῇ 239.

συνώνυμα 179. — τὸ πλῆθος αὐ-
 τῶν ἐν ταῖς γλώσσαις 302-3. —
 ἡ χρησιμοποίησις αὐτῶν ἐν τῇ
 Αἰγυπτιακῇ γλώσσῃ 621.

συσσώρευσις καταλήξεων 109.

sūtra καὶ sūtrakāra 674. —
 χαρακτὴρ αὐτῶν 674.

σχέδιον καὶ διαιρέσεις τῶν Ἀναγνω-
 σμάτων τούτων 24-5.

σχέσις τῆς γλώσσης πρὸς τὴν διὰ-
 νοίαν 575-6, 578. — τῶν γλωσ-
 σικῶν γνωρισμάτων πρὸς τὰ φυ-
 σιολογικά 540, 544. — τῶν
 ἐθνικῶν χαρακτήρων πρὸς τοὺς
 γλωσσικοὺς τύπους 380. — τῶν
 τριῶν κλάδων τῆς Γερμανικῆς
 ὁμοφυλίας πρὸς ἀλλήλους 291. —
 τῆς συγκριτικῆς μεθόδου πρὸς τὴν
 ἱστορικὴν καὶ τῆς ὀρθολογιστικῆς
 πρὸς τὴν φιλοσοφικὴν 639-40.

σχολείων ἐπίδρασις ἐπὶ τὴν γλῶσ-
 σαν 37.

ταξινόμησις τῶν γλωσσῶν 286. — δυ-
 σκολία πάσης ταξινόμησεως 488-9.

— τὰ κύρια εἶδη αὐτῆς 524.

τέχνη (ἡ) τοῦ σαφῶς λέγειν καὶ
 γράφειν 178

τεχνικοὶ(οἱ) καὶ ἐπιστημονικοὶ ὅροι δι-
 αρχῶς περιωρισμένης χρήσεως 51.
 τόνος 142.

totem 619.

Τουρανικὴ (ἡ) ὁμοσθένια 490-1.

Τουρκικὴ γλώσσα 297. — πτώσεις
 τῶν ὀνομάτων αὐτῆς 415.

τρόπος (ὁ) τῆς γενέσεως τῆς γλώτ-
 τος αἰτία ἵνα αἱ πρῶται λέξεις
 δηλῶσιν ἰδιότητα· τῶν πραγμά-
 των 596. — τρόποι μεταβολῆς
 τῆς σημασίας 577.

τύποι, διττοὶ τῶν λέξεων 180-1.

— τῶν τριῶν γλωσσικῶν τρώ-
 πων τοῦ Schleicher 531-2.

— τῆς ἀλλοιουμένης γραμματι-
 κῆς τῶν γλωσσῶν 225-6. —

γίνονται ὅλως ἀνεπιγνώστως 402.
 — οἱ τῶν πρώτων ὀνομάτων ἑ-
 δηλοὶ 412-3.

τυπικαὶ φράσεις καὶ συνθέσεις 190.

Τυρρηνικὴ γλώσσα 520.

ὑπολειπόμενα (τὰ) ἐτι σκοτεινὰ
 τῆς ὀνοματοποιίας 604.

usus norma loquendi 70.

vāiyākaranās 665, 669.

vāk=vox 666.

Vēda, Rīg-vēda 667 κέξ. —
 vēdangas 668.

Volapuk 87 σημ.

φθόγγοι (οἱ) πάσης γλώσσης

- εἶναι περιωρισμένοι 144. — ἀλλοιώσεις αὐτῶν 73-4 — συμπλέγματα αὐτῶν εὐεκφώνητα καὶ δυσεκφώνητα 143 — φυσιολογικὴ γένεσις αὐτῶν 138 κέξ. — πότε γίνονται λέξεις 647.
- φθογγικαὶ ἀλλοιώσεις (αἱ) οὐκ ἀεὶ συμβαδίζουσι ταῖς σημασιολογικαῖς 162-3. — καθιστῶσιν εὐκολωτέρας τὰς ἐσωτερικὰς 163, 180. — μάλιστα ἐν τῇ συνθέσει 117-8. — διὰ λήθην τοῦ ἐτύμου 123.
- φιλοσοφία τῆς γλώσσης ὑπὸ Οὐμβόλδου ζ', 710
- Φιννο-Λαππωνικὴ γλῶσσα 297.
- φράσεων ἐξησθενωμένων ἐρμηνεία 189
- φύσει ἢ θέσει 644-9
- φυσιολογικὸν (τὸ) σύστημα τῶν Ἑλληνικῶν φθόγγων 145-8. — σχηματισμὸς τῶν φθόγγων 138-142
- φύσις τῶν καταλήξεων 107-8
- φωνή (ἡ) τοῦ ἀνθρώπου καὶ αἱ χειρονομίαι 592. — διατὶ παρελήφθη ὡς μέσον δηλώσεως τῶν διανοημάτων 591-2.
- φωνήεντα 142.
- φωνητικὰ παθήματα 151 — αὐθαιρεσία ἐν τούτοις 153-4. — νόμοι ἐκάστης γλώσσης ἰδιαίτεροι 152-5. — Ἰνδοὶ 670.
- χαλαρὰ ἡ σύνδεσις ἐννοιῶν καὶ λέξεων 580.
- χαρακτὴρ τῶν τυπικῶν στοιχείων ἢ ἀλλοιώσεις αὐτῶν 133.
- χαρακτηριστικά, τοῦ Ἰαπετικοῦ τυπικοῦ 437-8. — τοῦ τύπου τῶν Σημιτικῶν γλωσσῶν τὸ τρισύμφωνον τῶν ριζῶν αὐτῶν 450-3. 456-8. — τῆς συγγενείας τῶν Ἀμερικανικῶν γλωσσῶν ὁ πολυσυνθετικὸς τρόπος 513-5. — διαστελλόντα τὰ σύνθετα ἀπὸ τῶν ἐκφερομένων 96.
- χρόνος τῆς συμβιώσεως τῶν Ἰαπετικῶν λαῶν 313-15 320-38.
- χυδαῖαι ἐκφράσεις 36.
- ὠφέλεια τῆς διανοίας διὰ τῆς γλώσσης 589-98 — τῆς Ἰνδικῆς γλώσσικῆς 675

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΩΝ

Α' Περὶ τῆς ἱστορίας, τῆς ὑποθέσεως καὶ τῶν ἔργων τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης. — Διάγραμμα τῶν Ἀναγνωσμάτων τούτων· τὸ πρῶτον καὶ κύριον ζήτημα: πῶς μανθάνομεν τὴν μητρικὴν ἡμῶν γλῶσσαν καὶ τίνα φάσιν αὐτῆς μανθάνομεν; — Ἀτομικοὶ ἰδιωτισμοὶ ἐν τῇ γλώσσῃ. — Τί εἶναι Ἑλληνικὴ γλῶσσα; — Πῶς ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχῃ καὶ εἰς τίνας μεταβολὰς ὑπόκειται; — Τὰ εἶδη καὶ αἱ αἰτίαι τῆς ἀλλοιύσεως τῆς γλώσσης σελ. 13—60.

Β' Τίς ἡ φύσις τῆς δυνάμεως τῆς παραγωγῆς τὰς ἐν τῇ γλώσσῃ μεταβολὰς καὶ πῶς αὕτη ἐμφανίζεται. — Ἡ γλῶσσα εἶναι ἀνθρώπινον κατασκευάσμα, ἔχει ἱστορίαν καὶ ἐξελλίσσεται, ἡ δὲ ἐπιστήμη ἥ περὶ ταύτην ἀνήκει ταῖς ἐπιστήμαις τοῦ πνεύματος. — Ὁμοιώτητες μεταξὺ τῆς γλωσσικῆς καὶ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. — Ἡ μέθοδος τῆς γλωσσικῆς εἶναι ἱστορικὴ, βάσις δὲ καὶ θεμελίον αὐτῆς ἡ ἐτυμολογία. — Ἀνάλυσις συνθέτων λέξεων. — Γένεσις τῶν ἐπιθημάτων. — Σχεδὸν πᾶσαι αἱ λέξεις στηρίζονται ἐπὶ συνθέσεως. σελ. 61—113

Γ' Ἡ μεταβολὴ τῶν φθόγγων, ποῦ στηρίζεται, πῶς ἐπιδρᾷ ἐπὶ τὰς συνθέτους λέξεις, ἡ σημασία αὐτῆς διὰ τὸν σχηματισμὸν τῶν λέξεων καὶ ὁ διαφθερίων χαρακτήρ αὐτῆς. — Περιφράσεις. — Ἀντικατάστασις γλωσσικοῦ τύπου δι' ἄλλου. — Ἐξαφανίσις οὐσιωδῶν σημασιολογικῶν διαφορῶν. — Μεταβολαὶ φθόγγων· τὸ φυσικὸν σύστημα τῶν φθόγγων τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. — Τὸ γῆρας καὶ ἡ ἀπώλεια τῶν λέξεων. — Ἐξωτερικὴ καὶ ἐσωτερικὴ μεταβολὴ ἐν τῷ βίῳ τῆς γλώσσης. σελ. 114—159

Δ' Σημασιολογικαὶ μεταβολαὶ αἰτίαι καὶ εἶδη αὐτῶν. — Τὸ πλῆθος τῶν σημασιῶν λέξεως τινος. — Συνώνυμα. — Μετάβασις τῆς σημασίας τῶν λέξεων ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν ἐπὶ τὰ πνευματικά. — Ἐξασθένεισις τῆς σημασίας. — Γένεσις παραγωγικῶν στοιχείων — Τὸ πλῆθος τῶν λέξεων τῶν ἐκ μιᾶς ῥίζης σχηματιζομένων. — Ἡ γλῶσσα προβαίνει εἰς τὴν δημιουργίαν τῶν λέξεων καὶ τῶν τύπων οὐχὶ συνεδηγῶς ἀλλ' ὅλως ἀνεπιγνώστως. — Αἱ ἐννοιαὶ εἶναι ἀρχαιότεραι τῶν ὀνομασιῶν αὐτῶν. — Ἡ ἱστορικὴ γένεσις τῶν λέξεων παράγονται οὐχὶ δι' ἀνάγκην ἀλλὰ χάριν εὐκολίας. — Ἀδιαφορία περὶ τῆς καταγωγῆς λέξεως τινος προκειμένου περὶ τῶν πρακτικῶν σκοπῶν τῆς γλώσσης. σελ. 160—218

Ε' Ἡ διαφορὰ ἐν τῇ ταχύτητι καὶ τῷ τρόπῳ τῆς γλωσσικῆς ἀναπτύξεως καὶ αἱ αἰτίαι αἱ ὀρίζουσαι τὴν διαφορὰν ταύτην. — Πῶς μεταβάλλεται ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα. — Τίνες ἐξωτερικαὶ περιστάσεις προάγουσι καὶ βοηθοῦσι τὸ συντηρητικὸν ἐν τῷ βίῳ τῆς γλώσσης. — Πῶς ἀναφαίνονται αἱ διαλέκτοι. — Πῶς ἡ ἐνότης τῆς γλώσσης διατηρεῖται, ἐπιτυγχάνεται ἢ ἐπιδίδωσιν. — Τεκμήρια τούτων. — Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς γλώσσης. — Διάλεκτος καὶ γλῶσσα. σ.λ. 219—274

Ζ' Σφαλεραὶ δοξασαί περὶ τῆς σχέσεως τῶν διαλέκτων πρὸς τὰς γλώσσας. — Ἐκαστον πλῆθος διαλέκτων προϋποτίθῃσιν ἐνίστιαν μητέρα γλῶσσαν. — Ἐπίδρασις τῆς φιλολογίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ ἐπὶ τὴν γλῶσσαν. — Κατάταξις τῶν γλωσσῶν κατὰ τὰς συγγενεῖς αὐτῶν γένεσις. — Ἑγγυτέρω καὶ ἀπωτέρω συγγενεῖς τῆς ἡμετέρας Ἑλληνικῆς γλώσσης. — Ἡ Ἑλληνικὴ καὶ αἱ συγγενεῖς γλωσσικαὶ ὁμοφυλῖαι. — Ἡ Ἰαπετικὴ γλωσσικὴ ὁμοφυλία. — Πῶς ἀποδείκνυνται ἡ ἐνότης τῆς Ἰαπετικῆς γλώσσης. — Δὲν δύναται νὰ καθαρῇσθῇ ὁ χρόνος καὶ ὁ τόπος ἐν οἷς ἔζησεν ὁ Ἰαπετικὸς προπάτωρ λαός. — Διαδοχικὸς χωρισμὸς τῶν κατώ-

βαθμῶς τοῦ πολιτισμοῦ, τῶν ἡθῶν καὶ ἐθίμων τοῦ Ἰαπετικοῦ λαοῦ ἐν τοῖς ἀρχαιοτάτοις χρόνοις. σελ. 275 — 338

Ζ' Γλῶσσαι καὶ φιλολογίαί τῆς Γερμανικῆς, Σλαβικῆς, Λιθουανικῆς, Κελτικῆς, Ἰταλικῆς Ἑλληνικῆς, Ἰρανικῆς καὶ Ἰνδικῆς ὁμοφυλίας τῆς Ἰαπετικῆς γλωσσικῆς ὁμοθεσίας. — Σπουδαίοντες τῶν γλωσσῶν τούτων καὶ τῆς γνώσεως αὐτῶν. — Θέσεις τῶν Ἰαπετικῶν ἐθνῶν ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ. Ἡ ἐπὶ τῶν Ἰαπετικῶν γλωσσῶν στηριζομένη γλωσσικὴ ἐπιστήμη εἶναι βάσις καὶ τὸ θεμέλιον τῆς καθόλου γλωσσικῆς ἐπιστήμης. σελ. 339—386

Η' Ἀρχαὶ τῶν Ἰαπετικῶν γλωσσῶν. — Πραγματικὴ ὑπαρξὶς τῶν στοιχείων τῶν λέξεων. — Ῥίζαι, διαίρεσις αὐτῶν εἰς ἀντωνυμικάς καὶ ῥηματικάς, ἡ φύσις αὐτῶν ὡς τῶν σπερμάτων τῆς μετέπειτα γλωσσικῆς ἀναπτύξεως. — Μετάδοσις ἀπὸ τῆς ῥιζικῆς εἰς τὴν κλιτικὴν περίοδον. — Τὸ γραμματικὸν οἰκονομικὸν τῶν Ἰαπετικῶν γλωσσῶν, γένεσις τῶν στοιχείων τῆς κλίσεως, τῆς συζυγίας καὶ τῆς παραγωγῆς, καὶ γένεσις τῶν μερῶν τοῦ λόγου. — Πῶς ἔχουσι πρὸς ἀλλήλους οἱ συνθετικοὶ καὶ ἀναλυτικοὶ τύποι. — Θεμελιώδης χαρακτὴρ τῆς γραμματικῆς ἀναπτύξεως. σελ. 387—432

Θ' Ἐννοια τῆς γλωσσικῆς ὁμοθεσίας καθόλου. — Τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς Ἰαπετικῆς ὁμοθεσίας. — Ἡ Σημιτικὴ γλωσσικὴ ὁμοθεσία, ἐκ τίνων γλωσσῶν σύγκειται, ἡ θέσις αὐτῆς ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ· αἱ Σημιτικαὶ φιλολογίαι, ὁ τύπος τῶν Σημιτικῶν γλωσσῶν. — Εἶναι συγγενεῖς αἱ Ἰαπετικαὶ καὶ αἱ Σημιτικαὶ γλῶσσαι; — Ἡ Σκυθικὴ ἢ Ἀλταϊκὴ γλωσσικὴ ὁμοθεσία· αἱ πέντε γλωσσικαὶ αὐτῆς ὁμοφυλῖαι καὶ ἡ ἱστορία, αἱ φιλολογίαι καὶ ὁ γλωσσικὸς χαρακτὴρ αὐτῶν. — Ἀμφιβολίαι περὶ τῆς πρώτης ἐνότητος αὐτῶν. σελ. 433 — 486.

Ι' Ἀμφιβολία ἐν τῷ γενεαλογικῷ συστήματι τῶν γλωσσῶν. — Ἡ «Τουρανικὴ» γλωσσικὴ ὁμοθεσία. — Ἡ ὁμάς τῶν Δραβιδικῶν γλωσσῶν. — Ἡ ἐν τῇ βορειοανατολικῇ Ἀσίᾳ γλῶσσα. — Μονοσύλλαβοι γλῶσσαι· Σινικὴ, Ἰνδοσινικὴ, Θιβετικὴ κλπ. — Ἡ Μαλαϊκὴ καὶ Πολυνησιακὴ ὁμοθεσία, καὶ ἡ Μελανησιακὴ ὁμοφυλία. — Αἱ γλῶσσαι τῆς μεσημβρινῆς καὶ μέσης Ἀφρικῆς. — Ἀμερικανικὴ γλωσσικὴ ὁμοθεσία καὶ τὸ ζήτημα περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν Ἀμερικανικῶν γλωσσῶν. — Μονήρεις γλῶσσαι, Βασκικὴ, Καυκασία κλπ. σελ. 487—522

ΙΑ' Διαίρεσις τῶν γλωσσῶν. — Μορφολογικαὶ διαίρεσεις. — Τὰ ἐλαττώματα αὐτῶν. — Ὁ μορφολογικὸς τύπος τοῦ Schleicher. — Διαίρεσις κατὰ τὴν τελειότητα τοῦ διακόσμου αὐτῶν. — Προτερήματα τῆς γενεαλογικῆς διαιρέσεως. — Σημασία τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης διὰ τὴν ἐθνολογίαν. — Τίς ἡ σχέσις τῆς κατὰ γλώσσας διαιρέσεως πρὸς τὴν κατὰ φυλὰς τὴν στηριζομένην ἐπὶ τῶν φυσικῶν χαρακτηριστικῶν. — Ἐν τοῖς Ἰαπετικοῖς λαοῖς γλῶσσα καὶ φυλὴ ταυτίζονται ὡς πρὸς τὰ οὐσιώδη. — Δυσκολία τοῦ ἐθνολογικοῦ προβλήματος. — Ἐκ τῆς γλώσσης δὲν ἀποδεικνύεται οὔτε ἡ ἐξ ἐνὸς ζεύγους καταγωγὴ πάντων τῶν ἀνθρώπων οὔτε ἡ ἐξ ἀρχῆς διαφορά τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. — Τυχαίαι συμφωνίαι. — Τὸ ἀσήμενον τῶν συγκρίσεων τῶν ῥιζῶν. σελ. 523 — 559.

ΙΒ' Ἡ ἀρχὴ τῆς γλώσσης. — Τίνα μορφήν λαμβάνει ἡδὴ τὸ πρόβλημα τοῦτο καὶ ὑπὸ τίνα ἐννοίαν εἶναι ἡ γλῶσσα θείας ἀρχῆς καὶ γενέσεως. — Ὁ πρῶτος, ὁ ἄμεσος λόγος τῆς γενέσεως αὐτῆς εἶναι ἡ τάσις τῆς ἀνακοινώσεως. — Λέγειν καὶ διανοεῖσθαι δὲν εἶναι ταῦτόν. — Ὑπάρχει καὶ διανοεῖσθαι ἄνευ γλώσσης. — Διαφορὰ τῆς πνευματικῆς ἐνεργείας παρὰ τοῖς ἀνθρώποις, καὶ παρὰ τοῖς ζώοις κατωτέρας τάξεως. — Ἡ γλῶσσα εἶναι τὸ πόρισμα καὶ τὸ μέσον τοῦ ἀναλυτικῆς διανοεῖσθαι. — Ἡ φωνὴ ὡς ὄργανον τῆς ἐκφράσεως τῶν διανοημάτων. — Αἱ ἀρχαιοτάται ὀνομασίαι ἀναφέρονται εἰς ἐνεργείας καὶ ἰδιότητας. — Ἡ θεωρία τοῦ βᾶου-βάου, τοῦ αχ-αχ καὶ καὶ Ντίν-Ντίν. — Ἀληθὴς πηγὴ τῆς ἀρχαιοτάτης γλωσσικῆς δημιουργίας κεῖται ἐν τῇ ὀνοματοποιίᾳ. — Διάφοροι τύποι ἐμφάνισως καὶ δρῶν

αὐτῆς. — Τὰ ἴγνη αὐτῆς κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξηφανίσθησαν. — Τὰ ὑπολειπόμενα ἔτι σ
τοῦ δλου προδλήματος. σελ. 560.

Π' Διατί μόνον οἱ ἄνθρωποι δύνανται νὰ ὁμιλῶσιν. — Σπουδαιότης τῆς γλώσσης
ἀνθρώπινον γένος. — Ἡ μάθησις τῆς γλώσσης ὡς μέσον ἀνατροφῆς — Ἀντεπίδρα
γλώσσης ἐπὶ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ἱστορίαν. — Ὡς ἀναγκαῖα καὶ φυσικὴ ἀναπλήρω
γλώσσης προσέρχεται ἡ γραφή — Ἐννοια καὶ γένεσις τῆς γραφῆς. — Μνημονικὰ κα
βολικὰ προγενέστεραι βαθμίδες — Εἰκονογραφία. — Τὰ Αἰγυπτιακὰ Ἱερογλυφικά —
νικὴ γραφή. — Ἀρχὴ τῆς σφηνοειδοῦς γραφῆς. — Τὸ Σημιτικὸν ἀλφάβητον καὶ τὰ
τοῦ εἶδος τῆς γραφῆς. — Τὸ Ἑλληνικὸν καὶ Λατινικὸν ἀλφάβητον. σελ. 600.

ΙΔ' Ἱστορία τῆς γλωσσικῆς Ἐπιστήμης — Ὁμαλὴ διαίρεσις αὐτῆς εἰς τέσσαρα
στάδια. — Ἡ Ἑλληνικὴ γλωσσικὴ. — Διαίρεσις αὐτῆς εἰς δύο περιόδους. — Πλάτ
'Αριστοτέλης, Ἐπίκουρος καὶ Στωικοί. — Ἡ Ἀλεξανδρινὴ φιλολογία — Θέσις τῆς γ
τικῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Λατινικῆς γλώσσης, καὶ τῶν Ῥωμαίων ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς γ
κῆς. — Ἡ γλωσσικὴ τῶν Ἰνδῶν, γένεσις, ἱστορία καὶ διαρκὴς σημασία αὐτῆς. — Γ
τικὴ τῶν Περσῶν, τῶν Ἑβραίων τῶν Ἀράβων, τοῦ μέσου αἰῶνος καὶ τῶν χρόν
'Αναγεννήσεως τῶν γραμμάτων. σελ. 633.

ΙΕ' Ἡ ἱστορία τῆς γλωσσικῆς ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἱστορικὴν ἀνάπτυξιν ἄλλων ἐπ
νικῶν κύκλων. — Leibnitz. — Ὁ Herder καὶ ἡ θεωρία περὶ τῆς θείας ἀρχῆς τῆς γ
— Ἡ ἀνακάλυψις τῆς Ἰνδικῆς γλώσσης καὶ ἡ ἀναγνώρισις τῆς Ἰαπετικῆς ὁμοεθνίας —
δερίκος Schlegel. — Franz Bopp. — Jacob Grimm. — Wilhelm von Humboldt
νὺν θέσις τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης. σελ. 6

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΠΙΣΤΡΟ

[illegible]

400

ΑΝ

ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ ΠΕΡΙ ΤΩΝ
ΓΕΝΙΚΩΝ ΑΡΧΩΝ

αριθ. χρ. 32

Ημερομηνία
έπιστροφής

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟΝ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

